T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ‘Ü’L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ‘Ü’R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cafer MUM

HAZIRLAYAN
Sariye UZAN

MALATYA-2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SARİYE UZAN

MALATYA 2019

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ'Ü'L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ'Ü'R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZI

YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Cafer MUM	**Sariye UZAN**

Jürimiz 07.03.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği/~~oyçokluğu~~) ile başarılı bularak Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyeleri İmzası

1. Prof. Dr. Hasan KAVRUK (Başkan)
2. Prof. Dr. Şener DEMİREL
3. Prof. Dr. Cafer Mum (Danışman)

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Kubat

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Cafer Mum'un danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım *"Celâl-zâde Sâlih Çelebi Cevâmi'ü'l-Hikâyât Ve Levâmi'ü'r-Rivâyât (Topkapı Revan K. No. 1085 Y. 565-752) Çeviri Yazı"* başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sariye UZAN

ÖZET

Edebiyatımızda, mensûr eserler denilince her ne kadar akla tezkireler gelse de eğitici ve öğretici yönü olan mensûr hikâyeler de kaleme alınmıştır. Şiir kadar rağbet görmemesine rağmen, pek çok hikâye, te'lif edilmiş; tercüme, adaptasyon veya derleme yoluyla edebiyatımıza kazandırılmıştır. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, aslı Muhammed Avfî tarafından yazılmış dört kısımdan oluşan ve her kısım da yirmi beş bâba ayrılmış hacimli bir hikâye külliyatıdır. İbn Arabşah, Necâtî gibi şahsiyetlerin çevirilerinden ziyade en bilinen çeviri Celâl-zâde Sâlih Çelebi'ye aittir.

Bu çalışmada kültürel niteliği ile edebiyatımızda önemli bir yer tutacak olan Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât'ın Topkapı Revan K. No.1085 (565-752) adlı nüshası incelenmiştir. Mensûr hikâyenin ne olduğu, tasnifi ve edebiyat tarihindeki önemine değinilmiştir. Çalışmaya konu olan Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât hikâyesi, tanıtıldıktan sonra hikâyenin çeviri yazılı metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât, Hikâye, Çeviri Yazı.

ABSTRACT

When we say prose works in our literature, much as Collection of Biographies come to mind, prose stories, which are educational and didactic, are also written. Although they don't catch on as poem, many stories were compiled and brought into our literature through translation, adaptation or compilation. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, originally written by Muhammed Avfî, consisting of four parts and each separated into twenty-five chapters, is a bulky story corpus. The best known translation belongs to Celâl-zâde Sâlih Çelebi rather than translations of such characters as İbni Arabşah, Necâtî.

In this study, the copy called Topkapı Revan K. No.1085 (565-752) belonging to Cevâmi'ü'l-Hikâyât and Levami'ü'r-Rivâyât was reviewed, which will take an important place with cultural quality in our literature. It was mentioned what is prose story, its classification and significance in history. After the story of Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât was introduced, which is the subject of the study, transcription of the story was provided.

Key Words: Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levami'ü'r-Rivâyât, Story, Transcription

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI ii
ONUR SÖZÜ i
ÖZET ii
ABSTRACT iii
İÇİNDEKİLER iv
ÖN SÖZ vi
KISALTMALAR viii
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM
CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ HAYATI VE ESERLERİ

1. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ'NİN HAYATI 13
2. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ'NİN ESERLERİ 15
2.1.Tarihe Dayalı Eserleri 15
2.1.1. Târih-i Sultân Süleymân 15
2.1.2. Târih-i Mısır 16
2.2. Diğer Eserleri 16
2.2.1. Kıssa-i Fîrûz Şâh Tercümesi: 16
2.2.2. Dîvân 17
2.2.3. Leylâ vü Mecnûn 17
2.2.4. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât 18
2.2.4.1. Genel Bilgiler 18
2.2.4.2. Eserin Tercüme Tarihi 18
2.2.4.3. Eserin Konusu 18
2.2.4.4. Dil ve Üslûp 19
2.2.4.5. Eserin Şekil Özellikleri 20
2.2.4.6. Eserin Nüshaları 21

II. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ‘Ü’L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ‘Ü’R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752)

1.TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ 23

2. METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YÖNTEM 24

3. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ‘Ü’L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ‘Ü’R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZILI METİN 26

SONUÇ 457

KAYNAKÇA 460

ÖN SÖZ

Eski Türk edebiyatında hikâyelerin konuları, belirli bir çerçevede şekillenmiş özellikle din, tasavvuf, aşk, ahlâk ve kahramanlık konularına daha fazla yer verilmiştir. Konular ayrı ayrı işlendiği gibi iç içe geçmiş birden fazla konunun yer aldığı hikâyelere de rastlanır. Bu hikâyelerden biri olan Cevâmi'ü'-l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, kısa hikâyeler tarzında kaleme alınmış hacimli bir eserdir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, İranlı Cemâleddin Muhammed Avfi'nin aslı Farsça olan eserini Kanûnî'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine tercüme etmiştir.

Cevâmi'ü'-l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ın dört cilt şeklinde tamamlanması planlanmaktadır. Çeviri yazısını hazırladığımız dördüncü cilt, üçüncü kısmın on dördüncü babından başlayarak dördüncü kısmın yirmi dördüncü babına kadar olan bölümünü içermektedir.

Nüshada sehven tekrar edilen metinler ve kelimeler transkribe edilirken tekrarı yazılmamıştır. Okunamayan kelimeler ve silik kısımlar ise dipnot ile belirtilmiştir. Arapça ve Farsça ibareler ve başlıklar koyu yapılarak vurgulanmıştır. Metinde geçen bazı âyetlerin de mealleri dipnotlarda verilmiştir. Ayrıca çalışmanın giriş bölümünde mensûr hikâyenin tanımı, tasnifi ve edebiyat tarihindeki önemine değinilmiştir.

Türkçe nesir dilinin tarihî gelişimi açısından önem arz eden eser, gerek kaleme alındığı 16. yüzyıl, gerek önceki ve sonraki dönemlerin karşılaştırılması, araştırılması ve tespiti açısından önemli bir kaynaktır. Eser, incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmakla birlikte kültür açısından da zengin araştırma konularını içerir.

Birinci bölümünde Nişancı Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin hayatı, eserleri, edebi şahsiyeti ve Cevâmiü'l-Hikâyât ve Levâmiü'r-Rivâyât'ın nüshaları hakkında bilgi verilir.

İkinci bölümde, metinde kullanılan transkripsiyon işaretlerinin tablosu verildi. Metni oluştururken izlenilen yöntemlerden bahsedilerek, metnin 565a-752a şeklinde numaralandırılan varakların çevri yazısı verilmiştir. Sonuç bölümünde ise hikâyenin genel değerlendirilmesi yapılarak elde edilen veriler sunulmaya çalışılmıştır.

Metnin transkripsiyonunda büyük harfler, özel isimlerde ve mekân adlarında kullanılmıştır. Bu isimlere gelen ekler ise kesme işareti ile ayrılmıştır. Çalıştığımız nüshada birkaç varak iki kez kopyalanmıştır. Bazı satırlar veya satırdaki kelimeler ise siliktir.

Çalışmamda tez konusunun tespit edilmesi aşamasında çalıştığımız eserin varlığından söz ederek yazma nüshaya ait elindeki materyali vererek büyük katkı sunan, gerek kütüphanesinden gerekse engin fikirlerinden istifade ettiğim, görüşleriyle çalışmama zenginlik katan ve çevirilerim esnasında hiçbir yardımını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Hasan Kavruk'a şükranlarımı sunarım.

Akademik başarılarından ilham aldığım, araştırmanın yapılmasında sonsuz destek ve yardımlarını gördüğüm, sıkıntılarım esnasında çözüm üretmeme büyük katkı sağlayan, kütüphanesini ve her türlü bilgisini bana içtenlikle açan, yanında olduğum sürece kendisinden hayata ve insanlığa dair çok şey öğrendiğim danışman hocam Prof. Dr. Cafer Mum'a teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum. Ayrıca her konuda arkamda durarak maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen kıymetli annem Gülhan Uzan'a, babam Hacı Uzan'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamızdaki eksiklerin ve hataların hoşgörüyle karşılanacağına, ortaya konulacak tenkitlerin bundan sonraki çalışmalarımız için yol gösterici olacağına inanıyorum.

SARİYE UZAN

Malatya 2019

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen madde

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

H. : Hicrî

Hzl. : Hazırlayan

İst. : İstanbul

Ktl. : Katalog

Ktp. : Kütüphanesi

M. : Miladî

nr. : Numara

s. : Sayfa

Sül. : Süleymaniye

t. : Tarih

T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

vb. : ve benzeri

vd. : ve devamı

vr. : varak

y. : yaprak

GİRİŞ

ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MENSÛR HİKÂYE

1. Hikâyenin Tanımı

Sözlükte *"bir olayı ve macerayı sırasıyla anlatma, dile getirme, nakletme; hakiki veya uydurma sergüzeşt, vukuat, rivayet*[1]*"* anlamlarına gelen hikâye, olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzerlik gösterir ve en eski edebi türler arasında yer alır. Ancak geçmiş çağlarda gerek doğu gerekse batı kültüründe hikâye, modern özelliklerini kazanıncaya kadar bağımsız bir edebi tür olarak görülmemiş, masal, fabl, menkıbe, kıssa hatta fıkra ve latife gibi diğer türlerle birlikte de kullanılmıştır. Batı dillerinden biri olan Fransızca'da masal anlamında *"conte"*, anlatım manasında *"recit"*, tarih manasında *"histoire"* kelimeleri aynı zamanda hikâye türü için de kullanılmıştır. Araştırmacılar ise destân ve menkıbe gibi metinleri de ihtiyatlı bir yaklaşımla hikâye olarak kabul etmişler veya bu türlerin içindeki birtakım epizotların hikâye olabileceğini ileri sürmüşlerdir.[2] Hikâye sözlüklerde şu şekillerde tanımlanmaktadır:

"Nakletme, bir vak'a ve sergüzeşti sırasıyla anlatma, rivayet, hakikî ya da uydurma ve ekseriya hisse kapmaya mahsus sergüzeşt ve vukuât, kıssa, mesel, roman"[3].

"Nakletme, anlatma, bazı vukuât heyet-i mecmuası, fıkra, roman".[4]

Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı sözlükte ise, *"bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması"* manasına gelen hikâye, Eski Türk Edebiyatında en geniş ifadeyle *"bir olayın anlatımı"* şeklinde düşünülmüştür. Tarihi çok eskilere dayanan hikâye; başlangıçta, olağanüstü olaylara yer vererek okuyucuda ve dinleyicide gerçekten yaşanmış hissi uyandırmak için kaleme alınmıştır. Bu yüzden yaşanmış ve yaşanması muhtemel olaylar, estetik bir gaye güdülerek oluşturulmuştur. Türk Edebiyatında hikâye

---

[1]Parlatır, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara 2011, s.635.
[2]Kavruk, Hasan-Pala, İskender, *"Hikâye"*, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XVII, İstanbul 1993, s.491-493.
[3]Sami, Şemsettin, **Kamûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995, s.554.
[4]Naci, Muallim, **Lügat-ı Naci**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, s.358.

türünün köklü bir geleneği vardır. Bu gelenek İslamiyet'ten önceki devirlere kadar iner. İslamiyetten önce 8. yüzyıla kadar devam eden sözlü kültür geleneği, bu yüzyıldan sonra yerini yazılı edebiyata bırakmıştır. Göktürkler döneminde ortaya konan Orhun ve Yenisey Yazıtları hikâye türünden farklı özellikler taşır. Eldeki kaynaklara göre Türk edebiyatında ilk mensûr hikâyecilik Uygurlar'da görülür.[5] İslâm kültürü içerisinde ise 11. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadıkları geniş sahalarda, uzun tarih devirleri boyunca meydana getirdikleri zengin edebî mahsuller arasında hikâye geniş bir yer tutar.[6] Göktürk, Uygur ve Karahanlılar döneminde hikâye sözcüğü yerine *"sav"* kelimesinin kullanıldığı bilinmektetir. Aynı zamanda *"sav"*, atasözü, mektep, mesaj anlamlarında da kullanılmıştır. Divanü'l-Lügati't-Türk, Dede Korkut gibi önemli eserlerde *"sav"* sözcüğüne rastlanmaktadır. Türkler, *"hikâye"* kelimesini İslâmiyet'i kabul edip, İslâm kültür ve san'atı ile karşılaştıktan sonra kullanmaya başlamışlardır.

Eski Türk Edebiyatında hikâye türünden bir eser değişik adlarla anıldığı gibi değişik türlerdeki eserler de hikâye olarak adlandırılabilmektedir. Eski Türk Edebiyatı'nda klâsik hikâyelerin gâyesi, okuyucuları eğlendirirken, belli konularda bilgilendirmek, dinî, ahlâkî yönden eğitmek ve onların olgun birer insan olmalarını sağlamaktır. Hikâyeler, *"kıssadan hisse"* çıkartılacak tarzda kaleme alınmıştır. Her hikâyeden okuyanın mutlaka bir hisse çıkartması hedeflenmiş, bazı hikâyelerde başta veya sonda yazar tarafından bu *"hisse"* açıkça belirtilmiştir. Eski Türk Edebiyatında hikâye; şiir gibi amaç olarak değil, okuyucuyu eğitmek, ona belli bir mesaj vermek için bir vasıta olarak kullanılmıştır.[7]

Eski Türk edebiyatında hikâyelerin konuları belirli bir çerçevede şekillenmiş, özellikle din, tasavvuf, aşk, ahlâk ve kahramanlık konularına daha fazla yer verilmiştir. Birbirinden farklı konuların ele alındığı hikâyeler olduğu gibi, iç içe geçmiş birden fazla konunun yer aldığı hikâyeler de vardır.

Şahıslar ise tek düzedir. İyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür. Her hikâyenin sonunda iyiler mükâfatlandırılırken, kötüler cezalandırılır çünkü klasik hikâyenin en önemli amacı okuyucuya bilgi vermek, bilgi verirken de okuyucuyu uyanık tutmaktır.

---

[5]Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, M.E.B Yayınları, İstanbul 1998, s.49.
[6]Mazıoğlu, Hasibe, **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.533 vd.
[7]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.8.

Bundan dolayı klasik hikâyenin şahıs kadrosu sıradan şahsiyetlerden oluşur. Ayrıca mensûr hikâyelerin niteliklerine bakıldığında divan şairlerinin şiirlerinde kullandığı çeşitli manzum ya da kavramların bu tür hikâyelerden kaynaklandığı görülmektedir. Şiirde gönderme yapılan Rüstem, İsfendiyar, Efrasyap gibi efsanevî kişilerin hayatları bu tür mensûr hikâyelerde hayat bulmuştur.[8]

Anadolu'da klasik edebiyatın başladığı devirlere kadar Türk hikâyeciliği genellikle halk hikâyesi şeklinde devam etmiştir. Klasik edebiyatın teşekkülü ve İran edebiyatındaki mesnevi nazım şeklinin benimsenmesiyle birlikte özellikle manzum hikâyede önemli bir gelişme gösterilmiştir. Daha sonraki dönemlerde nesrin küçümsenmesiyle hikâyeler, daha çok mesnevi nazım şekliyle yazılmaya başlanmıştır. Klasik manzum hikâyeler, aruz vezniyle yazılmasına rağmen, hikâyelerin çoğunlukla halk diliyle söylenmesi, geniş halk kitlelerine hitap ettiğini ve arka planda bir geleneğin bulunduğunu göstermektedir. Ancak orijinal örnekleri Fars edebiyatından seçilen klasik mesnevilerde, durum farklıdır ve bu tür eserlerde şairler, örnek alınan mesneviyi aşma gayesiyle sanatkârane bir üslûp kullanmışlardır.[9]

Bir kısım hikâyelerde olağanüstü masal unsurlarına rastlanır. Olaylar olağanüstü mekânlarda, olağanüstü şahıslar çerçevesinde geçebilir ve tesadüflere de rastlanır. Fakat bütün bunların yanında gerçek hayatı konu edinen realist hikâyeler de pek çoktur. Hikâyelerin ekseriyeti sade bir dille, herkesin anlayabileceği tarzda kaleme alınmıştır. Süslü nesirle, ağdalı bir dille yazılmış hikâye sayısı pek fazla değildir. Amaç, bir olayı hikâye etmek veya okuyucuya faydalı olabilmektir. Bunun için okuyucunun anlayabilmesi esas alınmış, bundan dolayı da süslü nesir pek fazla kullanılmamıştır. Sade nesir, halkı bilgilendirmek için, yalın ve sanatsız bir dille yazılan eserlerden oluşur. Bu yüzden de mensûr hikâyeler sade nesir diliyle yazılmıştır. Hikâyelerin aslı mensûr olmakla birlikte, hemen her hikâyede araya manzum parçalar yerleştirilen ve aruz vezniyle yazılan bu manzûm metinler ekseriyetle hislerin ifade aracı olarak kullanılmıştır ve olayların akışına etkisi olmayan bu manzum parçaların çıkartılması olay örgüsünde bir eksiklik meydana getirmez.[10]

[8]Bülbül, Tuncay, **İsmail b Ali Câmi'ü'l-Hikâyât**, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s.7.
[9]Kavruk, Hasan-Pala, İskender, a.g.m., s.491.
[10]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.9.

TDV İslam Ansiklopedisi'nde yer alan bilgilere göre; 11. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslâmlaşması, 14. yüzyılda Rumeli'de başlayan fetihler, edebiyatımızda millî ruh ve heyecanı güçlendiren dinî-destanî eserin meydana gelmesini sağlamıştır. Dinî-destanî hikâyelerimizden olan Battal-nâme ve Danişmend-nâme 12. ve 13. yüzyıllarda teşekkül etmiştir. Dinî-aşk hikâyelerimizin ilk örnekleri ise 13. yüzyılda yazılmıştır. Ali isimli şairin yazdığı Yusuf Kıssası'ndan sonra Şeyyâd Hamza'nın yazmış olduğu Yusuf ile Züleyhâ mesnevisi, İslâmî edebiyatın en eski aşk hikâyesidir. 14. yüzyılda teşekkül eden Dede Korkut Hikâyeleri ve Oğuz Kağan Destanı destandan hikâyeye geçiş merhalesinin karakteristik bir örneği olması bakımından, Türk hikâyeleri arasında özel bir yeri ve önemi vardır. Ayrıca Türkler'in İslâmiyet'i kabul etmelerinden sonra, bilhassa İran ve Arap edebiyatından tercüme yoluyla alınan tercüme hikâyeler, Klasik Türk edebiyatında ya aslına bağlı olarak çevrilmiş ya da ekleme ve çıkarmalarla değiştirilmiş yahut sadece muhteva esas alınarak yeniden şekillendirilmiştir. Tercümeler genellikle Farsça'dan, kısmen de Arapça'dan yapılmıştır. Farsça'dan yapılan tercümelerin başında Kelile ve Dimne gelir. Hayvan hikâyelerinden oluşan bu eserin bir benzeri de Merzübannâme'dir. Sadreddin Şeyhoğlu tarafından bazı güçcük değişiklikler ve eklemelerle tercüme edilen bu eser didâktik hayvan hikâyeleri külliyatıdır. 15. yüzyıla ait olan Bahtiyâr-nâme ve Hikâye-i Ucûbe vü Mahcûbe ile Kahramannâme, çeviri hikâye tekniğiyle yazılmışlardır. Ziyâeddin Nahşebî'nin Tûtînâmesi, Firdevsî'nin Şâhnâme'si, Cemâleddin Muhammed Avfî'nin Cevâmi'u'l-Hikâyât ve Levâmi'u'r-rivâyât'ı (tercümesi Celâlzâde Sâlih Çelebi), Fettâhî'nin Hüsn ü Dil'i (tercümeleri Lâmiî Çelebi ve Âhî), Bekâyî'nin Şirvan Şah ve Şemâyil Bânû'su, Muhammed Abdülkerîm b. Muhammed'in Sinbadnâme'si, Sadî-i Şîrâzî'nin Gülistân'ı ile Kıssa-i Fürûzşah, Dâstân-ı Ferruh u Hümâ ve Kıssa-i Kırân-ı Habeşî gibi eserleri de 16. yüzyılda Türkçe'ye aktırılan hikâye külliyatlarıdır. Bunlardan başka Kıssa-i Celâl ü Cemâl, Kıssa-i Şehr-i Şâtırân, Kıssa-i Müseyyeb, Hâverânnâme, Kıssa-i Melike-i Şehzâde-i Rûm, Kıssa-i Melik Behmen, Heft Peyker, İskendernâme ve mensûr Leylâ vü Mecnûn da Farsça'da Türkçe'ye çevrilen eserlerdir. Arapça eserler de sayıca az olmalarına rağmen etki bakımından mühimdir. Bunların başlıcaları Kıssa-i Yusuf, bir aşk hikâyesi olan Mikdâd ü Miyâse, Ebû Ali et-Tenûhî'nin müstakil hikâyelerinden oluşan el-Ferec Ba'de'ş-şidde'sinin bir kolu, dinî, ilmi bir eser olan Hikâye-i Beşîr ü

Şâdân, hayvan hikâyeleri külliyatı Kıstâsü'd-devân, Müstedref ve Fransızca çevirisinden aktarılan Arapça menşeli Elfü'n-nehâr ve'n-nehâr'dır.

Türkler, İslâmî kültür çerçevesinde kendi duygu ve düşüncelerinin mahsulü olan telif eserler de meydana getirmişlerdir. İlk telif hikâyelerin dinî konulu ve mensûr olduğu düşünülmektedir. Kaynakların belirttiği ilk telif eser ise 15. yüzyıl sonlarında yazılan, Anabacı ve Bursalı Hoca Abdürrauf Hikâyesi adlarıyla da bilinen Hikâye-i Dendâniyye'dir. Vahdî Cafer Çelebi tarafından kaleme alınan eser, sosyal muhtevalı olup tek vak'a kuruluşuna sahip büyük bir hikâye ya da güçcük bir romandır. 16. yüzyılda Cinâni'nin yazdığı Bedâyiu'l-âsâr ise müstakil güçcük hikâyelerden oluşan yine sosyal konulu bir eserdir. Aynı yüzyılın sonunda Derviş Hasan Mehdî'nin iki kardeşin hikâyesini konu alan Kıssa-i Ebû Ali Sînâ ve Ebü'l-Hâris'i, 17. yüzyılda Gencîne-i Hikmet adıyla Seyyid Ziyâeddin Yahyâ tarafından tekrar yazılmış ve Hikâyet-i Ebû Ali Sînâ adıyla ayrıca genişletilmiştir. Yine 17. yüzyılda kaleme alınan Hâbnâme (Veysî), mensûr Hamse-i Nergisî'nin bazı bölümleri, Evhad Çelebi Hikâyesi, Hikâye-i Yahyâ Çelebi orijinal konuları ihtiva eden eserlerdir.

Arap ve Fars edebiyatlarından alınıp kısaltmalar, eklemeler ve değiştirmelerle yeni bir şekle sokulan ve hatta yalnız muhtevanın alınıp şekillenmesiyle ortaya konan adapte hikâyelere örnek gösterilebileceğimiz eserlerden bazıları şunlardır: Attâr'ın Mantıku't-tayr'ından ilham alınarak yazılan Şeyh-i San'an Kıssası, çerçeve hikâye külliyatlarından ve Şark motiflerinden etkilenerek yazılan Kırk Vezir Hikâyeleri, Lâmiî Çelebi'nin müstakil hikâyelerden oluşan İbretnümâ'sı, Arap ve Fars örneklerinden tamamen ayrı olarak Ebû Ali et-Tenûhî'nin kırk iki hikâyelere el-Ferec Ba'de'ş-şidde külliyatı, Hikâye-i Hoca Said, Hikâye-i Tûtî ve Mekr-i Vezir ile özellikle klasik hikâyecilikten modern hikâyeye geçişte dönüm noktası olarak kabul edilen Muhayyelât-ı Aziz Efendi bunların başlıcalarıdır. Ayrıca bazıları tamamen telif yoluyla, bazıları ise dinî, edebî, tarihî, ahlâkî, mizahî ve ilmî eserlerde hoşa giden ibretli hikâyelerin seçilerek bir araya getirilmesiyle oluşan derlemeler de bulunmaktadır. Bunlar, yer yer güçcük müstakil hikâyelerden oluşan mecmualar veya letâifnâme tarzında kaleme alınmış mensûr hikâyelerdir. Bu eserlerde anlatılan güçcük hikâyelerin bir kısmı ya halk ağzından derlenerek ya da adapte yoluyla yeni bir şekle sokulmuştur. Özel bir adı olanların yanında *"câmiu'l-hikâyât, mecmau'l-hikâyât, hikâyât"* ya da sadece

"letâifnâme" adlarıyla anılan bu tür eserlerden bazıları şunlardır: Câmiu'l-hikâyât (Muhlis b. Hâfız el-Kâdî), Acâibü'l-meâsir ve garâibü'n-nevâdir (Süheylî), Câmiu'l-Hikâyât (Hezarfen Hüseyin Efendi), Câmiu'l-Hikâyât (İsmâil b. Ali), Mecmûa-i Letâif (Lâmiî Çelebi).

Klasik Türk edebiyatının bir diğer hikâye tarzı ise manzûm ve mensûr güçcük hikâyelerdir. Bu hikâyelerin konuları, bir kişinin başından geçen ya da iki kişi arasında cereyan eden, zaman ve mekân unsurları belli olan bu hikâyelerde olaylar, İstanbul, Bursa, Kastamonu, Konya, İskenderiye vb. yerlerde geçer. Türk toplum hayatının belli bir kısmını göstermesi bakımından konu bütünlüğüne sahip bu tür hikâyelerin her biri tarihî vesika değeri taşımaktadır. 14-15. yüzyıla ait olduğu öne sürülen manzûm Hâzâ Hikâyet-i Kız Maa Cuhûd, 15. yüzyılda Molla Lutfî ve Şeyhî'nin Harnâme'leri, Tâcîzâde Câfer Çelebi'nin Hevesnâme'si, 16. yüzyılda Latîfi'nin mensûr Evsâf-ı İstanbul risâlesindeki bazı bölümler, Taşlıca Yahyâ Bey'in Kitâb-ı Usûl (Usûlnâme), Gencîne-i Râz, Gülşen-i Envâr ve Şâh u Gedâ mesnevilerindeki yerli anekdotlar bu bakımdan mühimdir.[11]

2. Eski Türk Edebiyatında Hikâyelerin Tasnifleri

Eski Türk edebiyatında hikâyeler ile ilgili çok fazla sayıda tasnif çalışması yapılmıştır. Araştırmacılar hikâyelerin konularına, menşelerine, kahramanların sayısına ve şekil yapısına göre tasnifler oluşturmuşlardır. Hikâye tasniflerine yönelik ilk çalışmaları yapanlardan biri olan Fuat Köprülü hikâyeyi, konu ve menşelerini birlikte değerlendirerek üç maddede ifade etmiştir:

1. Eski Türk ananesinden geçen mevzular.

2. İslâm ananesinden geçen dinî mevzular.

3. İran ananesinden geçen, ekseriyetle dinî olmayan ve bazen zâhirî bir İslâmî renge boyanmış, mevzular.[12]

Agâh Sırrı Levend de *"Divan Edebiyatında Hikâye"*[13] başlıklı makalesiyle bu konu ile ilgili bir tasnif çalışması yapmıştır. Bu çalışmasında hikâyeleri: Hikâyenin

[11]Kavruk, Hasan-Pala, İskender, a.g.m., s.492 vd.
[12]Köprülü, Mehmet Fuad, **Edebiyat Araştırmaları 1-2**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s.324.

konu kaynakları, konularının nitelikleri ve hikâye kahramanlarının durumuna göre üçe ayırmıştır.

Konularının kaynağına göre hikâyeler şu şekilde verilmiştir:

1. Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap ve Fars edebiyatlarından alınmış anonim hikâyeler

2. Konuları ulusal hayatımızdan alınmış yerli hikâyeler

İkinci tasnif ise hikâyelerin konularına ve niteliklerine göredir:

1. Dinî konular, enbiya ve evliya menkıbeleri

2. Aşk hikâyeleri

3. Kahramanları tarihten alınmış hikâyeler

4. Temsilî hikâyeler

5. Tasavvufî hikâyeler

6. Serüven hikâyeleri

7. Sergüzeştnâme ve hasbihâl yollu hikâyeler

Kahramanın duruma göre ise:

1. Çift kahramanlı aşk hikâyeleri

2. Tek kahramanlı hikâyeler

Eski Türk Edebiyatındaki hikâyeler, konularının kaynağı bakımından yerli ve yabancı hikâyeler olmak üzere iki gruba ayrılır. Yerli hikâyelere, yabancı kaynaklı tema ve motifler girdiğinden, hikâyelerde yerli ve yabancı temaların ve motiflerin tespiti oldukça güçtür. Klasik şairlerimiz hikâye konusunda en çok İran Edebiyatında yazılmış mesnevîlerden etkilenmiştir. Özellikle aslen Türk olan Genceli Nizâmî'nin Penc-Genc adlı Farsça beş mesnevîsinden oluşan hamsesinin şairlerimiz üzerindeki büyük etkisi, birçok hikâyenin yazılmasına sebep olmuştur. Şairler çoğu kez İran Edebiyatından

[13]Levend, Agâh Sırrı, *"Divan Edebiyatında Hikâye"*, **TDAY/ Belleten**, 1967, s.72 vd.

beğendikleri bir aşk veya macera hikâyesinin ve kahramanlarının adını aynen almışlar, konuyu kendilerine göre plânlamak suretiyle şairlik kabiliyetlerini göstermek istemişlerdir.[14] Hasibe Mazıoğlu, Divan Edebiyatındaki hikâyeleri şekillerine göre:

1.Manzûm

2.Mensûr

3. Manzûm-Mensûr olarak üç gruba ayırmıştır.

Yine Hasibe Mazıoğlu'na göre, manzûm-mensûr karışık olanlarda esas şekil nesirdir, içlerinde manzûm kısımlar bulunur. Gerek manzûm gerekse mensûr hikâyeler dil ve ifade bakımından üç ayrı özellik taşırlar:

1.Divân Edebiyatı estetiği ve Arapça-Farsça kelime ve terkiplerin kullanıldığı sanatlı bir üslûpla yazılmış hikâyeler.

2.Sade bir dille ve yalın bir üslûpla yazılmış hikâyeler,

3.Dilde ve üslûpta bu iki ifade özelliğinden her ikisini de az çok taşıyan hikâyeler.

Hasan Kavruk da Eski Türk edebiyatı mensûr hikâyelerini şekil olarak:

1.Müstakil, büyük hikâyeler: Hikâye-i Anabacı, Binbirdirek Batakhanesi, Hikâye-i Tayyar-zâde vb.

2.Çerçeve hikâyeler: Elfü'l-leyle ve'l-leyle, Hikâye-i Subh u Mesâ, Bahtiyar-nâme, Hikâye-i U'cûbe ve Mahcûbe vb.

3.Belli konularda derlenip gruplandırılmış müstakil hikâyeler: Cevâmi'ü'l-hikâyât, Acâibü'l-meâsir ve Garâibü'n-nevâdir, İbret-nümâ vb.

4.Hiçbir tasnife tabi tutulmadan rastgele derlenmiş hikâyeler olmak üzere, kısaca dört grupta toplanmaktadır. Bunun yanında bir hikâye kitabı olmadığı, başka konularda yazıldığı halde içinde çeşitli vesilelerle yerleştirilmiş hikâyeler olan pek çok eser vardır.

[14]Mazıoğlu, Habibe, a.g.e., s.534.

Hasan Kavruk *"Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler"*[15] adlı doktora çalışmasında hikâyeleri şu şekilde tasnif eder:

Kaynaklarına göre:

1.Te'lif hikâyeler

2.Çeviri hikâyeler (Arapça, Farsçadan ve diğer dillerden)

3.Adaptasyon hikâyeler

Konularına göre:

1. Aşk hikâyeleri

2. Kahramanlık hikâyeleri

3. Dinî-tasavvufî hikâyeler

4. Ahlakî hikâyeler

5. Serüven hikâyeleri

6. Olağanüstü olayları ihtiva eden macera hikâyeleri

7. Lâtifeler

Şerife Yağcı ise manzûm ve mensûr eserleri bir arada değerlendirerek genel bir tasnife gitmiştir:[16]

A. Edebî Eserler

I. Bir grup mesnevî ve hikâye kitapları:

1. Bir çerçeve hikâyeye bağlı güçcük hikâyeler içeren, manzum, mensûrya da manzum-mensûrkarışık hikâye kitapları

[15]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.120.
[16]Yağcı, Şerife,*"Klasik Türk Edebiyatı Geleneği İçinde Hikâye",* **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 141, 2002, s. 147-160.

2. Sohbet, nefha tarzı ile oluşturulmuş mesnevîler, hikâyelerin belli temalar altında toplandığı hikâye külliyatları

3. İki kahramanlı aşk ve macera mesnevîleri, müstakil büyük hikâyeler

4. Hikâyelerin hiçbir tasnife tâbi tutulmaksızın bir araya getirildiği hikâye mecmuaları

II. Divanlarda yer alan manzum güçcük hikâyeler

III. Mizâhî eserlerdeki hikâyeler

B. Tarih Kitapları ve Tarihî-Menkıbevî Eserler

C.Eğitme ve Öğretme Amacı Güden Eserler

1. Ahlâk kitapları

2. Dinî eserler

3. Tasavvufî eserler

4. Ansiklopedik eserler

3. Klasik Hikâyeler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Mensûr hikâyelerin şiir kadar rağbet görmemesinin temelinde nazmın padişah, nesrin ise halk olarak ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden de mensûr hikâyeler ile ilgili yapılan araştırmalar üzerinde durulmamıştır. Ayrıca klasik hikâyelerin mensûr, manzûm ve mensûr-manzûm karışık tarzda yazılmış olması ve konu çeşitliliğinin oldukça fazla olması, konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacıların işini de güçleştirmiştir. Bunlara rağmen hikâye ile ilgili yerli ve yabancı bilim ādemlerinın çalışmaları mevcuttur. Kırk Vezir Hikâyeleri, Hümâyun-nâme, Kelile ve Dimne, Bahtiyar-nâme, Sinbad-nâme ve Marzuban-nâme gibi hikâyelerin üzerinde yabancı araştırmacılar çalışma yapmıştır.

Eski Türk Edebiyatı alanında mensûr hikâye geleneğini geniş bir şekilde izah eden Hasan Kavruk, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığı *"Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler"* başlıklı doktora tezinde bu konuda önemli bilgiler vermiştir. Gülşah Gaye Fidan'nın *"Türk Edebiyatında Sinbâd-nâme Çevirileri:*

Tuhfetü'l-ahyâr ve Kitâb-ı Sinbâd-nâme" adlı doktora tezi de bu alanda ortaya konulmuş önemli çalışmalardandır.

Çalışmamıza konu olan ve Celâl-zâde Sâlih Çelebi[17] tarafından kaleme alınan *"Tercüme-i Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât"*[18] adlı eser, Cemâleddin Muhammed Avfi'nin aslı Farsça olan eseri, Kânûnî'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine tercüme edilmiştir.[19]

Celâl-zâde Salih Çelebi, tercüme esnasında eserin orijinalindeki tertip ve düzeni korumakla beraber, efsânevî hikâyelerin bir kısmını değiştirmiş, araya bazı yeni hikâyeler, hikâyelere bazı değişiklikler ekleyerek Cevâmi'ü'l-Hikâyât'ın İrânî özelliğini mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışmıştır. Eserin dili herkes tarafından anlaşılabilecek kadar sade bir Türkçe'dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olmasına rağmen eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmularında görülen manzum parçalar, âyet ve hadîslerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmi'ü'l-Hikâyât'ta da kendini gösterir.[20] Eserde yer alan hikâyeler kültürel bir ortaklığın göstergesidir. Bu hikâye mecmuasında hem Arap hem Fars hem de Türk kültürüne ait unsurlara rastlanmaktadır. Aslında Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât çeşitli yönleri ile ele alınıp incelenebilecek bir metindir.

Celâl-zâde Sâlih Çelebi, eseri tercüme ederken dilin sade, halk tarafından kolayca anlaşılabilir olmasına dikkat etmiştir. Eserde, Arapça ve Farsça terkip ve tamlamalar görülse de dönemin diğer eserleri ile karşılaştırıldığında daha az olduğu görülmektedir Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini bünyesinde barındıran Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ta kimi hikâyelerin konusuna uygun âyet ve hadîslere de yer verilmiştir. Bu hikâyelerde temel kaygı İslâmiyet'i benimsemiş kişilerin dinî kural ve

---

[17] *"Zât-ı büzürgvârî bende vü âzâde miyânında Celâl-zâde dimekle şöhreti şiʿâr olup Cenâb-ı fazâ'il ...mülk-i ma'ârifîn mihterîdir. Merhûm Koca Nişâncı'nın birâder-i kuhteridir."* Bkz., Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-şuarâ I**, (Hzl., İbrahim Kutluk), Ankara 1989, s.548.

[18] *"Mütekâid oldukda civâr-ı Ebû Eyyûb-i Ensârî'de karındâşı Nişâncı big binâ itdügi câmiʿ-yi zîbâ yanında hâne u bağçe tertîb idüp merdüm-i dide gibi gûşe-nişîn u halvet-güzîde olub sevr u misâl çemen-zâr-ı cihân-ı fâniden dâmen-keşide olmuşidi. Ol esnâda iken Şehzâde Şehîd Sultân Bâyezîd "Câmi'ü'l-hikâyât" adlu kitâbı tercümeye emr idüp ber-fehvâu'l-me'mûr maʿzûrun tercüme-i kitâb-ı mezbûra şürû idüb cüz'i eyyâmda añı dahı itmâm idüb Şehzâde-yi pür-ihtirâma ʿarz itdükde "murâd u merâmı ne ise enhâ u iʿlâm itsün" deyü işâret-i ʿaliyye zuhûr u sudur kılmışdı."* Bkz., Kınalı-zade Hasan Çelebi, **Tezkiretü'ş-şuarâ I** (Hzl., İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989,s.550.

[19] Gökbilgin, M. Tayyip, *"Celâl-zâde Sâlih ",* **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.VII, İstanbul 1993, s.262.

[20] Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1998, s.49.

kaidelere karşı sorumluluklarını bilmeleri ve daha hassas bir tutum içerisine girmelerini sağlamaktır. Bu amaca uygun olarak Arapça ve Farsça'dan çeşitli hikâyeler tercüme edilmiş ve bu hikâyelerin çoğunu da dinî hikâyeler oluşturmuştur. Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ta görülen bir diğer özellik ise her hikâyenin sonunda çıkarılacak dersin yazar tarafından ifade edilmesi ve *"hikâye olunır ki"*, *"hikâye getürilmişdür"* ibareleri ile bir sonraki hikâyeye geçilmesidir.

Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât oldukça hacimli bir eser olmasına rağmen kütüphanelerde hayli nüshası vardır. Fakat bunların içinde Topkapı Revan K. No.1085, tercümenin bilinen ilk tek tam nüshasıdır. Harekesiz olan bu nüsha 752 varaktan oluşur.

I. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ HAYATI VE ESERLERİ

1. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ'NİN HAYATI

Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi'nin kardeşi olan Sâlih Çelebi, babasının kadılığı sırasında 900 (1494-95) yılı civarında Vulçitrin'de doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra Kemalpaşa-zâde'ye intisap ederek derslerine devam etmiş, ayrıca Hattat Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almıştır. Hocası Kemalpaşa-zâde'nin tarihe ve fıkha dair bazı eserlerini temize çekmiştir.

1520'de Kanûnî Süleyman'ın tahta çıkışı münasebetiyle, âdet üzere bütün ulemâya danişmendlerinden ileri gelenlerini mülâzım verme hakkı tanındığından, Kanûnî'nin hocası Hayreddin Efendi'nin yeterli sayıda talebesi olmadığından, Sâlih Çelebi Kemâlpaşa-zâde'den ayrılarak Hayreddin Efendi'nin talebesi arasında mülâzım olmuştur. Ancak bu hareketinin vefasızlık sayılmasından dolayı tenkit edilmiştir. Böylece 25 akçe yevmiye ile Edirne'de Saraciye Medresesi müderrisliğine gönderilen Celâl-zâde, bu görevi sırasında Kânûnî'nin Belgrad, Rodos ve Budin seferlerine dair eserlerini kaleme almıştır.[21]

İlme ve talebe yetiştirmeye olan hevesi sebebiyle daima müderrisliği tercih eden Sâlih Çelebi, bazı önemli kadılıklarda da bulunmayı tercih etmiştir. En son görev yeri olan Mısır kadılığından sonra emekliye ayrılan ve hayatının bundan sonraki yıllarını Eyüp Nişancası'nda ağabeyi Mustafa Çelebi'nin cami yakınındaki evinde geçiren Sâlih Çelebi, zamanını ilmi araştırma ve eser te'lifiyle geçirmiştir. Cemâleddin Muhammed Avfî'nin tarih ve ahlaka dair Farsça eserini de bu sırada Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine Türkçe'ye çevirmiştir.[22] İbrahim Paşa'nın faaliyetleri hakkında yazdığı ve muhtemelen ağabeyi Mustafa Çelebi vasıtasıyla Paşa'ya sunduğu manzumeleri çok beğenilmiş ve görevi İstanbul Murad Paşa Medresesi'ne nakledilmiş; burada uzun süre müderrislik yaptıktan sonra Divanyolu'ndaki Atik Ali Paşa Medresesi'ne geçmiştir. Ayaş Paşa'ya yazdığı kasideleri beğenilerek bir süre sonra Sahn-ı Semân müderrisliğine

[21]Gökbilgin, M. Tayyip, *"Celâl-zâde Sâlih"*, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul 1993, s.262.
[22]Gökbilgin, M. Tayyip a.g.m., s.262.

getirilmiştir.[23] 1542/43'te Edirne Bâyezîd Medresesi'ne müderris olmuş ardından 1544'te Halep Kadılığı'na tayin edildikten bir süre Mısır'a gitmiş ve 1546'da Şam, bir sene sonra da Mısır Kadısı olmuştur. 1550 yılında emekli olarak İstanbul'a gelmiştir. Emekliye ayrılma sebebini *"Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât"* adlı eserinin mukaddimesinde şöyle anlatmıştır:

> *Diyâr-ı Arabdan Mısır ve Şâm ve Hâleb kazâlarına istîlâ esnâsında câdde-i şerÍ-i kavîmden bir kadem taşra basmadım ne kimsenin bir habbe mâlına tamaÍ ettim ve ne hilâf-ı şerÍe bir kaziyyeye hükm eyledim lâkin ol diyârda olan zaleme ile imtizâc, gök yere inip gökden çıkmak gibi asîr oldu; ne anlar beni zulme uydurabildi ne ben anları adle. Âkıbet anlar zulmiyle gâlib ve ben adlile mağlûb oldum; tahayyür âleminde bir zamân tefekküre daldım… Sinîn-i hicretin 957 târîhi esnâlarında ve cümle hevâ vü hevesleri ber-taraf edip dünyâ menâsıbı sevdâlarından el çektim… İstanbul civârında Ebû Eyyûb Ensârî radiyallâhu anhü'l-Bârî kasabasında takâüd edip hemîn halkdan dâmeni çektim.*[24]

Hayatının bundan sonraki yıllarını Eyüp Nişancası'nda ağabeyi Mustafa Çelebi'nin cami yakınındaki evinde geçiren Celâl-zâde, vaktini ilmi araştırmalar ve eser telifiyle geçirmek arzusuyla Eyyüb Sultan Medresesi müderrisliğine tayin edilmesini rica etmiştir. Bu sırada Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine Cemâleddin Muhammed Avfî'nin tarih ve ahlaka dair Farsça eserini Türkçe'ye çevirmiştir. Şehzâde de yüz akçelik emekli maaşına denk bir ücretle Eyüp Medresesi müderrisliğini Celâl-zâde'nin isteği üzerine kendisine vermiştir.[25] Gözlerinden rahatsızlanması yüzünden bu vazifesini bırakarak inzivaya çekilmiş kısa bir süre sonra da vefat etmiştir.

Sâlih Çelebi'nin hak ve adalet kavramlarına bağlı olduğu özellikle Mısır, Şam ve Halep'te kadılık yaptığı dönemlerde zorbalığı önlediği ve mazlumlara yardım ettiği kaynaklarda belirtilmiştir. Latifî Tezkiresi'nde Celâl-zâde için şunlar denilmiştir:

> *Celâl-zâde Nişancı Beg'in birâderi idi ve nazm u inşâda mevâli-i 'asrın hünerveri idi ammâ inşaları eş'ârına çok gâlib ve tabʿ-ı şerifleri dahi fenn-i şiʿirden inşâya ziyâde ragıbdur. Bu matlaʿ-ı matbuʿ anların eş'ârındandur:*
>
> *(matlaʿ)*

[23]Işık, İhsan, **Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, C.II, Elvan Yayınları, Ankara 2007, s.812.
[24]Uzunçarşılı, İ.Hakkı, *"Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâlzâde Mustafa ve Sâlih Çelebiler",* Türk Tarih Kurumu, **Belleten XXII/7**, Ankara 1958, s.422.
[25]Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.262 vd.

Cism-i zerdüm kara kara dâğlardır bî-kıyâs

Şâh-ı 'aşk egnüme giydirdi pelengî bir libâs[26]

2. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ'NİN ESERLERİ

Birçok alanda eser te'lif eden Celâl-zâde Sâlih Çelebi[27] sadece edebiyat alanında değil başta tarih olmak üzere fıkıh ve gramer alanlarında da çeşitli eserler kaleme almıştır. Bu durum onu anlatan eserlerde tesbit edilmiştir. Eserlerini iki başlık altında toplamak mümkündür.

2.1.Tarihe Dayalı Eserleri

2.1.1. Târih-i Sultân Süleymân

Eser, Kânûnî Sultan Süleymân'ın cülûsundan itibaren H. 935 (M. 1528) yılına kadar meydana gelen olayları içine alır. Bilinen tek nüshası Leipzig Stadtbibliothek'te bulunan (H.O.Fleischer-F. Delitzsch, s.522, nr.288) eser de, Kânûnî Sultan Süleymân'ın cülûsu, Canbirdi Gazâlî isyanı, Belgrad seferi, Rodos seferi, Mısır'da cereyan eden olaylar, Mohaç Muharebesi ve Anadolu'daki isyanların konu edildiğini ve padişahın Vize taraflarına ava gidişi anlatılarak eser bitirilmiştir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin tarihe dair eserleri üzerinde bir inceleme yapmış olan Hüseyin G. Yurdaydın ise bu eserin bazı kısımlarının müstakil yazma nüshâlar hâlinde çeşitli kütüphanelerde bulunduğunu, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi tarafından Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin Belgrad, Rodos ve Mohaç seferlerinin tarihlerini yazdığının belirtildiğini, aslında bunların eserin çeşitli kısımlarının muhtelif istinsahları olduğunu kaydeder. Bu nüshalarda bazılarının müstakil eser özelliği taşıdığını da belirten Yurdaydın, Mohaç seferine ait *"Târih-i Feth-i Budin"* adıyla kayıtlı müellif nüshasını buna örnek olarak gösterir. Bunun *"Tarih-i Üngürüs"* adıyla kayıtlı ikinci bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde III. Ahmed bölümünün 3096 numarasında, *"Mohaç-nâme*"

[26]Latîfî, **Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, (Hzl., Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000, s.348.

[27]Celâl-zâde Nişâncı Mustafa Çelebinüñ âh-i ekberi ve ehâlî zümresinüñ fâzıl-ı fazîlet-perveri Tevârîh-i Âl-i ʿOsmâna müte'allık münşe'âtı ve nesr-i müsecca' ile bazı te'lifâtı vardur. Ammâ inşâları eş'ârına çok gâlib ve tab'-ı şerîfleri dahı fenn-i şi'rden inşâya artuk râgıb ol husûsı bî-mesâlibdür. Lâkin şi're cândân mümâreset ü müdâvemetleri vâki' olmamışdur.Bkz., **Latîfî, Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ** (Hzl., Rıdvan Canım), Ankara 2000, s.348.

adıyla kayıtlı bir diğer nüshası ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 1285 numaradadır.[28]

2.1.2. Târih-i Mısır

Suyûtî, İbn-i Makrîzî ve Melik İsmâil gibi Arap müelliflerin eserlerinden faydalanarak kaleme aldığı bu eserine Mısır evkâfını teftişle görevlendirildiği 1544 yılında başlamış, görevini tamamlayıp 1547'de İstanbul'a döndüğünde bitirmiştir. Eserde kâinatın yaratılışından itibaren bütünüyle Mısır tarihi, Mısır'da cereyan eden belli başlı olaylar, imar faaliyetleri ve özellikle Memlükler ve Osmanlılar zamanında Mısır'ın tarih ve coğrafyası yer yer menkıbeler de eklenerek anlatılmıştır.[29]

İstanbul Üniversitesi, Topkapı Sarayı Müzesi ve Süleymaniye kütüphanelerinde çeşitlitli nüshaları mevcuttur. Eser ayrıca İspanyolca'ya da tercüme edilmiştir.

2.2. Diğer Eserleri

2.2.1. Kıssa-i Fîrûz Şâh Tercümesi:

1536'da Sahn-ı Semân müderrisi olduktan sonra Kânûnî Sultan Süleymân'ın isteği üzerine Farsça'dan tercümesine başladığı bu eser 8 cilttir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, her cildin sonunda o cildi hangi tarihte ve ne kadar zamanda tamamladığını belirtmiştir. Sâlih Çelebi Topkapı Sarayı Revan köşkü kitapları arasında bulunan 1485 numaralı dördüncü cildin sonunda:

> *Bu mecelle Türkçe'ye iki ayda tercüme olundu. Mütercim fakir Sâlih bin Celâl'in müsveddesidir ve Dârü's-Saltanatü'l-İstanbul'da tercüme edildi. Emr-i pâdişah-ı âlem-penâh ile ebedî ömürleri ve devletleri pâyidâr olsun âmîn yâ Muʿin. Târîh-i hicretin 946 senesinde tamâm oldu sene 946*[30] *demektedir.*

Eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bazılarının baş tarafı eksik beş cildi ile İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda yine baş tarafı eksik üç cildi mevcuttur.[31]

---

[28]Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.263.
[29]Gökbilgin, M. Tayyip, a.g.m., s.263.
[30]Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.430.
[31]Gökbilgin, M. Tayyip a.g.m., s.263.

2.2.2. Dîvân

"Sâlih" ve *"Sâlahî"* mahlaslarıyla Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazan Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin dîvânı, hayatının sonlarına doğru gözlerine perde indikten sonra hatırında kalan manzumelerini dikte ettirmek suretiyle meydana gelmiştir. Dîvânın tezhipli ve ta'lik hatla yazılmış güzel bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr., 3846) bulunmaktadır. Dîvânın sonunda *"Dürer-i Nesâyih"* adlı seksen beyitlik nasihat-nâme şeklinde bir manzume vardır.[32]

2.2.3. Leylâ vü Mecnûn

"Leylâ vü Mecnûn", Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin Dîvân'ının sonunda güçcük yaşta kaybettiği oğlunun acısından dolayı yazdığı bir manzumedir. Eser, H. 962 (M.1554) tarihinde kaleme alınmıştır. Bu tarih Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinin en güzeli olarak kabul edilen Fuzûlî'nin eserini yazdığı tarihten (H.942/M.1535) sonradır.

Eserin ilk kısmında tevhîd, na't-ı şerif ve ashâb-ı kirâma mesnevi tarzında senâ bulunmaktadır.[33] Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin bu eserinin nüshası *"Manzûme-i Leylâ ve Mecnûn"* adıyla Nuruosmaniye Kütüphanesi 3846 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, 1561-1569'da müellifin sağlığında yazılmıştır. Başlangıç manzumesiyle tevhîd, ikinci bir tevhîd (kasîde), na't, mirâciye (kasîde) ve *"Ashâb-ı güzin"*e övgüden sonra, *"Sebeb-i nazm"* bölümü gelmektedir.[34]

Bu eserde Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Leylâ vü Mecnûn arasında yaşanan olaylara değindikten sonra hikâyeyi bitirir ve oğul acısıyla bunları yazdığını söyleyerek Allāh'a yalvarır.

Bu eser üzerine Rıfat Kütük tarafından 1995 yılında *"Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn"* adıyla yapılmış bir yüksek lisans tezi de bulunmaktadır.

---

[32]Gökbilgin, M.Tayyib, a.g.m., s.263.
[33]Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.433.
[34]Levend, Agâh Sırrı, **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, TTK Basımevi, Ankara 1959, s.287.

2.2.4. Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât

2.2.4.1. Genel Bilgiler

Celâl-zâde Sâlih Çelebi**,** Cemâleddin Muhammed Avfî'nin aslı Farsça olan eserini Kanûnî'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine tercüme etmiştir[35]. H.957'de Mısır kadılığından azledilerek emekliye ayrılan ve İstanbul'a dönen Celâl-zâde Sâlih Çelebi, Eyüp'te kardeşi Koca Nişancı Mustafa Çelebi'nin inşa ettirdiği câmi civarında bir ev yaptırıp oraya yerleşir. Celâl-zâde, burada *Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât* adlı hikâye külliyatını çevirerek Bâyezîd'e sunmuş, şehzâdenin tavassutuyla da Eyüp Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir.[36]

2.2.4.2. Eserin Tercüme Tarihi

Prof. Dr. Hasan Kavruk'un ifadesiyle Cevâmi‘ü’l-Hikâyât ve Levâmi‘ü’r-Rivâyât tercümesinin tesbit edilen en eski nüshasının istinsah tarihi H.958'dir. Celâl-zâde Sâlih Çelebi'nin Eyüp'e yerleşme tarihi kaynaklara göre H.957'dir. Şehzâde Bâyezîd'in isteği üzerine tercümeye başlaması da bu tarihten sonradır. Oysa A. Galland, tercümeye Eyüp'te H.955/1548'de başlandığını belirtmektedir. Çünkü yazarın tercümeye Eyüp'e yerleştikten sonra başladığından bütün kaynaklar müttefiktir. E. Blochet de H.957 tarihinde tercümeye başladığını belirtmektedir.[37]

Yine Kavruk'un tespitiyle Adnan S. Erzi tarafından, Ahmet Ateş'e dayanılarak tercümenin bitiş tarihi olarak verilen H.960 tarihi de yanlıştır. Çünkü Ahmet Ateş'in tanıttığı Antalya-Tekelioğlu nüshasının istinsah tarihinin H.960 değil, H.964 olması gerekir. Kısaca belirtmek gerekirse: Celâl-zâde Sâlih Çelebi H.957'de Eyüp'e yerleşmiş, bu tarihte tercüme emrini almış, H.964'te de tercümesini tamamlamıştır.

2.2.4.3. Eserin Konusu

Avfî'nin *"Cevâmi‘ü’l-Hikâyat"ı* efsânevî İran tarihinden; destânî mitolojik kahramanlardan; dinî, tarihî ve efsanevî olaylardan bahseden büyüklü güçcüklü 2113[38] hikâyeden meydana gelmiş olup hikâyeler 25'er bâblık 4 kısma ayrılmıştır. Eser 100

[35]Gökbilgin, M.Tayyib, a.g.m., s.263.
[36]Kavruk, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, M.E.B., Ankara 1998, s.46.
[37]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.46.
[38]Aktarılan, Rypkai, J. **İranische Literatur Geschichte**, Leipzig, 1959, s.334'ten aktaran Kavruk, Hasan **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikayeler**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1998, s.47.

bâbdan meydana gelmiştir. Her kısımdaki bâb konu bakımından birbirine uygun değişik sayıda hikâyeden meydana gelmiştir.[39] Bizim incelediğimiz bölümde peygāmber kıssalarına, evliyâ menkıbelerine, dört büyük halifeye, meşhur âlimlere, önemli devlet ādemlerina, değişik mesleklerle uğraşan kişilere, bazı hayvanların huylarına ait olaylara, tarihî olaylardan, savaşlardan, dinî inançlardan antlaşmalardan, örf ve âdetlerden ayrıntılarıyla söz edilmiştir.

Olayların ibret verici yönleriyle ele alınıp anlatılması ile okuyucunun hoş vakit geçirirken ders çıkarması ve bir şeyler öğrenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Avfi, bu hikâye külliyâtını hazırlarken birçok kaynaktan, tarihî eserlerden, değişik edebî kitaplardan faydalandığını belirtmiştir.[40]

Celâl-zâde Salih Çelebi de tercüme esnasında eserin orijinalindeki tertip ve düzeni korumakla beraber, efsânevî hikâyelerin bir kısmını değiştirmiş, araya bazı yeni hikâyeler, hikâyelere bazı değişiklikler ekleyerek Cevâmi‘ü’l-Hikâyât’ın İrânî özelliğini mümkün olduğu kadar azaltmaya çalışmıştır. Eserin dili herkes tarafından anlaşılabilecek kadar sade rahat bir Türkçe’dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olmasına rağmen eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmualarında görülen manzum parçalar, ayet ve hadîslerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmi‘ü’l-Hikâyât’ta da kendini gösterir.[41]

Eserde yer alan kimi şahıslar şunlardır: Hazret-i Muhammed, Emirü’l-Mü’minîn Osmân b. Affan, Mu‘âviye, Ömer b. El-Hattab, Sultan Mahmûd, Velîd b. Abdü’l-Melik, Bâyezîd-i Bistâmi, Hazret-i İbrahim Edhem, Nûşirevân, Hazret-i Fatıma, Ali b. Muhammed, Ömer ibni Abdü’l-Azîz. Eserde ismi geçen bazı mekân adları ise Dımışk, Horasan, Hindistan, Mısır, Irak’tır.

2.2.4.4. Dil ve Üslûp

Tercümenin dili herkes tarafından anlaşılabilecek kadar sade bir Türkçe’dir. Mütercim arada Arapça, Farsça kelime ve terkipler kullanmış olsa da eserin mümkün olduğu kadar anlaşılır olmasına özen göstermiştir. Çoğu hikâye mecmualarında görülen

[39]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.46.
[40]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.48.
[41]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.48.

manzûm parçalar, âyet ve hadîslerle ifadeye çeşni katma alışkanlığı Cevâmi‘ü’l-Hikâyât’ta da kendini gösterir.

Çalıştığımız Topkapı Revan K. No. 1085 nüsha harekesizdir ve bir başkası tarafından istinsah edilmiştir. Bu yüzden bazı kelimelerin yazılışı anlaşılmayacak derecededir ve mürekkep dağılmasından dolayı okunamayan satırlar ve kelimeler mevcuttur. Silik olduğundan dolayı okunamayan kimi yerleri ise çalışmamızda dipnot ile belirttik.

2.2.4.5. Eserin Şekil Özellikleri

“Cevâmi‘ü’l-Hikâyât”, oldukça hacimli bir eser olmasına rağmen kütüphanelerde hayli nüshası vardır. Fakat bunların içinde Topkapı Revan K. No.1085, tercümenin bilinen ilk tek tam nüshasıdır.[42] Bu nüsha 752 varaktan ve her yaprak 33 satırdan oluşmaktadır. Harekesiz olan bu nüsha müstensihi bilinmeyen biri tarafından istinsah edilmiştir. Cevâmi‘ü’l-Hikâyât, aslı gibi dört kısım üzerine tercüme edilmiş olup her bir kısım yirmi beş baba ayrılmıştır.[43]

Eser, Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin kendi hattıyla *“Câmi‘ü’l-Hikâyât ve Lâmi‘ü’r-Rivâyât Tercümesi”* adıyla Süleymâniye Kütüphanesi, Tekelioğlu bölümü 000756 numarada kayıtlı bulunmaktadır. 537 varak 4 ciltten oluşan diğer bir nüshası ise aynı kütüphanenin Ayasofya bölümü 003167 numaradadır. *“Tercüme-i Câmi‘ü’l-Hikâyât ve Lâmi‘ü’r-Rivâyat”* adıyla kayıtlı 285 varaklık bir diğer yazma ise Süleymâniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa bölümü 001855 numarada bulunmaktadır. 387 varak olan bir diğer yazma nüsha ise aynı kütüphanenin Yozgat bölümü 000862 numarada kayıtlıdır. 308 varak olan bir diğer nüsha ise yine Süleymâniye Kütüphanesi Hüsnü Paşa bölümü 000190 numarada *“Terceme-i Câmi‘ü’l-Hikâyât ve Lâmi‘ü’r-Rivâyât”* adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Derviş Ali tarafından istinsah edilen 436 varak bir diğer yazma ise Süleymâniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa bölümü 000432 numarada kayıtlıdır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin tercümesine esas olan nüsha Hekimoğlu Ali Paşa kitapları arasında 609 numarada bulunan nüshadır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi’nin kendi el yazısıyla olan Cevâmi‘ü’l-Hikâyat’ın ikinci cildi de yine aynı kütüphanede 603 numarada

[42]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.49.
[43]Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.436.

bulunmaktadır. Celâl-zâde Sâlih Çelebi, ikinci cildini H.964 (M.1557)'de Eyüp'teki evinde tamamlamış olduğunu bu cildin sonunda beyan etmiştir.[44]

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi-Antalya Tekelioğlu (743) 756) Tercümesi 295 x 140 mm, 286 yapraktır. Her sayfa 24 satırdan oluşmaktadır. Nesih yazı ile kaleme alınmış eser hareketlidir. Mukavva cilt, bez kaplı olan eserde siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Sâlih Çelebi'nin "hatt-ı destiyle"dir. Eserde baştan 11. bâb'a kadar olan kısım eksiktir.[45]

2.2.4.6. Eserin Nüshaları

Prof. Dr. Hasan Kavruk tarafından tespit edilen yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde bulunan nüshalar ise şunlardır:[46]

Sül.- Hüsrev Paşa K. 432 (İst. t.958),

Sül.-Antalya Tekelioğlu K. (473) 756 (İst. t. 964),

Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi (603 (İst. t. 964),

TTK. Kütüphanesi Y.680 (İst. 974),

Sül. -Yozgat Kütüphanesi 852 (İst. 974),

Bibliotek National s.451 (İst. t. 1041),

Bibliotek National s.403 (İst. t. 1046),

Nuruosmaniye Kütüphanesi 3274 (İst. t. 1066),

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 4117 (İst.t. 1087),

Topkapı Revan Köşkü 1085,

Topkapı Revan Köşkü 1086,

---

[44]Uzunçarşılı, İ. Hakkı, a.g.m., s.436.
[45]Yıldırım, L. Nil, **Celâl-zâde Salih Çelebi Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivayat Dil Özellikleri Metin-Seçmeli Sözlük**,(İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Malatya, 1995, s.10.vd.
[46]Kavruk, Hasan, a.g.e., s.49.

Nuruosmaniye 3232,

Sül-Ayasofya 3167,

Sül-Şehid Ali Paşa Kütüphanesi 1855,

Raşid Efendi Kütüphanesi 732,

Süleymaniye Umumi Kütüphanesi 10543,

Sül. Hüsrev Paşa Kütüphanesi 499,

Viyana Kraliyet Kütüphanesi Ktl. C.1, s.413.

II. BÖLÜM

CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ‘Ü’L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ‘Ü’R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752)

1.TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا (آ)	a, ā	ص	ṣ
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ż, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	s̱	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z̲, d̲	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ى	y, ı, i, ī
		ء	’

2. METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YÖNTEM

1. Metnin yazımında yukarıdaki transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır.

2. Farsça *"vâv-ı ma'dûle"*ler üst karakter *"ʷ"* ile gösterilmiştir.

3. Metin oluşturulurken manzumelerdeki iktibaslar koyu olarak gösterilmiştir.

4. Hikâye metninin sayfa numaraları solda köşeli parantez [ ] içinde gösterildi. [565a], [565b] … şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca hikâyelerin geçişleri *"hikāye olunur ki, hikāye getürmişlerdür ki, hikāye eydür ki, hikāye"* başlıklarındaki *"hikāye"* kelimeleri koyu şekilde gösterilmiştir.

5. Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulan birleşik sözcükler ve ön ekler kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır: "dil-ārā, nā-çīz, dil-ber, hizmet-kār, ālem-penāh…" Son ekler birleştirilmiş, "pādişāh" vb. kalıplaşmış kelimeler bitişik yazılmıştır.

6. Hikâyedeki okunamayan ve silik olan kısımlar dipnot şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca kelime eksikliğinden kaynaklanan vezin problemi de dipnotla gösterildi.

7. Metin içinde anlamlandırılamayan veya okunuşunda tereddüt edilen yerlerin yanına (?) işareti konulmuştur.

8. Hikâye içerisinde geçen "rahmetu'llāh, salavātu'llāh, bi'llāh" gibi saygı bildiren sözcüklerde (') işareti kullanılmıştır.

9. Özel isimlere büyük harfle başlandı ve özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrıldı.

10. Ek fiilin çekimleri (ise, idi) ve *"içün"*, *"ile"* gibi edatların kendinden önceki kelimeye bitişik yazıldığı durumlarda bazı yerlerde ayrı bazı yerlerde ise kelime ünlü ile bittiği için araya *"y"* kaynaştırma sesi getirilerek bitişik yazıldı. Ayrıca *"itmek'içün, n'ola, n'çün, anun'çün"* gibi kelimelerde (') işareti ile ayrılmıştır.

11. Metin okunurken karşılaşılan en büyük sorunlardan biri bazı varaklarda çok fazla mürekkep lekesi olması. Metnin transkripsiyonu yapılırken okunamayan yerler (…) şeklinde gösterildi.

12. Müellif bazı terkiplerde muzafın sonu ünsüz harfle bittiği halde izafet kesresini "ى/y" harfi ile göstermiştir.

13. Yazma eserde başlıklar metnin transkripsiyonu yapılırken belirgin bir şekilde gösterildi. *"Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābınuñ üçünci ḳısmından on altıncı bāb" gibi.*

14. Metin oluşturulurken İsmail Ünver'in *"Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"*[47] başlıklı makalesindeki esaslara uyulmaya çalışılmıştır.

15. Çalışmada hemzeli ve *"y"*li şekilleri olan kelimelerin hemzeli şekilleri tercih edilmiştir. (dāyimā / dāʾimā, fāyide / fāʾide gibi).

16. Metinde Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gözetilmiştir.

17. Okunamayan kelimeler ise "…" şeklinde belirtilip dipnota "Okunamadı" olarak yazılmıştır.

[47]Ünver, İsmail, *"Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"*, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, Fall 2008, s. 1-46.

3. CELÂL-ZÂDE SÂLİH ÇELEBİ CEVÂMİ‘Ü’L-HİKÂYÂT VE LEVÂMİ‘Ü’R-RİVÂYÂT (TOPKAPI REVAN K. No. 1085 y. 565-752) ÇEVİRİ YAZILI METİN

[565a] (1) içine gitdi. Anuñla zindāndan baʿżı maḥbūslar daḫı getürmişlerdi anları emr itdi yine zindāna (2) dönderdiler. Her zindānda olan mücrimlerüñ cerīmeleri sābit olmayınca ikide bir zindāndan çıḳarup (3) söz gelmesünler anlara zaḥmet virmesünler didi. Nedīmüñ ādemīsi cümle bu mā-cerāyı evvelinden āḫirine (4) ẓabṭ idüp vardı biʿt-tamām nedīme naḳl itdi. Nedīm aña yarında ol ḫalḳ ḫoşnūd olmaduḳları (5) mīr-ḥares[48] evinde varup anuñ da aḥvâlini tecessüs eyle baña ḫaberin getürüvir didi. Ḫıdmet-kār (6) irtesi irkenden ḳalḳup anuñ da ḳapusı öñine vardı muntaẓır oldı ki ne peydā olur (7) göre. Gördi tamām gündüz olup gün ṭoġmayınca ḥareminden ṭaşra çıḳmadı. Çünki çıḳup (8) geldi. Yirine oturdı yüzin gözin dürmiş ḳaşın muḥkem çatmış idi. Öykesinden (9) gözi ḳızıl ḳızıl olmış idi. Yüzi āteş gibi ḳızarmış idi. Oturınca ḫıdmet-kārlarına hīç (10) suçlu kimse getürdiler mi didi. Belī bir yigit getürdiler. Bu gice mest-i bī-hūş iken ṭutmışlar (11) didiler. Ġażab ile tiz öñüme getürüñ didi getürdiler aña gözi ṭoḳanduġı gibi ol gice mest (12) ṭutılan nā-bekār u Ḫudā-āzār civān bu mıdur? Ben bunı çoḳdan arardum eyü elüme girdi. (13) Üzerin nā-bekāruñ āsārı tamām ḳılmış. Alnından şeḳāvet ʿalāyimi hüveydā ancaḳ bu bed-baḫt (14) dāʾimā mey-ḥāneden çıḳmaz Allāhu teʿālādan ve resūlinden ḳorḳmaz ve utanmaz. Buña ḥadd-i şürb urun (15) didi ve emr itdi ḍarb-ı şedīd ile aña tamām seksan dirre çaldılar. Eğer-çi ʿaded-i ḍarbda şerʿe (16) muvāfiḳ itdiler ammā keyfiyyet-i ḍarbda bir vech ile berk dögdiler ki ḳālıb-ı bedenine cānı vedāʿ ide (17) yazdı. Andan bunı zindāna iletüñ. Bu ḳadar dögmekle uşlanmaz uş buña bir ʿuḳūbet ideyin ki (18) ġayrılar bundan ʿibret alsunlar artuḳ bir kimse daḫı bunuñ gibi iş itmesün didi. (19) Şehrüñ pīrlerinden ve ʿazīz kimselerinden anı dilek itmege niçe kimseler gelmişler idi. Öñine (20) varup bu yigit ḥadd-ı ẕātında nīk-nefs kimsedür. Civān-merdlükle meşhūrdur bunı bu aṣl (21) fısḳ u fücūrdan ve şeṭāret ü sefāhatden berī añlarduḳ. Çün ḳażā ile bir günāhdur (22) eylemiş şerʿen ʿuḳūbetin daḫı itdüñüz cezāsın buldı. Ḫabs borcı degüldür salıvir. Senden (23) bunı dilek iderüz Bize bağışla. Tamām bu ḫuṣūṣda senden minnet-dārız didiler. Sözlerin (24) diñlemedi her birine sögdi. Ġalīẓ

[48] Metinde “mīr-ceres” şeklinde yazılmıştır fakat bağlama göre bekçilerin başı anlamında kullanılan “mīr-ḥares” olması gerekir.

u şenīʿ kelimāt ile ʿırżlarına denedi. Civānı hezārān taḫvīf (25) u teşdīdle zindāna gönderdi. Ol ʿazīzler nevmīd ile yanından döndiler. Cānına laʿnetler ide ide (26) gitdiler. Nedīmüñ ḫıdmet-kārı cümle bu efʿāli görüp söylenen aḳvāli dinledi. Bi't-tamām żabṭ (27) idüp döndi nedīm yanına geldi. Görüp işitdügüni bī-kuṣūr öñinde takrīr eyledi. (28) Yarındası nedīm emīrü'l-müʾminīn ḫıdmetine vardı. Münāsebetle mīr-ḥareslerüñ efʿāli ve aḳvālini (29) maʿlūm idindügi üzere hużūrına ʿarż eyledi. Meʾmūn şübhemüz şimdi ḥall oldı. Peygāmber (30) ḫażretleri sallā'llāhu ʿaleyhī ve sellem rāst buyururlar ki **mā daḫale'r-rıfḳu fī şey'in illā zenā** (31) **ve mā deḫale'l-ḥarfü fī şey'in illā şāne**. Yaʿnī hīç bir nesneye (32) rıfḳ ḳarışmaz illa ol aña ẕeyn u iʿtibār virür ve hīç bir nesneye ġılẓet ü ḫuşūnet (33) ḳarışmaz illā ol aña şeyn ü ʿār virür gör mīr-ḥareslerüñ biri ḳatl ü siyāset maḳāmında

[565b] (1) rıfḳ ile ḥareket itdi. Lā-cerem fiʿli meşkūr oldı ve ol biri maḳām-ı ikāmet-i ḥadde ki (2) emr-i şerrʿīdür ḫuşūnet u ġılẓet yolını ṭutdı ʿameli menfūr oldı didi ve buyurdı (3) ʿazl idüp emīr ḥareslügin ol rıfḳ üzerine ṭutanuñ emīr-ḥareslügine żamm idüp (4) iki emīr-ḥareslügi bir idüp aña virdi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Ḥaccāc bin (5) Yūsuf Mesrūḳ'uñ ḳarındaşı oġlı Āzād-ı Merd'i Aḥmed bin Mübeşşīr Aʿrec eline virdi ki aña işkence (6) idüp māl taḥṣīl ilete. Aḥmed anı evine iletdi ki Ḥaccāc'uñ emrini yirine ilete Āzād-ı Merd aña (7) ferāset ile seni luṭf u kerem issi olmaḳ anların. Benden güc ile kimse māl taḥṣīl idemez (8) eger taḥṣīl ideyin dirseñ beni rıfḳ u müdara ile ve luṭf u kerem ṭarīḳi ile ve mühlet virmek ile (9) ṭut didi. Aḥmed daḫı didügi gibi itdi. Anı evinde riʿāyet ü ḥimāyet ile ve ikrām u ʿizzet ile (10) şaḳladı. Ol da aña bir hafta içinde üç yüz bin aḳçe teslim eyledi. Ḥaccāc Aḥmed anı rıfḳ (11) u merḥamet ü şefḳat ile ṭutduġını işidicek incindi. Anuñ elinden alup ḥavāleligin (12) Muʿīd adlu kimseye virdi ki andan mālı zecr u ḳahr ile ve işkence itmek ile taḥṣīl ide. Muʿīd (13) anuñ elin ayağın bende çekdi. Bildügi ʿuḳūbeti işkenceyi aña eyledi. Ḳābil olup andan (14) bir aḳçe taḥṣīl idemedi. Aḥmed eydür. Üç günden ṣonra Āzād-î Merd'i gördüm bir deve (15) üzerine bindürmişler alup giderlerdi. Gövdesi işkence [ile] mecrūḥ olmış idi. Beni (16) görüp yanına çağurdı. Eger-çi yanına varmağa Ḥaccāc'dan ḳorḳdum gene varmamaġı (17) mürüvvet görmeyüp yanına vardum. Baña bir müddet ki senüñ elüñde idüm luṭf u rıfḳ ile (18) ṭutarduñ. Saña bir ʿivaż da idemedüm. Fülān kimsede yüz bin aḳçem vardur var aña (19) saña ḥelāl olsun didi. Ben de bu ḥālde ben senden nesne alamazın didüm. Çün (20) aḳçe almazsın bārī benden bu ḥadīṣi işit ki saña ṣiḳāt-ı ehl-i dīnden rivāyet

iderin. (21) Peygāmber ḥażretleri ṣalla'llāhu teʿālā ve sellem buyururlar. Her ḳaçan Ḫudā-yı teʿālā kendü (22) bendelerine eylük dilese anlara yaġmurı vaktiyile gönderür ve anlara eyü kimseler pādişāh (23) ider ve mālı anlaruñ ḥasīsleri ve baḫīlleri eline düşürür didi. Ben andan bu sözi (24) işidüp evüme geldügüm gibi henüz ḳaftānlarum çıkarmadın gördüm. Ḥaccāc'uñ ādemleri (25) geldi beni aldılar gitdiler. Ḥużūrına girdüm. Gördüm öñine bir ʿüryān ḳılıc ḳomış (26) oturur. Iraḳdan ḳarşusına ṭurdum baña daḫı ilerü gel didi. Ben de ʿüryān ḳılıç (27) var oraya kim varıbilür didüm. Güldi ya ol ḫabīṯ yolda deve üzerinde saña ne (28) didi. Ben de Ḫudā-yı teʿālā ḥaḳḳı ol günden ki senüñ ḫıdmetiñe düşdüm her gene ḫıdmetüñde (29) bahāne ḳorındum ve sen beni emīn ṣayalıdan berü saña ḫıyānet itmedüm ve sen baña inānaldan (30) berü aṣlā yalan söylemedüm diyüp Āzād-ı Merd'den işitdügümi aḳçe ḳıṣṣasından ġayrı (31) her ne didi ise bi't-tamām söyledüm. Yüzin benden çevirüp ol düşmen-i Ḫudā gercek (32) ol ḥadīṯi işitmişdür. Ammā ḫaber içün degül illeri iḍlāl ideyin diyü ezber (33) lemişdür didi. Yüzin benden çevirdügi gibi furṣat oldı ben de yanından selāmetliġle

[566a] (1) çıḳup gitdüm didi. Bu ḥikāyetden daḫı bir işi vefḳ u merhamet ile ṭutmaġuñ fāʾidesi ẓāhir (2) oldı ve bu ḥikāyetüñ naẓāʾirindendür bir **Ḥikāyet:** ki getürmişlerdür Sulṭān Rażī bin İbrāhīm (3) **ġafera'llāhu bi-gufrānihi** Düstūru'l-Vüzerâ adlu kitābda getürüp eydür ki bir vaḳtde dedem baña hikāyet (4) iderdi. Ol vaḳt ki ben daḫı mektebde oḳur yazardum. İçümüzde yarardı dirlerdi (5) bir oġlan var idi. Be-ġāyet şirrīr ü keskün ve cerī idi. Her bār sāʾir oġlancuḳları (6) incidür ve her birin bulduġı yirde örselerdi bir miḳdār büyiyince anı getürüp divān şaḥne (7) ligin aña virdiler mektebde ikenden şirrīrligin bilürler idi. Ḫalḳ bundan bī-ḥuẓūr olup ziyāde (8) ḳorḳdılar. Üzerinde māl-ı pādişāhı olan ʿammāli ki aña virürlerdi anlardan taḥṣīl-i mālda (9) şu vaż'ı gösterürdi ki anlara envāʿ ʿuḳūbetler ide ve hezār işkenceler ile taḥṣīl eyleye. (10) Sālhā bu ḫıḍmet üzerine oldı. İlüñ aña iʿtiḳādı bu yüzden idi. Āḫir-i evāḫir-i ʿömrinde (11) bu ḫıḍmetden el çekdi. Tevbe vü istiğfār idüp pīrlük eyyāmında ḥużūra çekildi. (12) İttifāḳ bir gün anı bir şehādet içün dīvāna getürdiler. Ziyāde pīr olmuş idi. Hattā yürimege (13) ḳādir degül idi. Bir mahfe ile götürüp getürdiler. Dīvānda otururken ittifāḳ dīvāna bir (14) mücrim getürdiler. Ben de aña ʿuḳūbet içün dögmek emr itdüm. Yaturup dögebaşladılar. (15) Bunu görüp kendüden gitmiş aña o urduḳları lete acımış ol ḳadar aġlamış ki (16) göñlİ bulanup istifrāġ eylemiş. Bunı baña işütdürdiler. Ben de andan bunı ʿacebleyüp bir (17) kişi ki niçe yıllar ʿömrini illere işkence ve ʿazāb itmekde

geçüre eger-çi pīr oldı ise (18) daḫı bu mertebe żaʿīfü'l-ḳalb olmaḳ neden ki kendüye urmaḳ degül āḫere let urmaḳdan bile (19) içine aña döyemeye diyüp anı öñüme getürtdüm. Andan bunuñ sebebin ṣordum. Cevābumda (20) ḳuluñuñ hergīz kimseye bu sırrı açmaḳ melḥūẓum degül idi. Ammā çün beni suʾālüñüz teşrifi ile (21) müşerref eyledüñüz lāzım oldı ki size açam. İmdi āgāh olun. Ḫudā-yı teʿālā ʿālimdür ki ben (22) ol dīvān şaḥneligine mübāşir olduġum müddetde hīç bir ferde bir degenek urmış bir ʿāmile bir çubuḳ (23) çalmış ve ʿuḳūbet itmiş degülin. Belki taḥṣīl-i māl içün her ʿāmili ki benüm elüme virürler idi. (24) Anuñ üzerine māl müteveccih olurdı. Dīvānda degenek getürilürdi ki ben anı dögem. Ben de yoḳ (25) degenegi giderüñ. Ben bunı evüme alur giderin. Anda buña işkence itsem gerek diyüp ad ile evüme (26) alur giderdüm. İletüp evümde anlar içün bir laṭīf hevāsı gökçek şerīf döşekler ve bisāṭlar (27) döşenmiş ev iḥżār itmiş idüm. Anda añun bendini ḳaldurur ol ev içinde sākin ḳılardum. (28) Anuñla hüsn-i vech ile zinde-gāne iderdüm. Ol da benden utanduġından var maḳdūrın ṣarf (29) ider idi. Ḳādir olduġı mālı teslīm ider hīç vech ile taḳṣīri revā görmezdi. Ammā her gün (30) ṭaşra çıkduḳça fülān ʿamile bugün şu aṣl işkenceler itdüm andan bu ḳadar māl taḥṣīl (31) eyledüm diyü il içine ḫaber yayardum. Nice nesne iḥtiyācı olursa ödünc aḳçeler (32) virürdüm. Dīvāna borcı içün teslīm iderdüm ṣoñra vüsʿati vaḳtinde baña edā iderdi. (33) Ol zamanda benüm elüme düşenlerden niçe ʿāmiller vardur eger sözüme inanmazsañuz anları

[566b] (1) getürüp ṣoruñ. Ben ʿömrümde kimseyi incitmeyüp ṭururırın. Bu şimdi incütdükleri baña (2) güç geldi. Aġladuġum anlara acıduġumdandur didi. Bundan maʿlūm oldı ve yakīnen bilindi (3) ki rıfḳ-ı müdāra ḥuṣūl-ı aʿrāżuñ medārı imiş. ʿĀḳil olan vuṣūl-i makāṣıd tarīḳ-i rıfḳ ile (4) mübeşşir iken dürüstlük yolın ṭutar imiş. Nite-ki pārsi iki beytde ʿaklen dimişler ki terkīb ile (5) tercemeleri böyledür **Naẓm:** ḳo düristlügi sirişter gibi saḫt olma kim her gelen ḳarşuña (6) şerrüñden mīrler yapana bulduġıñ eġri aġacı nerm ṭut toġruldı gör ṭoġrıluḳda beñzesün (7) ol belki sirişter tabāyına **Ḥikāyet:** Muʿāviye bin Ebū Süfyān eydür bir vaḳtde ʿAlḳame bin Vāʾil (8) el-Ḫadremī ḥażret-i risālet-penāhuñ ḫıdmetine geldi. Faḫr-i ʿālem aña ikrām idüp baña işāret itdi. (9) Var bunı fülān Enṣārī'nüñ evine ḳondur diyü buyurdı. İttifāḳ ol Enṣārī'nüñ evi (10) Medīne'nüñ kenārındaydı mescid-i Resūlu'llāh'dan ırag idi Aʿrābī devesi üstünde (11) ben piyāde yanınca giderdüm. Naʿlīnüm de ayaġumda degüldi. Hevā ġāyet de ıssı idi. Yir güneş (12) tābından demürci ocāġına dönmiş idi. Yanınca

giderken aña hevā ġāyet ıssı ancaḳ yaluñ (13) ayaġum ıssıya döymez. Beni deve üstine al Yaʿnī senüñle ardlaşalum didüm. (14) Ben Memlük ḫānedānındanın sen benümle ardlaşmaġa lāyıḳ degülsün didi. N'içün lāyıḳ (15) degülin ben de Ebū Süfyān oġlıyın didüm. Ebū Süfyān oġlı olduġıñ Resūlu'llāh'dan (16) işitmedüm didi. Çün deve üstüne almazsın bārī ayaġuñdaġı naʿlīni vir ben geyeyin. (17) Sen deve üstindesün ben yire başarın. Ayaġum ıssıdan yandı didüm. Ayaḳlaruñda (18) benüm naʿlīnüm lāyıḳ degüldür. Saña devem gölgesinde yürimek yiter. Bu şeref sikkesidür ki devem (19) gölgesinde gidesin didi. Muʿāviye eydür. Hīç ʿömrümde anuñ gibi iri söz (20) lürek mütekebbir kimse görmedüm ve çün Resūlu'llāh'uñ ḳonuġı idi ben de aña itdügüm (21) menzileti ve mülāyemeti kimseye itmedüm. Aña artuḳ söz söylemedüm. Ṣoñra ḫalīfe oldıġum zamānda (22) baña geldi. Ol zamānda gösterdügi tekebbüri aña iẓhār itmedüm. Belki aña tamām rıfḳ u mülāyemeti (23) gösterürdüm. Fevḳu'l-ġāye ikrām eyledüm. Kendü taḫtum üzerine çıḳarup yanuma aldum ve aña (24) mücāleset ü mevāsenetüm şerefini erzānī itdüm. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür. Bir vaḳtde (25) ki Aḥmed bin ʿAbdu'llāh-ı Feristānī Nīşābūr pādişāhı idi. Meğer ḫadd-ı ẕātında mütelevvin-i ṭabīʿat (26) kimse idi. Ḫāli ber-ḳarār degül idi. Gāh rıfḳ u mülāyemetde mertebe-i kemālde olurdı gāh (27) ġılzet u ḫuşūnetde ḥadden tecāvüz iderdi. Bir gün şikāra gitmiş idi. İttifāḳ şikārı (28) oñdı vāfir ṣayd elüne girdi. Feraḥ [u] şād-kām avdan döndi. Şehre giderken ittifāḳ (29) yolında bir kimse göründi. Bir güççük pāk u pākīze-i dür-dānesi ve gül yapraġı gibi oġlan (30) cuġı var idi. Omzına urup gelürdi. Ḳarşusından gördi pādişāh gelür. (31) Oġlancuḳ omzında yol üzerinde ṭurıvardı ki duā ide. Aḥmed-i Feristānī öñine irüşdüġi gibi omzında oġlancuġı görüp aña merḥamet u şefḳat itdi (33) şikâr şenliği de var idi. īlerü öñine varup ey kişi aduñ nedür didi. Ol da

[567a] (1) Muḥtāc'dur didi Aḥmed de neye muḥtācsın didi. Ol da pādişāhuñ devlet ü salṭanatda (2) bāḳī olduġına didi. Aḥmed'e sözi ḫoş geldi inşāʾa'llāh ḫācetüñ revā ola didük (3) den ṣoñra ya bu oġlancuḳ senüñ midür didi. Muḥtāc belī pādişāhum bende-ẕādeñdür didi. (4) Ya bunuñ adı nedür didi. Muḥtāc Muẓaffer'dür didi. Pādişāh ne ḫoş addur. Ben buñun adı (5) ile fāl ṭutdum ki düşmānlarum üzerine muẓaffer olam diyüp oġlancuġı rıfḳ ile anuñ (6) omzından aldı öñinde ṭutup öpdi oḫşadı gene atasına virüp bin aḳçe (7) inʿām eyledi. Daḫı ḳoyup yolına gitdi. Muḥtāc ardınca duʿā ideḳaldı. Bir pāre nā-dān (8) kimse idi. Ḥaḳīḳatde ʿaḳla muḥtāc idi. Bundan şöyle ṣandı ki kendüye bu iḥsānı (9) müstemir ola. Her dāʾim başına bir devlet ḳona. Bu iʿtimād ile aḳçeyi

ḫarcatmaḳda isrāf idüp tīzcek (10) düketdi. Bir gün gözledi gene pādişāh şikāra gitdi. ʿĀdeti üzere oġlancuġın omzına (11) urup vardı. Yine pādişāhuñ yolı üzerinde ṭurup ḳudūmına muntaẓır oldı. İttifāk (12) ol gün pādişāhuñ şikārı olmayup hīç ṣayd eline girmedi. Bī-ḥużūrla şehre dönüp (13) gideyorurdı. Tā ki Muḥtāc omzında oġlancuḳ ile ṭurduġı yire irişdi. Bildi ki (14) bin aḳçe ṭamaʿı ile ṭurur. Şikārı olmaduġından öykesi de var idi. Ṭabīʾatınuñ televvüni ve şekl-i (15) ḫulviyyeti zamānına rāst geldi. Tīz ḥiddet ü ġażab ile anda Muḥtāc'uñ üzerine depdi. Öyke ile (16) oġlancuġuñ omzından ḳapup bir elinde ṭutdı. Yanınca bir leş ṣarḳıdur gibi ṣarkıdaraḳ (17) aldı gitdi. Oġlancuḳ feryād iderdi. Bir miḳdār bu ḥālle alup gitdükden soñra ol (18) maʿṣūm-ı pāke raḥm u şefḳat itmeyüp bī-bāk ḳaldurup muhkem yire çaldı. Ol ṭıfl-ı (19) bī-günāh ḫurd u ḥām oldı. Atası miskin bī-hūş ardınca segirdürdi üzerine vardı (20) gördi bī-cān yatup saçın ṣaḳalın yolup ağlamaġa başladı. Aḥmed'üñ yanınca olan ḳulları (21) hep aña laʿnet eylediler. Derd-mend Muḥtāc oġlancuġuñ ölüsin yirden getürüp vardı (22) bir yirde defn eyledi. Ol ciger-kūşesinüñ ġuṣṣasından dīvāne-naḳş oldı. Mecnūn gibi dört (23) yaña döner āh u nevḥa iderdi. **Rāvī eydür:** Bunı itdükden soñra Aḥmed-i Feristānī'nüñ aḥvāli (24) perīşān oldı. Az zamānda ʿAyyāş Nīşābūrī adlu kimse anuñ üzerine ḫurūc itdi. (25) Bu ṭarīḳ ile atasını ṭutdı vech-i herem ile taḳarrün eyledi. Bundan rüsvā-yı ʿām oldı. Aḥmed (26) ʿAyyāş'uñ elinden atası ḳurtarayın diyü üzerine ʿasker çekdi. Ol cengde kendüsi de (27) düşdi. Ḥaḳḳ teʿālā ol maẓlūm oġlancuġuñ ḳanını ve Muḥtāc-ı miskīne itdügi bī-dāduñ (28) dādını añlamadın andan aldı. Ġılżet u ḫuşūneti başına bunuñ gibi belā-yı āsumānī vü ḳażā-yı (29) nā-gehānī getürdi. **Ḥikāyet:** Dirler ki āl-i Leyṯ içinde hīç ʿAmr bin Leys'den turş-rūy (30) u tünd-ḫūy kimse yoġ idi. Raʿd heybetlü ve ṣāʿiḳa öykelü ġalīẓü'l-ḳalb ü ḥadīdü'l-lisān (31) er idi. Anuñ Caʿfer bin Muḥammed adlu bir muṣāḥib[i] var idi. Ol eydür. Bir vaḳtde ʿAmr şikār (32) üzerine giderken bir ṭaġ eteginde bir kūy yanına ḳondı. Mā-ḥażar ṭaʿām istedi getürdiler. (33) Ṭaʾām yindi nüdemāsı yanından ṭaġıldılar. Ben de yanından ḳalḳayın didüm. Baña otur diyü işāret

[567b] (1) itdi oturdum. Bir sāʿat baş aşaġa idüp teʾemmüle vardı. Andan baş ḳaldurup (2) bir ser-heng çağırdı. Şu kūyuñ bāġlarından fülān bağın ḳapusına var. Anuñ İsḥaḳ adlu (3) bir bāġ-bānı vardur. Tīz anı öñüme getür didi. Ser-hengüñ gitdi bir sāʿatden gördüm (4) bir ġāyet irmiş pīr getürdi. Bī-çāre ʿAmr'ı göricek ḫazān yapraġı gibi ditredi. (5) ʿAmr da anı gördügi gibi buyurdı ortasından ikin biçdiler. Ol bī-çāreye bu

(6) vech ile suçı bellü olmadın siyāset idicek ḥavālisinden ṭuran ḫavāṣṣı müteḥayyir olup (7) her biri göñülden bu bī-günāhı niye öldürdi ola didiler. Ḳarīne bile göñüllerine geleni añlayup (8) bir sāʿat miḳdārı teʾemmül itdükden ṣoñra başın ḳaldurdı. Bilürin bu bī-çāre- (9) yi bī-günāhı neye öldürdi ola diyü endīşeye düşdüñüz. Maʿlūmuñuz olsun (10) ki ol vaḳt ki ben pādişāh degüldüm yol urur ḥarāmīlüḳ iderdüm. İttifāḳ birḳaç gün (11) elüme şikār girmedi. Bī-zār u zevāde ḳaldum. Bir mertebedeki iki gün iki gice nesne (12) yimedüm. Āḫir bu kūye irişdüm. Bu öldürdügüm ḳocanuñ bāġı öñine vardum. Gördüm (13) ḳapusı açuḳ. İçine girdüm. Mīvesinden vāfir yidüm. İçinde gezerken bir ḥavż (14) kenārına vardum. Gördüm bir çanaġ ile ayran var üzerine yedi sekiz dilim etmek (15) ḳomışlar. Be-ġāyet aç idüm oturup cümlesini yidüm. Ḳarnum muḥkem ṭoydı aġır (16) landum. Andan aġaçlardan bir miḳdār yimiş divşürüp bāġ ḳapusına ṭoġruldum (17) ki çıḳup gidem. Nā-gāh bu öldürdügüm merd ki bir dīv gibi çıkageldi. Ol divşür (18) dügüm yimişleri elümden aldı. Ben bāġdan ṭaşra çıkdum. Be-ġāyet ṭok idim segürtmege (19) ṭāḳatüm yoġ idi ḳaçamadum. Bu merd ki ḥavż yanına varmış çanaġ ile ayranı ve etmek dilimlerini (20) bulmayıcaḳ tīz bir iki oğlanlar ile her birinüñ elinde bir köpek arduma düşmişler. Bī-amān (21) irişdiler. Beni ol ḳadār dögdiler ki bī-hūş oldum. Yaluñuz ādem anlara nic'itsem gerek? Mümkin (22) olduḳça çalışdum. āḫir ṭāḳatüm ṭaḳ oldı. Yıḳılmışın beni orada ḳoyup gitmişler. Bir (23) zamānda ʿaḳlum başuma geldi ayaḳlarum çekerek düşe ṭura sürinürek kūy içine (24) vardum. Bir mescid var imiş. Anuñ ḳapusı öñine yıḳıldum. Bir ḳaṣṣāb kişi geldi beni (25) bu ḥālde görüp baña raḥm eyledi. Beni ḳaldurup evine iletdi. Bedenümüñ kūfte yirlerine tīmār (26) itdi saġaldum. Ḳoyunları var imiş beni çobanluġa ṭutdı. Bir ay ḳoyunların (27) gütdüm. Beni besler taʿām virürdi. Bir ayluḳ çobanlıġum ücretin daḫı virüp eger benüm (28) yanumda ṭurup çobanluġum iderseñ her ay saña bu ḳadar nesne vireyin didi. Ben (29) yoḳ ṭuramazın diyüp anuñ niʿmet-i şükrin [edā idüp] vedāʿ itdüm gene geldügüm yola gitdüm. (30) ʿĀḳıbet Ḫudā-yı teʿālā baña devlet ü salṭanat ḳapusın açdı. Çün bu mertebeye irişdüm. (31) Bugün buraya geldügüm gibi bu kūyda başuma gelen belā ḫāṭuruma düşdi. Zamānı şimdi imiş ki (32) bu merdekden intiḳāmum alup buña siyāset eyledüm didi. Caʿfer bin Muḥammed eydür. Ben de bunuñ (33) ḥāli daḫı bundan beter olsun. bu merdegi nice ʿuḳūbet ile öldürmek gerek idi ki böyle

[568a] (1) denāʾetle ālūde bir baḫīl imiş bir çanaḳ ayran ile birḳaç dilim etmek içün ādem incide. (2) Pes bir devleti ki perverdigār-ı ʿālem celle ve ʿalā pādişāha erzānī

eyledi. Ol maḳāmdan (3) bu maḳāma irişdürdi. Cümle cihān ser-keşlerüñ boynın ḳoparduñūz niçe boyun çekenler ḫatt-ı (4) ḥükm-i fermānuñuza baş indürdi. Ḥażret-i ḫudāvendüñ hem cām-ı luṭf elindedür hem tīġ-i ḳahr. (5) Bu leʾīm-i bed-kirdārı tīġ-i ḳahr ile teʿdib itdügüñüz münāsib-i bi'l-vācib bu idi ki ol ḳaṣṣāba (6) daḫı cām-ı luṭfuñuzla terḥīb idüp maẓhar-ı iḥsānuñuz ḳılayduñuz didüm. Ben bu sözi (7) söyledügüm gibi yüzi āteş gibi yaluñlandı gözleri ḳızardı. Üzerüme bir naʿra urup (8) her ne ebleh ḥarīf olursın şimdi ol ḳaṣṣāba ben kendümi bildüreyin de bu pādişāha (9) bir vaḳtde benüm çobanum idi disün. Ḥamāḳati yolından bunı bulduġı yirde söylesün (10) benden pādişāhluḳ heybeti bi'l-külliye zāʾil mi olsun didi. Ḳorḳumdan helāk mertebe (11) sine vardum. Ānī öñinden ḳalḳup yanından ayrıldum. Hemān ol ḥīndüñ kendüden ḥazer (12) üzerine oldum. Bildüm ki āḫir beni saġ ḳomaz. Baña bu sırrı açdugına peşīmān olsa gerek. (13) Başum tedārikine düşünüp ʿākıbet yanından Baġdād'a ḳaçdum. Nedīmlik ḫıdmetini terk eyledüm. (14) Mādemki ol ḳayd-ı cünūnda oldı Ḥorāsān'a vardum. Anuñ'çün bir taḥḳīḳ bilürdüm eger (15) ḫıdmetinde ḳalsam saġ ḳalmazdum. ʿĀḳıbet bu şiddet u ġılẓeti ve zişt-i ḫūluġı dürişlügi (16) ucından ḫalḳ andan nefret eylediler. Yürekleri andan ḳorḳdı. Çün Emīr İsmaʿīl ile uġraşa (17) çıḳdı ol cümle ʿaskeri ondan yüz çevirüp anı ḳodılar gitdiler. ʿAdüvv elinde giriftār oldı. (18) **ve lev kunte feẓẓan ġalīza'l-ḳalbi le'nfeḍḍū min ḥavlike**[49] (19) āyet-i kerīmesinüñ maʿnā-yı şerifini müşāde itdüm. **Ḥikāyet:** İttifāḳ bunuñ üzerinedür ki ʿArab (20) u ʿAcem'den şol kimseler içinde ki anlara devlet iḳbāl itmişdür ve baḫt müsāʿade (21) olup cihāndan taḫt atına süvār olmışlardur. Hīç Ḥaccāc bin Yusūf'dan dürüşt-ḫūy-ı (22) ẓālim ḫun-ḫˇār kimse gelmemişdür. Ol siyāset ve ẓulmi ki nā-ḥaḳḳ Ḥaḳḳ teʿālā'nuñ ḳullarına itmişdür (23) aña ḥadd ü pāyān yoḳdur. Anuñla ʿālemde meşhūr olup mefḳūru'l-ḳulūb idi ve ʿādet-i nā- (24) maḫmūdı bu idi ki ādemi cerīme ile siyāset iderdi. Aṣla ḳalbine raḥm u şefḳat ḫelecān (25) itmezdi. Gūyā ki ʿālemde raḥm u şefḳat var idüġin bilmezdi. Ol vaḳt ki Mekke'ye varup (26) ḫāne-i Kaʿbe'yi vīrān eyledi. ʿAbdu'llāh bin ez-Zübeyīr ḥażretlerin öldürdi. Anlaruñ ʿAbdu'r-rāḥīm (27) el-Vezāʿi dirlerdi bir ʿālim u kāmil u mütedeyyin nīkū-ḥişāl musāḥibleri var idi. Anı muṣāḥib (28) idindi. Ḫıdmetinde ḥaylī muḳarreb oldı. Müddet-i medīd ḫıdmetinde olup nüdemā-yı ḫavāṣṣı ve (29) ḫavāṣṣ-ı ẕevi'l-iḫtiṣāṣı zümresinden idi. İttifāḳ bir gün nüdemāsı ile oturup müṣāḥabet (30) iderken Ḥaccāc baʿżı eşʿār oḳurdı anlar dinlerlerdi. Nā-gāh ʿAbdu'llāh bin Zübeyr (31)

[49]Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi (Âl-i İmrân, 159).

daḫı eşʿārından bir şiʿr oḳıdı. ʿAbdu’r-raḥīm anı işitdügi gibi ʿAbdu’llāh bin Zübeyr (32) mā-beyninde olan muṣāḥabet u muvāneseti añup bī-iḫtiyār aġladı gözlerinden yaş yirine (33) ḫūn revān oldı. Hemān Ḥaccāc bunı görüp ġażāba geldi. Üzerine naʿra urup ey

[568b] (1) bī-ʿaḳl-ı bed-baḫt benüm ḥużūrumda düşmenlerüm içün ne zühre ile cezaʿ[ü] fezaʿ idersin? Bir kimse (2) içün ki benüm saḫṭ u ġażabuma giriftār olmış ola. Aña ne göz ile ağlarsın? Hemān şimdi saña (3) seni sevenleri aġladayın diyüp ḳarşusında ṭuran oġlana ḳılıc getür didi. ʿAbdu’r-raḥīm (4) bu ḥālde ey ḫudāvend benden bir söz işit andan her ne fermān iderseñ eyle. Reʾy-i ʿālīñe muḳarrer (5) dür ki ol zamān ki daḫı güççük oğlan idüm. ʿAbdu’llāh bin ez-Zübeyr ile aramuzda müṣādiḳat var idi. (6) Ṣoñradan büyidügüm zamānda anuñ ḫıdmetine düşdüm. Benüm haḳḳumda hezār iḥsānlar eyledi. Niçe (7) lutf u keremin gördüm. Anuñ eyyām-ı devletinde çoḳ āsāyişler eyledüm. ʿAhde vefā idüp eylük (8) bilmek ādemüñ gevheri ʿayārıdur. Eger ben anuñ eylügin bilmeyüp anuñ’çün aġlamayıcaḳ ya benüm (9) size ḫıdmet itmege ne istiḥḳāḳum olur? Siz benden ne eylük umarsız? Biz pādişāh ḳullarıyuz (10) ʿAhd ü vefāsı süst olan pādişāh ḳulluġına yaramaz. Bu cümle ile sen baʿde nevbet olasun. (11) Bunuñ gibi edebsüzlük itmeyem diyü tażarruʿ eyledi. Ḥaccāc ṭutalum min-baʿd böyle edebsüzlük (12) itmez imişsin. Ya bu edebsüzlügüñ içün saña cezā itsem mi gerek diyüp oğlana boynın ur (13) diyü emr itdi. Derd-mend her ne ḳadar ki tażarruʿ itdi müfīd olmadı. Orada boynın urdurup (14) bī-günāh ḳatl eyledi. **Rāvī eydür:** Hemān ʿAbdu’r-raḥīm’i öldürdügi sāʿatdeyidi ki ʿÖmer bin ʿAbdu’l- (15) ʿazīz taḫt-ı ḫilāfete geçdi. Ol sāʿatden ṣoñra Ḥaccāc ṣıḥḥat buldı. Ḥastelükden (16) ḳurtıldı. Göñüllerüñce eglenir oldı. Aña degin ki Saʿid bin el-Müseyyeb raḍiya’llāhu ʿanh ḥażretlerinden (17) öldürdi. Birḳaç gün ṣoñradan kendüsi de dünyadan raht [u] baḫtı ḳaldurdı. Tamām mertebe (18) bed-nāmlükle gitti. **İlā yevmi’l-ḳıyāme**[50] ẓulm ü ʿadevāti söylenür. Bu cümle itdügi ẓulm ü siyāset ḥadd-ı ẕātında (19) ġılzet u ḫuşūnet üzere dürüşt-tabīʿat olduġı içün idi. Bir kimse ki bu ḫiṣāl-i (20) meẕmūme olsa üzere olsa elbette ol dünyāda renc ü miḥnet ü belāya uğrar. Āḫir böyle (21) bed-nām gider ve bir kimse ki rıfḳ u ḥilm ve şefḳat u merḥamet üzere olsa aña dünyāda miḫnet ü devlet (22) ü ʿizzet-i müyesser olur. Göñüller anuñ hevāsı şemʿine pervāne olurlar ve diller senāsı gülşeninde bülbül (23) gibi elḥāna başlarlar. Dünyādan āḫirete tamām nīk-nām gider. **Cevāmiʿü’l-Ḥikāyat**

[50]Kıyamete kadar.

Kitābınuñ (24) **Üçünci Ḳısmından On Dördünci Bāb Ḥasīslügüñ ve Denāʿet-i Himmetüñ Meẕemmetde** (25) **Ẕikrindedür ki Beyān Olınur** İnsānuñ evṣāfından ḥasīslük ve dūn-himmetlik be-ġāyet ḳabīḥ ü (26) ẕemīm vaṣflardur. Şekk yoḳdur ki Ḫudā-yı teʿālā ḫalāyıḳa ḫilḳat ḫilʿatin geydürdügi ve (27) rūḥ şāhını beden taḫtın çıḳarduġı ʿālī dereceler tekmīli içündür ve o dereceler taḥṣīlde (28) olmaz ʿulüvv-i ḥimmet ile olur ve ol şerefāt evci şerefāt irilmez illā nefsi ẕī-şān ile irilür. (29) Görmez misin ikisi iki ḳuş iki ṭoġanuñ şerefi ʿulüvv-i himmetle tavuġın denāʾati dūn-himmet olmaġ iledür. (30) Yaʿnī bāz çün hevālarda uçar bülend-pervāzdur. Nāz ile pādişāhlar eli üzerinde oturur. (31) Altun ḫalḫāllar ve çıñıraġılar ṭaḳınur ve tavuḳ çün denāʿet-i nefs ü himmetinden çüblüklerde (32) ve mezbelelerde gezer idi. Ḫalḳın ve davarlarınuñ ayaḳları altında pāymāl olur. Pes ādem (33) oldur ki bāz gibi devlet maṭārında per-vāz eyleye ki iki cihān saʿādeti ṣaydan şikār ide

[569a] (1) decāc gibi alçaḳ yirlerden dāne dirmege meşūʿf olmaya ki decāc mezābili içinde ḳalmaya nite-ki (2) dimişler. **Beyt:**

[Fāʿilātü/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Himmet eyle bāz u kibr eyle peleng

Olup ebleh dāʾimā āġāz-ı ceng

Ve bir kimsenüñ ki nefsi ve himmeti bülend ü refīʿ ola ṭāliʿi bā-kām ve eyyām-ı (4) rām olmaġ ile aña dünyā devleti el vire māl u menāl eline gire niçe kimse anuñ sāye-i (5) devlet ü ḥümā-yı ḥimāyetinde āsūde-ḥāl ü marżıyyü'l- āmāl olur. Bunuñ ḫilāfı ki eger bir ḥasīs-i (6) nefs ü dūn-himmet kimsenüñ eline farażā cihān mālı girse oġlı da andan ṣaġlıġında (7) behre-mend ü ḥiṣṣe-dār olmaz. Anuñ'çündür ki Türkī emsāl arasında vardur. Devletsüzin (8) oġlı olmaḳdan devletlünüñ ḳulı olmaḳ yigdür dirler ve eger-çi ʿālī himmetlük bābında (9) sābıḳan anuñ bābında niçe hikāyāt īrād olındı. Ḫāliyā bu bābda daḫı kitābuñ fāʾidesi ʿām (10) olsun diyü iltizām olınan üzere dūn-himmetligüñ ve ḥabāsetüñ ki mażarrat u mezemmetinden (11) niçe ḥasīsler ve dūn-himmetler ḥikāyetleri ḳaleme getürüldi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür. Emīrü'l- (12) Müʾminīn Meʾmūn ki cemāl-i feżāʾil ve kemāl-i faṣāʾil-i ḥamīde ile ḫulefāʾ-ı ʿAbbāsiyye içinde (13) mümtāz u müsteṣnādur. Kendü eyyām-ı ḫilāfetinde ḥāl-i ḥayāṭında iken ḳarındaşı Muʿtaṣım'ı velī- (14) ʿahd idinüp oġlı ʿAbbās'ı itmedi. Ḳuvvet-i ḳarābet ile oġlı üzerine

ḳarındaşı taḳdīm eyledi. (15) Sebebi bu oldı ki her bār Meʾmūn bu oġlı ʿAbbās'ı ki oġullarınuñ ulusı idi ṣınamaḳda (16) ve aḥvālini yoḳlamaḳda idi. Bir gün gene ʿādeti üzere anuñ aḥvālini tecessüs itmek içün (17) ḥarāret-i hevā zamānında ḳalḳdı oġlı ʿAbbās'uñ sarāyına gitdi ki n'eyler ve ne işler göre. (18) Ḫāṣ oṭası ḳapusına varıcaḳ ki içinde ʿAbbās vekīl-i ḥarcı ile oturup (19) söyleşürlerdi. Meʾmūn ṭurup ne söyleşürler diyüdüşdi dinledi. Gördi oġlı (20) ʿAbbās vekil-i ḥarcına dün cāmiʿden cumʿa namāzından gelürken fülān yirde bir eyü marul (21) gördüm. Var ol maruldan yarım aḳçelüḳ marul al getür didi. Atasınuñ ḳapuda (22) olduġından ḫaberi yoġ idi. Meʾmūn ḳapu öñinde andan bu sözi işitdügi (23) gibi içerü yanına girdi. Oġul bu vekīlüñe söyledügüñ ne idi? Sen rū-yı zemīn ḫalīfesinüñ (24) oġlı olasın yarım aḳçesin neye bilürsin? Ben seni böyle añlamazdum. Ḫudā-yı teʿālā ḥaḳḳı bu dūn- (25) himmetden fāʾide itmezsin didi. Hemān buyurdı ki velī-ʿahdliginden anı maḥrūm eyledi. **Ḥikāyet:** (26) Muḥammed bin Saʿid-i Nīşābūr üstādlarından rivāyet ider. Ol vaḳt ki Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn (27) Merv'den Baġdad'a geldi bir gün ʿAli bin Hişām bin Ṣālih anuñ ḫıdmetine geldi. Öñinde bir sāʿat (28) ṭurdı gene gitdi. Gitdügi gibi Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn nüdemāsına bu giden ʿAli bin Hişām'uñ (29) benüm üzerümde çok ḫıdmeti vardur. Ol ḥaḳḳı ḳażā itmek benüm zimmet-i himmetüme lāzımdur. Dilerin ki bunı (30) bir büyük ādem idem ve-lākin aḥvāli nā-mażbūṭ u nā-mürettebdür. Bir kimse olsa ki bunuñ yanına ḳosam (31) buña atabeg gibi olsa bunuñ evżaʿ ü eṭvārına intiẓām virse esbāb u tecemmülātını düzi (32) virse aña ādem olmaġa istiʿdād virse biz de anuñ ḥaḳḳında idecegümüz terbiyyeti itse (33) yüz didi nedīmāsı hīç buyurduġuñuz maṣlaḥata İsḥāḳ-ı Mūṣīlī'den ehl kimse olmaz.

[569b] (1) Merd-i ẓarīfdür ḫıred-mend u ḫurde-dān-ı ḳabli ḳablden yarar ḥarīfdür. Çoḳ ḫünerleri vardur. ʿAli bin (2) Hişām'uñ dedesi Ṣāliḥ ʿahdinden pīrlügi zamanına gelince ʿömri mülūk ḫıdmetinde geçmiş ve ḫülefā (3) işiginde büyimiş anlaruñ cümle aḫlāḳını żabt itmiş merātib u mevāric-i ḥalāyıḳı maʿlūm idinmiş (4) kimsedür. ʿAli bin Hişām anuñ terbīyyetiyle tamām ışlāḥa gelür. Andan ṣoñra her terbīyyete virseñüz (5) sezā-vār olur didiler. Meʾmūn nüdemāsınuñ bu sözlerin begendi ve İsḥaḳ-ı Mūsulī'yi getürtdi. (6) Aña bu ḥuṣūṣı ṭarīk-i luṭf ile söyledi ve ʿAli bin Hişām'ı da getürdüp İsḥaḳ'a ṭabşurdı (7) ve aña naṣīḥat idüp gerekdür ki İsḥaḳ'ı atañ yirine bilesin. Saña her ne işāret iderse aña (8) ḳulaġuñ ṭutasın. Emr ü nehyinden ṭaşra olmayasın didi. Andan İsḥaḳ-ı Mūsulī'ye sen de gerekdür ki (9) bunı oġluñ bilesin. Bundan mevāʿiẓ u

naṣāyiḥüñ dirīġ ṭutmayasın didi. Ḫalifenüñ (10) öñinde İsḥaḳ da anuñ elin ṭutup oġul idindi. Ol da anı ata idindi. Anı oġulluġa (11) ḳabūl itdügi'çün orada ḫalīfe İsḥaḳ'a elli bin naḳd aḳçe ve on boġça ḳaftān inʿām (12) eyledi ve ʿAli bin Hişām'uñ kendü de elli kerre yüz bin aḳçesi var idi. Ol vaḳt ki Ẓāhir-i (13) Zü'l-Yemeyn'i ʿAli bin ʿĪsī bile cenge göndermiş idi. ʿAli bin Hişām'dan ödünc almışdı. (14) Buyurdı ol elli kerre yüz bin naḳd aḳçeyi ḫazīneden çıḳarup ʿAli bin Hişām'a bi't-tamām (15) teslīm eylediler. Bārī İsḥaḳ-ı Mūṣulī anuñ ḥaḳḳında şāyeste ḫıdmetler idüp pervāne şafaḳlar (16) iẓhār eyledi. Aña ʿālī sāraylar binā idüp cümle aṭvār-ı emīrāne vü evżāʿ-ı büzürgānesini müntehā (17) vü zibā vech üzerine ḳayurdı. Ferş-vār anı gibi ġılmān u cevārī vü ḫādımlar gibi atlar develer (18) ḳatırlar gibi esbāblar ḥaşmetini ʿalā vechi'l-kemāl düzetdi. Bir müddetden ṣoñra bir gün ʿale'l-ġaflehū (19) Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn ʿAli bin Hişām'uñ sarāyına çıḳavardı. Be-ġāyet ḫūb-ı tertīb üzerine (20) buldı. İsḥaḳ ol gün emīrü'l-müʾminīne żiyāfet emrinde daḫı tamām leṭāfet ü ṭarāvet üzere ter (21) tībler görüp ʿAli bin Hişām'uñ tamām yüzini aġartdı. Şöyle ki Meʾmūn ol tertībleri taʿaccüb eyledi. (22) İsḥaḳ hezār medḥ ü ṣenāya müsteḥaḳ kimsedür didi. Andan ʿAli bin Hişām'a sen ehl-i ʿIrāk-ı serīre (23) mübāşeretin bilmezdüñ. İsḥaḳ-ı Mūṣulī'ye muḳārenetüñ sebebi ile şimdi cümlesi ḥāṣıl oldı. İsḥaḳ (24) nihāyetsüz minnetler itmeñ gereksin. Ḫıdmetinüñ ḳadrini bil didi. Andan ḫalīfe dönüp sarāyına (25) gitdi ve bu ʿAli bin Hişām eger-çi bunca tertīblere muḳārin oldı ammā ḥadd-ı ẕātında dūn- (26) himmet [ü] ġāyet-i ḫıṣṣet üzerine mecbūl kimse idi. Bunuñ gibiye terbiyyet ẕemīn-i şūristāna (27) toḫm ekmek gibi żāyiʿ emek oldugı'çün meger emīrü'l-müʾminīn kendüye İsḥaḳ'uñ ~~Mūṣlī~~ (28) ḫıdmetinüñ ḳadrini bil diyü ışmarladı diyü Yaʿnī İsḥaḳ-ı Mūṣlī'ye inʿām ider ardınca (29) on bin aḳçe kīseleyüp gönderdi. İsḥaḳ'uñ öñine iletdükleri gibi anı getürüp (30) ḫıdmet-kārlarına virdi. Bir ḥabbesin ḳabūl itmedi. Bildi ki anda ʿulüvv-i himmetinden zerre nişān (31) yoḳdur. Denāʿet-i himmet kemāldedür. Ḥıṣṣet-i şānına vuḳūf idüp bunuñ terbiyyetinde rüzgār ẓāyiʿ (32) itdügümden n'olur? Bir kimsenüñ nihādında ki āferīde-kār-ı ʿālem himmet u mürüvvet komaya. Ben anı mürüvvet (33) ü himmet-i ehli mi itsem gerek diyüp anuñ ḫıdmetinden kesildi. Hīç artuḳ yanına gitmedi. Kendü

[570a] (1) ferāġatinde oldı. Birḳaç günden ṣoñra ʿAli bin Hişām anı istedi. Muʿtemedlerden gönderdi. İsḥaḳ (2) anlara ben teḳāʿidü'l-iḫtiyār eyledüm. Min baʿd kimse ḫıdmetine iḳtidārum yoḳdu didi. Gelen ādemleri (3) ibrām eylediler. Anlara

ḥayḳırdı. Benden ne istersiz varuñ kendü ḥāliñüzde oluñ didi. (4) Anlar da incinme ile gitdiler. Vardılar ʿAli bin Hişām'a ol saña muṭīʿ degül ancaḳ diyüp görüp her ne (5) işitdüklerine bir ol ḳadar daḫı ḳatdılar ʿAli bin Hişām'ı bir çaḳım ḳab itdiler. Civānluk cünūnı (6) ile tehevvür idüp vāfir kimseler gönderdi. Vardılar İsḥaḳ'ı süridürek evinden ṭaşra (7) çıkardılar. Tamām taḫfīf ile ḍarbī ʿAli bin Hişām'uñ öñine iletdiler. Aña hezār taḫfīfler itdi (8) ve buyurdı. Dögdiler anı bend itdirüp maḥbūsa gönderdi. Hergiz İsḥaḳ'a ʿömrinde kimse (9) böyle taḫfīf itmiş degül idi. Belki evvel-i ʿömrinde bu deme gelince ki pīrligi zamanı idi ḫulefā (10) ḥuẓūrında niçe ʿizzetlere ve riʿāyetlere muʿtād olmış idi. Bu ḫaber Meʾmūn'uñ semʿine vāṣıl oldı. (11) Be-ġayet muẓṭarib olup buyurdı tamām ḫ̌ārlıġ ile ʿAli bin Hişām'ı ḥużūrına getürdiler. Aña (12) ol ḳadar ġalīẓ sögüşler sögdi ki hergiz Meʾmūn'dan şimdiye degin kimse böyle sökmek işidilmiş (13) degül idi. Andan ḳapucılarından bir cemʿ emr itdi. ʿAli bin Hişām'uñ evine vardılar. Ḫıdmet-kārların (14) tāziyāneye ṭutup İsḥaḳ'ı ḥabs itdükleri yirden çıḳarup elinden ayaġından bendin (15) alalum didiler. Ḳapucılara ānd virdi. Ḫalīfenüñ öñine bu ḥālle iletüñ bendümi (16) çıḳarmañ didi. Anlar da çıḳarmayup o ḥāl ile alup gitdiler. Anı ḫalīfenüñ sarayına (17) iletdiler ve emīrü'l-müʾminīne getürdük ne buyurursız didiler. Meʾmūn bendin çıḳaruñ kendü (18) ḫāne-dān-ı devletümüz pīrini ki atam yād-gārı ol bendle görmege ben utanurın. Şekk yoḳdur (19) bunuñ ʿazāmeti baña müteveccihdür ki aña lāyıḳ oldıġı ḫıdmeti buyurdum. Şimdi iller bana ne dirler. Meʾmūn'ı (20) baḳa atasınuñ bir niçe eski ulu ḫıdmet-kārını kendinüñ bir nā-puḫte alçaḳ ḫıdmet-kārına fedā (21) itdi dimezler mi baña bu ġarāmet yitmez mi diyüp buyırdı. İsḥaḳ'uñ bendlerini aldılar ḥammāma iletdiler. (22) Dens-i ḥabsden bedeni arındı. Aña kendinüñ ḫas ḳaftānlarında ḳaftānlar geydürdiler. Andan (23) emīrü'l-müʾminīn ḫıdmete geldi. Şeref-i mücāleset ü muṣāḥābeti esnāsında ābā vü ecdādıñuzdan (24) ve ġayrıdan ilerü geçen ḫulefā vü mülūk bir kimseyi ilerü çekmek isteseler evvel andan ʿaḳl (25) u himmet ṭaleb iderlerdi. Her ne kimseyi ki bu ḫilʿatler ile āreste göreler anı tertīb ider (26) lerdi. Eger mehterlerüñ rüsūmetin telḳīn eylerler idi. Lā-cerem merātib ü medāric-i ʿālīyyeye irişürdi (27) didi. Meʾmūn rāst söylersin ben dilerdüm ki ābā vü ecdādum itdüklerine muḫālif (28) bir dūn-ḥimmeti ilerü çekem envāʿ-ı terbiyyetüme muḳārin ḳılam. Didügümde olmadı. Belki ʿāḳıbet-i (29) niyyetüm nedāmet ü ġaramete müʾeddī oldı didi ve İsḥaḳ-ı Mūṣulī'ye vāfir inʿām eyledi. Yanında (30) tamām şākir ü ẕākir dönderdi. Andan ṣoñra hergiz ʿAli bin Hişām'a evvelki nazar ile bakmadı. Denāʾet-i

(31) himmeti sebebinden naẓar-ı ʿitibārından düşürdi. **Ḥikāyet:** Sulṭānu'l-ārifīn Şeyḫ (32) Bāyezīd-i Bisṭāmī raḥmetu'llāhi ʿaleyh ḥażretlerinüñ Maḳāmāt'ında getürmişlerdür ki bir gün muḫiblerinden (33) birisi ḫıdmetlerine gelüp şöyle ʿarż eyler ki yine kendü mürīdleriñüzden bir oġlum vardur.

[570b] (1) Aña ḥāliyā aḳrabamuzdan bir kimsenüñ ḳızını alduḳ. Bu güñ bir velīme cemʿiyyetin eyledük. (2) Ḫayr maṣlaḥatdur. Ḥażret-i şeyḫden ümīd-vārın dervīşlerinden birine işāret buyura (3) cemʿiyyete bilece hāżır ola elin çanaġımuza ṣuna anuñ bereḳātı hāne-dānumuzda bāḳī ḳala didi. Şeyḫ (4) dervīşleri içinden birine işāret itdi. Sen var bu müslümānuñ göñli yirinde olsun (5) diyü buyurdı. Dervīş de şeyḫinüñ işāretiyle ṭaşra çıḳup ol kişinüñ evine vardı. (6) Dügün issi anı tā ṣadra geçürdi öñine muttaṣıl ḫıdmete meşġūl oldı. Çün sufre (7) düşenildi dervīş tebsiden bir loḳma aldı aġzına ḳoya. Dügün issi ḳarşusında idi. (8) Bundan ziyāde mesrūr olup namaz ile niçe zaman idi ki bunı ārzūladum ki senüñ gibi dervīş (9) evüme gele çanaġuma elin ṣoḳa içinden bir loḳma ṭaʿāmum yiye. Hele bu ārzūya irdüm. Bu bir loḳmayı (10) almış iken aġzına ḳomayup yine çanaḳ içine bıraḳdı artuḳ anuñ ṭaʿāmına ṣunmadı. Çün (11) sefere ḳalḳdı dervīş gene ḥānḳāḥa geldi. Ol kimse dervīş yimegin yimedüginden (12) yoḫsa riʿāyetinde bizden taḳṣīr mi oldı ki diyü şeyḫüñ öñine iʿtiẕāra vardı. Öñinde (13) istiġfār dizin çeküp bilmezin bizden ne taḳṣīr vücūda geldi ki dervīş benüm ṭaʿāmumdan (14) yimedi loḳmamuza ṣunmadı didi. Şeyḫ dervīşden ṣordı ne gördüñ ki böyle eyledüñ (15) didi. Dervīş de dūn-himmetlik gördüm. Evvel ki evine vardum baña çoḳ ḫıdmet itdi (16) niçe niyāz-mendlükler gösterdi. Benüm de göñlüm oldı ki buña bir duʿā eyleyem. Ḫudā-yı teʿālādan (17) bunun'çün bir nesne isteyem ki sekiz cennetden yig ola. Bu ise benüm loḳmasın yidigümi (18) hemān on bin aḳçeden yig getürdi. Bildüm nefsinde ʿulüvv-i himmeti yoḳ. Bize dūn-himmetlerüñ (19) yimegi ḥarāmdur didi. Bundan rūşen oldı ki dūn-himmetligüñ dünyāya ziyān itdügi gibi dīne de (20) ziyān ider imiş. Kişiyi bī-āḫiret merātibinden daḫı eli ḳor imiş. İki cihānuñ devleti himmetle müyesser imiş. (21) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Cāḥıẓ kendü taṣnīfātınuñ baʿżında Daʿīl Ḫuzāʿī'den naḳl ider ki (22) dirdi bir gün Sehl bin Hezre'nüñ öñine varduḳ. Sarāyında ḫıdmetine meşgul durduk. İttifāḳ arada (23) söz keleci uzadı. Biz ḳalḳmaduḳ ol açluḳdan bī-ṭāḳat oldı. Āḫir żarūrī olup (24) ḳarşusındaġı oġlana eger yiyecek nesne var ise getür didi. Oġlan birḳaç dilim (25) etmek bir kāse ile şūrba getürüp öñine ḳodı. Şūrbanuñ içinde bir arıḳ ve yaşlu (26) ḫurūs var idi ki anı ne diş keserdi ve ne bıçak. Sehl eline bir pāre etmek

alup kāse içinde (27) ḫurūsı dönderdi yoḳladı gördi başı yoḳ. Oġlana bu ḫurūsuñ başı ḳanda gitti (28) didi. Oġlan yabāna atdum didi. N'içün atduñ didi oġlan bizi yimez ola diyü añladum (29) didi. Sehl yañlış añlamışsın ġayrı yirin çevir başı reʾīs-i aʿżāsı iken yime (30) sem mi gerek? Ḫuṣūsen yaş mecmaʿ-ı aʿżānuñ maḥall-i istināsıdur ve ḫurūsuñ leyl ü nehār da evḳāt-ı (31) sāʿatde cūş u ḥurūşı baş iledür ve ḫurūsuñ başından güzel ʿuẓvı yoḳdur. Ḥattā (32) bir nesnenüñ zīnetin medḥ itmelü olsalar ser-i ḫurūsa düm-i ṭāvusa beñzedürler ve iki (33) gözleri de başındadur ki anı ẓürefā şarāba teşbīh iderler ve ḫurūsuñ başına Gūyā bir sāḳīdür ki

[51]**[572a]** (1) başında bir naṭʿ-ı kebāb yanlarında bardaḳ ile şarāb getürüp ʿaşḳ mestlerinüñ öñine getür (2) diler. ʿAle'l-ḥuṣūṣ eṭibbā ḫurūsuñ beynisin yimek süñüklere fāʾide ider dirler. Beyni de (3) başındadur. Eger bunca menāfiʿin bilmezlikle anı yimeyüp ḥamāḳatüñle başını ne yabāna atduñ żāyiʿ (4) itdüñse ben anuñ menāfiʾin bilürin żāyiʿ itmezin. Tīz atduġuñ yirden var getür ben yirin didi. (5) Oġlan Ḫudā ḥaḳḳı nereye atduġum bilmezin. Yoḫsa bilsem getürürdüm didi. İncinmekle (6) ḳanda atduġuñ ben bilürin. Ḳarnuñ içine atduñ. Ḫudā-yı teʿālā cezāñ vire diyü sögdi. (7) **Daʿīl eydür:** Ben bu aḥvāli andan göricek bildüm ki rū-yı zemīnde bundan aḫass kimse (8) yoḳdur. **Ḥikāyet:** Dirler ki Behrām-ı Gür'üñ pādişāhlıġı zamānında ʿulūm-ı hikmet ʿālimlerinden (9) bir ḥakīm var idi ve ḥikmetde yegāne-i cihān ü dāniş ü maʿrifetde engüşt-nümā-yı devr-i zamān idi. (10) Niçe kerre anuñ aḥvālini Behrām-ı Gür'e didiler. Āḫir anı meclisine çağırdı. Her dürlü ʿilmden nesne (11) şordı. Gördi cümle cevābı ṣavāb ve her yirde ḥāżır-cevābdur. Be-ġāyet beğendi. Göñlünden (12) hemān buña vezāret virmek gerek dimiş iken hele evvel bunuñ edeb ü himmetin de göreyin ne mertebe (13) dür didi. Pes buyurdı ṭaʿām getürdiler. Anı kendü ḫāne sufresine çağırdı. Kendü eliyle (14) öñine büryān olmış bir bütün tavuḳ ḳodı. Ḥakīm tīz tavuġı pāreleyüp anı yidi. Andan (15) şoñra bir bütün tavuḳ daḫı yidi. Behrām-ı Gür bunuñ ne edebi var ne himmeti. Himmeti olmaduġı bu ki (16) her ne ḳadar da aç olsa nefse zebūn olmaz. Ṭaʾāma bu mertebe iştihā göstermezdi. (17) Edebi olmaduġı bu ki benüm öñümde bir tavuġı defʿī pāreleyüp bī-bāk böyle yiyecek ʿacabā mālumı (18) benüm ġıybetümde nice yise gerek ola didi. Anı vezīr idinmekden vazgeçti. Bu ḳıssādan (19) ḥişşe vardur ki kişiyi ḥısset ü denāʿet-i himmet ḥor u ḥaḳīr ider. Nite-ki bu maʿnāda dimişler. (20) **Nazm:**

[51]571. varak yazının silik olmasından dolayı okunamadı.

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Himmet ü hıssetümüñ miṣālinde

Ṣafḥa-i ḫāṭıruñda bunı yaz

Ḥısset ile ḥaḳīr olup çaylaḳ

Himmet ile ʿazīz oldı bāz

Ḥikāyet: Getürmişlerdür ki ol vaḳt Fażl bin (22) Muʿaẕ Nīşābūr pādişāhı idi. Ser-tā-ser Ḥorāsan memleketine ḥükm iderdi. Nīşābūr'ı (23) taḫt-gāh idinmiş idi. İttifāḳ vilāyetine ʿaẓīm ḳaḥṭ düşdi. Şöyle ki ġalle kiremit-i aḥmer gibi (24) ʿazīz oldı bir itmek bir külçe altuna berāber ṭartıldı. Nān-ı sepīd gitdi nāz ile yiyenler (25) bir pāre merreten şaʿīr etmegi içün niyāz iderdi. Ġallesi olanlar der-anbār ider ṣatmazdı. (26) Sūḳ u bāzārda kimsenüñ gözi buġday yüzin görmezdi. Bir dāne buğday ḥabbesi (27) yaḳūtdan ḳıymetlü ḳaṭre-i lüʾlü'den raġbetlü idi. Un ele girse tūtiyā gibi ṣatılurdı. (28) Şehr içinde fırında tīrān yanmaz içlerine nān ṣalınmaz oldı. Ḫalḳ her ṣabaḥ ḳurs-ı nān (29) şeklin ancaḳ tennūr-ı ser-nigūn-i ufḳda görürlerdi. Āḫir şehr ḫalḳınuñ ıżṭırabı ḥadden (30) aşdı. Şehr kethüdāsınuñ evi öñine yığıldılar. Gel bizüm ile pādişāh ḳapusına var aḥvāli (31) ʿarż eyle. Mīrī anbārlarda olan ġalāldan bize bir miḳdār ġalle ṣatsun ve bir miḳdār da (32) etmekçilere ṭarḥ eylesün. Üzerümüzden bu ġalāʾ belāsı bir pāre mürtefīʿ olsun didiler. (33) Ol da sözlerine icābet gösterdi. Ḫalḳ ile gittiler. Faẕl bin Muʿāẕ'uñ sarāyı ḳapusına

[572b] (1) vardılar. Meger Fażl sarāyında bir şeh-nīşini içinde oturup muġanniler ile ʿayş u ʿişret (2) iderdi. Şarāb meclisi ḳurmış idi. ʿĀlemden fāriġ olup otururdı. Bir pencereden (3) aşaġı baḳdı. Vāfir ḫalḳ ile gördi. Şehr keṯḫüdāsı ḳapusında ṭururlar. Yüzin gözin (4) burtarup dürerdi. Hele icāzet virdi. Şehr keṯḫüdāsı ḫalḳı aşaġıda ḳoyup kendüsi (5) yuḳaru çıḳup öñinde ḫıdmet itdi. Fażl bu sāʿat ḫod gelecek vaḳt degül idi. Ne düşdi (6) ki geldüñ didi. Keṯḫüdā pādişāh ṣaġ olsun bu aşaġıda gelenler bu şehrde sākin olan (7) aʿyān-ı nāsdur ve raʿiyyet ü dervīşlerinden de baʿżı muḥtāclardur. Ḳaḥṭ miḥnetinden şikāyet idüp (8) tażarruʿ iderler ki pādişāh raḥm idüp buyura mīrī anbārlardan bir miḳdār ġalle bize ve bir miḳdār (9) ġalle etmekçilere ṣatıla. Pādişāhdan

bu iḥsānı göricek der-anbār ġallesi olanlar da anbār (10) ların açup ṣatarlar. Ḫalḳ ḳaḥṭdan helāk olmalu olmışlardur. Bir miḳdār dirileler didi. (11) Faẕl bin Muʿāẕ güldi. Oturdığı yirden ḳalḳup ol pencere öñine vardı. Aşaġıda ṭuran (12) ḫalḳa ḫiṭāb idüp neye geldüñüz didi. Anlar da ḥālümüzi ketḥüdā ʿarż itdi ya didiler. (13) Faẕl ḫoş eyle ṭāʾifesiz Yaʿnī şöyle mi añlarsız ki ben size ġalle ṣatam ve sizün ḳaḥṭıñuzuñ (14) tedārikin idem. Eger-çi ben ḥilm u raḥīm ādemin ammā ḳavmüñ ki Ḫudā-yı ʿazze ve celle rızḳların kese (15) raḥmān [u] ʿālim ü rezzāḳ benī ādemüñ size raḥm itmeye rızḳuñuz göndermeye ben şöyle mi aḥmāḳ oldum (16) size raḥm idüp rızḳuñuz tedāriḳ idivirem. eblehligi koñ varuñ selāmetliġ ile yirüñüzde (17) oturun. Ben size ġalleyi ol vaḳt ṣatarın ki ḳaḥṭ-ı Yusūf'daki gibi żarūretüñüz bir mertebeye (18) vara ki Mışır ḫalḳı Yūsuf peyġambere ṣatduḳları gibi sizi de nefsüñüzi ve ʿavretlerüñüzi ve daḫı (19) oġullaruñuzı ve ḳızlaruñuzı ve yirlerüñüzi ve yurtlaruñuzı cümle baña ṣatasız. Bu cümle benüm olmayınca (20) ben de size buġday ṣatmazın didi. Ḫalḳ andan bu ḫabāseti göricek anuñ bu serd sözlerin (21) işidicek aña bed-duʿāʿ ide ide döndiler. İçlerinden bir zāhid kişi var idi. Ḳarındaşları (22) bī-ḥuẓūr olman. Ferec u feraḥ zamānı ḳarībdür. Bu sözleri ki bu pādişāh söyledi. Bu devleti (23) döymişler sözidür. Pādişāhdan böyle ḫırş ḫayr-ı ʿalāmet degüldür belki tīzcek bunuñ ölümi (24) ḫaberin işidürsiz didi. Faẕl çün aḫşam olup yatacaḳ vaḳt döşegi üstinde (25) yatup uyıdı. Uyḳudan uyandığı gibi ṭaʿām istedi yiye. Öñine ṭaʿām getürdiler. (26) Yimeye başlayınca nā-gāh boġazına bir loḳma ṭurdı. Anı yutmaġa çalışdı. Ne aşaġı giderdi ne (27) yuḳaru çıkardı. Boġazı boġılup nefesi ṭutıldı. Gözleri ṭomaldı yüzi gözi (28) gögerdi. Kendüyi birḳaç kere zor ile yire çaldı dögini dögini helāk oldı. Birḳaç (29) dāne ġalleye hısset ile ḫırmen-i ʿömrin bād-ı fenāya virdi. **Ḥikāyet:** Tarīḫ-i Nāsırī'de getürür ki (30) çün Sulṭān ʿAlaʾü'd-devle Mesʿūd bin Maḥmūd Ġazneyn taḫtını zīb-i cemal ile arayiş (31) eyledi. İḥdās-ı nāsdan bir cemāʿat ki henüz pādişāh olmadın yanında taḳarüb taḥṣīl itmişler (32) idi. Anlara ulu manṣıblar virdi. Her biri gelüp umūr-ı memlekete ve meṣāliḥ-i salṭanata ḳarışdılar. (33) Kendü nefsleri maṣlaḥatı içün ḫalḳuñ üzerlerine musallaṭ olup żararlarına saʿy eylediler.

[573a] (1) Ol cümleden biri bu idi ki pādişāha ilġāʾ eylediler. Ḳarındaşuñuz Sulṭān Muḥammed müstaḳil pādişāh (2) lıḳ sevdāsın itdügi vaḳt atañuzuñ ḫazīnesinden sekiz yüz kerre yüz bin Yaʿnī sekiz (3) yüz yük aḳçe çıḳarup kendüye ittibāʿ iden Türk'e tarīke ve ʿasker ḫalḳına virdi. Cümlesi andan (4) bir miḳdār aḳçeyi ve ʿulūfeyi senüñle

uġraşmaḳ içün aldılar. ʿAle'l-ḫuṣūṣ ḳarındaşuñuñ (5) ḫazīnede ne daḫli var idi? Vāriṣ-i mülk sen idüñ. Atañuñ yirine sen pādişāh oldun. Ḫazīne de (6) hep saña değmiş idi. Ḳarındaşınuñ ḳolayına naḥs u naḥs itdi. Hep virdügi yirleri bellüdür. (7) Adları defterlerde mesṭūrdur. Bir miḳdār mālı ol erẕāl elinde ḳomaḳ bunlaruñdur. Savāb (8) bundadur ki ḳarındaşuñuzdan alduḳları ʿulūfeleri iḥsānları hep anlardan alasız. Eger (9) ṣoñradan baʿżını gene virmekdür reva görilürse bārī sizüñ minnetüñüzle ola diyüp bunuñ (10) gibi muzaḥref üslūblu kelimātıyla Sulṭān Mesʿūd'ı sözlerine uydurdılar. Ḥattā sözlerini (11) bu vech ile teʿyīd ü teʿkīd idüp bu ḫuṣūṣda zinhār atañuz Sulṭān Maḥmūd'uñ erkān-ı (12) devletinüñ sözlerin diñlemeñ. Anuñ'çün ki cümlesi ḳarındaşuñuzdan teşrīfler ve inʿāmlar almışlardur. (13) Hep anlar da yüklülerdür. Kendülere de alduḳların gene virmek lāzım gele diyü sizi bundan (14) menʿ itseler gerekdür. Bu ḫuṣūṣda ayaġuñuz berk başuñ. Şöyle ki anlar sözi bile bundan rücūʿ (15) idecek iseñüz hīç şimdi şurūʿ eylemeñ diyü pādişāhı muḥkem berk ittiler. Bunuñ üzerine (16) ṯābit-ḳadem oldı. Hemīn Sulṭān Mesʿūd iḳdām üzere gelüp iḥtimām māl-a-kelam ile ḫazine- (17) dārlara emr itdi ki Emīr Muḥammed ḫazīneye istīlā itdügi zamānda ḫalāyıḳa teşrīfden ve inʿāmdan (18) ve ulūfeden ne miḳdār nesne virmişse ve mufaṣṣal u meşrūḥ ḫazīne defterlerinden çıḳarup nüsḫasın (19) kendüye vireler. Ḫazīne-dārlar da fermānın yirine getürdiler mufaṣṣal u meşrūḥ idüp sulṭāna (20) virdiler. Ebū Sehl-i Zevzenī ki ʿārız-ı leşker idi ve bir miḳdār ẓulmle māʾil ādem idi. Bu defteri baña (21) virüñ dīvāna ileteyin. Her kişinüñ adına ḥükm yazdurup bī-ḳuṣūr bu mālı yirlü yirinden taḥṣīl (22) ideyin. ʿAskerüñ bir yıllıḳ ʿulūfelerine vefā ider māldur didi. Sulṭān Mesʿūd hele vezīr ile söyleşeyin (23) didi. Yarındası vezīri Aḥmed bin Ḥasan eyletmedi bile ḫalvet söyleşdi. Vezīri fermān ḫudā- (24) vendigāruñdur lākin bu işde endīşe idüp eṭrāf u cevānin oñatça yoḳladuñuz mı didi. (25) Sulṭān Mesʿūd tamāmı fikr itdüm saña yanumda muḳarrer itdügümden ṣoñra söylerin göreyin (26) seni de ne dirler dirin dedi. Vezīrin ben ḳuluñda oñatça endīşe ideyin de lāyıḥ olanı ḫıdmete ʿarż (27) ideyin didi. Yanından çıḳduḳdan ṣoñra her çend ki bu bābda teʾemmül itdi. Bunda bir maʿḳūliyyet añla (28) yamadı. Gördi ötesini ḥisset u denāʿet-i nefse ve mürüvvetsüzlüge rāciʿdür. Leşker pādişāhdan (29) iʿrāż itmekden ġayrı nesneyi muḳayyed degüldür ve muḳayyed olmadı. Sulṭān evinde ola ki vazgeçe (30) diyü cevāb gönderdi. Yarındası sulṭān teḳāżā idüp vezīre ne fikr itdügi ḫaber vir diyü (31) ādem gönderdi. Vezīre hemān şimdi ḫaber göndereyin tedbīrümi ḫıdmet-ı ʿarż ideyin diyü gelen (32) ādem ḫaber gönderüp anı

ṣavduḳdan ṣoñra meclisini ḫālī eyleyüp Ebū Naṣr Meskān ki kātībü's- (33) sırı idi ve Fużālā-yı Kitābdandur anı yanına çaġırtdı. Tenhā oturup aña hīç ḫaberüñ var mı

[573b] (1) bunı ḥaste bir alay ḥasīs-ṭabʿ u dūn-himmetler pādişāha neler ilġāʾ itmişler. Fesād depr (2) etmişler diyüp sırrı aña açdı. Hīç aḳup giden ṣudan ne ḥāṣıl olur? Farażā bir zamānda (3) şāʿire masḫaraya virilen aḳçeyi ṭaleb itmek isterler. Bundan bu nā-mülkden ġayrı fāʾide yoḳdur. (4) Seni anuñ'çün çaġırtdum ki sulṭāna göndereyin dir. Ben gel var benüm aġzumdan muḥkem ṭut söyle. (5) Benüm içün bu didükleri kār hergiz vücūda gelmek iḥtimāli yoḳdur. Ḫalḳ senden nefret ider (6) ki cümle saña düşmen olurlar. Hīç bir tārīḫ kitābında gözüm ṭokınmadı ʿArab u ʿAcem pādişāhlarından (7) bunu bir kimse itmemişdür ve ḫulefā-yı benī Ümeyye'den ve ḫulefā-yı ʿAbbāsīye'den biri de bunuñ gibi (8) yola gitmemişdür ve eger ben bir gün bunı kendülere dimeyem yarın ḫaṭası ẓāhir olduġında biz (9) vech-i maʿḳūl ile meʾḫūz olurın. Gene benden ṭutarlar ḥaṭāsın n'içün bege ṭuyırmaduñ didük (10) leri vaḳt cevāba ḳādir olmazın dir. diyüp n'eylerseñ eyle bu fikrden dönderegör didi. (11) Ebū Naṣr vezīr öñinde ḫıdmet idüp vāḳʿā rast buyurursız. ʿAskerden biri de (12) Sulṭān Muhammed zaman-ı salṭanatında baña her ne virdi ise ʿaynı ile ṭurıyorur. Bir ḥabbe (13) sini de çürütmedüm. Ḫudā-yı teʿālā ʿālimdür. Böyle olacaġı ḫāṭıruma gelmiş idi. Ḥattā dilerdüm (14) ki kimse ṭuymadın eyle ḳarşu feżāḥat olmadın cümlesin maḫfī ḫazīneye iletüp teslīm eyleyem (15) Hele benüm gibilerüñ işi ḳolay böyle idebilür ammā ʿasker içinden birer atlu niçe bī-çāre (16) var ki her ne aldı ise ol gün çürütdi. Anlardan ne ṭaleb iderler ne virürler bu başa (17) çıḳacaḳ tedbīr degül ancaḳ didi. Vezīrüñ müşāveresiyile Ebū Naṣr Meskānī sulṭān (18) ḥużūrına vardı. Her ne didi ise iblāġ itdükleri fikrüñ veḫāmet-i ʿaḳıbetinden (19) ve melāl-i meʾalinden bildügin söyledi. Sābıḳan denilen üzere pādişāhı muḥkem berk itmişler idi. (20) Söyledügi hīç fāʾide itmedi. Ebū Nasr'a hˇācenüñ didügi maʿlūm oldı. Sen var maṣlaḥat (21) olanı ben buyırurın didi. Ebū Nasr döndi gitdi. Evine varduġı gibi maḫfī ḫazīne- (22) dārlara ḫaber gönderdi. Sulṭān Muhammed müddet-i salṭanatında inʿām u teşrīfden ve ġayrıdan (23) baña ne virdi ḫazīne defterlerinden nüsḫasını çıḳarup baña gönderüñ didi. Anlar da çıḳarup (24) gönderdiler. Ebū Naṣr defter mūcibince cümlesin ʿaynı ile ḫazīne-dārlara gönderdi ḫazīneye teslīm (25) itdiler. Sulṭān Mesʿūd'a didiler. Ebū Naṣr'uñ bu vażʿı ḫoş geldi. Meẕkūr-ı ʿarıż-ı (26) leşker Ebū Sehl-i Zevzenī ey pādişāh heb böyle iderler az vaḳtde bu māl cümle taḥṣīl (27) olınur didi. Sulṭān ḫazīne-dārlardan aldugı defteri

aña virüp kendüsi şikāra (28) gitdi ve aña ben gelince ola ki bu mālı cümle yirlü yirinden cemʿ idesin. Suṭān gitdügi gibi (29) Ebū Sehl her kimsenüñ üzerindeki mālı alınmaḳ içün dīvāndan bekçiler çıkardı. Muṭālebe (30) ḥükmleri ḫalḳuñ üzerlerine kütüb-i aʿmāl gibi yağdı. Sūʾāl-i cevāb güni ʿasker ḫalḳı (31) birbirine girdiler. Ebū Sehl kiminden sühulet ile taḥṣīl ider kimine iʿḳāb u işkence vü ʿaẕāb (32) iderdi. Vezīri de şikāyete varanlara benüm bundan ḫaberüm yoḳ. Bu ḫuṣūṣda dilüm ḳışadur (33) söz söylemezin. Bu kār Ebū Sehl'e müfevveżdür. Aña varuñ didi. Sulṭāna kāġıd ṣunarlardı.

[574a] (1) Ben bunı bilmezin ʿārıż bilür diyü cevāb virürdi. ʿĀḳıbet anuñ nışfın daḫı cemʿ (2) idemediler. ʿAsker Sulṭān Mesʿūd'a düşmen oldılar. Ḥısset u denāʿet çekdiler. İtdükleri (3) bidʿātüñ ḫod ḥadd ü pāyānı yoḫ idi. Bu ḫaber eṭrāf u eknāf-ı ʿāleme yayıldı. Sulṭān (4) pādişāhlar arasında bed-nām oldı. Dūn-himmetligin ve ḫasāsetin mesāvī iderlerdi. (5) ʿĀḳıbet Sulṭān Mesʿūd itdügine pīşmān olup Ebū Sehl-i Zevzenī'ye incindi. Anı ʿārıż-ı (6) ʿaskerlik manşıbından ʿazl eyledi. Her bār meclisinde söylerdi. Pādişāhlaruñ taḥtları (7) öñinde ṭuran ḫıdmet-kārları ḥasīs ü leʾīm-ṭabʿ u dūn-himmet olmamak gerek ki ḫalḳ-ı ʿālem (8) içinde bed-nām olmayalar. Nite-ki bir müdebbir bizi bed-nām itdi dirdi ve buyurdı. Ebū Sehl'üñ (9) cümle mālını emlākını ḥavāşī vü mevāşīni her ne varsa ṣatdılar aḳçesini ḫazīneye aldılar. (10) Müflis-i mendebur u faḳīr u ẕelīl ü ḫor oldı. Başın ṣoḳacaḳ bir virān evinden ġayrı (11) nesnesin ḳomadılar. Cümle ḫalḳı incitmiş idi. Kimse daḫı anı gözetmedi. Faḳr u fenāsı şu (12) mertebeye vardı ki niçe gün yiyecek bulmayup aç ile yatup ḳalḳdı. Kimse aña raḥm (13) idüp bir içim ṣu da virmedi. Bu ṭarīḳ ile öldi gitdi. Dūn-himmetlüginden ve denāʿet-i (14) nefsinden ve buḫl ü ḫıssetinden hem kendü nefsine żarar itdi hem ḫıdmet itdügi pādişāh-ı (15) ʿalī cāhai tecāvezaʾl-lāh ʿan siyāsetihi **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Üçinci** (16) **Ḳısmından On Beşinci Bābından İsrāfuñ Mezemmetinden ve Anuñ** (17) **Fesād-ı ʿAvāḳıbındadur**. Ḳāle'llāhu subhāne ve teʿālā **İnne'l-mübeẕẕirīne** (18) **kānū iḫvāne'ş-şeyāṭīn [ve kāne'ş-şeytānü li-Rabbihī kefūrā]**.[52] Yaʿnī isrāf ehli olanlar şeyāṭīn ḳarındaşlarıdur. (19) Zīrā isrāf-ı māl şerrdür ve şerr şeyāṭīn işidür. Pes şerr işleyen de şeyāṭīn işidür anlara (20) ḳardaş olur. Pes maʿlūm oldı isrāf ḫazīneler boşaldur ve ʿömr (21) ḳaṣrların yıkar. Anuñ'çün ki mālın isrāf iden niʿmetden maḥrūm olur ve ʿāḳıbet isrāfına (22) nedāmet de ider. Ġuṣṣa ile ʿömrini ifnā eyler ve Ḳur'ān-ı Ḳadīm'de āḫer

[52] Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir (İsrâ 27).

naṣṣ ile daḫı israf menfīdür. Nite-ki (23) ādem oġlanlarına ṭaʿām yimegüñ ve ṣu içmegüñ ādābı taʿlīminde **kulū ve'şrābū velā tusrifū**[53] (24) Yaʿnī yiñ içüñ ammā israf eylemeñ diyü buyururlar ve Resūlu'llāh ḥażretleri bir ḥadīs-i (25) şerīflerinde **el-iḳtiṣādu nısfu'l-ʿīş**[54] Yaʿnī ḫarcda orta ḫāli iḥtiyār eylemek (26) nışf-ı zinde-gānidür ve orta ḫālde kişi ḫarcın ḥāṣılına uydurmaḳdur ve bir ʿīş budur ki (27) ḥaṣılın şöyle ṣıġa ki vefā iderken ḫarcına sürmeye. Bir ʿīş de budur ki ḫarcı şöyle (28) ide ki ḥāṣılından aşurı gide. Orta ḥāl budur ki ḫarcın ḥāṣılına uydura ne (29) israf ide ve ne ḥısset. Nite-ki Ḳur'ān-ı Ḳadīm'de Resūlu'llāh ḥażretlerine daḫı böyle buyurulmışdur (30) ḳāla'llālahu subhāne ve teʿalā **ve lā tecʿāl yedeke maġlūleten ilā ʿunūḳıke ve lā tebsuṭhā** (31) **kulle'l-basṭ.**[55] Yaʿnī yā Muḥammed elüñi boynuña bağlama Yaʿnī imsāk ehli olma ve ziyāde eli açuḳ da (32) olma. Ne ḥasīs ol ve ne müsrif ol ve ḫalḳdan şol cemāʿate ki ḫālıḳ-ı ʿālem vāfir māl (33) u niʿmet virüp anlar da anuñ ḳadrin bilmeyüp israf itmekle yile virmişlerdür. ʿĀḳıbet ṣoḥbet-i

[574b] (1) maʿişetde cām-ı meẕellet çeküp ol israfdan nedāmetden ġayrı fāʾide görmemişlerdür. Pes bu bābda (2) israf u tebẕīre müteʿalliḳ niçe ḥikāyetler īrād olındı ki bu maḳālüñ ṣıdḳına būrhān oldı. (3) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn'uñ nüdemāsından birisi bir gice meclisinde (4) ḫıdmet iderdi ve işidüp gördüginden ḫalīfeye leṭāʾif-i ḥiḳāyetler söylerdi ve naẓm (5) u neṣrden ẓārāʾif-i kelimāt naḳl iderdi. Ḫalife diñler ḥaẓẓ iderdi. Cümlesinden birisi (6) bu idi ki eytdi. Ḳoñşuluġumuzda bir ziyāde dīn-dār u perhīz-kār bāzergān kişi var idi. (7) Çün müddet-i ḥayātı başa vardı. Ḥaste olup ecel bālīnine baş ḳodı. Kendüden ümīd-i (8) ḫayātı kesüp ẓann ġalīli mevti cānibine oldı. Meger bir tāze civān [u] nā-puhte vü bī-tecrübe oġlı var (9) idi. Anı öñine çağırdı. Her yüzden aña müşfikāne naṣiḥatler eyledi. Aña vedāʿ esnāsında (10) ey atanuñ cānı ḫālıḳ-ı ʿālem celle vü celā[lehu] baña vāfir māl u niʾmet virmişdür. Ben bunları hezār renc (11) ü nefyile ḳazandum ki sen āsān yiyesin zinhār māluñ ḳadrin bilmemek itmeyesin. Kendü hevāsında (12) bilür nā-ehiller ile anı yile virmeyesin. Cehd eyle ki israfdan ırağ olasın. Ser-keş ü piyāle- (13) nūş muṣāḥiblerden kenār çizesin. Ben yaḳīnen bilürin ki ʿālem-i āḫirete gitdügüm gibi nā- (14) ehllerden niçe oñmaduk senüñ dört yanuña çoḳarlar. Yārān-ı bed seni nice fesāda iletürler. (15)

[53]Yiyin için fakat israf etmeyin (A'râf 31).
[54]İktisat yaşamın yarısıdır.
[55]Eli sıkı olma, büsbütün açık da olma (İsrâ 29).

Tamāmet saña bu mālı teʾlif itdürürler. Bārī bu sözüm ḳulaġuñda küpe olsun. Bu vaṣiyyetüm (16) elbette ṭut. Şöyle ki bu cümle saña ḳoduġum metāʿı ve ṣınāʿı satasın. Zinhār bu evi ṣatmayasın (17) ki evsüz ādem ġılāfsuz siper gibidür. Şöyle ki āḫir muflis olup ziyāde mużṭar olasın. (18) Dostlaruñ muṣāḥiblerüñ senden yüz çevirürler. Zinhār ve ṣad zinhār kendüñi dilenci (19) likle bed-nām itmeyesün. Beni daḫı yaramazlıġla yād itdürmeyesin. Fülān evi ki kilīdleyüp (20) üzerin mühürlemişindür anuñ içinde ṣaḳfından aşaġa bir ip ṣalındurup altına bir iskemli (21) ḳomışındur. Ol evüñ ḳapusını aç gir. İçindeki iskemlinüñ üzerine çıḳ ol ṣalınan ipi (22) boġazuña ṭaḳ. Ayaġuñ altından iskemliyi ayaġuñ ile muḥkem dep gitsün sen aṣılı ḳal. (23) Bu ṭarīḳ ile kendüñi ṣalb it. Mevti ḳabūl eyle. Zinhār dilenciligin ḳabūl eyle ki kişi kendüye (24) düşmeni güldürmekden hezār ölmek yigdür didi. Vaṣiyyetüñ tamām itdükden ṣoñra (25) dār-ı dünyādan āḫiret dārına rıḥlet itdi. Oġlı atasınuñ mātem taʿziyesin gördükden (26) ṣoñra māl u menāline el urdı. Atası didügi gibi ʿālemüñ oñmoduḳ levendātı yanına ḳoşuldı. (27) Az müddet nuḳūd cinsinden olanı telef itdi. Māl ile mālī iken kīselerini ḫāne-i müflis gibi (28) ḫālī ḳodı. Andan metāʿ u ḳumāşını ve emlākini ṣatdı. Bunlaruñ da aḳçesini çürütdi. (29) Hīç evinden ġayrı nesnesi ḳalmadı. Tamām aç ve muḥtāç ḳaldı. Yārān u dostānı yüz (30) çevirdiler. Biri de yanına uġramaz oldı. Bir niçe mālın bilürden biri de ḫālin ṣormaz bir ḥabbe (31) virmez evi ḳapusından girmezdi. Āḫir gördi dilencilik itmekden ġayrı çāresi (32) ḳalmadı. Atasınuñ vaṣiyyeti ḫatırında idi. Anı ṣınamaġa iḳdām idemedi. Biʾż-żarūrī ölümin (33) iḫtiyār itdi. Dilencilik idüp bed-nām gezmekden dostuñ düşmenüñ ṭaʿnın çekmekden

[575a] (1) atam didügi gibi olmañ yüz ṣuyıdur didi ve hemīn ol vaṣiyyet itdügi evüñe vardı. (2) Ḳapusınuñ mührin bozdı kilidin açdı aġlayuraḳ içine girdi. Gördi atası didigü (3) gibi orta yirinde saḳfından aşaġa bir urġan aṣılu ṭurur. Altında bir iskemli ḳonmış. (4) Bunca mālı bilmezlikle çürütdüm. Atamuñ vaṣiyyetin ṭutmadum. Bārī bu vaṣiyyetin ṭutayın dünyā (5) eleminden ḳurtılayın diyüp cānına vedāʿ itdi. Defʾī iskemli üstine çıḳup urġanuñ (6) ucunı muḥkem boġazına bağladı. Andan ḳuvvet ile ayaġı altından iskemliyi itivirdi. Ṣarṣılmaḳ ile (7) ve gövdesinüñ aġırlugı ile ip aṣılu olan üstūn aġacı kendüñi götürimeyüp uvandı. (8) Yigit yir üzerine indi. Meger içi mücevvef imiş içinden başına on bin kızıl altun dökildi. (9) Yigit bu ḫāli göricek ferāḫından ağladı. Bildi atasınuñ kendüye bu vaṣiyyetten ġarażı (10) bu imiş ki āḫir ḫālde bu mālı yolı ile ḫarclana evvelkiler gibi isrāf idüp daḫı ölüm iḫtiyārın (11) itmelü olmaya ḳadrini bile.

Zīrā kişi niʿmetüñ ḳadrini elden çıḳmayınca bilmez. Anuñ'çün ʿuḳalā-yı ʿArab (12) **en-niʿmete mechūlet iżā feḳden ʿurifet** Yaʿnī niʿmet elde iken bilinmez yidüginleyin (13) dirler. Pes çü anuñ bu devlet başına ḳonıcaḳ iki rekʿat şükr namāzı ḳılup atasına duʿā (14) idüñ yab yab altunı yirden divşürüp żabṭ eyledi. Anuñla esbāb-ı mühimmesin görüp (15) andan ṣoñra altunı miyāne ṭarīḳ ile ḫarcanup aḥsen-i vech ile zindegāni eyledi. Başına bu (16) vākıʿa gelmek ile ḫāb-ı ġafletden bī-dār u şarāb-ı cehāletden huş-yār olup ḥakīm-i rüzgār (17) oldı. Nite-ki mücerreb-i aḥvāl-i ʿālem olana ḥükemā dimişler.

Naẓm:

[Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün]

Egri eğri baḳmayınca niçe kerre

Oḳa oḳçı ṭoġrı varmez pūteye

Zer-ger āteş yaḳmayınca başına

Ḫāliş olmaz girmeden zer pūteye

Ḥikāyet: Geçen ḥikāyetüñ naẓāʾirindendür. Bu ḥikāyet ki Ferec Baʿde'ş-Şidde (20) kitābında getürür. ʿAtiḳī Şāʿir eydür. Ḳoñşuluġumuzda bir bāzergān oġlı var idi ki aña (21) atasından bī-nihāye māl mirāṣ değmiş idi. Anı ḥarcanmaḳda isrāf yolın ṭutdı. Çün (22) anı renc ü belā bile ḳazanmış idi. Ḳadrini bilmeyüp az zamānda çoḳ israf ile anı çüritdi. (23) Fısk u fücūr u fesād yolından bāda virdi. Aḳçesini bāde aḳdāḥına ḳodı. Dīnārını ḳumār (24) aḳdāḥına çaldurdı. Andan başladı. Emlāk u esbābın ve żiyāʿ u ʿaḳārın daḫı (25) żāyiʿ itdi. Bunları da ṣatdı. Bunuñla da olmadı giderek evinüñ ḳapuların pencerelerin (26) vesāʾir ḳoparup ṣatmaġa ḳābil olan nesneleri cümle ḳoparup satdı ḫarcandı. (27) ʿĀkıbet arḳasına iflās libāsın geyüp her nesneden bī-berk u nevā ḳaldı. Mālın çüriden (28) muṣāḥiblerinden burasına kimse uġramaz oldı. Anuñla oturup ṭurmadın ʿār ider (29) oldılar. **ʿAtīḳī eydür:** Bir gün anuñ evine vardum ḥāṭırın ṣorayım diyü fikr itdüm. (30) Gördüm bir ḳurı ev içinden bir pāre eski panbuḳ altına almış bir pāre eski (31) panbuḳ üstüne örtünmiş ʿüryān yatur. Anı bu ḫālde göricek acıdum. Żarūretüñ (32) çaḳ bu mertebeye mi irişdi didüm. Belī diyüp aġladı ya hīç şimdi bir

ḥācetüñ (33) var mıdur didüm. ḥācetüm budur ki baña bir ʿāriyyeti ḳaftān virseñ geysem. Bir kerre şol

[575b] (1) bir muġanniye fülān ʿavretüñ evine varup anı görsem ki aña ʿāşıḳın bi't-tamām mālumı anuñ yolında (2) çaldurdum anuñla bile çürütdüm. Hemān bir kerre yüzini görsem gözlerüm cemālī nūrı bile (3) rūşen olan. Bundan ġayrı murādum yoḳdur didi ve kendü ḥāline ẕār [u] ẕār ağladı. (4) Ben de tīz vardum geyüp ḳuşanacaḳ libās cinsinden bir ādem ṭonanacaḳ esbāb getürdüm. (5) Anı geydürdüm ḳuşatdum. Ḥamāma iletdüm yundı arındı ḥamāmdan çıḳdı. Ṭoġrı ʿavretüñ (6) evin üzledi anda gitdük varduḳ. ʿAvreti evinde bulduk. Pencereden civānı gördi. (7) Tamām ṭonanmış anda daḫı bāḳıye-i māl var ṣandı. Tīz aşaġa segirdüp ḳapuyı açıvirdi. (8) İçerü girdük. Civānı esenledi ḥālini ṣordı. Nedür çoḳdan göründügüñ yoḳ didi. (9) ṣaḳalına güldi. Yigit derdi ile bir āh itdi ve bir beyt oḳıyup aña derd-i faḳrden şikāyet (10) idüp kendüye raḥm ideṣandı. Ḥattā faḳrum şu mertebeye vardı ki şu geydügüm libāsı (11) ʿāriyyeti alup geldüm ki gözüm bir kerre cemālüñ görüp diñlene didi. ʿAvret bu mertebeye (12) müflis oldugın bilecek. Benüm adum müflisler yatağı degül ya bunda geldüñ tīz ṭaşra (13) çıḳ diyü tamām taḫfīf u ʿunf ile ikimüzi de evden ṭaşra eyledi. Senüñ gibi müflis aşaġa (14) pencere altında ṭurır. Ne murādı var ise oradan ʿarż ider didi. Miskīn civān (15) ṭaşra çıḳup bir zamān boynın egüp pencere altında ṭurdı. Nā-gāh gördüm ol zen-i (16) ġaddār bir tepsi içinden dünden ḳalmış şūrba bāḳıyyesi var imiş. Anı getürüp pencereden (17) aşaġa derd-mendüñ üzerine dökdi. Rüsvā-yı ʿām eyledi. Bī-çāre bunı göricek (18) tekrār ağladı. Anuñla dönüp gitdük. Baña giderken sen de şāhid ol. Min baʿd Ḫudā-yı ʿazze (19) ve celle şāhid ṭutayın ki Hezār bārda tevbe olsun artuḳ bu yolda yürimeyin bunuñ gibi (20) ḥareket iḳdām itmeyin. Bir daḫı bunuñ gibi ḥareket iḳdām itmeyin bir daḫı bunuñ gibi muṭribe-i raʿnāya (21) göñül virmeyin didi. Ben de şimdiden ṣoñra bu tevbeden ne fāʾide elüñde nesneñ ḳalmadı ki (22) min baʿd ol yola gitmek iḥtimāli ola. Buña żarūret tevbesi dirler. Nite-ki ʿArab **İn min infiḳdā** (23) **lā yecīd**. Yaʿnī baʿżı perhīz-kārlıḳ vardur ki ol böyle muḳtedür ve eger geçen içün (24) ise **baʿd ḥarabi'l-baṣra**. Yaʿnī olan māluñı bu yolda çürütdügüñden buña aṣl tevbedür (25) didüm. ʿĀriyyeti esbābı çıḳarup baña virdi. Kemā-kān evi içinde ol eski panbuḳlara (26) ṣarılup ḳaldı. Ben aña vedāʿ idüp gitdüm. Bunuñ üzerine üç yıl geçdükden (27) ṣoñra bir gün bāzār ortalıġında giderdüm. Gördüm laṭīf u naẓīf cāmeler giymiş bir (28) ʿArabī ata süvār olmış öñince birḳaç oġlan uydurup gider. Anı bu ḥāl ile (29) göricek

sevindüm. Defʾī öñine segirdüp aña selām virdüm. Tamām beşāşetle selāmum (30) aldı. Öñince giden oġlana bunı eve getür diyüp kendüsi aşdı. Ben de oğlan ile (31) ardınca evine vardum. Gördüm ol vīrān ev bir ʿālī sarāy olmış. Baʾžı yirlerinde yüce (32) perdeler aşılmış. Dīvārlarına zādlar ṭoḳılmış. Ferīşlerine nefīs bisāṭlar şalınmış. İçinde (33) ʿālī ḥoḳḳalar ve ʿayş-ḫāneler tertīb olınmış. Her kūşesi dīde-i ḫurūs ve düm-i ṭāvus gibi

[576a] (1) zīnet olınmış. Tīz beni ḳarşulayup bir laṭīf u şerīf ḥücreye iletdi. Gördüm bir meclis-i (2) bezm ālātı ḳurılmış. Cümle esbāb-ı ṭarab müheyyā ḳılınmış. otur didi ikimüz oturduk. (3) Dört yaña ḫıdmet ṭurmış ḫıdmetliler oġlanlaruñ ḫādımlaruñ nihāyeti yoḳ. Bir zamānda (4) işāret itdi laṭīf u leẕīẕ mīveler getürdiler. Sefere çıḳup gün-ā-gün naẕīf u nefīs (5) ṭaʿāmlar dökdiler. Ṭaʾāmdan fārīġ olduġumuzdan ṣoñra bezm u ʿayş sāzına başladılar. (6) Evvelā evüñ hevāsını ʿūd u ʿanberle muʿaṭṭar eylediler. Sīmīn-sāḳ sāḳīler yüridi aḳdāḥ-ı rāḥ (7) eller üzere ṭutılup ayaḳlar devr idebaşladı. Giderek ʿaḳllar ḥafīf başlar girān oldı. (8) Şöyle ki ḥarāret mezdek depesinde eṣer itdi. Ortalıḳdan tekkellüf u ḥaşmet götürildi. (9) Aña biʾllāh baña bildür geçen bunca niyāz u miḥnetden ṣoñra saña bu nāz u niʿmet neden müyesser (10) oldı didüm. Āferīd-kār-ı ʿālemüñ ḳulları ḥaḳḳında hezār gizlü iḥsānları vardur. Hemān (11) içmege başla temāşāya baḳ diyüp işāret itdi. Perde altından seḥāb içinden (12) ay çıḳar gibi üç sāzende cāriyeler çıḳdı ki her biri ḥüsnle Züḫre-i zehrāya ṭaʿn (13) iderdi. Oturup sāzlaruñ depretmege başladılar. Barmaḳlarından siḥrleri peydā oldı. (14) Irlarken ol bādām gözlülerüñ fındıḳ dehānlarından çıḳan nevālardan ʿaḳlı murġları (15) hevāya pervāz iderdi. Ben bu ḥālde ey ḫudā-vend ol günde ḫatıruñda mıdur ki ol dil-ber-i (16) raʿnā bize nʾeyledi? Ḫudā ḥaḳḳı bu cāriyelerden her biri ki cemāl-i bostānında gül-i (17) ḫandāndur. Ḥüsn ü melāḥetde çendān ol ḳadardur didüm. Belī didügüñ gibidür ol (18) geçen aḥvāl baña sebeb-i iʿtibār u istīṣād oldı. Anlar başumdan geçmekle tecrübe ehli (19) oldum. Ḥāliyā dirlügüm mİyānedür ne ḥasīs ve ne müsrifin bu at ve cāme vü ḫıdmet-kār u esbāb- (20) ḫāne ki bende görürsin. Bunlardan artuḳ yoḳdur bu miḳdār kifāyet ider artuġı (21) zāʾiddür. Ol gün ki senüñle ʿavretüñ evinden bunda geldük. Beni ol felāketle ḳoyup gitdüñ (22) yarındası gördüm. Mışır'dan bir sāʾī Yaʿnī bir peyk geldi. Baña Mışır'da atanuñ bir māl-dār (23) ḳulı ve bir ʿammüñ oġlı ḫˇāce-tüvān var idi. İkisi de bir günde vefāt itdi. Bī-nihāye mālları (24) ḳaldı. Senden ġayrı vāriṣleri ḳalmadı. Gel mālların żabṭ eyle didi. Bu ḫaberi işidi (25) cek bir ḥabbeye muḥtāc idüm. Gelen sāʿidin yol

ḫarcluġı bir miḳdār ödünç aḳçe alup (26) yaraġumı oñardum. Mışır'a gidüp vardum ikisinden ḳalan mālı żabṭ eyledüm. Tamām (27) ḳırḳ bin ḳızıl altun idi. Taḫt-ı taṣarruf getürdüm. Ol çendān Ḫudā-yı teʿālāya tekrār (28) ʿahd itdüm ki artuḳ virdigü niʿmeti isrāf itmeyem ve nā-ehl u bī-vefā kimseleri yārān idinmeyem ki (29) elünde māluñ olup ḫoş ḥālüñ yanuñca yil gibi yilişeler ve öñinde ṣu gibi (30) aḳışalar ammā senden devlet ü iḳbāl yüz çeviricek biri de yöreñe uġramaya senden (31) vuḥş u ṭayr gibi ḳaça. Belki seni şūm u naḫsdur ve çoḳ sözler girān-ı cāndur diyü (32) mesāvī ide. Benüm geçen ḥāllerüm bilürsin. İşde şimdiki ḥālüm de budur ki işitdüñ (33) didükden soñra ḳarşusından ṭuran oġlana ey ġulam bunı da ṭaşra çıḳar didi.

[576b] (1) beni de sarāydan ṭaşra itdiler. Arṭuḳ beni de yanına ḳomadı ve benüm emsāllerüm ile iḫtilāṭ (2) itmedi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir zamānda bir pādişāh-zāde var idi. Atası (3) öldükden ṣoñra eger-çi yirine pādişāh oldı ammā hemīşe ʿayş u ʿişret ve lehv ü temāşāya (4) meşġūl olup salṭanat ve memleket aḥvāline muḳayyed degül idi. Ḫazīne-i beytü'l-māl ḳolayına (5) isrāf idüp ṭurmayup telef itmekde idi. ʿĀkıbet kendüye aḳāribinden bir kimse ḫurūc [ile] (6) salṭanatı elinden aldı ammā kendüye ṭınmadı. Anuñ'çün ki bilürdi ulüvv-i himmeti yoġ idi. (7) Pādişāhlık hevāsı damaġında yir itmemiş idi. Andan kendüye kötü iḫtimāli degül idi ammā aña vāfir (8) māl virdi. Evvelden daḫı māl-ı firāvānı var idi. Bunı görüp ʿālemde ne ḳadar nā-ehl ḫabīṯ (9) var ise ki ṭamaʿ cīfesinüñ megesleri ve ṣarṣar āteşinüñ pervāneleri idiler yanına çoḳdılar. Elinde (10) olan māl-ı firāvānı anlar ile az zamānda telef itdi. Āḫir ḥāl şu mertebeye tenezzül itdi ki müflisler ʿadāyidinden (11) oldı. Bundan ṣoñra anlardan hīç bir kimse yanına uğramadı. Bir gün daḫı ḫaṭırın soragelmediler. (12) Şeh-zāde emr-i maʿāşından mużṭar oldı. Her gün bir maḥalle başında varur ṭururdı. Atası ḫıdmet-kār (13) larından birisi uġrasa anı evine alur gider. Żiyāfet iderdi ve eger birisine rāst gelmese (14) ol gün aç ḳalurdı. Gene bir gün ʿādeti üzere ol maḥalle başına varup oturdı ki (15) bir kimse uġrasa anuñla evine varup ḳarnın ṭoyura. Nā-gāh ol sābıḳān mālı var iken (16) yanına çoḳan ṭāʾifeden bir cemīʿ bir cānībe ṣoḥbete ve seyr ü temāşāya giderler idi. Yanına uğradılar. (17) Şeh-zādeyi göricek ṣoḥbete gideyoruruz gel bile gidelüm didiler. Şeh-zāde daḫı anlara (18) uyup bile gitdi. Bir bāġa vardılar. Bir miḳdār etleri var idi. İçlerinde aşcıları olan (19) yimek bişürmek içün eti çölmege ṣalup altına āteş atdı. Andan bāġ içinde (20) her biri bir yaña seyr ü temāşāya ṭaġıldılar. Bunlar gitdükden ṣoñra ittifāḳ bir kelb gelüp çölmek (21) içinden eti çıḳarup aldı gitti. Vardı bir

tenhā yirde yidi. Ehl-i ṣoḥbet ile bir zamāna (22) dek aşcı çömlegüñ yanına geldi yokladı. Gördi içinde et yoḳ feryād idüp eti (23) yimişler didi. Cümlesi şeh-zādeden ṭutdılar. Çoḳdan et yidügi yoġ idi çün eline (24) girdi bu ṣıḳmışdur didiler. Şeh-zāde ben yimedüm diyü hezār eymān-ı ġılāẕ itdi inanmadılar. (25) yüzine ḳarşu ḥadlerine düşmez kelimāt itdiler. Şeh-zāde bundan incinüp yanlarından ḳodı (26) gitdi. Bu inkisār ile evlerine geldi. Evüñ bir bucaġından oturup bu ḳahr ile aġlamaġa (27) başladı. Gözlerinden seyl-āb-ı eşk revān oldı. Meger bir dāyesi var idi. Bunı görüp (28) tīz öñine segürtdi. Ey cān-ı māder saña n'oldı ki gözyaşın aḳıdur aġlarsın didi. (29) Şeh-zāde aña mā-cerāsını söyledi. Dāye aña şefḳat idüp vardı gitdi. Bir mührlü kīse (30) getürüp öñinde ḳodı ve bir vaḳtde bu kīseyi baña atañ virdi idi. Senüñ içün (31) bu oġlumuñ iñen kendüye himmeti yoḳdur ki pādişāhlık idebile. Öñ ṣoñ bu faḳīr ü nā-tüvān (32) olsa gerek. Dünyāda ʿāciz u muẕṭar olıcaḳ bu kīseyi aña viresin dimişdi. Ol (33) vaḳtden berü ḥıfẓ iderdüm. Çün muẕṭar olmışsın işde atañuñ vaṣiyyetin yirine

[577a] (1) getürdüm didi. Şeh-zāde kīsenüñ mührin bozup gördi içinde üç pāre kāġıd (2) var. Birisinde fülān bāġda bir gögercinlik vardur. Anuñ ḳapusından yedi adım içinden (3) git sekizinci adım olan yiri ḳaz. Orada senüñ içün on bin ḳızıl altun ḳodum. (4) Anı al ḫarca diyü yazılmışdı. Kāġıdlaruñ ikisinde daḫı iki ḫˇāceler adı yazılup (5) her birinde senüñ içün onar bin altun emānet ḳodum. İkisinden daḫı yigirmi bin (6) altunı alup ḫarcan. ʿÖmrüñi āsāyiş üzerine geçür diyü yazılmış idi. Şeh-zāde kaġıdları (7) oḳıyacaḳ şād oldı. Evvel vardı gögercinlügi bulup andaġı on bin altunı ṣāniyen (8) varup ol iki ḫˇāceyi bulup anlar dāḫı yigirmi bin altunı aldı. Cemʾan otuz bin (9) altunı alup ḳabż eyledi. Tekrār kendüye münāsib tecemmülāt düzdi. Esbāb-ı maʿāşdan (10) bu defʿa intiẓām üzerine itdi. Tebẕīr ü isrāfı ḳodı her yirde iḳtiṣād ḳaṣden (11) eyledi. Her ḥāli saḳīm iken müstaḳīm oldı. Çün yārān-ı ḳadīmler şeh-zādenüñ tekrār (12) intiẓām-kār u iḫtişām-ı eṭvārını ve refāhiyyet-i ḥāl ü meserret bālını gördiler. Cemʾ olup (13) ḫıdmetine vardılar. Geçmiş taḳṣīrlerinden ḥużūrında iʿtiẕār u istiġfār eylediler. Hīç (14) anlara tağyir-i vazʿ eylemedi. Luṭfuna maġrūr oldılar. Her biri eski ḳomṣuluġını eline aldı. (15) Şeh-zāde anlara bir bāġda ḳonuḳluḳ eyledi cümlesi ḥāżır oldılar. Bezm-i mey idi āvāz-ı barbuṭ (16) u ney keyfiyyet-i şarāb ile her kişinüñ dimaġına teʾsīr idicek her kişi ser-mest oldı. Meger şeh-zāde (17) emr itmiş idi. Bir degirmen ṭaşını elması ile uvacuḳ uvacuḳ delmişler göz göz itmişler (18) idi ve yanına getürüp ḳomışlar idi. Bu ḥālde şeh-zāde mestāne meclisinden ḳalḳdı (19) ehl-i meclis ḳalḳdıġı gibi yanında

degirmen ṭaşını görüp ʿācibleḍiler. Böyle güççük delük (20) leri bunuñ gibi naḫt ṭaşuñ üzerine kim deldi ve ne ile deldi ve n'içün deldi ola (21) didiler. Şeh-zāde giderken böyle didüklerin işidürdi. Dönüp gene meclise gelüp (22) oturıcaḳ anlardan ṣordı. Ben ḳalḳıcaḳ söyleşdügüñüz ne idi didi. Anlar da (23) bu degirmen ṭaşın söyleşüp bunuñ gibi ḫurde delükleri buña ʿacaba kim deldi ve nice deldi (24) diyü taʿaccüb iderdük didiler. Şeh-zāde atam zamānında her yirden bir kimse gelmiş kendü ile (25) bir dürlü uvacuḳ ḳarıncalar getürmişler. Anları bu degirmen ṭaşı üzerine ṣalıvirmiş. (26) Anlar delmişler didi. Cümlesi şeh-zādeden bunı işidicek taṣdīḳ idüp olsa (27) olur. Böyle olmaḳ gerek didiler. Şeh-zāde anlara subḥāna'llāh ol gün felākim zamānında bir (28) pāre et içün ben yimedüm diyü bin kerre and içdüm inānmaduñuz da bugün ki yine (29) devletüm zamanı idi. Bunuñ gibi yalan sözi ki hīç āḳluñ aḳlına ṣıġmaz ve hīç bir kişi (30) aña inānmaz bu emr-i muḥāldür. Sizi tecrübe içün söyledüm ise beni taṣdīḳ idersiz (31) ṣaḳaluma gülersiz. Cümleñüz şādlıḳ zamānı dostlarısız baña şol yār gerek ki ġam (32) zamānında gam-güsār olsa didi ve buyurdı cümlesini ḫ̔ārluġıyla meclisden ḳaldurdılar. (33) Döge döge bāġdan ṭaşra sürdiler. Andan ṣoñra aṣla anuñ gibi ṭaʾife bile muṣāḥabet

[577b] (1) eylemedi. Mālda isrāf u ıtlāfından daḫı ḫaẕer üzerine oldı. Ciḥānda ʿömri aḥsen-i (2) vech ile güzerān eyledi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki ʿUrve-i Huẕeyfe ki şuʿarā-yı ʿArab'uñ (3) meşhūrlarındandur ve ʿArab anuñ eşʿārını çoḳ oḳur. Be-ġāyet cömerd ü mürüvvet ehli (4) kimse idi. Eline her ne girürse telef iderdi ve çoḳ da māl eline girürdi. Nice (5) girürse gene eyle çıkardı. İsrāf-ı mālda kemalde idi. Medīne ḫalḳınuñ maʿārifinden (6) biri aña bu ḳadar māl ki elüñe girür n'içün isrāfla teʾlef idersin didi. ʿUrve anuñ (7) cevābında bu iki beyti söyledi ki dillerde dāstān oldı. Şām'da ve ʿArab içinde (8) şöhret ṭutdı münāsebeti bile her yirde okurlardı. Beytler budur. **Beyt**:

Le-ḳad ʿalimtu ve me'l-isrāfu min ḫalḳī

Lenā el-leẕī hurzü rızḳī fi sevfe yāleytenī

Yaʿnī taḥḳīḳ ben bilürin şol ḥālde ki isrāf itmemek benüm ḫulḳum degüldür. Şol ki benüm rızḳumdur. Elbet āḫir baña gelür gelse gerekdür. **Beyt**:

İnne ibḳa lehu feyet ʿabnī biṭalebī

İn celestu atanī lā yetʿabnī

Yaʿnī eger **rızḳumı bi-ṭalebī** Yaʿnī eger rızḳumı ṭaleb idersem beni ṭalebi bile taʿab bir aġur zaḥmet çekdün ve eger oturup ṭaleb itmezsem ayaġuma gelür baña taʿab virmez zaḥmet çekmezin.

Bu beytleri Şām'da Muʿāviye daḫı (14) işitmiş idi. İttifāḳ bir vaḳtde ʿUrve Muʿāviye'nüñ iḥsānın almaḳ ümidiyle Medīne'den (15) Şam'a vardı. Ṭoġrı devesin geldi. Muʿāviye'nüñ sarāy ḳapusında çökerdi (16) ve ḫıdmetine girmege icāzet istedi. Muʿāviye'ye ḳudūmını ʿarż itdiler. Medīne'den ʿUrve ve (17) Şāʾir geldi. İcāzet isterin didiler. İçerü getürüñ didi. Getürdiler Muʿāviye anı (18) gördügi gibi ʿUrve sen misin didi. Ol da benin didi. Muʿāviye bu ḳadar ki iki beytlerüñ (19) ikincisini oḳuyup bu beyti diyen ʿUrve misin didi. ʿUrve defʿī Muʿāviyeʿnüñ bu sözinden (20) ġarażın añladı ki çoḳ kişinüñ rızḳı ṭaleb itmeyicek laḳabsuz ayaġına gelür. Ya bunda (21) laḳab çeküp neye geldüñ dimek idi. Fi'l-ḥāl Muʿāviye'ye ḫaṭā itdigümi bu sāʿat bileydüm (22) fiʿlüm ḳavlüme uymadı. Kendümi yalancı itdüm diyüp ānī öñine gene ṭaşra çıḳdı. Devesine (23) binüp Medine yolın ṭutdı gene Medīne'ye gitdi. Muʿāvi'ye bir zamāndan ṣordı. ʿUrve nice (24) oldı didi. Gene Medīne'ye gitdi didiler. Şāʾir-i meşhūrdur Mebādā orada beni hicv ide diyü ḳorḳdı. (25) Tīz ḫazīne-dārına bin altun çıḳar diyü emr idüp bir kimseye virdi. Taʾcil bir deveye bin git ardından (26) yit. Her nerede bulursañ bu altunı vir. Benden ʿözr dile. Bulup virmeyince dönüp gene didi. (27) Ol kimse altunı alup ʿUrve'nüñ ardına düşdi. Anuñ ise altında devesi ṭabʿ-ı şāʿirden (28) tīz ucmış idi. Her ne ḳadar saʿy itdi ise yitemedi. Żarūri ardınca tā Medīne'ye degin gitdi. (29) ʿUrve de Medīne'de evine vardı idi ki ol kimse de ʿaḳabince Medīne'ye irişti. ʿUrve'ye bulışup (30) altunı teslīm eyledi. Muʿāviye aġzından ʿözrler diledi. Ben ḫod anuñla laṭīfe itdüm. Ol n'içün (31) ḫıffet eyledi didi. ʿUrve aña Şām'a varıncaḳ Muʿāviye'ye sen de benüm ḫıdmetüm ve selāmum degirüp (32) benüm ol beytümüñ maʿnāsında şübhe itdi idi ki kişi ṭaleb itse taʿabsuz rızḳı ayaġın gelür (33) dimiş idim. İşde bu gönderdügi altun baña vāṣıl olmaġ ile yanına sözümüñ ṣıdḳı

[56]**[580a]** (1) maʿlūm oldı diyü dirsin didi. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Üçünci Ḳısmından** (2) **On Altıncı Bāb Ki Māl ü Mülkde Ġayrıda Ḫıyānetüñ ve ʿAdem-i İstiḳāmetüñ ve Ḫā'inler** (3) **Ḥikāyetlerindedür:** ʿUḳalā-yı ʿālem u ḥükemā-yı benī ādeme maḫfī degüldür ki ḥiṣāl-i beşer içinde emanet ü (4) istiḳāmetden memdūḥ ḫaṣlet olmadıġı gibi ḫıyānetdan meẕmūm bir ḫaṣlet yoḳdur. Lafẓ-ı (5) ḫıyānet ḫaṭṭda cināyet şeklinde yazılur. Güyā ḫıyānet ʿayn-ı ciyānet olduġına işāretdür (6) ve ḫā'in olan kimse dīn ü dünyāda maḳhūrdur. Dünyāda hīç kimse aña iʿtimād u iʿtiḳād (7) eylemez. Bir cihetden her dā'im teng-dil ü tengdest olur. Ne el ṭarluġından nite-ki evvelkiye (8) **El-ḫıyānetü tecrüʿl-faḳr**. Yaʿnī ḫıyānet faḳrı çeker getürür. Maʿnāsında olan ḥadis-i (9) şerif ile tanṣīṣ u taṣrīḥ olınmışdur ve ḫıyānet iki dürlüdür. Bir māla ḫıyānet bir de ḫarama (10) ḫıyānet. İkisi birbirinde yaramaz ḫaṣletlerdür. Ḫıyānetüñ ḳabāḥatlerinden biri de budur ki ḫā'in (11) olan hemīşe ḳorḳaḳ olur. Göñlü emīn olmaz. Nite-ki emṣāl içinde **El-ḫā'inü ḫā'ifün** (12) Yaʿnī ḫā'in ḳorḳıcıdur dirler. Ḳorḳısı da ya dünyāda ya ʿuḳbāda rüsvāyı olmaḳdur. (13) Ḫıyānet idenlerüñ ekserī ḫıyānetlerüñ cezāsını dünyāda bulur. Pes bu bābda baʿzı (14) ḫā'inlerüñ ḫıyānetlerine ve cezā-yı ʿācil ü vebāl-i ācil ile me'ḫūẕ olduḳlarına müteallik (15) ḥikāyāt īrād idelüm. **Bi-yemini'llāh teʿālā ve tevfīk Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde (16) Baṣra'nuñ be-nām ādemlerinden bir kimsenüñ vāfir ḳoyunı var idi. Her gün ki çoban südlerin (17) ṣaġup ṣatmaġa götürürdi. ṣuyı içine vāfir ṣu ḳoyardı. Andan ṣatdururdı. (18) Her gün çoban aña ey ḫᵛāce gel şu ṣüde ḫıyānet itme ki ḫıyānetüñ āḫiri yaramazdur (19) dirdi. Ḫᵛāce sözine iltifāt itmezdi. İttifāḳ bir gün çoban ḳoyunları bir ṭaġ (20) eteginde bir gölgede yaturup kendüsi ṭaġ üstine çıḳup bir yirde yatdı uyıdı. (21) Nā-gāh ṭaġda vāfir yaġmur yaġup yuḳarusından aşaġısına ʿaẓīm seyller revān oldı. (22) Ḳoyunlar yatduġı yire uġrayup cümlesini aldı gitdi. Çoban uyanup birin daḫı bulmadı. (23) Ḳoyunsuz ḫᵛācenüñ evine geldi. Ḫᵛāce ḳoyunları n'içün getürmedüñ didi. Çoban (24) anuñ'çünki ḳoyunlaruñ südlerine ḳatduġuñ ṣular bir yire cemʿ olup bir aʿẓīm seyl olmış (25) geldi ḳoyunlaruñı aldı gitdi didi. **Ḥikāyet: Tārīḫ-i İskender'de mesṭūrdur:** (26) İrān pādişāhınuñ İskender elinde maḳṭūl olmasına bāʿiṣ bu oldı ki salṭanat umūrında (27) tekāsül üzere idi. Memleketinde olan ẓulmden ġāfil idi. Re'āyānuñ iḫtilāl-i (28) aḥvālinden ḫaberi yoġ idi. Bir vezīri var idi. Tamām salṭanatı anuñ eline virmişti. (29) Memleketinde dest-dırāzlıklar iderdi. Hīç ṭurmazdı. Bir zamān bunuñ üzerine geçdi. (30) Āḫir vezīr nā-gāh memleketinde itdügi

[56] 578 ve 579'uncu varaklar 577'nci varak ile aynı.

ḫıyānete pādişāh müṭallicʿ ola diyü ḳorḳdı. Memleketine (31) ḫıyānet degül bu defʿa pādişāhına ḫıyānet idüp el altından İskender'e ḥaber gönderüp (32) anuñla bir oldı. Kendü velī-nicʿmetine ḫā'in oldı. İskender'i taḥrīkle İrān memleketine (33) getürdi. Netīce-i ḫıyāneti de bu oldı ki İskender İrān memleketin elinden aldı. Hem

[580b] (1) pādişāhın öldürdi hem vezirin. Cümle memālik-i İrān taḫt-ı taṣarrufına dāḫil oldı. Bu esnāda (2) bir gün İskender pādişāhuñ ġafleti ve vezīrüñ ḫıyāneti bunuñ gibi ʿaẓīm salṭanatı yile (3) virdi diyü buyurdı. **Ḥikāyet:** Ehl-i tevārīḫ yanında maʿlūm u muḳrūrdur ki Melik (4) Arslān Maḥmūd'uñ elinden Ġazneyn mülki çıḳmaġa bāʿiṣ Yūsuf-ı Ḥās adlu ḳulınuñ ḫıyānet (5) u cehāleti oldı. Kendü ḥaẓẓ-ı nefsine tābīʿ olup maḥżān ḥasedi cehtinden pādişāha (6) vezīrinüñ itdügi tedbīr-i ṣāyibi bozdı ki bu da bir yüzden ḫıyānetdür. Tafṣīli budur ki (7) çün Sulṭān Arslān Şāh atasından ṣoñra pādişāh olur Ġazneyn taḫtı anuñ (8) cemāli ve kemāli zīneti bile müzeyyen oldı. Merasim-i ʿadl ü dādı nihāyetine irişdürdi (9) ve leşkerine raʿiyyetine ikrām u inʿāmı kesretinden aña Sulṭan-ı Seḫā dirlerdi. Adı dillerde (10) eylük ile söylenürdi. Ḫorāsān pādişāhı Sulṭān-ı Seḫā anuñ zikr-i cemīlini işidüp (11) bu vech ile ʿadl-küster [ü} raʿiyyet-perver sulṭān-ı ʿazīmu'ş-şān olduġın maʿlūm idinicek. (12) Anuñla dost olmaġa raġbet gösterüp hemīşe aña muʿteber ilçiler ile dostāne nāmeler gönde (13) rür meveddetler ve muḥabbetler iẓhār ider talṭifler gösterürdi. Belki aña gönderdügi nāmelerüñ (14) birinde aña ḳızın virüp güyegü idinmek murād idündügin daḫı iʿlām idüp gerekdür bu cānibe (15) bir ādemüñüz gönderesiz söyleşeyüz. İki ḫānedān birlik ola ortadan yādlıḳ gide (16) tekellüf ü ḥaşmet mürtefiʿ ola. Ḥāliyā buña ṭoġrılmışuzdur ki bundan Ġazneyn'e bir mehr vara. (17) Yaʿnī zīnet ile bir gelin gönderdiler ki dostluḳ münāsebeti güyegülük ḳarābetine mübeddel ola. Ammā ol (18) mehr de fil üzerinde olmaḳ gerek ki cümle ʿālem ḫalḳı ortamızda olan muṣadiḳat u ittiḥādı (19) bileler. Düşmenlerüñ fāṣid iṭmāʿı ṭomarları kesile diyü yazılmış idi. Bu nāme Sulṭān Arslān (20) Şāh'a iricek vezīri Ebu'l-Faẓl Nuʿmā'yı tenhā çaġırup anuñla bunı müşāvere itdi. (21) Çün vezir-i nāṣiḥ idi ve ṣalāḥ-ı kār-ı salṭanat nede idügin bilürdi. Bundan ḥaẓẓ (22) idüp sulṭāna çoḳdan ben bu fikrde idüm ki Ḫorāsān'a ilçi gönderüp anlar ile mā-beynde (23) olan ʿahdi tāzeleyüp binā-yı meveddeti müstaḥkem itmek içün anlardan ḳız dileye idük. (24) Çün kendüler ögretmişler ibtidā anlar istidʿā eylemişler. N'ola müvecceh oldı. Hemān iki (25) fil göndermek gerek ki üzerlerinde fāḫir cibinlikler ola. Her birinde şāhāne tekellüfāt (26) tertīb olına ve yüz baş kīkāni at ve Hindī yüz cāriye ve on ḫādım ḳul ki (27) Ḥabeşī başı

Ḥindū ola ve on ʿıḳd-i gevāhir-i āb-dār ve yüz deste dürr-i şāh-vār u Ḥindū- (28) sitānī bizlerden bī-şümār nesne tedārik olınup bir muʿtemed u emīn u faṣīḥ ü ʿāḳil (29) kimse ile göndermek gerek ki vara daḫı münāsib olan levāżım ne ise göre ol ḫānedāndan (30) ḳızı isteye. Bu maṣlaḥatı tamāma irişdüre didi. Sulṭān Arslān reʾyini beğendi. (31) Vezīre āferīn eyledi ve buyurdı gönderilecek hedāyāde mümkin olan mertebe tekellüfātı ile (32) vezīr bunları yaraḳlamaġa meşġūl oldı. Sulṭān da neşāṭ u sürūrında ḫavāṣṣıyla (33) seyr ü temāşāsın iderdi. Ġazneyn pādişāhlarınuñ ʿādetleri bu idi ki haftada şenbe yek-şenbe

[581a] (1) ve çehār-şenbe bu üç günden ġayrı günde pādişāha vezīrleri varmaz meṣāliḥi (2) kendü evlerinde görürlerdi. Meger bir mühim maṣlaḥat ola idi ki üç günden ġayrı (3) günlerde pādişāh çaġıra da varalardı ve sulṭānuñ Yūsuf-ı Ḫās dirlerdi bir ser- (4) hengi vardı. Ġazneyn ḳalʿası diz-dārı idi. Sultānuñ be-gāyet muḳarribi idi. Kāh kāh (5) memleket aḥvāline müteʿalliḳ baʿżı umūrda anuñla meşveret iderdi sözini dinlerdi. (6) Vezīrleriyle bu Yūsuf-ı Ḫāṣ'uñ arası uz degül idi. Dāʾimā vezīre ḳaṣd ider. Anuñ itdügi işleri (7) bozmaġa saʿy iderdi. Bu Sulṭān Sencer'den ḳız almaḳ ḫuṣūṣunda daḫı vezīrüñ sözi ʿayn-ı ṣavāb (8) olduġın bilürken ḳaṣd ile ḥasedinden aña muḫālefet murād idinüp ḫubṣ-ı bāṭınından ṣarīḥ (9) ḥaḳḳ olan tedbīri başdı. Ḥaẓẓ-ı nefsine tābīʿ olup sulṭāna ḫıyāneti ḳabul itdi. Diledi ki (10) vezīrüñ bu tedbīrin de boza. Bişmiş aşa ṣovuḳ ṣu ḳoya. Sulṭān Sencer ile dostluk ḳarāʿidin (11) ibṭāl eyleye. Bu bāṭıl niyyeti ḳalbinde muḳarrer itdükden ṣoñra aña degin ṣabr eyledi ki bir gün (12) sulṭān aña ḫˇāce bizüm içün ne tedbīr itdi ve ne müvecceh fikr eyledi işitdüñ ola didi (13) ve aña güyegülük ḫuṣūṣunda vezīr ile söyleşdügini ḥikāyet eyledi. Yūsuf-ı Ḫāṣ hemān (14) gözlerini yaş ile ṭoluḳdurup ġama batdı. Dirīġ-i mülk-i Maḥmūdī'ye ki ol ḳavmüñ ellerine (15) düşiser didi. Artuḳ söylemeyüp sulṭānuñ yanından aldı yüriyivirdi. Sulṭān (16) anı girü dönderüp bu vaṣfuñuñ aṣlı nedür söyleye. Bizüm memleketümüz ol ḳavmüñ neden (17) ellerine düşer? Bu ḫuṣūṣda senüñ de fikrüñ nedür bilelüm. maʿḳūlī her ne ise anuñla (18) ʿamel idelim didi. Yūsuf-ı Ḫāṣ ey ḫudāvend senüñle bilişelüm gügegü ḳayınata olalum (19) diyenler ḥaḳīḳat saña nisbet anlar bir bölük çobanlardur. Eger Maḥmudīlerden ḳazā ile bir kerre (20) atañuz Sulṭān Mesʿūd'ı başdılarsa Sulṭān Mesūd yidi kerre anlaruñ (21) ʿaskerlerine ṭaġıtdı. Henüz anlardan aldugı çetrleri [saray] ḳapusında aṣılı (22) ṭurur. Anlaruñ size tevessül ü taʿalluḳ itmek ne ḥadleridür. Pādişāh bu yıl anlara nisbet (23) gelecek yıl daḫı ḥīle ile hezār mübāsitler ve mülāṭefeler

gösterürler gene göndermek (24) lāzım olur. Andan ṣoñra eṭrāfda olan pādişāhlara buñı gösterürler ki āḫir bir Ġazneyn'i (25) aluruz. Pādişāhı bize böyle tenezzül ideyorur dirler. Bilüñüz ḥāliyā biz gönderecegümüz müretteb (26) filler tedārik itdügünüz esbāb götüri Hindū-sitān ḫarācına değin. Bundan soñra (27) eṭrāfda olan pādişāhlar yanında pādişāhuñ ʿarżı ḳalmaz. Hele ben bildügüm budur. Bāḳī fermān (28) pādişāhuñ didi. Sulṭān Arslān Şāh ya ilçilerine ne cevāb vireyüm didi. Cevābları budur ki (29) anlar kendü ḥāllerinde olsunlar uz vaḳārları selāmet otursunlar. Anlar bizümle dost (30) laştmak istemek ḥışm-ı ālūd arslanuñ elinde ḳapışmaġa beñzer diyesiz. Nevmīd varalar gideler didi. (31) Sulṭān Arslān Şāh'a sözi kār itdi ẓāhirine aldandı. ʿĀḳıbet-i endīşelik idemedi. (32) Vezīr-i Nāṣıḥüñ itdügi reʾy-i ṣavābdan döndi. Yusūf-ı Ḫāṣ'uñ ḫaṭāsını anuñ üzerine (33) tercīḥ eyledi. Sulṭān Sencer'üñ nāme getüren ilçisine iri yarı sözler ile cevāblar virüp

[581b] (1) nevmīd ü nā-ümīd yine pādişāhına döndürdiler. Sulṭān Sencer'e varıcaḳ aḥvāli ḥikāyet itdi. (2) Vezīr Ebu'l-Faẓl Nuʿmān'dan şükrler ve Yūsuf-ı Ḫāṣ'dan şikāyetler eyledi. Sulṭān Sencer'üñ (3) āteş-i ġażabı fürūzān oldı. **Mışrā'** ḥadīṯi būd-ı māye-i kār-dār. Yaʿnī māye-i ḥarb bir sözdür (4) hemān veziriyle Ġazneyn üzerine yürimegi müşāvere eyledi. Vezīr ʿāḳil u dānā er idi. Ḫānedān-ı (5) Maḥmūdī ulu ḫānedāndur anı şöyündürmegeñ ya el virmeye el virmeye. Ḳılıç iki yüzlü bir nesne (6) dür. Aña iʿtimād yoḳdur. Bu bābda erkāt-ı fikr itmek gerek. Ṣavāb budur ki yine ol neslden birini (7) anuñ üzerine ḥavāle ideyüz. Aña arḳa yardum olasız. ʿAsker viresiz evvel anlaruñ üzerine ol yüriye. (8) Bu ṭarīḳ ile Ġazneyn mülki anlaruñ elinden çıḳa ḫudāvendüñ dest-i taṣarrufına gire. Ḳuluñ şöyle (9) işitdüm ki Sulṭān Arslān Şāh'un Behrām Şāh adlu ḳarındaşı Arslān Şah'dan (10) ḳaçup Kirmān'a varmış. Aña ādem gönderüp anı getürtmek gerek ve ḳarındaşı yirini aña ʿahd eylemek (11) gerek. Baʾdehu ʿasker ḳoşup anı ilerü gönderelüm. Mukaddemā sipāh olsun. ʿAḳabince siz de ʿazimet-i (12) hümāyūn buyuruñ varup memleketi alalum. Ḳarındaşına virüñ. Sizüñ muʿāvenetüñüzle taḫt-ı Ġazneyn (13) eline girecek ben de muṭāveʿatuñuz olup hemān ol memleket sizüñ gibi olur didi. Sulṭān Sencer (14) vezīrüñ sözini beğendi. Bī-tavaḳḳuf buyurdı. Kirmān memleketinde Behrām Şāh'a bir miṣāl yazdılar. (15) Anı yanına daʿvet eyledi. Behrām Şāh merd-i kār-dān idi. Bu bābda niçe nān-gāne işler işledi (16) Sulṭān Arslān Şāh nişānıyla muvaḳḳıʿ baʿżı nāmeler düzüp ḳarındaşum ḥāliyā baña (17) yanuma gelesin saña Hindū-sitān emāretin vireyin diyü nāme göndermiş. Ben de aña

nāme gönderdüm. (18) Şimdi ḳarındaşum ile aramuz muṣāfāt üzeredür. Gönderdügüm nāmenüñ cevābına muntaẓırın. (19) Geldügi vaḳt inşāʾa'llāh ḫıdmete varayın diyü Sulṭān Sencer'e ḳarındaşı Sulṭān (20) Arslān aġzından düzdügi nāmeleri bile gönderüp bu vech ile miṣāline cevāb yazdı. (21) Çün Sulṭān Sencer'e cevāb-ı nāmesi vāṣıl oldı. Anuñ ḳudūmına raġbet ü imtinā anı daḫı (22) ziyāde olup tekrār buyurdı. Andan bir miṣāl daḫı yazılup gönderüldi. Mażmūnında eger (23) ḳarındaşuñ saña Hindū-sitān emāretin erzāni itdiyse bize hem Hindūstān'ı virin ve hem (24) Ġazneyn vilāyetin didi. Behrām Şāh'uñ daḫı cevāb-ı nāmesinden ʿarżı Sulṭān Sencer böyle (25) disün aramuzda ʿahd-ı müstaḥkem olsun dimek idi. Çün ġarażı ḥāṣıl olup (26) umduġı gibi nāme geldi. Sulṭān Sencer'ün ʿahd ü mīṯāḳına tamām vüṯūḳ idüp (27) ḳalḳdı. Daʾvetine icābet idüp anuñ ḫıdmetine gitdi. Varıcaḳ Sulṭān Sencer aña (28) ziyāde taʿẓīm u tebcīl eyledi. Bir vech ile ki hīç anuñ gibi taʿzīmi kimseye itmemişdi. (29) Bu yaña çün Ġazneyn'de Sulṭān Arslān Şāh ḳarındaşı Behrām Şāh'uñ Ḫorāsān'da Sulṭān (30) Sencer yanına varduġı ḫaberin aldı ve Sulṭān Sencer aña ʿasker ḳoşup üzerine gönderecegin (31) maʿlūm idindi. Vezīri Ebu'l-Faẓl Nuʿmā'nuñ daḫı bunda ittifāḳı bile ola diyü anda bir ḫayāl (32) itdi. Anı vüzerāndan ʿaẕl itdi yirine meẕkūr Yūsuf-ı Ḫāṣ'ı vezīr idindi. Çün (33) fesāduñ evveline bu baʿiṯ olmışdur. Vezīr olduġı gibi pādişāha bu fikr-i fāsidi

[582a] (1) daḫı telḳīn itdi ki meger Sulṭān Sencer'üñ Ġazneyn'de Mihr-i ʿIrāḳ adlu bir kız ḳarındaşı (2) var idi. Anı ṭutdurdı aña hezār taḥfīflikler itdürdi ve naḳdden esbāb u emlākden (3) elinde her ne ḳadar mālı var ise aldurdı. Bu da ṣarīḥ bir fikr-i fāsid idi. Ḥaḳīḳat pādişāhına (4) ḫayr ṣanmaḳ degül. Belki ḫıyānet idi. Bu iki ḫıyāneti gör ki başına āḫir ne belā getürdi. Bārī (5) çün maʿlūm idindiler ki Behrām Şāh leşker-girān ile öñince yürüyüp ʿaḳabince Sulṭān Sencer'üñ (6) ve rāyāt-ı devleti ʿasker-i enbūh-ı pür-şükūh ile Ġazneyn'e müteveccih olsa gerek. Żarūrī olup Mihr-i (7) ʿIrāḳ'ı getürtdiler. Sulṭān Arslān Şāh andan ʿöẕrler diledi. Elinden her ne alındıysa (8) girü virdi. Bundan ġayrı aña niçe cevāhir-i nefīse baġışladı ki her biri ḫarāc-ı ʿālem (9) degerdi ve andan iltimās itdi ki ḳarındaşı Sulṭān Sencer'e vara aralarını barışdıra ve taẕarruʿ ide ki (10) Behrām Şāh'a virdügi ʿaskeri gene yanına çaġıra tā ki Behrām Şāh tenhā ḳalup żarūrī yine (11) döne Kirmān'a gide. Mihr-i ʿIrāḳ da berā-yı maṣlaḥat sözini ḳabul idüp böyle ideyin didi. (12) Tīz yaraġın gördi Ḫorāsān yolına ṭoġrı ḳarındaşına ḳarşu gitdi. İsfā şehrine (13) irişdügi gibi Behrām Şāh da mukaddeme-i sipāh ile anda geldi. Mihr-i ʿIrāḳ'uñ gelecegin işidüp (14) anı ḳarşuladı. Fil üzere Mihr-i ʿIrāḳ buluşdı. Mihr-i ʿIrāḳ

buyurdı orada çadır (15) ḳurdı ki filinden indi. Behrām Şah aña pesendīde ḫıdmetler itdi. Çoḳ tevāżuʿ (16) u meskenet gösterdi. Mihr-i ʿIrāḳ ẓāhiren eger-çi Sulṭān Arslān ile ḳarındaşını (17) barışdırmaḳ ṣūretinde giderdi. Ammā bu vaż'ı ḥaḳīḳat degül idi. Sulṭān Arslān'dan (18) dūr idi. Yūsuf-ı Ḫāṣ'dan incinmiş idi. Aṣl murādı anlaruñ nekbetleri ve ḳarındaşınuñ (19) ve Behrām Şāh'uñ ʿizz ü devletleri ve feṯḥ ü nuṣretleri idi. Buña binā'en Behrām Şāh'a ḳuvvet-i ḳalb (20) virdi. Hīç ġam çekme göñül ḫoşluġı bile iḳdām ile ilerüsine yüri. Ben ḳarındaşum Sulṭān (21) Sencer'i gördügüm gibi diyeyin arduñca istiʿcāl itsün. Hemān şimdi saña düşen budur ki (22) Arslān Şah'uñ saña ḳarşu gönderdügi ʿasker ki şimdi Büst şehri öñinde oturı (23) yorurlar. Anlaruñ üzerine ilġāʾ idesin. Vara anları perīşān idesin tā ki ad (24) çıḳarup illerüñ göñlinde yir idesin didi. Yarındası Mihr-i ʿIrāḳ göçdügi gibi (25) Behrām Şāh anuñ sözi ile ʿamel itdi. Hemān oradan çaydı vardı. ʿale'l-ġaflehū (26) Büst öñinde olan ʿasker-i Ġazneyn'i başdı. Kimini ḳırdı kimini ṭutdı. Kimini Ġazneyn'e (27) Sulṭān Arslān yanına ḳaçdı. Behrām Şāh'uñ ʿaḳıbetince Sulṭān Sencer de irişdi ki (28) ʿasker biriküp Ġazneyn üzerine yüridiler. Üç menzil yir ḳalduġı gibi bu yaña Sulṭān (29) Arslān Şāh daḫı vezir-i naḫsi ile uġraş emrin müşāvere eyledi. Yūsuf-ı Ḫāṣ (30) hīç endīşelenmeñ benüm ʿAlī ʿAzāyimī adlu cin derür bir dostum vardur. Ben ḫayliden anı (31) getürtdüm ısmarladum idi. Cin daʿvet iderdi. Ḳırābeler içine tamām on bin cin ḳoyup (32) ḥabs itdi. Anuñla ḳavlümüz böyledür ki ʿadüvv ʿaskeriyle muḳābil olduġumuz gibi ol ḳırābeleri (33) uvada cinleri anlaruñ üzerine boşandura. Yaluñuz ʿaskeri cinler ṭaġıdur.

[582b] (1) ve şehrde olan eʾimme vü ṣuleḥādan daḫı istimdād itdüm ki duʿāya meşgūl olalar ve ḳırāʾatlu oḳıyalar. (2) Cümle yaraġı görüp ḥāẓırdur. Hemān buyuruñ ʿasker ṭaşra çıḳsunlar çadurlar otāḳlar (3) ḳurulsun ḥāżır olalum. ʿAdüvv ʿaskeri geldükleri gibi baġlayup alay bir cümlede anları ṭaġıdalum. (4) Yaluñuz anlara cin ʿaskeri yiter didi. Sāʾir bī-aṣl-ı kelimāt ile bī-çāre pādişāhı maġrūr (5) eyledi. Ol da buyurdı otaġını çadırlarını şehrden çıkardılar. Ṣaḥrāda çadırları ḳuruldı. (6) Yir yir ʿaskerleri bindi ṣaḥrāʾda varup maṣān yirinde cemʿ oldılar. Ceng içün (7) taʿyīn olınan günde Sulṭān Sencer ile Behrām Şāh daḫı öteden irişdiler. İki ʿasker (8) yir yir ḳarşu alaylar bağladılar. Ṭarafeynden merdān-ı kār-zār-ı rikāb ġayret üzere gelüp birbirine at ṣaldılar. (9) Evāʾil-i cengde yaḳın oldı ki Sulṭān Arslān Şāh Sulṭān Sencer'i başa Sulṭān (10) Sencer ḳaçmaġa yaraḳlandı. Behrām Şāh ʿinānın ṭutup pādişāh bendesi meydāna varınca (11) bir saʿāt tevaḳḳuf buyursın. Ḳarındaşumuñ ʿaskeri beni gördükleyin

ḳarındaşumdan yüz (12) çevirüp baña dönerler diyüp beş yüz kimseyile ḳalb-i ʿaskerden meydān içine at (13) ṣaldı. Meger muḳaddemā ḳarındaşınuñ beglerinden nicesiyle ittifāḳı var idi. Meydān içine (14) varduġı gibi anlardan Emīr Sarāc kendüye tābiʿ dört biñ kimseyile Suṭān (15) Arslān'dan yüz çevirüp Behrām Şāh yanına geldi ve bir niçe biñ kimseyile de Ṭoġan (16) Tegīn yüz çevirüp girüsin ḳaçdı. Bu tarīḳ ile Ġazneyn ʿaskeri perīşān oldılar. (17) Arslān Şāh bi-nefsihi cenge girüp be-ġāyet şīr-dil pādişāh idi. Eʾimme müsammāya tamām muṭābıḳ idi. (18) Meydān-ı cengüñ bebr ü pelengī baḥr-i ḥarbüñ tehettük-i tīz-i cengiydi. Bir vech ile ceng iderdi ki (19) gören ḫayrānu nigerān olurdı. Ādemi ādem ile atar alayı alaya ḳatardı. Her nereye uġrasa (20) şīr öñinden āhū bāz yolından tīhū ürker gibi ürkerler idi. Elindeki tīġ-i āteş bārī (21) şirretinden ʿadüvv ʿaskeri şehāb öñinden şeyāṭīn gibi ḳaçarlardı. Ḥamlesin ādem degül kūh (22) u cibāl ile pāy-dār olımazdı. Ammā bir kimse bu ḳadar ʿaskere n'eylese gerek idi. Ḳarındaşı Behrām (23) Şāh bunı gördi. Bildi ki ʿazīmeti ḳılıcı üzerinde düşmekdür. ʿĀḳıbet ya böyle olur veyā (24) giriftār iderler. Göñlinden Sulṭān Sencer kerīm pādişāhdur. ʿAle'l-ḫuṣūṣ bize ḳarābeti de (25) vardur. Belki incitmez ve nesne dimez diyüp defʿī kendü elinde ceng itdügi gönderi ki (26) nişānı var idi. Anuñla kendüyi bilürlerdi. Āḫer kimse eline virüp kendüsi bir ġayrı (27) nişānlu gönder eline aldı. Yanınca elli miḳdār süvār ile Arslān Şāh'uñ üzerine (28) ḥamle itdi. Yanına varduġı gibi gördi ortada şīr-i mest gibi añlayup ādemi ādemi ile (29) atar. Aña çaġırup ey bī-ʿaḳl terk cengi terk it. Daḫı ne ṭuracaḳ vaḳtdür ki (30) götüri ʿaskerüñ gitdiler. Bunca ʿadüvv ʿaskerine sen yaluñuz nice itseñ gerek (31) beyhūde kendüñe ne ḳıyarsın didi. Arslān Şāh uyḳudan uyanur gibi uyandı. (32) Gördi didügi gibi ḥavāṣṣ u ʿ[av]āmm ʿaskerinden yanında bir ferd yoḳ. Der-ḥāl (33) ʿasker arasından çıḳup bir ṭarafa ṭoġrı gitdi. Cānını varta-ı helākdan ṭaşra

[583a] (1) bıraḳdı. Sulṭān Sencer manṣūr u muẓaffer olup geldi. Şehr-ābād Ġazneyn'de ḳondı. Yigirmi (2) gün ḳarār eyledi. ʿAhdini yirine getürüp Sulṭān Behrām Şāh'ı Ġazneyn taḫtına geçürdi. (3) Yūsuf- Ḫāṣ'uñ ḫıyānet ü cehāleti ucından Arslān Şāh mülk ü salṭanatdan āvāre oldı (4) oldı. Bu ḥikāyetden pādişāhlara tenbīh [vardur]. İşlerinde endīşe idüp naṣiḥat-ı nāṣıḥı ḫıyānet-i (5) ḫāʾinden farḳ ideler tā devlet Arslān Şāh gibi anlardan yüz çevirmeye ve iḳbāl anlara arḳa (6) virmeye. Nite-ki ʿuḳalā iki Pārsī beytde dimişler ki tercemeleri budur. Naẓm:

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Süfle tedbīr ile sürilmez mülk

Ḫatṭ oḳunır mı berḳ vaktinde

Aḥmaḳuñ reʾyi nūr-ı berḳ gibidür

Ola ḫāṣṣa ki ġarḳ vaktinde

Ḥiḳāyet: Getürmişlerdür ki Sulṭān Mesʿūd'uñ Sünbül Ḫıred adlu bir ḫādımı (9) var idi. Ol ḳadar māl-dār idi ki mālınuñ ṣıdḳ-ı ḥaṣrı ve ʿöẕr-i ḥesābı yoġ idi. İttifāḳ Sulṭān (10) Behrām Şāh pādişāh iken vefāt itti. Anuñ eger mālı iller üzerinde ḳaldı. Reyḥān adlu (11) kendinüñ de bir ḫādımı var idi. Mālı kimler üzerinde idügin bu Reyḥān bilürdi. Defteri bunuñ elinde (12) idi. Yirlü yirinde ṭaleb itdüklerinde baʿżı iḫtiyārı ile virdi. Baʾżı inkār eyledi (13) ve baʿżı şehrinden ḳaçdı ve inkār idenlerinden niçesi tezvīr hüccetler ibrāz itmek gibi sāʾir (14) niçe telebbüslere mübāşeret itdiler ki üzerlerinde olan aḳçeleri sinireler. Ḫattā gene kendinüñ emīnlerinden (15) ve i'timād itdügi dostlarından Muḥammed Müy-düz dirlerdi bir kimsenüñ üzerinde ḥattā on gügüm (16) altunı var idi. Bunı da meẕkūr Reyḥān bilürdi. Andan daḫı ṭaleb itdiler. İki gügümin (17) virdi. Sekizini inkār itdi. Taḫṣīlinden aḳdem itdiler tīz segirdüp Şeyḫ Ebū'l-Muʾeyyed'e (18) vardı ki ol ʿaṣrda pādişāh yanında sözi mesmūʿ kimse idi ve aña aġlayup (19) Sünbül ḫadımuñ bende emānet iki gügüm altunı var idi. Ṭaleb itdiler virdüm. Şimdi bu on (20) gügüm altundan sekizin daḫı vir diyü beni incidürler beni işkence itmek isterler. Beni pādişāhdan (21) dilek idüñ diyü tażarruʿ itdi. Şeyḫ Ebū'l-Muʾeyyed de tażarruʿın ḳabūl eyledi. Miḥaffesine binüp (22) sulṭānuñ sarāyına vardı. Sulṭāna geldügini ḫaber itdiler. Maḳdemini mübārek gördi. Be-ġāyet (23) ʿazīz idi. Hem meşāyiḫden hem ʿulemāʾ-i kibardan idi. Anı ḳarşuladı. Getürüp kendü yirin aña virdi. (24) Şeyḫ de oturdı. Kendüsi öñinde ādāb üzerine dizin çeküp şeyḫüñ kelāmına ḳulaġ urdı. (25) Ḫʷāce İmām Ebū'l-Muʾeyyed evvelā feṯḥ-i kelāmı peyġamber ḥażretlerinüñ ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem Nūşirevān-ı ʿĀdil (26) ḥaḳḳında **ene vülidtü fi zemāni'l-melikü'l-ādil**[57] Yaʿnī ben melik-i ʿādil zamānında (27) ṭoġdum diyü iftiḫār itdükleri

[57] Ben adil hükümdar zamanında doğdum.

ḥadīṯden itdi. Bu ḥadīṯ-i şerīfi şerḥ idüp ʿadile (28) müteʿalliḳ vaʿẓ u naṣīḥat eṯnāsında taḳarrüb ile Muḥammed Müy-düz'uñ aḥvālini andı. (29) Sulṭān Behrām Şāh şekk yoḳdur ki Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe (30) ve selem bu ḥadīs-i şerīfi Nūşirevān'uñ evāḫir-i ʿahdine göre buyurmışlardur ki ol sīret-i ʿadl (31) üzere idi. Yoḥsa evāʾil-i ʿahdinde ʿAcem pādişāhları içinde Nūşirevān[dan] (32) ẓālim pādişāh yoġ idi. Ṣoñradan anuñ ʿadline sebeb bu oldı ki anuñ sarāyı ḳoñşuluġında (33) ehl-i kitābdan bir kimse olurdı. Be-ġāyet ġanī cümle esbāb u emlākı müretteb kemāli ile

[583b] (1) ḫoş-ḥāl u ṣāḥib-i māl kimse idi. Her dāʾim evinden ḳonuḳsuz olmazdı. Ḳonuḳ (2) gelmese yimek yimezdi. Nūşirevān her bār ki ḳaṣrı üzerinden anuñ evine naẓar iderdi. Dāʾim evinden (3) her dürlü ṭāʾifeden ādemler görürdi. Anuñ aḥvālin ṣorduḳça ḫalḳ anuñ civān-merdligin (4) zikr iderlerdi. Ekṣer evinde gördügüñüz kimseler ḳonuḳlarıdur. Ol ḳonuḳsuz ṭaʿām yimez (5) dirlerdi. Nūşirevān diledi ki anı nice ādemdür ve ḫalḳı ne ṭarīḳ ile ḳonuḳlar ki aña böyle böyle meyl (6) ideler göre. Bir gün ṣabāḥdan pādişāhlar libāsın çıḳarup bāzergānlar libāsın geydi. (7) Tebdīl-i ṣūret eyledi. Kimse bilmedin anuñ evi ḳapusına varup gördi ḳapusı öñinde (8) oturdı ve aña ḳonuḳsever misin didi? Severin diyü beşāşetle anı evi içine aldı (9) gitdi yir gösterdi. Nūşirevān oturdı. Hezār luṭf u mülāyemetler dil-dārluḳlar eyledi. (10) Der-hāl bir miḳdār sükkeri ḳoruḳ şarābı getürdiler. Nūşirevān'a ṣundılar içdi. Bir sāʿatden (11) hīç o issi işāret itmedin laṭīf u leẕīẕ ṭaʿāmlar müheyyā itmedin öñine getürdiler. (12) Ṭaʾāmı yidüklerinden ṣoñra Nūşirevān'ı bir büyük müşebbek ṣuffeye iletdi ki bir bāġa (13) bakardı. Bāġuñ içinde vāḳar üzümler irişmiş idi. Aşmalar üzerinden ṣalḳımları (14) semā üzerinde ḫūşe-i pervīn gibi aṭılmış idi ve āteş-i ifnāb ile her biri puḫte (15) olmış ḥelvā-yı devr idi. Ol ṣuffe üzerinde pāk ü pākīze ālāt ile bir ʿālī bezm meclisi (16) müheyyā imiş. Nūşirevān'la oturdılar. Pāk cāmeler ile müzeyyen bir niçe güzel sāḳīler gelüp (17) az az şarāb virebaşladılar. Ol günüñ āḫirine degin ʿişret itdiler. (18) Bu mā-beynde Nūşirevān andan ol ḳadar āṯār-ı mürüvvet ü mekremet müşāhede (19) itdi ki Anlardan hayrete vardı. Bu eṯnāda aña ḫiṭāb idüp ḫᵛāce ben bir bāzergān kişiyin. (20) Şehre bugün geldüm. İbtidā senüñle mülāḳāt itdüm. Ṣabāḥdan berü bir niçe luṭf u keremüñ (21) gördüm. Sen de bize bir ḫıdmet buyur. Biz de saña bir ḫıdmet getürelüm didi. Ol da Nūşirevān'uñ (22) cevābında ḫᵛāce devletinde bizüm cümle esbābumuz müheyyādur. Hīç nesneye iḫtiyācumuz yoḳdur. Ammā çün (23) böyle dirsiz ṭaşra çıḳacaḳ bize bir bāġdan tāzece bir miḳdār üzüm alup getürseñüz ziyāde (24) minnetdür

didi. Nūşirevān taʿaccüb idüp n’ola getürin ben cānuma minnet ṭutarın ammā evüñüze (25) gelelden ben sizden baʿżı ʿacib nesneler gördüm. Baña anları bilmek İġvāsı düşdi. Eger anlar (26) ṣorsam baña beyān itseñüz olmaz mı didi. Ḫˇāce ol nelerdür didi. Nūşirevān evvel evüñe (27) girüp oturduġum gibi ḳoruḳ şarābı şerbeti getürdüñüz anuñ ḥikmeti ne idi didi. (28) Ḫˇāce çün mihmān gele elbette ol ḥareket itmişdür. Ḥarār-ı ḥareket-i ḥarāreti ile bir miḳdār (29) bedenine süstlüḳ gelmişdür ve ṣafrası heyecān itmişdür. Ḳoruk itmişdür ḳoruḳ (30) şarābı aña tamām nāfiʿdür. Ṣafrayı teskīn ider. ʿārıżī ḥarāretleri defʿ eyler ve taʿāma iştihā (31) getürür. Her bār evümde müheyyā itmişdür ḥāżır ṭurur. Ḳonuġı geldügi gibi anı ṣundurur ın (32) ki ṭaʿām irişince ḳonuḳ yimek inṭiẓārın çekmeye. Ġıdā heyʾeti de vardur. Aña ṭaʿām gelince hem (33) ṭaʿām hem şarāb gibi olur didi. Nūşirevān ikinci ʿacebledügüm budur ki ṣabāḥdan

[584a] (1) bu zamāna gelince ki bunca tekellüfāta girdüñ eger ṭaʿām u şarābda ve eger bunlaruñ iḥżār u ter (2) tībinde ḥezār maḳbūl vaẓʿlar gösterdüñ bunlaruñ hīç birinde bir ḫıdmet-kāruña şöyle (3) eyle diyü işāret eylemedüñ. Anlar saña gelüp bir nesne ṭanışmadılar. Gene cümle ḥāli murāduñca (4) kemāl ile gördiler. Bunuñ aṣlı nedür didi. Ḫˇāce bunuñ da maṣalı budur ki bu cümle ẕikr itdügüñ (5) şöyle degüldür ki hemān sen geldügüñle ola. Belki her gün benüm ḥālüm budur. Ḫıdmet-kārlarum (6) bunı ögrenmişlerdür. Her gün bu aṣl-ı ṭaʿāmı ve şarābı tertīb iderler. Güneş tamām ḳalkınca (7) ṣabāḥdan ve tamām inince aḫşamdan ṣabr iderin. Eger ḳonuḳ geldi ise ḫoş anuñla (8) iftār iderin ve eger gelmediyse cümle ḫıdmet-kārlarumı cemʿ iderin anlar ile iftār iderin. (9) Rüzgārum bu vech ile geçer. Tenhā yimek yimegi mürüvvet bilmezin. Anuñ’çün ḫıdmet-kārlarumuñ (10) bu umūrda baña nesne ṭanışmaġa iḥtiyācları yoḳdur didi. Nūşirevān üçünci ʿacebledü (11) güm budur ki oturduġumuz ṣuffe altındaġı bāglarda bunuñ gibi irişmiş tāze (12) üzümler var iken benden tāzece bāġdan ḳoparılmış üzüm istersin. Bu cümleden ʿacebdür (13) didi. Ḫˇāce bunuñ da aṣlı budur ki pādişāhumuz bir ẓālim u sitem-kār ve mütehevvir u cebbār (14) kimsedür. Benüm de degüldür. Ben ehl-i kitābdanın ol āteş-perestdür. Her yıl ki üzüm (15) irişür. Bāġ ḫarācını ol sāʾir bāġlardan divşürürler. Benüm bāġumı bāġumuz da ḳoñşıdur. (16) Ne vaḳt olursa ḫāżırdur aluruz diyü ṣoñraya ḳorlar. Ḫarācın oñatça almazlar. (17) Ġayrı bāġlardan evvel ölçerler benüm bāġumı ṣoñra ölçerler. Henūz daḫı gelüp (18) ölçmediler. Pādişāhuñ içinde ḥaḳḳı var iken anı çıḳarmadın bāġumdan üzüm yiye (19) mezin. Aña ḫıyānet itmege göñlüm varmaz. Bizüm dīnimüzde ḫıyānet ḥaramdur. Bir

āteş-perest (20) dīnüm düşmānınuñ üzerümde ḥaḳḳı ola ḳıyāmetde bāña ḫuṣūmet ide diyü ḳorḳumdan hemān (21) bu bāġuñ ḳoruġı irişdügi gibi ḳapusın mühr leyüḳorın. Şimdi de mührlüdür tā pādişāh-ı (22) cānibinden ādem gelüp bunı da ölçüp görüp ʿādet üzere ḫarācını virince üzümi (23) degül ḳorıġına da kimseye deger virmezin. Tāzece üzüme ḥasret çekerin. Ġayrı bāġlaruñ (24) ḥāliyā ḫarācların almışlardur. Benüm bāġımuñ daḫı almadılar. Saña bir bāġdan tāzece üzüm alsañ bāña (25) getürseñ didügümüñ sebebi budur didi. Nūşirevān andan bu sözi işidicek bī-iḫtiyār (26) aġlayup ol didügüñ sitem-kār u ẓālim pādişāh benin. Bu dem senüñ bu dīn ü diyānetüñ ve emānet (27) ü istiḳāmetüñ görüp ġaflet uyḳusından uyandum. Ḫarācuñı saña bağışladum. ʿAhd (28) itdüm ki min baʿd hīçbir kimseden ẓulm ile ḫarāc aldurmayam ve bir ferde ẓulm eyleyem diyü tevbe (29) eyledi. Andan ṣoñra cihān yüzine bisāṭ-ı ʿadlin yaydı ve eger Ḥażret-i Muḥammed Muṣtafa ṣalla'llāhu (30) teʿālā aleyhi ve ssellem ḥażretleri Nūşirevān'uñ evvelki ḥālinde ṭoġsa bu ḥadīṣi buyurmazdı ve Nū (31) şirevān'uñ raʿiyyetleri güm-rāh iken kendü gibi āteşt-perestler iken gene anlaruñ emānetleri bizüm (32) raʿiyyetlermüzden yig idi. Şimdi benüm ʿahdümde sulṭānlaruñ mālların alurlar isteseler (33) virmezler. Telbīs ü tedlīs iderler. Sizüñ gibi ululara zaḥmet virürler baña dilenci gönderürler.

[584b] (1) bu ṭarīḳ ile ḥarām mālı yimek isterler yanururlar. Hīç nefslerine ẓulmden ḳaçmazlar ṣuna ḫıdmetleri. (2) Bu bābda ne buyururlar? Anlara nice itmek gerek? Siz buña rāżī mısız ki ṭutalum ben almayam arada müslümān (3) laruñ mālların belʿ itsünler gitsün mi didi. Ḫᵛāce İmām Ebu'l-Muʿeyyed pādişāha zaḥmet virdüm. (4) Küstaḫlıḳ eyledüm. **kelāmü'l-mülūkü mülūkü'l-kelām** Yaʿnī pādişāhlaruñ sözleri (5) sözlerüñ pādişāhlarıdur didi ve ḳalḳup gitdi. Evine varıcaḳ Muḥammed Muy-dūz ḫıdmetine (6) geldi. Mollā aña dün senüñ ḥālüñi sulṭāna söyledüm. Sulṭān şöyle buyurdı. Baña maʿlūm (7) oldı ki haḳ sulṭān elindedür. Sen bir pīr kişisin. İki ayaġuñ gūr içinde. Sünbül (8) mālını var vir. Oġullaruma ḳoyayın dime ki dünyāda maḫẓūl āḫiretde meʾḫūẓ olmayasın didi. (9) Vardı sekiz gügem altunı ḫazāneye teslīm eyledi. **Ve bi-ḥamdi li'llāhi teʿālā ve tevfīḳihi** (10) **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt ve Levāmiʿü'r-Rivāyāt Kitābınuñ Üçünci Cildi**'nüñ tercemesi ḥāliyā (11) tārīḫ-i hicretüñ sallā'llāhu ʿaleyhi vāẓıʿıhi ṭoḳuzıncı yüz altmış dördinci sālüñ şehr-i (12) Ramażān-ı şerīfi evāḫirinde tamām oldı ki kitāb-ı meẕkūruñ evvelinden tercemesine (13) ṭoḳuz yüz altmış üçünci sene Ramażānınuñ muntażımında ibtidā olunmış idi. Pes buraya (14) gelince bir yılda

tercüme olındı. Erbāb-ı maʿārif ü faẓla pūşīde degüldür ki bu Haḳḳ teʿālā'nuñ (15) ḳullarından degme ḳulına virülür ḳudret u ḳuvvet degüldür. **Elḥamduli'llāhi'l-leẕi hadānā li-hāẕā**[58] (16) el-mütercim-i faḳīr bunı kendinüñ faẓl u kemāline ve meziyyet-i şān ve rücḥān-ı ḥāline ḥaml eylemez. (17) Belki ol bu cenābuñ ʿulüvv-i himmetine ve sümüvv-i devletine ve maḥż-ı saʿādetine ve ʿayn-ı ʿināyetine ḥaml (18) ider ki ḳulına bu fermānı eyledi. Aña bu emr ḫaṭīr-i iḳtidār gelmedi. İllā fermāna imtiṯāl ile geldi. Pes (19) bu hünerine evvel cenāb-ı vālā-menzilet himmet-i bālā-rütbetine rāciʿ oldı. Dünyā ṭurduḳça ʿulüvv-i (20) himmetle kendüsi devlet semendine süvār ve der-gāhı iḳbāl u ʿizzet daʾirlerine medār ola. (21) enīn bi-ḥaḳḳ-ı Muḥammedü'l-Emīn ve aña ve aṣḥābi ecmaʿine müteʿaledür. **[Ḳıṭʿa]:**

Der-Medḥ-i Şeh-zāde-i ʿĀlem-penāh

[Fā'ilātün /Fā'ilātün/ Fāʾilün]

Ḥażret-i şeh-zāde ṣāḥib-i kemāl

Āl-i ʿOsmān-ı güzīn içinde ḫāl

Lāyıḳ-ı tāc u serīr-i salṭanat

Nāṣıb u rāyāt-ı iḳbāl ü celāl

Cān-ı ʿālem yaʿnī sulṭān …[59]

Aḥmediyyü'l-ḫulḳ u Maḥmūdü'l-fiʿāl

Muṣḥaf-ı iḳbāline iden naẓar

Buldı her bir ḥarfini ferḫunde-fāl

[58] Bizi buna eriştiren Allah'a hamdolsun (A'râf 43).
[59]Kelimenin eksik yazıldığı kanaatindeyiz.

Ḳanda varsa sancaḳ-ı ʿālīsi tīz

ʿAdl-i bāġında diker tāze nihāl

İndi şānında **ve enzelne'l-ḥadīd**[60]

Tīġi naṣṣ-ı ḳātıʿ-ı ceng u cidāl

Diñle ey şeh-zāde-i ʿālem-penāh

Āl-i ʿOsmān'sın bu sözden ḥiṣṣe al

Bu kitābı kim señün'çün saʿy idüp

Tercüme itdi ḳuluñ İbni Celāl

Ser-te-ser pend ü naṣīḥatdür aña

Şöyle kim bir şāh itse imtiṣāl

Heft eḳālīme birer ḫān olsa ol

Sikkesin yüritse gönderse miṣāl

Ḳıl naẓar anuñ ḥikāyātına kim

Her biri bir ḥūbdur şīrīn-i maḳāl

[60]Demiri yarattık (ki insanlar ondan yararlansınlar) (Hadîd 25).

[585a] Her ne şāhuñ kim yazılmış ḳıṣṣası

Nīk-nām u nīk-baḫt u nīk-ḥāl

Cümlenüñ başı ʿadl buldum şehā

ʿAdl ile maʿmūr imiş hep mülk ü māl

Ẓālime itmezler imiş raḥm hīç

Ḳul degül olursa da ehl ü ʿıyāl

İtmez imiş her biri aṣlā ḳabūl

Āḫiretde cāna ġayrı'çün vebāl

ʿİlmüñ olmadın ẓulüm da olsa ger

ʿAdl olsun niyyetüñ rūz u leyāl

İnneme'l-aʿmālü bi'n-niyyāt[61] dir

Ḥaḳ rasūl-i pādişāh-ı bī-zevāl

Niyyetüñle memleket maʿmūr ola

Devlet ü ʿömrüñ bulur ḥadd ü kemal

[61]Ameller niyetlere göredir.

Ḥamdü li’llāh ʿadlüñ āṣārı bülend

Kimse yoḳ münkir aña mı ḳīl u ḳāl

Pes ġaraż şāhā bu ḫāl üzere seni

Ṣābit itsün Ḥaḳ dimekdür māh u ṣāl

Ḥaḳ teʿālā devletüñ maʿmūr ide

Vire andan her ne kim itseñ suʾāl

Tāze tāze luṭf ide her dem saña

Dest-i cūdından ṣuna nev nev nevāl

Ṣāliḥ’üñ budur duʿāsı rūz [u] şeb

Dār-ı dünyādan idince irtiḥāl

(13) **Cevāmiʿü’l-Ḥikāyāt ve Levāmiʿü’r-Rivāyāt Kitābınuñ Üçinci Ḳısmından On Yedinci** (14) **Bāb ki Nāsa Ḫıyānet İden Meẕemmetinde ve Aña Müteʾallik̇ Aḥvāl-i Zikrindedür** Ḫaḳḳ subḥānehu (15) ve teʿālā kemāl-i merḥamet ü şefḳatinden ādem oġlanları sāʾir maḥlūḳātdan mertebe-i şeref-i ʿaḳl ile (16) mümtāz u ser-firāz eyledi. Anuñ sebebiyle kendüsi āḫirden atayı nevādirden āşinā-yı bī-gāneden (17) ve ʿāḳili dīvāneden ve tiryakı semenden nā-maḥremden farḳ ider. Pes müḳteżā-yı ʿaḳl ü naḳl (18) budur ki her kişi mülk ü māldan āḫirüñ ḥaḳḳında ṭamaʿdan ṣaḳınmaḳ lāzım olduġı gibi āḫirüñ (19) ḥaḳḳ-ı ḥürmetine ḳaṣıddan daḫı perhīz eyleye. Kimsenüñ ḥürmetine ḫıyānet itmeye. Eger ḫıyānet iderse (20) āḫiret vebālinden ġayrı elbette kendü daḫı dünyāda ol feṣāḥatüñ giriftār olur. Bu naṣṣ-ı ḥadīṯ-i (21) şerif ile ki peyġamber ḥażretleri ṣalla’llāhu ʿaleyhe ve selem **men daḳḳa duḳḳa**. Yaʿnī bir kimesne ġayruñ ḳapusın (22) ḳaḳısa elbette anuñ da ḳapusın ḳaḳarlar Yaʿnī bir kimesne bir kimesnenüñ

ḥaremine ḫıyānet itse (23) elbette anuñ da ḥaremine ḫıyānet iderler diyü buyurdılar. Ṣadaḳa Resūlu'llāh. Pes bu bābda iltizām olınan (24) üzere buña müteʿallik bir niçe ḥikāyet īrād olundı bi-ʿavni'llāhi ve tevfīḳihi. **Ḥikāyet:** Getür (25) mişlerdür ki Aḥmed bin ʿAbdu'llāh bin Ẓāhir ki Nişābūr meliki idi. Leşker bindirüp Baḥristān'a ʿazīmet itdi. (26) Şīrzād adlu bir pehlivānı var idi. Aña da buyurdı ki böyle ʿazīmet ide. Meger bu Şīrzād'uñ bir ʿavreti var idi. (27) Anuñla ʿahd itmişler ki her ne yire gitse anı bile alup gide. Bu defʿa daḫı böyle ider oldı. Aḥmed bin (28) ʿAbdu'llah bunı maʿlūm idinüp cümle anı çaġırtdı. Gelicek biz cenge gideyoruruz. Eger **neʿūzu bi'llāh** (29) bir ḫaṭā ola ḳaçmalu olavüz. Saña ʿavretüñ ucından ḳalmaḳ lazım gelür alup gitme didi. Şīr (30) zād ben ʿavreti alalıdan berü hīç bir ʿavrete baḳmadum. Anuñ rıżāsın isterin. Baña her yirde vefā-dārlıḳ (31) ider. Her bābda benüm ile muvāfaḳat üzeredür. Anuñla dirlügümüz bu yüzdendür. Her ne yire gitsem anı (32) bile alup giderin. Hīçbir yire ansuz gitmezin. Baña ansuz ṣabr u ḳarār müyesser degüldür didi. (33) Aḥmed bin ʿAbdu'llah ḥaḳḳında bu sözi işidicek bī-iḫtiyār Şīrzād'uñ ʿavretine ʿāşıḳ

[585b] (1) oldı. Āḫir anuñ ḥaḳḳında ḫubṣ-i niyyeti ve ḫıyānet-i ʿaḳīdeti buña dāʿī oldı ki ʿavretine (2) nice yaramaz ḳadınlar gönderdi ki yoldan çıḳarup kendüye meyl itdüreler. Meger ʿavret be-ġāyet ʿiffet (3) ehli ḫātūn idi. Dāmen-i ʿiffetine hergiz şübhe ġubārı ḳonmamışdı. Varan ḳadınları ḳovdı ve bu ḥāli (4) eri Şirzād'a söyledi. Erinüñ cānına āteş düşdi ser-rişte-i tedbīri yitürdi. Āḫir (5) ṣalāḫ-ı ḥāli bunda gördi ki Aḥmed bin ʿAbdu'llah bin Ṭāhir'üñ yanından ḳaça ʿavretini bile alup gide. (6) Kendüye tābiʿ baʿżı kimseler var idi. Anları getürüp anlar ile ittifāḳ itdi ki iḫtiyār itdügi yire (7) ṭoġrı kimesne ṭuymadın firār ide. Ol kimesnelere and virdi ki bu sırrı kimseye dimeyeler gevher-i cān gibi (8) sīneleri içinde maḥzūn ola. İttifāḳ içlerinden bir nā-merd ki yalan and içmiş idi. Tīz varup (9) Şīrzād'uñ niyyetini Aḥmed'e didi. Nā-gāh ḳaçup varduġı yirde bir fitne ide maʿşūḳ da elden (10) çıka diyü cān başına ṣıçradı. ʿAle-l-ġaflehu bir miḳdār kimseler ile Şīrzād'uñ evin başup kendü eliyle (11) ḳatl eyledi cümle mālını ġāret itdi. ʿAvretini güc ile çeküp aldı gitdi ve ʿavretüñ adına Mehdīyem dirlerdi. (12) Leşker ḫalḳı çün Aḥmed'üñ bu fiʿlini gördiler cümlesi aña laʿnet eyledi. Aḥmed Mehdīyem'i ele getürdük (13) den ṣonra ḫuṣūr-ı ḥāl ü bāl seferine müteveccih olup Baḥristāna gitdi. Vardı Baḥristān şehrlerinden (14) māl istedi. Anuñ cemʿi içün bir yirde oturıyorurdı ki Nūşābūr'dan bir peyk irişdi mektūbdı (15) içinde ʿAyyāş Nişābūr'a gelüp atañuñ sarāyın başdı nuḳūddan ve ġayrıdan her nesi var ise (16) ġāret

itdi. Anañı kendüyle bile aldı gitdi. Diyü yazılmışdı. **Rāvī eydür:** Tārīḫin ṣorduk da (17) ʿAyyāş bu ḥadīṣiyi itdügi çāḳ Aḥmed Şīrzād'ı öldürüp evin ġāret idüp ʿavretin alduġı (18) gün çıḳdı. Nīşābūr'dan gelen mektūbuñ maẓmūnına vuḳūf idecek bī-ḥuş oldı. [Ayılduġı gibi] tīz leşkerleriyle (19) Nīşābūr'a döndi ve ʿAyyāş'uñ Aḥmed'üñ evin başduġına daḫı bāʿiṣ bu idi ki aṣlıda bu ʿAyyāş (20) Ahmed'üñ ḳulı idi yanında şevket u ʿizzet ve esbāb u ʿuddet ehli olmış idi. Herāt şehrinde (21) olurdı. Aḥmed'üñ beglerinde idi. Bir gice düşinde gördi meger mevlāsı Aḥmed ile nerd oynarmış. (22) Aña ġalebe itdi ve anuñ dülbendin başından olup kendü başına geydi. Uyḳudan uyanduġı (23) gibi muʿabbir getürdüp vāḳaʿsını taʿbīr itdürdi. Muʾabbir ol nerd oynaduġın kimseye ġālib (24) olursın ve anuñ anasını alursa didi. Meger sābıḳān ʿAyyāş Aḥmed'üñ anasını görmiş idi. (25) Bālā-ḳadd [u] sürḫ-ḥadd güzel ḫātūndı. Aña göñli māʾil olmış idi. Aḥmed Nīşābūr'dan gitdügi (26) gibi visāline dest-res imkānı añlayup ḥaşem ü ḫademinden bir cemaʿetle Nīşābūr'a segirtdi. Aḥmed'üñ (27) sarāyını başdı. Esbābını tālān itdi. Anasını aldı gitdi. Aḥmed'üñ Yabtuz adlu bir ḳulı vardı. (28) ʿAsker ile ardına düşdi. Bir yirde irişüp ʿAyyāş ile uġraşdı. ʿAyyāş anı başup mecrūḥ (29) eyledi. Münhezimle ḳaçdı yine Nīşābūr'a geldi. Aḥmed de şitāb ile Nīşābūr'a irişdi. ʿAskerinden (30) on bin merd-i cerrār intiḫāb itdi ki ardınca göndüre ṭutup kendüye getüreler. ʿAyyāş işitti. (31) Bildi ki mā-dāmki Aḥmed'üñ anası kendüsiyledür ʿasker anuñ dāmenin elden ḳomazlar ve andan ārzūsı da geçmiş idi. (32) Anı öldürdi kendüsi Ṭaberistān şāhı Ḥüseyīn bin Ẕeyd yanına gitdi ki vara anuñ ḥimāyetinde (33) ola. Andan amān ile Aḥmed'üñ şerrinden emīn ola. Ḥüseyīn bin Ẕeyd anuñ Aḥmed'üñ ʿırżına ḫıyānet idüp

[586a] (1) bir nā-maḥremi niçe müddet ḥareminde ṣaḳlayup ʿāḳıbet bī-günāh öldürdügin işitmiş idi. Anı (2) ṣaġ ḳomaḳ dīne mürüvvet degüldür. Mülāḫaẓa idüp geldügi gibi emr itdi. Anı yol başında ber-dār (3) eylediler. Her nesi var ise beytü'l-māl içün żabṭ eylediler. Bu yaña Aḥmed anası içün be-ġāyet (4) muẓṭarib oldı. Çoḳ cezaʿ ü fezaʿ eyledi. Bir gün bir cezaʿ ü fezaʿi ve ḥarāreti arasında şarāb-dārı (5) ḳutluġından ki ḫavāṣṣından ve ġāyet merd ü şücāʿ idi. Ṣu istedi ol da bir ḳadeḥ ṣunuñ içine (6) buz ḳatup ṣundı. Meger buzuñ içinde çer çöb var imiş. Buz ṣu içinde erimekle ol (7) çer çöb ṣuyuñ yüzine geldi. Aḥmed ḳadeḥi eline alıcaḳ ṣunuñ üzerinde bunı gördi. Bunlar nedür (8) ḳadeḥüñ içinde bunları gidermedüñ n'içün elüme virdüñ didi. Ḳutluġ buz içinde imiş. Ben ṣu (9) içine ḳoduġum vaḳt buz erimemişdi. Bunlar yoġ idi. Şimdi eriyicek

ẓāhir oldı didi. Aḥmed (10) ʿözrini ḳabūl itmeyüp benüm içecegüm şuyı n'içün oñatca gözlemezsin didi. Şarāb-dāruñ (11) bir gözini oydılar. Ḳutluġ bundan ana kīn baġladı ki furṣat ı anı helāk ide. Bu esnāda Nīşābūr (12) şehrinüñ ḫalḳın iḫzār itdi. Siz n'çün ʿAyyāş ile ceng itmedüñüz ki benüm sarāyum başa ḫazinemi ġāret (13) ide. Atamı ala gide şöyle baḳasız ṭurasız didi. Anlar da ṭuymaduḳ nā-gāh geldi. Biz ṭuyıcaḳ ol (14) gitmiş idi didiler. Bunlaruñ da ʿözrini ḳabūl itmedi. Şehr ḫalḳınuñ be-nāmlarından tamām bin iki yüz kimseye (15) yarın siyāset idüñ ve gönderümi meydān ortasına çıḳarup diküñ. Şehrlünüñ ġayrısı bir hafta (16) degin gönderümüñ depesine çıḳınca meydānı altun ile ṭoldururlarsa ḫoş anamuñ diyeti içün ve telef olan (17) mālum içün alurın ḳurtuldılar ve illā itmezlerse cümlesine şiyāset iderin didi. Şehrlünüñ başlarına (18) bu vāḳıʿa gelicek ġayrı çāre bulamadılar. İllā Şeyḫ ʿOsmān Ḫayrī'nüñ rahmet'ullāhi ʿaleyh ḳapusına segürdişdiler. (19) Ḫorāsān'uñ ol zamānda meşāyiḫ-i kibārından idi. Hergiz atduġı duʿā oḳı nişāndan şaşmazdı. Bir uġurdan (20) aġlaşup andan istidʿā itdiler ki Aḥmed bed-duʿā ide. Gördi bī-günāhlardur anları dönderdi. (21) Sizlerüñ bu gice sizüñ ḫalāṣıñuz içün Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a niyāz ideyin. İkrām-ı ḫaḳḳ ile ḫalāṣuñuz (22) anuñ helākiyle olursa Allāh didügi ola didi. Anlar döndiler. Şeyḫ ol gice anlar içün (23) der-gāh-ı Ḥaḳḳ'a niyāz itdi. Ḥaḳḳ teʿālā duʿāsını ḳabūl itdi. Hemān ol gice irtesi Ḳutluġ şarāb-dār ki (24) furṣat nigerānındaydı. Yabtuz ile vesāʾir kimesneler ile daḫı furṣat bulup Aḥmed bin ʿAbdu'llah'ı ḳatl (25) eylediler. Şehrlünüñ ḫalāṣı īrādetu'llāh anuñ helaki ile mukadder imiş. Şeyḫüñ anlaruñ ḫalāṣlarına (26) itdügi duʿā bu yüzden ʿale'l-fevr ḳabūl olındugı ẓāhir olıcaḳ. Cümle ḫalḳ gene şeyḫüñ (27) evine segürdişdiler. Başına bir vech ile üşüşdiler ki ġavġalarından ilde duramadı ḳaçdı. Evinde cümle (28) ṭaşını ṭopraġını ṭaġıdup yire berāber atdılar. Teberrük içün diyü her kişi yüzine gözine (29) sürüp evine aldı gitdi. Yirinde göze çekecek miḳdārı ṭopraġı ḳalmadı. Şeyḫ artuḳ (30) ol ṣavmaʿayı yapmaġa ḳādir olmadı. Bāḳī ʿömrini bir ḳarıcuġuñ evinde geçürdi raḥmetu' (31) llāhi ʿaleyḥi'r-raḥīmen vāsiʿaten **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Ebu'l-Faẓl-ı Nīşābūr ki Nīşābūr (32) şehrinüñ muʿteber kimesnelerinden idi. Ziyāde muḥāsıb u ehl-i ḳalem kişi idi. İttifāḳ Nīşābūr'da (33) ḫālüme baʿżı cihetten ḫālī terācī üzere olup nekbet u felāket varṭasına düşdi.

[586b] (1) ol Nīşābūr'da ḫālüm teng ve balüm böyle deng olıcak dost u düşmen ġaretinden Ṭaberistān (2) vilāyetine gitdüm vardum. Anda bir bāzergānuñ yazıcısı oldum. Anuñ beyʿ u şirāʾsı muḥāsebelerini yazıvirdüm. (3) Bu cihetden her bār anuñ

dükkānına vardum oturdum. Bu taḳrīb ile ḫalḳdan ṭavāʾif-i muhtelife iḫtilāṭ (4) iderdüm. İttifāḳ Ebu'l-Ḳasem-i Bündār adlu bir kimesne ile dost oldum. Dāʾimā beni evine iledür ḥālüme (5) şefḳat u merḥamet iderdi. Bu dostum Ebu'l-Ḳasem-i Bündār daḫı ol vilāyet sādātından Muḥammed bin (6) Ḳāsım dirlerdi. Bir seyyid dostı vardı. Her bār bu Seyyid Muḥammed bu Bündār'ı evine daʿvet iderdi. (7) Varur ekṣer evḳātde anuñ evinde yaturdı. Bir gün yine Bündār'ı evine daʿvet itdi. Bündār da (8) benümle dost olmaġın baña gel Seyyid Muḥammed'üñ evine bile gidelüm didi. Gitdüm varduḳ şarāb getürdiler (9) içdük. Bündār baña mestane bu seyyidüñ Ümmü Gülsüm adlu bir ʿavreti vardur. Ben anı severin ol da beni sever. (10) Benümle başı ḫoşdur. Her dāʾim ʿālemin iderüm. Ekṣer bunda gelüp gitdügüm bunuñ'çündür. Gice olıcaḳ benümle (11) bulışup ikimüz birbirimüzden kām olurız didi. Andan bu sözi işidicek be-ġāyet incindüm. Bu muʿāmelenüñ (12) hīç mürüvvet ile münāsebeti yoḳ. Ancaḳ ḫıyānet-i ḥarām çirkin nesnedür. Ḥuṣūsān peyġamber nesli ḫānedānından (13) ola ve arada nān u nemek yidügüñ kimesne ḥaremine ol bunı gidere vazgeç didüm. Hīç mufīd olmadı. (14) Aña sözüm teṣīr itmedi. Āḫir ki tamām gice oldı cümle mest oldılar döşeklerümüzi ṭam üzerine çıḳardılar (15) yatduḳ. Dün yarusında gördüm. Ümmü Gülsüm aşaġadan ṭam üstine bizüm yatduġumuz yire çıḳdı. Ol (16) ṭoġrı benüm döşegüm üstine geldi. Meger ḳondurdan beni görmiş ve sözüm diñlemiş idi. Baña meyl (17) itmiş imiş. Benden nefs ārzūsın ṭaleb itdi. Ben de yatduġum yirden tīz ḳalḳup oturdum. Ey seyyīde (18) bil ki hergiz ben saña ḳaṣd itmezin. İki seyyīd n'içün ki biri erüñ ile dost olup nān u nemek yidüñüz (19) bir de bu ki erüñ sādātdandur. Ḫānedān-ı nübüvvete ḫıyānet idemezin didüm. ʿAvret incinmekle (20) yanumdan ḳalḳdı gitdi. Vardı Bündār'uñ döşegine girdi. Anuñla muʿameleye başladılar. (21) Bu ḥāli görüp işitmeyin diyü başum bürüyüp yatdum. Uyḳuya varmışın. vāḳıʾamda Ḥażret-i (22) Ḥüseyn bin ʿAlī'yi gördüm raḍiya'llāhu anh. Bir mescid içinde otururdı. İlerü ḫıdmetine (23) vardum. Selām virdüm baña ḳalḳdı selāmum aldı taʿzīm idüp elin baña virdi. Elin ayaġın (24) öpeyin didim. Baña aġzından şarāb ḳoḳusı olmasa saña elüm öpmege icāzet virürdüm didi. (25) Ben de ey nübüvvet ḫānedānınuñ ṭāhir-i sülālesi ve ey risālet gülistānınuñ lalesi. Min baʿd şarāb (26) içmege senüñ elüñden tevbe ideyin dirin. Böyle diyicek mübārek ellerin baña şundı. Ġāyet zevḳ (27) u feraḥından ben uyandım gördüm Bündār'la ʿavret feryād iderler. Bündār'a n'olduñ feryād idersin (28) didüm. Şimdi Emīr'ül-Müʾminīn Ḥüseyn vāḳıʿamdan gördüm. Tenhā mescidden çıkardı. Beni gördügi gibi (29) ey melʿūn

ḫıyānet idecek bizüm ḥānedānımuzdan ġayrı bulmaduñ mı didi. Yüzüme ḫışm ile (30) bir ṭapanca urdı uyandum. Ṣandum ki yüzüm bir āteşdür henūz daḫı yanıyorur didi. ʿAvret (31) daḫı zārīluḳ idüp tevbe olsun ben de min baʿd hergiz erümden ġayrıya baḳmayın nā-maḥreme (32) baş indürmeyin didi. Bündār hemān ḳalḳup bu ıżṭırāb ile evine gitdi. Ol gün (33) aḫşama degin yüzüm yandı diyü çağırdı. Aḫşam olduġı gibi yüzi ḳabḳara yandı

[587a] (1) kömüre döndi ve dili ṭutıldı üç günden ṣoñra öldi on altı günden ṣoñra Ümmü Gülsüm de (2) öldi. Ben tevbem üstine ṯābit-ḳadem olup Ḫudā-yı teʿālā andan ṣoñra baña her dem feṯḥ-i bāb itdi. (3) Her ne ki ṭutdumsa ḳolay geldi. Ḳılletden vüsʿate irişdüm gene bu refāḳat ile Nīşābūr'a gelüp (4) ḫoş-ḥāl u nīk-fāl oldum. **Ḥikāyet: ʿAbdu'l-Kerīm Ḳāryānī eydür:** Bir vaḳtde baña bir el (5) ṭarluġı yüz gösterdi çoḳ borc idüm. Dāyinlerüm ḳorḳısından Ṭaberistān ṭarafına ḳaçdum. (6) Yolda bir alay kimesneler yoldaş oldum. Anlaruñ içlerinden bir kimesne vardı. Adına Sengü (7) dirlerdi. Bir ʿavreti var idi. ʿAvretinüñ adı Dirrek idi. Ṣūretde eger-çi ḥüsnā vü zībā (8) idi. Ammā sīretde bed-ḫū ve başı ṭaşra ḳaḥbe-i nā-perdā idi. Eri Sengü anı severdi. Anuñ'çün her (9) itdügi fuḥş u zināyı görür görmeze ururdı. Yolda giderken niçe kerre ol zen-i bī-ḥayānuñ (10) çeşm-i ḥarāmīsi benüm üzerüme ḳaşı kemānıyla ġamze tīrleri atdı. Ammā kār-gen olmadı. Her (11) bār anı siper-i ʿismet ḥaḳḳıyla ḳarşuladum. Benden nevmīd olıcaḳ yoldaşlardan Ebū Beşer adlu bir civānla (12) başı ḫoş oldı. Her dāʾim ikisi birbirlerinden temettuʿ iderlerdi. Her ne menzile ḳonsayuz n'eylerseler (13) eylerler. Şarāb gibi ġayrı gibi elbette bir müskir bulurlar Sengü'ye vir[ür]ler. Bī-hūş iderler andan kendüleri (14) ḳabāḥatlerinde olurlardı. Nice ki yoldaşlarınla bu ḳabāḥatden menʿ iderdük hīç müfīd olmazlar. (15) Bir gice bir menzilde beyābānda bir kār-bān sarāyı içinde ḳonduḳ. Gene ʿadetlerince ol gice bir pāre miskir (16) yedürüp Sengü'yi yaturdılar. Andan Dürrek ile Ebū Beşer kār-bān sarāyınuñ bir odası içinde girüp (17) ikisini tenhā ḫużūra vardılar. Biz cümle on beş kişiyidük. Kār-bān sarāyınuñ ḳapusı öñinde yatduḳ. (18) Dün yarısı geçdügi gibi gördüm nā-gāh kār-bān sarāyuñ ḳapusından añlayırak bir arslān (19) içerü girdi. Ben ḳorḳup başumı içerü çeküp az ḳaldı ki bī-hūş olam. Hīç ṣolumaġa mecālüm ḳalmadı. (20) Arslān yire başa geçüp ṭoġrı Ebū Beşer ile yatduḳları oda içine girdi. İkisi de (21) yatduḳları yirden ḳapup ḳaldurdı ṭaşra çıḳardı ve bir kerre heybetlü naʿra urup bir vech ile (22) añradı ki cümle yoldaşlar uyḳudan uyandı. Ḳorḳudan ödümüz yarılıyazdı. Sengü uyanup (23) ḳıṣṣası ṭuydı.

Dürrek içün bir pāre aġlayup ḫāmūş oldı. Giceyi ḳorḳıyla güc ile (24) ṣabaḥ çıḳarduḳ. Ṣabah olduġı gibi yola revāne olduk. Çün bir mil miḳdārı gitdük gördük (25) arslān ikisinde öldirüp yol kenārında bıraḳmış yaturlar. Hīç etlerinden yimemiş ve ḳanlarından (26) içmemiş. Maʾlūmumuz oldı ki itdükleri zinā fiʿlinüñ veḫameti ʿaḳıbetiyile arslān ṣūretinde görinen anlara (27) Ḥaḳḳ Teʿālā'nuñ ḳahr u ġażası ṣūreti imiş ki anuñla helāk oldılar. **Ḥikāyet:** Dirlerdi ki (28) beni Sedūs ḳabilesinden Ḫidāş adlu bir kimse var idi. Ol ʿaṣruñ bahādırlarından (29) ve ġayret ehl-i pāk-meşreb kimselerindendi. İttifāḳ kendi ḳabilesinden bir ʿavret aldı. Ḥüsn (30) ü cemālinde nüsḫa-ı cihān ve fitne-i ʿaḳl ve āfet-i cān idi. [Adına] Rebbāb dirlerdi. Bir niçe gün anuñla (31) zevḳ u ṣafā ile dirildi. Nā-gāh Ḫidāş bir yaña sefer görindi. Żarūrī anuñ ve visāli ʿişini cām-ı (32) telh-fām-ı firāḳa degişdi. Bir zamān evinden avāre oldı. Meger ʿavreti Rebbāb'uñ derūnı rebāb gibi (33) sūz [u] sāz-ı ʿaşḳ ile memlū yay gibi dimāġı hevā ile ṭolı bir ʿavret idi. Ṭīneti cevher-i ʿiffetinden

[587b] (1) şekm-i ṭabl gibi boş idi. Ġālib-i ṭabiʿatı ṣūr-nā ḫulḳūmı gibi ġavgā-yı nefsiyle pür-ḫurūş idi. Birḳaç gün (2) ersüz olmaġa ṭāḳat getürmedi. Be-ġāyet nā-şekibā vü nā-pārsā ḫabīṯ idi. Er derdi ile hemīşe ṭanbūr gibi (3) yüzin ṭırmalar def gibi yüreğin uvardı. Pes eri Ḫidāş gitdükden ṣoñra az geçmedin ḳabīle levendlerinden (4) Seleme adlu bir levend-i ḳallāşa meyl idi. Ol da aña ʿāşıḳ oldı. Az saʿy ile Rebbāb'ı ceng gibi cenge (5) getürdi ve ḳopuz gibi kenāra aldı. İkisi birbirlerine yār oldılar. Ḫidāş anlara aġyār oldı. Muttaṣıl (6) ḥarām muṣāḥabeti ḥelāl gibi iderler idi. İkisi de ḥarām ḥıyānetinüñ ʿāḳıbeti rüsvālıḳ olup (7) ẕānīnüñ ʿömri ḳūtāh ve ḫayātı tīz tebāh olduġından āgā[h] olmadılar. İttifāḳ bir gice Seleme'nüñ develeri (8) ürküp ḳaçdı. Anları arayı atına binüp beyabāna ḳaçdı. Bir bādiye içinde devesin ararken ittifāḳ Ḫirāş'a (9) ṣataşdı ki seferinden dönüp gelürdi. Anuñla [gice] içinde yoldaş olup biraz ṣorışdılar. (10) Seleme aña ne ḳabīledensin ve ne nām-ı nişānın söyledi. Bundan ġaraż Seleme kendü ḳabīlesinden olduġın (11) bilürdi. ʿAvretinden nezāketle aña ḫaber ṣormaġdı. Giderek Seleme maʿşūḳasın yād idüp germiyyetle (12) ırlamaġa başladı. Ḫidāş dinlerdi. Gördi ayrılduġı kendinüñ ʿavreti Rebbāb üzerine dinmiş (13) beytlerdür ki Seleme anuñla mā-beyninde olan muʿāmeleri naẓm itmiş anı ırlar. Bunı işidicek bildi (14) ḫerīf ḥaremine ḫıyānet idüp ʿavreti anuñla baş ḳoşmış kendügi gözden göñülden çıkarmış. (15) Seleme ḳardāş ʿaşıḳ gibi bu Ḫidāş'uñ ʿavretin niçe şikār itdüñ? Bi'llāh söyleye diñleyelüm. Gice (16) içi ḥikāyet ile göñül egleyelüm didi. Seleme başladı

ittifāḳ bir gün gözüm Ḫidāş'uñ ʿavreti (17) bir ebyāt içinde didigüm Rebbāb'a düşdi. Bir naẓar ile aña ʿaşıḳ-ı dil-figār oldum. Āḫir ḥālümi (18) aña iletmedüm. Anuñ da eri sefere gitmiş imiş. İttifāḳ er muṣāḥabetine ārzūsın teşnenüñ māye (19) ve ḫastenüñ şifāya iştiyāḳından artuḳ buldum. Tīz benüm metāʿ-ı vaṣluma cān u dilden ḫırīdār (20) oldı. İkimüz birbirimüzle yār olduk. Ekser gice anuñla muṣāḥabetdeyin. Ben şimdide ırladıġum anuñ şevḳi (21) idi didi. Evvelinden āḫirine Ḫidāş'uñ ʿavret ile geçen mācerāyı ʿale't-tafṣīl Ḫidāş'a söyledi. (22) Ḫidāş'a her gice aña varmalu olıcaḳ kendüñi aña niçe ṭuydurırsın? Arañuzda ʿalāmetüñüz ne (23) dür ki ol senüñ geldügiñi anuñla ṭuya didi. Seleme gice olduġı gibi ben anuñ evi yanında varırın (24) ṣaḳlanurın. Aña degin ki ol vaḳti furṣat olduġı gibi evden ṭaşra çıḳar kendü kendüsine (25) ırlanur. şāʾirüñ bir beytin oḳur ki evvel mıṣraʿı budur. **[Mıṣrāʿ]:**

Ya leylü hel min ṣāyilün fīke

Türkīce maʿnāsı yā gice hīç senüñ bir nesne ṭaleb ider dilenci var mıdur dimekdür. Ben de (27) bunuñla kendinüñ ṭaşra çıḳduġın ṭuydurur. Ben daḫı yab yab bu mıṣraʿı oḳuyup (28) aña işitdürürin. **Mıṣrāʿ:**

Neʿam sāhirün ḳad kābede'l-leyli ḥāyimün

Türkçe maʿnāsı belī bir uyḳusuz (29) ḳalmış dün buçuġından ḫayrān kimesne vardur dimekdür. Ben de bunuñla geldügümi ṭuydururın. (30) Gelür ev içine alur gider. Girür ʿālemin iderin didi. Hemān Ḫidāş'uñ gövdesinde ġayret āteşi (31) yandı. Tīz maḥfī ḳılıcını ḳınından çıḳardı devesin tünd-bād gibi Seleme'nüñ üzerine sürdi. (32) Nā-gāh boynına bir ḳılıç urup çevgān ḍarbı ile ṭobçılar gibi başını gövdesinden (33) yir üzerine ġalṭān eyledi. Andan atını bunuñla söyinmedi ve devesin kamçıya ṭutup yīl gibi

[588a] (1) pāyān oldı. Ol gice içinde kendü ḳabīlesine irişdi. Devesini bir yirde baġlayup maḥfī (2) geldi. Kendi evinüñ yanında bir yirde sindi. Aña degin ṣabr etti ki ʿavreti Rebbāb gelen dostu (3) Seleme'yi yoḳlayup ṭaşra çıḳup ke-ma-kān **yā leylü hel min sā'il**[62] beytini ırlamaġa başladı. Hemān kendü de (4) **Neʿam sāhir** mıṣraʿını yab yab oḳıyup aña işitdürdi. Rebbāb gelen dostı sandı. (5) Ḫaberi yoḳ düşmen-i cān-ḫırāş eri Ḫidāş idi. Tīz bu bī-iʿtiḳād ile ol āvāza ṭoġrı eceline (6) ḳarşu vardı. Yanına geldügi gibi elindeki tīġ-i ʿüryān ile aña bir ḳılıç urdı. Depesinde biline (7) degin ḫıyār gibi ikiye

[62]Ey gece soran var mı?

böldi. Zānī de zāniye de fiʿillerinin cezāsını buldı. **Ḥikāyet:** (8) ʿUlemā-yı tefsīr raḥmetu'llāh ʿaleyhim bu ʿayetüñ tefṣīrinde ki Ḫudā-yı teʿālā buyurur. **Kemeşeli'ş-** (9) **şeyṭān iẕ ḳāle li'l-insāni'kfür fe lemmā kefera ḳāle innī berīʾun minke innī eḫāfu'[llāhe] rabbe'l-ālemīne.**[63] (10) Şöyle ki getürürler ki benī İsrāʾil içinde bir ẕāhid kimse var idi. Adına Bārṣīṣā dirlerdi. (11) Tamām üç yüz yıl Ḫudā-yı teʿālāya ʿibādet eyledi. Makām-ı istidrācda ol ḳadar mücāhede (12) gösterdi ki yuḳaru baḳsa idi yedi ḳat gögüñ üstini ve aşaġı baḳsa yedi ḳat (13) yir altını görürdi. Şeyṭān on üç yıl aña uydı ulaşdı. Şeyṭāniyyet yolından (14) vesvese virdi. Ola ki anı yoldan çıḳara diyü çalışdı. Ḳabil olup vesvesesi (15) silāḥını anuñ zühd ü taḳvāsı cevşenine kār itdüremedi. Āḫir anuñ iḍlāline bu ṭarīḳi (16) ṭutup zāhidler üslūbında ḳābil olup bir yamalu ḫırḳa giydi. Elinde bir ʿaṣā ve arḳasında (17) bir seccade ile Bārṣīṣā'nuñ ṣavmaʿasına vardı. Nā-gāh yanına girüp aña selām virdi. (18) Ṣavmaʾasınuñ bir kūşesine seccāde ṣalup oturdı. Anuñla ʿibādete meşġul oldı. (19) Gice gündüz ʿādetince ʿibādet iderdi. Aña ʿacīb u ġarīb ḥikāyetler söylerdi. (20) Bārṣīṣā ile tamam muvāneset itdi. Meger Bārṣīṣā'nuñ ʿādeti her gün ṭaʿām yidügi gibi ḳalḳar (21) ḥācet-ḫāneye giderdi. İblīs'i gördi on üç gün aşlā seccādesi üzerinden (22) ḳalḳmadı. Ne gice ve ne gündüz ḥācete varmadı. Anı ġāyet benümle dostluḳ ide diyü mülāḥaẓa (23) itdi. Ḫaberi yoḳ şol düzd-i bed-ḫᵛāh idi. Ādemüñ hücre-i ʿismetin dilemişdi. İttifāḳ günlerde (24) bir gün bir Bārṣīṣā ṣavmaʿasından ṭaşra çıḳup gitdi. Şeyṭān anuñ ardına düşdi (25) Bārṣīṣā giderek esīrciler ḥānı öñine uġrayup gözi ḳuyruġına ḥüsnā cāriyeler (26) var idi. Anlara denedi. Ardınca gelürken İblīs böyle itdügin görüp göñlinden saña mekr (27) yolın buldum. Tīz ḳuyruġın elüme alurın. Şimdiden ṣoñra seni ṣaḳalından her ne yaña olursa (28) yiderin didi. Bārṣīṣā ṣavmaʿasına döndügi gibi şeyṭān tīz segirtdi. Memleket beginüñ (29) bir zībā [vü] dil-rübā ḥüsn ü cemālde bī-hem-tā ḳızı var idi. Yili ile defʿī yaḳup ḥāşā (30) ṣaraʿ didükleri maraẓa giriftār itdi. Şöyle ki ol ḫūrşīd-i tābān ve serv-i ḥırāmānuñ tamām (31) beñzi çalındı ve ḳaḍḍi ṣalındı. Żaʾfından ayaġı üzerine ṭuramaz oldı. Eṭibbā anuñ (32) ʿilācında ol ḳadar saʿy-ı belīġ gösterdiler müfīd düşmedi. Āḫir müneccimler daʿvet-i cin iderler (33) kimesneler getürdiler. Ṭılsımların düzüp ʿazāʾimlerin oḳuyup daʿvetlerin itdüklerinde şeyṭān

[63]Yahudileri kandiran münafiklarin durumu da) tipki seytanin durumuna benzer ki insana "Inkâr et." dedi, (insan) inkar edince de: "Ben senden uzagim, ben âlemlerin Rabb´i Allah´tan korkarim!" dedi (Haşr16).

[588b] (1) bir bucaġından çaġırur. Bunuñ ʿilletine ʿanber-i sārādan ḥamāʾil idüp muttaṣıl Bārṣīṣā'nuñ nefesi ile (2) üzerine efsūn oḳınmaḳdan ġayrı çāre yoḳdur didi. Pes ḳızı dünyā gibi envāʿ dürlü (3) ẕīnet ile ḥüsn ü cemālī üzere ḫavātīnden bir cemile Barsīsā'nuñ ṣavmaʿasına getürdiler (4) getürdiler. Anuñ nefesinden istimdād itdiler meger ṣavmaʿasında ṭura. Aña her bār duʿa ide (5) ve üzerine efsūn oḳıyup da Bārṣīṣā ḳızı gördügi gibi iḫtiyārı elden (6) gitdi. Yüregi ḳuş gibi ıżṭırāb itdi. [Efsūn] oḳımaḳ bahanesi ile anuñ şemʿ-i cemāli üzerine pervāne (7) gibi dönerdi. İblīs de telbīsi ḥemān furṣatı ġanīmet bilüp ḳızdan elin çekdi. Artuḳ (8) anı yili ile çalmaz oldı. Gün geldükçe ḳızuñ cemāli ayı noḳṣāna irmişken artup bedr olmaġa (9) ḳarīb oldı. Bunı Bārṣīṣā'nuñ enfāsı müteberrikesinden oldı diyü iʿtimād idüp ḳızı (10) bi'l-külliye aña ısmarladılar. Ṣalāḥ u diyānetine tamām iʿtimād ittiler. Ḳızı bir geç ṣavmaʿasında yanına vardum. (11) Tenhālarda aña efsūn oḳıdur. Üzerine urdurur gene ḳalḳar olduġı yire giderdi. Gene bir gün (12) ṣavmaʿa ḥāli iken ḳız Bārṣīṣā'nuñ yanına vardı. Şöyle ki bir ḳız Bārṣīṣā'nuñ üçinci şeyṭān (13) idi. Bu ḥalde Bārṣīṣā'nuñ sāʿid-sīmin ve sāḳ-ı billūrın görüp ḳararı ḳalmadı. Bu kerre (14) diledügi efsūnı ol perīnüñ tesḫīrine oḳımaya. Efsūn oḳurken daḥı ile aña ʿarż-ı ḥāl itdi. (15) Eger-çi ṭarafeynden niçe nāz u niyāz olındı. Āḫir hezār efsūn ile ḳızı şikāra getürdi. (16) Vesvese-i şeyṭān ile zühd naḳdni seyle ve taḳvā ḥırmenini yile virdi. Ḥarem-i ġayra ḫıyānet idüp (17) nefsini ḥarāmdan ṣıyānet idemedi. Ḳız ile birḳaç defʿa cemʿ olınca ḳız andan ḥāmile oldı. Eser-i (18) ḥaml belürdi. Bārṣīṣā'nuñ cān başına ṣıçradı. Şeyṭānı ṣadīḳ-i ḥaḳīki ve refīḳ-i şefīḳi (19) bilürdi. Bu sırrı aña açup bu ḥuṣūṣda anuñ reʿyinden istimdād itdi. Şeyṭān eytdi eger (20) ḳızuñ atası bunu duyarsa seni saġ ḳomaz. Tedbīr budur ki ḳızı öldüresin. Bir marīża idi. (21) Nā-gāh ṣaraʿ ṭutup öldi diyü cevāb viresin didi. Bārṣīṣā anuñ söziyle cānı ḳorkusından (22) ḳıza ḳıydı. Öldürüp şeyṭān müşāveresiyle bir yire defn eyledi. Şeyṭān defʿī ġāyb olup (23) ḳızuñ atasına yanına geldi. Bārṣīṣā ḳızuña zinā idüp ḥāmile eyledi. Āḫir senüñ ḳorḳuñdan (24) ḳızı öldürdi. Fülān yirde defn eyledi. İnānmazsañuẕ varuñ ṭopraġı ḳazuñ ḳızı çıḳaruñ (25) didi. Ḳızuñ atası ādemler gönderdi. Didügi gibi itdiler. Ḳızuñ meyyitin bulup Bārṣīṣā'yı (26) ṭutup tamām muḳārenet ile şehre getürdiler. Emr itdi bir dār aġacı diküp Bārṣīṣā'yı (27) dibine getürdiler ki ber-dār ideler. Şeyṭān defʿī öñine geldi. Eger bu varṭadan ḫalāṣ olayın (28) dirseñ baña secde eyle. Seni ḳurtarayın didi. Ol bed-baḫt-ı güm-rāh daḫı secde eyledi ki daʾire-i īmāndan (29) çıḳarup küfr daʾiresine idḫāl itdükden ṣoñra baña seni ḳüfr mertebesinden bī-zārın diyüp ḳoyup (30) gitdi. Ol ṭā'ifeni

aṣdılar. Ḳüfr [ü] delālet üzerine gitdi maʿṣiyyet-i ḫıyānet-i ḥaram u şeʾāmet-i zina ile (31) āhir imānsuz gitdi. Nite-ki Ḳur'ān-ı Ḳādīm'de Ḥaḳḳ teʿālā ẕikr olınan āyetiyle anı ḥikāyet ider. Şeyṭān (32) gibi ki ādeme kāfir ol dir de kāfir olduġı gibi ben senden berīyin diyü ḳor gider diyü (33) buyurdı ki āyet-i kerīmenüñ maʿnāsıdur. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Üçinci Ḳısmından**

[589a] (1) **On Sekizinci Bāb ki Küfrānu'n-Niʾme Olmaġuñ Meẕemmetinde ve Bu Vaṣfla Mevṣūf Olup** (2) **Dünyā vü Āḫiret Vebāliyile Meʾḫūz Olan Kāfirler Beyānındadur.** Āgāh ol insānuñ aḫlāḳ-ı (3) ẕemīmesinden biri de niʿmet ḥaḳḳın bilmemek ve bir kimseye küfrānu'n-niʿme olmaḳdur. Bu ḥaṣlet dīnde de (4) dünyāda meẕmūmdur. Cemīʿ-i memālikde cümle edyān u milel yanında ḳabīḥ ü müstekrehdür ve ʿāḳıbeti vaḫīmdür. (5) Āḫiretde ʿaẕābı ʿaẕīm ve ʿiḳābı elīmdür. Nite-ki naṣṣ-ı Kurʾān ile tanṣīṣ u taṣrīḥ vardur. **Ḳavlehu ʿazze min ḳābīlen** (6) **[ve iz te'ezzene rabbukum le in şekertum le ezidennekum] ve le in kefertum inni ʿaẕābī le-şedīd**[64] diyü buyurılur . Yaʿnī niʿmetüme şākir olmaḳ şerʿen ve ʿaḳlen nice (7) müstaḥsen ise niʿmete ḳāfir olmaḳ daḫı ikisinde bile müstehcendür. Niʾmet şükrānı bābında aña müteʿallıḳ (8) olan ḥikāyāt īrād olınmışdur. Ḥāliyā bu bābda daḫı niʿmet küfrānı bile alūde olan (9) cemāʿatüñ ve anlara irişen nekbet u belānuñ beyānı içün bir nice ḥikāyāt īrād olındı. (10) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki çün zamānında Vezīr Ṣāḥib bin ʿUbbād'uñ ṣīt ü ṣadā-yı (11) keremi ʿarsa-i cihāna būy-ı misk gibi perīşān oldı. Eṭrāf u eknāf-ı ʿālemdeki ile būy içinde (12) yil gibi ṭaġıldı. Anı işitmedük bir semʿ ve ol söylenmedük bir cemʿ içi ḳalmadı. Aḳṭaʿ vü erbāʿ-ı cihānda (13) olan fużalā vü büleġā anuñ āsitānına teveccüh itdiler. Nice memālikden ḳapusına ḥācet rāḥilelerini (14) baġlandı. Bār-gāh-ı keremine recā ḳafileleri çözildi. Ol zamānda olan fuḥūl-ı fużelādan ve kümmel-i şuʿarādan (15) Ebū Bekr Ḫˇārezm'den çıḳdı tā ki Ṣāḥib bin ʿUbād'uñ ḫıdmetine (16) irmek ümīdiyile geldi. Sarāy ḳapusına irişdi. Ḥācibine kim ḥażret-i vezīre ʿarż ide. Ḳapuya (17) bir şāʿir geldi di didi. Ḥācib girdi ʿarż eyledi. Var aña şāʿir dirler ki ʿArab şuʿarāsı divānından (18) ezberinde elli divān ola di didi. Ḥācib çıḳup Ṣāḥib'üñ sözin aña didi. Ol daḫı elli dīvān (19) ezberinde olmaḳ azdur. Var ṣor şuʿarā-yı cāhiliyye dīvānlarından mı buyururlar yoḫsa şuʿarā-yı ehl-i İslām (20) dīvānlarından mı didi. Ḥācib vardı didi. Hemān Ṣāḥib mużṭarib olup bu gelen üstād (21) Ebū Bekr-i Ḫˇārezmī olsa gerek diyüp yirinden

[64]Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir (İbrâhîm 7).

ḳalḳdı. Ḥācibe tīz var içerü getür didi. (22) Anı ḳarşılayup vāfir taʿzīm ü tebcīl eyledi. Anuñ ḥaḳḳında niçe inʿām u ikrām buyurdı. Hemīşe (23) aña ḳapu baca yoġ idi. Kimse mānīʿ ü müzāḥim olmazdı. Ṣāhib'ün meclisine gelüp giderdi. Anuñla (24) muṣāḥib oldı. Ṣāḥib anuñ üzerine bārān-ı iḥsān ol ḳadar yaġdurdı ki pāydan fırḳa ġarḳ-ı (25) niʿmet oldı. Āḫir niʿmet çoḳluġı anuñ ṭuġyānına bāʿiṣ oldı. Aç ve muḥtāc iken ṭoydı. (26) Ṣāḥib'üñ yanında gitmege bahāne aramaġa başladı. İttifāḳ bir gice Sāḥib bin ʿUbād ile aḫşam namāzın (27) ḳılurlardı. İmām namāzda **Li-īlāfi Ḳureyşin** sūresin oḳıdı. Ebū Bekr göñlinden imāma bunı (28) Ṣāḥib bin ʿUbād ögretmişdür ki baña virdüklerin başuma ḳaḳup bu āyetle işāret ider ki sūre (29) içinde **[ellezi] etʿamehum min cūʿi ve amenehum min ḫavf**[65] buyrılur diyü fikr eyledi. Hemān bu bahane ile (30) Ṣāḥib'üñ ḫidmetinde ḳaçdı. Aña ṭanışmadan yine Ḫˇārezm'e gitdi. Ṣāḥib bin ʿUbād nice (31) çirkin hicvler itdi ki bu iki beyt ol hicvler cümlesindendür. **Beyt:**

Lā temdeḥanne İbni ʿUbādin ve in heṭālet

Keffāhü bi'l-cūdi ḥatta cāvezü'd-diyemā

Fe-innehū ḫaṭarāt min vesāvisihī

Yuʿtī ve yemnaʿu lā buḫlen ve'l-ekremā

Yaʿnī Ṣāḥib bin ʿUbād'ı hīç siz medḥ eylemen. Eger-çi yaġdurursa da anuñ eyeleri iḥsān yaġmrın tā derelerden depelerden aşınca.

[589b] bu iḥsān sūretinde itdügi iḥsān küllī ḳalbine fütūr ider vesveselerdür. Kāh virür kāh virmez. Def'-i vesāvis (3) ider yoḫsa virmedügi virmedügi baḫīllıġından verdügi keremin degüldür. Çün ben ʿUbād'uñ bu keremine küfrān (4) oldı. Ḫˇārezm'e vardıġı gibi az geçmeden vefāt itdi. Ṣāḥib bin ʿUbād da anuñ küfrānu'n- (5) niʿmeligi bābında bu iki beyt-i āb-dārı didi. **Beyt:**

Seʾeltu berīden men Ḫorāsāne cānʾiyen

Fe-hel māte Ḫarezmiyyekum ḳāle neʿam

[65]Onları yedirip açlıktan korudu ve onları güvene kavuşturdu (Kureyş 4).

Fe-ḳultuktübū bi’l-caṣṣı fevka żarīḥī

Elā laʿna’llāhu men kefere’n-niʿam

Yaʿnī Ḫorāsān’dan gelür birine ṣordum. Sizüñ Ḫᵛārezmī’ñüz (7) öldi mi didüm belī didüm. Ben de kirec ile maḳberesi üstine bunı yazuñ didüm. Küfranu’n-niʿme olana Allāh laʿnet (9) ider veyā duʿāʾün ʿaleyh ola. Bu taḳdirce maʿnāsı agāh ol küfrānu’n-naʿīm olana Allāh laʿnet itsün (10) dimek olur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki çün Ẓāḥir zü’l-yemīneyny ʿAlī bin ʿĪsā bin Māhān’ı (11) cengde düşirdi ve Baġdād’ı aldı ve Muḥammed-i Emīn’i ḳatl eyledi. Emīrü’l-Müʾminīn Meʾmūn ḫilāfeti bī-māniʿ (12) u muzāḥim ḳodı. Bu cihetden de yanında tamām taḳarrüb-i kesb eyledi. Ḫalīfenüñ vezīri Aḥmed bin Ebū Ḫalid ile aralarında (13) muṣāfāt var idi. İkisi her ne iderlerse birbirleri ile müşāvere iderlerdi. Ammā her kāh ki Ẓāhir (14) emīrü’l-müʾminīn yanına gelürdi. [Anı] gördügi gibi ḳarındaşı Muḥammed Emīn’i anardı. Yaḳın oldı olurdı ki (15) gözinden yaş revān ide. Ġayret idüp kendüsini yenerdi. Kāh kāh Ẓāhir bu cihetden ḫalīfenüñ (16) alnından aṯār-ı taġayyür ü teʾessüf görürdi. Bundan müteʾeṯṯir olurdı. Bir gün gene Meʾmūn’uñ yanına geldi. (17) Anı gördügi gibi ḳarındaşı añup üzerine bār-ı ġam çökdi. Başın aşaġa idüp maḥzūn oldı. (18) Ẓāhir ilerü varup ḫıdmet itdi. Emīrü’l-müʾminīn bu dil-tenglügi nedendür? Bi-ḥamdü li’llāh ḫalḳ-ı cihān (19) cümle fermānuña rāmdur. Fermanı nifāẕdan ḥükmi muḥkem ve emri mübremdür. Rū-yı zemīn ferman-berleri hep emrüñüze (20) boyun virmişlerdür. Eger bizüm bilmedügümüz bir vāḳıʿa oldıysa buyuruñ anuñ defʿī nden bilmeyün ḫıdmet (21) kemerin baġluyalum didi. Meʾmūn ādem oġlanı ve ġamsuz olmaz ve her kişiye söylenmez didi. Ẓāhir evvelkiden (22) daḫı endiş-nāk olup ṭaşra çıḳduġı gibi emīrü’l-müʾminīn ḥādımlarınuñ eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣı olan (23) Ḫādım Hasan’a iki yüz bin aḳçe gönderüp andan iltimās itdi ki naz kilkiyle kendü ḫaḳḳında (24) żamīrin uğurlaya. Ḳarşu kendüyi gördükçe neye maḥzūn olur bile daḫı kendüye ḫaber vire. Ḥasan Ḫādım da (25) mültemisine icābet gösterüp anı aña bilivirmek bābında muntaẓır u mütefekkir oldı. Aña degin ki gice tedāvi (26) içün Meʾmūn bir ḳaç ḳadeḥ nebīz içüp mest-i şekl olmışdı. Bu ḥālde Ḥasan taḳrīb düşirüp (27) küstāḫāne yā emīrü’l-müʾminīn ḳuluñ bī-edeblik idüp ʿarż itdügüm budur ki bu gün ṣabāḥdan Ẓāḥir (28) emīrü’l-müʾminīn ḫıdmetine geldükde gözlerüñüz yaş ile ṭolup mübārek beşereñüzden melālet āṯārı (29) ẓāhir oldı. Aña sebeb ne idi? Emīrü’l-

müʾminīn bir sāʿat ṭımadı. Āḫir Ḥasan ṣorduġuñ bir sırrdur. (30) Saña diyeyin ammā zinhār senden kimseye çıḳmasun. Bu Ẓāhir benüm ḳarındaşum Muḥammed-i Emīn'i zārīlıḳla öldürdi. (31) Bañа iḫlās u ṣadāḳatinden degül belki Herseme'nüñ taʿaṣṣubı ucından itdi. Pes her dāʾim ki anı gördügümde (32) bedenümde uḫuvvet ḳanı ḳaynar. Ḳarındaşumı añarın ḳalbüme ḥüzn müstevlī olur didi. Ḥasan bunuñ işi ḳolay. (33) Buyuruñ Ẓāhir'üñ öñüñde boynın urayın. ʿiġvāñuz defʿ olsun didi. Ḥasan ḥādım ḫalīfeden

[590a] (1) ḫaber alduḳdan ṣoñra sırrla Ẓāhir'e bildürdi. Ẓāhir giceleyin Aḥmed bin Ḥālid'e geldi ḥāl-i perīşān (2) aña taḳdīr eyledi ve tīzcek ḫalīfenüñ yanından ır bir ıraḳ bir yire sal. Aña ıraḳdan ḫıdmet (3) ideyin beni gözi görmesün diyü tażarruʿ itdi. Vezīr nereye gitmek istersin ki saña orayı (4) muḳarrer idem didi. Ẓāhir Ḫorāsān vilāyetini isterin ki her vech ile ḥālüme münāsibdür didi. Yarındası (5) gün oldı vezīr Meʾmūn ḫıdmetine geldi. Taḳarrüble dün ḳulınuñ ḫāṭırına Horāsān ṭarafınuñ aḥvāli (6) geldi. Fikr eyledüm gördüm ıraḳ yirdür. Şöyle ki nā-gāh ol uclarda bir ʿadüvv ẓuhūra gele anı kim defʿ (7) ider? Diyü bu cihetten be-gāyet endīşe-nāk oldum didi. Meʾmūn ḫaylī müddetdür ben bu endīşedeyin ammā (8) gönderecek ādem bulamazım kim olsa ki anda götüreyüz didi. Vezīr eger Ẓāhir'i götürürseñüz ol (9) ṭarafdan göñlümüz emīn olurdı. Zirā merd-i kār-dāndur. Hem ol ṭaraflaruñ aḥvālin tamām maʿlūm idinmişdür (10) didi. Meʾmūn mebādā idüp ol memleketde düzildügi gibi memleketi benümsiye bize ʿışyān idüp (11) istiḳlāl sevdāsına düşe didi. Vezīr bunı idemez ben buña żāminin ki ol ben ol emīrü'l-müʾminīn (12) niʿmetin başmaz yaḳīnen bilürin size küfrānu'n-niʿme olmaz. Anuñ'çün ki Ḥaḳḳ teʿālā küfrānu'n-niʿme olanlaruñ (13) tīz ḥaḳḳında ne geldügin bilür didi. Ḫalīfeyi rıżā itdi. Ẓāhir'e Ḫorāsān begliginüñ menşūrı (14) yazılup Ẓāhir'e gönderdiler gitdi. Varup ol vilāyeti żabṭ eyledi. Anda tamām düzelüp (15) her emrine niẓām virdükden ṣoñra leşker yaḳın idüp ḫalīfe buyurduġı gibi ʿisyānı āşikāre (16) itdi. Ḫorāsān vilāyetinde müstaḳil pādişāh olmaḳ efkārına düşdi. Emīrü'l-müʾminīn Meʾmūn'uñ (17) ḫuṭbeden adın giderüp ḫuṭbe-i ḫilāfeti de maʿārīf sādātdan bir kimse adına oḳıtdı. Ol (18) gice sarāyına gelüp yatdı irtesi döşeginde ölmiş bulındı. Hīç mevtine sebeb-i ẓāhiri ne [oldı] (19) bilmediler. Eger-çi ḥaḳīḳat-i ḥāl maʿlūm idi ki küfrānu'n-niʿme olındığınuñ sırrı idi ki anı başına (20) geldi. Ḫaberi Meʾmūn'a iricek. Her ḳul ki işini Ḥaḳḳ teʿālāya ışmarlaya aña böyle muʿāvenet eyler (21) diyü buyurdı.

Beyt:

İşin Mevlā'ya taḳrīż eylese ḳul

Oñarur her işini bī-taʿab ol

Ḥikāyet: (22) Getürmişlerdür ki Kūfe şehrinde bir māl-dār ṣarrāf vardı. Māl [u] firāvān ḥadden bī-dūn idi. (23) Hem niʿam ehli idi hem kerem ehl[i]. İttifāḳ bir ʿavān anuñla dost oldı. Aña niçe kerre inʿāmlar (24) ve iḥsānlar eyledi. Vaḳtā ki Kūfe'de fitneler ẓuhūra geldi Ḫavāric ḫurūc eyledi. Ol ʿavān ḫavārice (25) tābiʿ olup anlara niçe muʿāvenetler idüp muẓāheretler itdi. Ṣoñradan çün Musʿab bin ez-Zübeyr (26) Kūfeʿye vālī olup ḫavāricüñ başlarına nekbet geldi. Ol ʿavān ḳorḳusından dostı ṣarrāfuñ (27) evinde ṣaḳlandı. Müddet-i medīd ve ʿahd-i baʿid ṣarrāf anı ṣaḳlayup nice zamānlar geçdi. Āḫir ki Ḥaccāc (28) Kūfe'ye gelüp Muṣʿab'ı öldürdi ve Kūfe'yi aldı. Anuñ evinden ʿavān ṭaşra çıḳup bir ṭarīḳ ile (29) Ḥaccāc'a ṣoḳıldı. Baʾżı ḫıdmet üzerine ḳodılar. Āṯār-ı kifāyeti ẓāhir oldı. Bir gün Ḥaccāc aña (30) ya ʿaḳl u kifāyetüñde kār-dānluġuñdan bize hemān bu ḳadar mı fāʾide ḥāsıl olur? Gelseñ eger Kūfe (31) içinde baʿżı muḫālifler bilürseñ bize diseñ anlaruñ tedāriklerin görseyüz didi. Ol kāfir-i (32) fācir emīn devlet ü ʿizzetde pāy-dār ola. Şunda bir māl-dār ṣarrāf vardı. Rızḳ u mālına nihāyet (33) yoḳdur. Anda Musʿab bin ez-Zübeyr altı bin altun emānet ḳomışdur. Anı siñdirdi ekṯer ġınāsına sebeb budur

[590b] (1) didi. Ḥaccāc buyurdı ṣarrāfı ṭutdılar. Anı nice çeküp çevirmek ile dīvāna getürdiler. (2) Başına envāʿ-ı belā vü ḳażā geldi. Urup dögmek ile muḥkem incitdiler. Beni Ḥaccāc öñine iletüñ didi. (3) İletdiler aña Musʿab sende emānet ḳoduġı altunı vir de ḫalāṣ ol didi. Ṣarrāf bende (4) Musʿab emānet altun ḳomadı. Ben anuñ aʿmāline mutaṣarrıf degül idüm. Anuñla **vechen mine'l-vücūh** münāsebetüm (5) yoġdı. Bu ne ṭarīḳle müyesserdür didi. Ḥaccāc ʿavān içün fülān ḫ̆āce böyle taḳrīr itdi didi. (6) Ṣarrāf gerçek buyurursız. Benüm günāhum yoḳdur vardur ki ben anı iki yıl miḳdārı evümde ṣaḳladum. Bu müddet de (7) kendinüñ ve ehl [ü] ʿıyālinüñ cümle ḫarclarını gördüm. Bir ḥabbesini almadum. Andan anlar diler ḥużūruñuzda benüm (8) ṣıdḳ-ı maḳālüm rūşen ola didi. Ḥaccāc buyurdı ʿavānuñ ʿavretini öñine getürdiler. Bu geçen fetretlerde (9) siz ḳanda ṣaḳladuñuz diyü ṣordı. ʿAvreti fülān ṣarrāfuñ evinde ṣaḳlanduḳ. Anuñ bize itdügi (10) inʿām u iḥsānı söylemege dilümüz vefā eylemez. Beyān u ʿibārete ṣıġmaz didi. Ḥaccāc bildi ki ʿavān kimdür. (11) İḥsānı küfran ile muḳābele itdi. İtdügi ġammāzlıḳ dürūġ u bühtāndur. Eylüge yarāmazlıḳ (12) ola gelmişdür diyü buyurdı. Aña tamām bin

degnek urdılar ve şehr içinde her kim ki (13) münʿimüñ inʿāmı muḳābelesinde küfrān göstere ve ḫalḳuñ kendüye iḥsān haḳḳını bilmeye anuñ (14) cezāsı budur diyü çaġırtdılar ve ṣarrāfdan ʿöẕr dileyüp anı āẕād itdi. **Ḥikāyet:** (15) Getürmişlerdür ki Ömer bin ʿAbdu'l-Melik'üñ Seleme bin ʿAvf'uñ üzerinde çoḳ ḥaḳḳı vardur. Aña (16) bī-şumār inʿām u iḥsān itmiş idi. Anuñ siyāsinde niçe māl u esbāba mālik (17) olmışdı. Āḫir ki aña Erşīḥ vilāyetinüñ eyāletin virdi. Yaraġı yasaġı ḥadem u ḫaşemi (18) çoġaldup sevdā-yı istiḳlāl düşdi. ʿAmr bin ʿAbdu'l-Melik ʿāṣī olup niʿmetine (19) kāfir oldı. Bir vech ile ḳuvvet ṭutdı ki anuñ defʿine ʿAmr bin Abdü'l-Melik gitdü nefsi ile ḥareket (20) itdi. Anuñ üzerine leşker-i cerrār ile rāyāt-ı ẓafer ġāyāt çekdi. Seleme bin ʿAfv da anı sipāh (21) bī-şumār ile ḳarşuladı. Ortalarında ʿaẓīm ceng oldı. ʿĀḳıbet Seleme ceng leşkeri şındı. Eṣnā-yı (22) cengde Seleme'ye birisi bir gönder urdı. At üzerinde yıḳdı. Maʿreke ortasında cān virdi. (23) ʿAmr bin Abdü'l-Melik başı ucına gelüp gördi ḳanıyla ṭobraḳ arasında ḳalmış yatur. Bu beyti oḳıdı. (24) **Beyt:**

Yā men ġadā müteceddilen fevḳa's-serā

Hel yecibul el-küfrānu illā mā terā

Yaʿnī ey sabāḥdan yir üzerinde cedel iden kimse küfrānü'n-niʿme olmak getürmez illa şimdi gördügüñi yaʿni bela helāk getürür didi. **Ḥikāyet:** Ol vaḳt ki Emīr İsmaʿil bin Aḥmed-i Sāmānī raḥmetu'llāhi ʿaleyhe Emīrü'l- (27) Müʾmīnin Muʿtażıd'uñ fermānı ile ʿAmr bin Leyṣ ile cenge vardı. ʿAskerini ṣıyup ʿAmr'ı (28) bir demür ḳafes içine ḳoyup ḫalīfeye gönderdi. Ol gün ki ʿAmr'ı Baġdād'a getürdiler. (29) Emīrü'l-Müʾminīn Muʿtażid dīvān-ı ʿāmm itdi ḫāṣ u ʿāma icāzet virdi. Dīvānına ḥāżır oldılar. (30) Bu cemʿ-i kesīr cemm-i ġafir içinde ʿAmr'ı ḥużūrına getürdiler. Aña tevbīḫ esnāsında **inne li-niʿme'l-** (31) **mülūki ʿaleyküm ḫaḳḳun fe-iẕā ebṭāltümūhā bi'l-künvāni āteykümü's-suyūfü mütḳāḍiyeten**. (32) Yaʿnī sizüñ üzerüñüzde pādişāhlaruñ niʿmetleri ḥaḳḳı vardur. Her ḳaçan siz ol niʿmetler (33) ḥaḳların küfrānu'n-niʿme olmaġla ibṭāl itseñüz sizden ḳılıçlar gelür ol ḥaḳları alur.

[591a] (1) irişdiler ʿAbdu'llāh bin Ẓāhir billerindeki altunı ḫazīnesinden āgāh olmışdı. Giceleyin ādemler gönderüp (2) yüzinde ṭutdılar billerinde altunları aldılar içlerinden on kimsenüñ boynın urdı. bāḳīsini (3) ḳalʿalara yitişdürüp ḥabs eyleyüp ve bilelerince olan yüz yük esbābı da żabṭ itdi. (4) Andan ḫalīfe cānibe ʿarż eyledi. Afşīn yüz kimseyile

Çaġāniyān'a üç yüz bin ḳızıl (5) altun göndermiş ve yüz yük pādişāhāne gözler görmedük esbāb ile Nīşābūr'a geldiler. Cümlesin (6) alup żabṭ eyledüm ve ādemlerin ḥabs eyledüm. Fermānuñuz nedür didi. Ḫalīfe aña miṯāl gönderüp (7) altunı ʿasker yaraġına ḫarc idüp leşker ile Aḥmed bin Naṣr'uñ üzerine var anuñla ceng it anı (8) ṭutagör ve esbābı bizüm içün ḫazīnede ṣaḳla diyü buyurdı. Pes ʿAbdu'llāh bin Ẓāhir de ol (9) üç yüz bin altunı ʿulūfe virüp yigirmi bin ʿasker cemʿ idüp oġlı Ebū'l-Faẓl bin Ẓāhir'e (10) ḳoşup Cürcān memleketine Aḥmed bin Naṣr'uñ üzerine gönderdi. Vardı anuñla uġraşdı ʿaskerini (11) başdı. Aḥmed bin Naṣr'ı giriftār eyledi. Aḥmed'üñ ḫazīnesinde Afşin'üñ nāmeleri bulındı ki aña (12) göndermiş idi. Kendinüñ ne ṭarīḳ ile ʿiṣyān idecegin aña bildürmiş idi. Eglenmeyüp fetḥ ḫaberi ile (13) cümlesini ḫalīfeye gönderdi. Vāṣıl olıcaḳ Aḥmed bin Naṣr'ı Baġdād'a gönderesin diyü fermān (14) eyledi. Ol daḫı gönderdi ve Aḥmed bin Naṣr'ı Baġdād'a getürdiler. Bir gün ḫalīfe bir ulu (15) dīvān itdi. Bir mecmāʿ-ı ʿaẓīm oldı. Ḫalīfe buyurdı Naṣr'uñ ḫazīnesinde bulınan nāmeleri (16) Afşīn'e gösterdiler. Bunları sen mi yazup gönderdüñ diyü yoḳ ben yazmadum. ʿAbdu'llāh bin (17) Ẓāhir ki benüm arduma düzmesidür didi. Muʿtaṣım Aḥmed bin Naṣr'a ṣordı. Bu nāmeleri saña Afşīn mi (18) gönderdi didi. Afşīn'den utanup bu göndermedi diyü inkār eyledi. Muʿtaṣım buyurdı (19) ġażāba gelüp şuña işkence idüñ didi. Birḳaç dögince iḳrār eyledi. Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn (20) ʿulemāyı çaġırtdı geldiler. Anlar maḥżarında Afşīn'e yüz ṭutup şöyle işitdüm ki evüñde muġlar kitābı (21) Yaʿnī zerādüştün Zend Avestā Tevrāt kitābı var imiş. Aña muṣḥaf gibi ḥürmet idermişsin didi. Afşīn (22) gerçek vardur benüm ḳarındaşlarum yadigār idi. Anlar ḥürmet iderler ʿazīz ṭutarlardı. Ben de ʿazīz ṭutarın didi. (23) Andan Afşīn'e sen āteşe secde idersin didiler. Siz Muʿtaṣım'a secde idersiz. Bunuñ birle Muʿtaṣım (24) barmaġın āteşe ṣoḳsa yakar ḳara kül ider. Ben āteşe secde itsem ne var didi. Seni sünnetsüzdür dirler (25) didi. Ben geldügümde büyük oğlan idüm kendümi sünnetçiye göstermege ʿār itdüm kendümi (26) göstermedüm. Siz peyġamberüñ hezār sünnetlerin terk idersiz ben birin terk itmekle n'olmış didi. Bundan ġayrı (27) şerʿen ḳātlüñ icāb ider. Niçe sözler söyledi. ʿUlemā ḳatline fetvā virdiler. Emīrü'l-müʾminīn (28) buyurdı. Aña siyāset eylediler. Küfrānu'n-niʿme olmaġın cezāsını buldı. Bunı hemān (29) aña oldı ṣanma. Bu ḳāʿide-i müstemirredür. ʿAdetu'llāh bunuñ üzerinedür elbetde ʿiṣyān (30) ẕemīne küfran toḫmın eken ʿaḳıbet ziyān ider. **Ḥikāyet:** Tārīḫ-i Yümnī'de mesṭūrdur ki (31) Sulṭān Maḥmūd Sebük Tigin'üñ oğlı Sulṭān Mesʿūd'uñ ḳullarından

Ṭuġrul dirlerdi bir beg (32) var idi. Eger-çi Sulṭān Mesʿūd aña ziyāde ḳadr virüp ümerā-yı ʿaẓīmü'ş-şānından idi (33) ammā ḥadd-ı ẕātında bed-nihād kimesne idi. Sulṭān Mesʿūd göçüp yirine Sulṭān er-Reşīd

[591b] (1) pādişāh olıcaḳ fi'l-ḥāl aña ʿişyān eyledi. Ekser-i memālike müstevlī oldı gitdükçe (2) bunuñ aḥvāli ḳuvvet ṭutup pādişāhuñ aḥvāli żaʿif üzere oldı. Hemān Ṭuġrul (3) mülk-i Maḥmūdī'ye mālik olmaġa ṭoġrıldı. Sulṭān ʿAbdu'r-Reşīd'i ṭutmaġa ve kendüsi taḫtına geçmege (4) ikdām itdi. ʿAbdu'r-Reşīd gördi anuñla muḳābeleye ḳādir degüldür. Żarūrī bir ḳalʿaya ḳaçdı (5) taḫt u serīri ḳoyup ser ḳorḳusıyile tācı terk eyledi. Ṭuġrul taht-ı salṭanatına geçüp yirine (6) pādişāh oldı. Sulṭān ʿAbdu'r-Reşīd ḳalʿadan çıḳarup öldürdi. Memālik-i Maḥmūdīye'yi ser-ā-ser (7) żabṭ itdi. Ġazneyn vilāyetine müstaḳil pādişāh-ı ʿāli-cāh oldı. Ḫazā'in [ü] emvālini taḫṭ-ı taʿsarrufına (8) getürdi. Vezāretini Ebū Sehl-i Zevzenī adlu kimseye virdi. Eger-çi ol vaḳtde olan (9) ʿuḳalā-yı rüzgārdan ammā mizācında ḫubb-ı cāh u māl vardı. Şuġl-i vezāretüñ veḫāmet-i (10) ʿāḳıbetinden āgāh oldı. Ṭuġrul muttaṣıl şarāb içmege meşġūl oldı. Cümle memleketde alan (11) viren veziri idi. Cihān ḫalḳını cāndan bī-zār eylediler. Ne pādişāh kendü aḥvālin ıṣlāḥına saʿy (12) iderdi ve ne vezīr işüñ ʿāḳıbetin mülāḥaẓa iderdi. Ol zamānuñ ʿuḳālası temāşāya baḳarlardı (13) ki buñlaruñ aḥvāli ḥuṣūṣında perde-i ġayb altından bāzīçe ẓuhūra gele ve leyl ḥublāsı nice ferzed ṭoġura. (14) Bārī dīvān-ı risāletleri serhenglerinden Ebū ʿAmr adlu kimse eydür. Ḫānedān-ı Maḥmūdī niʿamī bile perverde (15) olmış kimesnelerden Boşken ile ki dīvān gününde [padişā yanında] silāḥ ṭutanlar idi. Benüm āşināluġum vardı. Bir gün (16) baña ḳarındāşı bu taḫt üzerinde oturan segi görür misin ki bizüm pādişāhlarumuz yirine geçmişdür (17) oturur. Gūyā ay yirine bulut şeker yirine zehr güher yirine seng gül yirine ḫār geçmişe benzer. (18) Bir ʿazm-ı ḥazm eyledüm ki başumı bu ḫānedānuñ fedāsı eyleyem ve bu devletüñ niʿmeti şükrine cānum ortaya ḳoydum. (19) Bu taḫt üzerinde oturana bir yarāġ ile bir muḥkem ḍarb uram. Eger öldüribilürsem ḫod ḥüve'l- (20) maḳṣūd ve illā ġāyeti beni de öldüreler. Hīç birinden ġam çekmezin didi. Ben de aña ey bīrāder (21) bu fikr ile didüm hīç fikr lāzım itdügüñ ʿaḳla uyar iş degüldür. Bunı oñatça fikr eyle (22) didüm. Hīç fikr lāzım degül. Ben çün başı cānı ortaya ḳodum. Baña bu işi işlemek āsāndur (23) didi. Bu emri de kendü gibi birḳaç kimseler daḫı yoldaş idindi. Ben dā'ima añun aḥvāline nāẓır (24) idü ki neyleye anı her gördükçe maḥfī ṣakın sırruñı kimseye açma. Tamām iḥtiyāṭ üzere ol diyü (25) her bār ışmarlardum. Aña degin ki çün Ṭuġrul ṭaġı ḫalḳa nevrūz ḳonuḳluġın eyledi.

Ekābire ḫilʿatler (26) virüp ʿādāt üzere teşrīfler ve inʿāmlar buyurdı. Bār-gāhından diledi ki taḫtı üzerine çıka. (27) Boşken kendü gibi üç silāḥ-dārıyla daḫı ittifāḳ itmişdi. Anlara siz ḳaluñ bunuñ ḳatline evvel (28) ben mübāşeret ideyin. İbtidā ben bozdoğan ile urayın. Eger tamām idebilürsem ḫoş illā siz nacaḳ üşürüñ (29) pāre pāre idüñ. Eger arada biz de ölürseyüz ʿālemde eyü adumuz söylene. Niʾmetile büyütdükleri (30) ḫānedāna iḫānet idenüñ ḥaḳḳından gelmişler. Nān u nemek ḥaḳḳın yirine ḳomışlar diyüp vefa-dārlıḳ (31) ve ḥaḳḳ-güẕār olmaġla ḳıyāmete degin eyüler dilinde ḍarb-ı meṡel olayüz diyüp dördi de muntaẓır oldılar. (32) Boşken eydür. Ṭuġrul bār-gāhından görindügi gibi beni ditremeler ṭutdı. Şöyle ki dişlerüm çatır çatır ötdi. (33) Aġzuma bir aġaç pāresi alup dişlerümle muḥkem ṣıḳdum ki dişlerümüñ çatırdısı işidilmeye kimse

[592a] (1) bundan bir nesne ḥayāl itmeye. Hemīn Ṭuġrul gelüp ayaġın taḫt üzerine başayın diyince (2) tevekkül-i ḥaḳḳ idüp iki memelerinüñ altına ḳuvvet ile bir boz doġan çaldum ki ḳuvvetümden yire yıḳuldum. (3) Yoldaşlarum da nacaḳ öşürdiler. Ṭuġrul'ı orada tamām itdük. Bir yoldaşum maḳtūl oldı. (4) Ben ve iki yoldaşum daḫı selāmet ḳurtılduḳ. Bār-gāhda ıżṭırāb oldı. Ben başını kesdüm. (5) Ġavġa ḳopdı gevdesini pāre pāre itdiler. Başını bir aġaç üzerine diküp ḳaldurdılar. aʿyān-ı ḫalḳ (6) ḫalḳ sarāy ḳapusına geldiler. Kimesnenüñ bundan ḫaberi yoḳ idi. Bu ḥāli göricek cümlesi ḳaçup (7) ṣaḳlandı. Andan leşker atlandılar. Kār-ı salṭanatda müşāvere itdiler. Ḫaber aldılar ki raʿandese ḳalʿasında (8) Sulṭān Mesʿūd'uñ oġıllarından bāḳī ḳalmış baʿżı kimseler var imiş ki bir ṭarīḳle Ṭuġrul-ı (9) ṭaġinuñ tīġ-i ḳahr [u] ẓulmünden ḳurtılmışlar. Pes tīz anlar tecemmül ü tekellüf ile şāhāne esbāb iletdiler. (10) Üç ḳarındaşlar imiş üçini de ʿizzet u ḥürmet ile getürdiler. İçlerinden Emīr Ferruḫ-zād'ı pādişāh (11) eylediler. ḳāʾide-i mülk kemā-kān mümeḥḥed oldı. Ḫānedān-ı Maḥmūdī söyinmişken yine yandı ġayrılar eline (12) düşmiş. Bāz-ı devletleri yine ḳondı. Bir vefādārlıkla zāʾil olan ʿizzet-i ḫānedān-ı Maḥmūdī kemā- (13) kān yirine geldi ve Ṭuġrul küfrānu'n-niʿme olmaġla bir vech ile cezāsı buldı ki aṣlā aña iḥtimāl (14) virilmeyen ṭarīḳ ile maḳtūl oldı. Hezār ʿasker-i cerrār ile müyesser olmayan iş ḫerīfüñ (15) eli ile müyesser oldı. Buña bāʿis degüldür illā küfrānu'n-niʿme olmaġın şeʾametidür ki bu ulu pādişāhuñ (16) böyle aḳbeh-i vücūh üzere erāzil ḳatl olınur gibi ḳatl olındı. Bunda fikr olınsa (17) hezār ʿibret alacaḳ yir vardur. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Üçinci Ḳısmından** (18) **On Ṭoḳuzıncı Bāb İlüñ Mesāvesin İdüp ʿĠammāzlıḳ ve Ḳovucılık İtmegün Meẕemmetindendür:** Āgāh ol nemīme diyü (19) ʿArapça şundan

bundan söz dirmege dirler ki ve ism-i fāʿili nemmāmdur ve yine ʿArapça ġamz diyü ḳovucılıġa (20) dirler. Bunuñ da ism-i fāʿili ʿġammazdur. Bu iki ḫaṣlet-i mezemmetde berāberdür. Ammā nemmāmlıḳ cümle (21) ḫıṣāl-ı zemīmeden olduġına Kitāb-ı Kerīm ve Ḳurān-ı ʿAẓīm'de taṣrīḥ vardur. Ḳāla'llāhu teʿālā (22) **Hemmāzin meşşāin bi-nemīmin mennāʿın li'l-ḫayr-ı muʿtedin eşīm**[66] hemz daḫı ʿArapça nemīme maʿnāsınadur. Bunuñ da ism-i (23) fāʿili hemmāzdur. Nite-ki naẓm-ı mübarek-i Ḳurān'da ki gibi bunuñ ism-i fāʿili hümeze gelür. Nite-ki Ḳurān-ı (24) Ḳadīm'de **Veylü'l-li külli hümezeti'l-lümezetin**[67] ayetinde maʿnāsı gelmişdür. Erbāb-ı tefsīr hümezeden murād suḥān- (25) cinlik ve mümezeden murād ḫalḳuñ ardınca ġaybın söylemekdür diyü beyān itmişlerdür. Bu āyetle ikisinüñ (26) daḫı yaramazluġı ṣābitdür. Zīrā āyetüñ maʿnāsı vay her söz çīn idenüñ veyā ilüñ ʿaybın söyleyenüñ (27) ḫāline dimekdür. Resūlu'llāh daḫı ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem bir ḥadīṯ-i şerīflerinde **Elā uḫbirükūm bi-şirārikum** (28) **el-meşşā'ūne bi'n-nemīmeti**. Yaʿnī ben size şerr ehlī olanlaruñuzı ḫaber vireyim mi anlar içüñüzde (29) söz dirmege gezenlerdür diyü buyurdılar. Pes iltizām olınan üzere bu bābda bu ḫaṣletler (30) belālarına mübtelā olan kimselerüñ ve aḫiret vebālinden ġayrı dünyāda buldıḳları cezālaruñ (31) bābında bir niçe ḥikāyetler getürildi. **Ḥikāyet: Mülūk-i ʿAcem tārehcilerinden mesṭūrdur**. (32) Ekāsirenüñ tekebbür ü tecebbürlerinden biri de bu idi ki pādişāha maḥṣūṣ ~~eylediler ḳāʿide bir mülk~~ (33) ~~kemā-kān Muḥammed oldı ḫānedān-ı Muḥammed'i yine yandı ġaribler eline düşen bāzı~~[68]

[592b] (1) olan ṭaʿāmlardan ʿavāmmı menʿ iderlerdi. Eger ʿavāmmdan biri anuñ gibi ṭaʿāmlardan (2) bişürüp yise anı incidürlerdi. İttifāḳ bir vaḳtde bir bāzārcı kimse leşker ḫalḳından (3) evine iletüp ziyāfet eyledi. Niçe tekkelüflere ve zaḥmetlere girüp envāʿ-ı eṭʿime bişürdi. (4) Meger ol eṭʿimenüñ içinde pādişāha maḥsūs olan ṭaʿāmlardan daḫı var idi. mülāḥaẓa (5) idüp ġafletle ol ṭaʿāmdan daḫı bişürmişlerdür Bārī ol kimse bāzārcınuñ (6) evinde idüm. Beni ziyāfet idüp ḫāṣṣa taʿāmlardan nice yimekler bişürmiş ki ġayrılar (7) anı bişürmek ve yimek yasāḳdur. Ḳuluñ ṣıdḳ-ı iḫlāṣumdan bunı ʿarż eyledüm didi. Kisrā kāġıduñ (8) arḳasına tevḳīʿ yazup senüñ iḫlāṣuñı begendüm ve bāzārcınuñ fiʿiline incindüm ammā ol ṭaʿāmı (9) bişürdügi içün degül belki bunun'çün

[66] Devamlı kusur arayanlara, laf taşıyanlara, hayrı devamlı engelleyenlere, haddi tecavüz eden günahkârlara (itaat etme) (Kalem 11-12).
[67] Arkadan çekiştirmeyi ve kaş gözle alay etmeyi alışkalık haline getirenlerin vay haline! (Hümeze 1).
[68] Müstensih bu kısmın üzerini çizmiştir.

ki n’içün senüñ gibi küfrānu’n-niʿme u ġammāz u nemmām kimesneyile dost (10) olurdı ve seni ḳonuḳlardı ki anuñ şükrān-ı niʿmeti küfran ile ḳarşulayup eylügini yarāmazluġla (11) muḳābele itdüñ. Bizüm ḥażretimüzde ġammazuñ bāzārı kāsid ve nemmāmuñ kārı fāsiddür diyü buyurdı. (12) Ḥafażana’llāh ʿanhu seyyināte **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir kimse bāzāra vardı. Dellāl elinde (13) bir ḳul gezer. Aña müşteri oldı ṣāḥibi bu ḳul envāʿ-ı ḥüner ile ārāstedür. Ammā bir ʿaybı vardur. (14) [Bu ʿaybı ile] ṣatarın nemmām u ġammāzdur didi. Müşteri nemmām olup n’eylese gerek? Bu cüzvī ʿaybdur didi. (15) bu ʿAybla ol ḳulı ṣatun aldı evine iletdi. Bir nice gün evinde ṭurdı. Andan ḥubṣ-ı bāṭın (16) iẓhār idüp ʿayb-ı ḳadīmin eline aldı. Bir gün efendisinüñ ḫatunı tenhā bulup aña ḳadın bu efendi (17) beni alaldan senüñ benüm ḥaḳḳumda itdigüñ eylügi hīç bir ḳadında görmedüm. Ben de eylügi bilmek gerekdür. (18) Pes seni efendinüñ bir sırrına muṭṭalīʿ ideyin ki andan saña żarar vardur. Tedārikin eyle ammā şarṭ-ı (19) ān ki beni efendüm yanında utandırmayasın. Aña bunı didügüm dimeyesin. Bilki efendüm senden uṣalmış. (20) Gizlü bir ʿavret ile muʿāmelesi var. Gice gündüz anuñla aşḳ bāzlukdadur. Dün işitdüm anuñla (21) söyleşürlerdi seni boşayup anı nikāḫlanmaḳ ister didi. ʿAvret yüregini burı ṭutdı (22) oġlana ben bunuñ tedārikin nice iderin? Buña çāre olursa gene senden olur diyüp (23) minnetler eyledi. Baña bunı ṭuydurmaḳ keremin niçe itdüñse gene defʿīn de sen görivirdi. Oġlan (24) ben buña bundan ġayrı tedārik bilmezin ki şunda bir kimse var. ʿİlm-i tencim ü takvimde ve ʿazaʾim bilmekde (25) bī-naẓīr-i ʿālemdür. Nefesiyle gökden māhı ve denizden māhīyi indürüp çıḳarmaġa ḳādirdür. Erlerüñ (26) boyunları altınuñ ḳılı üzerine bir nesne oḳur. ʿAvretleri içün şīrinlük siḥrin ider. (27) Er ʿavretüñ dīvānesi olur. Dirseñ bir keskün ustıra getürüp saña vireyin. Efendi (28) uyḳuya varduġınleyin ol ustıra ile boynı altından bir pāre ḳıl ḳazı baña vir. (29) Varayın ol müneccime ileteyin. Saña anuñ üzerine bir efsūn oḳıdup bir siḥr itdüreyin ki (30) efendi bir ān sensüz ārām itmesün didi. ʿAvret sevinüp aña minnetler itdi. Oġlan (31) segirdüp gitdi vardı bir keskin ustıra getürüp ʿavrete virdi ve döndi efendisi (32) yanına vardı. Tenhāsında aña da efendi bunca müddetdür ki ḳulluḳ bendine giriftārın hergiz (33) baña senüñ gibi [efedi] müyesser olmadı. Benüm ḥaḳḳumda senüñ itdügüñ şefḳat u merḥameti hīç bir efendiden

[593a] (1) görmedüm. Baña senüñ ḳuluñ olmaḳ ġayrı elinden āẕād olmaḳdan yigdür. Çün senüñ üzerümde (2) bu vech ile ḥaḳḳuñ vardur baña da lāzımdur ki ol ḥaḳḳı bilem.

Senüñ ʿırżuñı ṣaḳınam ḳadınuñ (3) bir şerrine muṭṭaliʿ oldum. Bir bī-gāneye baş ḳoşmış anuñ ʿaşḳı ile ṣabr u ḳarārı yoḳ. Seni (4) öldürüp aña varmaḳ ḳaṣd eylemiş ve bu maṣlaḥat içün bir keskin ustıra ile yaraḳlamış. (5) Eger inanmazsañ eve var yat kendüñi uyḳuluġa var ve gör ustıra ile üstüne niçe (6) gelür seni boġazlamaġa didi. Kişi bu sözden müteʾeṩṩir oldı anuñ ġammāzluġı ʿaybı ḫāṭırına (7) gelmedi. Sözinden içine od düşdi. Ġayret u ḥamiyyet teḳāżāsıyla yirinden ḳarārı (8) ḳalmadı. Tīz ḳalḳup evine vardı didügi gibi yatup kendüyi uyura urdı. (9) Bu ḥarāreti ʿavret de oġlan yüregine ḳoyduġı āteşle sīne-sūz idi. Öñürdi (10) bu ḥarāreti söyindüribilsem diyü cānı iverdi çün gördi eri yatup uyudı (11) tīz ustırayı çıḳarup ḳolayladı ve yab yab erüñ üzerine geldi. Er bunı (12) gözlerdi bu ḥālde ḳarārı ḳalmadı. Tīz ḳalḳup ġażabla ʿavretüñ elinde ustırayı (13) alup ʿavreti yaturdı. ʿAvret feryād idegördi. Ġayrı murādum vardur diyü çaġır (14) dı dinlemedi. Ustıra ile ʿavreti boġazladı nā-ḥaḳḳ yire ḳanını dökdi. ʿAvretüñ (15) ḳavmi ve ḥāmī geldiler anlar da ʿavretüñ ḳıṣṣāsı içün eri öldürdiler. **Ḥikāyet:** (16) Getürmişlerdür ki bir kimesne Emīrü'l-Müʾminīn Muʿtażıd ḫıdmetine gelüp ḥalvetinde bir sözüm (17) var size ʿarż ideyin didi. Muʿtażıd söyle eger ṭoġrı söz ise maḥmūd düşer (18) illā melāmet olınursın didi. Ḥerīfe leşker ḫalḳında bir kimesne fülān der bendi (19) beklemege göndermişler sizüñ icāzetüñüz yoḳ iken ḳomış gitmiş. Benüm ḳom[şum]dur evine geldi (20) orayı ḥāli ḳomış didi. Muʿtażıd derbendüñ ḥāli ḳaldugın bize bildürdüüñ ki yarāmaz (21) degül. Ammā ḳoñşunuñ ḥaḳḳında ġammāzluḳ itdüñ. Eger bu sözüñ gerçek olsa saña (22) fāʾidesi yoḳ ve eger ḫılāf-ı vāḳıʿ olsa muʿāḳıb olurdum. Hele bu defʿa var seni (23) ʿafv itdüm. Artuḳ bunuñ gibi sözler söylemege iḳdām idici olma ve bu sözümde saña (24) işāret vardur ki bilesin adāb-ı selātīn [ü] mülūk böyledür ki mücrimlere evvel (25) defʿa da dil ile ʿitāb iderler. Tekrār dönse ol cerīmeye bir daḫı irtikāb itse (26) ol vaḳt ʿitāb iderler. ʿitāb ʿiḳāba mübeddel olur. Ben hīç bir kimseye ḥużūrumda (27) bu nevʿden söz söyledügin istemezin. Aṣlā ġammāz u nemmāmı sevmezin. Anuñ'çün ki eger (28) ṭoġrı söylerse eksügine gerek olmayan söylemiş olur ve eger yalan söylerse (29) bühtān itmiş olur diyü buyurdı. Emīrü'l-müʾminīnden bu sözi işidenler āferīn (30) idüp aña ḫalkuñ muḥabbeti daḫı ziyāde oldı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki çün (31) ʿAbdu'l-Melik bin Mervān Ḳayṣūn-ı Ẕüveyb'i bir gün vezāret mertebesine geçürdi yanında (32) ziyāde taḳarrübi ve ʿulüvv-i mertebeti vardı. Bir gün aña naṣīḥat yüzinden seni saʾirler içinden (33) öründüledim kendü ḥażretüm teḳarrübine muḫtaṣ ḳıldum ve saña bu şerefi erzāni buyurdum ki her ne

[593b] (1) maṣlaḥatı ki benüm mevḳıf-ı ḥażretümde ʿarż idersin cümlesi mesmūʿ-ı maḳbūldür. İllā zinhār üç (2) nesneden ṣaḳınasın ki senden rıżām saḫṭuma mübeddel olmaya. Evvel bu ki ḥużūrumda yalan (3) söylemeyesin zīrā şundan ki yalancı iller gözinden ḫor olur. Ḫalḳuñ iʿtimādı olmaz ikinci (4) bu ki beni yüzüme ḳarşu baña medḥ itmeyesin ki ben kendümi yig bilürin sen beni medḥ itdügüne ne (5) maġrūr olurın ve ne mesrūr üçinci bu ki benüm ḥużūrumda kimesneyi ġamz itmeyesin. Gerek leşker (6) ḫalḳından olsun gerek raʿiyyetden öñümde kimsenüñ yarāmazluġın söylemeyesin. Zīrā (7) şundan ḫāli degül ki baña yarāmazluġın söyledügüñ yā leşkerden ola yā raʿiyyetden olursa (8) ben anları her suc ile teʾdīb idersem ḳalbleri benden ṣoġur. Eger leşkerden olursa (9) kemliklerin işitmekle benüm yüregüm anlardan ṣoġur. Āḫir anlar ile aram benden ḳorḳuda olurlar. (10) Meṣāliḥ-i memleketde ihmāl iderler umūr-ı mülk iḫtilāle varur didi ve her pādişāhuñ ki bu ḥikā (11) yetde teʾemmül eyleye ve binā-yı salṭanata bunuñ üzerine esās ura. Anuñ dīvār-ı iḳbāli inhidāmdan (12) ve muvādd-ı ʿizz ü celāli inʿidāmdan maṣūn olur. **Ḥikāyet** getürmişlerdür ki bir vaḳtde (13) bir kimse ʿAbdu'l-Melik bin Mervān'a bir ḳıṣṣa kaġıdı şundı. İçinde pādişāha tenhā söylecegüm (14) vardur. Eger icāzet olursa söyleyin didi. ʿAbdu'l-Melik emr eyledi. Meclisini ḫālī (15) idüp ol kimseyi yanına çaġırtdılar. Söyleyin diyince ʿAbdu'l-Melik ḳatlan evvel (16) bende bir söz dinle. Andan ṣoñra söylecekgüñi revā görürseñ söyle. Zinhār beni baña (17) medḥ idesin dime ki ben kendümi senden yig bilürin ve kimseyi baña ġammāzlıḳ itme ki (18) bed-nām olursın. Zīrā ben senüñ sözüñle kimseyi incitmezin. Senüñ sözüñüñ ṣıdḳı benüm (19) yanumda güneş gibi rūşen olmayınca kendüm ṣorup görmeyince iş işlemezin. Bir de bu ki (20) zinhār baña raʿiyyetüme incinecek söz söylee ki anlar ʿuḳubetümden ise merḥametüme artuḳ (21) müsteḥaḳlardur didi. Ol kimse ḫalīfeden bu sözleri işidicek. Emīrü'l-müʾminīn (22) baña icāzet virsün gideyin ki buyurdıġuñuz sözler götüri ġammazlaruñ aġzını (23) baġladı didi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki ʿAḳttābī ki fuḥūl-ı fużelādan ve vücūh-ı (24) ʿulemādan idi. Her dürlü ʿilmde māhir eṣnāf-ı fünūnda mislī nādir ʿālim idi. Emīrü'l-Müʾminīn (25) Hārūn er-Reşīd'e ġammāz anı ġamz itdi. ʿAttābī iʿtizāl meẕhebi üzeredür. Hemīşe emīrü'l (26) müʾminīn meẕhebine daḫl ider. Ḥaḳḳında yaramaz söyler ve iʿtiḳādını ẕemm ider didi. (27) Hārūn er-Reşīd diledügi ʿAttābī'yı ṭuta ʿuḳūbet ide. ʿAttābī anuñ ḳorḳısından (28) ḳaçup gizlendi ve Vezīr Yaḥyā bin Ḫālid'e ilticā itdi. Ḫālid münāsebetle (29) ʿAttābī'nuñ inşādlarından Hārūn er-Reşīd'e niçe ḫuṭbeler oḳuyıvirdi. İnşā idivirsün diyü

(30) bir gün belīġ ü faṣīḥ ḫuṭbelerdür. Bunlar kimüñ inşāsıdur didi Ḫālid ʿAttābī'nüñ (31) didi. Hārūn er-Reşīd anı getürüñ tā ki Emīn ile Meʾmūn'a ḫuṭbeler inşā idüvirsün diyü (32) buyurdı. Anı ḫalīfenüñ ḥużūrına getürdiler. Aña be-ġāyet ikrām u ʿizzet iḫtirām itdi. (33) Evvelā belā maḥallibine düşmişken ṣoñra emīrü'l-müʾminīn muṣāḥib u münādemeti ṣafāsına irişdi.

[594a] (1) Ol zamānda pādişāhlar ʿulemānuñ ʿulūm-ı belāġatda māhir olan şiʿr u inşā gibi daḳāyıḳ-ı (2) ʿulūma ḳadir olanlardan ġayrısı ile iḫtilāṭ itmezlermiş. Ammā bu ʿilmlerüñ ehli ṣoñra (3) dan az bulınmaġın **el-merʾü ʿadüvvün li-mā cehile**[69] mażmūūmınca bu ʿilmlere ʿālim olanları olmayanlar (4) medḥ itmeyüp ḳatḥ itdükleri sebebden ḳadrleri baʿżı zamānda dūn görinür. Anuñ'çün ki (5) manẓūr-ı ekâbir ve āʿyān-ı zamān olmazlar. Ḫuṣūsen bu ʿilmlere ḳadir olanlara sāʾir (6) ʿulūm-ı ṭufeyli olur. Cümlesin anı iltifat ile taḥṣīl iderler. Sāʾir ʿulūmā ḳadir olanlar bunuñ (7) ḫilāfı ki bu iki ʿilme ḳādir [olmazlar] anuñ'çün ki bunlara maḫṣus bir ṭabīʿat vardur ki mevhibe-i ilāhiyedür. (8) Bu ṭabīʿ ile ārāste olmayan kimse bu ʿilmler niʿmetinden [maḥrūm] olur. ʿAllāme-i Zemaḫşerī ʿaleyhi'r-raḥmehü buña keşşāfuñ (9) evvelinde taṣrīḥ itmişdür. Eri ʿAttābī de bu aṣl her ʿilm ile ārāset olmaġın Hārūn er-Reşīd (10) anuñla hemīşe muṣāḥebet ider. Fevāʾid-i ʿulūmında müstefīd olurdı. Ol daḫı aña (11) laṭīf ḳaṣīdeler inşād iderdi. Emīrü'l-müʾminīn diñler ḥüsn-i ḳabūl ile ḳabūl ider. Ḥaḳḳında lüṭflar (12) erzānı buyurdı. evvelā ġażabına giriftār olup ṣāniyen riʾāyetine maẓhar olıcaḳ aña bir ḳaṣīde (13) dimişdi. Bu iki beytler ol ḳaṣīdedendür. **Beyt:**

Māziltü fī sekerātü'l-mevti mütaraḥḥan

Ḳad ġabeʿannī vechü'r-reʾyi ve'l-ḥiyeli

Fe-lem tezel dāʾimen tesʿābī-luṭfike lī

Ḥattā iḫteleste ḥayāti min yedeyi eceli

Yaʿnī ben sekarātü'l-mevtden bıraġındı olup ḳalmışdum ve böyle olmaḳdan zāʾil olmamışdum. Şöyle ki nice idecegüm bilmezdüm. Taḥḳīḳ-i benden ḫīle vārid işi olmış yitmiş gitmişdi. Sen de dāʾimā lüṭfuñla baña saʿy itmekden zāʾil (17) olmaduñ. Ḥattā ki

[69]Kişi bilmediğinin düşmanıdır.

ḥayātumı ecelüm elinden ḳapduñ alıvirdüñ. (18) Ḫalīfe anuñla muṣāḥebet idicek bi’ẕ-ẕāt aḥvālini maʿlūm idinüp bildi bī-naẓīr-ı ʿālem (19) bu ʿālimdür. Anuñ ḥaḳḳında ġammāzluḳ iden aña ḥasedden yalan söyler imiş. Ġammāza buyurdı (20) yüz deynek urdılar ve ʿAttābī yüz biñ inʿām itdi ve ne ise teʾemmülsüz ḳanına girmedüm diyü Ḫudā-yı (21) teʿālā’ya şükrler eyledi. **Ḥikāyet:** Tāriḫ-i Āl-i Nāṣır’da getürmişlerdür ki ol nevbetde ki (22) Ġazneyn Emīr ʿAbdu’r-Reşīd’i anuñ bir ḳulı vardı ki aña Ṣevbān dirlerdi. Ḫadd-ı ẕātında bir dūn- (23) himmet denī vü ẓālim ḫabiṯ idi. Emīr ʿAbdu’r-Reşīd anı be-ġāyet severdi. Tīzcek ilerü çekdi (24) bülend ü refīʿ dereceye irişdürdi. Şöyle ki memleketinde cümletü’l-mülk oldı ḳabz [u) basṭ-ı memālik hep elinde (25) yidi ḥall u ʿaḳd-ı umūr-ı cumhūr ile reʾine müfevvez idi. Ḫadd-i nefsinde füru-māye vü nā-kes kimse idi. (26) Bu ḳadar ḳuvvet-i ḳudret eline giricek ḥaẓm-ı nefs idemedi. Memleketüñ ulu ādemleri üzerine (27) ṭasalluṭ ḳaṣd idüp her birin ʿazl [ü] ḳahr itmege āġāz eyledi ve bu Sehl-i Zevzenī’ye muʿāvenet idüp (28) münāsib degülken ḫᵛāce-i ḥażret vevezir-i memleket ʿAbdü’r-Rezzāk Aḥmed Meymenī’yi ṭutdurdı. Anuñ üzerine (29) baʿżı māl-ı mīrī ve cerāʾim çıḳartdı. Kendinüñ mübārek Berhemī dirler idi. Bir ḳarındaşı vardı. (30) Aña hezār ʿināyetler itdürüp Bürşābūr vilāyetinde aña nice maṣlaḥatlar ışmarladı ve her ḳanda (31) ġammāzlar var ise tertīb ider. Memleket meṣāliḥin anlara ısmarlardı. Şöyle ki anuñ himmetinde (32) müfsidlük bāzārı tāmām revācda oldı. Ġammāz u nemmām ḳalmadı. Pādişāh işine ṣoḳıldı. (33) Aʿmāl-ı pādişāhiden yalandan fāʾideler ve saʿylar gösterürlerdi. Ṣāḥib-berīdler gūyları

[594b] (1) mukātaʿya virdiler. Andan evvel bu olmazdı memleketde bidʿatlar iḥdāṯ eylediler. Vilāyet ābādan iken (2) ḥarāb olmaġa yüz ṭutdı ve ḫaṭīb-i lūt dimekle maʿrūfı bir meşhūr şirīr u ġammāz-ı şehīr (3) vardı. Anı da ilerü çekdi. Memleketüñ ṣāḥib-i dīvānligin aña virdi ki bir ulu manṣıb idi. (4) Andan evvel Ḫᵛāce Ebū Ṭāhir adlu bir muʿteber ü maḳbūl kimse elindeydi. Bunı ʿazl idüp (5) yirine anı naṣb itdi. Maʿzūl olduġından üç ay ṣoñradan sulṭān aña se Hindū-si (6) tān cānibine var. Ol ṭarafuñ mālını taḥṣīl eyle didi. Ḫᵛāce Ebū Ṭāhir bunları daḫı Hindū-sitān’a (7) gitdi her ne ṭarafa irişdiyise gördi Ṣevbān’a ışmarlanmış aña müteʿalliḳ ādemler yürür. Şehr ü ḫalḳı (8) incidüp gezerler. Aʿmāl u eşġāl-i salṭanata tamām iḫtilāl gelmiş. Ḫᵛāce Ebū Ṭāhir bunları ḳāleme alup (9) ḳānūnlarınca ṣāḥib-i dīvān-ı risālet didükleri manṣıbda olana ʿarż eyledü ki adına (10) Şeyḫ Ebū’l-Fażl Behīkī dirlerdi. Ol da ḳānūnlarınca sulṭāna ʿarżını oḳudı. Sulṭān (11) ʿAbdu’r-Reşīd bundan incindi. Ṣevbān’ı getürüp aña ḥayḳırdı

müteʿalliḳātuñ memleketde n’içün (12) böyle işler iderler diyüp incindi. Ṣevbān bundan Ebū’l-Fażl-ı Behīkî’ye ter düşdi. ʿArż (13) içerüden kīn bağladı. Sulṭāna anuñ ḥaḳḳında niçe yañlış kelimāt idüp hezār ġamze (14) eyledi. Sulṭān ṣorup izlemedin cümle ġamzına inandı. Anuñ cezāsını saña tefvīż (15) eyledüm [ana] her ne ʿuḳūbet iderseñ it didi. Ṣevbān Ebū’l-Fażl’ı ṭutup ḳayd-ı bend itdi. (16) Evinde her nesi var ise yaġmalatdı. Ebū’l-Fażl’uñ üzerine ṭasallutını ḥadden aşurdı. (17) Āḫir anuñ manṣıbını mezkûr Ḫaṭīb-i Lūt ışmarlayup aña ḫılʿat virdi. Bürşābūr ṭarafına (18) gönderdi. Ol da vardı ol kūşelerde ẓulm āteşlerini yaḳdı. Cevr ʿālemlerini ḳaldurdı. (19) Ḫalḳı nā-ḥaḳḳ ṭutup üzerlerin māllar yükletdi. Ḫāllerin diger gün yüreklerin pür-ḫūn (20) eyledi. Meẕkūr Ḫˇāce Ebū Ṭāhir Birşābūr’a irişdügi gibi ki ol ṭaraflaruñda mālın (21) yoklaya. Bu muṣībeti gördi ḫalḳ alay alay gelüp aña Ḫaṭīb Lūt’da şikāyet (22) itdiler. Ḫˇāce aña naṣīḥat idüp n’içün ẓulm idersin bunı itme reʿāyāyı incitme didi. (23) Ḫˇāce Ebū Ṭāhir’üñ yüzine ḳarşu nā-müvecceh nice iṭāle itdi. Ḫˇāce de buña müteḥammil olmadı. (24) Zīrā ṭınmasa il içinde ḥürmeti ḳalmazdı. Māl cemʿinden zaḥmet çekerdi. Hemān aña bir kerre hayḳırdı (25) buyurdı. Yaḳasından yapışup girü çekdiler ve anı ḳayd u bend itdirdi. Ṣevbān’uñ müteʿalliḳātı (26) bunı göricek defʿī Ṣevbān’a nāme-i peyk ucurdılar. Ṣevbān’a Ebū Ṭāhir’üñ Ḫaṭīb-i Lūt itdügi (27) taḫfīfi iʿlām itdiler. Ṣevbān nāmeyi pādişāha gösterdi. Ḫaṭīb Lūt Ebū Ṭāhir’üñ nā-ḥaḳḳ (28) ḫalḳdan ne ḳadar māl olduġın bilür. Ebū Ṭāhir’üñ andan ḳocunduġı budur. Aña bunuñ’çün (29) taḫfīf ider ve bende çeker ki ol mālları señire didi. Bunuñ emṣāli Ebū Ṭāhir ḥaḳḳında (30) daḫı niçe yañlış sözler söyledi. Bunı da şöyle itdü ki Emīr ʿAbdu’r-reşīd bunun daḫı ʿuḳūbeti (31) senüñ elüñde olsun hemān sen kendüñ var. Ebū Ṭāhiri ḳayd u bend ile der-gāhuma getür didi. (32) Hemān ol gice Ṣevbān üç yüz süvār ile binüp Bürşāvūr’a gitdi Bürşāvūr şaḫnesine bir meʾal (33) yazdurmışdı ki varduġı gibi Ebū Ṭāhir ḳayd u bend idüp [Sevbān] eline vire. Çün Bürşāvūr

[595a] (1) irişti. Defʾī Ebū Ṭāhir’i bende çeküp Ḫaṭīb Lūt’ı anuñ bendinde çıḳardı ve yine ol gün (2) döndi. Ġazneyn’e revāne oldı. Ḫˇāce Ebū Ṭāhir bend-i girān olup urup tamām istiḥfāf u istiġbār (3) üzerine alup giderdi. Ḫalḳdan ve ġayrıdan yā nice vāfir ādemi vardı bile giderlerdi. Çün (4) Nevẕer deresinden geçdiler. Nā-gāh ḳarşularında niçe süvārlar irişüp ʿAbdu’r-Reşīd memleket (5) üzerine musallaṭ itdügi nā-ehlī cāhillerüñ itdükleri nā-revā işlerden memleket ḫalḳı (6) kendüden yüz çevirdügin bilmege iḫtiyārī taḥtın bıraġup bir ḳalʿaya gitdügin ve Tuġrul-i ṭaġi (7) gelüp Ġazneyn

taḫtına geçüp ʿAbdu’r-reşīd’i ṭutup öldürdigi ḫaberlerini getürdiler. Ebū Ṭāhir’üñ (8) ādemleri bunı işidicek süvār u piyādesi öñine cemʿ olup ḥāl bir dürlü daḫı oldı. Bi-ḥamdili’llāh (9) ġālib maġlūb oldı. Hemān nice buyurursañuz eyle iderüz. Bu dem fermān senüñdür didiler. (10) Ḫˇāce Ebū Ṭāhir şimdi ehemm olan budur ki benüm bendümi çıḳarup Ṣevbān’a uġrasın didi. Bī-amān (11) Ṣevbān’uñ ʿinānına yapışup ḫorluġıyla atından yıḳdılar. Ḫˇāce Ebū Ṭāhir’üñ üzerindeki (12) bend-i girānı aña urdılar ve Ḫaṭīb-i Lūt’ı ve Ṣevbān’uñ cümle ādemlerini yaḳalayup ḳayd u bend ile tamām (13) ḥaḳāret ile Ġazneyn’e getürdiler. Ṣevbān’uñ itdügi şiḳāyetlerüñ şeʾāmeti başına geldi ve ġammāz (14) sözine uydugı içün Emīr ʿAbdu’r-Reşīd tāc u taḫtdan ayrıldı. Bu da ġamz şeʾāmetindendür. (15) Bu ḥikāyetden fāʾide budur ki āṣḥāb-ı ʿizz u cāh ve taḫt u külāha lāzım bu imiş ki nā-kesleri (16) sözine uyma ve diñlemeler tā ki ʿāḳıbet fāʾide itmez pīşmān olmayalar. **Cevāmiʿü’l-Ḥikāyāt** (17) **Kitābınuñ On üçinci Ḳısmından Yigirminci Bāb ki ʿAcele İdenlerin ki Ẓararı Bābındadur:** (18) Dünyā-yı umurda şitāb u istiʿcāl aʿmāl-i şeyṭāndandur. Anuñ nedāmet ü ḫasretdür ve anlarda (19) teʾennī vü sükūn elṭāf-ı Raḥmān’dandur. Bunuñ ṣoñı beşāşet ü selāmetdür. Nite-ki aḫbār içinde (20) vāḳʿı olmışdur. **El ʿaceletu mine’ş-şeytāni ve’t- teʿennī mine’r-Raḥmān**. Yaʿnī ʿacele şeyṭāndan teʾennī (21) Raḥmān’dandur diyü söylenür ve cemīʿ-i aḥvālde ḳıllet-i sebāt meẕmūm ve eviceñ ḥuṣūl-ı murād (22) şerefinden mahrumdur. Anuñ’çün şeyṭāna iḳtidā ider ve aña iḳtidā her yirde şūmdur. **Beyt:**

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

İveceñlik çünki şeyṭān işidür

Her ki ivse işdee şeyṭān işidür

Pes bābda (24) ʿacele vü teʾennīye müteʿalliḳ ḥikāyāt īrād olındı. Bi-ʿavni’llāhi teʿālā tevfīḳıhī **Ḥikāyet:** (25) Getürmişlerdür ki evāʾil-i zamānda bir vilā[yetde] cevherī bir kimse vardı. Cevāhir maʿrifetinde üstād-ı (26) māhir u mislī nādir kimesneydi. Bu maʿrifet ile āfāḳ-ı ʿalemde meşhur ve dillerde evṣāf-ı (27) meẕkūr idi. ittifāḳ anı pādişāhlardan birisi istedi ki ḫazīnesinde olan cevāhiri (28) aña göstere. Ṣatun ḫarcatmaġa ḳābil olan ḫazīnesinden alıḳoyacaġında ayrı vire. (29) Pes Cevherī kendü vilāyetinden çıḳup ol pādişāh vilāyetine gider oldı. Meger ʿavreti (30) ḥamile idi. Aña eger müddet-i ḥamlüñ tamām olup irkek oġlum ṭoġarsa adıyla fāl idüp anuñ (31) adını

Rūzbeh ḳoyasın ve eger ḳız ṭoġurursan sen münāsib gördüñ adı ḳoyasın didi ve ḫātūnına (32) bu vaṣiyyeti itdükden ṣoñra kendüsi çıḳup gitdi. ʿAvretüñ ay ve yılı yetdi ittifāḳ iki (33) ikiz erkek oġlancuḳlar ṭoġurdı. Birinüñ adını atasınuñ vaṣiyyeti üzere Rūzbeh ḳoyup birinüñ

[595b] (1) adını daḫı bir maʿnada Bihrūz ḳodı. Cevherī bir yıl ol memletde pādişāh yanında oldı. Vaṭanından (2) ırāḳ memleket idi ʿavreti aña hemīşe mektūb gönderüp oġlancuḳlaruñ aḥvālin bildürdi. (3) Cevherī'nüñ anlardan firḳat u elemi cānına kār itdi. Pādişāhdan yirine gitmek icāzet istedi. (4) [Pādişāh] aña icāzet virmedi. Ādem gönder ʿavretini oġlancuḳlaruñı getürsünler didi. Bir yıl (5) daḫı ṣabr itdi gene icāzet istedi. Ādem gönder ʿavretini bunda getürsünler diyüp ṣalıvirmedi. (6) Bu üslūb üzerine tamām altı yıl ol pādişāh yanında ḳaldı. Gördi elinden ḳurtılmaz żarūrī (7) oġlancuḳlarını ve ʿavretini yanına getürmek içün ādem gönderdi. Şeb [ü] rūz gözin yola dikmiş (8) idi. Ne vaḳt geleler diyü muntazır idi ki elem-i iştiyāḳ u iftirāḳ sürūr-ı viṣāli ve telāḳiyle defʿ ide. İttifāḳ günlerde (9) bir gün şehr yaḳın geldükleri ḫaberin [aldı] ki adına Digrik dirler idi. Tīz şehrden çıḳup anlara (10) ḳarşu gitdi. Meger bu Digrik şehrinüñ öñinde bir büyük ʿırmaḳ aḳar idi. Ehl u ʿıyāli de gelüp (11) ol ṣularda ḳonmışlar idi. Gitdi kendü de beriden vardı tīz şehrden çıkup anlara ḳarşu gitdi. (12) Meger bu Digrik şehrinüñ yolına gitdi meger bir kīse ile altunı var idi. Namāz ḳılduġı yirde (13) unutmış idi. Yolda giderken ḫāṭurına düşdi. Tīz döndi gene oraya vardı kīseyi (14) orada bulımadı. Gördi ırmaḳ kenārında iki küçirek oġlancuḳlar gezüp ṣuyı temāşā iderler (15) idi ve birbirlerüyle oynarlardı. Cevherī çün onları henüz görmemişdi kendü oġlancuḳ (16) ları olduġın bilmedi. Yanlarına gelüp anlardan kīseyi ṣordı görmedük didiler. Sizden (17) ġayrı bu arada kimse yoġ idi tīz altunı virüñ diyü anlaruñ üzerine hücūm itdi. (18) Çün kīsesinden ve altundan ḫaberleri yoḳ idi. Görmedük dimekden ġayrı cevābları (19) olmadı. Cevherī meger be-ġāyet iveceñ işde ṣabr eylemez. ʿAcūl u ġazūb kimse idi. Hemān (20) oġlancuḳlaruñ ḳollarından alup ikisinde ṣuya atdı. Döne döne gitdiler andan ḳonduḳları (21) yirde ʿavreti yanına vardı. Oġlancuḳlar ḳanı getür göreyin iştiyāḳların ḥadden aşdı. (22) ʿAvreti didi. Şimdi yanına gitdiler diyince Cevherī'nüñ yüregi oynadı yokladılar. (23) Gördi meger kendinüñ ırmaġa atdġı oġlancuḳlar imiş. Elin yaḳasına urup yırtdı. (24) Ana daḫı bile āh [u] vāh idüp başladılar. Bir zamān girye vü figān itdükden ṣoñra Cevherī benüm (25) bu memleketde durduġum anlaruñ şevḳiyile idi. Çün anları nā-gāh bāda virdüm. Min baʿd ne (26) bu

vilāyetde ṭururın ve ne kendü vilāyetüme giderin. Ṣavāb budur ki āḫir vilāyete başum alayım (27) gideyim diyü fikr itdi. Hemān oradan Digrik şehrinde terk idüp ʿavretin alup bir āḫir (28) vilāyete ṭoġrı ʿazm-i rāh eyledi. İttifāḳ-ı ʿacībeden ve Ḥaḳḳ teʿālānuñ ġarībesindendür ki bu yaña (29) çün oġlancuḳları ṣu olup giderdi. Ṣu anlaruñ birine bir ṭarafa birin bir ṭarafa (30) kenāra bıraḳdı meger Bihrūz'ı bıraḳduġı ṭarafın pādişāhı oralarda şikāra çıḳmış (31) idi. Gezerken gördiler tenāsüb-i ḫilḳat üzere bu laṭīf ṣūret oġlancuġı ṣu kenāra (32) bıraḳmış ṭurur. Pādişāh aña aḥvālin suʾāl eyledi. Başından geçeni taḳrīr eyledi. Pādişāh (33) aña raḥm idüp aduñ nedür didi. Ol da adım Bihrūz didi pādişāh adı ile fāl ṭutup

[596a] (1) oġlı ḳızı yoḳ idi göñlinden anı oġul idindi. Dāru'l-mülk olan şehre aldı. (2) Ol bir ḳarındaşı Rūzbe daḫı çün ırmaġın ol bir ṭarafına düşmişdi ittifāḳ yol üzerine (3) idi. Bir miḳdar yolcılar geçiyorlar idi. anı bulup bileler nice alup gitdiler. Birbirlerine ṣavāb (4) budur ki oġlanı ṣatup aḳçesin de üleşevüz didiler. Anı bir şehre iletdiler anda ṣatalar. (5) İttifāḳ Cevherī ʿavretiyile bu şehre irişmişler idi .Bir gün esīrciler bāzārında gezerdi. (6) Gördi birḳaç kimesneler bir oġlancuġı ṣatmaḳ isterlerdi içerüsinde ḳanı ḳaynadı. Anı bī- (7) iḫtiyār almaġa meyl eyledi. İstedükleri behāsın virüp oġlancıġı anlardan ṣatun aldı. (8) Evine götürdi ʿavreti anı görince bilüp feraḥından feryād itdi. Oġlanı öpüp ḳoçup (9) atasına Rūzbe adlu oġluñ budur didi. Atası da sevindi yüzin gözin öpdi şād oldı. (10) Aḥvālin ṣordılar atası ṣuya atdıġı ve ṣu içinde başına gelen mā-cerāyı ve kendüyi yolcılar (11) bulup atası olınca degin geçen aḥvālini bi't-tamām söyledi. Cevherī ʿavretine bu oġlan (12) cıġumuz elimüze girdi. Ṣavāb budur ki döneyüz Digrik pādişāh yanına varayuz ki çoḳ (13) iḥsānını gördüm didi. Oradan döndiler ki Digrik'e geldiler. Cevherī pādişāhuñ (14) der-gāhına vardı kendüsine buluşup başına geleni ḫikāyet eyledi. Kerimü'ş-şān pādişāh (15) anı ḫoş gördi ve ʿulūfesini arturdı. Cevherī de anuñla Rūzbe'ye Cevherī'nüñ ʿilmini (16) taʿlīm eyledi. Kendü gibi bu da bu ʿilmde māhir oldı. Tamām ʿalī taḥṣīl eyledi. Atası anuñ (17) kemāl-i şerrinden ve her nesnede baṣīret u maʿrifetin görüp aña bir miḳdār māl-ı sermāye virdi. Anı (18) ticārete gönderdi. İttifāḳ ticāret üzere bāzergānlar ile ol şehre ḳarındaşı Bihrūz (19) alup giden pādişāhuñ mülki idi ve ol pādişāh vefāt itmiş. Bihrūz'ı velī-ʿahd (20) idinmiş idi. Ḥāliyā şehrde ḳarındaşı Bihrūz pādişāh idi ve ʿādil ḳopmış idi. (21) Reʾāyāsı andan şākirler idi. Rūzbe şehrine geldügi gibi bir cevherī bāzergān geldi. (22) Pādişāha lāyıḳ metāʿları var didiler. Bihrūz Şāh anı ḥużūrına çaġırtdı. Çoḳ zamān (23) geçmişdi birbirlerini

bilmediler ammā ḳarābet ḳanı ikisünüñ de gevdelerinde ḳaynadı. Ṭabīʿatleri birbir (24) lerinden mufāreḳat itmişdi. Bihrūz Şāh andan vāfir cevāhiri alup behāları içün çoḳ (25) māl virdi. Rūzbeh ziyāde fāʾide eyledi ve aña saña ʿulūfe taʿyīn ideyin. Gel benüm yanumda (26) ṭur didi. Rūzbeh ḫıdmet-i pādişāh baña faḥrdur ve lākin bunda ṭurmaġa bir ḳavī mānīʿüm var. Atam (27) ve anam baña ziyāde müteʿallıḳlardur. Ne ben anlarsuz ne anlar bensüz olabilürler. Yoḫsa mānīʿ (28) olmasa ben de ḫıdmet-i pādişāhından ayrılmazdum didi. Bihrūz anlara kāġıd yaz anlar da (29) bunda gelsünler anlara da riʿāyet ideyin didi. Rūzbeh de didügi gibi itdi. Atasın anasın (30) daʿvet idüp pādişāhuñ kendü ḥaḳḳında şefḳat u ḥimāyetin beyān eyledi. Bu eṣnāda (31) Bihrūz Şāh'uñ bir ḫaṣmı var idi. Üzerine memlekete segirtdi kendü de anlaruñ defʿine ḳapusında (32) olan ekṣer-i ʿaskerin ḳarşu göndermiş idi. Ḳapusı tenhā ḳalmış idi bir gice Rūzbeh'i (33) meclisine daʿvet idüp oturup anuñla muṣāhabet iderlerdi. Bihrūz Şāh'uñ uyḳusı

[596b] (1) gelüp yatdı. ʿĀdet üzere pādişāh bekleyin bekçiler beklemeye geldiler Rūzbeh pādişāh uyu (2) duġı gibi ʿüryān ḳılıçla ṣabaḥa degin pādişāhuñ başı ucından ṭurup uyımadı. (3) Nā-gāh ḫaṭā ola diyü pādişāhı bekledi. Ḳażāyla Bihrūz Şāh ol ḫaşmı üzerine (4) gönderdügi ʿaskeri ṣanup baḳıyye-i seyf olanları bir yire cemʿ olup içlerinden baʿżı (5) yarar kimselerin Bihrūz Şāh'a göndermişler idi. Ḫaşmuñ üzerine kendüñüz bi'ẕ-ẕāt gelesiz (6) diyü iltimās itmişler idi. Ol kimseler ʿistical üzere ol gice içi idi ki Rūzbeh ḳarındaşınuñ (7) üzerine yalın ḳılıç ile beklerdi. Pādişāhuñ üzerine girdüler. Gördiler uyur başı ucında (8) ʿüryān ḳılıcla bir kimse ṭurur. Pādişāha ḳaṣd ider ṣanup tīz Rūzbeh'i ṭutup bağladılar. (9) Bihrūz Şāh ġavġadan uyandı ḳışşayı ana taḳrīr itdiler. Rūzbeh'e Bihrūz Şāh saña ne yarāmazluḳ (10) itdüm ki sen baña böyle idesin didi. Rūzbeh pādişāh ṣaġ olsun bu gice bekçiler gelmediler (11) tā ṣabaḥa degin ben nergis gibi ayaġ üzere ṭurup gözüm yunmadum. Nā-gāh pādişāha bir yarāmaz (12) şey irişe diyü bekledüm. Bunlar benüm ḥaḳḳumda sözlerin diñleme bī-çāreye raḥm eyle didi. (13) Bihrūz teʾennī ehli pādişāh idi. Anun ḥuṣūsında ʿamel itmedi. Hele şimdi sefere gideyorurın (14) iledüñ bunı zindānda ḥabs eyleñ dönüp gelicek aḥvālini ṣorup ḥaḳīḳat-i ḥālini bilem (15) diyü buyurdı. Rūzbeh'i zindāna gönderdi kendüsi ḫaşmına ḳarşu gitdi. Vardı ḫaşmına (16) ġālib oldı ʿaskerini ṭaġıtdı dönüp gene pāy-i taḫtına geldi muḳaddema Rūzbeh'üñ kendü (17) emri ile atasına ve anasına gelesiz diyü mektūb göndermiş idi. Anlar da yola girmişler idi (18) Bihrūz seferden geldigi gün

onlar da şehre irişdiler. oġulları Rūzbeh'i aradılar. (19) Şehr pādişāhı anı ḥabs itdi. Ḥālā zindāndadur diyü şalıġın aldılar. Tīz bir ḳıṣṣa (20) ḳāġıdı yazup Bihrūz Şāh'a şundılar İçinde ey şāh-ı ʿādil biz iki ġarib maḫzūn (21) bunda senüñ ʿadl [ü] dād ile gelmişüzdür. Aṣl da iki oġlumuz vardı. Adı Bihrūz (22) ve birinüñ adı Rūzbeh idi. Bir gün ḳażāyla ikisin de ṣuya aldurduḳ niçe zamāndan ṣoñra (23) hezār ile belāyla Rūzbeh'i bulduk. Bihrūz ne olduġın bilimedük. Rūzbeh ticāretle bunda gelmiş (24) idi. Bize kaġıd göndermiş pādişāhuñ baña naẓarı vardur siz de bunda gelüñ dimiş. Biz de geldük (25) pādişāh anı ḥabs itdi didiler. Eger bir günāh ittiyse günāhını biz ġarīblere bağışla. Bizüm żaʿif (26) u ġarībe raḥm eyle didiler. Bihrūz Şāh kāġıdı oḳuduġı gibi gözinden mürekkeb gibi kāġıd üzerine (27) yaş aḳıtdı. Bildi ki gelenler atası ve anasıdur ve ḥabs itdügi ḳarındaşıdur. Tīz kāġıd verenleri (28) getürüñ didi ve taḥtından aşaġa inüp anlara ḳarşu segirtdi irişdügi gibi ellerine ayaḳlarına (29) irüşdi. Ol Bihrūz adlu oġluñuzdan işde benin Rūzbe ṣaġdur didi defʿī ādemler (30) gönderdi. zindāndan ḳardāşını getürdiler. Sen benüm ḳardāşum imişsin diyü nevāḥtlar eyledi. (31) Atasın ve anasın ḥaremine gönderdi andan ṣoñra ölince oġulları yanında ḫoş-ḥāl (32) oldılar. Dünyā anlara daḫı pāy-dār ḳalmadı. ʿĀḳıbet ḫāke girdiler. Bu ḥikāyet anlardan (33) yādigār ḳaldı. Cevherī oġlancuḳları ṣuya atmaḳda ʿacele itmese oġullar firāḳ ile

[70]**[598a]** (1) bunca meşaḳḳat ü renc ü belā çekmez idi ve eger Bihrūz Şāh ḳarındaşı Rūzbeh'i ṭutduḳları vaḳt (2) teʾennī itmeyüp ʿacele ile öldürse ölince içinde daġ olurdı ve ḥasret ü nedāmet barmaġı (3) ḳalurdı. Teʾennisiyle peşīmān olmadı belki ʿāḳıbet-i mesrūr u şād-mān oldı. **Ḥikāyet:** (4) Getürmişlerdür evāʾilde bir pādişāh-ı ʿādl [u] dād idi. Leşker ve cāh u māl u ʿizz u cāh ehli (5) idi. Dār-ı dünyāda hemān bir oġlı var idi. Anı cānı gibi severdi gözlerinüñ nūrı ve göñlinüñ (6) sürūrı idi. Her ne dirse anuñ sözinden çıḳmazdı ve murādından ṭaşra olmazdı. Ammā (7) şeh-zādenüñ mizācı beġāyet ʿacele vü şitāb üzere mecbūl idi. Ṭabīʾatinde ṣabr u teʾennī ḳoñma (8) mışdı. İttifāḳ günlerde bir gün Mışır'dan Ḥaleb'e bir bāzergān geldi. Mışır metāʿlar (9) getürdi. Andan şeh-zāde içün baʿżı ḳumāşlar almışlar idi. Aḳçelerin almaġa bāzergān gāhī (10) sarāy ḳapusına gelürdi. Şeh-zāde anı görürdi. Ekşer zaman yanına çaġırdur. andan bāzergānlar (11) cihān-ı dīde olur diyü gezdügi memleketlerinüñ pādişāhlarınuñ aḥvālini ṣorardı. Bāzergān (12) görüp işitdüginden aña her birinüñ aḥvālinden söylerdi. Bir gün ʿādeti üzere bāzergān (13) ile bu aṣl-ı kelimāt iderken ittifāḳ bāẓergān Mışır

[70]597. varak 596. varağın aynısıdır.

sulṭānınuñ bir ḥüsnā vü dilārā ḳızı vardı ki (14) cümle Çīn naḳḳāşları anuñ ẕülf-i perçemini naḳşın yazarken ḳalemlerin şıyarlar ve cümle ʿālem vaṣṣāfları anuñ (15) vaṣf-ı cemali iderken devāt gibi ağız açup ḫayrān ḳalurlardı. Ḳızuñ vaṣf u cemālin bāzergān (16) ol ḳadar mübālaġa iddi ki şeh-zāde aña ʿāşıḳ-ı dil-figār oldı. Anuñ dil-i pür-şitāb daḫı görmedin. (17) ʿAşḳ emrinde daḫı ʿacele itdi. ʿAşḳ ġavġası elinde giriftār oldı. Der-ḥāl atasına (18) ḫaber gönderüp başuma bir müşkil vāḳıʿa geldi. Nā-gāh sulṭān-ı Mışır'uñ ḳızı ʿaşḳına giriftār (19) oldum. Baña alıvirürseñ cānumı bu içine düşdügüm deryā-yı bī-girāndan necāt sāḥiline (20) irişdürürin. İllā bu ḫayāt-ı müsteʿāra vedāʿ iderin didi. Atası ve anası anı çağırup eydür sözüñ (21) başum üstine ammā ḳorḳarın Mışır sulṭānı bizi beğenmeye. Saña ḳızın virmeye. Mülk-i Mışır Ḥaleb gibi degüldür. (22) Aña ḥükm andan bizi kendüye muʿādil ṣalmaz gel bu sevdādan vazgeç didi. Görür sözün (23) digmez hevā-yı ʿaşḳa ṣabr u ḳarārı dāmeni elinden çıkmış. Bir dāne oġul olmaġın sözini (24) redd idemedi. Żarūri rıżāsına tābīʿ olup vāfir tuḥfe [vü] eşyālar ve muʿteber ilçiler ile nāme yazup (25) Mışır sulṭānına gönderdi. Oġlı içün ḳızın istedi. Nāmesinden ziyāde tażarruʿ u tenezzül gösterdi. (26) Ḳuluñuzı bu şeref ile muḫtaṣṣ bendelerüñüz ʿadādından iderseñüz cānumuz sulṭānuñ mevfiḳ-ı rıżāsından (27) maḳām-ı ḫıdmetdedür didi. İlçisi ve hedāyāsı ile nāmesin sulṭān-ı Mışır'a iletüp teslīm idicek. (28) Nāmede itdügi tażżarruʿātı görüp utandı. Baña Ḥaleb pādişāhınuñ oġlına ḳız virmek de (29) ʿār yoḳ. Virürin ammā anı imtiḥān idüp göreyin ḳızuma tamām raġbeti var mıdur? kābini (30) içün vāfir māl isteyin göreyin edāsına iltizām ider mi didi. Gelen ilçi bir vech ile (31) cevāb-ı nāme yazup gönderdiler. Bizüm size ḳızı virmekden ḳaçmamuz yoḳ ammā ḳızuñ anası (32) ve dāyesi her kim ki bizüm ḳızumuzı alursa elbette aña nişān sāʾir esbābdan ġayrı altmış bin (33) naḳd altun göndermek gerek dirler. Maʿlūmuñuzdur bu ḥuṣūsda ḫavātīn ṭarafeynin de rıżāları

[598b] (1) maḳṣūddür. Bākīsin bilürsüñüz ilçi bu cevāb ile Ḥaleb'e irişicek. Ḥaleb şāhınuñ ḫazīne (2) sinde ancaḳ ḳırḳ bin altun bulındı anı gönderüp ḥāliyā ḫazīnemüzde ancaḳ bu miḳdār (3) bulındı gönderdük ʿaḳd-i nikāḥ olsun yigirmi bin altunı gönderelüm didi. Mışır (4) sulṭānı daḫı rāżī oldı. ʿAḳd-ı nikāḥ idüp muntaẓır oldılar ki yigirmi bin altun daḫı gele ḳızı (5) vireler. Ḥaleb'e bu vech ile ḫaberleri geldi. Ḥaleb şāhı daḫı muntaẓar oldı ki memleketden ḫarāc alınmaḳ (6) vaḳti gelüp ḫazānesine ʿāʾid olıcaḳ māl gelecek yigirmi bin altunı gönderüp ḳızı (7) ala. Ammā şeh-zāde bu zamāna ṣabr itmedi. Yine ʿacelesi ḥūyunı eline aldı. Benüm atasına benüm evvel (8) zamāna

dek ṣabr itmege ṭāḳatüm yoḳdur. Hemān şimdi memleket ṣalġun ṣala yigirmi bin altun gönder. (9) Ḳız gelsün didi. Atası oġul ẓulmüñ ʿāḳıbeti vaḫīmdür. Senüñ dügünüñ şenlüginden ötüri (10) reʿāyāyı evlerine hezār ġamı ṣalmaḳ olmaz. Bir kimesnenüñ göñli ḫoş olsun diyü niçe yüz bin kimseyi (11) dil-teng idemezsin. Gene seni ṣaḳunırın birḳaç gün ḫarāc cemʿ idecek. Vaḳte degin ṣabr eyleyesin (12) didi. Çün şeh-zāde ʿacūliydi. Bundan melūl oldı. Yigitlik zamānına maġrūr idi ve hem ziyāde (13) civan-ı şīr-dil idi. Ġażabla atasınuñ öñinden ḳalḳdı gitdi. Mā-dāmki atum altumda ve kılıcum (14) belümde ve ḳuvvetüm ḳolumdadur baña māl eksük olmaz didi. Atasınuñ öñinden çıḳduġı gibi (15) bir rikāb-dārıyla ve iki ḫıdmet-kār ile daḫı süvār olup beyābān ṭarafına ṭoġrı gitdi. İttifāḳ Mıṣır (16) ṭarafından bir ʿaẓīm kār-bān gider idi. İçlerinden niçe māl ile meşhūr be-nām ḫˇāceler var idi. (17) Māl-ı fırāvān ile yola girmişler idi. Şeh-zāde anları göricek tīz ḳuvvet-i bāzūya ṭayanup anlara naʿra (18) urdı. Üzerlerine at ṣalup oḳa ṭutdı ve nīzesin eline alup dört yanlarından anlara (19) ḳoyıldı. Niçe kimselerin yıḳdı. Meger kār-bān içinde bir maʿrūf bāzergān var idi. Ziyāde (20) şecāʿat ile mevṣūf kimse idi. Adına Ġurāb-ı Maġribi dirlerdi. Civān yaluñuz bir civānuñ bu cürʾetin (21) ve iḳdāmın gördi. Ġayrete gelüp şeh-zādenüñ üzerine ḫamle idüp ḫavāle oldı. Evvel (22) ḫamlede anı atdan yıḳup indi bağladı. Bir dere üstine berk idüp yollarına revāne oldılar. (23) Tā ki Mıṣır şehrine irişdiler. Ġurāb-ı Maġribī'nüñ Mıṣır sulṭānı ile bilişlügi var idi. Baʿżı (24) pīş-keş bıraḳup öñine vardı. Taḫtı ḳarşusında ṭururken ittifāḳ Ḥaleb şāhınuñ nāmesi ile (25) ḳāṣıdı irişüp öñinde nāmesi oḳındı. Mażmūnında bir müddetdir ki bende-zādeñüzi ḳaḳıtduḳ incitmekle (26) bundan çıḳdı gitdi ki ol bāḳī yigirmi bin altunı ḫaremine ilete. Eger anda vardı ise muʿaccelen (27) bu cānibe iʿlāma ḫimmet eyleyesiz ki ḳalbümüz ārām eyleye diyü yazılmışdı. Ġurāb-ı Maġribī nāmenüñ maẕmūnını (28) işidicek ḳārīneyle añladı ki kendinüñ ḫabsinde olan Ḥaleb pādişāhuñ oġlıdur ki nāme (29) [anuñ] içün geldi. Defʿī döndi evine geldi. Şeh-zādenüñ yanına varup muḳaddemā varup saña (30) kār-bānı başmaḳdan ol cürʾete bāʿiṣ olan ne idi. Tenhā ol ḳadar kimseye gözüñ (31) urmaḳ elbette ḳolayına degüldür. Bunuñ aṣlı bilmek isterin. Elbette baña dimek gereksin didi. (32) Şeh-zāde aṣlı ne olsa gerek vesvese-i şeyṭān idi. Şimdi senüñ elüñde yine eger (33) baña luṭf idüp beni āẕād iderseñ kendü keremüñ yoḳ dirlerseñ gel beni her ne behāya

[599a] (1) dirseñ ṣat. Buña bir kāġıd vire her ne yirde dirseñ behāyı saña edā ideyüm didi (2) ve kendüyi aña bildürdi ve sırrını aña açdı. Ġurāb-ı Maġribī'nin bendini

ḳaldurup eline ve ayaġına (3) düşüp şeh-zādeden ʿözrler diledi. Eger maṣlaḥatuñuz yigirmi bin altun ile biter ise (4) ben size ödünc şimdi burada vireyin. Baña Ḥaleb'de teslīm idecegüñe elüme kendü (5) ḥaṭṭuñla kāġıd vir didi. Şeh-zāde aña bu luṭf içün vāfir minnetler itdi. Ḫˇāce Ġurāb (6) yigirmi bin naḳd altun virdi. Şeh-zāde alup dügün yaraġına ṣarf itdi. Emīrāne (7) ve bāzergāne libāslar ile ṭonanup sulṭān-ı Mıṣır öñine vardı. sulṭān-ı Mıṣır anı beğendi. (8) Girān ḫilʿatler geydürdi. Bī-kerān inʿām eyledi. Cemāl ü kemāl ile ārāste olup bir ḥūb (9) civan idi. ʿAcele ʿaybından ġayrı ʿaybla ālūde degül idi. Sulṭān-ı Mıṣır emr itdi. Hemān (10) bir sūr tertībe başladılar. niçe dügündür oldı. Mıṣır şehri içinde niçe gün ẕükūr u ʿināṣ (11) arasında şenlikler ve şādlıḳlar oldı. Āḫir ki vilāyet-i Mıṣır'da şimdi de itdükleri āyīn-i (12) ḳadīm-i küfr üzere cilve gicesi didükleri gicede gelini muḥkem zillet iderler. Cümle (13) ḫavātīn belki niçe ricāl-i nā-maḥremin yanına cemʿ olurlar. Bu zīnetle anlara ʿarż-ı cemāl eylerler. (14) İçlerinde niçe dürlü dürlü ṭavrlar ile niçe defʿa ṭāvus gibi cilve ider. Cemāl ü yāl ü bālini (15) temāşā iderler. Şeh-zāde olduġı sarāyda içmege meşġūl oldı. Bir miḳdār buḥār-ı mey başına (16) çıḳdı vesvese-i şitābı yine ana ıżṭırāb virdi. Ḳalḳup geline cilve itdükleri mecmaʿ-ı (17) ḥavātin olan sarāyuñ bāġçesi içinde cilve-ḫānenüñ bir beceresi altında bir yirde ṣaḳlanup (18) cilve iderken geline temāşā itmege oturdı. Ḳız ḳalḳup gāhī ṭāvus-ı ḫırāmān gibi cevalāna (19) geldükçe tīz becere yanına varup müşebbek içinde anı temāşā iderdi. Bir ān daḫı ṣabrı ve ḳarārı (20) yoġ idi. Meşāʿil-i tābān ile cilve-ḫānenüñ ise her ṭarafı rūz-veş gibi münevver idi. Ḳız cilve idüp (21) tenhāda anı temāşā iderken ḳażāyla pencerede ḳızuñ gözi şeh-zādeye ṭoḳandı. (22) Gördi bir nā-maḥrem kimse pencereden ḥavātīni seyr ider. Meḥārimi nāsı gözden geçürür. Anı bī-gāne (23) kimse ṣanup kendü şemʿ-i cemālī pervānesi idüginden ḫaber-dār olmadın. Bir cāriyeye maḫfī söyledi. (24) Tīz iki demür şişleri ocaġa ḳoyup muḥkem ḳızdurdı. Ḳızuñ femānıyla iki elin iki (25) āteşin şīşler ile ġaflet ile geldi. Pencerenüñ içerisinde müşebbekler arasında güyegününñ(26) iki gözlerin rastlu dürtdi. İki gözlerin bile kör itdi. Bī-çāre arḳası (27) üzerine yıḳılup āh itdi. Ḫavāṣından bir cemāʿat segürdişüp gördiler. Dāmād kendüsidür (28) nā-gāh içlerinde bir āh [u] feryād ḳopdı. surın sürürı ānī mateme ve ġuṣṣa vü sürura mübeddel (29) oldı. Şeh-zādeyi ḳaldurup bir münāsib yire iletdiler. Üstād [u] ḫāẕıḳ ṭabībler ve cerrāḥ (30) lar getürdiler. Niçe zamān ʿilāc itdiler. Cerrāḥati eyü oldı. Gelinle ikisini taḥt-ı revāna (31) ḳoyup Ḥaleb'e atası yanına gönderdiler. Ṭabīʿatında olan ʿacele vü şitāb āḫir başına bu belā (32) lar getürdi. Bu ḥikāyetden ʿuḳalāya ḥiṣṣe

vardur ki kendülere mümkin olduḳça teʿennī (33) vü sükūtı şiʿār ideler. Taʿcīl u şitābdan ictināb üzere olalar ki tā ki ʿāḳıbet kārları

[599b] (1) pīşmānlıḳ olmaya. **Ḥikāyet:** getürmişlerdür ki Ḥindū-sitān illerinde bir ḳavīreʾy sükūn (2) u teʾennī ehlī pādişāhı ʿali-cāh var idi. Anuñ ḥavāşından ẕerre kimse ḫıdmetinde [dört kimseler] olurdı. (3) Dördi de ḳarındaşlar idi. Her biri pādişāhuñ gicelerde tā ḥatūnıyla yatduġı yirde bekçilik (4) iderlerdi. Ṣabāḥa degin nevbet ile gelürlerdi. Her biri pāy-ı taḥtında ayaġı ṭutarlardı (5) Rāy'ı beklerlerdi. Dördi daḫı belki gice de gündüz de nedīmleri ve hemīşe enīs ü celīsleri (6) idi ve Rāy tā ṣabāvet-i eyyāmından ḫıdmetinde olurlardı. Dördi de tamām muʿtemedler idi (7) ve eski emekdārlar idi. Meger bir gice serīri üzerinde ḫātūnı ile yatup uyurlar idi. (8) ʿĀdetleri üzerine evvel dört ḳarındaşuñ birisi ḫıdmetine gelüp Rāy'ı beklerlerdi. (9) Başı ucında ve ayaġın ṭurup nergis gibi gözine uyḳusını ḥarām itmişdi. Nā-gāh (10) gördi saḳfından bir ʿaẓīm yılan süzilüp indi ve Rāy'ın döşegi üzerine ṭoġrı (11) sürindi. Başın ḳaldurup ḳaṣd itdi ki yanında yaturken ḫatūnını ṣoḳa. Bekçinüñ cān başına (12) ṣıçradı. İlerü varsa nā-gāh Rāy bu ḥālde uyana kendüden bir yañlış gümān ide diyü (13) ḳorḳdı. Hemān kemānına bir oḳ gözleyüp atdı. Yılanı bir oḳ ile tamām itdi. Ölüsini yay (14) ucıyla alup yatduḳları serīr altına bıraḳdı. Gördi ḫātūnuñ yorġanuñ üstine yılanuñ (15) bir pāre ẕehrlü tükürügi pāresi düşmiş. Defʿī dülbendinden bir pāre yırtup yay ucına (16) bağladı. Ḫātūnuñ başı ucına varup yay ucıyla yorġanı üzerinden ol ẕehr-i luʿābını (17) sildi. Yine yirine dönince bu ḥālde Rāy uyḳudan uyandı. Gördi bekçi ḫātūnuñ başı (18) ucında öte gider. Andan bu edebsüzlügi revā görmeyüp anuñ cānına ḳaṣd itdi. Rāy (19) aña degin ṣabr itdü ki bunuñ nevbeti geçüp yirine ol ḳarındaşı bekçilige geldi. Bu ḳarındaşı (20) yataġına gitdi. Rāy hemān döşegi üzerinden ḳalḳup oturdı. Tīz ḥāliyā gelen (21) ḳarındaşına çaġurdı bekçilikden öñince giden ḳarındaşınuñ başını kes öñüme getür diyü (22) fermān itdi. Ol daḫı fermānına iṭāʿat idüp segirtdi. Ḳarındaşınuñ yataġına vardı. (23) Bekçilikden uykusuz idi. Gördi yataġına varduġı gibi uyḳuya varmış ḫużūr (24) üzerine uyur göñlinden eger bu ḳatlin icāb bir ṣuc itse hīç bunuñ gibi ḫużūr (25) üzerine yatup uyuyabilür miydi? Ẓāhir budur bunuñ baña pādişāh başını kes (26) didügi ḥaḳīḳat-i ḥāli bilmedin. Yañlış bir gümān ile dimişdür. Hele bir kerre daḫı Rāy'a varup yoḳlayın (27) göreyin nedür didi? Arada şefḳat daḫı ġalebe itdi. Bī-tekellüf başını kesmedi. Yine Rāy (28) yanına vardı. Rāy başını getürdüñ mi didi. Civān yoḳ getürmedüm didi. Rāy n'içün (29) didi. Civān anuñ'çün ki ḫāṭıruma bir ḫikāyet düşdi.

Hele evvel varayın bu ḥikāyeti (30) pādişāhuñ semʿine irişdüreyin andan ṣoñra her ne fermān iderse iṭāʿat ideyüm diyü (31) fikr eyledüm didi. Ṣabr u teʾennī ehli pādişāh idi. Hīç sözinden tīzlenüp ıżṭırāb (32) itmedi. Ḥikāyetüñ nedür söyle diyü buyurdı. **Ḥikāyet:** Geçmiş zamānlarda bir pādişāh (33) var imiş. Rivāyet ider ki avı be-ġāyet severdi. Hemīşe şikāra ḥarīṣ idi ve ṭoġanı

[600a] (1) vardı ki anuñ minḳārı ḳorkusından nes-i ṭāʾir felek-i sünbüle-i şāṭırı arasında gizlenüp (2) her bir pervāzında hevāda bir sīmurġ indürse olurdı. Pādişāh ol ṭoġanı be-ġāyet severdi. (3) Şikārlarda ekseriyā elinde ḳomazdı kendüsi götürürdi. İttifāḳ bir gün ol pādişāh (4) şikāra binmiş idi. Ṣaḥrāda gezerken nā-gāh öñinden bir āhū ḳalḳdı pādişāh anuñ ardınca (5) atın segirdüp anı ḳovalamaġa başladı. ʿAḳabince vāfir segirtdi. Aña yitmedi. ʿAskerinüñ gözlerinden (6) ġayb oldı. Bu eṣnāda pādişāha ziyāde ʿaṭş ġalebe eyledi. Rikāb-dārı ḥażır degül idi (7) ki andan içmege ṣu ṭaleb ide. Ammā terkisinde bir ḳadeḥ var idi. Āteş-i ʿaṭşın söyindürmege dört (8) yaña segirdüp ola ki ṣu bulam içem veyā bir aġaç sāyesi bulam inem diñlenem diyü cüst u cū iderdi. (9) Hele ıraḳdan bir aġaç görindi. Segirdüp kendüsi ol aġacuñ sāyesinde bıraḳdı. Elinde (10) ol ṭoġan daḫı bile idi. İndi aġacuñ sāyesinde oturdı. Meger aġacuñ üzerinde (11) bir ʿaẓīm zehrlü yılan vardı. Pādişāhuñ üzerine yuḳarudan zehrler saçabaşladı. (12) Aġacuñ yapraḳları arasından sırça gibi dökülürdi. Pādişāh anı çiy ḳaṭrānı ṣanup (13) ḳadeḥin fitrāḳdan çözüp anuñ altına ṭutdı ki bir pāre irkile anı içüp anuñla defʿ-i ʿaṭş (14) eyleye. Hele bir miḳdār irkildi pādişāh ḳadehi eline aldı ki içe. Hemān ṭoġan ḳanadıyla (15) [ḳadehi] çalup içindeki zehri dökdi. Pādişāh tekrār ḳadehi yuḳarudan zehr-i ḳaṭrānı eline (16) ḳodı ki muttaṣıl yılan kendinüñ ḫaberi yoġ iken üzerine saçardı. Gene ṣūretinde ḳadeḥ (17) içine bir miḳdār zehr daḫı irkildi. Pādişāhuñ teşneligi ḥadden aşmışdı. Gene ḳadeḥi (18) eline alup nūş idecegi vaḳt yine ṭoġan ḳadeḥ olan elinden yana çeküp paraladı. (19) Ḳadeḥi ḳanadıyla urdı. İçindeki zehri yine dökdi. Pādişāh ġażāba gelüp ṭoġanı yire (20) çalup helāk eyledi. Pādişāhuñ rikāb-dārı ardınca ṣoylanup arardı. Bu eṣnāda (21) yanına irişdi. Pādişāhı bu mertebede teşne vü ḫuşk-leb göricek getürdügi miṭharanuñ (22) tīz aġzını açdı. Ḳadeḥi pāk yuyup içini āb ile ṭoldurdı. Pādişāha ṣundı (23) alup içdi. Cānı tāze ḥayāt buldı. Bir miḳdār kendüye gelindi. Rikāb-dār gördi (24) yanında ṭoġan helāk olup yatur. Pādişāha sebeb-i helākın istifsār itdi. Pādişāh (25) mā-cerā-yı ḥikāyet idüp ben ṣuṣuzluḳdan ölidüzdüm. İttifāḳ bu aġaç üzerinden (26) çiy yaġar didi. Ḳadeḥi altına ṭutdum bir miḳdār çiy irkildi. İçeyin diyince

çekindi. (27) Ḳanadıyla ḳadeḥi urdı baş aşaġa itdi içindekini ṭutdı dökdi. İkinci ḳadeḥi bir daḫı (28) ḳodum yine böyle eyledi. Ben de ṣusuz ġażabı ile ṭoġan aġaca çalup öldürdüm didi. Rikāb-dār (29) aġacuñ üzerine degdi gördi bir ʿaẓīm yılan yapraḳları arasından başı aşaġa (30) ṣarḳıtmış ṭurmadın aşaġaya zehrin döker. Pādişāha ṭoġanı bī-günāh helāk itmişsiz. (31) Ḥaḳīḳat-i ḥāle vuḳūf itmeyin iveceñlikle bunuñ gibi şerīfe cān-verı elden çıḳarmışsız. (32) Yuḳaru aġaç üzerine baḳuñ görün. Ol sizi ne aṣl belādan ṣaḳlamış. Bu yaġan çiy (33) degül belki zehr-i helāhil-i ḳātildür. Ṭoġan anı görmese nūş eyleseñüz cān-ı ʿazīzüñüzde

[600b] (1) ayrılurduñuz. Ol sizi ne aṣl belādan ṣaḳlamış. Bu yaġan çiy degül belki zehr-i helāhil. (2) Hele ṭoġan size ḳarbān olmış bi-ḥamdi li'llāh ḳażā üzerüñüzden ṣavılmış didi. Pādişāh aġaç (3) üzerine baḳup yılanı ol ḥālde gördi. Ṭoġanı iveceñlik idüp öldürdügine perīşān (4) u pīşmān oldı. Ammā pīşmānluġında fāʾide itmedi. Ben de fikr itdüm gördüm. Eger ḳarındaşınuñ başın (5) kesüp getürsem cāʾiz ki ṣoñra pīşmān ola pīşmānluġında fāʾide itmeye didi. Rāy bunı (6) işidicek ḥāmūş oldı. Aña degin ki çün nevbet üçinci ḳarındaşın geldi. Pādişāhı (7) beklemege gelüp ikincileri yataġına gitdi. Rāy bu defʿa buña müteveccih olup var fülānuñ (8) ḳarındaşınuñ başını kes getür ki ḥużūrumda bir edebsüzlik itdi ki cezāsı ḳatldür didi. Bu daḫı (9) anuñ üzerine vardı. Bu daḫı anuñ gördügi ḥużūr üzere uyur. İkinci ḳarındaşı itdügi (10) fikri idüp ʿalāḳa-ı uḫuvvet başın kesmekden bunı da alıḳodı. Gene Rāy yanına döndi. (11) Tekrār emri nedür yoḳlayıvarduġı gibi Rāy ḳanı ḳarındaşıñuñ başın kesdüñ getürdüñ mi (12) didi. Civān evvel ḳarındaşı didügi gibi pādişāhuñ fermānıyla diledüm ki ḳarındaşumuñ başını kesem. (13) Ammā kesmeden bir ḥikāyet öñüme düşdi. Diledüm anı evvel semʿ-i aʿlāñuza irişdürem buyurur (14) sañuz andan başın kesem didi. Rāy ḥaṣlet-i mahmūde-i teʾennī vü sükūn üzere olmaġın hīç (15) buña da ṭınmadı. Ḥikāyetüñ söyle nedür işidelüm diyü buyurdı. Ol da başladı. **Ḥikāyet:** (16) **Hind kitāblarında mesṭūrdur.** Bir zamānda bir ḳadir u ḳahir pādişāh-ı ʿālī-cāh var idi. Niçe (17) zaman idi oġul ārzūsın iderdi ki kendüden ṣoñra yādigār ve memleketde ḫalef-i pāy-dārı (18) ḳalaydı. Āḫir ārzūsına irişdi. Bir dil-bend-i ferzendi ṭoġdı. Şekl ü endāmı ḥūb bir pür- (19) maḥbūb idi. Pādişāh aña ziyāde sevinüp vücūdı ile cihān gözine rūşen oldı. Aña (20) muhabbetden daʾim beşigini taḫtı öñinde ḳodururdı. Aña nīk dāyeler ṭutup emr itmişdi. Bir ān (21) ḫıdmetinden ḫālī olmazlardı. Anuñ şemʿ-i vücūdı üzere pervāne olmışlar dönerlerdi ve bu pādişāhuñ (22) bir nīmsi var idi. Hemīşe anuñla oynardı. Aña da

oġlancuġuñ beşigi yanında yir itmişdi. (23) Orada yatur ṭururdı ve nīms kedi ṣūretinde bir ḥayvāndur. Ādeme meʾlūf olur ādemle (24) oynar yılan gibi ḥaşerāt-ı arżuñ be-ġāyet ʿadūsıdur her ḳanġısın görse (25) öldürmeyince ḳomaz. Arż-ı Mıṣır'da daḫı çoḳdur. Aʿyān-ı ḫalḳ anı evlerinde kedi gibi (26) beslerler. Ḥaşerāt-ı arż ādemüñ yöresine uğratmaz. Pādişāh da oġlancuġı ḥaşerāt-ı (27) arżdan ṣaḳınmaḳ içün nīmsi hemīşe beşigi yanında baġladurdı. [Beşik] yanında ḥāli (28) olmazdı. İttifāḳ bir gün dāye beşik yanında ġayb iken ol saḳfında bir bü (29) yük yılan inüp oġlancuġuñ beşigine ḳaṣd itdi. Nīms orada ḥāżır idi. (30) Tīz yılanı ḳarşulayup anuñla muḥkem uġraşdı. Eli yüzi ḳan oldı. Āḫir n'eylerse (31) eyleyüp aña ġālib geldi yılanı öldürdi ölüsüni süriyüp oġlancuġuñ (32) beşigi altına bıraḳdı. Bir zamāndan dāye geldi. Gördi nīmsüñ yüzi gözi ḳızıl ala ḳan (33) olmış. Anuñ aṣlı ne idügin yoḳlamayup bilmedin. Oġlancuġı yidi ṣanup bī-teʾemmül

[601a] (1) tīz pādişāhuñ öñine vardı. ʿAceleyinle oġlancuġı nīms yimiş diyü ḫaber virüp başın (2) gözin yoldı. Pādişāh andan beter ʿacele idüp geldi. Beşikde oġlancuġı yoḳlamadın (3) nīmsüñ başına bir bozdoġan çalup ol ḥayvān-ı bī-günāhı öldürdi. Andan beşikde ṣoñra (4) beşikde oġlancuġı yoḳladılar gördiler ṣaġ ve beşigüñ altını yoḳladılar gördiler (5) bir ejder gibi bir yılan ölisi yatur. Bildiler nīms helāk itmemişdür. Pādişāh ʿacele idüp (6) nīms öldürdügine pīşmān oldı. Ammā bir vaḳtde pīşmānluḳ fāʾidesi olmadı. Ben daḫı (7) fikr idüp gördüm ḳarındaşımuñ başın kesüp getürürsem cāʾiz ki ṣoñra ḳarındaşımuñ başı (8) bī-günāh olduġı ẓāhir ola pādişāh pīşmān ola pīşmānlıḳ da fāʾide itmeye. Hem pādişāha (9) vebāl ola hem bir ḳadīmi ḫıdmet-kārın böyle itdügi ile ḳalbine melāl bürine. Bāḳī fermān (10) pādişāhuñ didi. Be-ġāyet ehl-i inṣān ve ṣāḥib tefaḫḫuṣ [u] teʾennī pādişāh idi. Bu iki ḳıṣṣadan (11) ḥiṣṣe alup emr itdi. Ol mücrim gümān itdügi ḳarındaşların iḫżār itdiler. Aña yüz ṭutup (12) dün gicesini gördüm edebsüzlük idüp ḥaremümüñ taḫtı yanına geldüñ. Bunı bilmez miydüñ ki (13) pādişāhlaruñ ġayreti āteş gibidür ki az yil ile yaluñlanur ve her ṣuyla ṣöyinmez didi. Civān (14) benüm ṭoġrıluġum beni mehālikden ṣakladı. Pādişāh ḳulı ḥaḳḳında itügi gümānda ḫaṭā itmişdür. (15) Eger ḫaṭālarına burhān isterlerse taḫt altına naẓar itsünler didi. Pādişāh emr itdi (16) taḫt altını yokladılar. Ḫātūnuñ başı ucunda öldürdügi yılanı buldılar. Civān diñledügi (17) ẓāhir oldı. Rāy ʿaceleyle emr idicek ḳarındaşları kendüye ol ḥikāyetler idüp (18) tehevvür itmedüklerine anlardan şükrān getürüp ḥaṭayla elinden ḳatl-ı günāhı ṣādır olmaduġına (19) ḥamd-ı firāvān itdi ve bu taḳrible dört ḳarındaşa bile

ḫilʿatler ve teşrīfler erzānī eyledi. Andan (20) ṣoñra hergiz taʿcil üzere nesneye fermān itmedi. Her ne ṣebāt u teʾennī üzerine sābit-ḳadem oldı. (21) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Herī şehrinde bir dāniş-mend var idi. Zamānında faẕl u kemāl (22) ile ol ḫıṭṭanuñ ferīdi ve dīn ü diyānetle vahīdi idi. ʿİlm u ʿameli cemʿ itmiş bu iki saʿādete (23) fāʾide olmış kimse idi ve ʿilm [ü] ʿamel ile ʿömr geçürmiş pīr olmışdı. Herī şehri içinde bir ʿālī (24) sarāy miṣāl evi var idi. İttifāḳ ol vaḳt ki Sulṭān Maḥmūd raḥmetu'llāhi ʿaleyhe Herī şehrine (25) geldi. Ümerā-yı kibārdan ʿAbdu'r-Rāhman Ḫāl ol pīr ʿālimüñ evine ḳondı. Evi ġāyet (26) begendi ve Sulṭān Maḥmūd'uñ ḫavāṣṣından idi. Eksüksüz meclis-i ḫalvetine vardı. Bir gün (27) gene Sulṭān Maḥmūd'uñ meclisine varup otururken eṣnā-yı kelāmda ḳuluñ ḳonduġum ev bir (28) pīr kişinüñ evidür. Kendüsi ḫalḳa ʿālim ṣūretinde gösterür. Evi içinde bir ḫalvet- (29) ḫānesi vardur. Her gice aña girür ṣabaḥa degin ṭaşra çıkmaz. Ben de ṣordum bu ḫalvet-ḫāne (30) içinde n'eyler didüm. Gice namāz ḳılar ʿibādet ider didiler. Ben de ʿale'l-ġaflehu bir gice ḫalvet- (31) ḫānesinüñ içine girdüm. Gördüm öñine bir destī şarāb ile bir birinçden bir put ḳomış ve öñinde (32) dizi üzerine gelmiş aña ḫıdmet ider şarābdan içer. Öñinden ol putı ve destiyle şarābı (33) alup ḫıdmete getürdüm. Aḥvālini ʿarż eyledüm. Bāḳī fermān pādişāhuñ didi. Sulṭān **enāra'llāhü**

[601b] (1) **burhānehu** bir sāʿat başına aşaġı idüp teʾemmüle vardı. Andan başın ḳaldurup ʿAbdu'r-Rāhman (2) Ḫāl ben pīri getürdür elbette ṣorar ḥaḳīḳat-i ḥāle vāḳıf olurın. Hele evvel sen gel elüñ (3) başuma ḳo benüm baş u cānuma bu sözde yalan degildügüñe and iç ṣoñra reʾy ü emrüm ne (4) iḳtiżā iderse eyle ola didi. ʿAbdu'r-Rāhman Ḫāl ḳalḳup [elin] başı üzere ḳoyup senüñ başın (5) cānuñ ḥaḳḳı bu sözde yalanın. Bunı kendü kendümden söylemedüm didi. Sulṭān Maḥmūd didi. (6) Ey civān-merd buña ne bāʿiṣ düşdi ki bir derd-mende böyle ḳaṣd eyledüñ. Evine ḳondum gördüm (7) vāḳıʿa ḥālin ʿarż eyledüñ didi. ʿAbdu'r-Rāhman Ḫāl aña bāʿiṣ bu düşdi ki evine ḳondum. Gördüm (8) bir ʿālī evdür. Evine ṭamaʿ itdüm. Pādişāhuñ dīn-dārlıguñ bilürin. Ḥamiyyet-i dīnle benüm sözüm ile aña (9) siyāset ide. Pādişāhdan evin istiyem baña bağışlaya diyü ümīd idindüm didi. Sulṭān ṭoġrı (10) söyledügi içün eger-çi aña ṭınmadı ammā artuḳ andan ṣoñra aña iʿtimādı ḳalmadı. Evvelki (11) iʿtiḳādı bozdı ve Ḥaḳḳ teʿālāya ṣad hezār şükrān itdi ki ibtidādan anuñ söziyle ol (12) bī-çāreye siyāset itmedi. Kendüye ol ḫuṣūṣda ṣabr u teʾennī ḳudretin virdi. Mekr-i (13) şeyṭāndan ṣaḳladı ki ʿitābda ʿacele vü şitāb idi. **Cevāmīʿü'l-Ḥikāyet Kitābınuñ** (14) **Üçinci Ḳısmında Yigirmi Birinci Bāb Bed-**

Aṣl u Bed-İʿtiḳād (15) **Kimseler Beyānındādur**. Erbāb-ı naẓar yanlarında müberhen ü mukarrer (16) dür ki āferide-kār-ı ʿālem subḥāne ve teʿālā ṭabāyiʿ-i insānda hem melekiyyet māddesi ḳomışdur hem şeyṭanet. (17) Ammā şudur ki ifrād-ı beşer içinde aḫlāḳ-ı ḥamīde ile mevṣūf olalar. Anlaruñ mertebeleri melek (18) mertebesinden yücedür. Ḫilāf ol ṭāʾifenüñ ki anlaruñ iʿtiḳādları şevāʾib-i aḫlāk-ı (19) ẕemīmeyle mükedder ola. Anlar şeyṭān ḳabīlindendür. Nite-ki Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de buyurur. **Şeyatīne'l-insi** (20) **ve'l-cinn**[71] lafẓ-ı şerīfi vāḳıʿ olmışdur. Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de bir yirde daḫı anları dört (21) ayaḳlu ḥayvāndan ṣaymışdur. Belki anlardan daḫı ednā ṭutar ḳāle'llāhu subḥānehu ve teʿālā (22) **Ulā ike ke'l- en-ʿāmi bel hum eḍallü.**[72] Pes bu bābda iltizām olınan üzere (23) bu ikin ṭaʾifeye müteʿalliḳ olan baʿżı ḥikāyāt īrād olındı. **Ḥikāyet: Ferec** (24) **Baʿde'ş-Şidde Kitābını Taṣnīf iden Getürmişdür.** Kendü zamānında Baġdād'da naḳību'l- (25) eşrāf olan Seyyīd Ḥüseyīn bin Mūsā eydür. Bir vaḳtde baña bu ʿazīz misāfir gelüp (26) ḳondı. Rüzgāruñ eyüsin yavuzın görmiş ve ıssısın şovuġın geçirmiş mücerreb-i ʿālem kimse (27) idi. Bir miḳdār benümle oldı. İttifāḳ bir dostum beni evine żiyāfete daʿvet eyledi. Aña (28) żiyāfete bile gidelüm didüm. Gitmedi ben hīç bir daʿvete varmayın ve hīç bir cenāzenüñ ardınca (29) [gitmeyin] diyü and içmişindür didi. Ben de sebeb ne didüm. Ol da ammā daʿvete varmayın diyü and içdügüm (30) bāʿiṣ budur ki bir vaḳtde Baṣra şehrine ʿazm eyledüm. İttifāḳ şehre irişdügüm giç vaḳt idi. (31) İstiʾcāl idüp giderdüm ki bir dostum evine varup ḳonam. Nā-gāh yolda bir meste saṭaşdum. (32) Beni ṭutdı mestli tevāżʿını eline aldı. Misāfirümsin ancaḳ gel bu gice ben de mihmān ola diyü (33) envāʿ-ı temelluḳāt itdi.. Mümkin olup elinden ḳurtılamadum. Gördüm dāmenüm elinde alamadum.

[602a] (1) Baña muḥkem şarmışdı żarūri sözine uydum. Beni aldı gitdi evine iletdi. İçerü girdigüm (2) gibi gördüm bir alay mestler şarāb içüp otururlar. Ben de vardum evüñ bir ḥālī küşesinde (3) bir pāre oturup yatdum. Anlar kendi ḥāllerine meşġūller idi. İçerinüñ her yiri tamām mest-i (4) lā-yaʿḳıl olup bir yire yıkıldı. İçlerinde birinüñ bir sāderū ḳulı var idi ki ḥüsn (5) ü cemālde māh gibi ṭāḳ idi. Ol da aralarında mestāne bir yire saḳlanup yatdı. Nā-gāh gördüm (6) ol günāh-kārlardan biri ḳalḳup ol oġlana dest-i dırāzlik itdi. Oġlan da anı (7) efendisi ṣanup aña iṭāʿat eyledi. Aña ḳavm-i Lūṭ ʿamelin işledi. Ben yatduġum yirden (8) bu fiʿl-i şenīʿi görür. Allāh celle celāluhu ḳorḳusıyla

[71] İnsan ve cin şeytanlarını düşman kıldık (En'âm 112).
[72]İşte onlar hayvanlar gibi, hatta onlar daha da aşağıdadırlar (A'raf 179).

ditrer ve istiġfār iderdüm. (9) N'eyleyin gitmege ḳādir degüldüm. Geç vaḳt idi. Gördüm bunuñ gibi yire düşmek evvelden bin (10) beter gördüm ġayrı çāre yoḳ. Nā-çār olup yatup ḳaldum. Bir sāʿatden ṣoñra gördüm (11) oġlanuñ efendisi uyandı oġlanı çaġırup yanına daʿvet itdi ki ol da aña bu fiʿl-i (12) şenīʿi ide. Oġlan daḫı şimdi ferāġat eyledüñ utanmaz mısın didi. Efendisi bildi (13) āḫer kimse kendü adına oġlana taʿarruż itmiş. Meger evvelden evvela ḳalḳan ḥerīfden gümānı (14) var imiş. Tīz ḳalḳdı bir keskün bıçaġı var imiş. Ḳınından ṣıyırdı. Ol şaḫsuñ başını (15) kesüp teninden cüdā eyledi. Ben anı gördüm. Ev içi baña zindān oldı. Birḳaç sāʿat (16) içinde üç günāh oldı. Ṣabaḥı da yaḳın añladum. Ḳaʾil varup yatduġı gibi tīz (17) ḳalḳup evden ṭaşra çıḳdum. Henūz ṣubḥ ʿalāmeti yoḳ idi. Ol yaḳınlıḳda bir baṭṭāl (18) ḥammām külḥānı bulup anuñ içine girdüm. Bir kūşesinde gizlendüm. Ṣabaḥ olınca yatam. (19) Bir sāʿatden ṣoñra külḥān ḳapusı öñine bir atlu geldi. Nidā idüp içerüde kim var ise (20) ṭaşra çıḳsun didi. Ben hīç ṭınmadum. Külḥān ḳapusın çoḳ çaldı. Gördi ses yoḳ (21) içeri girdi. Ādem var mıdur diyü ben ḫod muḥkem sindüm ve dört yanın aradı ocaġı (22) aġzına gelüp ḳılıcın çıḳarup ocaḳ içine ṣoḳdı. Ḳılıc ile deprendi kimse var mıdur (23) diyü yoḳladı ben bir kūşesinde kendümi muḥkem ṣoḳup bir ṭop gibi büzüldüm. Kılıcı baña deyer (24) diyü ḳorḳumdan zührem eriyüp ṣu olayazdı. Hele bi-ḥamdü li'llāh rāst getürdi. Ḳılıcı (25) ucı baña deymedi. Bildi ki külḥān içinde ādem yoḳdur. Defʿī yine ṭaşra çıḳdı. Vardı (26) bir ʿavret ölüsi getürüp külhānuñ od yanacaḳ yiri içine atdı. Benüm yanuma bıraḳdı. Ben bu (27) vāḳaʿnuñ heybetinden ditredüm. Göñlümden subḥāna'llāh bu ne ḥāldür? Bir gicenüñ içinde (28) bu gördügüm vāḳıʿalar nedür? Ḳullaruñ içinde ne siyeh-rūlar olurmış. Ādem oġlanlarınuñ (29) bu bed-nihād ve bu bed-iʿtiḳādları nedür diyü taʿaccüb iderek ḳalḳdum ki oradan ḳaçam. İttifāḳ (30) ʿavretüñ ṭobuḳlarından altun ḥalḥāl şuʿāʿi görindi. Ayaḳlarından çıḳarup ḥalḥāl (31) ları aldum. Tīz ṭaşra çıḳdum. Gördüm ṣabaḥ da yakınmış. Bir miḳdār gitdüm. Öñüme bir ḥammām (32) geldi. Gördüm açılmış. Ḥammāma girüp āb-dest aldum. Çıḳup mescide vardum. Ṣabaḥ namāzın (33) ḳılup Ḥaḳḳ teʿālā ḥażretine şükr eyledüm ki beni bir gicede bunca mużāyaḳadan ḳurtardı. Baʿdehu

[602b] (1) mescidden çıḳup bir dostum evine varup ḳapusını ḳaḳdum. Beni içerü aldı geldügüme (2) sevindi. Varup evi içinde ṣoyındum. ʿAṣāmı miṭharamı ḳodum. Nā-gāh gözi ḥalḥāla (3) düşüp bunı ḳanda alduñ didi. Ben de ṣūret-i vāḳıʿayı evvelinden āḫirine aña söyledüm. (4) Çün ʿavret ölisi ḳıṣṣasına geldüm. Bunı didügüm gibi o issinüñ ḳarārı

ḳalmadı. Tīz (5) ḳalḳup evi içine gitdi. Defʿī gene çıḳdı. Ol ʿavretüñ ölüsin getüren ḥerīfi göricek (6) bilür misin didi. Ben de gice idi ṣūretin ḫod teşḫīṣ idemezin ammā āvāzından teşḫīṣ (7) itsem olur didüm. Andan ṣoñra ḫıdmet-kārlarına işāret itdi ṭaʿām getürdi. Bu eṣnāda (8) sipāhī ṣūretinde bir yigit içerü girdi. Ev issi anuñla āṣiyāne ve kelimāta başladı. Kelimāt (9) eṣnāsından baña işāret idüp hīç bunuñ āvāzı anuñ āvāzına beñzer mi didi. Ben de (10) hemān ikisi bir āvāzdur ammā ḥaḳīḳat-i ḥāl Ḥaḳḳ teʿālā bilür didüm. Taʿāmdan fāriġ olduḳ (11) dan soñra şarāb getürdiler. Civānı şarāba ṭutdılar. Muḥkem mest olup yıḳıldı. Ev issi (12) ḳalḳup başını kesdi. Andan baña baḳup ol ʿavret benüm ḳarındaşumdur. Bu öldürdügüm (13) bunda aña ṭoraşur ulaşurdı. Ben ḳız ḳarındaşuma buña iṭāʿat itme diyüp tenbīh itmişdüm. (14) Sābıḳdan muʿāmeleri var imiş. İl içinde adları çekilmişdi ben yasaḳ itmekle ʿavret (15) kendüden çekilüp itāʿat itmeyincek furṣatun bulup ḳız ḳarındaşumı öldürmiş. (16) Bu sendeki ḥalḥāl anuñdur. Hele herīfi daḫı miḳdārını bulup yirine vardı. Gele (17) yoldaşluḳ ile varup bir yirde defn idelüm didi. Ben de sözine icābet itdüm. (18) Var diyü meyyiti bir yire defn eyledük. Hemān oradan ṭoġrı Baġdād'a yüz ṭuṭdum (19) ve and içdüm ki min baʿd kimsenüñ daʿvetine varmayam. Yad ev içine girmeyem daʿvete varmaduġuma (20) bāʿiṣ budur ve ammā cenāze bile gitmeyin diyü and içdügüme baʿiṣ budur ki bir vaḳde Baġdād'da (21) dervāze-i ḥaddādīn ḳapusından ṭaşra çıḳdum. Gördüm iki kimse bir cenāze getürüp (22) giderlerdi. Göñlümden ġarīb cenāzesine benzer. Ben de şunı bir miḳdār götüreyin. Ṣevāb da (23) bulınayın diyüp ilerü vardum. Götürenlerüñ birinüñ elinden aldum. Ayaġından yanını omzum (24) urdum gitdük. Bir zamān götürdüm. Gördüm ol elinden alduġum kimse artuḳ gelmedi. Ẓarūrī (25) maḳberesine degin iletdüm. Cenāzeyi yire ḳoduġumuzleyin hemīn maḳbere ḳazın da benümle bile (26) getüren de ikisi de ḳodılar gitdiler. Cenāze yirinde ḳaldı. Gelmediler niçe zamān ḳatlandum. Gördüm (27) gelmezler vardum bir āḫer maḳbere ḳazıcı bulup getürdüm. Hele maḳbereyi düzeltdi. Meyyiti götürdi (28) Maḳberin aġzına ki aşaġa indirüp defn ide. Gördi başı yoḳ bir meyyitdür. Defn idecegi hemān (29) bu bir başsuz gevdedür Hemān baña yapışdı başuma ḫalḳ üşdi. Bunı sen öldürmişsin (30) dür diyüp beni ṭutup ṣubaşı öñine iletdiler. ʿItḳ u şiddetle benden ṣordılar. Bunı sen (31) öldürdügñ mukarrer. Neye öldürdüñ diyü kimdür diyü üzerüme ṭutdılar. Ben isem bu töhmetden ḫaberüm (32) yoḳdur. Yüzüm asmāna ṭutup **yā ʿālimü's-sırru ve'l-ḫāfifyati** sen bilürsin ki ben

töhmetden müberrāyın. (33) Buñun ḳatlini benden ṭutayorurlar. [Beni] bu varṭadan ḫalāṣ eyle ki benüm bī-günāhlıġuma senden ġayrı

[603a] (1) şāhidüm yoḳdur didüm. Ben bu söz ile bu münācātı idince ṣubaşı göñline raḥm düşdi. (2) Ol cenāze taḥtasını getürüñ görelüm didi. Getürdiler üzerinde bu fülān mescidüñ vaḳfıdur (3) diyü yazmış. Tīz buyurdı ol mescidüñ müʾeẕẕini getürdiler. Andan ṣordı. Bu cenāze taḥtasını (4) sizüñ mescidden meyyit götürmek içün kim aldı gitdi didi. müʾeẕẕin ġurebā ṭāʾifesinden (5) birḳaç kimesne gelüp aldılar didi. Ṣubaşı evlerin bilür misin didi. Ne yirde olduḳların (6) ṣālıḳ virdi. Ṣubaşı bir bölük kimesneler gönderdi. Vardılar ġurebādan bir cemʿ bulmışlar ki (7) yaraḳların ḳuşanmışlar. Göçeyorurlar imiş. Ṭutmışlar öñine getürdiler. Anlara ṣıḳılcım eyledi. İḳrār (8) eylediler. Anlar ḳatl itmişler. Anlara ḳışāṣ idüp beni ıṭlāḳ eyledi. Hemān orada yemīn (9) itdüm ki artuḳ cenāze bile varmayam. Eger-çi āferīde-kār-ı ʿālem beni ḥıfẓ eyledi. Żarar irişmedi. (10) Ammā iḥtiyāṭı bunda añladum. Şübhelü olan yire varmayam. **Naẓm:**

[Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün]

İḥtiyāṭ ile diril dirligi kim

Kimseye iʿtiḳād ḳalmadı

Bir zamāndur bu kim degül yā da

Dosta iʿtimād ḳalmadı

Ḥikāyet: ʿAbdu'l- (12) **Ḳays Şāʿir eydür**: Atamuñ Muḳbil adlu bir ḳulı var idi. Bir vaḳtde bir suç idüp atamuñ (13) yanından ḳaçdı. Kimse [ana] nīşān virmedi. Bulınmadı gitdi. Bir zamān bunuñ üzerine geçdi. (14) Atam dār-ı fenādan dār-ı beḳāya rıḥlet itdi. Ben henüz ṣaġīre idüm. Çün evāʾil-i zaman-ı (15) ʿömr-i perīşānlıḳ zamānı bilmezlükle kendü diyārumdan sefer idüp ġurbet aḳālīmine düşdüm. Ḳażā (16) ḳāydı beni Nuṣaybīn şehrine bıraḳdı. Bir gün bāzār içinde gezerdüm. Laṭīf libāslar geyerdüm. Egnüm başum (17) maʿmūr kīsem sīm u zer ile maʿmūr idi. Gördüm atamuñ ol nā-bedīd olan ḳulı yanuma çıkageldi. (18) Beni göricek bildi ben de anı bildüm. Elüme ve ayaġuma düşdi.

Baña hezār temelluḳlar ve siyāsetler (19) gösterdi ve diyārumda olan ʿaḳārib u ʿaşāʾirümde ṣordı. Ben de aḥvālin söyledüm. (20) Ölenler içün maḥzūn ve saġ olanlar içün mesrūr oldı. Bu şehre ġarīb geldüñ. Belki daḫı (21) ṭuracaḳ yir de bulmaduñ. Benüm bunda yolum vardur. Mümkin olduḳça esbāb [u] maʿāşum müheyyādur. Eger (22) yüzüm üstine ḳadem başup benümle gitseñ eve varsayuz. Bir saʿāt ḫıdmetüñle rāhat olsayuz (23) olmaz mı didi. Ben de eblehler gibi anuñ taġrīr ü tezvīri üzere taḳrīrine aldandum. N'ola diyüp sözine (24) müsaʿade itdüm. Ol öñüme düşdi. Ben ardınca gitdüm. Beni şehrüñ maʿmüreliginden ṭaşra (25) nihāyetinde bir ḫarābeliġe iletdi. Ol ḫarābeliġüñ ortaluġında bir maʿmūr ev var idi. Anuñ (26) ḳapusı öñine varduḳ. Ardından muḥkem kilitlemişler idi. Ḳapuyı urdı der-ḥāl açdılar. (27) Öñümce içerüye girdi. Ben de [ardına düşdüm] biz girince ardından muḥkem ḳapuyı yine bend itdiler. Çün ol dehlīz (28) den geçüp bir ḫāneye girdük. Gördüm bir ḥaṣīr bıraġılmış üzerinde üç mehīb-ṣūret-i (29) ḥerīf oturur. Yaraḳların öñlerine ḳomışlar ḥāżır başlar. Muḥaḳḳaḳ bildük ki ḥarāmīlerdür. Ben (30) kendü ayaġumla gūr-sitāna gelmişin. Göñlümden **erā ḳademī** yaʿnī ayaġumı kendü ḳanumı döker göririn. Beni ḳatl (31) itmege getürdi. Zihī nā-dānlıḳ ki kendü ayaġumla siyāset meydānına gelem diyince içlerinden biri ḳalḳup (32) baña ṭabanca urdı. Tīz ṣoyun cümle egnümde başumda olanları çıḳarup altunı ve aḳçeyi (33) ortalarına dökdüm. Yalıncaḳ bir ayaḳ ṭonıyla ḳaldum. Müteḥayyirāne denerdüm. Muḳbil-i melʿūne birḳaç

[603b] (1) aḳçe virdiler. Var taʿām getür didiler. Ol ḥīnde ben cānuma vedāʿ idüp muḳarrer bu gidecek beni (2) helāk iderler diyü cezm itdüm. Ben anlara ey civān-merdler olanca esbābumı altunumı ve aḳçeyi alduñuz (3) ḥelāl olsun. Gelüñ benüm nihādem nihādum tāze nihālin ḥayāt kökinden çıḳarmañ. Cānumı baña baġışlañ zerrem andan (4) Muḳbil'e yüz ṭutup atamuñ niʿmeti ḥuḳūḳda gözle ṭuz itmek ḥaḳḳı riʿāyetin eyle beni ḳoyup gitme didüm. (5) Hīç sözüme iltifāt eylemedi. Belki yoldaşlarına zinhār bunı ḳatl itmeyince olmañ ki didi diri (6) ḳorsañuz bizi ġamz ider. Cümlemüzi varṭa-ı helāke virür didi. Biri ḳalḳup beni saçumdan (7) ṭutup alup itdi. Bıçaġın çıḳardı ki beni ḳatl ide. Elinden silkindüm ḳurtuldum. Vardum içlerinde (8) benüm yaşumda bir tāze nev-ḥaṭṭ-ı civān-ı ḫūb-rū var idi. Anı ḳocaḳılup şenīʿ ṭutındum. Gel (9) beni bu ẓālimüñ elinden al. Seni penāh idündüm. Kendümi senüñ sāyeñe bıraḳdum. Baña meded iriş. Āferīde- (10) kār-ı ʿālem de saña bir būñ demde irişe didüm. Civān baña şefīʿ oldı. Beni ḳatl itmege ḳomadı. Muḳbil (11) bu mertebeyi daḫı ḳatl idüñ diyü iḳdām itdi. Civān

füżūllıġı ḳo saña bir ḫıdmetdür. Emr itdiler (12) var ḫıdmetini edā eyle didi. Muḳbil-i kāfir vardı. Bāzāra ṭaʿām getürmege gitdi. Ol civan-ı (13) sāde-i rū ḥarāmī başına eydür. Bu derd-mend beni penāh idindi. Bunı min baʿd incitmeññ diyü benüm (14) içün muḥkem tażarruʿ idüp dilek itdi. Bu gice beni bu cemāʿatüñ elinden alıḳodı. Ol da eydür. (15) Çün sen dilek itdüñ kimse buñı ṭınmasun didi. Ben de bir pāre emīn oldum. Bir sāʿatden (16) Muḳbil melʿūn geldi. Anlara ṭaʿām u şarāb getürdi. Ṭaʿāmı yidiler şarābı içmege (17) meşġūl oldılar. Ben ol civāna çün bir luṭfdur itdüñ. Baña anı tamām eyle. Bu gice bunlar gele (18) içesin. Nā-gāh mest olup yatıcaḳ bunlar beni ḳatl iderler didüm. Oġlan didügüm gibi (19) bu içeçek ḥarāmī başı daḫı içmedi. Beni ḥıfẓ itdiler. Sāʾir ḥarāmīler dün bucıġına (20) dek içüp yatdılar. Ṣabaḥa ḳarīb ḳalḳdılar yaraḳların ḳuşanup çıḳup ḥarāmīleri itmege (21) gitdiler. Oġlan ile ḥarāmī başı benüm içün bir pāre ḳatlandılar. Andan ṣoñra bunlar da yaraḳların (22) ḳuşanup ḳalḳdılar. Baña biz de giderüz. Ḥaḳḳ teʿālā saña tāze ḥayāt bağışladı. Bir zamān (23) bize buluşursañ eylük [ide] yaramazluḳ itmeyesin. Ḳalḳ biz çıḳıcaḳ ḳapuyı ardından berkit ṣaba (24) ḥa degin ḥużūr ile yat. Ṣabāḥ olıcaḳ çıḳ yola git diyü baña vedāʿ itdiler. İkisi de (25) gitdiler. Ben ḳalḳdum ḫāne ḳapusını muḥkem ḳapayup Ḥudā-yı teʿālāya şükrler eyleyüp yatdum. Ṣabaḥ (26) olduḳda çıkup gitdüm. Hemān ol gün ol şehrden gitdüm. Bu ḥikāyetden fāʾide budur ki (27) maʿlūm oldı. Bir kimse ki ādemüñ bed-aṣl u nā-ehl-i terbīyet eyleye. ʿĀḳıbet aña pīşmānluḳ gelür. (28) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Nuʿmān bin et-Turāb el-ʿAbadī ki ve rüvesā-yı ʿArap'dan bir şaḫṣ (29) idi. Anlaruñ ʿuḳalāsından bir ʿāḳil-i kār-dān idi. Anuñ üç oġılları var idi. (30) Birinüñ adı Saʿdīn birinüñ Saʿid ve birinüñ Saʿd idi. Ammā bu ululaı Saʿd (31) ol zamānuñ nām-dār şecīʿlerinden ve bī-naẓīrlerinden ḳopdı. Şöyle ki ḳarīnde (32) aña ḳarīn behādur yoġ idi ve ortānca oġlı Saʿd atası yolın ṭutdı. Elin inʿām (33) u kereme açdı. İfşā-yı u meḥāmid iḳtinā-yı mekārime muḳayyed ḳopdı. Cihānda atam gibi

[604a] (1) eylügümle ad çıkarsam. Luṭf u keremüm yād eyleseler didi. Güççük oġlı Sāʿid rind-i cihān (2) ve reʾīs-i ẓurefā-yı zamān ḳopdı. Hemīşe ẓarīf ḥerīfler ile mücāleset ider yir içer cihān (3) içinde ḫoş geçerdi. Piyāle-i nevāle olanlardan ġayrı ile ṭurup oturmazdı. (4) Ataları Nuʿmān üçinüñ bu vech ile iḫtilāf-ı ṭabāyiʿin ve teḫālüf göricek diledi ki (5) her birine kendü yolından naṣīḥat eyleye. Anları fażīḥatden ṣaḳına. Evvel büyük oġlı (6) Saʿīd çaġırup aña ey atanuñ cānı şücāʿan-ı ʿālem içinde şeh-bāz u cān-bāz-ı (7) bī-enbāzsın. Lākin dūr-ı bāzuñ iñen iʿtimād eylemek olmaz. Ḳılıç her ne

ḳadar keskün olsa (8) ʿāḳıbet getürür. At her ne ḳadar yigrek olsa sürcmesi olmaz. Her bār ki meydan-ı neberde (9) girseñ görseñ ki āteş-i ḳattāl iştiʿāl itdi ve ceng u cidāl deryāsı ḳaynadı ve (10) ricāl-i ḫarbüñ başları meydān içinde cevgān-ı tīġle yuvalanıbaşladı. Meydān içinde çoḳ (11) eğlenme. Ṭaşra çıkagör ki vaḳtinde ḳaçmaḳ behādarlıḳdur ʿayb degüldür. Ḫaṣm-ı ġālib gelicek (12) anuñ ṣayd-ı dām-ı rumḥı olmaḳ kişi kendüye fenā zaḥmı urdurmaḳ behādarlıḳ degül yoḳluḳdur (13) didi. Andan ortanca oġlı Saʿd'ı çağırdı. Aña ey cān-ı peder bilürin ṭabʿun cūd u (14) iḥsāna māʾildür. Luṭf u kerem āsumānınuñ bārında ebri ve beẕl u seḫā meydānınuñ sīm u ẕer kīsesin (15) yırtıcı derende bebrisin. Gerçek cūd u iḥsāna eyü ad ḳazınmaġa vesīledür. Ḳādir olduġuñca (16) ḫalḳa iṭʿām u inʿām elin aç. Ammā zīnhār ʿaṭā vü iḥsān vaḳtinde ṭaralup kimseye sögme (17) ve sāʾillere bir söz beresin urup dest-i zebān ile döğme. İtdügüñ eylük bināsını yıḳmayasın ve zinhār (18) iki elüñe de iʿtīmād itme. Evvel senüñle dost olanları oñat ṣına ki içlerinden vefā-dārı (19) az bulunur ve iḥsān toḥmını şol yirde saç ki anda hel terekesin didi. Andan güççük (20) oġlı Saʿd'ı çaġırdı. Aña da ey cān-ı peder şarāb göñli siyāh ve ʿaḳlı tebāh ider māla (21) ḫalel ve ʿırża ẕelel getürür. Muṭribsüz ġam ve nedīmsüz nedemdür. Nite-ki bu maʿnadaʿ Arapça'da (22) **En-nebīẕü bi-ġayrı'n-nedīmi nedem** dimişlerdür. Pes (23) sen de musāḥiblerüñ riʿāyet eyle. Ṭarab cānibinden ḥimāyet eyle. Ammā şöyle degül ki dāʾimā mest-i (24) rüsvā olasın. Ne şarābdan bi'l-külliye kesilüp teng-i dil olan ve ne müdām baş ḳaldurmayup (25) aña müşteġil olup belki ʿayş u nūşı miyāne ṭut ki ẕurefā-yı cihān ve şuʿarā-yı nüktedān (26) dimişler. **Naẓm:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Tarab olmaz müdām ayıḳlıḳda

Mestlik içre olur ʿaḳl olur zaʾil

Ol ḥālet ki nīm mestlikdür

Andadur ḥüsn-i ẕinde-gānī bil

Nuʿmān oġullarına bu pendleri verdükden (28) ṣoñra az geçmedin fevt oldı. Ortanca oġlı ki luṭf u kerem ehli idi. Atası yirine geçdi. (29) Seḫā vü ʿaṭā elini açdı ve şehr [ü]

ḳūy ḫalḳına bisāṭın döşedi. Cihān ṭamaʿ-kārlarından boġazına (30) ḳalmış nice üṣrā-yı bend-i şikem bu ḥāli görüp āteş çevresin pervāne ve şehd etrāfın meges olup gibi anuñ (31) başına çoḳdılar ve anuñla muḥkem yārān oldılar. Leyl ü nehār her biri yanına gelüp temelluk [u] mülāyemetleri (32) ḫıdmetine yilerler. Andan bir dürlü nesne dilerler idi. Saʿd kendü kendüsine bir budur ki atamuñ vaṣıyyetin (33) yirine getürem. Bu yanum her biri benden nesne uman ṭāʾifeyi ṣınayam. Toḫm-ı iḥsānumı ḳolayına ṭutup

[604b] (1) her yire saçmayam. Bunlaruñ içinde maḥall-i iʿtimād kim ise eylük itmege istiḥḳāḳı ḳanḳısından (2) ise imtiḥān idüp bulam. İḥsānumı aña maḥṣūṣ idem didi. Pes bir ḳoyun getürüp boğazladı. (3) Evinüñ bir ḳūşesinde ḳoyup üzerin bir nesne ile örtdi. Ol yārānlardan evvel birisini tenhāsına (4) çıġırup yār oldur ki yārine hem yār ola vefā-dār ola. Düşdükçe dostuñ ḥācetin revā ide. Ḫayr (5) u şerrde ve nefʿ ü żarda ankā bile bulına. Andan yüz çevirmeye didi. Ol da ne ḫıdmet düşdi (6) āşikāre söyle ki ben kendümi saña yār u vefā-dār bilürin didi. Saʿd fülān ḳabīlenüñ eşrāfından (7) fülān kimsenüñ ḳadīmden [benümle] ʿadāveti var idi. Anı ḳatl itdüm. İşde ḫāne kūşesinde ḥıfẓ eyledüm. (8) Gel baña yoldaşlıḳ eyle defn idelüm didi. Ol da be-ġāyet yaramaz imişsin. Elinden neʿaceb ḫaṭā (9) çıkmış. Bu bir ḳażıyyedür ki bunca başlar yuvalanur didi. Saʿd eydür. Bīrāder bir iş ki işlenmiş ola. Aña dermān (10) yoḳ. Baña melāmet vaḳti gel yoldaşlıḳ demidür. Eger anı defn itmege bir çāreye ḳādir iseñ anı (11) gör didi. Ḫerīf eydür. Benden bunı ummadın andan bizarın. Kendümi senüñ içün micrim idemezin (12) diyüp ḳodı. Saʿd birin daḫı çaġırup bu ṭarīḳle anı daḫı imtiḥān itdi. Ol da bu cevābı virdi. (13) Bārī anlardan niçesini getürüp söyletdi. Hep iltimāsına bu vech ile cevāb virdiler. Biri de (14) murādına muvafāḳat itmedi. Āḫir anlardan Ḫuzeyme bin Nevfel adlusını çaġırup tenhā anuñla daḫı oturdı. (15) Aña eydür. Ey Ḫuzeyme benüm senden umduġum nedür didi. Ol da dostlıḳda dürüstlik yārlıḳda (16) vefā-dārluḳ. Her buyurduġuma müsāreʿat ve her işāretüñe mübāşeret kelāmuña gūşum güşāde ḫıdmetüñe (17) her ʿuzvum āmāde olmaḳ didi. Andan Saʿd eydür. Ey Ḫuzeyme ben fülān ḳabīlenüñ eşrāfından fülānı (18) ḳatl itdüm. Benümle ʿadāveti var idi. İşde ḫāne bucaġına bıraḳdum yatur. Şunı buradan ḳaldurup (19) iletüp bir yire defn eylesek Ḫuzeyme anuñ işi ḳolay. Düşmenün helākı yigdür. Ḫıdmete ṭurmışındur (20) eyle ayaġ ile diyüp meger Ḫuzeymenüñ ḳarşusında bir ḳulı ṭuruvirdi söyledüklerin işidiyorurdı. (21) Ḫuzeyme bu oġlan bu sırrı bildü mi didi. Ol da yoḳ bilmez didi. Çün bilmez bunuñ yanında neye söylersin (22) başuñ mı aldırayın mı dirsin diyüp ḳalḳdı. Bir ḳılıç urup

ḳuluñ başın öñine düşürdi. **Ve leyse** (23) **ʿabdün bi-aḫin leke**. Yaʿnī ḳul saña ḳarındaş olmaz didi. Ol ḥīnden bu sözi ʿArab içinden ḍarb-ı meṣel (24) oldı. Saʿd bundan incindi. Ḳulı neye bī-günāh ḳatl itdüñ didi. **Sebeḳa's-seyfü'l-ʿadle**. (25) Yaʿnī ḳılıç ʿadāleti öñürtdi. Şimden ṣoñra melāmetüñ fāʾidesi yoḳdur didi. Bu sözi bile (26) bu günden ʿArab içinde ḍarb-ı meṣel itdiler. Bu ḥikāyetüñ fāʾidesi budur ki maʿlūm oldı. Dost oldur ki (27) serrā vü żarrāda ve ġalā vü reḫāda senüñle muvāfıḳ ola ammā anlar ki loḳma ṭamaʿı ile sofra dostı olalar. Şarāb (28) ile taẕarruʿ iderler. Ḥaḳīḳat dost degüllerdür belki düşmenlerdür. Nite-ki Pārsī dilde bu mıṣrāʿ ile (29) ḍarb-ı meṣel iderler. **Mıṣraʿ:**

Düşmenāned dostān-ı ḳadeḥ

Yaʿnī ḳadeḥ dostları düşmenlerdür didiler. (30) Zīrā bir gün ki anlara ʿayş-ı bezmin komayasın. Yöreñe uġramazlar senden kesilürler ṭuz itmek ḥaḳḳını unudurlar. (31) **Ḥikāyet:** Leşker-i ḥalḳından bir kimse eydür. Bir vaḳtde ben bir şehrden çıḳup giderdüm. Altumda (32) bir yorġa atum var idi. Egnüm de başum da fāḫir emīrāne libāslarumı geymiş ḳuşanmış idi. (33) Yol üzerinde bir zāhidüñ ṣavmaʿsı ḳapusına irişdüm. Beni ḳarşulayup merḥabā itdi. Bī-vaḳt

[605a] (1) oldı. Bu vaḳtden soñra ḳanda gidersiz? Bu ṭarafda şenlik yoḳdur. Gelüñ bunda ḳonup diñlen (2) elden geldükçe ḫıdmet idelüm didi. Ben de inüp ṣavmaʿasında ḳondum. Atumı āḫura çeküp (3) arpa ṣaman virdi. Esbāb-ı żiyāfeti ḫāżır imiş. Öñüme ṭaʿām getürdi ekl itdük. Benümle (4) oturdı her nevʿden anuñla muṣāḥabet itdük. Bāña niçe dürlü ḥikāyetler idiverdi. Çünki (5) yatacaḳ vaḳt oldı ḳalḳup bāña ḥelā yolını gösterdi. Eger ḳażā-yı ḥācete varursañ (6) buraya var didi. Andan kendüsi gitdi. Baʿde zamān bāña da ḳażā-yı ḥācet vāḳıʿ oldı (7) ḳalḳdum vardum. Gördüm ḳapusı öñinde bir ḥaṣīr bırakılmış. Ayaġum başduġum gibi ḳuyu içine (8) inüp gitdüm ve yine indüm. Eger-çi tamām bedenüm dökildi. Ammā Ḥaḳḳ teʿālā ḥıfẓ eyledi. Bir ʿuzvum ḳırıldı. (9) Meger ol zāhid-i ṣūret beni gözedür imiş. Der-ḥāl gelüp ḳuyu aġzından üzerüme (10) ulu ulu ṭaşlar bıraḳdı. Şöyle ki eger bāña biri ṭoḳansa beni ḫord-ḥām iderdi. Evvel itdüġi (11) ṭaşuñ ardına sekdüm ṣoñra atduġı ṭaşlar bāña ṭoḳanmadı. Bārī zāhid ardumca ol ḳadar (12) ṭaşlar atdı ki benden meʾyūs oldı. Muḥaḳḳaḳ helāk olmışdur diyü artıḳ ṭaş atmaz oldı. (13) Ḳodı gitdi. İttifāḳ ḳış gicesi idi. Bir sāʿat ḳuyu içinde çıblaḳ idüm. Yatduġum (14) yirden ṣoyınmış gelmişdüm. Ziyāde üşüdüm. Der-ḥāl ḳuyudan ṭaşra

geldüm. Elüme bir ulu ṭaş (15) aldum. Omzuma urdum. Giderken ḳızayın diyü segirdüp gideyüm ḥarāret gelsün ṣovuḳ (16) bedenüme kār itmesün diyüp ṣavmaʿadan ṭaşra ṣaḥrāda segirdüp gitdüm. Bir miḳdār ḥarāret (17) geldi dirildüm. Bu üslūb üzere ṣubḥ olınca segirtdüm. Gice olmaġ ile yolı fehm idemedim. (18) Meger daḫı ṣavmaʿa ḥavālīsin ṭolaşur imiş. Ṣabaḥ olıcaḳ ol zāhid benüm saġ olup (19) ḳaçduġum ṭuymış. ʿÜryān ḳılıç ile arduma düşmiş. Gördüm segirdüp gelür beni arar. Ṣavmaʿa (20) ḳapusından uzaduġı gibi ben anı görürdüm ol beni görmezdi. Fi'l-ḥāl gizlendüm arayup gezüp (21) beni bulamayıncaḳ ṣavmaʿaya gelüp ḳapudan içeri de girdügi gibi bıçaġumı ḫażırlamışdum. Defʿī añа (22) bir bıçaḳ urup düşüp helāk oldı. Leşi süriyüp bir kenāra bıraḳdum. Meger bir ḥarāmī imiş. (23) Ṣūret-i zühdī dām-ı tezvīr idüp niçe zamān işbu yoldan geçenleri bu ṭarīḳle şikār idermiş. (24) Andan ṣavmaʿaya girdüm. Māl u esbābı bī-nihāye ḥarāmīlikle māl u menāl taḥṣīl eylemiş. Cümlesin (25) żabt eyledüm. Tedrīc ile şehre çeküp getürdüm. Firāvān māla mālik olup tamām ġanī vü māl-dār oldum. (26) ʿAskerlik ḫıdmetin terk idüp ḳūşe-i ferāġata çekildüm. Ol ẓāhiri bāṭını maʿmur baṭını şerr u şūr-ı (27) mürāyīnüñ defʿ-i fesādına sebeb olup hem ṣevāb elüme girdi ve hem māl-ı bī-ḥesāb. Bundan ʿuḳalāya (28) maʿlūm olur ki yaramazlıġınuñ cezāsı elbette yaramazlıḳ olmayınca olmaz. Eger imtiḥān olursa yaʿnī mühlet (29) virilüp istidrāc ṭarīḳiyle cezāsı eglenürse ihmāl u iḫtimāl yoḳdur. Yaʿnī Ḥaḳḳ teʿālā anı şöyle (30) cezāsuz ḳomaz. Elbette öñ ṣoñ belāya uğrar. Nite-ki peyġamber ḥażret-i salla'llāhu ṭeʿālā ʿaleyhi ve sellem (31) bir ḥadīṯ-i şerīfinde buyurdılar. **İnna'llāhe yumhilu ve lā yuhmilu.** Yaʿnī Allāh bed-girdār olana mehel virür. (32) Ammā ihmāl eylemez. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Muḥammed bin Süleymān-ı Hāşimī'nüñ ḫüddāmlarında (33) bir kimesne var idi. Ḳorḳaḳlıḳ olur yüreksüzlik ile meşhūr idi. Bir gice bir cemāʿat ile oturup

[605b] (1) muṣāhebet iderdi. Hergiz kendü behādarlıġın söyler idi ve dil-berlikden dem urur idi. (2) Ol kimesne idersen beni ḳorḳudur ve mihnetdür dirseñüz beni yaluñuz gönderüñ varayın size (3) nişān getüreyin. Cümlenüzden behādırın. Eger inanmazsañuz beni tecrübe idüñ. Bu ḳarañu gice içinde (4) ki ʿālem ḳīr u ḳāra libās geymişdür ve göz gözi görmez ve barmaḳ göze yol bulmaz. Her nereye varursañuz (5) beni yaluñuz gönderüñ varayın andan size nişān getüreyin ammā ol yir ḥāṭar-nāk yir olsun ki (6) benüm ciger-dārluġum maʿlūm ola didi. Meger ol şehrden ṭaşra ṣu ṣarnıçları var idi ki anları Ḥaccāc (7) binā itmiş idi. Baʿde ḫarābe müteveccih olup be-ġāyet müdḥiş

ıssuzluḳ yirler olmış idi. Şöyle ki her biri (8) yırtıcı cān-verlar yataġı ḫūn-rīz uġrılar ve ḥarāmīler ṭuraġıdur. Geldi şimdi ḳalḳ var (9) ol ṣarnıçlaruñ birinüñ içine gir. [Ortasına] bir mīḫ ḳaḳ gel. Nişān ile senüñ ciğer-dārluġıña cezm idelüm. (10) Artuḳ saña muḫanneṯ ü cebān dimeyelüm didiler. Ḥerīf ḳalḳup bir mīḫ ile bir çeküç aldı ve ḳılıcın (11) ḳuşanup ṭaşra çıḳdı. Bir ḳarañu gice idi ki anuñ içinde ḳarañudan ḫayāl gökle de yol bulımaz (12) idi. Hemān didükleri ṣarnıçlıġa doġrı yaluñuz revān oldı. Varup taʿyīn itdükleri (13) ṣarnıcuñ içine girdi. Ortasına mīḫı ḳaḳdı. Ṣanki ṭaşra çıḳa öñinde bir zencīr āvāzı (14) işitdi. İlerü varup zencīre yapışdı. Gördi meger bir nīk meymūn (15) ḳaçmış idi. Zencīrine yapışıcaḳ şu yaña bu yaña bir ḳaç kerre atladı. Hele n'eylerse eyledi üzerine olup (16) meymūnı ṭutdı. Bu eṯnāda ḳulaġına yab yab söz keleci āvāzı geldi. İki kimse birbiriyle (17) söyleşürlerdi. Oñatça söyleşdi. Gördi bir er ʿavrete söyler ve bu niceden ʿömr-i ʿazīzi (18) senüñ yoluñda fenāya virdüm. Giceleri senüñ sevdāñla ırmadum mümkin olup baña iltifāt eylemedüñ. (19) Atañ seni yoluñda yādlara virdi. Senden aña rıżā virdüñ. Eger rıżā virmeseñ aña nikāḥ idemezlerdi. (20) bu gice senden kīnüm alsam gerek. Senüñ ġamuñla aġlamaḳdan gözlerümden dökdügüm ḳanuñ ḳaṣāṣı (21) içün senüñ ḳanıñı dökerin dir. ʿAvret aña tażarruʿ idüp gel baña ḳıyma genclügüme ve tāze (22) lügüme raḥm eyle. Her ne itdiyse atam itdi. Benüm andan günāhum yoḳ. Atamuñ emrinden ṭaşra olmaġa beni (23) ḥayāʾ menʿ eyledi ve ʿiffetümden saña ḥarām ṭarīḳle el virmege de göñlüm varmadı didi. Er anuñ tażarruʿına (24) baḳmayup elin baġladı diledi ki anı temessül eyleye. Ol maẓlūmenüñ artuḳ çāresi ḳalmadı. Çare-sāz-ı (25) ʿālemüñ der-gāh-ı bī-niyāza münācāt idebaşladı. Dün buçuḳlarında olan nālişleri istimāʿ (26) idici ve der-mānda ḳalanlara der-mān idici benüm derdüme der-mān didi. Ol ḳarañu mevḥiş-i muẓlim (27) u müʿelim kūşeden ol ẓālim-i nā-pāk üzerine ḥamle itdi. Elindeki zencīrli meymūnı getürdi. Üzerine (28) atdı. Meymūn ḥerīfüñ gerdānına ṣarıldı. Ḥerīf ʿavreti bıraḳdı kendü cānı ḳayısına düşdi. (29) Güç ile ḥerīf meymūnuñ elinden ḳurtulup başına gelen ne ḳażādur bilmedi. Hemān ṭaşrasın üzleyüp (30) ḳaçup gitdi. Bir vech ile kim kāh yıḳılur ve kāh ṭurur başını kāh bu ṭaşa kāh o ṭaşa ururdı. (31) Meymūn ise çaġış çaġış zencīr ile ardına düşmiş idi. Bu da ṭaşra çıḳmaḳ isterdi. (32) Ḥerīf gördi ki ardınca kendüyi ḳovalar ṣanurdı. Ammā ne ʿalāmetdür fehm idemezdi. Bu ʿalāmetle (33) ol ḳaçdı. Ḫātūn yatduġı yirde civān üzerine varup elinüñ bendini

[606a] (1) çözdi ve aḥvālini ṣordı. ʿAvret eydür ben maʿār-i şehrinde fülān kimsenüñ ḳızıyın. Bu giden (2) ḥerīf benüm ʿammüm oġlıdur. Niçe kerre atamdan diledi. Atam

beni buña virmedi. Bir yād ādeme virdi. (3) Bu ġuṣṣa ile āvāre olmışdı. İttifāḳ bu gün baʿzı ḫātūnlar ile bāġa vardıḳ idi. Bu da (4) birḳaç levend ile gelüp bir ḳūşesinde nihān olmış. Ben de bāġuñ bir ṭarafında seyrān ideyorurdum. (5) Nā-gāh beni ḳabdular bu ıssuzluḳ yire getürdiler. Ṣabaḥdan berü baña işkence ider döger (6) söger. Aḫşam olıncak bu ṣarnıc içine getürdü ki gördügüñ üzere beni ḳatl itse gerek (7) idi. Āferīde-kār-ı ʿālem baña raḥm idüp seni mededе irişdürdi. Elinden ḫalāṣ oldum didi. (8) Civān anı ḳaldurup evine getürdi. Yoldaşları bunı duyup aña āferin itdiler. Artuḳ (9) aña nā-merd u muḥanneṯ dimediler. Andan ṣoñra içlerinde dilīrlikle meşhūr oldı. Mübādirliġine (10) iʿtirāf eylediler ve ol levend bī-bāk şehrinde bu ṣuçı itmekle orada öldi. Artuḳ (11) vaṭanına gelmege yüzi ḳalmadı. Ol ʿavreti eri gelüp aldı. Bu ḥikāyetde fikr olınup (12) ʿavretüñ ḫalāṣında Ḥaḳḳ teʿālā ʿaceb ḳudret ü ḥikmeti müşāheddür ki dün buçaġından anı (13) aña niçe irişdi. keʾennehu ol cemāʿatüñ dilīrlük ḫuṣūṣında itdükleri daʿvā vü nizāʿları (14) bunuñ maṣlaḥatı'çün imiş. Pes ʿālem-i esbābda ʿālimü'l-esbāb celle şānuhu sizilmeyen yirlerden (15) sebebler müyesser ider. Bu ḫuṣūsda ṭozlu ṭozlu yollar ḳullanur ki anda endīşeler çāk olur. (16) Lā-cerem muẓṭarr olan aṣḥāb-ı belā vü ʿanā hīç bir ḥālde anuñ luṭf u kereminden (17) nevmīd olmamaḳ gerekdür. **Naẓm:**

[Feʿilātün/ Meʿfāilün/ Feʿilün]

Ḳaʿr-ı deryāda ḥūt ḳarnından

Çıḳaran ḳudretle Ẕe'n-nūn'ı

Niçe añlarsın ol kerīm u raḥīm

Edebī ḳor mı ġamda maḥzūnı

Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt (19) **Kitābınuñ Üçinci Ḳısmından Yigirmi İkinci Bāb ki Beyān Olınur. Kiyāset [ü]** (20) **Ferāset Ehli ʿAvretlerüñ Ẕikrlerinde ve Anlaruñ Leṭāʾif-i Ḥikāyātlarındandur.** Āferīde-kār-ı (21) ʿālem celle ve ʿalā ve ʿavretleri nāḳışātu'l-ʿaḳl yaradup erlerden mertebelerin dün (22) u fehmlerinde ẓaʾif u zebūn ḫalḳ itmiş ki bu cümle ile kemāl-i ḳudret ü cemāl-i ḥikmetinden anlardan (23) baʿżına ḫīlye-i ḥayāʾ ile ve zīnet-i ʿufuvvet ü ḳāʾil bu kerāmet u ʿizzet ü saʿādetdür ki virmişdür (24) ki hezār

merdān-ı rüzgār ricāl-i nām-dār anlar mertebesine irmek emr-i muḥāldür ve (25) ṭabʿılarına bir mertebeye leṭāfet ve zihinlerine bir derece neḳāvet erzānī eylemişdür ki ḳavleri (26) ile ʿuḳalā-yı aʿṣār u iʿtibār u istibṣār iderler. Belāġatlerine büleġāʾ sabāş idüp feżā (27) ḥatlerine meṣāḳıʿ-ı ḫiṭābaʾ baş indürürler. Nite-ki bunlaruñ gibi ḫātūnlaruñ birinüñ medḥinde (28) baʿżılar bu iki ʿArabī beytler ile dimişler. **Beyt:**

Fe-lev kāne'n-nisāʾü ke-miṣli hāẕī

Le-fużżiletü'n-niṣāʾü ʿale'r-ricāl

Fe-mā't-teʾnīṣü li-ismi'ş-şemsi ġaybün

Ve lāet-teẕkīrü faḫrun li'l-hilāl

Yaʿnī cümle ʿavretler bu ʿavret gibi olsa ʿavretleri erlerden yigdür dirlerdi. Pes şemsüñ adında müʾenneṣlik var iken nūrı (31) kāmil olmaġla adındaġı teʾnīṣ aña żarar u ʿayb virmez. Güneş gene güneşdür ki memduḥ-ı ḫalḳ-ı (32) cihāndur. Ansuz rū-yı ʿāleme żiyā gelmez. Daḫı adı müẕekker olmak yeni (33) ṭoġan aya ki hilāldür. Faḫr virmez. müẕekker iken noḳṣān-ı nūr ile maʿyūbdur anuñ nūrını kimesne

[606b] (1) medḥ itmez gene hilāl ol hilāldür ki cāhil olan evlīyādan yegdür ve ḥatem-i enbiyā ḥazret-i (2) Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem cihan ḫavāṭīninden dört ḫātūn saʾirler (3) üzerine taḳdīm u tercīḥ itmişlerdür ki ṣad hezār yezdān gerekdür ki anlardan birinüñ feżāʾ (4) iline irişe ve anlar dāʾiresine ḳadem başa. Nite-ki buyururlar. **Ḫayru'n-nisāʾi fi'lʿālemīne** (5) **erbaʿatün Āsīyetü binti Muzāḥimin ve Meryemü binti Ebū Bekrin ʿİmrānin ve Fāṭıma binti Muḥammedin ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe** (6) **ve selem**. Yaʿnī ʿālemlerde olan ḫātūnları cümleden eyüsi dört ḫātūndur. Biri Müzāḥim (7) ḳızı Āsīye'dür. Firʿavūn'uñ ʿavretidür. Müʾmin iken ol Tengri teʿālā düşmeninüñ eli (8) altında ʿaẕāba ve ʿiḳāba giriftār idi. ʿİmrān ḳızı Meryem'dür ki vücūd-ı pür-vücūd-ı Ḥażret-i (9) ʿĪsā'nüñ ṣalavātu'llāhi ʿaleyh ṣadef-i pāki ve ḳālib-i rūḥu'llāh semeresinüñ devḥa-ı (10) mübārekidür ve biri Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ ḳızı Ḥażret-i Āʿişe raḍıya'llāhu ʿanhādur ki emīrü'-l (11) müʾminīn ve zevce-i rasūl-i Rabbü'l-ʿālemindür ve zeban-ı Ḳurʾān-ı Ḳadīm anlaruñ ṭahāret u ʿiffetlerine (12) nāṭıḳdur ve biri gülşe-i çemen-i ʿişmet-i züḥre-i melek-i ʿiffet-i Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llāhu

teʿālā ʿaleyhi (13) ve selem ḳızı Faṭımatü'z-Zehrā'dur. Raḍiyā'llāhu teʿālā ʿanhā ki silk-i neseb-i mübarek-i Muḥammedī anlardan muntaẓam (14) dur ve zevce-i esedu'llāhi ġālib ʿAli bin Ebū Ṭālīb'dür. Raḍıya'llāhu ʿanhā ve sāyiri'ṣ-ṣaḥābetihi ecmāʾin. (15) **Ḥikāyet:** Ẕikr olınan Āsīye Ḫātūn ki ʿişmet-i ṣadefinüñ dürr-i pākī ve ʿiffet feleginüñ dürr-i (16) tāb-nāki idi. Eger-çi Firʿavn-ı laʿīnüñ ḥıbālesinde idi. Lākin ʿināyet-i bī-ġāyet-i İlāhiyye anuñ (17) başar-ı başīretini Firʿavn'uñ ḫāne-i küfr-i ẓulimātınuñ envār-ı selāmet-i İslām ile münevver itmişdi. (18) Aña ḫabāṯet-i küfrī ṭārī oldı. Ḥaḳḳ teʿālā bir bilürdi ve Firʿavn itdügi daʿvānuñ buṭlānını (19) taḥḳīḳ itmişdi ve sırr ile Ḥażret-i Mūsā'nuñ ṣalāvatu'llāhi ʿaleyh nübüvvetine imān getürmişdür. (20) İttifāḳ bir gün Firʿavn ile bir nesne üzerine oldı ki her ḳanġısınuñ didügi çıḳarsa ʿuḳūbeti (21) ola ki ʿüryān olup ev içinde dört yaña ṭolana. İttifāḳ söz Āsīye didügi gibi (22) çıḳdı. Firʿavn'a nālıḳ idi ya öcümüz yirine varsun. Ṣoyun ʿüryān ol ḫāneyi ṭolan (23) didi. Firʿavn gel baña bunı itdürme saña bunuñ yirine bir ḫazīne altun vireyüm didi. (24) Āsīye yoḳ elbette öcümüz öcdür yirine varmaḳ gerek didi. Firʿavn iki ḫazīne altun (25) vireyüm vazgeç didi. Āsīye yoḳ elbette ʿüryān olup ḫāne içinde ṭolancaḳ gereksin (26) didi. Firʿavn ḥāşā Ḫudā olan ʿüryān olur didi. Yā Ḫudā olan nice (27) yalan söyler. Hem öc ider ve öcinden döner. Kāzib olur çıḳar didi. Meger ʿavretüñ (28) bu ʿināddan ġarezi baġrında bir tebsi dāʾiresi deñli çirkin baraṣı var idi. ʿArab içinde (29) bu baraṣa cülāme marażına berāber tutarlar. Nā-gāh ḥarem içinde olan cāriyeler göreler diyü üşenürdi. (30) Āsīye'nüñ de aña ʿüryān ol diyü ilḥām itdügi anuñ bu ʿaybın istīmāʿ itmiş idi. Anı (31) ḳarā-veşler yanında rüsvā itmek isterdi. Kizb-i daʿvāsı āşikāre ola. Ḫudā maʿyūb (32) olmaz diyeler. Bārī çün Āsīye'den ol kelimāt istimāʿ itdi. Ġażab ile arḳasından (33) ḳaftānın göñlegin alup sarāyından ṭaşra gitdi. Ḫāne içinde birḳaç kerre ṭolandı.

[607a] (1) Āsīye de cariyeler de arḳasındaki baraṣı āşikāre gödiler. Andan ḳaftānın göñlegin geyüp sarāydan (2) ṭaşra gitdi. Āsīye cāriyelere bu giden Ḫudā degüldür. Maʿlūmuñuz oldu mı didi. Anlarda belī (3) didiler. Andan ki ne aṣl maʿyūbdur gördüñüz hīç Ḫudā olan maʿyūb mı olur didi. **Ḥikāyet:** (4) Ẕü'n-nūn-ı Mışrī raḥmetu'llāhi ʿaleyh eydür. Bir gün Mışır'dan ṭaşra Nīl kenārına çıḳdum. Nīl'den āb-dest (5) aldum. Nīl kenārında bir köşk var idi. Andan yaña baḳdum. Nā-gāh bir ġurfe üzerinde naẓarum bir ḥüsnā vü dil-ārā (6) ḳıza ṭoḳanup ḫāṭırum aña meyl eyledi. Ferāsetle kendüye meyl itdügümi anladı. Baña ġurfe üzerinde (7) çaġırup eydür. Yā

Ẕü’n-nūn evvel seni ıraḳdan gördüm gelürsin dīvāne ṣandum. Çün gelüp (8) āb-dest alduñ bildüm ki dīvāne degülsin diyü gümān itdüm. Civān āb-destden ferāġat itdükden ṣoñra (9) Ḫudā-yı teʿālāya münācāt itdüñ. Seni ʿārif-i Ḥaḳḳ olmaḳ añladum. Çün baña naẓaruñ düşüp ḫāṭıruñ (10) meyl eyledi. Bildüm ki ne dīvāne ne ʿālemsin ve ne ʿārifsin anuñ’çün ki eger mecnūn olsañ āb-dest almazduñ. (11) Eger ʿālim olsañ nā-maḥrem naẓar itmezdün. Eger ʿārif olsañ ḫāṭıruñ Ḥâḳḳ teʿālādan ġayrıya meyl (12) göstermez idüñ didi. Daḫı gözden ġayb oldı. Ben hacāletümden cevāba ḳadr olmayup [gitdüm]. (13) **Ḥikāyet:** Dirler ki Ziyād bin Übeybe bir gün Baġdād içinde giderken bir sarāy öñine uğradı. Bu (14) sarāy kimüñ diyü ṣordı. Nuʿmān bin Münẕer’üñ ḳızı sarāyıdur ki atası ʿArab pādişāh idi (15) dirler. İnüp ziyāret idelüm didi. [Atından] inüp sarāy içine revāne oldı. Ḫātūn ṭuyup [anı] ḳarşuladı. (16) Edeble o ḳızı öñine gelüp feṣāḥat ile aña lāyıḳ ṣenāya āġāz itdi. Ziyād anuñ ḫātırın ṣorduḳ (17) dan ṣoñra baña dünyāyı vaṣf idiver. Dünyādan size ne ḳaldı söyle didi. Ḫātūn bir gün idi ki (18) cümle ʿArab taḫt-ı fermānumuzda idi. Taḫt-nişīnler intizam-ı umūr-ı devletümüze ġıbṭa vü ḥased ider (19) lerdi. Şimdi bu güni de gördüñ ki başumuza gelen belā vü miḥen tevātürinden cümle ʿArab bizi esirgeyüp ḫālümüze (20) raḥm iderler. Bu sözden ġaraż emīr dünyāya göñül virmesün ki dünyā devleti kimsede ḳarār itmez (21) dimekdür didi. **Naẓm:**

[Mefāʿilün/ Mefāʿilün/Feʿilü]

Virür alur yine hīç ʿār itmez

Bu dünya bundan özge yola gitmez

Saña yüz defʿa da ger virse devlet

Alur bir laḥẓa içre yine anı

Ḥikāyet: Getürmişlerdür ki (23) Sulṭān Maḥmūd zamānında Rey şehrinde bir ḫātūn pādişāh şāh idi. Aña Seyyide dirlerdi. (24) Aṣlda Faḫrü’d-Devle’nüñ ḫātūnı idi. Faḫrü’d-Devle ki Rey pādişāhı iken vefāt idicek (25) yirine Mecdü’d-devle adlu nā-ḫalef bir oġlı ḳaldı. Gördiler ki gerçekden salṭanata liyāḳatı (26) yoḳ. Anı ṣūret idinüp ẓāhiren eger-çi salṭanat adın aña ṭaḳdılar ammā ḥaḳīḳaten salṭanatı (27) iden anası Mezbūre Seyyide idi ki ḥadd-ı ẕātında be-ġāyet ʿāḳılāne vü dānā ve zirek ü ḳār-dān (28)

ḫātūn idi. Bu ḥimmetden tamām otuz yıldur Rey ve İṣfahān vilāyetlerinde istiḥḳāḳ ile salṭanat (29) sürdi. Çün Ġazneyn'de Sulṭān Maḥmūd'a bir ḫaber iderdi memleketinde bir ʿavret (30) pādişāhlıḳ ider. Aña ilçi gönderüp bāc u ḫarāc ṭaleb itdi ve ḫuṭbe ve sikkeyi benüm aduma (31) idesin ve eger bunları itmezsüñ ʿasker-i cerrār bī-şümār ile ol diyāra varurın ve mülk [ü] (32) devletüñi pāy-māl iderin didi. İlçi ḫātūna yanına iricek ilçiye var Sulṭān Maḥmūd'a di. (33) Ol vaḳt ki erüm saġdı Faḫrü'd-Devle ve bu vilāyetde şāh idi. Gerçek andan ḳorḳumuuz var idi.

[607b] (1) Üzerümüze gele vilāyeti ala diyü iḫtiyāṭ iderdük ammā şimdiki salṭanat baña intiḳāl itdi. Ḥāliyā (2) ṣāḥib vilāyetüm hīç bende ol ḳorḳu aṣlā andan iḫtiyāṭ itmez. Anuñ'çün ki mülāḥaẓa idüp gördüm. (3) Sulṭān Maḥmūd ʿuḳalādandur bunı idrāk ider ki kendü gibi bir merd pādişāh bir ʿavret ile cenge gelmege (4) münāsib degüldür. Eger gelür ise ben isem ḫāẓır anuñla cenge tamām āmādeyin. Yaraġum mükemmeldür. (5) Elbette anuñla ceng itdüm eger ol ṣınursa aña bundan ʿār gelür. Çıḳa bir ʿavretden eline ḳaldı (6) dirler. Baña hezār ḳaḫr ḥāṣıl olur ki ʿavretliġ ile göre bunuñ gibi şāh ṣındı dirler ve eger (7) ben ṣınarsam hīç baña bir nevʿden ʿār yoḳ. Ṣındı ise bunuñ gibi merd pādişāh ṣındı dirler (8) ve eger aña da beni ṣınmaḳdan iftiḫārı yoḳ bir ʿavretdür dirler didi. İlçi bu cevābı alup (9) dönicek ʿaḳabına ve fer-i ṣamnına ḫayrān oldı. Artuḳ adını dile almadı. Sulṭān Maḥmūd bu cevāb (10) ṣavābıyla mülki şerr-i ḥaṣmından emīn oldı.

Ḥikāyet: Dirler ki Muḥammed-i Emīn'üñ oglı anası (11) bir ḫātūn var idi. Adına Lübābe dirlerdi. Evvel-i ʿahdde cemāl ü kemāl ile ʿaḳl u kiyāset ü ferāset (12) ve dāniş-i aḥvālle bir daḫı naẓīri yoġ idi. Ol vaḳt ki Muḥammed-i Emīn'üñ ʿAlī bin ʿĪsā ile gönderdügi (13) ʿasker ḳarındaşı Meʾmūn'uñ her [Ẓa]hir-i Ẓü'l-Yemineyn ile gönderdügi ʿasker ile buluşdı. Ẓāhir bin ʿAli ʿĪsā'yi (14) başup başını kesdi. Leşkerin ṭaġıtdı. Baḳiyyetü's-seyf olan begleri cānına nāme (15) yazup Muḥammed-i Emīn'e bunı iʿlām eylediler. Maʿlūmı olduġı gibi ḫayretinden bī-hūş oldı. (16) Ḳafes-i dimāġında murġ-ı ʿaḳlı ucdı. Bu ḫayret eṣnāsında n'idesin ve ḳande gidesin (17) bilimedi. ʿAḳıbet gelen nāmeyi elinde ṭutup ṭoġrı Lübābe'nüñ öñine vardı. Nāmeyi eline virdi. (18) Lübābe alup daḫı oḳımadın yā emīrü'l-müʾminīn beñzer ki bu nāmede ʿAlī bin ʿĪsā'nüñ ḳatli ḫaberi (19) vardur didi. Muḥammed-i Emīn eyledür. Biz niçe itmek [gere]kür didi. Lübābe hemān ḳarındaşlaruñuzla ṣulḥ eylemek (20) gereksiz. Her ne dilerse aña rıżā gösterin. Min bāʿd artuk Ẓāhir Zü'l-Yemineyn'e ḳarşu ʿasker göndermen. (21) Aña ʿAlī bin ʿĪsā muḳābeleye ḳarār olmayıcaḳ. Ġayrı kim olur? Mebādā vücūd-ı şerīfüñüze bir nekbet

gele. (22) Bu iḳbāle bir yaramaz göz dege diyü çoḳ ağladı. Muḥammed-i Emīn de anuñ söziyle ḳarındaşıyla ṣulḥ eylemek (23) cānibine māʾil oldı. Ammā anası Zübeyde Ḫātūn buña ḳāʾil olmadı. Āḫir başına Lübābe'nüñ didükleri (24) geldi. Anuñ sözine uymadığına pīşmān oldı. Ammā ol vaḳt ki pīşmānlıḳ fāʾide itmedi. (25) **Ḥikāyet:** Delle-i Muḫtāle ki ḥīlesiyle meşhūre-i cihāndur ve mekkāre vü ḥadāʿa ʿavretler (26) içinde aḥvāli dāstāndur. Bunca mekkāre vü ḥaddāʿa ile aña bezzāzuñ ʿavreti ġālib geldi. Bu vech ile (27) ki bir gün Delle bāzār içinde gezerdi. Gördi bir bāzār oġlanına bir yeşil ʿavretler çenberi (28) virüp var bunı evde ḳadınuña ilet. Yeşil çenber istemişsin. İşde efendüm gönderdi (29) ve bunı baña nişān virdi. Andan ṣanduḳlarda bir laʿlī ve bir sebz reng iki aṭlāslar vardur. (30) Anları saña virsün. Müşteri geldi di. Tīz aṭlasları getür didi. Delle bunı işidicek (31) tīz bāzārdan bir yeşil çenber alup oġlandan evvel bezzāzuñ evine irişdi. ʿAvretine (32) çenberi virüp şu çenberi erüñ saña gönderdi. Andan yeşil çenber istemişsin ve hem bunı (33) baña nişān virdi. Ṣanduḳda biri laʿlī [biri] sebz iki aṭlaslar vardur anları saña virsün.

[608a] (1) Getür müşteri geldi. Tīz aṭlasları getür diyü beni gönderdi didi. Bezzāzuñ (2) ḫātūnı ziyāde ʿāḳile iḥtiyāṭ ehli ḫātūn idi. Çenberi Delle'nüñ elinden aldı (3) ve ben bilmedügüm kimseye aṭlas virmezüm didi. Delle çenberi virmedi. İllā ben gideyin didi. (4) Ḫātūn bir çenberdür erüme ışmarlamışdum göndermiş. Ben anı redd idüp kendüye göndermenüñ (5) vechi yoḳdur didi. Delle bildi ki ḥīle kār ider. Ḫātūn degüldür ʿarīf-i cihāndur. Żarūrī (6) çenberi bıraġup gitdi. Boynuz isterken ḳulaḳdan çıḳdı. **Ḥikāyet:** Dirler ki (7) Emīrü'l-Müʾminīn Harūn er-Reşīd'üñ bir Ḫabeşī cāriyesi var idi. Ziyāde ṣāḥib-i (8) cemāl ü kemāl cāriye idi. Ḫāfiẓ-ı kelāmu'llāh idi. Ḫūb Ḳur'ān oḳurdı. Ḥüsn-i (9) cemāli gibi āvāzı ve elḥānı daḫı gökçek idi. Bir gice Harūn er-Reşīd'üñ ḳoynından (10) yaturken Harūn er-Reşīd aña arḳañ benden yaña vire didi. Cāriye fevri eydür. Ḥaḳḳ teʿālā Ḳurʿān'da (11) size **Feʾtūhünne min ḥayṯü emerakümu'llāhu.**[73] Yaʿnī ʿavretlerüñüze Allāh emr itdügi cānibden (12) gelüñ diyü buyurur didi. Hārūn er-Reşīd Ḥaḳḳ teʿālā Ḳur'ān'da bir yirde daḫı **Nisā ukum** (13) **ḥarṯun lekum feʾtū ḥarṯekum ennā şiʾtumi**[74] Yaʿnī ʿavretleriñüz sizüñ toḫm (14) ṭārlalaruñuzdur her ne tarafdan olursa toḫm saçuñ diyü buyurdı didi. Cāriye (15) ʿale'l-fevr yā emīrü'l-müʾminīn bu āyet

[73]Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın (Bakara 222).
[74]Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir (Bakara 223).

ve'tü'l-büyūte min ebvābihā[75] ki maʿnāsı siz (16) evlerin ḳapularından girüñ dimekdür. Mensūḫdur didi. Emīrü'l-müʾminīn anuñ istiḫżārına (17) ve ḥāżır cevāblıġına ḫayrān olup aña iḫsān eyledi. **Ḥikāyet:** Işmaʿī eydür. Bir gün (18) Baġdād bāzārından giderdüm. Bir mīve-fürūşuñ dükkān öñinde gördüm. Bir ṣāḥib-i cemāl ḫātūn (19) oturur ve güzellikden bir māh-ı tābāna ve hūrā-yı ḥıbāna benzer. Yanumda semüz tavuḳlar ve ḳāzlar ve nice (20) ṭabīʿatleriyle elmā gibi envāʿ-ı fevākih ḳomış ṣatardı. İlerü öñine varup ḥāl-i münāsib bu āyeti (21) oḳıdum. **Ve fākihetin mimmā yeteḥayyerūn ve laḥmi ṭayrin mimmā yeştehūn ve ḥūrun ʿīnün. Ke emṣali'l-luʾluʿi'l-** (22) **meknūn**[76] didüm. Ol ʿavret fevrī āyetüñ aşaġasın da oḳuya didi. **Cezāʾen bi-mā kānū** (23) **yaʿmelʿun**[77] didi. Yaʿnī Ḥaḳḳ teʿālā bu ẕikr itdüklerini ʿamel idenlere ʿivaż virür yoḫsa her ḳolayına (24) gezenlere degül. Nite-ki bu benüm yanumdaġı niʿmetler ṣatup alanlar içündür. Niçesi her ekl idenler içün (25) degüldür dimek maʿnāsını añlatdı. Āyet-i kerīme aşlında ehl-i cennetüñ muḳarreblerine virilen beyānında (26) nāzildür ki maʿnāsı mā-ḳabl-ı delāleti n'eyle anlar cennetde devle yaḳūtdan merḍa-ıʿ taḫtlar üzerinde (27) birbirlerine ferş oturup anlar içün maḫlūḳ-ı ʿulemā muḫalledür. Yaʿnī oġlanlıḳ ṭarāvetinden (28) zāʾil olmaz oġlanlar hemīşe ellerinde cām-ı şarāb **ve fāḳihetin mimmā yeteḥayyerūne**[78] daḫı (29) iḫtibār itdükleri nefs yimişler ile **ve laḥmi ṭayrin mimmā yeştehūn**[79] daḫı iştihāları çekdigi (30) ṭarīḳle yetmiş ḳuş anlar ile anları çekinüp ḫıdmet iderler ki anlar aḳ yüzlü (31) ve bin yigirmi ve güzel gözlülerdür. Miṣāl lüʾlül mülkinüñ ṣedef içinde ter-u-tāze (32) incüye beñzerler ki ṣedefden ṭaşra çıḳmaġla üzerlerine toz ḳonmaz dirilmemiş olsa (33) dimekdür. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Emīrü'l-Müʾminīn Hārun er-Reşīd'üñ semʿine

[608b] (1) Baġdād şehrinüñ aʿyānında Nāṭıfi adlu kimsenüñ be-ġāyet ḥüsnā vü dilārā ve nihayet-i leṭāfet (2) u ẕerāfetde ḫūş-vār ḫūb Ḳurʿān oḳur. Otuz cāriyesi vardur diyü istimāʿ itdürdiler. Hārūn (3) Nātıfi'ye ḫaber gönderdi ki cāriyesi ve kendüye göndere eger begenürse behāsın virüp ala. Naṭıfī (4) çeşm-i giryān ve dil-i büryan ile aġlayaraḳ yine geldi. Cāriye bu sūz ü gīrye nedür diyü ṣordı. Nāṭıfī (5) bir iş başuma geldi ki andan cānum ḳorḳısı vardur ki senden mufāreḳat iḫtimāldür. Seni (6) emīrü'l-müʾminīn

[75]Evlere kapılarından girin (Bakara 189).
[76]Beğendikleri meyvelerden ve canlarının çektiği her cinsten kuş eti. Ve onlara kara gözlü huriler de var ki (Vâkı'a 20-23)
[77]Korunmuş inci gibi. (Vâkı'a 23).
[78]Ve beğendikleri meyveler (Vâkı'a 20).
[79]Ve canlarının çektiği kuş etleri (Vâkı'a 21).

benden istemiş. Eger seni iḥtiyārumla göndermezsem güç ile elümden alur. Ben (7) sensüz dirlikden ne ḥaẕẕ iderin didi. Cāriye hīç bī-ḥużūr olma. Ehl ise kelimātum (8) ile anı şöyle ideyin ki saña ġam gelmelü olmaya didi. Hezār ḥüzn ü melal ile cāriyeyi ḫalīfeye (9) gönderdi. Aña seni güzel Ḳur'ān oḳur diyü işitdüm. Ḳur'ān'dan bir āyet oḳı istimāʿmuz (10) olsun didi. Cāriye ḫıdmet idüp āvāz-ı bülend ile ve muḥkem sūz ile Dāvud peyġamber ʿaleyhi's-selām (11) ḳıṣṣasında vārid olan **inne hāzā ahī lehu tisʿun ve tisʿūne naʿceten ve liye naʿcetün vāḥidetün**[80] āyet-i (12) kerīmesini oḳıdı. Ḥārūn'a efendisinüñ kendü içün ḫüzn ü teʾessüfin kendü de andan (13) gitmek istemedügin añlatdı ve Ḥārūn er-Reşīd dānā-dil pādişāh idi. Cāriyenüñ bundan (14) ġarażın anladı. Efendüñe taʿalluḳuñ var ancak. Ḥāl dili ile yine beni aña gönder dimek istersin (15) didi. Cāriye ḫıdmet idüp belī eyledür. Benüm ẕimmetümde çoḳ ḥaḳḳ-ı niʿmeti vardur. Ne ben (16) andan ne ol benden müfāreḳat ister didi. Ḫalīfeye anuñ kelimātı ḫoş geldi. Aña ḫilʿat (17) virüp gönderdi. Yine efendisine aṣlında āyet-i kerīme Dāvud aleyhisselām ḳıṣṣasından (18) nāzil olmış idi. Bu ḳıṣṣa tefāsir kitāblarında birinci rivāyet vardur ṣıḥḥat-i āferini budur ki (19) baʿzı taʿbīrin getürür ḥażret-i Dāvud'uñ ṣalātu'llāhu ʿaleyh ki meger ṭoḳsan ṭoḳuz (20) ḥātūnı var idi. Anlar şeriʿatinden dörtden ziyāde ḫātūn almaḳ cāʾiz idi. (21) Bu miḳdār ḫātūnları var iken meger o riyāʾ bir ʿavret almaḳ istedi. İttifāḳ (22) ʿavretüñ aḳrabāsı arasına iḫtilāf düşdi ʿavret o riyāʾya baʿżı ḳāʾil ve baʿżı (23) nāʾil oldı. Henūz bu nizāʿda iken ʿavret Dāvud ʿaleyhi's-selām aldı bundan Ḥaḳḳ subhānehu (24) ve teʿālā aña ʿitāb idüp evvelā cebr ile Mīkāʾil ʿaleyhi's-selām her birinüñ yanında bir miḳdār (25) melikle ādem ṣūretinde ḥażret-i Dāvud öñine göndermiş idi. Varup öñine ḫuṣūmet (26) anlarlar biri birisine bu baña ẓulm itmek ister. Kendinüñ ṭoḳsan ṭoḳuz ḳoyunı var benüm (27) ancaḳ bir ḳoyunum var. Gene ḳanāʿat āḳ ḳoyunı yüz olsun diyü benüm bir ḳoyunumı ṭamaʿ (28) ider almaḳ ister didi. Ḥazret-i Davūd saña bu ẓulm itmiş didi. Ḥaḳḳ teʿālā bu āyetde (29) melikler ile ḥażret-i Dāvud öñinde ḫusūmet eṣnāsında müddeʿa olanuñ. **Ḥikāyet**: Eydür pes (30) āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı **inne hāẕā aḫī lehu** taḥḳīḳ bu benüm ḳarındaşum **leh tisʿun u tisʿūne naʿcetun** (31) bunuñ ṭoḳsan ṭoḳuz dişi ḳoyun vardur **ve liye naʿcetun vāhidetun** benüm hemān bir dişi ḳoyunum (32) vardur bunı da benüm almadan almaḳ ister dimekdür ḳıṣṣanuñ tamāmı bu āyet ardınca Ḳur'ān'da (33) meẕkūrdur kütüb-ı tefāsīr'de şerḫ u beyān itmişlerdür. Cāriye bu āyeti ʿaceb-i

[80]İçlerinden biri şöyle dedi: "Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir tek koyunum var (Sâd 23).

[609a] (1) münāsebeti ile bu bābda şerh itmişdür. **Ḥikāyet:** Emīr'ül-müʾminīn Meʾmūn ḥavāṣından (2) biri eydür. Bir gün emīrü'l-müʾminīn yanından çıkup evüme giderdüm. Gördüm sarāy ḳapusında (3) bir ḳarı oturur. Beni görince ḳalḳdı. Elinde bir ḳaġıd var baña ṣundı. Benüm bu ḳaġıdumu (4) ḫalīfeye ulaşdur. Çoḳ kimesneye söyledüm ve gödürmediler. Eger sen baña bu luṭfı iderseñ Ḥaḳḳ (5) teʿālā ḥażretlerinden hem elüñe ṣevāb girer ve benüm de saña bir hediyye vü tuḥfem vardur vireyin (6) didi. Ben de kaġıdı elinden alup ḫalīfeye kaġıdı virdüm. Ḳarınuñ baña didügin didüm. Gülüp (7) aldı. Oḳıyup üzerine her ne fermān itmelü ise itdi. ʿĀdetleri üzere ẓahrına tevḳīf (8) yazdı elüme virdi. Var ḳarıya ilet ammā saña virecegi tuḥfeden bizüm de ḥaḳḳumuz çıḳar diyü (9) laṭīfe itdi. Ḫıdmet idüp çıḳdum kaġıdı ḳarıya getürdüm. İşde maṣlaḥatuñı bitürdüm. Senüñ (10) baña virecek tuḥfeñi getür didüm. Baña eger māla müteʿalliḳ tuḥfe dirseñ sen aña muḥtāca beñzemezsin (11) ve hem ben dervīşüm nesneye ḳādir degülüm ve ben seni bir māl-dār u ẓarīf zen-dost kimse añladum. (12) Eline senüñ genc güzel cāriyelere meylüñ olsa gerek. Anlardan niçelerin alursın belki şimdi (13) ḥāżır da vardur. Belā budur ki saḳaluñda ağarmış. Pes saña virecegüm bu naṣīḥat ṭuḥfesidür ki (14) zinhār saḳaluñı boya ki genc ʿavret sīnesi üstinde ḳara yılan görmekden incindüginden aḳ (15) ṣaḳal görmekden artuḳ incinür didi ve kaġıdın alup ḳodı gitdi. Ben sözine müteḥayyir (16) oldum. Kāh güler kāh bu teşbīhinüñ leṭāfetin ve kendinüñ tuḥfesi ḥuṣūsında ẓerāfetin fikr (17) iderdüm. Emīrü'l-müʾminīn buluşduġum gibi baña virdügi tuḥfeyi taḳrir itdüm. Vāfir güldi. [Ḳarınuñ] luṭf-ı (18) tabʿına ḫayrān oldı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki ol vaḳt emīrü'l-müʾminīn Meʾmūn (19) Baġdād'a gelüp ḫalīfe oldı. Ḳarındaşı Muḥammed Emīn'i ḳatl itdiler. Muḥammed'üñ anası Zübeyde Ḫātūn (20) eger-çi ügey oġlı idi. Tehniyyet-i ḫilāfet içün Meʾmūnʿa geldi ve bu bābda aña bu yüzden kelimāt (21) itdi. Emīrü'l-müʾminīn bu ʿālī mertebeye irdügümle ve kendüme mübārek cemāliñüz görmek saʿādetine (22) irdügümle tehniyyet iderin. Ḫudā-yı teʿālāya şükr ki eger benden ḫilāfet mertebesinde bir oġlumı (23) aldı ise ḥilye-i ḫilāfetle maḥallī baña andan ʿazīz bir oġıl daḫı virdi. Bir kimesnenüñ oġlı vücūd ile (24) şād olan ġayrı ki kendinden emīrü'l-müʾminīn gibi bedel alına. Gire anuñ nesi eksilür ve senüñ gibi (25) oġlı vücūdıyla şād olan ġayrı oġlı gitmekle yine nā-şād olursın. Ḥaḳḳ teʿālādan giden oġul (26) içün raḥmet ü maġfiret ve erzānī ḳılduġı oġul içün berḫū-dārluḳ ve beḳā-yı devlet isterin (27) didi. Meʾmūn Zübeyde Ḫātūn'dan bu feṣāḥat ü belāġati ve luṭf-ı cevāb ve ḥüsn-i ḫiṭāmı (28) istimāʿ idicek aña duāʿ itdi.

Ḫudā-yı ʿazze vü celle sözüñde niyāzuñuz ola ki māder-i eyyāma bize daḫı (29) sözüñ gibi māder ṭoġurmamışdur. Kemāl-i feṣāḥat ü belāġatüñüz fuṣaḥā vü büleġāya ʿālemi teng ider didi (30) ve bir vech ile tebcīl u tekrīm itdi. İnʿām u ʿaṭāya buyurdı ki kimesnenüñ ḫayāline gelmez ve ḫāṭırına (31) ḫuṭur itmezdi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki emīrü'l-müʾminīn Hārūn'un Berāmike'den yüzi (32) döndi anları ṭutup ḥabs eyledi. Her ḳanda mālları var ise bulup alurdı. (33) İttifāḳ ġammāzlardan birisi Caʾfer'üñ anasından bir ḥoḳḳa var. Bir altunlu dibā pāresine ṣarmışdur.

[609b] (1) Her bār kendüde getürür anuñ muḥāfaẓasında mübālaġa ider. İçinde cevāhir-i nefīseden ne cevher (2) vardur kimse bilmez diyü ġamz itdi. Hārūn er-Reşīd ḥoḳḳayı virsün diyü Caʿfer'üñ vālidesine ādem (3) gönderdi. Ol da kimseye inanmazın. Eger murād iledirse ben kendüm iledeyin didi. Ḫalīfe kendü (4) gelmek lāzım degül. Bir muʿtemediyle ādem göndersün didi. Ol da muʿtemedlerinden bir ḫātūn ile gönderdi. (5) Ḥoḳḳayı ʿaynı ile ḫalīfenüñ öñine iletdi. Ḳapaġın açdılar gördiler içinde bir ḥoḳḳa daḫı var. (6) Anuñ da ḳapaġın açdılar gördiler içinde bir oglancuḳ dişiyile bir pāre saç ḳazındısı var. (7) Ḫāżır olanlar taʿaccüb idüp bunlar ne idügin bilmediler. Ḫalīfe ḥoḳḳayı getüren ḫātūndan bunlar nedür (8) diyü ṣordı. Ḫātūn diş sizüñ oġlancuḳ iken ilk çıḳan dişüñüzdür ve saç başuñuzı (9) ilk traş itdükleri vaḳt traş olunan saçdur. Caʿfer'üñ vālidesi ol vaḳden berü (10) bunları ʿizzet ile ḥıfẓ iderdi. Emīrü'l-müʾminīn ola ki bu ḥaḳḳı bile benüm evlāduma raḥm ide dirdi (11) didi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir yıl Emīrü'l-Müʾminīn Mehdī ḥac seferine ʿazm itmişdi. (12) Çün varup menāsik-i ḥacdan fāriġ oldı. Bir gün dönüp giderken yol üzere gördi. (13) Bir piyāde ḫātūn gider. Atın süriyüp buña vardı aña ey żaʿīfe ḳandansın didi. Ol da (14) Ṭay ḳabīlesindenüm didi. Mehdī aña ṣordı. Nedendür ki ḳabīleñüzden Ḫatem-i Ṭayī gibi bir kimse (15) daḫı gelmedi didi. Ḫātūn emīrü'l-müʾminīn devletiyle pāy-dār olsun. Ya nedendür ki mader-i eyyāmdan (16) hergiz bir daḫı emīrü'l-müʾminīn gibi ferzend ṭoġmadı didi. Emīrü'l-müʾminīn andan bu cevābı işidüp (17) aña vāfir inʿāmlar iḥsān itdi. Ol zamānda cūd-[u] keremde Ḫātem'den nişān vir dirlerse seḫā vü ʿaṭāda (18) kimse kendinüñ nişānın virmezdi. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt ve Levāmiʿü'r-Rivāyāt Kitābınuñ** (19) **Üçinci Ḳısmından Yigirmi Üçinci Bāb ki Pārsā Ḫātūn Kişiler ve ʿĀbide [vü] Zāhide** (20) **ve Nikū-Sīret Ḫātūnlar Ḥikāyetleri Beyānındadur**. Āgāh ol kimse ki Bārī teʿālānuñ ʿizze ismühū (21) tevfīḳ-i luṭfı refīḳ ola. Nāḳış ise etemm ve ḫor ise muḫterem olur ve zen olursa merdān-ı (22) ʿālemde ḳalmaz ve zende hezār merde berāber belki niçesinden bülend ü ber-ter

ṣayılur ve eger-çi aṣlda ʿavret (23) bir egri eyegü kemigüñden ḫalḳ olınmışdur. Anlaruñ ṭabīʿatlerinde iʿvicāc u inḥirāf ʿārıżī (24) degül. Emr-i ẕāti vü ḫulḳīdür. Ammā çoḳ ġayet-i Ḥaḳḳ'a maẓhar ʿavret vardur ki başında bir arşun (25) çenber ile ṣad kerre dülbend ṣarınur hezār erden efḍal ü ercaḥdür ve hīç ādem niʿam-ı dünyā içinde (26) pārsāl ʿavret erzānī olmaḳdan ulu devlet u niʿmet yoḳdur. Pes bu bābda pārsā ḫātūnlar (27) ve setīre vü mestūre ʿavretler ḥikāyetlerini īrād eyledük bī-ʿavni'llāh tevfīḳī. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (28) Emīrü'l-Müʾminīn Manṣūr'uñ ḫilāfeti zamānında bir kimse kendü kendüsine ʿahd itdi ki tamām yüz (29) kişiye ṭanışmayınca evlenmeye hele ṭoḳsan ṭoḳuz kişiye ṭanışdı hemān bir kişi ḳaldı. Ol (30) gice evinde yatdı ve bunı fikr itdi ki ṣabāḥ evinden çıḳduġı gibi evvel her kime rāst gelürse (31) aña ṭanışa yüz ṭamām olan o İġvā ile uyudı. Ṣabāḥ evinden çıḳdı. Şehr içine (32) ṭoġrı gitdi. İttifāḳ bir dīvāneye rāst geldi ki bir ḳamış ata binüp şu baña bu baña segirdür (33) ardına bir alay oġlancuḳlar uyup anı mezelenürlerdi. Ḥerīf anı göricek bī-ḥużūr

[610a] (1) oldı. Evden çıḳınca ilk rāst geldügüm bu dīvānedür. Eger ʿahdüm üzere şunuñla meşveret (2) idersem dīvāneyle meşveretden ne fāʾide? Eger itmezsem ʿahdümi nice ideyüm. Hele söyle de bir göreyin (3) ne dir diyü öñine vardı. Ey dīvāne evlenmek isterin. Senüñle müşāvere ideyin ne dirsen didi. (4) Dīvāne ḳamış atuñ başını çeküp bir pāre ṭurdı. Baña ʿavretler üç dürlüdür. Biri gerçek (5) senüñdür ve biri senüñ üzerine ḥavāle vü musallaṭdur ve biri ne senüñdür ve ne üzerüñe ḥavāledür (6) didi ve ṣaḳın seni atum deper diyü gene ḳamış atı ṣıçratdı. Kemā-kān dīvāne-naḳş olup ṣaġa (7) ṣola gitdü. Kendi ḳolayına segirdibaşladı. Ol kimse bu dīvāne sözine benzemez. Bu kişi ʿuḳalā-yı (8) rūzgārdan ancak. Bu mücmel kelimātuñ tafsili nedür ola ki yine kendüden maʿlūm idinem didi. (9) Ardınca gitdi bir yirde ardından yitüp ey divāne bi'llāhi ʿinānuñ çek atuñı ṭurḳut. (10) Bu baña didügüñ sözleri añlayumadum. Luṭf idüp baña şerḥ eyleyüvir didi. Dīvāne (11) ṭurup gerçek senüñ olan ʿavret oldur ki anı bākīre iken alasın. Gözin açup (12) seni göre. Senden özge er gömeye. Hemān saña göñül bağlaya. Ammā ol ʿavret ki senüñ üzerine (13) ḥavāledür. Şol erden ḳalmış oġullu ve ḳızlu ṭul ʿavretdür ki sen anı alasın dāʾimā eski erinden (14) ḳalan evlādı aḥvāline muḳayyed olur. Senden eline gireni anlaruñ levāzımına ṣarf ider. Eger aña (15) bir söz söyleyüp ṭurursañ çağırur yüzüñ yapışur. Ne ḳara günmiş ki başuma geldi. Saña (16) giriftār olmışın diyü. Ammā ol ʿavret ki ne senüñdür ve ne üzerüñe ḥavāledür. Şol oġulsuz (17) ḳızsuz ṭul. Teni senüñle ise göñli ḳız iken varduġı er iledür. Hele bunuñ evlādı (18)

iġvāsı yoḳdur didi ve hemīn ḳamış atını oynaduḫ gitdi. Ol kimse eydür. Gene ardına (19) düşüp aña irişdüm. Ey şeyḫu'llāhi teʿālā baña ahvālüñi keşf eyle. Aḳvālüñ böyle ʿāḳilāne (20) n'içün evżāʿuñ böyle sefīhānedür didüm. Baña eydür. Bu sırr senüñle ḳalsun. Biz dört ʿālim-i (21) Rabbānī idük. Birimüz İmām-ı Aʿẓam Ebū Ḥanīfe-i Kūfī idi. Manṣūr bize Baġdād ḳādīlıġın (22) vireyin didi. Biz de ḳabūl itmedük. Ebū Ḥanīfe'yi ḥabs itdi. Üçümüz ġażabından (23) ḳorḳup ibrāmından iṭilāf olmayın'çün her birimüz bu ṭarīḳ iḫtiyār eyledi. Ben de kendümi (24) dīvānelige urdum. Bu ṭarīḳın iḫtiyār itdüm. İşde bu vażʿ ile gezeyorurun. Ben Ḥaḳḳ (25) teʿālānuñ rıżāsına muḫālif bir ḳażiyye ḥükm idevüz diyü ḳorḳup dördümüz de ḳādīlıġı (26) ḳabūl itmedük didi. Andan bu kelāmı istimāʿ idüp ʿacebledüm ve aña duʿān ile (27) vedāʿ idüp gitdüm. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Dāvūd peyġamber'üñ eyyām-ı nübüvvetinde (28) bir kimse öñlerine gelüp yā Resūlu'llāh evlenmek isterin. Ne aṣl ʿavret alayın (29) didi. Buyurdı Davūd ʿaleyhi's-selam var oġlum Süleymān'a ṭanış didi. Ol kimse ḫażret-i (30) Süleymān ʿaleyhi's-selama vardı. Henūz daḫı oġlancuḳdur. Gördi bir ḳum tepesi üzerinde (31) oġlancuḳlar ile oynar. Edeble öñine ṭurup endīşemi Süleymān'a ʿarż eyledüm. Anlar da (32) ḳızıl altun ve aḳ gümüş ve āl ḳurşından ve sınuḳ saḳsıdan ṣaḳın didiler. Ol kimse (33) bu pūşide ḳelāmuñ maʿnāsını fehm itmedi. Yine Davūd ʿaleyhi's-selām öñine geldi. Ḥażret-i Süleymān'dan

[610b] (1) istimāʿ itdügin ʿarż eyledi. Anlar da ḳızıl altun didügi bākīre ḳızdur ve gümüş didügi (2) erden ḳalmışdur ve oġlan getürmemiş genç ʿavretdür ve ḳurşun didügi erden ḳalmış oġlan (3) itmiş ʿavretdür ki aña az āsīb irişmekle ḳurşun gibi egilür ve çün aña çoḳça yapışup (4) artucaḳ mübāşeret itseñ seni ḳarārdur. Yigitlügüñ ṭarāveti alur ve saḳsı didügi ḳarı (5) ʿavretdür ki aña ednā āsīb irişmekle ṣınur. Hīç andan nesne ḥāṣıl olmaz didi. Ol kimse (6) bundan intibāh ḥāṣıl olup ḫandān-ı nübüvvete duʿā iderek gitti. **Ḥikāyet:** Evāʾil zamānında (7) bir kimesnenüñ bir ġāyet dīn-dār u ʿāḳilāne ʿavreti var idi. Be-ġāyet zişt-ṣūret u kerih- (8) manẓar kimse idi. Ammā ḫātūn aña bir vech ile ḫıdmet iderdi ki er ḫıdmetinden utanurdı. Anuñ cümle (9) ḫıdmetine biʾẕ-ẕāt mübāşeret iderdi. Hīç kimseye iʿtimād itmezdi. Şöyle ẓann iderdi ki ʿavret (10) kendüye bu vech ile ḫıdmet itdügi kendüyi ġāyetle sevdüginden ola. Her bār bunı ʿavretinden [ṣorayın] diyü (11) fikr iderdi. Bir gün ʿavret ile ḥalvet oturırdı. Aña eydür. Senden her dāʾim bir nesne ṣormaḳ (12) isterin unudurın didi. [ʿAvret] Ḳırān ile kendüden ṣoracaġı bu olduġın anladı. Vazgeç (13) ṣorup n'eylersin didi. Elbette ṣormayınca olmazın didi.

Ḫātūn da çünki ṣorarsın (14) elbette ben yalan söyleyüp saña ḫoş-āmed söylemege münāfiḳāne kelimāt idecegüm (15) yoḳ. Benden doġrı cevāb işidürsin didi. Başladı aña er. Ey ʿavret (16) cihānda benden sevgilü kimseñ var mıdur? Benden çoḳ kimse sever misin didi. (17) ʿAvret eydür. Ben saña bunı ṣorma dirmidüm mi? Çün ṣorduñ ṣaḥīḥ cevāb budur ki (18) hīç dünyāda seni sevindügüm gibi bir kimseyi sevmezüm. Yiryüzinden senden ulu düşmenüm yoḳdur. (19) Senüñ [yüzün] görmek ʿāṣīye melekü'l-mevt yüzin görmek gibidür didi. Eri eydür. Ya çünki (20) böyledür cān u göñülden itdügüñ ḫıdmet nedür diyü luṭf u riʿayeti nedür neden idersin (21) didi. ʿAvret bu senüñle benüm aramda olan levh-i maḥfūzda baġlanmış bir ʿaḳdür. Anı Ḫudā-yı (22) teʿālādan ġayrı kimse çözmege ḳādir degüldür. Lā-cerem anuñ hükmine rāżī oldum. Ḳażā-yı Ḥaḳḳ'a rızādan ġayrı çāre yoḳdur. Bunca zamāndur senüñle dirlük iderin. Ben ʿömr-i dırāz (24) ṣarf eyledüm. Hīç bu ʿaḳd-i cevābın dimedüm ve bu sözi dilüme getürmedüm. Ammā çün (25) şimdi ṣorduñ baña yalan söyleyüp [senüñle] nifāḳ ile dirilmegi daḫı revā görmedüm. Vāḳıʿ-ı ḥāl (26) söyledüm didi. Er andan bu sözleri istimāʿ idicek ehl-i inṣāf didi. Eydür ben (27) ḫod saña buncadan cevr [ü] cefā idermişin diyüp kabini her ne ise virdi ḫātūn (28) boşadı. Bu ikisi ḫuşūsında ol zamānuñ peyġamberine vaḥy geldi. Ḥaḳḳ teʿālā ikisin de (29) yarlıgadum buyurdı. ʿAvretüñ ḳażāya rızā virdük'çün ve er ʿavreti rencden ḫalāṣ (30) itdügi'çün didi. **Ḥikāyet:** Dirler ki bir ġāyet ile çirkin ṣūretlü ve yarāmaz sīretli (31) Aʿrabī var idi. İttifāḳ ṣūretinde ve sīretinde kendüye muḫālif bir ṣāḥib-i cemāl (32) ve nīkū-ḫiṣāl ʿavreti var idi. Bir gün Aʿrabī bir bahāne ile ʿavretin gönderdi. (33) Yoldan bir kimesne geçerdi. Aña eydür. Ey Aʿrābī ben bu çirkinlük ile şunuñ gibi ḫūb [u]

[611a] (1) cemāl ʿavret elüñe girmiş n'içün Ḥaḳḳ teʿālāya şükr itmeyüp dögersin [anı] didi. ʿAvret (2) aña çaġırup eydür ey civān-merd bu ḥālüñ āḫer sırrı vardur. Ġālib bu erüm Ḥaḳḳ teʿālāya (3) yarar iş itmişdür ki beni buña erzānī eyledi ve ben bir ulu günāh itmişimdür ki bunuñ (4) elinde giriftār oldum. Her ki āferide-kār-ı ʿālemüñ ezelī ḳısmetine rızā göstere. Hīç nesneden (5) incinmez didi. **Ḥikāyet:** Geçen ḥikāyetlerüñ neẓāʾirindedür. Bur ḥikāyet ki Iṣmaʿī rivāyet eydür. (6) Bir gün bādiye içinde giderdüm. Nā-gāh bir ḳabīleye irişdüm. Bir evdev bir ʿavret çıḳdı. (7) Maṭlaʿ-ı ufḳdan ḫūrşīd-i raḫşān veyā bulut ardından māh-ı tābān ṭoġdı ṣandum. (8) Gördüm ki Gūyā beyābān ortasında çeşme-i civān ḫāristān içinde gül ü reyḥāndur. Beni (9) görince merḥabā itdi. Bir yire işāret itdi. İnüp ḳondum. Baña bir miḳdār ṣu didüm. ʿAvret (10) eydür. Bil ki

benüm erüm vardur. Ben anuñ ḥükmindeyin. Aña ṭanışmayınca evi içinde olan eger itmekdür. (11) Eger ṣudur eger ġayrı nesnedür hīç birin taṣarruf itmezin. Gitdügi vaḳt baña bir pāre ṣu (12) ḳor gider. Ṣusaduġum vaḳt içem. Ancaḳ aña ṭanışmadın taṣarruf itdügüm budur. Ammā ben (13) şimdi ṣuṣamadum. Ol ben naṣībüm yoluña niṣār olsun ve yimek içün baña bir çanaḳ süd daḫı (14) ḳodı gitdi. Ḳonuḳsın evvelde saña olsun didi. Pes çanaġla ṣuyı ve südi getürüp (15) öñüme ḳodı. Ben anuñ ḥüsn ü melāḥat ve luṭf u leṭāfetine ḫayrān olup südi yidüm (16) ve ṣudan içdüm. Bir sāʿatden gördüm bir kūşede bir zamānda siyāh zişt ṣūretlü (17) ḳorḳunç yüzlü Aʿrabī çıkageldi. Beni görince merḥabā eytdi. Tīz ʿavret anuñ yanına (18) vardı. Yüzinüñ tozını silkdi. Aña vāfir mülāṭażalar gösterdi. Cāriye efendisine (19) ḫıdmet ider gibi itdi. Ol gün ol ḫāne de ḳonuḳ oldum. Gider olıcaḳ (20) ʿavretden ṣordugum siz de muḥabbet-i ḥāl gördüm. Gice ile gündüzüñ ictimāʿı nādirdür. Ammā anuñla sende (21) cemʿ olmış. Senüñ yüzüñ ḳar gibi beyāż ve erinüñ rūyı ḳīr u siyāh gibi ḳara. Girü bu cümle (22) ile sen anuñ ḥaḳḳında bunca luṭflar idersin. Ḫıdmetinde pervāne gibi dönersin. Buña sebeb (23) nedür didüm. ʿAvret eydür ki ben bir hadīs-i şerīf gördüm. **El-imānu nıṣfāni nıṣfun ṣabrun** (24) **ve nıṣfun şükrün.**[81] Yaʿnī imān iki nıṣfdur bir nıṣfı mekrūha ṣabrdur ve bir nıṣfı niʿmet-i şükrdür diyü (25) buyurmışlar. Elḥamdü li'llāh bu ādem ben bir yire cemʿ olmaġla imānımuz mükemmeldür. Benüm ḥüsn ü cemālüm (26) niʿmetine müstaġraḳ olmaġ ile erüm şükr ider. Ben de anuñ ḳubḥ u zişt-endāmlıġı miḥnetine giriftār (27) olmaġ ile ṣabr iderin. Ḳāʾide-i imānumuz fitneden maṣūn olur. ʿĀlemde bu vech ile (28) dirlük iderüz didi. Işmaʿī eydür. Bu sözden ben daḫı ʿacebe vardum. Anlara vedāʿ idüp (29) gitdüm. Bir zamān ol ʿavretüñ bu cevābı ḫātūrumdan gitmedi. Her añduḳça andan ʿacebe varurdum. (30) **Ḥikāyet:** Ḥażret-i risālet-penāh ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyh ve sellem aṣḥābından bir kimse (31) Medīne'den bir āḫer şehre varup anda evlendi. Medīne'de daḫı be-ġāyet ʿiffet (32) u ṣalāḥ üzere ḫātūn var idi. Çün erinüñ müddet-i ġaybeti uzadı. Aña nafaḳasın (33) göndermedi. Anı gözden bıraḳdı. Ḳoñşulardan baʿżı ḫātūnlar aña ṭaʿn eylediler.

[611b] (1) Erüñ fülān şehrde ġayrı ʿavret almışdur. Seni unıtdı anuñla muʿāşerete meşguldür (2) didiler. Ḫatūn bir laḥża incinüp defʿī kendügi tedārük itdi. Eliyle yaḳasını (3) ṭutup kendü kendüye ey bī-çāre Ḫudā-yı teʿālā erüñe bir ḥelāl ʿavret vire. Ol da (4) Allāhu teʿālā emriyle alasın. Allāh emrīne rāżī olmasan mı gerek? Ḳorḳmaz

[81]İmanın yarısı sabırdır ve yarısı şükürdür.

mısın ki Ḥaḳḳ teʿālā (5) saña bir belā göndere didükden ṣoñra göñlinden eger evlenmiş ise daḫı ḳabūl itdüm. (6) Eger ol ʿavreti bunda getürürse aña ḫıdmet ideyin ve eger getürmezse kendü elüm (7) emegiyle bir ḳaftān idüp gönderin tā ki anlaruñ göñülleri ḫoş ola didi. (8) Ḫātūn bu endīşeyi göñülden geçirince defʿī Cibrīl-i emīn resūl ḥażretine gelüp ʿaleyhi's- (9) selām daḫı getürdi. Yā Resūlu'llāh ol ḫātūna muştıla ki ḫayr-ı niyyetle ve ḳażā-yı Ḥaḳḳ'a rıżā (10) ile Ḥaḳḳ teʿālā anı yarlıġadı ve andan rāżī oldı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (11) Ḥaccāc bin Yūsuf Baṣra'ya bir beg gönderdi ki be-ġāyet bed-sīret Ḥaḳḳ'dan ḳorḳmaz bir żālim (12) idi. Ḥayf u ẓulmle Ḥaccāc'a iḳtidā itmiş idi. Ḥaḳḳ teʿālānuñ ḳullarını ziyāde rencīde iderdi. Başlarına (13) ẓulm bārānını ol ḳadar yaġdurdı ki gözlerin açmaġa mecālleri ḳalmadı. Baṣra ḫalḳı nā-çār Rābiʿa-ı ʿAdeviyye (14) ḥażretlerine varup anuñ cevrinde aña aġladılar ve tażarruʿ itdiler. Bege bir bed-duʿā idemezin aña. Ammā (15) bir naṣīḥat eyleyin ola ki müfīd ola ẓulmi terk eyleye didi. Ol bege kendü ḫırḳasını gönderdi. Bu ḫaber (16) ile ki işde ben āḫiret seferine gider oldum. Ammā merkebüm yoḳdur ki bu ḥırḳamı çeker bunı aña yoklayup (17) alam gidem. Zīrā bu ḫırḳanuñ içinde çoḳ ʿibādetler itmişdüm. Giceler uyḫu uyumazdum. Be-ġāyet (18) aġırlanmışdur. Senden dilerin ki bu ḫırḳayı alup kendü ṭavarlaruñ yükledeyiz. Ardumca göndererek (19) ʿuḳbelerinden ve ḳabr mużāyaḳalarından ḳıyāmet müzāḥamelerinden ṣırāṭ köprisinüñ öte başında (20) baña ulaşduralar didi. Bege ḫırḳa ile ḫaber dimek'çüñ Rabiʿa bizi vaʿẓ u nasihat tāziyānesiyle (21) teʾdīb eylemiş. Vech budur ki biz de teʾdīble müʾeddeb olavüz diyüp cümle meẓālime tevbe eyledi. Hemān (22) dünyā begligüñden vazgeçüp āḫiret sulṭānluġına saʿy eyledi. Şeb [u] rūzın ṭāʿat-i Mevlā'ya hemān (23) ʿibādet-i bārī teʿālāya bağladı. Begligi zamānında kendüden rencīde olan kimselerüñ (24) rıżāsında mübālaġalar itdi. Hidāyet-i Ḥaḳḳ'a irişüp ʿāḳıbet-i aḫvāli ḫayr oldı. Şöyle ki ol (25) ʿaṣruñ ʿabād u zāhidi zümresinden oldı. **Ḥikāyet:** getürmişlerdür ki bir mütedeyyin ü pārsā (26) kimse var idi. Kendü gibi bir mestūre vü ʿafīfe ʿavret ṭutardı. Adına Merḥūme dirlerdi. (27) İttifāḳ eri Ḥac seferine gider oldı. Evini ʿavretinüñ oġlancuḳlarını aḫvālini ḳarındaşına (28) ışmarladı gitdi. Bir müddeten ṣoñra bir gün ḳarındaşı evinüñ ḳapusı öñine geldi ki ehl ü ʿıyālin (29) yoḳlaya ḥālleri nedür ṣora. Ḳapu delügünden içerü baḳdı ki bir kimseyi göre. Ṭaşra çıḳa anda içerü (30) girenlerüñ ḥāllerin maʿlūm idine. Nā-gāh gözi ḳarındaşınuñ ʿavretine ṭoḳındı. Gördi bir fitne-i cihān (31) ve āşūb-ı cān [ve] raʿnā-yı dil-āb ḫātūndur. Vesvese-i şeyṭān ile dimāġına anuñ viṣāli sevdāsı düşdi. (32) Nefs-i

emmāre iġvāsıyla ḳarındaşınuñ lokma-i ḥelāline ḥarām ṭamaʿ diş biledi. Baṣar-ı başīreti öñinden (33) bād-ı ḥevā perde-i ḥayāyı ḳaldurdı. ʿAvrete bir ṭarīḳle dimaġından vesāvese-i şeyṭān ile yir iden ḥayāl-i

[82]**[613a]** (1) ḫāmı ve sevdā-yı nā-tamāmı añlatdı. Andan viṣāl temennāsını eyledi. Ol zen-i pāk-dāmen ki gül gibi bād-ı (2) ṣabādan ġayrı nā-maḥrem eli dāmeni ucına yapışımamışdı. Andan bu küstāḫlıġı göricek sūsen gibi (3) aña dil uzadup ve düşnām eyledi. Ey bī-ḥayā utanmaz mısın? Bu sözden vaz gel itdügün (4) duʿā ḳabūl olacaḳ duʿā degüldür. Benden murāduñ hergiz ḥāṣıl olmaz. Ben dāmen-i aḥvālümi levṯ-i zināyla (5) ālūde itmek iḫtimāl yoḳdur ve ḳarındaşuñla dirligüm āb-ı nābını ḫıyānet kedūretiyle mükedder itmezin didi. (6) Ḥerīf benümle baş ḳoş murādumca ol. Yoḫsa senüñ cānuña ḳasd iderin didi. (7) Merḥūme benden geçerin buñun gibi günāh itmezin didi. Pes ol civan-ı bī-temīz ol zen-i (8) perhīz-kāruñ ardınca oldı ki aña bir ṭarīḳle bir mekr işleye. Āḫir dört yalan şāhid (9) bulup aña zinā töhmetin eyledi. Bir vech ile ki şerʿān anı recm eylemek lāzım geldi. (10) Ḳāḍī rencmine ḥükm eyledi. Ṣaḥrāya çıḳup ol zen-i bī-günāhı seng-sār itdiler. Ḫalḳ anı (11) helāk oldı diyü gümān idüp ṭaġıldılar. Ammā Ḫudā-yı teʿālā anı ḥıfż eyledi. Eger-çi (12) ṭaş altında ḳaldı ammā ölmedi. Bir zamāndan ʿaḳlı başına geldi. Gördi ḍarb-ı sengle beli (13) muḥkem kūfte olup ḥasta olmış. Bī-iḫtiyār iñlemege başladı. Meger oradan bir Aʿrābī (14) geçeyordı. Ol ṭaş yıġılı arasından bir iñildü gelür ki ṭaş anuñ iñledü sesinden (15) inler. Aʿrābī'nüñ aña özi göyindi. Tīz ṭaşları ṭaġıdup içinden Merḥūme'yi (16) çıkardı. Evine alup gitdi. Evinde tımār itdürdi. Merḥūme ṣıḥḥat bulup ayaġ üzere (17) geldi. Aʿrābī gördi bir cemīle ʿavretdür. Anı baña ḥulle almaḳ istedi. Merḥūme benüm erüm var (18) dur. Ben saña niçe varayın didi ve ḳıṣṣa-ı pür-ġuṣṣasından ana āgāh itdi. Aʿrābī merd-i Ḫudā-perest (19) ü pāk dost idi. Öyle ḳız ḳarındaşum ol. Min baʿd benden ġayrı endīşe eyleme didi. (20) Bir daḫı öyle niyyet ile bakmadı. Meger Aʿrābī'nüñ bir Aʿrābī ḫıdmet-kārı var idi. Nā-gāh Merḥume (21) ʿaşıḳ oldı. Aña tenhāda ʿarż-ı ḥāl itdi. Andan nefs-i ṭaleb eyledi. Eger benüm murādumca olmazsañ (22) vücūduña ḳaṣd iderin didi. Ḫātūn buña da eri ḳarındaşına virdügi cevāb virdi. Meger (23) Aʿrābī'nüñ bir henūz süd emerce bir oġlancuġı vardur. Anı be-ġāyet severdi. Nā-gāh bir gice (24) ol melʿūn ḳul ol maʿṣūm-ı pākı bıçaġla ḳatl idüp bī-günāh ḳanın aḳıtdı ve ḳanından (25) Merḥūme'nüñ libāsına bulaşdurdı. Ḳanlu bıçaġı yaşduġı altına ḳodı. Ṣabāḥ olıcaḳ (26) oġlancuġı bu ḥāl ile

[82]612. varak 611. varağın aynısıdır.

göricek vālidesi feryād itdi. Merḥume'nüñ libāsından ḳan bulaşığın (27) ve yaṣduġı altından ḳanlu bıçaġı bulıcaḳ anuñ başını ve yüzini yolmaġa başladı ve muḥkem (28) döginmege ʿār itdi. Ḳul daḫı bu arada göñlindeki kīn ile oġlancuḳ içün Merḥume'ye (29) ol ḳadar ḥatt urdı ki helāḳ mertebesine vardı. Bī-çāre bu ḥālde yüzini göge ṭutup (30) İlahī başuma geleni görüyorursın. Elüm al ve feryāduma iriş didi. Aʿrābī yanına gelür ey (31) Merḥūme benüm oġlancuġumı niye ḳatl eyledüñ didi. Hīç raḥm itmedüñ mi didi. Merḥūūme eymān-ı şidād (32) ile feryād idüp ḥāşa ben helāk itmedüm diyüp ḳuluñ kendüye ḳaṣdını vesāʾir didügini (33) ḥikāyet itdi. Aʿrābī inandı. Ammā ḳorḳarın oġul acısıyla ʿavretüm saña ḳıya. Lāzım budur ki

[613b] (1) benüm evümi ḳoyup gidesin ve dört yüz aḳçe ḥarçlıḳ virdi ve Merḥūme aḳçe alup Aʿrābī'nüñ (2) evinden çıḳdı. Gitdi beyābāna yüz ṭutup giderken bir ḳarye kenārına irişdi. Gördi bir dār aġacı (3) dibinde bir kimseyi ber-dār itmek isterler. Üzerine vāfir cemāʿat cemʿ olmış. Birinden bunı neye ber-dār (4) iderler diyü ṣordı. Şehrüñ emīrinüñ ʿādeti budur ki bir kimse ḫarācını virmese elbette anı (5) ber-dād iderler didi. Merḥume bunun virmedügi ḥarāc ḳaç aḳçedür didi. Dört yüz aḳçedür didiler. (6) Göñlinden benüm ḫod Aʿrābī virdügi dört yüz aḳçe ḥāẕır. Bir müslümānı bunlardan ṣatun alup ḫalāṣ (7) itmesine saʿy ideyin. Ḫudā-yı teʿālā ʿazze ve celle ḫod benüm rızḳuma kefīldür didi. Hemīn dört yüz aḳçe (8) çıḳarup virdi. Ol kimseyi ḫalāṣ itdi. Ol da Merḥume'nüñ yanına segirtdi ki minnet idüp kendüye (9) iḥsānı şükrini edā ide yanına varduġı gibi gördi. Bir ʿızārī-i ʿAẕrā ve cemāl-i dil-ārā (10) ʿavretdür. Defʿī kendüyi aşḳı odun bulına dārına ber-dār itdi. ʿĀşıḳ-ı ḫayrānı (11) ve ser-gerdān oldı. Çün Merḥume oradan yolına revāne ol. Ḫerīf [ardına] düşüp niçe (12) anuñla gitdi. Kāh ḥelāl yolıyla andan temannā-yı viṣāl eyledi. Merḥūme aña daḫı sāʾiri (13) gibi cevāb-ı teʾessüd virdi. Reʾs indürmedi. Ḫerīf daḫı rencīde-i ḥāl oldı. Giderek leb-i deryāda (14) yolları bi kūye irişdi. Merḥume gemiye bineyin dirken ol ḥerīf Merḥūme bu benüm cāriyemdür ḳaçdı (15) şimdi buldum diyüp berk yapışdı. Ḫalḳ başına üşdi. Āḫir gemi ṣāḥibi bir bāzergān idi. (16) Merḥūme'yi aña on bin aḳçeye ṣatdı. Daḫı döndi gitdi. Ol da alınca Merḥume taṣarruf (17) itmek istedi. El virmeyüp feryād itdi ki benüm erüm vardur ben cāriye degülin āzādluyın (18) ne diyü taṣarruf itmek istersin didi. Gemide olan ḫalḳ feryādına çıḳdılar. Anı bāzergānuñ (19) elinden alup āzādlu çıkardılar. Ammā gemi ḫalḳında her biri anuñ cemāline meftūn oldı. Cümlesi (20) aña ḳaṣd itdi. Anuñ ḥüsni aralarına fitne yoḳdı. Az ḳaldı ki birbirine gireler. Anuñ üzerine (21) nā-hengām

bir hengāme ḳopdı. Merḥūme Ḫudā-yı teʿālāya nāliş eyledi. Bu ḥālde hemān bir muḫālif (22) yil çıḳup gemide olanları der-ḥāl deryāya dökdi. Cümlesi helāk oldı. Gemi içinde (23) Merḥūme tenhā ḳaldı. Ḥaḳḳ'uñ ʿināyetiyle ġavġadan emīn oldı. Bir muvāfiḳ yil çıḳup gemiyi sürdi. (24) Az geçmedin bir kenār görindi ki bir ʿaẓīm şehrüñ yanı idi. Merḥūme kendü kendüsine eger bu şehrde (25) ʿavret ṣūretinde varursam kim bilür başuma ne gele ṣavāb budur ki er ṣūretine girem didi. Defʿī (26) libāsın çıḳarup vesāʾir erler gibi kendi ṣūretine ḳoyup şehr ḫalḳı daḫı deryā kenārına (27) gelüp temaşā iderlerdi. Az geçmedin gemi şehr öñine irişdi. Merḥūme tīz gemiden çıḳup (28) ṭoġrı şehrüñ pādişāh öñine geldi. Aña bulışup senüñ yanuñda bir ḥācetüm vardur. Bir gemi (29) eşyamla geldüm. Cümlesini al andan baña ʿivaż şu şehrüñ bir münāsib kenārında bir ṣavmaʿa yapıvir. (30) Nā-kim Ḫudā-yı Teʿālā'ya ʿibādet idem didi. Pādişāh da buyırdı şehrüñ bir münāsib ḳūşesinde (31) aña bir ṣavmaʿa yapıvirdiler. İçine girüp ṭāʿat u ʿibādete meşġūl oldı. Giderek müstecābü'd- (32) daʿve kimse oldı. Ḫattā pādişāh gāhī ṣavmaʿasına varup aña duʿā itdürürdi (33) ve her ḳanda ki aʿmā gibi meflūc gibi bir derde mübtelā var ise aña duʿā iderdi. Cümlesi

[614a] (1) ṣaġalur giderdi. Bu ḫāl"i āfāḳ-ı ʿāleme yayıldı. Gün gibi şöhret ṭutdı. İttifāḳ bu baña da (2) eri daḫı ḥac-ı şerīfinden geldi. İbtidāʾ ḫātūnuñ ṣordı bir kimseyle zinā itdi. Recm eyleyüp (3) ḳatl itdiler dimişdi. Eri daḫı kendüden meʾyūs oldı. Bir zamāndan ṣoñra ittifāḳ (4) erinüñ ḳarındaşı aʿmā oldı. Eri bir gün şöyle işitdi ki sāḥil-i deryādan fülān şehre (5) müstecābü'd-daʿve alduġu bir zāhid vardur. Körlerüñ gözini duʿāsıyla açar didiler. Ḳarındaşı (6) alup yola girdi. Ol şehre ṭoġrı revāne oldılar. Yolda giderken ḳudretü'l-İlāhi ile Aʿrābī'nüñ (7) evine ḳondı. Meger Aʿrābī'nüñ ḳulı da aʿmā olmışdı. Gördi ḳonuġuñ da bir aʿması [var]. (8) Bunı ḳanda alup gidersen diyü ṣordı. Ol daḫı ḳışṣayı didi. Aʿrābī bende ḳulumı (9) sizüñle bile alup gideyin. Size yoldaş olayın didi ve ḳulın bir merkebe bindürüp gitdiler. (10) Giderek yolları o ḳarıya uġradı ki Merḥūme anda dārdan bir ḥerīfi ıṭlāḳ itmişdi. Meger (11) ḳudret-i Ḫaḳḳ'la ol da aʿmā olmış idi. Bu ḥerīfüñ vālidesi bunları görüp bu aʿmāları (12) ḳaṣd alup ḳanda gidersiz didi. Anlar da gidecek yiri söylediler. Bunuñ vālidesi de oġlanı alup (13) yoldaş olup gitdiler. Deryāya girüp ol şehre vardılar. Merḥume'nüñ ṣavmaʿasın ṣorup (14) geldiler. Yaḳın varduḳları gibi Merḥūme anları ṣavmaʿa üzerinde görüp bildi. Ṣavmaʿa ḳapusına (15) geldükleri gibi içerüden yarın şehrüñ pādişāhına varup bunda getürüñ. Size duʿāyı anuñ (16) ḥużūrında ideyin didi. Anlar da şehre varup bunı pādişāhdan istidʿā idüp

taẕarruʿ-ı (17) bī-şümār eylediler. Pādişāh iltimāslarını ḳabūl idüp yarındası gün bir ʿaẓīm cemʿiyyetle (18) ṣavmaʿaya vardılar. Aʿāmalaruñ üçin bile öñine götürdiler. Duʿā ide diyü ṣavmaʿa elbette nerden (19) her biriñüz bir ulu günāh itmişsiz ki Ḥaḳḳ Teʿālā sizi bu belāya giriftār eylemiş. Üçüñüz de (20) itdüñüz günāhı demeyince duʿā itmezin didi ve bu belādan ḫalāṣ olmazsız didi. Erinüñ (21) ḳarındaşı ziyāde tevaḳḳuf eyledi. ʿĀḳıbet żarūrī olup günāhın söyledi. Ḳarındaşumuñ (22) ḫātūnına bühtan-ı recm itdürdüm didi ve Aʿrābī'nüñ ḳulı da ve ol bir ḥerīf de biz de (23) bir ḫātūnına şol aṣl bu aṣl bühtān eyledük. ʿAḳabince bizi Ḥaḳḳ teʿālā āʿmālıḳ belāsına mübtelā (24) eyledi dirler. Her biri itdügi günāhı taḳrīr eyledi. Cümle ḥāżır olanlar iḳrārların işitdiler. (25) Merḥūme'nüñ bundan ġarażı erine ḥāli rūşen olsun dimek idi. Andan ṣoñra anlar duʿā (26) eyledi. Üçinüñ de gözleri kemā-kān açıldı. Andan ḫalḳa müteveccih olup ey cemāʿat (27) bilüñ ki ol Merḥūme didükleri bühtānlara uġrayan ḫātūn benin. Bu ṭuran kimse benüm (28) erümdür didi. Orada kendümi ʿayān eyledi. Āferide-kār-ı ʿālem pāk-i dāmenligüm ile (29) bunca varṭadan ḫalāṣ oldum didi. Eri ḳalḳup Merḥūme'nüñ ayaġına düşdi. (30) Ḫātūn ṣıdḳ u ʿiffeti berekātında yine eski ḥelāline bulışdı. Ḥaḳḳ teʿālā anı feżāḥatden (31) ḥıfẓ itdi. Ol şehrden gitmediler. ʿÖmrlerini ikisi de ol ṣavmaʿada ʿibādete ṣarf idüp (32) oturdılar. ʿĀḳıbet kendüler gitdiler. Bu ḥikāyet anlardan eṣer ḳaldı tā ḳıyāmete degin (33) söylenür. **Ḥikāyet:** Dirler ki Baṣra şehrinde bir reʾis var idi. Bir gün kendü bāġına

[614b] (1) vardı. Gözi bāġ-bānuñ ʿavretine ṭuş oldı. Meger ziyāde ʿafīfe vü cemīle ḫātūndı. Dil-ber (2) iġvā-yı İblīs ile aña ḳaṣd itdi. Bāġ-bāna bir ḫıdmet ışmarlayup anı bāġından ṣavdı. Andan (3) ʿavretine var cümle bāġ ḳapuların berkit de gel didi. ʿAvret de bildi ki reʾisüñ göñlinde iġvā-yı (4) İblīs ile telbīs var. Tīz segirdüp gitdi. Gene öñine geldi. Reʾis hep ḳapuları berkitdüñ mi (5) didi. ʿAvret pür gitdüm hemān ol ḳapu ḳaldı ki anı ḳapamaġa ḳādir olmadum didi. Reʾis (6) ḳanġı ḳapudur ki didi. ʿAvret ol ḳapudur ki senüñle ḥaḳḳ ortasındadur didi. Seni (7) andan görür. Ol ḳapu hīç bir ṭarīḳle ḳapanmaz didi. Reʾis ḫātūndan bu sözi istimāʿ (8) idicek tevbe vü istiġfār itdi. ʿAvretüñ ʿiffet ü ʿişmetine ve cevāb-ı savāb müsteṭābına (9) ḫayrān oldı. **Ḥikāyet:** Ol vaḳt ki Baṣra'da Bürḳaʿī didükleri ḫārici ḫurūc (10) itdi. Zengīlerden vesāʾir evbāşdan yanına cemʿ-i kesīr uydı. Şehr içinde (11) nā-gāh ġavġā vü ġalabe ḳopdı. Ḫalḳuñ ḫānmānını zengīler ḫalāṣ idüp ġāret (12) itdirdi. Müslümānlaruñ ehl ü ʿayāline ve māl u menāline nice feżāḥat u ḫasārat (13) irişdi. Bu eṣnāda bir gün bir Bürḳaʿī binüp giderdi. İttifāḳ bir

evden bir zengī bir seyyid (14) kişinüñ ḳızın çeküp alur giderdi. Bürḳaʿī oraya uġrayup ḳız anı göricek (15) feryād idüp yā imām meded beni zengīlerüñ elinden al. Saña bir duʿā ögredeyin. Anı oḳıyanı (16) ḳılıç kesmesin didi. Bürḳaʿī atı başın çeküp ṭurdı. Ḳızı öñine çağırdı. Dindi (17) ol duʿāyı bana öğret. Ben de seni zengīlerüñ elinden alayın didi. Ḳız tīz bir duʿā oḳıdı. (18) Yā emīr ol budur ammā bunı tecrübe itmeyince benüm ṣıdḳum maʿlūm olur. İşde ben bunı oḳıdum dindi. (19) Ḳılıcuñ çıḳar boynumı ur. Gör ḳılıç beni keser mi bende tecrübe eyle. Sözümüñ ṣıdḳını bil. (20) Duʿāya iʿtiḳād eyle diyüp gerdānın uzatdı. Bürḳaʿī ḳılıcın çıḳardup ḳuvvetle ḳızuñ boynına (21) bir ḳılıç urdı. Baş öñine düşdi. Ḳız ġavġādan emīn oldı. Bürḳaʿī ġarażını öldürt (22) mek idi. Zihī ʿiffet ki cān-ı ʿazīzine ḳıydı. Kendüye ol feżāḥati revā görmedi. Raḥmetu' (23) llāhi teʿālā. **Ḥikāyet:** Ḫˇāce ʿAbdu'l-Melik zamānında bir zāhide vü ʿābide ḫātūn vardı. (24) Ol zamānuñ fuḳarāsı yaʿnī ehlu'llāhı zümresinden ṣayılurdı. Ḫalḳ andan duʿāsından istimdād (25) iderlerdi. Kimse de bir duʿāsı hedef-i ḳabūlden şaşmazdı. İttifāḳ emīrüñ mużāyaḳası (26) oldı. Başına bir ḥādiṣe müşkil geldi. Bir gice ḫavāṣṣından bir kimseyle ol ḫātūn yanına gitdi ki (27) vara. Mażāyaḳadan ḫalāṣ içün duʿa ide. Çün yanına girerler. Gördiler evrād oḳır. (28) Virdini tamām idince nā-ḫayr itdiler. Tamām itdükden ṣoñra emīrüñ yanınca ile olan ḫıdmet-kār-ı (29) ḥāssı ve aña ḫudāvend ḥācet'çün saña duʿā itdirmege geldi didi. Ḫātūn ditremege (30) başladı ve aña bir naʿra urup ḫudāvend ol nice olur ki bir żaʾife ḳarınuñ duʿāsına (31) muḥtāc ola. İkisi de günāhlarına tevbe eylediler. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir zamānda (32) bir şehrde māl u cāh issi bir seyyid vardı. Ammā hevā-yı nefsi elinden zebūn hemīşe (33) günāh irtikābıyla ḫālī diger-gūn idi. Her ne fitne vü fesād ḫalḳ cānından

[615a] (1) ḳorlardı ve şeref-i nesebine ḥürmet idüp her ne şirret itse aña ṭınmazlardı. İttifāḳ bir gün (2) eri öñinden ṣāḥib-i cemāl ḫātūn geçdi. Ḳapusı öñinde ṭurdı. Ḫātūn ey bānū ḫıd (3) metde olalum. Bir dem içerü girüp mihmānumuz olın didi. ʿAvret ʿafīfe ḫātūndı. Ey ben ol (4) işe yaramazın didi seyyid. Tīz segirdüp anuñ etegine yapışup güç ile içerü çekdi. Ḫātūn (5) nice ki çekindi. Hīç bir vech ile elinde ḫalāṣ olmadı. Seyyid bıçaḳ çıḳarup tīz baña rām (6) ol yoḫsa şimdi seni ḳatl iderüm didi. ʿAvret müteḥayyire oldı. Hele baña bu ḳadar amān (7) vir ki kimesne ṣorayum senden didi. Ol da ne ṣorarsın didi. ʿAvret ṭutalum ben saña itāʿat (8) idem. Ḫarām üzere benümle eyle cemʿ olasın. İkimüzüñ arasından bir oġlan vücūda gelse ol (9) oġlanuñ ḫāli nice olur didi. Ol da nice olsa gerek seyyid oġlı seyyid olur didi. ʿAvret (10) eydür. Şöyle beñzer ki sen

de anuñ gibi seyyidlerdensin yoḫsa bu itdügüñ ḥelāl-zāde işi degüldür (11) didi. Seyyid anuñ bu sözinden muḥkem ḫacālet geldi. Andan elini çekdi. Cümle günāhlarına tevbe eyledi. (12) Ol ḫātūnuñ ʿiffeti berekātından bir söz ile fesādı ṣalāḥa döñüşdi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (13) ʿUtbetü'l-ġulām ki büzürgān-ı dīnden ve zühhād-ı ehl-i yaḳīnden idi. Bir gün aña ṣordılar. Sizüñ (14) bu tevbe tarīḳine düşüp aşlda zühd iḫtiyār itdügüñüze bāʿiṣ ne oldı didiler. Anlar da (15) bir gün bir yolda giderdüm. Nā-gāh bir güzel ʿavret gördüm. Anuñ ḥüsn-i şemāʾili ve luṭf-ı ḥarekāt (16) u sekenātı beni āşüfte itdi. Hem-ān-dem viṣāl arzusına düşdüm. Anuñ ardınca tā evi ḳapusına (17) vardum. Aña bir miḳdār ḫāl-i ʿaşḳından şikāyet eyledüm. Bāña eydür. Sen beni ne vaḳt gördüñ ve benüm (18) nireme ʿāṣıḳ olduñ didi. Ben de çün büründügüñ çadır altında nergis gözlerin leṭāfetini (19) gördüm. Lāle gibi beni ciger-ḫūn itdi. Ġamze-i ġammāzı yüregüme oḳlar ṣapladı. Ölümlüsi oldum (20) didi. Bāña ḳapum öñinde ḳatlanıṭur. Saña ol seni āşüfte iden kişiyi göndereyin didi. Evi (21) içine gitdi. Ben ḳapusı öñinde ṭurdum. Bir sāʿatden gördüm içerü girdügi gibi bir bıçaġı (22) ile iki gözlerin oyup çıkarmış. Bir kāġıd pāresine ṣarup bāña göndermiş. Eger bu gözlere (23) āşüfte olduñ ise al saña gönderdüm. Bir göz ki nā-maḥremlerüñ naẓar-ı şehvetleriyle ālūde ola. (24) Ol benüm başumda yaramaz dimiş. Ben de ol avret de bu ṣıdḳ u iʿtiḳādın ve dīnine ṣevḳ [u] iʿtimādını (25) görüp ġaflet uyḫusından bī-dār oldum. Cān u dilden tevbe vü istiġfār eyledüm. Yarındası (26) ol ʿafīfenüñ ḳapusı öñine varup ḫālini ṣordum. Ḥaḳḳ-ı raḥmet olmışdı dünyāya vedā (27) itdi dirler. Ben de rūhına duʿa itdüm gitdüm didi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki ol vaḳt ki (28) Emīrü'l-Müʾminīn Ḥażret-i ʿOsmān raḍıya'llahu anh ḫalīfe olduġı zamānda bilād-ı Rūm'dan baʿżı (29) ṭarafı feṭḥ itmege leşker gönderdi. Feṭḥ itdüklerinden ṣoñra ʿasker-i ʿİslām olan anlara (30) mektūb gönderüp derbend-i Rūm bilādınuñ baʿżında Naṣārī beglerinden Ferāfeṣa adlu bir begüñ Nāʾile (31) adlu bir ḳızı var. Hüsn-i cemālde ḫūrşīd-i āsmān ile bir eylük daʿvāsı ider ve dil-berklikde dili (32) berī eydür diyü bildürdi. Emīrü'l-Müʾminīn Ḥażret-i ʿOsmān raḍiyā'llāhu anh Ferafeṣa'ya ādem (33) gönderüp ḳızını andan ḫātūnlıġa istedi. Ol da merd-i ʿāḳil-i dūr-endīş idi ve dīn-i

[615b] (1) İslām'uñ ḳuvvet-i ġalebesinde göreyorurdı. Ḥabīb adlu bir oglı var idi. Anı çağırdı. (2) Tīz ḳarındaşuñ Naʾile'yi müslümānlar emīrinüñ öñine al git didi. Varuñ öñinde ikinüz de (3) müslümān olun. Ḳız ḳarındaşuñı ḫātūnluġa anuñ ḥaremine gönder diyü emr itdi. Oġlı da emrine (4) imtiṣāl idüp tīz ḳarındaşını aldı gitdi. Emīrü'l-

Müʾminīn ʿOsmān öñine gelüp ikisi de müslümān (5) oldılar. Ḥażret-i ʿOsmān Nāʾile'yi nikāḥ idüp aldı. Daḫı anuñla bir yire gelmedin aña [ḫaber] gönderüp (6) şöyle añlarum ki benüm aḳ ṣaḳallu pīr olduġum benümle muvāṣalete cāndān raġbetüñ yoḳdur didi. Be-ġāyet (7) ʿāḳile ḳız idi. Ḫaberlerinüñ cevābından benüm yanumda kendin görmiş civāndan buyruḳ ṭutıcı pīr sevgilidür (8) didi. Emīrü'l-Müʾminīne sözi ḫoş geldi. Aña vāfir nesne gönderdi. Ya ne dirsin bu senüñ (9) ben sen olduġın yire [mi] varayın yoḫsa sen ben olduġuñ yire mi gelürsin diyü ḫaber irsāl (10) itdi. Nāʾile cevablarında emīrü'l-müʾminīnüñ ḫıdmeti saʿādetine irmek içün bu ḳadar uzaḳ bunca (11) beyānlar kesdüm. Şimdi şeb-i viṣālde anlara zahmet mi virsem gerek. Ben anda varurın didi. Āḫir ikisi (12) bir yire geldiler. Ḥażret-i ʿOsmān viṣālinden ḥaẓẓ itdi. Tā şerbet-i şehādeti nūş idince (13) ḥarem-i şerīflerinde oldı. Andan ṣoñra anı Muʿāviye diledi. Nāʾile ben ʿavretlerlerden degülin ki (14) müddet-i ʿömrümde iki ere varam. Bir ḫātūn ki Ḥażret-i ʿOsmān'uñ ḥarem-i pākinde ārām eyleye. Dūn-himmet (15) dür ki ġayrı ere varup āḫer ḥaremde taʿām ṭuta diyü cevāb gönderdi. Muʿāviye anı almaġa (16) daḫı ḫarīṣ oldı. Bu imtināʿ itdükçe ol iḳdām itdi. Nāʾile andan ʿaciz ḳaldı. Üzerinde (17) ibrāmını ne ṭarīḳ ile defʿ idecegin yazdı. ʿ Āḳıbet bir gün anı Muʿāviye alıvirmek'çün arada (18) vāsıṭa olan ʿavretlerden yine yanına bir bölük ḳavm cemʿ oldılar. Nāʾile anlara da ṣorın benüm (19) aʿżāmdan ṣıfat-i ḥüsn-i cemal ile ḳanġı ʿużvum artuḳ mevṣūfdur ki onlar baña meyl idüp (20) viṣāle raġbet göstermege ekṣer ol sebeb ola didi. Anlar da her użvuñ birbirinden ḫūbdur. (21) İllā leb [ü] dendānuñ ḫāleti hīç bir użvuñda yoḳdur. Ḥadd-i kemālde yaradılmışdur. Ṣadef-i dehānuñda (22) dürr-i dendānuñ bu vech ile mütenāsibdür ki ʿaḳl-ı cevherīsi ve idrāk ṣayrafīsi anuñ luṭfından müteḥayyirler (23) dür didiler. Nāʾile der-ḥāl bir ṭaş alup öñ dişlerin dört dişini urup dördin de ḫātūnlar ile (24) Muʿāviye'ye gönderdi ve benüm ḥüsnümde erenlerüñ ṭamʿına bāʿiṣ olan ki bunlar idi. Diblerden çıḳarup (25) işde saña gönderdüm ki baña ṭamaʿ dişin bilmeyesin. Pes baʿde sen bu sevdādan vazgeç didi. (26) Muʿāviye bu ḫaber ile dişleri vāṣıl olıcaḳ pes çoḳ ağladı. Āferide ol ʿavrete (27) ve raḥmet-i yezdān anuñ üzerine olsun ki bu vefa-dārlıġı mıḳneʿasınuñ sacaḳları kūşesine (28) merdān-ı ʿālemüñ dil-bendleri üzerine tercīḥ olınsa olur didi ve aña vāfir nesne (29) gönderdi. Bī-nihāye inʿām u iḥsān eyledi ve elin anda çeküp artuḳ aña ıżṭırāb virmedi. (30) **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyet Kitābınuñ Üçinci Ḳısmından Yigirmi Dördinci Bāb ki Zānīye vü Nā-Pārsā** (31) **ʿAvretlerüñ Ẕikrüñdedür**. Vaḳta ki ʿavretlerüñ ʿafīfeleri ve ʿaḳileleri ẕikrindedür (32) fāriġ olduḳ ise şekk yoḳdur

ki anlaruñ ekṣeri bī-vefā vü şehvet-perest u nā-pārsādur. Mekkāre (33) vü ġaddāre vü seḥḥāredür. Bunuñ ardınca gelen bābda ẕikr olınur. Bu bāb ancaḳ ʿavretlerüñ

[616a] (1) nā-pārsāları ẕikr içün vaż‘ olınmışdur bunda gelan ḥikāyetler anlar aḥvāline maḫṣūṣ ḥikāyetlerdür. (2) **Hikāyet:** Şeyḫ-i Belḫī ḥażretlerine meşāyiḫ-i kibārdandur ve cild-i evvelde menāḳıb u merātibi ẕikr (3) olınmışdur. Bir gün Belḫ şehrinde vaʿẓ iderdi. Ḫalḳ istimāʿ iderlerdi. İttifāḳ eṣnā-yı (4) vaʿẓda gümānum budur ki Belḫ şehri içinde hīç eyü ʿavret yoḳdur didi. Aña ey ḫˇāce (5) n’içün böyle dirsin? Bu şehr içinde ḫātūnlar vardur ki her biri gündüz ṣāʾim ʿibādete ḳāʾimdür. (6) Buyurduġuñuz sözüñ sırrı nedür didiler. Şeyḫ didügüñüz ʿavretlerden birin ictināb eyledin ḥālde (7) ṣorup görelüm nicedür didi. Bir ġāyet nehārı ṣıbām ile ve leylī ḳıyāfet ile geçer. Ṣāliḥa ʿavret (8) ṣorup bildiler. Gelüp Şeyḫ’e işde bu ḫātūnı tecrübeye iḫtiyār eyledük. Eger bu kem çıḳarsa (9) biz de buyurduġuñuz iʿtiḳād üzere olalum didiler. Şeyḫ erin ṣordı vardur didiler. (10) Çaġıruñ gelsün didi. Çaġırdılar geldi. Şeyḫ aña senden bir dilegüm var didi. Pīr (11) yā Şeyḫ revādur didi. Şeyḫ eydür. Ḫalḳ ile bir baḫṣümüz oldı. Kerem ḫātūnuñ bir ḫaber göndersin. (12) Muttaṣıl ʿibādete meşġūlsın. Baña ḫıdmete ʿibādetden elüñ değmez. İcāzet virürseñ bir ḫātūn (13) daḫı alayın didi. Her ne dirse bize de cevāb getür didi. Eri daḫı şeyḫüñ didügi gibi itdi. (14) ʿAvrete ḫayrı istimāʿ idicek yüzin gözin dürdi. Erine sögmege başladı ve ol kūfte- (15) ḥor bu endīşe-i zühre ile göñline getürdi. Uş eve geldügi gibi ben aña lāyıḳ cevāb (16) virem didi ve bunuñ emṣāli daḫı niçe mühmelāt söyledi. Hezār turrehāt yidi. Şeyḫ’e gelüp (17) didügi ḫaberi virdiler. Şeyḫ ḫalīfe işde eñ eyü diyü iʿtiḳād itdügüzüñ ḥāli böyle. Kem (18) iʿtiḳād itdüklegüñüz ḫāli neyi ki didi. **Ḥikāyet:** Tefāsīr kitāblarında getürmişlerdür ki (19) yā Belʿām ki meşḥūrdur Mūsā peyġamber ʿaleyhi’ṣ-ṣalatu ve selām zamānında Benī İsrāʾil (20) ulularından idi ve Mūsā peyġambere īmān getürmiş idi. Ḫaḳḳ teʿālā aña kendi ism-i āʿẓamın (21) öğretmiş idi. Her ne vaḳt ki ulu ism-i āʿẓamı diline getürüp her neye ki duʿā itse elbette (22) maḳbūl olur. Cenāb-ı Ḫaḳḳ’da redd olınmazdı ve zemīn-i Ḳudüs’de maḳām ṭutmış idi. Anda öliverdi (23) vaḳt ki Ḫaḳḳ teʿālā Mūsā peyġambere benī İsrāʾil ile ʿarż-ı Mıṣır’dan çıḳup Şām diyārına (24) varmaġa emr eyledi ki vara buḳʿa-i mübāreke-i beytü’l-māḳdisi ki mebʿiṣ-i enbiyā ve mehbiṭ-i u vaḥy-i (25) Ḫudā’dur. Levṣ-i şirkden pāk ide. Şām pādişāhı bundan ḳorḳdı. Eger Mūsā benī İsrāʾîl bunda gele. (26) Bizüm işimüz tebāh olurdı diyüp Be’l-ām-ı Bāʿūr’ı getürtdi. Senüñle ḳoñşılaruz. Bu kimse yaʿnī (27) Mūsā bizüm memleketümüze ḳaṣd itdi. ʿArż-ı Mışır’da

Firʿāvn’a itdügini gelüp bunda bize itmek (28) ister. Eger gelürse bizüm kārumuz kirdārumuz tebāh elinde işümüz āh [u] vāh olur. Senüñle aramuzda (29) ḳoñşulıḳ ḥaḳḳı var. Gelseñ Mūsā ʿaskerlerine ḳarşu çıḳup anlaruñ üzerine ism-i (30) aʿẓamuñ oḳısañ bir duʿā eyleseñ bu ʿarża girmeseler dönseler gitseler didi. Belʿām nice (31) duʿā ideyin ki anuñla dīnümüz birdür. Ol benī İsrāʾil peyġamberidür. Ben aña yolı dönsün diyü duʿā (32) idemezin didi. Pādişāh bildi ki aña kimimüz didügüñ itmek iḫtimāli yoḳdur. Anuñ yanından (33) gitdi. Vardı bir kīse altun ḫāẓır eyledi. Meger Belʿām’uñ bir nā-perḥīz-kār u ṭamaʿ-kār

[616b] (1) ʿavreti vardı. Kīse ile altunı aña gönderdi ve alup giden ādeme aña didi. Erenler (2) ʿavretlerinüñ sözinden çıkmazlar. Luṭf u medār ile söylesün. Mūsā bundan gelmemege (3) bir duʿā itdüresin ki gelicek ḳorḳarın bizüm de Mışır ile Firʿāvn’uñ ḥāli (4) gibi olur didi. ʿAvret altunI göricek aldı. Āḫir n’eylerse eyledi. Belʿām’ı da (5) kendüye uydurdı. Şeyṭān gibi hezār vesveseler virüp duʿā itmege rāżī (6) ḳıldı. Ol da bir gün merkebine binüp Ḥażret-i Mūsā’ya ḳarşu gitdi ki vara anlar (7) ḳarşusına ism-i aʿẓamı oḳıyup dönsünler diyü duʿā eyleye. Ḫudā-yı Teʿālā kemāl-i (8) ḳudretinden yolına bir melek gönderdi. Anı geçürtmediler ḥikmeti aña duʿāya iẕn yoġıduġın (9) iʿlām eyledi. Eger-çi bunı görüp yine evine döndi niyyetine pīşmān oldı. Ammā evine (10) varup bunı ʿavretine diyicek ʿavret eski sözinden dönmeyüp Belʿām evvelki lābe (11) lerini yine eline aldı. Bu ne işdü ki idersin. Pādişāh bize niçe eylükler itdi. Cāʾiz ki Ḥaḳḳ teʿālā (12) Mūsā’yı āḫer maşlaḥat içün gönderdi. Evvelā hele duʿā it dönsün gitsün. Bunlar kendüleri (13) ḳahr içün gelür diyü iʿtiḳād iderler. Yanlarında minnet-dār oluruz diyü hezār mekr (14) ü ḥīle ile Belʾāmı duʿā itmege uydurdı. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḥażretlerinüñ mekrinden emīn oldı. (15) ʿĀḳıbet söz ile ve aña pādişāh gönderdügi altun ṭamaʿ ile Mūsā peyġamberüñ leşker-gāhı (16) ḳarşusına varup Ḥaḳḳ teʿālānuñ ol ulu adını şefīʿ getürüp anlara bir duʿā itdi. Ḥaḳḳ (17) subḥāne ve teʿālā duʿāsın müstecāb idüp anlara ʿarż-ı Şām’a girmege yol virmedi. (18) Ḥażret-i Mūsā ile ḳavmi arasına muḫālefet düşdi. Tīh ṣahrāsında tamām ḳırḳ yıl dönüp yol (19) buldılar. Āḫer Mūsā ʿaleyhi’s-selām münācāt eyledi. Yā Rabbī bu ne ḥāldür bunuñ sonı (20) nice olsa gerek? Ben niçe ki emrüñ üzerine gitmege ḫırş getürüp mümkin olup (21) beyābān içinde çıḳamazın yolum baġlanur didi. Ḥaḳḳ teʿālā aña vaḥy gönderüp (22) yā Mūsā ol yirde Bel-ʿām’ dirler. Neslinden bir kimse vardur. Ataları yüzi ṣuyına (23) aña ikrām idüp kendü ulu adlarumdan bir ad inʿām eylesem ki her ḳaçan ki ol (24) adumı şefīʿ

getürüp her duʿā eylese ḳabūl iderin. Eger yiri ve gögi zīr (25) u zeber itmek'çün daḫı duʿā eylese merdūd olmaz. Ḥāliyā dünyāya meyl idüp (26) ʿavreti hevāsına tābiʿ olmaġ ile benüm rıżāmı ḳodı. Ol sizüñ içüñ (27) bed-duʿā eyledi. Ol adumı şefīʿ getürdi. Ben de duʿāsını ḳabūl eyledüm sizi (28) burada alıḳodum yollaruñuz yine oldı. İsm-i āʿẓam ḥürmetine sizi yoldan (29) menʿ eyledüm diyü buyurdı. Ḥażret-i Mūsā tekrār münācāt idüp varup yā Rabbī (30) tevrīt ḥürmet'çün baña bir duʿā ögret ki anuñ baña ve ḳavmüme duʿāsı müstecāb (31) olduġı gibi ol duʿāsıyla benümle anuñ üzerine itdügüm duʿām müstecāb olsun (32) didi. Tekrār daḫı gelüp yā Mūsā her nice dilerseñ duʿā eyle ki maḳbūldur (33) didi. Ḥażret-i Mūsā İlāhī ol ism-i āʿzamlıġı Bel-ām'dan al ki ol rüşvet

[617a] (1) aldıġı'çün aña lāyıḳ degüldür ve ol kāfir içün ṭamaʿ eyle. ʿAvreti söziyle (2) bizüm üzerümüze bī-günāh bed-duʿā ide. Anuñ eger ümmeti iẕlāle mübeddel eyleye didi. (3) Ḥaḳḳ Teʿālā anuñ ḥaḳḳında duʿāsını müstecāb eyledi ve Ḥażret-i Mūsā'ya ḫiṭāb-ı (4) ʿizzet gelüp yā Mūsā Belʿām'ı kelb gibi yalanur itdük tenezzül ü ḫayretde ḳalduḳ (5) dinildi. Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de **Fe-meseluhu ke-meṣeli'l-kelbi [in taḥmil ʿaleyhi] yelheṣ**[83] diyü buyrılan oldur ve ism-i (6) āʿẓam Belʿām'uñ ḥāṭırından maḥv eyledi. Belʿam ḳahrından mürted olup cenāb-ı ʿizzetde (7) şeyṭān gibi maṭrūd u maṭrūḥ oldı. Nite-ki Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de anuñ ḫālinden bu āyet-i (8) kerīmeden ḫaber virdi. **Ḳāla'llāhu teʿālā vetlu ʿaleyhim nebeʾe'l-leẕī āteynāhu āyātinā fe'nseleḫa** (9) **[min-hā] fe etbeʿahu'ş-şeyṭānu fe-kāne mine'l-ġāvīn**[84] Belʿām'uñ bu vech ile başına belā vü ḳażā nā-pārsā (10) ʿavret sözine uyduġı oldı. Anuñ'çün baʿżılar nā-muvāfiḳ zende istiʿāde idüp (11) pārsīde bu beyti ḫoş dimişler. **Beyt:**

Zīnhār ez-ḳarīn zinhar

Ve ḳınā Rabbenā ʿaẕābe'n-nār

Ḥikāyet: Rivāyet içinde şöyle gelmişdür ki evāʾilde geçen mülūk-ı ʿAcem'den (13) meger birinüñ bir ḳızı var idi. Meger atasınuñ vezīrini sevmezdi. Bir gün ḳız anasına (14) eger ben ḳādir olsam bu vezīri ḳatl iderdüm. Zīrā ki nā-mübārek erdür didi. Anası (15) ḳatlan ben ideyin seni andan ḳurtarayın didi. Melik adına ʿavret bir kāġıd yazup

[83]Artık onun durumu köpeğin hali, durumu gibi solur (A'raf 176).
[84]Onlara, kendisine ayetlerimizi verdiğimiz (açıkça gösterdiğimiz) kişinin haberini oku-anlat. O bundan sıyrılıp-uzaklaşmış, şeytan da onu peşine takmıştı. O da sonunda azgınlardan olmuştu (A'raf 175).

(16) sırr-dāşlar ile gönderdi. Maẓmūnından senüñ ḥüsn u cemālüñi istimāʿ itdüm. Vezīre (17) degül pādişāha layıksın. Seni ben almaḳ isterin ammā erüñ saġ iken aña mecāl yoḳ. (18) İmdi n'eylerseñ eyleyüp vezīri furṣat la ḳatl idigör. Seni ben alam ḫātūn idünem (19) didi. Nāme vezīri ḫātūnına vāṣıl olıcaḳ maẓmūmına ıṭṭılāʿ idicek sevindi. (20) Başına pādişāh ḫātūnı olmaḳ sevdāsı düşdi. Bu iġvā ile hemīn vezīri ḳatl (21) üzere oldı. Ḥīle vü tedbīre meşġūl oldı. Aña degin ki bir gice mest vezīr (22) yaturdı. Furṣat bulup üzerine geldi. Başını kesüp teninden cüdā eyledi. (23) Bir cāriye ile pādişāha gönderdi. Pādişāh vezīrüñ başını göricek müteḥayyir oldı. (24) Cāriyeye bu nedür bunı kim kesdi diyü ṣordı. Cāriye vezīrüñüzüñ başıdur emrüñüz (25) ile ḫātūnı kesdi ḫıdmetine gönderdi didi. Melik bildigüm bunuñ bir aṣlı vardur. (26) Teftīş ü tefaḥḥuṣ eyledi. Ḥaḳīḳat-i ḫālī maʿlūm buyurdı ḳızı ve ʿavreti ve vezīri (27) ʿavreti üçinde ḳatl itdiler. Vezīr yirine ḳışāṣ itdi. Bunuñ üzerine bir yıl (28) geçdükden ṣoñra ki günlerde bir gün leşkerinüñ ulularına gelüñ ʿavretlerüñüzi (29) baña virüñ ḫātūnum olsunlar didi. Hīç virmege iltimās eylemedi. İmdi bu pādişāh (30) olsa gerek. Biri de sözin ṭutmadı. Başumuz virürüz bu işi itmeziz didiler. (31) Bunlar ṭaġılduḳdan ṣoñra melik her birinüñ ʿavretine maḫfī ḫaber gönderdi. Erüñi ḳatl (32) eyle ben alayım diyü cüzʾi işāretle ḫaber gönderdi. Ammā her birisi bu ḫaber ancaḳ kendüye (33) geldi ṣanurdı. Ġayrıya varduġın bilmezdi. Ol gice ʿavretlerüñ her biri bir ḥīle

[617b] (1) idüp erini ḳatl idüp başını melike gönderdi. Ol ulların cümlesinüñ başları bir gicede (2) ʿavretler elüyle kesilüp öñine geldi. Melik bundan ʿacebe vardı. Göre erlerinden bunları (3) āşikāre istedüm biri virmedi. Bunları göre maḫfī bir işāretle bu ḳadar ḫūn-ı nā-ḥaḳḳı (4) ḥevā-yı nefs ile yire dökdiler. Erlerin ḳatl idüp vefā-dārlıḳ yirine cefā-dārlıḳ itdiler. (5) Cümlesin ḳatl iderek didi cümlesin ḳatl eylediler. **Ḥikāyet:** Ḥikāyāt içinde gelmişdür ki (6) zaman-ı evvelde bir şehrde bir ʿayyār peydā oldı. Be-ġāyet tarrār-ı nā-bekār idi. İşi güci kār-bān (7) urmaḳ ve yollar yıḳmaḳ ādemi sulṭān metāʿların bile ġāret iderdi. Bulduġı yirlerde (8) ʿavāmları ve ʿasker ḫalḳını bī-āmān ḳatl iderdi. Ol şehrüñ pādişāhı andan be-ġāyet ve niçe (9) ḫāṭır olmış idi. Niçe defʿa ādemler gönderüp ḳāʾil olup ele girmedi. Āḫir bir gün (10) iḫtiyār ile kendüsi ṭutdurdı. Anı pādişāh öñine getürdiler. Pādişāh benüm bu ḳadar vilāyetüm (11) yolların kesdüñ ādemlerüñ helāk itdüñ telef eyledüñ mālların ʿādet itdüñ senüñ (12) cezāña ḳatl itmekden ġayrı degüldür diyüp buyırdı. Ber-dār itdiler ve yasāḳ itdi ki (13) anı dār üzerinden indirmeyeler tā ḳurıyup dökilince ṭura. Sāʾir ḥarāmīler andan her birin (14)

ellerin sipeh-sāların bunuñ üzerine ḳodı yoldaşlarıyla her gice gelüp ḥıfẓ ide tā ki (15) dār üzerinde anı kimse indürmeye. Şöyle ki eger dārdan uġurlanırsa yirine sipeh-sā (16) ları ṭaleb iderler. Pes niçe nefer yoldaşlarıyla her gice gelürdi. Dār dibinde yatur ol (17) maṭlūbı beklerdi. İttifāḳ ḳażā ile bir gice sipeh-sālaruñ bir mühim işi düşdi. Bir miḳdār (18) ol mihimmine meşġūl oldı. Orada furṣat bulup dār üzerinde ʿayyārı uğur (19) ladılar. Sipeh-sālar geldi. Gördi ʿayyār dār üzerinde yoḳ. Cān başına ṣıçradı. (20) Pādişāh zīyāde siyaset ehli ḥükmi cārī ve fermānı revān pādişāh idi. Elbetde didügin (21) iderdi. Bundan ḳorḳup ḳaçmaḳdan ġayrı derdüme dermān olmaz diyüp hemān ol şeb-i (22) tār içinde dārından dibinden olmadı. Meger ol dār civārında bir maḳberelik var idi. Ṣūreti (23) maḳbereliġe urdı. Gördi maḳbereliḳlerüñ ortalıḳlarında bir aydınlıḳ görilür. Aña ṭoġrı gitdi (24) vardı. Gördi bir maḳberenüñ üzerinde bir çıraḳ ḳomışlar. Tīz yanında bir kilīme bürünmiş ḥūb-ı (25) ṣūret ḫātūn oturur. Ol kilīm didi bulut arasından ay gibi tāb iderdi. Cemal-i (26) nūrıyla maḳberelik māh-tāb gibi aydınlıḳ olmış. Sipeh-sālar ilerü varup aña ey dīlber-yā (27) ve ey ḥüsniyle bī-hem-tā bunuñ gibi ḫūb-ı cemāliyle bu senüñ ne yirüñe? N'içün şenliklerden (28) kesilüp bu gūristān içini yurd idündüñ? Böyle maḫzūne [vü] maḳbūle olursın didi. (29) Ḫātūn aġlayup mihr-bān erüm var idi. Beni zīyāde severdi. Yādiġārum ġam-küsārım vefā-dārum (30) eri anuñla muvāfaḳat üzere dirülürdük ḳażāyla ecel ʿanḳāsı benüm kenārumda ḳapdı. Anuñ (31) firāḳ-ı āteşi sīneme dāġ urdı. Ol ḥarāret ile her nesneden kesildüm. Geldüm başı ucında (32) oturup hemīşe yüzümi anuñ vefāsı eşkiyle yurın. Anı ṭobrāḳ içinden isterin didi. (33) Sipeh-sālar ey ḫātūn bu senüñ itdügüñ ʿāḳiller işi degül. Ancaḳ Ḫudā-yı teʿālā onlara

[618a] (1) ʿavretleri nikāḥ birle ḥelāl itmişdür. Biri giderse andan daḫı yigi gelür. Senüñ şimdi (2) bu oturduġuñ yir mevtālar yiridür didi. Biri degüldür sen henüz dirisin. Her kimse ki seni (3) bu ṣūret ile görür saña bundan daḫı zīyāde ḫıdmet ider ve sizi evvelinden zīyāde sever. (4) ʿAhd eyleye senüñ murāduñdan ṭaşra olmayam ve senüñ reʾyüñden zīyāde iş işleyem didi (5) ve söz söylemeyem didi. Bunuñ emṣāli daḫı nice sözler söyledi. Ḫātūn hemān inledi. (6) Maḳbere beklemekden daḫı o ṣanmışdı. Bahāne isterdi. Fi'l-ḥāl murādınca oldı. (7) Sipeh-sālar ile bir özge ʿāleme daḫı düşdi. öliyi unutdı. Diri muṣāḥabeti ġanīmet gördi. (8) Bir zamānda o ḥāli meydānda birbirleriyle nefs atını yarışdurdılar. Sipeh-sālaruñ germiyyet zamānı geçüp (9) bir miḳdār süstlük ḫāletine gelicek. Pādişāh ḫavfı ḫāṭırına düşdi bī-iḫtiyār ile teʾemmüle (10) vardı.

Maḥzūn oldı. ʿAvret bunı görüp nedür fikre varduñuz? Yoḫsa benümle (11) vuṣlata pīşmān mı oldun? Veyā benden sīr mi düşdüñ didi. Merd yoḳ lākin başuma bir ʿaḳabe (12) gelmişdür. Buraya andan ḳaçup geldüm. Ben de cān ḳorḳısı vardur. Pādişāhuñ ġażabından (13) ne ṭarīḳ ile ḳurtılam diyü anı fikr iderin diyüp ʿayyārı dārdan uġurlatduġını ʿavrete (14) ḥikāyet itdi. Hīç bulumayorum anuñ ḳolay tedārikini didi. ʿAvret eydür. Benüm maḳbere (15) içinde yatan erüm vefāt ideli daḫı dört gündür. Müteġayyir olmamışdur. Gel [maḳbereden] çıḳaralum. (16) Var ʿayyār diyü yine dāra çek ḫavfuñ defʿ olsun didi. Sipeh-sālar ol mekkārenüñ (17) reʾyi muvāfık geldi. Tīz ikisi el bir idüp medfūna açdılar. İçinden meyyiti efvāc (18) itdiler. Sipeh-sālar gördi ṣaḳalı var. ʿAvret bu ḥerīfüñ ṣaḳalı var. Ṣulb olan (19) ʿayyāruñ ṣaḳalı yoġ idi. Bundan ol geldügin bilürlerdi. ʿAvret tīz meytüñ ṣakalını (20) yüzinden yoldı. Ḳılın daḫı ḳomadı. Yürindi şimden ṣoñra var ṣulb eyle didi. Sipeh-sā (21) lar da vardı didügi gibi itdi. Pādişāh ḳıṣṣa āgāh olmayup sipeh-sālar siyāsetinden (22) ḳurtıldı. ʿAvreti evine getürdi. Bir müddet anuñla ʿömrü sürüp dirildi. İttifāḳ (23) bir gün ḳażāyla sipeh-sālar maraż-ı mevte yatdı. Varduḳça ḳuvveti żaʿafa mübeddel olup (24) ümīdi kendüsinden kesdigi eṣnālarda ol zen-i mekkāre ıżṭırāb idüp anuñ bu ḫāline (25) cezāʾ ü fezāʾ itmege başladı. Sipeh-sālar yatduġı yirden kim bilür bu mekkāre ben öldük (26) den ṣoñra baña da ne mekr ide diyü cezāʾ ü fezāʾ itdügi aña ḫoş gelmedi. Tīz (27) dostlarından ve ḳoñşularından baʿżı ṣāliḥ kimseler çaġırup cemāʿate sizüñ maḥżara (28) ñuzda söylerin. Benüm bu ḫātūnuma dir bundan murādlugum vardur. Sizi şefīʿ ṭutayın (29) dilegüm ḳabūl itsün. Elbetde ben mevt olduḳdan ṣoñra bir ere defʿ varsa gerek. (30) Bundan teyessür [ü] tevaḳḳuʿum budur. Siz idüñ dilek bu benüm ṣaḳalumı yolmasun yirinde ḳosun didi. (31) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Benī İsrāʾil içinde bir zāhid var idi. Ḥaḳḳ (32) ḥażretlerinden zühd u ṣalāḥ ile taḳarrüb kesb itmiş idi. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā üç duʿāñı (33) ḳabūl eyleyin diyü beşāret itmişdi. Zāhid de bu duʿāları ne murād içün itsem. Ḥaḳk

[618b] (1) teʿālādan ne ḥācet dilesem diyü endīşeye düşüp tefekkür ider didi. Bir gün ḫātūnı bunı (2) ṭanışdı. Ḫātūn çün cemīʿ-i aḥvālüñde eyü yāvuz günüñde saña muvāfaḳat iderin. (3) Luṭf u keremüñden ümīd-vārın ki üç duʿānuñ birisini baña ḥabbe idesin. Benüm murādum (4) içün idesin didi ve ber-ḫūr-dār-ı ʿömr olursın didi. Zāhid ol duʿāyı bunuñ içün eyledi. (5) Anuñla sevişmek hevāsına düşdiler. Aña ʿaşḳ-ı nāmeler ve ġazeller yazup gönderürlerdi. ʿAvret çün (6) ḥüsni bāzārını kesād iken rāʾic gördi.

pes müşteri pes çoġaldugın ṭuydı. Zāhide (7) zeban-ı dırāzlıḳ idüp edebsüzlüġe başladı. Nāz u şivesi ḥadden āşurdı. Bir mertebeye irişdü ki (8) zāhidi cānından bīzār eyledi. Dirlikden uşandurdı. Āḫir żarūrī olup ikinci duʿāyı (9) anuñ ṣūreti dirlüg'çün eyledi. Ḥaḳḳ teʿālā ʿavreti ayu ṣūretine ḳodı. Mesḫ didükleri (10) belāya uġratdı ki tebdīl-i ṣūreti olmaḳdur. Ümm-i salīfede olurdı. ümmet-i Muḥammed içinde olmaz. (11) Bu ümmetüñ saʿir ümemden bir şerefi de bunuñladur. Bārī ḫātūnuñ oġlancuḳları analarınuñ bu ḥālini (12) göricek atalarınuñ yanına gelüp aġlaşdılar. Analar dilek itdüñüz. Zāhid bu kez üçinci bir duʿā (13) daḫı itdi ki ʿavret eñ evvel ne ṣūretde ise girü aña girdi. Ayılıḳdan ḳurtıldı yine ādem (14) oldı. Zāhid duʿānın üçinden ḳolayına żāyiʿ eyledi. Evvelini nāḳışatü'l-ʿaḳl ile müşāveret (15) itdügi içün hebā-yı menşūr idi. Ol duʿālar ile iki cihān saʿādetine irmege ḳābil iken (16) ʿavret ile müşāverenüñ şeʾāmetinden ikisinde maḥrūm oldı. Bu ḥikāyet ʿuḳalāya tenbih ki (17) murad oldur ki ne ʿavretiyle müşāvere ide ve ne anuñ sözin ṭuta ve müşāvere ide sözinüñ ḫilāfına (18) gire. Anuñ'çün ki ḥaẕret-i resūlu'llāh ṣallalāhu ʿaleyhi ve sellem bir ḥadīṯ-i şerīflerinde[85] (19) Yaʿnī ʿavretlere bir emri müşāvere idüñ ammā ʿavretüñ didüklerine muḫālefet idüñ (20) diyü buyururlar. **Ḥikāyet:** İsḥāḳ-ı Musulī eydür. Bir gün teskin-i ḥumār ve tefrīc-i ḫāṭır (21) ve defʿ-i melāl içün Dicle kenārına ṭoġrı seyr-i bāġ u rāġ iderdüm. Ṣaḥrā temāşāsına (22) çıḳmışdum. İttifāḳ yol üzere bir laṭīf u ẓarīf şekl ü şemāʾili ḫūb ve geyüp ḳuşanması (23) merġūb ḥarekāt u sekenātı mütenāsib civān gördüm. Etegin divşirüp giderdi. Lākin (24) beşeresinden āṯār-ı ḥüzn peydā idi ve alnında endūh-ı bāṭın ʿalāmetleri ẓāhir idi. Eri (25) Güyā deryā-yı ḫayrete ṭalmaış bir mest-i lā-yaʿḳıl idi. Anuñ aḫvālini bilmegi kendüme vācib gördüm. (26) Āheste āheste yanına varup anuñ derd-i derūnından ve cerāhat-ı sīne-i pür-ḫūnından aña (27) suʾāl idüp bilmek murād idündüm. Baña bil ki maʿārif-i Baġdād'dan ben fülān bāzergānuñ oġlıyın ki (28) māl u niʿmeti vefretde ve kemāl-i ṣervetde ḫˇāce-i tüvāndur. İttifāḳ evimüz civārında yine Baġdād (29) aʿyānından birinüñ bir āzādlu ḳulı olur. Bunuñ bir ḳızı yitişdi. Aña gönlüm düşüp ʿāşıḳ-ı (30) zārı ve ol ʿAzrā'nuñ Vāmıḳ-ı bī-ḳarārı oldum. Gördüm ṣabr ile ʿaşḳuñ başı ḫoş (31) degül. Nā-çār atama ḫaber gönderüp āteş-i derūnla aña yandum. Ol ḳızı baña alıvirsüñ diyü (32) tazarruʿ idüp atam baña naṣīḥat idüp ey cān-ı peder ol eger-çi cemīledür ammā atası (33) bir aṣl u nesebi belürsüz āzādlu ḳuldur ve resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem bunuñ

[85]Hadis-i şerif yazılmamış.

[619a] (1) gibi ḳızlar ile muṣāḥabeti nehy idüp **İyyākum ve ḫażrā’ü’d-dimen defn** yaʿni ḫażrā-yı dimenden ṣaḳınuñ (2) diyü buyurdı. **Ḳālu yā resūlla’llāh ve mā-ḫażrā’ü’d-dimeni ḳāle’l merā’etü’l-ḥüsnā bintü’s-sū’i** yāʿnī (3) ḫāżır olanlar ḫażrāʾü’d-dimen nedür yā resūlu’llāh didiler. Şol aṣlsuz kimesnenüñ ḳızı olan (4) ḫūb ʿavretdür diyü buyırdı. Sen de bu aṣl u nesebi belürsüz ve ḳızı n’eylersin diyü çoḳ (5) söyledi. Ammā çün dest-i ʿaşḳ ile ḳulaġuma penbe-i ḫayret-i hū ḳalmış idi. Hīç atamuñ naṣīḥati (6) ḳulaġuma ḳomadı. Atam żarūrī olup ol ḳuluñ ḳızını baña alıvirdi. Aradan vāfir māl (7) ḫarç itdi. Firāvān-ı cihāz ile eve getürdi. Anuñla bir yire geldük. Az geçmedin atam vefāt eyledi. (8) Ben atamdan fülān mālı anuñ eline virdüm. Cümle emlāk u esbāb ve ʿurūż u nuḳūdı hep taḫt-ı (9) taṣarrufında ḳıldum. Andan cānum bile diriġ ṭutmadum. Az geçmedin ḫıyānet elin açdı güci (10) yitdükçe benüm mālumı uğurlar. Āḫer yirde ṣaḳlar oldı. Dürlü dürlü taḳrīrler ve tezvīrler ile (11) benüm evümi ve emlāk u żiyāʿmı kendüye dönderdi. Cümlesinüñ kendinüñ idindi. Az müddet (12) benüm mülküm ḳaldı. Ne ʿāḳarum ne dīrhemüm ḳaldı ne dīnārum. Bu eṣnāda teng-i destlik ucından (13) anuñla ḫuṣūmet ideyin didüm. Beni evden sürdi ṭaşra çıkardı. İçinde olan esbāb ile (14) ev benüm mülkümdür. Var sen ḳanda olursañ ol didi. Beni evden āvāre eyledi. Düşmen (15) gülünci olmaġdan terk-i diyār eylemek yigdür diyü fikr eyledüm. Bu bir ḳaç gün içinde Baġdād’dan (16) çıḳayın gideyin dirin. Çün melālüm taġayyür-i aḥvālüm budur didi. İsḥaḳ-ı Musulī eydür. Andan (17) bu sözi bilecek aña birḳaç gün gitme ṣabr eyle vezīre ʿarż ideyin. Ola ki saña (18) bir ʿināyeti ola didüm ve dönüp uġırı vezīr Caʿfer bin Yaḥyā-yı Bermekī yanına vardum. Andan (19) gördügüm ve işitdügüm üzere aḥvālini aña bi’t-tamām ve’l-kemāl añlatdum. Caʿfer emr itdi (20) varup anı ḫużūrına getürdiler. Gördi bir maẓlūm u ḫalīm civān-ı selīm nefsdür. (21) Buyurdı aña bir dest-ḫūb-ı şerīf cāmeler virdiler ve ḫaẕīneden naḳd bin altun (22) ʿaṭā eyledi. Bu cāmeleri gey ve bin altunı al hemān ṭoġrı evine var. Bī-āmān (23) ol ʿavreti boşa. Çün saña mübārek olmamış yanından ırıl andan ayrıl ki (24) **Eş-şūmü fi’l-feresi ve’l-mʾeti ve’d-dāri**. Yaʿnī atda ve ʿavretde ve avda bu üçinden şūmlik (25) vardur dirler. Yaʿnī kāh olur bu üçinde uġur olur. Kişiye mübārek düşerler. (26) Kāh olur uġur olmaz mübārek düşmezler. Bunlaruñ uġurlarından şeʾāmetlerinüñ (27) ṣāḥiblerine teʾşīr-i ʿāẓīmi vardur. Hīç mecāl virmeye ʿavretüñ evden ṭaşra ile (28) diyü buyurdı. Civan emri üzere bu niyyet ile evine vardı. Ḳapudan içerü girince (29) tīz ʿavret öñine geldi. Yine anuñla ḫuṣūmet idebaşladı. Ben senüñ elüñ ṭarlıġına (30) ve böyle bī-nevālıġuña ṣabr u ṭāḳatüm

yoḳdur. Gene böyle eli boşla niye geldüñ? Hemīn sāʿat (31) saña muḫżır getürüp seni ḫabs ideyin. Senden ḫaḳḳumı alayın didi. Civān altun hīç (32) böyle dimekle mültefit olmadı. Vardı ṭām üzerine çıḳup oturdı. Altun (33) kīsesin öñine döküp ṣaymaġa başladı. ʿAvret dīl-āvāzlıḳ iderek ardınca

[619b] (1) çıḳdı ve gördi civān altun ṣayar. Tīz aġzından zehr aḳarken şeker yağdı. Başladı (2) erinüñ rıfḳ ile yanına varup anuñla luṭf ile kelimāta boşandı. İtdügü yüzsüzliklerüñ (3) ʿöẕrin andan dilemege başladı. Civān yanından koġdı. Var yıḳıl git ki ben seni üç ṭalāġa (4) boşarum didi. ʿAvret andan bunı işitdügi gibi defʿī ṭām üzerinde feryād idüp (5) meded müslümānlar erüm bu sāʿatde bir ādem öldürdi. Bin altunı var imiş aldı işde (6) ṣayayor diyü hengāme ḳopardı. Fi'l-ḥāl ḳoñşuları civānuñ evine geldiler. Gördiler (7) didügi gibi öñine bin altun dökilüp yatur. Derd-mendi ṭutalum didiler. (8) Ḫalḳa bu altundan ġalaṭa almañ. Bu bin altunı bāña vezīr virdi. Ol benüm (9) aḥvālüme vāḳıfdur didi. Pes civān vezīri Caʿfer-i Bermekī öñine iletdiler. Emriyle (10) öñinde ʿavret añda n'eyledügin ḥużūrında bi't-tamām taḳrīr eyledi. Ol da buyurdı (11) civānuñ evinden ʿavreti çıkardılar. Civānuñ mālından ve erzāḳından her ne aldıysa girü (12) civāna alıvirdiler. İmdād ve İsḥaḳ-ı Musulī'nüñ işaret ile nekbetden devletden ʿizzete irişdi. (13) Raḥmetu'llāhi ʿaleyhumā. **Ḥikāyet:** Dīn-dār u ṣaḥīḥ güftār ululardan birisi eydür. Birinüñ (14) ḥac-ı şerīfine ʿazm-ı itmişdüm. Bādiye ortasından giderdüm ḳāfile içinde gördüm (15) yayaḳ bir ʿavret gider. Elinde bir ʿaṣā ayaġında bir muḥkem babuc arḳasında (16) bir torba tamām şevk ile bādiye yolların keser. Aña raḥm eyleyüp yanına vardum. Ey (17) żaʿife sebeb nedür ki bunuñ gibi aġır yola yayaḳ ve zaḥmet çeküp yayaḳ (18) gidersin. Eger deveñ yoġ ise ben saña tedārik ideyin mebādā yolda (19) ḳalasın didüm. ʿAvret bāña ey imām-ı yegāne yayaḳ yigirmi bir kez ḥac-ı şerīf itmege (20) neẕr eyledüm. On dört kerre ḥac itdüm bu on beşincidür. Altı ḥac daḫı ḳaldı. (21) Nezrüm tamām yirine vara. Yoḫsa rahileye ḳudretüm olmaduġından degüldür (22) didi. Ben de bu ḳadar ḥac-ı şerīf itmege [ne] çoḳ buña sebeb oldı ki böyle neẕr eyledüñüz (23) didüm. Bunuñ sebebi bir uzun uzaḳ ḳıṣṣadur. Bu yol üzere anı dimege mecāl (24) yoḳdur. inşāʾa'llāh teʿālā mevḳıfa varıcaḳ. Anda sizüñle mülāḳāt vāḳıʿ olur ise (25) ḫıdmetine taḳrīr idem didi. Āḫir ki mevḳıfa irişdük. Bir gün ḫātūnı görüp yanına çaġurdı. (26) Vardum ol bāña itdügi ʿahdini añdırıvirdüm. Benümle ḳonduġum yire geldi. Andan (27) ṣūret-i ḫālin ṣordum diyü bu ḳadar neẕr itmege bāʿiṣ ne oldı didüm. Eger beni ġażabuñdan (28) emīn iderseñ sırrumı fāş itmeseñ saña anı

beyān ideyin. Eger-çi kendü feżāḥatüm (29) iẓhār idüp kendü meʿāyibümden aḫbārdur. Ammā ḳıṣṣam budur ki ben aṣlda Siferāyin şehrinden (30) zīyāde ʿālim müderrisüñ ḳızıyın. Benden ġayrı hīç oġlı ḳızı yoġ idi. Atamuñ (31) vāfir şākirdleri var idi. Anlara ders virürdi. Her ders virdükçe ben anları diñler (32) düm. Atam mesāʾil-i ʿilmden her ne söylerse ezberlerdüm. ʿİlmiyle ṭāḳ u meşhur-ı āfāḳ (33) oldum. Beni almaġa niçe kimseler ṭaleb u rāġıb oldı. Atamdan beni istediler. Ben

[620a] (1) varmaġa rıżā virmedüm. Atamda da baña cebr itmedi. Evde ḳaldum. İttifāḳ bir gün atamın (2) şākirdlerine ders virmege ṭaşra mescide gitdi. Ben nā-gāh evde bir pencere dibinde (3) oturdum. Başumı pencereden çıḳardum aşaġısına baḳdum. Gördüm bir żaʿīf-i mizāc nev-ḥaṭṭ (4) ḫūb-ı rū-yı miskin-i mū-yı güzelce yigit ṭurur. Anı göñlüm ḳuşı anuñ zülfī duẕāġına (5) ṭutıldı. Cemāl-i şemʿinüñ pervānesi oldum. Bir naẓar itmekle aña biñ cān ile muḥabbet itdüm. (6) Bī-iḫtiyār aña yuḳarudan kendümi gösterüp sen kimsin diyü ṣordum. Baña (7) mülāmet ile ne diyeyin nice müddetdür saña göñlüm düşmişdi. Atam atañdan niçe kerre seni (8) baña istedi. Mümkin olup virmedi. Ol vaḳtden berü sevdāñ ile āşüfte (9) ḥālin didi. Çün anı kendümden beter esīr-i ʿaşḳ buldum. Hem aña raḥm idüp hem (10) kendüm anı ev içine çaġırdum. İçerü gel birbirümüz ile bir sāʿat mükāleme (11) idelüm didüm. Ev tenhā idi. Cāriyeden ḫıdmet-kārdan kimse yoġ idi. Civān tīz (12) içerü girüp ḳapuyı berkitdi. Anuñla oturup bir miḳdār mükāleme idüp ol baña ben aña (13) ʿāşıkāne nāz u niyāz iderken nā-gāh ḳapu ḳaḳıldı. Atam meger ders virürken bir kitāba muḥtāc (14) olup anı almaġa atam gelmiş imiş. Ḳapuyı urdı civān da ben de şaşup müteḥayyir olduk. (15) Civān ziyāde ḳorḳup ḥavfından yā ben ne yaña gideyin diyü endīşe-nāk oldı. Meger (16) evüñ bir bucaġında büyük küp var idi[86] boşalmışdı. (17) Tīz civānı iletüp küpüñ ḳapaġını açdum. Küp içine ḳoyup gene ḳapaġın ḳapaḳladum. (18) Andan atama ḳapuyı açdum içerü girüp istedügi kitābı alup gene derse gitdi. Ben (19) daḫı ardınca varup ḳapuyı kilitledüm. Yine ev içine girdüm. Küpün ḳapagını açup (20) ḳaldurdum. Ḳaçan içine baḳup gördüm civān içinde boġulup fevt olmış. Cān (21) başuma ṣıçradı. Ḥācet idüp hezār dürlü belā ile anuñ meyyitin küp içinden çıḳarup ve niçe (22) zaḥmet ile ṭām üzerine iletdüm. Ṭām üzerinde bir tennūremüz var idi. Meyyiti ol tennūrenüñ (23) içine ḳodum ve evimüzüñ civārında beglik mīrī āḫūr var idi ve içinde beglik niçe (24) sāyisler olurdı. tīz ṭām kenārına varup ol āḫūr içinde olan sāyislerden (25) biri geri turdı. Aña yuḳaru gel diyü

[86]Bir sonraki kelimeye kadar boşluk var.

işāret itdüm. Ol daḫı benden bu işāreti görüp (26) tīz cān atup aşaġıdan yuḳarı ṭām üstüne geldi. Aña bir aḥvāl-i ḥālim vardur. Senüñ (27) yanından bir ḥācetüm vardur. [ḥācetümi] bitürivirürseñ altundan ve aḳçeden her ne ḳadar dirseñ (28) vireyin didüm. Ol zengī ḫıdmet-kār daḫı olsun ḫıdmetin edā ideyim ve aḥvālini bir ferde (29) dimeyin diyü and içdi. Pes aña mā-cerāyı söyledüm saña minnetüm budur ki bu meyyiti alup (30) gidesin bir yirde bühtān ile kimse duymasun ḥācetüm budur. Aḳçeden altundan ne ḳadar ister (31) señ vireyüm didüm ve anı tennūr yanına iletüp civānuñ meyyitini aña gösterdüm. Zengī meyyiti (32) görünce feryād-ı fiġān eyleyüp bu benüm efendüm oğlumdur. Ne şūm-ı baḫt bunı n'eyledüñ? Bu bunda (33) nice düşdi didi. Ḫayretüm daḫı artdı. Hemīn zengīnüñ eline ayaġına düşüp meded

[620b] (1) beni rüsvā itme hengāmeyi ḳo. Çün bir işdir oldı buña irilmez benden her ne istersen (2) al. Tek bunı buradan ḳaldur diyü āḫer yire iletivir didüm. Zengī baña el virüp burada (3) murādum ḫāṣıl itmeyince didügüñ itmezin ve efendüm oġlı meyyitün üzerinden gitmezin didi. Çün (4) nā-çār idüm aġlayuraḳ aña el virdüm. Orada taṣarruf idüp berāketüm oldı. Buncadan ṣaḳladuġum (5) ḫızāne-i ʿiffetimüñ ʿaḳl-ı ḥadīdini siyāh mıḳnaṭıstan bir miftah ile açdı. Andan civānuñ cüsse-i (6) meyyitin bir çuvala ḳoyup götürdi. Evden aşaġa indürüp aldı gitdi. Ben taḥayyür üzere orada (7) ḳaldum. Yüzüm kül gibi aġ iken ol zengī yüzi gibi ḳabḳara oldı. Miḥnet-i rüzgāra uġradum. (8) Miskīn civan ḥüsnüm bāġına bāg-bān iken mīve-i bāġumı rāyegān-ı zāġ u kelāġ idi. (9) Ġuṣṣa ile baġrum kebāb ve gözüm pür-āb idi. Az geçmedin atam da eve geldi. Ben anuñ ḥicābından ṭuz (10) gibi erimege ṭururdum. Gūyā her itdügümi bilür gibi gelürdi. Her ne ḥāl aḫşām oldı. (11) Yatacaḳ vaḳtde henūz atam yatmadın gördüm. Ṭām üzerinden zengī pencereye gelmiş aşaġa baña bir (12) ṭaş atup işāret eyledi. Atam yanından feżāḥatinden ḳorḳup bir bahāne ile ṭām üzerine (13) çıḳdum. Gördüm zengī ṭurur mest-i lā-yaʿḳıl olmış baña yoldaşlar ile bu gice soḥbetümüz var. (14) Şarāb içeyoruz her birinüñ yanında bir maḥbūbesi var. Çün sen de benüm maḥbūbem oldun. (15) Tīz benümle gel aşaġa inelüm. Sen de yanumda ṣoḥbetde bile otur. ʿAyş [u] nūş eyle. Eger gelmezseñ (16) şimdi seni rüsvā iderin. Gördüm söylemekle ḳābil degül. Hezār yalvarmaġ ile yüzin (17) gözin öpmek ile ve bin bela ile atam yaturıncaya degin andan mühlet aldum. Ṭām üstünde bekleyi (18) ḳaldı. Ben aşaġa indüm atamı yaturup uyuduḳdan ṣoñra gene zengīnüñ yanına (19) çıḳdum. Beni ṭāmdan aşaġa indürdi aldı gitdi. Civārumuzda olan begl,k āḫūr (20) içinde bir odaya iletdi. Gördüm ṭoḳuz nefer

sāyisler otururlar. Her birinüñ yanından (21) bir fāḥişesi var. Şarāb meclisini ḳurmışlar içerler. Zengī daḫı varup aralarında (22) beni yanına alup oturdı. Zengīyle on oldılar. Baña ʿaẓīm-i tekrīm itdiler. Oturan (23) ʿavretlerde baʿżı beni bildiler. Anuñ gibi ʿālimüñ ḳızı olasın da bu itdügüñ rüsvāluḳ (24) nedür? Zühd ü ʿiffetüñ ḳanda gitdi? Bundan hīç umulmazdı. Bu itdüġüñ nedür didiler. Ben de (25) ḳarındaşlar ṭaʿn u tafḍīḥ ḳavlde degül ādem oġlanuñ başına hezār vaḳıʿ gelür. Ṭarīḳ-i (26) mürevvet ʿaynı örtülü ṭurdı. Baña şarāb teklīf itdiler içmedüm. Ben içmeye aḥvāl bilmezüm. Ancaḳ (27) size sāḳīlüḳ ideyin diyüp ḳalḳdum. Sāḳīlüḳ eyledüm. Başdum bunlar ṭolu ṭolu şarābı (28) ol ḳadar içürdügüm cümlesi mest-i lā-yaʿḳıl olup düşüp bī-hūş yatdılar. Fi'l-ḥāl (29) birinüñ belinden bıçaġın çıḳarup evvel zengīnüñ andan ṭoḳuz sāyisüñ ve ṭoḳuz da (30) ḳaḥbelerinüñ cümlesinüñ başlarını kesüp sufreleri üzerine şarāb gibi ḳanları firāvān (31) dökdüm. Hīç kimse āgāh olmadın gene gelüp ṭām üzerinden çıḳup andan indüm. Döşegüm (32) içine girüp yatdum. Yarındası ḥerīflerüñ boġazladuḳları ḫaber şehr içine fāş (33) oldı. Niçe kim teftīş itdiler kim idügi maʿlūm olmadı. Hīç kimse bizüm evimüzde olmaḳ

[621a] (1) iḫtimālin virmedi. Çün sırruma muttaliʿ olanları ḥaḳladum. Anlardan bir kimse ḳalmadı. Bir kerre (2) atam baña bir bākīre ḳız cāriye alıvirdi. Riʿāyetle besledüm ve cāriye degül anı bir ḳarındaş gibi (3) ṭutdum. Benümle kemāli ile ülfet ṭutdı. Her ḥālde yanumdan ayrılmazdı. Āḫer aḳrabālarından (4) bir kimesne beni almaġa raġbet gösterdi. Atam da beni aña virdi. Vardum ol da nikâh ile (5) aldı. Beni gerdek gicesi eri yanuma getürmeli olıcaḳ. Cāriyeyi yanuma çaġırdum benüm (6) senden bir dilegüm vardur. Buncadan beri bu gice içün besledüm. Yoluña cān-ı dil (7) ile riʿāyetüñden elümden geldükçe dirīġ itmedüm bu dem başuma gelen derdüme dermān olasın. (8) Yār u vefā-dārlıḳ idesin didüm. Benüm başuma bir ʿaḳıbet gelmişdür. Ben bākīre degülin. Bekāretüm (9) izāle itmişlerdür de eytdi. Senden dilegüm budur ki eri benüm yanuma getürüp gerdege (10) ḳoduḳları vaḳt sen ṭaşrada fülān kūşede ṭurasın. Başumda libāsı ve incüleri (11) saña virem ṭaḳına ve ḳuşanasın. Ben ṭaşrada senüñ libāsın geyüp oturup seni bekliyem. (12) Bu kere sen varup benüm yirüme ḥerīfüñ döşegine girüp tamām iş bitdükden ṣoñra sen ḳalḳup (13) gelüp esbāblaruñ alup ben esbāblarumı geyüp varup yirümde yatup iş bite budur. Senden (14) ricām diyü aḥvāli söyledi ve ben daḫı saġ olduḳça baña bu itdügüñ iḥsānı unutmayup (15) elümden geldükçe saña ʿivażın idem. Şimdiye degin bu sırrı senden ġayrı bir ferde dime (16) mişümdür. Umārum niʿmetüm

şükrānesi bu sırrum gevherine ḫazīne-dār olasın didüm. Cāriye (17) n'ola ḫıdmetüñüze sümeʿā ve cevābuñuzı ḳabūl itdüm didi ve anuñla bu vech ile ḳavl [ü] ḳarār (18) eyledük. Çün beni cimāʿa ḳoyup eri yaturken ben daḫı gördüm. Ādem şarāb içmiş (19) imiş gördüm mestdür. Cüzʾi bahāne ile aldanur. Tīz bir bahāne ile yanından ṭaşra çıḳdum. (20) Cāriye ḫāẕır idi. Tīz arḳamdan esbāblarumı cevāhirümi ṣoyunup cāriyeye geydürdüm (21) ḳuşandum ve cāriyeyi içerü erüñ yanına gönderdüm. Ben cāriyenüñ libāsların geyüp (22) ṭaşra da ḳatlandum. Aña degin ki içerüden hemān cimāʿ ṣadedi oldı (23) bitdi. Ḥerīf ise mest-i şarāb muḥkem uyudı. Ben de içerü girüp cāriyeye minnetler (24) idüp luṭf eyledüñ. Gelüñ şimdi sen ḳalḳ ben yirine varam didüm. Melʿūne çaġırup (25) yüzüme yapışdı. Ey nā-bekār ʿavret laṭīfe mi idersin yoḫsa zinā ile ḳızlıġuñ (26) alıvirürsin de şimdi ḥīle ile beni yirümden āvāre ideyüm diyü sen de bir pāre daḫı ḳatlan (27) ben de bundan tamāmınca ḥaẕẕ-ı nefs alayın diyüp hemān ḳaṣd itdi ki eri uyandıra beni rüsvā (28) eyleye. Defʿī ḳorḳu ile oṭadan ṭaşra çıḳup gene türbete girüp yaturken anı bu ġāretde (29) bir sıḳış sıḳdum ki cānı çıḳup gevdesi buz gibi ṣovıdı ḳaldı. Er ise tamām mest-i (30) cihāndan bī-ḫaber melʿūnenüñ ayaġından sürüyüp ṭaşra bir ev var idi. İçi (31) ṭopṭolu odun idi. Ol odunlıḳ içine bıraḳup odunluġa od ḳodum ve odun (32) arasında bir şemʿdān iletüp ke-ennehū cāriye odun almaġa götürürken odunı ṭutışdurmış (33) yatmış gibi gösterdüm. Odun ṭutuşduġı gibi ben gitdüm gelüp erüm döşegüme girüp

[621b] (1) uyudum. Bu yaña odun muḥkem ṭutışmış cāriye yanup ḳül olmış. Ḫalḳ uyanup āteşi söyindürmişler. (2) Cāriye iġvāsından emīn oldum. Sırrumı Ḥaḳḳ teʿālādan ġayrı kimesne muttaliʿ olmadı (3) ve ḳalmadı. Pes taḳrīr itdügüm üzere çün yigirmi bir nefs helākine sebeb oldum. Neẕr (4) itdürmege her birinüñ rūḥı içün piyāde bir ḥac eyledüm. Az zamānda atam da vefāt itdi. (5) Erümden icāzet isteyüp şimden ṣoñra benden el çek. Her yıl piyāde ḥac ʿibādetin (6) idivireyin didüm. Ol da icāzet virdi. İşde böyle ile on beş yıldur ki piyāde ḥacc (7) iderin. Altı ḥac-ı şerīfüm daḫı ḳaldı. Eger ecelden amān olursa anı da iderin. Her bir (8) ḥaccuñ ṣevābını eger irkek dişi ol yigirmi bir kimsenüñ birinüñ rūḥına bağışların. Ḥaḳḳ teʿālādan (9) ümīd-vārın ki anları benden ḫoşnūd ide didi. Revā eydür andan bu ḥikāyet işidicek (10) aña inṣāf budur. Sizüñ telbisüñüz riştesine İblīs de dizilbilmez ve şeyṭān mekrüñüz (11) cerāḥatinüñ meyl-i endīşe idigörimez. Ḥīle vü ḥudʿada naẕīrüñüz yoḳdur didüm ve bi'l-cümle ʿavretlerüñ (12) yaramazlığı deryāsınuñ kenārı yoḳdur. ʿAyş u beḳāʾ-ı nevʿ-i insāna

anlar sebebdür. Ammā her birine (13) iʿtimād eylemek olmaz. Zirā anlaruñ içinde gerçekden ʿafīfe-i deryādan ḳatre vü güneşden zerre (14) gibi azden azdur ve anlar bābında Pārsī iki beyt itmişlerdür ki tercümeleri budur. **Naẓm:** (15)

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Er aya beñzer ve ʿavret seḥāba

Bulutdandur hemīşe ẓulmet aya

Ne deñlü ʿavret eyü olsa er kerem

Ere di yine uğramış belaya

Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Üçinci Ḳısmınuñ Yigirmi (17) **Beşinci Bāb ki āḫer ki Bābdan Mekkāre ʿAvretlerüñ Mekrleri** (18) **ve Keydleri Beyānındadur** Resūlu'llāh ḥażretlerinden ṣalla'llāhu teʿālā ve sellem bir ḥadīṯ-i (19) şerīflerinden gelmişdür Ḫālıḳ-ı ʿālem celle ẕikruhū erleri ṭopraḳdan yaratmışdur. Anuñ'çün (20) anlaruñ himmetleri ṭopraḳdur. Yaʿnī inen ḳuvvetlü degüldür. Teʾṣīri kāmil olmaz ve ʿavretleri erden (21) yaratmışdur. Anuñ'çün anlaruñ himmetleri merdānedür ve bu sebebdendür ki anlaruñ siḥrlerinüñ mekr (22) lerinüñ teʾṣīri ḳavīdür. Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā celle celālī Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de anlaruñ siḥrleri (23) ve mekrleri belāsından resūline istiʿāẕe ile emr idüp **Ḳul eʿūẕu bī-Rabbi'l-felāk**[87] sūresinden (24) **Ve min şerri'n-neffāsāti fi'l-uḳād**[88] Yaʿnī yā Muḥammed Allāhu teʿālāya istiʿāẕe ile şol (25) dügümler üzerine efsūn oḳudan ʿavretler şerrinden diyü buyurur. Pes anlaruñ mekr (26) leri ḫaberi ṣadıḳdur ki Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de aña nāṭıḳdur. Eger-çi mekrlerüñ taḥḳīḳ u tafṣīlinde (27) Sind-bād gibi Baḫtiyār-nāme gibi saʾir gibi niçe kitablara taṣnīf eylemişdür. Biz de bu bābda (28) anlardan baʿżı ḥikāyetler īrād eyledük ki ʿibret alalar. **Ḥikāyet** getürmişlerdür ki (29) çün Mazdek-i bed-meẕheb ki yuḳaruda ḥikāyātı geçmişdür. Dīn-i bāṭılın āşikār idüp (30) hezār telbīs u tezvīrle Ḳubād pādişāhı kendüye uydurdı aʿyān-ı salṭanatı ve ḫavāṣṣ-ı (31) memleketi çün girdügi dīnüñ buṭlānını gördiler. Mazdek'üñ iḫlāli ve pādişāhuñ żalālı ile (32) memleketine tamām iḫtilāl geldi. Āḫir memleket pādişāhuñ üzerine ḫurūc

[87]De ki "Ben, Felâk'ın Rabbine sığınırım. (Felâk 1).
[88]Ve düğümlere üfleyenin şerrinden. (Felâk 4).

idüp (33) anı ṭutdılar. Muḥkem bende çeküp zindānda ḥabs eylediler. Ḳubād'uñ bir ḳız ḳarındaşı

[622a] (1) var idi ki māder-i eyyām aña hemāl u miṣāl ṭoġurmarmışdı. Hem ṣāḥib-i cemal idi hem ṣāḥib-i kemāl (2) idi. ḫıred-mend u dānā [vü] hüner-mend idi. Ol zamān ḫatūnları içinde ʿaḳl u hūş ile (3) yegāne idi. Ḳarındaşını zindāndan ḫalāṣ itmek bābında teʾemmül itdi. Cevāb-ı fikrini mekr u hīle (4) meydānında ṭurır ve cevlāne getürdi. Āḫir bu bābda fikr-i mekri ḳullandı. Ṣayd-ı maḳṣūdu içün (5) bu mekr dāmını ḳurdı. Tīz cemal-i bāġına zīb u zīnet virüp ḳalḳdı. Zindāncılara münāsib (6) olan tuḥfe vü hedāyādan ve ṭuref-i nüʿmādan çoḳ nesne ḳayurdı. Cāriyelere getürüp (7) zindāna vardı. zindāncıya ve tevābiʿne iletdügi hedāyādan virdi. Her biri ḫoşnūd itdi. (8) Ḳarındaşını görmek içün zindān içine girmege anlardan rıżāların aldı ve zindāncıyı ġamze-i (9) ġammāzıyla hezār ʿişveler ve lābeler gösterdi ve bunı şiʿār itdi ki şöyle ki ḳarındaşına (10) buluşmaġda oranı bir müsamahayı cāʾiz göre. Zindāncıya baş ḳoşa. Anı viṣāli ʿīdine irgürmegi (11) añlatdı. ʿAvret aña luṭf ile her ne dirseñ rāżīyın. Murāduñ üzere olmaġ ile saña minnet-dārın. (12) Kendü nefs-i ʿazīzümi ki hergiz töhmet ġubārı ile ālūde olmamışdur. Ḳarındaş uġrına saña (13) fedā ideyin. Ammā ḥaliyā ʿöẕrüm zamānıdur ki ḫātūnlaruñ evḳāt-ı evḳāt maʿhūdeleri olduġın bilürsin. (14) Tamām olmaġına bir iki günüm ḳaldı. Andan ṣoñra ḫıdmetüñe ṭurmış mıdur diyüp zindāncınuñ muḥkem (15) ṣaḳalına görüp aldadı. N'eylerse eyleyüp sözini geçürdi. Andan icāzet (16) alup maḥbūs olduġı yirde ḳarındaşı Ḳubād pādişāhuñ yanına girüp anı gördi. (17) Varup bir döşek getürdi. Tīz Ḳubād'ı ol döşek içine ṣarup gene (18) getüren kimseye yükledüp kendü de bile ṭaşra çıḳdı. Zindāncıya ḳarındaşuma bir döşek (19) getürdüm didi ḳabul itmedi. Zindānda olmaġ ile aña kām-rānlıġuñ ne maʿnāsı vardur diyü gene (20) dönderdi. Ben de döşegi alup gideyorurın. Ammā senüñle ḳavlüm ve ʿahdum yirindedür. (21) Elbetde aña vefā iderin. Senden dilegüm budur ki ḳarındaşumuñ üzerinde şefḳatün dirīġ (22) itmeyesin ve anı saḥtlikle ṭutmayasın diyüp döşek ile Ḳubād'ı aldı gitdi. Bu ṭarīḳle (23) ḥabsden ḫalāṣ eyledi. Yarındası zindāncı Ḳubād'ı yoḳlayup bulımayıcaḳ. Bildi ki (24) dün ol mekkārenüñ kendüye itdügi lābeler heb ḳarındaşını ḳurtarmaḳ maṣlaḥatı (25) içün imiş. Tīr-i tedbīr mekrini hedefe rast getürdi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (26) Ehvāz şehrinde bir bezzāz kişi var idi. Hemīşe kār u bārı ticāret ve bir yirden (27) bir yire misāfiret idi. Anuñ bir ʿavreti var idi. Eger-çi ʿiffet u ṣalāḥda (28) rābiʿa-i vaḳṭ idi. Ammā mekr u ḥīlede Delle eri bezzāz birḳaç

günde Baṣra (29) şehrine metāʿ alur gider. Varur niçe zamān anda ṭurur. Gene Ehvāz'a gelürdi. (30) Meger Baṣra'da evlenmiş idi. Anda daḫı bir ʿavreti var idi. Ehvāz'daki ʿavreti (31) tīz tīz Baṣra'ya varup geldüginden bir şübhe añladı ki bunuñ Baṣra'da daḫı ʿavreti (32) vardur. Özge dil-ārāyla eglenür. Baṣra'ya varup gelenlerden bunı ṣordı. (33) Bildi ki ḥayāl idügi ṣaḥīḥdür. Anuñ ne aṣl ʿavreti olduġı ve nām u nesebini nām-ı

[622b] (1) maʿlūm idindükden ṣoñra meger ol ʿavretüñ bir ʿammi var idi. Anuñ adına (2) bir telbīs-nāme yazdurdı. Mażmūnında erine ḥiṭāb idüp bunda Baṣra'da olan ḫātūnuñ (3) sen ṣaġ ol vefāt itdi. Saña mübālaġa [māl] mirāṯ ḳodı. Taʿcīl gelesin anı alasın diyü (4) yazdurdı ve nāmeyi Baṣra'dan gelen gemicilerüñ birine virdürdi ki erine vireler. Nāme erine (5) irişdi. Mażmūnına ıṭṭılāʿ idicek Baṣra'ya gitmek üzerine oldı. ʿAvretine ben gene Baṣra'ya (6) gider oldum. Baña yolda yiyicek azıḳ bişürivir didi. ʿAvret senüñ tīz tīz Baṣra'ya (7) geldügüñ ḫayr-ı ʿalāmet degüldür. Şöyle añların ki anda daḫı bir ʿavretüñ vardur. Benden göñlüñ uç (8) mışdur diyü aña bir miḳdār ṭaʿn idüp kösendi. Er daḫı eskiden ḥelāli idi ki (9) istimālet idüp Baṣra'da ʿavretinüñ vefāt iʿtiḳādıyla benüm senden ġayrı ʿavretüm yoḳdur. Eger (10) var ise benden üç ṭalāḳ boş olsun didi. Bu ḥīle ile erine Baṣra'da olan ḳarıyı (11) boşatdurdı. Erinüñ aġzından bu söz çıḳduḳdan ṣoñra aña hīç Baṣra'ya gitmek zaḥmetin (12) çekme yirüñde otur. Basra'da aldugüñ ʿavret ṣaġdur ölmedi. Ammā senden boş oldı (13) diyüp erine itdügi ḥīleleri taḳrīr itdi. Eri ḥayrān ḳaldı. **Ḥikāyet:** (14) Getürmişlerdür ki Hindū-sitān iḳlīminden bir pehlivān var idi. Zūr-ı bāzū ile şehīr-i (15) ʿālem ve ṣāliṣ-i Zāl Rüstem idi. Anuñ bir cemāl-i kemālde ʿavreti var idi ki rū-yı münīri (16) yiryüzine nūr u żiyā virürdi ve mū-yı şeb-gīri giceye uzunlıḳ ve ḳarañulıḳ (17) ögredürdi. Pehlivān āşüfte-i cemāl-i pür-kemāli idi. Ġāyet-i ġayret ü ḥamiyyetinden ki levāzım-ı (18) muḥabbetdür istemezdi ki anuñ zülfi üzerine yil esdi veyā yüzine güneş nūrı ṭokına (19) idi. Anı göñlinden güniler sāyesinden ḥayāl iderdi. İttifāḳ pehlivānı bir sefere (20) gönderdiler. Gitdükden ṣoñra bir gün ʿavreti bir pencere üzerinde oturup aşaġa yoldan (21) gelen kimesneyi temāşā iderdi. İttifāḳ yoldan ol diyar-ı birehmenlerinden bir birehmen geçeyorurdı. (22) Nev-ḫaṭṭ bir civan-ı ḫūb-ı ṣūret idi. Arḳasına bir ziyāde beyāz çādır geymişdi. Pāk (23) u nażīf libas ile nārven gibi nārin servī gibi mevzūn oğlan idi. Diyār-ı Hind'de (24) tenbūl dirler bir yabraḳ olur. Her dāʾîm Hind ḫalḳı ol yapraġı çiġneyüp ṣuyını yuṭarlar. (25) Kendüyi yabāna atarlar. Meger yuḳaruda ʿavret çiġneyivirdi. Aşaġadan birehmen leṭāfet (26) u ẓarāfet ile geçerken anuñ üzerine tenbūlı saçdı. İndi

aşaġıda birehmen (27) libāsını mülevveş itdi. Birehmen yuḳaru baḳdı. Gördi pencere içinde kenār-ı ufḳda bedr-i (28) tamām gibi bir ḫūrşīd-i raḫşānn ṭurup bu yuḳarudan kendinüñ üstüne tüküren (29) oldur. Meger āyīn-i bāṭınlarından ve dīn-i bī-ḫāṣıllarından resmleri bu idi ki (30) eger ev ḫalḳından bir ʿavret birehmen nesne içün incitse fi'l-ḥāl birehmen hançer (31) çeker kendüyi ḫançer ile urur öldürürdi. O ḫalḳı külliyen öldürdiler. Anlardan (32) bir ferdi diri ḳomazlardı. Pehlivānuñ ʿavretinden bir birehmen böyle rencīde olıcaḳ tīz (33) ḥancerin çeküp kendü gögsine ṭayadı. Birehmenüñ ḥāli bir zamānda bu mertebeye

[623a] (1) mi irişdi ki ʿavret üzerlerine tüküre didi. ʿAvret her ne ḳadar ki aña bu vech ile yalvarur (2) ḥançerin gögsine ṭayamışdı. Yoḳ elbette kendümi helāk iderin dirdi. Āḫir (3) birehmenüñ gevdesinde yigitlik ʿurūḳı cünbān olabaşladı. ʿAvretüñ cemāl ü pür-kemāline ve ġunc (4) u dellāline kendüyi aldurdı. Bu didügüñ tarīḳlerden hīç tażarrʿuñ fāʾidesi yoḳdur. (5) Hemān şimdi kendümi öldürürin ṣoñra senüñ de ḫānmānuñı ve māl ve cānuñı yaġmaya virdiler. (6) İllā meger muṭāveʿat idesin. Cām viṣālüñ ṣunup beni dil-şād ḳılasın didi. ʿAvret (7) żarūri sözine iṭāʿat itdi. Tīz cāriyelerine buyurdı. Esbāb-ı ṭarabı müheyyā (8) eylediler. Ol gün aḫşāma dek birehmen ile ʿayş u ʿişret itdiler. Meger ḳoñşılarından bir ʿavret (9) bunı ṭuydı. Aḫşām olup birehmen yatduḳdan ṣoñra tīz ʿavretüñ yanına geldi. Aña (10) bu itdügüñ ne feżāḥatdur ve ne fāḥişelikdür bir gedāyla kendüñ muṣāḥabeti cāʾiz (11) göresin maʿārif-i şehrden ve ulu-zādelerden niçe kimesneler senüñ viṣālüñ metaʿına (12) ḫarī-dārlardur. Ol metāʿı kimseye virmez diyü ḫaber göndermege senden korkarlar. El-ān ḳoñşı (13) lıḳdan bir civan-ı ṣāḥib-i cemāl u kemāl vardur. Çoḳdan senüñ viṣālüñ ārzūsın ider. (14) Beni saña söylesün diye vesīle idinmiş idi. Ben senüñ ḫaşmetüñden endīşe idüp (15) saña anuñ ḥālini söylemezdüm. Pes çün şimdi māhiyyetüñ bilindi. Ne yolda gezdügüñ (16) senüñ maʿlūm idindüm. Gel elbetde ol yigitden baş ḳoş. Yoḫsa erüñ geldügi (17) gibi aña ḥalüñi dirin. Seni rüsvā iderin didi. Żarūrī ʿavret sözine ḳāʾil (18) oldı. Hemīn anuñ ḳoñşunuñ evine iletdi. Vaṣlına ṭālib olan odasını ḫāżır (19) eyledi. Dün yarusına dek anda ʿavret anuñla ʿayş u ʿişret ve muṣāḥebet u muvāneset (20) eyledi. Dün yarusından ṣoñra birehmen yine ʿavretüñ evi ḳapusına geldi. Ḳapuyı (21) ḳaḳdı. Cāriyeler ḳadıncuḳ evde yoḳ dirler. Birehmen bunuñ gibi geç vaḳtde evden ṭaşra (22) ḳanda gezer diyü hengāme ḳopardı. Cāriyelerden ḳorḳularından tīz segirdüp ḳadıncuḳlarına ḫaber (23) itdiler. Ol da segirderek birehmenüñ yanına geldi. Ḳoñşıdan

ʿöẕr dileyüp anı ṣavandı (24) gene gelürin diyüp. Birehmenüñ yanına geldügi gibi elinde ḳamçı var idi. ʿAvreti ḳamçıyı ṭutdı. (25) Bu geç vaḳtde ḳanda gezerdüñ didi. ʿAvret feryād iderdi. İttifāḳ bu ḥālde iken (26) avretüñ eri pehlivān seferden geldi. Nā-gāh evinden içerü girdi. Birehmen şaşdı. (27) ʿAvret tedbīr nedür didi. ʿAvret ṭurma beni ḳamçı ile ur didi. Kendüyi cin mekrine (28) uġrayan kimesneler gibi bī-hūş itdi. Birehmen ṭurmayup ḳamçı ile urur. Üzerine (29) efsūn oḳur gibi yab yab ṭudaġın oynadur. Aña oḳurdı. Pehlivān içerü (30) girüp birehmeni evinde bulıcak. Buna kimse bu vaḳt bunda n'eyler diyüp ṣordı. Cāriyeler (31) ʿavretüñ taʿlīmiyle iki gündür ḳadıncuġı ḥabs ṭutdı. Şöyle bī-hūş yatur. Bu birehmen cin (32) ṭutmaḳda ve dirmekde ve bunuñ gibiye efsūn oḳımaḳda māhir imiş. İki gündür getürük (33) üzerine efsūn oḳudurız. Daḫı gözin açmaz didiler. Eri birehmene minnet eyledi.

[623b] (1) Bi'llāh oñatça tīmār eyle didi. Andan ṣoñra daḫı ol mekkâre-i ʿālem her bār ki birehmenüñ ārzū-yı (2) viṣālüñ ister idi. Kendüyi cin ṭutar gibi iderdi ve feryād iderdi. Ekṣer evḳatda (3) pehlivān kendüsi ādem gönderür. Birehmeni aña ol getür didi. Ol birehmen gelüp aña (4) murādı üzere efsūn oḳur ve tāziyāneye çekerdi. Pehlivān aña vāfir inʿām u iḥsān (5) iderdi. Birehmen hem ʿavretin tutar hem mālın üterdi bu ḥikāyetden ʿuḳalāya tenbīh vardur ki (6) bileler. Merdān-ı ʿālem her ne ḳadar pehlivān-ı cihān-dār olsa ʿavretlerüñ maġlūbıdur. Anlarun (7) mekrleri şeyṭān mekrinden artuḳdur. **Ḥikāyet:** Geürmişlerdür ki Hindū-sitān şehrinden (8) bir şehrde bir māl-dār vüsʿat ü ṣervet ehli ḳuyumcı kişinüñ bir laṭīf-i ṣūret u nīk-sīret (9) oġlu var idi ki bir nihāyet mertebede ʿavreti var idi. Ammā sīreti ṣūretine uymaz bir ḳaḥbe-i (10) serdār idi. Gözi ve göñli nefs hevāları ile ṭolu idi. Şebaḳda İblīs andan sebaḳ alurdı. (11) İttifāḳ günlerde bir gün ḳuyumcınuñ evi öñinde bir tāze civān geçdi. Nā-gāh oġlınuñ (12) ʿavretine gözi ṭoḳandı. Aña naẓar ṣaldı. Göñlini murġı anuñ cemāli hevāsına pervāz itdi. (13) Anuñ ḥüsnī āfitābuñ ḥarāreti defʿī sinesine ıżtırāb ḳodı. Āḫir gördi bu ḥarārete ṭāḳat (14) getürimez. Bir mekkāre karı bilürdi ki pezevenk ṣanʿatından üstād idi. Ḳaṣd itse gögde (15) yıldızları yire getürürdi. Tīz aña varup derd-i derūnı yandı ve ol ġazāyı kendüye ṣayd (16) itdürmek'çün vāfir yalvardı ve çoḳ nesne ʿahd itdi. Ḳadın da müsāʿade gösterdi. Defʿī (17) ḳalḳup ol lebīs-i telbīs cāmelerin geydi. Ḳuyumcınuñ ṭoġrı evine ʿazm-ı rāh itdi. Rūbāh gibi (18) derūnı mekr u ḥīleyile ṭoluydı. Hezār efkār ile ḳuyumcınuñ evine vardı. İçerü girüp (19) oġlınuñ ʿavreti yanında oturdı. Anuñla feṯḥ-i kelāma başladı. Yüzinüñ nışfına ḳara sürdi. (20) Daḫı cāriyelerine ḳovuñ şol ḳara yüzli

zebūnı. Daḫı bile ḳalḳdı. Ḳarı evlerinüñ bāġçesi (21) içine ṭoġrı ḳovaladılar. Ḳadını kūşeden kūşeye ḳovdılar. Āḫir bāġçenüñ bir kūşesinde (22) bir ṣu yolu var idi. Ḳarı aña ṭoġrı ṣıḳılcım itdiler. Ḳarı ṣu yolın göricek ol ıżtırāb (23) arasında yüregine serpildi. Ol zāl-ı güftār daḫı şeġāl gibi ol ṣu yolına sürtüp (24) bāġdan ṭaşra çıḳdı. Ḳaçaraḳ evine geldi. Civān daḫı tecessüs-i aḫbārda idi. (25) Ḳarı evine geldügin ṭuyup yanına vardı. Ḳarı mā-cerāyı evvelinden āḫirine dek (26) aña taḳrīr itdi. Civān be-gāyet suḫan-dān söz añlamaḳda dūr-bīn kimse idi. (27) Eger ol emrden ḳarınuñ sözinde maḫzūn oldı. Ammā ṣoñradan fikr itdi. Gördi (28) ʿavretinüñ ḳarıya itdükleri evżāʿ hep kendüye remz ṣūretleridür ve vaʿde ḫaberleri (29) dür. ʿAvret bu sırrı ḳarıdan daḫı ṣaḳlamışdur ve ḳarınuñ yüzinüñ nışfın ḳara idüp (30) nışfın aḳ ḳoduġı senüñ murāduñ ay aydıñlarıda müyesser degüldür. Belki ay ḳarañularında müyesser dimege (31) işāret ola ḳadın ṣu delüginden sürüp çıḳarduḳları ay ḳarañusı olıcaḳ ṣu (32) delügünden bāġçe içine gir. Orada murāduñ ḥāṣıl olur dimege işāret civān (33) bu remze döşendükden ṣoñra içerüden mesrūr olup ḳarıya artuḳ nesne

[624a] (1) dimedi. ʿÖẕr dileyüp benüm ucumdan başuña ʿaceb belā gelmiş. Sen ḫıdmetinde ḳuṣūr ḳomaduñ. (2) Nice idelüm bize ol dil-ārānuñ vaṣlı naṣīb degülmiş didi ve içerüsinden muntaẓır (3) olup intiẓār ile cānı ḳılıca ḳaldı. Āḫir ay ḳarañu alup hevā yüzi ʿāṣī nāmesi (4) ve ḫaṭīb cāmesi gibi siyāh olup civān ḳalḳup ṭoġrı ʿavretüñ bāġçesi (5) kenārına geldi. Ol ṣu yolından bāġçe içine girdi. ʿAvret de anı gözlemekde idi. Oraya (6) gelüp ṭururdı. İkisi buluşdılar. Civāna sen burada bir miḳdār ṣabr eyleyesin. Ben varayın (7) evde erümi ve ḳayınatamı bir kerre yoḳlayın daḫı kimesne geleyin diyüp gitdi. Vardı bir pāre (8) erinüñ yanında yatdı. Gördi ʿālemden fāriġ olmış uyur. Ḳuyumcı ʿavretüñ ıżṭırābından (9) bir ḥāl anladı. Eger-çi uyumamışdı. Ammā kendüyi uyura urdı. ʿAvret anı da (10) yoḳladı uyur ṣanup defʿī erinüñ yanından ḳalḳup cānānesi yanına vardı. (11) Ḳuyumcı ʿavretüñ yanına düşdi. Maḫfī gözetdi. Gördi bāġ-çenüñ bir laṭīf kūşe (12) sinde bir nā-maḥrem ile alup virür. Ol buña bu aña ṣarmaşup ḥarām mülāʿabeler iderler (13) di. Bī-tekellüf üzerlerine hücūm itmege ḳorḳdı. Bir miḳdār göreyin n'eyler diyü ṣabr eyledi. Āḫir (14) gördi ikisi birbirlerinüñ viṣālinden temettuʿ idüp nefs hevāsından ḳażā-yı vaṭar itdüklerinde (15) ṣoñra birbirlerini ḳoçup yatdılar. İkisi de uyḳuya vardılar. Ḳuyumcı eger bunlara yatduḳları (16) yirde ḳaṣd idersem bu ḥerīfe muḳāvemete ḳādir olmayam. Evlā budur ki bu iş güc ile (17) ṭutmyam. Bu ḳaḥbenüñ nezāketle ve rıfḳ ile ḥaḳḳından gelmek yigdür didi. Hemīn ilerü

varup uyurken (18) ayaġından ḫalḫālin uğurladı. Döndi vardı yirinde yatdı. Ḫalḫāli ṣaḳladı ki yarındası (19) gün oġlına göstere. Mā-cerāyı taḳrīr ide. Ḫalḫāli sözine şāhid ṭuta. Bu yaña ʿavret (20) uyḳudan uyanup gördi. Ḫalḫāli ayaġında yoḳ. Defʿī ḳayınatasınuñ kendinüñ ardınca (21) gelüp fesādına ıṭṭılāʿ itdügin ṭuydı ve ḫalḫāli neye aldugını döşendi. Tīz o mekkāre-i (22) cihān civāndan ʿöẕr dileyüp anı ṣu yolından ṭaşra gönderdükden ṭoġrı eri yanına (23) gelüp anı uyandırdı. Aña bunuñ gibi laṭīf bahār gicelerinde ki bād-ı ṣabā çemen dil-rübāların hübūb eli (24) ile bī-dār eylemişdür. Biz ev içinde uyuyup yatmaġuñ vechī yoḳ. Ṣaḥn-ı bāġuñ ʿaceb ṭarāvet (25) u leṭāfeti var. Ḳalfa varup bāġ kūşelerinde gülbinler dibinde bir miḳdār yatup istirāḥat (26) idelüm. Kesb-i hevā ile beden bāġına ṭarāvet virelüm ki ʿömr artuḳluġıdur didi. Niçe bunuñ gibi söz (27) gelincin eyledi. Erini ḳaldurup bāġ içine aldı gitdi. Vardı oynaşı ile yatdugı yirde (28) anuñla ārām idüp eri ile yatdılar. Ṣabāḥa degin orada ḳaldılar. Ṣabāḥ olup uyḳudan (29) uyḳudan ḳalḳıcaḳ erine atanuñ baña itdügine göre senüñle yaturken beni nā-maḥremle yatur ṣanup (30) ayagumdan ḫalḫālümi aldı. Ben edebümden söylemege ḳādir olımadum seni uyandurmadum diyüp erini (31) inandurdı. Bārī eve varıcaḳ ḳuyumcı oġlınuñ öñine gelüp ʿavretüñ itdügini bir bir söyleyüp (32) ḫalḫāli şāhid gördi. Oġlı ey ata yanlış gümān eylemişsin. Benüm ʿavretüm bu töhmetden ʿariyyedür. (33) Anuñla bāġda yatan ben idüm. ʿAvretüñ ḫalḫāli benümle yaturken alduñ n'içün beni bu ʿavretümi bu mihnet ile

[624b] (1) rüsvā idersin? Anası her bār ki ḳıṣṣayı vuḳūʿı üzere taḳrīr itdi. Oġlını inandurmadı. (2) ʿAvretinüñ yalanına inanur kendinüñ gerçegine inanmazdı. Ḳuyumcı gördi oġlı buñ-zede olmış kendüyle (3) bu ḫuṣūṣda muḥkem ḫuṣūmet ider. Āḫir reʾylerin buña ṭoġrıtdılar ki ʿavreti nā-maḥrem ile zinā itmedügine (4) inandurımadı. Meger ol şehrde geçen ḥükemā-yı Hind bir ḥavż üzere bir ṭılsım bağlamışlardı. Her ḳaçan iki (5) kişinüñ aralarında ḫuṣūmetleri olup birine and müteveccih olsa ḳāḍīleri gelüp ol ḥavż (6) bu kenārında oturırdı. ~~Ḳādī aña eger sözinden~~ ānd virecek kimse ḳāḍīnuñ ḳarşusında (7) ḥavżuñ ol bir kenārında ṭurırdı. Ḳāḍī aña eger sözüñden ṣādıḳ iseñ ḥavżuñ ṣuyı (8) üzerinden yüri öñüme gel dirdi. Ol kimse daʿvāsında gerçek ise ḥavżuñ (9) öte kenārında ṣu üzerinde yüriyi yüriye beri kenārına ḳāḍīnuñ öñine gelürdi. Ayaġı ṣuya (10) batmazdı ve eger sözinden kāẕīb ise ḥavżuñ içine batardı. Ḳādī öñine gelimezdi. Ḳuyumcı (11) bu ṭarīḳle andan çekmeli olıcaḳ. Anı ol mekkāre bu mekri düretdi. Oynaşına ḫaber gönderdi. Benüm (12) hemān bir işüñe ḳaldı. Eger anı iderseñ

kuruldum. İllā işüm tamām oldı. İşde budur ki beni (13) ānd içmege alup giderlerken sen kendüñi delülüge ur ve ḳaftānuñ yırt ve yüzin gözin (14) ṭobraḳ it. Bir evkār dīvāne ṣūretine gir ve beni gözle ʿavretler ile ben and içmege giderken bu kūşe (15) den gel bāña muḥkem ṣarmaş beni öpüp ḳoç. Şöyle eyle ki ʿavretler elinden beni güc ile alıḳosınlar (16) didi. Ol da ḫoş diyüp bunuñ üzerine ḳavl [ü] ḳarārı berkitdiler. Çün ʿavrete and virecek (17) gün geldi. Bir alay ʿavretler ile ḳuyumcı ve oġlı ve sāʾir cemʿ-i keşīr ile ʿavreti and yirine alup (18) gitdiler. Yaḳın varduḳları gibi nā-gāh gördiler bir kūşeden bir mülevveş divāne çıkageldi. Şu yāña (19) bu yāña dellenürken segirtdi ʿavretler içinden ol mekkāre-i raʿnāyı ḳavrayup bir niçe (20) defʿa sefihāne öpdi ve ḳoçdı. Muḥkem ṣarmaşdı. ʿAvretler ve erler çıḳup döge döge (21) güc ile elinden aldılar. Oradan geçüp ḥavż kenārında ḳāḍī öñine vardılar. Ḳāḍī ʿavrete (22) erinden ġayrı kimseye öpilüp ḳoçılmaduġına ve zinā fiʿlin işlemedügine yemīn teklīf itdi. (23) ʿAvret nā-maḥrem cinsinden bāña şu divāneden ġayrı kimse yabışmadı ve öpüp koçmadı. (24) Eger bu sözümden yalansam ṣu bāña yol virmesün didi ve ṣu üzerinden yüriyi yüriyi (25) ḳāḍīnuñ öñine vardı. Sözinde gerçek olmaġın ṣuya batmadı. Ḫalḳ ʿavrete āferīn (26) idüp ḳuyumcıya nefrīn eylediler. Ḳuyumcı bu ḳıṣṣa ile evine döndi. ʿAvretüñ ḥālin mālī-ḫulyā (27) idine. Gözine giceleri uyḳu gelmezdi. Ṣabāḥa degin göge bakar ve fikr iderdi. (28) Ḳuyumcınuñ bu ḥāli şehr beginüñ ḳulaġına değdi. Şunda bir kişi her gice ṣabāḥa dek (29) uyumadı. Pās-bān idinmege münāsibdür didiler. Şehr begi anı getürdüp sarāyında pās-bān (30) idindi. ʿĀdetlerince tā ki her gice ḥaremi ve ḫaẕīnesi ḥavālīsin ṭolana. Ṣabāḥa degin evinde (31) pās-bānlıḳ eyleye. Ḳuyumcı ol gice ki begüñ sarāyına pās-bānlıġa vardı. Taʿyīn itdükleri (32) yirde oturdı. Gicenüñ nıṣfı geçüp ḫalḳ uyḳuya varduḳları gibi gördi. (33) Begüñ fil-ḫānesi açıldı. İçinden bir fīl bir fīl-bān civān çıḳup fīli

[625a] (1) getürdi. Begüñ ʿavreti ile yaṭduḳları ṭamuñ dibinde ṭurġurdı. Yuḳarudan (2) begüñ ʿavreti eri ile yaṭduġı yirden ḳalḳup ṭāmuñ kenārına geldi. Aşaġadan fīl-bān (3) fīle işāret eyledi. Ḥortumıyla ṭām üzerinden ʿavreti aldı. Arḳası üzerine (4) ḳodı. Fīl-bān ʿavretiyle maʿhūd olan fiʿl-i şenīʿa mübāşeret itdiler. Maṣlaḥatların tamām (5) itdüklerinden ṣoñra fil-bān gene fīle işaret itdi. ʿAvreti ḥortumıyla ḳaldurup yine (6) ṭām üzerine ḳodı. Ḳuyumcı yatduġı yirden bu ḥāli görüp kendü kendüye ben şimdiye (7) degin bī-fāʾide ġam çeker imişin. Zirā memleket beginüñ ḥareminüñ ḥāli böyle olıcaḳ. Ben ḳuyumcı (8) kişi benüm oġlumuñ ḥaremi nā-pāk olsa ʿaceb midür didi. Hemān

uyḳuya varup gün (9) ḳuşluġına degin uyudı. Ol gün bege buluşup gice gördügini ve vuḳūʿı üzere aña (10) taḳrīr eyledi. Beg ʿavreti ile fīl-bāna siyāset idüp ḳuyumcıyı muṣāḥib-i ḥāṣ idindi. (11) **Ḥikāyet:** Didiler ki diyār-ı Hind'den Bābil zemīnde bir kimse var idi. İşi gücü hemīn (12) ʿavretlerüñ mekrlerüñ ṣorup izlemekde idi. Ġāyet-i ġayret [ü] ḥamiyyetinden hīç bir ʿavrete (13) iʿtimād u iʿtiḳād itmezdi. Dāʾimā ʿavretlerüñ beyānında teʾlīf olunan Ḥıyelü'n-Nisā adlu kitābı (14) muṭāleʿa iderdi. Bir vaḳtinde sefer üzere bir ḳabīleye irişüp bir evde ḳonuḳ oldı. (15) Ev anası evde yoḳ idi. Ammā ʿavreti ġāyet-i ẓarāfetde ve nihāyet u nezāketde bir fettān-i cihan idi. (16) Nevʿ-i ḥüsninden daḫı ḥālī degül idi. Eve ḳonuḳ gelürken görüp ḳalḳup aña tekrīm (17) itdi. Mülāṭafeye āġāz itdi. Çün ḳonuḳ babucın çıḳarup ʿaṣāsın yire ḳodı. (18) Ḥıyelü'n-Nisā kitābın eline alup muṭāleʿaya başladı. Ev issi ʿavret yanına gelüp ḫˇāce (19) bu ne kitābdur didi. Ol da bir kitabdur ki içinde ʿavretlerüñ mekrleri yazılıdur didi. (20) ʿAvret gülüp mekrleri çoḳdur. Ol bu kitāba nice ṣıġar? Hīç deryā ṣuyı ġırbāl ile (21) ölçilür mi ve beyābān ḳumı taḥta pāresi üzere ṣıġar mı didi? Andan bu taḳrīb ile bir ḳonuġıyla (22) kelimāt eṣnāsında ol fettān ebrūsı kemānına ġamzesi tīrin gizleyüp ḳonuġuñ sīnesin (23) gözleyüp atdı. Tā diledügi yirde urup ḳonuġı maḥrūm itdükden ṣoñra (24) anuñla müġāzele vü muʿāşaḳa sözlerine başladı. Şöyle ki ḳonuġı kendüye muḥkem aḳıtdı. Ḳalbine (25) recūliyyet-i teḳāżısı ile bıraḳdı. Aḳdı giderek ḳavli fiʿle degişdiler. Nefsleri atı keremiyyete geldi. (26) ʿAvret ḳonuġıyla fiʿl-i şenīʿa mübāşeret itdiler. Bu ḥālde ʿavret gördi. Ṭaşradan eri (27) gelür. Ḳonuġa meded belā nāzil oldı. Şimdi ikimüz de maḳtūl olurız didi. Ḳonuḳ (28) ya niçe idelüm didi. ʿAvret bir kilīdli ṣanduḳ ṭururdı. Ḳonuġa tīz ṭur bu ṣanduġuñ (29) içine gir didi. Tīzcek girdi ḳonuḳ daḫı girdi içine. Gene ṣanduġı kilīdleyüp (30) miftāḥın aldı. Andan erini ḳarşulayup ev içine getürdi. Oturdılar bir miḳdār anı (31) latīf kelimāta çekdi. Aña dil-i firīb sözler söyledi. Eri āsūde-ḥāṭır idi. Bir miḳdār da (32) diñlendükden ṣoñra erine saña bugün evde olan ḥādīṯeyi ḫaber vireyin. Bugün eve (33) bir ḳonuḳ geldi. Bir kitābı var idi. İçinde ʿavretlerüñ mekrlerin yazılmış. Oturınca

[625b] (1) ol kitābı eline alup muṭāleʿaya başladı. ʿAvretlerüñ mekrleri hikāyātından baḳar ʿaceblerdi. (2) Ben de diledüm ki aña bir oyun oynayam. Ġamzem ile azacuḳ işāret itdüm. Derd-mend gerçek (3) ṣandı. Dāneyi gördi. Ammā dāmı gördi. Benüm yalandan işāretüme maġrūr oldı. Ortaya ʿaşḳ- (4) bāzlıḳ bisātın ide başladı. Ben de gördüm bir teşne-dil müsāfirdür giderek aña göñlüm meyl itdi. (5) [İbīs] de aradaydı.

Ben de dilerdüm ki cām-ı visālümden cerīme içerdüm. Ol ḳalḳdı ben yatdum. Birbirimüzden (6) tamām ḫaẕẕ eyleyin derken geldüñ. Bizüm işimüze keder virdüñ didi. ʿAvret bunı söylerdi. Er ṭurmayup (7) öykelenürdi. Ṣanduḳ içinde derd-mend ḳonuḳ işidürdi. Ḳorḳusından eridi geçdi. (8) Cānına vedāʿ itdi. Bu eṣnāda ġażabla ev issi ya şimdi ol ḳonuḳ ṣūretinde ḥarāmi nice oldı. (9) İşde şu ṣanduḳ içine ḳodum yatıyor. İnanmazsañ miftāḥı al ṣanduġuñ kilīdin aç gör (10) didi ve miftāḥı eline virdi. Erinüñ eline virdi. Miftāḥı alup ṣanduġuñ üzerine vardı (11) ki kilid aça. Bu ḥālde içinde ḳonuġuñ ʿaḳlı gidüp bī-hūş oldı. Meger ol yirlerde ʿādet (12) idi. Eriyle ʿavret arasında baʿżı nesne üzerine öç iderlerdi. Bunlardan bir zamānda bu ṣanduġuñ (13) kilīdin ikimüzden her ḳanġımız öñdin açarsa üzerine şu ḳadar nesne lāzım olsun diyü birbirleri (14) ile öc itmişler idi. Ḫaylī zamān idi bu öci gözlerdi. Anuñ kilīdin açmaḳdan ṣaḳınurlardı (15) ki ortaya ḳoduḳları nesneyi virmek lāzım olmaya diyü ġażab eṣnāsı olmaġın öc ḳıṣṣasın erüñ (16) ḫāṭrından gitdi. Hemān geldi miftāḥı urup açduġı gibi ṣanduġuñ ḳapaġı da açmadın. ʿAvret (17) öc ḳanı didi. Er şöyle gümān eyledi ki kendüye muḳaddemā baṣṭ itdügi ḳıṣṣa kendüden öci almaḳ (18) içün evvelā ḥaḳīkat olmaya. Tīz kilīdi yire urup laʿnet ʿavretlere de bāña eyü manṣūba geçdüñ (19) didi ve ṣanduġuñ yanından ḳodı gitdi. ʿAvret elinde öcümüz öcdür. ʿAhd itdügüñi (20) vir diyü aña mülāṭafat yüzinden mülāyemet itdi. Erüñ ġażabı geçdi. Bir miḳdār ʿavret ile oturup (21) mükāleme itdükden ṣoñra ḳalḳdı. Ṭaşraya baʿżı meṣāliḥin görmege gitdi. ʿAvret de ḳalḳup ṣanduḳ (22) yanına gitdi. Ḳapaġın açup ḳonuġı ṭaşra çıkardı. Ey ḫˇāce bu mekrcügi nice senüñ kitābın içinde (23) var mıdur? Daḫı ʿavretler aḥvālin tetebbuʿ ider misin didi. Ḳonuḳ istiġfirāta tetebbuʿ itmeyin. Buñlaruñ (24) mekrleri ḥadd u ḥaṣra gelmezmiş. Bu kitābı da ṣuya yuyayın. İçinde yazılanı hep yuyayın. Şimdi bildüm (25) söz senüñ imiş. Yaluñuz bu şimdi senüñ itdügüñ mekr kimesnenüñ ḫāṭırına ḫuṭūr ider (26) iş degüldür. Āferīn üstāduñuz şeyṭāna didi. Aña vedāʿ idüp yolına gitdi ve bu beyti (27) oḳuyı gider. Başına gelen ʿaḳabeyi fikr iderdi. **Naẓm**:

Daʿ ẕikrahünne fe-mā-lehünne vefa

Rīḥuṣ-ṣabā ve ʿuhūdühünne sevā

Yaʿnī sen ʿavretleri anma. Anlaruñ vefāları yoḳdur. Ṣabā yiliyle anlaruñ ʿahdleri berāberdür.

Ḥikāyet: Getürmişlerdür ki bir vaḳtde bir ġāyetde ġayretlü (30) kimse var idi. Evi üstünden ḳuş geçdügin ve ḳapusı öñine muḫālif yil esdügin (31) istemezdi. Niçe zamān ʿavretlerüñ aḥvālini tetebbuʿ itmedi. Anlaruñ çoḳ mekrleri aḫbārına vāḳıf (32) olmışdı. Bu cihetden hemīşe evde ʿavretini ḥabs itmişdi. Her ḳaçan evinden ṭaşra (33) gitse evüñ ḳapuların pencerelerin üzerine kilīdler ururdı ve ʿavret ḥammāma gitmelü olsa

[626a] (1) ḥammāma kendüsi iletür. Kendüsi götürürdi. Ḥıfẓ-ı ḥaremde ʿaẓīm iḳdām u saʿy u ihtimām (2) iderdi. Hemīşe ʿavret ile zinde gānisi bu yüzden idi. Meger bu ʿavreti kendüsi (3) almazdan evvel bir kimse ile baş ḳoşup ikisi birbirlerini sevmişler idi. Niçe müddet (4) mā-beynlerinde muṣāḥabet u mevāneset vāḳıʿ olmışdı. ʿAvret bu żabṭa giricek maʿşuḳına (5) dest-res mecālin bulmaduġın göricek be-ġāyet ṭaraldı. Ẓarūrī bir pīzevenk (6) ḳarı tedārik idüp gönderdi. Vardı evüñ ḳapusı yarıġından ʿavrete (7) maʿşuḳuñ selām ve penāsın aña irişdürdi. ʿAvret aña ey māder benden de (8) aña selām it. Eger benüm ḥālümden ṣorarsa zindān-ı aḫżān maḫbūsıyın. Bir ġaretlü küfte-ḫor eline (9) düşdüm. Cümle ḳapuları üzerüme kilīdler mühürlerin fermele öldürdi. Bir kuş ki ḳafesde maḫbūs (10) ola aña ṭayerān nice müyesserdür. Lākin anuñla buluşmaġın bir ḥīle fikr eyledüm. Var cānānuma (11) di. Seherī ḳalḳsun. Evüñüñ ḳapusı öñin ṣoḳāḳ içini muḥkem ṣula ve ben ḥammāma gider (12) olup erümle ḳapuñ öñine uġraduġumı gözle didi. Ḳarı bu ḳavl ile vardı gitdi (13) ve ol gice ki eri eve gelüp anuñla oturdılar. Muṣāḥabet ü mükāleme idüp taḳrīble (14) ere ḥaylī zamān ḥammāma varmadum. Başum yandı saçum keçeye düşdi. Keçesi (15) cānuma geçdi. Gelseñ luṭf idüp beni yarın ḥammāma alup gitseñ ṣevāba girürdüñ didi. (16) Er de murādına müsāʿade gösterüp n'ola didi. ʿAvret seḥerī ḳalḳup ol nā-pāk (17) sepīdin bürinüp eriyle ḥammāma gitdi. Kendüye gelen ḳarınuñ evi yol üzerinde idi. (18) Ḳapusı ol ṣoḳaġa açılurdı. Ḳarınuñ ḳapusı öñine geldükleri gibi meger ögretdügüm (19) üzere ḳarı ḳapusı öñini muḥkem ṣulamışdı. Balçıḳ şeklin baġlatmış idi. Giderken ḳaṣd (20) ile ṭabşırur gibi oldı düşdi. Bürindügi aḳ u laṭīf çādırı ḳara balçıḳ oldı (21) mülevveṣ eyledi. Ḳalḳup ḥāli böyle göricek ḥayret ile erine baḳdı. Eri dönelüm didi. (22) ʿAvret ol ḳaçan olur tekrār varup gelmek müşkildür. ʿAle'l-ḫuṣūṣ bu ḥāl ile eve (23) varınca nice giderin? Meger luṭf idüp şu ev issi ḳarıya söyle. İşde evi içinde (24) ḳapınuñ dehlīzinde oturıyorur. İcāzet vire ben gidem bir pāre ṣābūn ile ṣu vire. Bu ev içine (25) tīzcek çādırumı yuyup çıḳam didi. Bārī ḳarınuñ ḳapusı öñine geldi. Meger ol seḥḥāre (26) daḫı maʿhūd olan üzere ʿavretüñ oynaşını ev içine getürüp ṣaḳlamış idi. Kendü (27) ḳapu

dehlīzi içine gelüp cāsūsluġa oturmış idi. Bu defʿa muntaẓır idi. Eri ḳapusı (28) öñinde göricek ḳalḳdı. Ne buyurursañuz didi. Er de ey māder bu itdügüñ nedür? Ḳapuñ (29) öñini şöyle şulamışsın ki illerüñ yolı üzerinde balçıḳ itmişsin. Gelene kendüñe (30) ziyān eyledi. Gör bizi n'eyledi diyüp ʿavreti gösterdi. Eger bir pāre ṣu virseñ (31) girse çādırını yuya gene çıksa. Ziyāde keremdür. Ḳarı n'ola gelsün benüm ḳızum (32) yirinde bir ḫātūn ancak. Kendüsi otursın çādırın yuyayın. Ṣu da ḫāżır ṣābūn da ((33) Çün böyle mülevveṣ olmasına sebeb ben oldum. İzālesi de benüm ʿuhdemdedür didi. Eri

[626b] (1) derd-mend ḳapuda oturdı. ʿAvret içine girüp ṣoyındı. Çādırı ḳarıya virdi (2) yab yab yumaġa başladı. ʿAvret oynaşı ile muṣāḥabete ḳoyıldılar. Er ḳapuda bekçi oldı. (3) Andan zen-i nā-pāk ve fāḥişe-i bī-bāk ve mekkāre-i çālāk nefsi ārzūsına düşüp (4) maṣlaḥatın tamām itdükden ṣoñra ol ʿacūze-i nā-bekār da çādırın yumış pāk itmiş. (5) Çādırın alup bürindi çıḳdı. Er derd-mend yine anı ḥammāma iletivirdi. (6) Āḫir ki ḥammāmdan çıḳarup eriyle yine evine geldi. Erine kişi ʿavretleri gözlemekle (7) olmaz. Ya budur benden elüñ çek veyā budur bu ḳapuyı kilidlemegi elinden ḳo. Her ne ḳadar (8) bu ḫuṣūṣda sen iḳdām eyleseñ nesneyi müfīd idemezsin. Bugün ki beni ḥammāma (9) iledürken ol ḳarınuñ evine girdüm. Eger ev içinde bir ecnebī olsa ben anuñla cemʿ olsam (10) sen ṭaşrada ne bilürdüñ? Biz ḥıfẓla baġlanur ṭāʾife degülüz. Göñlümüzde (11) yaramazlıḳ olsa biz maṣlaḥatumuzı ḫūb bilüp iki ṭaş arasında bitürürüz didi. Meger (12) Er de suḫandān idi. ʿAvretüñ sözinden añladı ki ḳarınuñ evinde bir fesāda mübāşeret (13) olmışdur. Der-ḥāl ṭalāḳ aña virüp ḳurtıldı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir zamānda (14) bir ġayūr kimse var idi. İttifāḳ bir ʿavret alup evlendi. Evinüñ dört yanını muḥkem (15) ṭutdı. Ne ṭaşradan içerüye ve ne içerüden ṭaşraya nā-maḥreme baḳacaḳ ḳuş gözi deñlü (16) delük ḳomadı. Şöyle ev içinden ʿavret hīç ṭaşrasına baḳmaġa mecāl yoġ idi. ʿAvret (17) ḥadd-i ẕātında ziyāde ʿafīfe vü pāk-dāmān idi. Ammā be-ġāyet ẓarāfet ü nezāket üzere (18) pir olmış. Hīç sözine iltifāt eylemedi. Anuñ ḥıfẓında daḫı artuḳ ihtimām eyledi. (19) ʿAvret de diledi erine bir iş göstere ki sözine şāhid ola. Ḳoñşuluḳlarında bir ḳarı (20) olurdı. Kāhī ḳapu yarığından gelür kendüyle söyleşürdi ve bu żabṭ miḥnetinden (21) ḫāṭırın ṣorardı. Bir gün ʿādeti üzere ḳapuları kilīdleyüp ṭaşra gitmiş idi. (22) Yine ol kāhī gelen ḳarı ḳapu yarığından miḥnet-i cüsseden ʿavret de geldi. Ḫātırın (23) ṣordı. ʿAvret miḥnet-i ḥabsi ḳoya aṣl miḥnetüm budur, ṣorarsañ bāña bunı ṣor ki (24) ḳoñşuluḳda fülān civāna mübtelā olmışdum. Anuñ ārzūsı vaṣlıyla cānum ḳılca ḳalmışdur. (25) Hemān benümle anı bulışdurmaġa ikimüzi birbirimüzle

bilişdürmege himmet eyleseñ didi. Ḳarı (26) anı senüñle buluşdurmaḳ kolay idi. Ammā erüñ evini bu ṭarīḳ ile ḥıfẓ iderken (27) anı senüñle buluşdurmaḳ nice müyesserdür didi. ʿAvret hele sen ḫaber işit anı (28) civāna ilet aramuzda bilişlük olup benümle baş ḳoşmaḳ yanında cāʾiz olursa (29) bulışmaġa ben aña ʿilāc bulurın didi. Ḳarı gitdi vardı ʿavretüñ ḫaberini (30) biʾt-tamām civāna didi. Civān daḫı ālūde-i hevā-yı nefs idi ve ʿavretüñ kemāl-i cemāliyle (31) ārāste idügi daḫı işitmiş idi. Ol ḫaberi ḫasteye ṭabīb-i nefs ḳarşular gibi ḳarşular. (32) Ḳarıya hezār minnetler idüp kerem eyle. Benüm uġurumdan varup ben kim olam ki añlaruñ viṣāl (33) lari cemāline cān naḳdı virmek ile ḥırī-dār olabilem ve yüzleri mihr [ü] māhını görmege

[627a] (1) ve bi-hamdüliʾllāhi teʿālā Cevāmiʿüʾl-Hikāyāt Kitābınuñ Üçinci Ḳısmınuñ ebvābından ḥāliyā ferāġat (2) müyesser oldı. Geldük kitāb-ı meẕkūrdan dördinci ḳısm beyānına ki mülūk ü selāṭīnüñ (3) ḫıdmetleri ādābında ve mesālik ü memālik-i cihān ẕikrindedür ve ʿacāʾib u ġarāʾib maḫlūḳāt (4) u maṣnūʿātı ve ġayrı daḫı niçe nesneler ẕikrini müştemildür ve bu ḳısmda yigirmi mi beş bābı (5) müteżammindür. Evvelki bāb ki mülūk u selāṭīnüñ ādāb-ı ḫıdmetleri ḥāṣıl beyānındadur (6) ve anlaruñ ḫıdmetinden ḥāṣıl olan fevāʾid beyānındadur. Çün Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā kemāl-i raḥmet (7) u reʾfetinden benī ādemi saʾir maḫlūḳātdan mufaṣṣal u mükerrem yaratdı benī ādem arasında daḫı (8) bir ṭāʾifeye şeref-i ḫilāfet u salṭanat erzānī ḳılup bu şeref ile anları da benī ādemüñ sāʾirlerinden (9) mümtāz u ser-firāz eyledi ve ḫalāyıḳa anlara iṭāʿat ve emrlerine muṭāveʿat-ı fermānın itdi. Nite-ki (10) Ḳurʾān-ı Ḳadīmʾde bundan ḫaber virüp **Yā eyyuheʾl-lleẕīne āmenū atīʿuʾllāhe ve atīʿuʾr-resūle ulüʾl-** (11) **emri minkum.**[89] Yaʿnī ey imān getüren kimseler Allāh teʿālāya ve resūllerinden umerāsı olana mutiʿüñ[90] oluñ (12) diyü buyurur ki ulüʾl-emrden murād bir ḳavl üzere pādişāhdur. Pes pādişāhlar ki bu emr mūcibince muṭāʿ-ı (13) ḫalḳ-ı ʿālemdür. Elbette anlaruñ ḫıdmetinde hezār fevāʿid-i ʿācil u ecel vardur. Muṣāḥabetleri (14) ḫıdmetin iden menāṣıḥa vü muṭāveʿatleri ṣevābına fāʾiz olup sāʾir merātibince her ḫıdmetlerine meşġūl (15) olan iʿānet-i maẕlūmın iġāṣet-i melhūfīn gibi saʿir niçe cihetinden mümkindür. Hezār (16) eylükleri hāʾiz olalar. Nite-ki bu bābda īrād olınan ḥikāyāt andan ḫaber virür. **Ḥikāyet:** (17) Getürmişlerdür ki bir vaḳtde Şehābeʾd-dīn Ḥāyūtī ki Sulṭān İskenderʾüñ vekīl-i

[89]Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahibine de itaat edin. (Nisa 59).
[90]Muṭīʿ nin sonundaki ك harfi sehven yazılmış olabilir.

ḫāṣṣı idi. Şeyhu'ş- (18) şüyūḫ Mecdü'd-dīn-i Baġdādī ḫıdmetine nāme yazup taẕarruᶜ itdi. Baña ᶜālī-i ḥimmetüñüz ile meded (19) idüñ ki bu dünyā eşġāli ẓulūmātından ṭāᶜat-i Ḥaḳḳ nūrıyla ḫalāṣ bulām ve şevāgil-i bī-ḫāṣıl ᶜaskerini (20) tevbe vü inābet tīġiyle taġıdam. Min baᶜd kūşe-i ᶜuzletde ḫalvet-i iḫtiyār idüp baḳıyye-i ᶜömri (21) Mevlā ḫıdmetinde geçürem didi. Şeyḫ anuñ nāmesinüñ cevābında pādişāh ḫıdmetinde oturup maẓlūmlara (22) muᶜīn ve melhūflara muġīṯ olmaya saᶜy idesin ki bu sīret-i pesendīde inşāʾa'llāh senüñ ḫalāṣ u necātuña (23) bāᶜiṯ olur didi ve cevāb-ı nāmesinde bunı da bile yazup buyurdı ki ol vaḳt ki Şeyḫ Ebū Saᶜid (24) Ebū'l-Ḥayr-i Mervān ṭarafına vardı. Şeyḫ Ebū'l-Ḥasan Ḥaraḳānī ḥażretlerine buluşup nice ḫalvet itdiler. (25) Aralarında esrār-ı ṭarīḳatden nice söz söylendi. Meger Şeyḫ Ebū'l-Ḥasan-ı Ḥaraḳānī ġāyet-i mücāhede (26) üzere ṭarīḳ-i faḳr u fenā saliki idi. Ammā Şeyḫ Ebū Saᶜid pādişāhāne altun taḫt üzerine otururdı (27) ve atalarınuñ naᶜli mīḫı ve ṭavīlesi evtādı cümle ḳızul altundan idi. Birbirlerinüñ mükāşefātına ve merātib-i

[627b] (1) ḥālātıne ıṭlāᶜ eṣnāsında Şeyḫ Ebū'l-Ḥasan Şeyḫ Ebū Saᶜid bizi renc içinde beslemişler (2) rāḥat içinde. Pes sen şādiliḳ sür ben ġamm yiyeyim. Sen tenaᶜum eyle ben çalışayın. Elḥamdü li'llāh ikimüz de (3) anuñ işin işlerüz didi imdi ṣadr-ı ᶜālī Şehābe'd-dīn lāzımdur ki sulṭān ḫıdmetin bekleye. (4) Biz seccāde üzerin bekleyeyüz. Ḥaḳḳ Teᶜālā'ya vuṣūle ṭarīḳ bize münḥaṣır degüldür. Çün anı selāṭin (5) der-gāhında ḫıdmetine ḳodılar. Ol anı görmek gerek. Her daʾim istiḳāmet üzere aña dürişmek gerek ki (6) ḥāẓır reᶜāyā perīşān olmaya. Bizi de duᶜā ḫıdmetine ḳodılar ki biz de elümüzden geldükçe bu ḫıdmete (7) iştiġāl ideyüz. Elḥamdü li'llāh ikimüz de anuñ ḫıdmetin iderüz. İki ḫıdmet bile ḫıdmeti emr idene taḳarrüb (8) yolıdur. Hemān merdāne çalışmaḳ gerek didi. Aña ferāġat itmege ruḫṣat virmedi. **Ḥikāyet:** (9) Aḥmed bin Ebī Dāvud ki Emīrü'l-Müʾminīn Muᶜtaṣım'uñ eyyām-ı ḫilāfetinde hem ḳażā şuġline ve hem ḫalīfenüñ nedīmlügi (10) ve muṣāḥabeti şerefine ve hem Rey şehri vekīlligi manṣıbına mutaṣarrıf ulu kişiyi idi. Ol eydür. Benümle Ebu Dülef bin (11) ᶜAlī'nüñ dostluġı var idi. Bir gün ḳulaġuma şöyle çalındı ki Emīrü'l-Müʾminīn Ebū Dülef Āfşīn'üñ (12) eline virmiş ki andan intiḳāmın ala. Ḫaberi işitdügüm gibi cihān gözüme ḳarañu oldı. Bildüm ki (13) aralarında olan ḳadīmi ᶜadāvet sebebiyle Āfşīn anı öldürmeyince ḳomaz ve eşedd-i ᶜuḳūbāt ile (14) öldürür. Taᶜcīl bindüm. Āfşīn'üñ sarāy ḳapusına vardum. İcāzet almadın anuñ yanına girdüm. Anuñ'çün ki (15) eger icāzet istesem neye geldügüm bilür ve benden gizlenürdi. Yanına girdügüm gibi taḫtı oturmış (16) selāsil u aġlāl ile Ebū

Dülef ḳarşusında ṭurkurmış. Aña dil beresin urur. Cellād ḳılıcın ḥāżırlamış (17) ṭururdı ve işkence esbābını da getürmiş yatur. Āfşīn beni gördügi gibi yirinden ḳalḳup yirini (18) baña virdi. Maʿẕeret itdi oturdı. Emīrüñ der-gāhına bir ḥācete gitdüm. Ümīddür şeref-i (19) icābete maḳrūn ola didüm. Şu ḳarşumda bend ile ṭuran şaḫṣī dilekden ġayrı cümle (20) dileklerüñüz makbuldür. Anuñ'çün ki bilürsiz bu benüm cāh u cānuma ḳaṣdlar itmişdür. Ḥāliyā emīrü'l (21) müʾminīnden iltimāsın eyledüm. Elüme virdi tā ki benüm ḥaḳḳumda ḳaṣd itdüklerini buña gösterem didi. (22) Ben de ben emīr ḫıdmetine muḥaḳḳarāt-ı umūr içün gelmezin. Bilürin bunuñ ʿafvı emr-i ʿaẓīmdür. Ben de bunuñ'çün (23) geldüm. Size atduġı ḳasd oḳları kār-ger olmaduġı şükrānesine bunuñ cānını baña (24) bağışlan. Zirā suç büyük olsa kerīmüñ ʿafvınuñ ne ḳadr ü ḳıymeti olur didüm. Āfşīn benüm (25) esbāb u emlākümden ve nuḳūd u ʿurūzumdan her ne isterseñ yoluña olsun. Ammā dilekden (26) elüñ çek ki hīç nevʿ ile bunı ḫalāṣ itsem olmaz didi. Niçe ki dürişdüm sözüm müfīd (27) olmadı. Ben de göñlümden ḳalḳup öñinde ayaġ üzere ṭurayın ola ki cürmünden vazgeçe (28) diyü ben ayaḳ üzerine ṭurdum. Āfşīn de ḳalḳup beni gider ṣandı görderivarmaġa yaraḳlandı. (29) Ben de gitmezin. Hīç benüm gibi kimi senüñ gibi ḫıdmetine bir ḥācete gele maḥrūm gide. Bu olur mı? (30) Ayaġ üzerine ḫıdmetüñüze ṭurayın dirin ki şefāʿatüm ḳabūl buyurasız diyüp ḳaṣd itdüm ki (31) tażarruʿda mübalaġa içün başum da açam. Bu mertebede Afşīn ġażāba geldi. Baña dille cefā eyledi. (32) Ben de göñlümden çün evvel ṭutduġum ṭarīḳ mufīd olmadı. Bu ṭarīḳ daḫı ḳullanayın diyüp (33) Āfşīn'e yüz ṭutdum. Benüm saña bu itdügüm tevāżuʿlara tażarruʿlara hīç iḥtiyāc yoḳdur. Bu ḳadar

[91]**[629a]** (1) itdügüm senüñ ḥürmetüñ edebin gözlemek içün idi. Bil ki beni emīrü'l-müʾminīn gönderdi. (2) Fermānı budur şöyle ki Ebū Dülef'üñ başından bir ḳıl kesesin. Başın keser. İşde ḥāżır olanlar (3) yanında saña fermānın irişdürdüm. Bunlar buña şāhid. Şimden ṣoñra n'eylerseñ eyle diyüp (4) ḫışm ile yanından ḳalḳup gitdüm. Ṭoġrı emīrü'l-müʾminīn der-gāhına vardum. Kendüsi ḥareminde (5) imiş. Bir ḥādime benüm geldügümi ḫalīfeye ḫaber itdi. Emīrü'l-müʾminīn beni yanına çağırdı. İçerü girüp (6) yā emīrü'l-müʾminīn cürʾete bāʿiṣ emīrü'l-müʾminīnüñ keremidür ve ḥażret-i ḫilāfet-penāhların (7) vebāldan ṣaḳınmaḳdur ki nā-ḥaḳḳ yire ḳan dökülmeye diyüp başladum Ebū Dülef ḫuṣūṣında Āfşīn ile (8) aramuzda geçen aḥvāli taḳrīr eyledüm. Öñinde ayaḳ üzere ṭurdum ve başumı çıblāḳ (9) itdüm. Ben aña tażarruʿ itdükçe ol baña nā-sezā

[91]628. varak 627. varağın aynısıdır.

söyledi. Āḫir emīrü’l-müʾminīn libāsından berā-yı (10) maṣlaḥat-ı fermān ḫaberin iletdüm. Aṣlā mültefit olmadı didüm. Ḫalīfe yirinden ṣıçrayup beşere (11) sinden āṣār-ı taġayyür ẓāhir oldı ve baña sen benüm ḥażretüm muḳarreblerindensin. Senüñ sözüñüñ benüm (12) yanumda ḥayyizi var iken şimdi ḫademümden birisi öñinde bunca tażarruʿ idesin. Senüñ dilegüñ (13) ḳabūl itmeye ve ʿale’l-ḫuṣūṣ benüm fermānum irişdüresin. İltifāt eylemeye. Benüm ḥażretüme bu ne ḥürmetsüzlükdür. (14) Eger bunı tedārik itmeyem ġayrılar daḫı bunı görürler edebsüzlik iderler ve küstāḫlıġa dilīr olurlar diyü (15) buyurdı. İttifāḳ ḫalīfe ile bunı söyleşürken Āfşīn çıkageldi. Emīrü’l-müʾminīn anı görince (16) maʿhūd olan gibi riʿāyet itmedi. Āfşīn yā emīrü’l-müʾminīn Ebū Delf’üñ ḥāli ve reʾi-i ʿālem- (17) ārāñuzda pūşīde degüldür ki benüm ḥaḳḳumda ḳaṣdlar eylemişdür. Benüm cānum telefine niçe saʿylar göstermişdür. (18) Buñlaruñ emīrü’l-müʾminīnüñ maʿlūmı olduġı içün anı baña virdi ki andan dādını alam. Bu kerre (19) Ebū Dāvud gelmişdür ki aña ʿināyet ide. Anı benüm elümden ala ve baña emīrü’l-müʾminīnden eger anı helāk (20) iderseñ saña da anuñ cezāʾsı irişür diyü fermān-ı ḫaber getürdi didi. Emīrü’l-müʾminīn (21) bundan müteġayyir olup Āfşīn’e ḥadden tecāvüz itmişsin kendüñi unutmışsın. Benüm ḥażretüm (22) muḳarrebleri saña varalar saña ḥürmet idüp tevāżuʿ göstereler ve benden saña bir fermān naḳl (23) iderler. Sen aña iʿtimād itmeyesin. Nā-maʿḳūl itmişsin. Ebū Dāvud’uñ benden naḳl itdügi fermān ṣaḥīḥdür. (24) Ebū Dülef her ne yarāmaz ḳaṣd ki idesin. Vāḳıʿā kendüñe itmiş gibi olursun didi. Āfşīn öñinden (25) incinmek ile çıḳdı gitdi. Ben ardınca varup aña istimālet idesin diyü ḳaṣd itdüm. Emīrü’l- (27) müʾminīn ṭınma ḳo gitsün. Gözle Ebū Dülef aḫşām namāzı vaḳtinde Ebū Dülef senüñ yanuña nice (28) gelür diyü buyurdı. Hem buyurdıġı oldı. Aḫşām vaḳtinde gördüm Āfşīn’üñ ḫilʿatin (29) ẓāhir olup emīrü’l-müʾminīn aña siyāset eyledi. Der-gāhına sıdḳ-ı ḫıdmet itmek ile (30) bir dostı benden ḫalāṣ eyledüm ve bir düşmeni ḳahr itdüm. Pādişāhlar der-gāhına ḫıdmet itmek ile (31) kāh olur kişi bunun gibi dīn düşmenleri ḳahrına ve dīn dostları ḫalāṣına sebeb olur. (32) Bu aʿẓam-ı fevāʾid-i ḫıdmet-i mülūk u selāṭīndür. **Ḥikāyet:** Mülūk u selāṭīn ile iḫṭilāṭuñ (33) ve bār-gāhları ḫıdmetine mülāzemetüñ cümle fevāʾid-i ʿavāʾidinden biri de budur ki kişinüñ aḥvāl-i

[629b] (1) maʿāşı muntaẓam olur. Anlaruñ naẓar-ı ʿināyetleriyle māl u cāh ehli olınur. Edānī-i nāsa (2) iḫtiyācdan ḳurtulınur. Kütüb-i tevāriḫden mesṭūrdur. Ol vaḳt ki Emīrü’l-Müʾminīn Ḫarūn (3) er-Reşīd memalik-i ābād-ı Baġdād ḳādīlıġında imām-ı

sünnet ve himām-ı millet Ebū Yūsuf ḥażretlerine tefvīż (4) eyledi. İmżā-yı āḥkām-ı şerʿiyye ve infāẕ-ı umūr-ı merʿiyyeyi anuñ reʾy-i ictihādına ḥavāle (5) itdi. Ol imām-ı yegāne ve ʿallāme-i zamānenüñ cümle evḳāt-ı hümāyuñlarını eşġāl-i ḫayr istīʿāb (6) itmiş idi. Muttaṣıl hem kitāblar taṣnīfine hem şākirdlerine ʿulūm-ı dīn taʿlīmine hem ḳadīlıġa müteʿallıḳ meşāliḥ-i (7) Müslimīn görmege meşġūller idi. Keṣret-i eşġālden çoḳ renc ü ḳuvvet çekerler idi. Başların ḳaşımaġa (8) mecālleri yoġ idi. Emīrü'l-müʾminīn bu ḥālleri maʿlūm olup nā-gāh bu mertebe kesret-i (9) işti̇ġāl ü vefret-i aʿmālden dimāġlarına żaʿf gele. Ferāceleri ḫalel-peẕīr ola diyü eṭibbā-yı ʿaṣrını (10) cemʿ idüp imāmuñ taḳviyyet-i ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat-i mizācına müteʿalliḳ aġdiye vü eşribe ne ise taʿyīn (11) idüñ. Maṭbaḫından her daʾim virilsün diyü buyurdı. Eṭibbā daḫı ittifāḳ ile anlaruñ ḥarāc-ı (12) şerbetlerine ve taḳviyyet-i dimāġ-ı pür-ferāġları mühimmine nāfiʿ olan sekiz aylıḳ ḳuzınuñ paçası (13) yaġı ve nişāsta ve şeker-i ṭaberzed ile memzūc ḥarīre veyā pālūdedür didiler. Emīrü'l-müʾminīn (14) emr itdi ki her gün maṭbaḫ-ı ʿāmirede İmām Ebū Yūsuf ḥażretleri içün böyle ġıdā bişürilüp (15) bir çāşni-gīr taʿyīn idin ki her gün ḥużūrlarına ilete. Niçe yıllar bu üslūb üzere (16) her gün anuñ gibi ṭaʿām ile ol çāşni-gīr İmām Ebū Yūsuf'a varup ṭaʿām iletürdi. İttifāḳ (17) günlerde bir gün çāşni-gīr ol cins ṭaʿāmsuz gelüp ne buyurursız bu gün vāfir araduḳ (18) ol yaşda ḳızıl ḳuzı paçası bulınmadı. Eger buyurursañuz ġayrı cinsden bişürilsün (19) didi. İmām Ebū Yūsuf ben saña benüm içün her gün bunuñ gibi ṭaʿām bişürüñ diyü ışmarladum. (20) Var bunı saña fermān idine ṭanış didi. Çāşni-gīr bunı emīrü'l-müʾminīne ʿarż itdi. (21) Elbette ḳızıl ḳuzı paçası buluñ ġayrı cinsden bişürmek diyü fermān eyledi. Eṭrāf (22) u cevānibe ādemler gitdi. Tamām cüst u cū itdürüp āḫir bulup imāmuñ ṭaʿāmını yine andan (23) tertīb eylediler. Ol ʿālim-i kebīr bu tevḳīri itdügi Ḥażret-i Emīrü'l-Müʾminīn Ḥarūn'uñ dünyā vü ʿuḳbāda (24) rıfʿat-ı derecātına bāʿiṣ oldı. **Ḥikāyet:** Bir vaḳde Mışır ḫalḳından bir kimse (25) bī-günah Emīrü'l-Müʾminīn Muʿtaṣım ḥużūrında Ḫālid'i meẕemmet eyledi. Ṭutduġı fülān ʿamelden (26) niçe māl telef itdi. Ḫazīne-i beytü'l-māla çoḳ ẓiyān lāzım getürdi didi. Ḫalīfe Ḫālid'e (27) incindi. Ḳaṣd itdi ki anı ṭutdura. Ḫālid ḫaber-dār olup vardı. Aḥmed Ebū Dāvud'a ṣığındı. (28) Anuñ ʿināyet u himāyeti dāmenine düşdi. Ebū Dāvud da anı taḳrīb düşdükçe emīrü'l-müʾminīn ḥużūrında (29) ḫayr ile ẕikr idüp dilek iderdi. Ḫalīfe dilegin ḳabūl eylemezdi. Āḫir-i kār ḫalīfe emr itdi. (30) Ol Mışırlu kimseyle Ebū Ḫālid'i muḳabele itdiler. Yüzine ḳarşu aña isnād itdügi ḥıyānet māddelerini (31) söyledi. Ebū Ḫālid her birine cevāb-ı şāfī virdi. Üzerine bir

nesne ṣābit idemedi. Emīrü'l-müʾminīn (32) ṭurdurduġına pīşmān oldı. Aḥmed Ebū Dāvud gördi. Ḫalīfeye Ebū Ḫālid'üñ istiḳāmeti maʿlūm (33) oldı. Artuḳ ḫalīfeden anı dilek itmedi. Ammā emīrü'l-müʾminīn isterdi ki anı dilek ide. Kendü de

[630a] (1) dilegini ḳabūl ide. Aña anı bağışlaya. Çün gördi Aḥmed Ebū Dāvud anı dilek eylemez. Buyurdı (2) Ḫalid'i öñine getürüp işkence esbābı iḥżār eylediler ki işkence itdüre. Aḥmed ḥażret-i (3) ḫilāfet-penāh öñine gelüp der-gāhında ayaġ üzere ṭurup evvelden muʿayyen olan (4) yirinde varup oturmadı. Ḫalīfe yirüñe var otur didi. Aḥmed emīrü'l-müʾminīn ḫıdmetinde (5) ol ḳadar mertebem ḳalmamışdur. Anuñ'çün ki ḫalḳ emīrü'l-müʾminīn ḫıdmetinde benüm nevʿ-i taḳarrübüm var ṣanur (6) lardı. Çün bu bī-günāh ḥaḳḳında dilegüm ḳabūl itmedi. Baña orada varup oturmaḳ liyāḳati (7) ḳalmadı didi. Emīrü'l-müʾminīn dilegüñ ḳabūl itdüm. Ebū Ḫālid'i ṣalıvirsünler diyü buyurdı. (8) Aḥmed iller ḫalīfe aña bu ʿināyeti itdügini kemā-kān ḳalbi aña safā üzere olduġını kim bilür (9) didi. Ḫalīfe aña ḫilʿat emr eyledi. Tekrār Aḥmed yā emīrü'l-müʾminīn bir ʿināyet daḫı ḳaldı. (10) İḥsān olmaz. İllā tamām ile olur didi. Dīvānda altı aylıḳ vaẓīfesi ḳalmışdur. Vaẓīfesi (11) kesilmişdür. Hep aña bu perīşān lıḳlar andandur. Eger anuñ vaẓīfesi ʿināyet olına (12) ve geçen vaẓīfesi de virilmege fermān olına. Ḫalḳ-ı ʿālem maʿlūmı olur ki yine pādişāhuñ (13) manẓūr-ı inẓār-ı ʿaliyyesi vāḳıʿ olmışdur ve ḥaḳḳında bu ʿināyetiñüz daḫı dirīġ olınmazsa emīrü'l- (14) müʾminīn kemāl-i ʿāṭıfetinden bedīʿ degüldür didi. Ḫalīfe buyurdı hem geçen ʿulūfesin (15) virdiler hem kesilen ʿulūfesin yine muḳarrer eyledi. Mutaṣarrıf olduġı manṣıbı daḫı aña tekrār (16) virdi. Bu ḥikāyetde mülūk u selāṭīn bār-gāhlarında ḫıdmet idenlere tenbīh vardur ki (17) kendülerüñ sāye-i ʿināyetlerine ilticā idüp bī-çāreler ḥaḳḳında hemīşe saʿy u iḳdāmların (18) dirīg ṭutmayalar tā kendüler daḫı saʿādet-i dāreyne ideler. **Ḥikāyet:** İbni Herṣeme füḥūl-i (19) şuʿarāʿ-ı Arab'dandur. Bir vaḳtde birḳaç kimseler aña ṭaʿn idüp sen ʿAbdu'l-Melik bin Mervān'uñ (20) ḥaḳḳında fülān ḳaṣīdeyi ki dimişsindür. Anda mübālaġayı ḥaddinden aşırup medḥinde (21) itdügüñ ıṭrāya bāʿiṣ ney idi didi. İbni Herṣeme anuñ kereminden size bir miḳdār ḥikāyet (22) ideyin. Ol vaḳt ki emīr-i Medīne idi. Beni anuñ keremi her nesneden müstaġnī ḳılmış idi. (23) müreffehü'l-ḥāl itmişdi. Ṣoñradan çün Medīne begliginden maʿzūl oldı. Ben şöyle (24) gümān itdüm ki yirine gelen anuñ gibi ola. Baña riʿāyet ide. Medīne'de ḳalup Şam'a bile gitmedüm. (25) Ol gitdükden ṣoñra hīç kimse baña ʿināyet naẓarıyla naẓar itmedi. Anuñ yanında idindügüm (26) ẕaḫīre-i ḫarc oldı. Elümde nesne ḳalmadı. Ḳuvvet-i yevmīye muḫtāc

oldum. Bir gice ḥātunuma ḥālüm (27) faḳrda bu dereceye irişdi. ʿAbdu'l-Melik bin Mervān'dan kerīm kimse añlamazın ki beni ve miḥnet ḥażīżından (28) ḳaldura da evc-i rāḥata irişdüre. Ol ise Dımeşḳ'de yol ḫarcına ṭāḳatüm yoḳ ki (29) anuñ yanına varam ḥālüm aña aġlayam didüm. ʿAvretüm kūpesinden bilezüginden māliḳ olduġı (30) altunın incüsin getürüp baña virdi. Var bunları ṣat yol ḫarcın gör. Anuñ ḫıdmetine (31) git didi. Ben de bunları alup ṣatdum. Aḳçeleriyle bir deve aldum vesāʾir yol yaraġın (32) görüp deveye binüp yükletdüm. Şām memleketine ṭoġrı ʿazm-i ṭarīḳ eyledüm. Dımışk şehrine (33) irişdügüm gibi ṭoġrı ʿAbdü'l-Melik bin Mervān'uñ sarāyı ḳapusına varup indüm. Devemi

[630b] (1) çökerdüp orada ḳondum. Aḫşām namāzı vaḳtinde sarāydan çıḳup mescide geldi. Namāzı (2) ḳılup evrādın oḳıtmaḳdan fāriġ olduḳdan ṣoñra gözi ittifāḳ çöḳdügi yirde pārta (3) lumıyla benüm deveme ṭoḳandı. Rāḥile kimüñdür diyü ṣordı. Ben de ilerü varup kendüye görindüm (4) ve öñinde ḫıdmet eyledüm. Beni görince bildi ve beşāşet ile baña ḥālüñ nedür diyü ṣordı. (5) Ben de ḫudāvendigārdan ayrulalıdan ġāyet perīşān ve ziyāde şūrīde-i aḥvālin. Rüzgār baña cefā (6) elin uzatdı. Dostlarum bunı görüp benden yüz çevürdiler. Vefā-dārlıġı cefā-kārlıġa (7) tebdīl eylediler. Cihānda yine senüñ der-gāhuñdan ġayrı penāh olmaġın bunda geldüm diyüp bu sözin (8) benden işidicek baña raḥminden gözleri yaş ile ṭoldı ve göñlüñ ṭar ṭutma diyüp hemān (9) bir ḫıdmet-kārına işāret itdi. Aña bir söz söyledi. Ol da ḳodı gitdi. Bir zamān gene geldi. (10) Yanınca bir oġlanuñ omzında bir hemyān götürürdi. Ol ḫıdmet-kārına ṣordı. Bu hemyāndaki (11) ne ḳadar māldür didi. Ol da biñ yedi yüz altundur diyüp ḫazīnede bundan ġayrı naḳd (12) yoḳdur diyü and içdi. Bir ḫıdmet-kārın daḫı çağırdı. Anuñ daḫı ḳulaġına bir nesne söyleyüp (13) anı da gönderdi. Ol da geldi. Yanınca bir ḥādım ile ki bir sanducaḳ getürüp öñinde ḳodı. (14) Ṣanduġuñ ḳapaġını açdı. Cümle içindeki ʿavretler altunı incüsi idi ve ḥaremde olan (15) cümle ʿavretler esbāb budur. Bundan artuḳ yoḳdur didi. Bir ḫıdmet-kārına çağırdı. Aña daḫı (16) bir nesne söyledi. Ol da gitdi. Gördüm vardı bir boġça libās cinsinden esbāb getürdi. (17) Buyurdı bu üç ḫıdmet-kārı getürdügi māluñ nuḳūddan ve ġayrıdan cümlesini baña teslīm (18) eylediler ve benden iʿtiẕār da idüp vaḳtinde gelmedüñ yoḫsa seni oñatça daḫı riʿāyet iderdüm. (19) Ben de duʿā idüp hemān kendüden isticāz itdüm ki gidem. Baña iki ḳul daḫı virdi. Yaluñuz gitme. (20) Bu iki oġlanların al saña yoldaş olsunlar diyü buyurdı. Bir ānda işigine faḳr u fenā ile (21) vardum. Beni bunuñ gibi ḳudret ü ġınā ile dönderdi. Yaluñuz

baña bir defʿa itdügi iḥsān budur. Eger (22) anuñ medḥinde her ne ḳadar ıṭrāʾ itdüm gene muḳaṣṣır olurın didi. Bu daḫı fikr olınsa pādişāhlar (23) ḫıdmetinüñ netāʾicindendür. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki ʿAżudu'd-Devle zamānında ittifāḳ (24) bir kātib kişi żīḳ-i mecāl ve tefrḳa-i ḥāl ve ḳıllet-i māl ve keşret-i ʿıyāl belālarına mübtelā oldı. Her gün (25) seḥerī ʿAżudu'd-Devle'nüñ sarāyı ḳapusı öñinde ṭurur aḫşāma degin bekler. Aḫşām olduġın (26) gene ḳor giderdi. Hīç kimseye ḥācetin ʿarż eylemezdi. Bir gün ıssıcaḳ vaḳtde ʿAżudu'd-Devle (27) sarāyından ṭaşra ḳapusı öñine çıḳup bir kātib istedi. Gördi güneşe ḳarşu küttāb heyʾetinde bir kimse (28) ṭurur. Aña çaġırup ey şeyḫ niye güneşe ḳarşu ṭurursın? Bizüm der-gāhumuza mülāzemet itdügüñe (29) sebeb nedür? Bizüm vekīllerümüz var ve ḥāciblerümüz var. N'içün anlara müracāʿat idüp anlar diliyle baña (30) ʿarż-ı ḥācet itmedüñ ki ḥācetüñ her ne ise revā idiverem. Böyle itmezseñ de çün yazu yazmaḳ (31) elüñden gelür. N'içün bir ʿarż-ı ḥāl yazup baña ṣunmaduñ? Tā ḥāllerüñ böyle perīşān ḳalmayaydı (32) diyü buyurdı. Kātib ḫıdmet idüp duʿā itdi ve ben şöyle işitdüm ve bir kitābda böyle gördüm ki her (33) kimse ki bir ṣāḥib-i devletüñ divānına vara elbette ana devlet irişüp anı miḥnet varṭasından

[631a] (1) ṭaşra çıḳarur. Bu günki hīç senden ulu ṣāḥib-i devlet bilmezin. Her ṣabāḥ ʿalāyim-i ṣubḥ-ı (2) ṣādıḳ belürür ve maşrıḳdan nūr-ı ṣārıḳ berḳ urur degüldür. Aḫşāma degin ḳasruñ dīvārına arḳa (3) virür ṭurırın. Aḫşām olıcaḳ gene giderin. Varup kimseye zaḥmet virmezin ḥālüm ʿarż itmekle (4) baş aġrıtmazın didi. ʿAżudu'd-Devle vaḳt oldı ki ol kitābda gördügüñ ve işitdügüñ muḥaḳḳaḳ (5) ola diyüp aña fāḥir ḥilʿat emr idüp bir ʿaẓīm-i manṣıb virdi. Bāḳī ʿömri refāhiyyet üzere ḫürrem (6) likle geçdi. **Ḥikāyet:** Ḫˇāce Ebū'l-Fetḥ eydür. Çün Ṣāḥib bin ʿUbād birḳaç gün şuġl-ı (7) vezāretinden maʿzūl oldı. Nazar-ı pādişāhīden dūr ve dīvān-ı risāletden mehcūr düşdi. (8) Ḥāṭırın ṣormaġa hemān ol gün anuñ ḫıdmetine vardum. Aña tesellī virmek yüzinden sizi ʿamel-i (9) vezāretden ḳurtulduġuñuz içün teng-i dil görürin. Ammā hīç endīşelenmeñ. Çün faẓl u hünerü (10) ñüz vardur. Size manṣıb eksük olmaz ki bir maṣlaḥat ışmarlar didüm. Baña ʿazlümdan endīşe (11) lenmezin. Lākin hīç bir gün ḳıyāmet günine beñzer gün görmezin ki cümle dostlarum ġam-gīn ve ḳamu düşmenlerüm (12) şād-mān olup kendüm de buña teʾessüf iderin ġam [u] endūh pīrin ki eyyām-ı vezāretümde baʿżı lutf ki (13) itmişindür. N'içün daḫı artuḳ itmezdüm ve baʿżı kimseler ḥaḳḳında ki taḳṣīr idüp anlara himmet itme (14) mişdür. Anlar ḥaḳḳında ihmāli neye cāʾiz gördüm? Anuñ'çün ki niʿmet gelür geçer nesneydi. Eylük ve yarā (15) mazlıḳ adları bāḳī ḳalurdı

didi. ʿĀḳil olan bu ḥikāyetden maʿlūm idinür ki pādişāhlaruñ (16) āsitānları ḫıdmeti her fāʾide taḥṣīline vesileymiş. Anuñla dünyā vü āḫiret saʿādetine irilse ḳābil imiş. (17) **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından İkinci Bāb ki Mülük ü Selāṭīn Ḫıdmeti** (18) **Ḫaṭar-nāk Olduġı Beyānındadur**. Ulu pādişāhlaruñ ḫıdmetlerinde olmaġı arslana binmege teşbīh eylemişler ki (19) eger şīri altuñda rām itseñ senden ednā ḥareket ṣādır olmaġ ile seni yırtar. Şol ḳavl-i şerīf (20) Emīrü'l-Müʾminīn ʿÖmer'den raḍiya'llāhu teʿālā ʿanh naḳl olınur. **İyyāküm ve'l-mülūke fe-innehüm** (21) **in ḳarābetehüm melūlün ve inne cānibetehüm ẕelūlün yestaʿẓimūne fi'l-ḥiṭābi reddü'l-cevābi ve yestaḥkirūne fi'l-ʿitābi** (22) **ḍarbe'r-riḳāb.** Yaʿnī siz dünyā pādişāhlarına ḫıdmet itmekden ṣaḳınuñ ki eger siz bunlara yaḳın olup (23) ḫıdmetlerine mülāzemet itseñüz sizden melūl olurlar ve eger kendüñüzi anlardan ıraḳ itsenüz (24) ḫıdmetlerine raġbet göstermeseñüz sizi zelīl ü ḫor ṭutarlar ve anlar ḫiṭāb vaḳtdinde redd-i cevāb (25) eylemege emr-i ʿaẓīm ʿadd iderler ve ʿitāb maḥallinde ādem boynın urmaḳ anlara ednā nesne görinür diyü (26) buyururlar. Ẕikr olınan teşbīh maʿnāsı müʾeyyiddür. Pes bu bābda baʿżı ḥikāyāt īrād olındı (27) inşāʾa'llāh teʿālā müstemiʿlere vesīle-i intināh ola. **Ḥikāyet:** Hīç ẕikr olınan maʿnānuñ āl-i Bermek (28) ahvāli gibi mişdāḳı olmaz ki Ḫarūn er-Reşīd ḫıdmetinde anlaruñ başlarına geldi. Nite-ki bu kitābdan (29) niçe yirlerde anlaruñ aḥvāli pür-melāli ẕikr olınmışdur. Hemān bu ḥāl ẕikr olınmamışdur. Rivāyet (30) olınur. Ol vaḳt ki Berāmike'den Yaḥyā bin Ḫālid'i ḥabs eylediler ve oġlı Caʿfer'e siyāset itdiler. (31) Yaḥyā zindānda boynından bir ḥamāʾil çıḳarup üzerinden ġılāfın giderdi. Meger emīrü'l-müʾminīn (32) kendü dest-i ḫaṭṭı ile bir ʿahd-nāme idi ki Yaḥyā'ya virmiş idi. Mażmūmında bu bir veṣīḳa ḳāġıdıdur. (33) Bunı bu ʿahd üzerine yazdum ki māl-ı dünyā içün Yaḥyā'ya ve oġullarına hīç taʿarruż eylemeyem

[631b] (1) ve anlar bābında ḳovıcılıḳ idenlerüñ sözlerini diñlemeyem ve ḫilāfete ḫilāf itmekden ġayrı māl (2) u cāha müteʿallik ḫıyānetleri var didükleri kendüm isitimāʿ eylemegi cāʾiz görmeyem diyü yazılmışdı. (3) Yanında ḥāżır olanlar oḳuyup şāyed ki emīrü'l-müʾminīn bu ʿahd-nāmeyi size virdügini ferāmūş (4) itmiş ola. N'içün bunı ḫıdmetine göndermezsiz didiler. Yaḥyā gönderüp n'eyleyin? Caʿfer'i öldürdi (5) Caʿfer'i öldürdi şimdi beni de öldürmek üzerinedür. Āteşüñ ʿalevleri yüceldükden (6) ṣoñra hey-hāt ki söyindüresin. Şimdi bu kāġıdı gönderürsem utanur ġażabı (7) daḫı artar. Min baʿd ol baña aṣlā iʿtimād eylemez. Ya bunuñ baña fāʾidesi var diyüp tīz ṭutdı (8) kāġıdı pāreledi. Hemān ol gün Faẕl'a da Yaḥyā'ya da siyāset itdiler. Anuñ gibi

kerem ḫanedānı (9) bir ānda söyindi. **Ḥikāyet:** ʿAlī bin Miḳātil eydür. Ben oġlanlıġum yigitligüm zamānında Emīrü'l (10) Müʾminīn Ḥādī'ye ḫıdmet iderdüm. Kendü daḫı henüz ḫalīfe olmamış idi. Anuñ ḫavāṣṣ-ı cümle (11) sinden idüm. Her emrde ġam-güsārı ve mahrem-i esrārı idüm. Ṣoñradan çün serīr-i ḫilāfete (12) geçdi. Aṣlā beni getürtmedi. Hīç nevʿ ile aña bulışmaġa ḳādir olmadum. Bir müddet ḫıdmetinden dūr ve yüzin (13) görmekden mehcūr oldum. Aña degin ki bir gün bir bāġa seyre gider diyü işitdüm. Varup yolı üzerinde (14) bir yirde ṭurdum. Gelüp geçdügi gibi ḫıdmet itdüm. Duʿā vü ṣenā ile bende-i ḳadīmüñ ʿAlī bin (15) Muḳātil'in didüm. Bir kerre bilürin diyüp atını eşdi. Baña iltifāt itmedi. Ben bunı Nevfel'e (16) hikāyet eyledüm. Mülūküñ ʿādetinden biri de budur ki saltanata irdükleri vaḳt eyyām-ı felāketlerinde (17) kendülere ḫıdmet idüp öñlerinde küstā-ḫāne evżāʿ ile perde-i ḫaşmetleri ve ḥicāb-ı ʿizz ü miknetleri (18) dirīde olan kimseleri yörelerine uğratmaz. Artuḳ anları yaḳınlarına getürtmezler didi. Mülūke (19) ḫıdmet itmegüñ bir belası da budur ki devlete irdükleri vaḳt yanlarında eski emekler ḥaḳḳı bi'l-külliye (20) heder olur. Anuñ'çün bu bābda bir Pārsī beyt dimişler ki tercümesi budur. **Beyt:**

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün]

Bāddur maḫlūḳa ḫıdmet çünki bād

Ḫıdmet-i maḫlūḳ ile hīç olma şād

Ḥikāyet: Getürmişlerdür Behrām-ı (22) Çūpīn ki Şāh Pervīz'üñ pehlivānlarından idi ve Pervīz Şāh aña ziyāde taʿẓīm ü tekrīm (23) iderdi. Hemīşe aña naẓar-ı iḫtirām ile denerdi. Bir vaḳtde Behrām-ı Çūpīn'üñ bir ḫıdmet-kārı (24) bir ṣuç işledi. Behrām buyurdı anı aşaġa alup yigirmi tāziyāne urdılar. Bu ḫaberi Pervīz (25) Şāh'uñ ḳulaġına degürdiler. Kendüye danışmadın. Behrām ḫıdmet-kārın dögdügi aña ḫoş gelmedi. (26) Yarındası gün ki Behrām ḫıdmetine geldi. Pervīz buyurdı ḫazīnesinden iki kılıç getürdiler. Behrām'uñ (27) eline virdi. Bu iki kılıçları gör eyü ḳılıçlar mıdur didi. Behrām daḫı alup gördi ikisi de (28) eyü ḳılıçlardur didi. Pervīz'e ḳıncıya virsünler. İkisine bir ḳın eylesün didi. Behrām iki ḳılıç bir ḳında (29) nice rāst gelür didi. Pervīz ya iki fermān bir şehrde rāst geldi ya didi. Behrām'a ḳulın (30) kendü icāzetinsüz dögdügine gene incitdügin añlatdı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Velīb bin Yezīd bin (31) ʿAbdu'l-Melik ḫalīfe iken Ṭurayḥ bin İsmāʿil-i Saḳafī'ye ki meşhūr şāʿirdür. Mübālaġa

iderdi. Yanında (32) anuñ eşʿārın oḳısalar ḳarārı ḳalmaz. Ḥarekete gelürdi. Velīd'üñ nedīmleri aña ḥased itdiler. (33) Bu eşnāda Ḥammād adlu şāʿir de Şām'a geldi. Ḫalīfenüñ nedīmlerine bulışacaḳ. Aña Ṭurayḥ'uñ aḥvālin

[632a] (1) söylediler. Derūnlarında olan ġuṣṣa-i ḳıṣṣa-i ḥasedlerinden anı āgāh itdiler. Ol da anuñ işi ḳolay (2) diyüp tīz Hişām bin ʿAbdu'l-Melik'üñ medḥinde bir ḳasīde didi ve Hişām ile Velīd'üñ aralarında (3) ʿadāvet var idi. Nedīmleri ḳaṣīdeyi Velīd'üñ ḥādımlarından bir ḥādıma virüp aña vāfir (4) nesne ʿahd itdiler ki ḳaṣīdeyi taḳrīb ile Velīd'e oḳıyıvire. Bunı kim dimiş diyü ṣorıcaḳ. Ṭurayḥ (5) bin İsmaʿīl dimiş diye ḥādım furṣatı ile bir gün ḳaṣīdeyi Velīd'e oḳıdı. Bunı kim didi diyü ṣordı. (6) Ḥādım Ṭurayḥ Saḳafī didi. Velīd muẓṭarib olup beşeresinüñ āṯār-ı ġażab ẓāhir oldı. Ben aña (7) bunca ikrām u inʿām eyleyem. Kendü ḥażretüm taḳarrübine maḥṣūṣ ḳılam daḫı ol Hişām'ı medḥ ide beni itmeye (8) didi. Ḳapuıları başına ısmarladı. Artuḳ Ṭurayḥ'ı benüm yanuma ṣalıvirme. Eger cedel iderse ḳılıc ile (9) cevābın vir didi. Çün yarındası eski ʿādeti üzere Ṭurayḥ ḫıdmetine girmege istedi. (10) Ḥācib anı menʿ eyledi ve kaṣīde ḳıṣṣasın aña didi. Bir yalandan ḳaṣīdeyle ki aʿdāsı didi. (11) Ḫıdmetinden anı maḥrūm idüp niçe yıllık duʿā-gūylıgı ḫıdmetin iderken ḥużūrında bir ānda (12) bunca ḫıdmeti hebā-yı menşūr oldı ve bu ḥuṣūṣda baʿżılar (13) iki Pārsī beyt dimişler ki tercümesi budur. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Eger ḫıdmetle bulsan ḳurb-i şāhī

Çoġalur düşmenüñ aşar ʿadedden

Olursañ faẓlʿūdı ṭurduġuñla

Bulımazsın emān nār-ı ḥasedden

Ḥikāyet: Mülük-i ʿAcem tevāriḫinden getürmişlerdür. Nūşirevān'uñ yigitligi (16) eyyāmınuñ evāʾilinden baʿżı muḳarreb muṣāḥibleri var idi. Tā oġlancuḳ iken mektebde kendü ile (17) şerīk okurlardı. Hemīşe anlara ikrām iderdi. Bir ān yanında ḫālī olmazdı. Anlardan ġayrı ile (18) iḫtilāṭ itmezdi. Ṣoñradan Nūşīrevān pādişāh olıcaḳ ḥużūrında

evvelki üslūb üzere (19) ḫıdmetinde cürʾet u ikdam ile küstā-ḫāne ḥareket itdiler. Anları teʾdīb-i beliğ ile teʾdīb idüp yanından (20) sürdi. Ḥavāṣṣından bir ṭāʾife anlar ḥaḳḳında kendüye kelimāt idüp pādişāh anları bundan (21) evvel şeref-i iḫtişāṣı ile müşerref itmiş idi. Şimdi ḥor u zelīl itdi. Nedendür ki anlara iltifāt eylemez (22) didiler. Nūşīrevān cevāblarında süd içmek diş bitinceye degindür. Diş bitdükden ṣoñra süd içmege (23) ne ḥācet diyü buyurdı. **Ḥikāyet:** Dirler ki Nūşīrevān'uñ ḥavāṣṣından bir nedīmi ve ümerāsından (24) bir emīri var idi. Dāʾim ol nedīm bu emīri Nūşīrevān'a terbiyyet ider. Ḥużūrında eylügin söylerdi. (25) İttifāḳ bir vaḳtde Nūşīrevān'a ol begüñ reʿāyaya ẓulmi var diyü işitdürdiler. Nūşīrevān'uñ ʿādeti (26) idi. Ẓālimüñ ẓulmin bildükden ṣoñra aña amān virmezdi. Beg kendü ḥaḳḳında Nūşīrevān'a ẓālimdür (27) didüklerin işitdi. Bildi ki kendüye siyāset itmeyince ḳomaz. Żarūrī cānı ḳorḳusından ḳaçdı. (28) Nūşirevān buyurdı. Ol nedim-i ḥāṣını ṭutdılar. Baʿżı ḥavāṣṣı ẓulmi iden emīr nedīmin ne ṣuçı (29) var ki ol ḳaçdı bunı tutarsız didiler. Anuñ'çün ki ol ẓālimi bana terbiyyet itmek ile ol yetişdirdi. (30) Ol da ẓulme buña ṭanayor irtikāb iderdi. Aṣlda suç bunuñdur diyü buyurdı ve nedīme anuñ (31) yirine siyāset itdi. Pādişāhlaruñ ḫıdmetinde olmaġuñ bir ḥaṭarı daḫı budur ki bir kimsenüñ suçı (32) bile āḫeri kıyarlar. Zeyd içün ʿAmr'ı ṭutarlar. Anlaruñ siyāsetleri āteşi yaluñlanduġından ṣoñra (33) aña yaş da ḳuru da berāberdür. **Ḥikāyet:** ʿAbdu'llāh bin Mālik Ḫuzāʿī ki Ḫārūn er-Reşīd

[632b] (1) zamānında olan ümerā-yı nām-dārdan idi ve eli altında tamām tamām elli bin merd-i tīġ-ẕen-i ṣaf-şiken var idi. (2) Bir vaḳtde anı Emīrü'l-Müʾminīn Ḫarūn'a ḳovladılar. Ḥaṭırı müteġayyir oldı. Āḫir anı Ḫarūn'dan ʿammi oġlı (3) İbrāḥim Hāşimī dilek itdi. Eger-çi ḥāṭırı aña kemā-kān yazıldı. Anuñ dilegi suçını ʿafv (4) eyledi. Yine emīrü'l- müʾminīn ḫıdmetine gelür giderdi. Ammā ʿAbdu'llāh bin Mālik'i gördügi gibi beşeresinde (5) elbette andan bir bī-ḥużūrlıḳ eṣeri ẓāhir olmayınca olmazdı. Bir gün ʿAbdu'llāh bunı meẕkūr İbrāhīm Hāşimī didi. (6) Ol da bir gün münāsebetle ḥażret-i ḫilāfet-penāh andı. Harūn yā İbrāhim pādişāhlar bir kimesneden (7) incinüp aña müteġayyir ḥāṭır olsalar eger-çi şefīʿlerüñ şefāʿati ile andan ḥoşnūd olsalar olur. (8) Ammā ol incitmegüñ eṣeri niçe yıllar anlaruñ ḳalblerinde bāḳī ḳalur. Her kāh anı görseler ol incinmek yādlarına (9) gelür didi. Pādişāhlar ḫıdmetinüñ bir maḥẕūrı da budur. **Ḥikāyet:** Dirler ki Rabīʿ Ḥācib ki (10) Emīrü'l-Müʾminīn Ebū Caʿfer bin Manṣūr'uñ ḫıdmetine taḳarrüb bulmışdı. Der-gāhında olan mertebe (11) lerüñ cümleden oġlı olan mertebeye irişmiş idi. Ḳatında her ne dilegi olsa redd olmazdı. Maḳbūl olurdı.

(12) İttifāḳ bir gün daḫı ḫalīfe ṭaʿām yimedin ḳarnı aç iken andan bir nesne dilek eyledi. Ebū Caʿfer (13) dilegüñ ḳabūl itmedi. Rabīʿ tekellüfsüzlüge bināʾen berk söyledi. Şöyle ki emīrü'l-müʾminüñ beşeresinden (14) ġażab ʿalāyimi ẓāhir oldı. Rabīʿ bunı añlayup yanından ṭaşra çıḳdı. Emīrü'l-Müʾminüñ (15) ġażabı sākin olıcaḳ. Rabīʿ'i istedi. Çaġırdılar geldi. Aña ey Rabīʿ bilmez misin ki (16) pādişāhlardan ḥācet istemek namāz gibidür. Namāz vaḳtinde ḳılmayıcaḳ maḳbūl olmaz. Hīç bī- (17) vaḳt dilenen ḥācet maḳbūl olur mı? Pādişāhlardan hīç ṭaʿām yiyüp ḳarınları ṭoyduġı (18) ve nesleri rāḥat olduġı vaḳt gibi nesne dilek idecek vaḳt olmaz. Sen ḫod mülūk u selāṭīn (19) ḫıdmetinüñ ādābın güzel bilirsin ve bu maʿānī daḳāyıḳın eyü anlarsın. Bu meṣele işitmemiş misindür ki (20) ʿuḳalā dimişlerdür. Üç ṭāʾifeye taḥfīf itmek gerekdür. Bir pādişāhlara bir de ʿālimlere bir de dostlara. (21) Her kimse ki bunlara taḥfīf ider kendü nefsine taḥfīf ider diyü buyurdı. Rabīʿ öñinde ḫıdmetleyüp (22) bu naṣīḥati ki emīrü'l müʾminīn ḳulına itdi. Ḥorāsān memleketin virmekden yigdür didi. **Ḥikāyet:** (23) Erbāb-ı tevāriḫüñ ittifāḳı bunuñ üzerinedür ki hīç bir kimesnenüñ hīç bir devletde Ebū Müslim-i Ḥorāsanī'nüñ (24 devlet-i ḫilāfet-i āl-i ʿAbbās'da itdügi āṯār-ı hüneri ẓāhir olmamışdur. Anlar yolında anuñ itdügi (25) cān-sipārligi hīç bir ferd eylememişdür. Benī Ümeyye ḫānedānından ḫilāfeti ḳaldurup āl-i ʿAbbās (26) ḫānedānına muḳarrer eylemişdür. Şöyle ki anuñ tārīḫi ḥulāṣa-i tevāriḫ-i cihāndur. Bu cümle ile Emīrü'l-Müʾminīn (27) Manṣūr'uñ gönline andan cüzʾī ḫayāl ḫuṭūr itmek ile anı öldürmişdür. Sābıḳan anuñ ḳıṣṣası (28) bu kitābında ẕikr olınmışdur. Ol vaḳt ki Emīrü'l-Müʾminīn Manṣūr anı Baġdād'a daʿvet eyledi. (29) İḥtiyāṭ idüp gelmedi. Manṣūr aña nāme gönderürüp eger ihtiyāṭ iderseñ kendü muʿtemedlerüñden (30) birḳaç kimse gönder gelsünler. Saña żarurum ṭoḳanmayacaġına her neye dirseñ baña ānd virsünler (31) didi. Aʿyān u maʿarīf-i nāsdan veziri ile on kimse gönderüp geldiler. Mansūr (32) anlaruñ öninde ḥile ile and içdi. Ben Ebū Müslim'i hīç bir evde hīç bir şehrde ṣaḥrāda ve ṣaḳf (33) altında öldürmeyin didi. Anlar da andına inandılar. Baʿde Müslim'e varup Emīrü'l-Müʾminīn Manṣūr

[633a] (1) ḫıdmetine gitmesine terġīb eylediler. Ebū Müslim aña varmaḳ ḫaṭā idügin ben bilürin. Ammā ḳażā-yı (2) āsumānīdür geldi. N'eylesem gerek diyüp gitdi. Bāġdād'a yaḳın irişdügi gibi Manṣūr buyurdı. (3) Ṣaḥrāda çādırlar ḳurdılar. Ḫalīfe andan çıḳdı. Ol gün Ebū Müslim aña gelüp buluşdı. Bilinden (4) bir kılıç ḳuşanurdı. Ḫalīfe aña bu ol ḳılıç mıdur ki ʿammüm ʿAbdu'llāh bin ʿAbbās'dan saña (5) irişdi didi.

Ebū Müslim belī ol ḳılıçdur didi. Ḫalīfe baña göstere didi. Ebū Müslim belinden (6) ḳılıcı çeküp ḫalīfe öñinde ḳodı. Ḫalīfenüñ bundan ġarażı anı yaraksuz ḳomaġ idi. Çün (7) ġarażı ḥāṣıl oldı. Defʿī ellerin birbirine çarpup puşıda anı öldürmek içün (8) ḳoduġı kimselere işāret itdi. Çādır ardından gelüp Ebū Müslim'e yaraḳ üşürdiler. Pāre (9) pāre eylediler. ʿÖmri olduḳça yollarında itdügi cān-sipārlıklar ḥabbeye geçmedi. Ḳanın yire (10) dökdiler ve bi'l-cümle ʿuḳāla pādişāhları āteşe benzetmişler. Āteşüñ eger-çi ṣavlet ü heybeti vardur. (11) Ammā nefʿi ʿām ve fāʾidesi şāmildür. Cümle ʿālem ḫalḳınuñ itmegi anuñla bişer ve ṭaʿāmı anuñla müheyyā olur. (12) Bu cümlesiyle her nesneyi yakup yoḫ ider. İllā yāḳūtı ki yaḳmaz ve hīç bir vech ile anı müteġayyir (13) ḳılmaz ve altunı ki yaḳduḳça ʿayārın arturup ḫāliṣ u merġūb eyler. Pes her kimse ki yāḳūt (14) u zer gibi anuñ ʿayārı ḫāliṣ ve cevheri girān-ı behādur. Pādişāhlar ḫıdmetinden anuñ bākī yoḳdur. (15) Belki anuñla cevheri pāk olur. Nice rifʿat-i derecāt ve rütbet-i saʿādāta irişür. Ke-ẕālik her kimse ki (16) anuñ nihādından ġıll u ġışş ola. Anı yakup rimād eyler. Merātib-i ʿizz u cāhdan nā-murād olur. (17) **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından Üçinci Bāb ki Ḫavf u Recā** (18) **Beyānındadur.** Ḥükemā-yı ʿāleme ve ʿuḳalā-yı benī ādeme pūşīde degüldür ki Sīmurġ-ı īmānuñ iki ḳanadı (19) vardur. Biri recā yaʿnī Allāhu teʿālānuñ ʿiḳābından ḳorḳmaḳ biri Allāhu teʿālānuñ ṣevābın (20) ummak. Belki aʿmāl-i dünyādan ve āḫiretden her ʿameli ki müʾmin aña iḳdām ider. Elbette ol hem ḥuṣūl (21) recāsıyla olmaḳ gerek hem ʿadem-i ḥuṣūl-ı ḫavfı ile Ḥaḳḳ teʿālā subḥāne ve teʿālā şol ṭāʾifeyi ki ʿamelleri (22) ḫavf u recā ile mümtezicdür. Ḳurʾān-ı Ḳādim'de medḥ ṭarīḳıyla añup **Yedʿune rabbehum ḫavfen** (23) **ve ṭamaʿan.**[92] diyü buyurur. **Ve seyyidu'l-murselīn ʿaleyhi efḍalü't-taḥiyyetü ve't-teslīm** bir ḥadīs-i şerīflerinde (24) **Kūzine ḫavfu'l-müʾmini ve recāʾuhu bi-mīzānin li-iʿtidalā.** Yaʿnī müʾminüñ ḫavf u recāsı şöyle (25) gerekdür ki farażā terāzūya urup ṭartmalu olsañ berāber gele. Biri birinden tefāvüt itmeye diyü buyururar. (26) Erbāb-ı taḥḳīḳden bir cemāʿat şöyle dirler ki īmān bir uçar ḳuş gibidür. Ḫavf u recā anuñ iki (27) ḳanadlarıdur. Ḳuşuñ iki ḳanadları berāber olsa elbette düz gidüp oñatça uçamaz ve merd-i (28) müʾmin ṣuda yüzen gibi gider ve eger anuñ bir bāzūsınuñ ḳuvveti ve birinüñ żaʿafı olsa ṣuda rāst (29) yüzemez ve sāḥil-i necāta çıkamaz. Ke-ẕālik merd-i müʾminüñ eger yaḳīni bāzūsında recā ḳuvveti vardur. Ziyāde ola (30) Ḫizlān deryāsına ġarḳ olur. Īḳān deryāsında sināverlik idüp necāt sāhiline iremez (31) ve eger ḫavf ziyāde

[92]Korku ve ümid içinde Rablerine dua ederler (Secde 16).

olsa ḫayret gird-ābı içinde ser-gerdān ḳalur. Baḥr-i īḳān güm-rāhı olur. (32) Yolın bulamaz. Bi-ʿaynihī pādişāhlara ḫıdmet iden cemāʿatüñ ḥālleri daḫı böyledür. Mülūk (33) u selāṭīn der-gāhları mülāzemetinde ḫavf u recā üzerine ḥareket idüp pādişāhlaruñ

[633b] (1) yeʾsi ve ġażablarından ḳorḳmaḳ gerekdür ki bu ḳorḳıyla edebleri şerāyıṭın riʿāyet ideler ve luṭf u iḥsān (2) u inʿāmlarına daḫı ümīd-vār olmaḳ gerek ki ḫıdmetlerine cān u dilden yapışalar. Zīrā arada luṭf u inʿām (3) ümīdi olmayıcaḳ. Bir maḥlūḳ kendü gibi maḫlūḳa ḫıdmet itmez. Pes bu bābda ḫavf u recāya müteʿalliḳ (4) ḥikāyāt īrād olındı. İnşāʾa'llāhü'l-eʿazz işidenler müntefiʿ olalar. **Ḥikāyet:** İşārāt-ı (5) rumūz ehli süḫan-dāndur dimişlerdür ki rüzgāruñ bir ḳızı irişdi. Anı üç kimse istedi. (6) Biri devlet biri ʿaḳl biri ümīd. Rüzgār ḳızı ile meşveret idüp seni üç kimseye isteyi (7) yorurlar. Ḳanġısına varursın? Ḳız eger-çi devlet bir cemāli gökçek ṣāḥib-i fermān yigitdür. Ammā kişiye vefā-dār (8) degüldür ve bir ulu ʿaybı vardur. Ekseriyyā ehline düşmez ve ʿaḳl da eger-çi şerīf-i nūrāni pīrdür. Anuñla (9) her selāmetlige irişseñ olur. Kişi kendüyi bī-gāneden huş-yārı dīvāneden anuñla farḳ ider. (10) Mümeyyiz-i ʿālemdür. Ammā bunuñ da bir ulu ʿaybı vardur. Ṣāḥibin onarmaz. Ehline fāʾidesi yoḳdur. Beni (11) virürseñ ümīde vir ki yār u vefā-dārdur. Hīç ādemden ayrılmaz ve kūşiş ile beyābānda da ḳalmaz. (12) Āḫir ṣāḥibini murāda irgürür didi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki çün Meʾmūn (13) ṭarafından Ṭāhir Ẕü'l-yemīneyn Baġdād'da Muḥammed-i Emīn'üñ üzerine geldi. Baġdād'ı ʿasker ile (14) ḳuşadup Muḥammed-i Emīn'üñ üzerine ḥişār itdi. Muḥammed-i Emīn Baġdād içinde maḥṣūr ḳalup (15) anı üzerinde defʿ idemedi. Müteżeccirü'l-bāl u mużṭaribü'l-ḥāl oldı. Āḫir kendü dest-i ḫaṭṭı (16) ile bir kāġıd yazup Ṭahir'e gönderdi. İçinde ey Tāhir bil ki bize atalarımuza ulu ḫıdmetler (17) eyledüñ. Bizüm ḥaḳḳ-ı ḫıdmetümüzi riʿāyetde ḳuṣūr ḳomaduñ. Hep yirine iletdüñ. Gene bu cümleyle bizüm (18) ḳılıcumuz şerrinden emīn olma. Senden evvel geçen Ebū Müslim ve Ebū Seleme ḳıṣṣalarını ḥāl idin. Anlardan (19) ḥiṣṣe al. Şimdi ġayrılara nuṣret içün geldüñ. Beni bu ġuṣṣa vü minnete mi ṣalursın. Reʾyüñ ṣavābını (20) gör. İşüñ ʿāḳıbetdinden ḳorḳ. Kendüñi fenā miʿrāżına bıraḳma didi. Ṭāhir eger-çi ẓāhiren bundan kimseye (21) teʾeṯīr göstermedi. Bildügin itdi. Ammā bir vaḳtde maḥfī bir ṣāḥib-i sırrı muṣaḥibine Muḥammed-i Emīn bu kāġıdında (22) itdügi taḫẕīr ile benüm göñlüme bir āteş bıraḳdı. Tā ʿömrüm āḫir olınca onuñ ḥarāreti içümden çıḳmaz ve hergiz (23) ol ḫavf benden zāʾil olmaz ve min baʿd emn u āmān ḥayāli benüm dimāġum çevresine çizginmese gerek didi. Āḫir (24) añladuġı gibi oldı. Bu ḳorḳıyla

Meʾmūn'a iʿtimādı ḳalmadı. Aña ʿisyān eyledi. Başına gelen (25) geldi. Nite-ki sābıḳan ḥikāyeti geçmişdür. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde Ebū'l-Berāyā adlu (26) şāʿir Faẕl bin Yaḥyā'yı vezīr olmadın hicv itmişdi ve Faẕl da hicvini işitmişdi. İttifāḳ ṣoñradan (27) şāʿir aña muḥtāç oldı. Bir gün Faẕl'a iḫtiyācın ʿarż idegeldi. Faẕl anı göricek öñüme (28) ne yüz ile geldüñ ve yüzüme ne yüz ile baḳarsın didi. Ebū'l-Berāyā ḥużūruña ol yüz ile geldüm (29) ve ol gözle baḳarın ki her gün beş kerre anı ḳıbleye ḳarşu çevirürin. Āferīde-kār-ı ʿālem ḥużūrında (30) senüñ öñüñdeki günāhumdan artuḳ bunca günāhum var iken ʿafv-ı recā iderin. Rıżā vü merḥametin (31) umarın. Andan ümīdi kesmezin didi. Faẕl bir cevāb virdüñ ki kimse anı defʿ idemez didi (32) ve anuñ günāhından geçüp inʿām u iḥsān eyledi. **Ḥikāyet:** Bir vaḳtde bir ḥakīm-i dānā (33) pādişāha bir naṣiḥat iderdi ve ḥużūrında ḥikmet sözlerin söylerdi. Pādişāh da dinlerdi.

[634a] (1) Kelimāt-ı pendi eṣnāsında aña ḳorḳutma ki ḳorḳmayasın. Emīn ṭut ki emīn olasın diyüp aḫbār-ı mülūk-i (2) ʿAcem'de mesṭūrdur. Çün pādişāhlıḳ nevbeti Nūşirevān'a irişdi. Ḥavāṣṣından birine ki anuñ ḥaḳḳında (3) mezīd-i ʿināyeti var idi. Nīm-rūz vilāyeti begligin virdi. Eger Nīm-rūz vilāyetine gidüp Nūşirevān'uñ ḫıdmetinden (4) dūr oldı. Ṭurduġı yirden muttaṣıl Nūşirevān'ı gözledi ve anuñ aḥvāline göz ḳulaḳ ṭutardı. (5) Üstinden yavuz yil esdügin istmezdi. İttifāḳ bir gün Nūşirevān az ādem ile şikāra bindi. Cevāsīs (6) iḫbārı bunı Nīm-rūz vilāyetinde ol bege irişdürdiler. Tīz Nūşirevān ḫıdmetine bir mektūb yazup içinde (7) Ḥażret-i Ḥudāyegān-ı cihānı az süvār ile şikāra binmiş diyü istimāʿ itdüm. Meger pādişāh düşmenler şerrinden emīn (8) u aʿdā mekāʾidi ḥażerinden fāriġ olmış gibi n'içün iḫtiyāṭ canibin riʿāyet buyurmazlar didi. Nūşirevān (9) mektūbuñ cevābında çün götüri cihān ḫalḳı benümdür. Fermānuma iṭāʿat iderler. Ben kimseyi incitmezin. Anlara (10) yaramazlıġı revā görmezin. Sāye-i ʿināyetümde emīn otururlar. Anlar da baña yarāmazlıġı revā görmezler. Ben de anlardan (11) emīn otururın didi. Pes bu ḥikāyet buña delīldür ki her kimse ki kendüden ḫalāʾiḳi bī-bīm ṭūta. Ḫalḳ (12) kendülere andan yarāmazlıḳ gelmek iḫtimālin virmeyeler. Hemīşe emn u amān bostānlarda seyr eylesün. (13) Kendü de kimseden ḳorḳmasun ki aña anı kimse tīr-i ḳaṣd nişānı eylemez didi. **Ḥikāyet:** Ebū ʿAmr (14) ḳāḍī ḥikāyet idüp eydür. Ol vaḳt ki Muḳtedir'i ḫilāfetden ḫāliʿa rāżī olmaduḳ ve ʿAbdu'llāh (15) bin Muʿtez'i bīʿat emrinde daḫı bile degüldük. Pes üçümüzi de ṭutdılar. Birbirine muttaṣıl üç evde (16) ḥabs eylediler. Her birümüzi bir evde ḳodılar. Benüm ḥabs olınduġum ev ortalıḳda olan idi. (17) Üçümüz de ḥayātdan meʾyūs olup oturduk. Gice olduġı gibi

vaṣiyyet itmege başladuḳ. (18) Benüm ʿunfuvānum şebābum idi. Ṣaḳalum per-i ġurāb gibi siyah idi. Ḥavāṣṣum ḳuvvetde ve fehm [ü] ferāsetüm (19) nihāyetde idi. Gice içinde kilīd açılmaḳ āvāzesin işitdüm. İçerüme bundan muḥkem ḳorḳı düşdi. (20) Bu eṣnāda ferāsetle añladum ve nūr-ı ḥiss ile gördüm. Bir bölük kimseler gelüp maḥbūs olduġı (21) evden Muḥammed bin Dāvud'ı çıkardılar. Evüñ ṣaḥnında yaturup ḳoyun gibi boğazladılar. Başını teninden (22) cüdā eylediler. Ḳanum içün yüz biñ altun vireyün diyü feryād idegördi. Kimse sözine (23) iltifāt eylemedi. İşini tamām itdiler. Ben bu ḥālde ḥayātumdan nevmīd olup namāza ṭurdum. Ḳurʾān (24) oḳımaġa tesbīh [ü] tehlīl itmege duʿā eylemege meşġūl oldum. Bir sāʿatden gördüm. Yine bi-ʿaynihī ol bir (25) bölük kimseler geldiler. Ol bir yanumda maḥbūs olduġı evden Müṣnī ḳāḍīyı da çıkardılar. Aña (26) emīrü'l-müʾminīn senüñ içün baña n'içün biʿat itmedi? Ne teʾvīl ile ʿadem-i iṭāʿatümi cāʾiz gördi (27) diyü buyurur didiler. Evvelde anuñ'çün ki bilürdüm ḫilāfete müsteḥaḳ degül idi. İmāmet-i Müslimīne (28) liyāḳati yoḫidi didi. Anlar da gel bu sözden dön. Tevbe vü istiġfār it. Eger böyle (29) iderseñ emīrü'l-müʾminīn fermānı budur. Seni ṣalıvireyüz ve illā siyāset ideyüz (30) didiler. Müṣnī bi-ḥamdüli'llāh küfre irtikāb itmedüm ve kibre günāh işlemedüm. Yine tevbe vü istiġfār (31) ider misin diyüp nevʿden iri söz söylemege başladı. Ol kimseler gördiler tevbe (32) vü istiġfāra gelmez kendü hevā-yı nefsi üzerine söyler. İçlerinden bir ḳaçı gidüp gene (33) geldiler. Anuñ da başını kesüp gevdesini bir ḳuyuya bıraḳdılar. Andan nevbet baña geldi. Gördüm

[634b] (1) bir ḥāldeyin ki aña ḥīle vü tedbīr fāʾide eylemez. Ḥaḳḳ teʿālā der-gāhını penāh idündüm. Ol sāʿatüñ (2) heybetinden ʿaklum zaʾil oldı. Ḥaḳḳ teʿālānuñ ḳahrı ḫavfından eger-çi bī-mecāl idüm. (3) Ammā kerem ü lutf u recāsınuñ riştesin daḫı ḳaṭʿ itmemişdüm. Bu eṣnāda ṣabāh oldı. (4) Gördüm biʿaynihī yine ol kimseler ben maḥbūs olduġum ev öñine gelüp beni de ṭaşra çıkardılar. Çün (5) evüñ sahnına iletdiler ki tīġ-i cevgānī ile başum ṭopını çalacaḳları meydān idi. Baña emīrü'l-müʾminīn (6) senüñ içün ol bed-baḫt baña n'içün biʿat itmedi? Ḫilāfetüm emrini neye revā görmedi diyü buyurdı (7) didiler. Ben de ḫaṭā vü sehv ve nisyān u şeḳāvet eyledüm. Ol günāhumdan tevbe idüp ḥażret-i (8) ḫilāfet-penāhuñ ḳabūli der-gāhını penāh idinürin. ʿĀlemde evvel günāh iden ben degülin didüm. (9) Anlar da birisi gitdi gene geldi. Emīrü'l müʾminīn ister gel didi ve sırr ile ḳulaġuma ḳorḳma vezīr seni (10) dilek itdi. Kendüñi divşür diyü söyledi. Bir pāre emīn oldum. Yüregümüñ oynaması diñdi. (11) Pes çizmemi dülbendümi

ḳaftānlarumı getürdiler. Geyindüm ḳuşandum. Beni emīrü'l-müʾminīn öñine getürdiler. (12) Vezīr beni göricek melāmet itmege başladı. İtdügüm günāhları bir bir yüzüme urdı. Ben cümlesine (13) iʿtirāf ider ʿaḳabince tevbe dirdüm. Āḫir emīrü'l-müʾminīn senüñ ḳanuñı bağışladı. Ben de senüñ günāhını (14) ḥażret-i ḫīlāfet-penāhdan yüz biñ altuna ṣatun aldum. Var getür didi. Ben de duʿa idüp ey (15) vezir-i dānā-dil Ḫudā-yı teʿālā bilür ben bu didüklerüñüz miḳdārı altunuñ nışfın daḫı görmemişindür. (16) Ben bunuñ tamāmına ḳanda ḳādir olurın didüm. Baña ṭınma diyü göz ile işāret eyledi. Bunuñla benüm (17) ġarażum senüñ ḫalāṣuñdur dimegi añlatdı. Ben de ẕikr itdügi mālı bulup virmege iltizām idüp bunı (18) benüm evüme alun gidün diyü emr eyledi. Beni vezirüñ sarāyına iletdiler. Ḫalīfe yanından dönüp evine (19) geldügi gibi buyurdı. Beni ḥammama iletdiler. Dens-i ḥabsden arınup pāk oldum. Ḥammāmdan çıḳacaḳ (20) āyīne elüme alup yüzüme deñedüm. Gördüm ṣaḳallarumuñ yarusı ağarmış. Meḥāsinüm per-i ġurāb gibi şeb-reng (21) iken bāl-i ʿuḳāb gibi dü mūy olmış. Bildüm ki ol gicenüñ ḫavf u ḫaşyeti şerridür. Saġ ḳurtulduġum (22) içün Ḥaḳḳ teʿālāya şükr eyledüm. Yüz biñ altunuñ otuz biñini teslīm eyledüm. Bāḳīsine vezīr (23) kefīl oldı. Üzerümden ḥavāle ḳoduḳları müvekkilleri defʿ eyledi. Ben anuñ evinde mülāzim-i (24) der-gāhı oldum. Cümle yüz bin altunı tamām virdüm diyü ḥikāyetde tenbīh vardur ki ḫavf u ḥaşyet (25) ifrāṭ olıcaḳ civānı pīr idüp ḳīr gibi ḳara saçı şīr gibi aḳ pāk ider. **Hikāyet:** (26) Geçen ḥikāyetinüñ naẓāʾirindendür. Bu ḥikāyet Emīrü'l-Müʾminīñ Muḳtedir'üñ ḥaremi ḥıfẓına müvekkil olan (27) Ṣāfī adlu kimse ḥikāyet idüp eydür. Ḥarem ferrāşlarından Münīr Ferrāş adlu bir kimse var idi. (28) Hemīşe ḫaremde bölüginde olan ferrāşlar ile sarāyı ṣulayup süpürüp edā-yı ḫıdmet iderdi. (29) Birḳaç gün gördüm ḫıdmetine gelmedi. Niçe oldı ola diyü aḥvālin ṣorarken bir gün anı (30) bāzārda buldum. Gördüm heyʾetin bozmış. Ferrāşlar cāmesini bāzergānlar libāsına degişmiş ve ṣaḳalı (31) ferrāş iken ḳara idi. Bu birḳaç gün içinde aġarup pīr olmış. Ḫıdmet-kārlarumdan birine bunı (32) eve getür diyü ışmarladum ki anuñ aḥvālini kendüden ṣoram. Eve geldügüm gibi ḫıdmet-kār anı yanuma (33) getürdi. N'içün ḫıdmetüñi terk idüp ġayrı kāra yapışduñ diyü ṣordum. Eger banā emān

[635a] (1) virüp ṭınmayın diyü ʿahd iderseñ saña ḥaḳīḳat ḥāli söyleyin didi. Ben de emān virüp (2) didügi ʿahdi eyledüm. Başladum maʿlūmuñdur emīrü'l-müʾminīnüñ ḫıdmetinde bizüm ʿādetümüz budur ki (3) her gün ferrāşlar mehteri olan kendü eli altında olan ferrāşlar ile ḥarem-i sarāyı içine girür. (4) Dört yanını ṣularlar süpürürler

gene giderler. İttifāḳ bir gün ki benüm nevbetüm idi. Elüm altundaġı ferrāşlar ile (5) ḥarem-i sarāyı içine girdük. ʿĀdet üzere ḫıdmetümüz edā idevüz. İttifāḳ ol gün maḥmūr idüm. (6) Bedenüm sengden ṣāḳīl ve ḥaste vü ʿalīl idi. Yoldaşlaruma ben azacuḳ yatayın diñleneyin. Ḫıdmetden fāriġ (7) olduġuñuzdan ṣoñra uyanduruñ didüm. Ṣu getürmege gitdiler. Ben bir ḫalvet-ḫāne içinde (8) yatup uyıdum. Laṭīf hevāya ḳarşu yir idi. Muḥkem uyuyup ḳalmışın. Yoldaşlarum gelüp cümle ḫalvet- (9) ḫāneleri ṣulayup süpürmişler. Beni ḳaldurmaġa unıdup ḫıdmetlerin tamām itdükden ṣoñra sarāydan (10) çıḳup gitmişler. Ben sarāy içinde ḳalmışın. Uyandum gördüm aḫşām olmış. Dört yanumdan ḫāvātīn (11) āvāzları gelür. Evüñ bār-gīri içine çıḳup gizlendi. Bu ḥāli göricek cānumdan ümīdi (12) kesdüm. Göñlümden eger beni bu arada görürlerse helāk itmemek iḥtimāli yoḳdur ve bu cān (13) ḳorḳusıyla tīz didügüm gibi evüñ bār-gīri içine çıḳup gizlendüm. Ayaḳlarum dīvārlarına berkidüp (14) muʿallaḳ ṭurdum. Ṭar yir idi. Kendümi içinde muḥkem ṣıḳdum. Nā-gāh bir cāriye yuḳaru baḳa beni göre diyü (15) yüregüm ḫazān yapraġı gibi ditrerdi. Kindü namāzından ṣoñra gördüm ferrāş cāriyelerden birisi (16) gelüp laṭife bisāṭlar getürüp ḫalvet-ḫāneyi döşedi ve şarāb meclisi ārāste itdi. Az geçmedin (17) Emīrü'l-Müʾminīn Muḳtedir vāfir cāriyelerle geldi. Oturdılar yimege içmege çalup çaġırmaġa başladılar. (18) Ben cümlesin görür ve işidürdüm. Ḳaçan ise dimāġum ḳafesinden ʿaḳl murġı uçmış idi ve ruḥum nefesi (19) bedenüm şīşesi içinde ṭaralmış idi ki çatlayıṭururdı. Ne ḥāl ise kendümi ṣıḳup ḳandīl gibi ol hevāda (20) aṣılu muʿallaḳ ṭururdum. Aña degin ki gicenüñ nıṣfı geçdi. Emīrü'l-müʾminīn bir cāriyeye meyl itdi. Ġayrılar (21) ṭaġıldılar. Meclis ḫālī olup hemān emīrü'l-müʾminīn ile ol cāriye ḳaldı. Ḳaṣd itdüm ki oradan (22) inüp bir āḫer kūşede varup saḳlanam. Nā-gāh göreler diyü gene iḳdām idemedüm. Bu ḫavf u ḫaşyet ve vehm [ü] ḫayretle (23) ṣabāḥa degin orada ḳaldum. Ṣabāḥ olıcaḳ emīrü'l-müʾminīn ve cāriye ḳalḳup oradan gitdiler. (24) Az geçmedin hevā germ olup sarāy için suluyacaḳ vaḳt geldi. Nā-gāh ferrāşlar ḥarem içine girüp (25) ʿādetleri üzere uzun ḫıdmetlere başladılar. Ben de oradan inüp aralarına ḳarışdum. Baña (26) ḳanda idün didiler. Ben de hīç ṭınmañ ve benüm ḳatuma şerīk olman. Ḳıṣṣam uzundur didüm. Anlar ne ʿaceb ṣaḳaluñ (27) aġarmış didiler. Anlardan bir miḳdār ṣu alup ben de meşiñümi ışlatdum ve ḫıdmetlerin tamām itdüklerin (28) den ṣoñra anlar ile ṭaşra çıḳdum. Ṭoġrı evüme gelüp bu ḳorḳıyla yatdum. Niçe zamān ḥaste (29) oldum. Bir pāre saġalduġum gibi Allāh ile ʿahd itdürmege artuḳ maḥlūḳ ḫıdmetin itmeyem. Olanca (30) aḳçemi bāzergānlıḳ metāʿına

virdüm. Ticāret ideyorurın. Ḫayr u bereketi daḫı var. Ḫaḳḳ teʿālāya şükr (31) idüp geçiniyorurın didi. **Ḥikāyet:** ʿAli Nāḳıd eydür. Emīrü'l-Müʾminīn Muḳtedir'üñ ḫilāfeti (32) zamānında Baġdād'da maḥbūslara itmek vermek ḫıdmetin iderdüm. Bir gün zindānda gördüm bir kimse (33) elinde ayaġında bend u zencīr-i girān var idi. Bunlardan ġayrı arḳasından otuz batmān demürden

[635b] (1) bir kerpüç getürürdi. Aña ey müslümān bu ṭarīḳ ile ḥabs u taʿẕībüñe ki bāʿiṣ ne oldı didüm. Ol da (2) maẓlūmın hīç bundan ġayrı cerimem yoḳdur ki bir gice bāzār-ı Yaḥyā'da bir dostumuñ evinde aḫşāmladum. (3) Aḫşām yimegin yidükden ṣoñra anuñla avurda boşanmışuz. Geç ḳalmışın uyḳu vaḳti oldı. Ḳalḳdum (4) evüme gitdüm. Yolda giderken ḳulaġuma ʿasesler āvāzı çalındı. Gördüm bir dükkān öñinde vāfir ḳamış deste (5) leri yatur. Tīz anlaruñ arasına gizlendüm ki ʿasesler gelüp geçdüklerinden ṣoñra ḳalḳup (6) evüm yolına revāne olam. İttifāḳ ʿasesler fenārlar ve meşʿaleleriyle oraya uġraduḳları gibi içlerinden (7) biri belki şu ḳamış yığını arasına ādem ṣaḳlandı ol didi. Meşʿaleyi şemʿ üzerüme getürdiler. Ḳamışuñ (8) içini aradılar. Gördüm meger gelmedin henūz bir ādemi tāze boġazlayup getürmişler. Yanumda ḳamış içinde (9) ṣaḳlamışlar imiş. Ṭurmayup ḳanı aḳar gögsi üzerinde bir bıçaḳ ḳomışlar ṭurur. Beni de anda ḳamış içinde (10) buldılar. Bunı senden ġayrı kimse öldürmemişdür diyü beni ṭutdılar. Envāʿ-ı taʿẕibler ve teşdīdler eylediler. (11) Çün ben öldürmemişdüm. İḳrār eylemedüm. Ol ḳan benüm üzerüme ṣābit olmadı. Baġdād'uñ be-nām u maʿrūf kimselerinden (12) niçe yarar kimseler benüm ʿiffet ü ṣalāḥuma şehādet itdiler. Kimse dinlemedi. Āḫir beni gördügüñ gibi üslūb ile (13) ḥabs eylediler. bī-günāh on altı yıldur bend ü zindān çekerin. Bu miḥnete mübtelāyın. Gene bu cümle ile (14) bu niçe müddetde yine bir sāʿat Ḫaḳḳ teʿālānuñ luṭfından ümīd ü recāyı kesmedüm. Göñlüm anuñ keremine (15) bağlıdur. Umarın benüm üzerüme ḫalāṣ ḳapusın aça didi. Biz anuñla bu sözi söyleşürken nā-gāh (16) bir ġavġā ḳopdı. Zindān ḳapuların uvatdılar. Cümle içindeki maḥbūslar ḳaçdılar. Ol daḫı ḳaçdı. (17) Ben ġavġanuñ aṣlı nedür diyü ṣordum. Meger şehr içindeki levendler baş ḳaldurup ʿases başını (18) Nāzük'i öldürmişler. Fitne-i ʿaẓīme ḳopmış. Zindān ḳapusını bozan anlar imiş. Gūyā ol bī-çārenüñ (19) ḫalāṣı içün müsebbibü'l-esbāb bu sebebi ḳayurmış. Ekreme'l-ekremīn anuñ ümīd u recāsı ḫuṣūlına (20) bunı feṭḥ-i bāb eylemiş. Bu ḳıṣṣada ḥişşe vardur ki her ne esīr-i belā ki Ḫaḳḳ teʿālā faẓl u kereminden ümīd-vār (21) ola. Ekremü'l-ekremīndür. Elbette anı maḥrūm ḳomaz. ʿĀḳıbet bağlu işlerini açar anı sizmedügi yirden (22) ḫalāṣ

eyler. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn Feraḥ-ı (23) Reḥcī'ye ki muḳarrebān-ı ḥażretinden idi. Bir ḥuṣūṣda incindi. Buyurdı anı ḥabs eylediler. Kendüsi (24) eydür çün beni emīrü'l-müʾminīn fermānıyla zindāna iletdiler. Ḫalīfenüñ erkān-ı devlet ve aʿyān-ı ḥażretinden (25) dāmen-i şefāʿatine döşenmedük kimse ḳomadum. Hīç birisi beni dilek itmege iḳdām idemedi. Cümleden (26) dostlarumdan meʾyūs olup biʾẕ-żarūrī maḥbūs oldum. Yüzüm āferide-kār-ı ʿalem dergāhına tutup (27) ümīdüm gözini anuñ raḥmeti cenābına dikdüm. İʿtimadum şefḳat ü merḥametine tamām müstaḥkem eyledüm. Ol gice (28) zindānda yatmaḳ baña nihāyet güç geldi. Ziyāde ıẕṭırāb eyledüm. Der-gāh-ı Ḫaḳḳa niyāz itmekden gözüme (29) uyḳı gelmedi. Āḫir ki ṣabāḥa yaḳındı gözüme bir miḳdār uyḳu geldi uyudum. Rūḥ ʿālem-i ervāḥ (30) seyrine vardı. Der-gāh-ı Haḳḳ'a nāle eylemekden görüp bir kimse yanuma gelüp bir beyt oḳudı ki ol (31) mıṣrāʿı budur. **Beyt:**

Lemmā etā feraḥan min Rabbihī ferecā

Yaʿnī Vaḳtā ki Feraḥ'a Rabb'inden ferç. Yaʿnī ḥabsden ḳur (32) tılmaḳ geldi didi. Gözüm açup gördüm ve rūḥum bu kelam-ı feraḥ-peyām zevḳi ile tamām revḥ [ü] rāḫatdadur. (33) Ḫudā-yı teʿālā'ya şükr idüp elbette vāḳʿa bir ṣemeresi ẓāhir olur. Bunuñ taʿbīri inşāʾa'llāh

[636a] (1) ḫayrdur didüm. Az geçmedin gördüm ḥavāṣṣından birisi zindāna gelüp bugün ʿAbdu'llah bin Ẓāhir (2) seni emīrü'l-müʾminīne vāfir terbiyyet itdi. Mesrūr ḥādım dilek eyledi. Günāhuñı afv itdürdi. (3) Saña Fārs u Ehvāz memleketlerinüñ begligin muḳarrer eylediler didi. Ben bu beşāret ḫaberin söyleşürken (4) ḥażret-i ḫilāfet-penāhuñ ḥavāṣṣı irişüp beni ol mesken-i belādan çıḳarup ṭoġrı (5) emīrü'l-müʾmīnüñ ḫalvet-ḫānesine iletdiler. Vilāyet-i Fārs u Ehvāz sancağı ile baña (6) bu sancāġa beg olanlar ḫilʿatin geydürüp ve yaraġum görmek içün elli biñ aḳçe inʿām (7) virdiler. Varup emīrü'l-müʾminīn elin öpdüm. Ḫalḳdan ümīdi kesüp ḫaliṣ-i ümīdümi (8) Ḥaḳḳ teʿālā cenābına baġlamaḳ ile kār-sāz-ı ʿālem aḥvālümi ḳayurdı. Ḫızāine-i ġaybından miḥnet ü belāmı (9) devlet ü ġınāʾime mübeddel eyledi. **Ḥikāyet:** Erbāb-ı ḥaḳīḳatüñ ve aṣḥāb-ı ṭarīḳatüñ (10) ittifāḳları bunuñ üzerinedür ki kişinüñ ümīd-vār olmaḳ ṣabr māyesi olduġı gibi Ḫudā-yı ʿazze ve celle (11) ḥüsn-i ẓann olmaḳ ümīd-vārlıḳ māyesidür. ʿĀdet-i kirām bunuñ üzerinedür ki her kimse ki anlara nīk- (12) gümān olsa elbette anı ḫˇān-ı iḥsānlarından maḥrūm eylemezler. Ümīd-vār olanlar gibi anlar da ol (13) ḫˇāndan

nevāle alurlar. Ammā ekreme'l-ekreminüñ ʿādeti budur ki ümīd-vār olanlara umduḳlarundan (14) ziyāde virür. Cemāl-i maṭlūbı anlara ġalḳdan yeʾs u ḥırmān mertebesinden ṣoñra gösterür. (15) **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördinci Ḳısmından Dördinci Bāb ki Duʿālar Teʾşīrinde ve** (16) **Şol Kimseler Ẕikrindedür ki Duʿā Berekātı ile Belālardan Ḫalāṣ Olmışlardur**. Āgāh ol duʿā (17) maḳṣūdlar ḥuṣūline vāsıṭa ve murādlara vesīledür ki nite-ki Ḥaḳḳ u subḥānehu ve teʿālā kemāl-i kereminden Ḳurʿān-ı (18) Ḳadīm'de duʿānuñ ḳabūline vaʿde-i kerīme idüp **Üdʿūnī estecib lekum.**[93] Yaʿnī siz baña duʿā idün ki ben de (19) sizüñ içün duʿāñuz ḳabūl idem diyü buyurur ve seyyidü'l-mürselīn ʿaleyhi'ṣ- ṣalavāt (20) **Er-raḥmanu'd-duʿā'ü hüve'l-ʿibādetü.** Yaʿnī ʿibādet dirseñ duʿādur diyü buyururlar. (21) Anuñ'çün ki duʿāda olan ḫāṣıyyet sāʾir ʿibādetlerde yoḳdur ve sāʾir ʿibādetlerüñ (22) revnaḳı duʿā iledür. Duʿā ʿibādetinden hīç kimse maʿzūl olmaz. Ṣavm ʿibādetine giceler (23) içre dün buçuḳlarında icāzet virilmemişdür. Duʿāya giceler māniʿ degül. Belki anı gökler (24) yüzine rāfiʿdür. Eger namāz ʿibādeti ise evḳāt-ı maʿniyyesi vardur. Andan ġayrı da (25) cāʾiz degüldür. Ṣavm ʿibādeti ise gündüz maḫṣūṣ olduġı gibi yılda bir aya (26) maḫṣūṣdur. Zeḳāt ʿibādeti ise yılda bir kerre olur ve ġanī olanlar maḫṣūṣdur ve ḥac (27) ʿibādeti ise ʿömrde bir kerre olur ve saġ u sālim olup yolda emīn olmaḳ şartı ile (28) aġnāʾya farżdur. İllā duʿā ʿibādeti ki hīç aña bir māniʿ yoḳdur. Pākden ālūdeden rencūrden (29) ġanīden ve faḳīrden ve ṣaġīrden kebīrden gicede ve seḥerde seferde ḥażarda ve bi'l-cümle (30) aḥvāl-i ʿömrden her ḥālde ve sāʿatde ve emākin-i ʿālemden her mekānda duʿā ʿibādetin itseñ (31) olur. Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā ḳabūl idicidür. Bu ḳadar vardur ki baʿżı duʿanuñ ʿale't- (32) taʿcīl ḳabūl olınduġı ẓāhir olur. Baʿżı īrādāt-ı Ḥaḳḳ ile teʾḫīr olınur. Baʾde zamānin (33) ẓāhir olur. Dünyevī murādlardan baʿżı da olur ki duʿā ile ḳabūl olur. Ammā dünyāda

[636b] (1) tevaḳḳuf olınur. Hīç eṣeri ẓāhir olmaz. Velī āḫiretde dünyāda istedüginüñ iẓʿāfı (2) virilür. Duʿānuñ ḳabūli orada ẓāhir olur. Pes bu bāb şol kimselerüñ ḥikāyātını (3) müştemildür ki dermāndelik zamānında eli duʿā ʿurve-i vüṯḳāsına urdılar. Ḥaḳḳ teʿālā da duʿāların (4) ḳabūl idüp anları mübtelā olduḳları belādan ḫalāṣ eyledi. **Ḥikāyet:** Ferec Baʿde'ş-Şidde (5) kitābında mezkûrdur. Caʿfer-i ʿAbīd eydür. Bir vaḳtde Ebū Süfyān bin ʿUyeyne'ye vardum. Gördüm ḫıdmetine (6) bir pīr ṭurur. Aña ol ḥikāyeti bize söyle didi. Pīr de başladı ʿAbdu'llāh Ḥımyerī bir gün (7) şikār üzere gezerken bir

[93]Bana duâ edin, duânıza cevap vereyim (Mu'min 60).

yılan öñine geldi. Bańa meded idesin tā Ḥudā-yı teʿālā da sańa meded (8) irişe. Şol günde ki anuñ raḥmetinden ġayrı hīç penāh yoḳdur didi. ʿAbdu'llāh kimden (9) meded ideyin didi. Yılan şol düşmenümden ki ardumca geliyordur. Bańa ḳaṣd itmişdür (10) didi. Ḥımyerī açıvirdi. Yılan girdi ḳarnı üzerinde ḳıvrılup yatdı. Yine (11) etegin örtüp anı ṣaḳladı. Bir saʿātden gördiler. Elinde bir ʿüryān ḳılıçıyla bir kimse çıḳa (12) geldi. Öñümden bir ḳara yılan ḳaçdı. Buraya beri gitdi. Hīç gördüñüz mi didi. ʿAbdu'llāh (13) işte burada görinür nesne yoḳ didi. Ḥerīf geçdi gitdi. Bir sāʿatden yılan (14) ḫaşmum gitdi mi didi. ʿAbdu'llāh gitdi. Sen de var yoluña git didi. Yılan yoḳ seni (15) ṣoḳmayınca gitmezin. Senüñle ḫod benüm ʿadāvetüm var. İdügin ki bilürdüñ düşmene yine iʿtimād itdüñ. (16) Ḳorḳusuz aña ḳaftānuñ içine girmege neye yol virdüñ? Elbette seni helāk itmeyince (17) ḳomazın didi. ʿAbdu'llāh ben sańa [eylük] itdüm sen muḳābelede bańa yaramazluġ mı idersin didi. (18) Eylük itdüñse maḫalline itmedüñ. Senüñle ḫod düşmenligümi bilürdüñ beni neye esirgerdüñ? Atum devem māl (19) u ḫazīnem yoġ idi ki sańa virmek iḥtimāli ola. Anlara tamaʿ iderdük. Düşmene şöyle meccānen eylük (20) itmegi eylük ṣanma. Elbette seni ṣoḳar öldürürin tā ki ġayrı ādem oġlanlarına daḫı senden ʿibret (21) ola ve düşmene iʿtimād itmek cāʾiz degildügin bileler didi. ʿAbdu'llāh çün elbette didügüñ idersin (22) bārī bańa şol ṭaġ etegine varup iki rekʿat namāz ḳılup tevbe vü istiġfār idince emān (23) vir didi. Ol ṭaġ etegine degin anuñla vardı. ʿAẓīm yılan idi. Ādem muḳāvemet itmege ḳabil (24) degül idi. ʿAbdu'llāh namāza ṭurup derūndan Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a duʿā vü niyāza başladı. İlāhī (25) Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de **İnnā lā nuḍīʿu ecre men aḥsene ʿamelā.**[94] Yaʿnī ben eylük idenüñ ecrini żāyiʿ (26) itmezin diyü buyurursın. Bu yılan göriyorursın bańa ġadr itdi. Benden ʿavn ü ʿişmetüñ dirīġ (27) eyleme didi. Kendüsi eydür. Bu duʿāyı itdügüm gibi ben de bir ʿaceb ḳuvvet ẓāhir oldı. Şöyle ki (28) şıḳsam demüri mum iderdüm. Hemīn elüm uzadup ejder miṣālüñ boġazını berk ḳavradum. (29) Ḳuvvet ile muḥkem şıḳdum. Şöyle ki süstledi bilüme kemer gibi ṭolaşup beni iḥāṭa itmişken kendüyi (30) şalıvirdi. Tīz bir ṭaş ile urup başını ezdüm. Duʿā vü tażarruʿum berekātında Ḥaḳḳ teʿālā (31) beni anuñ gibi düşmen şerrinden ḫalāṣ eyledi. Andan maʿlūmum oldı ki ġarḳ-āb-ı belada duʿā (32) gibi sefīne-i ḫalāṣ olmaz imiş. Nite-ki resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhe ve sellem **Ed-duʿāʾü silāḥu'l-** (33) **müʾmin.** Yaʿnī duʿā müʾminüñ yaraġıdur diyü buyurır ve bu ḥadīṯ-i şerīfüñ maʿnāsından Pārsī

[94]Elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayi etmeyiz (Kehf 30).

[637a] (1) bir beyt dimişler ki Türkī ile tercümesi budur. **Beyt:**

[Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün]

Her kişinüñ duʿā ṣalāḥıdur

Müʾminüñ ṣakın ol silāḥıdur

Ḥikāyet: ʿAmr Esāmī eydür. Bir vaḳtde bir ʿaẓīm belāya mübtelā oldum. Anuñ (3) altında ṭāḳatüm ṭaḳ oldı ve māh-ı ṣabrum meḥāḳa irişdi. Hīç vech ile ḥalāṣa çāresine (4) istiḥāre mecāli ḳalmadı. Āḫir Yaḥyā bin Ḫālid'e vardum ki zühhād-ı zamāne idi. Hergiz tīr-i duʿāsı (5) icābet nişānından ḫaṭā itmezdi. Anuñ duʿāsından istimdād eyledüm. Baña gökden ḥavādiṯ (6) ʿaskeri nüzūl itdügi vaḳtde hīç aña ṣabr gibi ḥiṣār olmaz didi. Ben de ṣabr itmege yürek (7) gerek yüregi ġam leşkeri tārāça virdi. Baña bir duʿā ile meded idüñ didüm. Yab yab dilin (8) depretdi. Cenāb-ı ʿizzete bu söz ʿarż eyledi. Ben ḳalḳup gitdüm. Ol giceyi ol belā ḳorḳısı (9) yla yılan ṣoḳanlar gicesi gibi geçürdüm. Ṣubḥ-ı ṣādıḳ ʿalāyimi āşikār olduġı gibi Ḫaḳḳ (10) teʿālā beni ol ʿazīzüñ iḫlāṣıyla duʿāsı berekātında belādan ḫalāṣ eyledi. **Ḥikāyet:** (11) Dirler ki Sulṭān ʿAlāʾü'd-Devle pādişāh iken bir vaḳtde Ġazneyn vilāyetinde beş gün beş gice (12) muttaṣıl yaġmur yaġup hīç dinmedi. Müslümānlaruñ aḥvāli müşkil oldı. Evler ḫarāb olmaġa başladı. (13) Ḫalḳ müteḥayyir oldı. Üzerlerine bela seyli ḫurūşān eyledi. Zaḥmetleri ḥadden geçüp (14) belki cümle vilāyet ḫarāb olur diyü iʿtiḳād eylediler. Pādişāh ʿAlāʾü'd-Devle reʿāyanuñ belki (15) ʿamme-i berāyānuñ bu ıżṭırāb u inḳilābların göricek yüzin yire ḳoyup dilin münācāta depretdi. (16) İlāhī cümle yalan söyleyiciler ḥāliyā cihānuñ ḫarāb olmasına ittifāḳ eylediler. Anlaruñ iʿtiḳādleri (17) buṭlānına sen burhānuñ iḳāmet eyle. Anlaruñ taṣṣavvurları fāṣid olduġı ẓāhir olsun diyü duʿā (18) eyledi. Ḫaḳḳ subḥānehu ve teʿālā ḥażretleri fi'l-ḥāl anuñ duʿāsını ḳabūl idüp yaġmurı diñdürdi. (19) ʿAmme-i reʿāya vü berāyā rāḥat oldılar. Bu ḥikāyet pādişāhlaruñ ṣafā-yı ʿaḳīdelerine delil-i rūşendür. (20) Pes her pādişāhuñ ki raʿiyyetine ṣafā-yı ḥāṭırı olup anlar ḥaḳḳında niyyeti ʿadl ü ḫayra olsa (21) reʿāyāsı ḥaḳḳında her ne ki duʿā itse icabete maḳrūn olur inşaʾa'llāh teʿālā. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (22) bir vaḳtde bir kimsenüñ Faẕl bin Rabīʿ yanında bir ḥāceti düşdi varup aña ol ḥācetini ʿarż (23) eyledi. Revā itmek'çün muḥkem yalvardı. Ḳābil olup revā itmedi. Yanından ḥāyib u ḫāṣir döndi. (24) Ṭoġrı bir mescide varup içine girdi. Ḫaḳḳ teʿālā der-gāhına tażarruʿ başladı. Ḫudāvendā (25)

ḥācetüm n’idügin sen bilürsin. Saña gizlü nesne yoḳdur Faẕl bin Rabīʿ’a vardum. Ḥācetüm (26) revā itmedi. Anuñ’çün ki benüm gibi maḫlūḳ-ı ʿācizdür. Elbette ḥāṭırı seʾāmet ü saḳāmet ü melāletden ḫālī (27) degüldür. Senüñ ḳapuña geldüm ki ḥācetüm revā idesin ki cümle vaṣflardan münezzehsin. Beni ḳapuñdan (28) maḥrūm gönderme diyü duʿā itdi ve hemīn sāʾat ṭaşra çıḳup Faẕl bin Rabīʿ’uñ yolı (29) bekleyüp ṭurdı tā ki Faẕl ḫalīfenüñ dīvānından dönüp evine giderdi. Öñine (30) uġraduġı gibi ilerü varup ʿinānına yapışdı. Senüñ ḳapuña vardum. Ḥācetüm revā eylemedüñ. Beni (31) nevmīd dönderdüñ. Ḥaḳḳ teʿālā der-gāhına varup yalvardum. Ḥācetüm andan istedüm. Yaḳīnüm vardur ki (32) ḥācetüm ol ḳabūl ider. Saña iḫtiyāç ḳalmaz didi. Herīfüñ böyle itdügini Faẕl’a didügini Hārūn (33) er-Reşīd’üñ ṣāḥib-i ḫaberlerinden birisi ḥużūrına irişdürdi. Yarındası Faẕl öñine girdügi

[637b] (1) gibi tīz ol kimsenüñ evine var. Ḥācetini revā eyle diyü buyurdı. Faẕl ḫalīfenüñ ferman ile ol (2) kimsenüñ ḳapusına varup ḥāceti ne ise revā eyledi. Maḳṣūdı ḥāṣıl oldı. Yaḳīnen bildi (3) her kimse ki kendü ḥācetin ḫulūṣ-ı ḳalb ile āferide-kār-ı ʿālemden dileye ḫalḳdan muʿāvenet olmazsuzın (4) ol anuñ kārına kifāyet ider. **Ḥikāyet:** Süleymān Mücellidī eydür. Manṣūr’uñ daḫı rāyet-i ḫilāfeti (5) menṣūb olmadın evvel-i ḥālinde bir gün anuñla Hişām bin ʿAbdu’l-Melik yanına gitdük. Hişām’uñ ḳarındaşı (6) Mesleme bin ʿAbdu’l-Melik’le Manṣūr’uñ dostluġı vardı. Raṣāfe’ye irişüp Mesleme’nüñ evine ḳonduḳ. Mesleme (7) çoḳ luṭf itdi ve ḳarındaşı Hişām’a Manṣūr geldi aña bir nesnecük gönderüñ dönsün gitsün (8) didi. Hişām bin ʿAbdu’l-Melik Mesleme’ye beş yüz aḳçe virüp Manṣūr’a vir. Ammā hemān bu gice şehrde (9) ṭurmasun çıḳsun gitsün didi. Mesleme daḫı kendü yanında beş yüz aḳçe daḫı ḳatup (10) biñ aḳçeye irişdürdi. Manṣūr’ı çaġırdup virdi. Hişām binmek içün bir merkeb (11) kiraladı. Manṣūr merkebe bindi. Tūşe-dānı altına aldı. Ben öñince piyāde hemān ol gice (12) şehrden çıḳup yola revāne olduk. Ṣabāḥ oldı. Nā-gāh ıraḳdan Hişām’ı gördük (13) gelür. Meger şikāra çıḳmış imiş. Hengāmesiyle peydā oldı. Manṣūr baña yoldan (14) ayrılalum. Varup bir yirde ṣabāḥ namāzın ḳılalum. Ol geçsün gitsün didi. Yolda (15) ṣapduġumuz gibi Hişām bizi gördi. Ḳarındaşı Mesleme’ye şu merkeble giden kimdür diyü ṣordı. (16) Ol da ʿAmmi-zādeñüz Manṣūr bin Muḥammed bin ʿAlī bin ʿAbdu’llāh bin ʿAbbās’dur ki dün aña beş yüz aḳçe (17) inʿām idüp baña virmiş idüñüz. Aña bunı vir. Ammā di hemān ṭurmasun şehrden çıḳsun (18) gitsün diyü buyurmışduñuz. Ben de aḳçeyi virdüm ve fermānuñuzı didüm idi. İşde bir merkeb (19) kirālamış fermānuñuz

üzere bu gice şehrde gidiyoruz didi. Hişām'a bundan raḥm gelüp tīz (20) buyırdı. Kendüye yidek çekdiler. Bindügi atdan indi. Ḫavāṣṣında bir ḫıdmet-kārıyla Manṣūr'a (21) gönderdi. Var bu atı ilet ata binsün didi. Ḫıdmet-kār getürdi. Kendüsi namāza meşġūl idi. (22) Ḫıdmet-kārdan ben atı alup ṭutdum. Ḫıdmet-kār döndi. Namāzdan fāriġ olub kendüsi (23) ḫalīfenüñ eyeri uyanı ile müretteb atına bindi. Ben merkebe bindüm giderdük. İşrāḳ namāzı vaḳti (24) olıcaḳ namāz ḳılmaġa indi. Ben atını ṭutdum. Altı rekʿat [işrāḳ] namāzı ḳılduḳdan ṣoñra başını secdeye (25) ḳodı. Ben işidürdüm secde içinde bārī Ḫudāyā senden dilerin. Muḥammed ḥürmet'çün Hişām'uñ (26) beni atına bindürdügüñ gibi taḫt-ı ḫilāfete daḫı bindür diyü duʿā iderdi. Birḳaç kerre secde (27) içinde bu duʿāyı tekrār itdükden ṣoñra başın secdeden ḳaldurdı. Bāña hīç yiyecek var mıdur (28) didi. Tūşe-dānı yaʿnī sufreyi öñine getürdüm. İçinde pāk u pākīze laṭīf ṭaʿāmlar var idi. (29) Mesleme müheyyā itmişdi. Bāña otur didi. Oturup yirken nā-gāh yanumuza bir saʾili geldi. Suʾāl (30) eyledi. Manṣūr Allāh vire diyü sāʾili ṣavdı. Nesne virmedügine sāʾil öñümüzden maḥrūm geçdi (31) gitdi. Gitdükden ṣoñra Manṣūr aña nesne virmedügine pīşmān oldı. Bāña sufreyi ḳaldur ardınca (32) segird ola ki ardından irişesin. Sufreyi aña vir içinden alabildügi ḳadar alup yisün didi. (33) Ben de sufreyi alup gitdüginden yaña sāʾilüñ ardına düşüp gitdüm. Ardınca vāfir segirdüp

[638a] (1) hele āḫir aña irişdüm. Gördüm bir pīr-i ʿazīzdür ey şeyḫ-i büzürg-vār ol oturan civānı ki (2) suʾāl idüñ kimdür bilür misin? Peyġamberüñ ʿammi-zādesidür. Bu sufreyi senüñ ḫıdmetine gönderdi. (3) Al bu beyābānlıḳda azıḳ idin ki żāyiʿ olmayasın didüm. Pīr sizüñ ṭaʿamuñuza benüm iḥtiyācum (4) yoḳdur. Velī ol kimseye benüm aġzumdan söyle. Şimdi ki başın secdeye ḳoyup Ḫudā-yı teʿālāya (5) münācāt u ʿarż-ı ḥācāt itdi. Yā Rabbī Hişām'uñ atına bindürdügüñ gibi taḫtına da (6) bindür diyü duʿā itdi. Ḫaḳḳ teʿālā da duʿāsın ḳabūl eyledi. Ḫalīfe olur ammā Ḫudā-yı teʿālānuñ da duʾā (7) ḳullarıyla oñatça dirilsün didi ve öñümden yil gibi geçüp ġāʾib oldı. Ben dönüp (8) Manṣūr yanına geldüm. Ḳıṣṣayı ḥikāyet eyledüm. Diriġā Ḫıżr idi niçe ṭuymaduḳ didi. Binüp (9) ol beyābān içini ol gün segirdüp araduḳ. Ġubārına daḫı irmedük. Bunuñ üzerine (10) bir müddet geçdükden ṣoñra Manṣūr ḫalīfe oldı. Āfitāb-ı devlet-i beni ʿAbbās ṭulūʿ eyledi. (11) **Ḥikāyet:** Bir vaḳde ṣāḥib-i devletlerinde birisi bir ʿālim-i kāmilden ṣordı. Duʿā ḥaḳḳında (12) ne dirsin ve nice [duʿā] itmek gerek ve duʿānuñ teʾsīri nedür ne vech ile olur didi. ʿĀlim eger şerʿ icāzet (13) virmese āferide-kār-ı

ʿālem **üdʿūī**[95] dimekle duʿāya emr itmese belki ʿubūdiyyet ḳul duʿā ʿinānını çeke (14) ṭutmaḳ idi. Anuñ'çün ki Ḥaḳḳ teʿālā ḳulınuñ żamīrinde ne vardur bilür. **ʿĀlimü's-sırru ve'l-ḫafiyyāt**[96] (15) ve reʿfet ü şefḳatine daḫı nihāyet yoḳdur. **Raʾūfun bi'l-ʿibād.**[97] Kemāl-i şefḳatinden duʿā itmeden de virür (16) ḳulınuñ murādını. Anı duʿā ile iltibās itmek nevʿ-i ibrām u ilḥāḥı mūriṣdür. Rıżā vü teslīm maḳāmından (17) ḫurūc gibidür. Pes ḥāmuşlıḳ cenāb-ı ʿizzetinde edebe yaḳınur ḳadar ḳulluġa lāyıḳ olan duʿāyı (18) çeketutmaḳdur. Anuñ'çün Süfyān bin ʿUyeyne ḥażretlerinden ṣorup Ḥaḳḳ teʿālā ḥażretine niçe (19) çaġıralum dilinden ḥāceti nice dileyelüm didiler. Cevāblarında hemān duʿā vaḳtinde Ḫudā-yı teʿālāya (20) temcīd u tehlīl idüñ. Ḥācetüñüzi dilüñüze getürmekden ṣaḳınuñ ki Ḥażret-i Muḥammed (21) Muṣṭafa ṣalātu'llāh ʿaleyhi ve sellem bir ḥadīṯ-i ḳudsīde Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālādan şöyle ḫaber virür ki (22) **İzā eşġale ʿabdī ṯenāʾühū ʿaleyye ʿan mesāʾiletī aʿṭaytühū efḍale mā uʿṭiye's-sāʾilūne.**[98] Yaʿnī ḳaçan benüm ḳulumı (23) baña ḥamd u senā itdügi benden ḥācetin dilemekden alıḳoṣa benüm tesbīh u tehlīlüm itmek ile (24) ḥācetini dileyimese ḳalsa ben aña ḥācetin dileyenlerden artuḳ virürin diyü buyurur. (25) Pes ḳuluñ maḥż-ı iḫlāṣ u murāḳabe ve ṣıdḳ u yaḳīni ḥaḳīḳat isticābdur ki Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de (26) aña **fe'lyestecībū lī.**[99] Yaʿnī benden murāduñuzın revā itmek isteñ dimek ile ṣarīḥ emr vardur. (27) Çün ḫālıḳ-ı ʿālemüñ evāmirine inḳıyād u imtiṯāl ve nevāhisinden iʿrāż u ictināb itse (28) Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā da anuñ murād u maḳṣūdını ḥāṣıl ider. Diline getürmezse de ḥācetin (29) revā ider. Anuñ'çün ki ḳāl diliyle degüldür. Ḥāl dili ile ol tażarruʿ u duʿādur. Ammā bu mertebe (30) Ḥaḳḳ teʿālānuñ ḫullāṣ-ı ʿibād ve zühhād u ʿubbādı mertebesidür. Saʾir ḫalḳuñ aḥvāli böyle (31) degüldür. Anlar dil ile duʿā itmege meʾmūrlardur. Şöyle ki maḳām-ı ıżṭırārda iḫlāṣ ile Ḥaḳḳ teʿālānuñ (32) esmāʾ-i ḥüsnāsını yād yād idüp zārīlıġla duʿā itseler Ḫudā-yı teʿālā kemāl-i kereminden anı (33) ḳabūl ider ve ḥükemā-yı evāʾil u evāḫiruñ ekṯeri bunuñ üzerine dururlar ki duʿā vaḳtinde

[638b] (1) ve ṭaleb-i ḥācet zamānında eşkāl-i kevākibde istiḳāmetde gerek. Ṭāʿli-i vaḳtde iki kevākib-i saʿd (2) ḳıranda olup nuḥūsetden ḥālī olmaḳ gerek. Duʿānuñ teʾṯīrinde ṣıḥḥat-ı niyyet u tażarruʿ ve girye (3) u zārī ve ḳurbān u ṣadaḳāt mufīd olduġı

[95]Bana dua edin (Mü'min 60).
[96]Açık ve gizli şeyleri bilici.
[97]Allah kullarına çok şefkatlidir (Bakara 207).
[98]Bir kulum benim zikrimle meşgul olmasından dolayı kendi ihtiyaçlarının talebini unutursa ben o kuluma kendisi istemezden evvel in'am ve ihsan ederim.
[99]O halde benim davetime uysunlar (Bakara 186).

gibi bu daḫı müfīddür. Bu ẕikr olınan aḥvāle (4) kevākibüñ daḫı saʿadet-i eşkālī zamānı munẓam olsa duʿānuñ teʾşīri daḫı ḳavī (5) olur dirler. Bu müʾeyyeddür ki rivāyet iderler. Ol yıl ki Emīrü'l-Müʾminīn Ḥażret-i ʿÖmer'üñ raḍiya'llāhu (6) teʿālā ʿanh eyyām-ı ḫilāfetlerinde ḳaḥṭ-ı ʿaẓīm oldı. Yaġmur yağmadı. Ḥarāret ü yübūsetden (7) mezāriʿ ü nebātāt yandı küle döndi. Anuñ'çün ol yıla ʿāmmü'r-remmāde didiler. Ḫalḳ-ı vilāyet be-ġāyet (8) muẓtarib olup Ḥażret-i Emīrü'l-Müʾminīn ʿÖmer'den raḍiya'llāhu anh istidʿā itdiler ki ḫalīfeyle (9) istidʿāya çıḳup duʿā ide. Ḥaḳḳ teʿālādan yaġmur isteye ve ʿAbbās ḥażretlerin ki ʿamm-i peyġāmberdür. (10) Şefīʿ getüre tā ki rāzıḳ-ı ʿālem ḫalḳı ḳaḥṭ-ı mużāʾaḳasından ḫalāṣ ide. Ol Ḥażret-i ʿÖmer (11) raḍiya'llāhu teʿālā anh **Hel beḳa min nevʾi'ş-Süreyyā şeyʾen**. Yaʿnī görüñ Şüreyyā yıldızınuñ ṭoğmasından (12) ṭolınmasından ki erbāb-ı nücūm yanlarında yaġmur ʿalāmetidür. Hīç eşer bāḳī midür diyü buyurdı (13) ve rivāyet iderler. Ḥükemā-yı Yunān Ḥaḳḳ teʿālādan ḥāceti ol vaḳt dilerlerdi ki Müşterī (14) yılduzı vasaṭu's-semāda reʾs ile Zühre ṭāliʿde ola idi ve ḥükemādan baʿżı duʿāyı ol vaḳt (15) itmek gerek ki saʿdeynden biri ṭāliʿde biri rābiʿde ve āfitāb ḳavī-yi ḥāl ola ve hīç naḥsından (16) birisi ṭāliʿe nāẓır olmaya ve māh naẓar-ı saʿd ile bir mesʿūde nāẓır olup ḥācet ḥaḳḳında ṣāḥibine mensūb (17) olan yılduzlardan birine ittisal-i maḥmūdla ide dirler ve Yaʿḳūb bin İsḥāḳ el-Kindī raḥmet'ullahi (18) ʿaleyh şol risālesindeki maḥsūṣ duʿā ḥaḳḳında teʾlīf eylemişdür. Şöyle getürür ki her kāh ki (19) ay ve ʿUṭārid yılduzı Ḥamel burcınuñ yigirmi bir derecesinden kevkeb-i ḫażīble ḳırān ideler. Duʿā ḳābūl (20) olacaḳ vaḳtdür. ʿAle'l-huṣūṣ ṣıḥḥat-i beden ve ʿiffet-i nefse müteʿalliḳ olan ḥācet bu vaḳtde dilense (21) elbette maḳbūl olur ve eger ẕikr olunan burcuñ meẕkūr derecesinde āfitāb u ʿUṭārid ve Ḥażīb (22) üçi ḳırān itseler her ne duʿā ki ġanīlıġa ve ḳuvvet-i hāle müteʿalliḳdür ki ol ḥīnde ḳabūl olur (23) ve eger duʿā naḥs-i evḳāta ṣataşsa ṣaḳınmaḳ gerek ʿaksī olur murādınuñ hilāfı ẓuhūr ider (24) didi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki ol vaḳt sādātdan Ḥasan bin Zeyd ḫurūc idüp (25) Ṭāberistān vilāyetini aldı. İttifāḳ ol vilāyetde bir ʿaẓīm ḳaḥt oldı. Ḫalḳ muẓṭarib (26) olup Ḥasan bin Zeyd'e gelüp istidʿā namāzına çıḳup yaġmūr içün duʿā eylemek istidʿā (27) eylediler. Ol daḫı evḳāt-ı saʿdını gözlemedi. Ḫalḳla ṣaḥrāya çıḳdılar. Henüz duʿādan fāriġ (28) olmamışdı ki nā-gāh bir bād-ı semūm çıḳdı. Ol şehrüñ ekşer eṭrāf u nevāhi vü ḍavāḥīsini (29) yaḳdı. Ḳapḳara kül itdi. Bārī ʿulemā vü ḥükemā duʿānuñ aḥvālinde ẕikr itdükleri aḳvālüñ ḫulāṣası (30) budur ki duʿā-yı Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a ṣıdḳ-ı teveccüh ve tażarruʿ u ibtihāl ile gerek. Çün ḳul muẓṭarib olıcaḳ. (31) Bu ṭarīḳ ile duʿā

ide. Ḫudā-yı teʿālā kemāl-i kereminden anı redd eylemek yoḳdur. Elbette ḳabūl ider. Nite-ki (32) kelām-ı ḳadīminde tażarruʿ idüp **Emmen yucību'l-mużṭarra iẕā daʿāhu**[100] YaʿnÎ mużṭarib olan (33) duʿā itdügi vaḳt ḳabūl iden Allāh degül midür diyü buyurur. **Ḥikāyet:** Duʿā ḳabūl

[101]**[640a]** (1) dimedüm didi. Ḳarı yüzin gözin dögebaşladı. Eger ol ṣabrı dirseñüz benüm aña (2) mecālüm ḳalmamışdur. Oġul firāḳına bundan artuḳ ṣabr idemezin diyü ḫüzn ile aġlayup iñlemeye (3) başladı. Şeyḫ gördi ḳarınuñ aġlaması ḥadden aşdı. Yüzin āsumāna ṭutup ṭudaġın (4) depredibaşladı. Ḳarı'çün duʿā içün duʿā itdi. Andan ḳarıya yüri imdi evine var oġluñ geldi (5) didi. Ḳarı sevinmekle ṭaşra çıḳup segirdirek evine vardı. Gördi oġlı gelmiş (6) evinde oturur. Ḥaḳḳ teʿālāya şükr idüp yine şeyḫi geldi. Oġlumuñ geldügin neden bildüñüz (7) diyü ṣordı. Şeyḫ andan bildüm ki ben duʿā iderken gördüm ziyāde ıżṭırāb u ıżṭırāruñ var idi. (8) Mużṭaruñ duʿāsı maḳbūl olduġına Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de **Emmen yucību'l-mużṭarra iẕā daʿāhu**[102] āyet-i kerīmesinde (9) delālet vardur. Cezm eyledüm ki duʿā maḳbūl olmışdur didi. Ve bu duʿā bābı her ne ḳadar iṭnāb olınsa (10) müteḥammildür buña müteʿallik ḥikāyāt u rivāyatuñ nihāyeti yoḳdur. Niçe kimse cenāb-ı ḳāḍıyü'l-ḥācātdan (11) niçe ḥācet dileyüp ḫulūṣ-ı niyyet ve ṣafā-yı ʿaḳīdete muḳārin olduġı cihetden maḳbul olmışdur. (12) Bizüm daḫı Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan celle ve ʿalā her bār ḫulūṣ-ı cān ile ve ṣafā-yı cenān ile ve tażarruʿ u ibtihāl ile (13) ve tezellül ü iftiḳār ile duʿāmuz budur ki ḥażret-i şeh-zāde-i ʿālem-penāh Sulṭān Bāyezīd'üñ eyyām-ı (14) ʿömr-i nāzenīni devlet u ʿizz ü iḳbālle mezīd olup ʿāḳıbet yiryüzinden sāye-i İlāh ve yedi iḳlīme (15) pādişāh ola ve mencūḳ-ı rāyāt-ı devleti evc-i āsumāna irişe ve ṭıraz-ı ser-efrāz-ı aʿlāmı şarḳdan (16) ġarba sāye ṣala ve şaʿşaʿa-ı şemşîri āfitāb gibi ʿālem-gīr ola ve ḫalḳ-ı cihān mutīʿ-i fermān olup (17) devr-i ḳamer gibi yedi iklīmde ḥükmi revān ola. **Naẓm**

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Medḥi ile böyle bir ṣāhib-hüner şeh-zādenüñ

Yir yir ey erbāb-ı himmet siz bana taḥsīn diñ

[100]Yahut kendisine dua ettiği zaman cevap veren (Neml 62).
[101]639. varak nüshada mevcut değil.
[102]Yahut kendisine dua ettiği zaman cevap veren (Neml 62).

Çün mühim olmış durur itmek duʿā-yı devletin

Eylesün ṣāliḥ duʿā ey ḫalḳ siz āmīn diñ amīn ve amīn

Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt (20) **Kitābınuñ Dördinci Ḳısmından Beşinci Bāb ki Ululardan Ṣādır Olan Duʿālar** (21) **Beyānındadur ki Belāya Mübtelā Olduḳlarında Cenāb-ı Ḫaḳḳ'a Ne Dimişler ve Ne Ṭarīḳ ile** (22) **Duʿā İtmişlerdür**. Çün bābda duʿānuñ fevāʾid ü teʾṣīrātından bir miḳdār naḳl olınup ḥabl-i metin-i (23) duʿā-yı temessük idinmege baʿżı mübtelālar belālardan ḫalāṣ olduġı baʿżı hikāyetler (24) taḥrīrinden fāriġ olduk. Āgāh ol ʿulemā-yı müteʾaḫḫirinden şöyle menḳūldur ki eger-çi (25) cümle belāya mübtelā olan dermāndelerüñ maḳṣūdı duʿā ile cenāb-ı ʿizzete ʿarż-ı niyāz (26) u ʿubūdiyyet ile derd-i derūnını iʿlāmdur ve Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti maḳṣūdın her ne lisān (27) ile [edā] eylese aña ʿalimdür ʿilminden zerre nihān degüldür. Ammā evlā olan budur ki duʿāyı ṣaḥābe vü tābiʿ (28) īnden geçen dīn ululārınuñ dillerinden ṣādır olan elfāẓ [ile] ideler ki anlar da mübāreklik (29) vardur. Pes bu bābda anlardan ṣādır olan meʾṣūr niçe meşhūr duʿālar ḥikāyetlerin (30) getürdük ki belāya mübtelā olduḳları vaḳt ol duʿālar ile duʿā idüp ḫalāṣ oldılar. (31) **Ḥikāyet:** Ṣaliḥ bin Semmār eydür. Ol vakt ki Ḥaccāc Baṣra'da bir ʿālī ḳaṣr ve bir büyük (32) sarāy yapdı. İttifāḳ bir gün Ḥasan-ı Baṣrī ḥażretleri Ḥaccāc'a geldi. (33) Naẓar-ı şerīfi ol sarāya düşicek. Evvelā Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālāya ḥamd u senā itdükden ṣoñra

[640b] (1) Ḥaccāc'a yüz ṭutup ey fāsıḳlardan fāsıḳ bu itdügüñ israf nedür? Melekler saña düşmen (2) oldı ve yir ḫalḳı laʿnet eylediler didi ve Ḥaccāc'uñ yanından çıḳdı gitdi ve ʿulemāya (3) Ḥaḳḳ teʿālā ḥaḳḳı söyleñ ve örtülü ṭutmañ ve naṣiḥatüñüzi daḫı āşikāre idüñ diyü buyurdı. (4) Ol gitdügi gibi Ḥaccāc bu sözden be-ġāyet ʿār idüp ziyāde ḫışma geldi. Ekṣeriyyā ḫadem (5) u ḫaşem ve aʿvān an u enṣārı Şām ehlinden idi. Anlara yüz ṭutup ey ehl-i Şām Baṣra (6) ḫalḳından bir kimse gele yüzüme ḳarşu bu aṣl söz söyleye revā mıdur ki anı biriñüz menʿ (7) itmeye. Ḥudā ḥaḳḳı evlā elbette öldürin didi ve hemīn cellādı getürdi. ʿĀdeti üzere (8) naṭfı döşedi ve tīġini ḫāżırladı. Andan emr itdi ki Ḥasan-ı Baṣrī'yi getüreler. Öñine (9) varırken āheste āheste dudaġın depredürdi. Öñine varduġı gibi Ḥaccāc aña bir naʿra (10) urup emr itdi. Hemān şimdi kılıç ile naṭfuñ yüzini ḳızıl saḥtiyān rengine döndersünler (11) didi. Ḥasan-ı Baṣrī daḫı nerm ile aña

söylenüp vaʿẓ u naṣīḥate başladı. Hīç tazarruʿ ṣūretin (12) ṭutup müdāra yüzinden mizācına muvāffıḳ söz söyleyeyin dimek itmedi. Ḥaccāc cellāda buyurdı. (13) Naṭfın ḳaldurdı ḳılıcın ḳınına ṣaldı. Ḥasan-ı Baṣrī ḥâżretleri ṭurmayup rifʿat ile naṣīḥat (14) u vaʿẓ ider idi. Aña degin ki az geçmedin Ḥaccāc'uñ dil-i āhenīni mum gibi yumşayup aġlamaġa (15) başladı. Emr itdi ki ṭaʿām getürdiler. Ḥasan-ı Baṣrī ile ṭaʿām yimege başladı. Ṭaʿām yidükden (16) ṣoñra ʿādetlerince ġāliye vü gül-lāb getürdiler. Ḥasan-ı Baṣrī ḥażretlerinüñ yüzine Ḥaccāc kendi (17) eliyle saçdı ve andan ʿöẕrler diledi ve iʿzāz u ikrām ile gönderdi. Bu kerre iḫbābı yanlarına (18) varıcaḳ. Ḥaccāc'uñ ġażabından ṣoñra bu hikāyet olınan luṭflara baʿiṣ ne oldı diyü ṣordılar. (19) Ḥasan-ı Baṣrī ḥażretleri eytdi. Yanına ibtidā girdügüm gibi bu duʿāyı okudum. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā beni (20) anuñ şerrinden ṣaḳladı. Ḫışm u ġaẕabın hilm u germe mübeddel eyledi diyü buyurdı. Ol duʿā budur (21) **Yā ġıyāṣī ʿinde daʿvetī**. Yaʿnī yā çaġırduġum vaḳt baña meded idici Allāh **Yā ʿuddetī fī hemmī ve kürbetī** yā ġamum(22) ve ġuṣṣam vaḳtinde yaraġum ve ṣıġınacaġum olan Allāh **Yā ṣāḥibi fī şiddetī** yā buñum zamanında eşüm (23) yoldaşum **Yā veliyye niʿmetī** yā niʿmetüm ve rızḳum virici olan **Yā İlāhi ve ālihī ābā'ī İbrāhīm ve İsmāʿīl** (24) **ve İsḥaḳ ve Yaʿḳūb ve'l-ebsāṭa ve Mūsā ve ʿĪsā ve yā Rabbe'n-nebīyyīne ecmaʿīne** ve yā benüm ilāhum ve ata (25) larımuñ dedelerimüñ ilāhı ve İbrāhīm peyġamberüñ ve İsmaʿīl peyġamberüñ ve İsḥaḳ peyġamberüñ ve Yaʿḳūb (26) peġamberüñ ve torunlarınuñ ve Mūsā ve ʿİsā'nuñ ilāhi ve yā götüri peyġamberlerüñ Rabb'i **Ve yā kef hā yā ʿayn ṣad** (27) **ve ṭāhā ve yā sīn celle ʿalā Muḥammedin ve ālihi'ṭ-ṭahirīne ve'rzuḳnī meveddeten 'inde'l-Ḥaccāce ve ḫayrahū va'ṣrif ʿannī** (28) **eẕāhu ve şerrehū bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn kāf hā yā** ʿayn ṣāduñ ve yā ṭāhānuñ (29) ve yāsinüñ Rabb'i ḥażret-i Muḥammmed salātu ileyh yaʿnī raḥmet ile daḫı āl-i ṭāhirīnine (30) raḥmet u magfiret eyle ve Ḥaccāc'a beni sevdür. Baña ḫayrın rūzī ḳıl ve benden şerrini ve ezāsını (31) defʿ it. Kendü merḥametüñ ile yā raḥm idenlerüñ raḥm idicisi olan Allāh. **Ḥikāyet:** Ebū Caʿfer-i (32) Manṣūr bir vaḳtde Emīr İsmaʿil'e ġażaba gelüp ḥabs buyurdı. Üzerine müvekkil ḳoduġı kimesneler anı (33) zindāna alup giderken gördigi bir dīvār üzerinde bu duʿā yazılmış. **Yā veliyye fī niʿmeti ve ṣāḥibi**

[641a] (1) **fī vaḥdeti ve ʿuddetī fī kürbetī** maʿnāsı yā benüm niʿmet vaḳtinde velīm olan Allāh yaluñuzluġumda (2) mūnisüm olan Allāh teʿālā ġuṣṣam zamānında yaraġum ve ṣıgınacaġum olan Allāh teʿālā dimekdür. Bu duʿāyı (3) ezberledi. Muttaṣıl buña meşġūl

oldı. Az zamānda ḥabsden ḫalāṣ oldı. Ṣoñra ḳaṣd ile (4) ol dīvār yanına vardı ki bu duʿāyı gördi hīç birinde aṣlā bu yazınuñ aṣlı (5) yoḳ. Pes bildi ki bu maʿnā kendüye telḳīn-i İlāhī imiş ki gözine dīvārda yazılmış görinmiş. **Naẓm:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Ḥaḳḳ'uñ astar-ı ġaybı altında

Niçe genc-i ʿulūm medfūndur

Çāresüzler tedārükinde anuñ

Luṭfı ḥadd ü ḥaṣırdan efzūndur

Ḥikāyet: Velīd bin ʿAbdu'l-Melik ḫalīfe iken Şām'dan Medīne begi Ṣāliḥ (8) bin ʿAbdu'llāh'a miṣāl gönderüp Ḥażret-i ʿAlī raḍiya'llāhu teʿālā anhuñ oġlı Ḥażret-i Ḥüseyīn'üñ oġlı (9) Ḥasan'ı raḍiya'llāhu teʿālā anh ḥabsden çıḳarasın ve Mescid-i Nebevī'nüñ öñinde yüz tāziyāne (10) urasın ve bir gün orada ayaġın ṭurḳurasın. Bu ẕilletle ṭura tā ḫalāyıḳ göreler diyü emr itdi. (11) Pes Ṣāliḥ daḫı anı mescide iletdi. Ḫalḳ cemʿ oldılar. Ṣāliḥ minbere çıḳdı ki aña gelen miṣāli (12) ḫalḳa okuya. Aña taʿẓīm itdiler. Bu araluḳda Zeyne'l-ʿAbidīn Ḥasan'uñ yanına vardı eytdi. Ey (13) ʿamm oġlı ḳarındaş Ḥaḳḳ teʿālāyı duʿā-yı ferc ile yād itseñ şu ẓālimlerüñ şerri senden defʿ olsa ne Ḥasan (14) raḍiya'llāhu ʿanh ol duʿā ḳanġıdur didi. Zeyne'l-ʿAbidīn ḥażret-i raḍiya'llāhu anh budur didi. **Lā ilāhe illa'llāhu'l-** (15) **ḥakīmu'l-kerīmu lā ilāhe illa'llāhu'l-ʿaliyyü'l-ʿaẓīmu subḥāna'llāhu rabbi's-semevāti ve Rabbi'l-** (16) **arşi'l-ʿaẓīm ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīn.** Maʿnāsı ḥakīm u kerīm u ʿalī vü ʿaẓīm Allāh teʿālādan ġayrı (17) ilāh yoḳdur. Tenzīh iderin ol ilāhī cümle naḳāyışdan ki cümle göklerüñ ve ʿarş-ı ʿaẓīmüñ Tañrısıdur (18) ve hamd ol Allāh'a ki yetmiş iki biñ ʿalemüñ Rabbi olan Allāh'dur dimekdür. Ḥasan bu duʿāyı oḳıyınca (19) Ṣāliḥ minberden indi. Ḥasan'uñ yüzine baḳup utandı ve bī-iḫtiyār ağladı. İndi ki (20) Ḥasan'uñ ḥālini şöyle ḳoñ tā ben emīrü'l-müʾminīne bī-günāh idügini bildireyim didüginden (21) vazgeçe didi. Hemīn bir nāme yazup Velīd'e gönderdi. Velīd mektūbı oḳuyup añladuḳdan ṣoñra (22) Ḥasan'ı ṣalıviresiz diyü miṣāl gönderdi. **Ḥikāyet:** ʿAbdu'llāh bin Aḥmed-i Başrī eydür. Bir (23) vaḳtde ġāyet ḥaste oldum. Şöyle ki gün geldükçe benüm żaʿafum artar

idi. Ḥattā ki ṭabībler benüm (24) marażuma ʿilāç itmeden ʿaciz u fürū-mānde oldılar. Her ne ki devā eylediler ise bana dāʾi olur (25) idi. Kendümden meʾyūs oldum. İttifāḳ Ebū Muḥammed-i Tüsterī'nüñ aḥbārlarından bir kimesne benüm ḥastece (26) olduġum dirilmiş. Ḥālim u ḥastelügüm suʾāl idigeldi. Bana didügi her bār Ebū Muḥammed ḥaste olsa (27) bu duʿāyı oḳurdı didi. **Allāhumme'şfinī şifāʾike ve dāvini bi-devāʾike ve ʿafinī min belāʾike.**[103] İmdi şol (28) her kimesne ki pāk-ı iʿtiḳād birle bu duʿāyı oḳursa anuñ ʿilleti ṣıḥḥate mübeddel olur didi. (29) Ben daḫı işbu duʿāyı oḳumaġa mübāşeret idüp mülādemet itdüm. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḥażretleri (30) bu duʿā berekātında ben ḳulına şifā-yı ʿacil erzāni eyledi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (31) Mūsā bin Caʿfer Ṣadıḳ ide ki sādāt-ı ʿuẓām ve evlād-ı resūl-ı ekrem içinde ziyāde zühd (32) ile meşhūr u ārāste bir kimesne idi. Emīrü'l-Müʾminīn Hārun er-Reşīd ile mā-beynlerine (33) bir muḫālefet düşdi. Bu sebeb belki bir gün Hārūn er-Reşīd aña siz söyle gümān idersüñüz ki

[641b] (1) ḥażret-i peyġamber ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem yaḳın olasız didi. Mūsā belī eyledür didi. (2) Anuñ'çün sizler ʿammi oġlanlarısız. Ceddüñüz Ḥażret-i ʿAbbās'dur. Farażā peyġamber sizlerden ḳız (3) almalu olsa evlād-ı ʿammisiz şerʾen cāʾiz degüldür. Zirā resūlu'llāh (4) ṣall'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem ceddümüzdür. Biz ḳızı evlādıyuz. Anuñ maḥremiyüz ammā sizler (5) nā-maḥremisiz. Pes biz sizden yaḳın olmış ol ḳadar didi. Hārūn er-Reşīd buradan (6) mülzem olıcaḳ döndi. Başdan siz kendünizi ẕürriyet-i resūlu'llāhdan ṣayarsız. Evlād-ı resūl (7) üñüz dirsiniz. Siz ḫod ḥaḳīḳatden Ḥażret-i ʿAlī evlādısız. Evlāduñ nesebde nisbeti (8) atayadur. Anaya degüldür. Ḥażret-i peyġamber ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem atañuz degüldür. Belki (9) anañuzuñ atasıdur. Böyle yā siz niçe ẕürriyetden olursız didi. Mūsā bizüm [ẕürriyetden] olduġumuz (10) hem āyet ile ṩābitdür ve hem ḥadīṩ ile ṩābitdür. Ammā āyet ile ṩābit olduġı **Eʿuzu bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-** (11) **racīm ve min ẕürriyetihi Dāvude ve Süleymāne ve Eyyübe ve Yūsufe ve Mūsā ve Hārūne ve ke-ẕālike** (12) **neczi'l-muḥsinīn. Ve Zekeriyyā ve Yaḥyā ve ʿĪsā ve İlyās ve kullün mine'ṣ-ṣaliḥin.**[104] Kelām-ı Ḳadīm içinde ʿĪsī (13) peyġamberi İbrāhim ẕürriyetinden ṣaydı. Maʿa hāẕā ittifāḳ bunuñ üzerinedür ki Ḥażret-i ʿĪsā (14) peyġamber ʿaleyhi's-selāmuñ atası yoḳdur. Anası Meryem ʿaleyi's-selāmdur. İbrāhim (15) ʿaleyhi's-selām

[103]Allah'ım beni şifanla şifalandır ve belalarından muaf tut.
[104]Zürriyetinden Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerdendi (En'am 84-85).

ẕürriyetindendür. Ol ecelden Ḥażret-i İbrāhim ẕürriyetinden ṣayıldı. Oġlı (16) daḫı ẕürriyet-i İbrāhīm'den ṣayıldı. Ammā ẕürriyeti ile ṯābit olduġı Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā benī (17) Baḥrān Naṣārāsı ile mübāḥale ḳıṣṣāsında buyurduġı **Fe-men ḥācceke fīhi min baʿīdi mā cāʾeke** (18) **mine'l-ʿilmi fe-ḳul teʿālev nedʿu ebnāʾenā ve ebnāʾekum ve nisāʾenā ve nisāʾekum**.[105] (19) Bu āyet-i kerīmesi nāzil olıcaḳ ḥażret-i resūlu'llāh ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem Faṭımatü'z- (20) Zehrā'yı ve Ḥasan'ı ve Hüseyīn'i rıḍvāna'llāh teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn çaġırdular. Anlar ebnā (21) maḳāmında olmasalar hīç çaġırurlar mıydı didi. Hārūn er-Reşīd sākit oldı. Ammā Mūsā (22) be-ġāyet müteġayyir oldı. Mūsā daḫı ḳodı Medīne'ye gitdi. Anda iḳāmet itdi. Dostlarından (23) bir cemāʿat Mūsā'ya didi ki ṣavāb budur ki Medīne'de ṭurmayasız. Varup bir yirde muḫtefī olasız (24) ve Hārūn'uñ şerrinden emīn olasız. Mūsā güldi elin ḳaldurdı. Ben duʿā ideyin sizler (25) āmīn diyüñ didi. Anlar āmīn didiler. Ol bu vech ile duʿā itdi. **Allāhumme leke'l-ḥamdu ḥaḳḳa** (26) **istiḥḳāḳıke ʿurrini'ẕ-ẕālime ʿammā vaʿadtehū fī ʿarrifnī mā vaʿaddete bi-icābetehi'l-mużaṭṭıra** (27) **inneke ẕu'l-fażli'l-ʿaẓīm ve'l-mine'l-kerīm yā Ḥannānu yā Mennānu yā Bedīʿa's-semevāti ve'l-arḍi**. Çün bu duʿā (28) oldı ṭaġıldılar. Yarındası Hārūn er-Reşīd'üñ vefātı ḫaberi geldi ve anuñ şerrinden emīn (29) oldı ve bu duʿāda iḫtilāf-ı nesḫ vardur. Aṣl nüsḫada vāḳıʿ olan be-ġāyet saḳīmdür. Pes (30) müġayyerü'l-kelimāt yazılmaġın biz daḫı ol sebebden intiḥāb idüp Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt (31) içinde yazılandan yazduḳ. Ṣıḥḥati cihetinden bu iḫtiyār olındı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür (32) Emīrü'l-Müʾminīn Ḥażret-i ʿAlī raḍiya'llāhu teʿālā anha gelüp şiddet-i ḥāl ve ḳıllet-i māl ve keşret-i ʿıyālden (33) şikāyet eyledi. Emīrü'l-Müʾminīn ʿAlī aña istiġfārı çoḳ eyle diyü buyurdı.

[642a] (1) Nite-ki Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā Ḳurʾān'da **Ve ḳul tustaġfiru Rabbekum innehū kāne ġaffāran ve yursili's-** (2) **semmāʾe ʿaleykum midrāren ve yumdidkum bi-emvālin benīne**[106] diyü buyurdı (3) didi. Aʿrabī gitdi. Bir müddetden ṣoñra gene Hażret-i ʿAlī'ye gelüp Aʿrābī yā emīrü'l-müʾminīn (4) ol zamāndan berü çoḳ istiġfār itdüm. Ammā eşeri ẓāhir olmadı didi. Anlar da (5) meger sen istiġfār nedür bilür misin ola didi. Aʿrabī didi emīrü'l-müʾminīn kerem idüp (6) baña ögretseñüz kemāl-i luṭfuñuzdan baʿīd degül idi. Emīrü'l-Müʾminīn ʿAlī keremu'llāhi vechehū (7) ḫāliṣ-i niyyet ve

[105]Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım." (Âl-i İmrân 61).
[106]Dedim ki: "Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır. (Bağışlama dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin. Sizi mallarla, oğullarla desteklesin." (Nisa 10-11).

ṣādıḳ-ı iʿtiḳād ile kendü ḫalıḳuña muṭiʿ olup tamām niyāz u ḥużūr-ı ḳalb ile (8) bu duʿāyı oḳı ki istiġfār budur didiler. **Allāhumme inni estaġfiruke bi-kulli ẕenbin bihī ciʾtü ev** (9) **ḳaddemtü ʿaleyh kārihen ev ṭaʾifen sebeḳan ʿilmüke bihī yā saḥibī ʿinde şiddetī yā mūnisi fī vaḥşetī** (10) **yā ḥāfiẓī fī ġurbetī yā veliyyī fī niʿmetī yā kāşifī fī kurbetī yā mesmaʿī fī daʿvetī** (11) **yā raḥimī fī ʿuṣretī yā ilāhi biʾṭ-ṭaḥḳīḳi yā rükniye'l-veṣīḳa yā cāriye'l-lasīḳa mevlāye'ş-şefīḳa yā Rabbe'l-** (12) **beyti'l-ʿatīḳi aḫricnī min ḫaliḳa'l-mażīḳı ilā siʿati't-ṭarīḳı Allāhumme ferriḥ ʿanni kulli ġammin ve hemmin ve aḫricnī** (13) **min kulli ḥüznin ve kerbin yā farice Allahüme ve yā kāşife'l-ġammi ve yā munzile'l-ḳaṭri ve yā mucībe daʿveti'l-** (14) **mużṭarrīne ve yā Raḥmanu'd-dünyā ve raḥīmü'l-āḫireti ṣalli ʿalā Muḥammedi'n-nebiyye ve ālihi't-ṭayyībīn ve ferric ʿannī mā ḳād żāḳā** (15) **bihī ṣadrī veʿīle maʿāhū ṣabrī ve ḳallet fihī ḥīletī ve żaʿufet lehū ḳuvvetī yā kāşife kulli żarrin ve beliyyetin ve ʿālime kulli** (16) **sırrin ve ḫafiyyetin yā erḥāme'r-rāḥimīn üfeviżżü emrī ila'llāhi inna'llāhe baṣīrun bi'l-ʿibādi ve mā tevfīḳī** (17) **illā bi'llāh ʿaleyhi tevekkeltu ve huve Rabbü'l-ʿarşi'l-ʿaẓīm**. Aʿrābī eydür. Çün ḥażret-i Emīrü'l-Müʾminīn (18) ʿAlī keremu'llāh veche ḥażretlerinden bu duʿāyı ögrendüm. Āferide-kār-ı ʿālem'e bu ṭarīḳ ile istiġfāra (19) meşgūl oldum. Ḫudā-yı ʿazze ve celle andan ṣoñra baña ġınā ḳapusın açdı ve ʿusret u mużāyaḳadan (20) ḫalāṣ oldum. **Ḥikāyet:** Yaḥyā bin Süleymān eydür. Ṣiḳāt-ı ʿulemādan işitdüm. Rivāyet (21) olınur ki Yaʿḳūb peyġamber ṣalavātu'llāhi ʿaleyh binebihi ve ʿaleyhe zamānında Ḥażret-i ʿAzrāʾil ʿaleyhi's-selām (22) Ḥażret-i Allāh teʾālādan iẕniyle ṭaleb eyledi ki gelüp Ḥażret-i Yaḳūb ʿaleyhi's-selāmı ziyaret (23) eyleye. Ḫaḳḳ teaʾlānuñ izin şerefiyle gelüp beytü'l-aḫzānında ziyaret eyledi. Yaḳūb ʿaleyhi's-selām (24) Ḥażret-i ʿAzrāʾil ʿaleyhi's-selāmı gördügi gibi didi ki ol Ḫudā ḥaḳḳı çün ki ḳullarınuñ cānını (25) almaġa seni müvekkel eylemişdür Yūsuf'uñ rūḥını ḳabż itdügi didi baña ḫaber vir didi Ḥażret-i (26) ʿAzrāʾil ʿaleyhi's-selām yoḳ olmadum. Ammā dilerseñ saña bir duʿā ögredeyin. Ol duʿāyı oḳıyup (27) tażarruʿ ile cenāb-ı ʿizzetden her ne ḥācet dilerseñ maḳbūl olur didi. Ḥażret-i Yaʿḳūb ʿaleyhi's- (28) selām luṭfdur diyü firāvān minnetler eyledi. Ḥażret-i ʿAzrāʾil dāʾim bu duʿāyı oḳı. Ḥuṣūl-ı maḳāṣıduña (29) vesile eyle didi. **Yā ẕā'l-maʿrūfi'l-leẕi lā yenḳaṭiʿu ebeden ve lā yaḥṣibu ġayruhu**. Ḥażret-i Yaʿḳūb (30) bu duʿāyı vāfir oḳudı. Ol gice henūz ṣubḥ ṭulūʿ itmemiş idi ki meşām-ı cānına Yūsuf'uñ göñlegi ḳo (31) ḫusı irişdi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir kimesne Yaʿḳub peyġāmbere ṣalavātu'llāhi ʿaleyh (32) bīnebīne ʿaleyh ḥażretlerine ḥiṭāb idüp didi ki ey Ḫudā'nuñ

peyġamberi ḳaddüñ ḥīrzāna ḫaddüñ zaʿferāna (33) dönmiş. Mübārek gözüñ āyīnesine boz ve ġubārlar oturmış. Bu ne ḥaletdür didi. Ḥażret-i

[642b] (1) Yaʿḳūb ʿaleyhi’s-selām eytdi. Ġam çoḳluġı ʿömr uzunluġı bu ḥeyʾete diyü ḳodı. (2) Ol kimesne daḫı anlara bu duʿāyı ögretdi. **Allāhumme icʿal lī min kulli hemmin fercen ve min kulli kerbin** (3) **ve neveyyin maḫrecen faġfirlī ẕunūbī ve ṣebbit recāke fī ḳalbī va’ḳaṭʿhū ʿammen sivāke** (4) **ḥattā lā yekūne recāʾī illā iyyāke**. Ḥażret-i Yaʿḳūb bu duʿāyı niçe vaḳt müvāzemet eyledi. Ḥaḳḳ teʿālā (5) ḥażreti anı Yūsuf peyġamberüñ firāḳı eleminden ḫalāṣ eyledi. Ḥażret-i Ḥasan-i Baṣrī ḳudūs-i Allāh (6) sırru’l-laṭīf buyururlar ki eger bir kimesne belādan taʿziye olına idi āl-i Yaʿḳūb peyġamber taġrib oluna (7) idi ki seksan yıl ḳahr-ı ʿanāda ve zecr-i belāda ve renc-i hicrānda ve ḥüzn-i beytü’l-aḫzānda oldılar. (8) **Ḥikāyet:** Dirler ki bir gün Cebrāʾil ʿaleyhi’s-selām Yaʿḳūb’a geldi ṣalavātu’llāhi teʿālā benīnen (9) ʿaleyh ve ʿaleyhīm ecmaʿīn. Yā nebiyyu’llāh teʿālā ḥażretlerine tażarruʿ u ibtihāl ile kendü ḫācetiñi ʿarż eyle ki (10) tevḳīʿ icabet-i ḥaḳḳ ile muvaḳḳaʿ olasın didi ve hemīşe bu kelimeyi lisānuñdan düşürme didi. (11) **Yā keşīrü’l-ḫayr ve yā dāʾime’l-maʿrūf**. Ḥażret-i Yaḳūb ʿaleyhi’s-selām çünki tīġ-i zebānını bu duʿā gevheriyle (12) tarṣīʿ eyledi. Ḥaḳḳ teʿālā ḥażret daḫı hemīşe yād ittükçe aña bu nidā ile feryād irişdürürdi. (13) Vaḥy-i Rabbānī inüp yā Yaʿḳūb sen ki baña bir duʿā ile çaġırduñ. İmdi oġluñ her gün (14) cām-ı fenā içse ve her gün câme-i fenā geyse bu duʿā berekātında anuñ arḳasına īrādet-i (15) ḥuyūt ḳabāsın geydirürdüm diyü buyurdı. **Ḥikāyet:** Tefāsīr kitāblarında getürmişlerdür ki (16) çün Ḥażret-i Yūsuf ṣalavātu’llāh ʿaleyh bīnebīne ve ʿaleyh meşhūr olan üzerine çāh-ı siyāh belāsına (17) giriftār oldı. Bundan be-ġāyet ṭarıldı. Ol vaḳt Rabbü’l-ʿālemīn ṭarafından Cebrāʾil (18) ʿaleyhi’s-selām gelüp aña bu duʿāyı ögretdi ki buña meşġul olasın tā ki Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā bu belādan ferec-i müyesser eyleye. Duʿā budur: **Allāhumme yā ṣarīḫa’l- mustaṣriḫīne ve yā ġıyāṣe’l-mustefīṣīne** (20) **ve yā müferrice kerbi’l- mekrūbīne ḳad terā ḥālī ve taʿrifü ve mekānī ve lā yaḫfa ʿaleyke şeyʾun min emrī icʿal lī** (21) **ferecen ve maḫrecen bi-raḥmetike yā erḥame’r-rahimīn**. Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi’s-selāmuñ ḳuyı içinde meşġūl olduġı bu duʿāyı (22) itdigin İmam Nāsırü’d-dīn Nesāyī Cāmiʿü’l-Kebīr adlu kitābında ki tefāsirden bir tefsīrdür anda ẕikr (23) ider ve İmām Necme’d-dīn Nesefī daḫı Teysīr adlu tefsīrinde Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi’s-selāmuñ meşġūl olduġı (24) bu duʿā idi diyü ẕikr ider. **Allāhumme yā fārice’l-hemmi ve yā kāşife’l-ġammi ve yā menzile’l-ḳaṭri ve yā mucībe** (25) **daʿveti’l-mużṭṭarīne ḳad terā ḥālī**

ve taʿrifü mekānī ferric anni mā anāfihi bi-raḥmetike yā erḥamu'r-raḥimīn. Ve bir rivāyetde (26) daḫı Ḥażret-i Yūsuf'uñ duʿāsı budur dirler. **Allāhumme yā kāşife kulli kürbetin ve yā mucībe kulli daʿvetin ve yā cābire** (27) **kulli kesīrin ve yā müyessire külli ʿasīrin ve yā ṣāḥibe kulli ġaribin ve yā mūnise kulli vaḥīdin ve yā lā ilāhe illā ente subḥāneke** (28) **esʾeluke en tecʿale lī ferecen ve maḫrecen yā erḥamene'r-rahimīn**. Bu rivāyetler birbirine muḫālif degüldür. (29) Cāʾiz ki Ḥażret-i Yūsufʿaleyhi's-selām üçini daḫı oḳurdı ola. Beher-ḥāl bu duʿālaruñ üçi de (30) yirlerinde mużāyıkalardan ḫalāṣ olmaḳ içün ẓālimler ve kāfirler şerlerinden emīn olmaḳ (31) içün oḳınsa mücerrebdür. Bi-izni'llāh teʿālā ḫalāṣ olur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Ḥażret-i Yūsuf aleyḥi's-selām (32) zindānda iken bir gün Cebrāʾil yanına geldi. Ey pāk bu cāy-ı nā-pāk senüñ yirüñ degüldür. (33) Bu belā menzīli ve ʿanā meskeni bed-girdārlar maḥbesidür. Sen bunda n'eylersin didi. Ḥażret-i Yūsuf aleyḥi's-selām didi.

[643a] (1) Heb ḥāl maʿlūmuñuzdur. Ben saña ne diyeyin? Ammā kerem ile baña bu duʿāyı ögret ki anı oḳuyayum eyle (2) bu ḥabs belāsından baña ḫalāṣlıḳ vire idi didi. Ḥażret-i Cebrāʾil ʿaleyhi's-selām daḫı bu duʿāyı ögretdi. (3) **Allāhumme yā şāhiden ġayra ġāʾibin ve yā ḳariben ġayra baʿīdin ve yā gāliben gayra maġlūbin icʿal lī min emrī** (4) **ferecen ve maḫrecen ve'rzuḳnī min ḥayṯu lā yaḥtesib**. Ve baʿżı rivāyet vārid olmışdur ki Ḥażret-i (5) Cebrāʾil ʿaleyhi's-selām Yūsuf peyġambere didi ki her kāh ki ḳalbüñe bir ġam āteşi yol bula. Bu duʿānuñ āb-ı (6) nābı ile anı söyindür. Ol duʿā budur. **Allāhumme icʿal lī min kulli mā ehemmenī ve aḫzenenī min emri dünyāye ve** (7) **āḫiretī ferecen ve maḫrecen ve'rzuḳnī min hayṯu lā yaḥtesib va'gfir lī ẕunūbī ve ṯebbit recāke** (8) **fī ḳalbī va'ḳṭaʿhu mimmen sivāke ḥattā lā ercū aḥaden ġayreke**. **Ḥikāyet:** (9) Ebū Saʿīd-i Biġāl eydür. Bir vaḳtde Ḥaccāc'uñ ḥabsinde idüm. İbrāhim Temīm daḫı bizüm ile bile (10) idi. Ḥabs-ḫāne içinde maḥbūs idi bir gün bir ādem gönderdiler. Ḥabs itdiler. Aña suʾāl (11) itdüm ki senüñ habsüñ sebeb ne oldı didüm. Bir gün bu ḥarīf namāzı çoḳ ḳılayor. Şāyed ki (12) Ḥavāricden ola diyüp ṭutdılar. Ben ṣevāb ṭāʿat baña vebāl oldı. Hemān bu bahāne ile beni (13) ṭutup götürüp ḥabs itdiler. Biz anuñ ile sözi söyleşürken vaḳt-i ġurūb-ı āfitāb idi. (14) Gördük ki zindāna bir simāsı ṣalāḥ üzerine beşeresi nūrānī kimse getürdiler. Hemīşe ḥaḳīḳat de (15) ʿiffet ü diyānet āṯārı gün gibi hüveydā idi. İçerü girdügi gibi bize selām virdi. Biz daḫı (16) selāmını alduḳdan ṣoñra aña ey bīrāder bunda sen daḫı niçe düşdüñ ki bu ḥabsüñ icābına (17) sebeb ne idi didük. Ben de şöyle añladın ki beni Ḫavāricdendür diyü gümān itdiler. Bunuñ birle (18) bu

töhmetden müberrāyın ki hergiz Ḥavāric ṭāʾifesiñe varup anlar ile muṣaḥabet bile itdüm. (19) Bir pāre ṣu istedi ki āb-dest ala getürivirdiler. Āb-dest alup dört rekʿat namāz ḳıldı. (20) Tamām ḫużūʿ u ḫuşūʿ üzerine cümle ādābın riʿāyet itmek ile namāzın ḳılduḳdan ṣoñra el (21) ḳaldurdı ve böyle duʿā itmege başladı. **Allāhumme inneke taʿlemu isāʾetī ve ẓulmī ve isrārī** (22) **ve iʿlānī Allāhumme lem ecʿal leke veleden ve lā ṣāḥibeten ve lā nidden ve lā kufuvven fe-in tüʿaẕẕib fe-innī ʿabdün** (23) **muẕnibun ve in taġfir fe-inneke'l-ġafūru'r-raḥīm Allāhumme innī eṣʾeluke yā men lā** (24) **yuġalliṭhū keṣretü's-ṣāʾilü ve yā men lā yeşġaluhu semʿun ʿan semʿin ve yā men lā yübrimuhū ilḥāḥu'l-mülḥīne en tecʿale lī fī sāʿatī** (25) **hāẕihī ferecen ve maḥrecen min ḥayṣu lā ercū ve men ḥayṣu lā ahtesib ve ḫuẕ lī bi-ḳalbi** (26) **ʿabdike'l-ḥuccāci ve semiʿıhī ve başarihī ve lisānihī ve yedihī ʿannī fe-inne ḳelbehū ve nāṣiyete bi-yedike** (27) **ey Rabbī ey Rabbī ey Rabbī.** Bunı birbiri ardınca bir niçe kez eytdi bu duʿāyı oḳıdı. Daḫı oḳuyup (28) ṭurdı. Gördük zindān ḳapusı açıldı ol ādemi istediler. Ḥaḳḳ teʿālā size daḫı ḫalāṣ (29) erzānī müyesser ide diyüp bize duʿā idüp vedāʿ idüp çıḳdı gitdi. Ṣoñra işitdük (30) āzād itmişler. İmdi hemīn ol sāʿat oḳıduġı duʿānuñ teʾsīrini fi'l-ḥāl müşāhede (31) eyledük. **Ḥikāyet:** Ebū's-Serāyā eydür. Benüm ʿādetüm bu idi ki tenhāca Rūm memleketine giderdüm (32) ve furṣat gözedürdüm ve ʿale'l-ġafle bir kūyı başardum. Kāfirlerinüñ kimin öldürürdüm ve kimin (33) esīr iderdüm ve baġlayup alur giderdüm. Bir gün gene ʿādetüm üzerine bir cānibe gitmiş idüm.

[643b] (1) Bir anuñ gibi şikār niyyet itmiş idüm. İttifāḳ uyḳu ġafleti başuma ġālib oldı. Ben daḫı bir aġaç (2) dibinde yatdum uyudum. Nā-gāh bir kimesne beni uyandurdı ḳalḳdum. Gördüm zeber-dest müsellah kāfir (3) yapraḳ üzerüme almış ṭuruyorken bāña ḫiṭāb idüp didi ki ey Aʿrābī seni uyurken (4) öldüreyüm didüm idi. Gördüm erlik degül gene öldürmeyüp uyandurdum. Ṭur senüñle ḳanḳı (5) silāḥ ile dirseñ uġraşalum. Eger sen yigin gelürseñ beni öldüreyin ben yigin gelürsem seni (6) öldüreyin didi. Ben daḫı fikr itdüm gördüm ki eger ben ol kāfir ile silāḥ uġraşursam (7) nā-gāh bāña bir ḳılıç ura bir zaḫm ile beni helāk ide daḫı didüm ki yoḳ er ile itmeyelüm hemān (8) yaraġlarumuzı bıraġup senüñ ile güreş ṭutalum. Başan başanı öldürsin didüm. Ḫoş (9) yaraḳlarumuzı bıraġup birbirümüz ile ṭutışduḳ. Hīç ṭayanmadı hemān ol ḥamlede (10) yire urdı. Şöyle öldürmeğe. Bir kürbe öñinde mūşa döndüm. Kendümden ḥayāt (11) ümīdini kesdüm. Ġayrı çāre ḳalmadı gönlümden Ḥaḳḳ Teʿālā ḥażretine niyāz idüp (12) bu duʿāyı okudum. **Allāhumme innī eşhedū enne kulle mevcūdın mimmā düne ʿarşike ilā** (13)

ḳarāri'l-arżine bāṭılun ġayren vechike'l-kerīm. İşbu duʿāyı ben oḳudum şol ḥālet-i ıżṭırāb (14) içinde iken ki kāfir sīnem üzerine çıḳup iki eli ile beni muḥkem boġmış idi. Ben daḫı (15) bī-ḫūş olmışum bir sāʿatden ṣoñra ʿaḳlum başuma geldi. Gördüm kāfir yanumda ölmiş yatup (16) şişmiş gitmiş. Hīç niçe olduġın ve nice öldügin bilmedüm. Hemān yoḳdur bilmedüm ki duʿā ḍarbına (17) uğradı. İsḥaḳ bin Dāvud eydür. Ben bu duʿāyı ezberledüm. Ziyāde mücerreb buldum. Anda sırr- ʿaẓim (18) müşāhede itdüm. Her kimse ki tażarruʿ u niyāz ile her ne dil ile olursa olsun bir buñ (19) deminde söylese veyā oḳısa bilā-şübhe ol buñdan ḫalāṣ olur. Şarṭı hemān cān u dil (20) ile Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā ḥażretine teveccüh-i ḳāmil ile oḳımaḳdur ve Türkīce maʿnāsı daḫı (21) beyān idelüm. Bi'llāh taḥḳīḳ-i şehādet iderin ki tā ʿarşuñdan yirlerüñ ḳarār-gāhına (22) varıncaya dek her mevcūd olan senüñ ẕāt-ı kerīmüñden ġayrısı bāṭıldur. Ḥayyiz-i ʿademde (23) dür dimekdür. Şimdiye degin ẕikr olınan ḥikāyetlerden münfehim olan oldur ki bir kimesne (24) belā vü miḥnet zamānında şol ḥabl-ı menīn ki şarṭlar ile olan daʿvāt ṣāliḥādur aña (25) yapışsa Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti kemāl-i kereminden ol kimesneyi mekārihden ṣaḳlar imiş. (26) Her ḳanġı duʿā olına ki anda Ḥaḳḳ teʿālā ḥażretlerinüñ anda esmāʾ-i şerīfesine ẕikr olınsa kişinüñ (27) murādı ḥuṣūline kāfidür. Hemān ʿibret oldur ki ṣıdḳ-ı ʿazīmet ve ḫulūṣ-ı niyyet ile duʿā itmek (28) ola. Anuñ içün Bāyezīd-i Bisṭāmī ḥażretlerine bir kimse geldi. Suʾāl itdi ki sulṭānu (29) ism-i ʿaẓam nedür didi. Bāyezīd-i Bistāmī ḥażretleri daḫı ol ādeme ḫiṭāb idüp didi ki (30) ism-i ʿaẓam dimek Ḥażret-i Allāh'uñ ulu adı nedür dimekdür. İmdi Ḥażret-i Allāh'uñ gerçek (31) adı nedür baña sende diyüvir didi. İmdi biline ki Ḥaḳḳ Teʿālā'nuñ cümle adları uludur (32) diyü buyurdılar. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördinci Ḳısmından Altıncı Bāb ki Ḫūb u Mübārek** (33) **Fāllardur ve Ol Fāllaruñ Teʾsīri ve Nişānları Beyānındandur**. Ẕikr olur.

[644a] (1) Āgāh ol ʿulemā vü ḥükemā fāllar ṭutmaġı ögerler ve şerīʿatde daḫı makbuldür. Peyġamberümüz ḫātemü'n- (2) nebiyyīn Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem fālı severlerdi. Ammā kem ṭıyereyi sevmezler idi. (3) Ṭıyere oldur ki eyyām-ı cehāletde yaʿnī daḫı resūlu'llāh mabʿūs olup dīn-i İslām (4) ẓuhūr itmezden evvel ʿArabuñ bir ʿādeti var idi. Ḳaçan bir yire gitmege çıḳduḳları gün (5) saġ yanlarından bir ḳuş ötse hīç anı uġur ṭutmazlar idi. Belki şūm ʿadd iderlerdi. (6) Ḥattā ki her ḳaçan sefere gitmek ḳaṣdları olsa bu ḳorḳudan ötüri ḳuşları yirlerinden (7) yuvalarından ürküdürler idi ve ıraḳlara ḳovarlar idi. Pes ṭıyere diyü ol sefere (8) çıḳduḳları vaḳt saġ yanlarından ḳuş ötmege şūm ṭutmaġa dirler. Bunı resūlu'llāh ḥażreti

(9) nehy itmişler idi. Anuñ'çün bir ḥadīṯ-i şerīfde **Āḳırrū eṭ-ṭuyūra ʿalī vekenātihā** diyü buyurdılar. (10) Yaʿnī ḳuşları ḳonduḳları yirlerde ḳoyınuz. Yaʿnī yuvalarında ḳoñ ṭursınlar. Ḳovmañ ürkütmeñ (11) diyü buyurdılar. Ammā bir nesne ile fāl ṭutmaġı cāʾiz gördükleri olur ki kāfir elinden (12) ḫayber ḳalʿasını almaġa giderler idi. İttifāḳ Ḥażret-i ʿAlī radiya'llāhu anh söyleşiyorurlar (13) idi. Bir yirden geçerken Ḥażret-i ʿAlī raḍiya'llāhu teʿālā ʿanh seferiye yaʿnī ne güzel seferdür (14) bu sefer didi. Peyġamber ḫażretleri bu sözden fāl tutdı ki Ḥażret-i ʿAlī'nüñ saʿyı ile ol (15) sefer mübārek ola. Kāfir elinden ḳalʿa feṯḥ olına. Seb-zār-ı İslām'a tāze ṭarāvet u naẓret (16) gelmege dirler. Hem böyle vāḳʿ oldı. Anuñ'çün Ḥażret-i ʿAlī eyle didügi gibi resū'llāh (17) ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem ḫażretleri **Aḫeẕnā fālehū min fīke** diyü buyurdılar. Yaʿnī yā ʿAlī (18) ben bu ḫuṣūṣda senüñ aġzuñdan çıḳanı biz fāl ṭutduk diyü buyurdılar ve ḥaḳḳında (19) çoḳ hikāyāt-ı ġarībe vardur ve çoḳ rivāyāt-ı ʿacībe vardur. Bu bābda biz daḫı ol (20) ḥikāyettden bir nice ḥikāyeler getürdük. Şol kimesnelerüñ aḥvālinden kelām-ı ḳadīm ile (21) fāl iderler idi. Maḳṣūdları ʿaḳabince her nice görinürse eylece ẓuhūr ider idi (22) ve daḫı şol kimesnelerüñ aḥvālinden ki eşʿār-ı ʿArab ile fāl daḫı iderler idi. Rāst (23) gelür idi. Nite-ki ʿAcem ṭāʿifesi Divān-ı Ḫᵛāce Ḥāfız'dan fāl itdükleri bu ḳabīldendür. (24) **Ḥikāyet:** Fāllardan aʿceb-i ʿacāʾib Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ile olan fāllardur ki meṣāhif-i kerīmeyi (25) açup bir niyyet üzerine açarlar hemān ʿaynı vakıʿ olur. ol cümleden birisi budur ki (26) İbn-i Aḥmed'den rivāyet u hikāyet itdi ki Emīrü'l Müʾminīn Muʿtażıd Bi'llāh muṣāḥiblerindendür. Bu emīrü'l- (27) müʾminīnden naḳl ider ki şöyle dirlerdi ki benüm babam el-Muvaffaḳ Bi'llāh ḫalīfe iken Ebū'ṣ-Ṣaḳar (28) İsmaʿil bin Belīl babam ile benüm mā-beynümde münāfıḳlıḳ idüp babam El-Muvaffaḳ beni muḥkem (29) ḳovladı. Atamuñ ḫāṭırını baña tamām müteġayyir ḳıldı. Ser-encām-ı kār buña irişdi ki atam baña (30) ḥabs buyurdı. Ġażāba giriftār oldum. Beni ḥabse ḳoydılar. Zindān içinde ḳorḳu ile (31) çehrem ḫāk u zührem çāk idi. Ḳorḳuda idüm İsmaʿil babama bir nesne daḫı söyleye ki (32) beni ḳatl itdüre. Bir müddetden ṣoñra atam bir ṭarafa sefere gitdi. Benüm ḳorḳum daḫı ziyāde (33) oldı. Mebādā yolda benüm ḥaḳḳumda bir miṣāl göndere işüm tamām iderler dir hezārān endīşeye

[644b] (1) düşdüm. Gördüm bu eṣnāda hīç andan özge enīs u celīs ü dest-gīr olmaz. **Va'ʿteṣimū** (2) **bi ḥabli'llāhi cemiʿan**[107] ḥabl-i metīnine yapışdum. Gice gündüz Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü'ş-şān okurdum. Meẕkūr (3) İsmaʿīl ki bu dīk-i fesādı mā-beynümüze vuḳūʿ

[107]Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın (Âl-i İmrân 103).

bulduḳdan ṣoñra gene baña muttaṣıl gelüp (4) giderdi. Eger-çi beni ziyāret itmek ṣūretini gösterür idi. Ammā beni añlardum bilürdüm ki (5) içeriden niyyeti ġayrıdur. Ġarażı bu ola ki şāyed benüm yanumda bir söz söyleye yā bir fiʿl işleyem ki menşeʾ-i (6) nifāḳ ola ve benüm helākumı mūcib olup babama söyleye beni ḳatl itdüre. Bir gün yine (7) muttaṣıl gelüp giderdi. Eger-çi beni ziyāret itmek ṣūretini gösterür idi. Ammā ben (8) añlardum beni babasına ḳatl itdüre. Bir gün gene bu ṣūret ile görmege geldi ben Ḳurʾān (9) okurdum. Anı göricek muṣḥafı elümden ḳoydum. Ḳurʾān oḳumaḳdan ferāġat itdüm. Aña (10) müteveccih olup muṣāḥabet itmege başladum. Muṣhafı baña virdi ki sizden ötüri bir fāl (11) açayum didi. Ben muṣhafı ṣunıvirdüm. Aldı benüm niyyetime bir fāl idecek bu āyet-i kerīme geldi. (12) **ʿAsā Rabbukum en yuḥlike ʿaduvvekum ve yestahlifekum fi'l-arḍi fe-yanẓure keyfe taʿamelūn**. Maʿnāsı budur ki (13) yaḳıdur ki Rabbüñüz düşmenüñüzi helāk eyleye ve size yirde ḫalīfelik vire tā n'eyleseñüz gerek (14) ve ne ṭarīḳ ile zindegānī eyleseñüz gerekdür. Ẓāhir ola dimekdür İsmaʿīl fālum böyle geldüginden (15) müteġayyir oldı. Benüm niyyetüme tekrār muṣhafı açdı. Bir kerre daḫı açıcaḳ fālda bu āyet geldi. (16) **Ve nurīdu en nemunne ʿale'l-leẕine's-tuḍʿıfu fi'l-arḍi ve necʿalehum eʾimmeten ve necʿalehumu'l-** (17) **vārişīn**[108] ve maʿnāsı biz niʿmet gönderüp minnet ḳomaḳ isterüz. Şol kimesnelerüñ üzerlerine (18) ki yiryüzinden anları żaʿīf ṣayarlar ve anları ʿālem ḫalḳınuñ üzerlerine pīşvā (19) isterüz. Yaʿnī anları emām iderüz ve ḫalḳı anlara uyduruz vādīṣinden ḳalmaḳ (20) isteriz dimekdür. Yaʿnī ayruḳlar giderüz ve mülki anlara bu fāl ile İsmaʿīl'üñ taġayyüri (21) daḫı ziyade oldı. Üçinci bir fāl daḫı açdı. Bu kerre bu āyet-i kerīme geldi. **Vaʿada'llāhu'l-leẕīne** (22) **āmenū minkum ve ʿamilū'ṣ-ṣāliḥāti le-yestaḫlifennehum fi'l-arḍı.**[109] Yaʿnī şol (23) kimesneler ki imān getürdiler ve aʿmāl-ı ṣāliḥa işlediler. Elbette anları yirde ḫalīfe (24) itmege vaʿde eyledi. İsmāʿīl bu mertebede muṣḥafı elinden ḳodı. Baña müteveccih olup (25) ey emīr şekksüz elbette ḫalīfe olacaḳsız. İşde muḳarrer ḫilāfet iḳbāli sizüñ celālüñüz (26) āşiyānına ḳondı. ʿAn-ḳarīb serīr-i ḫilāfete geçersiz. Baña muştılıḳ ne virürsiz didi. (27) Ben de didüm ki benüm ḫilāfet ile ne kārum vardur. Ben bir muḳayyed ü maḥbūs kişiyin. Ḫudā-yı (28) teʿālā emīrü'l-müʾminīne çoḳ yıllar ʿömrler virsün. Taḫt-ı ḫilāfetde pāy-dār olsun. (29) Hemān sen den zinhār benüm ḳanum dögmege saʿy eyleme. Fal didükleri bir göñül eglencesidür. Aña (30) çendān

[108]Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım (Kasas 5).
[109]Allah içinizden, imam edip de salih ameller işleyenler, yeryüzünde egemen kılacak (Nûr 55).

iʿtimād cāʿiz degüldür. Çāḳ yoḳdur iʿtimād eylemek neden diyü eger düşmendür (31) aña niçe yüzden taġlīṭ ṭarīḳine sālik oldum. Mümkin olmadı iʿtiḳādını döndere. Mādem (32) benüm ile anuñ arasında söz uzatdı āḫir babamuñ baña olan tagayyür-i ḫāṭırın (33) söyleşdük. Ol ḫuṣūsında benüm aṣla daḫlüm yoḳdur diyü eymān-ı ġılāẕ idüp beni bizār

[645a] (1) itdi. Benüm daḫı ḫāṭırum aña yazıldı. Andan ṣoñra baña her gāh gelüp gitdükçe mülāṭafat (2) ile söylerdüm. Ḥattā ki benden emīn oldı. Çoḳ geçmedin atam Emīrü'l-Müʾminīn el-Muvaffaḳ baḳa (3) gitdügi seferden haste geldi ve āḫiret seferin eyledi. ʿAsker ḫalḳı beni ḥabsden (4) çıḳarup yirine ḫalīfe itdiler. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā beni İsmaʿīl üzerine ve sāʾir (5) düşmenlerüm üzerine musallaṭ eyledi. Bu hikāyetüñ fāʾidesi oldur ki biline ki fāl (6) açmaġuñ bu mertebe niçe ḫaberler virmeleri olur ki hīç şaşmaz. Cümle muʿcizātından (7) biri de budur. Hīç müstemend olanlara Ḳurʾān gibi bir añlatıcı olmaz. Bu ḥikāyetüñ (8) bir fāʾidesi daḫı budur ki pādişāhlara yaḳın olan kimesnelere tenbīh vardur ki (9) pādişāh oġulları ḥaḳḳında yaramazlıḳ söylemeyeler ve şeh-zādelere yañlış ḳaṣd (10) itmeyeler. ʿAḳıbeti ḥavfdan ḫālī degüldür. Ġayret ehli olan bilür ki pādişāh oġlı (11) intiḳāmın yire ḳomaz. **Ḥikāyet:** Ebū ʿAbdu'llāh bin Muḳle ki ḫulefā-yı ʿAbbāsiyye zamānında (12) olan ulu vezīrlerdendür. Kāhir Bi'llāh'uñ vezīri olduḳdan ṣoñra ḥikāyet (13) eytdi ki daḫı vezīr olmazdan evvel beni nekbet-i rūzgār ḳoşup miḥnet u zillet (14) düşmiş idüm. Ṭāliʿ-i menḥūs beni Fārs şehrinde maḥbūs itmişdi ve ol Fārs (15) şehrinüñ begi Emīr Yāḳūt ḥādımuñ bendinde maḥbūs idüm. Ḥālüm diger-gün oldı. Bir gün (16) gördüm ki Emīr Yāḳūt'uñ mükātibi geldi. Emīr Yāḳūt size selām ider. Benüm iʿtiḳādum (17) sizüñ ḫalāṣuñuz cānibine muḥkemdür. Ammā bendeñüz bir meʿmūr kişiyüm bilürler. Beni maʿẕūr ṭutsun (18) lar el-meʾmūru maʿẕūrun sözi çoḳdan söylenür. Eger benüm yanumda bir ārzūları var ise (19) ve mübārek ḫāṭırlarına murād iderler ise ve almadan gelür ise dirīġ degüldür didiler. (20) Ben eyitdüm. Rüzgāruñ miḥnetden ḫātırumuz iken perīşān olmışdur. Aḥvāl-i pür-melālüm (21) ʿacabā neye irişür. Evvelā diyü başuma endīşe mürları üşdi. İmdi bizden Emīr Yāḳūt'a selāmlar (22) eyle eger luṭfları alursa ḫāṭırımuzuñ inḳibāżı inşirāḥa mübeddel olmaḳ içün (23) bir üstād muġanni sāzende ile bir miḳdār şarāb gönderseler gelse yanumda biraz çalsa (24) çağırsa rūḥuma bir miḳdār rāḥat ve göñlüme nevʿ-i inşirāḥ gelse kemāl-i keremlerinde bedīʿ (25) u baʿīd degül idi didüm. Bunı ben kātibe diyüp ve Emīr Yāḳūt'a bu vech ile göndericek (26) maḥbesde benüm bir yoldaşum var idi. Feryād idüp bu senüñ söyledügüñ sözler ne söz (27) dür. Bu

maḥbesde biz ḳanda ve sāz u söz diñlemek ḳandan? Ol didügüñ maʿnālar sürūr ü (28) ferāḥiyyet ʿālemlerine ve ʿayş u ʿişret zamānlarına maḫṣūṣdur. Ammā bu giriftārlık ḥālinde (29) ne temāşa ve ne baña serzenīş itdi. Ben de meşhūr meṯeldür. **Lā-ḫuşūmete fi'ş-şehevāti** (30) didüm. Yaʿnī bir nesneyi göñül ārzū idüp istedügi nesnelerde çekişmek olmaz. Benüm (31) bu sözden murādum n'idügün ne bilüñ ve ne añladuñ? İmdi benüm bundan ġarażum bir sāzende (32) gelsün de evvel ne aṣl beyt ırlarsa göreyüm. Anuñla kendü ḥālümde fāl ṭutayın dirüm didüm. (33) Ḥarīf sükūt oldı. Emīr Yāḳūt'un kātibi ḫaberüm kendüye iṣāl idicek gördüm.

[645b] (1) Ādemler göndermiş geldiler. Yanumda bir meclis-i bezm ārāste eylediler. Bir ḫoş-elḥāl [u] tīz-dest u çabük (2) muṭrib ḥāżır oldı. Sāzın eline aldı diretdi ve ḳulaḳların aña güş-māl virdi. Derūn-ı (3) dilden ve cān-ı göñülden anı dinledi. Andan ṣoñra gitdi daḫı aġzın açup aña yād-ı dehlige (4) başladı. İttifākā evvel bu beyt ile ser-āġāz itdi. **Beyt:**

Ebşir fe-vaṣlüke yevme's-sebti mevʿūdu

Ve'sʿad bi-ciddike fe'l-emru maḥmūdu

Maʿnāsı muştulıḳ yārin saña sebt güninde (6) maḥbūbanuñ vaṣlı vaʿde olındı ve saʿyüñ ile saʿādetde ol ki emrüñ maḥmūddur dimekdür. (7) Şāʿir bunı kendü nefsine teslīye içün ve tefrīḥ-i ḳalbi içün sevidüginden söyler. Muṭrib (8) bu beyti ırlayacaḳ benüm ile bile maḥbūs olan refīküm yā bu beytden ne añladuñ? Bundan neye fāl itdüñ (9) didi. Ben daḫı inşāʾa'llāh mübārekdür. Bunı fāl ṭutmış idüm ki Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā bize ḥabsden (10) ḫalāṣlıḳ virür ki evvelā. İnşaʾa'llāh teʿālā sebt güni ḫalāṣ oluruz. Yaʿnī cumʿa (11) irtesi gün ol gün bu fāl sürūri ile ve bu fāl zevḳ ile ʿayş-ı āḫir eylediler. Hafta (12) tamām olduġı gibi şenbe güni yaʿnī cumʿa irtesi güni çın ṣabāḥdan henüz firūze-i āsumān (13) Bedeḫşān gibi laʿl-i dıraḫşān göstermedin. Yāḳūt çıkageldi. Baña vezāret muştıla (14) yup ḥabsden ḫalāṣuma ḫalīfeden gelen miṣāli getürdi. Elüme alup gördüm ki Emīrü'l- (15) Müʾminīn el-Ḳāhir Bi'llāh ki ḫalīfenüñ baña yazılmış tevḳīʿi ki kendü tevḳīʿi birle yazılmuş misālidür. (16) Ḥāṣıl-ı maẕmūnı daḫı bu idi ki manṣıb-ı vezāretümi saña tefvīż eyledüm. Pes bu ḥuṣūṣda (17) ḳuvvet-i ḳalb üzerine olasın ve Fārs mālını cemʿ idüp ḥażretümüz cānibine gelesin. Pes (18) der-ḥāl ayaġumdan bendümi ḳaldurdılar. Refīḳüm ile ḥabsden çıḳup ẕillet-i ḥabsden (19) evc-i ʿizzete

irişdüm. Az müddetde çoḳ māl cemʿ idüp ḥażret-i ḥilāfet-penāh cānibine (20) şitāb itdüm. Aşlda bāʿiṣ-i ḫalāṣuma ise ḫalāṣ ʿAvn-i Ẕü'l-celāldür. Ammā gāh (21) ol ki ṣemere-i āmāli nihāl-i fāldan gösterür. Pes anuñ içün resūlu'llāh ḥażretlerinden şalla (22) 'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem rivāyet eydürler. **Yuḥibbu'l-fāle ve yekrihu'ṭ-ṭayerete.** Yaʿnī fālı severler (23) idi lākin ṭıyereyi kerīh gördiler idi. Ṭıyere ise neye dile geldi ise yuḳaruda ẕikr (24) olınmış idi. **Ḥikāyet:** İbrāhīm bin ʿAbbās-ı Ṣavlī eydür. Ben Emīr Aḥmed'üñ kātibi idüm. (25) Bu Aḥmed ki vezīr eyü ḥālidür bu İbrāhīm ḥikāyet eydür ki bu vezīrini kendüsine tamām maḥrem (26) idinmiş idi. Yanında ziyāde taḳarrübüm var idi. Zirā ki ḫıdmetümden ḫoşnūd idi. Bir gün (27) yanına vardum. Tenhā mütefekkir olup oturdı. Üzerinden tamām ḫayretin añladum. Pes lāzım (28) oldı ki sebebinden istiʿlām idem. Ferāset ile niyyetüm añlayup öñüme bir kāġıd atıvirdi. (29) Alup oḳudum içinde yazmış ki senüñ ḥaremüñde olan ḫāṣṣa cāriyelerüñden fülān ve fülāna (30) iki cāriyeyi oġlanlaruñuzdan fülān oġlan ile başları ḫoşnüddur. ʿİffet cāmelerin (31) çıḳarup şenāʿat palāsların girmişlerdür. Muttaṣıl fuḥş u zināya mübāşeret iderler. (32) Ṣıdḳ-ı maḳāl ve ḥaḳīḳat-ı ḥāle vāḳıf olalum dirseñüz fülān ve fülān ḫādımlaruñ ikisi (33) daḫı emīn-i ḥaremlerdür bunı bilürler. Anlardan suʾāl u teftīş idüñ. İḫtiyārlarıyla

[646a] (1) dimezler ise bir miḳdār tehdīd idüñüz ikisi de iḳrār iderler diyü yazılmış idi. Ben daḫı (2) müteḥayyir olup bunuñ tedārikin niçe fikr itdiñüz didüm. Vezīr eytdi. Bu iki ḥādımları getürüp (3) ṣordum. İnkār itdiler. Ṣoñra ben daḫı bir miḳdār tehdīd itdüm. Anlar daḫı bu kāġıd içinde yazılan (4) gibi iḳrār itdiler. Bunı işidicek ardundan berü yimek yimedüm ve şarāb içmedüm. İşde ġam (5) u ġuṣṣaya baḳup oturın. İmdi bu iki cāriyeyi öldürsem ben daḫı ikisinüñ de ʿaşḳı mübtelāsı (6) olup göñlüm zülf-i pür-tābları şikenine baġludur. Anlarsuz bir ān ṣabr u ḳarārum yoḳdur. Ḳorḳarın anlarsuz (7) ārām idemeyem. Cihān gözüme zindān ola. Eger öldürmezsem ġayret u ḥamiyyet emrin nice idemezin. (8) Bu iki emr arasında müteḥayyir ḳaldum. İttifāḳ gördüm yanında bir muṣḥaf ṭurur. Ben daḫı göñlümden (9) bunlar ḫuṣūsında Ḳurʿān-ı Ḳadīm ile müşāvere ideyin. Bir fāl açayın göreyim ne buyurur didüm. (10) Muṣhaf-ı şerīfi elüme alup tefeʾül idince gördüm bu āyet-i kerīme geldi. **Yā eyyuhe'l-leẕīne** (11) **āmenū in cāʾekum fāsiḳun bi-nebeʾin fe-tebeyyenū en tuṣībū ḳavmen bi-cehāletin fe-tuṣbiḥū** (12) **ʿalā mā**

feʿaltum nādimīne.[110] Yaʿnī ey şunlar ki imān getürdiler. Eger size bir fāsıḳ (13) bir fısḳ ḫaberin getürse anı oñat teftīş idüp tefeḥḥuş idüp yalanın ve gerçegin (14) taḥḳīḳ bilüñ ki nā-gāh bilmezlik ile bir ḳavme żarar irüşdüresiz. Daḫı ṣoñra işledüñüz (15) işe pīşmān olasız. Ben daḫı bu fālı göricek maʿlūmum oldu ki cāriyeler bī-günāhdur. (16) Ve'l-ḥāsıl göñlüme şübhe düşdi ki bu kāġıda yazılanda bir sırr vardur ve tezvīrdür. Ḳalḳup (17) bu fālı vezīre gösterdüm. Eger buyurursañuz bir ḫalvet yire çeküp ḥādımları çaġırayın. (18) Ḥaḳīḳat-i ḥāli anlara didüreyin. Elbette bunuñ bir aṣl vardur. Semeye degüldür. İnşaʾa'llāh (19) teʿālā keşf ola didüm. İcāzet virdi. Evvelā ḥādımlaruñ birini getürdiler. Bir tenhāca yire çekdüm (20) rıfḳ u mülāyemet ile andan ḥaḳīḳat-i hāli ṣordum. Çoḳ naṣiḥat idüp günāh degül midür ki (21) iki dāne bī-günāh ḥaḳḳında yalan şehādet idesiz didüm. Anları öldüreler. Anlar ḫod şehādet (22) mertebesin bulurlar. Sizleri ʿaẕāb-ı elīmde ḳalursız. Her bir günüñ yarını vardur. Her bir yaramazlıġuñ (23) mücāzātı ve mükāfātı vardur. Bu yalan taḳrīr idersiz elbette ve elbette bunuñ żararı ve şeʾāmeti (24) sizlerüñ yoluñuza gelür ve yigitliklerüñüz varur. Ṣoñunda fikr idüñüz āḫiretde muʿaḳıb (25) olduġuñuzdan ġayrı tīz günde bu dünyāda bunuñ eczāsı bulursunuz. Yā sizlere yāzıḳlar (26) degül midür didüm. Ol bir yoldaşum daḫı çaġıruñ ḥaḳīḳat-i ḥāl maʿlūm olur didi. Anı daḫı (27) çaġırdılar geldi. Aña daḫı bu naṣiḥatleri eyledüm. Mübālaġa sözler nice buña göre (28) eyledüm. Āḫir ikisi de ṭoġrılup vāḳıʿ-ı ḥāl budur ki didiler. Cāriyelerüñ ikisi de bī- (29) günāhlardur henüz perde-i ʿiffet ardında mestūrelerdür. Bize bu sözleri söyleden (30) içerüden vezīrüñ ḫātūnıdur. Cāriyeleri vezīrden ḳışḳanmış her birimüze birer kīse (31) altun göndermiş. Ol bizi düzdükden ṣoñra ol kāġıdı yazup vezīre ṣundılar. (32) Aṣlda bizüm cüreʾte iḳdāmumuza sebeb budur. Şimdi bundan ben de dünyada ve ʿuḳbāda ʿaẕāb (33) u ʿiḳāb olacaġın añladuḳ ve bildük itdigümüze pīşmān olduk. Daḫı evvelki fikrüñ

[646b] (1) ve tamʿadan rücūʿ eyledük. Ḥaḳīḳatü'l-ḥāl işte budur. Ḥattā kīseyi al ʿavretüñ (2) mihr ile baña gösterdiler. İkisini daḫı vezīrüñ öñine iletdüm. Nice kim baña taḳrīr (3) itdükleri gibi ḥaḳīḳat-i ḥāli aña da söylediler. Bu eṣnāda ḫaremden daḫı cāriyeleri (4) öldürmek iḫtimālin virmekle vezīrüñ ḫātūnı böyle itdügine pīşmān olup ve ẓan (5) u gümān idermiş ki bu sözi vezīr duydugu gibi cāriyeleri yā āẕād ide veyā ḫod (6) ṣana hīç öldüreceğini iḫtimāl itmez imiş. Çünki öldürmek iḫtimāli muḳarrer olıcaḳ

[110]Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın (Hucurat 6).

(7) ḫātūn böyle itdügine pīşmān olmış. Ḳocası olan vezīre içerüden bir kāġıd daḫı (8) yazar ki ol cāriyelerüñ bu ḫuṣuṣda aşlā günāhları yoḳdur bī-günāhlardur. Onları (9) güniledügüm içün bir işdür itdüm. Allāh teʿālā ṣuçumı bağışlaya. Nā-ḥaḳḳ iş itdüm çün (10) öldürmek istermişsin. Günāhlarına ve ḳanlarına girme. Ol kāġıdı yazan ve yazdıran ben (11) idüm. Birbirine muvāffıḳ bu iki vech ile cāriyeler bī-günāh olduḳları vezīrüñ maʿlūmı olıcaḳ. (12) İkisine daḫı inʿām u iḥsān idüp kendü daḫı ġam-gīn iken dil-şād oldı. İmdi (13) bu ḥikāyetden niçe fāʿide vardur. Biri bu ki Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ile tefeʾül itmek Ḳurʾān muʿcizātından (14) idügine delāleti var idügin bildürür ve daḫı buña erbāb-ı siyāset u aṣḥāb-ı ḥükümet (15) olanlara işi ṣabr u teʾennī ile itmek gerek imiş. Eger vezīr Aḥmed bin Ebū Ḫālid kāġıdı (16) oḳuduġı gibi fi'l-ḥāl cāriyelere siyāset eylese ṣoñradan niçe kerre bī-fāʾide nedāmet elin dişler idi. (17) Ol iki cāriyelerüñ ʿiffetini anları bunuñ gibi varṭadan ḫalāṣ itdügüñden maʿlūm oldı. (18) **Ḥikāyet:** Aḥmed-i Müdbir eydür. Benüm kendüme aşlıda sebeb bu oldı ki Emīrü'l-Müʾminīn Mütevekkil (19) Bi'llāhi ḫalīfe Baġdād'uñ Mecdiye'ye temāşaya gitdi. Ben bile gitmeyüp Baġdād'da ḳaldum. Ġayrı (20) kātibler bile gitdi. Birḳaç gün benüm ġıybetümi ṣayup ḳaṣd itmişler ki beni mevāḳıf-ı ʿizzetden dūr (21) eyleyeler. Ṣūret-i ḥaḳḳda ḥażret-i emīrü'l-müʾminīn Aḥmed-i Medīd emr itse Raḳḳa'ya varsa aʿmālī perīşāndur. (22) Işlāḥ eylese diyü ʿarż itdiler. Ḫalīfe daḫı ādem gönderüñ gelsün diyü buyurmışlar. Gördüm (23) Baġdād'a geldi beni alup gitdi. Çün Mecdiye'ye irişdüm. Anlaruñ ḫıdmetlerine vardum. Ululaı (24) ʿAbdu'l-Melik'e irişdüm. Baña didi ki emīrü'l-müʾminīn saña Raḳḳa'ya varsun anda olan mīri aʿmāli (25) görsün ve żabṭ eylesün diyü buyurdı. Hemān di söyle yol ḫarcına virülsün (26) ʿacabā ne miḳdār nesne kifāyet ider. Ola didi ben de didüm ki emīrü'l-müʾminīn ḫażretlerinüñ (27) fermānı cānum üzerine ancak. Ḫarcum otuz biñ aḳçe ile tīz ola didüm. Ol sāʿat baña (28) otuz biñ aḳçeye teslīm itdi ve hemān bu dem çıḳup gitmek gereksin didiler. Ḫalīfeye buluşur (29) vedāʿ ideyin diyügördüm. Ḳābil olup bulışdurmadılar. Bārī bir miḳdār yol tedārikin görince (30) birḳaç gün mehl virüñüz didüm. Bunı daḫı almadılar. Der-hāl üzerüme mübāşir u müvekkil ādemler ḳoyup (31) beni çıkardılar. Raḳḳa'ya ṭoġrı revān oldum. Eger-çi bu sefere rıżām yoġ idi. Kārih idüm (32) ve bir iki menzil beni gönderdiler. Raḳḳa'ya tamām bir menzil ḳalduġı gibi tā ol gicenüñ yarındası (33) şehre girsem gerek idi. Bir cānibden nā-gāh bir āvāz işitdüm ki bir kimesne ırlardı. Devesin

[647a] (1) sürüp gider idi ve bu beyti oḳur idi. **Beyt:**

Kem merretin ḥaffet bike'l-mekārih

Cāde leke Allāhu ve ente kārih

Maʿnāsı niçe kere seni mekārih iḥāṭa eyledi. Sen anı kerīh görürken (3) Allāh teʿālā saña cömerdlik eyledi. Andan ḫayrlar gördüñ dimekdür. **ʿAsā en tekrehū** (4) **şeyʾen ve huve ḫayrun lekum**.[111] Maʿnā-yı şerīfesi mażmūnıdur. Çün ben beyti istimāʿ idicek (5) maʿnāsını añlayup kendü nefsüme ḫayr fāle gördüm. Göñlüm ḫoş oldı. Yarındası (6) sürūr-ı ser ile ḥużūr-ı ḥāṭır ile Raḳḳa şehrine girdüm. Ol şehrde çoḳ ṭurmazın. (7) Gördüm emīrü'l-müʾminīn ṭarafından bir miṣāl geldi. Şām-ı şerīf vilāyetine varasın zīrā (8) ol vilāyetüñ saña tefvīż eyledüm. Varasın vilāyetüñ aḥvālini cemʿ idüp bu mühim (9) maṣlaḥatı yirine iletesin. Bu mühim maṣlaḥatdur ki emīrü'l-müʾminīn bunı tamām itmege kendüsi (10) biʿz-zāt gitse gerek idi. Senüñ ehli olduġuñ maʿlūmı oldıġı'çün saña ısmarladı. (11) Kendü yirine seni nāʾib dikdi buyurılmış. Miṣāli oḳıduġum gibi gördüm. Ṣubḥ-ı iḳbālüm ṭutmamış (12) ḥamd idüp Şām-ı şerīfe gitdüm vardum. Anda hezār ʿizzet u refāhiyyete irişdüm ve vāfir māl elüme (13) girdi. Hele Raḳḳa vilāyetinüñ kerāheti buña irişdi. Ḥaḳḳ teʿālā beni ḳurtardı. Aḥvālümi (14) kendü ḥaḳḳumda itdügüm ḫayr-i fāl mübārek u meymūn u muvāfıḳ düşdi. Düşmenler maḳhūr ve (15) dostlarum mesrūr oldı. Elḥamdü li'llāh teʿālā bunı ʿale't-taḥḳīḳ ve't-taṣdīḳ bildüm ki **Beyt:**

[Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Feʿūlün]

Kime kim Ḥaḳḳ teʿālā ḳılsa yārī

ʿAdūnuñ aña itmez tīġi kārī

Ḥikāyet: Emīrü'l-Müʾminīn (17) Hādī ibtidāen Hārūn er-Reşīd'i velī-ʿahd idinmiş idi. Ṣoñradan bu işe pīşmān (18) olup kendü oġlını velī-ʿahd itmek murād eyledi. Yaḥyā bin Ḫālid ki Hārūn er-Reşīd'üñ (19) muṣāḥibi ve ṣāḥib-i sırrı idi. Getürüp aña söyledi ki var Hārūn'a söyle kendüye (20) ʿazl itsün. Benüm velī-ʿahdum olmaḳdan iḫtiyārī ile vazgeçsün didi. Yaḥyā (21) didi ben bunı aña niçe kerre söyledüm. Ḫilāfet didükleri maʿnā bir āfeti çoḳ ve żararı (22) nefʿinde artuḳ maṣlaḥatdur. Eger anuñ daḳāyıḳından bir daḳīḳa da ihmāl olınsa ve kendü (23) ḥaẓẓ-ı nefsine tābiʿ olınsa neʿūẕü-bi'llāh aña

[111]Olur ki bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz (Bakara 216).

müteḳallid olan kimesne yarın ḳıyāmet gününde (24) her āyine muʿātib ü muʿāḳıb olur didüm. Hīç müfīd olmadı ve bu sözleri ebeden ḳulaġına (25) ḳoymadı. Yā artuḳ ben aldıġum nice ideyin diyücek. Hādī'dür incinüp ve ṭarılup (26) ʿabeş söylersin. Ḫudā ḥaḳḳı anı vazgeçmege ḳomayasın sen diyüp Yaḥyā'ya ʿaẓīm tehdīdler (27) eyledi. Yahyā bundan be-ġāyet ḳorḳdı. Ḫayret ile evine geldi ve ittifāḳ bir ḫıdmet-kārına (28) bir söz söyledi. Ol ḫıdmet-kār daḫı bir muḫālif cevāb virdi. Ḫıdmet-kāra öyke (29) bir ṭapanca çaldı. Barmaġındaki yüzüginüñ ḳaşı şıçradı ve żāīʿ oldı ve ḥalḳası daḫı (30) ḳırıldı. İki pāre oldı. Bu kerre ḥīnde Beşşār şāʿir var idi çıkageldi. Gördi ki Yahyā (31) ġam-gīn ṭurur ve bī-ḥużūrluġı var. Ṭarāfet ile aşlı nedür diyü ġayrılardan şorup ḫaber aldı. (32) Yahyā daḫı duydı ki yüzügüm ḳırıldı ve ḳaşı żāīʿ oldı. Bunı eyü fāl añlamadum. Baña (33) bundan endīşe müstevlī oldı didi. Şāʿir daḫı endīşelenmeñüz ki bu zīyāde ḫoş

[647b] (1) fāldür didi. Bunda bir ḫayr var ümīdi diyüp orada bu beyti naẓm idüp oḳudı. **Beyt**:

Aḫlāke min kulli'l-humūmi süḳūṭuhū

Ve iyyāke bi'l-fereci infirācü'l-ḫātemi

Türkīçe maʿnāsı yüzügüñ (3) ḳaşınuñ düşüp yiri boş ḳalduġı senüñ götüri ġamlardan boşalup ḫāli ḳalmaġuña (4) delāletdür diyorur. Ḫalifesi açılup ḳırılduġı senüñ göñlüñ açılup mużāʾaḳalardan (5) ḫalāṣ olmaḳlugıyla ki delāletdür. Yaḥyā bu fāldan ḫuṣūṣan Beşşār adlu ādem lisānından ki Türkīçe (6) muştılayıcı dimekdür. Anuñ lisānuñdan işitdiler. Be-ġāyet feraḥ oldı. Henūz ol gün daḫı (7) aḫşām olmadın Hādī vefāt idüp yirine Hārūn er-Reşīd ḫalīfe ve emīrü'l-müʾminīn (8) oldı. Yaḥyā daḫı hem Hādī'nüñ ḳorḳusından emīn oldı ve hem maḫdūmı daḫı taḥt-ı ḫilāfete (9) geçdi. Beşşār daḫı bu fāl beşāretin itdügi'çün yüz bin aḳçe ʿaṭā eyledi. **Ḥikāyāt:** (10) Çün Türkistān ḳulları Emīrü'l-Müʾminīn Mütevekkil'i öldürüp oġlını yirine geçürdiler. Ḫalīfe (11) oldı. Muntaṣır diyü laḳab virdiler. Müddet-i ḫilāfeti altı aydan artuḳ olmadı. Anuñ muṣāḥible (12) rinden biri eydür. Bir gün yanına gitdüm. Divān-ı ʿāmm itmiş idi. Vardum ṭurur gördüm. Öñinde (13) bir ʿālī vü ġālī bisāṭ döşenmiş. ʿAcīb u ġarīb naḳşlar ile münaḳḳaş u bedīʿ ṣūretler ile (14) musavver. Şöyle ki ṣaḥn-ı bār-gāhı gülşen gibi zeyn eylemiş. Yir yir içinde vāḳıʿ dāʾireler var. Her (15) birisinde geçen pādişāhlaruñ adlarını ve

ṣūretlerini ve tārīḫ-i salṭanatlarını yazmışlar. (16) Ol cümleden bir dāʾirede ki Pervīz ile oġlı Şīrūye taṣvīrleri ve Şīrūye atası (17) Pervīz'i öldürdükden ṣoñra altı aydan artuḳ ṣaġ olmaduġı yazılmış idi. Çāḳ Muntaşır'uñ (18) öñinde ve naẕarı ḳarşusına döşenmiş. Bunı göricek ḫāṭıruma ḥoş gelmedi. Bu ḫayr fāl degül ancak. (19) Bu ḫalīfenüñ ḫāli böyle ola gibi diyüp geçürdüm. Az zamāndan Muntaşır'uñ daḫı gözi ol (20) dāʾireye ṭoḳandı. İçindekiyi oḳıduġı gibi ittifāḳ ḫāṭıruma gelen anuñ daḫı ḫāṭırına (21) gelmiş. Der-ḥāl ḳalḳup ḥarem içine gitdi ve emr itdi ki ol bisāṭı ḳalduralar. Pes ḳaldurdılar (22) ammā ne fāʾide tefeʾül yirin bulmış idi. atasın öldürdüklerinden ṣoñra tamām altı ay yaşamadı. (23) **Ḥikāyet:** Ol vaḳt ki Ṭāhir bin Ẕü'l-yemīneyn ʿAli bin ʿĪsā bin Hāmān ile cenge gitdi. (24) Şehrden çıḳduġı gün ḳaftānınuñ yiñini ākçe ile ṭoldurmış idi ki kendü eliyle fuḳāraya taṣadduḳ-ı (25) ḳaṣd u niyyet idüp ṭurmayup kendü elüyle fuḳarāya aḳçe üleşdüri ve gidüp ṭururdı. (26) Nā-gāh ġaflet ile yiñinüñ ucını ṣalıvirüp içindeki aḳçe bir uġurdan yire dökilüp (27) saçıldı. Ṭāhir'üñ göñli bundan perīşān oldı. Eyü fāl görmedi. Meger (28) rikābında bir şāʿir gider idi. ʿAle'l-fevr bu ḫuṣūṣda bu iki beyti diyüp aña yorur. (29) **Beyt:**

Haẕā teferruḳı cemʿihim lā ġayruhū

Ve ẕehābühū minkum ẕehābü'l-hemmi

Laṭīfe vardur ki Ṭāhir Żamīr ḫiṭāb olup minkum sizden dimek maʿnāsına ola ammā kim (31) yiñ maʿnāsına olmaġla yiñden dimek maʿnāsına ola. Yāʿnī bu aḳçe ṭaġılmaḳ degüldür. İllā düşmenüñ cemʿi (32) ṭaġılmaḳdur. Daḫı bu aḳçe yiñden gitmiş degüldür. İllā ġam gitmekdür. Yaʿnī bu iki ḥāl iki fāla delāletdür. (33) **Beyt-i Ṣānī:**

Şeyʿün yekūnu'l-hemmü baʿża ḥurūfihī

Lā ḫayra fī imsākihī fi'l-kummi

Bir şeyʾ ki anuñ baʿżı

[648a] (1) ḥarfleri hem lafẓı maʿnāsı ġamdur şu maʿnāsı ḫayāl ile şāʿir taḫayyül idüp aḳçenüñ (2) ʿArabça'sı dirhemdür ki anuñ nışfı hem lafẓdur. İmdi anı beg içinde ḫayr yoḳdur. Belki anuñ (3) ṭaġladıġı ḫayrdur. Çünki her bir şāʿirden bu beytleri işidicek anuñla fāl (4) ṭutup sevindi. Daḫı şāʿire otuz bin aḳçe ʿaṭā itdi. Āḫir bu fāl da rāst geldi ve vardı (5) düşmenüñ leşkerini ol yiñinde dögilen aḳçe gibi ṭaġıtdı. Mañṣūr u muẕaffer

olup döndi. (6) Bār-gāhına geldi. Nite-ki ḥikāyeti bu bābda ẕikr olındı. **Ḥikāyet:** Rivāyet olınur ki bir pādişāh (7) vezīrine incindi. Anı meclisinden ḳodı. Gice içi idi. Vezīr endīşe ile giderken (8) gördü ki yolda bir kimse iki ʿArabī beytler oḳur ki maʿnāsı budur ki Türkīçe tercümeleri budur. (9) **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Ḫudā'ya ḥüsn-i ẓan it kim işüñi

Getüren rāst oldur cāvidānī

Bitüren dūn mühimmātuñ çün oldur

Yine yarın bitüren oldur anı

Vezīr daḫı bu beytleri işidicek bunuñ ile (11) fāl ṭutdı. Kendü ḥālinde ḫayra yordı. Tīz endīşeyi göñlinden çıḳarup subḥāne (12) ve teʿālā ḫażretlerinüñ keremine göñül baġlayup gitdi. Bu beytleri oḳuyan kimesneye ḫilʿat (13) buyurdı. Tīzçek ol fāl bir nihāl oldı. Pādişāhuñ vezīrinden rıżāsı yimişin (14) virdi. Yaʿnī pādişāhuñ aña incinmesi zaʾil olup kemā-kān vezāretde muḳarrer ḳıldı. **Ḥikāyet:** (15) Ol vaḳt ki Muʿtażıd Bi'llāh'uñ vefātı yaḳın oldı. Vezīri Ḳāsım bin ʿAbdu'llāh ḫıdmet-kārı Yūnus'a emr (16) itdi. ʿAbdu'llāh bin el-Muḳazz ve ḳāḍı Müʾeyyed'i ʿAbdu'l-ʿazīz Muʿtemed'i bu üç ādemi bir arada ḥabs (17) eyleye. Yūnus daḫı didügi gibi itdi. Bu üç ādem tamām ḫavf u hirās ile maḥbūs oldılar. (18) Aña Muʿtażıd Bi'llāh vefāt idüp Müktefī Bi'llāh Baġdād'a [gelüp] taḫt-ı ḫilāfete geçdi. Üçin daḫı ḥabsin (19) ıṭlāḳ eyledi. ʿAbdu'llāh bin el-Muḳaz ḥikāyet idüp eydür. Ol gice ki yarındası bizi ḥabsden (20) ıṭlāḳ eylediler. İttifāḳ gözüme uyḳu gelmedi. Deryā-yı fikre ġarḳ olup ḫayret ile ol yataġa (21) yaturdum. Ṣabāḥa yaḳın üzerümde öterek bir ḳuşcaġuz uçdı ve gitdi. Ben daḫı göñlümden (22) kāşki bu ḳuş yirinde ben olaydum. Böyle eli ve ayaġı boş diledügüm yirde uça idüm. Rāstladugum (23) şu kenārında ḳonup şucaġuz içeydüm. Hele bu ḳuşcaġuz benüm üzerümden bu vech ile muṭlaḳu'l-ʿinān (24) geçdügi daḫı ḫayr olmaġa gerekdür diyü anuñla fāl ṭutdum. Hemān ol gün Müktefī Bi'llāh emri (25) ile ḥabsden ıṭlāḳ olındum ve bu fāl her ne ḳadar ıṭnāb olınsa ḳābildür. Bunda ʿacāʾib (26) u ġarāʾib ḥikāyetlerüñ ḥadd ü ḥaṣrı yoḳdur. Her ʿaṣrda ʿuḳalā vü ḥükemā niçe nesneler ile (27) niçe fāl

ṭutmışlardur ve murāda irmişlerdür. Mütercim-i faḳīr eydür. Bu bābda biz daḫı bir ḥikāyet-i laṭīfe (28) getürmiş. Ḥażret-i şāh-ẕāde ʿālem-penāhuñ gūş-ı hūşlarında mengūş olmaġa lāyıḳ şāh-vār (29) u dürr-i ecdād-ı ʿālī-şānlarınuñ siyer-i maḥmūdelerindendür. **Ḥikāyet:** Selāṭīn-i (30) ʿālī-şān-ı ḳurūm-ı Rūm yaʿnī āl-i ʿOsmān-ı saʿādet-i rüsūmuñ getürmişlerdür ki (31) ol zamānda ki ġazā evcinüñ şāh-bāz-ı bülend-i pervāzı merḥūm Sulṭān Murād Ḫān-ı Ġāzī Vārna (32) ġazāsında küffār ʿaskeri ile Vārna ṣaḥrāsından bulışdı. İki ʿasker birbiri ile ḳarşu (33) ālāy bağladılar. İki ṭarāfından sancaḳlar çözilüp ceng-i ḥarbler dögilüvirdi. Kūslar

[648b] (1) ve naḳḳāreler çalınurdı. Merdān-ı kār-zār rikāb-ı cenge ḳadem-i iḳdāmı berk başup ortalıḳda (2) çarḫa-ẕenler meydāna girüp ḳoç gibi ṭoḳuşdılar. Ol zamānında āl-i ʿOsmān'uñ bu idi ki (3) pādişāhlar ser-i saʿādetlerine şimdi yaya başları geydükleri börk üslūbında altun üsküf (4) ile beyāż keçeden ṭoġrı börk geyerler idi. Sulṭān Murād'uñ daḫı ol gün mübārek (5) başlarında anuñ gibi börk var idi. İslām ʿaskeriyle kāfir ʿaskerinüñ üzerine yüridükleri (6) gibi ḫurūş-ı cüyūştan ve āvāze-i tabl u kūsdan nā-gāh bindükleri at oynamaġa başladı. (7) Anuñ żabṭına meşġūl iken ʿale'l-ġaflehū ser-i saʿādetlerinde geydükleri börk yire düşdi. (8) Yanlarında olan ümerā-yı saf-ārā ve vüzerā-yı āṣaf-rā bunı göricek ḫāṭırları müteġayyir olup ziyāde (9) mütevaḳḳıf oldılar. Bu ḥālde bu eyü fāl degüldür diyü mülāḥaẓa itdiler. Bu mülāḫaẓaların Sulṭān (10) Murād ḥażretleri enāra'llāhü burhānehüm añlayup daḫı anlara cevāb virmek ile ne tevaḳḳuf idersiz? (11) Yürüñ kāfiri alduḳ. Bu başumdaġı üskūf başuma bār-ı girān idi. Kāfirler daḫı üzerümüze (12) çökmiş bir ṣıḳlet idi. Başumda bu bār-ı girān ayrıldı. Kāfirlerüñ daḫı üzerümüzden ṣıḳleti defʿ (13) olmaḳ ʿalāmetidür. Bunuñ ile kāfiri almaġa fāl itdüm diyü buyurdı. Ol pādişāh dil- (14) āgāhdan bu fālı mübārek bilüp bī-tevaḳḳuf küffār ʿaskeri üzerine yüridiler. Āḫir (15) meşhūr olan üzerine kāfir ʿaskerini başdılar. Hīçbir vech ile kāfirüñ ʿaşr diri (16) ḳılmadı ve ḳurtılmadı. Ehl-i İslām üzerinden ol seḥāb-ı ʿaẕāb ṣıḳleti götirildi. (17) Nite-ki tafṣīli yirinde mezkûrdur …[112] (18) …[113] (19) Aṣḥāb-ı ḥayret ve erbāb-ı başīret yanlarında muḳarrerdür ki dār-ı dünyāda ḥużūr u raḥāt müyesser (20) degüldür ve ʿādet-i zamān budur ki her ne dil ki cerāḥat giriftārı ola gene eline rāḥat-ı medārı (21) olur ve her seniyye ki aña dest-i miḥnet ḫār ura. Bir vaḳt eline gül-zār olup taḳallüb-i aḥvāl-i (22) insān ve tebeddül-i

[112]Satırın devamı yazılmamıştır.
[113]Satır yazılmamıştır.

devr-i zamānda ḥikmet-i bāliġa-i İlāhiyye budur ki ḳulları niʿmete düşicek şükr şekerine (23) ve niʿmet-i miḥnet iricek ṣabr ṣabrını nūş ideler ki hīç miḥnet derdine ṣabr gibi devā olmaz ve niʿmet (24) arturmaġa hīç şükr gibi duʿā ele girmez. Pes imdi merd-i ʿāḳil esīr-i nevāʾib u giriftār-ı meʿāyib olan (25) kimesneye vācib budur ki ṣabr nīme-i īmān ve nāme-i emāndur ve perverdigār-ı ʿālem (26) olan Allāh'uñ faẓl-ı ʿamīmine ümīd-i vāṯıḳ itdi ki elbette ve elbette ol mübtelāyı ol belādan ḫalāṣ (27) ider ve aña menāṣ ider ve ḳāḍı Muḥsin-i Tenūḫī miḥnete düşmiş iken rāḥata irenler beyānında (28) ʿArabī dilde Ferec Baʿde'ş-Şidde kitābın teʾlīf eylemişdür. Maḳbūl u merġūb kitābdur. Ol kitābı lisān-ı (29) Pārsī dilden Cevāmiʿü'l-Ḥikāyātı cemʿ iden Mevlānā Muḥammed ʿAvfī raḥmetullah teʿālā ʿaleyh ʿArabī'den (30) Pārsī'ye tercüme eylemişdür. Ekṣer ḥikāyātı Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābında getürmişdür. Anlardan bu bāba (31) müteʿalliḳ olan niçe ḥikāyātlarından īrād eyledüm dir ki bunlardur. **Ḥikāyet:** Mesrūr u muḳarrerdür ki (32) Ḥaḳḳ celle ve ʿalā ve ulu peyġāmberlerden ṣalātu'llāh teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn niçesin belālara giriftār (33) eylemişdür. Anlar daḫı ḥabl-i metin-i ṣabra temessük itmekle Ḥaḳḳ Teʿālā daḫı anları ṣabrları berakātında mübtelā

[649a] (1) ḳılduġı belālardan luṭf u kereminden gene ḫalāṣ eylemişdür. Nite-ki Ādem peyġāmber (2) ʿaleyhi's-selām İblīs ʿaleyhi'l-laʿnenüñ ve Nūh peyġāmber ile ḳavminüñ ve İbrāhīm peyġāmber ile (3) Nemrūd'un ve Yaʿḳūb ile aḥzānınuñ ve Yūsuf peyġāmber ile cefā-yı iḫvānuñ ve Eyyüp (4) peyġāmber ile belā vü miḥnetüñ ve Yūnus peyġamberüñ balıḳ ḳarnında niçe zamān ḥabsinüñ ve Mūsā (5) peyġāmberüñ Firʿavn ile ḳıṣṣaları meşhurdur. Ekṣer kitāblarda mesṭūrdur ve anları ẕikre (6) iḥtiyāc yoḳdur. Cümlesi bu bāba münāsib ḥikāyetler iken ẕikr olınmadı. Ġayr-ı meşhūr (7) ḥikāyetlerden bir niçe ḥikāyet ẕikr olundı. Cümleden biri [budur]. ʿAbdu'llāh bin Ebī el-Hüzeyl şöyle (8) rivāyet ider ki çün Buḫt Naṣṣar Dānyāl peyġāmberi ʿaleyhi's-selāmı ṭutdı. ʿIrāḳ'a iletdi. (9) Daḫı emr itdi anı bir ḳuyuya atdılar. Andan ṣoñra iki üç arslanlar getürdiler ki her biri (10) mehīb-i cān-verler ki şīr-i felegüñ zühresi eriye ṣu olurdı. Bu arslanları getürdiler ki (11) ardınca ḳuyı içine atdıler. Dānyāl peyġāmber ḥażretlerüñi ʿaḳabince ḳuyunuñ dibine atduḳları gibi (12) arslanlar aña ḳaṣd itmediler ve daḫı irkürdiler. Belki öñinde edeb u ḫıdmet ile (13) çömelüp oturdılar. Ḥażret-i Dānyāl bu şiddet ile bir müddet ḥabs içinde ḳaldı. Āḫir (14) muḳteżā-yı beşeriyyet üzerine ki maʿlūmdur ādem oġlanı ġaẕāsuz olmaz ve ṣusuzlıġı dirilmez. (15) Aña açlıḳ ziyāde zaḥmet virdi. Ṣusuzlıḳdan cān-ı şīrīni muẓṭarib oldı. Bu iki (16) belāya ṣabr eyledi.

Ḥaḳḳ teʿālā Şām'da Urmiyā peyġambere ʿaleyhi's-selāma vaḥy eyledü ki Dānyāl (17) içün ṭaʿām u şarāb tedārik it diyü İlāhī ben Şām'da Dānyāl ʿIrāḳ'da imdi benüm (18) ile anuñ arasında bunca mesāfe [var]. Ben bundan tā oraya ne vech ile ṭaʿām u şarāb (19) tedārikin iderin. Anuñ tedārikin görmüşdür diñledi. Urmiyā peyġamber daḫı ṭaʿām u şarābı (20) ḫāżırladı. Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti bir melege emr itdi ki Urmiyā peyġamberüñ tedārik ü müheyyā eyledügi (21) ṭaʿāmı ve şarābı arż-ı Şām'dan getürdi. ʿIrāḳ'dan Dānyāl peyġamber ḥabs olduġı (22) ḳuyu başına iletdi. Ḳuyı aġzından aşaġısına Dānyāl çaġurdı. Aşaġıdan Dānyāl (23) sen kimsin didi. Urmiyā burdan aña ismin ve nesebin söyleyüp kendüyi bildürdi ve beni saña (24) Ḫudā-yı teʿālā gönderdi. Ārzū eyledügüñ ṭaʿām u şarābı getürdüm didi. Dānyāl şimdi (25) Ḫudā-yı ʿazze ve celle beni añdı mı didi. Urmiyā belī añdı didi. Dānyāl peyġamber ʿaleyhi's-selām (26) ḳuyu dibinde münācāt idüp şükr ü sipās Urmiyā şol Ḫudā ki kendüyü yād ideni unutmaz (27) ve kendüden ümīd-vār olanı nevmīd eylemez ve eylüge eylük virür ve ṣabrı necāt ile (28) ḳarşular. Daḫı şükr şol Ḫudā'ya ki kendü işümüzde bed-gümān olsayuz iʿtimādumuz añadur didi. (29) Āḫir Ḫaḳḳ subḥānehu ve teʿālā ḥażreti Dānyāl peygambere Urmiyā peyġamber vāsıṭasıyla ol çāh-ı ġaẕābdan (30) ḫalāṣlıḳ erzānī eyledi ki ḳıṣṣanuñ tamāmı yerinde mezkûrdur. **Ḥikāyet:** Ebū'l-Cüṣṣāṣ (31) Cevherī rivāyet idüp eydür ki bir vaḳtde Emīrü'l-Müʾminīn Muḳtedir baña ġażab itdi. Cümle (32) emvāl u erzāḳumı aldılar ve beni ḥabs itdiler. Müddet-i ḥabsüm uzadı. Cāna cebr idüp (33) belāya ṣabr iderdüm. Faḳr u fāḳa gelmiş idi ki faraẕā ḥabsden ḫalāṣ olsam ne

[649b] (1) yirüm ne içerüm. ʿAcabā nicesi ola diyüp mulāḥaẕalar iderdüm. Günlerde bir gün baḫtum yār (2) ve ṭāliʿüm baḫtiyār olup gördüm. Yanuma bir ḫādım çıkageldi. Seyyidetü'l-ḫavātīn Muḳtedür'üñ (3) anası ḫalīfeden dilek itdi. Ḫalīfe daḫı dilegin ḳabūl itdi ve seni ḥabsden ıṭlāḳuña (4) fermān aldı didi. İmdi beni ḥabsden çıkardılar. Ḫalīfe der-gāhına gitdüm ki varam (5) ḥalāṣuma temessük olam. Ebū'l-Cüṣṣāṣ eydür. Hemān ki der-gāhına varduġum gibi gördüm ki benüm (6) bir ziyāde alçaḳ bahālu metāʿlarumdan yüklerüm var idi ki sāʾir muḳaddem olan māl u menālüm (7) alduḳları vaḳt bunları da evümden getürmişler. Ammā alçaḳ bahālu bī-ḳıymet esbāb u metāʿ (8) olmaġın orada bırakmışlar. Maḥbūs olandan berü orada iʿtibār u mübteẕel ḳomışlar (9) imiş. Cümlesi dökilüp kendi mührüm ile ṭurur yatur. Hīç aṣlā kimesne muḳayyed olmamış. (10) Anları böyle göricek yüregüme biraz ṣu serpildi. Muḥkem sevindüm meger ben bu yüz yüki Mışır'da baġlamış (11) idüm. Yollarda ḥarāmı ve uġrı

ḳorḳusından ẓāhiren eger-çi ol bī-ḳıymet metāʿdan baġlamış (12) idüm. Ammā her yüküñ içinde biñ dāne naḳd ḳızıl altun ṣaḳlamış idüm. Mıṣır'dan bu üslūb (13) ile göndermiş idüm. Henüz mühri açılmamış idi ki pādişāh ġażab idüp cümle her ne ki evümde (14) ve ḫānemde ne var ise olan mālı alup mīri içün ẓabṭ itdükleri vaḳt bu yükleri de (15) benüm mührüm ile götürmişler. Bunlar ise muḳaddem metāʿ olmaġla sarāy meydānında bir ḫālī kūşeye (16) dökmişler imiş. Hemān ki bu yükleri bu hālde göricek ḫādıma yalvardum ki ḫalīfenüñ vālidesine (17) bir ruḳʿa yazdum. İçinde faḳrumdan vāfir şikāyet idüp aġladuġumdan ṣoñra seyyidetü'l-ḫavātīn (18) ḫaẓretleri ḳullarına ʿināyet idüp eger-çi ḥabsden āzād buyurdılar. Ammā faḳrum şikāyet (19) itdügüm pek mertebe artuḳ idi. Esbāb u emlākdan nuḳūd u cevāhirden şunlar ki (20) benden aldılar. Ḫızāne-i ʿāmireye dāhil oldı. Femān-ı ḥükm-i ḫalīfeyi didi. Zemīnüñ anı istemezin (21) anda sözüm yoḳ. Ammā fülān metāʿmdan ki aṣlā ḳadr u ḳıymeti yoḳdur. Pādişāhlarına mesā (22) liḥilerine yarar nesne degüldür. Yüz yük metāʿm var idi. Götürüp ṣaḥn-ı meydan-ı sarāyda (23) bir yire dökmişler yatur. Bārī anları ben ḳullarına bağışlasalar anuñ cüzʾī behāsını ser-māye (24) idinsem anuñ ile ḳūt u ḳanāʿat olınca geçinsem cāʾiz mi ola? Faḳīr ḥaḳḳında itdükleri (25) iḥsānı bu yük ile tamām itseler kemāl-i luṭflarından baʿīd degüldür didüm ve ve ruḳʿasını ḫādım ile (26) gönderdüm. Ḥażret-i ḫātūn ruk'ayı oḳıyıcaḳ benüm bu iltimāsumı sefāhatüme ḥaml idüp ol da ne cüzʾī (27) nesnedür ki anuñ içün beni dilekci ider. Benüm himmet-i ʿāliyyemi anuñ muhaḳḳar emrine ṣarf itdürmege bī- (28) istiraḳ anı da oġluma ṭanışmaḳ mı lāzım virsünler diyü buyurmışlar. Baña bi't-tamām ol yüz (29) yüki ʿaynı ile virdiler. Alup ḳabż idüp içinde münderic olan yüz biñ altunı (30) çıḳardum. Yeñi başdan esbāb [u] mühimmātına ṣarf eyledüm. Gene aḥvālüm muntaẓam oldı. Mukaddemā belāya (31) ṣabruma mukaddimesinüñ neticesine irişüp Ḫudā-yı teʿālāya şükr eyledüm. **Ḥikāyet:** Ḳabīse bin Gülṣūm (32) es-Sülūnī bilād-ı Yemen'den ḳabāʾilinden baʿżı kabīlede pādişāh idi. Bir vaḳtde Kaʿbe-i mübārekeye (33) varup edā-yı farz-ı ḥacc eyledi. Dönüp memleketine giderken benī ʿAḳīl'e irişdügi gibi meger kendü ile

[650a] (1) çoḳ kimesne yoġ imiş. Benī ʿAḳīl ḳabīlesinüñ ḥarāmīleri anuñ azlığın ve esbābı çoḳluġın görüp (2) māl u esbābını tamaʿ idüp anuñ üzerine varup muḥārebe vü muḳātele eylediler. Eger-çi anlar ile muḥkem ceng (3) eyledi. Ammā üzerinde ādem az bulunup ve yoldaşı olmaġ ile maġlūb oldı. Üzerindeki ādemlerini (4) ḳırdılar ve esbābını yaġmaladılar ve kendüyi esīr eylediler. Üç sene ḳadar anlaruñ içinde pādişāh

iken (5) boynı bağlu ḳul oldı. Ḳayd u bend ile anlaruñ elinde maḥbūs ḳaldı. Bu yaña Yemen memleketinde anuñ (6) ḥāli nice oldugını bilemediler. Bir cemāʿat anı bādiyede ġul oldı diyü ḫaberin aldılar. Anlar daḫı (7) ol iʿtiḳādda ḳaldılar. Bu yaña maḥbūs olan pādişāhları daḫı benī ʿAḳīl kabīlesinüñ (8) içinde zamān-ı mihneti şöylesine mümted oldı ki ḳaṭʿan ḫalāṣdan ümīdi yoġ idi ve eline ayaġına (9) bend-i girān urmışlar idi. Şöylesine ki ne bendin açabilür idi ve ne ṣabr itmege çāresi var (10) idi. Aña degin bu ḥāle giriftār oldı ki ittifāḳ bir gün ḳabīle ḫalḳınuñ bir cemʿiyyeti oldılar. Her ne (11) ḳadar ricāl var ise ol cemʿiyyete gitdiler. Ḳabīsa bir ḳarınuñ evinde maḥbūs idi. Ḳarıya (12) yalvardı ki ol yüzin ṭutup naẓar ideyüm gözüm göñlüm açılsun didi. Ḳarı (13) daḫı icāzet virdi. Yüce çıḳup yüzin ʿayn ṭarafına ṭutup bād-ı serd ile bir āh-ı germ çaldı. (14) Zīrā firḳat u ḥasret u ġurbet cānına kār itmiş idi. Dār u diyārın ve vaṭan u yārin añup yüregi (15) deryāsı ṭaşdı ve gözi bārānı boşandı. Hezār tażarruʿ u niyāz ile yüzin göge ṭutdı ve duʿā (16) itdi ki ey ḳādir-i pür-kemāl ve ey ṣāniʿ-i bī-zevāl Allāh maẓlūmlara feryād idermiş ve ey mücrimlerüñ elin (17) ṭutan Allāh celle celāluhu eger vaḳti geldi ise benüm daḫı elüm ṭut. Beni bu belādan ḫalāṣ eyle (18) didi. Henüz daḫı ol niyāz itmekde iken deveye süvār olmış bir Aʿrābī öñine çıkageldi. (19) Aʿrābī bütün bu ḥālini göricek üzerinde ululuḳ ʿalāmeti añlayup ʿizzet ile selām (20) virdi. Ḳabīsa daḫı selāmın alup adını suʾāl itdi. Vaḳtinde gidersen didi. Ol daḫı cevāb (21) virdi ki benüm adum Ṭamġaḥān'dur Yemen vilāyetine ṭoġrı giderin didi. Ya senüñ aduñ nedür diyü bend ü (22) zincirüñ neden oturıdur ve burada ne eylersüñ didi. Ḳabīsa aña adın ve memleketini bi't-tamām söyledi (23) ve maʿlūm eyledi ve benüm ḫaberüm vilāyetüme bād-ı ṣabādan özge kimesne iletmez. Eger sen benüm aḳārib u ʿasākir (24) ü ʿaşāʾirüme duʿā-yı kerīme ḫaber iletürsüñ. Yüz mehār ḳızıl tüylü ḳara gözler tīz yürür güzel develer (25) muştılıḳ virürler ve eger sözümüñ taḥḳīḳini bileyüm dirseñ luṭf ile deveñi bir pāre çö (26) kerd. Pālānı aġacı üstüne bir nesne yazayın. Ol vilāyete varıcaḳ anlara gösterirseñ senüñ de (27) benüm de murādum ḥāṣıl olur. Pes Aʿrābī devesin çökerdi. Bu Ḳabīsa daḫı devenüñ pālānı (28) aġacına ḫaṭṭ eyle ki anı ehl-i Yemen bilürdi. Ancaḳ ġayrı kimesneler bilmez ol ḫaṭṭ ile yazarlar ne (29) okurlar. Ḫaṭṭ-ı müsned ile birḳaç ʿArabī beytler yazdı ki maʿnāsı budur. **Beyt:**

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Ey bahādurlar ṭuruñ yola girüñ

Şāhuñuz maḥbūsdur feryād idüñ

Baña vaḳtidür irişüñ boynumı

Bendden āzād idüp ḫayra girüñ

Ṭurḳuruñ üstümde cān bāzārını

Düşmen-i bed-ḫˇāh ile aluñ virüñ

Şāh iken oldum esīr-i mübtelā

N’eyler imiş kişiye devrān görüñ

(33) Devenüñ pālān aġacı bu ebyātı yazduḳdan ṣoñra ʿaḳıbince ḳarındaşına buñı daḫı

[650b] (1) yazdı ki çün Ṭamġaḥān size benüm ḫaberüm ilete. Muştulıḳ şu vaṣflu yüz ʿaded besrek deve viresiz (2) didi. Ṭamġaḥān’a daḫı didi ki ben yazacaġum yazdum. Yürindi gidegör var Yemen’e ḫaber ilet yüz besrek develeri (3) al didi. Ṭamġaḥān Ḳabīsa’ya vedāʿ idüp devesine süvār oldı. Yemen yolına ṭoġrı ʿazm itdi. (4) Çün Yemen’e irişdi. İttifāḳ Ḳabīse’nüñ kendüye itdügi vaṣiyyetin unutdı ve deve pālānına yazduġı (5) daḫı ḥāṭrundan gitdi. Tā aña degin ki günlerde bir gün bir yirde geçeyorurdı. Gördi (6) bir ʿavret baʿżı ʿavretler ile oturmışlar. Ḳabīse’nüñ ḥikāyesin eydür ve aña eylüklerin (7) yād idüp ağlar. Ol Ṭamġaḥān ol ḥīnde Ḳabīsa’nuñ ḳardāşını ṣorup bildi yanına (8) çaġırup deve pālānına yazduġı ḫaṭṭı gösterdi ve aġzından ışmarladuġı ḫaberleri söyledi. (9) Ḳarındaşınuñ beşāreti ḫaberin getürdügi içün yüz deve virdi. Andan ḳalḳup Ḳabīsa ḳabīlenüñ (10) ulusı Maʿdī Kerb’e geldi. Ḳarındaşınuñ aḥvālini didi ve andan istiʿānet itdi. Kendinüñ ḳabīlesi (11) ile ve ʿaşīretlerinden bir ḳabīle ḫalḳı ve daḫı Ḳabīsa’nuñ ḳabīlesi ile bu üç ḳabīle ḫalḳı bir yire (12) cemʿ olup ʿasker-i firāvān olup bir yat u yaraġı ile Yemen’den ṭoġrı benī ʿAḳīle ḳabilesine vardılar. (13) Aralarında ceng-i ʿaẓīm oldı. Ḳabīsa’yı ol belādan ḫalāṣ eylediler. Ṣabruñ ṣoñı ʿaḳıbetine (14) ṭoġrı olduġını müşāhede eyledi. **Ḥikāyet:** Muḥammed bin ʿAbdu’l-Ḥamīd Ḥaşemī eydür. Ben birisine (15) ḥacc-ı şerīf ḳaṣd yine ḥacc-ı İslām edā-yı farża

giderken yolda benī Firār ḳabīlesi yanında bir menzile (16) ḳonarken gördüm ḳabīle içinden ḳāfile içine dilenmege bir avret geldi. Yüzi eyü ʿamellüler (17) kaġıdı gibi aḳ zülfi günah-kārlar nāmesi gibi ve gözleri ve ḳāmetleri biʾl-külliye ḳararmış kemān (18) ġamzeleri tīrler gibi peykāna beñzer idi. Ḥüsn-i bāzārında bir ḥūrşīd anuñ öñinde bir kenīzek ḳadar (19) görinmez idi. Bir cemīle idi ki cemālde hemā bī-hemāl idi ki ḥāṣılı ḥüsninde ber-kemāl idi. Ḳāfile (20) ḫalḳından her kişinüñ öñine gelüp suʾāl elin açar idi ve her kimesnenüñ sūfre-i nevālinden (21) nevāle umardı. Çün gezer iken gözüm aña ṭoḳandı. Andan ṣordum ey ay ḳangı āsumāndansın (22) ve ey serv ne bostāndansın ve ey gül-i şükūfte-i nāzenīn bu bādiye ortasında ne kārın var (23) ve ey bihişt-i berīn bu hāviye içinde ḳarār idersin utanmaz mısın ki böylesine boynı ḳulaġı açuḳ (24) gezersin ve senüñ zülfinüñ dāmları ḫalḳalarında nehāfet dānelerin gösterüp göñüller murġın (25) şikār idersin didüm. Hezārān nāz ile ol ṭūṭī-yi şeker-i güftār söze āġāz idüp birḳaç ʿArabī (26) ebyād oḳudı ki manʿāsı böyle idi. **Beyt:**

[Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Mefāʿilün]

Gülüm mestūr idi evvel benüm ġonca nikabında

Bugün bu vech ile ḫār-ı cefā gerçi yüzüm açdı

Beni perdeyle āyīne gibi faḳr ile işde çarḫ

Yüze yüz der-be-der itdi yüzüm ṣuyum yire ṣaçdı

Yine ṣabr üzreyin Ḥaḳḳ'dan ümīdüm kesmezin hergiz

Geçer bu da ḳarār itmez niçe niçe belā geçdi

Andan bu beytleri istimāʿ idicek aña ey ḥüsn-i burıcınuñ māh-ı tābānı (30) aduñ nedür didüm. Adum Mühennā'dur. Atam daḫı Şeybān ḳabīlesinden Heyṣem adlu bir kimesne idi. (31) ʿĀlem-i āḫirete intiḳāl itdi. Ben anuñ ṣaġluġından gelmiş gibi dil-şād-ı server gibi āzād idüm. (32) Ṣoñra benī Firāre ile benī ʿAḳīl muḥārebesinde düşdi. Ben daḫı

babasuz ḳaldum. Fuḳarā vü ḥīnden (33) bi’ż-żarūrī der-be-der oldum. Şimdi ki ḥālde dilenürün. ʿİffet [ü] ḥüsni olıcaḳ bī-ḳadr olur

[651a] (1) imiş. Beni şimdi kimesne faḳrum ucından nikāḥ ile almazlar. Ḥarām fiʿle de irtikāb idemezin. (2) Żarūrī şöyle aç ḳaldum. Cenābuñuzuñ fazl u iḥsānları ile geçünirin didi. Ben daḫı niṣāb-ı (3) ṣadaḳātümden aña naṣībi olanı virdüm ve oḳuduġı ebyātı andan ezberledüm. Ḳodı gitdi. (4) Ammā anuñ cemāli ḫayālümden ḳaldı. Biz daḫı oradan geçdük. Bir zevḳ ile giderdüm. Giderek Mālik (5) bin Ṭavḳ ḳabīlesine irişdük. Çün Mālik ile buluşduḳ. Evvelden dostum idi. Beni göricek sevindi. Sefer (6) ālāmından ḫātırum ṣordı. Ben daḫı menāzil ü merāḥilde müyesser olanı söyledüm. Giderek aña Heyṣem-i (7) Şeybānī ḳızı ḥikāyetin idüp andan görüp işitdügümi bir bir rivāyet itdüm. Ol gice ol menzilde (8) yatup yarındası ṣabāḥdan göçdük. Şām’a ṭoġrı ʿazm-ı rāh itdük ve ṣıḥḥat u selāmet birle (9) varup vaṭanumda ḳarār eyledük. Bir müddetden ṣoñra gördüm. Mālik bin Ṭavḳ baña ādem gönderüp (10) beni istemiş. Ben de ḳalḳup ḫıdmetine gitdüm. Ḥażretine varup mülāḳāt olmadıġumda baña nihāyet (11) mertebe-i minnetler itdi ve çoḳ inʿām eyledi. Bunlardan ġayrı bir gün kendü ile tenhā (12) oturup muṣaḥabet iderken nā-gāh gördüm. Birḳaç ḫādım çıkageldiler. Ellerinde mührlü kīseler (13) ve bir niçe boġçalar var idi. Getürüp öñümde ḳodılar. Bunlar da ne zaḥmet didüm. Bunlar benüm iḥsānum (14) degüldür ve belki Heyṣem-i Şeybānī ḳızı Mühennā’dur didi. Baña kendüyi delālet itdügi içün saña (15) itdügi ʿivażdur. Ben daḫı aṣlın baña bildürüñ ki ben de buyurduġuñuzı añlayayum didüm. Mālik (16) ol zamān ki ḥac seferinden gelürken sen bize de uġraduñ didi. Mühennā’nuñ baña cemāl u kemālini vaṣf eylemiş (17) idüñ. Benüm daḫı göñlümde yer etmiş idi. Ḫātırum aña meyl itdi. Gitdükden tīz beni Firāre ḳabīlesine birḳāç (18) kimesne gönderdüm. Vardılar Mühennā içün esbāb u rāḥ ile tedārik itdiler ve bunda benüm içün (19) getürdiler. Ben daḫı nikāḥ ile alup ḫātūn idündüm. Ḥüsnde senden işitdügüm ḫaberinden daḫı (20) ziyāde rāciḥ buldum. Beyānından ʿayānın artuḳ gördüm. Andan maṣāḥabeti ve ḫod vaṣfı u beyāna gelmez. (21) Tamām andan rāżī u şākir oldum. Memlekete mālik ben şimdi degülüm oldı. Her nem var ise aña ışmarladum. (22) Baʿde gördüm tekellüfsüz benüm ile mükāleme başladı. İttifāḳ saña ādem gönderdügüm eṣnāda bir gün (23) baña ṣordı ki beni saña kim ḳulaġuzladı ve beni saña kim ḳulaġuzladı didi. Ben de ḫālüñi (24) aña ḥikāyet itdüm. Bundan ḥażż eyledi. Vāy ol kimesne n’olaydı bunda geleydi didi. Ben daḫı (25) aña eylügi muḳābelesinde bir ʿivażcuk ide idüm didi. Ben daḫı seni anuñ

sebebi ile istemiş (26) idüm. Çün geldüñ saña bu eşyāyı ol gönderdi didi. Ben daḫı alup duʿā eyledüm. (27) Kīseleri açdum ve boġçaları çözdüm. Gördüm yigirmi biñ naḳd aḳçe ve on ḳat cāme. Mālik (28) żamm eylediler. Beni māle ġarḳ eylediler. Andan aña vedāʿ idüp yine Şām'a döndüm. Niʿmetlerine şākir (29) ve inʿāmlarına ẕākir ola ki yola girdüm. Mühennā'nuñ didügi ebyātdan āḫir beytüñ maʿnāsını fikr (30) iderdüm ki nice rāst geldi. Ṣabrı anuñ ḫarecden ögrendüm. Taʿab ardınca ṣabr-ı ʿaceb kişiyi (31) rāḥata irgürür imiş. Ḥaḳḳ Teʿālā ḥażretinüñ luṭfı çoḳdur.

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Baña maʿlūm oldı bundan bī-ḥarec

Maʿnaī-i eṣ-ṣabru miftāhü'l-ferec[114]

Ve kendü ḫālümde fikr iderdüm ki ol delāleti itmesem, Mālik'e yaʿnī Mühennā'yı aña ḳulaġuzlamasam baña bunca niʿmet ḳanda mühennā oldurdı?

[651b] (1) bundan maʿlūm oldı ki bī-sebeb rızḳ kesilmez imiş. **Ḥiḳāyet:** Muʿammer Baġdādī eydür. Bir vaḳtde esbāb-ı (2) maʿīşetüm ṭaraldı. Dār-ı vasīʿ gözüme ṭar oldı. Niçe kerre emīrü'l-müʾminīn dīvānına mülāzemet (3) itdüm. Ola ki biri münāsebetçe maṣlaḥat içine ṣoḳılabileyüm diyü sebeb-i maʿāşum ola diyü çalışdum. (4) Müyesser olmadı. Āḫir Muʿtaṣım Bi'llāhi Mışır'a gider oldı. Ben daḫı giderem bārī anda bir maṣlaḥat (5) üzerine ḳoyalar idi diyü ümīd kesdüm. Hele Mışır'a varduḳ. Anda bir eve ḳondum. Evvelā yolda niçe esbābı (6) daḫı ṣatup ḫarclandum. Ġalebe-i faḳr u fāḳadan tamām bī-ṭāḳ oldum. Atum ile ḳılıcumdan ġayrı nesnem (7) ḳalmadı. Daḫı ḫıdmet-kāruma didüm ki uyanuñ gemi altunları bāzāra ilet ṣaman yirine bir sāde (8) gem al anuñ yirine geçür. Bāḳī andan artan aḳçe ile bugün ifṭār içün bir ḳuzı ve bir miḳdār (9) itmek al getür. Yarın da Allāh Teʿālā kerīmdür. Gün rızḳı ile gelür diyü dirler didüm. Oġlan (10) daḫı vardı didügüm gibi itdi. Bir miḳdār laṭīfe itmekler ile bir semüz ḳuzı getürdi. Ḳuzıyı (11) tennūra ṣaldı. Pişürüp yimek eṣnāsında nā-gāh ḳapuyı bir vech ile ki yıḳar gibi yıḳarlar ṣanduḳ. (12) Oġlan segirdüp ḳapuyı açdı. Gördüm ellerinde tīgler ile bir bölük sipāhī ṭāʿifesi içerü girdiler. (13) Emīrü'l-Müʾminīnüñ yaʿnī Muʿtaṣım Bi'llāh'uñ vezīri Muḥammed bin ʿAbdu'l-Melik büzürgi dimekle ile meşhūr bir ḥācib (14) var idi. Ol ḥācib daḫı aralarında bile idi. Segirdüp öñlerine düşdüm. Ḫıdmet iderek

[114]Sabır sıkıntıdan kurtulmanın anahtarıdır.

(15) ol fevḳānīsine çıḳup bir münāsib yirinde oturdılar. Bile gelen sīpāhiler evüñ içini ḳazımaġa (16) başladılar. Ḳazup ṭopraġını ṭaşra çekerler idi. Ben daḫı vezīr ile ḥācib-büzürgüñ ḳarşularında (17) oturup anlara baʿżı münāsib ḥikāyetler iderdüm ve baʿżı eşʿār-ı latīfeler oḳur idüm. Bir sāʿat (18) geçdükden ṣoñra vezīrüñ beşeresinde açlıḳ āṯārı müşāhede idüp mā ḥażar bir miḳdār (19) ṭaʿām var. Fermān-ı şerīf olursa ḥāżır olsun didüm. Revādur didi. Ḳuzı ile itmegi (20) öñlerine getürdüm. Meger kem acıḳmışlar imiş. Tamām iştihā ile yidiler. Ṣürāhi ile şarābı daḫı getürdiler. (21) Hażm-ı ṭaʿām içün anı daḫı nūş itdiler. Vezīr bu eṯnāda benüm ḥālüm ṣordı. Bir miḳdār faḳr u (22) faḳam aḥvālini şerḥ eyledüm. Bu ḥālde ṭopraḳ ḳazan sipāhīler içinde bir ġavġa ḳopdı. Tekbīre başla (23) ladılar. Rencümüz żāʾiʿ oldı ki gice irişdük didiler. Pes ḳazduḳları yirden yigirmi kūp altun (24) çıkardılar. Vezīr ile ḥācib üzerine vardılar. Tīz emīrü'l-müʾminīne müjde eylediler. Ḫazīneye (25) naḳl idesiz diyü fermān eylemiş. Emri üzere kūpleri ḳaldurmalu olıcaḳ vezīr ḥācib-i (26) büzürge benüm içün şu bī-çāre faḳīrüñ nān u nemegini yidük. Eyle olınca şimdi bu ḳadar altunı (27) öñinden alup gidüp bunı maḥrūm ḳomaḳ münāsib u mürüvvet degüldür. Ben bunı emīrü'l-müʾminīn (28) ḥażretlerine ʿarż ideyin. Siz de muʿāvenetüñüzi dirīġ eylemen. Zīrā bu miḳdār hīç tefāvüt eylemez. (29) Her kūpuñ aġzından birer avuç ṭolusı altun virelüm. Bu bī-çāre ġanī olsun didi. (30) Anuñ müşāveresi ile her kūpuñ aġzından ikişer avuç ṭolusı altun virdiler. Anlar gitdükden (31) ṣoñra virdükleri altun vezn itdüm. Tamām yigirmi biñ ḥāl altunluġa ḳarīb altun çıḳdı. Ḫaḳḳ (32) subḥānehu ve teʿālā ḥażretine şükr eyledüm. Andan refāhiyyet-i ḥāl ile zindegānī eyledüm. Miḥnetden ṣoñra (33) baña rāḥat yüz gösterdi. Faḳīr-i muḥtāc iken ġanī-i bī-iḫtiyāc oldum. **Ḥikāyet:**

[115]**[653a]** (1) Getürmişlerdür ki emīrü'l-müʾminīn Muʿtaşım Bi'llāhi şu vaḳt ki serīr-i ḫilāfete geçdi. Anuñ zamānında (2) Ebū Caʿfer-i Hemedānī dirler nedīmi var idi. Ġāyet ile faẓl u hüner ṣaçı idi. ʿĀlem içinde (3) seyāḥat itmiş niçe ṣaḥrā vü geşt itmiş bir ādem idi. Meger bir gice Muʿtaşım Bi'llāh ile tenhāsında (4) otururlar idi. Ebū Caʿfer-i Hemedānī daḫı bile otururdı. Ḫalīfe aña diye baʿżı ḥikāyāt (5) idivir diñleyelüm. Uyḳu ġafleti anuñla defʿ idelüm diyü buyurdı. Ebū Caʿfer eger fermān (6) iderseñüz kendü ser-güẕeştümde bir ḥiḳāyet ideyin n'ola diyü ḫalīfe icāzet virdi. Ol daḫı (7) başladı bir vaḳtde baña żarūret u iḫtiyāc ġalabe idüp maʿzūl u muʿaṭṭal gezerdüm. (8) Nuḳūd u ʿurūżumdan nem var ise cümlesin ṣatup ḫarcandum. Vech-i maʿāşuma hīç bir vesīle (9)

[115] 652. varak nüshada mevcut değil.

bulamadum ki aña temessük idüp maʿīşet idem. Żarūrī n'eylerse eyledüm. Yol ḥarcluġı (10) birḳaç aḳçe taḥṣīl idüp Baġdād'dan çıḳup Ebū Dülef-i Ḫazrecī yanına vardum. Anuñ (11) ḥabl-i devletine temessük idüp anuñla ḳaldum. Bir müddet yanında oldığumdan ṣoñra bir gün baña (12) Ermeniyye begi Muḥammed bin el-Miġīṣ ahvālin işitdüñ mi ve kendüyi bilür misin didi. Ben daḫı ne (13) kendümi bilürin ve ne aḥvālin işitdüm didüm. Ebū Dülef anı aṣḥāb-ı iġrāż anı Emīrü'l Müʾminīn (14) Muʿtaṣım'a ḳovladılardı aña incinüp ādem göndermişdi. Ḳayd u bend ile Baġdād'a iletdürmiş (15) idi. Aḥvālin bī-nefsihī teftīş eylemiş ḥaḳḳında söyledükleri sözler ġayrı vāḳıʿ olduġı (16) tamām maʿlūm olup aña ḫilʿat virmiş. Gene kendü vilāyetine göndermiş. Ḥāliyā (17) Ermeniyye'ye gelmiş. Aña tehniyye-i ḳudūmı içün ādem göndereyin diyüp geldün mi göndere (18) yin mi ne dirseñ var saña nefʿden ḥāli degildür didi. Ben daḫı fermān sizüñdür her ne (19) emr iderseñüz fermān ber-dārın didüm. Baña yol ḫarcın görmek içün altun virdi. (20) Tedārikümi gördüm beni Ermeniyye'ye gönderdi. Çün vardum Muḥammed bin el-Muġiṣ'e buluşdum. (21) Öñinde sefāret u risālet ḫıdmetini edā itdüm. Beni ziyāde ḫoş gördi. Ekseriyā (22) bensüz şarāb içmez idi. Şarāb meclisi itse beni isteyüp getürürdi. Şarāb (23) içerken nuḳl-i meclis-i bezmi ekṣer geyik başdurması idi ve aḳı yir idi. Ṭurmaz baña (24) bütün geyik gevdeleri gönderür idi. Ben daḫı oġlanlara virürdüm. Başdurmayı (25) iderler idi. Bir gün gene oġlanlar geyik etin başdurma iderlerdi. Ben temāşā iderdüm. Gördüm (26) hevādan et ṭamaʿı ile bir ḳarġa süzülüp indi ve oġlanlarun öñinden bir pāre et ḳapdı. (27) Ammā ayağına āb-dār incüden ʿavretlerüñ bir boyun boġmaḳı var imiş. Anı öñlerine bıraḳdı. Öñüme (28) getürdiler. Gördüm ʿıḳd-i laṭīfdür ve hevādan nāzil olmış bir dād-ı ḥaḳḳdur. Alup ḥıfẓ eyledüm. (29) Gitmem zamānı daḫı yaḳın olmış idi. Muḥammed bin el-Muġīṣ'den icāzet alup ḥuṣūl-ı murād üzerine (30) mürācaʿat itdüm. Gene Ebū Dülef yanına geldüm. Baña tekrār niçe luṭflar eyledi. İnʿāmlar ve teşrīfler (31) ʿināyet itdi. Ḫaylīce bed-ḥāl ü pāy-māl iken yine ḫoş ḥāl u bā-māl oldum. Andan icāzet (32) ile Baġdād'a gitdüm. Anda varıcaḳ ol bu boġmaḳı ṣarrāfa on beş biñ aḳçeye ṣatdum. Baʿdehū (33) Mışır'a revāne oldum. Anda varup Hemādanlu Mışır'da sākin bir dostum var idi. Anuñ evine

[653b] (1) ḳondum. Baña çoḳ luṭf u kerem itdi. Be-ġāyet māl-dār u ġanī kimesne idi. Anuñ dostluġı (2) ṣadāḳati āḫir muṣāheret u ḳarābet mübeddil oldı. Yaʿnī dāmād idindi. Evde bir serā-perde (3) bakire ḳızı var idi. Anı baña virdi. Aldum anuñla tamām ülfet ü

iltiyām dirlik iderdük. İttifāḳ (4) bir gün benüm ol muḳaddemā nīk başdurmasını ögrenen oğlanum gene ṭam üstinde oturmış (5) idi. Başdurma ider idi. Kāhī hevāya deñer idi. Āyā bir daḫı öñüme bir zāġ anuñ gibi (6) nesne getüre ola diyü umar idi. Nā-gāh üzerinden bir leglek ḳuşı geçiyor idi. (7) Aġzında bir efʿī yılan götürür idi. Hemān aġzından ṣalıvirdi rāst oglanuñ üzerine (8) itdi. Oğlanı ṣoḳup fi'l-ḥāl öldürdi. Ḫātūnum biz göreyorurduk. Ḫātūnum daḫı (9) teʾessüfünden laʿnet ḳanda leglek ü ḳarġa var ise didi. Faḳīr itdüm. Hele leglege laʿnet itdügüñ (10) biri var işine vechi ẓāhir ki bunuñ gibi fesād itdi. Ammā ḳarġa saña n'eyledi ki aña (11) daḫı laʿnet iderseñ didüm. Nice itmegin ki bir gün anam ile ṭam üstinde otururduk. (12) Meger incüden bir laṭīf boġaḳum var idi. Boynumdan çıḳarup öñüme ḳomış idüm (13) ṭurur idi. İttifāḳ anam ile kelimāta boşanmışuz. Ḫaberimüz yoḳ. Nā-gāh ġaflet eṣnāsında (14) bir ġarga inüp öñümde boġmaḳı kopdı. Daḫı aldı ve gitdi anam eṭrāfa ve civāra (15) giden kimesnelere ısmarladı. ʿĀḳıbet Baġdād'da bir ṣarrāf dükkānında bulmışlar elli altun ile (16) on beş biñ aḳçe ṣatun almışlar gene baña getürdiler didi. ʿAvretümden bunı işitdüm ki (17) güldüm. ʿAvret der neye gülersin didi. Ben de Baġdād'a ol ṣarrāf üzerinde boġmaḳ bahāsından (18) elli altun bāḳıyyemüz var diyüp aña evvelinden āḫirine varınca ḳıssa-yı ḥikāyet boġmaḳuñ aḥvālini (19) söyledüm. ʿAvretüm taḳdīrüñ işine ḫayrān oldı. Boġmaḳı getürdi. Gördüm ol (20) kendüsidür. **Ḥikāyet:** Ebū'l-Ḥasan ʿAbdu'llāh Anṭākī eydür. İsḥaḳ bin İbrāhīm Ṭāhirī'nüñ (21) dīvānında ḫızāne kitābetin ider idüm. Ḫazīnesi kātiblerinüñ ulusına Ebū Ġālib dirler idi. (22) İttifāḳ Ebū Ġālib'e müteʿalliḳ ḫazīne kātiblerinden bir cemʿ dīvānda bir tevzīr idüp mīrī māldan bir miḳdār (23) māl alıvirmişler. İsḥaḳ bin İbrāhīm bunı ṭuydı. Cümlesin ṭutmaḳ emr eyledi. Baʿzısı ele girdiler (24) baʿżı ḳaçdı. Ebū Ġālib daḫı ḳaçdı bir yire gizlendi. İsḥaḳ bin İbrāhīm ele girenlere muḥkem ṣıḳılcım (25) itdi. Ebū Ġālib ḳorḳup Baġdād'a ṭurmayup ṣaḳlanduġı yirden çıḳup Mışır'a ḳaçdı. (26) Anda vardı elinde her ne var ise ḫarc itdi. Anda daḫı bir ʿamel elinde girmedi ki sebeb-i maʿāşı (27) ola idi. Kendüsi eydür. Faḳr ile ḥālüm ziyāde müşkil oldı. Be-ġāyet dermānde oldum. Faḳr (28) belāsından ḳurtulmaġa ne ḥīle idecegüm bilmez idüm. ʿĀḳıbet ẕarūretüm şu mertebeye vardı ki oğlanuma (29) cübbemüñ astārını söküp çıḳarup virdüm ki var bunı bāzāra ilet ṣat. Her ne ḳadar (30) aḳçe olursa ṭaʿām al getür yiyelüm senüñ ile didüm. Oğlan bāzāra gitdi. Ben isem (31) dil-teng olup evde oturup fikr ideyorurın. Kendü kendüme bugün ḫod bu ṭarīḳ ile (32) işde ṭaʿām ele girdi. Ammā yarın nicesine ideyin diyü envāʿ-ı mülāḥaẓalar ideyorurın.

İttifāḳ ben (33) bu efḳār arasında iken nā-gāh bir delük içinden bir kesegen çıḳdı. Aġzından bir altun

[654a] (1) var idi. Bir yire ḳodı gene döndi delüge gitdi. Vardı bir altun daḫı getürdi. Ol (2) ḳoduġı altun yanına ḳodı. Ben ṭurup bunı temāşā iderin. Bu ṭarīḳ ile ṣaydum otuz (3) altun çıkardı. Birbirinüñ yanına yuvalandı. Biraz oynadı andan ṣoñra evvel getürdügini (4) aġzına aldı ki gene içerü delüge bir bir ṭaşıya. Ben cüst yirümden ḳalḳup kesegeni ḳovaladum. (5) Delüge girdi. Altunları yirinde ḳaldı. Cümlesini düşürdüm. Bu ānda oġlan daḫı bāzārdan (6) ṭaʿām getürdi yidük. Oġlana ḳışşayı diyüp altunuñ birini virdüm didüm ki var bāzārdan (7) ḳazma kürek al getür. Şunı yoḳlayalum görelüm didüm. Oġlan daḫı altunı aldı ve gitdi (8) bir ḳazma ile kürekler getürdi. Kesegenüñ delügini ḳazduḳ. Nihāyetinde bir baḳraç bulduk. İçi ṭop (9) ṭolu altun idi. Żabṭ eyledüm. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḥażreti ḫazāʾin-i ġaybdan olʿanā-yı faḳr (10) ardınca baña bu ṣafā-yı ġınāyı müyesser eyledi. İttifāḳ ṭāliʿüm yārī ḳılup bu eṣnāda Baġdād'da İsḥaḳ bin (11) İbrāhīm Ṭāhiri vefāt itdi diyü ḫaber de geldi. Anuñ ḳorḳusından daḫı emīn oldum. (12) Altunuñ biñ dānesin ayırup yol ḫarcı idinüp bāḳīsin bāzergānlara virdüm ki metāʿa vireler. (13) Baġdād'da varıcaḳ anlardan alam. Bī-nihāye altun idi. Anuñ sebebi ile ölince kimseye muḥtāc (14) olmadum. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā **min ḥayṯu lā yeḥtesib**[116] baña bu luṭfı işledi. **Ḥikāyet:** Ḥasan bin (15) Mūsā eydür. Bir zamānda benüm başuma bir ʿaceb vāḳʿa geldi. Bir vaḳtde Ehvāz memleketinden geçerken (16) Aḥmed bin Meşrūḳ'a uġradum ki ol ḫıṭṭanuñ ṣāḥib-i divānı idi. Beni alıḳodı. Bir gün anuñ (17) ile oldum. Eṣnā-yı mükālemede baña bir zamānda benüm başuma bir ʿaceb vāḳıʿa geldi. Bir vaḳtde İsḥaḳ bin (18) İbrāhīm'üñ baʿżı ʿameli üzerine idüm. Anuñ ḫıdmetinde diñlenmiş idüm. Vaḳtüm ḫoş idi. Çün (19) ol vefāt itdi civār-ı raḥmet-i Raḥmān'da merḥūm [oldı]. Ben anuñ ḫıdmetinden maḥrūm idüm. Ol sebebden (20) ġam u ġuṣṣa cānuma kār itdi. Elem-i rūḥānī giderek elem-i cismānīye müʾeddī oldı. Żaʿf-ı ḳalb (21) ten żaʿfına da sirāyet itdi ki muḥkem ḥaste oldum. Niçe zamān marażum mümted oldı. Bir yoldaşum (22) var idi ki hemīşe ol baña tīmār ider idi. Beni bu kerre şikeste ḥaste oda ḳodı. Sürremen (23) Reʾy şehrine Fetḥ-i Ḥāḳān yanına gitdi. Anuñ anda ḥāli muntaẓam ve kārı müstaḳim idi. Baña (24) mektūb gönderüp sen de bunda gelesin diyüp beni daḫı Sürremen Reʾy şehrine daʿvet eyledi. Benüm (25) isem bunca zamāndan bīmār olmaġla bir ḥabbeye muḥtāc olmış idüm. Hīç bir vech ile sefer (26)

[116]Hesap edilmedik yerden (Talâk 3).

ḫarcına ṭāḳati yoġ idi. İttifāḳ bu eṣnāda bir gün bir düşmen ʿavret beni ziyāfete çağırdı. (27) Bir semüz ördegüm var gel saña anı boġazlayup büryān idivereyin. Cāriyelerüm daḫı sāz çalıvirsinler (28) diñleyüp bir sāʿat feraḥ kesb eyle didi. Ben daḫı n'ola diyüp daʿvetine icābet diyüp ʿavretüñ (29) evine vardum. Ördegi boğazladı. Ḳursaġın yarup ayırtlarken içinden bir laʿl çıḳdı. (30) Ammā ördek ḳursaġında pāsın şeffāfı ṭutup şuʿāʿı belürmez idi. ʿAvret laʿl olduġın (31) bilmeyüp baña gösterdi. Ben de ṭaşcaġuzı yutmış diyüp elinden aldum. ʿAvret daḫı ṭınmadı. (32) Yarındası bir dostum cevheri kimesne var idi. Aña iletdüm ısıcaḳ yudı. Aña cilā virdi. (33) Bir laʿl-i āb-dār çıkageldi. Baña hemān orada yüz otuz altuna satıvirdi. Anı

[654b] (1) yol ḫarcına virdüm. Bir at aldum ve sāʾir yol esbābına ṣarf idüp Baġdād'a çıḳdum. Yola (2) girdüm. Ben daḫı Feṭḥ-i Ḥāḳānı yanına vardum. Anuñ der-gāhına mülāzemete başladum. Bir gün Feṭḥ-i Ḥāḳānuñ (3) nāʾibi Ebū Nūḥ baña sen Aḥmed bin Mesrūḳ mısın? Ben daḫı belī ben oyum didüm. Senüñ içün (4) bir manṣıb tedārik itdüm. Ammā gerekdür ki eylük üzerine olasın didi. Beni Emīrü'l-Müʾminīnüñ Mütevekkil'üñ (5) öñine iletüp söylediler. Baña Ebū Ehvāz sancaġın virdi ve otuz bin aḳçe daḫı ʿaṭā itdi. (6) Yeñi başdan aḥvālüm muntaẓam oldı. Bu yaña gider olıcaḳ. Ebū Nūḥ'a vedāʿ itmelü olıcaḳ ördek ile (7) laʿl ḳışṣasın aña ḥikāyet itdüm. Ol daḫı didi ki Ḥaḳḳ teʿālā bir nesneyi taḳdīr idicek elbette (8) esbābını bir yirden ẓuhūra getürür ki hīç aña ādem oġlanınuñ vehmi irişmez. Ḥaḳk söz budur. Bir vaḳtde (9) bir bunuñ gibi iş baña da vāḳıʿa oldı. Meger bir zamānda bir seferden gelür iken bir kūya irişdüm. Anda (10) bir gökçek bosṭān var idi ki ortasında āb-ı zülāl ile memlū bir ḥavż olup ṭerāvet ü nezāḥatde ol (11) bostān cennete bu bir ḥavż ʿayn-ı Kevṯer'e beñzer ki anuñ ṭarāvetine ḫayrān olup içine (12) girdüm. Baʿde ol ḥavżuñ üzerine varup teferrüc ider idüm. İçindeki ṣu ṣafāda ḥūrā yüzine (13) ṭurıluḳda ṭurna gözine beñzer idi. Şöyle ṣafāsından ḥavżuñ dibine igne bıraḳsalar görinür (14) idi. Dibini temāşā iderken gördüm. Dibinde içine bir nesne ṣarılu bir ḥırḳa pāresi var. Elümi (15) uzadup ḥavżuñ dibinden anı çıḳardum. Gördüm içinde tamām üç yüz ḳızıl altun (16) var aldum didi. Bu vāḳıʿayı daḫı ol ḥiḳāyet eyledi. **Ḥikāyet:** Bir kimesne ḥikāyet idüp (17) eydür. Bir vaḳtde Mışır emīri ʿAbdu'llāh Tüsterī'nüñ şīlānına ḫāżır oldum. Öñine bir ḳuzı büryānı (18) ḳomışlar idi. Çün anı yimege elin uzatdı iki ellerin hemān degdürüvirdügi gibi barnaḳlarından yaġı (19) revan [oldı]. Emīr ʿAbdu'l-Melik'üñ gözleri ṭolup ḳalḳdı. Secde-i şükr eyledi. Ol büryānı (20) bitürdügi bir niçe itmege ṣarup fuḳarāya virdiler. Andan ṣoñra

yanındaġılara bir zamān evāʾil-i ḥālümden (21) geçürdügüm miḥnetler ḫāṭıruma geldi. Bu ḳuzı büryānından anları añdum. Ol vaḳt ki Baġdād'da idüm. (22) Elüm ṭarlıġından bütün ʿālem gözüme dide-i mār göñlüme mūr görinür idi. (23) Teng ü tār ne manṣıbum var idi ne elümde bir şeyüm var idi. Ḥālüm be-ġāyet düş-vār olmaġ idi. (24) Bir gün melül u maḥzūn ḳapum öñinde endīşeye yatup otururdum. Kendü aḥvāl-i pür-melālümi fikr (25) iderdüm. Nā-gāh dostlarumdan bir kimesne çıkageldi. Bu gün saña mihmān olmaġa geldüm. Bu iki sāʿat (26) muṣāḥabet idelüm didi. Ben de n'ola buyuruñ diyüp öñine düşdüm. Ev içine alup gitdüm. Sadr (27) başında yir gösterdüm geçüp oturdı. Segirdüp anam yanına girdüm. Anacıġum eve mihmān geldi. (28) Nesnem yoġ ki ḳonuḳlayam didüm. Anam daḫı oġul bī-ḥużūr ola diyüp bāşından maḳremesin çıkardı (29) ve baña virdi. Var bāzārda bunı ṣat. Daḫı akçesi ile gelen ḳonuġı ḳonuḳla didi. Ben de (30) maḳremeyi bāzāra iletüp ṣatdum. Aḳçesi ile bir miḳdār żiyāfet yaraġı gördüm. Ammā ki żiyāfet eşyāsına (31) murādumca aḳçesi vefā itmedi. Yarım göñül ile alduġum eşyā ile eve geldüm. Gördüm bu ḥīnde ḳoñşuluḳdan birinüñ (32) ġāyet semüz kedi çıkageldi. Yigitlik cünūnı ile ki ʿālemden nā-pervānlık zamānıdur. Kediyi ṭutup boġaz (33) ladum. Bir laṭīf vech ile dericigin çıḳardum ki semüz ḳuzı şekline ḳodum ve fıruna virüp için

[655a] (1) ṭoldurup büryān idüp mihmānuñ öñine getürdüm. Onuñla ḳonuḳladum. Şimdi Ḥaḳḳ teʿālā beni ol (2) mertebe żarūretlerden ḫalāṣ idüp bu mertebe ḳudret [u] ḳuvvet erzānī eyledi. Ṣad-bār ol zamānda (3) itdügüme tevbe vü istiġfār iderin. Siz de şāhid oluñ didi ve buyurdı. Ḫazīnesinden māl-ı (4) firāvān çıkardılar. İkiye böldi. Bir bölügin Mışır fuḳārasına üleşdürdiler. Bir bölügin Mekke (5) ve Medīne-yi Münevvere fuḳārasına gönderdiler. Bu ḥikāyetden aṣḥāb-ı devlet u erbāb-ı himmete tenbīh (6) vardur ki devlet ü ʿizzete irdükleri vaḳt eyyām-ı nekbet ve evān-ı felāketleri ḫāṭırlarından (7) çıḳarmayup Ḥaḳḳ ḥażretinüñ virdügi niʿmetüñ şükrinden ḫālī ṭurmayalar ki devletleri ve niʿmetleri (8) pāy-dār ola ve hem ziyāde bī-şümār ola. Niteki Ḳurʾān-ı ʿaẓimetde ve kelām-ı ḳādīmde **Le in şekertum** (9) **le-ezīdennekum**.[117] Yāʿnī eger sizler niʿmete şükr iderseñüz elbette ben daḫı niʿmetiñüzi ziyāde (10) iderin diyü buyurdı. **[Ḥikāyet]:** Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābını lisān-ı Pārsī'de cemʿ iden imām-ı (11) kāmil u ʿāḳil u ʿāmil u fāżıl Cemāle'd-dīn Mevlānā Muḥammed ʿAvfī raḥmetu'llāhi ʿaleyh eydür. Bizüm (12) ḳoñşuluġumuzda Baġdād'uñ ulu-zādelerinden bir yigit var idi.

[117]Eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım (İbrâhîm 7).

Bābāsı ve anası vefāt itdi (13) ve anlardan kendüsine vāfir mīrāṣ değdi. Cümlesin levh u luʿb u seyr ü temāşāya ḥarc eyledi (14) ve ṣarf eyledi. Bi'l-külliye çüritdi tökitdi. Eli ol nuḳūd u ʿurūżdan müflisler kīsesi gibi boşaldı. (15) Evin daḫı ṣatup uġrılar ve ḥarāmīler olduġı evlere ḳondı. Fuḳarā ucından her vech ile ʿāciz (16) u fürūmānde oldı. İttifāḳ ʿavretinüñ ḥamli var idi. Bir gün burısı ṭutdı. Vażʿ-ı ḥaml ider oldı. (17) Hem-sāyelerinden ve aḳāribinde yanına baʿżı ḫātūnlar cemʿ oldılar. Öñlerine mā-ḥażar ṭaʿām görmek içün (18) ḫarc lāzıma olduġın ol ḥālde ʿavreti bu yigide didi ve söyledi. Bī-çareler ise bir ḥabbeye (19) muḥtāc idi. Müteḥayyīrāne evinden ṭaşra çıḳup n'eylecegin bilmez idi. Ġayretinden gözleri yaş ile (20) ṭoldı. Ḫayrān u ser-girdān u giryān Dicle kenārına varup bir yirde oturdı. Ḥālinüñ perī (21) şānlıġını fikr ider idi. Anlara ṭaʿām ḫarcın nereden taḫsīl ide? Nā-gāh gördi yoldan bir sāʿi geliyor. (22) Geldi yanına oturdı. Meger Deynūr şehrinden geliyorurdı. Baġdād ehlīne mektūbları var idi. Bu yigid de (23) süvār-ı ḥizblık anladı. Mektūbları öñine döküvirdi ki baḳ yigidüm bu mektūblar kime gönderilmişdür? ʿUnvānların (24) oḳıyup baña taʿyīn ideyorur ki göreyüm. Nişānlayum ve yirlü yirine ulaşdurayum didi. Çün mektūbları (25) virüp ʿunvānları göreyorken mektūblaruñ meger kendüye gönderilmiş sāʿīdür ki meger bu nāme bize gönderülmiş. (26) Ancaḳ eşine şöyle yazılmış o ise benüm didi. Sāʿī daḫı dir ki imdi saña ise bu mektūbda işāret (27) vardur. Bir müjde virüñ gizlesün. Deynūr şehrinde sākin bir ʿammüñ oġlı var imiş. Vefāt (28) itmiş. Andan saña esbāb u emlākdan ġayru yedi yüz ʿaded naḳd altun mīrāṣ değmiş. Deynūr (29) ḫalḳından bir kimesneye vaṣiyyet itmiş. Baġdād'da benüm ʿammüm oġlı vardur. Andan ġayrı vārisüm yoḳdur. Bu altunı (30) aña teslīm idesiz dimiş. Ol kimesne de benüm ile yedi yüz altunı bu mektūbı bile gönderdi didi. (31) Mektūbı oḳudı. İçinde yazılmış ki gerekdür ki bu mektūbı oḳıyınca Deynūr'a gelesin bāġı esbābı (32) ve emlāk daḫı her ne var ise gelüp żabṭ idesin diyü yazılmış. Ol yigit eydür. Yedi yüz (33) naḳd altunı ol sāʿiden aldum. Aña ʿādetçe virecegüm virdüm. Ṭoġrı bāzāra gelüp eve

[655b] (1) gelen ḫavātinüñ żiyāfetleri esbābın aldum. Eger-çi maḫzūn u giryān gitdüm. Bir sāʿat geçmedin ʿavn-ı Ḥaḳḳ ile (2) mesrūr u ḫandān eve vardum. Andan her ne tedāriküm var ise görüp ol hafta Deynūr'a (3) gitdüm. Vardum ʿammüm oġlanuñdan baña intiḳāl eyleyen emlākı ve esbābı her neyüñüz var ise (4) ṣatdum ve ṣavdum. Tamām on biñ dāne ḳızıl altun oldı. Cümlesin der-kīse idüp (5) ṣālim u ġānim Baġdād'a geldüm. Döndüm ʿuḳalā ḳullarında Ḫālıḳ-ı ʿālemin (6) hemīşe ebvāb-ı raḥmeti meftūḥ

imiş. Belā vü zaḥmet giriftārlarına esbāb-ı şefḳati āmāde imiş. (7) Sizmedükleri yirde peydā ve ummāduḳları yirden hüveydā olur imiş. Nite-kim dimişlerdür. (8) **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Çekmedin intiẓār ṭalcınma

Ey bela bendinüñ giriftarı

Sizmedin sen kerīmdür nā-geh

Saña bir gün meded ider bārī[118]

(10) ki bī-bāk uġrılır ve ḥarāmīler eline düşmişken ḫalāṣ olup helāk olmadın ḳurtılan (11) kimesneler ḥikāyetleri beyānındadur. Āgāh ol ki Ḫallāḳ-ı ʿālemüñ bendelerinüñ göñülleri gene (12) ḳabża-ı ḳudretinde dest-i ʿirādetindedür ki seyyidü'l-murselīn ve resūl-ı Rabbü'l-ʿālemin Muḥammed (13) Muṣṭafā ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem bir ḥadis-i şerīflerinde **Ḳalbu'l-müʾmini beyne** (14) **ıṣbeʿayni min eṣābiʿi'r-raḥmāni**. Yaʿnī müʾminīn ḳalb-i Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḥażretlerinüñ dest-i ḳudreti (15) iki barmaġınuñ arasındadur. Her nice diler ise taḳlīb ü taḥvīl ider diyü buyurur. Pes her kimesne (16) bir şirrīr-i fettānuñ ve mufşid-i ḳattālüñ eline düşe vācibdür ki göñlini Ḥaḳḳ'uñ luṭfına baġlaya tā ol (17) müfsid-i şirrīrüñ şerr u fesādından göñlini Ḥaḳḳ'uñ ḫayr u neşāṭ ṭarafına taḥvīl ide. Anuñ kendü (18) ḥaḳḳında ḳahru ve ġażabı raḥm u luṭfına tebdīl ide. Pes bu bābda şirrīrler eline düşmek ile (19) düzdürür. Ḥarāmīler ḳahr ile ḥālleri diger-gūn olmışken ʿināyet-i nā-mütenāhī-i İlāhi irişmek (20) ile aḥvāl-i müteḥavvil ve āmāli mübeddil olan kimesnelerüñ ḥikāyetleri īrād olınmışdur. Dünyā Allāh (21) teʿālā ve ʿavnuhu. **Ḥikāyet:** Daʿīl-i Ḫuzāʾī eydür. Bir vaḳtde ḫanedān-ı peyġamberi medḥinde ve Kerbelā (22) ḳıṣṣası şerḥinde bir ḳaṣīde itmiş idüm. Ol ḳaṣīdenüñ maṭlaʿı bu beyt idi. **Beyt:**

Medārisü āyātin ḫalet min tilavetin

Ve menzilü vaḥyin müfḳırü'l-ʿaraṣāti

[118] "bārī" kelimesinden sonraki kısım nüshaya yazılmamıştır.

Ve ol ḳaṣīdeyi ben Ḫorāsan'a iletüp (24) ʿAlī bin Musā er-Rıżā'ya oḳuyuvirdüm ki Ḫorāsān'da emīrü'l müʾminīn nāʾibi idi. ʿAlī bin Musā (25) baña faḫir ḫilʿat virdi. Zinhār ben oḳu dimeyince kimesneye bu ḳaṣīdeyi oḳumayasın diyü ışmar (26) ladı. Çün Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn benüm geldügüm ṭuydı ve beni istedi. Varup mevḳıf-ı (27) ḫilāfete ḥāẓır olıcaḳ baña ʿitāb idüp bunda gelesin de geldügüñ bize iʿlām itmeyesin (28) vech midür? Hele senüñ bu şuçuñdan geçdük di ben de ol ḳaṣīde-i maṭlaʿı **medārisü āyātin ḫalet** (29) **min tilāvetin** mışraʿı oḳuyuvir diyü buyurdı. Ben daḫı yā emīrü'l-müʾminīn ḥāṭırumda (30) degül daḫı ezberlemedüm didüm. Tīz emr itdi ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā bir ḥāżır eylediler. Bu kerre beni (31) ḳoyup aña ʿitāb ile ḫiṭāb idüp Daʿīl saña gele de baña ḫaber virmeyesin. Söyle **medārisü** (32) **āyātin ḫalet min tilāvetin** ḳaṣīdesin oḳıyasun didi. ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā daḫı baña işāret (33) eyledi oḳumaġa başladum. Bu beyte irince ki **[Beyt]:**

Fe-ālu ziyādin fi'l-ḳuṣūri maṣūnetün

Ve ālü resūli'lāhi fi'l-felevāti

[656a] (1) Meʾmūn'uñ gözinden yaş revān oldı. Ḳaṣīdeyi tamām oḳıyıcaḳ baña elli bin aḳçe (2) ʿaṭā itdi. ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā'dan mübārek bedenine degen göñleklerden bir göñlegin (3) istedim virdi. Alup kefen idinmek içün ṣaḳladum. Oġlu olıcaḳ Fażl bin Süheyl baña bir (4) bād u pā uçkun yorġa virdi. Aña süvār olup ʿIrāḳ kār-vān ile yola girdüm. Zemīn-i (5) ʿIrāḳ ḥaddine yaḳın olduġumuz gibi nā-gāh bir bölük ḥarāmīler gelüp daḫı yolumuz urdılar. Cümle (6) kār-vān ḫalḳını ṣoydılar. Niçesini mecrūḥ eylediler. Benüm daḫı eger-çi vāfir mālum aldılar. Hīç bir nesneye (7) acımadum. İllā ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā virdügi göñlegüñe acıdum. Zīrā māl ele girür ammā ol ele (8) girmez idi. Henūz ḥarāmīler daḫı kār-vānuñ esbābını tālān itmekde idi. Az zamānda (9) gördüm. Ḫarāmīler başı olan bir güzel yigit benüm atuma binmiş kār-vān arasında döner (10) ve ṭurmayup **medārisü āyātin** beytinden başlayup benüm ḫanedān-ı nübüvvet ḥaḳḳında didigüm ḳaṣīdeyi oḳur. (11) Ben de segirdüp öñine vardum ve ḫıdmet idüp bu ḳaṣīdeyi kim dimişdür? Ḫudā-vendüñ maʿlūmıdur (12) didüm. Üzerüme bir naʿra urup saña bu fużūlluk ne ḥaddüñdür didi. Ben de bundan ġarażum var. Bu (13) ḳaṣīdeyi diyen benüm. Ben faḳīrüm kendümi sizlere bildürmek isterin didüm. Bana Daʿīl-i Ḫuzāʾi misin didi. (14) Ben daḫı ol kendüsiyin didüm. Eger inanmazsañuz kār-vān ḫalḳından suʾāl buyuruñ diyü (15) ḳaṣīdeyi diyen kimdür didüm. Ḫudā-yı teʿālā

ḫanedān-ı nübüvvet yüzi ṣuyına ve ḫanedān-ı nübüvvet medḫī (16) yüzi ṣuyına bu ḥālde göñline merḥamet bıraḳdı. Ṣıçrayup atdan indi. Beni ḳoçdı. Kār-vānı (17) urduġına pīşmān oldı. Yoldaşlarına kār-vāndan aldıġuñuzı girü virüñ didi ve her (18) ne ḳadar esbābların aldılar ise gene virdürtdi. Kimesnenüñ bir ḥabbesi żāyiʿ olmadı. Hep virdiler. (19) Şerlerinden emīn olduk. Biz daḫı yolumuza gitdük. Anlar daḫı yollarına gitdiler. **Hikāyet:** (20) Cihān seyyāḥlarından ve āḳālīm misāfirlerinden bir kimesne rivāyet idüp eydür. Bir vaḳtde bir yolda (21) tenhā giderdüm. İttifāḳ bir kimesneye yoldaş oldum. Baña ḳanda gidersün didi. Ben daḫı gidebildügüm (22) yire dek giderüm didüm. Bir merd-i misāfirin didüm. Gel imdi benüm sözüm işit. Pendümi maḳbūl eyle. Sen sen (23) yoldaşuz yola girme. Kār-bānsuz şundan şuña gitme. Zīrā sergüzeştüm vardur. Ben yigitligüm zamānında (24) tenhā yürimeden başuma bir vāḳıʿa geldi. Andan baña tenbīh oldı didi. Ben daḫı ne emel vāḳıʿa diyü (25) ṣordum. Başladı yigitligüm zamānında ben ziyāde dilīr ü keştī-gīr çālāk u bī-bāk yigit idüm (26) Zūr-ı bāzuma iʿtimād ile yollarda tenhā gitmegi severdüm ve hīç ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳden endīşe itmezdüm. (27) Añladum ḳorḳu didükleri getürmez idüm. Bir gün yāluñuz bir ata binüp bir yola düşüp giderdüm. Meger (28) ol yolda bir beyābānda bir kār-vān sarāy işitürdüm. Anuñ bir seffāk-ı bī-bāk ve bir ḳattāl-ı nā-pāk (29) ḥarāmī kār-vān sarāycısı var imiş. Her gāh ki bir tenhā ġarīb oraya irişe. Anı kār-vān (30) sarāy içine eyledür imiş ve yaturur imiş. Hemān ki dün yarusı olduġı gibi öldürüp nesi var (31) ise alur imiş. Çün ol kār-vān sarāy içine irişdüm. Ḳapusına gelüvirdügüm gibi kār-vān (32) sarāy ḳapucısı ilerü gelüp baña merḥabā itdi. Beni gördi. Baña vaṣfından añladum ki atuma (33) ve libāsuma ṭamaʿ itdi. Tīz kār-vān sarāy ḳapusını açıvirdi. İçerü girdüm atumı

[656b] (1) tutuvirdi indüm. El alup tımār itmege gitdi. Vardı baġladı ve yemin ṣuyın virdi. Baña da (2) geldi bir oṭa gösterdi. Varup oturdum. Ṭaʿām getürdi yidüm. Şarābdan ḥaẓẓuñ var mı didi. N ’ola (3) ḥaẓẓm-ı ṭaʿām ve ṭīb-i menāmdur olursa kim kaçar didüm. Gördüm bir ṣürāḥī ile şarāb getürdi (4) ve öñümde ḳodı. Dil-rübā vü dil-ārā güzel oġlanı da var imiş. Anı yanuma gönderdi. Gelüp sāḳīlik (5) itdi. Oġlan degül bir fettān-ı cihān idi. Benüm ile ẓarīfāne muṣāḥabete başladı. Çün elinde (6) birḳaç ḳadeḥ nūş eyledüm. Buḫārı başuma çıḳdı. Oġlana ṣu gibi göñlüm aḳdı. Ben niyāz ider idüm. (7) Ol nāz itdi. Rūḥānī anuñla muʿāşaḳa vü muġāzeleye āġāz eyledüm. Ġamze-i ġammāzı ile sīneme ol istedügi miḳdārı (8) oḳlar urdı. Āḫir yatacaḳ vaḳt oldı. Ol kār-vān sarāycı içeri geldi. Bize de yataḳlar taʿyīn idüp (9) döşekler bıraḳdı. Oġlanuñ

döşegüñi oṭanuñ ḳapusınuñ ṭaşradan cānibde işigi dibine bıraḳdı. (10) Benüm döşegümi içerüden ḳapu dibine yaḳın bıraḳdı. İkimüzi daḫı bıraḳdugı döşekler üzerinde (11) yaturtdı. Kendüsi ḫānuñ bucaġına ṭoġrı ḳodı gitdi. Benüm ise oġlanuñ visāli ārzūsıyla (12) gözüme uyḳu gelmedi. Bir sāʿatden ḳalḳup oġlanuñ tamām yatdugı döşegine varup ṣarmaşdum. (13) Sābıḳān itdügi ġamze kārlıḳından ārzū ḥuṣūlinde sühūlet ile olur añladum. Meger anlar beni şikār (14) itmekde imiş. Oġlan elümden çekinüp boşandı. Vardı benüm döşegüm üzerinde yuvalandı yatdı. (15) Ben oġlanuñ döşegi üzerinde yatdum ḳaldum. Nefs hevāsıyla ve şeyṭān teḳāżāsıyla ārzū (16) ile vuṣūl umāraḳ baḳardum. Aṣlā gözüme uyḳu gelmez. Pes imdi oġlana bir ṭarīḳ ile dest-i dırāzlıḳ (17) itsem diyü mestāne fikrler iderken nā-gāh gördüm. Kār-vān sarāycı gitdügi kūşeden berü elinden (18) āteş yaluñı gibi yılan bir bıçaġ ile cehennem zebānīsine dönmiş gelür. Ben daḫı göreyim hele (19) n'eyler diyü ṣabr itdüm. Ṭoġrı geldi. Oġlan döşeginde yaturken benüm üzerümden geçdi. (20) Oṭa içine girüp benüm döşegüm içinde uyurken defʿī sīnesi üstine oturup hā benüm diyince (21) ḳuṣayup oġlanı boğazladı. Ben de gördüm ḳıṣṣa böyle böyle imiş. Meger benüm ḳaṣduma gelmiş imiş. (22) Defʿī ḳalḳup ṣıra ḳoyup ḳılıç el idüp oṭanuñ ḳapusın aldum ve aña bir naʿra (23) urdum. Ol sāʿat bildi ki öldürdügi meger oġlan imiş. Ben diriyin şaşup ḫayātına vedā (24) idüp baña taẓarruʿya başladı. Senüñ içün tedārik itdügüm şerbeti ben içdüm. Saña (25) ḳazdugum ḳuyıya ben düştüm. Sen ise selāmet ḳurtulduñ. İmdi baña emān vir diyü yalvarmaġa (26) başladı. Ben bıçaġı at ki saña emān vireyüm ve öldürmeyeyüm didüm. Bıçaġı elinden atdı. Ben (27) cüst girüp anı muḥkem baġladum ve çıḳarup kār-vān sarāyuñ ḳapusı öñinde bıraḳdum. (28) Ṣabāḥ olıcaḳ orada bekledüm. Ḳılıç ile çevresin ṭolandum. Durdum ṣabāḥ olıcaḳ göreyüm (29) ne şekl olur diyüp ṭururken nā-gāh bir bölük atlu yolcılar çıkageldi. Anlara ḳıṣṣayı ḥikāyet (30) eyledüm. Āferīn itdiler. Kār-vān sarāy içini aradılar. Bī-ḥadd u bī-ḳıyās māl buldılar. Bir yirde (31) daḫı vāfir ādem küşteleri buldılar ve bildiler ki anları daḫı bu ṭarīḳ ile öldürür imiş (32) ve mālların alur imiş. Bu defʿī ben ol mekkār ḥarāmīnüñ başını kesdüm. Öldürdügi ol kimesnelerüñ (33) yirlerine ḳıṣāṣ itdüm. Baña kendülerden artuḳ ḥişşe virdiler. Ṣoñra ʿahd itdüm ki artuḳ bir daḫı

[657a] (1) kār-vānsuz yola çıḳmayam ve ulular daḫı dimişlerdür **Er-refīḳu ṣümme'l-ṭarīḳ**. Yaʿnī öñdin yoldaş (2) dur ṣoñra yoldur didi. **Ḥikāyet:** Ebū ʿAlī bin Muḳle'nüñ bir ḫādımı var idi. Adına Dürrī dirler (3) idi. Ol ḥikāyet idüp eydür. Bir vaḳtde Emīrü'l-

Müʾminīn Müttaḳī Bi’llāh Raḳḳa şehrine geldi. Benüm efendüm (4) Ebū ʿAlī bin Muḳle vezīri idi. Ben Baġdād’da ḳalmış idüm. Mektūb gönderüp beni istemiş. Ben daḫı (5) müteveccih olup yola düşdüm. Yolda giderken bir bölük ḥarāmīler öñümüze geldiler. Çoḳluḳ kimesneler (6) idi. Cenge ḳādir olamaduḳ. Biz de tamām yüz deve üzerinde iki yüz kimesne idük. Cümlemüzi (7) ṣoydılar. Çırçıplaḳ itdiler. Şöyle rüsvā ḳoydılar. Keşfü’ṣ-ṣūret olduk. Çün gördüm (8) ḫaṭar-ı helāk yüz gösterdi. Ol beyābān içinde aç ve ṣusuz ölmek muḳarrer görindi. (9) Gökden üzerümüze belā bārānı nāzil oldı. İmdi bundan ḫalāṣ olmaḳ bābında bir ḥīle fikr (10) eyledüm. Barmaġumda bir ʿaḳīḳ ṭaşlu yüzügüm var idi. Tīz hengāme arasında çıḳarup iletdüm. Tīz (11) bir yirde ṣaḳladum. Beni ṣoyup esbābumı alduḳdan ṣoñra neyledüm eyledüm. Bu hengāme arasında bir pāre (12) panbuḳ ele getürdüm. Andan ṣoñra saġladuġum yirden de çıḳarup yüzügi anuñ içine ṣardum. (13) Başumda dülbendüm arasına ḳoyup andan doġrı ḫarāmīler başınuñ öñine vardum. Benüm vāfir mālum (14) aldıġuñuz ġam degül. Ammā ḥāliyā sizüñ öñüñüze bir tuḥfe ile geldüm ki hīç kimesnenüñ ḫazīnesinden (15) yoḳdur. Hīç bir cevherī aña ḳıymet taḳdīr idemez didüm. Ol daḫı ḳanı göreyin didi. Ben de saña (16) anı bu şarṭ ile gösterin ki baña bir deve ve iki miṭhara ṣu ile bir pāre ṭaʿām viresin ve bir ḳulaġuz getüresün (17) tā beni şinlige irişdüre didüm. Ḫoş didi yoḳ ʿahd eyle didüm. Elin ṣunıvirdi ṭutdum. Bunuñ (18) üzerine tamām murād üzerine benüm ile ʿahd itdi. Ben yüzügi ʿaynı ile çıḳarup güneşe ḳarşu ṭutdum. (19) Güneşüñ şuʿāʿı ʿaḳīḳe urdı. Berg gibi lemʿān itdi. Bu ḫilāfet yüzigidür. Niçe ḫalīfeden ḳalmışdur (20) bir yād-gārdur. Eger bu yüzük barmaḳlarında olmasa idi ḫalīfeler ḫilāfetlerin muḳarrer bilmezler idi ve bunuñ (21) ḳaşı yaḳūtdur. Ol behāsı yüz bin altundur. Müttaḳī Bi’llāh emīrü’l-müʾminīn bir gün barmaġından (22) çıḳarup baña virmiş idi. Unutdı ve bende ḳalmış idi. Meger size olmaḳ naṣīb imiş. Eger (23) Müttaḳī sizde olduġın ṭuyarsa vāfir māl gönderüp sizden ister diyüp niçe böyle lāflar (24) urdum. Bādiye içinde ḳum arasında büyiyüp nesne görmemiş. Yabān Aʿrābī sözüme inandı. (25) Yüzüge muḥkem meyl idüp yoldaşlarum görsün baña nezāket ile vir didi. Ben de virdüm alup (26) fi’l-ḥāl pinhān eyledi ve emr itdi. Baña bir deve getürdiler ve ne ḥācetüñ var ise işte (27) al didi. Aldum baña kifāyet miḳdārı baʿżı eşyā ve daḫı ḳulaġuz da ḳoşdı. Deveye (28) binüp anuñla gitdüm. Bir gün bir gice benüm ile yüridi. Ol bādiye beyābānında beni bir şinlige çıkardı (29) döndi. Ben daḫı Raḳḳa’ya vardum. Emīrü’l-müʾminīne buluşdum. Başuma yolda gelen ʿaḳıbeti taḳrīr eyledüm. Ḫalāṣumda (30) itdügüm ḥīleye āferin didi ve baña

inʿām eyledi. Bu ḥikāyetüñ fāʾidesi oldur ki kişi bir belāya (31) uġrasa hemān kendüsini şaşurup ʿinān-ı ʿaḳlı elden ṣalmayup mümkin olduḳça ḥīleler (32) itmek emr-i ḫalāṣda daḫli var imiş. **Ḥikāyet:** Sāriḫ adlu bir kimesne var idi. (33) Ol ḥikāyet idüp eydür ki bir vaḳtde bir sefer giderdüm. Baña bu gitdügüñ yolda ḥarāmī

[657b] (1) vardur. Yaluñuz bir kār-vāna kendüsin urur. Bir atlu kimesnedür. Aña hīç bir kimesne muḳaleme olamaz (2) didiler. Andan ḳorḳaraḳ yola düşüp giderdüm. İttifāḳ baña bir atlu kimesne yoldaş olup (3) gider idi. Tamām müretteb silāḥı var idi. Anuñla ikimüz giderdük. Yol ortasına varduġumuz gibi (4) gördük. Ol ḥarāmī bir ata süvār olmış. Yolumuz aldı. Meger yoldaşum olan yād-gār bir tamām itdügüm (5) gibi bahādur yigit imiş. Hemān ḥarāmī anı göricek ḳılıç ile at ṣaldı ve ṣıyırup maṣlaḥatın (6) onardı. Ol bölük üstinde öldürdi. Andan ṣoñra benüm üstüme geldi. ben isem (7) cenge ḳādir degüldüm. Hemān beni ṣoyup bir uçḳur ile elüm ve ayaġum baġladı ve beyābānda çıplaḳ ve ṣusuz (8) ve aç bıraḳdı. Ben daḫı n'eylersem eyledüm. Bendümi çözdüm. Āheste āheste yola düşüp giderken (9) gice oldı. Ḳarañluḳ başdı. Gördüm bir yirde āteş şuʿlesi görinüyor. Vardum gördüm. Bir çāder (10) ḳurulmış. İçinde bir er ile bir ʿavret ʿişrete meşġūl olup otururlar. Öñlerinde bir şemʿ (11) yanayor. Anlardan bir meded umdum. Çāder ḳapusına vardum. Ol er beni görüp ḳılıcını eline alup (12) bir naʿra urdı. Niçe niçe tażarruʿ itdüm. Fāʾide olmadı. Hemān boynum urmaġa ḳılıcını ḳolay (13) ladı. ʿAvret içerüden eytdi. Kerem ile benüm yanumda öldürme var nerede öldürürseñ öldür (14) didi. Ānd virdi. Gördüm ṣabāḥ oldı. Benüm yoldaşum oldun imiş. Ardumca gelürsin ki he diyüp (15) ve beni süriyürek aldı. Çāderden öte bir ḳurı deve var idi. Oraya iletdi ki beni orada (16) boğazlaya. Böyle iderken nā-gāh ardından bir arslan gelüp avından ol ḥarāmī ḳoyup (17) gūyā üzerümde ʿuḳāb gibi aldı. Elinde ṭoz gibi ayırdı. Ben daḫı Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā şükrler (18) eyledüm ve ḥarāmīnüñ ḳılıcın alup ṭoġrı ʿavretüñ yanına geldüm. Beni ḥarāmīyi öldürdi ṣandı. (19) Ol ẓālimi öldürdün mi yoḫsa didi. Ben daḫı Allāh öldürdi didüm ve ʿavrete bir pāre ṣıḳılcım (20) itdüm. Ḥarāmīnüñ defāʾinin baña gösterdi. Vāfir mālı var imiş. Aldum ve kendü esbābumı bile (21) buldum ve ʿavrete aḥvālini ṣordum. Fülān kūydan beni aldı didi. Ben daḫı ʿavreti kūylarına iletüp (22) ṣaḥibine ṭapşurdum. Andan yoluma revāne oldum. **Hikāyet:** İbnü'l-Yemān eydür. Deynūr şehrinde (23) bir bāzergāna ḫıdmet iderdüm. Bir gün anuñ beş yüz aḳçesini bir fuṭaya ṣarup bir maṣlaḥat (24) içün Eblehe'ye giderdüm. Dicle kenārına geldüm. Gördüm bir gemici zevraḳını baġlamış ṭurur. (25) Eblehe'ye varmaġa zevraḳını

kirāya ṭutdum. İçine girdüm. Fuṭa ile aḳçeyi öñüme ḳodum. Oturdum gemici (26) daḫı zevraḳın çekdi revān oldı. Ḥażar ḳapusından geçdügümüz gibi gördüm. Dicle (27) kenārında bir aʿmā pīr oturup ḫazīn Ḳurʾān oḳur. Şöyle ki āvāzından yürekler delinür. (28) Gemici tekbīr eyledi. Aʿmā bildügi gemi geçiyorur. Çaġurdı Ey mellāḥ ḳorḳarın beni sibāʿ (29) incidür. ʿAcabā beni gemiye alsañ şinlige bıraḳsañ olmaz mı diyü ṭażarruʿ eyledi. Gemici aña (30) incindi ve sögdi. Ben gemiciye melāmet idüp söyledüm ki bir derd-mend ḥāfıẓ-ı aʿmā ancaḳ yine (31) söger incütürsin. [Gemiye] alsañ saña ne ziyān iderdi didüm. Böyle diyicek zevraḳı ol cānibe (32) sürdi. Vardı aʿmāyı gemiye aldı. Kemā-kān Ḳurʾān oḳurdı. Ben diñlerdüm. Ḥüsn-i ṣavtı (33) teʾṣīr eyledi. Ḳalbüm aña meşġūl oldı. Giderek Eblehe'ye yaḳın olıcaḳ. Ḳurʾān oḳumaġı

[658a] (1) kesdi. Diledi ki zevraḳdan çıḳa ve ṭaşraya gide. Öñüme baḳdum. Gördüm fuṭa ile aḳçe yoḳ. (2) Müteḥayyir olup bu fuṭa nice oldı diyü ıẓṭırāb itdüm. Gemici benden bunı işidicek. Teftīşe (3) başladı. Senüñ ile gemiden ṭaşra çıḳamaduḳ ve bir yirde ḳonmaduḳ ki aḳçeñi olup ṣaḳlamaġa (4) ḳābil ola idi didi. Bir yañadan aʿmā daḫı kendüyi setr idüp ben ḫod bir aʿmā almaḳdan (5) ve görmekden ʿāciz u fer u mānde ben senüñ fuṭañ var idügin görmedüm. Aḳçeni görmek (6) ḳanda ḳaldı diyü nāle idebaşladı. İkisi de ṣoyındılar. ʿUrbān öñüme geldiler. Hīç anlarda (7) iḥtimāl yoḳ ve eger alsalar bile nerede ṣaḳlarlar idi. Anlardan ümīd kesdüm ve aḳçeden (8) daḫı ümīd kesdüm. Bu kerre fikre ṭaldum ki bāzergān düşürdüm disem inanmasa gerekdür ve belki (9) baña kötek çalar. Bunı fikr itdüm ki Baṣra'ya varmayam hemān bir yaña ḳaçam gidem hele ol gice (10) eve geldüm. Namāza vardum. Mescidden gelürken sūz u ıẓṭırābum göricek ve bir kimesne aḥvāle (11) baḳup baña sebebinden suʾāl eyledi. Ben de mā-cerāyı ḥikāyet eyledüm. Ol kimesne vāfir (12) bī-ḥużūr oldı ve baʿde baña didügi ben saña bir ṭarīḳ ögredeyüm. ʿAynı ile aḳçeñ elüñe (13) girsün. Hemān ṭoġrı bāzāra var. Vāfir itmek ile bir miḳdār ṭaʿām al zindāna (14) ilet. Ol sebeb ile zindān içine giresin. Bu kerre içeri girdügüñ gibi anuñ ḳapusı (15) öñinde oturur. Bir ādem görseñ gerekdür ve anuñ ismine Ebū Bekr-i Naʿās dirler. Biraz (16) zamāndur ki zindānda maḥbūsdur. İletdügüñ ṭaʿāmı anuñ öñine ḳo. Ṭaʿāmı yiyüp ʿādet (17) üzerine elin burduḳdan ṣoñra saña bir ḥācetüñ var mıdur diyü suʾāl itse gerekdür (18) bu ḳıṣṣayı aña taḳrīr eyle **inşaʾllāhu'r-raḥman** murāduñı ol ḥāṣıl ider didi (19) ben daḫı nice didiyse eylece itdüm tā ki zindān içinde didügi ol maḥbūsuñ yanına irişdüm (20) ṭaʿāmı öñine ḳoyup elin yuyduḳdan ṣoñra benüm ḥālüm ṣordı. Bizden bir ḥācetüñ (21) var mı didi. Ben daḫı aña fuṭa ile aḳçe

ḳıṣṣasını ḥikāyet eyledüm. Bańa didügi her ān ṭurma (22) buradan ṭaşra çıḳdıġunuñ gibi beni Hilāl ḳabīle maḥallesine var maḥalle pāyānında şu ʿalāmetlü (23) bir ḳapu vardur. Hīç icāzetsüz ol ḳapudan içerü girdükden ṣoñra iki ḳapu görürsen ṣaġ (24) yanındaġı ḳapudan içerü gir. Anda bir cemāʿat göresin ki oturmışlar ṣoḥbet iderler. Selām (25) vir ve otur bunlar ile bile bu zamāndan ṣoñra bir bölük kimesneler gelseler gerekdür. Anlar da senüñ (26) gibi itseler gerekdür. Anlara muvāfaḳat it. Şarāb içmege otursalar gerekdür. Otur anlar ile (27) şarāb içmege başla. Andan bir ḳadeh ṭoldurup ḳaldur. Dayum Ebū Bekr-i Naʿāş ʿaşḳına içerüm di anlar benüm adumı işidicek (28) sevinseler gerekdür. Bańa duʿā itmege başlasalar gerekdür. Saña suʾāl idüp ol senüñ (29) ṭayuñ mıdur diseler gerekdür. Sen evet dayumdur di. Lākin ol sizüñ fuṭa ile alduġuñuz (30) aḳçe benüm hemşīre-ẕādemüñdür. Size gönderdi aḳçesin viresüñüz didi. Siz bilürsiz di. (31) Bi't-tamām aḳçe saña teslīm iderler didi. Ben daḫı öñinde ḫıdmet itdüm. Tīz ṭaşra (32) çıḳdum. Ṣalıḳ virdügi üzerine ṭoġrı didügi evi buldum. Niçe ki bańa ol zindān gibi (33) maḥbūs olan pīr Ebū Bekr-i Naʿāş taʿlīm itdi ise bir daḳīḳasında tefāvut itmeksüz ben

[658b] (1) ol evżā-yı ḳullanıraḳ ol evüñ içerüsine girdüm didügi gibi buldum çün içerü (2) girdüm oturdum Ebū Bekr-i Naʿāş didügi gibi bir bölük kimesneler geldiler. Oturdılar biraz şarāb (3) u kebāb ṣoḥbetleri itdiler. Ben daḫı anlara muvāfaḳat idüp hemān anlaruñ birisi oldum. (4) Gūyā hīç daḳīḳa-ı tefāvüt göstermedüm şarāb içdüm. Ṭāyum Ebū Bekr Naʿāş ʿaşḳına diyüp (5) bir ḳadeḥ ḳaldırup nūş itdüm. Hemān ki ismini ve nāmesi işidecek cümlesi ayaḳ üzerine (6) ḳalḳdılar. Ṭurup çekdiler. Yüzleri güldi. Nām-ı şerīfini işitdigümüz muḳtedāmuzdur yolına (7) cānumuz yolına fedā olsun didiler. Andan ṣoñra Ebū Bekr-i Naʿāş'uñ şerḥ olunan üzerine bi't-tamām anlara (8) selāmını īṣāl eyledüm. Fuṭa ile aḳçe anlardan istedüm. Hemān iki ādem ol sāʿat ḳalḳup (9) bańa fuṭa ile aḳçe çıḳa. Biʿaynihi virdiler. İşine ṭayum ḥāṭırı'çün aldıġuñuz aḳçeyi virdüñüz. Gözüm (10) öñinden nice çalduñuz diyü niyāz itdüm. Ol iki ādemüñ birisi beni bilür misin didi. (11) Yüzine baḳdum ol gemicidür. Ol birisine baḳdum. Gördüm ol ḥāfıẓ Ḳurʾān-ı ʿaẓīmü'l-nişān [oḳıyan] (12) aʿmā ki nefesi beni dīvāne vü ḫayrān itdi. Meger kendüsin gözsüz gibi anlar imiş. (13) Aṣlā gözlerinde ʿilletden eṣer yoḳ imiş. Tamām gözleri çıra gibi yıldırur. İkimüzden ġayrı (14) bir yoldaşumuz daḫı şu içinde zevraḳ batınca yüzerek gider idi. Bir boş ḳavṣarayı başı üstüne (15) ḳor ve şu içine girür. Şöyle ki her kişi kim anı göre bir boş ḳavṣara ṣana şu üzerinde yüzer ṣanar. (16)

Kimi ol ḳavṣaranuñ yanına gelecek fi’l-ḥāl biz ol gemi içindeki kimesnenüñ nesi var ise (17) aluruz ve ol ḳavṣaranuñ içine ḳoruz. Alur gider tā ki görinmez olur. Ol gözi olmayan baṣīr (18) ayrıḳ oḳumaz olur ve diñleyen daḫı kendüye gelür ve mālını yoklar. Görür ki māl gitmiş ve biz de (19) ṣorarsa yalıncaḳ oluruz. Arar ve gemiye ister bulmaz. Nā-çār olup vāz gelür nice ki saña (20) bu ṣanʿatı işledük ve yarındası olıcaḳ gide eskiden işümüzi işlerüz ve daʾimā ṣanʿatımuz (21) ve işimüz budur didiler ve çün pīrümüzden ḥaber ve selāmeti getürdük. Māluñı saña (22) eyledük didiler. Māllar alup anlardan ṭaşra çıḳdum. Ḫudā-yı Teʿālāya şükrler iderek efendüm olan (23) bāzergānuñ yanına vardum. Bu ḥikāyetde fāʾide oldur. Kişi mālınuñ ḥıfẓında ġaflet (24) üzerine olmaḳ gerekdür ve ṣūret uġrılarınuñ ẓāhir ḥāllerine iʿtimād itmemek gerekdür. (25) Belki bir kişiyi kerrāt ile tecrübe itmeyince aña iʿtimād itmeye ki nā-gāh ġaddārlar mekkārlar (26) digerinden emīn ola ve nedāmet çekmeye **Ḥikāyet:** Ebū ʿAlī Zeydī eydür. Yigitlügüm (27) zamānınuñ evāʾilinde niçe ʿayyār-ı pīşe civānlar ile ḥarāmīliḳ ider idük ve yollar (28) ururduḳ ve meskenlerümüz ṭaġlar başında olan kūylarda idi. Cāsuslarumuz var (29) idi. Yollara inerler. Gelen ve giden yolcılaruñ ḫaberlerin alurlar ve bize getürürler ve biz daḫı aña (30) göre yollarına iner başarduḳ. Meger bir yıl ḥac ḳāfilesi geçdügi zamānda cāsuslarumuz (31) birisi gelüp ḳāfile-i ḥac içinde bir yigidüñ nefāʾis aḳmişe esbābıyla yola yüklenmiş on (32) devesi var ve bir cemīle cāriyesi var ki ḫurşīd anuñ cemāli ḥicābından perde-i seḥābe (33) girür. Tamām şikār maḥallidür diyüp ḫaber getürdi. Biz de inüp ḳāfile-i ḥaccācuñ yolı

[659a] (1) üstinde bir münāsib yirde pusıya ṭurduḳ. Aña degin ki ḳāfile geldi. Yola uğradı. (2) Ol yigidüñ develeri gelüp uġradığı gibi pūsı yirinden çıḳup on devesiyle (3) ḳaṭārdan kesüp kendüsi miḥaffe içinde idi. Cenge iḳtidārı olmadı. Develeri (4) ile kendüsini ve cāriyesini sürüp ḳāfileden ayırdḳ. Varduḳ beriyye ortasında bir yirde (5) develerin çökerdük. Yüze yaḳın kimesne idük. Esbābın üleşmege oturduk. Kendüsi (6) żarūrī el virdi. Anı baġlayup bir yirde oturduk. Bir ṣarı atı var idi. Anı ile (7) sürmiş idük. Ol daḫı şöyle ṭurur idi. Bahāde üç yüz aḳçe ancaḳ deger idi. (8) Ola bir bār-gīr idi. Ol yigid yatduġı yirden aġız açup bize erlik levāzımından şöyle civān-merdlik (9) dür. Bir ṭāʾife ki sizüñ yoluñuzda yürürler. Āḫiret cānibini bi’l-külliye unutmaḳ olmaz. Şimdi (10) sizüñ elüñüze girdi. Bunuñ gibi ṭoyumluḳ bunca mālum alduñuz. Ben niçe biñ ferseng yirden ḥacc-ı (11) İslām niyyetine gelmiş bir kişiyin. Piyāde yürimege ḳādir degülüm. Gelseñüz cömertlük itseñüz (12) şol ṣarıca bār-gīrüñ nihāyet behāsı iki yüz üç

yüz aḳçe ider. Baña virseñüz (13) binüp Ḥaccāc'uñ ardından irsem. Bu sene ḥacc-ı İslām'ı edā eylesem olmaz mı? Gelüñüz bu luṭfı baña eylü (14) güñüz cümle aldıġuñuz esbābum size ḥelāl olsun. Ne dünyāda ṭaleb ideyin ve ne (15) āḫiretde ṭaleb ideyin didi. Andan bu sözi işitdiler. Yoldaşlarum biri birbirimüz ile (16) müşāvere eyledük. İçimüzden bir iş görmiş pīr var idi. Ol didügi bunuñ bağını (17) çözüp ve altına at virüp ṣalıvirmek. ʿAẓīm ḫaṭādur didi. Hemān bunı (18) böylece bağlıca ḳoñ gidüñ didi. Yalvarduġuma baḳmañuz didi. Eger defʿ belāmuz (19) içün ṣadaḳātden itmek isterseñüz ġayrı vechlerden idüñüz didi. Ammā şunlar ki (20) keremler itmege māʾiller idiler. Didiler ki bu ḳadar mālını alduḳ. Bu biraz bahālu bār-gīrini buña (21) virmekde ne olur? çāḳ bu mertebe baḫīlliḳ mürüvvete ve yigitlige münāsib degül. Bir ādem yoḳdur. (22) Bahādur yigitleri neylese gerekdür diyüp pīrüñ sözine muḫālefet idüp beni piyāde (23) likden ḳurtardılar ve atunı virdiler. Üzerine süvār oldı. Gene ben yüz ṭutup (24) ey cömertler luṭfuñuza maẓhar oldum. İḥsān olmaz illā tamāmı ile olur. Beni piyāde (25) likden ḳurtarduñuz ammā bilürsiz ḳāfile uzadı yollar ise ḳorḳuluḳ. Cāʾiz ki (26) ben ḳāfileye ulaşamazın. Bir ḳāfile gele de bu atı elümden ala ve sizüñ iḥsānuñuz żāyiʿ (27) ola. Gelüñ iḥsān idüñüz. Beni ḳorḳudan daḫı ḫalāṣ idüñ. Zīrā kişinüñ yaraġı (28) yoldaşı gibidür. Yaluñuz göndermeñüz şu ṭuran yayum ile oḳumı daḫı baña virüñüz. (29) Ölince size ḫayr duʿācuñuz olayum diyüp be-ġāyet tażarruʿ eyleyüp niyāz eyledi. Pīr (30) gene eski cevāb virüp maḳbūl görmeñüz tażarruʿına iltifāt itmeñüz didi. (31) Oġlanluġı ḳoyunuz. Yaraġını virmeñ diyügördi. Yine sözine iltifāt itmediler. Yaraġını daḫı (32) virdiler. Civān alup atını bir iki ḳadem girüsine ṣıçratdı. Gitmek üslubını gösterdi. Cāriye (33) daḫı ardınca feryād idüp beni bıraġup ḳanda gidersin didi. Civān hīç iltifāt itmedi.

[659b] (1) Girüde varup oḳını ve yayını düzetdi. Murādınca tertībin virdi ve yine fi'l-ḥāl bize döndi. Ḳarşumuza (2) raʿd-vār bir naʿra urdı. Ey cemāʿat ḫele eylügüñüz gördüm. Oḳumı ve yayumı ve atum virdüñüz. (3) İmdi sizlere naṣiḥat iderin. Esbābum yanından çekilüñüz. Ṣaġ u selāmet elümden (4) ḫalāṣ oldunuz. Bu selāmeti ṭoyumluḳ ṣayuñ. Yoḫsa şimdi hemān birüñüzi āḫiret ʿālemine (5) gönderürin. Bize sözi güç geldi. Sen ḳanuña ṣuṣamışsın ancaḳ sefāḥati ḳo. Virdigümüz (6) ḳāniʿ olup var saġlıcaḳ ile diyüp ṭururken arslan gibi añrayup üzerümüze at ṣaldı. (7) Yanında gizlü ṭuran oḳ ilen birbirimüzi ortada urup at üsütinden yire aḳdarurdı. (8) Hāy [u] hūy diyüp cümlemüz atlarumuza süvār olınca dördümüzi beşimüzi oḳlayup yıḳdı (9) helāk itdi. Göz

açdurmayup üzerümüze bārān gibi yağdılar. Biz alay bağlayınca (10) da şuna tedārik görelüm diyinceye dek içürümüzden oḳ ile tamām otuz nefer kimesne yıḳdı. Hīç (11) atduġı şaşmaz idi ve ölüm yirinden ġayrı yire urmaz idi. Żarūri esbābunuñ ve cāriye (12) sinüñ üzerinden ayrılduḳ. Ol yigit daḫı esbābuñ üzerine vardı. İçimüzden her (13) ḳanġımuz ḳımıldar ise ıraḳ yaḳın dimez atar ardumuz tīr-i ḳabżā gibi irişdürür idi. Hemān (14) urduġı gibi baḳar idi. Nā-çār u nā-ʿilāc ṭurdıġumuzdan ḳaçamaduḳ ṭururduḳ. Gelüp yüki (15) arasından bir yilegi daḫı var imiş. Anı daḫı çıḳarup oḳını öñine dökdi. Andan bize yüz (16) ṭutup bilmiş oluñ her ḳanġıñuz ki atından iner ve yaraġuñdan geçüp bıraḳur ise aña emān (17) virdüm ve illā cümleñüzi hemān şimdi bir oḳ ile yoldaşlaruñuz yanına gönderürin didi. Didügin (18) itmege ḳādir olabilmedük. Cümlemüz atlarumuzdan indük. Yaraḳlarumuzı bıraḳduḳ. Öte çeküldük didi. (19) Çünki iş böyle oldı. Cāriye emr itdi cümle yaraḳlarumuzı divşürüp öñine götür (20) di. Esbābını develerine yükletdi ve bizüm atlarumuzı daḫı öñince sürüp cariyesi ile (21) ḥuccācuñ ḳāfilesinüñ ardına düşüp gitdi ve yetişdi. Biz cānumuz elinden ḳurturdıġumuz (22) ġanīmet bildük ve cemīʿ eşyādan geçdük. Biz çün ol civānuñ bu bahādırlıgın gördüm. (23) Kendü yigitlügümden ikrāh idüp bīzār oldum ve hemān ol sāʿat ḥarāmīlüġe tevbe-i naṣūḥ (24) idüp ol cemāʿatden ayrıldum. Civān Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti anuñ gibi ibtilādan ṣoñra (25) bunuñ gibi ḫalāṣlıḳ erzānī ḳıldı. Bu nevādir-i eyyāmdandur ki bir kimesne yüz dāne kimseye (26) ẓafer bula. Ammā ki baʿīd gözleye ki Ḥâḳḳ ẕātından cāʾiz olanlarındandur. Nite-kim Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā (27) ḥażretleri Ḳurʾān-ı Kerīm'inde **Kem min fiʾetin ḳalīleten ġalebet fiʾeten keṣīraten bi-iẕni'llāh**.[119] Yaʿnī (28) niçe az ʿasker vardur ki çoḳ ʿaskere Allāh teʿālā ḥażretinüñ ʿizzeti ile ġalebe ider diyü buyurdı. (29) **Va'llāhü yuʾeyyidu bi-naṣrīhī men yeşāʾu**[120] Ḥaḳḳ teʿālā diledügini naṣrı ile ḳuvvetlendürür aña kimesne (30) ġalebe idemez …[121] yırtıcı cān-verler (31) çengine düşmişken yine be-ġāyet Allāh ḫalāṣ olan kimesnelerüñ ḥikāyetlerindedür. İmdi (32) gafilsin. Āgāh ol ki ʿālem-i kevn ü fesādda olan mevcūdāt u maḫlūḳātdan (33) her nefes alup viren ḥayvān ve eger insāndur ve ġayrıdur. Bārī teʿālā ḥażretlerinüñ dest-i

[119]Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır (Bakara 249).
[120]Allah da dilediğini yardımıyla destekliyordu (Âl-i İmrân 13).
[121]Nüshada "yırtıcı cānūvarlar" kısmına kadar boşluk var.

[660a] (1) ḳudretinden musaḫḫardur. Anuñ emri olmaḳsuz ne bir mūy başı ḥareket itmege ḳādirdür ve ne bir mūr ayaġı ḥareket (2) itmege ḳādirdür. Neheng aġzını Yūnus peyġambere ḫalvet-ḫāne idüp ve örümcek aġzını Ḥabīb-i Muḥammed Muṣṭafā (3) ḥażretlerine pür iʿtimām eyledi. İmdād-ı İlāhī olmasa niçe şīr kedi ṭırnaġınca iş işleyemez ve fil (4) ḫorṭūmı sivriṣiñek ḫorṭūmından nā-tüvān olur. Pes bu bābda şol kimesnelerüñ ḥikāyetlerin (5) ẕikr ideriz ki ʿadüvv-i insān olan sibāʿdan ve ġayrıdan mühlik u ẓālim cān-verler çengine (6) düşmişken Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḥażret anlara ḫalāṣlıḳ müyesser eylemişdür. **Ḥikāyet:** (7) İbrāhīm-i Ḫavāṣ ḥażretleri ki ḫavāṣṣ-ı meşāyiḫ-ı kibārından raḥmetu'llāhi ʿaleyhe ḥikāyet eydürler ki (8) bir vaḳtde ṭāʾife-i fuḳarādan bir cemʿ ile deryā seferin eyledük. Gemiye bindük gemi daḫı deryā (9) ortasına vardıġı gibi bir bād-ı muḫālif nāgihān ẓuhūr idedüşdi. Ol ānī deryāya ḥarekete (10) geldi. Mevc mevce ṭoḳuşdı. Geminüñ ne dümenin ḳodı ve ne diregini ḳodı pāre pāre eyledi. (11) Gemiyi bir yonka pāre gibi kāh o yaña bu yaña yuvaladı. Āḫir gemi pārelendi. İçindeki ḫalḳ ġarḳ (12) oldılar. Ben ve birḳaç kimesneler bir taḫta üzerinde ḳalduḳ. Nā-gāh luṭf-ı İlāhī irişüp rüzgār (13) bizi bir cezīreye bıraḳdı. Deryādan ḳaraya çıḳduḳ. Lākin gördük bir yabān cezīredür. Yimişden (14) ve ġayrıdan içinde hīçbir yiyecek nesne yoḳ. Gözümüz ḫayrān u ser-gerdān ḳalduḳ. Ḳūtsuzluḳdan (15) ḳuvvetümüz kesildi. Bī-mecāl olup biri birimüzle vedāʿ idindük. İçümüzden birimüzüñ (16) her birimüz bir neẕr idelüm. Ḥażret-i ʿizzete bābında bir dürlü bir ṭāʿat itmege iltizām ide. Ümīddür ki anuñ (17) berekātında Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti bizleri bu belādan ḫalāṣ ide didi. Pes her kişi bir dürlü neẕr (18) itdi. evvelā birisi didügi ben ʿömrümce ṣāyim olayın gündüz ṭaʿāmın yiyeyüm didi ve ṣāniyen birisi (19) daḫı didi ki gicelü gündüzlü şu ḳadar rekʿat namāz ḳılayın didi. Her biri bunuñ emṣāli nesne (20) neẕr eyledi. Nevbet baña da gelicek çoḳ fikr eyledüm. Hīç nesne ḫāṭıruma gelmedi ki ben daḫı anı (21) neẕr eyleyem. Hemān bi-ġayr ḳaṣdın lisānuma bu geldi ki ben daḫı neẕrüm olsun ʿömrümde fīl eti yimemişem didüm ve (22) yoldaşum baña bu da masḫaralıḳ maḳāmıdur ki sen dirsen ola fīl eti yinür mi ki yimemeye ki anı neẕr idesin (23) didiler. Ben daḫı bu söz hīç ḫaṭırumdan degül idi. Hemān düşivirdi söyledüm. Görelüm ʿālem-i (24) ġaybdan ne ẓuhūr ider didüm. Āḫir yoldaşlarum ile bunı maʿḳūl gördük ki ol cezīreyi ṭolaşa (25) lum. Ola ki elümüze bir nesnecük düşe de tenāvül idevüz. Dört yaña cezīre bī-civār itdük (26) araduḳ. Bir fīl yavrusından ġayrı nesne bulamadılar. Anı tutup getürdiler ve boğazladılar. (27) Yüzdiler ve pişürüp yidiler. Eger-çi laḥm-i ḥarāmdur

lākin maḳam-ı żarūret olmaḳ ile mübāḥ (28) ṭutdılar. Pişürüp yidiler. Bańa da gel sen de yi didiler. Ben de didüm ki ḥālel şimdi neẕr eyledüm. (29) Fīl etin yimek yā nice yiyeyüm didüm ve bi'l-cümle yimedüm. Çün aḫşām olup gicenüñ baḫsı nāgehān (30) bir mest fīl hengāmesi ḳopdı. Şükūh u heybet birle biz derd-mendlere irişdi. Şöyle (31) feryād iderdi ki zühreler çāk ve çehreler ḫāk olurdı. Yoldaşlarum bu ḥāli göricek (32) ḳorḳılarından cümlesi yüzleri üzerlerine düşdiler. Ḥayātlarından vedāʿ itdiler. (33) Fīl geldi. Her birinüñ aġzını ḫortūmı ile ḳoḳoladı yavrusınuñ ḳoḳısını

[660b] (1) alup anları bir bir ayaġı altına alup aʿżālarını ḫurd [u] ḫām ḳatl eyledi. Yaluñuz (2) ben ḳaldum. Geldi benüm aġzuma daḫı tekrār debe tekrār ḳoḳuladı. Andan ṣoñra beni arḳasına (3) aldı. Çāḳ ṣabāḥ olup ʿarṣa-i āfāḳ münevver olınca gitdi. Andan ḫortūmın yuḳarı (4) ḳaldurdı. Āheste āheste beni arḳasından yire ḳodı. Andan dönüp gitdi ve gözümden (5) ġāyb olduġı gibi Ḫudā-yı teʿālā ḥażretine hezerān ḥamd u ṣenā idüp bir miḳdār ilerü vardum. (6) Gördüm bir ulu yol var ki düşüp gitdüm. Bir ferseng miḳdārı gidince bir şehre irişdüm. (7) Anda bir yire ḳondum. Şehr ḫalḳı aḥvālümi ṣordılar. Şerḥ eyledüm. ʿAceb idüp fīl (8) bir gicede niçe günlük yol keser. Seni bunda birḳaç günlük yoldan getürmiş didiler. **Ḥikāyet:** (9) Bir vaḳtde bir ḳarı ḫātūnuñ oġlı sefere gitdi. Müddet-i ġaybeti uzadı. Hīç oġlından (10) ḫaber ü eṣer ẓāhir olmadı. Bir gün ḳarı oturup ṭaʿām yir idi. Gördi ki ḳapuya bir dervīş (11) geldi. Kimüñ ki yabānda bir ġāybı var. Anuñ selāmetliġi içün bańa bir loḳma ṭaʿām virsün (12) didi. Ḳarıcuḳ dervīşden bunı işidicek öñinde yiyeṭurdıġı ṭaʿāmı (13) ḳaldurup tīz anuñ öñine iletdi ve dervīş yiyüp duʿā itdi. Gitdi bir müddetden (14) ṣoñra ḳarınuñ oġlı seferden çıkageldi. Anasına seferde olan söyledigi Ḥaḳḳ subḥāne (15) ve teʿālā senüñ duʿāñ berekātında [beni] bu seferde ʿaceb belādan ḫalāṣ eyledi. Meger bir gün (16) bir merkebe binüp bir mīşelik içinde giderken nā-gāh bir mīşelikden bir ḳaġan arslan (17) mīşelik içinden çıḳdı. Bir aġaç ardından üzerüme ṣıçradı. Pençesini bindügüm [merkebin] omzına (18) urup bir kedi daḫı getürdi. İttifāḳ benüm ḳaftānuma ilişdi. Merkeb üzerinden yire (19) düşdüm. Merkebi götürdi. Beni yirde süriyerek mīşenüñ içine aldı gitdi. Ḫayātından ümīdüm (20) kesdüm. Bańa ḳaṣd u hücūm eyledi. Diledi ki beni daḫı yiye. Nā-gāh gördüm. Beyāż boġacı (21) ḳaftānlar giyer. Bir pīr çıkageldi. Böyle mühīb arslanı kedi gibi boynundan ṭutup (22) kendüden bańa çekdi. Ḳaftānumı arslanuñ dırnaġından boşandurdı. Bańa ey (23) civān var saġlıġla git didi. **Hāẕihī loḳmatün bi-loḳmatin**. Yaʿnī loḳma loḳmaya ṭutışdı. (24) Sözinüñ maʿnāsını añlayamadum. Oradan ṣaġ u sālim

ḳodum gitdüm. Elḥamdüli'llāh teʿālā (25) ol pīr sebebi ile arslanuñ şerrinden emīn oldum didi. Anası aña ol dervīş (26) ḳapusına gelüp söyledügini ve kendü aña ṭaʿām loḳmasını ṭurduġını söyledi. Oġlı daḫı (27) pīrüñ sözinüñ maʿnāsını añladum ki anası kendü içün itdügi ṣadaḳanuñ teʾsīrine (28) ne işāret imiş ve maʿlūm idindüm ki ṣadaḳa dirāḫḳa-i siyāh ve bedraḳa-i rāh imiş. Nite-kim (29) Resūlu'llāh ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem. **Es-ṣadaḳatü tereddü'l-belāʾe vü tezīdü'l-ʿömr**. Yaʿnī ṣadaḳa (30) belāyı defʿ ʿömri ziyāde ider diyü buyurdılar. **[Ḥikāyet]:** Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābını Fārsī (31) lisānından cemʿ iden Muḥammed ʿAvfī ḥikāyet idüp eydür ki raḥmetu'llāh teʿālā ʿaleyhe bir dostum (32) baña şöyle ḥikāyet itdi ki bir vaḳtde yārāndan bir cemāʿat ile bir sefere gider idük. (33) Yolumuz bir mīşe-zāra uğradı. İçine düşüp giderdük. yoldaşlardan birisi kendüsi

[661a] (1) ḥaḳḳında bir teṭayyür itdi ve didi ki benüm ḫaṭıruma şöyle gelür ki mīşe içinde bir arslan beni alur. (2) Bu ḫāṭıra baña ziyādesiyle ġalebe itdi. Eger eyle olursa benüm bindügüm merkeb ile esbābumı evüme (3) ulaşdurasın diyü vaṣiyyet eyledi. Ben daḫı aña saña vehm ġalebe eylemiş. Böyle bāṭıl ḫayāli (4) göñlinden çıḳar didüm. Mümkin olup çıkarmadı. Elbette böyle olacaḳdur didi. Birḳaç (5) ḳadem ilerü var nice didügi gibi nā-gāh gördük öñümüze bir arslan çıḳdı ki felek şīri (6) anuñ ḳorḳusından sünbül şāḫlarınuñ arasında ṣaḳlanur idi. Arslanı gördügi gibi (7) ol derd-mend tīz merkebden indi ve baʿżı söz söylemege başladı. Hemān arslan (8) gürleyüp ve üzerine ḫamle idüp içimüzden anı ḳapdı ve gitdi. Ardınca teʿesüf ide (9) ḳalduḳ. Nā-gāh ol seferden dönüp şehrimüze geldük. Merkebi ve olanca esbābı bende idi. Birḳaç (10) güncegiz evde diñlendügümden ṣoñra merkebini ve esbābını alup evine vardum ki evinde (11) olan kimesnelere nice ki vaṣiyyet itdiyse teslīm idüp ṭabşurdum. Ḳapusını ḳaḳınca gördüm içerüden (12) kendüsi çıkageldi. Müteḫayyir ḳaldum didüm ki ol ʿālemden ne ḫaber idüm? Berü gelürsin gibi didüm. (13) Başladı başına geleni ḥikāyet itmege ol zamāndaki sizüñ öñüñüzden beni arslan (14) ḳapdı idi. Ol sāʿat ki beni bir mīşelük içine iletdi. Nā-gāh ḳulaġına bir sehm-nāk (15) āvāz geldi. Hemān beni bıraġup ol sehm-nāk üzere ḳarşu gitdi. Gördü meger çaġıran (16) bir ḫınzīr imiş. Vardı anuñla ṭutuşdı. Ben de kendüme bir miḳḍār ḳuvvet añladum tīz ḳalḳup (17) ḳaçdum. Oralarda gördüö ādem kemüklerinüñ nihāyeti yoḳ. Ortalarında bir tāze ādem leşi de (18) var paralayup yarusın yemiş yarusı ṭurur. Yanına uġradum. Gördüm bilinde bir kemer ile (19) altunı var imiş. Ol ādemcuġı yırtduġı vaḳt kemeriyile yırtmış. Altunuñ bir miḳdārı

dökülmiş. (20) Ben daḫı gördüm. Furṣat didüm kemer ile altunı aldum. Baña bir ḳuvvet-i ḳalb geldi. Muḥkem (21) ḳaçup yola çıḳdum. Hele bir kūya düşdüm ve kūydan bir bār-gīr kiralayup ve binüp orada (22) eve düşdüm. Çengāline düşmiş iken Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā beni ḫalāṣ eyledi. Ecel irişmeyince (23) şīr pençesi ve dendān-ı mār ġayrısına żarar itmez imiş. **Ḥikāyet:** Aṣbeh bin Aḥmed eydür. (24) Bir vaḳtde Şīrāz ḥākimi Ebū'l-Ḥasan bin ʿAlī'ye ḫıdmet ider idüm. Şīrāz'a ittifāḳ Baġdād'dan (25) ḫalīfe divānınā bir kimesne ḥıfż-ı emvāl içün bir miṯāl getürdi. Ebū'l-Ḥasan aña (26) iʿzāz idüp buyurdı. Der-ḥāl aña anuñ'çün ṭaʿām iḥżār eylediler. Öñine (27) bir ṭaʿām sūfre ḳodılar. Ol kimesne ṭaʿāma el ṣunmadı diyü ibrām eylediler. Ol ise elin (28) yiñi içine çeküp ṭurur idi. Elin yiñinden çıḳarmadın barmaḳları ucu ile yidi. (29) Şöyle gümān itdiler ki ʿacabā ellerinde ḥāşā bir maraż gibi veyā cüdām gibi bir ḳocınacaḳ maraẓı var ki (30) anuñ'çün ellerin çıḳarmayup yiñinüñ içinde ṣaḳlayorur didiler. Ebū'l-Ḥasan nüdemāsından (31) her biri anı ẓiyāfet itdiler. Her ḳanġınuñ żiyāfetine varsa yimegi bu üslūb barmaḳları (32) ucı ile yir idi. Elini göstermez idi. Āḫir żiyāfet nevbeti baña geldi. Benüm ṭaʿāmum (33) üzerinde daḫı böyle itdi. Ben daḫı aña laṭīfe ṭarīḳi ile aña didüm ki yiñini ṣaḳlayup ve elüñi

[661b] (1) çıḳarup ṭaʿāmı ḥużūr üzerine yisene didüm. Eger elüñde ʿaybuñ daḫı var ise (2) ben ḳabūl iderin didüm. Ol daḫı benden bu mülāmeti göricek bi'ż-żarūri yiñlerin ṣıġadı. (3) Gördüm ellerinde iki yüze yaḳın pāre pāre pāreler zaḫmları var. Kimisi oñılmış kimisi daḫı (4) oñılmamış. Ammā cümlesi aḳ aḳ pāreler idiler. Andan ṣoñra bunlar nedür suʾāl eyledüm. Ol daḫı (5) bu bir ʿaceb vāḳıʿadur diyü cevāb virdiler. Bu nişānlar anuñ nişānlarıdur. Başuma gelmiş idi. Eger (6) söylesem kimesne inanmaz idi. Hemān söylemek yigdür. Ben daḫı yalvarup söyle diyü çoḳ ibrām (7) eyledüm. Başladı ḥikāyet itmege ki geçen sene beni bunda gönderdükleri gibi Dımışḳ mālınuñ ḥıfż u cemʿine (8) gönderdiler idi. Vezīr ḳaçan gitdügüm vaḳt baña ışmarladı ki Sümāḳa yolından git ve yolda iḥtiyāṭ (9) üzerine ol didi. Hīt sancaġı begine bir miṯāl virdi ki baña yoldaşlar ve ḳulaġuzlar (10) ḳoşa. Bu ḫuṣūṣda tamām cidd [ü] ihtimām ide. Çün Hīt'e varup begine miṯāli gösterdüm. Ol (11) ḳabāʾilde olan ʿurbāndan ve Aʿrābdan baña bir bölük Aʿrablar ḳoşdı ki baña yoldaş (12) ve ḳulaġuz ola. Beni ol beyābāndan geçüreler. Meger Hīt'den ḫaylī zamāndan berü büyük bāzergānlar (13) yol ḳorḳusından yoldaşa göyerler imiş. Anlar daḫı Dımışk'e gitseler gerek imiş. Çün gördiler ki (14) yoldaş geldi. Anlar da yanumuza cemʿ oldılar. İttifāḳ ile yola girdük. Çün ol

beyābāndan (15) beş altı gün gitdük. Bir ṣabāḥ gördük ıraḳdan ḫaylī atlular ẓāhir oldılar. (16) Baña Hīt'e begi ḳoşduġu yoldaşlar ol atluları göricek didiler. Taḥḳīḳ gördük bu gelen (17) atlular benī Şeybān ḳabīlesinüñ ḫarāmīleridür. Bizüm bunlar arasında ḳadīmden ʿadāvet vardur. (18) Biz bunlar ile muḳāvemete ḳādir degülüz diyüp hemān evlerine döndiler. Anlar ḳaçup beni yaluñuz (19) ḳodılar. Bıraḳdılar ve gitdiler. Ḳaldum żarūrī bu kerre bunlara didüm ki olmaya ki kendüñüzi aldurasız (20) her ne var ise bunlara talān itdüresiz. Hīç ḳorḳmañuz diyü yüreġüñ virdüm ve ḫarāmīler (21) ile ceng itmege iḳdām virdüm. Hemān burada ḳonuñ diyüp anlar da bu bābda sözüm ṭutup (22) ḳoñdılar. Cümle yüklerin ṭolayı yıġdurdum. Ḥişār gibi olduḳdan ṣoñra biz cümle içine girüp (23) yaraḳlarumuzı ḳolayladuḳ. Bir uġurdan cenge āmāde olduk. Çün ḫarāmīler bize yaḳın geldiler. Bizüm (24) ḫālümüzi göricek gelüp ḳarşumuzda alay bağlayup biraz ṭurdılar. Oracıḳda leşker-gāh (25) düzdiler. Aḫşāma degin bizüm ile ceng eylediler. ʿĀḳıbet çāre idüp bize ẓafer bulımadılar. (26) Aḫşām olıcaḳ bunlara naṣīḥat eyledüm ki bunlaruñ fikrleri ʿaṣlda bize gice ile ṭoḳınmaḳdur. (27) İmdi aña daḫı tedārik gerekdür. İmdi eger-çi yorġunsañuz lākin n'eylersüñüz idüñüz. (28) Bu gice uyḳu uyumañuz ve yaraḳlaruñuzı bıraḳmañuz kemā-kān ḳılıç ile ve gümān ile cenge āmāde (29) olup ḫāẓır baş oluñuz diyü gördüm. Sözümi eslemediler. **İẕācae el-ḳażā ʿamye'l-baṣar** (30) mażmūnınca kāhillik idüp yaraḳların çıḳarup pāk babaları evlerinde yatur gibi pāk (31) uyḳuya vardılar. Düşmen ise tecessüs idüp furṣat gözetmek üzerinde hemān ilk uyḳu (32) olınca ḫarāmīler anlara şübhe içün idüp ʿale'l-ġaflehu ḳılıç ḳoydılar. Cümle olan bāzergānları (33) ḳodılar. Anlara ceng tedārikini taʿlīm iden ben idüm bilmişler cāsūsları içimüzde

[662a] (1) imiş. Beni göstermişler. İmdi birḳaçı bir yirden baña ḳılıç üşürdiler bedenümi çendik çendik (2) itdiler. İşde elümde nişānların ve gevdemde olan yarasın gördüm. Yaraları birḳaç birḳaç bu deñlü (3) cümlemüz ḳırılup yaluñuz leşker içinde düşüp bī-ḫūde olmış beni de sāʾirler gibi öldi diyü (4) gümān itmişler ve bıraḳmışlar gitmişler. Ben isem ḳan aḳmaḳdan ʿaḳlum gitmiş bī-hūş olmışum. (5) Ḫarāmīler alacaḳların almışlar ve gitmişler. Benüm ise daḫı ecelüm yoḳ imiş. Ölmemişem bir zamāndan (6) ʿaḳlum başuma geldi. Gördüm hengāme kesilmiş. ʿĀlemde aġyārdan ḫālī olmış. Ḳan çoḳ aḳmaġ ile (7) biraz süstlenmiş. Ṣusuzluḳ ġalebe itmiş. Kendümde bir miḳdār ḳuvvet añladum. Ola ki esbābum tālān (8) itdükleri yirde bir meşiñle ṣu bulaydum dimek ümīd ile yab yab ḳalḳdum ṣu aramaġa (9) gitdüm. Ṭurmayup giderken leşker arasında

gördüm. Bir ādem ḳaraltısı gibi ḳaraltı var şöyle ki (10) ḥayāl idigörem ki ḥarāmīlerden baʿżı kimesneler yaralanmışdur ve yāḫūd daḫı esbāb arayorlar. (11) Ancaḳ kendümi üzerine bıraġup ṭuyayın diyüp üzerine düşdüm. Altumdan bir kerre ṣıçradı. Ne görirsin (12) meger bir dāne arslan imiş. Üzerine yatmış ḳorḳumdan ödüm ṣıdayazdı. Ammā tīz ʿaḳlumı divşürdüm. (13) Kendü kendüme eger şimdi bunuñ arḳasından inersem beni pāre pāre ider diyüp fi'l-ḥāl ol sāʿat (14) kemā-kān boynuñ üzerine düşüp iki ellerüm ile berk ḳoçdum ve iki ayaḳların ḳarnı altına muḥkem (15) ṭolaşdurdum. Ṭurmayup yaralarumuñ ḳanı akardı. Ol esedüñ tüylerine muḥkem yapışdı (16) yaralarunuñ aġzını ṭutdı. Baña gūyā cerāḥatüme merhem oldı. Ben üstinden bu ḥāl ile (17) ve arslan altumda heybet ile ḳaçardı. Ḳalbümden Ḫudā-yı teʿālāya tażarruʿ idüp ey (18) dermāndelerüñ dest-gīri olan Allāh ve ey bī-çārelerüñ ḫˇāhiş-i peẕīri olan Allāh beni (19) bu nā-gehānī olan ḳażādan ṣaḳlayup ḫalāṣ eyle diyü niyāz eyledüm. Altumdan arslan (20) segirdürken yatayum didükçe ben ayaġum ile yügürlerine muḥkem deper yaturtmazdum. Bir depince ḳaçardı. (21) Bu üslūb ile ṣabāḥa dek altumda segirtdi. Nesīm-i seḥer ṭoḳanmaġla gevdeme bir pāre ḳuvvetcük geldi. (22) Kendümi düivşürdüm. Arslana yüzüm gözüm öğrendi. Ṭurmayup ṣıḳardum. Altumda zebūn (23) itdüm. Bu ḥālde iken ḳulaġuma ṭolab iñildüsi geldi. Bildüm ki Fırāt kenārına irişdük. (24) Arslān ṣuya yaḳın olduġın anladı. Fırāt kenārına cān atdı. İrişdügi gibi ben (25) üzerinde iken ṣuya atmaġa mecāl bulup üzerinden kendümi balıḳ gibi ṣuya braḳdı. Ben itdüm (26) arslanı pāre pāre eylemekden ise ṣuya düşüp boġulmaḳ yigdür didüm. Arslanuñ tüyi (27) ışlanmaġla yaralarumdan ḳopmış idi. Ṣuda beni ṭaşra itdi. Bir miḳdār başum ṣudan (28) ṭaşra çıḳdı. Gördüm ben Fırāt'uñ bir kenārında arslan daḫı ol bir ṭarafdaġı kenarında. (29) Ben ol kenāra yüzüp çıḳınca bī-hūş düşdüm. ʿAḳlum başumdan gitmiş gün tamām ḳalḳmış. Ḥarāreti (30) bedenüme muḥkem kār eylemiş. Issıdan uyandum. ʿAḳlum başuma geldi. Gördüm arslan ṣunuñ öte (31) kenārında oturmış ṭurmadan baña bakar. Elinden ḫalāṣ oldıġuma Ḥaḳḳ teʿālāya şükrler eyledüm. (32) Öyle namāzı vaḳti olıcaḳ gördüm Fırāt üzerinden bir zevraḳ geçiyorur. Çaġırdum beni (33) zevraḳa aluñ diyü tażarruʿ itdüm. Anlar beni ḥarāmī cāsūsı ṣandılar. Yoḫsa bundan ġayrı

[662b] (1) ādem n'eyler diyü mülāḥaẓalar ile bilirin. Anlara yaralarum gösterüp beni arslan pāreledi dimege (2) işāret itdüm. Zevraḳı benden yaña çeküp gel diyü ḥālümi görüp esirgediler. Beni zevraḳlarına aldılar. Ben (3) bī-hūş olup yıḳılmışın anlar benüm

yaralarumı ṣarmışlar baña tımār eylemişler. Bir gün bir gice yatmışum. (4) Andan ṣoñra kendüme geldüm bedenümde bir pāre ḳuvvet añladum. Kendüme ḥayāt ümīdin virdüm. Zevraḳ ehli (5) ḥālümi ṣordılar. Anlara tamām şerḥ eylerdüm. ʿAcebe vardılar. Hīt'e şehrine irişdük. Zevraḳını çekenlerden (6) birisi beni evine aldı. Hīt begi işitmiş yanuma geldi. Ḥayātdan şād-mān oldı. Ḳażāya ol (7) daḫı suʾāl eyledi. Aña daḫı ḥikāyet eyledüm. Ḫayrān ḳaldı. Ol ḥarāmīler sizi aldıġı yirden ki (8) arslana üzerine süvār olduġuñ yirden indügüñ yire gelince tamām mā-beyni yigirmi ferseng (9) yirdür didi. Ṣoñra benüm ile bile ḳovuşduġı ādemler getürüp cümlesin ḳızdı ve baña bir zamān (10) tımār eyledi ve cemʿ-i esbābumı görüvirüp beni ḫaste vü mecrūḥ yine Baġdād'a gönderdi. (11) Tamām anda yedi ay ṣaḥib-i ferrāş oldum. Elümde olanı yaralarumuñ tımārına ṣarf eyledüm. Ḥażret-i (12) vezīr baña raḥm eyleyüp şimdi bu ḫıdmeti virdi. Ḥużūrıñuza gönderdi. Bu gördügüñüz yara (13) lara sebeb işte bu olmışdur. Henūz baʿżısı oñıldı baʿżısı daḫı oñılmadı. Ḫudā-yı (14) teʿālā ṣaḳlayıcaḳ ādem olmaz imiş. Ḥażret-i müsebbibü'l- esbāb ol beyābānda mecrūḥ (15) olmışam. Olduġum ḥālde maṭrūḥ yaturken beni helākden ḫalāṣuma bir ḳattāl u mühlik cān-veri (16) sebeb ḳıldı. Bunda ʿuḳalāya tenbīh vardur ki çün Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḥażretinüñ ʿişmeti (17) ʿināyet [eyleye] arslanı kişiye yorġa merkeb ider imiş. Helāk-ı ẓulumātı içinde āb-ı ḥayāt (18) müyesser ider imiş. **Yefʿalu'llāhu mā yeşā'**[122] **ve yehkumu mā yurīd.**[123] **Ḥikāyet:** Bir bāzergān (19) ḥikāyet idüp eydür. Bir vaḳtde kār-vān sarāy içinde ḳonduḳ. Issı faṣlı itdi. Kār-vān (20) sarāyuñ ṭāmı üzerinde yatduḳ. İttifāḳ yanumda bir kimesne yatdı. ʿAvreti var idi. (21) Meger meymūncı imiş. Meymūnı da bir mīḫ ḳaḳup mīḫa baġlayup ḳodı. Dün yarusı (22) olıcaḳ henūz uyumamış idüm. Gördüm meymūn ḳoḳulmış mīḫı çıkardı. Ṭoġrılup (23) ʿavretüñ üzerine geldi ve aña ḳaṣd itdi. Ben tīz yatduġum yirden ḳalḳdum oturdum. (24) Beni göricek vardı gene mīḫı ḳaḳılan yire gitdi. Ben daḫı gene başumı yaṣduġa (25) ḳodum. Gene meymūn gelüp ʿavrete ḳaṣd itdi. Ben de gene ḳalḳdum. Beni göricek yine ḳodı (26) gitdi. Benüm kendüsin gözetdügümi bildi. Tīz vardı. Meymūncınuñ esbābını ve çuvalını açdı. (27) Bir çıḳın içinde bir miḳdār altunı var imiş. Anı alup getürdi. Benüm öñüme ḳodı. Baña (28) rüşvet getürdi ki kendüyi görüşmeyem. Ben daḫı altunı alup yatdum ve kendümi uyıra (29) urdum. Ammā gözüm ḳuyruġı ile n'ylerüñ diyüp gözedürdüm ki bī-bāk ʿavretüñ döşegi (30) üzerine vardı. Ol zen-i nā-pāk daḫı anı gözler imiş. Meymūna tamām zevci

[122]Allah dilediğini yapar (İbrâhîm 27).
[123]Allah istediği hükmi verir (Mâ'ide 1).

gibi iṭāʿat (31) gösterdi ve maṣlaḥat itdi. Bu maʿnāyı ol zen eylesin. Ol ḥayvān-ı ḫabīṯ ile (32) İblīs'den ʿacebledüm. Ṣabāḥ oldı göçer olduk. Meymūncı çuvalınuñ [ağzını] açuḳ buldı. (33) Altunını yoḳladı bulamayıcaḳ feryād eyledi. Altunum uġurlamışlar diyüp kār-vān

[663a] (1) sarāycıya altunum muḳarrerdür ki bu cemāʿatdedür. Kār-vān sarāyuñ ḳapusını ört güççük ḳapusını (2) açuḳ ḳo. Ḫalḳ birer birer uġrasunlar. B enüm meymūnum ḳapu öñinde ṭursun. Altun kimde (3) olduġın ol bilür anı ṭutar didi. Kār-vān sarāycı daḫı didügi gibi itdi. güççük (4) ḳapu öñinde yıġılduḳ. Bir bir ḫalḳ içinden geçmege başladı. Meymūn ḳapu öñinde ṭurup her (5) geçeni gözler idi. Öñinden niçe müslümānlar geçdiler. Hīç birine ṭınmadı. Ben de gelüp geçdüm. (6) Bāña da iltifāt eylemedi. Meger ki kār-vān içinde bir cühūd var idi. Ol gelüp geçdügi (7) gibi harām-zāde meymūn defʿī derd-mend cühūde ṣarıldı. Ḫalḳ başına üşüp altunı (8) sen almışsun tīz vir diyü cühūda niçe sögmek ile ṣıḳılcım itdiler. Derd-mend (9) cühūd feryād iderdi. Kimesne dinlemezdi. Anı ziyāde incitmege başladılar. Ben de ilerü vardum (10) didüm. Bu derd-mend cühūdı incitmeñüz. Şehrüñ vālīsi öñine varalum. Altun (11) kimde olduġını ben orada diyeyin. Vālī öñine varduḳ. Bu cühūd bī-günāhdur. İşde (12) altun bendedür diyüp vālīye olan ḳıṣṣayı ḫikāyet eyledüm. Altunı meymūncıya virüp (13) bāña taḥsīn eylediler. Derd-mend cühūd bī-günāh olduġı'çün ol cühūdı ol ḥarām (14) meymūnuñ şerrinden Allāh teʿālā ḳurtarur. **Ḥikāyet:** Bir kimesne eydür. Bir kimesne bir vaḳtde Vāsıṭ'dan (15) Baġdād'a giderdüm. ʿĀḳūl deyrine irişdügüm gibi orada bir ġāyet ṣıḳ mīşelik (16) var idi. Nā-gāh gördüm ki ol mīşelikden bir arslan çıḳup üzerümüze sürdi. (17) Benüm başumda bir yıġın ḳamış var idi ki alup şehre gideyorurdum. Bunı fikr itdüm ki hemān ki (18) arslan bāña yaḳın olduġı gibi arslanı bu ḳamış yıġını ile defʿ eyleyüm. Ḳorḳudan (19) Ḫudā-yı teʿālā buña da iḫtiyāc ḳomadı. Bāña yaḳın geldügi gibi ḳaṣurġa yili ḳopdı. Bir diken (20) ḳoparup aña öte yuvaladı. Arslan aña kendü ḳarşu varduġın görüp andan (21) ürkdi ve ḳorḳup gene mīşelik içine ḳaçdı. Ben şerrinden emīn u ḫalāṣ oldum. (22) Görüñ Ḥaḳḳ teʿālā ḥażretinüñ ʿişmeti anuñ gibi ʿifrīt cān-verüñ şerrinden bir diken köki ile (23) ḫalāṣ idüp selāmete irgürdi. **Ḥikāyet:** Bāzergānlardan bir kimesne eydür. Bir vaḳtde (24) ḳāfile-i ʿaẓīme ile bir sefere gitdük. Cürcān ve Māzenderān memleketlerine mīşe-zāruñ içinden (25) giceleyin giderken ittifāḳ bāña uyḳu ġalebe eyledi. Ḳābil olup kendümi yiñebilmedüm. Yol (26) yanında bir yircegüzde yatdum ki kāfile gelüp geçince uyıyam daḫı ṣoñra ḳalḳup ardlarınca (27)

gitdüm. İttifāḳ berk uyumışum. Ḳāfile gelüp geçmişler. Ben uyanmamışum. Orada ḳalmış uyandum. (28) Gördüm kār-vān gitmiş geçmiş. Ben tenhā ḳalmışum. Cān başuma şıçradı. Kār-vānuñ ardınca (29) segirtdüm ki irişem. Nā-gāh öñümde bir arslan āvāzı [geldi] raʿd gibi gümrenürdi. Be-ġāyet (30) ḳorḳdum. Bir ḳaçacaḳ yircegüz tedārikine düşdüm ki elinden cān ḫalāṣ idem ḳurtulam diyü (31) ittifāḳ gördüm. Bir yüksek ceviz aġacı var. Ṭalı budaġı çoḳ yapraḳları çoḳ aġaç (32) idi. Defʿī üzerine çıḳup ṭalların arasında ṣaḳlandum ki arslan gelüp geçdüginden (33) ṣoñra inem daḫı yoluma gidem. Bu arada ḳoydıġın yire çarpup oturdı şu yaña baḳup

[663b] (1) bu yaña baḳup ṣayd ḳoḳusın almış gibi deñer şikār gözler idi. Ben aġaç üstinde anuñ (2) heybetinden yire düşmelü oldum. Başum üzerinde aġacuñ ṭalları arasında nā-gāh bir ḳımıldı (3) daḫı peydā oldı. Yuḳaruya baḳdum bir ʿaẓīm cüṣṣelü ayu da siñüp ṭuruyorur. Meger benden (4) evvel daḫı arslandan ḳaçup gelmiş aġaça çıḳmış imiş. Şöyle añladum ki (5) arslan anuñ ḳoḳusın almış. Aġaç dibine anı ṣoyluyup gelmişdür. Anı arayor. Bir kerre (6) teşvīşüm daḫı ziyāde oldı. Ol daḫı bir belādur ki beni iḥāṭa itdi. Bu ḥayretüñ eṣnāsından (7) kendü kendüme bir tedārik görmeli oldum. İmdi ḥīle dāmenin ṭutmaḳdan özge bir çāre yoḳ. Belümden (8) bıçaġumı çıḳarup şol ṭal ki eyü anuñ üzerinden ṭurur yab yab kesmege başladum. (9) Ṭalı nıṣfı miḳdārı kesince ırġalanmaġa başladı. Ayu aġır cüṣṣe ile üstinde ṣalındı. Bir āḫir (10) ṭala daḫı ṣıçraya diyince ṭaluñ dibi kesildi. Müteḫammil olabilmedi uvandı. Ayunuñ ayaġı pāy-dār (11) olmayup hengāme ile aġaçdan uçdı. Arslanuñ öñine yire düşdi. Yoluñ girüsine (12) ḳaçdı. Arslan daḫı ḳalḳup anuñ ardına düşdi. Aġacuñ dibi tenhā ḳaldı. Tīz (13) ben daḫı aġaçdan inüp ilerüsine yoluma ṭoġrı ḳaçdum. Selāmetliġle ḳāfileye irişdüm. (14) Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā üzerümden bu belāyı defʿ itdi. Şükr-i fırāvān eyledüm. **Ḥikāyet:** (15) Eṭrāf-ı ʿālemi keşf iden bāzergānlardan biri eydür. Hind iḳlīminden birinde idüm. Rāyınuñ pehlivān (16) larından birisi rāya ʿāṣī olup ʿiṣyān idüp memleketinüñ bir ṭarāfını żabṭ eyledi. Rāy (17) anuñ üzerine ʿasker gönderdi ki ṭutup kendüye getüreler. Żarūrī rāydan emān diledi. (18) Rāy daḫı emānın ḳābūl eyledi. Rāyuñ emānı ile dergāhına müteveccih oldı. Şehrine yaḳın (19) geldügi gibi aña taʿẓīm içün rāy cümle erkān-ı devlete emr itdi. Aña ḳarşu çıkalar. Cümlesi (20) ḳarşu çıḳup anı taʿẓīm ile şehre getürdiler. İttifāḳ rāyuñ bir aḳ ḫāṣ fīli var (21) idi. Kendüsi andan ġayrı fīle binmezdi. Fīl-bānı anı şehrden ṭaşra bir yire alup (22) giderdi pehlivān daḫı henūz şehre gideyorurdı. Fīlüñ öñine geldi. Fīlcisi aña fīlüñ (23) öñinden ṣavıl didi. Pehlivān daḫı

fīle söyleseñ benüm öñümden ṣavılsa didi. Fīlcinüñ (24) sözine ittifāḳ itmeyüp fīlüñ üzerine ṭoġrı yüridi. Fīlciye azġaşdılar. Fīlci de (25) fīle söyledi. Hemān ilerü varup ḫorṭūmı ile pehlivāna atı üzerinden ḳapdı. Çābük civān (26) idi. Fi'l-ḥāl iki elüyle fīlüñ ḫorṭūmını berk ḳavradı. Şöyle ṣıḳdı ki nefesi çıḳmaġa. Ḳuş (27) gözince fürce ḳalmadı. Fīl ḫorṭūmı ile anı yuḳarı ḳaldurdı ki yire çala. Bir iki kez ḥamle itdi. (28) Pehlivān ḫorṭūmına ṣalınup anuñ olmış idi. Bir sāʿat miḳdārı ḫorṭūmını ṭutup (29) ṣaldurdı. Fīlüñ nefesi yolını ḥabs eyledi. Fīl boġulup yıḳıldı ve yıḳıldıġı ile cān (30) çıḳdı. Fīl öldi. Pehlivān ṣaġ u sālim ḳurtuldı. Bu ḫaberi rāya irişdürdiler. Fīle (31) be-ġāyet acıdı. Pehlivāna bundan incindi. Murād itdügi siyāset eyleye. Yanında ḥāşā fāḥişe (32) ʿavretler var idi Hind'üñ rāylarınuñ yanında anlarun sözlerinüñ ziyāde nüfūẕı olur. anlar dilek (33) eylediler. Hīç anuñ gibi pehlivān ki bunuñ gibi ʿaẓīm fīli bu ṭarīḳ ile öldüre. Anı öldürmek olur mı

[664a] (1) didiler. Rāy anlaruñ sözleriyle anı ʿufv eyledi ve fāḫir ḫilʿat geydürdi ve ser-i ʿaskerligini (2) virdi. **Ḥikāyet:** Bir vaḳtde bir ṭāʾife bir ḳamışluḳ içinde ḳamış keserlerdi. Biri (3) eydür. Yoldaşlarumuzdan birisi itiifāḳ kiçirek kedi ḳadar bir arslan yavrusı bulup (4) öldürdi. Biz daḫı didük ki hey neye öldürdüñ? Şimdi anası gelüp bizi tamām ider diyü incindük. (5) Biz bu sözde iken arslanuñ añraması āvāzı geldi. Cān ḳayusı ile elinden ḫalāṣ (6) olmaḳ tedārikine düşdük. Meger ol neyistān kenārında bir ḥarāb olmış binā var idi. Ġayrı yirleri (7) yıḳılmış ammā bir yüce çār-dāġı ḳalmış idi. Anuñ ḳapusı ve dīvārı ve ṣaḳfı maʿmūr idi. (8) Ol çār-daġuñ içine ḳaçmaḳdan ġayrı çāre bulamaduḳ. Cümlemüz ol çār-dāḳ içine varup (9) bizi gördi ki yaluñuz ẓafer bulımaz. Tīz bir kerre çaġırdı irkegi daḫı geldi. Ol daḫı gördi ki (10) ikisi ẓafer bulmaġa ḳābiliyet yoḳ. İkisi bir yire gelüp eṭrāfa āvāz ṣalıvirdiler. Ol (11) neyistān içi güm güm ötdi. Biz isek yuḳarıda ḫavf ile az ḳaldı ki ödümüz yarıla. (12) Az zamāndan ṣoñra ol neyistān içinden güruh gürūh pür-şükūh niçe arslanlar çıḳa (13) geldiler ki ḥesābı yoḳ bir ʿasker öldi. Her biri çār-dāġa yuḳarı bakarlardı. (14) Kendilerin verendāz iderlerdi. Birden yuḳarı ṣıçramaġa ve çār-dāḳ ḳapusına irişmege (15) iḳdām idemez idi. Āḫir bir uġurdan cümlesi zemzeme ḳoparup bülend-i āvāz ile ve ḳuvvet ile (16) bir añraşma kopardılar. Gördük bir kūşeden bili içine ve başı büyük bir mehīb arslan (17) çıkageldi. Cümlesi ilerü varup anı ḳarşuladılar. Hezerān taʿẓīm u tevḳīr ile öñine (18) düşüp getürdiler. Çār-dāġuñ altından dört yanını bir kerre ṭolandı. Bir yirden kendüyi verendāz (19) idüp yuḳarısına ṣıçradı. Rāst çar-daġuñ ḳapusı öñine çıḳup ḳapuya pencerelerini (20) muḥkem eyledi. Defʿī

çeküp bir taḥtasını ḳopardı. Diledi ki içerü gire bu kerre niçe idersin (21) göreyüm hele yoldaşlaruñ birinüñ elinde ḳamış ḳıracaḳ bir oraḳ var imiş. Anuñla ḳuyruġına (22) çarpup iki pāre eyledi. Bu zaḫmı büyücek içerü girmege ḳayusı olmadı. Hemān bir naʿra (23) urup kedüyi aşaġa bıraḳdı. Ḳan da aḳıtaraḳ ḳaçdı. Arslanlardan böyle her ḳanġısı (24) öñine gelürse anı ışırdı. Muḥkem yırtardı. Anuñ ḫālini arslanlar böyle göricek (25) cümlesi andan ḳaçdılar. Ṣaḥrā ḫālī ḳaldı. Bir daḫı çārdāḳdan inüp ṣıḥḥat u selāmet (26) ile yolımuza gitdük. Bu varṭa-ı hāyileden Ḥaḳḳ teʿālānuñ ʿafv u ʿināyeti birle ḫalāṣ olduk. (27) **Ḥikāyet:** Dirler ki bir vaḳtde bir kimesnenüñ borcı var idi. Edā itmege iḳtidārı (28) olımayup ḳorḳusından bir ṭarafa ḳaçtı. Aḳçe issi ṭuyup nereye gitdügin ḫaber aldı ve daḫı (29) düşdi bir beyābānda irişdi ardından. Anı ṭutup aḳçeyi virmedin ḳanda ḳaçarsın (30) tīz aḳçeyi vir didi. Bī-çāre şimdi virecek aḳçe yoḳdur. Bir zamān vaʿde vir (31) ümīddür bir yirden elüme gire vireyin diyüp yalvardı. Aḳçe ıssı ḳatı mürüvvetsiz kimesne (32) idi. Daḫı olmayup derd-mendi bağladı. Gene şehre dönderdi. Ol gice (33) bir şehre irişüp gice ḳalmışlar idi. Ḳonacaḳ yir daḫı bulmayup bir ḫarāb mescid var

[664b] (1) idi. Aña girüp yatdılar. Yatmalu olıcaḳ meger aḳçe issi ḥerīf ḳaçar diyü ḳorḳusından kendü (2) bir buḳaġu uydurmış idi. Bu buḳaġınuñ bir ucını kendü ayaġına ve bir ucını anuñ ayaġına (3) geçürüp kilīdledi. Dün yarusından bir arslan gelüp yatduġı yirden aḳçe issi ḳopup (4) aldı gitdi. Medyūnuñ ayaġına kilīdlü olmaġ ile bu miskini daḫı ardınca bile sürikledi. (5) Bir miḳdār gidicek aḳçe issinüñ cigerin çıḳarup yidi. Ḳanın da içdi. Ḳarnı ṭoyup (6) medyūnı saġ ve esed ḳodı gitdi. Ḫudā-yı teʿālā aḳçe issin öldürdi ve medyūnı anuñ belāsından (7) ḫalāṣ eyledi. **Beyt:**

Meṣāʾibü ḳavmin ʿında ḳavmin fevāʾidü

Yaʿnī bir ḳavmüñ muṣābeti bir ḳavmüñ fāʾidelerindendür. (8) Meṣeli taḥḳīḳe irişdi. **Ḥikāyet:** Mesʿūd-ı Saʿbī ḥikāyet idüp eydür ki Baṣra şehrinden Deyr (9) şehrine göçdüm. Ol yirde bir bostān ṣatun alup anuñ ḫāṣılı ile dirilürdüm. İttifāḳ (10) bu bostānda bir efʿī duraydı. Be-ġāyet ulu yılan idi hīç nesne aña kār itmezdi. Kimi görse (11) bī-emān ṣoḳar daḫı öldürürdi. Ṣoñı bir mertebeye irişdi ki anuñ şerrinden yol kesildi. Bostāna (12) varılmaz olup ḫarāb oldı. Ol efʿī ucından baña nefʿi kesildi. Bir gün yılancı ṣalığın (13) aldum. Varup buldum ve ol yılanuñ şerḥini aña tamām beyān eyledüm. Bostānuñ üzerine geldi. (14) Oturdı baʿżı ḫaṭṭlar çekdi ve çiziler çizdi ve baʿżı

nesneler oḳudı ve baʿżı tütsiler (15) virdi. Yılan ininden çıḳup hīç ol yazup çizüp oḳuduġına bakmadı. Yılancınuñ (16) üzerine sürdi. Niçe ki irişdi ise anı şöyle ṣoḳdı ki süsdürmedi. Ḳara kül idüp (17) yaḳdı. Bir ḫaber eṭrāfına yayıldı. Yılancılar işitdiler. Artuḳ aña varmaġa hīç biri iḳdām (18) idemedi. Aña degin ki bir gün evümde oturdum. Bir ādem gelüp efʿīnüñ ḥālini ve aḥvālini (19) ṣordı. Ben de kemā-kān bostānum içinde ṭuruyorur. Anuñ ucından bostān ḫarāb oldı. (20) Baña nefʿi ḥāṣıl olmaz oldı. Bir kimesne olsa anı andan defʿ idivirse elümden (21) gelen deñlü ḫıdmet iderdüm. Ḥuṣūṣān ne aṣl ṣevāba girerdi didüm. Ol kimesne daḫı işde (22) ben anuñ içün geldüm. Hemān baña bostānı gösterivir didi. Ben daḫı hey ḫʿāce bu ġayrı (23) yılanlara beñzemez didüm ve evvel gelen yılancınuñ başına getürdügini söyleyüp evde didi ki (24) bildüm ol yılancı benüm ḳarındaşum idi. Ben daḫı geldüm ki ḳarındaşumuñ intiḳāmını yoluñı alaydum (25) diyü geldüm. Bostānuñ ṣalıġın virdüm vardı gitdi. Bir şīşe ile yaġı var idi şākirdi (26) bostānuñ yanına yaḳın olıcaḳ şākirdine buyurdı. Ol yaġ ile götüri gövdesin yağladı. (27) Andan yılana tütsi virdi. Yılan çıkup üzerine sürdi. Yanına geldügi gibi yılanı (28) ṭutdı. Efʿī döne geldi. Anı şöyle ṣoḳdı ki acısından ḳapladı ṣalıvirdi. Yılan (29) çıḳup ḳaçdı. Kendüsi orada ḳaşḳatı hīç fāʾide olmadı. Bu daḫı ḳarındaşı (30) üzerine düşdi. Bir seneden ṣoñra bir gün gördüm bir kimesne daḫı çıkageldi. Baña yılan (31) ve yılancınuñ aḥvālini ṣordı. Ben tamām niçe olmış ise vāḳ-ʿ-ı ḥāli aña şerḥ eyledüm. Yılancılar (32) gitdi. Ammā yılan kemā-kān ṭuruyorur didüm. Ḥerīf anlar ikisi de benüm ḳarındaşlarum idiler. (33) Anlarsız baña dirlük ḫarāmdur. Ben daḫı geldüm ki anlaruñ ardınca gideyüm diyü geldüm. Gördüm

[124]**[666a]** (1) aḥvāl böyledür. Ben ol bostāndan geçdi diyü vāfir-i naṣīḥat eyledüm memnūʿ olmadı. Ben de maʿārif-i (2) nāsdan birḳaç kimesneler getürdüm. Anları şāhid ṭutdum. Ḥerīf iḳrār eyledi ki eger baña yılandan (3) zarar olursa ḳanumu bir kimesneden ṭaleb itmeyeler didi. Andan ṣoñra öñine düşüp mezbūr (4) bostānı aña da gösterdüm. Ben yüksek bir yire çıḳup ıraḳdan temāşāya baḳardum. Gördüm (5) yılancı bostāna yaḳın vardıġı gibi bu da kendüyi bir yaġ ile yağladı. Muḥkem (6) yağladı. Bu anlar gibi itmedi. Yaġı vāfir süründi. Andan tütsi virdi. Yılan çıḳup üzerine (7) atladıġı gibi cüst ṣıçrayup yılanı boġazından ṭutdı. Yılan daḫı barmaġından ṣoḳtı. (8) Hīç ṣoḳduġına baḳmayup tīzcek yılanuñ aġzını muḥkem yaġlayup sepedi içine ṣaldı. (9) Sāʾir yılanları ṣaḳladuġı gibi atmayup müstaḥkem yirüñ ṭutup ṣaḳladı. Ṣoñra tīzcek (10) bıçaġın

[124]665. varak 664. varağın aynısı.

çıḳarup yılan ṣoḳduġı barmaġını kesüp dibinden ḳaynadılmış ḥāżır zeytūn yaġınuñ (11) içine ṣoḳdı ki ḳanın diñdüre. Ammā birāz bī-hūş olup yatdı. Ṣoñra şākirdleri var idi. (12) Ortadan ḳaldurdılar bir āḫir yire iletdiler bir zamāndan ṣoñra gözin açdı. Gördi (13) bir oġlan leymūn alup gider. Baña ḫiṭāb idüp bu sizüñ diyārıñuzda bulunur mı (14) didi. Ben daḫı leymūn çoḳ olur didüm. Öñine vāfir getürtdi. Kimin yidi kiminüñ (15) ṣuyın içdi ve cerāḥati üzerine sürdi. Bu bizüm vilāyetümüzde bulınmaz. (16) Bu bir tiryaḳdur ki hīç olmaz eger ḳarındaşlarum bunu bulmuş olalar idi anlara bu yılanuñ (17) zehri kār itmez idi ve helāk olmazlar idiler. Pes bundan ṣoñra ol gice (18) ṭutmayup yatdı. Yarındası olıcaḳ ṣıḥḥat u selāmet birle ḳalkdı. (19) Ol efʿī sepetden çıḳarup baş ve ḳuyruġını kesdi ve gevdesini bir ḳazġana (20) ḳoyup niyāz-ı şükrine ḳaynatdı. Yaġını aldı. Bu yaġ nedür didüm. O da baña bu ki benzer (21) bir tiryaḳdur ki ṭalḳ-ı maḥlūl dirler. Eger bir kimesne bunı gevdesine sürse aña aṣla zehr (22) kār eylemez ve anı od yakmaz. Ḳarındaşlarum ve ben eger-çi bundan gevdelerümüze sürmiş idük. (23) Ammā süreli çoḳ zamāndur gevdelerinden ḳurımış gitmiş idi. Anuñ'çün ki anlara zehr (24) kār itdi öldiler. Ben de çoḳdan efʿī avlamamış idüm. Ben de sürineli çoḳ ḫaylī zamāndur (25) olmış idi. Ḳurımış gitmiş idi. Yoḫsa baña da bu ḳadar kār itmez idi ve barmaġum kesilmelü (26) olmaz idi. Aña mümkin olan iḥsānı itdüm. Baña vedāʿ idüp ḳodı gitdi. Bostānum (27) daḫı bunuñ şerrinden emīn oldı. İki başdan ʿimāret eyledüm. Ḫāṣılın alurın. (28) **Ḥikāyet:** Bir kimesne meflūc marażı mümted olup ḳuvveti sāḳıṭ oldı. Ne oturı (29) bilürdi ve ne [söz] söyler bilürdi. Anı şehre getirdiler ki ṭabīblere ʿilāc ide. Anı şehrde (30) kimesne evine almadı. Bi'ż-żarūrī ṣaḥrāda bir yirde bıraḳıvirdiler. Meger ʿaḳrebi çoḳ yirdi. (31) Ol gice anı ʿaḳrebler ṣoḳdılar. Helāk olacaḳ iken bir pāre şifā buldı. Dili açılup (32) söyledi. Yarındası anı yoldaşları yoḳlayup bir miḳdār sıḥḥatde gördiler. Nabzını görmek (33) içün şehrde bir ṭabīb getürdiler. Gördi bir efʿī bir ʿaḳreb ṣoḳmış eytdi.

[666b] (1) Sen bir nesne ile ḫoş olmışsuñ ki biñ kişi anuñ sebebi ile helāk olmışdur. Ol ḳılıcuñ (2) ṣovuḳluġını ol ʿaḳrebüñ aġusınuñ ḥarāreti defʿ itmiş ḳorḳılmışsın. Ol ʿaḳreb (3) lerüñ zehrinüñ ḥarāreti gerekdür. Bir şerbet aña da virelüm didi (4) ve ol ṭabīb didügi gibi bir sāʿatden ṣoñra ḥarāreti ġālib oldı. Bir vech ile helāk olmaġa (5) yaḳın oldı. Ol ṭabīb bir şerbet düzüp virdi. Ol şerbet sebebiyle daḫı ol zaḥmetden (6) ḳurtıldı Ḫudā-vend-i ʿālemüñ kemāl-i ḳudretidür ki dilerse zehri mādde-i ḥayāt ider. **Ḥikāyet:** (7) Muḥammed bin ʿAbdu'llāh Mervezī eydür. Mūṣul bilādı içinden Nāṣırü'd-

devle'nüñ leşkeri ile giderdüm. (8) İttifāḳ leşkerden ayrıldum. Yol yañılup pīyāde oldum. Ol ṭaġlar içinde giderdüm. Gün (9) ġurūb oldı. Gice de oldı. Şitā maḥallī idi. ʿĀlemi ḳarañuluḳ başdı. Yol yürimege mecāl de (10) ḳalmadı. Meger ol ṭaġ içinde ṣayd u şikār itmek'çün baʿẕı ḳuyılar ḳazılu idi. Göñlümden (11) ṣavāb budur ki bu ḳuyılarunuñ birinüñ içine girüp ṣabāḥ şerrinden emīn olam vehm ṣovuḳdan (12) emīn olam didüm. Pes kendümi bir ḳuyu içine atdum. İnüp yatdum. Ṣovuḳdan ve sibāʿ vehminden emīn (13) olup istirāḥat itdüm. Ṣabāḥ oldı ḳalḳup gördüm çuḳurdur ki olmaz aġzı be-ġāyet (14) ṭar ve dibi ziyāde giñ. İçinde benden ġayrı bir efʿī yatur. Ḳorḳumdan gevdemde ḳan ḳalmadı. (15) Cānum ṭurdı. Bedenüme vedāʿ ider. Gene gördüm ṣovuḳdan uyuşmış gibi yatur iñen ḥareket (16) idemez. Bir pāre yüregüme ṣu selpildi. Çuḳuruñ içinde olan ṭaşlardan bir miḳdār (17) divşüşürüp getürdüm. Birbiri üstine yıḳup nerdübān gibi eyledüm. Üzerine çıḳup niçe (18) zaḥmet ile ḳılıcumı ḳuyunuñ aġzına arḳurı ḳodum. Yirleşdi daḫı ḳılıcumuñ ṣalınan bağına (19) ḳamçumı bağladı ve ḳılıç bağına el urup hezār ẕarāfet ile yab yāb yuḳarusına (20) ṣalındum. N'eylersem eyleyüp kendümi ḳuyunuñ aġzından ṭaşra bıraḳdum. Ṣıḥḥat u selāmet ile (21) ol varṭa-i helāk içinden ḫalāṣ olduġuma şükr idüp andan yoluma revān oldum. **Ḥikāyet:** (22) Veys bin İbrāhīm eydür. Bir vaḳtde Āẕerbāycān nevāḥīsinden leşker ile bir ṣudan geçerdük. Ṣuyuñ (23) üzerine köpri ḳurılmış idi. Ḫalḳ muzāḥame ile köpriye uġrayup giderler idi. Nā-gāh köpri (24) üzerinde deve üstinde bir ʿavret aralarında ḳalmış. Elinde ḳundaġı ile bir oġlancuḳ var (25) idi. Sıḳışma arasında bir ḳatır ʿavrete bir depme ṣaldı. Andan ḳaçınayın dirken elindeki ḳundaġı (26) ile oġlancuḳ elinden boşandı. Köpriden ṣuya indi gitdi. ʿAvret ardınca feryād itdi. (27) Ḫalḳ bunı görüp acıdılar. Oġlancuḳ ṣuya indügi gibi bir kerre ṣu içine ṭaldı. Gene ṣuyuñ (28) üzerine geldi. Bu ḥālde meger gökyüzinden bir ṭavşancıl ḳuşı uçarmış. Ṣu üzerinde (29) şikār gözleyüp yürür imiş. Görüp oġlancuġı şikār mülāḥaẓasıyla defʿaten hevādan süzilüp (30) ṣuyuñ üzerinden ḳapdı ve hevāya ḳaldurdı. Lākin yüceye ḳaldırmayup iletdi. (31) Ṣuyuñ bir kenārında ḳonup ve ḳaṣd itdi ki ḳundaḳını yırtup kendüyi yiye. Hemān bu ḥālde (32) ʿasker ḫalḳı hāy hāy idüp tüfeng çatladup tīzcek ṭoġancıl üzerine (33) segirtdiler. Ürküp ve oġlancuġı yire ḳoyup üzerinden uçdı ve gitdi. Oġlancuġı

[667a] (1) yirden ḳaldırup anasına getürdiler. Bir ḳılına daḫı ziyān gelmemiş. Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti bir ānda ol (2) ṭıfl-ı maʿṣūmı hem ġarḳ-āb belāsından ve hem ʿuḳāb minḳārından ṣaḳladı. İmdi (3) yirinden maʿlūm oldı ki hīç bir belānuñ defʿīnde kişi

esbābdan nevmīd olmamaḳ gerek imiş. Müsebbebü'l- (4) esbābuñ celle şānühu ḫāṭır-ı maḫlūḳa ḫuṭūr itmez. Sebebleri ḥāżır u müheyyā imiş. **Ḥikāyet:** ʿAbdu'llāh (5) bin Ḥāmī eydür. Mışır'da bir kimesne var idi. Aña İbnü't-Timsāḥ dirler idi ki Timsāḥ oġlı dimekdür ve Mışır ḫalḳınuñ (6) ḫalḳınuñ ʿavāmı böyle iʿtiḳād iderler ki anuñ anasına timsāh cimā itmiş ola. Ana raḥminde ol timsāḥ nuṭfe (7) sinden mütevellid ola. Bu ise müyesser degüldür. Ḥaḳḳ teʿālā ḥażretinüñ ḥikmet bāliġasından yoḳdur ki bir ḥayvānuñ (8) nuṭfesinden āḫir ḥayvān ola. Merkeb nuṭfesinden ḳatır olduġında ḫaḳīḳat ḳatır anasına atasına (9) muḫālif ḥayvān degüldür. Belki anda merkebüñ müşāhebeti vardur. Ammā āḫir ḥayvān nuṭfesinden ṣaḥīḥ (10) ādem olmaḳ mataṣavver degüldür ve ʿulūm-ı ḥikmete daḫı muḫālifdür. Ẕirā anda müberhendür ki ana raḥmi nuṭfeyi kendü (11) nevʿinden ġayrıya taḫvīl idemez. Bu kerre ol kimesneye timsāḥ oġlı didüklerinde ḫavāṣṣ-ı ehl-i (12) Mışır bir ḥikāyet söylediler. Meger timsāḥ didükleri cān-ver ki Mışır vilāyetine uġrayan bilür. Nīl ṣuyuna maḫṣūṣ (13) bir cān-verdür. İnsānuñ tamām mertebe ʿadüvvesidür ve insāna ʿadāveti ṭabīʿdür. Kürbenüñ muşa ve gürgüñ (14) ġanem [ü] mīşe ʿadāveti ḳablindendür ki aç olmaḳ lāzım degül. Ādemi buldığı yirde almayınca ḳomaz. Eger aç (15) ise yidügi vaḳt kürbe mūşı birazcuḳ oynatmayınca yimez anuñ gibidür ve eger aç degül ise belki içinde (16) ṣu oymış delükler vardur ki içine ṣu girmez. İletüp ṣaġ iken ol delükler içine ḳor. Açıḳup (17) şikār bulımadığı zamānda ḥāẓır ẕaḫīredür. Gelür bir İbnü't-Timsāh didükleri anasından bir ṭoḳ (18) timsāḥ avlayup iletmiş. Nīl içinde anuñ gibi bir delük içine ḳomış imiş. Bu ʿavretden ġayrı bir er (19) daḫı şikār itmiş. Anı daḫı anda ḳomış idi. ʿAvret gördü delük içinde timsāḥ yidügi ādem (20) kemiklerinüñ nihāyeti yoḳ ve arasında bir diri ādem de var bunı gördi ve her ne ḳadar muzāyaka (21) eṣnāsı ise de ikisinüñ de devāʿ-ī-i şehvetleri ġalebe eyledi. Nefsi nehengini yiñemediler. (22) Her ne ḥāl ise orada er ile ʿavret cemʿ oldılar. ʿAvret ḥamile oldı. Timsāḥ bir gün şikār (23) bulımayup geldi. Eri yidi ʿavret ḳaldı. Timsāḥ Nīl içine gitdi. İttifāḳ Nīl kenārında (24) birḳaç atlular geçerler idi. Ṣu içinde ʿavret anlaruñ atları ayaġınuñ tapurdısın işidüp (25) muḥkem feryād eyledi. Ṣu içinden āvāzını müsebbibü'l-esbāb ol atlulara işitdürdi. Gördiler (26) ṣu içinden feryād āvāzı gelür. Ḳarīne ile bildiler. Tīz baʿżı tedbīr idüp aşaġısına (27) bir tedbīr ile ip ṣarḳıtdılar. ʿAvret ipe yapışup ṣudan ṭaşra çıkardılar. Bu ḫalāṣ (28) ki hīçbir vech ile mutaṣavver degüldür. ʿAvn-i Ḥaḳḳ ile ẓafer buldı ve ʿavretüñ ḫaberi iller (29) içinde dāstān oldı. Giderek ḳarnında daḫı ḥamli ẓāhir oldı. ʿAvret ol ḥālde (30) ṣu içinde bir

kimse ile zinā itdüm dimege ʿār itdi. Belki ṣudan ādemlere delük içinde (31) timsāḥ benüm ile cemʿ oldı. ḥamlüm ondandur diyü yalan söyler idi. Ṭoġıcaḳ anda İbnü't-Timsāḥ (32) diyü tesmiye itdiler. **Ḥikāyet**: Seyyīd Ebū'l-Ḳāsım eydür. Bir vaḳte Bāġdād'dan Kūfe'ye gider (33) idüm. Kār-vān çoḳluk idi. Ben muzāḥameden ilerü ve öñce yürür idüm. Giderek

[667b] (1) bir mīşeye irişdük. Gördüm giderken altumda atum ṭurdı. ʿİlleti ne ola dirken nā-gāh baḳa (2) düşdüm. Meger öñümde bir ʿaẓīm arslan ṭuruyor. Benüm ile anuñ arası on ḳarış yir yoḳ (3) ʿaḳlum gitdi. Cānumdan ḳaṭʿı ümīd itdüm. Kelīme-i şehādet getürmege başladum. Bu ḥālde fikrüme (4) bu geldi ki arslanuñ utanmasını ḍarb-ı mesel iderler. Bir kimesne iki gözlerini arslanuñ yüzine (5) diküp ṭursa gözlerini yüzinden şaşurmasa arslan andan utanur. Aṣlā arslan (6) anı yutmaz dirler. Tīz iki gözümi anuñ gözine diküp ṭurdum ve helāka göñül bağladum. Arslan (7) muḥkem [aġzın] açup bana baḳup ṭurur idi. Ḥattā aġzınuñ ve nefesinüñ ḳoḳusı bana gelür idi. (8) Bu eṣnāda ittifāḳ ardumdan ḫıdmet-kārum geldi. Arslanuñ bana bī-vech ḳaṣdın göricek. (9) Feryād idüp müslümānlar efendüme irişüñ. Arslan alıyorur didi. Bu benüm oġlanuñ bu hengāmesin (10) arslan işidicek beni ḳodı. Anuñ üzerine ḥamle itdi. Bindügi ṭavardan anı āsānlıġla (11) ḳoyup mīşe içine aldı yürüyorurdı. Oġlanı ḳurbān idüp ben elinden ḫalāṣ oldum. (12) Çün Kūfe'ye geldük. Bu ḫaber il içinde şāyiʿ oldı. İşiden gelür. Selāmetliġle arslandan (13) ḳurtılmışsın. Şükr diyü bana tenbīh iderlerdi. Anlardan birisi Seyyīd Ebū ʿAlī idi. Bana envāʿ-ı (14) tenbīhe idüp şoñra arslan ile olan mā-cerāyı şordı. Ben daḫı taḳrīr eyledüm. Bana didi ki (15) sen şaḥīḥü'n-neseb sādātdan olasın. Arslandan ḳorkuñ neye bilmez mi idüñ ki Ḥażret-i (16) Fāṭımatü'z-Zehrā evlādınuñ etleri sibāʿdan hīç biri alımaz. Anlara ḥarām olmışdur didi. Ben de (17) didüm ki bu sözi ʿaḳl taṣdīḳ eylemez. Anuñ ṣıḥḥatinde şübhe vardur didüm. Zeyneb-i Keẕẕāb ile ʿAlī bin Musā (18) er-Rıżā ḳıṣṣasın işitmedüñ mi didi. Ben de ol da bir sözdür ki Şiʿa ile Zeyneb'e iftirā iderler didüm. (19) Anuñ da aṣlı yoḳdur didüm ve Seyyid Ebū ʿAlī Rıżā bu ḫaberi inkār itme ki ben rüvāt-ı ṣiḳātdan işitdüm ki (20) Mūsā er-Rıżā zamānında bir ʿavret var idi. Kendüye ḫānedān-ı nübüvvetden ṣayar idi. Şerīfeyin diyü (21) daʿvā ider idi. ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā öñine getürdiler tā şecere-i nesebin taṣḥīḥ eyleye. ʿAlī bin Mūsā (22) er-Rıżā teftīş u tefaḥḥus eyledi ki anuñ ṣıḥḥat-ı nesebi rūşen ola diyü teftīş daḫı ḫalīfe ḥużūrında (23) idi. ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā ḫalīfeye eytdi. Yā emīrü'l-müʾminīn ben dedelerümden ṣıḥḥat-i şerāʾit (24) üzere bir ḥadīṯ işitdüm ki **İnne luḥūme veledi Fāṭıme**

muḥarremetün ʿale's-sibāʿ. Yaʿnī ḳızum Fāṭıma'nuñ evlādınuñ etleri (25) yırtıcı cān-verlere ḥarām olmışdur diyü buyurur. Bu ḥadīs-i şerīf muḳteżāsınca bu yırtıcı cān-verlerüñ (26) dişi ve pençesi anlaruñ ḳanlarına bulaşmaz. Ṣavāb budur ki bu ʿavret ile ikimüz mīşelüge varalum. (27) Anda yırtıcı cān-verler çoḳdur. Her ḳangımuz ṣaḥīḥü'n-neseb ise selāmetliġde ḳalur ve bir mīşe-zārlıḳ (28) var idi. Zeyneb ḫalīfe emr itdi ki elbette var. ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā'ya mīşe-zāra vardılar. (29) Ḫalḳdan niçesi bile vardı. Zeyneb daḫı ʿAlī bin Mūsā er-Rıżā'ya mīşe-zār içine evvel sen gir didi. (30) Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm diyüp mīşe-zār içine ḳadem başdı. Bir arslan öñine gelüp (31) öñinde baş yire ḳodı ve ḳuyrıġın öñine mülāyemet birle yuvaladı. Ḫalḳ temāşā iderler idi. Andan (32) Zeyneb'e sen gir didi ve ibrām itdiler. Ḫ̆āh [u] nā-ḫ̆āh ʿAlī bin Mūsā mīşelikden çıḳdı. Zeyneb içerü (33) girdi. Hemīn arslan yüridi ve pāre pāre ve zīre zīre eyledi. Ol arada Zeyneb Keẕẕāb

[668a] (1) diyü [söylendi]. Bu ḳıṣṣada delālet vardur ki seyyid-i kāʾināt ḥürmet içün bir bī-ʿaḳıl cān-ver iken evlād-ı (2) Muḥammed aṣla taʿarruż itmeye idi. ʿUḳaladan olan lābüddür ki ḥażret-i peyġamber ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem (3) zümre-i sādāt-ı kirāma ve evlād-ı fiḫāma kemāl-i mertebe tʿaẓīm u ikrām ve tevḳīr-i iḫtirām emrinde daḳīḳa (4) fevt etmeyeler. **Ḥikāyet:** Şöyle rivāyet iderler ki Baṣra tācīrlerinüñ be-nām u maʿrūf tācīrlerinden (5) Ḥüseyin-i Ezedī eydür. Baṣra'da bir mevẓiʿ vardur ki aña Feżā dirler. Bir ṣaḥrā-yı dil-güşādur. Anda ḳamışdan (6) laṭīf ḳamışlardan otaḳlar ḳurılup bir seyrān-gāh yirdür. Şehrlü emīrāne ol ṣaḥrāya seyre çıkarlar. (7) Issı olacaḳ ol otaḳlar içinde gölgelenürler. Hevāya ṣoġuḳluḳ düşicek gene şehre giderler. (8) Bir gün anda temāşāya çıḳmış idüm. Bir otaḳ içinde raḥat oturıyordum. Nā-gāh uyḳu ġalebe (9) eyledi. Uyḳuya varduḳ çoḳ yatup tā kindi zamānı geçince uyumışum. Uyandum gördüm kimesne (10) ḳalmamış. Hep şehre gitmişler. Feżā ḫālī ḳalmış. Ben de ḳalḳdum şehre gitdüm. Nā-gāh gördüm otaġuñ (11) ḳapusı öñinde ādem boyunca var ejder miṯāl bir yılan ḳurılmış yatur. Bildüm ki çıḳayum didügüm gibi (12) beni tamām ider. Yüzüm āsumāna ṭutup göñlümden Ḥaḳk teʿālāya anuñ şerrinden emān tażarruʿına başladum (13) ve niçe ṣadaḳalar virmege neẕr itdüm. Ḳorḳumdan az ḳaldı ki bī-cān olam. Ben bu tażarruʿda iken gördüm ki (14) nā-gāh bir nīms didükleri cān-verler çıḳageldi ki yılanuñ ʿadüvvsidür. Yılanı yaturken gördi. Hemān (15) fi'l-ḫāl döndi. Tīz tīz vardı. Çiftini uydurmış ikisi cemʿiyyet ile çıkageldiler. (16) Fi'l-ḫāl yılanuñ arduna ṭolanup ikisi bir yirden üzerine atlayup başını (17) aġızlarına aldılar. Ḫudā-yı teʿālā ḥażretlerine şükr

idüp ol ejder bī-emānı başdılar. (18) Uzandı rimḥ-i dırāza döndi. Eger-çi niçe niçe ıżṭırāblar itdi. Müfīd olmadı. Orada (19) helāk itdiler. Ḫudā-yı teʿālāya şükr itdüm. Otaḳdan çıḳdum. Ṣaḥn-ı selāmet ile ben de şehre (20) döndüm. Evüme geldüm. **Ḥikāyet** getürmişlerdür ki Hişām bin ʿAbdu'l-Melik ḫalīfe iken (21) öñine gelüp yā emīrü'l-müʾminīn senüñ ḫıdmetüñe gelürken iki ṭaġ ortalıġından giderdüm. (22) Yoldaşum yoġ idi tenhā idüm. Nā-gāh gördüm ṣol yanumdan bir arslan çıḳup üzerüme (23) sürdi. Ben anuñ iġvasından ıżṭırābda iken gördüm saġ yanumda daḫı bir büyük yılan (24) çıḳdı. Ol daḫı üzerüme sürdi. İkisi bir yirden ḫamle itdiler. Bu ḥālde hīç bir nesneye (25) mecālüm ḳalmadı. Hemān lisānuma bu beyt geldi okudum. **Beyt:**

Yā dāfiʿa'l-mekrūhi ḳad terāhümā

Fe-neccenī yā Rabbi min eẕāhümā

Nūr-ı gice maʿnāları yaluñla gelen nesneleri defʿ iden Allāh bu ikisini (27) sen görüyorursın. Beni bunların şerlerinden ve eẕālarından ḳurtar dimekdür. Bu beyti oḳıyup (28) bu münācātı itdigüm gibi ikisi daḫı iki yanumdan beni ḳoḳuladılar. Gene gelüp dönüp (29) geldükleri yire gitdiler. Ben daḫı ṣıḥḥat u selāmet birle yola gidüp işde ḫıdmete irişdüm. (30) Ḥaḳḳ teʿālānuñ ʿavn-ı ʿismetiyle olıcaḳ kişiye mār yār ve şīr hem-şīr olur imiş didi. (31) **Beyt:**

[Mefāʿilün/ Mefāʿilün/ Feʿūlün]

Kişiye ʿavnini Ḥaḳḳ itse teysīr

Olurmış mār u yār u şīr hem-şīr

Hikâyet: Tenuḥ ḳāḍısı Ḳāḍı Sāʿib eydür. Bir gün Kūfe'de Seyyīd Ömer bin Yaḥyā'ya vardum. Oturup (33) anuñla muṣāḥabet iderdük. Oġlanları içerü girdiler. Fülān mīşelikde fülān kimesneyi

[668b] (1) arslāna almış didiler. Seyyīd ʿÖmer taʿaccübe varup didi ki ʿaceb ittifāḳ vāḳıʿ olmış. Anuñ babası (2) daḫı orada arslan almış idi didi. Ol gün geçdi. Yarındası gene Seyyīd ʿÖmer (3) yanına vardum. Oturıyorurduk yine ol dünki oġlan içerü girüp ʿaceb ḥāldür (4) dünki gün ol arslan alduġı kimesne ṣaġ u sālim evine gelmiş didiler. Ben daḫı ʿÖmer (5) daḫı baña daḫı ol kimseye varalum. Ḥāl de ṣoralum görelüm niçe

olmışdur didi. Ben daḫı ḳalḳup (6) ikimüz uyuşup ol kimseye varduḳ. Ḥāl niçe oldı diyü ṣorduḳ. Başladı bir at üzerinde (7) yaluñuz ol mīşelikde gideyorurdum. Nā-gāh bir arslan çıkageldi. Beni at üzerinde ḳapdı. (8) Mīşelik içine aldı gitdi. Ḳorḳudan bī-ḥūş olmışum. ʿAḳlum gitmiş artuḳ ötesi niçe (9) olduġın bilmezin. Bir zamān ʿaḳlum başuma geldi. Kendümi mīşelik içine bir yirde yatur buldum. (10) Ne arslan var ve ne ġayrı bir şey var. Aʿẓām eger-çi arslanuñ niçesinden bir miḳdār (11) mecrūḥ oldı. Lākin bedenümde nevʿ-i iḳtidār añlayup yab yab gitmege başladum. Yola (12) çıḳam. Meger orada arslanuñ şikār iletüp yidügi yir imiş. Dört yanından ādem kemükleri (13) dökilmiş yatur. Ortalarında bir hemyān ile altun buldum. Anı aldılar ḳuvvet-i ḳalbüm daḫı ziyāde oldı. (14) Artucaḳ yüridüm. Mīşelikden çıḳup yola girdüm. Birḳaç yolcılar geçer imiş. Żaʿafumı (15) gördiler. Ḥālümi anlara diyüvirdüm. Beni bir ṭavara bindürdiler. İşde eve geldüm. Hemyānuñ (16) mührini yüzüp aġzını açup gördüm. İçindeki altun arasında babamuñ dest-i ḫaṭṭı ile (17) bir kāġıd var ki kimseden ne ḳadar ḫarc oldı ve ne ḳadar bāḳī ḳaldı yazılmış. Bildüm ki (18) babamı arslan orada yimiş ve ḥelāl mālı imiş ki vuṣūl buldı. Bir niçe zamāndan ṣoñra (19) Ḥaḳḳ teʿālā żāyīʿ itmeyüp baña rūzī ḳalmadı. Bu niʿmet-i ʿaẓīmi muḳābelesinden cenāb-ı Ḥaḳḳ'a (20) şükr eyledüm ki ol belāyı baña bu ʿaṭāya vesīle itmek içün taḳdīr itmiş imiş. **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Kime kim ʿavn-i Ḥaḳḳ ḳıla yārī

Gül-i servi ider aña ḫārī

Kişiye irse nūr-ı luṭfı Ḫudā

Rūz-ı rūşen ḳılup şeb-i tarı

Kesme andan ümīdüñi hergiz

Ey bela bendinüñ giriftārı

Olmadın anuñ iẕni hīç saña

İrgürimez kimesne āzārı

Her kişiye viren muradın odur

Bize de vire anı ol bārī

Ḥażret-i şāh-zādenüñ yaʿnī

Her belādan ola nigeh-dārı

Yedi iḳlīme şāh ide anı

ʿĀlemi ṭuta tīġ-i peykārı

Getüre rast her ne kim ṭuta

Oña her yirde kār u kirdārı

Āgāh ol ḥükemā dimişlerdür ki göñül baġlamanuñ dört (26) mertebesi vardur. Evvel mertebesi oldur ki mücerred nefsüñ meylidür. İkinci mertebesi derece-i muḥabbetdür. (27) Üçinci mertebesi hevādur. Dördinci mertebesi ʿaşḳdur. Ammā meyl aṣlında cānlar arasından (28) bilişlik olmaġla mücerred bir alışmaḳdan ʿibāretdür. Nite-ki Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem (29) bir ḥadīṯ-i şerīflerinden aña işāret idüp buyururlar ki **El-ervāḥu cünūdun mücennedetün fe-mā taʿārefe minhā** (30) **iʾtelefe ve mā tenākere minhā iḫtelefe**. Yāʿnī cānlar ezel-i azālde yevmü's-sitttede Ḥaḳḳ teʿālā benī ādemi aṣlāb-ı (31) ābādın cemʿ itdügi vaḳt yaraḳlanmış bir ʿaskerdür ki eger ol günde bunlardan birbiriyle (32) bilişenler bu cihānda daḫı birlik üzerine oldılar. Yaʿnī dostlaşdılar ve ol günde birbiriyle çekişenler (33) bir cihānda daḫı muḫālefet üzerine oldılar. Yaʿnī düşmenleşdiler ve bu maʿnāya şāʿir daḫı şiʿirinde bu ebyāt

[669a] (1) ile işāret ider. **Beyt:**

Taʿallaḳa rūhī rūḥahā ḳable ḫalḳınā

Ve min ḳabli mā künnā niṭāfen ve fi’l-mehdi

Ve ẕāve kemā zidnā feṣbaḥa ḳaʾimen

Ve leyse iẕā’mtenā bi-münḳażiye’l-ʿahdi

Yaʿnī benüm ruhum maʿşūḳumuñ rūḥınadaḫı biz ḫalḳ olmazdan evvel yaʿnī elest güninde daḫı biz nuṭfe olmazdan bişige girmezden evvel taʿalluḳ itmişdür. Biz artduḳça yaʿnī büyidükçe ol taʿalluḳ da artdı kāʾim oldı. Biz ölseyüz de ol taʿalluḳ zamānı geçer degüldür. Ammā muḥabbet bir şavḳdur. Beni ādemüñ ḳalbinde istīnāsdan keşret-i muṣāḥabetden (6) ve ülfetten ḥāṣıl olur. Meşelā zevceynüñ birbirlerine ve babanuñ ve ananuñ evlāda ve aḳrabānuñ da dostlaruñ (7) birbirlerine olan gibi. Ammā ʿaşḳ bu muḥabbetüñ ziyādeliginden ve ġāyet kemāle irişmesinden ʿibāretdür. Pes (8) bu bābda iltizām olınan ehl-i ʿaşḳ ḥikāyetlerinden niçe ḥikāyetler īrād olındı. Bi-ʿavni’llāhi teʿālā. (9) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde ve ṭabīblerden br ṭabīb ki ḥükemā-yı devrān idi. Bir pādişāh (10) ile oturıyorur idi buyurdı. Pādişāhuñ vezīri daḫı bile oturur idi. İttifāḳ vezīrüñ bir cāriyesi (11) var idi ki anuñ ʿaşḳı vezīrüñ mülk-i vücūdında pādişāhlıḳ ider idi. Gelüp öñinden geçdi. (12) Pādişāh sarāyına gider idi. Vezīrüñ gözi aña ṭuş olduġı gibi beñzi müteġayyir oldı ve endāmına (13) lerze düşüp bī-iḫtiyār aġladı ve yıḳılup bī-hūş oldı. Pādişāh anuñ ʿaşḳından ḫaberdār (14) degül idi. Bundan müteḥayyir olup hele vezīr de eglemedin kendin zevḳini divşürdi. Gene ḳalḳdı. Pādişāh (15) n’olduñ sen diyü ṣordı. Vezīr aña bir ʿöẕr beyān idüp mizācuma ḫālet ʿārıż olur (16) böyle böyle olurın ve şimdi daḫı ol ḫālet gelüp ʿārıż oldı diyüp cevāb virdi. Pādişāha (17) bu ḫāṭıra oldı. Vezīr ḳalḳup gitdügi gibi ṭabībden suʾāl itdi ki bu ʿilletüñ devāsın ʿaceb (18) bilür misin didi. Ṭabīb bu ʿilletüñ sebebin daḫı bilürin devāsı daḫı buyurursañuz diyeyin didi. (19) Pādişāh dimeñ gerekdür didi. Ol geçen cāriyeye ʿaşıḳ idi. Aña kemāl-i muḥabbetinden yüzin gördügi (20) gibi yüregine ıżṭırāb düşdi. Yüregi ṭaşdı ṣıġışamadı. Ḳalbinüñ ıżṭırābından cismi daḫı (21) ḥarekete geldi. Bī-iḫtiyār yıḳıldı didi. Ṭabīb çünki böyle cevāb virdi. Pādişāh da didügi ya biz de (22 oġıllarumuza ve ḫātunlarumuza muḥabbet iderüz. Hīç böyle olmazuz didi. Ṭabīb ol ġayrı muḥabbetdür didi. (23) Rūḥānī bir şevḳdür. Bunuñ gibi degüldür. Zīrā bu muḥabbet nefsānī bir ḫāldür. İkisinüñ arasında farḳ baʿżı (24) maʿānī vü esāmī iḫtilāfı iledür. Ḥükemā

dimişlerdür ki ʿaşḳ bir ṭoġandur ki naẓar hevāsından uçar gelür. (25) Yine fezāsından göñül mürġini şikār ider. Sīneye belā mıḫlebin urur. Mecrūḥ ider ki (26) mümkin degüldür. Erbāb-ı taḥḳīḳ bu yanında ʿaşḳ nüfūs āyīnesinüñ ṣayḳalıdur. Andan niçe ṣuver-i (27) aḫlāḳı gösterür ki ʿaḳl u ḥisse uymaz. Pādişāhları bende gösterür. Nite-ki kelām-ı ḳadīmde Zelīḫā (28) ḥaḳḳında **Ḳad şeġafeḥā ḥubben** lafẓ-ı şerīfi aña mebnīdür ve kāh bendeleri pādişāh gösterür. Nite-ki (29) ḥażret-i Yūsuf ḥaḳḳında **Ve kezālike mekkennā li-Yusūfe fi'l- ārḍ** diyü buyurıldı. ʿAşḳuñ (30) niçe aṣārı vardur. Baʿżı gökçek baʿżı yaramaz. Ammā gökçek olan āṣārı ṭabʿa luṭf ve ḳalbe (31) riḳḳat ve vakte virmek gibi şevḳ u zevḳ virmek gibi ʿale'l-ḫuṣūṣ ʿāşıḳı şehādet mertebesine (32) irgürdügi gibi. Nite-ki **Seyyidü'l-murselīn ve şefīʿu'l-müẕnibiyne fi'l-meḥteri** bu ḥadīṣ-i şerīfinde **men** (33) **ʿaşaḳa ve ketme ve ʿaffe māte māte şehīden**. Yaʿnī bir kimesne ʿāşıḳ olsa ve ʿaşḳını gizlese

[669b] (1) ve ʿiffet üzerine ölse bu ḥālde iken fevt olsa ol kimesne şehīd olur diyü buyurdılar. (2) Ammā ʿaşḳuñ yaramaz olan āṣārı ġam u renc u firāḳ gibi uzun uzun endīşeler itmek gibi (3) ve iḫtilāl-i aḥvāl-i ʿāşıḳ gibi ve gāh daḫı vāḳıʿa olur ki ʿāşıḳ kendü özin öldürüp ḳatle (4) bāʿiṣ olmaḳ gibi. Nite-ki şāʿir bu beytde beyān ider. **Beyt:**

Eyā ḥayimen ḥavle'l-cüfūni aḥẕeri'l-hevy

Fe-evvelühū ḫatlün ve āḫiruhū ḳatlü

Yaʿnī ey muḥabbet ḥavālisinden ḥayrān olan gel sen ʿaşḳdan ḥaẕer (6) eyle. Zīrā ki evvel iḫtilāl-i ʿaḳldur āḫiri ise ölüp öldürmekdür ve aşḳuñ cümle-i āṣārından (7) birisi de budur ki elbette ʿāşıḳ olan kimesne naṣīḥat-i nāṣiḥi diñlemez ve mālını żabṭ (8) eylemez ve kendüsini mehālike ilḳā ider ve didi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Muḥammed bin Süleymān (9) bin Vehb eydür. ʿAmmüm ʿAlī bir cāriyeye ʿāşıḳ oldı. Vāfir māl virüp anı ṣatun aldı. (10) Şeb [ü] rūz anuñ muṣāḥabetinüñ ḥayrānı olup cemiʿ meṣāliḥ [ü] mihimātını terk eyledi. Bir (11) gün babam baña gel oġul ʿammüñi görür misin? Niçe ālūde-i ʿaşıḳ oldı. Ol cāriye (12) anuñ göñlini aldı. Götüri muṣālāḥatından vazgeçdi. Aḥvāli tamām iḫtilāle varmış. Gel (13) varalum aña naṣīḥat idelüm didi. Ben de ḳalḳdum babam ile ʿammümüñ yanına varduḳ. ʿAmmüm beni (14) göricek yüzi güldi. Varup yanına oturdum. Babam varduġı gibi ʿammüm gördügi (15) gibi selāmet itmege başladı. Böyle dimek ki ey ḳarındaş ʿaşḳ seni behā'imden eylemiş. Ḳanı senüñ

ol (16) ʿaḳl u ferāsetüñ ve zekā vü kiyāsetüñ cümlesini hevā-yı nefs reh-zeni urmış. Elinde maġlūb olmışsın (17) diyü serzeniş eyledi. ʿAmmüm hīç aña ṭınmadı. Maḥzūn baña baḳar idi. Ben daḫı ḫayretin (18) görüp tesellī-i ḫāṭırı içün babamuñ ḫāṭırın ḳodum. Aña maʿāvenet yüzinden bu beyti okudum. **Beyt:**

Yülūmüke fī Leylā ʿaḳlüke ʿindehā

Ricālün ve lem yeẕhep lehüm bi-ʿuḳūli

Maʿnāsı senüñ ʿaḳluñ (20) Leylā'da iken saña gelmiş ḥāl bu ki ʿaḳlı kendü ile olanı melāmet iderler dimekdür. Babam benüm böyle (21) didigümi göricek baña incindi. Daḫı ḳalḳup gitdi. ʿAmmüm benüm yüzüm gözüm öpdi. Oġul (22) babaña eyü cevāb virdüñ didi. Benüm ʿaḳlum ve göñlüm el-ān Leylā'yı göre diyüp buyurdı. Ḥareminden (23) cāriye ṭaşra çıḳup yanına geldi. El-Ḥaḳḳ ādem ṣūretinde bir māh-ı tābān ve [mihr-i] dıraḫşān idi. Benüm (24) öñümde oturup sazın depretdi ve sūz ile bir ʿArabī beyt oḳudı ki maʿnāsı bu idi. **Beyt:**

Melāmet eyleyen ʿaşḳuñla ey yār

Yüzüñ gördi beni maʿẕūr ṭutdı

Yaḳın oldı ki ḥüsn-i ṣavtından dimaġum ḳafesinden ʿaḳlum murġı ṭayerān ide. Her vech ile ʿammümi maʿẕūr ṭutdum. Nuṣḥ-ı nāṣiḥe (27) ve ẓabṭ-ı meṣāliḥe muḳayyed olmaduġı ḳolayına degül imiş didüm. **Ḥikāyet:** Tārīḫ-i Baġdād'a getür (28) mişlerdür ki Muḥammed bin ʿAbdu'r-rāḥman ki şehr-i Baġdād'uñ zühhādı cümlesinden idi. Aṣlda zühd (29) ṭarīḳine düşmesine sebeb oldı ki bir vaḳtde Raḳḳa şehrinde Medīnü's-selām-ı Baġdād'a geldi. (30) Bir bölük yigitlü ile ki cümlesi yārān idiler. Baġdād'uñ maḥallelerinden bir maḥalle içine gider idi. (31) Nā-gāh gözi bir cāriyeye ṭoḳındı. Ḥüsn-i cemālde bī-miṯāl idi. Hemīn sāʿat murġ-ı cānı (32) hevā-yı muḥabbet ile ḳafes-i tende ıżṭırāb itdi. Sulṭān-ı ʿaşḳ elinde maġlūb olup ṣabr [u] (33) ḳarārı mülkini nā-recā virdi. Göñli perīşān olup aña fikr u endīşe müstevlī oldı. Niçe ki

[670a] (1) ṭarīḳ-i tefekkür sülūkdan kendüsin çekmek istedi. Ḳādir olmadı her ne ḥāl ise ol gice (2) eve geldiler. İġvā-yı ʿaşḳ ile ṣabāḥa degin gözine uyḳu gelmedi. Ṣabāḥ olduġı gibi yārānın (3) uydurup bir behāne ile gene ol maḥalleye vardı. Derūında bu niyyet ile cemāl-i yāri (4) bir daḫı temāşā eyleye. Nā-gāh yol üzerinde yine cāriyeyi

gördi. Defʿaten müteġayyir olup ṭurur. Yaʿnī yirde (5) müteḥayyirāne ḳaldı. Yaḳın olduġı yire düşüp yıkıla. Yoldaşına ne olduñuz diyü suʾāl iderler (6) idi. Mümkin olup aġzından cevāb alımadılar. Bir müddet mebhūt u ḥayrān olup orada şöyle (7) ḳaldı. Bir zamāndan ṣoñra ʿaḳlı başına geldi. Ben özge yārān ile āşinā oldum. Şimden ṣoñra sen (8) benden ḳaṭıʿ olun. Şöyle ki min baʿd sizüñ ile benüm aramda hīç münāsebet ḳalmadı. Ben melāmet ehli (9) oldum. Siz selāmet ehli olduñuz. Cümle yārān u iḫvāndan kesilmedi. Anlar da bildiler ki esīr-i şāh-ı (10) ʿaşḳ olmış. İçlerinden biri yanına varup rıfḳ ile bunca zamāndan berü senüñle yārānuz. (11) Bizden sırruñu niye ṣaḳlarsın? Söyleseñ derdiñi ne idügin bilevüz ve eger bir kimseye ʿāşıḳ olduñ ise (12) ve kime ʿaşıḳ olduñ ise derdüñe bir dermān arasavüz olmaz mı didiler. Bu ādem daḫı cevābında (13) bu iki beyti ki ʿArabī beytler idi oḳudı. Ḥāṣıl-ı maʿnāları daḫı bu idi.

Beyt:

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Ṣorma derdümden ey ṭabīb

Degilin hīç ben daḫı āgāh

Bu ḳadar bilürin hemān ancak

Görelüm göñle gām gelür her gāh

Bundan ṣoñra ḫalḳdan ʿuzlet iḫtiyār idüp ḫalvet kūşesine (16) geçdi. Dünyādan bi'l-külliye taʿalluḳı kesdi ve mecāzī ʿaşḳı ḫaḳīḳīye mübeddel oldı. Baġdād'uñ ʿubbād (17) u cühhādı zümresinden oldı. **Ḥikāyet:** Üstād Ebū'l-Ḳāṣım Ḳuşeyrī rahmetu'llāhi ʿaleyh (18) kendüsi taṣnīf itdi ki risālede getürür. ʿIṣmaʿī eydür. Vaḳtlerden bir vaḳtde sefer eṣnāsında (19) benī ʿAẕre ḳabīlesine ḳondum. Ol ḳabīlenüñ ehli ekṣer ʿaşıḳlar idi ve riḳḳat-i ḳalb ve ṣafvet-i ḫātır ile (20) ve luṭf-ı ṭabʿ ile ārāste ṭāʾife idi. Ḳonduġum evde bir zībā-ı ṭalʿat ḳız gördüm. Cemāli ḥüsninde mihr ile (21) müsābaḳa daʿvasın iderdi. Ḳonup devem raḥtı indürdügümden ṣoñra bir pāre diñlendüm. Andan (22) ṣoñra ḳalḳup ḳabīle içini seyrāne vardum ṭolanuyordum. Bir hilālden żaʿīf ve ḥilālden naḥīf (23) ḫaddi zaʿferān ile ve ḳadd ü ḳāmeti ḥizrān bir yigit bir iskemle üzerine oturmış. Bir çömlegi sac (24) ayaḳ üzerine ḳomış. Germ germ altına āteş ider ve nerm nerm kendü kendüsine sūz ile terennüm ider. (25) Ne dir diyü ḳulaḳ urup işidicek ḳabīleden bir cemāʿat ṭururlar idi. Anlardan bir yigit (26) kimdür diyüp ṣordum ve bunuñ hāli nedür didüm. Anlar daḫı cevāb virdiler ki bu bir ʿaşıḳ (27) yigitdür. Sen ḳonduġuñ evdeki ḳızı sever. Birbirlerine ḳarābetleri daḫı vardur. İki ḳarındaş (28) ʿıyālleridür ve bir ḳabīle

içinde iki tamām on senedür ki birbirlerine görinmediler didiler. Ben daḫı (29) gene ol ḳonduġum eve döndüm. Hemān varup ḳızı öñüme çaġırdum. Civānuñ ḥālin görüp (30) işitdügüm üzre aña taḳrīr itdüm. Gerçik didükleri gibidür. Ol dil-i rīş benüm ḫᵛīşümdür (31) ve ol ġam-zāde benüm ʿammi-zādemdür didi. Ben daḫı didüm ki senüñ bu ḳadar ki ʿArab ḳatında mihmān ʿazīzdür. (32) ʿArab ḥürmet itdügi gibi mihmāna kimse ḥürmet itmez. Ḥāliyā sizüñ mihmānuñuzın sizden dilerin ki (33) bugün cemālüñi ol ʿāşıḳ-ı ṣādıḳuña göster. Ḳonuḳ ḫātırı içün anı viṣālüñ ḫᵛānı ile ḳonuḳla

[670b] (1) didüm. Ḳız daḫı baña cevāb eyledi ki böyle itmek anuñ ḥāline münāsib degüldür didi. Daḫı ḳızuñ (2) bu cevābını ṣavuşdurmaḳ ola diyü iḥtimāl virüp didüm ki eger duḫter eğer ḳıyāmet giriftār (3) lıġından ḳorḳuñ var ise ʿaşkuñ giriftārlarını gözden bırakma. Ey ʿAẕre ḳabīlesinüñ (4) ʿAẕrā'sı bu ʿöẕrligi ko da ol ʿāşıḳ-ı bī-çārenüñ yanına var. On yıldan berü iştīyāḳ (5) āteşine yanar imiş. Ruḥūndan niḳābı götür. Yüzüñ görmekle yüregine ṣu sepilsün. Bir miḳdār (6) āteşi sönsün. Ḳız daḫı cevāb virdi ki benüm aña şefḳat [ü] merḥametüm senden artuḳdur. Ammā ben (7) bilürin ki bu didügüñ aña ḫayr degüldür. Beni görmek aña ẕarar ider ḳorḳarum didi. Çün ibrām (8) itdüñ. Beni maʿẕūr ṭutmazsın. Gel imdi sen gene anuñ yanına var otur. Sen anda iken ben daḫı (9) varayın. Daḫı temāşāya bak ki ne olur görelüm didi. Ben de vardum ol civān ʿaşıḳınuñ yanına (10) oturup ḥāẕır ol ki şimdi maʿşūḳuñ şimdi saña cemālinden niḳābın açar ve yüzin gösterür (11) didüm. Biz bu sözde iken ḳız ıraḳdan belürdi. Uzun ḳaftān geymiş idi ki eteklerini yirde (12) süriyürek teẕerv ki ḥırāmān gelür idi. Eteklerinden çıḳan tozı civān gördügi (13) gibi bī-iḫtiyār kendüyi çölmek ḳaynaduġı āteş içine atdı ve bir naʿra urup ocaḳ (14) içinde zīr u zeber oldı. Ben ḳalḳup anı āteş içinden çıḳarınca gevdesi bir niçe yirde āteşe (15) yandı. Ben de yatup gene eve vardum ḳız da dönüp eve gelmiş. Beni göricek baña ʿitāb (16) itdi. Bugün ol bī-çāreye irişen rence sen sebeb olduñ diyüp **İnnehū lā yaṭīku ġubāren** (17) **min āṯāri ẕeylinā fe-keyfe yaṭīku liḳā'inā**. Yaʿnī bizüm etegimüzden çıḳan tozı görmege (18) ṭāḳat getürme nice bizüm yüzümüzi görmege niçe ṭāḳat getürebilürdi ve dirler ki benī ʿAẕre ḳabīlesinden (19) birine ṣordılar ki nedendür ki sizüñ ḳabīleñüzden ʿāşıḳ olan ölür didiler. **Le-inne fī ḳulūbinā** (20) **ḫiffeten ve fī nisā'inā ʿiffeten**. Anuñ'çün ki bizüm erlerimüzüñ ḳulūbında ḫiffet vardur ve ʿavretlerimüzüñ aḥvālinde (21) ʿiffet vardur. ʿĀşıḳlarına maʿşūḳlarına maʿşūḳları şikār olmazlar. Ol sebebden ekṣer şiddet-i ʿaşḳlarından (22) bir maraża mübtelā olur da fevt olurlar. Ben bugün ḳabīlemüzden ṭaşra çıḳdum. Tamām yitmiş

yigit (23) ḳodım gitdüm ki cümlesi ʿaşḳdan zār ü ḫaste ve naḥīf u nizār şikeste olup yaturlar idi. (24) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür Mecnūn bir vaḳte furṣat bulup tenhāca Leylā ile buluşdı (25) ve muṣāḥabete başladı. Leylā aña didi ki bunca zamāndan birüñe ʿaşḳum daʿvāsın idersin. Baña ne (26) tuḥfeñ var görelüm didi. Mecnūn senüñ ʿaşḳuñ sebebden ḳabīlenüñ melāmetleri benüm ʿaḳlum (27) ḫazīnelerini yaġmaladı ve senüñ ʿaşḳuñ münkirleri benüm ḥürmetümi ḥürmetsüzlige tebdīl itdiler. Nem (28) ḳaldı ve ḳarārluġum var ki şimdi ḫāk-i pāyuña niṣār itmege lāyıḳ ola didi ki Leylā çoḳ sözi (29) ḳo. Şimdi benüm öñümde iller elüñden güç ile alduḳları nesneyi mi ḥisāb idersin? Ḥālā (30) ḥāżır neñ var getür didi. Mecnūn'uñ daḫı bir ignecigi var idi. Anı daḫı çıḳarup Leylā'ya virdi. (31) Şu dünyā ʿāleminde hīç igneden ġayrı bir nesneye mālik degülüm. Bunı daḫı senüñ cüst u cūyuñda ṣaḥrālar (32) geşt iderken ayacuġuma batan dikenleri çıḳarmaḳ içün ṣaḳlar idüm didi. Leylā daḫı ʿitāb (33) idüp eyle mi başuñda benüm sevdā-yı ʿaşḳum ola da benüm yolumda ayaġuña batan dikeni gevdeñ içinde

[671a] (1) yirleşmedin çıkarasın. Revā mıdur didi. Bu nice sevdā-yı ʿaşḳdur? ʿAşḳ muḥaḳḳıḳları ḥaḳḳında (2) bu taḳdīrce saña ne menzil ḳalur? Gül aġacın görmez misin ki yazın gül dīdārına irürin diyü bütün (3) ḳış diken ḳahrın çeker. Bahār irdügi gibi ġonca altından aña gül ʿarż-ı cemāl ider didi. (4) **Beyt**:

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün]

Olan ʿāşıḳ kem olmamak gerektür gül ağacından

Ki bir ān vaṣl içün ḫāruñ çeker bir yıl cefāsın

Ḥikāyet: Getürmişlerdür ki çün Emīrü'l-Müʾminīn ʿÖmer ve ʿAlī raḍiyā'llāhu anhā (6) Üveys-i Ḳaranī ḳudretu'llāh ḥażretlerini ziyārete vardılar. Aralarında geçen mā-cerā meşhurdur. (7) Eṣnā-yı mukālemede anlara ben sizi imtiḥān itmek isterin. Ḥażret-i Muḥammed ṣalla'llāhu teʿālā ʿanhümā (8) sever miydüñüz didi. Anlar da belī severdük diyü buyurdılar. Ol daḫı aġzuñuz açuñuz dişlerüñüz göreyin (9) didi. Anlar daḫı açup gösterdiler. Üveys ḥażretleri eger sizler ḥażret-i Muḥammed'üñ ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyh (10) ve sellem ḥażretlerinüñ muḥabbetde dürüst olsañuz aġzuñuzda dişlerüñüz dürüst olmaz idi. Ḥaẓret-i (11) Muḥammed'üñ ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellemüñ mübārek dişlerini çıḳarduḳları gün ben daḫı dişümi aña muvāfaḳat (12) bunda çıḳardum ki dostluġuñ ser-māyesi aña muvāfaḳatdur didi. Ḥażret-i ʿÖmer ile Ḥażret-i ʿAlī (13)

raḍiya’llāhu ʿanhümā andan bu sözi işidicek aġlaşdılar. Kendülerine biz yıllarca Resūlu’llāh ḫıdmetinde (14) olup kendüleriyle dāʾimā muṣāḥabet üzerine iken şimdi anuñ dostluġı edebin ve yüzin görmedük bir kimesneye (15) döndük muḥabbet ne şekl olur ögrenmek gerek imiş didiler. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki māl-dār ḫˇācenüñ (16) oglı bir cāriyeye ʿāşıḳ oldı. Anı bir ziyāde bahā ile ṣatun aldılar ve evlerine getürdiler. (17) Cāriye arḳasın kendüye ve yüzin dīvāra virüp oturdı. Hīç civān ile söz söylemez idi. (18) Her nice ki luṭf u mülāyemet gösterdi. Cāriye aña meyl itmedi ve anun ile ḫuşūnetin kesmedi. Āḫir bir dostına (19) bu sırrı açdı. Anuñ ile ḥālini meşveret itdi. Ol da dost daḫı buña naṣīḥat itdi ki bir niçe gün (20) aña yimek içmek virme żarūrī olsun söyler didi. Ol yigit daḫı ol dostuñ telḳīni ile bir zamān (21) andan ṭaʿāmın ve ṣuyın kesdi. Cāriye żarūrī ḳalḳup efendi hīç sevdügine bu senüñ (22) itdügini ider mi didi. Civān çün maʿşūḳasını rām buldı ve ṣayd-ı vaḥşīyi dāmda gördi. Aña ne (23) istersin diyü ṣordı. Cāriye daḫı ṭaʿām getür yiyeyin didi. Bir ḥelvā bişürmek bilür imiş. Ḳatlan (24) saña bir ḥelvā bişürivireyin diyüp tīz ḳalḳdı. Ḥelvā esbābın görüp ocaġa ṭencere ḳodı. Ḥelvā bişürmege (25) başladı. Cāriye daḫı yanında oturup ṭatlu ṭatlu muṣāḥabet u mukāleme ider idi. Kendüyi aç ḳodugı (26) içün ʿitāb-ı āmīz kelimāt sözler söylerdi. Civān anuñ kelimātı ʿizzetinden kendüyi unutup ḥelvāyı (27) bişirüyorurken kepçe yirin ṭencereye ṣoḳup balı ve yaġı barmaḳlarıyla ḳarışdurıyorurdı. Cāriye dir cānum (28) efendüm ne’yleyorursın didi. Civān gördi ḥelvāyı ḳarışdurdıġı kepçe degül kendü barmaḳları imiş. Beşi ile (29) āteşde bişmiş kendinüñ ḫayrı yoḳ. Bu ḳıṣṣa ʿaḳl u naḳldan dūr degüldür. Nite-kim Ḳurʾān’da Zelīḫā ḳıṣṣasın (30) mezkûrdur. Bütün ʿavretleri anı melāmet itdüklerinde Ḥażret-i Yūsuf’uñ ʿaleyhi’s-selāmuñ cemāl-i dil-fürūz [u] cān- (31) sūzın göricek alma ṣoyup bıçaġ ile ellerin ol ḫuṣūṣda naṣṣ-ı Ḳurʾān daḫı vāḳıʿa oldu. (32) **Ve ḳaṭṭaʿne eydiyehunne**[125] diyü buyurdı. **Ḥikāyet:** Şeyḫ Ebū Bekr- Şiblī’nüñ ḳarındaşı oġlı eydür. Ben bir vaḳtde (33) muʿallim-ḫāneye varur gelürdüm. Anda bir balaḳ-zāde oḳurdı ve bir başmaḳçı oġlı oḳurdı. Ol başmaḳçı

[671b] (1) oġlı beg-zāde yi severdi. Bir vech ile āşıḳ-ı āvāresi idi ki bir gün bir laḫza anuñ cemali seyrinsüz ṣabr u ḳararı (2) yoġ idi. Bütün gün aña ḫıdmet ider ve yolına cān virür idi. Bir gün beg-zādenüñ müteʿallıḳātından (3) bir kimesne muʿallim-ḫāneye gelüp başmaḳçı oġlını anuñ ḫıdmetinde oturur gördi. muʿallime lāyıḳ degüldür ki beg-zādenüñ (4) öñinde başmaḳçı oġlı otura anuñ ile muvāneset ide. Anuñ ḥūyın ḳapar.

[125]Şaşkınlıkla ellerini ksdiler (Yûsuf 31).

Dūn-ḥimmet olur didi. Muʿallim daḫı (5) öñine başmaḳçı oġlı mektebden ṭaşra eyledi. Artuḳ bunda gelme didi. Derd-mend ʿāşıḳ cevr-i raḳīb (6) ile derd-i didār oldı ve ḥużūr-ı dildārdan sürildi. Bī-çāre iki gün derd-i ḥicr ile pister-i ḥelāke (7) düşdi. Āḫir beg-zāde ḫaber gönderüp göñlüm sizüñ ile derd-mend-i ʿāşıḳdur bunda ḳarār (8) itmez. Ḫālüm ṣorarsañuz bıçaḳ üstüḫ̌āna irişdi. Eger bir zerre vü şemme degüldür. Mümkin ise bī-çāre (9) üzerine şefḳat naẓarı ile baḳuñuz didi. Beg-zāde daḫı aña bir kimesne götürdi. Laṭīf ile çün göñüllerüñ (10) ile sende n'eyler? Bunda gönderesin didi. Ḫattā daʿvānuñ taḥḳīḳüñ göre. Bī-çāreye (11) iletin. Kimesneye bi'llāh bir pāre ḳapuda oturduḳdan ṣoñra ev içine gir. Ev ıssı ṭabaḳ ile örtülmiş. (12) Bir ṭabaḳ göresin anı alup beg-zādeye ilet. Öñinde ḳo. Ben saña gelemezin diyüp ev içine (13) gitdi. Vardı ev içinde öñine bir ṭabaḳ ḳoyup oturdı. Ḳız bıçaġın çıḳarup kendü (14) ḳarnını yardı. ʿAcele ile yüregin kesüp ṭaşra çıkardı. Ser-pūşını ḳoyup daḫı yıḳılup (15) maʿşūḳınuñ yolına cān teslīm eyledi. Bir sāʿat añladdukdan ṣoñra ol kimesne ḳapudan içerü (16) girdi. Ḳışşayı görüp ḫayrān oldı. Ser-pūşı ile ṭabaġı getürüp beg-zādenüñ öñine iletdi (17) ve mā-cerāyı ḥikāyet eyledi. Beg-zāde daḫı acıyup aña gönderdügi ḫabere pīşmān oldı. **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Ey kerāmāt-ı ʿaşḳa münkir olan

Ḳosañ inkârı eylesen izʿān

Az keramet degül durur bu kim

Kişiye ölmeği ider āsān

Ḥikāyet: Ḫulefā-yı ʿAbbāsiyye'nüñ tārīḫlerinde mesṭūrdur ki Meʾmūn Ḫalīfe'nüñ (20) Mesrūr Ḫādim'inden ki muḳarrebān-ı ḥażretindendür. Şöyle rivāyet olınur ki dirdi. Ol vaḳt ki (21) Emīrü'l-Müʾminīn Rūm ġazāsına ʿazm itdi. Yanında ṭurup cevşenin ṭutardum ki geymek isterdi. (22) Nā-gāh ḥaremi içinde sevgülü cāriyelerinden bir cāriye sürʿat ile çıkageldi. Yā emīrü'l-müʾminīn ḳanda (23) gidersin didi ve ḳangı memālige ḥırāmān olursın diyüp taḥassür ideyor. Ḫalīfe daḫı Rūm'a ġazāya (24) gideyorum didi. Cāriye derūn-ı dilden bir ṣovuḳ āh çeküp dirig̈ beni helāk itmek istersin. (25) Evvel benüm mātem ile andan ṣoñra gidüñüz diyüp yüzi üzerine gözi yaşı barān gibi revān

eyledi. (26) Emīrü'l-Müʾminīn bundan riḳḳat gelüp kendü daḫı ağladı. Ey Mesrūr şu cāriyenüñ aḥvālini (27) oñat gözle. Eger seferüm küllī maṣlaḥat olmamış olaydı döner idüm didi. Emīrü'l-Müʾminīn (28) vedāʿ idüp gitdükden ṣoñra cāriye anuñ firāḳına ṭāḳat getüremeyüp ṣāḥib-ferrāş oldı. (29) Gitdükçe bedenine żaʿaf [u] hizāl geldi. Nāgāh burada emīrü'l-müʾminīn ḫalīfe Rūm'da Efrīdūn çeşmesi (30) yanında vefāt itdügi ḫaberi irişdügi gibi cāriye bir nefesde cān virüp cānsuz (31) öldi ve cānānsuz oldı. **Ḥikāyet:** Muḥammed bin İsḥaḳ taṣnīf itdi ki Kitāb-ı Maġāzī'de (32) getürür. Bir vaḳtde Resūlu'llāh ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem serāyāsından bir leşker kāfir ḳabīle (33) lerinden bir ḳabīleyi urdılar. Erlerini ḳırdılar ve ʿavretlerini esīr itdiler. Erlerini ḳatl

[672a] (1) iderken içlerinden bir żaʿīf u naḥīf yigit müslümānlardan bir cemāʿate yalvardı. Beni (2) esīr itdigüñüz ʿavretler öñine iletüñ. Anlara vedāʿ ideyin baʿde ḳatl idüñüz didi. Anlar (3) daḫı iletdiler. ʿAvretlerüñ içinden bir ʿavreti çağırup **Eslimī yā cüyeş ḳable nifāẕi'l-ʿiş** (4) didi ve hemen anlar öldürmezden ol düşüp öldi. Meger çaġurdıġı severdi. Bu söyledügi (5) söz içlerinde ḍarb-ı mesel oldı. Sen saġ ol işde ben gitdüm diyecek yirde istiʿmāl (6) iderler. Bunı aña didi ve cān virdi. **Ḥikāyet:** Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābını (7) Pārsī lisāndan cemʿ iden Muḥammed bin ʿAvfī eydür. Yaḳın zamānda Belḫ'e bir yigit taḥṣīl-i ʿilme (8) geldi. Şeb ü rūz iştiġāl-i ʿilm ider idi. Az zamān içinde çoḳ fevāʾid-ı ʿulūm taḥṣīlin (9) eyledi. İtifāḳ bir gün bir bāzārcınuñ evi öñinden geçeyorurdı. Meger bir ḳız evüñ penceresinden (10) başın ṭaşra çıḳarup baḳayorurdı. Anuñ leṭāfet-i rūy-ı ḫırmen-i māha āteş urdı ve reşāḳat-i (11) ḳaddi serv-i sehīyi ḥüsn atından indürdi. Civān anı görince dört yanından başına ʿaşḳ (12) sevdāları segirtdi. Evvel nażarda ḳıza ʿāşıḳ olup göñül dāmenin hevāya aldurdı. Cām-ı (13) muḥabbeti birle mest-i evkār fikr-i viṣāl-i yār ile efkār oldı. Ḫʷāb u ḥużūrından kesildi. (14) Taḥṣīl-i ʿulūmı bıraḳdı. Muttaṣıl ḳızuñ ḥüsni kitābın muṭāleʿa ider idi. Giderek derd-i ʿaşḳ cānına muḥkem (15) kār itdi. Ayaḳ üzerine ḥarekete mecāli ḳalmayup ṣāḥib-ferrāş oldı. Üstādı (16) aña eṭibbā gönderdi ki nabż u ḳārūresin görüp marażın teşḫīṣ ide ve ʿilācına daḫı meşġūl olalar. (17) Varup gördiler. Delāʾil ile maʿlūm idündiler. ʿAşḳ-ı marażına mübtelādur. Yārüñ viṣāli (18) şerbetinden ġayrı marażına ʿilāc yoḳdur. Pes yārānından birḳaç kimesneleri aña gönderdiler ki (19) ḥālinden ṣoralar. Ne gülüñ ʿandelibi ve ne şemʿüñ pervānesidür bileler. Anlar daḫı aña varup (20) sırr-ı derūnından ḫaber ṣordılar. Bī-tekellüf keşf-i rāz idüp āḫir sırr-ı ʿaşḳı ṣaḳlamaḳ ile (21) olmaz. Āḫir ol kendüyi āşikār idüp ʿilaca ḳābil iken mübtelā oldıġuñ derdi (22) ṭabībden ṣaḳlayınca

ṣoñı müşkīl olur didiler. Niçenüñ derd ü belā ile andan maʿşūḳasınuñ (23) ḫaberin alup üstādına iletdiler. İttifāḳ ḳızuñ atası üstādınuñ şākirdlerinden çıḳdı. (24) Tīz yanına çaġırdup aña eytdi. Sen bilürsin ki şerʿüme muḫālif nesneyi biz iḳdām itmezüz. Ḥāliyā bir (25) ehl-i ʿilm civān senüñ ḳızuñ sebebi ile helāk olup gideyorur diyüp ḳıṣṣayı aña ḥikāyet (26) itdi. Ṣavāb görürseñ ḳızuñı anuñ yanına varsun ḫāṭırın ṣorsun. Ola ki bu bunuñla (27) ṣıḥḥat bula. Ṭabībler marażına bu ʿilācı ṣalıvirdiler. Ṣevāba girdiler. Ḳızuñ atası n'ola diyüp (28) üstāduñ öñinde ḫıdmet itdi ve ḳalḳup evine vardı. Ḳızuñ atasına ḳıṣṣayı söyledi (29) ve aña emr itdi ki ḳızı ṭonadup ʿavretlerden bir cemʿ ile alalar gideler. Varup civān yatduġı (30) yirde ḳız anuñ ḫāṭırı ṣora. ʿAvret daḫı erinüñ didügi gibi itdi. Yolda giderken ḳıza (31) ögretdiler ki ol bīmār-ı ʿaşıḳına olan yigidi ʿiyādet iderken mülāyemet ide. Ḫuşūnet yüzin (32) göstermeye. Āḫir ki varup civānuñ yatduġı yirde yanına oturdılar. Ḳıza taʿlīm itdükleri üzerine (33) başı ucına gelüp civāna temelluḳa başlayup kendüden daḫı aña taʿalluḳ iẓhārı ile ḥalüñ nedür?

[672b] (1) Şimdiye dek başıña gelen vāḳıʿadan bizi n'içün āgāh itmedüñ ki derdüñüñ devāsın ide idük. Babamdan (2) ḫod eger istemiş olsañ beni saña virür idi. Şimden ṣoñra ben senüñ işde ḫıdmetüñe (3) geldüm. Babam da beni saña virdiler didi. Ol gün aḫşām degin ḳız aña ḫıdmet itdi. Ṣuyını (4) ve ġıdāsını kendü elüyle virdi. Aḫşām olıcaḳ civāndan icāzet isteyüp didi ki eger cāʾiz (5) görürseñ bu gice eve varayın yarın seḥerī gene ḫıdmetüñe geleyin didi. Civān gözlerinden (6) ıssı göz yaşı döküp sīneden bir ṣovuḳ āh çekdi ve Pārsī bir rubāʿī oḳıdı ki maʿnāsı bu idi. **Rubāʿī:**

[Feʿilātü/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Gice oldı gider olduñ artuḳ

Baña gelmezsin ey gül-i ḫandān

Bilürin saña baġlu idi cā

Olur ol daḫı sen gidince revān

Didügi gibi çün ḳız aña vedāʿ idüp evlerine (9) gitdi. Civān ardınca ancaḳ bir iki nefes virüp baʿde Ḥaḳḳ teʿālānuñ raḥmetine vāṣıl oldı. (10) Vefātı ḫaberi Belḫ şehrinüñ içine düşicek aña acımaduḳ kimesne ḳalmadı. Ancaḳ çoḳ zaḥmet (11) çekmiş idi ve ʿaşḳı āvāzı şehr içinde şöhret ṭutmış idi. Nā-murād gitdügine maḥzūn oldılar (12) ve laṭīfu'l-

ṭabʿ ʿāşıḳlardan tamām biñ yigit mātem ṭoñlarını geyüp cenāzesi ile gitdiler. **Ḥikāyet:** (13) Ḥükemā-yı ʿArabdan birisinden suʾāl itdiler ki bize ʿaşḳ esrārından ḫaber vir didiler. (14) **El-ʿışḳu ṭāyirün lā yelteḳıṭu illā ḥabbete'l-ḳalbi.** ʿAşḳ bir ḳuşdur. Ḳalb dānesinden bir ġayrı dāne (15) yutmaz göñül sevādından ġayrı yirde yürilmez didi ve ʿArab dilinden ʿaşḳuñ iştiḳāḳı aṣl (16) lafıẓdan ʿaşeḳadandur aṣlında ʿaşeḳa ise bir aṣl otdur ki (17) aġaca dolaşur ḳurıtmayınca ḳomaz. Güzellik ʿaşḳı daḫı marażdur ki aña her kim mübtelā olursa (18) żaʿīf ü nizār u naḫīf-i zār olur. Āḫir hicrān buhrānı içinde vaṣl-ı yāra ki dermān irişmese anı (19) helāk pisterine düşürmeyince olmaz. Nite-ki baʿżınuñ ḥikāyātı ẕikr olındı va'llāhü aʿlem [126](23) Çün maʿlūm u muḳarrer u mefhūm ve muḥarrerdür ki ʿaraż-ı ʿaşḳ maraz-ı ḳadīm ve belā-yı ʿaẓīm ve ʿanā-yı elīmdür. (24) Pes imdi bābda ḥaḳḳ muʿāvin olup bu faẓl ile muḳārin olan ṭāʾifenüñ ḥikāyetlerinden baʿżı (25) ḥikāyet īrād eyledük ki inşaʾa'llāh teʿālā feraḥ u neşāṭ u sürūr u inbisāṭ ḥaṣıl ola. (26) **Ḥikāyet:** Ebū'l-Ḥasan Meymūn-ı Efṭas ki Müttaḳī Bi'llāh ḫalīfenüñ vezīri idi eydür ki bir vaḳtde bir sāzende (27) cāriyeye ʿāşıḳ idüm ve sulṭān-ı ʿaşḳı tamām bedenüm mülkine ḥakim olmış idi. Dimaġumdan ḫayāli çıḳmaz (28) viṣāli ārzūsı göñlümden gitmez idi. Aṣlda cāriye bir ʿavretüñ idi. Niçe kerre anı andan ṣatun almaḳ (29) istedüm. Bahāsına üç bin filoriden aşaġa inmedi. Bundan eksük bahāya virmeyüp ʿinād ider (30) idi. B en daḫı bu bahāyı çoḳınsadum. Her nesneden tīz ṭoyar bir melül-i tabʿ ādemin. Nā-gāh bu ḳadar (31) bahāya alam daḫı viṣālinden birḳaç gün temettuʿ itdükden ṣoñra uṣanam daḫı gene ṣatmalu olam. Bu bahāya da (32) kimse ile böyle itmek ne lazım? ʿAvret ṣatmayıyorın isem her bār varup sāzını diñleyorurum. (33) Cāʾiz ki ʿavretden giderek daḫı eksüge alam diyü ṭamaʿa düşüp kendü kendüm ile bu mülāḥaẓayı

[673a] (1) diyüp münāẓara iderdüm. İttifāḳ bir gün Emīrü'l-Müʾminīn Muḳtedir içün sāzende cāriyeler ḥācet olmış. (2) Esīrciler Baġdād içinde cüst u cū idüp her ne ḳadar cāriyeler ki sāzende ola. Cemʿ eylemişler. (3) Çün ol cāriye ḥüsn ü melāḥatde ve muġanniyelikde bī-naẓīr-i ʿalem idi. Sāʾir cāriyeler (4) ile anı da bile emīrü'l-müʾminīn ḥużūrına iletmişler. Cümlesini ṣatun almış. Yarındası gene ʿādetüm (5) üzerine ʿavretüñ evine vardum ki cemāl-i yāri görem āyīne-i ḳalbümüñ ġubārı açıla. Gördüm anda yoḳdur. (6) Cihān gözüme ṭār oldı. Güyā ḳıyāmet ḳopdı. Viṣāl-i ḳadrini firāḳ-ı zecrine düşmeyince bilmedüm. (7) Tīz iġvā ile eve döndüm. Başuma endīşe mūrları çöḳdi. Fikr-

[126]21. ve 22. Satırlar nüshaya yazılmamış.

i ṭavīlin düşdüm. Dört yanumı (8) deryā-yı ḫayret aldı. Gözüme uyḳu ḥarām ve her ne yisem telḫ u fām oldı. Aḥvālüm muḫtel ve āmālüm (9) mühmel ḳaldı ve ʿaḳlum tār [u] mār oldı ve fikrüm intişār buldı. Şu mertebe perīşān -ı ḥāl oldum ki (10) cümle meṣāliḥümi ḳoyup gice ve gündüz aġlardum ve derd-i firāḳ ile iñlerdüm. Ol vaḳt emīrü'l-müʾminīne (11) oġlı Muttaḳī'nüñ ve vālidesi tīmārları kātibi idüm. Anlaruñ aʿmāl ü eşġāli üzerine menṣūb (12) idüm. İkisinüñ daḫı meṣāliḥi itmāmında saʿy-ı belīġ gösterürdüm. Ḫıdmetümden tamām ḫoşnūdlar idiler. (13) Ol ḫıdmetlerde daḫı ihmāl ider oldum. Aʿmāl-i aḥvāli iḫtilāle vardı. Ḥattā beni getürdüp bir maṣlaḥat (14) ışmarlasalar ḫayrānluġumdan ne dirler bilmez idüm. Muttaḳī bir gün buña senüñ taġayyür ü tebeddül-i aḥvāliñe sebeb ne (15) ola diyü bana ʿitāb eyledi. Ben daḫı aḥvāl-i perīşān aña söyleyüp tamām derdümi iẓhār (16) eyledüm. Bī-iḫtiyār kendü de ağladı. Andan ṣoñra istimdād eyledüm ki babaları emīrü'l-müʾminīnden (17) dilek ideler. Cāriyeyi almayup gene issiye virdiler. Ḥattā ki ben ṣatun alam. Bunı vālide (18) lerinden iltimās itdiler ve vālideleri emīrü'l-müʾminīn vālidesine daḫı (19) söylemişler ki oġulları ki Muḳtedir'e söyleye ki cāriyenüñ beʿyini iḳāle ideler. Ben ṣatun alam. Muttaḳī'nüñ (20) vālidesi daḫı ʿbu söz ol ḫerīfden ʿaceb degüldür ʿāṣıḳ olmış başına sevdā ġalebe eylemiş. Ammā (21) senden ʿacebdür ki bu söz emīrü'l-müʾminīne nice söylenür? Bu cāriyeyi fülān kişi sever imiş. Gel (22) bunı aña vir dimege mecāl mi vardur dimişler. Ben bunı işitdüm. Anlar ṭarafından nevmīd olıcaḳ. Āḫir (23) ṭarīḳa yapuşup emāṯil u aʿyān-ı nāsdan şunlar ki erbāb-ı ḥācātdur. Ḥażret-i ḫilāfet-penāhdan (24) anlar vesīlesiyle murādlarına irerlerdi. İmdi varup taẓarruʿa başladum. Anlardan bu ḫuṣūṣda istiʿānet (25) u istimdād eyledüm. Kimisi baña teraḥḥum itdi. Kimisi daḫı melāmet eyledi ve kimi de naṣiḥat virür idi ve kimi de (26) ḳorḳudur idi. Kimisi masḫaraluġa alurdı. Ben ise hīç birinüñ de sözin diñlemez idüm (27) ve bu cüst u cūdan vazgelmez idüm. Āḫir cümle varup geldügüm ṣāḥib-i devletlerden munḳaṭı olup (28) ḫalḳuñ naẓarından bu cihetden ḫaḳīr u maḳhūr oldum. Efkār-ı ʿaşḳ ile aḥvālüm muḫtel olup (29) ve āh u emīn ile mizācum ʿalīl olup ḥattā bu iḫtilāl-i ʿaḳl u fikrüm içün şöyle işitdüm ki (30) Muttaḳī Bi'llāh'uñ atası da yirüme ġayrı kātib görüñ işin tamām olmış. Meṣāliḥüm ve aʿmālümüz (31) muʿaṭṭal ḳaldı dimişler. Bir gice kendü kendüme endīşe itdüm. Eger manṣıbumdan maʿzūl olursam (32) faḳīr olurın. Faḳrlıḳ ile ʿaşḳ niçe olur diyü bütün gice bu İġvā da çekdüm. Ṣabāḥ olduġı (33) gibi Muttaḳī Bi'llāh'uñ ḳapusına vardum. Maṣlaḥatların görmege bir mübāşeret itdüm. Muttaḳī Bi'llāh beni

[673b] (1) göricek sevindi. Hā şöyle sen de kendüñi bir pāre tedārük ide. ʿAḳluñı başuña divşür. Senüñ yirüñe (2) bir āḫir kimesne görsevüz heyhāt ki ḫarācumuz ögrene rıżāmuza göre ḫıdmet ide diyü buyurdı. (3) İmdi emrleri birle gene dīvāna varup gelmege başladum maṣlaḥatların görür oldum. Meger ol āvāre (4) lügüm zamānlarda aṣlā şarāb içmemiş idüm. Dimāġum ḫuşk u yābis olmış idi. Bir gün ḫıdmet-kāruma (5) ışmarlamış idüm. Ben dīvāndan gelinceye dek şarāb meclisi ārāste ide ve muṣāḥiblerimüz cemʿ eyleye. Dīvāndan geldügüm (6) gibi gördüm cümle esbābı müheyyā eylemiş. Yārān ile oturup aḳdāḥ-ı rāhı gerdişe getürdük. (7) Aramuzda nuḳl-ı meclisümüz eşʿār-ı āb-dār ve esmār u ḥikāyāt u aḫbār idi. Yārānum sāzende istediler. Cāʾiz ki (8) silsele-i ʿaşḳumı tekrārdan taḥrīk ide. Gene cününum efʿālini elüme alam diyü ḳorḳdum. Tedārik (9) itmedük didüm. Anlar daḫı vazgeçdiler. Sādece meclis ile iktifā eylediler. Kindü vaḳtine (10) degin benüm ile oturup yidiler içdiler. Keyfiyyet-i şarāb anlara teʾsīr itdi. Sebük-rūḥ u girān- (11) ser olup yanumdan ṭaġıldılar. Ben tenhā ḳalup ḥayāl-i yār ḳarşusında ṭolı ḳadeḥler nūş (12) itmege başladum. Aña degin ki gicenüñ bir baḫşı gitdi. Nā-gāh gördüm ḳapum ḫalḳasın çalarlar (13) ve berk berk ḳapum ḫalḳasını çıñışdururlar ve ḫaylī kimseler geldiler. Ne ki bu diyü ḫayrete vardum. (14) Oġlanlarum ḳapuya segirdişüp gene geldiler. Emīrü'l-müʾminīn ḥādımları geldiler. Bilmezüz ki (15) ne ḥāldür didiler. Ben daḫı şöyle gümān itdüm ki baña siyāset emr olındı. Cān vehmi ile diledüm ki (16) firār idem. Ben ḳalḳınca gördüm ḫādımlar içerü geldiler. Ardlarınca niçe cāriyeler var yanuma getür (17) diler. İçlerinde nā-gāh gördüm benüm maʿşūḳum olan cānānum ve bülbül gibi ḫandānumdur. Anı gördügüm (18) gibi yā Rabb bu düşüm midür yoḫsa ḥayālüm mi diyü bī-hūş oldum. Çün bir zamāndan ṣoñra ʿaḳlum (19) başuma geldi. Ḫādımlaruñ reʾisi olan aġa emīrü'l-müʾminīñ senüñ ḫātıruñ ṣorar ve cāriyeye (20) ʿāşıḳ olduġuñı semʿ-i şerīfüme irişdürdiler. Ḫāliñe raḥm eyleyüp anı cümle nefāʾis-i emvāli ile (21) saña baġışladum diyü buyurdı didi. Gelen cāriyeler ile maʿşūḳamı baña teslīm eylediler (22) ve niçe ḳaṭar ḳaṭırlar ile yüklenmiş libāslardan ve ḳumaşlardan niçe nefāʾis-i esbāb ile memlū (23) ṣanduḳları ve ḥarīrleri ve daḫı nerm ferrāşlar ile ṭolı münʿarişler daḫı getürüp ḳodılar. Cümlesini baña teslīm (24) itdükden ṣoñra vedā idüp gitdiler. Ben yār ile tenhā ḳalıcaḳ eline ayaġına düşdüm. Elin elüme (25) alup anı meclise ḳurduġumuz yire iletdüm. Ālāt-ı şarāb u kebāb göricek baña ʿiḳāb idüp (26) ey bī-vefā nedür bu ki benden ṭoyduñ ve şarāb meclisine oturduñ didüm. Ben daḫı yemīn itdüm ki (27) ol zamāndan berü ki felek baña senüñ

müfāreḳatüñ cāmın ṣunmış idi. Elüme cām-ı şarāb almamış (28) idüm. Meger ancaḳ bugün ki şu ḥāl ile bī-muṭrib u bī-muġannī bu sāde meclisi ḳurup yārānum ile oturup (29) elem-i firāḳuñı bir pāre defʿ içün birḳaç ḳadeḥ nūş eyledüm. Ammā benüm cānum baña ḫaber vir ki tamām ḳapusı (30) iken başuma bu devlet neden ḳondı? Ne düşdi ki seni baña gönderdiler? Bunca miḥnetden ṣoñra (31) iḥsāna irişdüm. Benüm ḫaḳḳumda emīrü'l-müʾminīnden bu iḥsāna sebeb-i ẓāhiri ne oldı didüm. Cāriye (32) eydür. Ol günden berü ki beni emīrü'l-müʾminīn ṣatun almış idi. Anuñ ḫıdmetine varmamış idüm. Yaʿnī (33) ḥużūrına iletmemişler idi. Ḥarem içinde olurdum. Meger ḫalīfenüñ atası senüñ baña ʿaşḳuñ olduġın

[674a] (1) işitmiş. Muttaṣıl benüm ile laṭīfe yüzinden seni anardı. Beni saña gönderdiler ben daḫı seni añduḳça (2) aġlardum. İçerüden añlardum ki baña yolıñı raḥm ide diyü bu sāʿat ki beni saña [beni] gönderdiler. Emīrü'l- (3) müʾminīn ṣubḥda oturmış imiş. Ḥaremde olan sāzende cāriyeleri istemiş. Ḥużūrına iletdiler. (4) Ben de bile vardum. Ḥażret-i ḫātun da meclisde idi. Ḥażret-i emīrü'l-müʾminīn baña yüz ṭutup eger (5) fülān ṣavtı eyüce bilürseñ görelüm bir faṣl idüp sazuñı depredüp ırla didi. Ben ḫıdmet (6) idüp ḳopuzum elüme alup ol hevānuñ düzenin virdüm. Bu eṣnāda senüñ ḫayālüñ öñüme düşdi (7) viṣālüñ günlerini añdum. Her ne ḳadar ki ḳaṣd itdüm kendüm yiñemedüm. Bī-iḫtīyār gözümden yaş revān (8) oldı. Yüzüm rengi ve gözüm yaşı ġammazlıḳ idüp ḫażret-i emīrü'l-müʾminīn sırrumı fāş itdi. Baña ne (9) aġlarsın didi. Emīrü'l-müʾminīnden çün bu suʾāli işidüp ḫayrete vardum hīç ne cevāb virecegüm (10) bilmedüm. Ḥażret-i ḫātūn ve cāriyeler gülişdiler. Ḫalīfe vālidesine yüz ṭutup neye gülişdüñüz didi. (11) And virdi. Cāriyeyi incitmeyeceğüñi ḳasem ile diyeyin didi. Ḫalīfe daḫı ḳasem itdi. Ḫātūn daḫı (12) işitdügi üzerine senüñle benüm aḥvālümi mufaṣṣal u meşrūḥ söyledi. Ḫalīfe baḳup bu didükleri (13) gibi midür didi. Ben gene ṭınmadum di söyle eger gerçek söylerseñ ki eger bu aġladıġuñ meymūn oġlına (14) muḥabbetüñden ise seni aña hibe ideyin. Ben daḫı başumla eyledür didüm. Ancaḳ bir kerre ḫalīfe daḫı (15) vālidesine yüz ṭutup eger ben cāriyelerümden birisini ḳullarumdan birine virsem ne olacaḳdur didi. (16) İki bī-çāre ʿāṣıḳı derd ü firāḳda görmegi lāyıḳ görmezin didi. Bu kerre ḫalīfe ḫādımları (17) çaġırup bu cāriyeyi cümle ḫażret-i ḫātūn eytdi. Ben niçe kerre sizden dilek ideyin didüm. Bu keremi (18) itmege ḫalīfe öñürütdi. Ṣevābda sebḳat itdüñüz daḫı bī-naẓīr oldı. Buyurdı bu kerre ḫalīfe ḫādımları (19) çaġırup bu cāriyeyi cümle baña virilen esbāb ile meymūn oġlına iletüñ ve bunuñla rüzgārını ḫoş (20) luḳ ile

geçürsün diyü buyurdı. Ben daḫı yir öpüp döndüm. Bańa gülişen cāriyelerüñ her birisini (21) tehniyye itmege başlayup el-ḥamdü li'llāh teʿālā murāda irişdüñüz didiler didi. Ben daḫı cāriyeden ḥikāyeti (22) işidicek anuñla ḥüsn-i muʿāşerete başladum. Şeb-i hicrān nihāyetin bulup rūz-ı viṣāl-i bī-rūza (23) irişdüm. Müddet-i medīd ḫoşluḳ ile rüzgār geçürüp ʿömr bāġı içinde bir zamān gülüp oynaraḳ (24) ʿāḳıbet rüzgār anı merg elüyle benden cüdā ḳıldı ve raḫt-ı ʿömrümi bī-berk ḳodı. **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Her viṣālüñ ṣoñı çü hicrāndur

Ṣanma her viṣāl bir āndur

Ḥikāyet: Dirler ki bir vaḳtde (26) Baġdād'da bir yigit var idi. Ṣūreti ve sīreti ḫoş bir civān idi. Babasından aña vāfir (27) mīrāṯ değdi. İttifāḳ bir sāzende cāriyeye ʿāşıḳ oldı. Bahāsına her ne didilerse virdi. (28) Efendisinden anı ṣatun aldı. Bir ḫaylī zamān anuñla viṣāl taḫtası üzerinde muʿāşeret (29) nerdin oynadı. Bu oyunda elinde ne ḳadar mālı var ise ütdürdi. Müflis-i bī-māl u faḳīr-i (30) bed-ḫāl oldı. El ṭarluġından cihān gözine yār dehānında teng görindi. Āḫir cāriye aña (31) eytdi. Efendi ġınā zamānında kendü māluñı telef itdüñ ṣoñını añlamaduñ. Ḥāliyā ḳuvvet-i yevmīñden (32) ʿāciz ḳalduñ. Ḳuvvet [ü] ṭāḳatüñ de ḳalmadı. Yoḳluḳ bār-girān altında ḳāmetüñ ṭāḳ oldı. (33) Gel bir çāre fikr eyle ki anuñla aʿdāya gülünç olmayasın. Ölmeyecek deñlü dirlige ḳādir olayuz

[674b] (1) didi. Meger civān ḥadd-i ẕātında bir laṭīfü'l-tabʿ sāza ve söze ve ʿayş-ı nūşa maʾil kimesne idi. (2) Bu cihetden de her ḳanda bir üstād sāzende işitse anı evine getürür ḳonuḳlar idi ve perde (3) altında sāzını diñletedür idi ve kendü öñinde aña taʿlīm aldurur idi. Kendü de ʿilm-i (4) mūsiḳīde tamām mahāret taḥṣīl itmiş idi. Cāriyeden bu sözi işidicek aña ġayret geldi. (5) Bir ḳadīmi dostı var idi. Anı çaġırup anuñla civān müşāvere eyledi. Niçe añlarsın benüm şimdilik (6) tedbīrüm nedür? Vech-i maʿāşum nereden arayam. Ṣanʿatum yoġ ki işleyem. Anuñ ile maʿāşum emrin göreyüm. Māl (7) u menāl ise elden çıḳdı. Bańa ne naṣīḥat idersin? Ol daḫı pes bundan ġayrı çāre (8) yoġ ki ʿilm-i musiḳīde bunca mahāretüñ var. Kendüñi sāzında üslūbına ḳoyup ve sāzendelik (9) ile meşhūr ḳıl. Cāriye ki kibār meclisine varurken muḥabbetlerine ḥāżır olunuz. Elbette cāriye ile (10) sāzendelik ücretinden nesne düşer. Anuñla geçinüñ ve hem daḫı hemīşe ʿayş u ṭarab üzerine (11) oluñuz didi. Civān çün bu

sözi işitdi bu didügüñden ise baña ölüm yig mertebedür (12) didi ve hīç sözine muḳayyed olmadı. Nā-çār bir zamān gene eski fuḳāra üzerine ḳaldılar. (13) Bir gün cāriye aña eytdi. Benüm cānumdan ʿazīzüm efendi eger ṣavāb görürseñ saña bir tedbīr göstereyin. (14) Eger-çi baña ḥaḳīḳatde mevt gibidür. Ammā saña acıduġumdan cānuma ḳıyarın. Tek sen hemān refāhiyyetde (15) ol didi. Civān ol tedbīr nedür ola ki didügi cāriye eytdi. Gel beni bāzāra ḳo ve ṣat. Aḳçem (16) ile esbāb-ı maʿaşuñı düzlet. Tek bu miḥnetden ḳurtul. Bir pāre niʿmete düşeyin. Elbette beni bir ġanī (17) kimesne alur. Civān andan bu sözi işidicek. Żarūreti ḥadden geçmişdi. Bu sözi (18) maʿḳūl görüp derd ile anı bāzāra iletdi. Ṣoñra Baṣra şehrinden bir Hāşimī Baġdād'a seyrāna (19) gelmiş idi. Ġanī kimesne idi. Sāzende cāriye isterdi. Aña gösterdiler beğendi. Biñ beş yüz altuna (20) cāriyeyi aña virdiler. Ṣatun aldı. Biñ beş yüz altını aldı. Cāriyeyi aña teslīm eyledi. (21) Ammā bu beyʿ ü şirādan ṣoñra civān cāriyeyi ṣatduġına ve cāriye daḫı kendüñi ṣatdurduġına ikisi (22) daḫı pīşmān oldılar idi. Vuṣlat günüñ leẕẕeti firāḳ zehri telḫ itmeyince doymadılar. İkisi (23) daḫı iki yañadan birbirlerinden ayru düşdüklerine āh ideḳaldılar. Civān iḫtiyārsuz altunı (24) götürüp ol Hāşimī civānuñ ardınca vardı. Öñinde hezār āh u feryād idüp beyʿi gene döndermege (25) saʿy itdi ve cāriye anuñ āh u feryādın işidüp yüzin ve gözin yırtdı. Niçe nālişler eyledi. Ḳābil olup (26) anlara raḥm itmedi. İtdügi beyʿi bozmadı. Bī-çāre civān altunı alup döndi. Göñlinden eger şimdi eve (27) varsam cāriyeyi evde görmezsem muḳarrerdür ki dīvāne olurın. Bir miḳdār şunda bunda ṭolanayum ṭoġrı (28) eve varmayayum diyü bu fikr eyledi. Kendüsi eydür. Ġāyet-i ḫayretümden şehr içinde ṭolanıraḳ bir mescid içine (29) vardum oturdum. Vāfir aġladum biraz oturduḳdan ṣoñra uyḳum geldi. Kīse ile altunı başum altına (30) alup uyumaġa yatdum. Daḫı uyḳuya tamām varmadın uyḳum arasında bir cünbüş ve bir ḫareket oldı. Uyandum (31) gördüm bir herīf başum altından kīsesiyle altunı almış ḳaçar. Ḳalḳdum ki ardınca segirdem. Meger beni bir ip ile (32) ayaġumdan baġlamış imiş. Ben ayaġumı bendin ḫalāṣ idince segirtdi uzadı gözümden nā-bedīd (33) oldı. Ġam üzerine ġam-ı ġuṣṣa üzerine ġuṣṣa mübtelāsı oldum. Tekrār gözüm yaşı revān oldı. Kāh

[675a] (1) firāḳ-ı yār ile aġlardum ve kāh derd-i dīnār içün aġlardum. Hīç nice idecegüm ne vaḳtde gidecegüm bilmez idüm. Niçe (2) efkār-ı beyḥān müstaġraḳ oldum. Ḥāṣılı diri olmaḳdan kendüme mevti aḥsen gördüm. Hemān ʿazīmeti (3) Dicle kenārına eyledüm. Geldüm rivām birle gözlerümi baġladum. İmdi ʿaşḳ menāzilinden biri daḫı budur (4)

diyüp kendümi gönderdüm. Dicle ırmaġına atdum. Ġarḳ olmaġa ḳarīb iken orada gemiciler var idi. Ṣuya (5) ġaflet ile düşdi. Ṣanmışlar gelüp beni ṣu içinden çıkardılar. Her biri ḥālüm ṣordılar. Ben daḫı hīç (6) ṣaḳlamayup anlara da derdümi tamām şerḥ idüp söyledüm. Baʿżısı beni esirgedi. Baʿżısı beni tesfīh (7) itdi. Bilen söyledi bilmeyen söyledi. İçlerinde rüzgâr-dīde bir pīr var idi. Beni bir kūşeye çeküp (8) müşfiḳāne naṣīḥate başladı. Oġul dinārın gitmiş. Dil-dāruñ gitmiş. Şimdiki ḥālde cānum da mı gitsün (9) dirsen bilmez misin ki bir kimesne ḳaṣd ile kendüni helāk itse dūzaḫ ġazābına giriftār olur. Bu işden (10) elüñ çek. Baʿde Ḥaḳḳ teʿālānuñ faẓlına ümīdüñi müstaḥkem eyle ve muḳarrer bil ki uykunuñ seheri vardur ve şeb-i (11) miḥnetüñ elbette seḥeri vardur. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Ümīdüñ ḳalmadıysa olma nevmīd

Ġam-ı devrānda ḳalmaz kimse cāvid

Baña pīrüñ pend ü naṣīḥatı ile ḳanāʿat geldi. Ḳalḳup eve geldüm. Ev başuma zindān görindi. Vaḥşetinden yaḳın (13) oldı ki dīvāne olam oturımadum. Bir ḳadīmī dostum var idi. Ḳalḳup anuñ evine vardum. Aḥvālümi bir bir şerḥ eyledüm. (14) Çıḳarup baña elli aḳçe virdi. Eger-çi bu bir şeyʾ-i ḳalīldür ve ḫarc-ı ḥaḳīrdür. Bunı ḳabūl eyle. Benden bilürseñ (15) çıḳ şehrden git. Ġurbet iḫtiyār eyle. Bu mertebeden saña bunda ṭurmaḳ ḥüzn üzerine ḥüzn (16) arturur. El-ḥamdü li'llāh teʿālā merd-i yiğitsin. Varup bir ṭarafdan bir maṣlaḥat ucını ṭut. Begler ḫıdmetine ilticā (17) idüp kitābetlerin it. Sāʾir maṣlaḥatların gör. Elbette şöyle ḳalmazsın. Şāyed Ḥaḳḳ teʿālā bu şiddetden (18) ṣoñra ferec diyü ġam ardından ṣoñra feraḥ müyesser ide. Geçenleri görmedüge dönesin. Virdügi aḳçeyi (19) andan alup sözini maʿḳūl görüp terk-i diyar niyyetini Dicle kenārına geldüm. Gördüm ṭurmayup bir gemi (20) yüklenüyorur. İçine ṣanduḳlar vesāʾir eşyā u esbāb maʿḳūlesi çekerler. Vāfir māl u menāl ḳoydılar. (21) Gemicilerden birinüñ yanına varup rāsṭ gitmek isterin. ʿAcabā gemüñüze alsañuz olmaz mı didüm. (22) Olur ammā bu esbāb ile müyesser degüldür. Meger bizüm libāsumuz geyinsen daḫı seni de gemici ṣanalar. (23) Zīrā bu gemiyi Baṣra'dan bir Hāşimī civān ṭutdı ki müteʿalliḳātı ile hemān kendüsi gire ġayrı kimse girmeye. (24) Ammā sen gemiciler libāsına girecek seni daḫı bizden ṣanup bu ṭarīḳ ile gemiye girseñ alup (25) gitsevüz

olur didi. Hemān bir Hāşimī civān adın işidicek ve bu esbāb tecemmülüni göricek (26) benden cāriye alan civān olmaḳ iḫtimāli virdüm. Yüregüm oynadı. Tīz gemiciye çıḳarup bir miḳdār (27) aḳçe virdüm. Baña gemiciler libāsı virdi. Geydüm gemi içine gemiciler arasına ḳarışup oturdum. (28) Bir sāʿatden gördüm iki [cariyeler] ile benüm cāriyem gemiye ṭoġrı gelürler. Iraḳdan gözüm aña ṭoḳanıcaḳ. (29) Ḫudā-yı teʿālāya çoḳ şükr eyledüm. Bu ḳadar olıcaḳ ümīddür ki yārüñ yüzin görmek daḫı müyesser (30) ola didüm. Perde-i ġaybī altından hezār ümīde göñül baġladum. Az zamāndan gördüm. Hāşimī civān (31) daḫı bir ata süvār olmış çıkageldi. Öñünce vāfir ḫıdmet-kārları var idi. Gelüp gemiye (32) girdiler. Gemiciler gemiyi ṣaldılar. Revān [oldı] geminüñ bir ṭarafına ṣaldılar. Civānuñ işcileri ṭaʿām (33) ḥāżır itmişler imiş. Öñine getürdiler. Cāriyeler yidi. Bāḳī taʿāmı ḫıdmet-kārlara ve gemicilere

[675b] (1) gönderdiler. Benüm ise gözüm göñlüm cariyede ve ḳulaġum daḫı ol ṭarafda ki ne söylenür diñlerdüm. (2) Civān cāriyeye ʿiḳāb idüp aġlamak ve iñlemek niçeye değin? Daḫı vaḳt olmadı mı ki sāzuñ diñleyevüz (3) rūḥumuz raḫat ola. Dünyāda yārinden ayrılan hemān sen değilsin. Cām-ı telḫ-fām-ı firāḳı çoḳ (4) içmişlerdür. Gene acısına ṣabr itmişlerdür didi ve çoḳ ilḥāḥ u ibrām itdi. Cāriye de ḳopuzın (5) eline alup bir meclis sāzını depretdi ve iki ʿArabī beytler ırlaġama āġāz itdi ve Türkīce ol beytlerüñ (6) maʿnāları böyle idi. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Giceden tā ki yār ayrıldı benden

Ṣanasın gitdi cān ayrıldı tenden

Ṣabāḥ oldı ne göñlüm var ne yārüm

Kime yanam odum ey yār senden

Bu beytleri oḳuduḳdan ṣoñra ol (8) ḳadar aġladı ki sāzı çalmaġa mecāli ḳalmadı. Ḥāżırlaruñ ʿayşını telḫ eyledi. Ben bu ḥālde bī-hūş (9) yaturdum. ʿAḳlum başumdan gitmişdi. Gemicilerüñ kimisi yüzüme ṣu serper kimi ḳulaġuma ezān oḳurdı. Baʿde (10) zamān ḳalḳdum diñledüm cāriyeye melāmet idüp sāzuñı depret diñleyelüm dirlerdi. Bu

kerre bir daḫı ḳopuza āheng (11) itdi. Bu kerre daḫı iki beytleri oḳudı ki Türkīce bu maʿnāda idi. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Geçüp kūyından uġradum seher-geh

Sarāy yanına yāri arayı

Alam dirdüm nişānın gördüm āḫir

İçinde yār yoḳ turur sarāyı

Ammā bunları oḳuduġı böyle bir āh-ı serd çekdi ki gözleri yaşı ruḫṣārı (14) üzerine evtār-ı çeng gibi yol yol yürüdi. İmdi ben daḫı bu ḥālde bir naʿrā urup yıḳılmışum. (15) Gemiciler öldi şanup bu divaneyi de nereden bulduk? Başumuza belā oldı yā imdi hemān bir kūye irişdigümüz (16) gibi bunı kenāra çıḳaralum diyü ittifāḳ itdiler. Yatduġum yirden işitdüm ben böyle didüklerin (17) nā-gāh gene yārdan ıraḳ olam diyü bu ḫaber de yüregüme bir taġ oldı. Göñlümden böyle itdügüme (18) pīşmān olup bu vażʿıdan ne olur bir ṭarīḳ itmege gerek ki cāriye benüm gemide oldıġum ile fikrler eyledüm bu ḥāl (19) üzerine gitdük tā ki Medāʾin şehrine irişdiler gemiyi Dicle kenārına baġladılar geminüñ içinde olanlar (20) cümle kenāra çıḳup ṣaḥralar içine temāşayā ve seyre çıḳdılar cāriyeleri daḫı ṭaşra çıḳardılar anlara (21) bir kūşede ṣaḥrā kūşelüge meşgūl oldılar gemicilerüñ baʿżısı istirāḥat-ı beden içün ṣuya (22) girdiler cümlesi seyre gitdiler geminüñ içinde benden ġayrı kimesne ḳalmadı. Hemān ḳalḳup cāriyelerüñ (23) oturdığı yük üzerinden kimse görmeden cāriyenüñ ḳopuzını aldum. Düzenin bir āḫir yüzden düzdüm. (24) Perdelerini degişdürdüm. Ben bir ḳopuz düzeni bilürdüm ki cāriye ḳopuzda ol düzeni benden ġayrı (25) kimse virmedügini bilür idi. Ḳopuzın ol düzene ḳoydum ve ḳopuzı yirine ḳoyup gene gelüp oturduġum yirde (26) oturdum. Çün aḫşām olup heb ṭaşra gidenler gene gemi içine gelüp yirlü yirinde oturdılar. (27) Bir laṭīf ay aydıñı gicesi ki māh-ṭābuñ ʿaksi ṣuya urup āyīne içinden āteş seyr itdirür (28) idi. Ṣu yüzinüñ ʿaksī encüm-i tābān ile āsumānuñ ṣaḥnına dönmiş idi. Üzerinden luṭf ile (29) esen nesīm nesmesi ile kürāḫte sīm külçesi gibi ṭurur idi. Çün Hāşimī ile meclisinde olan (30) cāriye bunuñ gibi gicede bir latīf gicedür. Żiyāde gündüz ḥasret çekdürmez.

Bir miḳdār aġlamaġa (31) ve iñlemege ḳosañ. Bizi bir sāʿat sāzuñ āvāzesiyle müşerref eyleseñ didiler. Cāriye de ḳopuzuñı (32) eline aldı. Kim evvel zaḥmeyi urdı defʿaten naʿra urup Ḫudā ḥaḳḳı ḳopuza düzenin efendüm (33) virmiş. Ol bu gemide bizümle bile ancaḳ diyüp feraḫından gene aġlamaġa başladı. Civān-ı Hāşimī

[676a] (1) ne ağlarsın? Kāşki gemide olsa bārī aġlamañ kesilür didi. Bir pāre sāzuñ diñler idük. (2) Ammā gemide yād kimse yoḳdur didüginden ṣoñra gemicileri çaġurdı. Hīç gemide yād kimse var mıdur didi. Anlar da ḳorḳularından inkār idüp bu ḳadar didiler. Ben daḫı ḳorḳumdan söz kesilüp de (4) duymayam ḳalam diyü tīz işde ben vardum ki istedügüñüz kimesne benüm didüm. Ol Hāşimī daḫı bu ne ḥāldür ki (5) sende müşāhide olınur didi. Evvelinden āḫirine degin aña aḥvālüm şerḥ itdüm. ʿAşḳ elinden sīnemüñ (6) şerḥalarını ve cigerümde olan ḳarḥaları aña añlatdum. Kendüsi de ve ḥāżır olanlar da hep [bana] merḥamet (7) itdiler ve aġlaşdılar. Cāriyenüñ daḫı bir pāre aġladuġını işidürdüm. Çoḳ ġuṣṣam ḳıṣṣasını (8) ol Hāşimī civān tamām maʿlūm idindi. And içdi ki ol günden berü ki ben bu cāriyeyi senden (9) aldum. Girye vü nālesinden hīç yanına varmadum ve aña el uzatmadum ve sāzın diñlemekden daḫı (10) temettuʿ itmedüm. Ben bir ġanī [vü] māl-dār kimesneyüm. Baġdād'a seyr ü temāşā içün ve sāz u söz diñlemek içün (11) gelmiş idüm. Ḫalīfeye bulışup inʿāmını alduḳdan ṣoñra Başrā'ya döner oldum. Sāzende cāriyelerüm çoḳ. (12) Hele Baġdād'dan daḫı bir sāzende cāriye alup gitmiş olayın. Varsun anlar arasında ṭura kāh-be- (13) kāh sāzını diñlerüz diyü mülāḥaẓa itdüm. İttifāḳ bu naṣīb oldı aldum. Çün ḥāliyā birbirüñüze (14) muḥabbetini ve bu mertebe-i taʿalluḳını anladum. Ben kimesnenüñ ḫāṭırın incitmek istemezin. Belki dilerin ki şikeste- (15) ḥāṭır olanlaruñ ḥāṭırların ele alam. Bī-çāreler ḥaḳḳında elümden gelen iḥsānı eyleyem. Ḫudā-yı (16) teʿālā şāhid olsun ki Başra'ya varduġum gibi bu cāriyeyi āzād ideyin ve kendi ḳızum gibi esbāb (17) u cihāz ideyin çıḳarup saña vireyin. Min baʿd hīç bunuñ içün endişelenme. Ammā be-şarṭ-ı (18) ān ki kāh-be-kāh cāriyeyi istedügüm vaḳt senüñle gele ve baña sāzını diñledesin. Sözsüz (19) böylece olsun didi. Ben daḫı ol Hāşimī civānuñ eline ve ayaġına düşdüm. Aña duʿā vü ṣenā (20) eyledüm. Şarṭ eyledigüñüz başum üstine olsun didüm. Beni helāk elinden ḫalāṣ eyleyen (21) kimesneden nice menʿ ideyüm didüm. İmdi ol cāriye gene kendü cāriyendür ve ben ʿabd-i (22) iḥsānuñın didüm. Tīz ḳulına emr itdi. Benüm üzerümden olan libāsumı degişdürdiler. Gemiciden aldıġum (23) ʿārīyetī libāsumı çıḳarup yirine yeni cāmeler geydürdiler. Gelüp elin öpdüm ve ḳarşusında (24) nedīmler maḳāmında oturdum. Pāk u

pākīze ṭaʿāmlar getürdiler yidüm ve kendüsi şarāb (25) içmege meşġūl oldı. Ben cāriyeye didüm. Laṭīf perdelerden sāzına dil-nüvāzlar depredi. Bülend-i (26) hevālardan ırlamaġa āġāz itdi. Cümle gemide olanlar ḥaẕẕ idüp şevḳ ile yaḳalar çāk itdiler. (27) Geçen ġamlar unıdıldı. Şād göñüller ābād oldı. Bu üslūb üzere ol gice ṣabāḥa dek (28) içerler ve gemiyi sürüp giderler idi. Tā ki Zehr-i Maʿḳal didükleri yire irişdük. Cümle gemide olanlar mest-i (29) lā-yaʿḳıl gemiyi kenāra bağladılar. Yatup uyudılar. İttifāḳ ben ḳażā-yı ḥācet içün (30) gemiden ṭaşra çıḳdum. Ol iġvādan fāriġ olduḳdan ṣoñra ben daḫı ṣu kenārında bir pāre yatup uyumaḳ (31) istedüm. Yatmış oldum. Beni muḥkem uyḳu almış orada yatup ḳalmışın. Gice olmaġın beni yoḳlamadın (32) gemiciler gemiyi sürüp gitmişler. Ben ṭaşrada ḳalmışın. Uyandum gördüm güneş ṭoġmış ne gemi (33) var ve ne yoldaşlar var. Gene miḥnete düşdüm. Yā Rabb bu şimdiye degin gördüklerüm düş miydi yoḫsa

[676b] (1) ʿālem-i endīşede ḳurı ḥayāl miydi diyü başladum ol gün āḫir olınca degin orada ve ser-gerdān (2) ḳaldum. Hele gördüm aḫşāma yaḳın Baṣra'ya gider bir zevraḳ uğradı. İçinde kimselere çaġırup (3) yalvardum. Zevraḳı kenāra getürdiler bindüm. Anlar ile Baṣra'ya geldüm. Gördüm bir ġalebeliḳ enbūh şehrdür. (4) Ādem deryāsına beñzer içine ṭaldum. Ġaribin ne işüm var ne yoldaşum var ne āşinām var ne kūşeye (5) gidecegüm ve ne yirde ḳonacaġum bilmezin. Kīsem ise ḥarçlıḳdan ḥālī yüregüm ḥüzn ile mālī. Bütün gün (6) şehr için müteḫayyirāne ṭolandum. Ola ki bir āşinā elüme gire diyü ḫalḳ arasında gezer dururdum. Bir (7) Baġdādlu kimesne gördüm ki bir vaḳtde anuñla āşinā olmış idüḳ. Diledüm ki andan bir miḳdār ḫarçlıḳ (8) isteyem gene yüzüm döymedi. Utandum ardınca gitdüm. Vardı bir eve girdi. Hele evini bildüm. Diledüm ki (9) aña bir kāġıd yazam ve iletüp evinde eline ṣunam. Bir baḳḳāl dükkānına girdüm. Andan devāt ve ḳalem (10) ve bir pāre kāġıd isteyüp aña ṣunmaġa bir ruḳʿa yazdum. Baḳḳāl benüm ḥālümi görüp kendi benüm ḥālümi (11) ṣordı. Ben daḫı devletden zillete ve rāḥatdan miḥnete düşmiş bir kişiyüm didüm. Bu şehre ġarīb (12) geldüm. Esbāb-ı maʿāşumda döner. Nihāyet mertebede żarūretüm vardur. Bu defʿa yazdum aña aḥvāl-i (13) żarūretümi bildürdüm. Baḳḳal eydür. Eger baña ḫıdmet iderseñ dükkānumda olan mālları defter idüp (14) baña ḥesāb idivirseñ saña ʿulūfe taʿyīn ideyin. Egnüñ başuñ yimek içmek daḫı ḫarcını (15) görivireyin. Ben de buna rıżā oldum. Yazduġum kāġıdı yırtdum. Bir ay baḳḳāla ḫıdmeti itdüm. Evvel (16) olan ḫıdmet-kārları çoḳ mālın żāyiʿ iderler imiş. Ben żabṭ idivirdüm. Benüm bir aylıḳ (17) muḥasebemi gördi. Ḥāṣılı

ḫıdmet-kārları żabt itdükden artuḳ ḫarc u maṣrafı (18) ol ḫıdmet-kārlarından eksük bulındı. Benden ziyāde ḫoşnūd oldı. Baña muḥkem riʿāyet (19) eyledi. Ben daḫı andan ḫoşnūd oldum. İstiḳāmet ile aña tamām bir yıl ḫıdmet itdüm. Baña tamām (20) iʿtimād itdi. Evde bir ḳızı var imiş. Diledügi anı nikāḥ ile baña vire. Ben isem miḥnet-i rüzgār (21) ile cigerüm ḫūn olmış idüm. Her çend ki Baṣra içinde arardum. Yārdan nām u nişān a-peydā idi. (22) Muttaṣıl şeb u rūzum sūz ile geçer idi. Żarūrī baḳḳāla rıżā virüp nikâh-ı şerʿī ile ḳızın aldum. (23) Bunuñ üzerine bir müddet geçdi. Ammā kemā-kān [cāriyenüñ] muḥabbeti āteşi içümden yanar idi. Ola ki ol āteşi (24) ṣöndüriverem diyü göz yaşı döker idüm. Ḳābil olup söyündürimedüm. Hemīşe şeb [ü] rūzum ġam u ġuṣṣa (25) ile geçerdi. Çün bu ḥāl üzerine iki sāl geçdi. İttifāḳ bir gün gördüm şehrüñ ḫalḳı (26) gürūh gürūh şehr ḳapularına öte giderler idi. Bu ne ḥāldür diyü birinden ṣordum. Bugün kāfir küfridür. (27) ʿĪd-i Naṣārī didükleri gündür. Şehr içinde ne ḳadar ẓürefā vü ehl-i ṭarab var ise Übülle'ye seyre (28) giderler didiler. Ben daḫı diledüm ki ḫalḳ ile anda temāşā gidem. Bu ümīd ile cemʿiyyet arasında Hāşimī'nüñ (29) müteʿalliḳātından bir kimesne görem didüm. Eyle olsa Baṣra şehrinden ḳadīm Dicle kenārında bir şehr idi ki (30) be-ġāyet āb u hevāsı ḫoş bād-ı murg-zārı dil-keş şehr idi ki naẓırı yoḫ idi. Aşmeʿadan menḳūldur ki (31) üç yir vardur. Cennet-i teşebbüh evvel ġavta-yi Dimeşḳ'dür. İkinci nehr-i Telḫ'dür. Üçinci nehr iledür didi. (32) Ben daḫı baḳḳāla danışdum icāzet virdi ol yire lāzım olan ṭaʿāmdan ve ġayrıdan tedāriküm (33) gördüm ve yanumca bir oḫlan ḳoşmış idi gelüp biz daḫı oḫlan ile bir gemiye girüp iller ile

[677a] (1) kimesnenüñ teferrüc u seyr ü temāşāya nihāyet yoḫ idi. Gemi gemiye söylerdi. Her bir kimesnenüñ içi ḫalḳ ile mā-lā-māl (2) idi. Ben göñlümdeki ümīd ile gemiler içindeki ḫalḳı gözleyü gözleyü gene zāʾid nā-gāh gemiler arasında (3) Hāşimī civānuñ gemisini gördüm gider idi. Kendüsi ḥıdmet-kārları ile içinde oturur idi. Meclisinde niçe (4) ḫoş-āvāz muṭribler ve çapük-dest sāzendeler ve ḫoş-elḥāl güyendeler var idi. Anları gördigüm gibi (5) yār nişānın alup sevindügümden bī-hūş olayazdum. Cemīʿan geçen renc ü miḥnetleri unutdum. Ġam (6) u elem leşkerini ṭaġıtdum. Bindügüm gemiyi anlardan yaña çekdürdüm. Yanlarına varduġum gibi beni (7) görince tekbīr itdiler ve umūr itdiler. Beni gemisine aldılar. Ḥālümi ṣordı. Ben de evvelden āḫirine (8) dek şerḥ itdüm. Anlar daḫı didiler ki ol gice ki sen gemiden ṭaşra çıkmışsın. Ṣabāḥa yaḳın (9) gemi gider oldı. Her ne ḳadar seni araduḳ bulımaduḳ gemiciler eytdi. Ol ġāyet mest idi. (10) Lā-yaʿḳıl idi ṣuya düşmişdür ve helāk olmışdur

didiler. Cāriye bu sözi işidicek (11) ḳaftānları yırtdı ve yüzin gözin ṭırmaladı ve ṣaçın yoldı. Ol ḳadar zārīlik itdi ki (12) ḥāline murġ u māhī ağladı. Biz de seni efendüñe virmege vaʿde itmiş idük bilürsin. Ammā niçe idelüm. (13) Rüzgār vaʿdeye muḥālefet itdi didük. Baña eytdi. İmdi beni Baṣra içinde bir ev içine ḳoñ (14) bir pāre azıḳ virüñ. Öñümde bir ṣūfre ḳuruñ. Şeb [ü] rūz aña girüp çıḳayın. Yolıña bu eṣnāda (15) rūḥumuñ murġı ten ḳafesinden ḫurūc idüp uça idi. Bir maḳbere ḳafesine gire idi. (16) Biz daḫı didügi gibi itdük. İki senedür ki ḳaralar girüp ol ev içinde oturup saña mātem (17) ṭutar. Leyl ü nehār zār zār aġlayup inler. Eger-çi ṣabr u ḳarārum ḳalmadı. Ammā cāna cebr idüp (18) ol gün anlar ile oldum. Hemān ki döndükleri gibi beni olduḳları eve iletdiler. İçerü girdigüm (19) gibi nā-gāh beni görüp bir naʿra urup düşdi. Ḥāżır olanlar oldı diyü gümān itdiler. Bir zamān (20) dan ṣoñra ʿaḳlı başına gelüp baña ṣarmaşdı ve didi ey cān tenden çıḳmışduñ senden (21) ḳaṭʿ ümīd itmiş idüm. Bu gördügüm ʿacabā ḫˇāb [u] ḥayāl midür yoḫsa? Ḥasret mi oldı ki maḳberde iken (22) cānlar gevdelerümüze girdi. Ben daḫı anı ḳoçdum. Vāfir aġladum. Orada iki ḥasret birbirimüze (23) ḳavuşduḳ. Ḳıṣṣa-ı firāḳ āḫir oldı. Ol Hāşimī yigit vaʿdesine vefā idüp orada anı (24) mālından āzād idüp ve cümle esbāblarıyla müheyyā idüp ve bize bir ev baġışladı ve benüm (25) ile böyle şarṭ itmekle ki benüm yanumda olup perde ardından sāzını diñlemek üzerine nikâh-ı şerʿī (26) idüp cāriye baña teslīm idüp baġışladuġı ḫāneye aldum gitdüm. Niçe seneden berü çekdügüm ālām-ı (27) firāḳ ol bir ān içinde hep zāʾil oldı. Görmedige döndüm. Yarındası baḳḳāl ḳızı daḫı maḥālüm (28) ṭaleb idüp babasın vekīl idüp daʿvāya ḳalḳmış gördüm ben daḫı rıżām ile nikāḥı virüp (29) ṭalāḳ virdüm Giderek civan-ı Hāşimī ḫıdmetinde ḳāʾim olup el-iḥsān-ı (30) ʿabīd el-iḥsān-ı mażmūn üzerine bende-i fermān biri oldum. Giderek ḥālüm daḫı ḫoş oldı. (31) Māl u metāl ṣāḥibi oldum ve ʿömrümi refāhiyet ile geçürdüm. Ḥaḳḳ teʿālānuñ ʿavni ile bunca şiddet (32) u zaḥmetden ṣoñra bunuñ gibi rāḥata düşdük. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Baṣra'nuñ (33) münʿim u māl-dār kimesnelerinden bir kimesne kiçirekden bir cāriye aldı. Aña tertībinde niçe zaḥmetler

[677b] (1) çekdi. Hezār renc ü belā ile ıṣlāḥa getürdi. Ol rüzgārdan ḥüsn ile bī-hemtā ḳopdı. (2) Ḫˇāce ekṣer anuñ yolına ḫarc anuñ ʿaşḳı sevdāsıyla āvere olmış idi. Kār u kesbden (3) ḳaldı. Ṭurmayup ḥāżırından ḫarc ider idi. Māl ki ṣu gibi aḳar nesnedür. Ardından cereyān (4) itmese tīz dükenür. Ḫˇāce ḫarcından bedel nesne girmez olıcaḳ boşaldı. Dār-ı vasīʿ dünyāyı gözine (5) çeşm-i mūr gibi teng ü dār oldı. Cāriye

efendisinüñ ḥālin böyle göricek aña raḥm idüp (6) çün niʿmetden ṣoñra miḥnet düşüp böyle bed-ḫāl oldun. Ṣavāb budur ki ṣatasın behām ile (7) esbābuñ düzesin ve faḳr-ı felāket elinden yaḳañı alıkoyasın. Bī-çāre ziyāde mużṭarib (8) olmış idi. Cāriyeden bu sözi işidicek żarūrī anı ṣatmaḳ içün esīrcilere virdi. (9) ʿÖmer bin ʿAbdu'llāh ki Baṣra begi idi ve kef-i cūdı ile daʿvā-yı müsādāt kerīm idi. Cāriyeyi (10) esīrcide görüp beğendi. Ṣāhibin getürüñ diyü buyurdı. Ḫˇāceyi getürdiler. Biñ filoriye andan (11) aldı. Bahāsını teslīm eyledi. Ol da cāriyeyi teslīm itmelü olıcaḳ. Cāriye aġlayup tamām sūz (12) [u] güdāz ile bu maʿnā da Pārsī birḳaç ebyāt oḳıdı. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Behām içün ki alduñ bunca dīnār

Yüri var ṣaġlıḳ ile ḥarcān ey yār

Baña çün yoḳ ṣabrdan ġayrı çāre

Varup ṣabr ideyüm ben daḫı nā-çār

Bu ben üftāde-i nā-çārı bir gün

[Umarın] şād ide ṣabr-ı āḫir-i kār

Ḫˇācem cāriyenüñ (15) bu girye vü zārın göricek kendü daḫı sūz-ı dil ile bir āh u serd çeküp bu maʿnāda bir niçe ebyāt (16) oḳudı. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Ne cevr itdi baña çarḫ-ı sitem-kār

Yig idi bundan ölmek baña ṣad-bār

Benüm şimden girü hicrüñle kārum

Fiġān u nālelerdür çār u nā-çār

Kesildi vaṣl ümīdi çünki ey dost

Cihān içinde tek ṣaġ ol yüri var

Bu ebyāt oḳuduḳdan ṣoñra hāy [u] hāy ağladı. Orada (19) olanlara muḥkem riḳḳat gelüp ikisinüñ daḫı ḥāline acıdılar. ʿÖmer bin ʿAbdu'llāh ki bir kerīm-i dil idi. (20) Anlaruñ bu sūzlaruñ görüp ḫˇāceye ḫiṭāb idüp ey civān cāriyeyi de altunı da saña (21) bağışladum. Var hemān bu dīnār ile dil-dāruñ ile ḫoş geç. Bizüm keremümüzden revā degüldür ki iki dostuñ (22) aralarına cüdālıḳ düşe de ʿāşıḳ u maʿşūḳ birbirlerinden ayrılalar didi. **Ḥikāyet:** (23) İbrāhīm oġlı İsḥaḳ-ı Muṣulī eydür. Ol vaḳt ki Hārūn er-Reşīd ḥac seferinden dönüp Baṣra'ya (24) geldi. Bir gün vezīri Caʿfer bin Yaḥyā Bermekī baña didi ki şunda bir kimesnede bir sāzende cāriye (25) vardur diyü işitdüm ki ḫūrşīd-i ḥüsni anuñ cemāli öñinde ḫor görinür imiş. **Beyt:**

[Fāʿilātü/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Serv gibi ḳaddi gibi bālā imiş

Ḫaddi ise bir lāle-i ḥamr imiş.

Bu cümle ḫūb ḳopuz depredür. Ḫūb saz (27) çalar imiş ki dünyāda naẓīri yoḳ imiş. Eger-çi efendisi ṣatar imiş. Ammā görmege anı müşterī (28) evine göndermez imiş görenler efendisinüñ evinde görirler imiş. Gel imdi senüñle tebdīl-i (29) ṣūret idüp varalum. Bir yir idelüm ve sāzın bir ḫoşça diñleyelüm. Ṣanʿatı ve perdesi ne günedür görelüm. (30) Ṣūreti ve āvāzı ne şekldür taḳarruḥ idelüm didi. N'ola diyü öñinde düşüp ḫıdmet itdüm. Tīz kendüsi (31) vezīrler libāsını çıkardı. Bāzergānlar libasına girdi. Giñ yiñli bir cübbe geydi. Ġayrı mükevver bir ṣarıḳ (32) ṣarındı. Emr itdi iki yorġa Mışır merkebleri getürdiler. Birine ben süvār oldum birine kendüsi süvār (33) oldı. Gitdük öñümüzce bir esīrci kulaġuz var idi. Bizi alup gitdi. Gūyā bu esīrci bir ʿālī

[678a] (1) sarāy ḳapusınuñ ḫalḳasını çaldı. İçerüden bir müteġayyirü'l-ḥāl u müteżeccirü'l-bāl bir yigit çıḳdı ki eger-çi (2) öñinde bir faḳīrāne libās geyerdi. Lākin altında merdüm-zāde nişānı var idi. Simāsından ẓāhir (3) u hevā-yı bedāʾ olup añlanan

bu idi ki devletden zillete düşmiş ola. Bizi görince içerü aldı (4) gitdi. Girüp gördük bir ʿālī-cenāb sarāydur. Eger dört dīvārı ve saḳfı ve cidārı ḫarāb (5) dört yanı mezābil-i türāb olmış. Ṣuffelerinde ne bisāt var ne mālı var ve ne ḥaṣır var şöyle (6) ḫālī ṭurur. Hele bir eski ḥaṣīr getürüp bir yirde bıraḳdı üzerine oturduk. Bizden vāfir (7) ʿöẕrler diledi. Andan ṣoñra kendüsi gitdi. İçerü cāriyesi olduġı eve girdi. Bir sāʿatden (8) ṣoñra gördük elinde bir ḳopuzın var. Cāriye ve arḳasında ʿaynı ile efendisi geydügi libāsuñ (9) eski ve kirli gevdesinüñ görinmesi seḥāb içinde āfitāb görünmesi gibi görinür idi. Yüzi (10) aya beñzer ve ḳaşı yaya beñzer ṣaçı ise ʿanber sarāya beñzer. Tīz ḫıdmet idüp ḳarşumuzdan (11) oturdı. Sāzuñı ṭut ve depret ne ṭurursın diyü içerüden āvāz itdi. Ṭaşra defʿaten ol (12) sāz-ı ferāḥ teng teni ve ter-i zebān ḫuşk-ı deheni ve çehār gūş-ı ʿattābī-yi pūşı zaḥme zaḥme ile söyletdi (13) ve yanınca ḫoş elḥān ile bu maʿnāda bir nice ebyāt-ı Pārsī maʿnīdār ırladı bu maʿnāda. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Saña ne itdüm ki ey devrān-ı pür-zūr

Diyār-ı yārdan itdüñ beni dūr

Viṣāl-i yār ile dil-şād iken ben

Revā mıdur olam mahzun [u] mehcūr

Senüñle hem-nişīn olsam hemīşe

Baña cennet görinür dūzaḥ ey ḥūr

Yüzine baḳduġumca şevḳüm artar

Dile virür sürūr u dīdeye nūr

Ve ebyātı ṭurmayup ırlarken ol ḳadar göz yaşı dökdi ki āh [u] vāh itdi ki sāz çalmaḳdan (18) ḳaldı. Ev içinden efendisi olan civān daḫı feryād u fiġāne başladı. Ṭaşradan (19)

heb biz diñleyüp işidürdük. Āḫir cāriye oturamadı. Düşe ṭura nergis gözlerinden (20) gül-i nesrīni eşk bārānı ṣaçaraḳ ev içine gitdi. Hemān ki efendisinüñ yanına girdügi gibi ol iki (21) civān-ı aşḳ-bāzlar girye vü nāleye āġāz itdiler. Ḫaylī zamān aġlaşdılar iñleşdiler. Andan (22) ṣoñra dindiler. Biz şöyle gümān eyledük ki bī-hūş oldılar düşdiler. Bir zamāndan ṣoñra gördü ki efendisi (23) olan yigit ʿaynı cāriyenüñ arḳasından olan libāsı geyüp çıḳdı. Endāmı āteş-i ʿaşḳ ile (24) erimiş geçmiş idi. Ṭoġrı bize yüz ṭutup öñümüze geldi. Efendiler iḥsān idüp bizden (25) gördügüñüzi ve işitdügüñüzi maʿẕūr ṭutuñ. Her ne ḳadar semʿiñüz girān gelmiş ise de bir sāʿat (26) daḫı ḳulaġuñuzı benüm ḳıṣṣa-ı pür-ġuṣṣayı işitmege ṭutuñ didi. Gel beri diyüp çaġurdı. (27) Cāriyesini ol daḫı lebbeyk didi. Bu kerre biz ḫiṭāb idüp Allāh içün siz şāhid oluñuz şu cāriyeyi (28) mālumdan āzād eyledüm. Sizlerden rıżā iderüm ki bunı baña nikāḥ idebuyurasız. Cāriyem iken ʿavretüm (29) ola didi. Bunlar daḫı ol yigide raḥm idüp cāriyeden rıżāsın alup efendisine nikāḥ eylediler. (30) Andan Caʿfer bu civāna eytdi. Bu senüñ itdügüñ nedür? Elbette bunuñ bir aṣlı vardur. Bize söyle maʿlūmumuz olsun (31) didiler. Ḥattā ki bu ḳıṣṣanuñ şeklidür maʿlūmumuz olsun didiler civān eytdi. Eger benüm ḳıṣṣamı diñlemeden (32) usanmazsañuz söyleyeyüm didi. Caʿfer daḫı mufaṣṣal söyle diñlerüz didi. Civān daḫı başladı (33) ben aṣlında fülān kimsenüñ oġlıyın. Babam Baṣra şehrinüñ be-nām [u] maʿrūf ādemlerindan idi. Māl u menāline

[678b] (1) nihāyet yoġ idi ve esbāb u emlākına ḫadd u ġāyet yoġ idi. İşte bu sizüñ ile olan esīrci (2) anı bilürdi. Ne aṣl ʿizz u cāh ehli idi. Ol vaḳt ki ṭıfl idüm. Babam beni oḳımaġa mektebe virdi. (3) Bu cāriye de benden güçcük bir ḳız idi anamuñ idi. Bu ḳızcaġuzı benüm ile bile mektebe virdiler. Ben her ne (4) ögürenürsem bu da ögrenürdi. Benüm ile oḳurdı. Çün Ḳurʾān ezberlemekden ve naḥv u ṣarfʿilimlerin (5) oḳumaḳdan ve ḫaṭṭ yazmaḳdan bu cümle hünerlerden ḳażā-yı vaṭar itdük. Bunuñla bu mertebe ünsimüz birle ḫaberüm (6) yoḳ. Göñlüm żayʿasına bunuñ ʿaşḳı toḫmı ekilmiş. Bunuñla ḥālimüz bu mertebeye vardı ki eger bir laḥẓa bunı görmesem (7) cihān gözüme ḥadeḳa gibi siyāh görinür idi. Mektebden çıḳduḳdan ṣonra anam cāriyeyi sāzendelige (8) virdi. Bu ḥālden daḫı yanından ayrılmadum. Sāzendelige virdi. Ol ʿilmi daḫı bunuñla bile tekmīl (9) itdüm. Āḫir oġlanlıḳ mertebesinden yigitlik ʿalemine ḳadem başdum. Baṣraʾnuñ maʿrūf ādemlerindan her biri (10) ḳızı olan baña ḳızın vireyin dāmād ideyin didi. Hīç ḳabūl itmedüm. Çün cāriye ḥadd-ı bulūġa irişdi. (11) Muṭriblikde ve sāʾir kemālātda nādire-i devrān oldı ki işte bir pāre diñleyüp gördüñüz. Anam diledi ki (12)

bunı beyʿ ide. Derd-i derūnumı açdum. A ña olan ʿaşḳum ḳışṣasından anı āgāh eyledüm. Anam daḫı atama (13) didi. ʿĀḳıbet reʾyleri buña müncer oldı ki cāriyeye vāfir cihāz görüp anı anam baña bağışladı. (14) Bunuñla baba ana ṣaġlıġında bir zamān ḫoş dirildük. Zevḳ u ṣafā ile geçindük. Aña degin ki babam ve anam (15) āḫirete intiḳāl eylediler. Andan ṣoñra sūrum döndi. Sürūrum şürūra mübeddel oldı. Babam ve anamdan ḳalanı (16) ve sāʾir kendü elümde olanı hep cemīʿan sefīhāne bu cāriye ile ḫarcandum. Az zamān içinde cümlesini (17) düketdüm. Faḳīr u miskīn u müflis oldum. Evümi ʿimāret itmege bile hīç iḳtidārum ḳalmadı. Görü (18) yorursız. Her yanı būm āşīyānı gibi virān oldı. Üç sene degin faḳr u fāḳa çekerin. Şimdi nihāyetin buldı. (19) Her vech ile ṭāḳatüm ṭāḳ oldı. Ṣabr [u] mecālüm ḳalmadı. Bu zamānda ki emīrü'l-müʾminīn ḥażretleri cümle erkān-ı (20) devlet ile ve aʿyān-ı ḥażret ile bunda sāye-i devlet ṣaldı. Bir gün cāriye ey cān u cihānum ey (21) rūḥ-ı revānum ey ḥavādiṯ-i rüzgārum yār-ı ġam-güsārum saña yazıḳdur ki benüm ucumdan yigitligüñ ṭarāveti (22) miḥnet elinde yoġ ola ve rūḫ-sāruñ güli ey bār-ı mihr-i bān-ı faḳrum ile ṣola. Bunı daḫı ʿale't-taḥḳīḳ (23) bilürin. Eger seni satarsam ol ḥīnde cānum tenümden çıḳar gider. Bedenümde artuḳ ḳarār eylemez. Senüñ (24) arduñca bile çıkar. Ammā maḥżān seni rāḥat olsun. Bu zecr ü ḳahrdan ḳurtulsın diyü cānuma ḳıymaḳ iḫtiyār (25) eyledüm ve ben daḫı didüm ki eger revā görürseñ seni bu ṣāḥib-i devlete ṣatayın. İmdi sen daḫı (26) bu miḥnetden ḫalāṣ olup bu meşaḳḳatden ḳurtul. Ben daḫı eger firāḳuña ṣabr idebilürsem diri (27) ḳalam ve illā ḫayālüñ ile nihāyet bu yolda cāna vedāʿ idem didi. Bī-çāre benden bunı işidicek çoḳ (28) aġladı ve sözüme rıżā virdi. Ben daḫı bu esīrciye ışmarlamışdum ki bir müşterī getüre. (29) Ol günden berü ki ben buña muḳārin oldum. Hergiz ayaġın işigüñ ṭaşrasına başmamışdur. Diledüm ki (30) bunı alandan ġayrı kimse görüp bāzāra ve esīrciler evine götürmegi iḫtiyār idemedüm. Bir sebeb (31) daḫı bu ki faḳrum bir mertebeye irişmişdür ki libās ḳısmından ikimüzüñ bir eski derlikden ġayrı (32) geyecek nesnemüz ḳalmamışdur. Her ḳaçan ṭaʿām getürmege bāzāra gitmelü olsam ol derligi arḳasından (33) çıḳarur da baña virür. Ben geyer giderin. Evde bir eskici fuṭamuz da vardur. Cāriye ben gelince anı ṭutar

[679a] (1) evüñ bir kūşesinde oturur ve her ḳaçan ki eve gelem. Ben derligi çıḳarup cāriyeye virürin. Fuṭayı (2) ben ṭutup oturın. İşde daḫı siz gördüñüz sizler bundan geldüñüz de derlicük benüm arḳamda idi. Ev içine (3) girüp derligi aña virdüm. Ol anuñla sizüñ yanuñuza geldi çıḳdı. Ben bile çıḳdum ki içerüde ʿüryān (4) otururdum.

Şimdi ki ol sizüñ yanuñuzda sāz çalarken içerüden benüm āh u feryādum işitdi. Kendinüñ (5) daḫı ṣabr [u] ḳarārı ḳalmayup yanuñuzdan ḳalḳdı. Aġlayuraḳ içerü girdi. Baña dir ki bu ne ʿaceb (6) ḥāldür ki hem benden ṭoyup beni müşterī öñine iletdün ve benüm firāḳumı iḫtiyār eyledüñ. Hem döner (7) böyle feryād idersin didi. Ben daḫı ḳasem idüp va'llāhi senüñ firāḳuñdan ise baña cān (8) virmek āsāndur. Ben bunı itmedüm. İllā senüñ maṣlaḥatuñ içün itdüm ki seni benüm yanumda bu ḥāl (9) ile görmege yüregüm döymez didüm. Cāriye eydür. Efendi eger ben senüñ yirüñde olaydum seni ṣatmazdum. (10) Bu firāḳuñ āteşine düşsem kül olup yanmaġa iḫtiyār iderdüm. Bunı itmezdüm. Ölümden ġayrı (11) nesne aramuzı ayırmaz didi. Ben daḫı ey yār-ı vefa-dār çün sen böyle dirseñ bu faḳr [u] fāḳayı (12) iḫtiyār idersin. Ben de sözüm gerçek idügin bildürmekden ötüri ġarażum senüñ bahāña ṭamaʿ degüldür (13) ve kendüm daḫı senüñ bahāñ ile ḥużūruna ireyin. Nefsümi faḳr u fāḳadan ḳurtarayın dimek degüldür. (14) Şöyle çi belāsın diyü şimdi çıḳayın bu devletlü yanında seni āzād ideyüm ve kendüme nikāḥ ideyin (15) didüm ve ḥuẕūruñuza çıḳdum idi. ʿÖmrüñüz mezīd ola ki murādum ḥāṣıl itdüñüz. Ümīddür ki beni (16) maʿẕūr buyurasız ve bunda müşterī daʿvet itdügümi ḫudʿaya ḥaml itmeyesiz. Ḥāliyā böyle bir vaż' nā-gāh (17) ḥādiṯ oldı. Sābıḳan niyyet ṣatmaḳ üzerine idi. İsḥaḳ-ı Muṣulī eydür. Andan ṣoñra Caʿfer bin (18) Yaḥyā ḳalḳdı gitmek āhengin eyledi. Merkebleri çekdiler ki bineyüz. Caʿfer bin Yaḥyā'nuñ yanına varup (19) subḥāna'llāh bu itdügüñ nedür? Senüñ gibi kimesne gele bu iki derd-mendüñ bunuñ gibi ḥāletlerin göre (20) ve faḳr u felāketlerin müşāhide ide daḫı şöyle ḳoya da gide revā mıdur didüm. Allāh ḥaḳḳı şu yigidüñ (21) ḥāline buna yüregüm pāre pāre oldı didüm. Caʿfer eydür. Allāh bilür ben daḫı ziyāde acıdum. Ammā şol (22) cāriye elüme girmediginden ġuṣṣaya batdum didi. Ben daḫı āḫiret ṣevābı yoḳ mı? Derecāt-ı bihişt ummaz (23) mısın didüm. Caʿfer giderek eyü dersin diyüp bizi getüren esīrciye didi ki evden gider (24) olıcaḳ. Cāriyenüñ bahāsı içün diyü ḫazīneden ne miḳdār altun çıḳarduḳ didi. Ol daḫı (25) üç biñ altun didi. Şimdi ḫāẕır mıdur didi. İşde benüm oġlanum da ḫāẕırdur didi. Caʿfer daḫı (26) baña müteveccih olup İsḥaḳ gelindi. Sen esīrciyle ikiñüz üç biñ altunı civāna virüñ ve söyleyüñ ki (27) bunuñla esbābını düzsün. At gibi ḥıdmet-kār gibi lāzım mihimmātı görsün. Ṣoñra der-gāhumuza gelsün. (28) aña lāyıḳ olduġı olduğu bi ḥıdmet de ışmarlayayum. Sevindügümden gözüm yaş ile ṭoldı. Eger kerīmler (29) olmasa bī-çārelerüñ ḥāli niçe olur idi didüm. Defʿaten altunı esīrcinüñ oġlanından alup (30) esīrciyle ikimüz ol yigidüñ evine girdük.

Aña üç biñ altunı bi’t-tamām teslīm eyledük ve bunı saña (31) şol civān gönderdi ki şimdi evüñden ṭaşra çıḳdı. Ol emīrü’l-müʾminīn vezīri Caʿfer bin Yaḥyā (32) Bermekī’dür. Ol didi senüñ bu ḥālüñe raḥm idüp ḥālüñi göricek yüregi yandı. Saña bu üç biñ (33) altunı ʿaṭā itdi ki tecemmülātuñ göresin ve ḫıdmete varasın. Saña bir maṣlaḥat ısmarlaya.

[679b] (1) Ḫudā-yı teʿālā şükr eyle ki saña çekdügüñ miḥnet u zaḥmetden ṣoñra ferec müyesser eyledi didük. Civān (2) sevindüginden secde-i şükr eyledi ve feraḥından bīhūş oldı. Andan ḳalḳup duʿā vü ṣenāya āġāz (3) eyledi. Evvel duʿā ide ḳaldı. Biz Caʿfer bin Yaḥyā’nuñ yanına geldük. Anuñ duʿā vü ṣenāsını ve ne (4) mertebeye feraḥ olduġını didük. Ol daḫı Ḥaḳḳ’a şükr eyledi ki Ḥaḳḳ teʿālā yirinde bize bunuñ gibi iḥsān eyledi (5) diyü sevindi. Bu şükri iderek sarāyına revāne oldı. Çün gice olıcaḳ Emīrü’l-Müʾminīn Hārūn (6) er-Reşīd’üñ ḫıdmetine vardı. Meṣāliḥ-i memleketine müteʿalliḳ mühimmātuñ ʿarżını tamām itdükden ṣoñra takrir ile (7) ol civānuñ aḥvālini ḥużūrına ʿarż eyledi. Ḫalīfe daḫı raḥm idüp yā hīç aña nesne virdüñ mi (8) didi. Caʿfer eytdi. Cāriyeyi aluruz diyü üç biñ altun götürmişdüm. Anı aña bağışladum (9) didi. Emīrü’l-müʾminīn iḥsānın beğendi. Ammā ol aña senüñ iḥsānuñdur ki vāṣıl olmış. (10) Yarın ṣabāḥdan anı dīvāna çağır. Anuñ emṣāli düşkin olmış merdüm-zādelere ḳadīmden evveli gelmiş. (11) Dīvānda her ne taʿyīn olmış ise buña da anı taʿyīn eyle. Anuñ ism ü resmine tevḳīʿ it diyü (12) buyurdı. Yarındası anı gördüm. Tamām tecemmülāt u esbāb-ı māl-ā-kelām ile vezīrüñ der-gāhına vardı. (13) Andan dīvān-ı şāhīye vardı. Aña ʿādetçe ʿulūfe taʿyīn idüp bir maṣlaḥat üzerine ḳodı. (14) Aʿyān-ı nāsdan oldı. Nā-gāh luṭf-ı İlāh ile devlete irişdi. Atası gibi erbāb-ı ʿizz u cāh (15) zümresine ḳatıldı. Cāriye ile niʿmet ü devlete vāsıl oldı ve ġarḳa-i baḥr-ı ʿizzet oldı. Kāmrānlıḳ (16) üzerine ʿayş eylediler. **Ḥikāyet** dirler ki bir vaḳtde ʿAbdu’llāh bin Caʿfer bin Ebū Ṭālib ki (17) Medīne-i mükerreme begi idi. Mekke-i muʿaẓẓamada bir cāriye ṣatun aldı. Meger bu cāriyeyi Mekke ehlinden (18) bir civān severdi. Cāriyenüñ ʿaşḳı anuñ göñlinde yirleşmiş idi. Tamām tavattun itmiş idi. (19) Hīç bir vech ile andan naṣiḥat itmek iḫtimāli yoġ idi. Çün cāriye Medīne’ye gitdi. Civān (20) ardınca bile gitdi. Vardı Medīne’de ʿAbdu’llāh bin Caʿfer’üñ sarāyı yanında civārında bir ev ṭutdı. (21) Muttaṣıl her gice sarāyuñ çevresini ṭolanur idi. Bu ümīd ile ki ola ki içerü girüp (22) bir kerre cāriyenüñ cemālüñi görem diyü çalışurdı. Āḫir bir gice furṣat düşüp bir ḥīle ile (23) kendümi sarāy içine bıraġayın didi. ʿAsker anı ṭutup emīr öñine iletdiler. Civān eytdi.

(24) Eyyühe'l-emīr Mekke'den bir cāriye alduñ göñlüm ve cānum anuñ hevāsına baġlıdur. Anuñ ʿaşḳı boynuma (25) muḥabbet ipini ṭaḳup çekerek ardınca beni bunda getürdi. Her gice senüñ sarāyuñ kaʿbesini ṭavāf (26) iderem ki bir kerre anuñ cemāli nūrını görmek müyesser ola diyü. İşde bu sevdāda giriftār oldum. (27) ʿAbdu'llāh buyurdı. Cāriyeyi getürdiler. Aña ol civānun ḥālini ṣordılar ve bildi ki aralarında (28) gerçekden muʿāşaḳa var. Çün cāriyeden ḫaberüñ ṣaḥīḥini maʿlūm idendügi gibi ol (29) cāriyeyi ol civāna bağışladı. Ol ʿāşıḳ-ı mehcūrı vaṣl-ı yār ile mesrūr eyledi. (30) Bu keremi eṭrāfına münteşir oldı. Cihān içre meşhūr olup meger ʿAbdu's-Selām bin Ebū Süleymān (31) adlu bir kimesne bir civan-ı Mekkī ṭutduġı ṭarīḳ ile āl-i Ṭalḥa'dan Revāḫ olup cāriye istedi. (32) ʿAbdu'llāh bin Caʿfer civān Mekkī'ye itdügi gibi umardı ki āl-i Ṭalḥa'dan kendüye cāriyeyi (33) bağışlar. Āl-i Ṭalḥa cāriyeye vāfir bahā ile ṣatdılar. Ol bī-çāre aḳçesini ilden cerr idüp

[680a] (1) aḳrabā vü taʿalluḳāt u eḥibbā vü yārānına ṣalġın itmek ile güç ile edā itdi. Ol vaḳt (2) bu ḫuṣūṣda baʿżı ʿArabī ebyāt oḳudı ki maʿnāları budur ki sen ʿAbdu'llāh bin Caʿfer (3) ile āl-i Ṭalḥa baḫşişin berāberleşdürme ki anuñ baḫşişinüñ ḥuṣūlı kişiyi rāḥata irişdürmekde (4) naẓarı cennet naẓar gibi ölümünüñ baḫşişi ise zaḥmete irişdürmekde naẓarı cehennem naẓarı gibidür. (5) Yaʿnī ol kerīm böyledür dimekdür. **Ḥikāyet:** Ferec Baʿde'ş-Şidde kitābınuñ muṣannifi raḥmetu'llāh eydür. (6) Ben üstād Ebū Bekr Zevzenī yanında taḥṣīl-i ʿulūm-ı dīn iderdüm ve kütüb-i şerʿiyye oḳımaġa (7) meşġūl idüm. Ḫorāsānlu bir yigit şerīküm var idi. Ḳābil u ʿāḳil bir dāniş-mend kimesne idi. (8) Ḫorāsān'da bir māl-dār kimesnenüñ oġlı idi. Her sene ḥuccāc geldükçe Ḫorāsān'dan babası aña (9) bir yıllıḳ ḫarclıḳ gönderürdi. Sene tamāmına dek vüsʿat ile ḫarcanur idi ve ḥużūr-ı ḳalīl (10) ile taḥṣīl-i ʿulūm iderdi. İttifāḳ bir sene bir cāriye ṣatun aldı. Nā-gāh anuñ ʿaşḳı belāsına (11) mübtelā oldı. Ke-ẕālik cāriye de anı severdi. İkisi birbirinüñ ʿāşıḳ-ı zārı ve mecnūn-ı dil- (12) efkārı idi. İttifāḳ ol sene ḥuccāc gelüp atasından ḫarçlıḳ getürmediler. Anlardan (13) şöyle ḫaber aldı ki babası bir ʿillete giriftār olmış. Kendüye ḫarçlıḳ göndermege mecāl olmamış. (14) Civān bunı bilecek bundan ziyāde bī-ḥużūr oldı ve endişe-nāk oldı. Anuñ'çün ki (15) cāriye olmaḳ ile ḫarcı ziyāde olmış idi. Vech-i maʿāşları içün bir miḳdār deyn idinmiş (16) idi. Dāyinleri Ḫorāsān'dan ḫarçlıḳ gelecek diyü muntaẓır olup eglenürler idi. Gelmeyecek ümīdleri (17) munḳaṭıʿ olacaḳ dāyinleri teḳāżaya başladılar. Bilāhere muẓṭarib olup edā-yı deyn içün (18) cāriyeyi bāzāra ḳoyup ṣatdı. Baʿde aña sevdā-yı ʿaşḳ ġalebe idüp cāriyenüñ

firāḳına ṣabr (19) idemedi. Muḥkem ıżṭırāba düşdi. Ol gice gördüm benüm evüme geldi. Ḳapuyı ḳaḳdı. Aşaġı (20) indüm gördüm ṭurur. Ammā ġāyet ile ḫayrān ve bī-ser u sāmāndur. Bu ne ḥāldür diyü suʾāl eyledüm. (21) Cāriyenüñ endīşesi ḫˇāb u ḳarārum ḳapdı. Ṣabrum ḥānesini tārāc eyledi. Ḳafes-i tende cānum murġını (22) ıżṭırāba bıraḳdı. Yaḳın oldı ki ḳafesden boşana. Gördüm oṭada oturamayorurum. Senüñ yanuña (23) geldüm ki derdümi saña yanam didi. Ben de maʿlūmum oldı ya bunuñ devāsın nice fikr idersin didüm. (24) Ol daḫı didi ki cāriyenüñ aḳçesin müşterīye virem de tekrār cāriyeyi alam ve eger (25) borclularum benden ḥaḳḳ ṭaleb iderlerse nihāyet ḥaḳḳlarına iḳrār idem. Ḥabs ideler. Gelecek seneye (26) degin zindānda yatam. Elbette babam gelecek sene ḫarçlıḳ gönderür. Ḫudā-yı teʿālā bir ḳapu feṭḥ ider. (27) Tek cāriyeyi elümden çıḳarup āḫir eline düşüp fīrāḳı derdine düşmeyin didi. Ben daḫı (28) böyle olacak ḳolay sen ḥabsi iḫtiyār itdükden ṣoñra yarın varalum. Cāriyeyi alan kimesneyi (29) bulup beyʿi iḳāle idelüm. Cāriyeyi gene saña alıvirelüm didüm. Yārındāsı ṣabāḥ olup ḳalʿa-i gerdūn (30) üzerine ʿilm-i şāh-ı ḫaver burc-ı maşrıḳdan ser-efrāz olduġı gibi gice ki ʿahde binā gördüm. Civān (31) çıkageldi. Cāriyeyi kim alan didüm. Beytü'l-māl ḫaẕīne-dārı Ḫˇāce Ebu Bekr-i Zevzenī yanına varduḳ. (32) Ebū Bekr-i Zemzenī Ḥāmide bir kāġıd alduḳ ki beyʿi bozup iḳāle ṣevābına gire. Cāriyeyi yine eski ṣāḥibi (33) olan yigide vire. Ṭalebü'l-ʿilm ile üstādımuz olan Ebū Bekr-i Ḥāmid'e varduḳ ki aḥvālüñi nehy ile

[680b] (1) ifāde idevüz. Gördük meclisi ġalebeliḳ üzerine ḫalḳ-ı enbūh cemʿ olmış. Hele ḫalḳ ṣavulınca bir pāre (2) ṣabr eyledük. Ḥattā ki meclisi ḥālī olduġı gibi ilerü öñine varup selām virdük. Beni görince (3) mollānuñ ḥālini ṣordı. Ben de eyülerdür sizlere vāfir selāmlar itdiler diyüp kāġıdı eline ṣunup (4) ol daḫı alup oḳıdı. Baña cariye senüñ mi idi didi. Yoḳ şerīkimüzüñdür didüm ve aḥvālini (5) tamām şerḥ itdüm. ʿİnāyet idüp eger beyʿanı feskˇ iderseñüz aḳçesin aluñuz. Nihāyet mertebe bunuñ (6) bir miḳdār deyni de vardur. Dāyinler elinde maḥbūs ola. Ġalebe-i ʿaşḳ ile ḫāli diger-gündur didüm. (7) Ḥażret-i ḫˇāce va'llāhi bu yaḳından ben kimesneden cāriye almadum ṣatun. Bu cāriye ḳıṣṣasından (8) benüm ḫaberüm yoḳdur didi. Ben daḫı sizüñ ḥarem-i pāküñüzden ṣatun almışlar didüm. Bir ḫādıma (9) işāret itdi. Var ḥaremde ṣor. Hīç dünki gün şu aṣl bir cāriye ṣatun almışlar mı? (10) Eger almışlar ise getür didi. Ḫādım gitdi. Vardı cāriyeyi getürdi. Ḫˇāce yoldaşum civāna cāriyeñ (11) bu mıdur didi. Belī budur didi. Andan ṣoñra cāriyeyi ḫiṭāb idüp ister misin ki seni bu efendüñe (12) vireyüm didi.

Cāriye de ey ḫudā-vend ḳuluñ ve cāriyenüñ elinde iḫtiyār mı vardur ki her kim bizi ṣatun (13) alursa ol kimesnenüñ ḫıdmeti üzerümüze lāzım olup anuñ taḥt-ı ḥükümetde oluruz. Başumuz anuñ (14) olur lākin yoḳdur var ki bunuñ benüm üzerümde bunuñ ḥaḳḳ-ı terbiyyeti vardur. Bir zamān kendüm ile (15) oldum didi. Ḫˇāce bu cariye ʿāḳile diyüp yoldaşuma ḫiṭāb idüp cāriyenüñ (16) eline yapışup evüñe al git didi. Civān cāriyenüñ aḳçesin bile getürmiş idi. Kīsesiyle (17) çıḳarup ḫˇācenüñ öñine ḳodı. Ḫˇāce tebessüm idüp ḫādime var git. Ḥareme gir. Alduḳdan ṣoñra (18) bu cāriyeye virdilerse cümlesin getür didi. Ḫādım vardı ḥareme girdi. Ḳaftān gibi kūpe (19) gibi sāʾir ḫavātin esbābından vāfir nesneler getürdi. Ḫˇāce emr itdi cāriye virdiler. Andan (20) ey civān bu kīse ile aḳçe daḫı götür senüñ olsun didi. Var imdi ne ḳadar borçlaruñ (21) var ise hep edā eyle didi ve cāriyeyi de oñatça ṭut ve ṭurmayup taḥṣīl-i ʿilme meşġūl (22) ol. Taḥṣīli elden ḳoma. Vech-i maʿāşuñ içün bu günden ṣonra ayda bir kile elenmiş un ve iki filori (23) vaẓīfe taʿyīn eyledüm. Ay ay gel al ve vech-i maʿāşıña ṣarf eyle. Aḥvālüñ muntaẓım olsun. Civān (24) şād u ḫandān ol kerīmüñ ḳapusına meksūru'l-ḥāṭır olduġı ḥālde gelüp mecbūru'l-ḫāṭır (25) olduġı ḫālde gitdi. Ḫˇāce Ebū Bekr-i Ḥāmid ḥayātda olduḳça ol dāniş-mendüñ vaẓīfesin (26) ḳaṭʿ itmeyüp māh-be-māh gelür alur idi. Eyyām-ı devletinde ḫoş-ḥāl oldı gitdi. **Ḥikāyet:** (27) Rivāyet olunur. Getürmişlerdür ki bir vaḳtde Ḥasan bin Sehl bir bāzergāndan biñ altuna bir cāriye (28) aldı. Meger bāzergān cāriyeyi henūz bir ġayrı kimesneden almış idi. Eger-çi evine iletmiş (29) idi. Ammā daḫı anuñla daḫı bir yirde oṭurmadı idi. Hemān ṣatup alduġı Ḥasan bin Sehl'e (30) ṣatmış idi. Çün bāzergān cāriyenüñ bahāsın alup evine geldi. Gördi ki evi silinmiş ve daḫı (31) süpürülmiş ve laṭīf bisāṭlar döşenmiş ve bir münāsib yirinde ortaya sufre ḳonmış. Nuḳl u reyāḥīn (32) tertīb olınmış. Bir güzel ʿişret meclisi müheyyā idilmiş ṭurur. Ḫˇāce evinde olanlara suʾāl itdi. (33) Eve bu tertībi kim virdi ve bu esbābı kim bisāṭa müheyyā eyledi. Ṣordı ṣabāḥ alduġuñuz

[681a] (1) müheyyā eyledi ki siz eve gelicek sizüñle maʿāşeret taḥtı üzerinde ḫˇāb-ı ḥużūra varmaḳ içün ḫāẓır (2) itdi. Ammā sizler anı ve ricāsına irgürmedin gene ṣatduñuz muradına irişmedi didiler. Bu kerre bāzergān (3) anı ṣatdıġuna pīşmān oldı. Bunuñ nāzük-ṭabʿ ki meclis tertībine ḳadar olan cāriyeyi anuñla muṣāḥebet (4) itmedin ve muvāneset itmedin. Elden çıḳardıġına āh itdi. ʿAle'l-ḥuṣūṣ benüm ile muṣāḥabete böyle raġbet (5) göstere diyüp göñlinden anuñ muḥabbeti āteşi ʿalev itdi. Anı tekrār Ḥasan bin Sehl'den almaḳ sevdāsını (6) eyledi. Bu iġvā ile dilde ṣabr u ḳarārı ḳalmadı.

Ḥasan bin Sehl'e gelüp eger Ḫudā-yı teʿālānuñ raḥmetin (7) umarsañ ḳıyāmet güni içinde saña ṣatduġum cāriyenüñ beyʿini iḳāle idelüm didi. Baña gene virürdi. (8) Ol daḫı bu itdügüñ duʿā ḳabul olınur. Duʿā degüldür didi. Anuñ'çün bizüm sarāyumuz içine ḳadem başan (9) cāriye yine ṭaşra çıkamaz. Bizüm evümüze giren cāriyeyi şimdiye degin ṣatmaḳ vāḳıʿ olmamışdur. Bāzergān (10) öñinde göz yaşı döküp böyle buyurmaḳ hemān cānuñı baña vedāʿ it dimekdür didi. Āḫir (11) girüyesine görüp raḥm idüp cāriyeyi gene bāzergān o virdi ve akçesin daḫı bağışladı. Bāzergān (12) murādına irdi. Cāriyeyi alup duʿā-yı devletin vird-i zamān itdi ve ol kerīmüñ keremi daḫı ḳalem-i beyān (13) ile naḳş-ı ṣaḥāʾif-i rüzgār oldı. **Ḥikāyet:** Ebū'l-Ġaniyyā bir Aʿrābīden rivāyet idüp dir ki (14) bizüm ḳabīlemüzde bir yigit vardı. Adına Beşer bin ʿAbdu'llāh dirler idi. Gene ḳabīlemüzden bir ḳıza ʿaşıḳ (15) idi. Adına Ḥīle dirler idi. Ḳız daḫı anı sever idi. Āḫir-kār Ḥīle'yi ere virdiler. Beşer nā-murād ḳaldı. (16) Sevdā-yı ʿaşḳı ile şeb ü rūz ḳarārı ḳalmamış idi. Hemān orada gezer idi. Sırrını ḫıfẓ dahı (17) ḳādir olmadı. Ḳabīle dibine düşdi. Ḥālleri dāstān oldı. Āḫir Ḥīle'nüñ eri ḳulaġına düşdi. (18) Bu maʿnāyı bildi. Añladı ʿavretini muḥkem żabṭ itmege başladı. Belki Beşer'i āḫir ḳabīleye nefī itdiler. (19) Beşer nā-gāh miḥnet-i firāḳa giriftār oldı. Vehm-i raḳīb aña vaṣl-ı ḥabīb imkānı ḳalmadı. Nā-çār āh [u] (20) vāh idüp yir yir cihanı dūd-ı dehān ile bürürdi. Evvelden ziyāde üsteledi. Bir gün gördüm yanuma (21) geldi. Baña derd-i derūnından biraz ağladı. Derd-i hicrān ile bilüm bükildi. Hīç bu şiddetüm zamānında baña (22) bir dest-gīrlik edebilür misin ki senüñ muʿāvenetüñle bir kerre yārüñ cemālin görmek mecāli ola (23) didi. Ben daḫı ey bīrāder dostlar bunuñ içündür ki şiddet u miḥnet günlerinde kendülerin dostuñ (24) tīr-i belālarına siper ideler. Bismi'llāh yola ḳadem ḳodum. Ḥāl her nevʿe yoldaşlıġa āmādeyin didüm. Pes (25) ikimüz iki yorġa tīz-tek [ü] ḥāmūm-ı neverd cemāzeler süvār olup yola revāne-i rāh olduk. İki gün iki gece (26) yüridükden ṣoñra Ḥīle'nüñ ḳabīlesine yaḳın bir yire geldük. Orada cemāzelerden indük. Beşer baña eytdi. (27) Gel imdi sen ilerü ḳabīleye var. Ḥīle'nüñ aḥvālini tamām maʿlūm idin. Ḥīle'nüñ şu aṣl bir cāriyesi (28) vardur. Eger anı görürseñ benüm geldüġümi aña söyle. Ḥīle'ye bildürsün her ne dirse ḫaberin al baña getür (29) didi. Ben daḫı yanından gidüp ḳabīle içine geldüm. Bir sāʿat anda diñlendüm. Ḥīle'nüñ aḥvālini (30) şundan bundan ṣorup maʿlūm idündüm. Ḥīle'nüñ cāriyesini daḫı gördüm. Beşer'üñ geldügini aña (31) iʿlām eyledüm. Ol daḫı Ḥīle'ye varup söyleyüp cevāb getürdi ki var Beşere di ki gelsün (32) bu aġaçlar altında ṣaḳlansun. ʿĀlem ḳarānuluḳ olduġınlayın ben aġaçlar

ardınca varup anı bulurın (33) didi diyüp ḫaber getürdi. Ben daḫı dönüp gene Beşer yanına vardum işitdüm ki beşāret ḫaberlerin

[681b] (1) aña iletdüm. İkimüz oradan ḳalḳup aḫşāma yaḳın gelüp didügi aġaçlar ardından ṣaḳlanduḳ (2) ve ʿahd itdügi vaḳt ki aḫşām ile yatsu namāzı vaḳt arası idi. Gördük Ḥīle ṭāvus gibi düzenüp (3) ḳuşanmış ol ḳadd-i serv ile çıkageldi. Beşer segirdüp ol servüñ ayaġına düşdi. Ṣu gibi vāfir göz (4) yaşı aḳıtdı. Ol daḫı Beşer'i göricek ṭuramadı. Bī-iḫtiyār aġladı ve derd-i ʿaşḳ ile bu maʿnāda (5) bir beyt Pārsī oḳudı. İşbu maʿnī de. **Beyt:**

[Mefāʿīlüñ/ Mefāʿīlün/ Feʿūlü]

Bunı mı umar idüm senden ey vāh

Ne geç añduñ beni ey yār-ı dil-ḫᵛāh

Aʿrābī eydür. Bu ḥālde ben dilerdüm ki yanlarından çekilem. Tā ikisi de başḳa başḳa baña (7) gitme ki senden gizlü sözlerümüz yoḳdur diyüp and virdiler. Beni ṣalıvirmediler daḫı kendülerin eṭrāfından (8) muḥāfaẓa üzerine oldum. Bekledüm oturdum gitmedüm. Bir zamān aralarında olan rāzların tamām birbirinden (9) tefaḥḥuṣ idüp söyleşdiler. Geçen ġam u firāḳ-ı derdlerinden birbirlerine yandılar. Andan Ḥīle bundan (10) artuḳ burada ṭurmaġa mecālüm yoḳdur diyüp ḳalḳdı ki gide. Beşer ayaġına düşüp ey serv-i ḫırāmān (11) mümkin degül midür ki beni bu gice ḳonuḳluġa ḳabūl idüp vaṣluñ ḫᵛānı ile ḳonuḳlayasın ki aç gitmeyeyüm. (12) Ḥīle baña baḳup meger bu dostuñ hemrāzlık ide yoḫsa mümkin degüldür didi. Ben daḫı ḫıdmet kemeri bilümde (13) dür didüm. Hemān buyuruñ elümden geleni dirīġ itmezin didüm ve bu ḫālde benüm daḫı ʿunfuvān-ı şebābumdı. Eger-çi (14) saçum var idi ammā henüz ṣaḳalum gelmemiş idi. Bu kerre baña Ḥīle bir teklīf eyledi ki hīç olacaḳ (15) degül. Gel benüm bu gice Beşer ile ḳalmamuñ ḥīlesi budur ki benüm egnümde ve başumda her ne libāsum var ise sen geyesin. (16) Ḥattā ki benüm ṣūretümde olup bizüm eve varasın. Benüm ile evüm mā-beyninde vāḳıʿ olan evżāʿı saña ögredeyüm. (17) Şöyle ol ki seni benüm ṣana ḳıyas ide ki seni göricek işde Ḥīle'dür oturuyor ṣanayın daḫı bu arada (18) Beşer ile bu gice ḳalam. Bir ṣafā idevüz didi. Ben daḫı n'ola didüm. Yüzüñi gözüñi şöyle bürü ki aġzuñdan (19) ġayrı açuḳ yir ḳoma. Yatsu namāzından ṣoñra ādem gelüp senden bir çanāḳ istese gerekdür. Çanāġı (20) elüñe al. Ammā zinhār eline virme. İlet öñinde yire

ḳo ki hergizin anuñ eline çanāḳ virmiş degül idi. (21) Sen çanāġı öñine ḳoduġuñdan ṣoñra ol çanāġı alur varur içine develerden süd ṣaġar (22) getürür. Ol ṣüdi ṣaña iç diyü sunar. Zinhār çanāġı elinden alma. Saña çoḳ ibrām ider. Muḳayyed olma. (23) Eger çanāġı yire ḳursa al [südi] iç. Eger ḳomayup muttaṣıl ibrām iderse gene muḳayyed olma. Elbette erüñ yire (24) çanāġı ḳoyup çıḳar gider. Artuḳ ṣabāḥa degin içine gelmezsin. Ṣabāḥa yaḳın olıcaḳ (25) Gel ben libāsumı senden alurum ve size vedāʿ idüp eve giderin didi. Çün anuñ libāsını geyüp didügi (26) gibi yüzüm ve gözüm örtüp evlerine vardum. Ögretdügi vaẓʿ üzerine oturdum. Bir sāʿatden ṣoñra (27) gördüm. Eri içerü gelüp benden bir çanāḳ istedi. İletüp öñine ḳodum. Çanāġı götürüp (28) ṭaşra gitdi. Vardı süd getürdi. Baña ṣundı al iç diyü çoḳ ilḥāḥ u ibrām eyledi. (29) Elinden almadum. Çün yire ḳoyayın diyince ben daḫı alayum didüm. Meger daḫı ben ḳomamış ḳażā ile çanāġı (30) elüm ṭoḳandı. İçindeki süd hep dökildi. Hemān erün āteş-i ḥışmı iltihāb itdi. (31) Çanāġı göñüllü göñülsüz alursın daḫı ser-keşligi ḳomazsın diyü tīz çözüp beni sürdi. (32) Ḳamçısını eline aldı. Arḳama yan başlum oturaraḳ yerüme muḥkem başdı. Kırk ḳamçıyı (33) çaldı yüridi. Şöyle ki bir ṣaġ yirüm ḳalmadı. Āḫir Ḥīle'nüñ anası ile ḳız ḳarındaşı gördiler.

[682a] (1) Beni döge döge öldüyorurur. İkisi de ḳalḳup beni elinden alıḳodılar. Kendüsi çıḳdı (2) gitdi. Ben yaḳın oldum ki bu ḍarb [u] ḥarbüñ ġuṣṣa-i vecʿinden bī-hūş olam. Hele ġayret idüp (3) vardum evüñ bir bucaġında oturup ṭaşradan aġlardum. İçerüden gülerdüm. Bir sāʿat ṣoñra (4) gördüm. Ḥīle'nüñ anası yanuma geldi. Baña naṣīḥate āġāz itdi. Erüñ ile oñatça diril (5) mezsin? Bu bed-ḫūluġı niceye dek terk itmezsin. Beşer ile ortañuzda muvāṣalat ṭarīḳi ḫod (6) bağlandı. Min baʿd ne sen anı görürsin ne ol seni. Hemān erüñe yaḳış olsañ ülfet (7) u muḥabbet olınsa yig degül midür didi. Niçe kerre bu üslūb üzerine ol söylenirdi. Ben (8) hīç ṭanmayup aġlardum. Āḫir gördi ben hīç söylemezin nice ben varayın gideyin. Ḳarındaşuñ (9) gelsün göndereyin yanuña gelsün yatsun. Senüñ ile bārī eglen söylemiş didi. Kendüsi (10) ḳalḳdı gitdi. Ol bir ḳız beni göndermege varmış göndermiş. Bir zamāndan ṣoñra gördüm (11) bir dil-āver [ü] serv-i ḳadd ṣalını ṣalını gelür. Geldi yanuma oturdı. Baña söylemege başladı. Ḥīle'nüñ (12) erini baña medḥ ider idi. Hīç aña da söylemedüm. Maḫzūn-ı şekl oturdum. Aña degin ki uyḳusı (13) gelüp yanumda yatdı. Ben āheste ṭutup elüm aġzına ḳodum. Ḳulaġına ey dil-ber-i raʿnā (14) bil ki senüñ ḳız ḳarındaşuñ şimdi Beşerʿüñ yanındadur. Anuñ sırrını ṣaḳlarsın rüsvā idecek (15) degülsin. Eger naṣīḥat diñlerseñ ben senüñ ve sen benüm

şikārumsın. Birbirimüzüñ ayaġına geldük. Gel (16) imdi luṭf eyle. Sen daḫı benüm murādum üzerine ol ki senüñ ile ḫoş ʿālem idevüz. Eger (17) muḥālefet idüp beni ṭuyduyorursan ben ḫod ayaġuma ḳalmış bir çapuk ḥerīfem. Tīz ṣıçradum. (18) Ḳaçar giderüm. Lākin uykuñuzda bir bed-nāmlıḳ olur ki ḳıyāmete dek feżāḥati ḳabīleñüz içinde (19) söylenür. Ḳız ḥavfından dir dir ditremege başladı. N'eylersem eyledüm. Āhir göñlin sengi mūm (20) eyledüm. Gülmege başladı. Yorġanın başına çeküp ol degül gibi oldı. Ṣabāḥa dek anuñ bağı ḥüsninden (21) gül çīn eyledüm. Baña tamām iṭāʿat itdi. Ṣabāḥa yaḳın olduġı gibi ḳalḳup evden ṭaşra (22) segirdüp çıḳdum. Vardum Beşer ile Ḥīle'nüñ yanına vardum irişdüm. Bu gice ḥāl-i aḥvāli nice (23) oldı. Nice itdüñ didi. Bize ḥikāyet ideyorur. N'eyledüñ nice itdüñ diyü suʾāl itdiler. Ben daḫı (24) ḳız ḳarındaşuñ ṣevdāsın diyüp arḳamdan libāsların çıḳarup ve gevdemden ḳocasınuñ ḳamçı urdı ki (25) ḍarb yaralarını aña gösterdüm ve başuma geleni bir miḳdār ḥikāyet eyledüm. Baña acıdı cerāḥatlerümden (26) aña ḥacāletler geldi. Ḫaberi yoġ ki ben ḫod gice her ḳamçı başına ḳız ḳarındaşına bir ʿamel itdüm. (27) Baġçesinden ne ḳadar mīveler aldum. Ḥīle'ye vedāʿ idüp ol evine gitdi. Beşer ile biz de cemāzelerümüze (28) binüp girümüz ber-murād döndük. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir gice ʿĪsā bin Mūsā ki Emīrü'l (29) Müʾminīn Manṣūr'uñ vezīri idi. Kendü eṣnāsında aġżāsı (30) ile nā-gāh aġzından bu çıḳdı ki eger sen aydan güzel degül iseñ benden üç ṭalāḳ boş ol didi. (31) ʿAvreti bu sözi işidicek yanından ḳalḳup gitdi. Yüzin andan örtdi. Benüm ḥüsnüm ḳanda ay (32) ḥüsni ḳanda? Bizüm anuñ ile ḥüsnümüzüñ ne nevʿ ile münāsebeti vardur. ʿAvret ne ḳadar güzel olsa (33) ay güzeller bir vechden aña benzemez. İmdi çün böyle didüñ. Ben senden boş oldum didi. ʿĪsā

[682b] (1) müteḥayyir oldı. Ṣabāḥ olduġı gibi emīrü'l-müʾminīn ḥużūrına gelüp gice ḫātūnı ile mā-beynlerinde cārī (2) olan kelimātı ḥikāyet itdi ve vāfir derdini iẓhār eyledi. Bu ʿavretüñ ṭalāḳ ile iftirāḳı (3) hemān rūḥumuñ bedenden ifrāḳı gibidür. Aña cemāli viṣāliñüz baña dirilikten ölüm rācihdür. Cān (4) ise cānān ile muṣaḥabet ile rāḥat olmaḳ içindür. Rūḫsāre-i cānān niḳābı ile pūşīde (5) olıcaḳ. Cāndan ne ḥāṣıl diyü emīrü'l-müʾminīnüñ reʾyinden istimād eyledi. Emīrü'l-Müʾminīn Manṣūr (6) ʿulemāya emr itdi ki ṭalāḳ vāḳıʿ olur mı olmaz mı cevāb vireler. Cümlesi vāḳıʿ olur didiler. Zīrā (7) ayuñ ḥüsni bir ʿavretüñ ḥüsni ḳanda muʿādil olur didiler. İllā ki ʿālim-i Rabbānī ḥażret-i İmām Muḥammed bin Şeybānī (8) ʿaleyhi'r-raḥman ki İmām-ı Aʿẓam Ebū Ḥanīfe-i Kūfī'nüñ raḥmetu'llāhi ʿaleyhenüñ tilmiz-i ḫāṣṣıdur. Ṭalāḳ vāḳıʿ olmaz (9) didi. İşbu

delil eyledi ki Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā Ḳurʾān-ı Ḳadīmde **Le-ḳad ḫalekne'l-insāne fī āḥsenī** (10) **taḳvīm**[127] buyurdı. Yaʿnī biz insānuñ ṣūretlerini ve heyʾetlerüñ cümlesinden gökçeginden yarātduḳ diyü (11) buyurur. Pes bu ile sūretlerüñ gökçegi ādem oġlanı ṣūretidür diyü buyurdı. Kimesne bu söze (12) muʿārażа itmedi. Cümlesi ḳabūl eylediler. Emīrü'l-Müʾminīn Manṣūr İmām Muḥammed'e vāfir taḥsīn (13) eyledi. Anuñ fetvāsı ile buyurdı ki ḫātūnı ʿĪsā ile barışdurdılar. Kemā-kān mā-beynlerinde olan (14) nikāḥı muḳarrer bildiler. ʿĪsā bin Mūsā kendü ḥālinden iftirāḳ u iḫtirāḳına mübtelā olmış iken (15) ol ʿālim-i yegānenüñ ʿilmi berakātında ḫalāṣ oldı ve şeb-i ḥicrānı rūz-ı viṣāle irişdi. **Ḥikāyet:** (16) Ebū ʿAmr bin ʿAbdu'l-Melik eydür. Çün Vezīr ʿAmr bin Hübeyre Kūfe şehrine geldi. Vücūh-ı nās ve maʿārif-i ḫalḳdan (17) feżāʾil ile ve maʿārif ile ārāste olalar. On kimesne öründüledi ki kendüye münādemet ḫıdmetin ideler (18) ve geçmiş ḫaberlerden ḥikāyetler söyleyeler. Ol kimesnelerden birisi daḫı ben idüm. Cümlemüz yanında cemʿ (19) olup otururduk. Bizlere ḫitāb idüp buyurdı ki diñindi. Her birüñüz görüp ve işitdiñüz (20) birer ʿacīb u ġarīb ḥikāyet söyleñüz diyü emr itdi. Ben duʿā idüp ḥaḳḳ ḥikāyeti mi yoḫsa bāṭıl (21) ḥikāyeti mi ṣaḥīḥ ḥikāyeti mi yoḫsa kiẕb ḥikāyeti mi söyleyin didüm. Yoḳ ḥikāyet gerçek rivāyetdi (22) diyü buyurdı. Ben daḫı tekrār duʿā itdüm. İmerāʾü'l-Ḳays ki meşhurdur. Emīrü'l-kelām idi ve ʿArab içinde (23) şāʿir-i be-nām idi. Evlenmezden evvel and içdi ki ʿammucamuñ bir ḳızı alup evlenürin illā añı alıyorurum. Lākin (24) evlenmezden evvel aña sekizden dördinden ve ikiden ne itdügin ṣordum. Ol daḫı bile didi ve eger (25) bilmez ise sāʾir ḳızlardan her ḳangımuz ki bu suʾāle cevāb bilürse anı alırum. Pes imdi (26) uġradığı ve gezdügi yirlerde her ḳıza ki böylece suʾāl eydür buyurdı. Nā-gāh bir ḳıza rāst geldi. (27) Gene bu suʾāli eyledi ki yā sekiz nedür ve dört nedür iki nedür didi. Ḳız eytdi. Sekiz kelb (28) memeleridür. ʿArab aña eṭibbāʾü'l-kelbe dirler ve dört memeleridür. ʿArab aña daḫı aḫlāḳu'n-nāḳa (29) dir ve iki insān memeleridür. ʿArab aña ṣedyeyn dir didi. Ümerāʾü'l-Ḳays ḳızuñ anasına yüz ṭutup (30) bu ḳızuñı baña virseñ olmaz mı didi. Ol daḫı ḳızuñ kendüsine ṭanışalum didi ve seni bir (31) kimseye vireyim mi didi. Ḳız eytdi. Vir ammā şu şarṭ ile ki anuñla gerdek olmadın benüm daḫı aña üç (32) suʾālüm var idi. Cevāb virsün eger cevāb virebilmezse beni yine ṣalıvirsün didi. Ümerāʾü'l-Ḳays (33) daḫı n'ola didi ve bu şarṭı ḳabūl itdi. Andan ḳızuñ babası daḫı ḳızuñ nikāḥı içün yüz deve

[127]Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık (Tîn 4).

[683a] (1) ve on cāriye ve üç at istedi. Ümerāʾü'l-Ḳays daḫı ḳabūl eyledi. Babası daḫı ḳızı aña (2) virdi. Aralarında bu kābin üzerine ḳavl [ü] ḳarār olduḳdan soñra Ümerāʾü'l-Ḳays gitdi kendü ḳabīle (3) sine dönüp varup bir ḳulı ḳanda bir aġır bahālu ḳaftān ve bir ṭulum yaġ ve bir ṭulum bal oğlan ile (4) armaġan gönderdi. Oġlan bunları alup yola girdi. Daḫı ḳızuñ ḳabīlesine varmadın (5) yolda bir āḫer ḳabileye ḳondı. Ḳaftānı arḳasına geydi ve yaġ bal ṭulumlarınuñ aġızların açdı. (6) Her birinden bir miḳdār yidi ve bir miḳdār ḳabīle ehline virdi ve ḳaftānı geyüp gezerken (7) ittifāḳ bir muġaylān aġacına ṭolanup etegini yırtdı. Armaġanlara bu ʿaybalar irişdürdükden ṣoñra (8) tā ki ḳızuñ ḳabīlesine irişdi. İttifāḳ bir günde irişdü ki cümle ḳabīle ḫalḳınuñ ricālları yabāna (9) gitmişler idi. Ḳızuñ evini ṣorup buldı. Vardı getürdügi hediyyeleri maʿyūb ile ḳıza teslīm (10) eyledi. Alup her birine naẓar ṣaldı. Ferāset ile bildi ki Ümerāʾü'l-Ḳays bunları bu ʿaybları ile (11) göndermemişdür. Getüren oġlandan ḫıfẓı yanında taḳṣīr vāḳıʿ olmışdur ve diledi ki remz ile Ümerāʾü'l-Ḳays (12) maʿnen bunları añlara getüren oġlana yüz ṭutup ḫiṭāb idüp didi ki efendüñe bizden (13) selām ilet ve aña di ki hediyyesini maḳbūl ve illā vaḳtinde geldi. Anuñ içün ki babam ikiyi bir itmege gitdi (14) ve anam daḫı biri iki itmege gitdi ve ḳardāşlarum güneş gözetmege gitmişler idi ve āsumān yarılmış (15) ve ḳaplar aşaġa geçmiş idi. Oġlan andan işitdügini ezberledi. Tā ki Ümerāʾü'l-Ḳays yanına ḳızdan (16) işitdügini söyledi. Ümerāʾü'l-Ḳays ḳulına babam ikiyi bir itmege gitdi dimenüñ maʿnāsı bir ḳabīle (17) ḫalḳı ḳavminden iki ʿadāvetlü ḳavmi birbiriyle barıştırmaġa gitdi dimekdür ve anam biri iki (18) itmege gitdi dimenüñ maʿnāsı bir ʿavrete oğlan ṭoġutmaġa gitdi dimekdür ve ḳarındaşlarum güneş (19) gözetmege gitdiler dimenüñ maʿnāsı ṭavarları otlaġa otarmaġa gitdiler dimekdür. Gözlerüñ güneş ġurūba (20) varduġı gibi onları da eve döndereler dimekdür ve āsumān yarılmış didügi gönderilen ḳaftānuñ (21) yırtılmasına kināyedür ki zīrā āsumān yiryüzini iḫāṭa itmişdür. Nite-ki libāsında ādemi iḫāṭa eydür. Pes (22) āsumānuñ yarılması ḳaftānuñ yırtılmasına kināyedür. İmdi ṭoġrı söyle senüñle gönderdigüm esbāba (23) n'eyledüñ? Oġlan ve ḳābile aşaġı geçmiş didi ki ṭulumlar ṣoġulmış içlerinden bir miḳdār nesne almış (24) dimekden kināyedür. Oġlan daḫı söylemege başladı. Yol ortasında bir ḳabīleye ḳondum. Baña sen kim (25) sin diyü ṣordılar. Ben daḫı senüñ içün ʿammi oğlın didüm. Sözüme inansunlar da baña daḫı (26) artucaḳ iʿtibār eylesünler diyü ḳaftān geydüm. Nā-gāh muġaylān [dikeni] ṭoḳındı etegini yırtdı (27) ve bal ve yaġ ṭulumlarından daḫı anlara bir miḳdār iḥsān itdüm didüm didi. Andan

ṣoñra (28) Ümerāʾü’l-Ḳays ḳulına emr itdi. Var develer içinde yüz deve getür didi. Ol daḫı varup (29) getürdi. On cāriye ile üç atı ḥāżır itdi. Kendüsi atına süvār oldı. Ḳulı develeri (30) sürdi. Ḳızı almaġa ḳabīleleri yolına ṭoġrı revān oldı. Yolda giderken ittifāḳ bir ḳuyı (31) başına irdiler. Isıcaḳlıḳ vaḳti idi. Develeri ḳuyıdan ṣuvarmaḳ istediler. Ḳul efendisine (32) siz ḳuyı aġzına ṭurup ṣu çeküñüz. Ben develeri ḳolaylayın didi. Ümerāʾü’l-Ḳays ḳuyı aġzına (33) vardı ki ṣu çeke ḳul āheste āheste ardından gelüp Ümerāʾü’l-Ḳays muḥkem itivirdi ve ḳuyu

[683b] (1) içine indi gitdi. Oġlan develeri sürüp öñine ḳatdı. Ümerāʾü’l-Ḳays kendüsi olmaḳ (2) üzerine ḳızuñ ḳabīlesine ṭoġrı revān oldı ki vara ḳızı kendüsi ala. Ḳabīleye irişdügi gibi (3) ḳıza ḫaber oldı. Erüñ seni almaġa geldi. Kābīnüñ içün virdügi develeri getürdi didiler. (4) Ḳız gelen erüm midür degül midür ne bileyin? Hele çün bir kimsedür geldi. Anuñ içün bir deve boġaz (5) layuñuz. Baġursaġından ve ḳuyruġından bir ṭaʿām pişüresiz ḳonaḳlañuz didi. (6) Didügini itdiler ve [taʿāmı] ḳuluñ öñine getürdiler yidi. Andan ṣoñra ḳız ana bir ḳadeḥ ile ekşimiş (7) süd getürdiler içdi. Aḫşām oldı. Ḳız aña deveyi boġazlayup ḳanın [aḳıtup] içindekii dökdükleri (8) yirde bıraktılar. Oġlan yatdı uyudı. Ṣabāḥ olduġı gibi ḳız bu ʿalāʾimden (9) Ümerāʾü’l-Ḳays olmaduġın fehm itdi. Öñine çaġırup saña suʾāllerüm var ṣorayum. Eger bilürseñ (10) senüñin didi. Ḳul daḫı ṣor ne dirsen didi. Ḳız didükleri didi ki ṭudaḳlaruñ n’içün segirür bil (11) didi. Senüñ būseñi alsa gerekdür. Anuñ’çün segirür didi. Ḳız didi ki ṣaġ yanuñ ṣol (12) yanuñ n’içün deprenür. Ḳul eytdi ki anuñ’çün deprenür ki seni ḳoçsam gerekdür didi. Ḳız didi ki (13) ya ayaḳlaruñ niye segürür didi. Ḳul anuñ’çün segürür ki uyluḳlaruña ṣarılsa gerekdür. (14) Ḳız müteʿallıḳātına ḫitāb idüp didi ki Ḫudā ḥaḳḳı’çün bu kimesne ḳuldur. Benüm erüm degüldür didi. (15) Bunı pek żabṭ eyleyüñ didi. Hemān oġlanı ṭutup bend eylediler. İttifāḳ bu yañada Ümerāʾü’l- (16) Ḳays düşdügi ḳuyı üzerinden bir bölük kimseler geçerken ḳuyıdan ṣu almaġa aġzına geldiler. (17) Ümerāʾü’l-Ḳays’ı içinde görüp ṭaşrasına çekdiler. Ṭaşra çıḳduḳdan ṣoñra dönüp ḳabīlesine (18) deve içinden yüz deve daḫı öründüledi. Teḳrār ḳızuñ ḳabīlesine revāne oldı. İşitdügi (19) gibi ḳıza bu kerre gerçekden erüñ geldi seni almağa. Ḳız hele ṣaḥīḥ er midür bilmezin. Buña daḫı bir deve (20) boġazlayup bağırsaġından bir ṭaʿām pişürüñ ḳonaḳlañ didi. Didügi gibi itdiler. Ümerāʾü’l-Ḳays (21) öñine iletdükleri gibi bilüp bunuñ cigeri vardur eti niçe oldı diyüp elini ṣunmadı. (22) Ḳız bir ḳadeḥ ile buña da ekşimiş deve südi gönderdi. Anı döküp bu diyāra ne oldı (23) tāze yaġlı süd bulınmaz mı didi. Aḫşām

olıcaḳ ḳız döşegini deve boġazlanduġı (24) yirde müḥmelāt arasında bıraḳdı. Ümerāʾü'l-Ḳays gelüp gördi. Bu döşegi buradan (25) ḳaldıruñ. Varuñ şol yüce yir üstinden nesim [ü] şimāle ḳarşu bir yire çādır ḳurup (26) anuñ içinde bıraġuñuz didi. Orada yatmadı. Didügi gibi itdiler. Ol gice vardı (27) orada yatdı. Yarındası ṣabāḥ olduġı gibi ḳız yanına vardı. Ḳız daḫı suʾāle başladı. (28) Didi ki senüñle ḳavlümüz eyledür ki saña üç suʾāl eyleyeyüm. Eger cevābın virebilmezseñ saña kendümi (29) teslīm itmesem gerek. Ḥāliyā cümle nesne tamām oldı. Hemān ol üç suʾālin cevābı ḳaldı. Ümerāʾü'l-Ḳays (30) suʾāllerüñ nedür görelüm didi. Ḳız didi ṭudaḳlaruñ n'içün segürür didi. Ümerāʾü'l-Ḳays anuñ'çün (31) segürür ki hemīşe şarāb içerin ol şarābuñ ḫāṣıyyeti budur ki bunda ruṭūbeti ziyāde eydür (32) ve yirinde segrimege icāb ider. Ṭudāk da ecza-yı bedendendür gāhī ol daḫı segirür. Ḳız ya uyluḳlaruñ (33) başları n'içün segürür didi. Ümerāʾü'l-Ḳays anuñ'çün segirür ki ter ü nāzük libāslar geyerin didi

[684a] (1) ve bu yumşak döşeklerde ve ḥarīr döşeklerde otururın veyā yaturın didi. Ḳız yanuñ (2) başları n'içün segürür didi. Ümerāʾü'l-Ḳays anuñ'çün segirür ki muttaṣıl ʿArabī berḳ reftār (3) atlara biner de ṣıçradurın. Bundan segirmek ḫādiṣ olur didi. Ḳız didi ki muḳarrer ki bu benüm (4) erümdür. Anı oradan ḳaldırup ondan daḫı yüce yirde ve bād-ı hevāsı laṭīf u bī-ḫūş (5) yirde çādır ḳurup ḳondurdılar. Ḳulunı ḳayd u bend ile öñine getürdiler ve kendüye (6) teslīm itdiler. Siyāset eyledi ve ʿArab ʿādetince bir cemiyyet ʿaẓīm eylediler ve babası ve anası (7) vāfir yār-ı ṭaʿalluḳātı getürüp Ümerāʾü'l-Ḳays'a teslīm idüp gitdiler. Ḳuyıya düşüp viṣāl-i (8) yārdan meʾyūs u mehcūr olmış iken āḫir anuñla meʾnūs u mesrūr oldı diyü ḥikāyet (9) eyledüm. ʿAmr bin Hübeyre benden bu ḥikāyeti diñleyicek el-ḥaḳḳ eyü ḥikāyet diyüp ṣafā eyledi. (10) **Ḥikāyet:** Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābını lisān-ı Pārsī ile cemʿ iden Muḥammed ʿAvfī (11) raḥmetu'llāhi ʿaleyh eydür. Ḳays-ı ʿāṣıḳuñ aḫbārınuñ ʿuṣṣāḳ-ı cihān içinde mecnūnu'l-cefā (12) dimekle maʿrūfdur ve meşhūr-ı muḫtelif rivāyetler üzerine işitdüm. Her biri anuñ aḥvālini bir dürlü (13) rivāyet eydür. Ammā iʿtimād idecek rivāyet budur ki anuñ atası Baṣra şehrinüñ sākinlerinden bir kimesne (14) idi. İttifāḳ günlerde bir gün oġlı Ḳays Kaʿb bin Ḫuzāʿa ḳabīlesine vardı. Ḳabīlede er ādem (15) eşḫāṣdan hīç kimse yoġ idi. Ricālden ḫālī idi. Varup Ḫabāb adlu bir kimesnenüñ (16) ḫaymesi öñinde ṭurdı. İçmege ṣu istedi. Ḫābab'uñ Lebnā adlu ulu ḳızı var idi. Aña bir ḳadeḥ (17) ile ṣu çıḳarup eline ṣunuvirdi. Ḳays Lebnā'nuñ yüzine baḳdı. Gördi bir cemāldür ki (18)

ʿālemde bī-miṡāldür. Ḳadd ü istiḳāmetde serv-i bālāya beñzer ḫaddi leṭāfetde vird-i ḥamrāya beñzer. Gözleri (19) bir nergis-i pür-ḫˇābdur ki ʿaşḳ fitnelerin uyandurur. Aġzı bir pīşte-i ḫāmūşdur ki nefesi birle (20) mürdeler iḥyā itmege ṭurur. Ḳays nesebinüñ yüzine baḳdı. Yaʿnī ki gözi gözine ṭuş geldi. (21) Evvel nazarda tīr-i ġamzesiyle Ḳays'uñ göñlini mecrūḥ eyledi. Ḳızuñ naḳşını temāşā itmeden ḫayrān olup (22) durdığı yirde ḳaldı. Ḳız anuñ deryā-yı ḫayrete ṭaldugını gördi. Kendü de aña iltifāt itdi. (23) Rāh-ı bī-pāyān-ı ʿaşḳa ḳadem başdı. Derūnından rūḥānī bir taʿalluḳ āteşi peydā oldı. Żarūrī (24) ḥāl-i derūnına lisānı tercemāñlıḳ eylemege başladı. Çünki daḫı bunı anladı. Daḫı Ḳays'a ḫiṭāb (25) idüp bu gice bunda mihmānumuz olsañ olmaz mı didi. Nefes-i cān-perveri ile ol mürde dil-i nā-tüvān (26) tāze-i cān virüp ḥayāt bağışladı. N'ola didi. Ḳız aña yir gösterdi. Ḳays daḫı inüp ḳondı. (27) Bir sāʿatden şoñra ḳızuñ babası anda ḳonuḳ göricek. Nite-ki ʿArab'uñ ʿādetince şād u ḥürrem (28) olup Ḳays'a taʿẓīm u tekrīm eyledi. Ḳonuḳluḳ bābında hīç daḳīḳa fevt eylemedi. Tamām yidürdi ve içürdi. (29) Yarındası Ḳays evine döndi. Ammā Lebnā'nuñ ḫayāli ile ḫāne-i dil u cānı ṭolmış idi. Bir ānda andan (30) ḫālī degül idi. Bu efkâr ile dil-figār oldı. Dest-i rüzgār anuñ aḥvāli ʿıẕārını nāḥun-ı ʿaşḳ (31) ile ḫırāşīde eyledi. Pāk-ẕihn u laṭīfü'l-ṭabʿ civān idi. Sevdā-yı ʿaşḳ ile eşʿār-ı (32) ābdār dimege başlayup gül-zārı ḫayāl-i yārda hezār gibi niçe nevālara āġāz itdi. Bir gün (33) gene Kaʿb ḳabīlesini eṭrāfını ṭolaşup eşʿār-ı dil-nüvāz oḳıyup kūy-ı yārı ṭolanurdı.

[684b] (1) Fursat bulup Lebnā'ya bulışdı. Ol buña bu aña bir sāʿat ġam-ı firāḳdan ve derd-i iştiyāḳdan (2) şikāyet idüp ve sūz-ı derūnlarından söz açdılar. Baʿde ol evine döndi. Ḳays daḫı ḳabīle (3) sine döndi. Günden düne Ḳays'uñ derūnından ẕebāneler çekilmege başladı. Gördi bu firāḳa ṭāḳat (4) getüremez. Nā-çār kendü atası yanına varup ḥoḳḳa-i dehānını açdı. Ey baba dermānde oldum. (5) Elümi ṭut yüzüm üzerine düşdüm. Feryāduma iriş. Lebnā'nuñ zülfī göñlüm divānesinüñ boynına (6) zincir urdı. Dest-i himmetüñle çıḳarmaġa ʿināyet it ve anuñ ʿaşḳı ḫāne-i nihādumdan ṣabrum metāʿını (7) ġāret itdi. Eger mümkin ise beni anlaruñ ġavġaları elinden al diyü öñinde ağladı. Babası daḫı (8) oġul bu itdügüñ fāsid endīşedür. Bunı gönlüñden çıkar. Yād āşinā yirin ṭutmaz. Eger evlenmek (9) murād iderseñ aḳrabāmuz içinde niçe raʿnā ḳızlar vardur. Gel birin alalum tā mālumuz ve emlākımuz kendü ḫāne- (10) dānımuzdan çıḳmaya ve nesebümüz ġayrı nesebe ḳarışmaya didi. Ḥāṣılı Lebnā'yı kendüye alıvirmege rāżī (11) olmadı. Ḳays babasından nevmīd olıcaḳ anasınuñ yanına geldi. Ey ana sen cānumdan (12) mihr-

bānsın ve ḥavādiṯ rüzgārdan derdüme dermansın. Ḥāliyā şu aṣl derde düşdüm (13) derdüme dermān ol didi. Atasına daḫı tażarruʿ itdi. Niçe kim babasına tażarru itdi ise (14) yalvardı. Anası daḫı babası cevābını virdi. Bunlardan ḳaṭʿ-ı ümīd olıcaḳ ḳalḳdı. Emīrü'l- (15) Müʾminīn yanına geldi. Bu sebebden ki Ḥażret-i İmām Ḥüseyn ile Ḳays zebūr-ı rıżāʿan ḳarındaşlar (16) idiler ki Ḳays'uñ anası Ḥażret-i İmām Ḥüseyn'i ile bile emzirmiş idi. Ḥażret-i Ḥüseyn anı (17) göricek aḥvālini şordı. Ḳıṣṣa-ı pür-ġuṣṣa-i ʿaşḳından anlara aġlayup babası ve anası bu ḥuṣūṣda (18) müsāʿade itmedükleri sebebinden kendülerinüñ dāmen-i şefāʿatlerine düşdigüñi i'lām eyledi. Anlara daḫı (19) göñlüñi ḫoş ṭut fesāret çekme. Bu ḥuṣuṣı inşa'llāh teʿālā ben göririn diyü buyurdılar. (20) Pes bir gün bi'ẕ-ẕāt kendü nefs-i nefīsler ile ḳalḳup Ḳaʿb bin Ḫuzāʿanuñ ḳabīlesine vardılar. (21) Cümle ḳabīle ḫalḳı ricāl u nisāyı ṣaġīr u kebīri istiḳbāl idüp öñinde yuvandılar (22) ve ey dürr-i şemīn-i deryā-yı nübüvvet ne düşdü ki ḳadem rencīde buyurup nefse vücūd-ı şerefīñüz ile (23) gelmeklik oldı ve eger bir ḫıdmet üzere oldı ise n'içün işāret buyurmaduñuz. Yüzümüz üzerine (24) anda varup ḫıdmetüñüze şitāb ideydük didiler. Emīrü'l-Müʾminīn Ḥüseyn raḍiyā'llāhu ʿanh bu geldügüm (25) maṣlaḥat bunı icāb itdi ki ben kendüm gelem. Yaʿnī diledüm ki Lebnā Ḳays'uñ çifti eyleyem. Eger rāżī (26) olursañuz ve icāzet virürseñüz bu ikiyi birbiriyle bir idelüm. Birbirlerinüñ cemāl-i viṣāliyle şād (27) olsunlar diyü buyurdı. Lebnā'nuñ babası ḫanedān-ı nübüvvet yolına fedā olsun. Her ne ḥükm (28) iderseñ aña boyun virürin. Her ne dāʾire çizerseñ andan çıkmazın. Ammā bu bābda lāzumdur ki (29) Ḳays'uñ babası daḫı rāżī ḳılasız. Zīrā cāʾizdür ki ol bizüm ḳızımuzı almayup redd eyleye. (30) Ben bundan ʿar-ı lāḥıḳ ola. Bāḳī fermān sizüñ didi. Ḥażret-i Ḥüseyn döndi. Ḳays'uñ babası (31) evine geldi. Emīrü'l-Müʾminīn Ḥüseyn göricek şemʿ gören pervāne ve başına şems ṭulūʿ itmiş zerre gibi (32) öñinde mużṭarib oldı. Ey çerāġ-ı dudmān-ı mürüvvet ne düşdi ki bu göñlüñ ẓulmet ḫānesinüñ (33) vīrānesin cemālüñ nūrı ile nūrānī ve maʿmūr eyledüñ didi. Ḥażret-i Ḥüseyn anuñ içün geldüm ki rıżā

[685a] (1) viresin. Lebnā'yı oġluñ Ḳays'a alıvireyüz. Sen de bizüm ile istemege bile varasın tā ki senüñ rıẓān var (2) duġın bileler diyü buyurdı. Ol daḫı her ne kim buyurur başum yüzüm üstine. Eger başum daḫı isterseñ (3) fermān senüñdür didi. Ḥażret-i Ḥüseyn'üñ öñine düşdi. Tekrār Ḳaʿb ḳabīlesine vardılar. (4) Lebnā'yı Ḳays'a istediler. Babası virdi. Orada nikāḥ itdiler. Kābīnini virdiler. Ḳızı aldılar (5) Ḳays'uñ babası evine götürdiler. İki ʿaşḳ-ı zār ve maʿşūḳ-ı bī-ḳarār bir araya geldiler ḳarār itdiler. (6) Niçe

müddet Ḳays ile Lebnā zevḳ ü ṣafā ile birbirlerine mihr ü māh ile dirlik eylediler. Aña degin ki (7) giderek Ḳays'uñ babası ve anası gelinlerin sevmediler. Anlaruñ gelinleri olduġın istemediler. Meger evlenmedin (8) Ḳays vālidesine ziyāde ḫıdmet ider idi. İttifāḳ Lebnā'yı alduḳdan ṣoñra eşġālinden vālidesine (9) evvelki gibi ḫıdmete taḳṣīr ider oldı. Bundan vālidesi incindi. Lebnā'ya ġayrı bahāne (10) bulamadı. İttifāḳ bir gün Ḳays ḥaste oldı. Marażı daḫı maraz-ı hāʾil idi. Eger-çi ölmedi ammā (11) ölüm mertebesine vardı. Ṣıḥḥat buldıġı vālidesi ey oġul ben senden ḳorḳdum ve babañ (12) daḫı ġāyet pīr oldı. Eger ecel irüp nā-gāh atañ veyā sen vefāt idesin. Oġluñ (13) ḳızuñ yoḳ mülk ü māluñuza ġayrılar ellerine düşe. Bu ʿavret ise oġlan eylemez gel bunı boşa. (14) Bir oġlı ḳızı olur. ʿAvret alalum. Oġluñ ḳızuñ olsun. Babanuñ bunca māl u menālī evlāduña (15) ḳalsun didi. Nice bunuñ emṡāli gibi Ḳays'ı Lebnā'dan ayrılmaḳ içün efsāneler eyledi. Ḳays'un (16) ḳulaġına girmedi. Cānum bedenümden olduḳça Lebnā'dan ayrılsam olmaz didi. Āḫir anası pederine (17) daḫı bu maʿnāyı telḳīn itmege daḫı başladı didi. Daḫı bir gün ḳavmini ʿaşāʾirini bir yire cemʿ (18) olup anlar ḥużūrında ey atanuñ cānı ben çoḳ sāl geçürmiş bir pīrüm. Bu günlük (19) yarınlık ʿömrüm vardur. Dünyā kimseye pāy-dār olmaz. Mebādā ben daḫı vefāt idem sende mālum (20) żāyīʿ olup ecnebīler eline düşe. Zīrā evlāduñ yoḳ. Anlara ḳala. Bu ʿavretüñ ise (21) oġlı ḳızı olmıyorur. Gel bunı boşa bir ġayrı ʿavret al. Oġlancuḳlaruñ olsun ben de mütesellī (22) olayın didi. Ḳays daḫı bu didügüñüz baña cāndan ayrıl dimekdür. Benüm yanumda cāndan ayrılmaḳ (23) Lebnā'dan ayrılmaḳdan āsāndur. Eger bu cümle māluñuz żāyīʿ olmaḳ ḳorḳısı ise ey baba bu ḳorḳu sehldür. (24) Gel imdi vālidemden ġayrı bir ʿavret daḫı al ondan daḫı birḳaç evlāduñ olsun. Hīç māluñ (25) olmasun. Beni ḳovuñ. Lebnā'nuñ ḳabīlesine gideyin. Lebnā ile varayın bāḳī ʿömrümi anda geçüreyin. (26) Anası böyle didügine be-ġāyet incindi. ʿArab'uñ eyyām-ı cehāletde itdükleri ʿādetçe Lebnā'yı boşamayınca (27) ben hīç bir saḳf altında gölgede oturmayayın. Issı güneşde oturayın. Bu ṭarīḳ ile (28) olayın gideyin diyü and içdi ve hemān ḳalḳup vardı güneş ḳarşusında oturduk. (29) Ḳays daḫı üzerine ridāsını ṭutup sāyebān itdi. Bu ṭarīḳ ile her gün gelür. Gün inince (30) atasınuñ üzerine varasın. Perde ider. Gün ġurūbından ṣoñra evine gelür. Lebnā öñinde göz (31) yaşı döker aġlar idi. Ne aṣl yaş belki gözleri mecrāsından ruḫsārı üzerine ḫūn-ı ciger (32) aḳıdurdı. Bir rivāyetde bir yıl bir rivāyetde ḳırḳ gün ḳırḳ gice atası ol ṣaḥrāda ḳaldı. (33) Bu ṭarīḳ ile ʿāḳıbet ḳabīle halḳı bir yire cemʿiyyet idüp gelüp Ḳays'a bu itdügüñ nedür senüñ?

[685b] (1) Bir ʿavret ucından atañdan mı çıkarsın? ʿAvret bulunur ammā ata bulınmaz diyü uġurun (2) üzerine yüriyüp Lebnā öñinde göz yaşı döküp ağlardı. Lebnā'yi aña boşatdılar. Ḳays'dan (3) kendüsinden rivāyet olınur ki atam ile anam baña Lebnā'dan ötüri tamām on yıl ḥısm oldılar. (4) Her gün yanlarına varup icāzet isterüm. Beni yanlarına varmaġa keremüñe ḳomazlar idi. Döner giderdüm. (5) Tā böyle muẓṭar olmayınca boşamadum. Bu kerre boşaduḳdan ṣoñra hemān aġzına mühr urdı. (6) Cihān sözinden ḫāmūş oldı ve dimaġından murġ-ı ʿaḳl uçdı. Hemān şöyle ṣāmit u sākit (7) oturdı ve bī-mecāl ṭururdı ve aña cünün müstevlī oldı. Gice gündüz aġlar hīç gözinüñ (8) yaşı diñmez idi. Böyle çün Lebnā'nuñ ḫaberi Kaʿb bin Ḫuzāʿa ḳabīlesine irişdi. Babasına anasına (9) bu ḫaber vuṣūl buldı. Müteʿalliḳātı ile miḥaffe ve develer gönderdi ki gelüp ḳızını Ḳays'uñ evinden (10) esbāb u tecemmülātı ile göçüreler kendü evlerine götüreler. Anlar daḫı gelüp Lebnā'yı aldılar ve ṭur (11) mayup esbābını ve etfālını yüklediler idi. Ḳays ḫayrān ḫayrān buña baḳar idi. Bu cemʿiyyet (12) nedür ve bu develeri neye yükledürler diyü ṣordı. Cevāb virdiler. Lebnā'ya suʾāl ile diyü cevāb (13) virdiler. Diledi ki Lebnā'nuñ yanına gire. Cemʿiyyetüñ aṣlı nedür ve bu develeri yükledürler diyü suʾāl eyleye (14) alup gitmege gelen kimesneler ḳomadılar. İçlerinde baʿżı ʿavretler daḫı var idi ki babası ve anası ile göndermiş (15) idi. Anlar daḫı üzerine yüridiler. Ḳays ne nā-dān aḥmaḳ kimesne imişsin. Daḫı ne olduġın bilmez misin? (16) Lebnā'yı babasına ve anasına ḳabīlelerine getüriyorurlar. Bī-çāre nā-gāh bu ḫaberi işidicek hemān bī- (17) iḫtiyār yıḳılup bī-hūş oldı yatdı ḳaldı. Ḳalḳıcaḳ bī-iḫtiyār ağladı. Bu maʿnāda iki (18) ʿArabī beytler serd eyledi. **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Saña çün ʿāşıḳ oldum ey yüzi māh

Baña vaṣluñ müyesser itdi Allāh

Ḳorḳar idüm firāḳa düşmekden

Uġradum ḳorḳduġuma ben ey māh

Çün develeri yükletdiler miḥaffeye (20) ḳoyup Lebnā'yı alup gitdiler. Ḳays ḫayrān ḫayrān ardınca baḳar idi. Gözinden ġāyb olduġı gibi (21) yüzi üstine düşüp develerinüñ

izini öpmege başladı. Hemān orada oturup ḳaldı. Muttaṣıl (22) Lebnā'nuñ bindügi devenüñ izine yüzin gözin sürüp yuvalanur idi. Kendüyi ṭopraḳlara pāy-māl (23) eyledi. Āḫir ḳavm [ü] ḳabīlesi gelüp aña melāmet itdiler. Bu itdügüñ nedür ki yüzüñ ṣuyunı yirlere döker ki (24) ve ḳurı ṭopraḳlar öpersin didiler. Anlara iki ʿArabī beytler ile cevābın virdi ki maʿnāsı bu idi. **Beyt**:

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Şimdi kim ey raḳīb görürsin

Yüz urup yire yir yüzin öperin

Beni ṭopraḳ öper mi ṣanursın

Belki ṭopraḳda yār izin öperin

Ḳays'uñ rāh-ı ʿaşḳda başına gelen vāḳıʿalar çoḳdur ve derd-i ʿaşḳ ile didügi (27) āb-dār-ı eşʿāra kifāyet yoḳdur. Anuñ ḳıṣṣa-i ġuṣṣasına bu mecmūʿa müteḥammil degüldür. Anuñ sitem-i firāḳı renc-i iştiyāḳ (28) ile taḫvīf-i ruḳabā ile ṭaʿn-ı ṭaʿinān ile olurum. Levm-i lāʾimān ile çekdügi belālaruñ nite-ki baʿżı (29) Leylī vü Mecnūn ḳıṣṣası diyü naẓm itdükleri dīvānlarda mezkûrdur. Bu kerre babası Lebnā'yı eve iletdükden ṣoñra (30) bir āḫer eve virdi. Ḳays ṭurmaz anuñ yādına kāh eşʿār-ı āb-dār dirdi. İller ezberleyüp oḳurlar idi (31) ve kāh tīr ile niçe maʿḳūl kelimāt ider idi. Ḫalḳ arasına mesel-i sāʾir olur idi. Lebnā'nuñ eri Muʿāviye (32) gelüp Ḳays'dan şikāyet eyledi ki benüm ḥaremümi dilinden ḳomaz. Beni ḫāṣ u ʿāma u rüsvāy itdi. Anuñ libāsını (33) benüm ḥaremümden kesivirüñ ki bed-nāmlıḳdan ḫalāṣ olam didi. Muʿāviye emr itdi ki Mervān bin Ḥakem bir miṣāl

[686a] (1) yazdılar. Ḳays Lebnā'yı menʿ eyleye. Miṣāl Mervāne irdügi gibi Ḳays getürdi şöyle ki min baʿd Lebnā'yı (2) yā naẓm ile yā neṣr ile lisānuña alasın. Şemşīrden ġayrı ile cevāb virmezin didi. Ḳays andan bu sözi (3) işidicek. Ol ḳadar aġladı ki aña düşmānları bile acıdı. Andan ṣoñra bi'l-külliye ferāmūş itdi. Miḥnet (4) ü zaḥmeti kemālin buldı ve nihāyetine irişdi. Adına Ḳays dimez oldılar. Mecnūn dir oldılar. Bu ad ile ḳıssa-ı (5) ʿaşḳı dāstān-ı cihān oldı. Bundan ṣoñra ḳıṣṣa-ı pür-ġuṣṣası bunda nihāyet buldı ki Ebū'l-Ḳays (6) dirler Ḳays'uñ rıżāʿdan bir ḳarındaşı var idi. Ḫāliyā Ḳays böyle pür-melāl göricek ḳalḳdı. Emīrü'l-Müʾminīn (7) Ḥüseyn ve Emīrü'l-

Müʾminīn Ḥasan ve Caʿfer-i Ṭayyar raḍiya'llāhu ʿanhum yanlarına geldi. Bilür misiz her biriñüzüñ (8) yolına ḫıdmet kemerin cān miyānına muḥkem itmişindür. Benüm ḥāliyā bir ḥācetüm düşdi ki aña ḥuṣūl (9) u vuṣūl olmaz. İllā sizlerüñ ʿālī himmetüñüz esbābına iltimās ile olur. İmdi ḥużūruñuza geldüm ki (10) ol murāda irişem didi. Anlar da murāduñ nedür diyü ṣormadın hemān ne dirsin söyle idelüm diyü buyurdılar. (11) Anları ḳaldurup Lebnā'nuñ zevcinüñ öñine getürdi. Ol daḫı bu ululları göricek şerāʾiṭ-i taʿẓīm [ü] tekrīmlerin (12) taḳdīm idüp anlaruñ muḳaddemlerini ʿaẕīm ṭutdı. Ne mühim oldı ki buraya ḳadem-i rencīde ḳalduñuz didi. Anlar daḫı (13) senüñ yanuñda İbnü'l-Ḳays'uñ bir murādı var imiş. Anuñ ḥuṣūline bizi şefīʿ getürdi. Murādı ne itdügini bilmez (14) didiler. Ol daḫı cānum ḥāk-i pāyüñüze fedādur. Her ne ki buyursañuz yoluñuza mebẕūldur didi. İbnü'l-Ḳays'a söylendi. (15) Revā itmege ʿahd itdi didiler. İbnü'l-Ḳays murādum oldur ki Lebnā'ya ṭalāḳ viresin iki miskīni bend-i hicrāndan (16) ıṭlāḳ eyleyesin didi. Er daḫı siz de şāhid oluñ ki anı üç ṭalāḳ boşadum. Anuñ cemāl-i naḳdınuñ (17) sizüñ turāb-ı ḳadimüñüze niṣār itdüm. Anlar bunlardan ḥacālet gelüp bizi yanuña bundan içün getürdigüñ bilmez idi ki (18) yoḫsa gelmezdük dir. Ānd içdiler. Emīrü'l-Müʾminīn Ḥasan raḍiya'llāhu anh aña mukābelede ḳırḳ biñ aḳçe inʿām itdi. Andan (19) Lebnā'yı babası evine getürdiler ve babasından yine Ḳays'a minnet u recā itdiler. Ol iki ʿāşıḳ-ı mehcūr (20) kemā-kān bir araya gelüp vaṣlı ile zaḥmetleri rāḥata mübeddel oldı. Bu ḥikāyetden bütün dermānuñ mürüvvet (21) lerinden evlād u ensābınuñ kerem-i kāmillerine delāletden ġayrı bu beşārete işāret vardur ki cümle umūr vaḳtine merhūn imiş. (22) Her murāduñ vaḳti gelicek edna-yı saʿy ile ve cüzʾī gelür imiş. Maḳāṣıd-ı meṭālibüñ isʿāfında her ne (23) teʿaẕẕür ü taʿassüf görinürse andan nevmīd olmayup gevher-i maḳṣūduñ eger seng-i ḫāre ḳarışmış (24) o ejder ḫūn-ḫˇāre gitmiş mi geldük de aña dest-res müyesser imiş. Nite-kim ʿuḳalā-yı cihān dimişlerdür.

Beyt:

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Yüz çevirse bir zamān senden eger yār-ı murād

Tā ebedāndan naṣībüñ ṣanma kim ḥırmān olur

Kesme ümīdüñ gözet vaḳtini kim vaḳti ile

Her nice düşvār ise işler döner āsān olur

Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ (27) **Dördinci Ḳısmında On İkinci Bāb ki Şol Cemāʿat Ẕikrindedür ki Varṭa-i Helāka** (28) **Düşmişken ʿĀḳıbet Ḥalāṣ Olmışlardur**. ʿUḳalā-yı ʿālem ve ḥükemā-yı benī ādeme pūşīde (29) degüldür. Ādemī-zāduñ cānı āferīde-kār-ı ʿālemüñ ḳabża-ı ḳudretinde murg-ı rūḥ beden ḳafesinde anuñ fermāniyle (30) maḥbūsdur. Anuñ taḳdīri ile mādām ki bu ḳafes ḳapusı açılmaya murġ-ı revān hevā-yı ḳudse ṭayerān (31) idemez ve eger cümle ʿalem ḫalḳı cemʿ olalar. Anuñ fermānı olmayıcaḳ bir ḳıl başını eğemezler. Ḥaḳḳ emri (32) olmayınca kimesne ecel çengāline düşmez. Ecel vaʿdesi irmeyince kimse ḳabr çāhına girmez. (33) Pes bābda iltizām olınan üzere şol kimselerüñ ḥikāyetlerine müştemildür ki ḳatl ü telef

[686b] (1) varṭalarına düşmişken taḳdīr-i Ḥaḳḳ anlaruñ ḥayātlarına taʿalluḳ itmekle ecelleri muḳarrer olmamaġın (2) ölmemişler her biri bir sebeb ile ol varṭalardan ḫalāṣ olmışlar. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (3) Nuʿmān bin Münẕir ki ʿArab pādişāhlarındandur ki bir gün şikāra binmişdi. Anuñ bir atı var idi ki (4) ṣıçramaḳda ṣāʿiḳadan tīz ve segirtmekde ṣarṣardan sebük-ḫīz idi. Anuñ adını Maḥmūd ḳomışdı. İttifāḳ (5) ol gün bir ata binmiş idi. Anuñla bir yabān eşegi ḳovup giderdi. ʿAskerinden cüdā daḫı düşdi. (6) Geç vaḳt oldı. Bādiye ortasında bir ḳaraltıya gözi ṭoḳandı. Andan yaña gitdi. Vardı görüp (7) ḳabīleden bir eski ʿArab evidür. Anuñ issi Ṭayy ḳabīlesinden Ḥanẕala adlu bir kimse idi. Çaġırup (8) hīç şunda bir diñlenecek yir var mıdur didi. Ḥanẕala ilerü gelüp cānum mihmāna fedā olsun (9) inüñ didi. Nuʿman da indi. Ḥanẕala anı ḳondurdı atını aldı bağladı. Bir pāre ṣamanı var imiş. (10) Öñine dökdi ve ʿālemde māl u mülk cinsinden hemān bir dişi ḳoyunı var idi. Anuñ südi ile geçinürler (11) idi. Ḥanẕala ʿavretine bu ḳonuḳ ulu kimesneye beñzer. Bütün ẕiyāfetinde niçe itseyüz didi. ʿAvreti (12) nice itsek gerek ḳoyunı boġazlayın daḫı bir mużāyaḳa zamānında gerek ola diyü ben bir pāre un ṣaḳladum (13) idi. Anuñla ṭaʿām pişürelüm didi. Ḥanẕala evvel ḳoyunı ṣaġdı südüni mā-ḥażar bir ḳadeḥ ile öñine (14) gönderdi. Andan ḳoyunı boġazladı yüzdi. Eti bile ol un pāresinden ʿavret bir taʿām pişürdi. (15) Hezār utanmaġ ile gice olıcaḳ Nuʿmān'uñ öñine getürdiler. Ol gice Nuʿmān'a şāyeste ḫıdmetler itdiler. Pādişāh (16) anlardan utandı. Evlerinde yatdı. Ṣabāḥ olıcaḳ cāmelerin geydi. Atına süvār olıcaḳ Ḥanẕala'ya kendüsini (17) bildürdi. Ey Ḥanẕala bil ki ben ʿArab pādişāhı Nuʿmān'ın. Gerekdür baña gelesin. Saña daḫı iḥsān (18) idem diyüp

ḳodı gitdi. Maḳḳar-ı salṭanatında varıcaḳ dāʾimā ḥāṭırı buña baġlu idi ki Ḥanẓala (19) kendüsine gele. Hiçbir zamānda daḫı göñlinden çıkarmazdı. ʿAcabā ne vaḳt gele aña iḥsān idem. Ḥaḳḳ-ı (20) ḫıdmetin edā eyleyem. İġvāya düşmişdi. İttifāḳ bir yıl bādiye içinde muḥkem ḳaḥṭ oldı. Niçe kimesneler (21) ḳaḥt ucından bādiye için terk itdiler. Ḥanẓala daḫı ḳaṣd itdi ki bir yañaya ṭoġrı gide. ʿAvreti (22) senüñ pādişāh ile daḫı āşināluġuñ var. Eger anuñ ḫıdmetine varsañ elbetde saña inʿām ider. Ḥuṣūṣen (23) gitdügi vaḳt baña gelesin diyü ışmarladı didi. Ḥanẓala ʿavretinüñ telkīni ile Nuʿmān ḫıdmetine revāne (24) oldı ve meşhūrdur ki bu Nuʿmān bin Münẕir'üñ yılda bir güni var idi ve aña rūz-ı büʾs yaʿnī ḳatı gün (25) dirler idi. Anuñ'çün ki anuñ iki sevgüli muṣāḥibleri var idi. İkisi de ol gün ölmişler idi. (26) Ol gün kendüye şūm añlamışdı ve ṣaḥrāda Ġazneyn dirler idi. Bir yir taʿyīn itmişdi. Her yıl (27) ol gün geldükde cümle ḥayl ü ḫaşemi ile ṣaḥrāda bu Ġazneyn didükleri yire çıkar. Dört yaña (28) baḳar çıḳar. Kime gözi ṭoḳana bī-emān öldürürdi. Aṣlā buña dilek itmege ve ġayrı ṭarīḳ ile (29) bir nesne mānic olmazdı. Bunı ḫaylī zamān idi. ʿĀdet-i müstemirre idinmişdi. Bu ṭarīḳ ile (30) niçe nā-ḥaḳḳ ḳan dökmişdi. İttifāḳ Ḥanẓala gelüp anuñ ḫıdmetine (31) irdügi rūz-ı büʾs idi. Nuʿmān cümle ḫayl ü ḫaşemi ile ṣaḥrāya çıḳup Ġazneyn öñinde durur idi (32) ve dört yaña baḳup ādem öldürmege gözedür idi. Nā-gāh ıraḳdan gördi bir piyāde geliyorur ki (33) naẓar ṣaldı. Gördi Ḥanẓala kendüsidür. Ziyāde incindi. Öñine geldügi gibi sen şol Ṭayy

[687a] (1) ḳabīlesinden olan er degül misin ki bir vaḳtde saña ḳonuḳ oldum idi didi. Ol da belī olın (2) didi. Nuʿmān n'içün öñdin gelmedin. Bugün geldüñ ki benüm büʾsüm günidür. Bugün burada her gör (3) dügümi elbette öldürin didi. Ḥanẓala pādişāh ṣaġ olsun. Ben bunı bilmezdüm ve rūz-ı büʾsüñüzi (4) işitmemiş idüm didi. Nuʿmān and içüp eger bugün naẓarum oġlum ḳābūsa düşerse ki (5) ciger-kūşemdür. Öldürmezsem olmaz. Evvel baña neye geldüñ söyle. Ḥācetüñ revā ideyin. Ben de andan ṣoñra (6) seni de elbette öldürmeyince ḳomazın didi. Ḥanẓala pādişāh saġ olsun beni öldürdükden (7) ṣoñra ṭutalum ki götüri mülk ü ḫazāyini baña virmişsin. Andan baña ne fāʾide didi. Nuʿmān hīç (8) çāre yoḳdur. Seni öldürmeyince olmazın didi. Ḥanẓala üzerüñde ḥaḳḳ-ı niʿmetüm vardur. Çün (9) öldürürsün bārī baña emān vir. Varayın ehl [ü] ʿıyālüme vedāʿ ideyin. Esbāb-ı maʿāşların göreyin. (10) Gene gelecek yılda burada bugün de geleyeyin. Ol gün öldürüm didi. Nuʿmān imdi buña bir (11) kefīl virmek gereksin ki eger gelecek yıl bu günde gelmezseñ yirüñe anı öldürem didi. Ḥanẓala (12) maḥall-i

ḥāṭarda müteḥayyir olup dört yaña denerdi. ʿAcabā bu luṭfı bana ḳanḳı kerīm ide ki eṭrāfda (13) olanlardan istimdād ider idi ve ḫalḳı gözi ile ṣırıdurdı. İttifāḳ gözi benī Şeybān ḳabīlesinden (14) Şerīk bin ʿAmr'a düşdi ki Nuʿmān bin Münẕir'üñ aḳrabāsındandur. Yanında ṭurur idi. Aña yalvar (15) dı ki bunuñ üzerine kendüye kefīl ola. Ol daḫı ey bīrāder ölüm ile oyun olmaz. Bunı kim (16) iḥtiyār ider didi. Bī-çāre müteḥayyir olup ṭururken benī Kelb ḳabīlesinden Fuʾād bin Ecdāʿ (17) adlu bir kerīm ilerü geldi. Nuʿmān duʿā itdi. Eger Ḥanẕala'yı gelecek yıl size teslīm itmezsem benüm (18) üzerüme her ne fermānuñuz olursa aña rāżīyın didi. Nuʿmān bin Münẕir daḫı Ḥanẕala'ya beş yüz deve (19) bağışladı. Alup evine revān oldı. Çün gelecek yıl oldı. Yevm-i büʾsden birgün oldı. Nuʿmān (20) Fuʾad'a yarın seni helāk olanlar zümresinden idem gibi ḥāżır ol didi. İrtesi ṣubḥ-ı ṣādıḳdan (21) gene ʿādet-i seyyiʾesi üzere ḥayl ü ḥaşemi ile binüp ṣaḥrāda Ġazneyn didükleri yirde orada ṭurdı. (22) Emri ile Fuʾād'ı çıḳarmışlar idi ki siyāset itmekle emr itdi. Yanında olan vezīrler bu istiʿcāl (23) maḥalli degüldür. Gün baṭınca ṣabr idüñ görelüm. Ol vaḳte Ḥanẕala gelmez ise emrüñüz yirine vara didiler. (24) Aṣlda Nuʿmān Ḥanẕala ṣaġ ḳalsun. Fuʾād'ı öldüreyin dimek idi. Vüzerāsından (25) bu sözi işidicek maʿḳūl söze muḫālefet itmedi. Fuʾād'uñ ḳatlini teʾḫīre ḳodı (26) didükleri vaḳte dek ḳatlandı. Gün daḫı ṭolınmaġa yaḳın olduġı gibi buyurdı. Fuʾād'ı (27) ʿüryān idüp öñinde siyāset meydānına getürdiler. Cellād tīġi ile başı ucına geldi (28) ṭurdı ki gün ṭolınduġı gibi boynın ura. Nā-gāh gördiler ıraḳdan bir süvār peydā oldı. (29) Yortup kendülerine ṭoġrı gelürdi. Nuʿmān bildi gelen Ḥanẕala'dur. Niyyeti rāst geldüginden (30) bī-ḥużūr oldı. Bu er ne naḥs-ṭāliʿ u şūm baḫtdur didi. Öñine geldügi gibi ey ahmaḳ (31) bu itdügüñ tedārike mevt çengālden ḫalāṣ olmış iken geldüñ gene kendüñi aña urmaḳ istersin (32) didi. Ḥanẕala beni bunda getüren ʿahde vefādur. Nuʿmān ʿahde vefāya sebeb nedür? Senüñ bu ḥaḳḳı (33) gözledügüñ nedendür didi. Ḥanẕala dīnüm emr ider didi. Nuʿmān senüñ dīnüñ ne dīndür didi.

[687b] (1) Meger kendüsi puta ṭapar idi. Ḥanẕala benüm Neṣārī dīnidür. ʿĪsā peyġamber anuñla baʿṣ olınmışdur (2) didi. Meger Ḥanẕala dīn-i ʿĪsā 'ulemāsından idi. Aña İncīl'den bir miḳdār oḳuyup maʿnāsını tefsīr (3) itdi. Daḫı ʿĪsā dīnüñ ki ol zamānda ḥaḳḳ idi. Henüz dīn-i İslām-ı Muḥammedī ẓuhūra gelmemişdür. (4) Baʿżı meḥāsin ü feżāyılinden aña söyledi. Vaʿẓ u naṣīḥat eyledi. Nuʿmān muḥkem anı dinledi. Hidāyet-i (5) Ḥaḳḳ telkīni ile bu ḥaḳḳ dīn ancak. Ben bundan ġāfil idüm diyüp der-ḥāl put-

perestligi terk (6) idüp dīn-i ʿĪsā'ya girdi. Naṣrānī oldı ve Ġazneyn bināsın ḫarāb eyledi. Fuʾād'ı ṣalıvirüp (7) Ḫudā ḥaḳḳı bilmezin sizden ḳanḳıñuza vefā-dār diyeyin ki sen iseñ hīç Ḥanẓala bile bilişikligüñ yoġ iken (8) mā-beynüñüzde hīç bir ḥaḳḳ sebḳat itmemişken bunuñ gibi ḥāṭar-nāk emrde aña kefīl oldun. Bu ise mevt-i (9) sebuʿī meḥālibinden ḳurtulmışken senüñle ʿahd itdük'çün tekrār iḫtiyārı ile geldi. Gene kendüsin aña (10) urmaḳ istedi. İkiñüze de helāk itmek münāsib degüldür. Hele ḳurtulduġuñuz eylügüñüz sizi ḫalāṣ (11) itdi diyüp ikisine de ḫilʿat geydürdi. Ḥanẓala'ya tekrār inʿām idüp Fuʾād'uñ mürevvet [ü] keremi ve Ḥanẓala'nuñ (12) vefā-yı ʿahdi berekātında Nuʿmān'uñ ol bed-ʿādeti ol diyārdan götürildi. Ḥażret-i ʿĪsā'nuñ (13) ṣalavātu'llāhi ʿaleyh dīni ḫalḳ içinde şāyiʿ oldı. **Ḥikāyet:** Ferec Baʿde'ş-Şidde kitābında (14) getürür. İbrāhīm bin Ẕekvān ki Emīrü'l-Müʾminīn Mehdī'nüñ kātib-i ḫaṣṣı idi. Mehdī Cürcān vilāyeti (15) eyāletin oġlı Mūsā'ya virdügi vaḳt anı oġlı le bile ḳoşdı. Mūsā'nuñ yanında tamām muḳarreb oldı. Cümle (16) kārların żabṭ iden ol idi. Meger bu Mūsā ḥadd-ı zātında bir mütehettik ü bī-pāk civān idi. Müstaḳil (17) ḥükümet ehli olıcaḳ vilayet-i Cürcān'da niçe nā-merbūṭ u nā-mażbūṭ işler daḫı işledi. Cümlesi (18) Mehdī'ye bildürdiler. Hep anları İbrāhīm'den bildi. Niçe kerre oġlana ādemler gönderdi ki İbrāhīm'i vire dārü'l- (19) ḫilāfeye getüreler. Ḳābil olup virmedi. Anı atası cānibine göndermedi. Niçe ʿöẕrler beyān eyledi. (20) Āḫir iş ḥadden aşdı. Ḫalīfe oġlına bir miṣāl yazdı gönderüp şöyle şimdi emrüme imtiṣāl (21) itmeyüp İbrāhīm'i ḫıdmetüme göndermeyesin. Seni velī-ʿahdlikden ʿazl iderin diyü and içdi. Oġlı da (22) żarūrī olup İbrāhīm'i atası işigine gönderdi ve ḫavāṣṣından yanınca kimesneler gönderdi ve anlara (23) şöyle ışmarladı ki anı ʿizzet ü ikram ile alup gideler. Baġdād'a yaḳın varmayınca bağlamayalar. Baġdād'a bir menzil (24) yir ḳaldugı gibi eline ve ayaġına bend uralar ve arḳasına kilīm geydüreler ve Baġdād içine miḥaffe ile ileteler. (25) Āḫir Baġdād'a bir menzil yir ḳaldı. İbrāhīm'i bağladılar. Arḳasına bir kilīm daḫı geydürdiler. İrtesi Baġdād'a girecekleri gün itttifāḳ Mehdī şikāra çıḳdı. Baġdād ṣaḥrāları süm-i merākib-i gerdūn menāḳıbı ile sipihr-i pür-hilāle (27) döndi. Şu yaña bu yaña şikār gezerken gördi. Cürcān yolında bir cemāʿat gelür. Ādem gönderdi ṣordı. (28) İbrāhīm Ẕekvān'ı getürdiler. Anuñla ḳoşılan kimesnelerdür didiler. Ḫalīfe bu gün şikāra çıḳduḳ bī-günāh (29) ṣayd öldürmekden bir günah-kār ṣayd ayaġumuza geldi. Bunı öldürmek yigdür diyüp gene şehre (30) döndi. Avdan ferāġat eyledi. Sarāyına geldügi gibi İbrāhīm'i istedi. Öñine iletdiler. Mevḳıf-ı ʿitābda (31) ṭurġurup yüzine ḳarşu cerāʾimin

şayabaşladı ve seni öldürmeyince ḳomazın diyü and içdi ve buyur (32) dı ki anı ādem siyāset itdükleri yire iletüp boynın uralar. İbrāhīm kendüsi eydür. Çün beni ḫalīfenüñ (33) öñinden ṭaşra çıkardılar. Cān-ı ʿazīzümden rişte-i ümīdüm kesdüm. Cām-ı telḫ-fām-ı merg nūşına yaraḳlandum.

[688a] (1) Āyīne-i şemşīrden maʿāniyen fenā ṣūretini müşāhede eylerdüm. Cellādlar dört yanumdan yapışup çekerek beni (2) meydān-ı siyāset-gāha iletdiler. Anlara yalvarup baña bir pāre emān virüñ ġusl ideyin. Bir iki rekʿat (3) namāz ḳılayın. Tevbe vü istiġfār ideyin. Āḫiret yaraġı ile gideyin ben didüm. Anlar da emān virdiler. Āb-dest (4) alup yüzi yire ḳodum. Der-gāh-ı bī-niyāza göñülden niyāza başladum. Henüz iki rekʿat daḫı namāz (5) ḳılmamışdum. Mehdī'nüñ ḥareminden bir ḫurūş ḳopdı. ʿAẓīm ġavġa belürdi. Benüm üzerüme müvekkil olanlar (6) ḳatlümi teʾḫīr idüp içlerinden baʿẓı segirdüp ġavġānuñ aṣlı nedür ṭurmaġa gitdi. Daḫı (7) varup ṣormış. Gene geldi. Meger bu ḥālde Mehdī'nüñ taḥtı öñinde bir ṭabaḳ ile zehirlenmiş levzīne ḥelvāsı (8) ḳomışlar imiş. Andan bir pāre alup yimiş. Fi'l-ḥāl orada sesmemiş düşüp ḳalmış. Yidi ise (9) artuḳ deprenmemiş. Bu ḫaberi getürdi. Tīz beni ṣalıvirdiler. Bād-ı sürʿat peyklerle bu ḫaberi daḫı (10) ḥarcana. Mūsā-yı Hādī'ye irişdi. Hā diyince geldi. Baġdād'a yitişti. Atası yirine serīr-i ḫilāfetine (11) geçdi. Benüm ḥāṭırum ele aldı. Vezīr idindi. Andan ṣoñra her noḳṣānum kemāle yitişdi. ʿİnāyet-i ḥaḳḳ ile (12) ḥażīż-i mehlekeden evc-i vezārete irişdüm. Bundan ḫalḳı ʿāleme ḥişşe yiri vardur ki bileler. Cān naḳdī (13) ḫızāne-i taḳdīr-i Ḥaḳḳ'da maḥzūnmış. Anuñ emrinsüz hīç bir muḥtālüñ dest-i tedbīri anı andan çıḳarmaġa (14) mecāl yoġ imiş. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Ḥaḳḳ emrinsüz kişi hīç ölmez imiş

Ne cism olursa bī-cān olmaz imiş

Ḥikāyet: Ḫulefā-yı benī el-ʿAbbās tarīḫcilerinden mesṭūrdur ki çün Emīrü'l-Müʾminīn Ḥarūn (16) er-Reşīd Ṭūs vilāyetine gitdi. Diyār-ı Ḫorāsān'a rāyet-i ḫilāfeti sāye-i devlet ṣaldı. Cevher-i ẕāt-ı (17) şerīfinde ʿaraż-ı maraẓ ḥādiṯ oldı. Baġdād'a ulu oġlı Muḥammed-i Emīn atasınuñ marażınuñ iştidādın (18) işitdi. Aġleb-i iḫtimāl-i intiġāli olduġını maʿlūm idinicek vezīrleri Faẕl bin Rabīʿa'a ve İsmaʿīl bin (19) Ṣabīḥ'a Bekr bin Muʿtemer ile mektūblar gönderüp kimin āşikāre vir kimin maḫfī diyü ısmarladı.

Maḫfī virdügi (20) mektūblaruñ maẓmūnında şöyle ki ḳażā-yı mübrem āsumānī ve ḥükm-i Rabbānī irişüp emīrü'l-müʾminīn ḳādim-ı ḳażāyı (21) ḳadem ile rıżā ile ḳarşulaya ve āḫiret seferin eyleye. Hemān leşker ile ve sāʾir tecemmülāt u tekellüfāt-ı esbāb-ı ḫilāfet ile (22) teʾḫīr itmeyüp Baġdād'a müteveccih olasız diyü daḫı yazılmışdı. Maʿa hāẕā Hārūn er-Reşīd kiçi oġlı Meʾmūn (23) içün ʿahd-ı ḫilāfeti tecdīd idüp vezīrlerini buña şāhid tutup tekrār vaṣıyyet itmiş idi. Atdan (24) ve ḳaṭırdan ve deveden ḫazīneden ḳuldan cebe-ḫāneden kār-ḫānelerden her ne var ise bi't-tamāmı ve'l-kemāl (25) Meʾmūn'uñ mülkidür. Muḥammed-i Emīn'üñ hīç bunlarda daḫli yoḳdur. Bir daḫı taʿarruż itmesün diyü söyledi. (26) Ḥāliyā Bekr bin Muʿtemer Baġdād'dan Muḥammed-i Emīn'üñ mektūbları ile gelicek āşikāre virdügi mektūbları yirlü yirine (27) virdi. Maḫfī vir didügi mekātibi virmedin. Hārūn er-Reşīd ferāset ile bildi bile daḫı mektūbları (28) vardur. Anları iẓhār itmedi. Kendüye gönderdügi mektūbları teslīm itdügi günüñ irtesi (29) dīvān-ı ʿām olmağa emr eyledi ve fermān itdi ki Bekr bin Muʿtemer daḫı dīvānına ḫāżır ola. Emri üzere (30) ol gün devesi dört yüz arşun siyāh ibrīşimden bir bār-gāh ḳurdılar. İçinde dört ṭarafından (31) dört ulu otaḳ ḳurdılar ki örtüleri ḳara ibrīşimden idi. Bār-gāhuñ ṭınābları direkleri (32) ṣırf siyāh idi. Emīrü'l-Müʾminīn Hārūn dīvān-ḫāneye çıḳup oturdı. Faẓıl bin Rabīʿ (33) ḫıdmetinde otururdı. Cümle aʿyān-ı devlet ve erkân-ı ḫilāfeti dīvānına ḫāẓır olmışlar idi. Ḥāṣ

[688b] (1) [u] ʿām cemʿ olmışdı. Muḥkem izdiḥām idi. Buyurdı Bekr bin Muʿtemer'i ḥużūrına getürdiler. Faẓl bin Rabiʿa (2) ḫiṭāb idüp Bekr'e söyle kendi cānına emān virdüm. Muḥammed-i Emīn'den maḫfī getürdügi nāmeleri (3) virsün. Yoḳsa şimdi hemān buyurdum. Ḳanı ile yiri lāle-reng iderler didi. Buyurdı her cend ki (4) Faẓl aña teʾkīd u tehdīd u teşdīd itdi. Mümkin olup iḳrāra gelmedi. İnkārı üzere ḳarār eyledi. (5) Āşikāre getürdügüm mekātibden ġayrı mekātib getürmedüm didi. Ḫalīfe buyurdı. Bekr'i ṭutup muḥkem (6) bende çekdiler. Şöyle ki ḥayātında daḫı nevmīd oldı. Andan Hārūn Bekr'üñ ḳarındaşı (7) Rafīʿ aḳrabāsından bir cemīle getürüñ diyü buyurdı. Cümlesini öñine ḫāżır eylediler. Rafīʿ ḫiṭāb idüp (8) baña maʿlūm olmışdur ki hemīşe sen benüm aʿdā-yı devletümle dost olursın. İleri birsin hīç benüm beʾs u saṭvetümden (9) endīşe eylemezsin. Fitne āteşin yaluñlandurmaḳda benüm devletüm ḫaşmları ile müttefiksin. Bu sāʿat ol vaḳtdür ki (10) senüñ şerrüñi defʿ eyleyem ve seni itdüklerüñ ḳabāḥatüñ cezāsını ulaşdurayın didi. Yā emīrü'l (11) müʾminīn bugün yigirmi yıldur ki ben ʿuzlet iḫtiyār itmişümdür. Ayaġum ḳanāʿat etegine çekmişdür. Bir kūşede (12) baña kifāyet

idecek tūşeye ḳānīʿ olmışındur. Ḥudā ʿalim u ʿallāmdur ki ben siz düşündügüñüz (13) töhmetten beriyin didi. Rāfīʿ böyle diyince ḳarındaşı Bekr aña ey Rafīʿ bunca tezellül ü tażarruʿ nedür? Ben (14) niçe yıllar idi. Ḥażret-i ʿizzetden bu saʿadeti isterdüm ki ḫalḳuñ yaramazlarından birinüñ elinde şehīd (15) ola idüm. Bu dem ol devlet bize müheyyā oldı. Ben şehīd olurın diyü sevinürdüm. Sen ṭurmayup defʿine (16) çalışursın didi. Hārūn andan bu sözi işidicek āteş-i ġażabını iltihāb itdi. Buyurdı (17) cellād getürdiler. Ḳılıcı ile ḥāżır oldı. Rafīʿ kendüden ümīdi kesüp Hārūn'a ḥażret-i (18) ʿizzetüm ʿaceb dilīrlik idersin. Binā-yı ḥaḳḳı yıḳmaġa ḥoş saʿy idersin. Hemān biz saña seḥare Firʿavn'a (19) didügin daḫı dirüz Ḳurʾān buyurdı. **Fa'ḳżı mā ente ḳāżın innemā taḳżī hāzihi'l** (20) **ḥayāte'd-dünyā**.[128] Yaʿnī her ne dilersen itsen senüñ ḥükmüñ dünyādan ġayrı yirde geçmez. (21) Recāmuz vāṣıḳdur ki Ḫudā-yı teʿālā āḫiretde bize şehādet mertebesin vire didi. İkisin de Ḥārūn'uñ (22) öñinden çıḳarup ṭaşra siyāset meydānına getürdiler. Bekr eydür. Ebu'l-ʿAşşāme Şāʿir bu ḥālde yanuma (23) gelüp baña bir ruḳʿa virdi ki içinde iki ʿArabī beytler yazılmışdı ve ol beytlerüñ Türkīçe maʿnāsı budur. (24) **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Bir bela inse ger saña gökden

Yüz biñ āh eyleseñ de aña ne sūd

Muntaẓır ol buña ki luṭfından

Saña bir çāre ide Rabb-i vedūd

Raḳʿa oḳuduġum gibi bunuñla fāl itdüm hemān sāʿat ḫaber (26) geldi Hārūn daḫı vefāt itmiş serīr-i ḫilāfete gūher u cevrinden ḫālī ḳalmış gördüm Faẓl (27) bin Rabīʿa kendüsi geldi emr itdi bendümi ḳaldurdılar baña faḫir ḫılʿat virdi Muḥammed Emīn'üñ naḫʿı (28) virdügi mektūbları ṣanduḳlarınuñ daḫı ayaḳları içinde ṣaḳlamışdur tīz ṣanduḳların (29) ayaḳların yüzin içinden mektūbları çıḳarup virdüm. Cümlesinüñ cevābların alup fi'l-ḥāl (30) ṣaġ u sālim Baġdād'a döndüm. Āferide-kār-ı ʿālem beni varṭa-ı helāke düşmişken ḫalāṣ eyledi. (31) **Ḥikāyet:** Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābını Pārsī bile cemʿ iden

[128]Artık sen vereceğin hükmü ver. Sen ancak bu dünya hayatında hüküm verirsin. (Tâhâ 72).

eydür. Bir dostum (32) şöyle ḫaber virdi ki bir vaḳtde eṣnā-yı seferden bir şehr öñine irişdüm. (33) Bī-vaḳt idi. Şehre girmegi mübārek görmedüm. Bu gice ṭaşra yatayın seḥerī gün ṭoġruñda

[689a] (1) gireyin diyü fikr eyledüm. Gördüm şehrüñ ṭaşralığında maḳābir arasında künbedler var. Anlaruñ birinüñ (2) içine girdüm ki anda yatam. Ḳılıcum çözüp başum altına ḳodum. Ḳarañuluḳ da irişdi. Başum yire (3) ḳodum ki uyuyam. İttifāḳ yüregüme ḳorḳu düşdi. Uyuyamadum ḳalḳup oturdum. Bir sāʿatden (4) gördüm. Ben içinde künbetüñ daḫı ḳarşusındaki künbet içine ḳurd şeklinde (5) bir cān-ver gelüp girdi. Dört ayaġ üzerine yürürdi. Andan yine künbetden ṭaşra (6) çıḳdı. Bu defʿa ādem ṣūretine iki ayaġı üzerine ṭurup şu yaña bu yaña biraz denedi. (7) Eṭrāf- civārına naẓar ṣaldı. Baʿde yine künbed elinde demürden pençe ile yiri (8) eşmege başladı. Bildüm kefen ṣoyucıdur maḳbereden kefen çıḳarur. Tīz ḳılıcumı ḳınından (9) çıḳarup elüme aldum. Āheste āheste ardından üzerine vardum. Beni gördi. Üzerüme (10) sürdi. Yanuma hemīn geldügi gibi ḳaṣd itdi ki demür pençe ile benüm yüzüme çala. Andan (11) çābük deprenüp ḳılıç ile elini ḳalem-vārī çaldum. Bileginden yire düşürdüm. Bir kerre āh idüp (12) künbetden çıḳdı. Ben ardınca bile çıḳdum. Öñüme ḳaçdı. Ben ardınca ḳovdum. Ay ışığı idi. (13) Yolı yañılmayın diyü nişānlayı giderdüm. Ḳaçaraḳ şehr içine girdi. Ardınca bile girdüm. Ṭolanı (14) raḳ bir ev ḳapusına irişdi. Ḳapuyı ardından muḥkem berkitdi. Elümden ḳurtuldı. Ben de evi (15) nişānlayup döndüm. Yine yatduġum künbete geldüm. Düşürdügüm eli arayup buldum. Aña baġlanan demür (16) pençeden anı ayırdum. Gördüm be-ġāyet yumşaḳ laṭīf eldür. Barmaḳlarında iki altun yüzük de var. (17) Bildüm ʿavret elidür. Kefen ṣoyucı da ʿavretdür. Eli ṣaḳlayup evvel ki yirümden yatdum (18) ve uyudum. Ṭa ki ṭalāyiʿ-i ṣubḥ āşikār oldı. Ḳalḳup āb-dest aldum. Ṣabāḥ namāzın ḳıldum. Andan (19) kendümle eli ile alup şehre girdüm. ʿAvret gice öñümce ḳaçarken içine girdügi evi (20) nişānlamışdum. Anı bulup daḫı ḳoñşılarından bu ev kimüñdür diyü ṣordum. Bu vilāyet ḳāḍīsi (21) bir pīr-i ʿazīz daḫı māl-dār kimsenüñdür didiler. Hīç ḳızı var mıdur didüm. Belī evde bir bikr (22) ḳızı vardur. Cemāli ḫūrşīdi ider ve zühre-i zehrāyı ḳubbe-i ḫażrā üzerinde na-peydā ider didi. (23) Ḳoñşılarından bunı işidicek ṭoġrı ḳāḍīnuñ maḥkemesine vardum. Gördüm pīr-i ʿazīzdür. (24) Oturup öñine gelüp duʿā itdüm. Yā Mevlānā bir merd-i ġarībin ḫıdmetüñüze yüzüm sürdüm bir sözüm var. (25) Ammā ḫalvet olmayınca söylemezin. Reʾy-i ʿālīñüz ṣavāb görürse semʿ-i şerīfiñüze (26) irişdüreyin didüm. Ḳāḍī meclisini

ḥalvet itdi. Eli çıḳarup öñine ḳodum. Hīç şu eli (27) bilür misin didüm. Alup denedi. Eli ḫod bilmezin. Ammā yüzükleri añların gördügüm var. Bu ne (28) ḥāldür didi. Ben de ḳıṣṣayı evvelinden āḫirine dek aña taḳrīr itdüm. Ḳāḍī elüme yapışup beni (29) evine iletdi. Ḳapuları baġlatdı. Öñine ṭaʿām getürdiler. Ḳızınuñ anasına çağırdı. Gel (30) ṭaʿām ile yiyelüm didi. Ol da yanuñda nā-maḥrem kimesne var nice varayın didi. Ḳāḍī elbette (31) boş ol. Gelmezseñ diyü ṭalāḳa and içdi. Mestūre ḥātūn idi. Żarūrī olup hezār (32) şerm recā ile geldi. Ṭaʿāma oturdı. Ḳāḍī ḳıza da çaġır ol da gelsün didi. ʿAvreti (33) Mevlānā ʿaḳluñuz muḫtel mi oldı? Bir nā-maḥrem yanına bikr ḳızı nice ḥāẕır olur imiş. Şerīʿat buña

[689b] (1) nice ruḫṣat virür didi. Ḳāḍī hīç dinlemedi. Ṭalāḳ itdi. Tekrār itdi. ʿAvret żarūrī (2) olup ḳızı da daḫı getürdi. Evvelde oturdı. Gördi bir mevzūn ḥarekāt [u] (3) serv-i ḳāmet ḳızdur ki elinüñ cerāḥati derdinden beñzi çalınmış daḫı (4) o erġuvānı zaʿferān olmış. Ol maʿşūḳanuñ çehresi ʿāşıḳ beñzi gibi ṣararmış. (5) Gül-berg-i ḥamrā-yı lebleri ṣolup teb-i derd ile tebsermiş. Ṣaġ ḳolın ki ḳılıç zaḫmı ile (6) ḥaste idi. İçerü çekmiş. Ṣol eli ṭaʿām yir idi. Ḳāḍī anasına ṣordı. N'içün (7) ṣaġ eliyle yimesin didi. Anası ṣaġ elinde çıbān çıḳdı. Merḥeme ṣarıludur didi. (8) Daḫı ḳāḍı nice çıbāndur. Göreyin ne aṣl merḥem urduñuz der idi ve ibrām eyledi. (9) ʿAvret ḳāḍīnuñ bu bābda iḳdām u itmāmından ve benüm bu vech ile ḫużūrumdan ferāsetle (10) añladı ki ḳāḍī ḳıṣṣayı ne ibrām idersin? Kendü ḳızıñuñ perde-i ʿışmetini yırtma. (11) Bu sırrı keşf eyleme ki feżāḥati gene saña rāciʿdür diyüp muḥkem and içdi. Benüm ḳızum (12) aḥvālinden ḫaberüm yoġ idi. Bu gice dün yarusında yaturken başum ucına gelüp (13) beni uyandurdı. Ey ana baña iriş ki helāk oldum diyüp baña ṣaġ elin gösterdi. (14) Tāze kesilmiş daḫı ṭurmayup ḳanı akardı. Ḳanın diñdüremedüm didi. Görince nedür (15) bu didüm. Feryād eyledüm. Elüme ve ayaġuma düşüp ṭınma bunı atam duymasun. Beni anuñ (16) yanında daḫı rüsvāy eyleme. Hemān elümüñ ḳanında diñdürmege bir çāre eyle diyü ağladı. (17) Ben de evlādumdur acıdum ḳalḳup zeyt yaġı ḳaynadup elin içine ṣoḳdum. (18) Cerāḥatini ḳaynar zeyt ile daġladum hele ḳanı ṭurdı. Yarasın ṣaraḳodum. Andan bu nedür (19) diyü kendüye ṣordum. Bir müddetdür ki şeyṭān beni yoldan çıkardı. Hīç ṣayımda ṣa (20) ġışumda bu kez göñlüme kefen ṣoyıcılıḳ sevdāsın bıraḳdı. Bu sevdāyı (21) kendümden defʿ idemedüm. Āḫir buña mübāşeret itdüm. Niçe vaḳtden ki her gice maḳbere (22) lige varurın. Āḫiret seferin idenleri ṣoyarın. ʿÜryān iderüm. Eve getürürin. (23) Hīç iḫtiyācum daḫı yoġ iken işde nice meyyit kefenleri ṣaḳladum

ṭurıyorur. Fülān (24) cāriye bu ḥuṣūṣda benümle hem-sırr ola. Bu cāriye tāze ölenlerüñ varur maḳberesini (25) nişanlar. Gelür baña nerede olduġın ḫaber virür. Ben de gice içi olmaġın göremedüm meger elinde (26) ḳılıç var imiş. Beni çaldı elüm düşürdi didi. İşde ḥużūruñdadur. (27) Eger ʿuḳūbet iderseñ de bunda itmeyesin. Bāḳī fermān senüñdür didi. Ḳāḍī (28) ʿavretinden bu cevābı işidicek ḳızına ḫiṭāb itdi. İşde elüñi düşüren (29) bir kimesnedür. Bir fesāddur itmişsin. Hele aḥvālüñ bu ṭarīḳ ile ṭuyulduñ (30) yig oldı. Pes ṣavāb budur ki seni buña virem. Tā ki bu sırrı fāş olmayup (31) didi. Ḳız feryād idüp ağladı. Cezeʿü fezeʿ idüp bir kimesne ki baña bunuñ (32) gibi iş işleye. Ḳışdla itmedi ise benüm bunı ne göresin gözüm ḳalur ki (33) buña varam diyüp eger-çi evvel ıżṭırāb itdi. ʿĀḳıbet baña gelmege rāżī

[690a] (1) oldı. Ḳāḍī benden yirüm yurdum menşeʾ ü mevlidüm ṣordı. Ben de taḳrīr eyledüm. Ḳāḍī benüm vāfir (2) mālum vardur. Esbāb u emlāküm çoḳdur diyü ġayrı evlādum yoḳdur. Baña güyegi (3) olıcaḳ. Her mużāyaḳadan ḫalāṣ olursın. Bāḳī ʿömrüñ āsāyiş ile geçer. Ammā senden iltimāsum (4) budur ki bu sırrı ṣaḳlayasın. Kimseye keşf itmeyesin didi. Ben de cānum üstine bunı (5) cānum gibi ṣaḳlayın. Kimseye keşf itmeyesin ṣaḳlayasın didüm. Ḳāḍī maʿārif-i nāsdan niçe kimseler (6) çağırdı. Ḳızı anlar ḥużūrında baña nikāḥ idüp virdi. Alup anuñla ḫalvet oldum. Anuñ (7) cemāli muşāhedesinden kemāliyle ḥaẓẓ eyledüm. Gözüm eline ṭoḳanduḳça ḳarşu elem çekerdüm. Kendü kendüme (8) düşnām idüp elümden bu aṣl ḥaṭā çıḳduġına teʾessüf iderdüm ve aña bir vech ile muḥabbetüm oldı ki (9) Mecnūn gibi ol Leylī'nüñ meftūnı oldum. Bir sāʿat yüzin görmesem ṣabr idemezdüm. Bunuñ üzerine (10) birḳaç ay geçdi. Ḳızuñ yarası tamām oñaldı. Ḳuvvet [ü] ḳudreti evvelki ḳarārı buldı. İttifāḳ bir gice (11) yatup uyurdum. Uyḳu içinde üzerümde bir sıḳlet ü aġırlıḳ müşāhede itdüm. Uyandum (12) gördüm ʿavretüm imiş. Üzerümde daḫı çıḳmış sinem üzerinde oturur. İki ḳollarum muḥkem (13) diz urmış ṣıḳar. Endāmumda aṣlā mecāl ḳalmamış. Elinde bir keskīn ustūra dutmış beni (14) boğazlamaḳ ister. Hāy n'eylersin diyü tażarru idebaşladum. Baña ey maḳber için bekleyici gedā (15) elüm düşüp daḫı beni alup ʿavret de idinseñ gerek he mi? Bu dem ḳoyun başı gibi başuñı kesem. Döşegüñe (16) ḳanuñ dökerüm didi. Ben de yalvardum ey mestūre ustūra elden ḳo. Baña ḳıyma Allāh içün eger beni (17) istemezseñ seni boşayayum. Yüzümden ḳurtul ve and daḫı içerin ki hemān bugün bu şehrden (18) çıḳup gideyüm. Kendü diyāruma ʿazm ideyin. Senüñ sırruñı hīç kimseye fāş itmeyeyin didüm ve anı (19) daḫı altında iken boşadum. Bunı göricek

gögsüm üzerinden ḳalḳdı vardı. Ustūrayı (20) bir yire ṣaḳladı. Gene yanuma gelüp bundan iʿtiẕār itdi. Senüñle laṭīf iderdüm. Belki gerçekden (21) kendüñi boġazlar ṣanduñ diyü ol mekkâre-i ġaddāre beni öpüp ḳoçmaḳ istedi. Ben de yanından (22) girü çekildüm. Öte dur sen baña ḥarām olduñ. Min baʿd öñümde durma. İşde ben gitdüm (23) diyüp yirümde ṭurıgeldüm. Baña işde şimdi inandum ki sözüñ gerçekdür diyüp azacuḳ ḳatlan (24) diyüp gitdi. Vardı naḳd biñ ḳızıl altun getürüp öñümde ḳodı. Altunı alup aña vedā (25) itdüm. Öldürmege ḳaṣd iderken gördüm. Andan göñlüm ṣovıyup cānum ürkmişdi. Müfāre (26) ḳatından bī-ḥużūr da olmadum. Selāmetle ol şehrden çıḳup gitdüm. Ḫudā-yı teʿāla (27) luṭfından beni anuñ şerrinden ṣaḳladı. Āḥsen-i vech ile elinden ḫalāṣ oldum didi. (28) Bu ḥikāyet ʿavretlerüñ bī-vefālıḳlarına keyd u mekrlerine tamām şāhiddür. Anuñ'çün (29) anlar ḫuṣūṣında bu maʿnāda iki Pārsī beytler dimişlerdür. **Naẓm:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Bī-vefādur inan saña hergiz

Ṭoḳanur ṣanma ʿavretüñ ḫayrı

Neye yarar cihānda fikr eyle

ʿAvret oġlan doġurmaḳdan ġayrı

Ḥikāyet: Emīrü'l-Müʾminīn Hārūn er-Reşīd'üñ eyyām-ı ḫilā (32) fetinde Vāsıṭ vilāyetin ʿAlī bin ʿĪsā'nuñ üzerine muḥāsebesin göricek. (33) Dört kerre yüz biñ altun bāḳīsi ẓāhir olup Emīrü'l-Müʾminīn Hārūn er-Reşīd ʿAlī bin

[690b] (1) Ṣāliḥ'i üzerine de ḥavāle ḳodı ki bu mālı üç güne degin vire. Eger virmezse ḥavāle (2) zer yirine serin ala. Bī-mecāl başın kesüp öñine getüre. ʿAlī bin Ṣāliḥ aña yapışup mālı (3) andan ṭaleb itdi. Bī-çāre mużṭar olup ḥayātdan ümīdi kesdi. Zīrā yoḳ idi māluñ (4) teslīmine ḳādir degüldügi maʿlūm idi. ʿAle'l-ḫuṣūṣ ki üç günde ola. Bunı muḥāle (5) taʿalīḳ añlayup taġlīḳı cān virmekden ġayrı degüldür. Mülāḥaẓa eyledi. Bu ḥayret eṣnāsında (6) kātibi aña bunda maṣlaḥat budur ki daḫı Ġassān'a varasın. Andan bir miḳdār altunı ḳarż (7) idüp ḫazīneye teslīm idesin didi. Meger bu Ġassān'la mā-beynlerinde ḳadīminden ʿadāvet (8) var idi. Yemen vilāyetinde ḥākim iken ikisi birbirlerinüñ başına ḳaṣd itdiler. Kātibine arada (9) bunca ʿadāvet var iken ol baña bu

iḥsānı hīç ider mi didi. Kātib eger-çi düşmendür. (10) āh vaḳtinde düşmen kişiye dost olurlar. Her düşeni ayaḳlamazlar. Anuñ kereminden mütevakkaʿdur ki (11) bu iḥsānı ide. Hele ölmekden kurtulursız. Hīç aña mürācaʿatden ġayrı dermānuñuz ḳalmamışdur (12) didi. ʿAlī bin ʿĪsā kātibüñ bu sözi ile ḳalḳdı. Ġassān-ı ʿAyyār'uñ sarāy ḳapusına vardı. (13) Ġassān'a ḳudūmı ḳodı mı ḫaberi maʿlūm olıcaḳ der-ḥāl aña ḳarşu geldi. Beşāşetler gösterdi. Taʿẓīm [ü] (14) tekrīm daḳāyıḳlarından hīç daḳīḳa ḳalmadı ki anı göstermeye. ʿAlī bin ʿĪsā aña derd-i derūnını (15) şerḥ eyledi. Ġassān bī-ḥużūr olman. Ümīd diyü endīşe ḫāṭıruñuzdan dūr ola (16) didi. ʿAlī bin ʿĪsā dönüp eve geldügi gördi. Ḳapusı öñinde Ġassān'uñ ḫıdmet-kārları (17) dört kerre yüz biñ altun ile yüklenmiş ḳatırlar ile kendüye muntaẓır olup ṭururlar idi. Kendüyi (18) görince ilerü öñine gelüp Ġassān size selām idüp işde şimdilik sizden ṭaleb itdükleri (19) dört kerre yüz biñ altunı gönderdük. İnşʾa'llāh bundan ṣoñra daḫı ḫıdmete durmışuzdur (20) diler. Altunı alup bi't-tamām ḥavāleye teslīm eyledi. Ḥavāle olan ʿAlī bin Ṣāliḥ yarındası ḫalīfe (21) yanına varup ʿAlī bin ʿĪsā'dan bāḳīsini bi't-tamām aldum altunı getürdüm. Ne buyurursız didi. (22) Meger Ġassān orada ḥāżır idi. Tīz ḳalḳup emīrü'l-müʾminīnüñ öñine geldi. Halāyıḳuñ işleri (23) üzerinde beḳāñuz devleti ve ḥayātuñuz niʿmeti pāyende ve ḫāṣ u ʿām üzerine inʿāmıñuz tābende (24) olmaḳdan zāʾil olmasun. ʿAlī bin ʿĪsā ḳadīmī ḳuluñuzdan ve iḫlāṣ ile devletüñüz duʿāsın (25) idenlerdendür ve bu ḥażretüñ ẕimmet-i bülend-i himmetinde ḥaylī çoḳ ḫıdmeti vardur ve hemīşe şimdideñ de (26) ḥażret-i ḫilāfet-penāhuñ terbiyyetlerine muḳārin olup manẓūr-ı inẓār-ı ʿaliyyeleri ola (27) gelmişdür ve ḥaliyā daḫı emīrü'l-müʾminīn feyz-i ʿavāṭıfından daḫı ümīdlenür mi ḫıdemātını (28) żāyiʿ buyurmayup ḥaḳḳında naẓar-ı ʿināyetüñüzle üzerinde olan bāḳīden bir miḳdār (29) taḥfīf olına. Cümlesi alınmaya didi. Emīrü'l-Müʾminīn Hārūn iki yüz biñ altunın gene kendüye (30) virsünler. Senüñ ḫātıruñ içün aña baġışladum diyü buyurdı. Ġassān çün anuñ ḥaḳḳında (31) bu kemāl-i luṭf u ʿināyet buyruldı şimdi ḥavāle eline virmege ḫalḳ aña ḥażret-i ḫilāfet- (32) penāhuñ ḫāṭır-ı ʿaṭırları müteġayyir olmaḳ gümān eylediler. Bunuñ izālesi içün eger andan (33) rıżā-yı şerīfüñüz olduġın iʿlām içün ḫilʿat geydürilmek teşrifin de buyursañuz

[691a] (1) cenāb-ı celālet meʾābuñuz bende-nüvāzlıgı elṭāfından baʿīd ü bedīʿ didüm degüldür didi. Ḫalīfe (2) bir ḫilʿat da geydürsünler diyü buyurdı. Tekrār Ġassān çün ḳuluñ dilekleri ḳabūlüñüz (3) ʿizzetine maġrūn oldı. Eger ḳalem-i mübāreküñüzle lafẓ-ı şerīfiñüzden ṣādır olan iḥsānları (4) tevḳīʿ buyursañuz ḳadr-i elṭāfuñuz daḫı refīʿ olur

didi. Ḫalīfe bu iltimāsın daḫı ḳabūl eyledi. (5) Ġassān ḥużūrından ḳalḳup tevḳīʿ ile ve ḫilʿat ile ve ḥavāle alup getürdügi dört yüz (6) biñ altunuñ iki yüz biñ altun ile ʿAlī bin ʿĪsā'ya geldi. ʿAlī bin ʿĪsā anı gene kendüye virmek (7) istedi ki ḫazīneye teslīm olınan iki yüz biñ altun deyni ḳażā olına. Ġassān güldi. (8) Ben ḫalīfe yanında bunca iltimāsları senüñ içün itdüm. Bu ʿaṭāyı saña alıvirdüm. Şimdi (9) ben bunı alıcaḳ ol saʿyları kendüm içün itmiş olurın. Baña olan borcuñ içün (10) viresin. Ben ol ḫazīneye giden iki yüz biñ altunı saña daḫı bağışladum. Al bunı maṣārifine (11) sür ben almazın didi ve and içdi. Ol daḫı aldı. Ġassān evine döndi. Aralarında (12) olan muʿādāt zehri muṣāfāt şerbetine mübeddel oldı. ʿAlī bin ʿĪsā cāndan ümīdi (13) kesilmişken Ḥaḳḳ teʿālā sizmedügi yirden anı helāklardan ṣaḳladı. Daḫı düşmeni eli ile (14) aña daḫı tāze ḥayāt virdi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Emīrü'l-Müʾminīn Hādī (15) ḳarındaşı Hārūn er-Reşīd'i velī-ʿahd idinmişidi ki kendünden ṣoñra ḫalīfelige Hārūn (16) er-Reşīd söylene. İḫtiyārī velī-ʿahdlıkdan ferāġat eyleye yirine Hādī kendü oġlını (17) velī-ʿahd idine. Yaḥyā bin Ḫālid-i Bermekī begi Hārūn'uñ muṣāḥibi idi. Niçe kerre getürüp (18) minnet itdügi ḳarındaşı Hārūn er-Reşīd'e söyleye. İḫtiyārı ile her niçe ki bu ḫuṣūṣda (19) Yaḥyā taḥvīf u tehdīd eyledi. Hīç nesneyi müfīd olmadı. İttifāḳ bu ārzū arasında (20) Hādī ḥaste oldı. Nā-gāh vefāt itdi. Ardumca oġlum ḳala ḫalīfe olmaya diyü (21) ḫavf idüp bir gün Yaḥyā'yı getürüp emrüme imtiṣāl it. Var Hārūn'a naṣīḥat (22) eyle. Kendüyi ḥiṣṣe-i ḫilāfetden ḫalʿ eylesün. Yoḳsa şimdi buyururın başuñı (23) tenüñden cüdā iderler didi. Yaḥyā n'eyleyeyin? Söylerüm Ḫārūn rıżā virmezse benüm elümden (24) ne gelür? Cebre ḳādīr degülüm didi. Hādī ḫışm idüp buyurdı. Cellād getürdiler. (25) Nuṭḳı düşdi. Yaḥyā'yı naṭʿ kenārına getürdiler ki boynın ura. İbrāhīm bin Zekvān ki (26) Hādī'nüñ vezīri idi. Ḳalḳup geldi. Emīrü'l-müʾminīn reʾy-i ṣavābına muvāfıḳ (27) gelürse bu gice Yaḥyā'yı baña virüñ naṣīḥat ideyin. Şāyed müfīd ola. Emīrü'l-Müʾminīnüñ (28) maḳṣūdı vücūd bula. Hem nā-ḥaḳḳ ḳan dökmiş olmayasın didi. N'ola bu gice çoḳ (29) degül al git. Ammā şöyle ki didigüm itmeye. Yarın mecāl virmeyüp ḳatl iderin didi. İbrāhīm (30) Yaḥyā'yı naṭʿ kenārında cellād elinden alup evine iletdi. Yaḥyā bütün gice ḥayātından (31) meʾyūs olup uyḳu uyımadı. Tā ki seḥer hengāmı oldı. Nesīm-i ṣabā tenessüme ve dehān-ı gül (32) tebessüme başladı. Bir hādım gelüp Yaḥyā'ya seni seyyidetü'l-ḫavātīn ḫalīfenüñ vālidesi (33) didi. Yaḥyā eydür. Çün ḫādım ile ḥarem-i ḫilāfete irişdüm. Aġlayu ḥażret-i ḫātūn

[691b] (1) ṭaşra çıḳup dün aḫşāma yaḳın oġlum Emīrü'l-Müʾminīn Hādī āḫirete intiḳāl itdi. (2) Var oġlum Hārūn'ı getür. Taḫt-ı ḫilāfetine geçür. Hem Ḥādī'nüñ techīz u tekfīni ve defni (3) esbābın getür didi. Beni Hādī'nüñ meyyiti üzerine iletdi. Gördüm cānın Ḥaḳḳ'a teslīm (4) eylemiş. Ḥāmūş yatur. Ḥaḳḳ-ı muvāneset-i ḳadīmi añup üzerinde vāfir aġladum ve tīz Emīrü'l- (5) Müʾminīn Hārūn'a geldüm. Daḫı uyurdı. Tīz uyandurdum. Beni göricek nedür didi. (6) Ben de ṭur taḫt-ı ḫilāfete ḥırām eyle ki sen ṣaġ ol. Hādī ʿālem-i beḳāya rıḥlet itdi (7) didüm. Der-ḥāl süvār olup ben öñince gitdüm. Dāru'l-ḫilāfeye geldi. Serīr-i ḫilāfete (8) geçdi vücūd-ı pür-cūdı ile taḫt-ı baḫtiyār oldı. Hemīn bu ānda ḥarem-i şerīfinde bir kimesne de (9) gelüp bir irkek oġlı doġduġın muştıladı. Ben de yā emīrü'l-müʾminīn tehniyye ḳat ḳat (10) oldı. Āsumān-ı ḫilāfetden bir hilāl ṭoġdı ve bu daḫı bostān-ı iḳbālde bir nihāl ṭulūʿ itdi (11) didüm. Kendüler de Ḫudā-yı teʿālāya ḥamd-ı firāvān ve şükr-i bī-pāyān idüp ṭoġan ferzend-i (12) dil-bendlerinüñ adını ʿAbdu'llāh Meʾmūn ḳodılar ki kendüden ṣoñra ḫalīfe olan kimsedür ki (13) ḫalāyıḳ niçe müddet eyyām-ı ḫilāfetinde fitneden meʾmūn u maṣūn olmışlar idi. **Ḥikāyet:** (14) Mübeşşir Rūmī eydür. Ol vaḳt ki tārīḫ-i hicretüñ seksen yedisinde Muʿizzü'd-devle Muṣul (15) cānibine leşker çekdi. Nāṣıru'd-devle anuñ öñinden ayrıldı. Bir ṭarafa ṭoġrı ḳaçdı. Efendüm (16) beni baʿżı mekātible Maʿizzü'd-devle gönderüp ben de Muṣul'a vardum. Maʿizzü'd-devle'nüñ kātibi bunuñ (17) Żamīrī bunuñ evine ḳondum. Anuñ ḫıdmet-kārlarından daḫı işitdüm ki birbirleri ile söyleşür (18) lerdi. Nāṣıru'd-devle'nüñ ṣāḥib-i sırrına bir kimse geldi. Eger Nāṣıru'd-devle'yi nā-gāh öldirivirürsem (19) emīr baña ne virür didi. Anuñla biñ altuna ḳavl eylediler. Nāṣıru'd-devle'yi öldürmege gitdi (20) dirler idi. Ben anlardan bu sözi işidüp bundan ne ḫādiṯ ola diyü eṭrāfına (21) ve cevānibe ḳulaḳ urup ḫaber tecessüs iderdüm. Āḫir bu vech ile daḫı ḫīle ile yatduġı (22) yire varmış. Ayaġı ucında bir güççük oġlan yatur imiş. Andan geçüp Nāṣıru'd-devle'nüñ (23) yaṣduġı başına varup ḫançerin ḳolaylamış. Yatduġı yirde anuñ başına ura. (24) Helāk eyleye. Meger taḳdīr-i ilāhī ile ānda Nāṣıru'd-devle'nüñ başı yaṣduḳdan gitmiş aşaġıda (25) yatur imiş. Fedāyī başını yaṣduḳda ṣanup başını diyü yaṣduġa bir muḥkem ḫançer (26) ṣaplayup oradan ṣıçratmış. Daḫı Nāṣıru'd-devle'yi öldürdük zuʾmı ile Muʿizzü'd-devle'nüñ (27) odasına geldi. Biñ altunı almadın. Yarındası taḥḳīḳ-i ḫaber vāṣıl oldı ki Nāṣıru'd-devle diridür (28) ölmemiş. Ḫudā-yı teʿālā andan vech-i meşrūḥ üzere bu aṣl ḳażāyı defʿ eylemiş. Kendüden (29) ṣordılar. Ḥaḳḳ teʿālānuñ size bu luṭfına sebeb-i ẓāhirāne ʿamelüñüz oldı

añlarsız dimişler. Bu hafta (30) vāfir ṣadaḳa itmişdüm. Andan añlarum diyü cevāb virmiş. **Ḥikāyet:** Süleymān bin ʿAbdu'l- (31) melik çün serīr-i ḫilāfete oturdı. ʿAdāleti seby ile ʿarṣa-i cihāndan ḫalel [ü] āfet götürildi. (32) Muḥammed bin Yezīd'i ʿIrāḳ'a gönderüp buyurdı ki ʿIrāḳ'da Ḥaccāc ḥabs itdügi kimseleri (33) ṣalıvire. Ol da vardı cümlesini ṣalıvirdi. İllā Ḥaccāc kātibi Yezīd bin Müslim'i kemā-kān

[692a] (1) ḥabsde alıḳodı ṣalıvirmedi. Bu sebebden Muḥammed bin Yezīd ile araları uz olmadı. Yezīd (2) bin Müslim aña muḥkem ʿadāvet itdi. Müddet-i medīdden ṣoñra Süleymān bin ʿAbdu'l-melik vefāt eyledi. (3) Yezīd bin Müslim ḥabsden ḫalāṣ eyledi. Afrrikıyye vilāyetine vālī oldı. Muḥammed bin Yezīd'i (4) anda bulup ṭutdı. Ramażān ayı idi. İfṭār vaḳtinde elinde bir salḳum üzüm (5) var idi ki yimek isterdi. Muḥammed bin Yezīd'i ḳayd [u] bend ile öñine getür (6) diler. Yezīd bin Müslim anı gördügi gibi Ḥaḳḳ teʿāladan çoḳdan dilerdüm ki senüñle (7) benüm aramda bir ʿahd [ü] mīṯāḳ sebḳat itmedin. Beni senüñ üzerüñe musallaṭ eyleye (8) tā eski kīnümüñ intiḳāmın senden alam. Ġayẕum āteşini āb-ı intikam ile söndürem (9) didi. Muḥammed bin Yezīd de ben de Ḥaḳḳ teʿālādan çoḳdan isterdüm ki beni senüñ (10) şerrüñden kenef-i ḥıfẓ emānetde ḳıla didi. Yezīd bin Ebū Müslim bi-ḥamdü'llāh ki senüñ (11) duʿān ḳabūl olmadı benüm oldı. Elüme girdüñ diyüp şu elümdeki (12) üzümi yimezden evvel seni öldüririn diyü and içdi. Henūz bu söz (13) içinde iken namāz vaḳti olmışdı. Müʾezẕin ḳāmet getürdi. Yezīd elindeki (14) üzümi yire ḳoyup namāza meşġūl oldı. Meger ẓulmi ucından Afrikıyye ehli andan (15) bī-zār olup öldürelüm diyü ittifāḳ itmişler idi. Namāza şürūʿ itdügüm (16) ḥīn idi ki irişdiler. Rükūʿa indügi gibi birisi daḫı başına bir ʿamūd ile urup ḳatl eyledi. Muḥammed bin (17) Yezīd'e saña Rabb'üñ ḫalāṣ erzānī buyurdı. Ġarḳ-āb-ı helākden seni ḥāṣıl-ı necāta çıkardı. (18) Yezīd Ḫudā'yı teʿālaya şükr-i firāvān eyledi. Belki Ḫaḳḳ subḥānehu ve teʿālānuñ ḳulları arasına ol (19) ḳadar aḥkām-ı luṭf u ḳahrı cārīdür ki evḥām-ı ḫalāyıḳ anı iḥāṭa idemez. Efhām u ʿuḳūl (20) anuñ fehm [ü] idrākinden ḳāṣır u ḥāsīrdür. Kāh birini sürürlık hevāsından indürür kem-terlik (21) zeminine çalar kāh kimini devlet ḥażīżinden ḳaldurur devlet evcine dökdürür. Kimsenüñ (22) buña daḫl u iʿtirāżı ve çūn [u] cezāsı yoḳdur. **Yefʿalu'llāhu mā yeşā'**[129] **ve yehkumu mā yurid.**[130] (23) **Ḥikāyet:** Bir vaḳtde bir yigidi uġurluḳda dutdılar.

[129]Allah dilediğini yapar (İbrâhîm 7).
[130]Allah dilediği şekilde hükmeder (Mâide 1).

ʿAbdu’l-melik bin Mervān’uñ öñine iletdiler. Ṣaġ (24) elini kesmege emr itdi. Yigit ʿafv recāsın idüp bu iki beyti oḳudı. **Naẓm**:

Yedā yā emīrü’l-müʾminīn üʿniduhā

Bi-ʿafvike min ġadrin ʿaleyhā yeṣīnühā

Fe-lā ḫayra fi’d-dünyā ve lā fī naʿmīhā

İẕā mā şimali fe-eraḳtehā yemīnühā

Yaʿnī yā emirü’l-müʾminīn iki ellerümi ʿayb virür ġadr irmekden senüñ ʿafvuña ışmarların. Añun’çün ki her kaçan ṣol elüm saġ elümden cüdā düşse ne dünyāda ḫayr vardur ne naʿīm-i dünyāda. ʿAbdu’l-Melik saña elüñ kesmek emrini ki (29) itdüm uġrı ḥaḳḳında emr-i şerʿdür. Ben emr-i şerʿi yirine ḳomamaġa ḳādir degülüm. Bunda benüm (30) ʿafvum cārī degüldür didi. Uġrı sākit oldı. Meger bir ḳarı anası var idi. (31) Ġāyet-i pīrlikden ḳaddi kemāna ḫaddi sütühāna dönmişdi. Oġlınuñ ardınca ḫalīfe (32) öñine bile gelmişdi. Ḫalīfenüñ öñine gelüp yā emīrü’l-müʾminīn pīr-i nā-tüvānın. Bundan (33) ġayrı bir oġlum daḫı yoḳdur ki kār [u] kesb ire beni besleye. Eli olmayıcaḳ niçe kār [u] kesb

[692b] (1) ider? Bunı ʿafva ʿināyet eyle didi. Ḥabīṣ kesb yaramaz ḳazanc eyü kesb ile beslenürmişsin. Bu ḥadd-i (2) şerʿdür. Elbette uġrınuñ elin keserler. Bu terk olınmaz didi. Ḳarı yā emīrü’l-müʾminīn bu ḥaddi (3) terk itmegi günāhlarından biri ṣay. Günāhlaruñ çoḳ. Elbette anlardan istiġfār (4) idersin. Bu günāhda anlar arasında sürilür gider didi. ʿAbdu’l-melik güldi ve buyurdı. (5) Oġlını ṣalıvirdiler. Bu laṭīfe ile ki ol żaʿīfe eyledi. Oġlını varṭa-i helākdan ḳurtardı. (6) Müsebbibü’l-esbāb bir kelime sözi bir cān ḫalāṣına sebeb eyledi. Bundan ʿuḳalāya tenbīh vardur ki (7) ḫalāṣ u helāk cümle āferīde-kār-ı ʿālemüñ taḳdīri iledür ki perde-i ġayb altında gizlüdür. Şöyle ki (8) ḳalem-i ḳażā bir belādan ḫalāṣ raḳamın çeke. Cüzʾī bahāne ile vücūd bulur. Ednā saʿy fāʾide ider ve eger ḫilāfı (9) olsa saʿy u tedbīr nāfiʿ olmaz. Kiyāset-i ṣıyānete māniʿ olmaz. **Cevāmiʿü’l-Ḥikāyāt** (10) **Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından On Üçinci Bāb ki** (11) **Ḳaẕā vü Ḳader ʿAcāyibinde ve Baḫt-ı Ṭāliʿüñ Ḳażā vü Ḳadere Muvāfaḳat u Muḫālefeti Ẕikrindedür**. Ulular (12) dimişlerdür baht [u] ṭāliʿ döndükden ṣoñra ʿaḳl u kifāyet fāʾide

itmez. Çün ḳażā tīri atıla aña (13) siper-i tedbīr ḳarşu ṭurmaz. Şeb ḥamilesi ne ṭoġurur. Sırr-ı ġaybdur. Anı beşer bilmez. Andan şer mi ṭoġar yoḫsa (14) ḫayr mı maʿlūm degüldür. Esrār-ı ġayba kimsenüñ ıṭṭılāʿı yoḳdur. ʿilmu'llāh maḫṣūṣ bir ḫuṣūṣdur. (15) Pes bu bābda nevādir-i ḳażā vü ḳaderden nāşī niçe ḥikāyāt-ı ġarībe içinde baḫt u ṭāliʿleri (16) ḳażā vü ḳadere muvāfıḳ gelen ve daḫı muḫālif düşen kimselerüñ aḫvāli beyān olındı. (17) **Ḥikāyet:** Bu āyet-i kerīmenüñ tefsīrinde kim Ḫudā-yı teʿālā buyurur. **Eyne mā tekūnū yudrik-** (18) **kumu'l-mevtu ve lev kuntum fī kuntum burūcin muşeyyedetin**[131] (19) Ölüm irişür. Aña muḥkem burçlar binālar içinde olursañuz da mücāhid ki ʿulemā-yı tefsīr (20) dendür ki getürmişdür. Mevāżī-i eyyam ve sevābıḳ-ı aʿvāmda bir ʿavretüñ bir der oġlanı vardı ki aña ḫıdmet (21) iderdi. İttifāḳ ʿavret evinde ḥāmile ḳaldı. Bir ḳız ṭoġurdı. Ḳarañu gice içi idi dir. (22) Oġlanına ʿavret var ot getür ṭoġan mevlūduñ meşāliḥin göreyin didi. Der oġlan (23) ḳapudan ṭaşra çıḳduġı gibi gördi. Ḳapu öñinde bir kimse durur. Kendüden şordı (24) içerüki ʿavret ḳız mı ṭoġurdı yoḫsa oġlan mı didi. Der oġlanı ḳız ṭoġurdı (25) diyince eytdi. İmdi bil ol ḳız büyür yüz kimesne ile zinā ider. ʿĀḳıbet sen anı alur ʿavret (26) idinürsin didi. Daḫı şoñ ucı anı bir örümcek şoḳar öldürür didi. Nā-bedīd oldı. Der (27) oġlanı andan bunı işidicek. Bu ne ḳażā-yı Ḥaḳ'dur. Ben bir zāniye ʿavreti nikāḥlanam. (28) Pes evlā budur ki hemān şimdi gidüp bu ḳızı öldürem. Tā büyümege ve baña ʿavret (29) olmaġa irişmeye didi ve tīz dönüp yine ev içinde girdi. Ol ḳarañuda vardı ṭoġup (30) yatan ḳızuñ ḳarnına bir bıcaḳ urdı ve oradan çıḳup ḳaçdı. Deryāya binüp (31) başın alup gitdi. ʿAvret bunı ṭuyup feryād eyledi. Ḳoñşuluġı çağırdı. (32) Yanına geldiler. Ḳızuñ ḳarnını dikdiler. Cerāḥatine tīmār eylediler. Yarası oñıldı. (33) Ḳız büyüdi. Ḥüsnā-yı cihān oldı. Şöyle ki ol zamānda ḥüsn ile hummāsı yoḳ idi.

[693a] (1) Her civān aña ṭālib olup ol ġazāli şikār itmege rāġıb oldı. Ol da ednā işāret (2) ile anlara baş ḳoşdı. Daḫı evbāş ile muttaṣıl zinā ider gezerdi. Ḥāşā şehre fāḥişe-i meşhūr (3) oldı. Bunuñ üzerine niçe yıllar geçdi. İttifāḳ bir gün der oġlanı ḫˇāce-i tüvānā olmışdı. (4) Vāfir māl ile ol şehre uğradı. Kendü daḫı zinādan perhīz itmez idi. Hevā-yı nefse (5) maġlūb zen-dost kimesne idi. Bir pīzevenk ḳarı bulup aña baña bir ṣāḥib-i cemāl ʿavret (6) getürivir diyüp minnet eyledi ki birḳaç gün anuñ ile ʿişret ide. Ḳarı bunda bir dil-ārā (7) ʿavret vardur ki ḥüsn ile bī-hemtādur. Ammā fāḥişedür. Eger

[131]Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır (Nisâ 78).

dirseñ anı getürivireyin (8) didi. Ḫˇāce ol olsun getür didi. Ḳarı ḳalḳup ʿavretüñ yanına geldi. Aña (9) ʿādetinçe her ne didi ise didi. Anı ḫˇāce ile muṣāḥabete daʿvet itdi. ʿAvret (10) zināya tevbe itdüm. Min baʿd ol yola gitmezin. Ammā dilerse nikāḥ ile varayın didi. Ḳarı (11) geldi bu vech ile ḫˇāceye ḫaber getürdi. Ḫˇāce rıżā virdi. Ḳarı ḥüsn [ü] cemālin bir vech ile (12) taʿrīf u tavṣīf itmiş idi ki anı ḳabūl itmege iḫtiyārī ḳalmadı. Hemān anı nikâh ile alup (13) yanına getürdi. Gördi bir maḥbūbe-i raʿnādur ki aña muḥkem göñül virdi. Ḥaste-i ʿaşḳı dil-beste-i (14) mihri oldı. Bir gün anuñla mülāʿabe iderken nā-gāh gördi ḳarnında bir bitmiş yara yiri (15) var. Bu ne yaradur diyü ʿavrete ṣordı. ʿAvret de anasından işitdügi üzere anam (16) beni doġurduġı gice anama ḫıdmet ider bir oġlanı var imiş. Ol bıçaġ ile çalmış (17) diyüp ḳıṣṣayı aña söyledi. Ḫˇāce eytdi. Ol der oġlanı işte benin. Ol vaḳt ben seni (18) helāk itmek istedüm idi. Tedbīre taḳdīr ġālib geldi. Ḳażā yirin buldı. Çün (19) şimdi āferide-kār-ı ālemüñ emri yirine geldi. Elümden ne gelür. Ammā ben seni yüz kimse ile zinā (20) ider diyü işitdüm didi. ʿAvret belī ben çoḳ kimesne ile ol fiʿl-i şenīʿa mübāşir eyledüm. (21) Ammā ḳaç kişi ile zinā itdügüm bilmezin didi. Yüz kimse midür yoḫsa daḫı artuḳ mıdur didi. Ḫˇāce (22) bir nesne daḫı işitdüm. ʿĀḳıbet senüñ ölümüñ bir örümcek ṣoḳmaḳ ile olurmış didi. (23) ʿAvretüñ muḥabbetinden nā-gāh anı örümcek ṣoḳa öldüre diyü yaʿnī ḳażā-yı Ḥaḳḳ'a mānīʿ (24) olsa gerekdür. Deryā kenārında varup bir ulu muḥkem burc yapdı. Dört dīvārı ve saḳf (25) u cidārın kireç ile ṣıvatdı. Her yanını aġartdı. Mücellā ve ṣafḥa-ı melsa itdi. Bir vech ile (26) ki anuñ hīç bir yirinde örümcek yuvā yapmaġa ve hevāmdan biri ārām itmege ḳābil yir ḳoymadı. (27) ʿAvretini ol burca iletüp anuñla anda sākin oldı. Zindegānīye başladılar. İttifāḳ (28) günlerde bir gün ʿavret yaturken gözi burcuñ saḳfına değdi. Gördi bir örümcek (29) gezer. Bu bunda nereden gelmiş? Biz ḫod ḳaçup bu burca geldük didi. (30) Ḳalḳup bir aġaç eline aldı. Saḳfda örümcegi öldüreyin diyü ol ağaç ile çarpdı. (31) Öldürmedi ammā kendü üzerine düşürdi. Daḫı ayaġı çıplaḳ idi. Doġrı (32) ayaġı üzerine düşüp barmaġından ṣoḳdı. Anuñ zehri cümle bedenine sirāyet (33) idüp ʿavret öldi. Ezel-i āzālde taḳdīr olınmış. Ḳażā-yı mübrem idi. Vaḳti

[693b] (1) gelmiş idi. Bir ān daḫı tevaḳḳuf eyledi. Ẕikr olınan āyet-i kerīmede bu ḥikāyete işāret (2) vardur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde bir ṣayyād duzaḳ ḳurdı. Duzaḳına (3) bir serçe ḳuşı düşdi. Anı ṭutup bāzāra iletdi. Bir kimse ṣatun aldı ve bir ḳafese (4) ḳoyup evine alup gitdi. Giderken ḳudret-i İlāh ile serçe aña söyledi. Beni

boġazlamaḳdan saña (5) ne fāʾide ne miḳdār etüm var ki anı yiye küffār-ı nefs idinesin. Gel beni ṣalıvir saña (6) üç söz söyleyeyin ki saña andan nefʿi ola. Lākin ol üç cevābuñ birini ḳafes içinde (7) iken ve birini ḳafesden çıḳarup elüñe alup elüñde iken ve birini açup aġaç (8) üstine ḳonup aġaç üzerinde iken söyleyeyin didi. Ol kimesne anı ṣaḥrāya çıḳarup (9) āzād ide dindi. Evvel ḳafesde iken ne dirsin söyle didi. Serçe her nesne ki (10) elüñden çıka. Zinhār aña teʾessüf eylemege faʾidesi yoḳdur. Elden çıḳan gene ele girmez (11) didi. Kişi eyü naṣīḥat diyüp ḳafesden çıḳarup eline aldı da imdi ikinci ne (12) dirsin anı da şöyle işideyin didi. Serçe zinhār bir muḥāl söz söyleyeler. Anı (13) diñleme. Diñlersen de inanma didi. Kişi bu da eyü naṣīḥat diyüp serçeyi ṣalıvirdi. (14) Elinden uçup bir aġaç üzerine ḳondı. Andan ol kişiye ʿaceb nā-dān kimesne imiş (15) sin ki benüm gibi şikārı elüñe girmiş iken beni boġazlamaduñ elüñden çıḳarduñ. Söze keleciye (16) aldanduñ. Benüm ḳursaġumda yigirmi miṣḳāl cihān-bahā bir gevher vardur. Beni boġazlamayup (17) anı almaduñ didi. Ol kişi vāh ne ḫaṭā itmişüm diyüp elin dizine çarpdı (18) ve barmaġın dişine alup ḫayf ḫayf hezār ḫayf diyü teʾessüf itdi. Serçe evvel ve ikinci (19) söyledügüm sözleri ne tīz unutduñ? Şimdi söyledüm ki beni elden çıḳarduḳdan ṣoñra (20) neye ḫayf diyü bī-fāʾide teʾessüf idersin ki elüñden uçan ḳuş bir daḫı ele varmaz (21) ve bir de bu ki ḳursaġumda yigirmi miṣḳāl gevher vardur didügüm muḥāl söze neye inanursın ki benüm (22) gevdemi etüm ile ve kemügüm ile ṭartsalar belki on miṣkāl gelmezin ola. Ben ḥabbede olan (23) ḳuşuñ ḳursaġına yigirmi miṣkāl ṭaş niçe ṣıġar? Hīç ʿaḳil buña inanur mı didi. (24) Ol kişi ġaflet itmişin. Gerçek dirsin. Bārī üçinci diyecegüñ söz nedür anı söyle. İḥsān (25) daḫı ümīddür sırr andan ġaflet itmeyeyin didi. Serçe çün sen baña iḥsān itdüñ. (26) **Hel cezāʾü'l-iḥsāni ille'l-iḥsān**.[132] Yaʿnī iḥsānuñ ʿivażı degüldür. İllā iḥsāndur. (27) İmdi var şol aġaç dibinde içi altunla ṭolu bir gügüm var gömilüdür. Anı çıḳar (28) al. Miṣārifüñe ḫarc it didi. Kişi vardı didügi aġacuñ dibini ḳazdı. (29) ʿAynıyla gügem ile altunı çıḳarup aldı ve serçeye ʿaceb ki yir altında bu gügem (30) içinde altunı göresin. Yiryüzinde ṣayyādun duzaġın görmeyesin didi. (31) Serçe sen bunı bilmez misin ki çün āferide-kār-ı ʿālemin cārī olmalu ola. Ġaflet (32) perdesi gözlülerüñ baṣīretleri gözini görmez ider. Belādan ḫalāṣ yolını görmezler. (33) **İẕā cāʾe'l-ḳażā ü ʿamiye'l-baṣar**. Yaʿnī Ḥaḳḳ teʿālānuñ ḳażāsı gelse göz görmez olur

[132]İyiliğin karşılığı yalnız iyiliktir (Rahmân 60).

[694a] (1) didi. Ol kişi serçenüñ sözlerinden hem māle mālik oldı hem ḥāle. Anlardan mütenaṣṣıh (2) olup altunı aldı gitdi. Bī-renc genc eline girdi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (3) geçmiş zamānda dört yār-ı muvāfıḳ ve dost-ı ṣādıḳ eṭrāf-ı cihānda müsāferet iḫtiyār idüp ittifāḳla (4) bir yola girdiler. Birbirine refīk-i ṭarīḳ olup giderler idi. Biri pādişāh neslinden ve mülük evlādından (5) bir kimesne idi. İkincisi vezīr evlādından idi. Üçincisi bir bāzergān oġlı dördüncisi renc-ber oġlı (6) idi. Bu dört kişi birbirleri ile tamām alışmışlar idi. Bir sebeb ile rāh-ı ġurbet iḫtiyār (7) idüp yol üzere giderken içlerinden birisi ʿacabā kār-ı ʿālem teveccüh ile muntaẓır olur (8) ve āsāyiş-i benī ādem ne ile müyesserdür. Ḥużūr [u] ferāġat dāmeni ne ṭarīḳle dutılur ola didi. Renc-ber (9) oġlı ekin biçme ile müyesserdür didi. Bāzergān oġlı beyʿü şirā ile olur didi. Vezīr oġlı şeref-i (10) ḥaseb u neseb ile olur ki kişi aṣl-ı zāda her hünerde āmāde kemāl ehli olıcaḳ elbette şöyle ḳalmaz. (11) Hemīşe beşer āsāyiş üzere istirāḥat ider didi. Pādişāh-zāde ʿālem-i ʿulvī ve süflīnüñ (12) hezār kārı ve naẓm u ḳarārı ḳażā vü ḳadere müteʿalliḳdür. Ḳażā vü ḳader itdügi işler vehm [ü] ḳıyasa (13) gelmez. ʿĀlemde cümle taṣarruf ḳażā vü ḳaderüñdür. Ol didüginden özge nesne olmaz. Niẓām-ı ʿālem ve ḫużūr-ı beni (14) ādem meysūr u maḳdūr degüldür didi. Bunlar bu mübāḥaṣe ile giderken bir şehre irişdiler. Aḫşām oldı. (15) ʿĀlem yüzine burḳaʿ-ı siyāhın bürindi. Żarūrī ḳondılar. Üçi renc-ber oġlına yüz ṭutup (16) yarın bu şehre oturaḳ idelüm. Çün sen benī ādemüñ āsāyişi ve devr-i ʿālemüñ murād üzere (17) gerdişi renc-berlik iledür didüñ. Gel imdi yarın bizi renc-berligüñ ile bir nesne ḳazan ḳonuḳla. (18) Bugün bu şehrde āsāyiş idelüm didiler. Renc-ber oġlı da baʿżı kimesneden ṣordı. Bu şehre (19) ne renc-berlik geçer didi. Odunuñ be-ġāyet revācı vardur. Odun getürüp ṣatmaḳ ile be-ġāyet (20) ḳazanç olur didiler. Seḥeri tīz ḳalḳup ṣaḥrāya vardı. Bir arḳa yüki odun getürüp şehre (21) yarım altuna ṣatdı ve şehrüñ ḥaṣādı ḳapusında bu şehrde renc-berliğüñ günde yarım altun ile niʿmet alup ol günde yoldaşların (22) ḳazancı vardur diyü yazdı. Ḳazanduġı yarım altun ile niʿmet alup ol günde yoldaşların (23) ḳonuḳladı. Ol gice bāzergān oġlına yüz ṭutup nevbet saña geldi. Bunda yarın oturaḳ olalum. (24) Sen daḫı meẕhebüñ üzere kesb-i ticāret ile bizi bir gün ḳonuḳla görelüm ne tarīḳ (25) ile āsāyiş iderüz didiler. Bāzergān oġlı da seḥerī ḳalḳup şehr içine girdi. (26) Bāzergānlar beyʿ [ü] şirā itdügi yirde bāzāra varup aralarında ḳarışdı. Meger şehrüñ iskelesinde (27) metāʿ ile ṭolu bir gemi gelmiş idi. Bāzergānlar gemiden metāʿ almaġa giderler idi bile gitdi. Baṣīret (28) ehli ticāret ḳolayın bilür kimse idi. Gemiden on biñ aḳçelik metāʿ alup ṭaşra çıkardı.

Şehr (29) bāzergānlarında birine orada onı on bir fāʾide ile ṣatdı. On biñ aḳçesin gemicilere (30) virüp biñ aḳçe fāʿide kendüye ḳaldı. Bu da şehrüñ ḳapusına bunda ticāretden günde (31) biñ aḳçe ḥāṣıl olur diyü yazdı ve biñ aḳçe yārānları öñine getürdi. Ol gün de āsāyiş (32) eylediler. Andan vezīr oġlına yüz ṭutup nevbet saña geldi. Sen de meẕhebüñ üzere (33) bir ʿamel göster ki ḥaseb [ü] nesebde ne yüz ile āsāyiş olur görelüm didiler. Ol da şehr

[694b] (1) içine girüp dört yanın ṭolandı. Ola ki kendüyi ve atasını ḥaseb [ü] nesebini bilür bir kimesne (2) bulam diyü cüst u cū eyledi. Nā-gāh bir anuñ gibi kimesne ṣataşdı kendüyi görince merḥabā itdi. (3) Siz fülān vezīrinüñ oġlı fülān degül misiniz? Ne oldı ki böyle tenhā düşdüñüz gedā şeklinde (4) yürürsüz didi. Vezīr oġlı belī ol kendüsiyin. Ammā aḥvāl-i ʿālem ber-ḳarār degüldür. Şimdilik ḥālüm böyle (5) düşdi didi. Ol kimesne atasınuñ ululuġın ve kendinüñ faẕl [u] kemālin bilürdi. Anuñ bu vech ile (6) yürüdügin lāyıḳ görmeyüp çıkardı. Aña elli altun virdi ve niçe iʿtizār daḫı itdi. (7) Vezīr oġlı da şehrüñ ḳapusına bu ḥīnde ḥaseb u neseb ve maʿrifet-i merdüm-zādeligüñ (8) bir günde elli altun ḥāṣılı vardur diyü yazdı. Altunı alup yoldaşları yanına geldi. (9) Bir zamān da bunuñ meẕhebi üzere āsāyiş itdiler. Elli altun daḫı düketdükden ṣoñra (10) pādişāh-zādeye yüz ṭutup nevbet size geldi. Siz de daḫı mezhebüñüz üzere ʿamel idüp (11) bize gösterüñ didiler. Pādişāh-zāde daḫı kārı ḳażā vü ḳadere ḥavāle ile tevekkül (12) üzere şehr içine vardı. Şehrüñ ḳapusı öñinde bir yirde bir pāre oturdı. Nā-gāh (13) şehr içinden bir cezeʿ [ü] fezeʿ āvāzı ve bir muṣībet ve ġavġāsı belürdi. Şeh-zāde hemgāme (14) nedür diyü ḫalḳdan ṣordı. Şehrüñ pādişāhı āḫirete intiḳāl eyledi. Cümle ḫalḳ-ı ʿālem (15) matem üzere olup meyyitin götürürler. Defn itmege alup giderler didiler. Pādişāh-zāde hem (16) ġarībdi. Hem ḥādīṯeden ḫaber-dār degül idi. Egninden başında mātem libāsı yoġ idi. (17) Kendü ḥāli üzere dururdı. Pādişāhuñ meyyiti yanına yaḳın geldügi gibi ekābir [ü] (18) aʿyāndan mātem ṭonları ile öñünce yüriyen kimesneler ḳapu öñinde şāh-zādeyi mātem libāsında (19) degül kendi ḥāl üzere göricek ḫavāṣ u ʿāmm pādişāha ʿizz içün mātem ṭonına (20) girdiler. Ammā bu ḥerīf n'içün girmemiş? Pādişāhı defn idüp bunı ṣaḳlañ. Ṣorup görelüm (21) bu vaż'uñ aṣlı nedür diyü üzerine müvekkiller ḳodılar. Şeh-zādeyi orada daḫı alıḳodılar. (22) Pādişāhuñ meyyiti geçüp gitdi. Varup defn eylediler. Aña bir aʿyān vüzerā [vü] erkānı (23) şehre geldüklerinden ṣoñra meger vefāt iden pādişāhuñ oġlı ḳalmışdı. Cümlesi bir yire (24) gelüp cemʿ olup pādişāhlıġı daḫı kime muḳarrer itsevüz diyü müşāvereye oturdılar.

İttifāḳ (25) bu eṣnāda şeh-zādenüñ üzerine müvekkil ḳoduḳları kimseler gelüp ol pādişāh içün (26) mātem ṭutmayan ḥaḳḳında ne buyururursız diyü ḫaber virdiler. Vüzerā varuñ getürin aḥvālin (27) ṣoralum n'içün böyle itdi görelüm didiler. Anlar da şeh-zādeyi ol cemʿ-i kibār öñine (28) iletdiler. Şāh-zāde ḳıṣṣasını anlara taḳrīr eyledi. Çün bildiler kim bu fülān (29) pādişāhuñ oġlıdur ve aṣlda mülūk ḫānedānından vücūda gelmiş şāyeste-i tāc-ı (30) salṭanatdur ve kendülerüñ pādişāhlara iḫtiyācları vardur vaḳtidür. Birbirleri ile müşāvereye (31) idüp pādişāh-zādeyi orada pādişāh idinüp ittifāḳ ile başına tāc-ı salṭanat urdılar (32) ve taḫt-ı devlete geçürdiler. Taḳrīr-i İlāh ile nā-gāh ol vilāyete pādişāh oldı ve ḳażā-yı (33) Ḥaḳḳ iḳtiżā itdügi gibi emr idi. Ol ānda vücūda geldi. Şeh-zāde çün bu vech ile

[695a] (1) pādişāh oldı emr itdi. Yoldaşların bulup öñine getürdiler. Vezīr oġlı (2) vezīr bāzergān oġlını nedīm ve renc-ber oġlını vekīl idindi ve emr itdi şehrün ḳapusı (3) üzerine ḳażā vü ḳadere ḳāʾil olmaġın bir günlük netīcesi pādişāhlıġıdur diyü yazdı. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Ḳażā açduġı bābı kimse yapmaz

Ḳader urduġı tācı kimse ḳapmaz

Hikāyet: Getürmişlerdür ki Ceşşāş'ı Muḳtedir ḥabs eylemek buyurdı. ʿArab tesmīr-i bāb didügi ḥabsle ki (6) evini kişinüñ üzerine baġlayup kendüyi evi içinde ṭaşra çıḳartmamaġa dirler. Anı daḫı (7) bu ṭarīḳle evinde maḥbūs itmişler idi. Evine ne içerüden ṭaşraya kimse çıḳar ve ne ṭaşradan (8) daḫı içerüye kimse girür idi ve ne kendüye buluşdurdı. Evi içinde şöyle maġżūb-ı (9) maḥbūs u meʾyūs oturur idi. İttifāḳ bu zemistān faṣlı idi. Bir gün ki evinüñ bostānı (10) içinde tenhā otururdı. Göñline ḥüzn müstevlī olup başına ġam mūrı çöḳdi. Meger (11) ḳadīmden ʿādeti idi. Bunuñ gibi eyyām-ı ḫüznde cevāhir-i nefīs ile memlū bir kiçirek sanduġı (12) var idi. Anuñ içindeki cevāhiri bir altun leġene boşarup bir bir anları temāşā iderdi. (13) Anuñla defʿ-i ġam ve teferīc-i ḳalb iderdi. İttifāḳ bu gün daḫı ṣanduḳ ile cevāhiri öñine (14) getürüp etegi üzerine döküp eli ile ḳarışdurup oynayıyorurdı. Lākin içine dökmedin (15) nā-gāh ḫalīfe çıkageldi. Bu ānda ḫalīfenüñ ādemleri gelüp evin baṣdılar. Cümle mālını girift (16) idüp mīrī içün żabṭ eylediler ve evini ġāret itmege başladılar. Bu ḥāli göricek (17) defʿī

etegindeki cevāhiri bostān içinde bir çemen-zār içine ṣaçdı. Ot arasında (18) belürsüz eyledi. Ḫalīfe emri ile gelen ḳullar evini bi't-tamām ġāret idüp bulduḳlarını (19) bi'l-külliye ḫasāret itdiler. Taḫmīnen üç yüz biñ altunluḳ esbābın żabṭ eylediler ve üç yüz (20) biñ naḳd altun da kendüden istediler ki ḫızāneye teslīm eyleye. Bunuñ edāsı içün zindāna (21) urdılar. Āḫir anı daḫı bulup teslīm eyledükden ṣoñra ki zindāndan ḫalāṣ olup evine (22) geldi. Doġrı bostānda ol çemen-zār üzerine gelüp ḫavāṣṣ-ı müteʿalliḳātdan birḳaç ṣāḥib-i (23) sırrlar idi. Çemen için arañ didi. Arayup eteginden dökdügi cevāhiri buldılar. (24) Ḳażā vü ḳader ḫazīnesinde maḫfūẓ olmaġın aña kimesnenüñ ġāreti eli irişmeyüp eksüksüz (25) ʿaynı ile bulup ṣāḥibine teslīm eylediler. Yevm-i miḥnetde ḳabẓ u inḳibāżı bu ān-ı rāḥatindeki (26) basṭ u inbisāṭa müʾeddī oldı. Bundan ʿuḳalāya tenbih vardur ki tā bileler. Ḳażā vü ḳaderüñ (27) ʿicāyibine nihāyet yoḳdur. Kāh ḳabż u inḳibāżı basṭ [u] inbisāṭa sebeb ḳılur. Kāh ʿaks (28) ider. Nite-ki aña bu āyet-i kerīmede delālet vardur. Ḳurʾān-ı Ḳādimde buyurur **Va'llāhu yaḳbiżu ve** (29) **yabṣuṭu ve ileyhe türceʿun**[133] diyü buyurılur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir gün (30) melekü'l-mevt ʿaleyhi's-selām Süleymān Peyġamber'e geldi. Ṣalatvātu'llāhi ʿaleyh. Süleymān Peyġamber'üñ (31) öñinde bir ādem şöyle dururdı. Melekü'l-mevt bir kerre ol ādeme denedi baḳdı. Ādem bundan ziyāde (32) ḳorḳdı. Melekü'l-mevt gitdükden ṣoñra [Süleymān Peyġamber'e] bu gelüp giden kimdür diyü ṣordı. Anlar da melekü'l-mevtdür (33) diyü buyurdılar. Ol ādem eytdi. Yā resūlu'llāh benüm cānum alur diyü bundan ziyāde ḳorḳdum. Beni

[695b] (1) ḳorḳudan ḫalāṣ eyle. Emr eyle beni buradan alup Hindū-sitān iḳlīmine bıraḳsun didi. Ḥażret-i (2) Süleymān daḫı emr itdi. Yil anı oradan getürüp tarefetü'l-ʿayn'da Hindū-sitān'a bıraḳdı. Melekü'l- (3) mevt gitdükden az zamāndan ṣoñra yine Süleymān ḳatına geldi. Süleymān Peyġamber andan ḳanda (4) idüñ diyü ṣordı. Melekü'l-mevt ey resūl Ḫudā baña Ḥaḳḳ cānibinden fermān olmışdı ki (5) evvel geldügümden öñüñde duran ādemüñ Hindu-sitān'da cānın alam. Ḥużūruna gelicek gördüm bunda durur. (6) Müteḥayyir oldum. Anuñ'çün ki ḳandaġı Hindū-sitān arada bunca mesāfe var iken bu şimdi (7) Hindū-sitān'a nice varur diyü fikr itdüm. İttifāḳ Ḫudā-yı ʿazze ve celle anuñ ḳalbine benden ḫavf (8) bıraḳdı. Ḥattā beni yile emr eyle. Hindū-sitān'a bıraḳsun diyü senden iltimās itdi. Yil ile anı Hindū-sitān'a (9) gönderdüñ.

[133]Ve Allâh (İlahi kanun gereği kişinin rızkını) daraltır ve genişletir ve O'na döndürüleceksiniz (Bakara 245).

Ben ardına düşdüm. Vardugı gibi cānını ḳabż eyledüm. Ḳażā-yı Ḥaḳḳ yirine vardı. (10) Şimdilik ol ḫıdmeti edā idüp gelürin didi. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdir ki bir gün (11) peygamber Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā ʿaleyhi **efḍalü's-salavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt** otururlar idi. (12) ʿAzrāʾil ʿaleyhi's-selām anları ziyārete geldi. Ḥażret-i risālet-penāh anlardan suʾāl eyledi. Ey ḳarındaşum (13) bunca biñ yıldur ki niçe biñ ḫalḳuñ cānın alduñ ve niçe biñ oġul ḳız yetīm eyledüñ. Hīç buñlardan (14) birine saña raḥm gelmedi mi? Anuñ cānuñ alduġına acıduñ mı didi. ʿAzrāʾil bunca müddetde yā resūlu (15) 'llāh iki kimseye acıdum. Biri bu ki bir gün deryāda bir gemi giderdi. Muḫālif rüzgār (16) ile felāṭum emvācum tezāhüm-i efvācından gemi şındı. İçindeki ḫalḳ ġarḳ oldılar. İttifāḳ (17) aralarında bir ḫāmile ʿavret var idi. Taḫta pāresi üzerinde ḳaldı. Deryā ḳuvvet-i rüzgār ile (18) muḥkem çalkandı. Saṭḥında ṭalġalarda ṭaġlar dereler depeler peydā oldı. ʿAvret taḫta (19) üzerinde kāh gökyüzinden ḳaʿr zemīni irürdi. Kāh ḳaʿr zemīninden evc-i felege çıkardı. (20) Bu arada ʿavreti daḫı oġlan yavrusı dutdı. Ne ḥāl ise ḳarnında olanı ol ḥālde (21) ṭoġurdı. Gördi bir oġlancuḳdur ki deryā ṣuyı ṣafvet ü ṭarāveti anuñ daḫı ruḫ zibāsından (22) alur. Göricek diledi ki memeleri şarāb-ḫānesinden bir şerbet eyleyüp ol miḥmān-ı ʿazīze ṣundı (23) ḳonuḳlaya. Bu ānda baña fermān-ı İlāhī geldi ki ʿavretüñ cānını al oġlanı emvāc-ı deryā arasında (24) dermānde oldı ve bir de Şeddād bin ʿĀd'a raḥm itdüm ki niçe zamān oġlancuḳları zamānından berü çalışdı. (25) Bāġ-ı İrem'i düzdi ḳoşdı cümle emvāl-ı ʿālemi aña ḥarc itdi ki bir cennet düze ḳışaş (26) ehlī şöyle getürürler ki ol rāġı altundan ve aġaçları mercāndan ve budaḳları zümrüd ve inciden (27) idi. Ṣularınuñ içindeki çaḳılı cevāhir-i nefīseden idi ve ṣuyı gül-āb ve turābı misk-i (28) nāb idi ve buḫārı buḫūr-engīz ve yili ʿanber-āmīz idi. Çün ol bostān bu sıfāt ile tamām oldı (29) diledi ki ol bāġı varup seyr ide. Anı temāşā itmekle rūḥına rūh [u] ṣafā artura. Çün atına (30) binüp bāġuñ ḳapusına geldi. Diledi ki atından inüp bāġı içine gide. Ṣaġ ayaġın üzengiden (31) çıkardı. Henüz ṣol ayaġın üzengüden çıḳarmadın daḫı bu mā-beynde ben bendeye bu melmūnuñ (32) cānın al diyü bī-dīni yir üzerinden yir altına indür diyü fermān oldı. Cānın ḳabż itdügümden ṣoñra aña (33) daḫı acıdum ki bī-çāre ol bāġda ʿayş itmek ümidi ile ʿömr geçürdi daḫı içine girmedin

[696a] (1) ʿömri aġacı kökünden devrildi didi. Ḥażret-i resūl ile ʿAzrāʾil bu kelimātı iderken (2) peyk-i Rabbü'l-ʿālemīn Ḥażret-i Cibrīl-i Emīn nāzil olup ḫażret-i risālet-penāha vaḥy getürdi. (3) Yā Muḥammed Allāh Teʿālā saña selām idüp ʿazze celālüm ḥaḳḳı'çün Şeddād'ı o gemi pāresi üzerinde (4) anadan doġan oġlandur ki ol derya-yı bī-

pāyān u emvāc-ı ġalṭān içinde anı ṣu aldı (5) gitdi. Bunuñ mużāyaḳa arasında ben anı helāk olmaḳdan ṣaḳladum. Anasuz ol bī-dermān (6) yirde anı besledüm. Āḫir anı pādişāhlıḳ mertebesine irişdürdüm. Bu cümleyle yine küfrānu'n- (7) niʿme olup emrümden ṭaşra çıḳdı. Baña ʿāṣī oldı. Ben de cānın aldurup anı duzāḫ (8) ʿaẕābına giriftār eyledüm. Tā ʿuḳalāya maʿlūm ola ki biz dünyāda kāfirlere mühlet virürüz. Ammā (9) ḥaḳlarından gelmekde ihmāl daḫı itmeyüz diyü buyuruldı. **İnnemā numlī lehum li-yezdādū işmen ve lehum** (10) **ʿaẕābun muhīn**.[134] **Ḥikāyet:** Semerü'l-Aʿrāb kitābında getürürler. Meger zamān-ı (11) evvelden ʿArab ḳabāʾilinden bir ḳabīle içinde bir ʿābid u zāhid kimesne var idi. Ḳabīle daḫı (12) içlerinden anuñ vücūdı ile teberrük iderler idi. Bir ḥādiṣe vü vāḳıʿa daḫı vaḳitlerinde ki başlarına (13) gele aña rücūʿ iderler idi. Anuñ vaʿẓ [u] naṣīḥati ile ʿāmil olurlar idi. İttifāḳ bir gice (14) ḳabīle içinde ne ḳadar kelbleri var ise ḳırıldı. Ṣabāḥa birisi diri çıkmadı. Yarındası (15) ḳabīle ehli bir yire cemʿ olup zāhide geldiler eytdiler. Bu gice hīç ẓāhiren sebebsüz cümle (16) kelblerümüz helāk oldılar. Bilmezüz ne ʿālemetdür didiler. Zāhid sizüñ ṣalāḥıñuz anda imiş. (17) Size anda ḫayr olmasa āferide-kār-ı ʿālem böyle itmezdi. Elbette sizlere bunda bir fāʾide olsa (18) gerekdür didi. Anlar da döndiler. Yarındası gice ḳabīle içinde ne ḳadar ḫorūsları var ise ḳırıldı. Yarındası (19) gene zāhide öñine gelüp bu gice bī-sebeb cümle ḫorūsları yimez fırladı didiler. Zāhid sizüñ (20) eylügüñüz bundadur ola. Cāʿiz ki siz bilmeyesiz didi. Anlar da eylügümüz nice bundandur. Kelblerümüz (21) gicelerde sāye-bānlıḳ ider ve ḫorūslarumuz müʾezzinlerümüz idi. Bizi ṣabāḥ vaḳtlerinde uyḳudan (22) bī-dār iderler idi. Bunlar ḳırılmak bize yaramaz faldür. Eyü ḥāl degüldür didiler. Zāhid sizüñ (23) ṣalāḥ-ı aḥvālüñüzi āferide-kār-ı ʿālem sizden yig bilir. Anuñ altında bir sırr vardur ki (24) bizüm ve sizüñ ʿaḳluñuz aña irişmez didi. İttifāḳ ol gün gice olıcaḳ ḳabīle ḫalḳınuñ (25) cümle āteşleri söndi. Her çend ki çaḳmaḳların mümkin olup birinden çıḳmadı. Müteḥayyir oldılar. (26) Od çıḳmaduġına cümlesi ḳarañuda ḳaldılar. Meger ol gün ol vilāyete bir yād yaġı gelmiş idi. (27) Tā aḫşāma degin ol ḳabīlenüñ eṭrāfına daḫı çapup muḥkem ġāret itdiler. Yaḳup (28) yaḳmaduḳları yir ḳalmadı. Gice olduġı gibi ol ḳabīlede kelb āvāzı ḫorūs gül-bāngi (29) ve āteş şuʿlesi olmamaġın orada ḳabīle varduġın bilmediler. Bu sebeb ile ol ḳabīle ellerinden (30) ḳurtuldı. Aña dest-i teṭāvülleri irmedi. Ḳahr-ı ʿadüvvden ḫalāṣ olup zāhidüñ (31) sözi ṣaḥīḥ oldı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Loḳmān Ḥakīm ki meşhūr-ı (32) cihāndur. Oġlı

[134]"Biz, onlara ancak günahları artsın diye mühlet veriyoruz. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır." Ali İmran, 178.

ile ġarīmlerin arayı giderler idi. Nā-gāh beyābānda giderken oġlınuñ (33) merkebi aġṣādı. Bir vech ile ki bi'l-külliye yürimekden ḳaldı. Daḫı üzerinde oġlı bī-ḥużūr

[696b] (1) olup ıżṭırāba başladı. Loḳmān Ḥakīm oġul darluġanma ki bizüm ṣalāḥ-ı aḥvālümüz (2) bundadur didi. Hele n'eylerse merkebi güç ile daḫı ileri sürdiler. Meger ıraḳdan bir kūy (3) görindi. Oġlı atasına aḫṣāma varınca bu kūye varmaġa cehd itmek gerek. Ammā benüm (4) merkebüm reviş virmez didi. Merkebin orada bıraḳdılar. Oġlı yayaḳ olup kūya irişmek (5) ardınca oldı atasınuñ öñince yürüyüp giderken nā-gāh ayaġına bir kemük batup mecrūḥ (6) eyledi. Ne deñlü ḳaṣd itdi. Adımın bürḳdüm daḫı ilerü atmaġa mecāli olmadı. Żarūrī ol (7) gice beyābānda ḳaldılar. Oġlı perīşān olup yine ıżṭırāb itdi. Loḳmān yine tekrār (8) ıżṭırāb itme ki bizüm ṣalāḥumuz bundadur didi. Ol gice orada yatdılar. Çün ṣabāḥ (9) oldı gördiler. Ardlarından kimesne gelür oglınuñ yolda ḳalan merkebin sürüp getürür. (10) Ayaġı ṣaġalmış hīç aġsaḳlıḳdan eṣer ḳalmamış. Loḳmān oġlınuñ yanına irüşüp saña (11) n'oldı aġsarsın diyü ṣordı. Ol da ayaġuma bir kemük batup mecrūḥ eyledi didi. Ol (12) kimse bir efsūn oḳuyup ayaġına üfürdi. Ayaġı ṣaġaldı. Andan Loḳmān oġlı merkebine (13) bindi. Merkebin getüren ādem ile üç olup ol görinen kūye doġrı gitdiler. Varıcaḳ (14) gördiler kūy tamām ḫarāb olmış. İçinde bir ferd yoḳ ḳırılmış. Ol kimse anlara hīç (15) dün size bu iki belā irdügüñ ḥikmeti nedür bilür misiz? Bu kūy ıraḳdan görüp (16) gelüp bunda yatmaġa özendüñüz teʿālānuñ ḳażāsıyla ol gice bu kūyda bir ʿaẓīm zelzele (17) olup cümle kūyuñ içinde olanlar ḳırılup gördügüñüz gibi kūy ḫarāb olsa (18) gerek idi. Ḥaḳḳ Teʿālā size ḫayr irāde idüp kūya irişmesünler diyü evvel merkebüñüz aġsatdı. (19) Daḫı ṣoñra biriñüzüñ ayaġın mecrūḥ itdi ki kūya irmeyüp beyābānda yatasız. Eger (20) kūya varup anda yatsañuz kūy ḫalḳı ile helāk olmaḳ muḳarrerdür didi. Loḳmān oġlına ḳażā (21) u ḳaderüñ işin gördüñ mi? Ben saña ıżṭırāb itme ṣalāḥ-ı aḥvālümüz bundadur dimedüm mi idi. Nite-ki (22) erbāb-ı tevekkül dimişlerdür didi. **Naẓm:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Başına bir belā gelmekle nā-gāh

Olan ey ḫaste ḳıl āheste āhı

İlāhī saña ḫaber ol belāda ola şāyed

Var ola anda bir sırr-ı İlāhī

Ḥkāyet: Getürmişlerdür ki (24) emīrü'l-müʾminīn Hārūn er-Reşīd daḫı zamān-ı ḫilāfetinde iḫrāz-ı nāḥīyesinde bir bölük ḥarāmīler (25) yol başup ādemler öldürdiler ve mālların tālān eylediler. Anlaruñ fesādları ḫaberi Hārūn (26) er-Reşīd'üñ semʿine iricek ʿasker birle Mesrūr Ḫādim'i gönderdi. Daḫı varup ol ḥarāmīler (27) ele getürüp cümlesin öldürdi ve başların kesdi. Çuvallara ḳoyup Baġdād'a ḫalīfe işigine (28) alup gitdi. Yolda giderken her menzile ḳonardı. Ol başları çuvallardan çıḳarup ṣaydu (29) rur idi ve göçer olıcaḳ çuvallara ḳoyurken gene ṣaydurur ḳoydururdı. Cümlesi ḳırḳ (30) baş idi her gün anları bu ṭarīḳle yoḳlar ḥıfżlarında ihtimām ider idi. Günlerde bir gün (31) bir menzile ḳondılar. ʿĀdeti üzere emr itdi yine başları çuvallardan çıḳarup (32) ṣaydılar tamām geldi. Kemā-kān ḳırḳ baş çıḳdı. Ammā irtesi göçerken ṣayıcaḳ ḳırḳdan (33) bir eksük baş çıḳup yine tekrār ṣaydurdı. Gene bir eksük geldi. Otuz ṭoḳuz çıḳdı.

[135]**[698a]** (1) İştibāh ḳalmadı. Mesrūr Ḫādım bundan ziyāde bī-ḥużūr olup ġam-gīn oldı. Kendü öñinde (2) bir daḫı ṣayuñ diyü ihtimām ile tekrār ṣaydurdı. Ḫalīfe tamām ḳırḳ başdur diyü ʿarż (3) eyledüm. Ḫalīfe öñine ileticek ṣaydursa gerek otuz ṭoḳuz çıḳıcaḳ baña ne dir (4) diyü endīşe-nāk oldı. Yine bir daḫı tekrār ṣaydılar gene ḳırḳdan bir eksük otuz ṭoḳuz (5) baş çıḳdı. Bir defʿa daḫı otuz ṭoḳuz baş iderkene zerre vü şemme iştibāh yir ile ḳalmadı (6) ve bu eṣnāda iken nā-gāh gördi. Bir kimse bir deveye binmiş ve başında bir ṭaylesān ṣar (7) ḳıtmış ve elinde bir muṣḥaf ṭutup Ḳurʾān oḳıyı oḳıyı öñine gelüp selām virdi. Mesrūr (8) Ḫādım aña nerelesün ve nereden gelürsin didi. Pīr ḥāfıẓ-ı kelāmu'llāh bir ḥācī kişiyin didi. (9) Mesrūr yoḳ ben sözüñ ḳabūl itmezin. Şunı ṭutuñ ve deveden indürüñ esbābını (10) arañ didi. Aradılar daḫı uġrılar ve ḥarāmīler esbābından baʿżı esbāb buldılar. Bildiler ki (11) bu da anlardan imiş. Emr itdi baş kesüp evvelki başlardan eksük gelen bir baş yirine (12) ḳodılar. Bunuñla kemā-kān ḳırḳ başa yetişdi. Andan emr itdi başları bir daḫı tekrār ṣaydılar (13) bu defʿa ḳırḳ baş geldi. Evvelki başlar bulındı. Mesrūr ḫādım müteḥayyir olup bildi. Bu serde (14) bir sırr-ı İlāhī vardur. Ḳażā vü ḳaderüñ ḥükminüñ imżāsına müteʿallik emrdür. Pīrüñ başı kesilüp (15) seri defʿ olınmaḳ içün taḳdīr-i İlāhī'nüñ tedbīridür. Ḳażā vü ḳader sırrına muvafık taḳdīr (16) olınan vücūd bulduḳdan ṣoñra ṣayarken kemā-kān evvelki gibi bulınduġı

[135]Nüshada 697. varak mevcut değil.

anuñ teʾşīridür. (17) Āḫir ki Mesrūr Ḫādım başlar ile Hārūn er-Reşīd'üñ öñine irdi. Ḥarāmīleri ve aḥvāllerin (18) ḥużūrında ḥikāyet eyledi. Başlar ḥuşūşında şerḥ olınan sırrı beyān idicek. Hāruñ (19) er-Reşīd ḥarāmīlerüñ başı kesildüginden daḫı pīrüñ başı kesildügi daḫı yig olmış ki (20) anlar āşikāre başlar keserler idi. Boġazın keser idi. Bunuñ daḫı anlardan ehemmdür didi. (21) Ḳażā-yı İlāhī'nüñ ḫayrānı ve bī-ser u sāmān oldı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (22) bir gün Nūşirevān-ı ʿĀdil şikārdan gelürken gördi yaluñ ayaḳ ve ḳaftānı eski ve yırtık (23) bir pīr kişi arḳasına bir yük diken urmış gider ve yük götürmek ḥarāretinden (24) yüzinden aşaġa şu gibi dereler aḳar. İttifāḳ giderken ayaġına bir kemük batup ayaġından ḳan (25) revān oldı. Pīr hīç bundan iñlemeyüp bu cerāḥatine iltifāt eylemedi. Üzerine bir pāre (26) ṭopraḳ eküp yike yike daḫı yola düşdi. Nūşirevān anı esirgeyüp ilerü yanına vardı. (27) Ey pīr senüñ şimdi diñlenecek vaḳtüñdür. Kendüñi neye böylesine rence (28) bıraġur bunuñ gibi zaḥmeti çekersin didi. Pīr ey ser-heng anaları (29) yoḳ dört öksüz ḳızcaġuzlarum vardur. Her gün arḳam ile bir yük (30) diken iletür. Bir bucuḳ aḳçesini anlara nafaḳaya virürin. Yarım (31) aḳçesini panbuḳ virüp egirürler. Ḳaftāncuḳ idünürler ve eger ben bu zaḥmeti iḫtiyār (32) itmesem anlar żāyiʿ olurlar didi. Pīre Nūşīrevān evüñ ḳandadur didi. (33) Pīr şol görinen kūydadur didi. Nūşirevān var ol kūyı saña baġışladum

[698b] (1) diyüp çıkardı. Yüzügini aña virdi. Bu saña nişān olsun. Ol kūyı mīrī cānibinden (2) żabṭ idenlere göster. Her ne ḳadar mīrī māl var ise eger sarāydur ve eger at sürisi (3) ve ḳoyun sürisidür. Cümlesin saña teslīm ile sunalar. Kūy ile mecmūʿısın ben saña baġışladum (4) didi. Pīr yüzügi alup kūyuñ ulusı öñine iletdi. Göricek cümle kūy ḫalḳı öñine (5) ḫıdmet itdiler ve kūyuñ içinde olan sulṭānı ve emvāl ü emlāk ile aña teslīm (6) itdiler. Taḫt-ı taṣarrufına alup pīr-i faḳīr iken ġanī oldı. Gedā iken mihnetini ġanīlik (7) rāḥatına degişdi. Kūylular ortasından tamām be-nām [u] meşhur māl-dār kimesne daḫı añılurdı. (8) Bunuñ üzerine niçe zamān geçdükden ṣoñra ittifāḳ Nūşirevān bir gün şikārdan gelürken (9) ʿaskerinden cüdā düşüp tenhā yolı ol kūya uġradı. Bu kūy şikārdan gelürken (10) ol daḫı bir kimesnenüñdür ki bundan evvel arḳasıyla bāzāra diken çekerken içinden (11) gül-i baḫtı açıldı. Pādişāh aña naẓar idüp bu kūyı aña baġışladı (12) didiler. Nūşirevān'uñ pīrüñ ḳıssasuñ ḥāṭırına gelüp ya ol pīrüñ evi ḳanḳıdur diyü (13) ṣordı. Gösterdiler doġrı ḳapusı öñünine daḫı vardı. Gördi ḳapusından (14) kār-dān kimesneler durur. Anlara daḫı içiñüzde ulucañuz ḳanḳınuzdur didi. (15) Ulumuzuñ ḫoşluġı yoḳdur içerüde yaṭur didiler. Nūşirevān neden ḫoş olmadı (16) didi.

Anlar da bir iki gün içinde bāġa temāşāya vardı idi. Cāriyeleri ile gül ile (17) oynamış. Cāriyeler aña güli çoḳça urmışlar. Andan bedeni kūfte olmış. Ol vaḳtden (18) berü yorġunluġından yatur didiler. Nūşirevān güldi. Varuñ aña eve mihmān geldi (19) seni görmek ister diñ didi. Varup didiler. İçerü getirüñ didi. Nūşirevān içerü (20) girdi. Gördi dībā döşekler üzerinde zībā cāriyeler ayaġın ovarlar. Nūşirevān'ı göricek (21) tīz yirinden ṣıçrayup öñinden yir öpüp ʿöẕr diledi ve aḥvālini taḳrīr eyledi. Birḳaç (22) gündür şu cihetden ḫoşluġum yoḳdur. Yaturın diyü iʿtirāz eyledi. Nūşirevān eytdi. Hemān (23) saña bir suʾālüm vardur. Ṣorayın aña cevāb vir de yine döner giderin didi. Pīr daḫı buyuruñ (24) didi. Nūşirevān ol gün ki ayaġına yolda kemük batup mecrūḥ itdi. Aṣlā iñlemedüñ ve yatmaduñ. (25) Şimdi ki maḥbūblar elinden göñül zaḫmı yidüñ seni gül ile urdılar. Neye döşekde yatup iñlersin (26) didi. Pīr ey ḫudā-vend miḥnetde ṣabr idüp devletde nāz ile dirilmek gerek didi. (27) Nūşirevān'a sözi ḫoş gelüp aña tekrār inʿām eyledi. Ol gice evinde yatup ḳonuḳ (28) olup yatdı. Yarındası ʿaskeri irişüp yolına revān oldı. **Ḥikāyet:** (29) Enbiyā ḳıṣṣalarınuñ leṭāfetindendür ki getürürler. Bir vaḳtde Mūsā-yı Kelīm ṣalavātu (30) 'llāhi ʿaleyh ḥażret-i āferide-kār-ı ʿāleme münācāt idüp kelimāt eṣnāsında İlāhī (31) esrār-ı rubūbiyyetüñden baña bir sırr keşf eyle diyü tażarruʿ eyledi. Yā Mūsā ṭāḳat (32) getüremezsin didi ve ṣabr idemezsin diyü ḫitāb-ı ʿizzet geldi. Tekrār (33) İlāhī ṭāḳat getürecegüm miḳdārı bir sırruña vāḳıf eyle didi. Bu mertebede ḫitāb

[699a] (1) gelüp fülān depenüñ üzerine var. Iraḳdan naẓar ile ne görürsün diyü buyrıldı. (2) Ḥażret-i Mūsā ol depenüñ üzerine vardı aşaġısına baḳdı. Gördi bir çeşme (3) aḳar. Bir saʿātden çeşmenüñ yanına bir atlu gelüp ṣu içdi ve āb-dest aldı. Bir kīse (4) ile aḳçesi var imiş. Ol arada oturup gitdi. Bir zamāndan ṣoñra bir oġlancuḳ (5) gelüp kīse ile aḳçeyi aldı ve gitdi. Anuñ ardınca çeşme kenārına bir gözsüz kişi gelüp (6) ol daḫı ṣu içüp ve āb-dest alup namāza durdı. Bu yaña da orada kīse unudan (7) yigidüñ unutduġı ḫāṭırına geldi. Tīz ʿaceleyle döndi. Gene çeşme kenārına geldi. Gördi (8) bir gözsüz ādem namāz ḳılur. Hemān aña ey aʿmā aḳçe ile kīseyi vir didi. Aʿmā namāzın tamām (9) itdükden ṣoñra benüm senüñ kīse ile aḳçeñden ḫaberüm yoḳdur. Bir aʿmā kişiyin. Buraya āb-dest (10) almaġa geldüm. Gözüm yoḳ ki kīseñi görüp alam didi. Süvār çoḳ istedi. Gördi evvelki (11) sözinden dönmez. Elbette de sen alduñ diyü ġażāba geldi. Ḳılıcın çıḳarup tīz aʿmānuñ (12) boynın urdı. Kellesin öñine düşürdi. Ḥażret-i Mūsā hep bunları depe üzeriden göriyorurdı. (13) Ḥażret-i Ḥaḳḳ'a münācāt idüp yā Rabbī buña

ben nice dād diyeyin diyü bu sırrı nice añlayayın ki aḳçeyi (14) alan aldı. Aʿmā ortada baş virdi didi. Ḫitāb-ı ʿizzet gelüp yā Mūsā ben bildügümü (15) sen bilmezsin. Daḫı ol oġlan ki aḳçeyi aldı. Aṣlda aldugı aḳçe kendinüñ idi (16) ve bunuñ atası çünki anuñ atası bu aḳçe unudan ḥerīfüñ çobānı idi. Niçe (17) zamān ḳoyunlarını gütdi. Ücretin virmedi. Bir kīse içindeki aḳçe oġlanuñ atasınuñ (18) çobānlıḳdan ücreti ne mikdār ise ol ḳadar idi. Andan ne bir aḳçe artuḳ ve ne bir aḳçe (19) eksük idi. Eyle olsa beş oġlanuñ aldugı atasınuñ çobānlıġı ücreti (20) idi. Ammā bu aʿmā daḫı gözi görürken ol aḳçe unudan yigidüñ atasın öldürmiş (21) idi. Daḫı aña ḳışāṣ itdi. Gözi görürken ol aḳçe unudan yigidüñ atasın öldirmiş (22) ẓulm eylemezin diyü buyurdı. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki daḫı Büzürcmihr ki Kisrā'nuñ (23) vezīri idi. Aṣlında Naḫşeb şehrinde idi. Ammā Naḫşeb Māverāü'n-nehir vilāyeti şehrlerinden (24) bir şehrdür. Ceyḫūn ile Semerḳand ortasında vāḳʿı olmışdur. Semerkānd ile anuñ ortası üç (25) günlük yoldur. Miʿmār ve arşun ile daḫı yoḳdur arşundur. Faẓl [u] ʿilmde ve ḥikmet [ü] dānişde ḥaẓẓ-ı (26) vāfiri idi. Eger-çi civān idi. Meşāyiḫ-i kibār-ı ḥükemā-yı rüzgārdan her hünerde sābıḳdı. (27) Bir gün kendüsine ben bunca maʿrifet ü kemāl ile lāyıḳ degüldür ki bir belürsüz bucaḳda oturup (28) ḳalam ṣavāb budur ki taḥṣīl itdügüm bunca maʿārifüñ ṣemeresini görmek içün kendümi (29) ḫalḳa bildürem didi. Pes bu fikr ile ḳalḳup Medāʾin şehrine geldi. Ol zamānda ekāsirenüñ (30) taḫt-gāhı idi. Anda her kimse ile muṣāḥabet u iḫtilāṭa başladı. Her gün pādişāhuñ (31) dīvānına varup gelürdi. Faẓl u maʿarifet ehlleri ile söyleşürdi. Aña degin ki bir gice (32) Kisrā Pervīz ḫalvetinde eflāküñ gerdişi teʾṣirinde mülāḥaẓaya vardı ve gice ḥāmile ʿavret (33) gibidür. Kendü kendüsine kim bilür ne ṭoġurur ve yarın ne olacaġın kim bilür? Ḫalḳ ḫayr u şerri ve nefʿ [ü]

[699b] (1) żarrı devr-i felege ve seyr-i encüme ḥavāle iderler ve baʿżı ḳażā vü ḳadere evāmir-i İlāhī'ye müfevveżdür (2) dirler. Bu bābda her kişi bir dürlü söyler. Pes baña lāzım oldı ki ḳażā vü ḳader sırrı nedür anı (3) beyān idelüm didi. Mūbid-i mūbidandandur ki vezīr memleketi daḫı müşīr-i devleti idi. Ṣordı ḳażā (4) vü ḳaderüñ sırrı nedür baña söyle ki perrde-i taḳdīrüñ altından ne ṣūretle ẓuhūra gelür ve eflākuñ (5) gerdişi ve encümüñ seyri ne uʿcūbe gösterür. N'içün ʿuḳūl-ı selīme anuñ idrākinden ʿāciz (6) olur. Fuhūm-ı müstaḳīme ne vesīle ile anuñ sırrına irişmez didi. Daḫı vezīr bunuñ cevābında ʿāciz (7) u müteḫayyir oldı. Pādişāhum ḳuluñuza üç gün mühlet virüñ. Tā ki suʾālüñüze cevāb virem didi. (8) Pādişāh da virdi. Vezīr ḥayret ile öñinden ṭaşra

çıḳdı. Tīz Büzürcmihr öñine varup (9) sırrı müteḥayyir görürin. Beşreñüzden içerüñüzden ḥayret olmaḳ āṣārı münfehimdür. Eger bir mühim (10) ḥācet var ise buyurun. Cāʾiz ki ben edā idem. Bāṭınuñuzdan iġvā mürtefiʿ ola didi. Vezīr aña (11) hayḳırup senüñ ne ḥaddüñdür ki ulularuñ esrārına taʿarruż fikr edesin didi. Büzürcmihr ey üstād (12) Ḫudā-yı Teʿālā ʿazze ve celle ʿilmi bir tende ḳomadı. Cāʾizdür ki kimse de bir ʿilm ola ki anı āḫir (13) kimesne ile eger maḥrem iderseñ ben göñülden daḫı endīşeyi ḳalduram didi. Vezīr göñlinden (14) şāyed bu kimse ḥilye-i ḥikmetden behremend ola diyüp anı öñine çağırdı. Kisrā'nuñ daḫı suʾālini (15) aña söyledi. Büzürcmihr ben bu suʾālüñ cevābını eyü bilürin didi. Vezīr söyle göreyin didi. (16) Büzürcmihr pādişāh öñinden ġayrı yirde söylemezin didi. Vezīr pādişāh benden şordı. (17) Sen cevāp virmeñ maʿḳūl mıdur didi. Büzürcmihr ne var sen pādişāha bu suʾālüñüze cevāb (18) iñen çetiñ degüldür. Benüm bir şākirdüm vardur. Ol buña cevāb virür diyüp bu taḳrīb ile beni daḫı (19) pādişāh öñine ilet. Suʾālinüñ cevābın vireyin. Gine ad senüñ olur didi. Vezīr de didügi gibi (20) itdi. Büzürcmihr bu ṭarīḳle Kisrā öñine iletdi. Kendüsin Kisrā'nuñ ḳarşusında bir (21) altun kürsī üzerinde oturdı. Oradan Büzürcmihr'e pādişāhuñ suʾālini taḳrīr (22) idüp cevāb ṭaleb eyledi. Bir daḫı vezīr ḥāżır iken benüm ne ḫaddimedür ve ne zührem vardur ki pādişāhuñ (23) suʾāline cevāp virem. Münāsib budur ki siz cevāb viresiz didi. Vezīr şaşdı. Sen cevāb (24) vir didi. Büzürcmihr pādişāh senden suʾāl ider. Cevābından sen virmek gereksin didi. (25) Vezīr ben cevābı bilmezin nice vireyin didi. Büzürcmihr çün bilmezsin sen buraya gel ben (26) oraya varayın. Pādişāhuñ daḫı suʾāline cevāp vireyin didi. Kisrā ṭoġrı söyler böyle (27) gerek didi ve emr eyledi. Vezīr altun kürsī üzerinden ḳalḳup Büzürcmihr durduġı (28) ṣaff-ı niʿāle gelüp durdı. Büzürcmihr vardı. Oturduġı altun kürsī (29) üzerinde oturdı. Andan vezīre yüz ṭutup hīç sen bunı endīşe idinür miydüñ ki (30) bu kürsī ṣadrından ḳalḳup ol ayaḳ altı olan yirde varadurayduñ didi. Vezīr (31) yoḳ didi. Büzürcmihr de imdi Allāh Teʿālā ḥaḳḳı'çün hīç benüm de göñlüme gelmemişdi ki (32) ol ayaḳ altı yirden bunuñ gibi kürsī üzerine gelüp pādişāh ḳarşusında oturam (33) didükden ṣoñra yüzin pādişāha ṭutup ey pādişāh hīç senüñ göñline gelür miydi ki

[700a] (1) vezīri bu kürsī üzerinden ḳaldurup anı benüm yirüme ve beni anuñ yirüne iletesin didi. (2) Daḫı pādişāh yoḳ didi. Büzürcmihr bilindi ḳażā vü ḳader hīç kimselerüñ göñline (3) ve endīşesine gelmez işler işler. Beni ḥāliyā nereye getürürdi. Vezīri nereye iletdi. (4) Her bunuñ gibi işlerde teʾsīr Ḫaḳḳ Teʿālā'nuñ taḳdīrinüñdür

didi. Kisrā'ya Büzürcmihr'üñ (5) sözi ḫoş geldi. Benüm vezāretüm senden ġayrı kimseye yaraşmaz diyüp anı vezīr idindi. (6) Gerçekden altun kürsī üzerine oturtdı. Giderek anuñ ser-i rifʿati evc-i felekden (7) daḫı geçdi. **Ḥikāyet:** Ḫulḳu'l-İnsān kitābında getürür. Vezīr Muḥammed-i Muhallebī eydür. Bir (8) vaḳtde bir cemāʿatle gemiye binüp Baṣra'dan Baġdād ṭarafına giderdük. İttifāḳ gemi (9) içinde olanlardan bir cemʿ oyun arasında laṭīfe ile içlerinden birinüñ ayaġına buḳaġı (10) urdılar. Bir zamāndan ṣonra ki buḳaġıyı açmalu oldılar. Aradılar miftāḥı bulınmadı. (11) Her çend ki çalışdılar. Ayaġından buḳaġıyı açamadılar. Ḥerīf bend ile ḳaldı. Āḫir Baġdād'a (12) geldük. Bir demürci getürdiler ki buḳaġıyı aça. Demürci ṣubaşınuñ iẕni olmayınca (13) açamazın didi. Yoldaşlar anı getürüp ṣubaşı öñine iletdiler ve öñinde oyun (14) üzere laṭīfeyle urduḳlarına şehādet ideler. Ol demürciye açmaġa iẕin vire. Alup (15) giderken yolda nā-gāh bir kimesne çıḳagelüp anuñ yüzine bir kerre baḳup sen ol (16) kimse degül misin ki benüm ḳarındaşum öldürüp ḳaçduñ. Ben vilāyetümüz ḳāḍīlarından böyle (17) itdügüñe maḥżarlar ve sicillāt ṣūretleri alup seni ṭutmaḳ içün arayup gezerin. (18) Niçe müddetdür ki āvāre olmışındur didi ve daḫı subaşı ile varup ḥerīfüñ aḥvālini (19) taḳrīr itdi. Ṣıdḳ-ı daʿvāsına temessükler ibrāz idüp ḥerīfi yoldaşlarınuñ elinden (20) aldı. Ḳarındaşı yirine ḳışāṣ itdi. Bu maḥżān ḳudret-i perverdigār-ı ʿālemdür ki ol (21) cemʿüñ gönüllerine laṭīfe ṭarīḳle anuñ ayaġına bend urmaġı ilhām idüp vech-i meşrūh (22) üzerine ḥaḳḳ yirine varınca aña ḳayddan ḫalāṣ taḳdīr eyledi. Ḳażā vü ḳader aḥkāmı (23) nāfiẕ olmayınca olmadı. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından ki** (24) **On Dördünci Bāb ki Ġarāʾib-i Maḫlūḳāt Beyānında ve Anlaruñ ʿacāʾib-i Aḥvāli ʿAyānındadur**. (25) Daḳāyıḳ-ı ḫilḳate ʿālim olan ḥükemā-yı İslām nūr-ı ilhām ile şöyle dirler ki āferide-kār-ı ʿālem (26) subḥāne ve teʿālā enāmuñ taḳvīm-i ecsāsı ve ḥıfẓ-ı envāʿı maṣlaḥatı içün yine anlar (27) heyʾetinde bir ferişte yaratmışdur ki bu maṣlaḥat üzerine daḫı müvekkildür ki felāsife (28) vü eṭıbbā ṭāʾifesi aña ṭabīʿat dirler. Ana raḥminden nuṭfeyi nuṭfe nevʿinde olan mevlūda (29) döndürmek anuñ maṣlaḥatıdur. Her bār ki maḫlūḳātuñ mādde-i ecsāmımuñ meẕelā benī (30) ādemüñ nuṭfesinden mevlūd aʿẓāsına kifāyet idenden zāʾid mādde olsa anı (31) bi'l-külliye muʿaṭṭal itmez. Ḥakīm-i muṭlaḳuñ ḥikmeti iḳtiżā itdügi üzere ol zāʾidden (32) daḫı bir ṣūret peydā ider. Ke-ẕālik eger şöyle ki benī ādemüñ nuṭfesi noḳsānı üzere (33) olup andan tamām ṣūret-i ādemi baġlanmaġa vefā eylemese mevlūduñ ṣūretini bir heyʾet

[700b] (1) üzerine bağlar ki andan şaḫṣına noḳṣān u żarar gelmez. Eger nuṭfeden ifrātla ziyāde (2) vü keṣret olsa kāh olur ṭabīʿatüñ ḳuvveti ḥadden mütecāviz olur. Ol nuṭfeden iki (3) şaḫṣ vücūda getürür. Bir ḳarndan iki mevlūd ṭoġar ve kāh olur ṭabīʿatüñ ḳuvveti ḥadden (4) mütecāviz olmaz. Belki ḳuvveti eksük olur. Ol nuṭfeden ḫilḳatle bir ʿużv-ı zāʾid ẓāhir (5) olur. Meṣelā elde ve ayaḳda barmaḳ ziyāde olduġı gibi ve kāh olur ol ḳuvveti cism içinde (6) mütedāḫil olur. Meṣelā dirler ki bir balıḳ içinde bir balıḳ diri olur. (7) Ḥāl ḥayvānāt içinde ġayrı nebātatda daḫı olur. Meṣelā bir turunc içinde bir turunc (8) daḫı olduġı gibi. Sāʾir bunuñ emṣāli daḫı çoḳdur ve bi'l-cümle ġarāʾib-i ḫilḳatüñ ḥadd ü (9) pāyānı yoḳdur. Bu bābda aña müteʿalliḳ baʿżı ḥikāyāt īrād olınmışdur ki baʿżısına bunlar (10) ıṭṭılā olınur. **Ḥikāyet:** Muḥammed bin Seleme eydür. Bir vaḳtde Ḳāḍī Yaḥyā bin Eksem'üñ ḫıdmetine (11) vardum. Yanında gördüm bir seped ṭurur. Aġzı ḥarīr libāsıyla örtilü. Bu nedür didüm. Aġzından (12) perdeyi ḳaldur ne ise gör didi. Ben de sepetüñ aġzından örtüsini ḳaldurdum. (13) Gördüm içinde bir nesne başın söveltdi. Başı ve yüzi ādem şeklinde ve öñinde (14) gögsi üzerinde memeleri arasında nesneler var. Bāḳī aʿżāsı ḳavġa aʿżāsına (15) benzer. Ammā ayaḳları yoḳ. Anı bu heyʾet ile göricek ḳorḳdum. Yaḥyā benüm ḳorḳduġuma (16) güldi. Ben de daḫı yā ḳāḍī bu ne cān-verdür? Anuñ adına ne dirler didüm. Kendüden (17) ṣor diyü buyurdı. Daḫı ben ṣormadın ol cān-ver başladı faṣīḥ zebān ile (18) bir niçe beytler oḳıdı. Andan baña ey pīr sen de bir şiʿr oḳı bir ġazel inşā eyle (19) didi. Ben de bir beyt oḳıdum. Anı gördüm bir arşun miḳdārı sepetden yuḳaru uçdı. (20) Uçarken zāġ zāġ diye diye uçdı. Andan gene sepet içine düşdi. Ben Yaḥyā'dan ṣordum. (21) Bu nereden geldi ve ne cān-verdür didüm. Emīrü'l-müʾminīn emīr-i Yemen göndermişdür. Nāmesi de var idi. (22) Ben nāmesin daḫı gördüm. Ġālib nāmesinde ḥālini mufaṣṣal [u] meşrūḥ yazmışdur. Ne cān-ver idügin (23) ben de bilmezin didi. **Ḥikāyet:** Şerefü'z-zamān bin Ẓāhir Ṭabāyiʿ-i Ḥayvān adlu kitābında getürür ki (24) ehl-i Baġdād'dan bir kimesne eydür. Ḳoñşuluġumuzda Muḥammed-i Mürde dirler idi. Bir kimse olurdı. Ol eydür. (25) Bir vaḳtde bir ḳızum oldı. Ben ol ḳızı büyiyince besledüm. Ḥadd-i bulūġa irişdügi gibi anı ere virdüm. (26) Eri daḫı bekāretin alup ol mevżiʿ-i maḫṣūṣ şaḳḳ olduġı gibi içerüden bir erenler ile (27) iki ḫāye ẓāhir oldı. Ḳız diyü verilen er çıḳdı. Ālet-i recūliyyet ol perde altında gizlü imiş. (28) Yırtıldıġı gibi çıkageldi. Eri anuñ yanından çekildi. Ḳız bu tarīḳ ile oġlan oldı. (29) Giderek büyük yigit olup evlendi. Oġlı daḫı ḳızları vücūda geldi. **Ḥikāyet:** (30) Şebān bin Ṣābit-i Cerrānī ki eṭibbā-yı maʿrūfenüñ

birisidür. Rivāyet ider ve kendü taṣnīf itdügi (31) kitābında eydür. Bir ʿavret gördüm iki ḳolları yoġ idi ve ne bāzūsı ne bilegi ve ne eli var idi. (32) Hemān iki omuzı başlarında iki elleri var idi. Ol ellerüñ ayaları ve barmaḳları cümle mevcūd (33) idi. Eger anlar ile ṭutup ḳapmaġa ve iş işlemege ḳādir degüldür. Ammā ayaḳları cümle elleri ile işlenecek

[701a] (1) işleri işlerdi. Dikiş dikmek gibi ve naḳş işlemek gibi el itdügi işleri ayaġıyla (2) bī-taʿab iderdi. Rāvī eydür. Ol ʿavreti ben kendü gözümle gördüm. Ayaġı barmaḳları ile (3) bir āḫir ʿavretüñ şaçın ṭarar ve örerdi. Şöyle ki ġayrılar eliyle şaç ṭarayup (4) öremez idi. **Ḥikāyet:** Ve yine Şerefü'z-zamān Ṭabāyiʿ-i Ḥayvān kitābında getürür. Bizüm (5) kendü zamānumuzda vilāyet-i Merv'den şol kūyde aña Civān dirler bir ʿavret var idi. (6) İki elleri yoġ idi. Omuzları başında el yirine ʿavret memeleri şeklinde iki etler (7) aşılu idi ve ol ʿavret sāʿir ʿavretler elleriyle her ne işlerler ise ḫamīr yoġurmaḳ (8) gibi vesāʾir bunlara beñzer nesneleri ayaġ ile işler idi ve ayaġ ile şunuñ gibi (9) derzīlik iderdi ki anuñ dikdügi ḳaftānı eliyle kimesne dikemezdi. Bu cümle Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā (10) nuñ żuʿafā bendeleri ḥaḳḳında kemāl-i raḥm u şefḳatidür ki izhār ider. Eger eli olmasa ayaġına (11) el ḳuvveti bile virür ki baʿżı maḥāll-i meşliḥinde ʿāciz olmaya. **Ḥikāyet:** Deyālime tārīḫinde (12) mesṭūrdur. Evkātuñ birinde Ermen bıṭrīḳlerinden biri ki o yirüñ pehlevānı idi. Emīr (13) Naṣıru'd-devle ile baʿżı tuḫfe vü hedāyā daḫı gönderdi. Anlar arasında iki ādemler gönderdi ki (14) birbirlerine bitişik yaradılmışlar idi ve yaşda yigirmi beşer yaşlarında civānlar idi. Ammā birbirlerine (15) öñlerinden bitişmişdiler. Yüzleri birbirlerine ḳarşu idi. Ammā dizleri boyunlarına ayaḳları (16) ayaḳlarına ve yüzleri yüzlerine bitişik degüldi. Hemān ḳarınlarında daḫı gögüslerine çıḳınca (17) muttaşıldı ve lākin ortalarında olan uzun idi. Şöyle ki açılıvirseler ikisi birbirlerinüñ (18) yanlarında dururlar idi. Daḫı omuzları birbirlerine berāber gelür idi. İkisi bir boyda idi (19) ve her biri müzekker idi. Ammā birisi ʿavretlere meyl ider cimāʿ itse olurdı. Ammā ʿinnīn (20) idi anda ʿavrete özenmek yoġ idi ve yimeleri ve içmeleri ve ḳażā-yı ḥācetleri ve uyumaları (21) zamānı muḫtelif idi. Ammā ata ve sāʾir ṭavara binümlü olsalar birbirlerine ḳarşu binerler idi. (22) Ṭavār üstinde yüz yüze olup otururlar idi ve bu vech ile iki ādem muttaṣıl olsalar (23) cāʿizdür ki nite-ki bunda ẕikr olınmışdur ve tārīḫ-i ʿArab içinde yazılıdur. ʿAbd-i Menāf'uñ ki peyġamberümüz (24) Muḥammed Muṣṭafā'nuñ ṣallallāḫu teʿālā ʿaleyhi ve sellem cedd-i aʿlālarıdur. Bir yirden birbirine bitişik iki (25) oġulları ṭoġdı. Ammā bunlar arḳadan bitişik idi. Ḳafā ḳafāya virmişler idi. ʿAbd-i Menāf (26) birine Hāşim diyü ad ḳodı ve

birine ʿAbdü’ş-şems diyü ad ḳodı ki aña Ümeyye dirler idi. Daḫı (27) anuñ ikisi ḳılıç ile birbirlerinden ayırup arḳalarından bitişik olan yirlerini kesdi. Ṣoñra (28) oñulup başḳa başḳa ādemler oldılar. Evlād [u] ensāb yapdılar. Ammā ikisinüñ (29) evlādı arasında muḫālefet çıkmadı. Birbirleriyle muttaṣıl ḳılıçlaşurlar idi (30) ve ol muḫālefet āṯārında idi ki Emīrü’l-Müʾminīn Ḥüseyn bin ʿAlī ile daḫı raḍiya’llāhü (31) ʿanhā Yezīd bin Muʿāviye aralarından daḫı meşhūr olan üzere bunca muḫālefetler ve (32) ḳılıç hengāmeleri oldı. Zīrā Ḥażret-i ʿAlī Hāşim evlādından ve Muʿāviye (33) Ümeyye evlādından idi. **Ḥikāyet:** ʿAbdu’llāh bin Ḥarmil kendü tārīḫi kitābında

[701b] (1) getürmişdür. Hürmüz bir ādem gördüm. Bir ayaġ ile aʿṣāya dayanup yürür idi ve bir ayaġı (2) arḳasından yuḳaru boş bögrinden yitmiş idi. İki omuzınuñ ortasında tā başına (3) berāber irişmiş idi ve bu ayaġını her nice dilerse oynadur idi. Her ne ṭarafına dilerse (4) ḥareket itdürür idi. ʿAcāʾib-i ḫilḳatden bu da bir ḫilḳat idi. **Ḥikāyet:** (5) Cevāmiʿü’l-Ḥikāyāt kitābını Parsī lisānla cemʿ iden eydür. Ben kendü zamānumda Sulṭān (6) İlitmiş pādişāh iken müşāhede olan ʿacāʾib-i ḫilḳatdendür ki bir ʿavret bir oġlan ṭoġurdı. (7) Anuñ cümle aʿżāsı ādem aʿżāsı ve yüzi ayu gibi tüylü idi. Ḳarnı ayu ḳarnına beñzer idi. (8) Bāḳī cümle aʿżāsı ādem aʿżası gibi idi. Büyüdi yigit oldı. Ammā alt dişleri (9) bitmedi. Hemān üst dişleri bitdi. Bu cihetden eger-çi söyler idi söyledügi (10) tamām añlanmazdı ve ʿaḳlı da tamām degüldi. Ekseriyyā raḳṣ ider oynardı ve evlendi. (11) Bi-ʿaynihī kendü gibi bir ḳızı oldı ve şöyle naḳl iderler ki anuñ anası (12) ṣaḥrāda bir ayu eline düşdi. Aña cimāʿ itdi. Bu oġlan ayunuñ nuṭfe (13) sinden ḥāṣıl oldı didiler. Bu oġlanı Emīrü’l-Müʾminīn Mantaṣır’uñ ḫilāfeti zamānında (14) idi. Sulṭān İlitmiş anı ḫalīfeye gönderdi ki daḫı ḫilḳat-i ʿācībesin temāşā ḳıla. (15) **Ḥikāyet:** Bir kimse ḥükemā-yı Yunān’dan Buḳrāṭis adlu ḥakīme ṣordı. (16) Bu ʿācāʾib u ġarāʾib ki maḫlūḳātdan müşāhede olınur. Kiminüñ baʿżı ʿużvı (17) artuḳ olur ve kiminüñ eksük. Bu tefāvütlerüñ aṣlı nedür didi. Ḥakīm anuñ (18) cevābında evvelā bir nuṭfe ki raḥme düşer ve binyet-i ādem taṣvīrini ḳabūl ider. (19) Henüz bu tamām taṣvīrde rāsiḫ olmadın. Üzerine bir nuṭfe daḫı düşer. Evvelki [nuṭfe] ile (20) ḳarışur. Daḫı bu sebebden heyʾet-i eczā ve ḫilḳat-ı aʿżā mübeddil olur diyü bu tebeddül (21) ẓāhir aʿẓāda olduġı gibi ke-zālik ādemüñ içeride olan aʿżā (22) sında daḫı olur. Meṣelā çoḳ olur ki bir kişinüñ ṭalaġı sağında ve cigeri (23) ṣol yanında olur ve kütüb-i ḥükemāda mezkûrdur. Baʿżı mevlūd olur ki anuñ (24) iki ṭalaġı üç dört bögregi olur didi ve yine ol ḥakīmden (25) ṣordılar. Zengīlerüñ boyı daḫı uzunluġı ve Türkistān ḫalḳınuñ boyları

ḳışalıġı (26) iʿtidālden ḥāricdür ki buña bāʿiş nedür didiler. Cevābında bunlar iʿtidālden (27) ḫāric degüldür. Belki zengīnüñ iʿtidāli budur ki ġāyet siyāh ve uzun boylu (28) ve gözi büyük ve burnuñ delükleri giñ ve şaçı ḳıvurcuḳ ve āvāzı yoġun (29) ola ve Türkler'üñ iʿtidāli budur ki ḳışa boylu ve gözi güççük ve dişleri (30) ufaḳ ve āvāzı tīz ola. Pes eger Türkler iʿtidālden bir zengī görseñ ol (31) iʿtidālden bir Türk görseñ ol da kendü iʿtidālinden ḫāricdür. Gene bunlar (32) cılayın her ümmetüñ ve her ḳavmüñ bir mizācı vardur. Anlaruñ ṣıḥḥat ü iʿtidālleri (33) anuñladur didi ki bu sözler esrār-ı ḥikmetdendür. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki

[702a] (1) bir gün Sulṭān Melik Şāh enāru'llāhü burhānehu otururdı ve Şerefü'z-zamān Ẓāhir-i Mervezī (2) ḫıdmetinde dururdı. Bu eṯnāda ittifāḳ sulṭānuñ naẓarı bir muḫaneṯe düşdi ki ʿavretler (3) ṣūretine girmiş idi. Ṣulṭān Şerefü'z-zamān'dan ṣorup sebeb nedür ki baʿżı ʿavretler er (4) ṣūretine girürler. Daḫı erlüge heves iderler ve baʿżı ʿavretlige didi. Şerefü'z-zamān ḫıdmet (5) idüp ṣulṭānuñ suʾāli cevābında her kāh ki irkek oġlan māddesi olan nuṭfedeki aṣl-ı (6) ḫilḳat-i veleddür. Nermlik ve süstlik olsa ferzend oġlan olsa da ṭabīʿatde ʿavrete māʾil (7) olup bu gördügüñüz kimse gibi ve her kāh ki ḳız māddesi olan nuṭfede ḳuvvet ü şiddet [ü] (8) ṣalābet olsa ferzend dişi olursa ṭabīʿatde ere māʾil olur didi ve erlerden (9) ḥāl olur. Nite-ki Türkler ḳızlarından baʿẓı ġayretlerinden kendü memelerin keserler. Kendü (10) lere ata binüp inmek ve oḳ atup yay çekmek ve at segirtmek gönder oynamaḳ ḳolay gele. Bu cihetten (11) çoḳ ʿavretler vardur ki erden ḳavī-ḥāl olur. Nite-ki evvelki cihetden çoḳ er vardur ki (12) ʿavretlerden kemdür ve bu ʿavretlere öykünen erler de üç dürlüdür. Evvelki budur ki anlar cimāʿ (13) leẕẕetin nice idügin bilmezler ve ʿavretlerden ḳażā-yı vaṭar itmezler. Bu da ikiden ḫālī degüldür. (14) Yā aṣldan yaradılışı böyle olmaġladur veyā ṣoñra bir āfet irişmek ile olmalıdur. Beher- (15) ḥāl bu ol ṭāʾīfedür ki Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de Ḥaḳḳ Teʿālā anları daḫı **Ġayri ūli'l-irbeti** (16) **mine'r-ricāli**[136] diyü añar ki bunuñ gibi erlerden ʿavretler yüzlerin örtmek yoḳdur ve ikinci (17) dürlüsi budur ki ḥāşā kendüler Lūṭ ḳavmi fiʿlin itdürürler. Eger-çi bunlar ʿavret libāslarına (18) girmezler ve yüriyişlerin āvāzların taġyīr idüp ʿavret yüriyiş ve āvāzların kullanmazlar. İtdük (19) leri fiʿlin şenīʿa ʿavretler iştihāsı gibi iştihāları vardur ve üçüncisine muḫanneṯler dirler ki (20) bunlar ḥarekātlarında seke-nātlarında ʿavretler revişin ḳullanurlar. Kendüleri gererler çekerler āvāzların (21) inceldürler ve yüzleri ḳaşları ḳılların aldururlar. Ḫilḳatlerin taġyīr iderler ve erleri

[136]Erkekliği kalmamış hizmetçilerden (Nûr 31).

kendülere daʿvet (22) iderler. Bunlar Ḥaḳḳ teʿālānuñ ḫalḳı içinde eñ alçaḳ olıcaḳ ḥāllüsidür. Anuñ'çün ḥażret-i resūla (23) 'llāh anlaruñ bu dürlüsine nefrīn idüp buyurur. **Laʿna'llāhu müteşebbihīne bi'n-nisā-i ve'l-müteşebbihāti** (24) **bi'r-ricāli**. Yaʿnī Allāhu teʿālā laʿnet ider. ʿavretlere öykünen erlere ve erlere öykünen ʿavretlere diyü (25) buyururlar. Sulṭān Şerefü'z-zamān'dan bu taḳrīrler işidicek aña firāvān taḥsinler (26) inʿāmlar itdi ve şekk yoḳdur her ṣāḥib-devlet ki anuñ mücāleset u muṣāḥabeti erbāb-ı ʿilm (27) u dāniş ile ola. Dünyevī saʿādetini uḫrevī fevz ü necātına muttaṣıl ider. Ekābir-i selāṭīn ve eʿāẓım-ı (28) esāṭīnüñ terbiyyetleri āṣārındadur ki eṣrār-ı ḥikmet-i ḥükemā ve aḫbār-ı maʿarifet-i ʿulemā vü fużelā ile (29) ṣaḥāʿif u defātir-i cihān meşḥūn u māl-ā-māl oldı. Eger erbāb-ı devletüñ terbiyyet ü ʿināyetleri (30) recāsın olmayaydı. Kimse ṭaleb-i faẓl [u] maʿārifden bunca müştaḳları çekmezdi. Giceler (31) seḥerlere degin seḥerler miḥnetine irtikāb itmezdi. Bunuñ'çündür ki Aristatalis (32) Ḥakīm'den meşhūr-ı cihāndur ṣordılar. Ne sebeb iledür ki sen envāʿ-ı ʿulūm ile aḳrān [u] (33) emṣālüñden mümtāz u ser-efrāzsın didiler. Anuñ'çünki giceler bī-dār idüm. Çerāġ-ı dūdından

[702b] (1) incinmez ve seher belāsından gücenmez idüm. Lā-cerem şemʿ-i feżāʾilüm anlardan rūşen oldı diyü cevāb (2) virdi. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Ḳitābınuñ Dördünci Ḳısmında On Beşinci Bāb ki Aʿmār-ı İnsān** (3) **Ẕikri ve Anlaruñ Ṭūl [u] ʿArżları Beyānındadur**. Ḥükemā ḳavli üzere ḥayvānātuñ (4) aʿmārı bir niçe dürlüdür. Baʿżı maḥdūd [u] muvaḳḳatdür. Bir ḳarārı vardur andan öte geçmez. Devenüñ (5) atuñ ḳaturuñ merkebüñ ḳoyunuñ baḳaruñ ʿömrleri gibi muʿayyen zamānları vardur. Andan öte yaşamazlar (6) ve baʿżınuñ nā-maḥdūd u nā-muvaḳḳatdür. Bir muʿayyen zamānı yoḳdur. Kimi az yaşar kimi çoḳ yaşar. Yılan ve balıḳ (7) ve yabān ḥarı gibi ḳuşlar da zāġ ve kerkes gibi ḥayvānātuñ ekṣerinüñ ʿömri ḳıṣa ve azdur. Cümlesinden (8) az ʿömrlü ḳabarus dirler. Bir cān-verdür ki anı bir gün bir giceden artuḳ yaşamaz dirler. Hemān ṭoġdugı (9) gibi sāʿat-be-sāʿat büyür yigirmi dördünci sāʿate gelincek ölür ve ṭabībler Yunān dilince (10) gün isitmesine ol cān-verlerüñ adın virmişlerdür ve ḳaparos dirler. Anuñ'çün ki gün isitmesi (11) ancaḳ yigirmi dört sāʿat dutar. Andan ṣoñra geçer ve ḥükemā-yı ehl-i İslām ḳavli budur ki hīç (12) ḥayvānāt içinde ādem oġlanından uzun ʿömrlü olmaya. Anuñ'çün Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de nāṭıḳ olduġı (13) üzere Nūḥ peyġamber ṣalāvatu'llāh ṭoḳuz yüz elli yaşına bi't-tamām daḫı irişdi. **Fe-lebiṣe** (14) **fīhim elfe senetin illā ḫamsīne ʿāmen**. Yaʿnī Nūḥ anlaruñ içinde biñden elli yıl eksük yıl yaʿnī (15)

ṭoḳuz yüz elli yıl yaşadı dimek olur ve Nūḥ peyġamberüñ cümle ʿömri ne ḳadar olduġında iḫtilāf (16) vardur. Baʿżılar biñ yaşdur didi. Baʿżılar daḫı artuḳ dirler. Ekṣeri aḳāvīl budur ki (17) anuñ ʿömri biñ dört yüz elli yıldur ola. Bunuñ iki yüz ellisi daḫı kendüye vaḥy daḫı gelmedin (18) yaşadığıdur. Cümle biñ dört yüz elli olur ve iki yüz elli yıl ṭufāndan ṣoñra ve bāḳī (19) ṭoḳuz yüz elli yıl Ḳurʿān'da buyurulduġı [üzere] dirler ki ḳavmi içine olup anları dīne daʿvet (20) eyledi ve baʿżılar Ḥażret-i Nūḥ'uñ dünyāda bu ḳadar yaşaduġı muʿcizesi idi dirler. Kim zīrā ḥükemā (21) ḳavlince ādemī-zāduñ ʿömri bu meblaġa bāliġ olmaz. Belki müneccimler zuʿmınca benī ādemin ʿömri (22) ṭabīʿīsi yüz yigirmi yıldan artuḳ olmaz ve baʿżı aḳvālde benī ādemin ʿömri mīrāṯ iledür. (23) Elbette oġul yā anası yā dedesi ʿömrine varur dirler. Nite-ki bu Saʿd-ı Şādān eydür. Bir vaḳtde (24) Ebū Maʿşer-i Belḫī'nüñ ki ʿulemā-yı müneccimüñ ulusıdur. Öñinde ṭururdum. Bir kimse gelüp benüm (25) ʿömrüm ne ḳadar diyü ṣordı. Ebū Maʿşer-i Belḫī aña atañ ne ḳadar yaşadı bilür misin didi. (26) Ol kimse ne ḳadar yaşaduġın ḫod bilmezin. Ammā bu ḳadar bilürin ki ben anuñ ʿömrinden geçdüm. (27) Ben andan artuḳ yaşadum didi. Ebū Maʿşer yāḫūd dedeñ ne ḳadar yaşadı bilür misin (28) didi. Ol bilürin ammā ben dedem ʿömrine irişmedüm didi. Maʿşer imdi senüñ ʿömrüñ dedemüñ ʿömrine (29) irişür didi. Meger vilādetüñ vaḳtinde kevākib-i saʿd ḳavī- ḥāl idi. Ola ki senüñ ʿömrüñ dedeñ (30) ʿömrinden aşa sen andan artuḳ yaşayasın didi ve baʿżılar ʿömrüñ uzunluġı ve ḳıṣalığı (31) emākin ü vilāyāt iʿtibārınca olur. Hevāsı serd olan yirlerüñ ḫalḳı hevāsı germ olan (32) yirlerüñ ḫalḳından artuḳ yaşarlar. Bādiye ehlleri çün ʿufūnet-i hevādan berīlerdür. (33) Anlaruñ sākin olduḳları emākinüñ hevāsı ḥār-ı yābisdür ʿömrleri uzun olur.

[703a] (1) Şehrler ve kūylar ḫalḳından ziyāde ʿömr sürerler ve hımyer ehli ve yemāme ehli ʿömr uzunluġına (2) maḥṣūṣlardur. Elbette çoḳ yaşarlar. Be-her ḥāl taḥḳīḳ bunuñ üzerinedür ki ecel (3) zamānından tecāvüz eylemez. Andan ne artuḳ ve ne eksük olur. Ecel zamānı gelincek cān ḳālib-i (4) bedenden bir ān daḫı ḳarār eylemez. Nite-ki Ḳurʾān-ı ḳadīmde buyurur. **İzā cāe eceluhum lā-yesteʾḫirūne** (5) **sāʿaten ve lā-yestaḳdimūne**.[137] Yaʿnī ḳaçan bunlaruñ ecelleri gelse hīç bir sāʿat taḳdīm (6) u teʾḫīr eylemez. **Ḥikāyet:** Hind ehli şöyle daʿvā iderler ki ʿömr tedbīr [ü] ʿilāç ile (7) uzun ola. Melik Calender iki yüz elli yıl yaşadı. Bu ḳadar ʿömrinde hīç (8) muʿāşeret ü mübāşeret ve seyr-i temāşāsına noḳṣān gelmedi. Anuñ'çün ki muttaṣıl kendinüñ (9) ṣaṭḥı esbābına

[137]Onların ecelleri geldiği zaman ne bir saar ileri alınır, ne bir saat geri alınır (A'râf 34).

mübāşeret ider kendüye ʿilāca çalışurdı. ʿÖmrini ʿilācla uzatdı. (10) Yoḫsa ādem bu miḳdār yaşamaḳ mümkin degüldür dirler. Ammā bu söz maʿḳūl söz degüldür. ʿİlācuñ (11) bunda ne daḫli vardur? Belki didükleri miḳdārı yaşadıysa Allāh teʿālānuñ emriyle yaşamışdur ki (12) andan ġayrı niçe kimseler bundan artuḳ yaşamışdur. Maʿa hāẕā tedbīr [ü] ʿilāca daḫı (13) meşġūl degüller idi. Nite-ki henüz baʿżı beyān olınur. Pes anuñ ol deñlü ʿömr sürdügine sebeb (14) ʿilāc oldugına kimüñ vuḳūfı vardur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Emīrü'l-Müʾminīn (15) ʿAlī bin Ebī Ṭālib kerrema'llāhu vechehū bir ḫādımı var idi. Aña Ebū'd-Dünyā el-Muʿammer dirler (16) idi. Ol vaḳt ki Emīrü'l-Müʾminīn [ʿAlī'ye] ḫıdmet ider idi. Aña duʿā idüp yā Rabbī ʿömrine bereket (17) vir diyü buyurmışlardı. Dirler ki bu duʿā berekātında üç yüz yıl yaşadı. Bu rivāyetüñ iṣnādı (18) muḥaddiṣler yanında meşhurdur. **Ḥikāyet:** Ebū ʿAbdu'llāh bin Muḥammed bin ʿÖmer el-Müryānī şebāb u (19) şeyb beyānında bir kitāb teʾlīf eylemişdür. Anda uzun ʿömr sürenlerüñ esāmīsin getür (20) mişdür. Anlardan birisi Ekṣem bin Ṣafī adlu kimsedür ki ʿArab içinde ḥākimleri idi. Ḫalḳ (21) aralarında baʿżı vaḳāyiʿ ü ḥavādiṯ [ü] ḫuṣūmāt olsa aña mürācaʿat iderler idi. Ḥākimleri (22) idi. Tamām yüz ṭoḳsan yıl yaşadı. **Ḥikāyet:** Bir daḫı ʿArab'uñ dırāz ʿömrlerinden (23) Dehr bin Ḥayātü'l-kelbī nām kimesnedür ki ol iki yüz otuz yıl ʿömr sürmişdür. Kendüsi bir ʿArabī beyt diyüp anda bu ḳadar yaşadıġın taṣrīḥ itmişdür. **Ḥikāye**t: (25) ʿArab'uñ uzun ʿömr sürenlerinden biri daḫı Naṣr bin Dehmān adlu kimsedür ki yüz ṭoḳuz yıl (26) artuḳ ʿömr sürdi. Bunuñ ḥaḳḳında nevādir-i ḥikāyātdan bir ḥikāye naḳl iderler ki ʿaḳl anı (27) ḳabūl itmez ve biñ iki yüz ṭoḳsān yıl yaşadı. Anuñ ṣaçı ṣaḳalı aġarduḳdan ṣoñra (28) ve dişleri döküldükden ṣoñra bili bükildi. Ṣoñra anuñ ṣaçı ṣaḳalına ḳarardı (29) ve dişleri bitdi ve bili doġrılup kemā-kān civān oldı. Bunuñ aḫbārı ʿArab (30) içinde meşhurdur. Baʿżı aḥvālini ḍarb-ı meṣel getürmişlerdür. Henüz daḫı söylenür (31) ve anuñ bu miḳdār yaşāyup pīr olmışken civān şeklin baġladuġında ʿArab şiʿrler (32) baġlamışlardur. Henüz içlerinde oḳınur. **Ḥikāyet:** ʿArab'uñ dırāz-ı ʿömrlerinden (33) biri de Çaʿşem bin ʿAvf bin Ḥuzeyme adlu kimsedür ki üç yüz yıl yaşamışdur. Kendüsi bir beyt

[703b] (1) dimişdür. Anda bu ḳadar yaşaduġına işāret itmişdür. **Ḥikāyet:** ʿArab'uñ muʿammer kimsele (2) rinden biri daḫı ʿUbād bin Saʿd nām kimsedür. Bu daḫı tamām üç yüz yıl yaşamışdur. (3) Bu da bir beyt dimişdür. Bu ḳadar yaşaduġına taẕarruʿ itmişdür. **Ḥikāyet:** ʿArab'uñ (4) dırāz ʿömrlerinden biri daḫı Sībūye bin el-ʿAbdu'l-

ḥaḳīḳī'dür ki üç yüz yıl ʿömr sürmişdür. (5) Emīrü'l-müʾminīn ʿÖmer bin el-Ḫaṭṭāb'uñ raḍiyā'llāhu ʿanh zamānına irişdi ve anuñ bir pīr oġlı var (6) idi. Atasından żaʿīf atası andan ḳavī idi. Aña şordılar. Nedendür ki oġluñ ziyāde (7) żaʿīf sen ber-ḳarār ḳuvvetüñ üzerinesin didiler. Ben yetmiş yaşumda evlendüm. ʿAvretüm baña muṭīʿa (8) ve her ḳahra ḥamūle ve mizācuma her cihetden muvāfıḳdur. Benüm rıżāmdan ṭaşra olmaz. Anuñ muṣaḥābeti (9) baña pesendīde düşdi. Bu cihetten benüm ḳuvvetüm bir ḳarār ḳaldı ve oġlum tīz evlendi. ʿAvreti (10) dırāz-zebān ve yüzsüz ve fāḥişe ḳopdı. Anuñ ḳahrı ile şikeste-ḫāṭır olmaġın żaʿīf (11) u ḫaste düşdi diyü cevāb virdi. Aña hele şimdi senüñ ḳuvvetüñ ne mertebededür? Recūliyyet (12) ḫıdmetine gece de ne ḳadar ḫıdmetine ḳāʾimsin didiler. İki ḫıdmetden ʿāciz degilin ammā (13) üç kerre maʿẕūrın didi. **Ḥikāyet:** ʿArab'uñ dırāz ʿömrlerinden biri de ʿAmr bin Rabiʿa'dur ki (14) üç yüz otuz yıl ʿömr sürdi dirler ve kendüsi bir nice dürlü ʿArabī beytler dimişdür. Daḫı (15) anlar da zamān-ı ʿömri bu miḳdār olduġın beyān eylemişdür. ʿArab içinde ol zamāndan (16) ol beytler dillerde meẕkūr olmaġ ile anuñ aḥvālini kitāblarda mesṭūrdur. **Ḥikāyet:** (17) ʿArab'uñ yaşlu kimselerinden biri de Ẕāt bin Kehl'dür ki bu daḫı tamām dört yüz yıl yaşadı. (18) Bu daḫı bu ḳadar ʿömr sürdügine birḳaç ʿArabī beytler de beyān eylemişdür. Şoñra gelenlerden ol (19) beytlerden bilmişlerdür ki ʿArab içinde atadan dedeye oḳınagelmişdür beytlerdür. **Ḥikāyet:** (20) Ol ṭāʾifeden biri de Dāvud bin Mürşed adlu kimsedür ki dört yüz yıl yaşadı dirler ve kendü (21) daḫı bir niçe ebyātda bir miḳdār yaşaduġın taṣrīḥ itmişdür. **Ḥikāyet:** Anlardan biri (22) daḫı ʿAmr bin Ṣaḥme'dür ki üç yüz daḫı ṭoḳsan yıl yaşadı. Dīn-i İslām ẓuhūrı zamānına (23) irişdi dirler. Lākin ʿaḳl u fehmine tamām ḫalel gelmiş idi. **Ḥikāyet:** Anlardan biri daḫı (24) Ṭayy didükleri kimsedür. Ṭayy ḳabīlesi meşhūrdur. Ḥātem-i Ṭayy anlardandur. Cedd-i aʿlālarıdur. (25) Şöyle dirler ki beş yüz yıl ʿömr sürdi. **Ḥikāyet:** Anlardan biri de Ḳays bin Sāʿide'dür (26) ki ḥakīm-i ʿArabī idi ve faṣīḥ-i ʿahd u ekmel-i devrāndur. Ḥażret-i peyġamber anı bir ḥadīṯ-i şerīflerinde (27) añmışlardur dirler. Bu da tamām üç yüz yıl ʿömr sürmişdür ve benī Kelb ḳabīlesi Aʿrabı içinde (28) Ḥebl bin ʿAbdu'llāh nām ʿArabī tamām yedi yüz yıl yaşadı. Ḥattā ḳavm ü ḳabīlesi andan yigrendi (29) dirler. Saṭīḥ Kāhin ki evvel kitābda ẕikri geçmişdür. Bunı da beş yüz yıl yaşadı ve buraya (30) degin ẕikr olınanlar Şeyb ü Şebāb kitāblarındandur. Ammā şunlar ki tefsīr kitāblarından ẕikr (31) olınmışdur ve ʿömrlerini erbāb-ı ʿilm naḳl eylemişdür. Bunlardur ki beyān olınur. **Ḥikāyet:** (32) Cihānda ṭūl-ı ʿömrle meşhūr olan cemaʿatden birisi Ūc bin ʿUnuḳ'dur ki ʿAbdu'llāh

(33) bin ʿAbbās raḍiya’llāhu ʿanhā ḳavlerince üç biñ yıl yaşadı. Nūḥ peyġamber zamānında tā Mūsā

[704a] (1) peyġamber ṣalavātu’llāhi ʿaleyh zamānına degin diri oldı dirler. Nūḥ peyġamberüñ gemisin yapmaḳda (2) bile çalışdı dirler. Ol vaḳt ki Mūsā peyġamber bir ṭarafa ʿasker çekmişdi ki bir yirde ʿasker (3) ile [otururdı]. ʿŪc kāfir idi. Ḥażret-i Mūsā’ya imān getürmemiş idi. Gelüp Ḥażret-i Mūsā’nuñ leşker- (4) gāhına geldi. Eṭrāfınuñ ölçüsin aldı varup anuñ ölçüsince bir ulu ṭaş (5) kesüp başına aldı. Geldi ḳonduḳları yirde ol ṭaşı üzerlerine bıraġa. Cümlesin helāk (6) eyleye. Āferide-kār-ı ʿālem celle ve ʿalā Hüdhüd’e emr eyledi. Minḳārına bir elmās alup vardı. ʿŪcʾuñ (7) başında ol ṭaşı başı şıġacaḳ ḳadar deldi. Ṭaş ʿŪc’uñ başından aşaġa indi. (8) Boynına bir ṭavḳ oldı. Şöyle ki artuḳ ḥarekāt itmege mecāli ḳalmadı. Ḥażret-i Mūsā (9) gelüp anı ḳatl eyledi. Bu ḳıṣṣa meşhūr ve muʿteber tefsīr kitāblarında ve ġayrıda mesṭūrdur. (10) Ḫālıḳ-ı ʿālemüñ ḳudretlerine naẓar baʿīd degüldür. **Ḥikāyet:** Anlardan biri daḫı Nuʿmān (11) bin ʿĀd’dur. Bunuñ ḳıṣṣası böyledür ki çün ʿĀd ḳavmi Hūd peyġamber necātları peyġamberlige (12) ḳabūl eylediler. Anuñ sözini semʿ-i ışġā ile işitmediler. Hūd peyġamber nice anları rāh-ı Ḥaḳḳ’a daʿvet (13) eyledi. Niʿam-ı maʿbūdı yād eyledi. Ḳābil olup ṭoġrı yola gelmediler. Āferide-kār-ı ʿālem anları ḳaḥṭa (14) mübtelā eyledi. Nite-ki ʿādetu’llāh bunda cārīdür ki her ḳahra müsteḥaḳ ḳavmüñ mukaddeme-i belāları (15) ḳaḥṭdur. Çün anlaruñ ḳaḥṭ ile ḥālleri diger-gūn oldı. Miḥnet ü şiddetleri ḥadden geçdi. (16) Tamām üç yıl ḳaḥṭ ʿaẕābından ḳaldılar. İçlerinde olan be-nām kimesnelerinden bir fevc ile Mekke-i (17) muʾaẕẓamaya develer gönderdiler ki varup Kaʿbe’de ḳurbān ideler. Ḥaḳḳ Teʿālādan yaġmur istediler. (18) Gönderdiler daḫı ḳaḥṭdan ḫalāṣ olalar. Ol gönderdükleri kimesnelerden birisi meẕkūr (19) Nuʿmān bin ʿĀd idi. Bundan ġayrı Ḳayl bin ʿAşr ve Leym bin Mürṣel bin Saʿīd adlu kimesneler (20) idi ki ve reʾīsleri meẕkūr Ḳayl idi. Ammā içlerinde Mürṣel bin Saʿīd Müselmān idi. Velī (21) İslām’ını gizlü ṭutar idi. Yoldaşları bilmezler idi ve anlardan biri de Ḥakīm bin el-Ḫayrī (22) adlu kimse idi. Çün içlerinden bu ululārından her biri kendüye müteʿallik bir cemāʿatle Kaʿbe’ye (23) irişdiler. Meger ol zamānda zemīn-i Ḥicāz’da ʿAmāliḳ bin Lāvürd Sām bin Nūḥ oġlanlarından (24) Amāliḳa didükleri ḳavm otururlardı. Ulularına Muʿāviye bin Bekr dirlerdi ki Kaʿbe’de daḫı (25) otururdı begleri idi. Kerīm u seḫī vü mihmān-dost kimse idi. Anları göricek hemān taʿẓīm (26) u tekrīm eyleyüp bir ay Kaʿbe’de durdılar. Gice gündüz şarāb içüp ʿişrete başladılar. (27) Geldükleri maṣlaḥatı

unutdılar. Muʿāviye bin Bekr diledi ki anları andan āgāh eyleye. Kendüsi (28) biʾẕ-ẕāt ḥicāb itdi. Nā-gāh bizüm żiyāfetümüzi yüksündi. Bizüm gitdügümüz ister diyeler diyü (29) fikr eyledi. Meger kendinüñ iki muṭrībe cāriyeleri var idi. Adlarına Ḥavāriyān daḫı dirler (30) idi. Her bār şol ʿĀdīler ḥużūrına [varurlar] diyesiz didi. Cāriyeler de bu bābda siz bir şiʿr diyüñ (31) ve bize virüñ ırlayalum ögrenelüm sāz yanınca ırlayalum didiler. Muʿāviye bin Bekr de bu beytleri (32) diyüp anlara virdi. Anlar da ezberlediler.

Naẓm:

Elā yā Ḳaylü ve yaḥkumu fe-ḳūmū

Leʿallāʾllāhe yüṣḥibnā ġamāmā

Fe-yesḳī arzaʿĀdin inneʿĀden

Telāşū lā yuṭītūneʾl-kelāmā

[704b] Yaʿnī yā Ḳayl vāy size nʾolduñuz? Ṭuruñ. Allāhü teʿālādan recā iderüz bize bulut yoldaş ide. TāʿĀdʿarżın şuvara ki taḥḳīḳʿĀd ḳavmi bilüñ şöyle mütelāşī oldılar ki söz söylemege ṭāḳatleri yoḳdur. (3) Çün Ḥavāriyān anlar öñinde bu beytleri ırladılar ḫʷāb-ı ġafletden uyandılar. (4) Nisyān şarābı hemīn başlarından ṣıçradı. Daḫı kendülere gelüp birbirlerine vaḳıʿā yaramaz itdük. (5) Biz bunda āsāyişe meşġūl olduk. Ḳavmümüzüñ ḥāllerin unutduḳ didiler ve ḳavl [ü] ḳarār eylediler ki (6) artuḳ şarāb içmeyeler. Hemān ol günüñ irtesi ḳurbānların ḫāżır eyleyüp didiler ki Cebel-i Ebī Ḳubeys (7) üzerine çıḳup anda ḳurbān ideler. İçlerinden meẕkūr Mürsel bin Saʿīd burada anlara (8) müselmān olduġın duyurup siz hīç bu ḳurbān itmegüñ ne fāʾidesi vardur. Mā-dām ki (9) peyġamberüñüze imān getürmeyesiz ḥācetüñüz kurbānuñuz ḳabūl olmaz didi. Yoldaşları sen (10) atañ dedeñ dīnlerinden çıkmışsın. Pes sen bize gerekmezsin ve daḫı bizüm ile bile gelme (11) didiler. Ol da sözlerine muḳayyed olmadı. Çün Cebel-i Ebā Ḳubeys başlarına çıḳup develerinden (12) daḫı ḳurbān itdiler. Ḥaḳḳʾdan yaġmur ṭaleb eylediler. Üzerlerine üç dürlü bulut gelüp durdı. (13) Biri siyāh biri ḳızıl biri aḳ idi. Bulutlar arasından bir āvāz gelüp kendü ḳavmüñüz içün (14) bu üç bulutdan biri de iḫtiyār eyleñ didi. İçlerinden Ḳayl bin ʿAşr bu ḳızıl ve aḳ bulut (15) fāʾideden ḥālīlerdür. Bunlardan nʾolur? Ammā bu siyāh buludı iḫtiyār eyleñ didi. İttifāḳ

ile (16) siyāh buludı iḫtiyār eylediler. Hemān bu yaña ʿĀd ḳavmi üzerine ol siyāh buluduñ içinden (17) bir ʿaẕāb yilı çıḳup imdi anlaruñ cümlesin helāk eyledi. Bu yaña Cebel-i Ebā Ḳubeys üzerinde (18) kimselere tekrār hātıfdan āvāz geldi ki yirüñüzde ʿĀd ḳavmi hep helāk oldılar. (19) Anlar aḥvālini ḳoñ. Sizden kendüñüz içün bir bir nesneler dileñ didiler. Andar bu aradan Nuʿmān bin ʿĀd (20) daḫı Hūd peyġambere imān getürdi. Bunuñla Mürşel bin Saʿīd'den ġayrısı yārān u ehl ü ʿıyālümüz (21) helāk olduḳdan ṣoñra biz ḥayātı n'eylerüz diyüp bunı dilerüz ki biz daḫı anlara tīz ulaşayuz (22) didiler. Defʿī bir bād-ı ṣarṣar esüp anları Cebel-i Ebā Ḳubeys üzerinden ḳapdı. Yire çalup (23) helāk eyledi. Nuʿmān bin ʿĀd ile Mürşel bin Saʿīd müʾminler olmaġ ile orada ḳaldılar. Andan (24) Nuʿmān uzun ʿömr diledi. Tekrār hātıfdan āvāz geldi ki yedi kerkes ʿömrin mi dilersin (25) yoḫsa yabān eşegi ʿömrini mi didi. Nuʿmān yedi kerkes ʿömri dilerin ki yumurdadan (26) ṭoġup büyüyeler ve müddet-i ʿömrlerin süreler. Ölümleri bir ʿārıżı āfet irişmek ile olmaya. (27) Ben de anlar yaşınca yaş yaşayam. Anlar ʿömrince ʿömr süreyin didi. Hātıf murāduñı bulduñ (28) didi. Mürşel bin Saʿīd ʿömri olduḳça yimege vefā idicek. Buġdāy diledi ki ḳaḥṭ mużāyaḳasından (29) çekmeye. Ḥaḳḳ teʿālā aña vāfir niʿmet erzānī eyledi. Nuʿmān daḫı dönüp vardı. Kerkes yuvaların (30) daḫı buldı gözledi. Yavru çıḳarduḳları vaḳt yuvalardan yumurṭadan henūz çıḳmış yedi (31) güççük kerkes yavruları alup evine getürdi. Her birine bir ad ḳodı anları besledi. (32) Taḳdīr-i İlāh ol kerkes yavrularınuñ her biri yüz yıl bir rivāyetde yüz yigirmi beş yıl (33) yaşadı. Andan evvelki rivāyet üzere Nuʿmān yedi yüz yıl ṣoñraki rivāyet üzere sekiz yüz

[705a] (1) ḳırḳ yıl ʿömr sürdi. **Ḥikāyet:** Cihānda uzun ʿömr sürenlerden biri daḫı (2) Loḳmān Ḥakīm'dür ki Ḥaḳḳ teʿālā aña taʿẓīm-i ʿilm-i ḥikmet erzānī eyledi. Nite-ki Ḳurʾān'da āḫir zamān (3) peyġamberine anuñ ḥaḳḳında **Ve lekad āteynā Lokmānu'l-ḥikmete inne eşkuru'llāh**[138] (4) diyü buyurur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Loḳmān bir siyāh çehre Ḥabeşī ḳulı idi. (5) Benī İsrāʾil ortalarından ḳāḍīlıḳ iderdi. Bir rivāyetde Eyyüb peyġamberüñ ṣalavātu'llāhi ʿaleyh ḳız (6) ḳarındaşı oġlı idi. ʿAbdu'llāh bin ʿAbbās ḥażretlerinden raḍiyā'llāhu ʿanhā menḳūldur ki benī (7) İsrāʾil'den bir kişinüñ ḳulı idi. Anı āzād idüp aña māl virdi. Ḥaḳḳ teʿālā anuñ mālına bereket virdi. (8) Ḳapusına hīç sāʾil gelmezdi ki ol anı maḥrūm göndere idi ve hīç bir kişi gelmezdi ki ol anı (9) ḳonuḳlaya idi ve ol Dāvud peyġamber zamānında idi ki aña īmān getürmişdi.

[138]"Andolsun, biz Lokman'a "Allah'a şükret" diye hikmet verdik." Lokman, 12.

Ḥaḳḳ teʿālā ḳalbini nur-ı (10) īmān birle münevver eyledi ve dilini ḥikmet beyānında küşāde itdi. Bir rivāyetde biñ yıl daḫı bir rivā (11) yetde üç biñ yıl ʿömr sürdi. Ḥaḳḳ celle ve ʿalā bir gün aña bir bölük melāʾike gönderdi. Bir vaḳt ki (12) ḫalḳ uyur idi ve şehr ṭāʾifesi evlerinüñ içinde ve sāye-bānlar altında istirāḥat itmişler idi. (13) Melekler anuñ yanına gelüp selām virdiler. Loḳmān anlaruñ āvāzların işidüp kendülerin görmezdi (14) ve saña bizi Ḥaḳḳ teʿālā gönderdi ki seni benī İsrāʾil'e ḫalīfe idevüz. Tā ḫalḳ ortasında ḥākim (15) olup ḳażıyyelerin ḥaḳḳ üzere kese biçesin didi. Loḳmān eger Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḳaṭʿī böyle (16) itsün diyü buyurdı ise aña ne çare? Anuñ fermānına imtiṣālden ġayrı bir ḥāl daḫı (17) yoḳdur. Emrine boyun virürin. Ammā ümīd-vārın ki baña meded ide. ʿAvn [ü] tevfīḳin refīḳ eyleye ki (18) ol maṣlaḥatuñ ʿuhdesinden gelebilem ve eger ben bunı ḳabūl itmek ile itmemek arasında muḥayyer (19) eylediyse iḫtiyārum ḳabūl itmemekdür ve anuñ'çün ki ḫalḳ arasında ḥükm ü ḥükūmet itmek ḫaṭarı (20) ʿaẓīmdür. Böyle iden ḳıyāmet ʿuḳūbetlerinden emīn degüldür didi. Melāʾike anuñ ḥikmet-āmīz (21) sözinden ʿacībe vardılar. Ḥaḳḳ teʿālā anı andan pesend itdi. Çün gice olup Loḳmān (22) uyıdı. Ḥaḳḳ teʿālā anuñ ḳalbi ḫızānesine ḥikmet cevāhirin doldurdı ve daḫı anuñ dilinüñ (23) miftāhı ile ol ḫızāne ḳuflın eline virdi. Yarındası ḳalḳup kendüsi zamānesi ehlinüñ (24) ḫekīmreki buldı. Benī İsrāʾil'e vaʿẓ u naṣīḥat ider idi. İçlerinden ʿadālet ile ḥükm [ü] (25) ḥükūmet eylerdi. Şöyle dirler ki bir gün benī İsrāʾil ortasında oturup (26) anlara vaʿż daḫı naṣīḥat iderken bir kimse gelüp anuñ yaḳasına yapışdı. Fülānuñ ḳulı (27) degül misin didi ve sen bu mertebeye neden irişdüñ didi. Andan Loḳmān belī olın. Bu mertebeye (28) rāst-güftār [u] dürüst-kirdār ile irişdüm. Yaʿnī ḳavlümde fiʿlümde ṭoġrılıḳ ve uzlıḳ (29) üzerine gitdüm ve baña ḥācet olmayan nesneleri terk eylemek ile buldum didi. **Ḥikāyet:** (30) Mecmaʿü'l-Emṡāl kitābında getürmişlerdür ki ʿĀmir bin Ḍarbu'l-ʿAdvālī ki ʿArab'uñ hem ḥakīmi (31) ve hem ḥākimi idi. Anuñ ḥikmetine hīç kimesne fehmi irmezdi ve hīç bir ḥakīmüñ ḥikmeti anuñ (32) ḥikmetine muʿādil olamaz idi ve daḫı dirler ki tamām üç yüz yıl yaşamışdur. Ammā āḫir ʿömrinde (33) aña bunamaḳ didükleri ḥālet ʿārıż daḫı oldı. Kāh kāh itdügi ḥükmlerde sehv ider idi.

[705b] (1) Bunı añlayup oġlanına pīr oldum. Ḳuvvet-i fehmüme tamām żaʿf u ḫalel her kāh ki ben söze (2) başlayam siz ḳulaġuñuz baña dutuñ. Her bār ki sözümüñ başını unıdam aşaġısın dönderüp (3) aña göre söyleyem. ʿAṣāmı bir ağaç ile uruñ ki beliñleyüp kendüme gelem ve sözümi şaşurmayam didi. (4) Oġlı da böyle ider idi ve

dirler ki anuñ Ḥaṣīle adlu bir ʿaḳile cāriyesi var idi. Aña da (5) ışmarlamış idi ki her bār evde ḫalṭ-ı kelām itdügümi göresin. ʿAṣāmı yire urup baña (6) duyduruñ dimişdi. İttifāḳ aña bir gün bir cemʿ gelüp bir güççük ḫünsā getürdiler ki Türkīce (7) er ḳız didükleridür. Bunuñ ḥaḳḳında niçe ḥükm idersin? Atası vefāt eyledi. Buña oġlan (8) mīrāṯını mı virelüm yoḫsa ḳız mīrāṯunı mı didiler. ʿĀmir bu meṣʾeleyi bilemedi. Nice ḥükm ideceginden (9) anı ḫayret başdı. Fikr ideyin diyüp anları bir miḳdār alıḳodılar. Her gün bir deve boġazlayup (10) anları ṭarīḳle niçe zamān daḫı eğledi. Ne cevāb virecegin bilmedi. Āḫir aña Ḥaṣīle bu sen (11) itdügüñ nedür ki bu ḳadar deve ḳırduñ ve ne teḫayyir olursuñ didi. ʿĀmir bu kimselerüñ ṣorduḳ (12) ları meṣʾelenüñ cevābında ʿāciz oldum. Ola ki bir cevāb bulam diyü bunları egleyüyorurın didi. Ḥaṣīle (13) aña bunda ne vār? **İḫtebir mebālehü**. Yaʿnī gör her ḳanḳı delükden tebevvül ider ise aña iʿtibār (14) eyleye. Eger erenler āletinden tebevvül ider ise oġlan mīrāṯın virüñ. Yoḳ ʿavretler ḳabūl (15) itdügi delükden tebevvül ider ise ḳızdur ḳız mīrāṯın virüñ diyü ḥükm eyle didi. ʿAbdu'llāh (16) bin ʿAbbās ḥażretlerinden raḍiya'llāhu ʿanhā mervīdür. Çün dīn-i İslām geldi ḫünsā (17) ḫuṣūṣında bizüm şerīʿatümüzde ḥükm bir dürlü daḫıdur didiler. Nite-ki ʿulemāya (18) maʿlūmdur ve āgāh ol ẕikr olan ḥikāyātdan maʿlūm oldı ki ādemī-ẕād cümle ḥayvānatdan (19) çoḳ yaşar imiş ve ʿömr uzunluġına iḫtiṣāṣı var imiş. Naṣṣ-ı Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de **Ve emmā mā** (20) **yenfeuʿn-nāse fe-yemkuṯu fi'l-arḍi**.[139] Yaʿnī şol ki anuñ ḫalḳa nefʿi vardur. Ol yirde (21) eglenür. Yaʿnī çoḳ yaşar diyü buyrulur. Bundan ṣarīḥ añlanur ki Ḥaḳḳ subḥānehe ve teʿālā ḫalḳa (22) nāfiʿ ola kimsenüñ ʿömrini uzun ider. Yiryüzinde çoḳ yaşadur imiş ve ḳulları arasında (23) müddet-i ḥayātına imtidād virür imiş. Pes çün ḫażret-i şeh-zāde-i ʿālem-penāh Sulṭān (24) Bāyezid'üñ ʿadl u inṣāfları ile ḫalḳ-ı ʿālem müntefiʿdür ve bilā-şübhe vücūd-ı pür-cūdları (25) ḫāṣ u ʿāmm-ı enāma ʿayn-ı nefʿ ve maḥż-ı cūddur. Mercūdur ki bu naṣṣ-ı Ḳurʾān-ı mecīd (26) delāletince ʿömr-i nāzenīnleri aṭvel-i aʿmār olur. Ḫaliyā civānlıḳ taht-ı saʿādeti üzere (27) baht-yār olduḳları gibi **inşāʾa'llāhü'l-eʿazzü'r-raḥman** pīrlik serīr-i salṭanatı üzere (28) daḫı sālhā kām-rānlıḳlar ideler. Benī ādemden ʿālem içinde aña çoḳ ʿömr sürenlerden (29) daḫı artuḳ ʿömr süreler. **Naẓm:**

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Taḫt-ı devlet üzre dāʾim ʿizzet ü iḳbāl ile

[139]İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır (Ra'd 17).

Ṣafḥa-i ʿālemde dünyā ṭurduġınca var ola

Çünki nāfiʿdür vücūdı nāsa yā Rabbe'l-ünās

ʿÖmri bu naṣṣ ile arta aṭvel-i aʿmār ola

Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt (32) **Kitābınuñ Ḳısm-ı Rābiʿinde On Altıncı Memālik Yaʿnī Memleketleri** (33) **ve Yollar Ẕikrinde ve Bunlara Müteʿallik Aḥvāl Beyānındadur**. Aṣḥāb-ı tecrübe

[706a] (1) ve erbāb-ı ḫıbre eydür. Şol ki yiryüzinden maʿmūredür. Anda daḫı ḥayvānāt sākin olur. Şimāl (2) ṭarafından ve maşrıḳ u maġribe ulaşduġı cānibden tamām yüz yıllıḳ yoldur ve bundan ḫāric yirlerde (3) ne ādemī-ẕāde vardur ve ne sāʾir cān-ver. Güneşüñ şiddet-i ḥarāretinden ki hīç bir beden (4) taḥammül idemez. Bilād-ı şimālüñ nihāyetinde āferide-kār-ı ālem Yāfeṯ bin Nūḥ oġullarından (5) Yeʾcüc u Meʾcüc didükleri ṭāʾife sākin daḫı itmişdür. Anlaruñ sākin olduḳları (6) yir baḥr-ı ẓulumāta muttaṣıldur ve ol yirüñ vüsʿati tamām seksān yıllıḳ yoldur ve bu arżda (7) Yeʾcüc ile Meʾcüc ġayrı Sām bin Nūḥ oġlanları da sākindür. Bunlar ile Yeʾcüc (8) Meʾcüc ortasında İskender-i Ẕü'l-ḳarneyn baḳır ile demürden mürekkeb bir sedd yapmışlardur ki (9) Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de Ḥażret-i Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā buyurur. **Ecʿal beynekum ve beynehum redmā** (10) **ātūnī ẕübera'l-ḥadīd**[140] didügi ḳulı ile andan ḫaber virür ve Yeʾcūc [ü] Meʾcūc (11) ol ḳadar çoḳ ṭāʾifedür ki anlaruñ ḥadd-i ʿiẕẕeti Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā dan ġayrı kimesne (12) bilmez ve ziyāde ḳuvvet-i şecāʿat ile mevṣūflardur ve anlaruñ uġraşların bıçaġıyladur savṭ-ı ṭabl (13) arslan gibi ḳaplan gibi ve yırtıcı cānurlar gibidür anlar hīç bir dīni ḳabūl itmemişdür ve anlar (14) seddlerin bozup ḫurūc eylemek ḳıyāmet ʿalāmetlerinden biridür nite-kim Ḳurʾān-ı (15) Ḳadīm'de buyurur **feizā cāe vaʿdu rabbi cealehu dekka**[141] āyet-i kerīmesinden buña işāret (16) vardur. Taḳrīr olınan üzere maʿmūre vü meskūne-i arżuñ ki yüz yıllıḳ yoldur. Seksen (17) yıllıḳ yolluġı arż-ı Yeʾcüc [ü] Meʾcüc olıcaḳ ḳaldı. Yigirmi yıllıḳ yollıġuñ daḫı on (18) dört yıllıḳ yollıḳ olan yiri karalar vilāyetdür ki deryā-yı ẓulumāta muttaṣıldur. Magrib-i (19) aʿlā yaḳınında niçe şehrler ve kūylardur. Bu nevāḥīde sākin mütevaṭṭın

[140]Sizinle onların arasında sağlam bir engel yapayım. Bana (yeterince) demir madeni getirin (Kehf 95-96).
[141]Rabbimin vaadi (kıyametin kopma vakti) gelince onu yerle bir eder (Kehf 98).

olanlardan saʿādet-i (20) İslām ile ancaḳ beş ḳabīle müşerref olmışdur. Daḫı sāʾirleri ṭavāʾif-i kāfirlerden muḫtelifdür. (21) Bāḳī ḳalan altı yıllıḳ yolı da sāʿir iḳlīmlerdür ki anlar da Türk ve ʿArab ve ʿAcem'den aṣnāf-ı ümem (22) sākinlerdür ve yiryüzinüñ maʿmūresi ḥadd-ı şimālden ve ḥaṭṭ-ı istivāden şol mevżiʿden ibtidā (23) iderler ki anda ġāyet uzun gün on üç saʿāt ola ve yine şol mevżiʿde nihāyet (24) bulur ki anda günüñ uzunluġı on altı sāʿat ola ki şimālüñ tā nihayet [ü] aḳṣāsındadur ve bu (25) mevāẓiʿ-i maʿmūre-i meskūneden ḫaṭṭ-ı istivāya ḳarīb olanlaruñ ḥarāreti muʿtedildür. Cenūb (26) ṭarafına gitdükçe ḥarāreti ziyāde olur. Ḥattā bir mevżiʿe irişür ki anda ḥarāretüñ şiddetinden (27) hīç kimse ḳarār idemez. Ḥayvānātdan ḫālī Nūbe vilāyetinüñ aḳṣāsında bir yirdür daḫı (28) mevāżiʿ-i maʿmūre-i meskūneden ḫaṭṭ-ı istivaya baʿīd olanlardan şimāl nāḥīyesinde ḥarāret azdur. (29) Bürūdete māʾildür. Ḥattā nihāyeti bu mevżiʿdür ki aṣlā anda güneş ḥarāretinüñ teʾṯīri (30) yoḳdur. Ol zemīne bu sebebden yıl on iki ay ḳış müstevlī olur. ʿİmāret orada (31) münḳatıʿ olup sermā şiddetinde kimse sākin olamaz ve beyān olınan yiryüzinüñ (32) maʿmūresi olan memālikde daḫı sākin olan aṣnāf-ı benī ādem daḫı yedi ṣınıfdur. Çīn (33) ve Türk ve Rūm ve Fārs ve Hind ve Ḥabeş ve ʿArab ve eger-çi bunlar ortalıġında ṭavāʾif-i

[706b] (1) ümem ve aṣnāf-ı beşerden ġayrı ṭavāʾif çoḳdur. Her biri bir başḳa ḳavm müstakil ümmetdür. (2) Başḳa pādişāhları vilāyetleri vardur. Ammā içlerinde meşhūr [u] mevfūr olan (3) bu yedi ṣınıfdur ve bu yedi ṣınıf sākin olduḳları memāliküñ baʿżı baʿzından rācihdür. (4) Cümleden ercaḥı ve aʿdeli olan ʿālemüñ ortasında olan memālikdür ki ḫaṭṭ-ı ʿitidālde vāḳıʿ (5) olmışdur. Anuñ'çün ki bunlarda daḫı sākin olanlaruñ mizācları iʿtidālde ḳarībdür ve ḥüsn [ü] cemālinde (6) ve faẓl u kemālde sāʿirler gibi degüllerdür ve cenūb [u] şimāl cihetleri ki vasaṭ-ı ʿālemüñ ṭarafları düşmişdür. (7) Cenūbda ḥiddet-ı germā ve şimālde şiddet-i sermā sebebi ile iʿtidālden ḫāriçlerdür. Bunuñ'çün anlarda sākin (8) olanlaruñ mizācları iʿtidālden ḫāriçdür. Nite-ki maḥsūs [u] müşāheddür. Cenūbī vilāyetlerüñ sükkānı şol (9) siyāhlardur ki her biri farṭ-ı ḥarāretten gūyā ḳapḳara yanmış göyinmiş bir dekili aġaçdur. Ke-ẕālik şimālī (10) vilāyetlerüñ sükkānından Urus ṭāʾifesinden bir ṭāʾife vardur ki her biri efrāṭ-ı bürūdetden (11) ṣanasın. Bir aḳ ḳuyruḳ yaġı pāresi gibi bişmemiş çig ḳalmışdur. Pes maʿlūm oldı. Bu iki (12) ṭarafuñ ortası olan memālik ne ziyāde ıssı ve ne ziyāde sovukdur. Belki ḥadd-i iʿtidāl üzeredür (13) ve bunuñ aʿdeli ki ẕikr olınan yedi iḳlīmüñ ḫaḳḳ-ı vasaṭında vāḳıʿ olmışdur. İḳlīm-i rābiʿdür. (14) Zīrā ki āfitāba mensūbdur. Bu

cihetden ki yedi felegüñ vasaṭı düşen felek-i rābiʿdedür ki eflāke (15) ḳalıb gibi düşmişdür. Ke-ẕālik aña mensūb olan iḳlīmde sāʾir aḳālimüñ ḳalbi gibidür. Ol sebebden (16) sāʾir yirden bunuñ ʿimāreti çoḳdur ve meṭāʿim ü meşāribden meṭāʿim-i şehiyye ve meşārib-i heniyyesi (17) artuḳdur ve iʿtidāl-i mizācdan ḫalḳınuñ ḫulḳ u ḫasāʾilin ve şekl [ü] şemāʾilin ve luṭf-ı ṭabīʿati (18) ve ḥüsn-i ḳarīḥati ve ḳuvvet [ü] şecāʿati ve ḳudret [ü] mehābeti ve tertīb-i ḳavāʿid-i memleketi ve intiẓām-ı (19) umūr-ı salṭanatı ġayrı memālik gibi degüldür. Felek-i rābiʿde āfitābuñ nūrı ve saṭvet ü ḳuvvet [ü] (20) ḳudreti sāʾir nücūma nice ġālib ise aña mensūb olan iḳlīmüñ ḫalḳınuñ daḫı meḥāsin-i (21) aḫlāḳ cihetinden ʿale'l-ıṭlāḳ sāʾir iḳlīm ḫalḳı üzere ġalebedür ve rüchānları vardur (22) ve bu taḳrīr olınan eḳalīm-i sebʿanuñ küllīsidür. Ammā bunlaruñ aḥkām-ı cüzʾiyyesi vardur. (23) Bu iʿtibār ile anlaruñ ḫalḳı arasında iḫtilāf çoḳdur. Zīrā her iḳlīmüñ şehrlerine (24) ve mecāmiʿ-i nās olan yirlerine baḳsañ her biri bir necme muḫtaṣdur. Ol necmüñ biʾiẕni'llāh anda bir (25) teʾşīri vardur ve baʿżı mevāżiʿ ü maḳarr-ı ünās deryā kenārında ve baʿżı bīşelikde ve baʿżı şū (26) ristānda ve ḳumluḳlarda ve baʿżı derd-benlerde ṭaġ başlarında vāḳıʿ olmışdur. Īrādetu'llāh (27) ile bu emākin iʿtibārınca daḫı anlaruñ ṣūret [ü] sīretlerinde hezār tefāvüt görinür. **Ẕālike** (28) **taḳdīrü'l-ʿazīzü'l-ʿalīm**.[142] Çün muḳaddime maʿlūm oldı. Vaḳtidür ki ẕikr olınan iḳlīmden (29) her birinüñ mümkin olan mertebe tafṣīlin idevüz biʿavni'llāhi tevfīḳıhī. **Çīn vilāyetinüñ** (30) **ve ehlinüñ ẕikrüdür**. Vilāyet-i Çīn āyīne uzunına vāsiʿ vilāyetdür. Çoḳ şehrler vardur ve aḳalīm-i (31) sebʿadan üç iḳlīm içinde daḫildür. Anuñ'çün ki heft iḳlīm-i zemīnden evvelki (32) iḳlīm-i bilād-ı Çīn'de aḳāṣīsinden başlar ve cenūbe ḳarīb ol yirden geçer ki anda anlaruñ (33) pādişāhlarınuñ taḫt-gāhı vardur. Yaʿnī dārü'l-mülkidür. Bilād-ı Hind'üñ cenūbında deryā

[707a] (1) sāḥiline irişür. Andan geçer bilād-ı Sind'e irişür. Andan Kerek cezīresi deryāsına (2) irişür. Andan geçer ʿArab cezīresine ve Yemen arżına ve ʿArab cezīresinde ve Yemen'de bender-gāh (3) olup gemiler çıḳduġı Ẓaġār ve ʿUmmān ve ʿAden ve Ḥażar mevt ve Ḫırmen ve Mehre ve baḥr-ı Ḳulzüm'den Sāyis (4) didükleri vilāyetlere irişür ve bunlardan geçer bilād-ı Ḥabeş'e irişür. Deryā-yı Nīl'i keser. Şol şehre (5) irişür ki aña Ḥarmī dirler ki Nube vilāyetine Ḥabeş pādişāhunuñ taḫt-gāhıdur. Andan geçer maġrib (6) zemīninde bilād-ı Berber'üñ şol cenūbında deryā-yı Maġrib'de nihāyet bulur. **İḳlīm-i Ṣānī:** (7) İkinci iḳlīm müntehā-yı maşrıḳdan başlar. Bilād-ı Çīn'e

[142]Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allâh'ın takdiri (düzenlemesi)dir (Yâsîn 38).

uġrar andan bilād-ı Hind'e bilād-ı Sind'e (8) andan Manṣūr'a ve Debīl'e uğrar andan derya-yı Aḫżar'ı keser. Deryā-yı Baṣra'ya ve cezire-i ʿArab (9) ve zemīn-i Neced [ü] Tehāme [ve] Yemāme Baḥreyn ve Hecer'e irişür. Andan deryā-yı Ḳulzüm'i keser. Ṣaʿīd-i (10) Mıṣır'a daḫı irişür. Afrīḳa bilādınuñ ortasından zemīn-i maġribden Berber bilādına geçer. (11) Andan Maġrib deryāsına irişüp burada tamām olur. **Aḳālīm-i Ṣāliṣ**: Üçinci iḳlīm de (12) maşrıḳdan başlar. Bilād-ı Kābil'üñ şimālīsi üzere andan daḫı Secistān üzere ve Baṣra deñizinüñ (13) sevāḥili üzere andan Ehvāz şehrleri üzere gider bilād-ı Şām'a irişür. Andan Ṭaberiyye (14) deñizinden geçer zemīn-i Mıṣır'a irişür. Andan Ḳırdāne andan deryā-yı Maġrib'de nihāyet bulur. **Aḳālīm-i** (15) **Rābiʿ:** Dördünci iḳlīm de maşrıḳdan başlar. Bilād-ı Tübbet'e geçer. Andan Ḫorāsān'a daḫı Maverāʾü'n- (16) Nehir ve zemīn-i ʿIrāḳ'a ve Deyleme ve bilād-ı Şām'dan ve Rūm'dan baʿżına ve deryā-yı Şām içinden ve Rodos (17) ve Ḳıbrıs aṭalarına geçer. Andan maġrib zemīnine Ṭaḥa bilādına deryā-yı Maġribe irişür. Andan (18) nihāyet bulur. **Aḳālīm-i Sādis:** Altıncı iḳlīm ḫattı da maşrıḳda Yeʾcüc u Meʾcüc bilādınuñ (19) şimālisinden başlar. Andan Türkistān vilāyetinüñ şimāle ḳarīb olan yirleri üzerinden geçüp (20) deryā-yı Rūm'a irişür. Anı ḳaṭʿ ider. Ṣaḳalibe deryāsına geçer. Andan varur deryā-yı Maġrīb'de (21) nihāyet bulur. **Aḳālīm-i Sābiʿ:** Yedinci iḳlīmde ḫaṭṭı da maşrıḳdan Yeʿcüc u Meʿcüc bilā (22) dından başlar. Daḫı Ṣuġr ve zemīn-i Türkistān'a geçer. Andan bilād-ı Elān'a andan zemīn-i Serīr'e andan Turḫān'a (23) andan Ṣaḳālibe'den baʿżına uġrayup andan bu daḫı varur deryā-yı Maġrīb'de nihāyet bulur. Bu (24) tafṣīlden maʿlūm oldı ki Çīn memleketi aḳālīm-i sebʿadan üç iḳlīmüñ ḫaṭṭına daḫil itmiş. (25) Ekṣer şehrleri meşārıḳ-ı āfitābda vāḳıʿ olmışdur ve bu cihetden anuñ hevāları ṣāfīdür ve hevāları (26) ṭatlu ve sovuḳdur ve ṭopraġı ten-dürüst u ṣaġdur. Lā-büdd daḫı anlarda sākin olanlaruñ ʿömrleri ve ṣıḥḥat-ı (27) mizācları daḫı āb u ḫākine muvāfıḳdur ve pes ḫalḳınuñ ṭabʿ-ı mizācları muʿtedil ve şekl u ṣūretleri (28) gökcek sīretleri kerem ve ḫulḳları makbul ü maṭbūʿdur ve anlar aṣnāf-ı muḫtelifeden çoḳluḳ ṭāʿifedür (29) ve şehrleri bī-nihāyedür ve daḫı memleketleri Çīn üç bölükdür. Birisine (30) Çīn ve birine Fenā ve birine Nefer dirler. Ammā bu üçden ulusı ve maʿmūr [u] meşhūrı (31) Çīn didükleri vilāyetdür. Bunda sākin olan ol iki bölük ḫalḳı (32) gibi degüldür. Belki anlardan degül bu Çīn vilāyetünüñ ḫalḳı cümle aḳālim ḫalḳından zīrek (33) ve ḳābildür. Ṣanāyiʿ işlemekde ve sāʾir ālāt [u] esbāb işlemekde kimse anlar dāʿiresine irişmez.

[707b] (1) Eger-çi ehl-i Rūm daḫı bunuñ gibi şīvelerde ve ṣanāyiʿde müsellemlerdür. Ammā anlar da Çīn ḫalḳı mertebe (2) sine varamazlar ve ehl-i Çīn içlerinde bu söz şāyiʿdür. Cümle cihān ḫalḳı ṣanāyiʿ işlemekde (3) körlerdür. İki gözleri yoḳdur. İllā Rūm ḫalḳı ki bir gözleri yoḳ körlerdür dirler ve Çīn ḫalḳınuñ (4) ʿādetlerinden biri de budur ki degmede memleketleri içine ġarīb kimseyi ḳabūl itmezler ve şöyle ki (5) içlerine bir mühim maṣlaḥat içün veyā ticāret ṭarīḳiyle yabāndan bir ġarīb kimse gelse maṣlaḥatını (6) tamām olduḳdan ṣoñra andan iʿtiẕār idüp var çıḳ git diyü germ ile söyler ki kimesneyi içlerinden (7) ḳoymazlar. Bu ʿādet daḫı içlerinde tā Mānī-i Naḳḳāş ʿahdinden ḳalmışdur ki yuḳaruda beyān üzere anlar (8) içinde bāṭıl dīndür. ʿArab anları dīn-i bāṭıldan uydurduġı vaḳtde daḫı nā-gāh yabānda bir ʿālim (9) u ġarīb kimesne gelüp andan bu ḫalḳa daḫı iḥdāṯ itdügi dīnüñ buṭlānın bilād-ı ṭāʾifesine bildüre. (10) Anlar da sözine uyalar. Kendü dīnlerinden dönerler diyü iḫṭiyād itmişdür. Andan ṣoñra daḫı bu ʿāyīn (11) içlerinde ḳaldı ve cümle Çīn ḫalḳı Mānī dīn-i bāṭılı üzere kāfirlerdür.

Ḥikāyet: (12) Çīn vilāyetinüñ ulularından biri söyler. Bu vilāyetüñ dārü'l-mülkine yaʿnī pādişāhlarınuñ taḫt-gāhı olan (13) şehrüñ adına Ḥecer dirler. Bu bir ʿaẓīm şehrdür ki eṭrāfı üç gün üç gicede ancaḳ ṭolanılur (14) ve bu Ḥecer şehrine yaḳın Aluḳa adlu bir şehrleri daḫı vardur. Hecer şehrinden büyükdür. Ammā pādişāhları (15) Hecer'de oturur daḫı Hecer şehrinüñ ortasından bir ulu ṣu uğrar. Tā şehrüñ nıṣfı ol ṣunuñ bir (16) ṭarafında ḳalur bir ve nıṣfı bir ṭarında ḳalur her cānibinde müstakil bir pādişāh (17) oturur. Birine Ṭamġāç dirler birine Faġfūr dirler ve daḫı ve ehl-i Çīn'den ʿacāʾib u ġarāʾib ḥikāyetleri (18) beyān iderler ki ʿaḳl anı ḳabūl itmekde tereddüd geçer. Evvelā cümleden birisi budur ki şöyle naḳl iderler. (19) Pādişāhları her yıluñ başında bir kerre bir büyük meydānda bir dīvān-ı ʿām eyler. Cümle ḫalḳ ol meydāna (20) ḥāżır olurlar ve ol meydānuñ başında bir büyük kütük ḳorlar ve anuñ yanında bir dāne keser ḳorlar. (21) Her kimse ki pādişāh öñine gelüp ḫıdmet ider ve ol aġacuñ yanına varup ol keseri alup (22) meydānda olan aġaca bir keser urur gene keseri yanına ḳoyup gider. Ammā bu kerre de artuḳ (23) urmaz. Anuñ ardınca pādişāhuñ öñine biri daḫı gelür. Ol da ḫıdmet ider. Ol aġacuñ yanındaki (24) keseri alur bu da aġaca bir kere urur artuḳ urmaz. Keseri yirine ḳoyup gider. Tā āḫir olınca (25) bu merdāne keser urmaġla ol aġaçdan bir taṣvīr yonup çıḳarurlar. Kāh olur ki ādem şeklini (26) yonarlar ve kāh olur ki bir āḫir ḥayvān şeklini yonarlar. Her ḳanḳı ṣūret bir bī-mānend (27) u bī-miṯl ṣūret yonarlar. Ammā ġāyet-i üstādlıḳları bundadur ki evvel keser uranuñ aġaçda (28) keserinüñ zaḫmından

ardınca gelüp keser uran niyyetinde ne ṣūret yonılmaḳ içün urduġun (29) bilür. Daḫı kendü de ol ṣūret yonılmaḳ üzere keser urur. Üçinci gelen de ke-ẕālik böyle (30) ider. Dördünci beşinci böyle ider. Birer keserle ol ṣūreti yonarlar. Tamām olur ve anlaruñ (31) dīnlerindeki Nāḳḳāş-Mānī ḳodugı dīn-i bāṭıldur. Ḳalem ile taṣvīr yazmaḳ gerek ġayrı ṭarīḳ ile (32) ṣūret düzmek ve zuʿmlarınca ʿibādetdür. Bundan ṣevāb umarlar. Anlara Mānī böyle dimişdür. (33) Anuñ ḳavli ile ʿamel iderler. Mānī de bunı felāsefenüñ ve ḳavl-i fāsidlerinde alur ki kişi

[708a] (1) ṭaḳati yitdükçe Ḥaḳḳ teʿālānuñ efʿāline öyküne dirler. Andan yine bir ulu eydür. Çīn (2) ḳavminüñ bāzārcılarından bir ṭāʾife vardur ki şehr içinde dolanup metāʿların (3) ḳumāş mıdur yoḫsa meʾkūlāt u meşrūbāt cinsinden ġayrı nesne midür her ne (4) ise anuñ içine doldururlar ve kendüler de üzerine binerler. Ol ḳañlıyı bir vech ile (5) bir ṭılsım üzerine düzerler ki öküze ata ġayrı ṭavara ḳoşmadın altlarında ḳañlı (6) yürür. Anuñla bütün şehr için dolanurlar. Metāʿların ṣatarlar. Daḫı didükleri (7) yirde durḳururlar ve diledükleri yirde murādlarınca yüridürler ve diyār-ı Çīn'de işledükleri (8) cāmeleri ve pīrehenler muhayyer-i ʿuḳūldur. Nite-ki yalandan peyġamberlik daʿvā iden kimesneler (9) ẕikri beyānında geçmişdür ki anuñ biri ile cennet ḥullesidür diyü bir ḥarām-zāde niçe bī- (10) ʿaḳl aldamışdur. Anı daḫı kendüye muʿcize ʿadd idüp peyġamberlik daʿvāsın ḳılmışdur. **Ḥikāyet:** (11) Aḫbārda böyle denir ki bir vaḳtde İslām pādişāhlarından birisi Çīn pādişāhına bir (12) ilçi gönderür. Varıcaḳ Çīn ḫāḳānı aña taʿaẓīm u tebcīl ider. İlçi daḫı kendü eydür. (13) Çīn pādişāhınuñ ḫıdmetinde bir cemāʿat gördüm ki anlar daḫı sünnetlüler ve pādişāhuñ (14) muḳarrebleri ve ḫavāṣṣ-ı ḫıdmet-kārları idi ve tercümānlıḳ iderler idi. Añlaruñ ekṣeri götüri (15) dilleri bilürdi ve tāze civānlar idi. Kāh kāh pādişāhdan añlaruñ baʿżı baña gelür bir ḫaber (16) getürür yine cevābum alur giderdi. Bir gün anlardan biri gelüp ḫaber getürdi. Daḫı güzel idi ki (17) anuñ yüzine baḳan ādemī med-hūş olurdı. Ben de yüzine baḳınca sīnesinde bir ḫāl-i siyāh (18) gördüm ki geydügi libāsından daḫı ṭaşra yıldız gibi şuʿle virürdi ve anuñ bedeni leṭāfetinden (19) ve ḫāli ṭarāvetinden ve libāsı nezāketinden şöyle gümān itdüm ki üzerinde libās olmaya. Ol ḫāle (20) baḳup ḫayrān oldum. Şöyle aña cevāb virmege ḳādir olmadum. Benden bu ḫāli göricek neye ḫayrān (21) olduñ diyü ṣordı. Ben de daḫı libāsınuñ leṭāfetinden ḫayrān oldum didüm. Oġlan gülüp (22) bu arḳamdaġı libāsumı hemān bir ḳat mı ṣanursın. Ṣoñra baḳup gördüm meger beş ḳat (23) libās birbirinüñ üzerine geymiş. Ol göñleklerüñ altından inceliginden gögsindenki ḫāl (24) bir vech ile

seçilür güyā arḳasından nesne yoḳ ʿÜryāndur ve bu nevʿe bir cāmedür ki bunlar Ḫorāsān (25) vilāyetine getürürler ve Çīn vilāyetünüñ metāʿı fīl dişi ve kenker ṣaḳızı ve kehribārdur ki Ṣaḳālibe (26) deryāsında biter. Bir aġacuñ püsidür ve kehribārdan yüzük ḳaşları iderler. Ḫaylī bahāya (27) ṣatılur. Her kim anı götürürse aña yaramaz gözden ve yaramaz dilden emīn ola ve Çīn şehrinüñ yaḳınında (28) bir ʿaẓīm dere aḳar. Ol derenüñ ortasında bir cezīre ve ol cezīrede bir muhkem ḥiṣār (29) vardur ki ol ḥiṣārda sākin olan sādāt ṭāʾifesinden bir ḳavmdür ki ekṣeriyā (30) müselmān bāzergānları metāʿların anlara iletüp gösterürler. Anlar da Çīn pādişāhına (31) yarar metāʿların alup pādişāha iletürler. Ṣāḥiblerine bahāların getürürler. Her bār Çīn (32) vilāyetinde müselmānlaruñ meṣālihi arasında girerler. Aṣlda anlaruñ ol vilāyete düşmelerine (33) bāʿiṯ bu olmışdur ki benī Ümeyye'nüñ ḫilāfeti zamānında evlād-ı ʿAlī'ye yaʿnī sādāta taʿarruż iderler idi.

[708b] (1) Sādātdan bir bölük cemāʿat benī Ümeyye ḳorḳusından ḳaçup Ḫorāsān'a gelmişler idi. Anda daḫı (2) tavaṭṭun itmişken gördiler. Benī Ümeyye ıraḳda yaḳında sādāt arayup bulmaḳda ve ḳırmaḳda ihtimām (3) iderler. Ḫorāsān'da daḫı durmayup ḳorḳularından ḳalḳup maşrıḳ cānibine ḳaçdılar. (4) Hīç bir yirde ḳarār idemediler. Vilāyet-i Çīn'e degin gitdiler. Varup Çīn'e girecek ḫaberleri (5) Faġfūr'a irişdi. Memlekete bir bölük sādāt geldi. ʿAdüvvlerinden ḳaçup gelürler. Bunda ṭavaṭṭun (6) itmek isterler didiler. Faġfūr eger rāst söylerler ise ki evlād-ı ʿAlī'den olup düşmāndan (7) ḳaçar ise anları fülān cezīrede ḥiṣāra gönderüñ. İçinde olanlar yılanuñ çoḳlıġından ḳaçup (8) gitmişlerdür. Ḫāliyā boşdur. Varup aña girsünler. Gerçek sādātlar ise yılan kār eylemez (9) helāk olurlar. Ḥiṣār maʿmūr olur ve eger sādāt degüller ise yılanlar anları helāk ider. (10) Biz daḫı şerlerinden ḳurtılırız. Pes anlar cezīrede olan ḥiṣār-ı ḫarābe varuñ diyü emr itdi. (11) Anlar da bī-günāh benī Ümeyye ḳılıçları zehr ile ölmekden yılan zehri ile ölmek yigdür diyüp nā-çār (12) doġrı varup ol ḥiṣār içine girdiler. İçinde olan yılanları ṣuya bıraḳdılar. Eṣeri (13) daḫı ḳalmadı. Tamām pāk [ü] ṭāhir oldı. Faġfūr Şāh bunı işidicek anlaruñ evlād-ı ʿAlīyeden olup (14) ve sözlerine taṣdīḳ u iʿtimād idüp ve kendü vilāyetlerine geldüklerine daḫı ḫaṭa eyledi. Anlara (15) inʿāmlar idüp vech-i maʿāşlarına kifāyet idicek nesneler taʿyīn eyledi. Ḫoş gördi anlar da şikār (16) olup ḥiṣārda yirleşdiler. Oġulları ḳızları oldı. ʿArabī ve Fārsī ataları ve dedeleri (17) dillerin söylerler idi ve hem Çīn dilin daḫı öğrendiler. Faġfūr anlara iʿtimād ider idi. Şöyle (18) müselmān pādişāhından ilçi gelse tercümānlıġı anlar ider ve sāʾir müselmānlar meṣāliḥin (19) anlar görürler idi ve Çīn ehlī cümle Naḳḳāş Mānī dīn-i bāṭıl üzeredürler.

Ammā Fenā ve Nefer nāḥīye (20) lerinde Yāhūdīden ġayrı sāʿir edyāndan ḫalḳ çoḳdur. Ekṣeri Naṣārī ve āfitāb-peresterdür. (21) Müselmānı daḫı vardur. Ammā içlerinde hīç Yahūdī daḫı yoḳdur. **Türk vilāyetinüñ** (22) **ve Ehlinüñ Ẕikridür**. Türk didükleri bī-nihāye ümmetdür. Niçe dürlü (23) ṣınıfdur. Ḳabāʾil u ʿāṣāʾirinüñ ḥadd ü pāyānı yoḳdur. Anlaruñ baʿżı ābādānlıḳdan ġayrı beyābānda (24) sākin ve baʿżı ṣaḥrā nişīnlerdür ki ābādānlıġa ḳarīb yirlerde otururlar. Anlaruñ ulu ḳabīlelerden (25) biri Ġaznī didükleri ṭāʾifedür ki bunlar iki ḳabīledür. Anlaruñ baʿżına Ġaz baʿżılarına Aygur dirler (26) ve bunlaruñ baʿżı Ḫʷārezm zemīninde otururlar. Çün daḫı anlaruñ diyārlarında rāyāt-ı İslām (27) dikildi müselmān oldılar. İçlerinde şeʿāʾir-i İslām ḳāʾim oldı. Niçe İslām eṣerleri peydā (28) oldı. Ṣoñra gene kāfir ġalebe eyledi. Üzerlerine ʿasker-i küffār hücūm eyledi. Anları otur (29) duḳları yirden sürdiler. Anlar da gelüp İslām şehrine girdiler. Anlara Türkler adı ol vaḳtde (30) ḳaldı. İslām şehri içlerine girecek anlara Türkān didiler. Anlardan baʿżı giderek İslām (31) memāliki içre ḳuvvet dutdılar. Āḫir Çaġrı Tigin pādişāhuñ zamānında ḫurūc itdiler. ʿAskerler ve pādişāhlar (32) olup cihānı ṭutup żabṭ itdiler. Anlar Selçukīler didükleri pādişāhlardur ki daḫı (33) ʿaskeri ile niçe müddet cihān-dārlıḳları ve kişver-küşālıḳları vücūda gelmişdür ve Türkān'dan

[709a] (1) bir fırḳa vardur ki anlara Ḳun dirler. Aṣlda Fenā zemīninde olurlar. Ol zeminüñ ṭarlıġı (2) ve otlaġı azlıġından anı terk idüp içinden çıḳdılar. Vardılar Fāy adlu cemāʿati (3) daḫı yirinden sürüp anlaruñ yirlerine ḳondılar. Anlar da zemin-i Sārī'ye varup ḳondılar. (4) Sārī ehli de zemīn-i Türkāniye varup ḳondılar ve Ġazān Ermeniyye deryāsı sāhilinden (5) zemīn-i Buḥnākiye'ye vardılar. Anlaruñ biri daḫı vardur ki aña Ḫırḫır dirler. Ziyāde vāfir (6) ṭāʾifedür. Meskenleri maşrık-ı Ṣayfī ile Büḥnāk ortasıdur ve Kīmāk bunlara şimāllerine (7) ve Nuʿmā vü Ṣarīḥ ġarblarına düşer. Bu Ḫırḫır ḳabīlesi ʿādetleri budur ki meyyitleri yaḳarlar (8) āteş-perestlerdür. Daḫı aṣlı da Ḫırḫır anlara ʿavāmından Maʿsūn olur bir kimse idi. (9) Her yılda bir gün ḳabīle ḫalḳı yanına cemʿ olur idi. Yirler ve içerler şarāb meclisleri (10) ḳurarlar idi. Muġanniler ile meclislerine erbāb-ı melāhī cemʿ olurlar idi. Meclisleri germ-ā-germ (11) durduġı Maʿsūn bī-hūş olur idi. Ḫalḳ üzerine çoḳup andan ol yıluñ aḥvālin (12) ṣorar idi. Ol yılda daḫı ne ḫādiṣ olsa gerek ucuzlıḳ olsa gerek. Yoḫsa ḳıtlıḳ mı (13) andan ṣorar idi. Daḫı bī-hūş yaturken cümlesin ḫaber virür idi. Anlar (14) anı ḥaḳḳdur diyü gümān iderler idi. **Ḥikāyet:** Dirler ki Ḫırḫır ḳabīlesinüñ içinde (15) dört büyük ṣular aḳar. Dördinüñde ṣuyı varur. Bir ulu ırmaġa dökilür. Bunlaruñ (16) mā-beynlerinde ıssızlıḳ

dağlarda karañulıḳ maġaralar vardur. Ḥikāyet iderler. Ḫırḫır'dan (17) bir kimesne bir kiçirek gemi düzüp aña binüp ol ırmaḳ içine ṣaldı gitdi ki nihāyetine (18) ire. Nereden çıḳar göre. Niçe gün gitdi. Üç gün üç gice bir ḳarañulıḳda yüridi. Hīçbir (19) aydınlıġa çıkamadı. Ne yılduz rūşenligin gördi ve ne ay ve ne güneş gördi. Andan bir ṣaḫrāya (20) irişdi. Daḫı aydunlıḳ ẓāhir olur. Gemiden ṭaşra ırmaḳ kenārına ṣaḫrāya çıḳdı. Nā-gāh (21) kulaġına ayaġı sadāsı geldi. Andan iḫtiyāṭ idüp bir aġaç durur idi. Anuñ üzerine (22) çıḳup muntaẓır oldı ki ne peydā olur göre. Bir sāʿatden ṣoñra üç atlular çıkageldi. (23) Boyları be-ġāyet uzun birinüñ boyınca var. Yanlarınca her birinüñ bir öküz gibi kelebleri var idi. (24) Avcılar şeklinde o kimseler aġaç üzerinde kedüyi görüp oġlancuḳ ṣanup raḥm eylediler. (25) Şefḳatlerinden aġaçdan indiler. Nā-gāh köpekleri yırta diyü vehm idüp anı at üzerine (26) aldılar. Alup gitdiler. Aña ṭaʿām virdiler. Cüsesine baḳup güçcüklügini ʿacieblediler. Şöyle ki (27) bir daḫı böyle ādem görmemişler gibi gösterürler idi. Pes içlerinden birisi içlerinden birisi anı bir (28) yol üzerine getürüp aña yol gösterdi. Geldi gene gemisini buldı. Aña (29) oradan döndi. Yine geldügi yoldan ḳabīlesi içine geldi. Gördügini söyledi. Hīç ol (30) büyük ādemler ne ḳavmdür ve ne cinsdür kimse bilmedi. Zīrā bu söz yalandur ben de inanmadum ve Türkleri (31) ṭāʾifesinden bir ḳavmde Ḫarancdur. Barlas ṭaġında sākinlerdür ki altun daġıdur. Meger ṣoñradan (32) pādişāhlarına ʿāsī olup Türkistān zemīnine daḫı çıḳdılar. Baʿẓı bilād-ı İslāma geldi. (33) Bunlar ṭokuz fırḳadur. Üçi Cegli(?) ve üçi Heşkli(?) ve biri Bedāvī(?) ve biri Kevākeb(?)dür ve biri Kimākend(?).

[709b] (1) Bu ṭoḳuz ṭāʾifenüñ kūyları evleri yoḳdur. Mīşeliklerde ve aġaçlıklarda ve ṣu yanlarında (2) olurlar. Ṭavarları at ve ṣıġır ve ḳoyundur. Bunlarda deve olmaz yaşamaz ve ol vilāyetde ṭuz olmaz (3) ve ṭuzı bāzergānlar iledürler ve daḫı vāfir bahāya ṣatarlar ve anlaruñ yazın dirlikleri at südi ile (4) ḳışın ḳurı et iledür ve başdurma yirler ve ol yirde çoḳ ḳar yağar. Kim aġaçlaruñ arasında ḳardan (5) emīn olıcaḳ kūşeler vardur. Ḳışın ol kūşelerde varup ṣıġınurlar ve saġ cāniblerinde (6) Kimāk ṭāʾifesi vardur. Bunlar da üç ḳabīledür. Bāzergānlar anlaruñ vilāyetine metāʿ iletdükleri vaḳt (7) anlar dil ile söyleşmez. Aṣlā muṣāḥabet itmezler. Belki beyʿ u şirāları fiʿlledür. Bāzergānlar (8) metāʿların getürüp bir yirde ḳorlar ve giderler. Anlar da gelüp metāʿuñ bahāsın yanına ḳoyup gene (9) yanından çekilürler. Anlar da gelüp görürler ki ḳoduḳları bahāyı almamışlar. Aña bir miḳdār (10) daḫı ẓamm iderler. Gene dönerler. Gene aralarında bu üslūb üzere bir niçe defʿa daḫı varış geliş iderler. Āḫir (11) ṭarefeynden rıżā olup bāzār

iderler ve ol ṭāʾife oda ve ṣuya ṭaparlar. Kāfirlerdür ve yılda (12) bir gün orūc ṭutarlar ve meyyitlerin oda yaḳarlar ve Kimāk ṭāʾifesinüñ ḳıble ṭarafında bir ḳavm (13) vardur. Muḍribe dirler. Bunlar başḳa reʾīsleri vardur. Meskenleri bīşeleri dıraḫtān (14) içindedür ve Buhnak arżından sākin olanlardan bir ḳavmdür ki muttaṣıl memleketleri içinde ḳonarlar (15) göçerler. Bir yirde oturmazlar. Ekṣer yaġmur çoḳ yaġan ṭaraflarda olurlar. Anlaruñ (16) sākin olduḳları yir her ṭaraf otuz günlik yoldur. Birinüñ üzerine ḳonmış çevrelerinde (17) niçe bölük ḫalḳ vardur. Anlaruñ nāḥiye-i şimālīleri zemīn-i Ḫıfçaḳ'dur ve ġarbīlerinde daḫı (18) Ḥazar ve Ṣaḳlāb ṭāʾifesi vardur ve anuñ bir ṭāʾifesine Ṭolās(?) daḫı dirler. Birine (19) Uġar(?) bu ṭaġ Tiflis arżına ulaşuḳdur ve anlaruñ götürüsi beyābānlar ve aġaçluḳlar (20) ve mīşelüklerdür. Bir muʿayyen yolı yoḳdur. Daḫı misāfirler yolı yılduzlara baḳup bulurlar. (21) Yol bulmaḳda çoḳ zaḥmet çekerler. Ammā Ḥazar vilāyeti inine ve uzunına vāsiʿ vilāyetdür. (22) Bir ṭarafında ġāyet ulu bir daġ döşemişlerdür. Ol daġuñ eteginde iki dürlü Türk ṭāʾife otururlar. (23) Birine Ṭolās(?) dirler ve birine Uġar(?) dirler ve daḫı ol ṭāʾife ḫalḳınuñ bir ʿādetleri vardur. (24) Çün pādişāhları yine elbetde anuñla on biñ atlu ile biner ve her atlınuñ elinde (25) iki arşun uzunluġı bir demürden mīḫ vardur. Daḫı pādişāh ḳonduġı sāʿat (26) bunlar da eṭrafına ḳoşarlar ve her kişinüñ götürdügi mīḫı yire ḳaḳarlar (27) ve siperlerin aña aṣarlar. Bu ṭarīḳ ile eṭrāfın demür mīḫ ile bārūya alurlar. (28) ʿAdüvvleri bu cihetden anlara şebī-ḫūn idemezler ve daḫı anlardan bir ṭāʾifesine Berdas (29) dirler. Ḥazar şehrlerindendür. Bunuñ ile Ḥazar mā-beyni on beş günlik yoldur. Bunlar (30) Ḥazar pādişāhına tābiʿlerdür. Yanınca on biñ süvār bindürürler ve anlaruñ içlerinde (31) żābiṭ u ḥākimleri daḫı yoḳdur. Her maḫallede bir eski pīr kişi vardur. Ḳaçan (32) bir işleri olsa aña rücūʿ iderler. Ol her ne dirse anuñ ḥükmine rāżī (33) olurlar ve bunlar ile daḫı Buḥnākīlerüñ aralarında ḫuṣūmet vardur. Muttaṣıl birbirleriyle

[710a] (1) muḥārebe daḫı iderler. Anlaruñ zemīnlerinde bāl vāfir olur. Bunlar iki ṣınıfdur. Bir ṣınıfı (2) meyyitlerin defn iderler ve bir ṣınıfı oda yakarlar. Anlaruñ aġaçları ekṣeriyyā şulḥ aġacıdur (3) ve anlaruñ vilāyetleri her cānibine yedi günlik yoldur ve Türklerden Maḥrefe dirler. (4) Bir ṭāʾife daḫı vardur. Bunlaruñ vilāyetleri ziyāde vāsiʿ vilāyetdür. Her ṭarafa yüz ferseng (5) yirdür. Pādişāhları bindügi vaḳtin yigirmi biñ süvār ile biner ve daḫı pādişāhlarına (6) Künde dirler. Anlar ṭavarları ile ve oṭaġları ile sefere gider. Anlaruñ yirleri deryā-yı (7) Rūm'a ulaşuḳdur. Bu kavmüñ cāygāhları deryāya Ceyḫūn ṣuyınuñ üstidür. (8) Anlar ile Ṣaḳlabiler ortasında muttaṣıl ceng

ü cidāl iderler. Her dem ġālib olurlar. (9) Ḫalḳını esīr idüp Rūm'a iletüp ṣatarlar. Ammā Ṣaḳālibe didükleri çoḳluḳ ḳavmidür ki (10) anlar zemīni ile Buḥnak zemīninüñ ortası on üç günlik yoldur. Ammā orada yol (11) peydā daḫı degüldür. Cümle beyābānlar ve bīşe-zārlardur. Aḳar ṣulı yirlerdür. Anlar aġaçlar (12) arasında otururlar. Cümle āteş-perestdür. Meyyitlerin āteşe yaḳarlar ve memleketlerinde (13) daḫı ṭarıdan ġayrı nesne ekilmez ve şarābları bāldandur ve silāḥları (14) nacaḳ ve gönder ve siperleri ġāyet eyüdür ve anlaruñ reʾīsleri olur ki (15) daḫı içlerinde pādişāh yirinedür. Aña Seyūt(?) dirler ve bir de nāʿib-i reʾīsleri (16) olur ki daḫı içlerinde pādişāh yirinedür aña Seyūt(?) dirler ve bir de nāʾib reʾīslerine Sunaḥ(?) (17) dirler ve anlaruñ bir şehrleri vardur ki Ḥarrān dirler. Ayda üç gün bāzārı ṭurur. (18) Eṭrāfından anda olan ḫalḳ gelürler alım ṣatım iderler. Ammā Rūs bu cezīrede sākin (19) lerdür ki dört yanı deryādur. Ol cezīrenüñ her ṭarafı bir aylıḳ yoldur. İçi aġaçlıḳlardur (20) ve bīşe-zārlıḳlardur. Anlaruñ kār u kesbi hemīşe uġurlıḳ ve ḫarāmiliḳ iledür. (21) Ḳılıç kesbi ile dirilürler. Ḥattā içlerinden birisi vefāt itse anuñ erkek oġlı (22) ile ḳızı ḳalsa anuñ kılıcın oġlına ve sāʾir cümle mālını ḳızına virürler. Oġlına babañ (23) bu mālı ḳılıç ile kesb eyledi idi. Var sen de bunuñla kesb-i māl it dirler ve atası (24) mālından oġlına ḳılıçdan ġayrı nesne virmezler. Tā ki tārīḫ-i hicretüñ ʿalā vāżʿihī (25) efḍālü'ṣ-ṣalavāt üç yüz yılında cümlesi Naṣrānī olup ʿĪsā dīnine girdiler. (26) Ḳılıç kesbi kendülere ḥarām oldı. Ḳılıçları ḳınlarına ḳatdılar. Andan ġayrı kesb ṭarīḳi (27) bilmezler idi. Ḳazançları ḳapusı bağlandı. Be-ġāyet mużṭarib oldılar. ʿAyşları ṭaraldı. (28) Andan ṣoñra İslām dīnine rağbet idüp bunı fikr itdiler ki müselmān olalum. Kāfire (29) ġazā idüp ḳılıcumuz ile esīr çıḳarup māl [ü] emlāk talān idevüz. İslām dīnine bu (30) ḥelāldür didiler. Bu fikr ile pādişāhları ki pūlād-mīr dirler idi. Türkistān pādişāh (31) larınuñ adı Ḫaḳān idi ve Bulġār pādişāhınuñ adı Baṭlaṭu olduġı gibi añlarun da (32) pādişāhlarınuñ laḳabı pūlād-mīr idi. Kendü aḳrabāsında Ḫʿarezm Şāh'ı öñine dört (33) kimesnesin ilçi gönderdü ki kendüye İslām dīnine girmek içün ʿulemā göndere. İslām

[710b] (1) dīnini telḳīn ideler. Cümle vilāyeti ḫalḳı ile müslümān ola. İlçileri Şāh'a daḫı irişüp mültemisini iblāġ (2) itdüklerinde anlaruñ dīn-i İslām'a rağbet itdüklerinden be-ġāyet ḥaẓẓ eyledi. İlçilerin (3) tamām ḫoş gördi. Her birine inʿāmlar itdi. Fāḫir ḥilʿatler geyürdi. Anlara muʿteber ʿālīmler (4) gönderdi ki varalar pādişāha ve ʿaskere ve reʿāyāsına dīn-i İslām şerāyiʿin daḫı ögredeler (5) ve icāzet virdi ki kāfir vilāyetlerine segürdibildükleri yire degin segirdeler. Ġazā vü cihād iderler. (6) ʿĀlimler vardılar

pūlād-mīr cümle ḫalḳıyla İslām'a geldiler. Hemīşe andan ṣoñra kār u gīrdārları (7) kāfirler memleketine deñizden ve ḳaradan aḳınlar ṣalmaḳ oldı. Deñiz yüzlerinde kāfirüñ gemilerin almaġla (8) ve şehrlerin ve kūyların urmaġla tamām daḫı kuvvetlendiler. Muḥkem yata ve yaraġa ḳādir oldılar (9) ve ceng ide ide ḳanıḳdılar. Miknetleri sāʾir aḳvāma ġālib oldı. İllā bu ḳadar var ki anda (10) at olmaz. ʿAskerleri süvār degül. Hep piyādedür. Eger atları daḫı ola idi. Ekṣer memālike (11) istilā iderler idi. Be-ġāyet bahādur ḳavmdür. Vilāyet-i Türkistan'uñ bu kādar ẕikri (12) mücmelen beyānıdur. Mufaṣṣalan beyānı sözi uzadur. Anlaruñ rüsum [u] ʿādātına nihāyet yoḳdur. (13) Pādişāhlarınuñ ʿulüvv-i himmet ve rifʿat u şitābları ḳudret [ü] ḳuvvetleri ḥadden mütecāvizdür. (14) **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından On Yedinci Bāb ki** (15) **Memālik-i Rūm ve Ḥabeşe ve Hind ve Bunlara Müteʿalliḳ Ẕikr-i Aḥvālindedür**. Rūm çoḳluḳ (16) ümmetdür memālik-i Rūm'da şehrler çoḳdur. Rūm ḫalḳınuñ ṣanāyiʿ işlemekde ve ṭılsımāt baġlamaḳda (17) ve laṭīf ḳumaşlar doḳımaḳda tamām mehāretleri vardur. Hīç bir vilāyet ehli bu ḫuṣūṣda anlara berāber olımaz. (18) İllā Çīn ehli baʿżı Rūm ḫalḳına ġālibdür dirler ki vilāyet-i Rūm on dört nāḥiyedür. (19) Her nāhiyede niçe ulu daḫı şehrler vardur. Başḳa bir vālī ve ṣāḥib-i fermān oturur. (20) Cümlesinüñ ulu pādişāhına Ḳayṣer dirler ve Rūm dilince Basilüs dirler ve anuñ ʿaskeri (21) yüz yigirmi biñ erdür. Yüz yigirmi biñ er on iki baṭrıḳı oluruz. Her bir baṭrıḳüñ biñ ṭarancanı(?) (22) olur ki beş biñ erün başıdur. Ṭarancanuñ beş ḳomışı olur ki her ḳomşınuñ elli (23) altında biñ er olur ve her ḳomşınuñ da beş maṭrıḥı olur ki her biri iki yüz er begidür. (24) Tā evine degin arasında elli altında on kişi olur ve bu on iki baṭrıḳuñ başına ki (25) ulusı daḫı Ḳayṣer'üñ ḫalīfesidür. Masiṭus(?) dirler. Ḳayṣer'üñ vezīrine Rāsıṭ(?) dirler (26) ve ol ki Ḳayṣer'e yaḳın ola. Aña Bedrmen(?) dirler. Ṣāḥib-i dīvān-ı berīdi yirindedür. Ḳāḍīlarına (27) Ebreces(?) dirler. Rūm memleketi ol zamānda Naṣrānīler idi. Muḫtelif mezhepleri idi. Kimine Nastūrīler (28) dirler. Kimine Malkānīler kimine Yūnusīler ve kimine Yaʿḳūbīler dirlerdi. Rūm'da ol zamānda Yahūdīler (29) ve āteş-perestler var idi. Ammā anlardan ḫarāc alurlar idi. Birbiri yılda bir altun virür idi (30) ve içlerinde ʿulūm-ı ḥikmet oḳınur ve diñlenür idi. Eger Rūmīlere nisbet iderler idi. Ammā (31) ḥaḳīḳat u aṣlı da ol ʿilmüñ ʿulemāsı Yunan ḥükemāsı idi. Rūmīler anlardan alup ṣatarlar idi. (32) Zīrā Yunan şehri Rūm'dan ṣayılurdu. Hīç Yunan ḫalḳı gibi ol zamānda ḥiddet-i ẕihn (33) ve cevdet-i ṭabʿda ḳuvvet-i fikrde kimesne yoġ idi. Riyāżī ve İlāhī ve mantıḳ ve felsefede envāʿ-ı

[711a] (1) ʿulūmda rüsūḫları var idi. ʿİlmlerde anlardan naḳl olınan mesāʾil-i daḳīḳa ġayrı memleket (2) ʿulemāsında menḳūl degüldi. Ol ʿilmlerden maḳbūl kitāblar teʾlif eylemişlerdür. Bu ʿulūmda māhir (3) olan ḥükemā vü felāsife Yunan şehri içre Maḳdūnye adlu şehrde cemʿ olmışdur. Maḳdünyā (4) didükleri Ḳonya'dur. Anuñ'çün İskender'e İskender-i Maḳdūniye dirler. Taḫt-gāhı Ḳonya'dan (5) olmaġla ʿulemādan derūnı keşretden idi. Ol vaḳt Maḳdūnye'ye Medeniyetü'l-ʿulemā dirler idi. (6) Vilāyet-i Yunan ol vaḳt cezīreler idi. Ṣoñradan ṣu başdı. Maḳdūnye daḫı ṣaḥrāları (7) aldı. Ol ḥükemā Yunan vilāyetinden ḳalḳup Ḳosṭantıniyye şehrine geldiler. Ḳayṣer-i Rūm anlara (8) bir ulu kenīsā binā virdi ve aña dillerince dārü'l-ʿilm diyü ad ḳodı. Ol ʿulemā-yı ḥükemāyı ol kenīsāda (9) sākin ḳıldı. Anlara vaẓīfeler taʿyīn eyledi. Anlar da ʿulūm-ı ḥikmetde kūşiş eyledi. Anlardan etrāf-ı (10) ʿāleme hezār eşerler münteşir oldı. Daḫı aṣnāf-ı ʿulūm-ı ḥikmetden kitāblar teʾlīf eyledi. Bu (11) cihetden ʿilm-i ḥikmeti Rūm ḫalḳına nisbet iderler. Ammā aṣlı Yunanīlerdendür ve Rūm'dan bir (12) ṭāʾife daḫı Efrenc dirler. Bunlar da tamām ḳuvvetümde ve ḳudretde saṭvet ü şevketde bir ḳavmdür. Daḫı (13) biri de Rūm'dan Gürcīdür ki Ermen vilāyetine dolmışlardur ve ehl-i Bābü'l- (14) ebvāb ve Ṣenūr-ı Rus didükleri vilāyetler ḫalḳı da hep Rūm'dandur ve Serīr Ṭaberistān (15) deryāsı sāḥilinde bir şehrdür. Aña Pārs ḫalḳı Der-bend dirler. Anda ḫarāç virmezler. Zīrā (16) anlar der-bendcilerdür. Yol bekler kim ḳuvvet [ü] şecāʿat anlarda meşhūrlardur. Bu cümle Rūm ḥudūdındadur. (17) Mütercim-i faḳīr eydür. Rūm memleketi beyānında buraya degin beyān ḳılduġum Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt (18) kitābını daḫı Pārsī'de cemʿ iden Muḥammed-i ʿAvfī'nüñ kelimātıdur. Rūm'uñ küffār elinde iken olan (19) aḥvālidür ve ġāʾibāne işitdügi üzere bir taḳrīrdür. Şimdi ki tārīḫ-i hicretüñ ṣalla'llāhu teʿālā (20) ʿaleyhi ve sellem ṭoḳuz yüz altmış dördidür ve bu faḳīr-i ḥaḳīr kitāb-ı meẕkūrı Türkīye sulṭānü'l- (21) bilādu ve'l-emṣār ve burhānu'l-memālikü ve'd-diyār mülk-i Rūm'uñ taḫt-gāhı ve maḳarr u mesken-i ẓılll-i İlāhī (22) Medīne-i Muʿaẓẓama-i Ḳosṭantıniyye içinde tercüme eyledüm. Bi-ḥamdü'llāh memleket-i Rūm kāfir zamānında āṣār-ı (23) küfrden nesne ḳalmamışdur. Daḫı şeʿāʾir-i İslām devāʾir-i ābādan her kūşesi derun-ı gülşen (24) gibi ḫandāndur. Selāṭīn-i ʿālī-cāh ʿāl-i ʿOsmān'uñ dest-i tīġ-i cihan-gīrleri ile ki eʿāẓim-i (25) selāṭīn-i cihān ve ekārim-i esāṭin-i rūz-ı zamān içre encüm içre āfitāb gibi (26) mümtāzlardur. Ne salṭanatda kendülere muʿādil ve ne saṭvetde ʿaskerlerine mümāṣil vardur. (27) Ṣadef-i cihānda bir dāne ʿaskerleri ḳaṭarāt-ı buḥār gibi bī-kerānedür. Eger-çi derun-ı (28) memleketlerinde kefere-i Naṣārī

vü Yahūddan aʿdād-ı mevfūre vardur. Ammā ḫarāç-güzārlardur. (29) Kebāʾir u sıġārı ṣaġar u züll üzere ahālī-i İslām'uñ ellerinde maġlūb [u] maḳhūrlardur. (30) Menkūb u mezcūrdur. İnşaʾü'l-eʿaz bu devlet ve ebedī pāy-dār olup sāye-i salṭanatlarında (31) dīn-i İslām'a memālik-i Rūm ile yevmü'n-nüşūr müşerref u mesrūr ola. **Memālik-i Maʿmūre-i ʿArab Ẕikridür:** (32) ʿArab daḫı bir ʿaẓīm ümmetdür ve çoḳ ḳavm-i ḳabīledür ve devāʾir-i memleketleri (33) vāsiʿdür. Anlaruñ yirlerine cezīretü'l-ʿArab dirler. Anuñ'çün ki anı deryālar ırmaklar iḥāṭa

[711b] (1) eylemişdür. Fırāt ırmaġı diyār-ı ʿArabdan Ḳays nāḥiyesinden ẓāhir olur. Andan Ḥīre eṭrāfına (2) dökilür. Oradan sevād-ı ʿIrāḳ'a gider. Baṣra ve Übülle daḫı nāḥiyesinde deryāya ḳoyılur. Oradan (3) deryādan deryāya ṭolanur Ṣafvān'a Kahe ve Mecer'e ve ʿUmmān ve Seher çevrelerinden geçer. Ḥażra-mevt'e (4) ve ʿAden ve Yemen nāḥiyelerine dolaşur andan Cidde sāḥiline ve Medīne-i Münevvere'ye ve Esmā sāḥiline andan (5) Ḳulzüm deñizine irişür. Andan vilāyet-i Mıṣır sāḥīline irişür. Vilāyet-i ʿArab bu ḫudūd (6) içinde bir cezīre-i kebīrdür ve ʿarīż-ı basīṭ bilāddur. Bu cezīre içine döşenmiş yatur. (7) Anda olan nüfūsa ḥadd ü [nihayet] yoḳdur. Āferide-kār-ı ʿālem daḫı sāʾir ümemüñ içinde öründülemiştür. Anlar (8) aḫlāḳ-ı ḥamīdeye ve şecāʿat [ü] seḫāvete maḫsūṣ ṭāʾifedür. Hīç bunuñ üzerine şeref mi (9) olur ki içlerinde bunca enbiyā mebʿūṯ ola. ʿAle'l-ḫuṣūṣ Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafa (10) ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem anlardan ḳopa ve Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā kendü kelām-ı ḳadīmde anlar (11) dilinde inzāl ide ve evāʾil-i dehr ve ḳadīmü'z-zamānda salṭanat-ı [cihan] anlar elinde idi. Milk-dārlıḳda (12) ve cihan-gīrliḳde ḫaṭṭ-ı evfāları var idi. Bir ḳavm anlaruñ öñine duramazlar. Nite-ki mülūk-i Ḥımyer'den (13) naḳl iderler ki anlara tübbeʿ dirler ki ʿasker çoḳluġı ile ḳuvvet ü ḳudrete maḫṣūṣ pādişāhlardı. (14) İçlerinden iki tübbeʿ eṭrāf-ı ʿālemi ṭolanmışlar götüri dünyā memleketine mālikler idi. Yedi iḳlīme ḥükm (15) eylemişlerdür. Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de tübbeʿüñ aḥvāli añılmışdur. Daḫı nite-ki **Ehüm ḫayrun em ḳavmü tübbeʿ**[143] diyü (16) buyurılmışdur. ʿArab ḳavminden bir ṭāʾife Ġassān'dur. Bunlar içinde ʿilm u şiʿr gibi ve ʿilm-i edvār gibi (17) ve ʿilm-i siḥr [ü] kehānet gibi ve ʿilm-i naḫv gibi ve ḥıfẓ-ı esbāb gibi hezār ʿulūm-ı āşikār gibi (18) olmışdur ve ʿilm-i Ḥażret-i ʿAlī zamānında teʾlīf olınmışdur ibtīdā ʿArab içinde daḫı (19) Ebū'l-Esved ed-Düʾelī adlu bir kimse baʿżı mesāʾilin fikr idüp yazdı. Emīrü'l-müʾminīn ʿAlī'ye (20) getürdi. Anlar da alup gördiler. Begenüp eytdi. **Neʿam en-**

[143]Bunlar mı hayırlıdur, yoksa Tübbeʿ kavmiyle ondan öncekiler mi? (Duhân 37).

naḥvü'l-leẕī naḥavte. Yaʿnī ʿilmden (21) bu senüñ dutduġuñ ne ḫoş ṭarafdur diyü buyurdılar. Naḥv diyü ṭurefe diyü ḥażret-i ʿAlī (22) raḍiya'llāhu ʿanh bu kelāmı ol ʿilme naḫv dinmege baʿiş oldı ve ʿArab ḫalḳınuñ sāʾir ṭāʾifesi daḫı (23) muḫālif bir ḫaṣṣası vardur. Meşelā sāʾir ümemüñ ʿilm [ü] faẓl ve nezāket ü feṣāḥat [ü] belāġat bedevīlerinde (24) şehrlerde büyiyenlerde olur. Kūyları bön ve ebleh ve ġalaṭ-gūy olur ve ʿArab böyle degüldür. Belki anlaruñ (25) feṣāḥat [ü] bedevīlerinde ve beyānda gezen rüstāyīlerinde olur ve şehrlülerinden Cevdet-i lisānda ve feṣāḥat [ü] (26) belāġatında ve eşʿar [u] ḫuṭab söylemekde anlar artuḳdur ve bedevīlerüñ bir hünerleri de budur ki yayaḳ (27) segirtmekde baʿżı vardur ki ʿArabī atı geçer. Hīç segirtmekde bedevīlere bir memleket ḫalḳı ġarīm olmaz. İçlerinde (28) gerek niçe kimseler bu hünerde meşhūr-ı āfāḳ olmışdur. Yiryüzinde segirtseler yil gibi ḳaçarlardı. (29) Anlardan Selīk bin es-Seleke ve Teʾebbeṭa Şerren ve Meyser bin Vehb kimseler be-ġāyet meşhurdur. (30) **Ḥikāyet:** Şerefü'z-zamān Ẓāhir-i Mervezī raḥmetu'llāhi ʿaleyh getürmişlerdür. Merv'e bir ʿArab (31) geldi. Bir lāġar ayaġı ve dili yügrük çābük kimse idi. İttifāḳ bir gün ırmāḳ kenārında ṣoyunırdı (32) ṣuya daḫı girdi. Oynarken ḳaftānından ve göñleginden ġaflet itdi. İki atlu gelüp (33) ṣu kenārından ḳaftānın ḳapup ṣıçratdılar. ʿArab ṣu içinden çıḳup anlaruñ ardınca

[712a] (1) segirtdi. Maʿa haẕā anlar uzamışlar idi. Atlar ile segirüp ḳaçarlar idi. Ardlarından (2) yitişüp ḳaftānın ellerinden aldı. **Ḥikāyet:** Bir kimse Ḥaccāc'dan naḳl ider. [Ḥaccāc] eydür ki (3) bir vaḳtde ḳāfile ile Kaʿbe'ye giderdüm. Bādiye ortalıġında ḳonduḳ. Ḳāfile içine bir bedevī ʿArab (4) geldi. Elinde bir diri āhū var idi. Anı ṣatar idi. Ben ṣatun aldum. Gördüm hīç (5) bir yirinde cerāḥat eṣeri yoḳ. Ne kelb yapışmış ve ne yaraḳ ile urulmış. Bu āhūyı niçe ṭutarduñ (6) diyü ṣordum. Ardınca yayaḳ ḳovaraḳ segirdüp ṭutdum didi. Ben de inanmadum. ʿArab sizi daḫı inan (7) durmaḳ ḳolay. Eger āhūyı tekrār benden ṣatun alup bahāsın daḫı virürseñüz ṣalıvirüñ ḳaçup (8) ben gene ardundan ḳovaraḳ dutayın didi. Ben de āhūyı ṣalıvirdüm. Bādiye içinde doġrı ḳaçdı. (9) ʿArab ardınca segirtdüp ḳuş gibi uçdı gitdi. İkisi de ġāyb oldı. Bir sāʿatden (10) ṣoñra gördüm āhūyı ḳoyup dutmış öñüme getürdi. Tekrār kendüden ṣatun aldum. Bir bahāsın (11) daḫı virdüm. Ḫıdmet-kārlara didüm āhūyı boğazladılar. Çevirmege başladılar. ʿArab ḳarşusında (12) oturup baña ḥikāyetler iderdi ve benümle muṣāḥabet iderdi. Aşçı āhūyı tamām pişürdi (13) büryān itdi. Sūfreye ḳoyup öñüme getürdi. Aʿrābī tīz ḳalḳdı. Öñümde sūfresiyle (14) āhūyı daḫı ḳapdı. Hemān ṣıçradı gitdi. Bādiye içinde yil gibi

giderdi. Ḫıdmet-kārlar (15) ardına düşdiler. Bir kere anlara dönüp eytdi. Bu āhū benüm elümden dirile daḫı ḳurtılamadı. (16) Şimdi ḫod büryāndur hīç ḳurtılabile mı didi. Ben güldüm. Bizden bir kimse tozına irmedi. (17) Sūfre ile āhūyı alup gitdi. **Vilāyet-i Hind Ẕikridür:** Hind zemīni bir zemīndür ki (18) medār-ı ʿuḳde-i felek andadur ki āfitāb burūc-ı Ḥamel u Mizān üzerine döner. Anda ne gice (19) uzar ve ne gündüz ḳışalur. Leyl ü nehār ber-karārdur. İʿtidāl-i hevāya maḫṣūṣ u ḫaṭṭ-ı (20) istivāya ḳarīb vilāyetdür. Belki baʿżı ʿayn-ı ḥaṭṭ-ı istivāda vāḳıʿ olup iʿtidāl-i (21) hevāsından zemīn-i Hind'de eger-çi ḳış olur. Ammā ki aġaç ḳurıyup yapraġın (22) dökmez. Bu sebebden Hind ḫalḳı ṣebāt u ḳarār ile rāstlıḳ üzere muḳarrerlerdür. Mizāc (23) ları degmede müteġayyir olmaz. Anuñ'çün ki tene ḳıvām [u] ḳuvvet muʿālecesi içün anda olan (24) dārūlar ġayrı vilāyetlerde yoḳdur. Meṣelā helīle devāsı gibi ki anuñ istiʿmāli ṣaçı (25) ve ṣaḳalı ağartmaz. Ḫiẕāb ʾuyūbından adımı bī-niyāz ider ve ʿūd aġacı anda olur (26) ve ṭūṭī ḳuşı anda olur ve andan gelür ki biri būyādur biri gūyādur ve fil ile (27) tünderin mi dirsin ki biri menfeʿatte bī-hemtādur. Biri ḳuvvet ü ḳudretde (28) nā-perdā. Bir ḥamle ile ṭaġı devürür. Bir ʿaskerüñ yüzin çevürür. Gūyā bir ḥisār-ı devān daḫı (29) bir muẓaffer pehlivāndur. Bu ḥayvān bī-lisān iken bir fermān bir suḫan-dāndur. Ol (30) birinüñ de menāfiʿi ḥadd u ḥaṣra gelmez. Ḫūylar rūyınuñ meşşāṭası ve mekkārlar gözlerinüñ (31) teʿvīridür. ʿUlūmda mahāretlerin mi dirsen ki ʿilm-i mühendisde ve ʿilm-i mesel [ü] (32) ḥisābda ol vilāyetde olan māhir ʿālimler ġayrı yirde yoḳdur (33) ve anlaruñ bildükleri ʿilmden biri efsūn ʿilmdür ki yılan ṣoḳan

[712b] (1) kimseyi efsūn ile saġaldurlar. Nefsleri yılan zehrini defʿ ider. Hind (2) ḫalḳından baʿżı ʿālimler daḫı vardur ki kimine Vehmī ve kimine daḫı Berāhime dirler. Kim ʿilmle (3) ʿaceb nesneler gösterürler ve tīr-i necāt ve ṭılsımāt ʿilmin ve siḥr daḫı diyār-ı Hind'e ṣāʿīdür. (4) Bu ʿilmlerden daḫı āṣār-ı ʿacībe ẓuhūra getürürler ve anlar içinde aṣnāf-ı ḫalḳ u envāʿ-ı meẕāḥib vardur (5) dirler ki bu Hindīler ṭoḳsan ṭoḳuz ṣınıfdur. İçlerinden ḳırḳ sekiz dürlü daḫı ziyāde meẕheb yürür. (6) Cümle bāṭıl meẕhebler ve yarāmaz āyīnlerdür. Anları beyān itmekde çendān fāʾide yoḳdur. Zīrā anlar içinde (7) rāyāt-ı dīn-i İslām naṣb olınmamaġın küfr içinde ḳalmışdur. **Ḥikāyet: Vilāyet-i Ḥabeşe** (8) **Ẕikridür:** Ḥabeşe bir ḳavmdür ki karalar ortasında ādemīye ḳarīb ṣınıfdur. Bunlaruñ aṣnāfı bī-nihāyedür. (9) Memleketleri vāsiʿ-i ʿarṣa ʿaẕīmedür. Anlaruñ memleketinüñ müntehāsı benī ādemüñ münḳaṭıʿ olduġı (10) ʿumrānda ḫālī yirlerdür. Anlaruñ diyārları iʿtidāl ḥaddinden ıraġ olmaġla ḫalḳınuñ sūretleri (11) iḫtilāf

üzere ve şeklleri siyāh oldugınuñ aṣlı ol yirüñ ḥarāreti ifrāṭ üzere (12) olmagındur. Karalaruñ şekller daḫı simādan aḳcı zengīlerdür ki ḳaralar memleketleri nihāyet (13) buldugı yirlerde sākinlerdür. Zişt-i ṣūret u kerih-heyʾet ṭāʾifedür. Gözleri ṭaşra çıḳmışdur (14) ve burunlarınuñ delügi büyük ve agızları büyükdür ve dudakları ḳalın zebānī şekllüdür ve bunlar da (15) daḫı niçe ḳabīledür. Fenāda Ḳuḳuva Dibeli ve Kerder ve ʿAder ve ʿAlāmes bunlaruñ ḳabīleleri adıdur. Dāʾimā (16) bu ḳabāʾillerde birbirleri ile ḥarb üzere dirler. Aralarında barışlamaḳ olmaz ve olduḳları yirde (17) bereket yoḳdur. Ḫayrdan ḫālīdür ve kendüler dīn-i ḥulāsından ʾārī ʿüryānlardur. Boyunları ḳışacukdur. Ṭoñuzlan (18) böcek didükleri böcek endāmında daḫı bir bölük ḥaşerāt-ı arżdur. Bu sebebden ki vāsıṭa-i aḳālīmden (19) daḫı iḳlīmleri ziyāde ıraḳdur. Ḫarāret anda ifrāṭ iledür. Ḫarāretüñ anda şeʾni bālāya meyl olmag ile (20) boyları yuḳarıya çekilür. Ḳāmet-i bī-endāmlar bülend olur. Ke-zālik ḥarāretüñ muḳteẕāsı mesāmları (21) açmaḳ olmagla ve ḥareket [ü] ıżṭırābı olmagla hemīşe anlaruñ ervāhı ṭaşraya münbasiṭ olur. Dāʾimā şen [u] (22) şād olurlar. İneñ ġam [u] ġuṣṣa nedür bilmezler. Oyuna daḫı temāşāya çalmaġa ve çaġırmaġa muʿid olurlar ki (23) raḳṣ-ı zengīyān meşhurdur. **Ḥikāyet:** Māverāʾü’n-Nehr tārīḫinde getürmişlerdür ki (24) Ḫorāsān pādişāhlarından bir pādişāh muḥārebeye ḳaṣd itdi. Türmüd Ceyḫūn’ından geçdi (25) vardı. Türkler ʿaskerine muḳābil oldı. Meger ol pādişāhuñ ʿaskeri içinde bir miḳdār (26) zengīler var idi. Türkler ʿaskeri anları göricek dīvler ṣanup ṣınup ḳaçdılar. Zīrā ol (27) zamāna degin anlaruñ gibi ādem gördükleri yoġ idi. Cezm itdiler dīvler olalar. Aṣlā (28) öñlerinde daḫı ṭurmayup henüz aralarında ḳılıç çıḳmadın daḫı ṭagıldılar. Ḫorāsān (29) bunı göricek çoḳ zengī ḳullar alup başḳa ʿasker itdi. Her bār ki (30) Türkler ile ceng ider ve giderdi. Anları cümlesinüñ öñince yüridürdi. Gördükleri Türk (31) ʿaskerinüñ anlara gözleri yüzleri ögrendi dīvlerdür. Öñlerinde ḳaçarlar idi. (32) Ḳarşu ṭurmazlar idi. Daḫı bu ṭarīḳle anda niçe zamān ol pādişāh Türler ʿaskerin (33) başdı ve tā şol zamāna degin ki giderek Türk’üñ daḫı ol ḳavme yüzi gözi

[144]**[714a]** (1) çün gemiyi ḳuṭb ṭarafına sürerler. Bir mevżiʿe irişürler ki yaz güninde aṣlā anda gice olmaz. (2) Ḳış güninde güneş başları üzere gök kenārında degirmen gibi döner görinür. Pes (3) anda cümle bir yıl ancak bir gice ile bir gün olur ve balıḳ dişi ki meşhurdur. Ol deryādan çıkar. (4) Bir büyük balıġuñ dişidür ve ammā Türkistān vilāyetinüñ ġāyet nihāyetlerinde uc ile Kāşġar (5) ortasında daḫı niçe mīşelikler vardur

[144]713. varak nüshada mevcut değil.

ki anlarda vaḫşī yābān develeri daḫı (6) sāʾir vaḫşī ḥayvānāt ve vaḥşī yābān ādemler olur ki anlara Nesnas dirler (7) ve anlar ādem oġlanından ḳaçarlar. Aġaçdan aġaca ṣıçrayup gezerler diyü beyān buyurdılar. (8) Ekṣeriyyā aġaçlar üzerinde ṭururlar. Cercir memleketinüñ ardından şimāl ṭarafına niçe (9) mīşelikler çoḳ ṣular vardur ve birbirine daḫı ḳarışur dereler vardur ve aḳar. Çaylar (10) vardur. Nihāyeti yoḳdur ve ol bīşeler arasında ādem şeklinde bir vaḥşī ṭāʾife vardur ki (11) anlaruñ sözleri fehm olınmaz. Ādeme gelüp karışmazlar. Ekseriyyā ṣular arasında olurlar (12) ve ol mīşelikden ṭaşra çıḳsalar ṣudan ḳaraya düşen balıḳ gibidür. Çıḳınca gene bīşelige (13) gitmek isterler. Anlaruñ geydükleri ve ḳuşanduḳları cān-verler derilerdendür ve yimkekleri (14) av etindendür. Daḫı anlar ile şol Türkler'üñ ṭāʾifesi ortasındaki anlaruñ eṭrāfını (15) ḳuşatmışlardur. Muttaṣıl ceng ü cidāl ve ḥarb [u] ḳıtāldür ve her nereye ki gitseler ʿavretlerin (16) ve uşaḳların bile uydururlar. Daḫı ekseriyyā düşmānlarına gice ile başḳunı iderler. Elleriñe daḫı (17) düşeni artuḳ ṣalıvirmezler ve ādemi öldürürler. Ḥaşmlarınuñ ẓaferin bulıcaḳ metāʿın esbābın (18) ve ḳumaşın ki yaraḳlarında ġayrısın cümle ocaġa urup yakarlar. Ḫaşmlarınuñ aṣlā yara (19) ġından ġayrı esbābını kendülere ḥelāl görmezler ve her ḳaçan ʿavretleri ile cemʿ olsalar (20) dört ayaḳlu ḥayvānlar gibi cimāʿ iderler. Yırtıcı cān-verler gibidür. Daḫı dişileri ile (21) muʿāmeleri daḫı sibāʿ-ı ḥayvānāt gibidür ve içlerinden birisi vefāt itse anı (22) başdan ayaġa ipler ve urġanlar ile muḥkem ṣararlar. Daḫı aġaçlara aṣarlar. (23) Anda çürür gider. İndirmezler ve daḫı çoḳ olur ki anlardan birisi Cercir'e çıkar. Anda (24) varup bir kimseden ṭaʿām isterler. Eger Cercirlü olan kimse aña ṭaʿām virürse (25) ḫoş ve eger virmezse nā-gāh üzerine ṣıçrar anı pāre iderler ve ḳaçar gider. Varur mīşelige (26) girür ve anları aṣlā mīşelikde çıḳarmaġa kimesne ḳārar olınmaz ve eṭrāf-ı ʿālem maḫlūḳātında (27) ḫaber virenler dirler ki Yemen vilāyetinden Ṣanʿā ḥudūdında ʿArab'dan gürūh vadur ki Ḥaḳḳ teʿālā (28) anlaruñ ḫalḳlarını tebdīl itmişdür ve daḫı anlaruñ aʿżā vü cevāriḥleri birerdür. Meṣelā (29) gevdeleri ve başları yarımdur. Anlara Yarhüm dirler. Birer elleri ve birer ayaḳları ve birer gözleri (30) vardur. Maʿnīde nıṣf ādemlerdür ve anlara anuñ'çün Yarhüm dirler ki anlar Sām bin Nūḥ oġlan (31) larındandur Yarım adlu bir kimesnenüñ neslindendür ve anlaruñ dimāġları bütün olmamaġın ʿaḳılları (32) yoḳdur ve anlar mīşelikler içinde olurlar ve deryā-yı Hind sāḥilinde ṣarp yirlerde olurlar (33) ve daḫı Seyrü'l-Mülk adlu bir kitābda getürmişlerdür ki Maġrib beyābānlarından benī ādemden

[714b] (1) bir ṭāʾife vardur ki anlaruñ cümlesi dişidir. Daḫı içlerinde hīç bir kimesne irkek yoḳdur. Eger (2) ol vilāyete bir er girse fī'l-ḥāl ölür. Anuñ tenāsüli şöyledür ki memleketlerinde bir şu vardur. (3) Her ʿavret ki aña gire ol şudan ḥāmile olur. Ammā ḳızdan ġayrı olmaz. Getürmişlerdür ki Tübbeʿ (4) lerden birisi ki İskender-i Zü'l-ḳarneyn gibi ol gitdügi yoldan bu da Ẓulumāt seferine gitmişdür. (5) Yolda giderken ol şuya irişdi ve bu Tübbeʿ ol Tübbeʿdür ki daḫı Afrīḳīsūn adlu bir oġlı var idi ki (6) Afriḳıyye şehrini ol binā idüp kendü ismine nisbet itmişdi ve daḫı şöyle dirler kim bu Tübbeʿ seferinde (7) maġrīb-zemīn vādīlerinden bir ʿaẓīm dereye daḫı irişdiler ki aña Vādiyü's-sebt dirler. Oranuñ (8) ḳumı Nīl ırmaġı gibi aḳar. Hīç bir ḥayvān andan geçmez uġrasa da ānī helāk olur. Hemān Tübbeʿ daḫı (9) bunı göricek oradan ilerü gidemedi döndi. Ammā İskender-i Zü'l-ḳarneyn oraya iricek (10) ḥükemā reʾyi ile orada birḳaç gün ṣabr eyledi. Şenbe güni olıcaḳ ḳum aḳmayup durdı. (11) Hemān İskender-i Zü'l-ḳārneyn ol ḳumdan geçüp yolına revāne oldı. Tā Ẓulumāt'a irişdi (12) ve bu ẕikr olan ʿacāʾib ü ġarāʾib nesneler emṡāli eṭrāf-ı ʿālemde çoḳdur. Biz beyānında (13) iḫtiṣār itdük. Tafṣīlinde niçe kitāblar teʾlīf eylemişlerdür. Bu kitāb (14) ancaḳ bu icmāle ile müteḥammildür. **Va'llāhu aʿlem bi-ġarāʾibi'l-umūr ve ʿacāʾbi'd-dühūr. Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt** (15) **Kitābınuñ Dördinci Ḳısmından On Sekizinci Bāb ki** (16) **Ġarīb ü ʿAcīb Binālar ve ʿİmāretlerüñ ve Anlara Müteʿalliḳ Aḫbār** (17) **u Āṡār Ẕikrindedür.** ʿUḳalā bunuñ üzerinedür ki hīç ādem oġullarına ʿālī binālar ve ʿimāretler yapmaḳdan (18) yig ad ḳoyacaḳ ve adı ḳalacaḳ nesne yoḳdur ki müddet-i ḥayāt u memātında tā ẕikr-i cemīline bāʿiṡ (19) ola ve öldükden ṣoñra ölmiş gibi olmaya. Anuñ sebebi ile adı ḳala ve söylenür. Vücūdı gibi nā-būd (20) olmaz. Nite-ki dimişlerdür. **Beyt:**

İnne āṡārı nātedele ʿaleynā

Feʿnẓurū baʿdenā ile'l-āṡār

Yaʿnī bizüm eṡerlerimüz bize delālet ider. Ey bizi bilmek isteyenler biz geçdügimüzden ṣoñra ardumuzca ḳodıġumuz (22) eṡerlerimüze baḳup bizi bilüñ ve Semerḳand yolında Ser-heng Rubātī'nüñ ḳapusı üzerinde bu iki (23) beyt yazmışlar. **Beyt:**

Yā Rubbe ḥayyin meyyitün ẕikruhū

Ve meyyitin yuḥyā bi-aḫyārihī

Leyse bi-meyyitin ʿinde ehlü'n-nühye

Men kāne hāẕā baʿżu āṣārihī

Yaʿnī niçe diri kimesne ki vardur ve hīç añılmaz (24) ve anuñ ẕikri meyyitdür. Daḫı niçe meyyit vardur ki ol ḫayrları ile (25) diridür. Adı söylenür daḫı ölmez. Ehl-i ʿaḳl ḳatında meyyit degüldür. (26) Baʿżı āṣārı şol kimesne ki bu binā ola. Ve şol söz ki meşhūrdur (27) iller içinde söylenür. El- miʿmāru muʿammerüñ yaʿnī miʿmāruñ ʿömri uzun dirler. Anuñ maʿnāsı binā (28) miʿmārınuñ ʿömrin uzun ider dimek degüldür. Zīrā Ḥaḳḳ teʿālānuñ emri ile ḥaddinden tecāvüz (29) itmez. ʿÖmr binā ile uzayacaġı yoḳdur. Belki anuñ maʿnāsı miʿmāruñ bināsı sebebi ile nāmı söylenür. Binā (30) bāḳī olduḳça bunı fülān miʿmār yapmışdur dirler. Niçe zamān adı yirde ḳalmaz anı anarlar. (31) Ad añılmaḳ daḫı ʿömr sürmek gibidür dimekdür ve İskender-i Zü'l-ḳarneyn'nüñ ki cümle ve dünyāyı (32) atı ayaġı altına almış idi. Bunca tecemmülāt [u] esbābından hīç bir nesne kendüden ṣoñra (33) adın daḫı söyletmedi. İllā ki yapduġı şehrler ve İskenderiye'de binā itdügi mināre ki

[715a] (1) anuñ üzerinde cām-ı cihan-nümā ḳomışdı. Ke-ẕālik Nūşīrevān-ı Īrānī'nüñ ki cihānı (2) kendü zamānında adı ṭutmışdı. Kendüden ṣoñra daḫı yapduġı eyvāndan ġayrı nesne (3) ile adı anılmadı. Anuñ rifʿat-i ṭāḳ [u] revāḳını gören bānīsinüñ ʿulüvv-i himmetine andan istidlāl (4) idüp anı bilmezse de elbette bunı kim binā itdi diyü sorar didi. Adı añılmaġa bāʿiṣ olur (5) ve ḫālıḳ-ı ʿālem celle ve ʿalā ḥażret çün heme-i mevcūdātı ketm-i ʿademden ṣaḥrāyı vücūda getürdi. (6) Semā vü ʿarẕuñ ʿumḳ [u] ṭūl u arżını dest-i ḳudreti ile taʿmīr eyledi. Bu ṭāḳ-ı muʾallā ve ḳubbe-i mücellāyı (7) daḫı bī-ʿamūd-ı ḳāʾim idüp vücūd-ı ṣāniʿ-i ber-kemāle bu ṣunʿ-ı bī-hemāl ile istidlāl ẕāhir (8) olmaġın Kelām-ı Ḳadīminde **Efelem yenẓurū ile's-semā'i fevḳahüm keyfün beneynāhā**[145] kelām-ı (9) şerifi ile ġāfillere tevbīḫ [u] tenbīḫ eyledi ve ulular **şerefü'r-raculi binā'ü** (10) **ve enbā'u ve himmetü'l-merā'i dāruhū ve cāruhū**. Yaʿnī kişinüñ şerefi bināsı (11) ile ve ebnāsı ile ve himmeti evi ile ve ḳoñşı iledür didükleri daḫı ṣadr-ı kelāmı muṣaddıḳdur. Pes (12) muḳādemāt ḥükmi ile bu bābda rūy-ı zemīnde olan

[145]Üstlerindeki semâya bakmadılar mı ki onu nasıl oluşturduk (Kâf 6).

ʿimāret-i ʿacībe ve ebniye-i ġarībeden (13) şühūr olan baʿżı binālar aḥvāli ẕikr olındı. Anuñ'çün cümlenüñ tafṣīline vuḳūf müyesser (14) degüldür. ʿĀlemlerde binā vü ʿimāretlerüñ ḥadd u ḥaṣrı hergiz yoḳdur. Anlardan şunlar ki maʿlūmumuz (15) olanlardur. Īrād olındı. **Ḥikāyet:** Hīç ʿālem içinde olan (16) binālardan İrem-i Ẕātü'l-ʿimād gibi binā yoḳdur. Anuñ ḥaḳḳında Allāh subḥānehu ve teʿālā Ḳurʾān-ı (17) Ḳadīmde ve sūre-i[146] (18) [147]diyü buyurur. Daḫı tefsīr (19) kitāblarında getürmişlerdür ki evāʾil-i dühūr aʿṣārda daḫı Şeddād bin ʿĀd didükleri bir (20) pādişāh idi ki cümle yiryüzine ḥükm eylemiş idi ve anuñ ḳavmine ʿĀd dirler idi. Ḥaḳḳ teʿālā (21) anlara her nesneyi şöyle ḳuvvet ü ḳudret virmişdi ki aña maġrūr olup azdılar. Allāh teʿālā anlara (22) Hūd peyġamberi ʿaleyhi's-selām gönderdi. Anları Ḥaḳḳ dīnine daʿvet eyledi. Anlara Hūd peyġambere (23) eger biz senüñ didügüñ dutarsaḳ andan bize ne fāʾide ḥāṣıl olur didiler. Ḥażret-i (24) Hūd bihişt-i cāvidān bulursın didi ve Şeddād bihiştüñ vaṣfını Hūd (25) peyġamberden tekrār ṣordı. Baña vaṣfın āşikār idivir didi. Anlar da bihiştinüñ (26) ġuref ü şerefini ve enhār u ezhārını ve daḫı zīnet [ü] ṭarāvetini ve naẓret ü naẓāretini (27) aña mufaṣṣal beyān eyledi. Şeddād ben de daḫı bu didügüñ yapsam gerek aña sen (28) didügüñ bihişte ne iḫtiyāc? Daḫı anuñ'çün didügüñ dutmaḳ ne lāzım didi. Hemān biñ nefer sipāhinüñ (29) yanına ḥükemā-yı kār-dāndan niçe kimseler ḳoşup varuñ. Eṭrāf-ı ʿālemi çizginüñ (30) bir hevāsı muʿtedil u ṣuyı ve eşcār u envār u vāfir daḫı envāʿ-ı niʿamı ẓāhir (31) yir arayup buluñ ki anda bir cennet yapam diyü emr itdi. Anlar da varup emri (32) üzere cihān eṭrāfını geşt idüp tamām cüst u cū eylediler. Āḫir-kār (33) didügi gibi bir hevāsı ṣaḥīḥ ve nesīmi laṭīf ve merġ-zārı şerīf ve eşcārı

[715b] (1) lefīf yir daḫı buldılar begendiler andan gelüp Şeddād'a ḫaber virdiler. Tīz (2) emr eylediler. Üstād mühendisler ṣanīʿat-ı bināda māhir miʿmārlar ve bennālar iḥżār (3) eylediler. Anlara emr itdi ki ol ḥükemā iḫtiyār itdükleri yire varalar. Anda ṭolayısı (4) ḳırḳ ferseng bir şārsitān-ı murabbaʿ binā ideler ki her żılʿı on ferseng ola. Anlar da (5) vardılar. Fermānı üzere bünyād urmaġçün taʿyīn itdügi yiri tā ṣuya inince (6) ḳazup andan daḫı yiryüzine çıḳınca esāsını ṣarf-ı seng-i Yemānī ile yapdılar. (7) Andan yiryüzinden hevāya yuḳaru dīvārını ḳaldurmaġa başladılar. Daḫı ḳaddi beş yüz arşun (8) ve ini yigirmi arşun murabbaʿ bir sūr çevürdiler ki ser-tā-ser altundan kerpüçler ile yapılmış idi ve daḫı (9) Şeddād buyurdı. Maşrıḳ ü maġribden her ḳanda ḳıymetī cevāhir

[146]Satır sonuna kadar boşluk var.
[147]Satır başında boşluk var. Boşluk kısımların Arapça olduğu görüşündeyiz.

varsa anda (10) iletdiler ve her gün ḥalḳuñ ellerinde olan altunı alurlar ve maʿdenlerde olan altunları çıḳar (11) dururdı. Anda gönderür idi. Ol altun dīvāruñ içinde ṣaḥnına altundan ve gümişden (12) tamām üç yüz altmış direk dikdiler ve her diregüñ üzerini yüz arşun idi ve ol direklerüñ (13) ayaġa laʿl ü yāḳūtla murassaʿ idi ve her diregüñ uzunı yüz arşun idi ve ol direklerüñ (14) üzerine altundan taḥtalar döşediler. Üzerlerine ḳaṣrlar daḫı yapdılar ve ḳaṣruñ saḥtına (15) ġurfeler eylediler. Anlar daḫı altundan idi ve laʿl-i yāḳūtlar ve cevāhir-i girān-māye ile müzeyyen eylediler. (16) Her ḳaṣrda altundan bir yir oluḳ idüp içine gül-ābdan ırmaḳlar aḳıttılar ve ırmaḳda olan (17) çaḳıl yirine ol gül-ābı ırmaḳlarınuñ dibine yāḳūt [u] zeberced gibi ḳıymetī ṭaşlar dökdiler ve her bir ırmaġuñ (18) kenārına ve dört yanına niçe ulu aġaçlar dikdiler. Özdeki ve dalları altundan daḫı yapraḳları (19) zebercedden ve yimişleri laʿl ü yāḳūtdan idi ve bu şārsitānuñ eṭrāfına dört ḳapu eylediler. (20) Her ḳapınuñ ḥaddi yüz arşun idi. Laʿl u cevāhir ile muraṣṣaʿ ḳapular idi. Ol şehrsitānuñ (21) eṭrāfını daḫı dīvārları üzerinde pās-bānuñ oturmaḳ içün yüz mināre ḳodılar ve her minārede (22) bir pās-bān otururdı ve her minārenüñ uzunı beş yüz arşun idi. Başdan ayaġa (23) her birisi cevāhir ile müzeyyen idi ve her cānibde yigirmi beş mināre var idi ki anuñ cümlesi (24) yüz olur. Bu bināyı bu heyʾet birle tamām beş yüz yılda yapdılar. Anlaruñ ʿömri uzun olur idi. (25) Şeddād'a tamām oldıġın muştıladılar. Emr eyledi. Cihān kūşelerinde maşrıḳ ve maġribde her nerede (26) bir ḳıymetī bisāṭ olsa ve yāḫūd bir perde olsa ve yāḫūd merġūb ibrīşimden daḫı bir döşenecek (27) nesne olsa her ne ki buldılar ise cemʿ idüp anda iletdiler. Ṭopraḳ yirine misk u ʿanberi (28) birbirine ḳarışdurup dökdiler. Andan tamām beşāşet u neşāṭ u feraḥ ile emr eyledi. Biñ baş māh- (29) rūy cāriyeler ḥāẓır eylediler. Vāfir ḫadem ü ḥaşem ile ol şehristāna ṭoġrı ʿazm-ı rāh eylediler ve oġlı (30) Mürşid'i ki āṣār-ı nāṣıyesinde idi. Yirine velī-ʿahd itdi. Çün İrem şehrine daḫı irdi. (31) ʿĀlī manẓaraları ve her yaña çekilen ṭāḳ u revāḳları ve bülend-i eyvānları ve ʿālī menārları ve altundan (32) üstüvār dīvārları ve sāʾir āsār [u] aṭvārı gördi. Anlarla ibtihāc idüp ḫūd bize āḫiretde (33) virdiler diyü vaʿde daḫı itdügi bize dünyāda müyesser oldı diyü söyledi. Tā ki ḳapusına

[716a] (1) irüp içerüsine ḳadem başdı ḳaṣd itdi. Ḥaḳḳ teʿālāya bir meleğe emr eyledi aña ḳanda gidersin (2) diyü bir ḳorḳulu ṣadā ile çağırdı. Kendüsi daḫı ḫadem [ü] ḫaşem [ü] müteʿallıḳātı ol āvāzuñ (3) ḳorḳusından ol ḥīnde cān virdiler. Anlardan birisi diri ḳalmadı ve andan ṣoñra (4) Allāh subḥānehu ve teʿālā ḥażreti ol şehristānı cümle ḫalḳuñ

gözlerinden sakladı. Daḫı artuḳ anı (5) kimse görmedi ve kāh olur ki oralardan baʿżı kimesneler geçer. Iraḳdan bir lemʿān ve yıldırmaḳ (6) āṣārı görilür ve yaḳın varduḳları gibi ol ḥīnde nā-nedīd olur dirler. Bu esrār-ı İlāhiyyeden (7) bir sırrdur. Ḥikmetine gene kendü ʿālimdür[148] (8) **Ḥikāyet:** Tefsīr kitāblarında şöyle getürürler ki Muʿāviye'nüñ ḫilāfeti zamānında daḫı (9) aṣḥāb-ı güzīneden ʿAbdu'llāh bin Ḳılābetü'l-Enṣārī'nüñ raḍiya'llāhu teʿālā ʿanhümā bir vaḳtde (10) Yemen vilāyetinde bir devesi yitdi. Devesin arayı bir deveye daḫı binüp beyābān içini cümle (11) geşt idüp gezerken nā-gāh beyābān ortasında bir ʿaẓīm şehristān üzerine çıḳa (12) vardı. Ḳapusı öñine varup gördi. Altundan ḳapuları var tīz devesin oradan ḳoyup (13) gitdi. Deveden inüp içerü şehr içine girdi. Gördi dürlü dürlü ṭāḳlar ve revnāḳlar (14) ve altundan gümişden direkler üzerinde ʿālī eyvānlar ve ḳaṣrlar müteḥayyir olup kendü kendüsine yiryüzinde (15) bunuñ gibi binālar olacaġı yoḳ. Meger bu cennetdür. Ola ki Ḳurʾān'da anuñ daḫı vaṣfını oḳıduḳ. Eger ben (16) bunı Emīrü'l-Müʾminīn Muʿāviye'ye dirsem baña inanmaz. Pes aña göstermek bunuñ içinden bir nişān (17) almak gerek diyüp ol ırmaḳlar içine çaḳıl daşı yirine dökilen cevāhir pārelerinden bir (18) miḳdār alup ve ġubārdan büyük ṭoplar aldı ki ṭūl ʿahd geçmek ile ḳoḫuları gitmiş idi. Anlardan (19) daḫı ṭūrbeye doldurup götürdi ve yine ṭaşra çıḳdı. Orayı nişānlayup yine devesine (20) binüp yola revāne oldı. Dımışḳ'de Muʿāviye ḫıdmetine irişdi. Muʿāviye daḫı anı göricek ne geç (21) geldüñ? Añlatmak bāʿiṣ oldı didi. ʿAbdu'llāh size bir ġarīb ḥikāyet getürdüm diyüp Yemen (22) beyābānında gördügin daḫı ḥikāyet eyledi. Muʿāviye bunları düşüñde mi gördüñ didi. Ol da (23) yoḳ uyanuḳluḳda gördüm ve size nişānında getürdüm diyüp ol cevāhiri Muʿāviye'nüñ (24) öñine dökdi. Gördiler her incüleri gögercin yumurṭasınca var idi. Temāşā eylediler ve ʿanber ṭoplarını (25) daḫı ḳoḳdılar. Ẓāhirinde ḳoḫusı ḳalmamış. Birini uvatdılar. Rāyiḥa-ı ṭayyibesi Muʿāviye'nüñ sarāyı (26) içini doldurdı. Andan Muʿāviye Kaʿb el-Aḥbār ḥażretlerine ḫaber gönderdi. Getürdiler anlardan (27) suʾāl eyledi. Hīç bir kitābda bunuñ gibi şehristān olduġın oḳıduñ gördüñ mi didi. (28) Anlar da belī anuñ Tevrīt'fe mesṭūrdur ve daḫı Ḳurʾān'da ẓāhir olan İrem-i Ẕātü'l-ʿİmād'dur (29) ki bāġınuñ aġaçlarınuñ özdeki dalları altundandur ve yapraġı zebercedden ve ḫūşeleri (30) incüden ve ṣuyı ġül-ābdan ṭopraġı misk u ʿanberdendür ve Ḥaḳḳ teʿālā ol şehri ādemī- (31) ẕātuñ gözinden gizlemişdür. Ümmet-i Muḥammed'den anı hergiz bir kimesne görmez. İllā hemān bir kimesne (32) görür ki aña ʿAbdu'llāh bin Ḳılābe dirler.

[148]Satır sonuna kadar boşluk var.

Daḫı bu ʿAbdu’llāh anuñ içine girür. Seyr ider ve içlerinden (33) nişān daḫı getürür didi. Muʿāviye işde ʿAbdu’llāh bin Ḳılābe budur ve getürdügi nişān

[716b] (1) bunlardur diyüp Kaʿb el-Aḥbār’a gösterdi. Kaʿb bu gerçekdür. Ammā zinhār ḫāṭıruña getürme ki (2) ol altunları alabilesin. Tā ḳıyāmete degin anı bundan ġayrı bir kişi görmez ve görmese gerekdür. (3) Ṣaḳın tekrār anı buldurayın diyü zahmet çekme didi. ʿAbdu’llāh’a Muʿāviye’ye nice gördügin tekrār (4) ḥikāyet eyledi ve daḫı getürdügi nişānları Muʿāviye alup ṣaḳladı. Kendüye daḫı fāḫir (5) ḫilʿat virdi. **Ḥikāyet:** Rūy-ı zemīnde olan ʿacāʾib binālardan Mināre-i İskenderiyye’ (6) dür ki anı İskender-i Zü’l-ḳarneyn binā itmişdür dirler ki ol minārenüñ uzunı üç yüz arşundur (7) ve aña bir ṭılsım idilmiş idi ki deryā ṭarafından deñiz yüzinden bir aylıḳ yoldan gelen gemileri ve ġayrı (8) her ne olursa ol āyine içinden görürler idi ve İskenderiyye’ye bir düşmen ḳaṣd ider ise (9) gemilerle gelen düşmān ise tā yaḳın gelince ṣabr iderler idi ve daḫı ber-ḳarārları var idi. Gemiler (10) ol daḫı oraya geldügi gün dolınıyorurken āyīneyi gemilerine ḳarşu iderler idi. Günüñ (11) şuʿāʿı evvel āyīne doḳanur. Andan ol gemilerüñ üzerine pertev ṣalardı. Andan bir āteş peydā (12) olur. Ol gelen gemileri ve cümle içinde olan ḫalḳı yaḳar helāk iderler didi. Daḫı bu ṭarīḳle (13) deryā cānibinden gelen gemileri defʿ iderlerdi. Aṣlā bir kimesne anı menʿ u defʿ itmege ḳādir olmazdı (14) ve Rūm’dan niçe kerre aña ḳaṣd itdiler. Ṭarīḳ-i meẕkūr ile gemilerini yaḳdılar. Ḳayṣer bu āyīneden be-ġāyet bī-ḥużūr (15) oldı. Tā Ḳosṭanṭine’den ticāret ṭarīḳi ile olsun ve ġayrı ṭarīḳ ile olsun çıḳan gemileri (16) defʿ iderler idi. Rıżāları daḫı olmaduġı gemileri vech-i meşrūh üzere görürler idi. Arż-ı Mıṣır’a (17) getürdmezler idi. Tā aña degin ki nevbet-i dīn-i İslām’da ʿAmr bin el-ʿĀṣ raḍiya’llāhu anh arż-ı Mıṣır’ı (18) ve İskederiyye’yi küffār elinden ḳılıç birle feth eyledi. Rūm kāfirleri ḳaṣd itdiler ise ḥīle ile (19) āyīnenüñ ṭılsımını bozalar. Ḳayṣerleri baʿżı ruhbānlara emr eyledi. Kendü kendülerinden bir kitāb (20) düzüp içinde arż-ı Mıṣır’da fülān yirde defāʾin vardur. Anda niçe ḫaẕīneler ḳonmışdur ve anlardan (21) birisi İskender’üñ cümle nuḳūdı ve ʿurūz ve ḫaẕāʾin ü defāʾin-i firāvānıdur ki daḫı İskenderiyye minäresinüñ (22) altında āyīne muḳābelesinde ḳomışdur diyü yazdılar. Andan ol kitābı baʿżı ruhbānlara virdiler. (23) Arż-ı Mıṣır’a varup yalandan müselmān oldılar ve müselmān içinde gezüp baʿżı kimesnelere (24) ol kitāb-ı telbīsi gösterdiler ve gösterdüklerine kīmyā kitābı gibi ziyāde maḫfī gösterürler idi. (25) Bir vech ile ki gösterdükleri muḥaḳḳak u muṣaddaḳ ṭutarlar idi. Andan giderek bu kitābuñ aḫbārı ʿAmr bin (26) el-ʿĀṣ’a irişdi. Kitābı

getürüp gördi. Anda teʾemmül itmedin ol tezvīr ü telbīse daḫı aldandı. (27) Ol āyīneyi indürüñ mināreyi yıḳın. Altındaġı defāʾini ele daḫı getürdükden ṣoñra gene yapmaḳ ḳolaydur (28) didi. Emr eyledi ol mināreyi yaḳdılar. Ol āyineyi indürdiler ve mināreyi dibine yaḳına degin yıḳdılar. (29) Didükleri yirde ol yoḳ ḫaẕīneleri aradılar. Bir ḥabbe daḫı bulınmadı ve ṭılsım bozılup āyīnenüñ (30) ʿameli bāṭıl olduḳdan ṣoñra gördiler. Ġarażları ḥāṣıl oldı. Ol kitābları arż-ı Mıṣır'da getüren (31) ve yalandan müselmān olan ruḥbānlar ḳaçup gitdiler. Orada ḥīleleri ṭuyuldı. ʿAmr bin el-ʿĀṣ (32) tekrār āyīneyi yirine ḳodı. Ṭılsımı bozulmaġın āyīnenüñ yüzinüñ ṣayḳal u ṣafāsı gidüp paṣ (33) ṭutmışdur. Hīç olʿamelden ẕerre eṣeri ẓāhir olmadı. Bi'l-külliye bāṭıl oldı. Rūm kāfirleri bunı görüp

[717a] (1) ḥarāç virmediler. ʿAmr bin el-ʿĀṣ itdügine pīşmān oldı. Şol ḥālde ki nedāmetüñ fāʾidesi yoġ idi. (2) Dirler ki ḥāliyā ol mināre daḫı İskenderiyye'ye yaḳın yirde deñiz içine ḳalmışdur ve yirini deñiz ṣuyı (3) almışdur. ʿAmr bin el-ʿĀṣ yıḳduġından aşaġısı İskenderiye bināsından bāḳī ḳalanı deñiz içinde (4) ẓāhirdür. Deñiz içinden varup içine girürler. İçi birbiri içinde ṭabaḳa ṭabaḳadur evlerdür. (5) Añlara daḫı girüp çıḳarken yolları ṣarplıġından ve ṭayıncaḳlıġından bir niçe kimesneler helāk oldı dirler. (6) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Süleymān peyġamber ʿaleyhi's-selām İskenderiyye şehri ḥudūdında (7) dīvlere fermān eyledi. Anuñ'çün bir binā yapdılar ki mülevven mermerlerden yonılmış direklerüñ üstindedür ki (8) anlaruñ ḥalā vü ṣafāsından muḳābelelerinde gelen āyīne gibi içinde görinüyorurdı. Bunuñ gibi üç yüz (9) ruḫām yüzer arşun direkleri diküp bunlaruñ üzerine murabbaʿ yek-pāre ṭaşlar ḳoyup zibā ṣaḳf (10) itmişler idi. Süleymān nebī ṣalavātu'llāhı ʿaleyh ʿālem-i āḫirete ḫırām itdügi gibi dīvler ol direkleri de (11) ve ṣaḳfları da deryāya atdılar. Ol direklerden birisi de yirinde ḳaldı. Bir vech ile ki gün ṭoġduġı (12) vaḳt maşrıḳdan yaña ṭolınduġı vaḳt maġribden yaña meyl ider. Her ḳaçan ki ol bir ṭaraf (13) māʾil ola. Ḫalḳ varurlar. Anuñ dibine daşları ve ṣaḳsılar gibi nesneler ururlardı dökerlerdi (14) ve ol ṭarafa māʾil olduġı gibi ol daşları ve ṣaḳsıları pārelenür. Ḥikmeti nedür bilmezler idi. (15) Daḫı Ḫudā-yı teʿālādan ġayrı kimse bilmez. **Ḥikāyet:** Dirler ki Mıṣır şehri (16) yanında ʿaynü'ş-şems dirler bir yirde bir murabbaʿ yüz arşun yücelikde biñ pāre ṣāfī (17) mermer ve daşından bir mināre dikilġr. Anuñ üzerinde bir kürsī üzerinde oturur. Ādem şeklinde (18) bir ṣūret ḳonmışdur ki yüzi güneşe ḳarşıdur. Altından mināre yüzine ḳarşu aşaġa (19) ṣu aḳar. On arşun miḳdārı yirine degin iner. Ḫalḳ ṣuyı görürler. Mināreniñ iki ṭarafından

(20) şu yüzinde biten ot gibi bir yeşil nesne görinür. Yaz ve ḳış anuñ yeşermesi gitmez (21) ve kendüsi eksilmez ve daḫı yiryüzine andan bir ḳaṭre şu ṭamlamaz. Bu ṭılsımāt-ı ʿacībedendür. (22) **Mütercim-i faḳīr eydür:** Mışır'a varıcaḳ kendü ʿaynumla gördüm ʿaynü'ş-şems didükleri yirde ol (23) muḳarrerdür ve henüz dikilidür. Ammā mermer degüldür ve başında ol didükleri nesne yoḳdur. Ne (24) kürsī vardur ve ne şūret üzerinden şu damlar ve lākin ol yeşil nesne didükleri her yirde (25) yābis ṭaşlar üzerinde olur. Bu da ol ḳabīledendür. Mürūr-ı zamānla ḥadīṯ olmış yeşerür şeklinde (26) üzerine yapışmış nesnelerdür. Anda şu teʾsīrinde olmaḳ fehm olınur. Nesne yoḳdur. Bi-ʿaynihī ol (27) ṭaş sulṭānü'l-müdünü ve'l-emṣār medīne-i muʿaẓẓama-i Ḳosṭanṭine'de olan at meydānında dikilü (28) duran yek pāre ṭaş resmindedür. Ġālibā ẕikr itdükleri aḥvāli zamān-ı evāʾilde olandur. Kürūr-ı (29) aʿvām u mürūr-i şühūr eyyām ile āṯār-ı ḳadīmesi daḫı munderis olmışdur. **Ḥikāyet:** Dünyāda olan (30) ʿacāʾib binālardan biri daḫı arż-ı Mışır'da ol ehrām didükleri binālardur ki on sekiz ehrāmdur. (31) Aşaġıları murabbaʿ yuḳaruları müselleṯ yapmışlardur. Emīrü'l-Müʾminīn Meʾmūn ḫilāfeti zamānında Mışır'a (32) varup ol ehrāmları görmişdür ve anuñ ḳapusını açmışdur. Ser-tā-ser daşdan yapmışlardur. (33) Dirler ki ehrāmlarūn her daşınuñ uzunluġı otuz arşundur. Ḳalıñlıġı on arşundur

[717b] (1) ve ol daşları birbirlerine şöyle yakışdurmışlardur ki anlaruñ aralıḳları görinmez. Şöyle ki aġacı anuñ gibi (2) birbirine yaḳışdurmazlar ve daḫı Meʾmūn açduġı ehrāmuñ daḫı ḳapusınuñ dīvārı ḳaluñlıġı on beş (3) daşdandur ve her daş yigirmi bir arşundur ve daḫı bunuñ içine girenlerden mervīdür ki bu ehrāmuñ (4) aşaġısı murabbaʿ yuḳarısı müdevverdür ve ḳubbe gibidür. Aşaġada ḳubbenüñ muḥāzātında bir ḳapu vardur ve daḫı (5) derinligi on arşundur ve içi murabbaʿ daşla yapılmışdur ve içine her dört ṭarafında bir ḳapu vardur. (6) Her ḳapudan bir eve girülür. Bu dört evüñ her birinde benī ādemden niçe meyyitler vardur. Hemān bir ḳurı (7) çatılı kemükleri ḳālibi ḳalmışdur. Ḳadīdlerdür ve her birinüñ üzerinde üçer ḳat belki daḫı ziyāde kefenleri (8) vardur. Lākin mürūr-ı aʿṣārı ile cümlesi ḳararmış ve çürimiş yanmış küle dönmiş. Ammā meyyitler ḫāli üzere (9) bāḳīlerdür ve gözleri yumulmış ve daḫı çürimemiş yaturlardur. Bunlar tā İdrīs-i Nebī ʿaleyhi's-selām (10) zamānında vefāt itmişlerdür. İdrīs peyġamber anlara Ṭūfān-ı Nūḥ ḳopacaġından ḫaber virmiş idi. (11) Anlar da Ṭūfān ḫavfından bu ehrāmı yapup içine girdiler. Anda vefāt idüp ḳaldılar. Anlar daḫı (12) sāʾir ḫalḳ gibi ġarḳ ʿaẕābını çekmediler ve Ṭūfān'ı görmediler. Bu evlerdeki meyyitler be-

ġāyet çoḳdur ve ḳālibleri (13) büyükdür ve cümlesi yigitlerdür. Dirler ki bu ehrāmuñ yuḳarı ḳubbesinde bir ḳapu vardur ki hīç aña çıḳmaġa (14) aşaġısından yol yoḳdur. Bir muʿallaḳ ḳapudur. Büyüklükde anı taḫmīnen beş arşun daḫı artuḳ ve eksikdür (15) ola. Meʾmūn emr eyledi. Nerdubānlar ḳoyup baʿżı kimesneler ol ḳapuya çıḳdılar. Gördiler içerüsi daḫı (16) bir kiçirek ḳubbedür. İçinde yeşil ṭaşdan yonılmış bir ādem ṣūreti var. Anı indürüp Meʾmūn'uñ öñine (17) getürdiler. Meʾmūn temāşā iderken imʿān-ı naẓar itdi. Gördi içi mücevvefdür. Uvaduñ diyü emr itdi. (18) Uvatdılar. İçinden bir ādem meyyiti çıḳdı. Çürümemişdi. Cümle endāmı ḳadīd olmış ʿaynı ile ṭururdı. (19) Arḳasında ḳıymetī envāʿ cevāhir ile muraṣṣaʿ bir altun zirih var idi ve gögsi üzerinde bir ḳılıç ḳonmışdı (20) ve başı ucında ṭavuḳ yumurdası deñlü bir ḳızıl yāḳūt var idi ki āteş gibi yıldırurdı. Meʾmūn anı (21) görüp bu on yıllıḳ ḫarāç-ı Mıṣır'dan yigdür didi. Zirihi ve yāḳūtı aldı. Meyyitüñ ʿiẓāmını defn itdürdi. (22) Dirler ki niçe zamān ol araduḳları yeşil ṭaşdan ādem ṣūreti Mıṣır der-gāhlarında nişān içün (23) aşılu dururdı. Meʾmūn aṣdurmışdı. Ḫudā-yı teʿālā bilür ki ol içindeki meyyit ne aşılu pādişāhuñ (24) meyyiti idi ve bu ṣūreti ne ṭarīḳ ile düzmişler idi. **Beyt:**

[Fāʿilātün/ Fāʿilātün/ Fāʿilün]

Böyledür her bār ḥāl-i rüzgār

Bunda ḳalmaz kimse hergiz pāy-dār

Ḥikāyet: Dünyā ʿimāretlerinüñ ʿacāʾibinden biri de bilād-ı (26) Şām'da Baʿlbek ḥiṣārıdur ki ṭaş direkler üzerine yapılmışdur. Her direk bir ṭaġ pāresi gibidür (27) ve ol ḥiṣāruñ aşaġasınuñ ṭaşları murabbaʿ yonılmıştur. Her biri yüz arşun ṭaşlardur ki (28) görenler anları niçe getürdiler. Niçe yaptılar ola diyü ḫayrān olurlar. Anuñ'çün anı (29) ādemī-ẕād yapmadılar. Belki Süleymān peyġamber emr eyledi dīvler yapdı dirler. Anuñ bināsı aʿceb-i (30) ʿacāʾib-i ʿālemdendür. **Ḥikāyet:** Baʿlbek civārında zemīn-i Şām'da Necāt adlu bir şāristān (31) daḫı vardur ki cümle evlerinüñ bināsı yonılmış ṭaşlardandur. Cümle ṣaḳf u der ü dīvārı hep ṭaşdur. (32) Aṣlā bir yirinde daḫı aġaç ḳonmamışdur ve her bir evde bir ḳuyı ve bir degirmen vardur ve bir evi bir evine (33) muttaṣıl degüldür. Çün ol vilāyete bir yād yaġı hücüm itse cümle ol vilāyet ḫalḳı bir uġurdan ol şehr

[718a] (1) içine ḳaçarlar. Her ne ḳadar çoḳ ḫ̌ārendeler ve tevābiʿi ve ḫadem u ḥaşemi ve ehl ü ʿıyāli ve devvāb u mevāşīsi (2) çoḳ ādem olursa bir evinüñ içine girüp ṣıġar

oturur. Evlerinüñ içine girdükleri gibi (3) ḳapuların ḳaparlar. Ardlarına birer kiçirek ṭaş ḳorlar. Şol mertebede berk olur ki cümle ʿālem ḫalḳı (4) gelüp çoḳsalar ol ḳapuyı açmaġa ḳādir olmazlar. Ol şehr bu üslūba iki biñden artuḳ ḫānedür. (5) İçine giren ʿadüvv şerrinden emīn olmaġın ve ʿadüvv elinden aña giren ḳurtulmaġın aña Necāt diyü (6) ad virülmişdür. **Ḥikāyet:** Rūy-ı zemīnde olan ʿacīb binālardan biri de Eyvān-ı Kisrā'dur ki (7) ol kiremüdlü kireç ile yapılmışdur. Anuñ diyü dīvārınuñ ini üç adım uzun altmış dört adım (8) ve dīvārınuñ yüceligi seksān arşun ve künküresinüñ yüceligi yüz elli arşundı. (9) Seyyidü'l-enbiyā ve'l-murselīn Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafa ṣalatvātu'llāh ʿaleyhi ve's-selām ṭoġduġı gice (10) anuñ on dört künküresi düşüp yire berāber oldı. **Ḥikāyet:** Ḫulefā-yı ʿAbbāsiyye (11) tārīḫinde getürmişlerdür ki Emīrü'l-Müʾminīn Caʿfer-i Manṣūr eyyām-ı ḫilāfetinde diledi ki (12) bir şehr bünyād ide. Emīrü'l-Müʾminīn ʿÖmer bin raḍiya'llāhu ʿanh ḫilāfetinde Kūfe ve Baṣra ʿimāret olınup ve Ḥaccāc (13) bin Yūsuf Vāsıṭ şehrini binā itdügi gibi bu da bir şehr ābād idüp anuñla adı söylene. (14) Eṭrāf-ı Şām ve ʿIrāḳ ved Hindū-sitān'a mühendisler ve kār-dān kimseler gönderdi ki bir şehr binā itmege (15) ḳābil yir bulup anı iḫtiyār ideler. Anda bir ʿālī-şehr bünyād ura. Bu bābda çoḳ cüst u cū (16) ve güft u gū itdiler. Āḫir ittifāḳları bunuñ üzerine oldı ki bir ʿimāret zemīn-i Bābil'de ola. (17) Pes emīrü'l-müʾminīn Baġdād'ı binā itmege āġāz itdi. İbtidā itdükleri tārīḫ hicretüñ (18) yüz ḳırk beşinci yılda idi. Beş yıl tamām çalışdılar. Her gün üç biñ ādem işlerdi. (19) Sūrınuñ baʿżı yirleri tamām oldı. Ḳapular ḳonılmaġa ḳābiliyyet geldi. Ebū Caʿfer-i Manṣūr'a Süleymān (20) peyġamber ʿaleyhi's-selām Enderūh adlu bir şehr bünyād itmişdi. Aña beş demür ḳapu ḳomışdı. (21) Ḥaccāc Vāsıṭ'ı yapıcak ol ḳapuları getürüp Vāsıṭ'a ḳodurdı didiler. Emīrü'l-Müʾminīn (22) Manṣūr buyurdı. Ol beş demür ḳapuyı Vāsıṭ'dan getürüp Baġdād ḳapılarına ḳodılar. (23) Tamām Baġdād şehri ābād olıcaḳ. Ol ḳapuları Manṣūr aña sekiz ḳapu ḳoñ diyü buyurdı ki dördi (24) şāristān üzerine ve dördi şehr-vān üzerine ḳona. Vāsıṭ'dan gelen beş ḳapunuñ (25) dördüni şehristān ḳapularına ve birisini Baṣra ḳapusına ḳodılar ve vilāyet-i Yemen'de bir ḳapu (26) ḫaberin daḫı virdiler ki bir şehrde Tübbeʿ itdürmiş. Emr itdi. Yemen'den ol ḳapuyı (27) getürdiler. Bunı da ʿIrāḳ'a açılan ḳapuya ḳodılar ve Medāyin'de bir ḳapu daḫı buldılar ki Nūşīrevān (28) kendü ḳaṣr içün itdürmiş imiş. Anı da Medāyin'den getürüp Ḫorāsān cānibine açılan (29) ḳapuya ḳodılar. Cümle bu yedi ḳapu birbirlerine beñzerler idi. Bir vech ile ki anları gören cümlesi (30) bir veznde ṣanurdı. Ol ḳapular ki Süleymān peyġamber işletmişdi. Her biri

aġaç üzerine (31) demür ḳaplanmışdı. Veznde sekiz biñ batmandı ve Yemen'den getürdükleri ḳapu altı biñ (32) batmandı ve Nūşīrevān işletdügi ḳapu dört biñ batmandı. Sekizinci ḳapuyı (33) Emīrü'l-Müʾminīn Manṣūr emr itdi. Baġdād'da düzdiler. Bu iki biñ batmandı. Bu cümle

[718b] (1) sekiz ḳapu gözde bir gibi görinürdi diyü binālar bābında her ne miḳdār tafṣīl olınsa (2) götürürdi. Zīrā eṭrāf u eknāf-ı ʿālemde ġarāʾib u acāʾib binālaruñ nihāyeti yoḳdur. (3) Selāṭīn-i nām-dār ve mülūk-i kibārdan niçe ʿālī-himmet pādişāhlar ve mürevvet erbābı çoḳ ekâbir-i (4) ʿālī-cāhlar her diyārda ʿulüvv-i himmetlerin gösterüp dünyā evinüñ ʿimāretine ve bu ḫarābenüñ (5) meremmetine ve bu ʿacūzenüñ zīnetine çalışmışlardur. Ṣayılmalu olınsa ḥadd ü ḥaṣrları yoḳdur. (6) Pes anlardan ẕikr olınan binālar īrādı ile iktifā olındı **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt** (7) **Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından On Ṭoḳuzıncı Bāb ki Dünyāda olan Ġarāʾib** (8) **u ʿAcāʾibüñ Ẕikrindedür**. Çün āferid-kār-ı ʿālem benī ādem fażīlet-i ʿaḳl u fehm u idrāk ile sāʾir (9) ḥayvānātdan mümtāz u ser-efrāz eyledi. Anlara tabʿ-ı neffāz ve daḫı ẕihn-i naḳḳād ve derk-i vaḳḳād erzānī eyledi. (10) Ḳahramān ʿaḳl ḳāhirleri kendü vücūdları vilāyetini taḥt-ı eyāletine alup anda taṣarruf itmege (11) başladı. Bunlardan bir ṭāʾife ḳuvvet-i mücāhede ve taḳviyyet-i nefs ve terbiyyet-i rūh ile kendüleri (12) beşeriyyet ḥażīżinden melekiyyet evcine irişdürdiler. Çün baṣar-ı baṣīret ile bu ʿālem-i (13) nā-pāy-dāra naẓar itdiler. Bildiler ki bu mihmān-ḫāne yā kendüler bunda mihmāna benzerler. Elbetde (14) bir gün bundan raḥt u baḫtı ḳaldursalar gerekdür. Niçe tekellüflere irtikāb idüp çoḳ (15) cehd dāmenine yapışdılar. Hezār saʿy u iḳdām aḳdāmı üzerine geldiler ki bu fānī dārdan (16) göçdükleri ḥīnde daḫı kendüleri añduralar. Ardlarınca eṣerleri bāḳī ola. Ehl-i (17) ʿibret ü iʿtibār ki lisān-ı Kurʾān anlara …[149] diyü buyurdı. (18) Ol eṣerlere naẓar idüp anlaruñ ḳuvvet-i fikret ve ḳudret-i baṣīretlerini görüp (19) söyleyeler. Nite-ki ʿuḳalā dimişler. **Beyt:**

İnne āṣāranā tedüllü ʿaleynā

Fe'nẓurū baʿdenā ile'l-āṣār

Yaʿnī bizüm ardumuzca ḳurduġumuz eṣerlerümüze bizi añladur. Eger bizi görmedüñüz ise (21) bizden ṣoñra ḳoduġumuz eṣerlerümüze baḳuñ. Anlar bizi size bildürür ve ol

[149]Arapça yazılması gereken kısımda boşluk var.

erbāb-ı hüner (22) ve aṣḥāb-ı naẓar ḳoduḳları eşerler cümlesindendür. Şol ṭılsımāt ki anlardan ḫaber virürler. (23) Pes bu bābda baʿżısın īrād eyledük ki biri mūcib-i hezār ʿiberdür. **Hikāyet:** (24) Getürmişlerdür ki ḥikmet ʿālimlerinden Ebū Muṭīʿ-i Belḫī ki ḥakīm zamān idi ve dānā-yı cihān (25) ve dānende-i devrān idi. Ḥudūd-i Çin daḫı ve Hindū-sitān'da çoḳ gezmiş. Ol diyārda (26) olan ḥükemā-yı zamān ile iḫṭilāṭ itmiş ögrenüp kendü de üstād-ı ʿālim olmışdı. (27) Hezār sāl bu ʿilm-i taḥṣīlinde kūşiş idüp istiʿdādını kemāle irgürenden ṣoñra (28) yine Belḫ'e geldi. Ol zamānda Belḫ şehri issini olana Sāmānīlerden Ebū'l-ʿAbbās-ı (29) Kūse dirler idi. Ḳaṣd itdi ki ḳādir olduġı hünerlerden bir numūne göstere. Emīr-i Belḫ'e (30) iletüp anuñla bilişlik eyleye. Pes üç dürlü hüner peydā itdi ki her biri ehl-i naẓar (31) yanında ʿālem metāʿına deger bir ṭurfe yādigār idi. Evvel aġaçdan bir ḳuş düzdi ki (32) pes vaḳt-i namāzdan her namāz vaḳti oldukça bir yumurṭa yumurṭlardı. Namāz vaḳti olduġı (33) maʿlūm olurdı. İkinci yine aġaçdan bir ādem ṣūreti işledi. Boynına bir ṭabl

[719a] (1) aṣılu idi. Gicede ve gündüzde her bār ki bir sāʿat gice ol ādem ṣūreti ol ṭablı (2) ile çalar idi. Bir sāʿat olduġın bildürürdi. Üçinci yine aġaçdan bir ṭabl (3) işledi ki ḳulunc zaḥmetine giriftār olanlar ol ṭablı çalsalar ḳarınları içinde olan (4) ḳulunc rīḥī ānī aşaġalarından çıḳar. Ol zaḥmetden ḫalāṣ olup rāḥat olurlar idi. (5) Daḫı bu üç ṭılsım-ı ʿacībi götürüp Ebū'l-ʿAbbās-ı Kūse'ye getürdi. Meger bu Ebū'l-ʿAbbās (6) bir mütelevvin-i ṭabʿ muḫtelifü'l-aḥvāl ve baḫīl ü teng-bāl kimesne idi. Māl yıġmaḳ severdi. (7) Māl çıḳmaḳ lāzım gelen nesneleri sevmezdi. Anuñ'çün aña Ḳārūn-ı āl-i Sāmān diyü laḳab (8) ḳodılar idi. Emīr bunları göricek baña bunlaruñ biri de gerekmez al git didi. Ebū Muṭīʿ (9) incinüp ol ḳuş ṣūreti ile ādem ṣūretini pāreledi. Ammā ol ḳulunc ṭablını alıḳodı. (10) Anı pārelemeyüp aldı gitdi. Ṣoñradan Belḫ'e Emīr Ḳaliş beg oldı. İttifāḳ bir gün (11) ḳulunc raḥmetine mübtelā oldı. Aña ṭabluñ aḥvālini söylediler. Ebū Muṭīʿa ādem gönderdi. (12) Ol ṭablı istediler. Getürdi anı bir kerre elüyle çalınca aşaġıdan bu rīḥ ḫurūc idüp (13) ānī rāḥat oldı ve ḳulunc ʿilleti andan zāʾil oldı. Ebū Muṭīʿa beş biñ ḳızıl altun (14) virüp ṭablı andan aldı. Ḫazīneye ḳodı. Tā ki ṣoñradan Ḳaliş'i Ḳirmān'da öldürüp (15) ḫazīnesi yağmaladılar. Ol ṭabl bir kimsenüñ eline düşdi. Anı Ebū ʿAlī bin İlyās'a (16) iletdi. Ol da gördi bir aġaçdan ṭabldur. Ne idügin bilmedi. Ḥāżırlardan ṣordı. (17) Bilenler bu ṭablı Ḳāliş beş biñ altuna ṣatun almış idi didiler. Emīr Ebū ʿAlī İlyās'a çalayın (18) diyince andan bir rīḥ geldi. Ḥāżır olanlardan utanup nā-ḫıred-mendliginden ṭablı yire çalup (19) uvatdı. Gördiler içinde aġaçdan bir ādem

ṣūreti var. Aġzında aġaçdan bir düdük ṭutar. (20) Anuñ üzerine ṭılsım urmış imiş. Ṭabluñ ḫaṣyyesi maʿlūmı olıcaḳ uvatduġına pīşmān oldı. (21) Buyurdı yine yirlü yirine yapışdurdılar. Ammā müfīd olmadı. ʿAmeli bāṭıl olmış bulındı. (22) **Ḥikāyet:** ʿAbdu'llāh bin ʿAmr bin el-ʿĀṣ eydür. Ṭılsımāt-ı ʿacībeden ki cihānda düzmişlerdür. (23) Bu üçinden aʿcebi yoḳdur ki biri İskenderiyye minäresidür. Eger āyīnesine baksañ Ḳosṭanṭine (24) şehri içinde her ne var ise görinür ve her leşker ki gemi ile anuñ iskelesinden çıḳar. (25) Anuñ içinde görürsin. Mā-beyn bunca mesāfe-i baʿīd iken aña perde olmaz ve ikincisi (26) Endülüs iḳlīminde bir yerden baḳırdan bir at üzerinde yine baḳırdan bir ādem süvār idermiş. (27) Orada ṭılsımdur durur. Eli ile girü ṭuruñ. Benden ilerü geçmeñ diyü işāret ider. (28) Anuñ'çün ki andan ilerü iri iri yavuz ḳarıncalar vardur. Oraya varana süvār ḥaddinden (29) geçene. Ol ḳarıncalar üşer. Anı helāk iderler. Ol ḳarıncalar andan berüsine geçmek içün (30) ol baḳır ile ol baḳır süvār ṭılsım idilmişdür. Geçemezler idi. Beri yanında olan ḫalḳ anlaruñ (31) şerlerinden emīn olurlar. Üçinci ʿĀd ḳavmi zemīninde dikilmiş bir minäredür ki ol vilāyetde (32) iken ekecek vaḳtde bu iki ay ol minärede bir ṣu aḳar. Yirlerin zirāʿate ḳābil ider. Zirāʿatlerin (33) tamam idüp iḥtiyācları ḳalmayıcaḳ yine kesilür ve dördinci Rūmiyye şehrinde minäre

[719b] (1) vardur ki her yıl anda ṣıġırcuḳ ḳuşları minḳārları ile vāfir zeytūn getürüp bıraġurlar. (2) Şöyle ki ol mevżiʿüñ ʿimāreti ve anda sākin olan cemāʿatüñ maʿīşeti anuñ ḥāṣılındandur. (3) Bu ṭılsım meşhūrdur ve ʿacāʾib-i eyyāmdandur. **Ḥikāyet:** ʿĀlemde meşhūr olan ṭılsımlardan (4) biri de Nuṣaybīn şehrinde ḥiṣārı içinde idilen ṭılsımdı ki ve ḳarınca (5) şehre girmesün diyü idilmiştir ve ol ṭılsım zamānında şöyle idi ki ẕikr olınan ḫaşerāt-ı (6) arżdan biri de şehr içine girmezdi. Şöyle ki farażā bir kimse ḥiṣāruñ iç yüzinde yatsa (7) ayaḳların ḥiṣārdan ṭaşra itse sivrisiñek ayaḳlarına üşer. Mecrūḥ iderdi. Aña degin ki (8) Emīr Ṣalāḥa'd-dīn eyyāmında Rabaż-ı Nuṣaybīn'i ʿimāret itdiler. Ol ortalıḳdan bir yirde aġzı ḳapalı (9) baḳırdan bir niçe kūplar buldılar. Anlaruñ içlerinde māl var ṣanup aġızların bozdılar. İçlerinden (10) sivrisiñekler uçdı. Ol ṭılsım bāṭıl oldı. Andan ṣoñra Nuṣaybīn içine sivrisiñek girdi. (11) **Ḥikāyet:** Seyyāḥlardan biri ḥikāyet ider. Bīnū şehri yanında ki Yūnus peyġamberüñ (12) mevlīdidür. ʿAleyhi's-selām bir kūyda bir ırmaḳ vardur. Ol ırmaḳ üzerinde bir degirmen yürür. Ol (13) degirmenüñ çarḥı ve delvi ve sāʾir ālāt u esbābı cümle ṭaşdandur. Irmaḳuñ ṣuyı muttaṣıl (14) aḳar ve degirmeni ṭurmaz dönderür. Bir kimse gelüp ol

degirmene buġday aḳdarmalı olsa ve yāḫūd (15) andan unın çıḳarmalu olsa ol degirmene Yūnus peyġamber ḥaḳḳı ṭur dir. Degirmen de ṭurur. (16) Ammā ṣuyı kemā-kān aḳar. Buġda ṣāḥibi varur. Buġdayı akdarur veyā öginen unın alur. Andan (17) girü çekilür. Maṣlaḥatum tamām oldı dir. Gene degirmen kemā-kān dönmege başlar. Bunı Yūnus (18) peyġamber kendü elüyle düzmişdür. Ol kūyda anuñ vaḳfıdur. Eger-çi bu maṣnūʿ ṭılsımdur. (19) Ammā ḥaḳīḳat ol peyġamberüñ muʿcizesidür. Kimse anuñ ġavrına irişemez. Ḥükemā (20) ṭılsımātı ile muʿcizātı bir olmaz. Anlaruñ bunlara ne münāsebetleri var? **Ḥikāyet:** (21) Ṭılsımāt kitābında getürmişlerdür ki bir vaḳtde Çin şehrlerinden büyük büyük fāreler (22) düredi. Ḫalḳ anlardan incindiler. İçlerinde Belinas adlu bir ḥakīm var idi. (23) Şehrüñ pādişāhına buyurursañuz bir ṭılsım ideyin. Şehrde her ne ḳadar fāre varsa (24) çıḳsun gitsün. Lākin eger ol fāreler bir kimse güle hemān ṭılsım bāṭıl olur (25) didi. Pādişāh buyurdı. Şehr içinde nidā itdiler. Ol kimsenüñ ḥāline ki (26) fāreleri göricek güle didiler. Andan Belinas ḥakīm kedi derisinden bir ṭabl (27) düzdi ve arslanuñ içi yaġında mūmlar dökdi ve ol mūmları yaḳup baʿżı kimse (28) lerüñ ellerine virdi ve ṭablı da bir kimsenüñ eline virdi ki ol kimse ol yanmış mūmları (29) öñince gideler. Bir kimse ardlarınca ṭablı çala çala şehr içinde yüriyeler ve pādişāh ḳullarına (30) şehr ḳapusına çıḳup ṭurdı. Temāşā iderdi. Tā ki o kimseler mūmlar ile öñca ol ṭabl (31) çalan ardlarınca ṭablı çala çala şehr içine yüridiler. Her evden ṭabl āvāzın işiden fāre (32) ṭaşra çıḳup ṣoḳaġa düşdi. Alay alay şehrüñ ḳapusına ṭoġrı yüridiler ki ol (33) şehrden çıḳup gideler. Ḥişār ḳapusı öñine gelince bir ʿasker oldılar. Pādişāh anları

[720a] (1) temāşā iderdi. İttifāḳ içlerinde bir aġsaḳ fare var idi. Yanın çeke çeke güc ile yürürdi. (2) Pādişāhuñ ḳullarında biri anı göricek her niçe ki kendüyi ṣıḳdı. Gülmemege ḳaṣd itdi. Ḳābil (3) olup ḳādir olmadı. Bī-iḫtiyār güldi. Hemān ol ṭılsım ḥükmi bāṭıl oldı. Ol fāre ʿaskeri (4) yine şehr içine döndiler. Vardı her biri yine sākin olduġı eve girdi. Andan ṣoñra (5) artuḳ çāre idemedi. ʿĀḳıbet ol fāre hücūmından ḫarāb oldı. Ḫalḳı içinden (6) ṭaġıldılar. **Ḥikāyet:** Eʾimme-i ʿulemādan biri eydür. Bir vaḳtde ʿIrāḳ diyārında bir zāhid gördüm. (7) Yırtıcı cān-verler ile gezerdi. Arslan gibi ḳablan gibi ḳurt gibi vaḥşī sibāʿ-ı żārī orta (8) larında yürürdi. Hīç biri aña żarar itmezdi. Ol zāhid ile bir miḳdār muṣāḥabet itdüm. Aḥvālini (9) hemīşe böyle gördüm. Anuñ kerāmet [ü] vilāyetine cezm idüp bu emrde ḫayrān oldum. Aña degin ki (10) anuñ ḥālini Mevlānā faḫrü'l-milletü ve'l-dīn İmām Muḥammed Rāzī ḥażretlerinden ḥikāyet itdüm. Anlar da

(11) didigüñ zāhidüñ ḥālī ikisine de ḥālī degüldür. Biri bu ki ben kendüm müşāhide itdüm. Bir vaḳtde (12) Sulṭān Bahāʾü'd-dīn ḥażretlerine vardum idi. Baña bizüm bu ṭaġda bir zāhid sākindür. Kemāl-i zühdi (13) bir ḥaddedür ki cümle ṣaḥrā vaḥşīleri anuñla ülfet itmişlerdür. Hīç andan ḳaçmazlar didi. Ben bu söze (14) inanmadum. Sulṭān eytdi. E -ger zaḥmet olmazsa buyurun. Ol ṭaġda anı görelüm didi. Sulṭān ile (15) gitdük. Çün zāhidüñ yanına yaḳın varduḳ. Gördüm dört yanına bir miḳdār vaḥşī cān-verler (16) cemʿ olmış. Anı ortaya almışlar. Baʿżı öñinde yatmış uyur. Bizi göricek bizden ürküp (17) ṭaġıldılar. Ben aña muḥkem iʿtimād itdüm ve yanına varup muṣāḥabet itdüm. Yine sulṭān ile (18) dönüp gitdük. İki üç yıldan ṣoñra Hirī şehrinde bir gün oturıyorurdum. Gördüm bir ṣūfī içerü girdi. (19) Selām virüp ḳarşuma oturdı. Ve yā Mevlānā beni gördüñüz bildüñüz mi didi. Ben yoḳ didüm. (20) Ben ol ṣūfīyin ki bir zamānda Sulṭān Behāʾüʿd-dīn ile fülān ṭaġda baña geldüñüz (21) didi. Ben de bildüm. Yā anda senden gördümüz ne ḥāl idi didüm. Ṣūfī iki yıl idi. Ol ṭaġda (22) ṭururdum. Yanumda cemʿ olan cān-verler daḫı güçcük iken anaları yataḳlarından gitdügi gibi ben yataḳlarında (23) yanlarına vardum. Anlara baʿżı ġıdā iletür kendü elüm ile yidürürdüm. Benüm ile oynarlardı. Cümlesi (24) elümde büyimişlerdür. Ol ṭaġda benümle ülfet itmişlerdi. Benden anuñ'çün ḳaçmazlardı. (25) Bunları bu vech ile kendüme müstaḫḫar itdügümden ṣoñra ṭaġda kendümi āşikār itdüm. Ḫalḳ (26) başuma çoḳdı. Bu ṭarīḳ ile niçe eblehüñ ve mālın aldum didi. Cāʾiz ki bu sen gördügüñ zāhid de (27) bu ḳabīleden ola ve bir de bu ki cāʾiz ki merd-i ḥakīm ola. Ḫikmet ile yırtıcı cān-verler ṭılsımın düzmiş (28) ola. Kendüme anuñ'çün żarar itmezler ola didi. Ben de yā Mevlānā yırtıcı cān-verler ṭılsımı nice (29) olur didüm. Yūnān ḥükemāsından Aludaṭis adlu bir ḥakīm bu ṭılsımāt kitābı teʾlīf itmişdür. (30) Anuñla her dürlü ḥayvānı ḳābildür. Her kimse ki ol kitāb içindeki ṭılsımı (31) aṣlı üzerine tamām ḳavāʿidin riʿāyet itmek ile düzeltse andan vuḥūş ürkmezler. Anuñla (32) meʾlūf olurlar diyü buyurur. **Ḥikāyet:** İmām Necme'd-dīn ʿÖmer Nesefī raḥmetu'llāhi ʿaleyh (33) ḥażretleri ki ʿulemā-yı kibārdandur. Tefsīr-i Ḳurʾān-ı Kadīm'de yazduġı Teysīr adlu kitābında getürür.

[720b] (1) Ṣaḥīḥ rivāyetle rivāyet ider ki Emīrü'l-Müʾminīn ʿÖmer bin Ḫaṭṭāb'uñ raḍiya'llāhu ʿanhümā eyyām-ı (2) ḫilāfetlerinde ḥükemā-yı Yūnān'dan biri müslümān oldı. Ol eydür. Ḥaḳḳ teʿālā ki kār-sāz-ı ʿālemdür. Bī- (3) niyāzlıġı kemālinden Nemrūd'a ki Bābil iḳlīmi pādişāhı idi. Bir salṭanat u ḳudret u miknet virmişdi ki (4) andan evvel gelen pādişāhlara virmemişdi. Eʿācīb-i ḳudretden ki aña ṣaded-i istidrācda

(5) ṣunılmışdı. Bābil iḳlīminde yedi şehridi ki her birinde hükemāsı aña bir ṭılsım ḥikāyet idivirmişler (6) idi ki anlarda ʿuḳūl-ı ʿuḳalā ḥayrān idi ve evham-ı zevī'l-efhām anları müsteḥīlāt ḳabīlinden (7) ʿadd iderlerdi. Evvelleri şehrüñ ḳapusı üstinde baḳırdan bir ḳaz ṣūreti ḳomışlardı. (8) Her bār ki şehrüñ ḳapusından bir ġarīb kimse içerü girse ol ḳaz bülend-i āvāz ile öterdi. (9) Şöyle ki cümle şehr içinde olanlar işidürlerdi. Andan bilürlerdi ki şehre ġarīb girdi. (10) Varurlar anı bulup nereden geldüñ ve neye geldüñ diyü ṣorarlardı ve ikinci şehrüñ (11) içinde bir ṭabl düzüp ḳomışlardur ki bir kimsenüñ bir nesnesi yitse veyā uġurlansa (12) ol ṭabluñ yanına varur anı çalacaḳ nesneyi eline alur aña bir kerre çalardı. Defʿī (13) ol ṭabldan bir āvāz çıḳardı. Yitürdügüñ nesne fülān yirdedür ve uġurlandu (14) ġuñ nesneyi fülān uġurladı dirdi. Ol kimse ġavġasuz ġalebesüz varur (15) yitirdigin yirde bulur alur ve uġurlanduġı sārıḳ elinden ṭaleb ider. (16) Ol da rüsvāy olmayın diyü eylük ile virürdi ve üçinci şehrde bir āyīne düzüp (17) ḳomışlardı. Anuñ da ḫāṣıyyesi bu idi ki bir kimesnenüñ yabānda ġāybı olsa andan (18) ḫaber bilmeyüp yılda bir muʿayyen gün vardur. Anı bilürlerdi. Ol ġāʾib olan kimse (19) ol gün gelür ol āyīneye baḳardı. Ol ġāʾibde olan kimsesin ne şehrdedür ve ol (20) ḥālde ne işler ne ʿamel üzeredür ʿaynı ile ol āyīne içinde görürdi ve dördünci şehrde (21) bir ḥavż itmişler idi. Nemrūd her yıl bir gün ol ḥavżuñ kenārında ʿāmme-i ḫalḳa ḳonuḳluk (22) ider. Ṭaʿām müheyyā itdürürdi. Ammā ʿādetleri bunuñ üzerine idi ki her o ḳonuḳluġa (23) ḥāżır olan içecegi nesneyi bile getürdi. Ṭaʿāmdan ṣoñra içmek içün ḥāżır (24) iderlerdi. Kimisi ṣu getürürdi kimi şarāb getürürdi. Kimi ġayrı cinsden eşrebe envāʿından (25) meʾlūfı olduġını bile alup gelürdi. Ammā her biri getürdügini ol ḥavż içine dökerdi. (26) Cümlesi bir yire ḳarışurdı. Vaḳtā ki Nemrūd'uñ ṭaʿāmını yiyüp ḳonuḳluḳ tamām ola. Bezm-gāha (27) otururlardı. Yir yir sāḳīleri yüriyüp ḥavż içinden ḫalḳa şarāb getürürlerdi. Her kişi (28) kendüsi getürdügini bulurdı. Ṣu getüren ṣu şarāb getüren şarāb şerbet getüren (29) ne cins şerbet getürdi ise içdügi ol çıḳardı. Birisinüñ getürdügi ol birine (30) rāst gelmezdi. Her kişi getürdügin içerdi ve beşinci şehrde ṣuyla ṭolu bir göl (31) itmişlerdi. Ol gölüñ kenārında iki ḳāḍī otururdı ki ḫalḳ içinde faṣl-ı ḫuṣūmāt (32) ideler. Her ḳaçan ki ol ḳāḍīlerüñ öñine iki kimse daʿvāya gelseler ṣu içinde ṭururlar (33) ṣuya ayaḳları batmazdı. Yir üstinde ṭurur gibi ṭururlardı. Ḳādīlerden birisi müddeʿi

[721a] (1) olana dindi. Bundan ne ṭaleb idersin diyü işāret iderdi. Ol da her ne ṭaleb iderse (2) söylerdi. Ḳāḍīnüñ ol birisi ḥaşmına ṣorardı. Bu müddeʿīnüñ ṭaleb itdigüne ne

dirsin (3) dirdi. Eger yalan söyleyüp müddeʿīnüñ ḥaḳḳını inkār iderse hemān ṣuya aşaġa batar gider. Ṣu (4) başından aşar beter ġarḳ olurdı. Bu mużāyaḳa esnāsında eger dönüp iḳrār iderse gene ṣuyuñ (5) yüzine çıḳar. Müddeʿī ile berāber olurdı. Bu ṭarīḳ ile ḥaḳḳ kimüñ olduġı maʿlūm olurdı. (6) Ḳāḍīler anuñla ḥükm idüp faṣl-ı ḫuṣūmāt iderlerdi ve altıncı şehrde bir müdevver büyük (7) ḥavż itmişler idi. Kenārlarında Nemrūd'uñ eli altında olan ne ḳadar şehrler var ise anlaruñ (8) ṣūretlerin binā itmişler idi. Ṭolayısı ol şehrler ṣūretleri bināları ile māl-ā-māl idi. Her (9) ḳaçan ki eli altında şehrlerden birinüñ ḫalḳı kendüye ʿiṣyān itse ol muḳābelede anlara (10) ʿuḳūbet murād idinse ḫavż kenārında ol şehrüñ ṣūreti üzerinden yaña ḫavżından bir pāre (11) ṣu aḳıdıvirürlerdi. Bu yaña yirinde ol şehr defʿī ṣuya ġarḳ olurdı ve yedinci şehrde ki (12) Nemrūd'uñ taḫt-gāhı idi. Bār-gāhı öñinde ṭılsımla bir aġaç dikmişler idi. Bir ādemden biñ ādeme (13) varınca her kim ki anuñ altında ṭursa anlara sāye ṣalardı. Gölgelik de ṭururlardı ve eger (14) dibinde ṭuranlar biñden bir ādem artuḳ farażā biñ bir kimse olsa cümlesi güneşde kalurdı. (15) Ol aġaç anlara sāye virmezdi ve bu aġacuñ öñinde Nemrūd'uñ dīvān-ḫānesi var idi. Bir vech ile (16) yapılmışdı ki aña ʿĀd ḳavminden seksener arşun kimseler girür çıḳardı. Başları degmezdi (17) diyü evinüñ ḳaddi seksān arşundı ve ḳapusı tamāmen ṣāfī altundan ve ḫāliṣ gümişden anuñ (18) içinde her gice yedi yüz ḳandīller yanar idi. Her ḳandīlüñ ṭabaḳasına bir vaḳıyye zeytūn yaġı ḳodılar (19) idi ve ol divān-ḫāne içinde ṣāfī altundan uzunı seksān arşun ini ḳırḳ arşun (20) bir taḫt ḳurılmışdı ki anuñ ḳavāmiyi cevāhir-i nefīse ile muraṣṣaʿ ḳılınmışdı ve üzerine dibālar (21) ṣalınmışdı ve saḳfında ḳırḳ ṭoplar aşılmışdı. Bu şehrde bir ṭılsım daḫı itmişler idi. Hevām (22) cinsinden yılan gibi ʿaḳreb gibi sivrisiñek gibi arı gibi ḥaşerāt-ı arż yoġdı. Ḥaḳḳ subḥāne (23) ve teʿālā bī-niyāz-ı ʿālem iken kemāl-i kereminden aña bunuñ gibi bār-gāh [u] salṭanat ve ʿażż u cāh virmişken (24) kendüyi unıdup dimāġı bād-ḫāne-i kibr ü ġurūr oldı. ʿĀḳıbet vesvese-i şeyṭān ile (25) ḳulluḳ dāʾiresinden ayaġın ṭaşra başdı. Daʿvā-yı ulūhiyyet āşikār eyledi. Āḫir ol ṭılsımlar (26) aña fāʾide itmedi. Bir yarım sivrisiñek nīşi ile işi tamām oldı. Rāh-ı sakara sefer itdi. Nāz u nāʿīmi (27) ḥamīm-i caḥīme mübeddel oldı. **Ḥikāyet:** ʿAcāʾib-i ṭılsımāt-ı ʿālemden biri de şāristān-ı (28) Misīn'dür ki anı Süleymān peyġamber ʿaleyhi's-selām fermānı ile Endülüs beyābānında dīvler yapmışlardur. (29) Şöyle getürmişlerdür ki ol şaristānuñ ḫaberi ʿAbdu'l-Melik bin Mervān'uñ semʿīne irişdi. Maġrīb (30) zemīninde baḫr-ı zulumāt ḳurbında şunuñ gibi bir binā-yı ʿaceb ve şehristān-ı Misīn-i ġarīb (31) vardur didiler. Mūsā bin Naṣīr'e

maġrib vilāyetinüñ eyāletin viricek buyurdı aña (32) bir misāl yazdılar ki ʿaskeri ile ol şehr semtine ṭoġrı gide. Anuñ üzerine varup (33) anuñ ḥaḳīḳat ḥāline vuḳūf ide aḥvālini keşf idüp maʿlūmı oldugı üzere

[721b] (1) kendüye ʿarż eyleye. mūḥitince Mūsā bin Naṣır ʿasker ile ol semte ṭoġrı gitdi. Anuñ (2) yolından āgāh ḳulaġuzlar ṭutdı ve kendü daḫı ʿilm-i nücūmda māhir ü bī-nāẓīr nücūm delāletince yollar (3) aḥvālinde ḫabīr merd-i dānā idi. Anuñ yolına düşüp gitdi. Bir beyābānlıḳ yol idi ki aṣlā anda (4) cān-ver cinsinden nesne yoġ idi. Ḳırḳ gün gice gündüz ol beyābāna gitdiler. Āḫir ol şehris (5) tān zemīnine irişdiler. Gördiler bir otı ṣuyı vāfir hevāsı ḫoş zemīndür. Ol zemīnüñ (6) otaluġından şehristān-ı Misīn görindi. Şöyle ki anuñ dīvārlarınuñ nūrı pertevinden gözler (7) ḫīre olurdı. Bülendliginden ʿuḳūli ḫayrer alurdı. Mūsā bin Naṣīr leşkerin iki bölük (8) itdi. Şehrüñ iki yanına ṭoġrı fevc fevc yüridiler. Varup yemīn-i yesārına ḳondılar. (9) Yarındası kendüsi biñ atlu ile binüp ḥiṣārı çevre ṭolandı. Ola ki ḳapusın veyā bir delügün (10) bulam. İçine girmege ḳābiliyyet ola didi. Eṭrāfını çoḳ çigzindi. Ḳābil olup anuñ gibi (11) bir yirin göremediler. Beglerinden birine biñ süvār ḳoşup emr itdi ki ṭaşra nevāḥisini (12) ṭolaşa. Bir kimse bula getüre. Andan bir ḫaber ṣora. Ol beg de vardı. Çoḳ cüst u cū (13) itdi. Hīç bir kimse bulamadı. Mūsā bin Naṣīr buraya gelince bunca meşaḳḳat çekdük. (14) Elbette bize lāzımdur ki bu ḥiṣāruñ içerisünden bir ḫaber alavüz ki ne vardur didi. (15) Her kimse bu bābda bir fikr itdi. Āḫir reʾyleri bunda ḳarār itdi ki ḥiṣāra naḳb uralar. (16) Divārları altından delüp içine gireler. Bir niçe üstād naḳḳāblara emr itdi. Ḥiṣāruñ (17) dīvārlarına aşaġa bir naḳb urdılar. Vardı tā ṣuya irişdi. Dīvāruñ dibin bulamadılar. Ṣudan (18) daḫı aşaġa gitmiş. Bildiler naḳbuñ fāʾidesi yoḳ. Andan ferāġat eylediler. Āḫir mühendisler (19) bunı fikr itdiler ki ḥiṣār dīvārınuñ yanına divār berāberligince burc yapalar. Üzerine çıḳup (20) ḥiṣār içine baḳup göreler ki içinde ne vardur. Pes Mūsā bin Naṣīr buyurdı. Eṭrāfdan ṭaşlar (21) kesüp getürdiler. Üç yüz arşun miḳdārı burc ḳaldurdılar. Ḥiṣār dīvārına berāber oldı. (22) Andan yuḳarı ṭaş ile yapmaya mecālleri ḳalmadı. İki yüz arşun daḫı gerekdür ki ḥiṣār (23) dīvārına berāber ola. Oraya ṭaş çıḳarmaḳ ʿasīr oldı. Żarūrī andan yuḳarısını ağaç ile (24) ḳaldurup yüz seksen arşun daḫı yüceltdiler. Yigirmi arşun da bir nerdübān düzüp ol aġaç (25) yapu üzerine muḥkem berkitdiler. Bir vech ile ki ol nerdübānuñ başındaġı ayaġına çıḳan ḥiṣār içine (26) baḳup içindekini görmege ḳābil oldı. Andan soñra Mūsā bin Naṣīr ʿaskeri içinde nidā itdürdi. (27) Her kimse ki nerdübānuñ üstine çıḳup ḥiṣār içine baḳa baña bir ḫaber

getüre. Aña biñ altun (28) vireyin didi. ʿAsker içinden bir merdānelikle maʿrūf yigit aña iḳdām itdi. Biñ altunı alup nerdübāna (29) ʿurūc itdi. Yuḳarısuna çıḳup ḥiṣār divārına berāberleşdügi gibi içerüsine baḳayın diyince (30) hemān anı ḳahḳaha ile bir gülmek ṭutdı. İki ellerin birbirine çarpup gülerek kendüyi getürüp (31) ḥiṣār içine atdı. Hīç kimse sırrı nedür bilmedi. Ol ānda ḥiṣār içinden daḫı bir ḫurūş u ġavġā (32) vü ġalebe āvāzını işitdi. Üç gün üç gice bir ġavġā āvāzı içlerinde dinmedi. Ṭaşradan (33) ʿasker hep işidürler idi. Dördünci gün içerüden āvāz kesildi. Ol kimsenüñ

[722a] (1) yoldaşları ṭaşrada ḥiṣārı çigzinüp her bār ki aña adı ile yā fülān diyü çağırdılar. (2) Aṣlā içerüde āvāz gelmedi. Ḥāli niçe olduġın bilmediler. Ol gün daḫı Mūsā bin Naṣīr (3) tekrār ʿaskeri içinde evvelki nidāyı itdürdi. Kim ki nerdübāna çıḳar ḥiṣār içinden ḫaber (4) getürür aña biñ altun vireyin didi. Bu ṭamaʿ ile bir kimse daḫı geldi. Bu daḫı nerdübān başına (5) çıkduġı gibi bi-ʿaynihī evvelki kimse gibi güle güle götürdi. Kendüyi ḥiṣār içine atdı. Kemā-kān (6) ḥiṣār içinden bu defʿa üç gün üç giceye degin ol ḫurūş u ġavġā vü ġalebe āvāzı kesilmedi. (7) Ḥiṣār içinden meḫūf u mehīb āvāzeler gelürdi. Ṭaşradan işidürlerdi. Üç günden (8) ṣoñra gene āvāz kesildi. Ḫalḳ da andan tamām ḳorḳdılar. Üçinci defʿa daḫı bir nidā itdürdi. Bu kerre her (9) kim ki nerdübāna çıḳup bir ḫaber getüre aña iki biñ altun vireyin didi. Bu ṭamaʿyla biri daḫı cürʾet (10) itdi. Ammā bu kimse benüm belüme bir ip baġlañ kendümi götürüp ḥiṣār içine atduġum vaḳt beni çeküñ (11) didi. Böyle itdiler. Çekdükleri gibi bilinden iki üzüldi. Başından yanı ḥiṣār içine indi (12) gitdi. Bilinden aşaġası ipde ḳaldı. Ḥiṣārdan ṭaşraya düşdi. Mūsā bin Naṣīr anuñ (13) içinden ḫaber almaḳdan nevmīd oldı. Ġālibā bunuñ içinde sākin olanlar cinlerdür. Bunlara ṭolaş (14) maġun maʿnāsı yoḳ diyüp ol şehr üzerinden ḳalḳdı. Ol ḥavālīden bir ferseng yir yiriyince (15) gördiler. Ṭaşdan yonulmış niçe levḥalar var. Her birinüñ uzunluġı yigirmişer arşun. Üzerlerinde (16) Süleymān peyġamberüñ ve Cebābir u Feāʿine mülūkinüñ adları yazılmış ve niçe naṣāyiḥ u mevāʿiẓ yazılmış (17) ve bizüm peyġamberümüz Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafa'nuñ ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām nām-ı şerīfleri ve ümmetinüñ vaṣfları (18) ẕikr olınmış. Mūsā bin Naṣīr buyurdı. Ol yazularuñ nüsḫaların aldılar. Leşkerinde ʿulemā vü ḥükemādan (19) her ʿilmden āgāh niçe fāżıl kimseler var idi. Anlara ʿArabī'ye tercüme itdürdi. Her ne didilerse (20) maʿlūm idindi. Ol ṭaşlar levḥalardan ilerüde baḳırdan bir levḥa yanına daḫı irişdiler. (21) Gördiler anuñ üzerinde bu levḥadan ilerü gitmek cāʾiz degüldür ki helāka sebeb olur diyü (22) yazılmış. Mūsā bin Naṣīr subḥāna'llāh diyü bu

nevāḥī cümle āb u hevāsı gökçek ve mīve-dār (23) aġaçlu yirler ancaḳ. Bu yaña ilerü gitmek nice sebeb-i helāk olur ola didi ve ʿaskerinden (24) iki biñ süvāra emr itdi ki ilerü varup yolı çalalar. Ne vardur göreler. Ḫaber getüreler. (25) Bāḳī ʿaskeri ile kendüsi ol baḳır levḥa yanında ṭurdı. Ol iki biñ atlu ol levḥden (26) ilerü geçüp bir miḳdār gidince nā-gāh gördiler. Ol aġaçlar arasından ḳarınca şeklinde her biri (27) cüṣṣede ḳurtca bī-nihāye cān-verler çıḳup üzerlerine sürdiler. Ānī içlerinden iki süvāra (28) çoḳdılar. Atları ile bile kendülerin pāre pāre eylediler. Ġayrıları ḳaçdılar. Anları da levḥ (29) yanına gelince ḳovaladılar. Levḥden geçdükleri gibi artuḳ ardlarınca gelmediler. Dönüp yine (30) aġaçlıḳ içine girdiler. Mūsā bin Naṣīr bildi ki ol levḥ anlaruñ ṭılsımlarıdur. Der-ḥāl (31) oradan girüsine döndi. Andan rāh-ı rastdan ṭoġrı çekildi. Maġrib zemīne (32) irişdi. Maḳarr-ı eyāletinden ḳarār eyledi. Vech-i mecrūh üzere şāristān-ı Misīn'üñ aḥvālini (33) ʿAbdu'l-Melik bin Mervān'a ʿarż eyledi. Ol da tevāriḥ kitāblarına vuḳūʿı üzere naḳl üzere

[722b] (1) yazdurdı. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördinci Ḳısmından** (2) **Yigirmi Bāb ki ʿAcāʾib u Ġarāʾib Ṭılsımlar Ḥikāyetlerindedür**. Cümle ʿuḳalā-yı (3) cihān-ı ḫavāṣṣ-ı eşyāda ve anlaruñ āṯārı ẓuhūrında ḫayrāndur. Ne anlaruñ ḥaḳīḳatlerine (4) vuḳūf idebilürler ve ne anlar inkāra ḳādirlerdür. Anuñ'çün ki ḫavāṣṣ-ı eşyādan niçesi meḥsūs [u] (5) müşāheddür. Meḥsūse inkār ʿuḳalā kārı ve ḥükemā şiʿārı degüldür. Meṯelā mıḳnāṭıs (6) ṭaşlarınuñ teʾṯīr-i ẓāhidi gibi ki her ḳaçan nıḳris marażına mübtelā olan anı elinde (7) ṭutsa fi'l-ḥāl veceʿi sākin olur ve bir ḥāmile ʿavret oġlan burısı ṭutduġı (8) zamānda eline alsa anuñ burusı eksilür. Elmas ṭaşını hīç bir nesne uvadımaz. Kemāl-i (9) ṣalābetinden aña demür kār idemezken bu yumşaḳ ḳurşun elinde zebundur. Anuñla (10) pārelenür ve nebātātuñ baʿżı ḳābıż ve baʿżı müshil ve baʿżı nāfiʿ ve baʿżısı ḳātildür (11) ve ḥayvānātdan baʿżısı āteş yir baʿżısı āteşden ḳaçar ve baʿżı cāmeler olur ki āteşde (12) yanmaz. Kir olsa anı āteş ile yurlar ve eşyādan her şeyden dört ʿunṣur nār u hevā vü āb (13) u ḫāk mevcūd iken yaluñuz bir dürlü ḫāṣıyye ve terkīb olınup bir ḳaçı bir yire getürilse (14) bir dürlü ḫāṣıyye maḥsūsdur ve ṣu ḥayvānı ḳuruda ve ḳuru ḥayvānı ṣuda ṣaġ olmaz. Ol (15) hevā ile boġılur bu ṣu ile. Bunlar hep umūr-ı meḥsūsedür. Vuḳūʿı ve ḥudūṯı her kimse yanında (16) maʿlūmdur. Ammā āferīde-i ʿālemden kimse sırrına vāḳıf degüldür. Maḥżān ṣunʿ-ı İlāhidür ki nā-mütenā (17) hīdür. Eşyāda zevātı muktežāsınca bi-ḥasebi'l-irāde niçe ḫavāṣ-ı taʿbīye itmişdür. (18) Orada kimsenüñ daḫl ü taʿarrużı yoḳdur. Bu esrāra vuḳūf itmez. İllā şimdi ʿālemu'l-sırru'l-

(19) ḫafiyyāt eydür. Bunda beşerüñ ʿaḳlı ḳāṣırdur. Pes bu bābda ḫavāṣṣ-ı eşyāya müteʿalliḳ (20) baʿżı ḥikāyāt īrād eyledük. Biʿavni'llāh ve tevfīḳıhī. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki (21) ol vaḳt ki Sulṭān Maḥmūd Sebük Tigin raḥmetu'llāhi ʿaleyh Deyr-i Sūmenāt ġazāsına gitdi. Ol (22) diyār-ı küfr āṣārı süm-i merāḳib bād-pāyı ile ḫarāb u yebāb eyledi. Ol büt-ḫāne-i ḳadīmī (23) maḥall-i ḥādiṣeyi taḫrīb itdi. Anda büt-ḫāne içine girdi. Gördi yuḳaru ṣaḳfından muʿallaḳ (24) bir büt ṭururdı. Ne yuḳarudan zencīri var ve ne aşaġıdan diregi hīç bir ṭutarı yoḳ. (25) Şöyle hevāda muʿallaḳ-ı ḳāʾim Ḥażret-i sulṭān anı göricek ʿacebledi. ʿAcabā bu ʿacāʾib eşyā (26) nedendür. Hep bu ḳavmi bir büt ḍalālete bıraḳmışdur ve bu ḳavm-i küffār bunuñla güm-rāh olmışdur (27) diyü buyurup tīz ʿaskeri içinde olan ʿulemā vü ḥükemāyı çaġırtdı. Geldiler anlardan (28) bunuñ sırrını ṣordı. Anlar da duʿā idüp pādişāha bu emr-i sehldür. Hind ḥükemāsı (29) bu ṭılsım ile böyle ṭurḳurmışlardur. Ṭılsımları da budur ki bu büt-ḫānenüñ divārını (30) ve saḳfını mıḳnāṭıs ṭaşı ile yapmışlardur. Daḫı demürdendür. Ol dīvārlarda (31) saḳflarda olan mıḳnāṭıs ṭaşları bunı her yañadan berāber çekerler. Böyle meyl (32) itmege ḳomazlar. Żarūrī şöyle muʿallaḳ ḳalur. Eger pādişāh sözümüzüñ ṣıdḳını bilmek (33) murād idinürse emr itsün. Büt-ḫānenüñ bir dīvārını yuḳarudan indürsünler.

[723a] (1) Ṭaşların eṭrāfa ṭaġıtsunlar ol vaḳt büt düşer. Sulṭān Maḥmūd emr itdi (2) bir dīvārın yıḳınca ol ṭarāfdan mıḳnāṭıs ṭaşları ırılınca ṭutarı ḳalmadı. Büt yire (3) düşdi. Kāfirlerüñ ḥīleleri āşikār oldı. Anuñla niçe bī-ʿaḳlı şikār iderler. Dīn-i (4) bāṭıllarına uydururlardı. **Ḥikāyet:** Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābını Pārsī (5) dilde cemʿ iden Mevlānā Muḥammed-i ʿAvfī raḥmetu'llāh ʿaleyh eydür. Bir vaḳtde deryāda gemiyle giderdüm. (6) Nā-gāh bir muḫālif yil çıḳdı. Deryā üzerinde bir ḳara bulut büriyüp rūy-ı ʿālemi siyāh (7) itdi. Fevc fevc mevcler birbirine ṭoḳışabaşladı. Deryā cūşān efvāc-ı emvāc ḫurūşān (8) oldı. Gemi içinde olan ḫalḳ feryāda başladılar. Bu ḥālde geminüñ yolın gözleyen daḫı (9) şaşdı. Yol yanıldı. Der-ḥāl balıḳ şeklinde bir mücevvef demürden bir ṭas içinde ṣu (10) içine atdı. Döndi daḫı ḳıble semtine ṭurıvardı. Yolı oradan oñardı. Gemi gene (11) ṭoġrı yola revāne oldı. Ben andan bunuñ sebebin ṣordum. Bu mıḳnaṭıs ṭaşınuñ ḥāṣṣa (12) sıdur ki ḳıble-nümālaruñ içindeki demür dilüñde dönüp dönüp ḳıble cānibine gelicek ṭurı (13) varduġınuñ sırrı budur. Ol demüre dile mıḳnaṭıs ṭaşı sürilmişdür. Anuñ ḫāṣṣası ile (14) dil ḳıble semtine geldügünleyin ṭurur. Çün anı bir demür muḥkem sürseñ ol demürüñ (15) üstinde anuñ eṣeri ḳalsa ol demüri döndürseñ ḳıble semtinden ġayrı semte (16) ṭurmaz. Ḳıble semtine gelicek ṭurıvarurdı. Ben de bunı

imtiḥān itdüm didügi gibi (17) çıḳdı. Bu bir sırrdur ki aña Ḥaḳḳ teʿālādan ġayrı ʿālim degüldür. **Ḥikāyet:** Gene Muḥammed-i ʿAvfī (18) eydür. Bir ḳavline iʿtimād itdigüm kişiden işitdüm. Baña bu vech ile ḥikāyet itdi. (19) Bir vaḳde baʿżı tācirler ile Türkistān ṭarafından Ġazneyn cānibine giderdük. İçümüzden (20) bir kimsenüñ bir yük jīvesi var idi. İttifāḳ yolda giderken Keşmīr ḥuḍūdında yolumuz (21) baʿżı büyük şulara uğradı. Ṭavarlarumızı hezār ḥīle ile geçürdük. Nā-gāh bir şuda ol (22) kimsenüñ jīvesi yüki şuya düşdi. Götüren ṭavardan ayrıldı. Şunuñ içine (23) diş dişe ṭaşlar var idi. Jīvenüñ ṭulūmları ol ṭaşlara gelüp yarıldı. İçlerindeki (24) jīvesi şu içine ṭağılup gitdi. Bir vech ile müteferrıḳ oldı ki cemʿine ḳābiliyyet yoġdı. Ṣāḥibi (25) dil-teng olup nevmīd u maḥzūn bizüm ile geldi. Ġazneyn'de geldi. Çün bir miḳdār (26) ṭurup maṣlaḥatımuzı tamām itdük. Gene geldügümüz yola döner olduk. Ol kimse bizüm ile (27) bile döndi. Ol jīvesi şuya düşdügi yire gelicek ḳonduḳ. Ol kimseye (28) bu hevese düşdi ki orada jīvesini araya. Yüki yıḳılduġı yirde şunuñ kenārına (29) aşaġa şu içine baḳdı. Gördi ittifāḳ şunuñ dibinde bir işler nesne (30) gördi. Ṭīz şoyındı biline bir fuṭa ṭutınup şunuñ içine indi. Gördi şunuñ (31) dibinde jīvesi tamām bir yire cemʿ olmış ṭurur. Oradan anları divşirdi. Kemā-kān (32) ṭulumlarına ḳoyup ṭaşra çıḳardı. Gördük jīvelere altun pāreleri şarmaşmış. (33) Meger ol şunuñ başı olan ṭaġda altun maʿdeni var imiş. Şu aḳup gelürken altun

[723b] (1) rīzeleri getürivirmiş. Irmaġuñ dibinde jīvenüñ indügi yirde daḫı ol (2) rīzelerden var imiş. Altunuñ jīveye maḥabbeti ḫāṣṣası meşhurdur. Ḳarşu inin jīve (3) ḳatrelerine altunlar ṭolaşup bu ṭarīḳ ile jīveyi ṭaġılmaġa ḳomamışlar. Hep bir yire cemʿ olmış. (4) Cümle jīvesinden bi't-tamām daḫı żāyiʿ olmamış. Üzerlerine şarmaşan altun üç yüz dīnārlıḳ (5) var idi ola. Alup żabṭ eyledi. Pes altınuñ jīveye maḥabbeti ḫāṣṣası daḫı bir sırr-ı (6) ḥafīdür ki Ḥaḳḳ teʿālādan ġayrı kimse bilmez. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki geçen Fārs pādişāhlarınuñ (7) birinüñ oġlına yereḳān zaḥmeti ulaşdı ki Türkīce şarılıḳ didükleri marażdur. Eṭibbā anuñ (8) ʿilācından ʿāciz oldılar. Maraż ise imtidād buldı. Şeh-zādeyi muḥkem incitdi. (9) Eṭibbānuñ birisi buña min baʿd ʿilāc ile tedbīrüñ fāʾidesi yoḳdur. Ḫavāṣṣ-ı eşyā ile (10) tedbīr gerek. Ḥacer-i yereḳān ki kütüb-i ṭıbda mesṭūrdur. Anı bulmaḳ gerek ki anı götüre tā bu ʿarıża (11) andan zāʾil olup gide. Mizācı ṣıḥḥat bula didi. Şāh eytdi. Ol ḥacer ḳanda bulınur didi. (12) Ṭabīb ol ṭaşuñ maʿdenini ādemden kimse bilmez. Ṭarīḳ-i ṭaḥṣīl budur ki ḳırlanġuc ḳuşı (13) yavruladuġı vaḳt anuñ yavrularına zaʿferān sürüp şarardurlar. Şarıluḳ düşdi (14) şanur.

Varur ol ṭaşı yirinden bulur getürür. Yavrularına sürer. Yuvasında bıraġur didi. (15) Pādişāh buyurdı bir ḳırlanġuc yavrularına didügi zaʿferān sürdiler. Anaları anı (16) gördügi gibi gitdi. Ḥacer-i yereḳān getürdi. Birḳaç günden ṣoñra yuvasını yoḳlayup içinde (17) bunları buldı. Pādişāh oġlı anuñla ol zaḥmetden ḫalāṣ oldı. Bunda taʿaccüp idecek (18) sırrdur ki bunı ḳırlanguca kim ögretdi veyā ol ṭaşuñ maʿdeni neden bildi ki anı andan (19) getürüp yavrularına ʿilāç tedārikin itdi. **Ḥikāyet:** Muḥammed-i ʿAvfī eydür. Ḳavline (20) iʿtimād itdügüm bir kimse bir vaḳtde meşānemda ṭaş ḥādiṯ olup ʿusr-i bevl derdine (21) giriftār oldum. Niçe zamān bu derdi çekdüm. Eṭibbāya niçe ʿilāçlar itdürdüm. Müfīd olmadı. (22) Maʿcūn-ı ʿaḳreb gibi sāʾir gibi ebʿad u aḳreb itmedük. ʿİlāc ḳomadum. Hīç devā olmadı. (23) ʿĀḳıbet bir seyyāh pīr ṣataşdum. Benüm bu derd ile ıżṭırāb olduġumı görüp zemīn-ı Mıṣır'da (24) bir ṭaş olur. Anı ṣalsañ içi çaġışdar içinde oynar ṭaş olmaġı gösterür. (25) Anuñ gibi ṭaşuñ birini uvatsañ içinden ol oynar ṭaşı çıḳarsañ bir ġarāʾib ṣaḳīl (26) ṭaşdur. Anı meşānesinde ṭaş olan kimse götürse ḫāṣṣası budur ki meşānede ola ṭaşı (27) pāre pāre ider. Ṣu yolından çıḳarur. Ol kimse ḫalāṣ olur didi. Pīrden bunı işütdügüm gibi (28) gibi kendü derdüm ʿilācı içün hemān vilāyet-i Mıṣır'da ʿazīmet eyledüm. Varup anda ol (29) ṭaşı buldum. Anuñla şifā buldum. **Ḥikāyet:** Dirler ki Ermeniyye şehri ḥaddinde bir āteş- (30) ḫāne vardur. Anuñ bir yüce ṭamı üzeri vardur ve anı alçı ile ṣıvayup muḥkem (31) itmişlerdür. Andan aşaġısına baḳırdan bir oluḳ ṣarḳıtmışlardur. Oluḳuñ altında yirde mermerden (32) ulu ḥavż itmişlerdür. Her kāh ki yaġmūr yaġsa ol ṭılsım üzerinden oluḳdan ḥavż (33) içine dökilen yaġmur ṣuyından ḥavż ṭolar. Anda sākin olanlar anuñ ṣuyı ile intiżāʿ

[724a] (1) iderler. Her ḳaçan ki ḥavżuñ ṣuyı dükenmege yaḳın olsa yaġmūr yaġmasa āteş yaḳarlar. Ḥavżuñ (2) içinde bāḳī ḳalan ṣuyı iletüp ṭām üzerine dökerler anı yurlar. Ol oluḳdan aḳup ḥavż (3) içine dökilür. Fi'l-ḥāl gökde bir bulut peydā olup yaġmur yaġmaġa başlar. Gene ṭām üzerindeki (4) oluḳdan aḳar. Kemā-kān ḥavżı ṭoldurur. Her ne vaḳt dilerse ol āteş gedede bu ṭarīḳle (5) yaġmur yaġdururlar. Kimse bu sırra muṭṭaliʿ degüldür. **Ḥikāyet:** Tārīḫ-i Yemīnī'de mesṭūrdur. (6) Ol vaḳt ki Kābil iḳlīmi pādişāhı ʿasker-i küffārıyla İslām memleketi üzerine yürüdi. Emīr (7) Nāṣıru'd-devle bin Sebük Tigin'e ḫaber oldı. Eṭrāf-ı Ḫorāsān'dan leşker istedi. Ġazā niyyetine ʿasker-i (8) İslām ile Ġazneyn der-bendine yüz ṭutup ʿasker-i küffārı ḳarşuladı. Ol vaḳt Sulṭān (9) Maḥmūd on dört yaşında oġlan idi. Bir gün Emīr Naṣıru'd-devle dīvān eyledi. Umerā-yı

leşker ile (10) müşāvere itdi. ʿAsker-i küffar ile ne yüzden dövişelüm didi. Emīr Maḥmūd reʾy budur ki (11) ben küffār leşkelerinüñ öñin alup ṭaġlar ortasında eṭrāfı ṣarp bir yirde ḳonup otura (12) yuz. Ṭaġa arḳamuzı vireyüz. Şebī-ġūn iḫtimālinden emīn olayuz. Anlar gelüp bizüm öñümüzden (13) geçemezler. Kāh kāh kemīnden çıḳar gibi çıḳa. Anlaruñ üzerlerine çapa gene yirimüze (14) çekileyüz. Bu ṭarīḳ ile muttaṣıl anlara ıżṭırāb u inḳılāb vireyüz. Elümüzden ʿāciz (15) ḳalalar didi. Cümle begler tedbīr budur didiler. Emīr Naṣıru'd-devle de ilerü yüridi. Ġazneyn (16) der-bendi ḥudūdında bir anuñ gibi mevżiʿde leşker-gāh baġlayup oturdı. Kābil (17) pādişāhınuñ leşkerine ḥadd [ü] ġāyet yoġ idi. Leşker-i bī-ḥadd ü ḳıyās ile gelüp ol nevāḥīde (18) ḳondı. Bir müddet iki ʿasker orada oturdılar. Aralarında niçe kez ceng ü cidāl oldı. (19) Birbirine ẓafer bulamadılar. Āḫir bir gün Emīr Naṣıru'd-devle'ye ol nevāḥīdi ḫalḳından bir ḳarı (20) geldi. Yā emīr ʿadüvv ʿaskeri ḳonduḳları nevāḥide ṭaġlar ortasında bir çeşme vardur. (21) Anuñ ḫāṣıyyesi oldur ki her ḳaçan ki ol çeşmenüñ içine bir miḳdār necāset dökseler (22) hemān hevā azar. Ol ṭaġlar arasından hengāmelü bulutlar peydā olur. Muḥkem ḳış olur. Berf [ü] (23) bārān yaġdurur. Bir vech ile ki oralarda ādem ḳarār itmek iḫtimāli olmaz didi. Tīz Emīr Naṣıru'd-devle (24) emr itdi. Baʿżı kimseler vardılar. Ol çeşmenüñ içine necāset dökdiler. (25) Ḳarı didügi gibi fi'l-ḥāl ʿadüvv ṭarafından hevādan hengāmeler ḳopdı. Yil yaġmur esüp (26) seyl aḳmaġa başladı. Nā-hengām bir ḳış ḳopdı. Kābil ʿaskerinüñ başlarına ṭūfān-ı belā (27) ḫurūşān oldı. İslām leşkeri bu ḥālde üzerlerine yürüdiler. Leşker-gāhlarından (28) nā-gāh niçe kūşe tālān itdiler. Vāfir kimse tālān eylediler. Kāfir ʿaskeri mużṭar olup (29) emān dilediler. Āḫir müslümānlar daḫı emān virüp murādları üzere anlar ile ṣulḥ eylediler. (30) Ol ʿasker-i girān-ı bī-kerānuñ üzerinden defʿ oldı. **Ḥikāyet**: Getürmişlerdür (31) Bermek ki meşhurdur. Bermekīler didükleri ulularuñ atasıdur. Aṣlda Belḫ şehrindendür. (32) Her hünerde māhir ve miṣli nādir kimse idi ve ʿulūm-ı nücūmda ve ʿilm-i ṭıbda ve ʿilm-i ḥisābda (33) sāʾir bunuñ gibi pādişāhlar iḫtilāṭına münāsib ʿilmlerde kāmil-i dehr idi. Çün

[724b] (1) ḫilāfet nevbeti ḫulefā-yı benī Ümeyye'den ʿAbdu'l-melik bin Mervān'a irdi. Bermek Belḫ'den anuñ (2) ḫıdmetine irmege ʿazm itdi. Yirinde daḫı ulu kişi idi. Tamām tecemmülāt ile andan ḳalḳup Dımışḳ (3) şehrine geldi. ʿAbdu'l-melik nüdemāsı āşinālıḳ itdi. Maʿrifet u kemāletını anlara ṭuyururdı. (4) Anlar daḫı her daʾim ʿAbdu'l-melik'üñ ḥużūrında anuñ kemāletini söylerler. Anı medḥ iderlerdi. Ol (5) zamānda ʿālim ʿālimi ḳadḥ itmezler idi. ʿAbdu'l-melik daḫı anı görmege tamām müteşevviḳ oldı.

Bir gün (6) buyurdı. Bermek ḥużūrına getürdiler. ʿAbdu'l-melik'üñ gözi aña ṭoḳındugı gibi daḫı ḳullaruña (7) uruñ şu kelbi tīz ṭaşra çıḳaruñ didi. Ḳulları anı silleye ṭutdılar. Bermek anlardan ḳaçaraḳ (8) ṭaşra çıḳdı. Nüdemāsından biri eydür. Ben de sāʾir ḥāżır olanlar da bundan müteḥayyir (9) olduḳ. Hīç böyle itdüginüñ sebebin bilmedük. Bunuñ üzerine birḳaç gün geçdi. Bir gün (10) sāʾir nüdemā bile ḫalīfe ḫıdmetinde varduḳ. Münāsebetle hīç biz bendelerüñ ol gün Bermek'e (11) itdügüñüz teʾdībüñ sebebi maʿlūmumuz olmadı. Bir merd-i ḫıred-menddür. Andan bir günāh vücūda (12) gelmedi ve kendüsi müteḥayyir olup ben emīrü'l-müʾminīnden şermendeyin. ʿAcabā ḥużūrında ne (13) küstāḫlıḳ itdüm ola bileyüm dir didük. ʿAbdu'l-melik eytdi. Bermek ḥużūruma geldügi vaḳt (14) kendü ile zehr var idi. Ben anı bundan bildüm ki benüm bāzālarumda iki cezeʿ boncuḳları (15) vardur. Her kāh ki bir kimse ḥużūruma zehr ile gele. Ol boncuḳları fi'l-ḫāl kendülerin birbir (16) lerine urarlar. Şöyle ki bāzūm anlaruñ ḥareketlerinden incünür. Ben Bermek'i andan ötüri dögdürüp (17) ḳovdurdum didi. Biz daḫı bunı Bermek'e didük. Emīrü'l-müʾminīn rāst buyurmış. ʿAcem ulularınuñ (18) ʿādetidür. Elbette her dāʾim kendülerde bir miḳdār zehr ile götürür. Nā-gāh bir ḫaşm eline düşeyüz. (19) Bir belāya giriftār olayuz ki ölüm andan rāciḥ ola. Ol vaḳṭ ol zehri yuṭa öle belādan (20) kurtulayuz diyü fikr iderler. Ben de ol ʿādet üzere kendümden zehr götürürin didi. (21) Biz de bunı ʿAbdu'l-melik'e didük. Bermek'i getürin ammā aña diñ ol zehri kendüleri cüdā (22) itmesin. Gene bile getürsin. Çün aṣlı maʿlūmumuz oldı. Bu defʿa icāzet virdüm (23) didi. Ādem vardı Bermek'i ḥużūrına getürdiler. ʿAbdu'l-melik muḳaddemā bāzūsında ol iki (24) boncuḳları çıḳarup öñine ḳomışdı. Öñinde ṭururdı. Bermek öñine girdügi gibi (25) öñinde bu boncuklar kendülerü birbirlerine şöyle çarpdılar ki uvanmaġa ḳarīb oldılar. Bu ḥālde (26) ʿAbdu'l-melik bize Bermek'e diñ zehri kendüden gidersin didi. Biz de didük. Meger yüzügi (27) ḳaşında imiş. Yüzügi barmaġından çıḳarup āḫer kimseye virdi. Ol da ṭaşra (28) aldı gitdi. Defʿī ol boncuḳlar sākin olup ṭoḳuşmaz oldılar. Bermek bunı görüp taʿaccüb (29) eyledi. ʿAbdu'l-melik aña mütevecciʿ olup ey Bermek sen bir merd-i cihān-dīde vü cihan-geştesin ʿacāʾib u nevādir-i (30) cihānı çoḳ görmişsindür. Hīç gezdügüñ yirlerde bunlardan ʿaceb nesne gördüñ mi (31) didi. Bermek beli yā emīrü'l-müʾminīn Cürcān memleketinde bir ʿaceb nesne gördüm. (32) Bir gün Cürcān begine vardum. Anuñla oturdum. Gördüm elinde bir yāḳūt ṭutardı ki (33) ḳıymeti ḳırḳ biñ ḳızıl altun iderdi. Elinde oynardı. Şu yaña bu yaña atardı.

[725a] (1) Oturduġumuz yir derya kenārı idi. İttifaḳ oynarken yāḳūtu elinden deryāya düşürdi. (2) Ben buña ḥayf diyüp bī-ḥużūr oldum. Zīrā cevahir-i kem-yāb idi. Emīr Cürcān benüm bī-ḥużūrluġum (3) görüp bir oġlana ne buyurdı. Var ḫazīneden daḫı fülān ṣanducuġı getür didi. Oġlan da (4) gitdi altundan bir kiçirek ṣanducaḳ getürdi. Emīr ṣanduġı oġlanuñ elinden (5) alup cebinden bir altundan miftāḥ çıkardı. Ṣanduġuñ kilidini açdı. İçinde bir gümişden (6) balıḳ çıkardı. Deñiz içine atdı. Balıḳ indi gitdi. Bir sāʿatden gördüm ol gümişden (7) balıḳ ṣu kenārına çıḳdı. Yāḳūtı aġzına almış getürdi. Emīr yāḳūtı aġzından alup kendüyi (8) gene ṣanduḳa ḳoyup aġzını kemā-kān kilitledi. Ben emīrü'l-müʾminīn öñindeki boncuḳlar ile (9) andan ʿacīb nesne gördüm didi. ʿAbdu'l-melik ne ʿaceb ḥikāyet itdüñ. Bu didügüñ de bu (10) eyyāmdan ancaḳ didi. Ol sāʿat emīr-i Cürcān'a ādem gönderdi ki ol balıġı kendüye (11) götüre ve Bermek'e ʿulūfe taʿyīn eyledi. Kendü nüdemāsından ḳaldı. ʿAbdu'l-melik vefāt (12) itdüginden ṣoñra Bermek gene Belḫ'e gitmek istedi. Oġlı Hişām ki atası yirine ḫalīfe (13) olmışdı. Gitmege ḳomadı. Kendü yanında alıḳodı. Aña üç pāre kūy bağışladı. Aña (14) üçinden yılda elli biñ altun ḥāṣıl olurdı. Bermek'üñ ʿIrāḳ ve Şām'da ḳalmasına (15) bāʿiṣ bu olmışdur. **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür. Ol vaḳt ki Emīrü'l-Müʾminīn Mehdī (16) Muʿāz bin Müslim'i Muḳannaʿ ile uġraşa gönderdi. Muḳannaʿ leşker-i İslām'uñ evvelinden ḳaçup (17) ḥiṣāra girdi. Muʿāẕ nice yıllar anı muḥāṣara idüp bekledi. ʿĀḳıbet Muḳannaʿ ḥiṣār (18) içinde muẓṭarib olup kendüyle bile olanlara bilüñ ki ben göge gitmek isterin. (19) Varam size gökden yardum getürem. Siz birḳaç gün bu ḥiṣār içinde ṭuruñ ve hīç ġam çekmeñ ki (20) ben size tīz irişürin didi. Yuḳaruda daḫı geçmişdür ki andan anlara bir şarāb meclisi ḳurup (21) şarāb içine zehr-i ḳātil ḳatdı. Cümlesine ol şarābı içürdi. Helāk itdi. Bir cāriyeden (22) ġayrı ki ol içmedi. İçmedügin aña ṭuydurmadı. Kendüyi sāʾir ḳırılup yatanlar arasına (23) bıraḳdı. Daḫı Muḳannaʿ bunları maḫfī gözetdi. Gördi bir evüñ içine girdi. Artuḳ çıkmadı. (24) Meger ol evüñ içinde bir kūpuñ içini jīve ile ṭoldurmışdı. Ol kūpuñ (25) ortasına āteş yaḳdı. Daḫı kendüyi götürdi. Kūpūñ içine atdı. Defʿī eti kemügi (26) bile jīvenüñ içinde eridi geçdi. Teninden eṣer ü nām [u] nişān ḳalmadı. Cāriye anı ev (27) içinden de göge gitdi. Mülāḥaża itmişdi. Hemīn yatduġı yirden ḳalḳup ḥiṣār (28) üzerinden aşaġada olanlardan emān dileyüp ḥiṣār ḳapus anlara açıvirdi. İçerü (29) girdiler. Niçe oldı diyü andan ṣordılar. Ev içine girdi. Artuḳ çıkmadı. (30) Bilmezin niçe oldı didi. Evüñ ḳapusın açup içerü girdiler. Bir kūp ile jīveden ġayrı (31) içinde kimse kūpun kenārında bir pāre saçından ḳalmış ṭurur. Ḳıṣṣayı (32) bilenler

bildi. Baʿżı cühhālden kimi göge gitdi didi. Kimi uçdı didi. Bu fāsid iʿtiḳādda (33) ḳaldılar. Bu ḥālī Emīrü'l-Müʾminīn Mehdī'ye ʿarż eylediler. ʿUlemā-yı Baġdād'ı cemʿ idüp bunı

[725b] (1) anlardan şordı. Anlar da göge gitmek ḳanda olur? Meger sāḥir-i māhir idi. Bir siḥr itdi. (2) Kendüyi gözden ġāʾib eyledi ola didiler ve dirler ki bu Muḳannaʿ ve Ḥüseyn bin Manṣūr-ı (3) Ḥallāc ve Nāṣır-ı Ḫusrev ve bu üçi bir ʿaṣrda idiler. Manṣūr-ı Ḥallāc ḥāṣā Ḫudālıḳ (4) daʿvāsın eyledi ve bu Muḳannaʿ peyġamberlik daʿvāsın eyledi. Nāṣır-ı Ḫusrev vilāyet daʿvāsın (5) eyledi. Baʿżıları Manṣūr-ı Ḥallāc'a ṭaʿn eylediler. Baʿżılar Evliyāʾu'llāh cümlesindendür. (6) Aña ṭaʿnuñ vechi yoḳdur. Anuñ'çün ki ḥāl-i ḥayātında ve ḥāl-i memātında andan baʿżı kerāmāt (7) ẓāhir oldı. Ḳullarınuñ żamīrleri aḥvālin Ḥaḳḳ teʿālādan ġayrı bilmez didiler. Bu ṭarīḳat (8) ehli sözleridür. Yoḳsa şerīʿat ehlleri bunı söylemezler. **Ḥikāyet:** Deryā seferin (9) iden bāzergānlardan biri eydür. Bir vaḳte sefer üzere ittifāḳ Serendīb şehrine düşdüm. (10) Ol şehrüñ pādişāhı eger-çi büt-i pür-büt idi. Ammā ʿādil ü raʿiyyet-perver pādişāh (11) idi. Bāzergānları muḥkem riʿāyet iderdi ve hemīşe anlar ile muʿāmelesi ṭelaṭṭuf u taʿaṭṭuf üzere idi. (12) Anuñla āşinā oldum. Baña iẕn virmişdi. Kāh kāh tenhāsına vardum. Anuñla muṣāḥabet (13) iderdüm. Aña ʿAcem vilāyetleri aḫbarından ve anlaruñ pādişāhları āṯārından ḥikāyetler idivirdüm. (14) Diñler ḥażż iderdi. Āḫir ki ol şehrde maṣlaḥatum tamām idüp andan gider oldum. Pādişāha (15) vedāʿ itmege vardum. Baña eger bizüm yanumuzda olanlardan bir nesneye iḫtiyācuñ var ise (16) söyle. Ḫazīneden virsünler diyü buyurdı. Ben de işitdüm ki ḫazīneñüzde bir yaġ varmış. (17) Her ne kimse ki ol yaġdan gevdesine sürse hīç aña demür āleti kār itmez imiş. Anı (18) ḳılıç ve bıcaḳ ve sāʾir yaraḳ daḫı kesmez imiş. Eger andan bendeye ʿināyet buyurursañuz be-ġāyet (19) iḥsāndur didüm. Pādişāh bir ḫıdmet-kārına işāret itdi. Vardı ḫazīnesinden iki pāre (20) ṭaş getürdi. Her biri güççük yumurṭa miḳdārı var idi. Birinüñ üzeri aḳ aḳ (21) noḳṭalu birinüñ üzeri siyāh siyāh noḳṭalu idi. Her kāh ki bir kimse bu ṭaşları şīr-i (22) ravġan yaġı içinde bir bölügi gidüp iki bölügi ḳalınca kaynatsa andan āteşden indürse (23) her kim bu yaġdan daḫı gevdesine sürerse aña bıçaḳ ve ḳılıç ve sāʾir demür ālātı olan (24) yaraḳlar kār eylemez. Meger bu yaġı gevdesinden bu yuya ki kār ide. Bu yaġuñ ḫāṣṣası budur ki (25) demüri gene künd ider. ʿAmelinden anı menʿ eylersin. Kimse bilmez didi. **Ḥikāyet:** Yine (26) bu bāzergān ḥikāyet ider. Serendīb deryāsından bir balıḳ olur. Aña cühūd balıḳı (27) dirler. Bunuñ'çün ki her şenbe gicesi güneş indügi gibi deryānuñ

dibine ṭalar gider. Şöyle (28) tīz gider ki anuñ sürʿatine fehm-i ḥayrān olur. Ardınca oḳ atsalar aña irişmez. Kāh (29) ol balıḳı gemiciler ṭutarlar. Anuñ derisinden ayaḳḳabı dikerler. Anuñ ḫāṣṣası (30) budur ki ol ayaḳḳabını nıḳrisi olan kimse ayaġına geyse nıḳrisinden ḫalāṣ olur. (31) Bi'l-ḫāṣıyye bu ʿameli ider. Bu da ḥikem-i İlāhī'den bir sırrını gene kendü bilür. **Ḥikāyet:** (32) Getürmişlerdür ki çün Emīrü'l-Müʾminīn Mütevekkil Yaḫteşūʿ Ṭabīb'i öldürdi. Buyurdı cümle (33) esbābını ḫazīne içün żabṭ itdiler. Nefāyis-i esbābı ve cevahir-i zevāhiri arasında

[726a] (1) bir mükellef ṣanducaḳ bulındı. Ḳapaġına mühr urılmışdı. Mührin bozup ḳapaġın açdılar. (2) Gördiler içinde bir ṭaş var. Ṭabībüñ yarar Rūmī ḳulı var idi. ʿİlm-i ṭıbb u ḥikmetden (3) mahāreti ve ḥaẕāḳati olup efendisinüñ tamām maḳbūli idi. Emīrü'l-müʾminīn buyurdı. Anı (4) çaġırdılar ve bu ne ṭaşdur ve niçe ḫāṣıyyeti vardur diyü andan ṣordı. Emīrü'l-müʾminīn (5) baña Rūm'a gitmege ʿahd itmeyince dimezin didi. Emīrü'l-müʾminīn Mütevekil-i ʿahd itdi. Ḳul (6) bu ṭaşuñ ḫaṣıyyesi budur ki eger ādem oġlanınuñ gevdesinde biten ḳıllara bunı sürseñ (7) bedeni incitmedin cümlesin alur. Meṣelā başa sürseñ saçı ustūreden yig tıraş ider. Bir (8) vech ile ki hīç elem virmez. Sāʾir bedende her ne yire ki sürseler bu ʿameli ider didi. Emīrü'l-müʾminīn (9) bundan ḥaẓẓ itdi. Tecrübe içün buyurdı. Bir baldırı ḳıllı kimse getürdiler. Ṭaşı (10) virdiler. Baldırlarına sürdi. Ḳıllarını ustūre ile ve zernīḫ gidermekden yig gider (11) di. Emīrü'l-müʾminīn ol ḳula Rūm'a gitmege icāzet virdi. Bilesince ādem ḳoşdı ki yirlerine (12) degin ilete. Yolda ve izde aña kimse mānīʿ olmaya. Ḳul çün emīrü'l-müʾminīn baña bu ʿināyeti (13) itdi vācibdür ki ḥużūrında ṭaşuñ aḥvālini tamāmca şerḥ eyleyem. Ammā bu sengüñ ḫāṣıyyeti (14) bāṭıl olmayup bu ʿamel üzere bāḳī ḳalmasınuñ şarṭı budur ki her yıl şiʿr-i Yemānī (15) yılduzı ṭoġduġı vaḳt bu ṭaşı teke ḳanı içine bıraḳmaḳ gerekli ki bu ḫāṣıyye andan gitmege (16) didi. Emīrü'l-müʾminīn ḫavāṣṣına ışmarladı ki ol vaḳti gözleyüp didügi gibi ideler. Ḳul (17) yirlerine gitdi. Şiʿr-i Yemānī yılduzı ṭoġduġı vaḳte degin ṭaş kemā-kān olʿameli ider. (18) Her ne ḳıla ki digirse anı bī-renc ḳoparur alurdı. Çün meẕkūr yılduz ṭoġduġı (19) gibi ḳuluñ mekrinden āgāh olmadılar. Ḫalīfe anı buyurdı. Teke ḳanı getürüp ṭaş içine (20) bıraḳdılar. Hemān ʿameli bāṭıl olup ol ḫāṣṣe andan gitdi. Sāʾir ṭaşlar gibi bir seng-i bī-ḳadr (21) oldı. Meger ḫāṣṣesi ṭurur diyü ṣalıvirdigi ḫāṣṣesin giderür nesne idi. Ḥīle eyledi. Efendisinüñ (22) anlardan bu ḫudʿa ile gūyā intiḳāmın aldı. Emīrü'l-müʾminīn anı ṣalıvirdügine pīşmān (23) oldı. **Ḥikāyet:** Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābını Pārsī dil ile cemʿ iden Mevlānā (24) Muḥammed-i ʿAvfī

eydür. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh bir vaḳtde şuʿarā vü nüdemādan cemāʿat ile Sulṭān (25) Nuṣre'd-dīn ʿOṯmān bin Sulṭān Arslān ḫıdmetinde daḫı otururduk. İttifāḳ esnā-yı (26) mükāleme-i maʿārifden nüdemāsından biri Manṣūr-ı Manṭıḳī'nüñ eşʿārından bu beyti (27) oḳudı. **Beyt:**

[Mefāʿīlün/ Mefāʿīlün/ Feʿūlün]

Be-sān-ı merd-i Īrānī be-Tübbet

Be-bāġ ender-gülī nüşküft ḫandān

Maʿnā-yı beyt (28) Tübbet memleketinde īrān ādemi güldügi gibi daḫı bāġ içinde bir güler gül açılmadı (29) Nedīm bu beyti oḳıyacak sulṭān beni suʾāl itdi. Bu beytden Tübbet memleketinde gülmegi (30) şāʿir İrān ādemine taḥṣīṣ itdüginüñ elbette bir vechi vardur. ʿAcabā ne ki diyü (31) buyurdı. Her kişi ʿaḳlı yitdükçe bir söz söyledi. Ammā sulṭān iñen pesend itmedi. (32) Eger-çi ḫıdmet-i sulṭāna irişelü az zamān olmışdı. Daḫı ol ḳadar ḥużūrında (33) teklīfsüz inbisāt üzerine kelimāt itmeğe iḳtidārum yoġ idi. Sulṭāna müteveccih olup

[726b] (1) eger-çi ben de ḫıdmetinde ḳaribü'l-ʿahdin ḥużūrına şāhīde kendümde kelimāt itmege istiḥḳāḳ (2) liyāḳatin anlamazın. Ammā yine Manṣūr-ı Munṭıḳī'nüñ ṭayısı Mecdü'd-dīn ḫavāṣṣ-ı eşyāda (3) bir kitāb teʾlīf eylemişdür. Ol kitābda bu beytüñ maʿnāsını şerḥ eylemişdür. Buyururlarsa (4) anuñ daḫı didügini naḳl ideyin didüm. Söyle diyü buyurdı. Ben de Mecdü'd-dīn ḳavlince (5) Manṣūr-ı Manṭıḳī'nüñ bu beytinüñ maʿnāsı budur ki vilāyet-i Tübbet'de mıḳnāṭıs ṭaşı (6) envāʿından bir ṭaş olur ki aña hacerü'l-bāhit dirler. Be-ġāyet ṣāfī [vü] berrāḳ ṭaşdur. (7) Anuñ ḫāṣıyyesi budur ki anı Īrān ḫalḳından bir kimse görürse bī-iḫtiyār anı bir gülmek (8) ṭutar. Kendözini yiñemez. Muttaṣıl güler. Tā ölinceye degin bu ṭarīḳ ile güler yürür. Gözinden (9) ġāʾib de olsa gülmek ḫāleti andan ebedi zāʾil olmaz ve gene ol vilāyetde bir cān-ver olur. (10) Kendüsi siyāhdur. Boynında aḳ ṭavḳı vardur. Gözleri ve ayaḳları ḳızıldur. Her ḳaçan (11) ol cān-ver bu ḫacerü'l-bāhitüñ üstine olursa ol ʿamel andan bāṭıl olur. Sāʾir (12) ṭaşlar gibi anı gören gülmez. Ammā ol ṭaşuñ göreni güldürmek ḫāṣṣesi ancaḳ yābāndan (13) gelene göredür. Tübbet ḫalḳını güldürmez. Hemān ġurebāyı güldürür. Ekṣer Tübbet vilāyetinde ġurebādan (14) varup gelen Īrān ḫalḳıdur. Anuñ'çün şāʿir bunı Īrān ādemine taḫṣīṣ ider. (15) Pādişāh benden bu sözi pesend itdi. Bu kelimāt yānında

taḳarrübüme sebeb oldı diyü (16) ẕikr olınan ḫavāṣ emṣāli ḫavāṣṣ-ı eşyā çoḳdur. Meṣelā gene mıḳnāṭıs ṭaşınuñ (17) demüri çekdügi ḫāṣṣesi gibi ki her ḳaçan anı zeyt yaġ ile ovsalar ʿameli bāṭıl olur. (18) Demüri çekmekden ḳalur ve eger dönseler anı teke ḳanına bıraḳsalar bāṭıl olan (19) ʿameli gene yirine gelür ve demüri çeker olur. Bunlaruñ sırrını Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālādan (20) ġayrı kimse bilmez. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt ve Levāmiʿü'r-Rivāyāt Kitābınuñ** (21) **Dördünci Ḳısmından Yigirmi Birinci Bāb ki Ṭabāyiʿ-i Ḥayvāniyyede Olan** (22) **Ḫavāṣ Beyānında ve Anlaruñ Teʾṣīrāt-ı ʿAcībesi Ẕikrindedür**. ʿUḳalā-yı (23) ʿālemüñ maʿlūmıdur ki ṭıbāʿ-ı ḥayvānātdan her birinde daḫı bir ḫāṣıyye vardur. Anlaruñ beyānı (24) bābında ḥikāyetler vārid olmışdur. Çün muḳaddemā ṭabāyiʿ ü āḫlāḳ-ı insāna müteʿalliḳ (25) olan aḥvāl taḳrīr olındı. Bu bābda ṭabāyiʿ-ı ḥayvānāt-ı ʿucm aḥvālinde pes bunlara (26) içinden fīl ẕikrini taḳdīm eyledük ki cümleden cüṣṣedārī ve ẕü-ḳadr ü iʿtibārıdur. (27) **Ḥikāyet:** Fīl ḥayvānlaruñ idrāklüsidür ve ādem ile meʾnūsdur. Sāʾir vuḥūş (28) gibi vaḥşeti müʾebbed degüldür. Terbiyyet ile vaḥşeti zāʾil olur. Bu sebebden teʾdīb (29) u taʿlīme ḳābildür ve anuñ ayaḳları eğilmez. Anuñ'çün ki ḫilḳatinde ayaḳlarınuñ kemügi yek-pāredür. (30) Daḫı dizlerinde añı ve mafṣılı yoḳdur ve ḥayvānāt içinde andan çoḳ yaşar ḥayvān yoḳdur. (31) Eḳal yüz yaşar ekṣeriyā dört yüz yaşına degin de yaşar ve anuñ dili güççükdür (32) ve dilinüñ iki yanları ṭoġan dili gibi içerüsine ḳıvrılmışdur. Bunuñ'çün ḫükemā (33) aña fīlüñ dili rāst olaydı söylerdi dirler diyü ben de andan dirler ki ġāyet de zīrek

[150]**[728a]** (1) cān-verdür. Ḥiss ü idrāki ḳavīdür. Ḫıdmet itmegi ve siyāset itmegi taʿlim ile ögrenür (2) ve anı ṣayyādlar bir niçe ṭarīḳle ṣayd iderler. Evvel ṭarīḳi budur ki fīl ṣayyādınuñ bir ögrenmiş (3) fīli olur. Aña biner. Varur mīşelikde olan vaḥşī fīllerüñ izlerine düşer. İçlerinden (4) birine irişür. Altındaġı fīl anuñ üzerine sürer. Aña yitdügi gibi altundaġı fīle (5) söyler. Muḥkem dögebaşlar. Döge döge altundaġı fīl-i muʿallem ol fīl-i vaḫşīyi zebūn ider. (6) Ḥattā ki aña muṭīʿ olup yanından ḳaçmaz olur. Andan bindügi fīlüñ üzerinden sıçrar. (7) Anuñ ḳafāsına biner. Eline ve gögsine çengāller urur. Anı geregi gibi mecrūḥ ider. Bi'ż-żarūrī (8) ṣayyāda muṭīʾ olur. Andan āheste āheste yüridüp anı ögredür. Kendüye yaḳışdurur. (9) Ṭuruḳ-ı ṣaydınuñ bu düşvārıdur ve ḫatar-ı nākdür. Kāh olur ṣayyād bunda telef olur. Bundan (10) eslem ṭarīḳ-i ṣaydı budur ki ṣayyād mīşelikde evvel varur gözedür. Bu fīller uġraḳı (11) yir bulur. Orada bir ḫendeḳ keser ki fīl aña āsān girer çıkar. Andan ḥendeġüñ ilerüsine (12) fīl her ne dürlü ʿalefi

[150]727. varak nüshada mevcut değildir.

severse andan getürüp ḳor ve kendüsi bir yirde ṣaḳlanup göze (13) dür. Aña degin ki bir fīl gelüp ol ḫendeḳ içine girür. Ol ʿalefi yir gene çıḳar gider. (14) Üç dört güne degin bu ṭarīḳ ile ol ḫendeḳ içinde yimler. Āḫir bulur ki her gün fīl (15) orayı gelür yoklar. Ḳoduġı ʿalefi yir gider. Buña muʿtād olur. Bir gün gelür ol ḫendeġi (16) bir miḳdār ḳazar. Evvelkiden derīñce ider. Gene öñine kemā-kān ol ʿalefden döker ḳor (17) gider. Fīl öğrenmek ile gene gelür. Evvelki gibi ḫendeḳ içine girür. ʿAlefi yir çıḳar (18) gider. Bu defʿa daḫı anı birḳaç gün yimler. Gene gelür ḫendeġi bir miḳdār daḫı ḳazar. İndürür (19) gene yimler. Ḳarşu tedrīcle yab yab anı ol ḫendeġe girmege ögredür. Aña ne degin ki (20) āḫir gelür ḫendeġi gelür şöyle ḳazar indürür ki fīl içine girüp ʿalefi yidükden (21) ṣoñra bu defʿa ḫendeḳden dönüp çıkamaz. Ol çuḳur içinde maḥbūs olup (22) ḳalur. Ne öñine gidebilür ve ne girüsine. Ṣayyād bunı bu ṭarīḳ ile ṭutınca her gün gelür ḫendeġi (23) yoklar. Ṭutulduġın göricek iki gün iki gice anı ḫendeḳ içinde bu ḥālle ḳor. Muḥkem (24) acıḳur ve ṣuṣar. Tamām żaʿīf u zebūn olur. Baʿde gelür ḫendeġüñ öñinden fīlüñ (25) alnı beraberinden ḫendeḳ içine ṭoġrı bir delük deler. Delükden elini ṣoḳar. Fīlüñ alnını ovar. (26) Mülāyemetle anı oḫşar bu mertebede fīl bundan be-ġāyet ürker. Ziyāde ıżṭırāb ider. (27) Bu ṭarīḳ ile birḳaç defʿa gelür. Ol delükden elini ṣoḳar. Fīlüñ alnını oḫşar. Kendüye (28) anı ışundırur. Ammā fīle kendüyi göstermez. Andan ṣoñra gelür. Ol delügi büyidür. (29) Bu vech ile açar ki fīl kendinüñ bu defʿa yüzini görüp ve gene aña ʿalef virür. Elinden (30) yidürür ve aña luṭf ile temelluḳ ile söyler. Bir iki gün bu ṭarīḳ ile yanına varur. Gelür anuñ (31) yüzini gözini daḫı kendüye ögredür. Andan bir āḫer fīlciye ögredür. Ḳara ḳaftānlar (32) geyüp ve yüzine ḳaralar sürüp ḳaradur. Bir korkunç şekle girer. Eline ya büyük bir ağaç ve (33) yā bir büyük ṭaş alur gelür. Ol çuḳur içinde fīli ol aġaçla veyā ṭaş ile

[728b] (1) muḥkem dögebaşlar. Fīl ise çuḳur içinde şu yaña bu yaña dönemez. Ol ḍarbdan tamām (2) kūfte olup rencīdeligi zamānında ṣayyād arḳasına aḳ ḳaftānlar geyüp eline otlardan (3) düzülmiş bozdoġan şeklinde bir nesne ile ġażab üzerine gelür. Ol ḥarīfi fīl (4) dögerken ol otdan bozdoġana ṭutar. Anı dögerek fīlüñ üzerinden sürer. Yir üzerine yıkar. (5) Çaġırur ol ḳadar otdan o ḳadar döger ki kendüyi ḳaṣdla bī-hūşlıġa urur. Fīl hep bunları anlar. Andan (6) fīlüñ öñine gelür. Aña güle güle şāyeste ve mülāyemetle ʿalef ve ṣu virür ve oḫşar gönlin ele (7) alur. Bu üslūb ile birḳaç gün aña varur gelür ḫıdmet ider. Fīlüñ anuñla üns bağlar. Ṣayyād (8) kendüye tamām yaḳışduġına iʿtiḳād itdüginden ṣoñra bir gün gelür çuḳuruñ öñini muḥkem (9) açar.

Çuḳurdan fīli çıḳarur. Fīl bu mużāyakadan çıḳardugı içün aña iṭāʿatin ider. (10) Andan ṣoñra aña taʿlīm itmege başlar. Üzerine biner ve sāʾir aña ögredecegin ögredür imiş. **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Neye ḳaṣd itdi itnedi insān

Ecele bulmadı hemīn dermān

Ve bu ẕikr olınan iki ṭarīḳ fīle (12) taʿlīm itmek içün diriler ṣayd itmek ṭarīḳleridür. Ammā fīli dişini ve kemügini almaḳ içün (13) ṣayd itmelü olsalar ṭarīḳi budur ki ṣayyād fīller oldugı ṭaġlarda gezer tecessüs ider. Meselā (14) bir fīlüñ gice nerede yatdugın bulur ve bilür nişānlar. Meger fīlüñ dizi bükülmedügi sebebden sāʾir (15) ḥayvānlar gibi ol yirde düşüp yatamaz. Belki gice bir aġaca varur ṭayanur da uyur. Farażā eger anuñ (16) yanı yire gelse artuḳ ḳalḳımaz yirde ḳalur. Pes ṣayyād anuñ ṭayanup yatdugı aġacı bildügüñden (17) ṣoñra aġacı gündüz gelür. Ol aġacı dibinden bir miḳdār keser iletür. Az yirin ḳor. Şöyle ki az ṭayan (18) maġ ile yıḳılmalu ider. Andan kendüsi ol yöreden bir yirde ṣaḳlanup gözedür. Aḫşam olup fīl (19) gelür. Eskiden yataġı olmaġ ile kemākān aġaca ṭayanur. Uyumaḳ ister. Aġırlugından (20) virdüginleyin yıḳılur. Fīl anuñla bile yire yıḳılup düşdügi gibi tīz ṣayyād gizlendügi yirden (21) çıkar. Fīlüñ üzerine yatdugı yirde anı boğazlar. Şöyle ki tīzcek düşdügi gibi irişüp (22) boğazlıya. Fīl yatdugı yirden çaġırur. Ṭaġda āvāzın işiden fīl yanına gelür. Anı çoḳup (23) ḥorṭūmları ile yirden ḳaldururlar ve şöyle ki kendüleri ḳaldurımayalar. Bir uġurdan çaġrışup feryād (24) iderler. Zende fīl işidüp ol gelür. Ol bir fīldür ki cümlesinden büyük ve ḳuvvetlidür. Ādemīler (25) içinde begleri nice ise bu fīl de anlaruñ içinde eyledür. Ol geldügi gibi ḥorṭūmını düşen (26) fīlüñ altına ṣoḳar. Zūr ider. Ġayrılar daḫı yoldaşlıḳ iderler. Yatdugı yirden (27) ol fīli hevāya ḳaldururlar ve **Ṭabāyi'ü'l-Ḥayvānāt kitābında eydür.** Fīlüñ ḫāṣṣelerinden biri de (28) budur ki kendüde kīn ṣaḳlar. Ziyāde kīnci olur. Kīn ṭutdugı kimseyi helāk itmege muttaṣıl (29) furṣat gözler. Sulṭān Melik Şāh zamānında Merv'de bir fīl var idi. Sulṭāna Hindū-sitān'dan (30) göndermişler idi. İttifāḳ fīl-bānuñ oġlına bir nesneden kīn bağladı. Anı helāk itmege (31) furṣat gözler idi. Aña degin ki bir gün fīl-bānuñ oġlı aña binüp giderdi. (32) Ḥiṣār ḳapusına irişdügi gibi arkasında

ḳapuya şöyle ṣıḳdı ki oġlan üstinde (33) cān virdi. Andan silkindi. Oġlanuñ meyyitini üzerinden düşürüp ḥorṭūm ile götürüp

[729a] (1) ṣaḥrāya aldı gitdi. Vardı ayaġı altına alup çinedi. Kemüklerin ḫurd [u] ḫām eyledi. **Hikāyet:** (2) Rivāyet olunır. Nehrüvān şehrinde rāyuñ fīli var idi. Her gün anı fil-bān ṣıvarmaġa (3) alur giderdi. Yolı bāzār içinde bir derzī dükkānına uğrardı. Ḳarşu ḥorṭūmunı dükkān (4) içine ṣoḳardı. Derzī şākirdlerinden incidürdi. Bir gün gene uğradı. Ḫorṭūmını dükkān (5) içine ṣoḳduġı gibi bir derzī şākirdi ḫorṭūmını igne ile dürtdi. İncindi varup (6) ṣu içdügi vaḳt ḫorṭūmını ṣuyla doldurup ḥāżır itdi. Gelüp şākirdlerini dike (7) ṭurduḳları ḳaftānları ışlatdı. Nā-pāk kendüyi igne ile dürten şākirdden bu leṭāfetle (8) eglemedin intiḳāmın aldı ve fīlüñ ḫavāṣṣından birisi de budur ki kediden ve ḫınzīrdan ve fāreden (9) ḳorḳar ve bunlardan ḫavf aña ḫaylī ve ṭabīʿī ḥāletdür. Elbette bunları gördügi gibi ṭabīʿatı bunlardan (10) yacanmayınca olmaz ve dirler ki mādām ki fīl tutılmaya ve kendü otlaġından ġayrı yire varmaya arslana (11) ġālib olur. Şöyle ki kendü otlaġından ırāḳ düşse anı ġayrı yire ileteler arslandan (12) ḳaçar. Baʿżılar anuñ arslandan ḳaçduġı kediye beñzedügi'çündür. Arslanı (13) büyük kedi ṣanur. Kediden ise nefreti ṭabīʿīdür. Bundan anuñ'çün nefret ider dirler. (14) **Ẕikrü'l-Ebel:** Devenüñ menāfiʿi çoḳdur ve şekl-i ġarībi vardur. ʿAcāʾibü'l-ḫilḳa cān-verdür. Anuñ'çün (15) Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā başīret ehli olanlara ʿibret içün aña naẓar itmek ile fermān ider. **Efelā** (16) **yenẓirūne ile'l-iblilli** diyü buyurur. Devenüñ ġarāʾib-i aḥvālindendür ki eger besrek devenüñ dişi (17) sini erkek besrege çekseler. İkisinden boynı ḳışa aʿżāsı nāḳış bir yavrusı ṭoġar. (18) Hīç anı boġazlamaḳdan ġayrıya yaramaz. Andan menfaʿat ḥāṣıl olmaz ve eger lūk devenüñ irkegini (19) gene anuñ dişisine çekseler ke-ẕālik anuñ ikisinden ṭoġan bir ʿabeṣ deve ki (20) menfaʿata yaramaz ve eger Türkī devenüñ irkegini dişi ermerāne deveye çekseler. Be-ġāyet eyü deve (21) ḥāṣıl olur. Cümle deve eṣnāfı içinde bundan muʿteberi yoḳdur ve ʿArab develeri içinde (22) mührī dirler. Bir ṣınıf deve olur ki iʿtiḳādlarınca anı yabān devesi yavrusıdur ki anuñ atası (23) deryā kenārında bir ḫarāb yirde olur ki ādemī-ẕād yoḳdur ve benī ādem olmaġa ḳābil yir degüldür. Ol (24) yirde gezer. Vaḥşī develer kāh olur. Yirlerinden ṭaşra çıkarlar. ʿArab bādiyelerinde gezen ehlī (25) develer ile cemʿ olurlar. Anlardan ṭoġan develer mührī olur dirler. ʿArab içinde andan (26) muʿteber deve yoḳdur ve dirler ki Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḳavm-i ʿĀd ile ḳavm-i Ṣemūd'ı helāk idicek. (27) Anlaruñ develeri yirlerinde ḳaldı. Vaḥşī oldılar. Ādemi göricek ḳaçarlar. Eger

anlardan (28) baʿżı ʿArab memālikinden. ʿUmmān memleketine gele. ʿUmmān memleketi develerinde birine ḳarıla ile anlardan (29) ḥāṣıl olan Ascedī dirler. Bu da bir dürlü devedür. **Ḥikāyet:** Devenüñ ṭabīʿati (30) bunuñ üzerine maḫlūḳdur ki kīncidür. Kīn itdügi kimsenüñ helākına ḳaṣd ider ve fehm (31) ehlī cān-verdür. Aʿrāb ṭāʾifesinden biri eydür. Bir devem var idi. İttifāḳ bir gün anı (32) incitdüm. Baña kīn bağladı. Ḫıdmet-kārum bunı ṭuymış. Beni āgāh eyledi. Şu deveden (33) ṣaḳınuñ ki size ḳaṣd vardur didi. Ben de bunı bileyin diyü bir ḥīle itdüm. Devenüñ

[729b] (1) ḳarşusında döşegüm bıraḳdurup aña gösterdüm. Deveyi otlaġa alup gitdükleri gibi ṭulumı (2) muḥkem ürdürdüm. Döşegüm içine deve görmedin ḳodurup üzerini yorganum ile örtdürdüm. (3) Ben vardum ıraḳdan bir depe üstine ṣaḳlandum. Çün deveyi otlaḳdan getürdiler. Geldügi (4) gibi evvel benüm yataġuma baḳdı. Ürilmiş ṭulum döşek içinde olmaġın beni döşek içinde (5) ṣandı. Giceden bir baḫşı geçdügi gibi hemān döşegüm üzerine ḳaṣd itdi. Bī-emān geldi. (6) Ṭulumuñ üzerine yatdı. Çiynemege başladı. Ben bunı görüp depe üzerinden berk berk gülüp (7) anı masḫarlıġa aldum ve çaġırup ey aḥmāḳ ʿaceb intiḳām alduñ. Ṭulum saña n'eyledi? Ne ʿaceb (8) aldanduñ didüm. Benden bunı işidicek tīz döşegüm üzerinden ḳalḳdı. Vardı başını (9) ḳuvvet ile dīvāra çalup iki şaḳḳ eyledi. Kendüyi helāk itdi. Devenüñ ʿādetidür. Cümle-i (10) ḫavāṣṣındandur ki ümm-i ġīlān aġacınuñ ṭalını dikenini ḳurı iken uvadur yir. Anuñ gibi berk aġacuñ (11) dikeni bunca ṣalābeti ile çiyner haẓm ider. Ammā her ḳaçan ümm-i ġīlanuñ dikenini ṣuya aṣıldup yaşla (12) virseñ yumşasa yiyemez. **Fi Ẕikri Menāfiʿıḥī:** Devenüñ menfaʿatlerinden biri budur ki eger devenüñ (13) çürimiş kemügini yumşaḳ dögüp ṣu ile ḳarışdurup fārenüñ delügine dökseler fāreyi (14) ḳırar ve eger bir kimseye içürseler dīvāne olur. **Fī Ẕikrü'l-Cāmūs:** Ṣu ṣıġırı daḫı (15) ʿacāʾib cān-verdür. Anuñ ḫāṣıyyesidür ki ulu ṣulara ṭalar gider. Niçe zamān ġāyb olur. (16) Ṣuda boğulmaz. Bunuñ sebebinden baʿżılar ṣu içinde nefesinüñ ḳuvvetinden ve kerāmetinden (17) ṣu burnınuñ öñinden ṣavılur bu arada nefs alur. Anuñ'çün ṣuda çoḳ eglenür boġulmaz (18) dirler ve ıssı günlerde kendüye çoḳan üvez siñeklerini kendüden defʿ itmege bu vech ile tedbīr ider. (19) Evvel ṣuya ayaḳların baturur. Sinek yuḳaru gevdesine ḳaçar. Andan yab yab ṣuya ṭalmaġa (20) başlar. Üvez siñekleri daḫı yuḳarı ḳaçar. Tedrīc ile ṣuya ṭala ṭala üvezleri burnı üzerine (21) getürür. Andan yüzin daḫı ṭaldurur. Siñekler ṣu yüzinde helāk olur. **Ḥikāyet:** Hind (22) ḫalḳından birisi ḥikāyet ider. Bir miḳdār ṣu ṣıġırlarum vardı. Cümlesi bir ulu ṣuya ṭalup (23) gitdiler. Anlardan

eṣer nā-peydā oldı. Hīç ḳanda gitdiler bilimedüm. Cümlesini ṣu içinde yitürdüm. Āḫir bir (24) kimsenüñ delāleti ile vardum. Bir miḳdār sāzendeler getürdüm. Ol ırmaġuñ kenārınca (25) kimi ṭabl kimi ṣur-nā çalaraḳ yüridük. Gördüm bir yirden başların ṣudan çıḳarup bu sāzlar (26) āvāzelerin diñlemege añlar ilerü geldiler. Biz de sāzendeler ile yab yab yataḳları olan (27) yire ṭoġrı ırmaḳ kenārınca sāzların çala çala gitdük. Anlar da ırmaḳ içinden (28) yüze yüze sāz [āvāzın] ardınca geldiler. Bu ṭarīḳ ile cümlesin yataḳlarına getürdük. **Ḥikāyet:** (29) Ḳara ṣıġıruñ menāfiʿi pūṣīde degüldür. Ulular ḳara ṣıġır cihānuñ ābā-dānlıġına baʿiṣdür (30) dirler ve ḳara sıġır bir niçe dürlüdür. Bir dürlüsi ki dört boynuzludur. Bu Bedeḫşān (31) ve Sükkān ve Rūḥān memleketlerinde çoḳ olur. Bir dürlüsine ġajġav dirler. Bunlaruñ (32) deve örgüci gibi örgücleri olur. Örgüclerinüñ ve ḳuyruḳlaruñ ḳılı ḳaba (33) ve uzun olur. Anuñ bu örgüçleri ve ḳuyruḳları ḳıllarına Türkistān memleketlerinde

[730a] (1) pürçem dirler. Atlar boynına gönderler başına ṭaḳarlar ki bundan ḳıṭās didükleridür. Bu ġajġāv ve (2) ṣıġırı vaḫşīdür. Ekṣer anı Pārsīler ṣayd iderler. Kāh olur ki güççükden yavrusın alup (3) beslerler. Ol besleyen kimse ile meʾlūf olur ve anı ṣaġar. Südin alur yanına andan (4) ġayrı kimse gelse ürker. Ol ṣıġıruñ ḥāṣṣelerinden biri oldur ki anuñ etinden bal (5) arısı ḥāṣıl olur. Bu ṭarīḳ ile ki her ḳaçan bir kimesnenüñ ḳovānı arısına āfet irişse ġayrı (6) arı idinmek murād idinse ol ġajġav ṣıġırınuñ uyluġı etinden veyā örgüci etinden alur. (7) Bir ṭaşdan ḳab içine ḳor. Aġzını muḥkem berkidür ki içine yil girmeye. Bir niçe gün ol eti (8) ol ḳab içinde ḳor ṭurur. Cümlesi bal arusı olur. İllā bu ḳadar var ki ṭaşra çıḳıcaḳ (9) ṭaġılurlar. Begleri olmaz ve sāʾir bal yapan ḫuddāmı olmaz. Nice ki çıkarlar. Gene eyle (10) ṭaġılurlar ammā dirler ki eger bir kimse dilese ki aṣl üzerine begler ve ʿaskerler ʿādet (11) üzere bal yapar arı iḥdāṣ ide gerekdür ki her ṭarafından onar arşun bir ev yapa ki hīç bir yirinde (12) delügi ve hevā girecek bir ṣınıḳdı olmaya. Andan evin içine bir semüz ve tendürüst (13) üç yaşında ḳara ṣıġırı getürüp yatura. Elin ayaġın baġlaya veyā bir büyük ağaç ile (14) döge döge başını eze öldüre. Söyle ki hīç ḳanı akmaya. Anı orada ḳoyup çıka. (15) Evüñ de ḳapusını yapa bir vech ile ki hīç bir yirden evüñ içine bād-ı hevā girmek iḥtimāli olmaya. (16) Yigirmi gün ṭınmaya bu ḥāl üzerine ṭura. Yigirmi günden ṣoñra evüñ depesinden bir (17) kiçirek delük delüp baka. Evüñ içi ṭopṭolu arı olmış olur. Ol ṣıġırdan kemügi (18) ile ḳılından ġayrı nesne ḳalmaz. Bāḳīsi cümle bal arısı olur. Ev içinde uçar (19) ve dirler ki ol sıġıruñ etinden her ḳanḳı ʿużv şerīf ise andan ḥāṣıl olan arı daḫı (20) aña göre şerīf olur.

Meṣelā yürek ki aʿżā-yı ḥayvānuñ reʾīs-i şerīfidür. Andan ḥāṣıl (21) olan arı sāʾir ʿużvından ḥāṣıl olandan yig olur. Yaʿnī begleri ve sāʾir içlerinde (22) muʿteberleri yüregi etinden olur. Ke-ẕālik sāʾir ʿużvlarından ḥāṣıl olan da ol ʿużvuñ (23) mizācına göre bu iʿtibārca birbirlerinden müstefāvit olur. Dirler ki ḳovan arısınuñ begleri (24) ve ḳapucıları ve ṣaḳḳaları ve yapucıları ve ʿaskeri olur. Bunlardan her biri ol (25) ʿużvlardan ḳābiliyyeti iʿtibārınca vücūda gelür. Ḥaḳḳ teʿālānuñ īrādeti ile (26) bir ḥayvānuñ eti istiʿdādına göre āḫer ḥayvān tevellüdine mādde düşer. Bu mertebeden (27) ṣoñra gerekdür ki arı ṣāḥibi beyābāndan arı çiçek divşürdügi ol diledügi delügüñ çevresine (28) saça. Anuñ ḳoḳusına ev içinden arılar birer birer çıḳmaġa ve ol çiçege çoḳmaġa (29) başlar. Giderek deldügi büyüdüp eṭrāfına çiçegi çoḳça getürüp saça. Bölük bölük (30) ol arılar çıḳup evvel aña üşerler. Andan beglerbegi bile her bölük ṣaḥrāya ṭaġılur. (31) Varur bir yire ḳonar. Oralardan ṭutup ḥıfẓ ide. Tāze bal arıları eline girür. (32) ʿĀdet üzere besleye. **Fī ẕikri'l-Ġanem:** Ḳoyunuñ envāʿı vardur ki kimi büyük kimi (33) güççük kimi orta olur. Böyle olduḳları memleketler ve hevālar şular iʿtibārıncadur.

[730b] (1) Her memleketüñ bir dürlü ḳoyunı olur. Baʿżı ḳoyun olur ki anuñ ḳuyruġı ol ḳadar büyük olur ki (2) anuñla yürimege ḳādir olmaz. Ḳuyruġınuñ altına bir ʿaraba iderler. Ḳuyruġınuñ ʿaraba içine ḳorlar gene kendüsi (3) çeker yürimege bunuñla ḳādir olur ve ḳoyun ṣovuḳ yirlerde yılda bir kerre ḳuzılar ısı ve sāḥil yirlerde yılda (4) iki kerre ḳuzular ve ḳoyun boġazlanmasa on beş yıldan artuḳ yaşamaz ve ḳoyunuñ elvānı kimi siyāh (5) kimi ḳızıl olduġı içdügi şudan nāşīdür. Kütüb-i ḥikmetde mesṭūrdur ve Yunān dilince Ḥalfend (6) dirler. Bir yir vardur anda bir ṣu vardur ve aḳar ırmaḳdur. Adına Bārid dirler. Ol ırmaḳdan ṣu içen (7) ḳoyunuñ ḳuzıları ṣırf siyāh olur ve vilāyet-i Efkender'de daḫı iki ırmaḳ vardur. Birinden (8) içen ḳoyunuñ ḳuzısı siyāh olur ve birinden içenüñ ḳuzısı aḳ olur ve bir ırmaḳ daḫı (9) vardur adına Semenderus dirler. Anuñ ṣuyından içen ḳoyunuñ ḳuzısı cümle ḳızıl tülü olur (10) ve anlaruñ ḳuzısı daḫı ṭoġmadın tülü ṭoġar bilmek bābında bir żābıṭaları vardur. Bir (11) ḳoyun sürisinüñ ḳoçınuñ dili altın ḳaldurup denerler. Ne renkde bulunursa ol (12) ḳoyunlarınuñ ḳuzılarını ol renkde ṭoġar. Eger aḳ olursa aḳ siyāh olursa siyāh (13) ḳızıl olursa ve ḳızıl ve baʿżı yiri aḳ baʿżı yiri siyāh olursa alaca ṭoġar. Ḥaḳḳ (14) subḥāne ve teʿālā benī ādemüñ intizam-ı maʿāşı içün ḳoyunuñ ḳuzusına bereket virmişdür. (15) Kelb yılda altı kerre ḳuzular her altmış günde bir yavrular ve her yavruladuġınca sekiz yavru ṭoġurur

(16) ve ḳoyun yılda nihāyet iki üç ḳuzı ḳuzılar ve her gün her şehrde kūyda bunca ḳoyun (17) boġazlanur ve niçesini ḳurd alur. Kelbüñ yavrusını da öldürmezler. Gene bu cümle ile ḳoyun her (18) memleketde kelbden çoḳdur. Bu ḳoyunuñ neslinde olduġına delil-i vāżıḥdur. **Ḥikāyet:** (19) Dirler ki ḳoyunı ḳoyun etiyle besleseler hem ziyāde semerür ve hem eti ġāyet ṭatlu olur. Bir kimse eydür. (20) Civārumuzda bir ḳaṣṣābuñ kösemi didükleri bir ḳoyunı var idi. Her bār ki kendü ile meʾlūf olmışdı. (21) Ḳanda gitse bile giderdi. Ḳaṣṣāb aña ekṣeriyyā kendüden artan yimegin virür yidürürdi. Et (22) yidügince daḫı ḳaṣṣābdan artanın yir oldı. Giderek et yimege şöyle muʿtād oldı ki ḳaṣṣābuñ (23) dükkānında çengāllerde aṣılu ṭuran etleri ṣıçrar alur yirdi. Āḫir böyle itmekle (24) bir vech ile semürdi ki etlülüginden yürimez oldı. Ḳaṣṣāb żarūrī anı boğazladı. Etinden (25) baña da bir pāre virdi. Hīç ʿömrümde anuñ gibi et ne yidüm ne işitdüm. Leẕẕeti ġayrı (26) etlere benzemezdi. **Ḥikāyet**: Cāḥıẓ Ṭabāyiʿ-i Ḥayvānāt kitābında bir söz dir ki (27) ʿaḳl anı güc ile ḳabūl ider. Bir keçi tekesini boġazladum. Başı kesilmişle ḳalḳdı. (28) Segirdüp bir dişi keçiye ḳalḳıdı. Ol dişi keçi andan yüklendi. (29) **Fī Ẕikri'ẓ-Ẓaby:** Āhū üç dürlüdür ve bir dürlüsi meşhūrdur ki her vilāyetde (30) çoḳdur ve bir dürlüsine uşḳāḳ [dirler]. Türkistān vilāyetinden ġayrı vilāyetde olmaz. Bu cümle (31) āhūlardan büyük olur ve bunuñ boynuzından bıçaḳ ṣapları işlerler ve burnınuñ delükleri (32) ziyāde büyük olur. Her kāh ki yil yüzine ḳarşu esse burnınuñ delükleri yil ile ṭolar. Segirtmekden (33) ḳalur ḳaçamaz ve eger yil yüzinden esmeye ol ḳadar berk ḳaçar ki aña hīç bir ḥayvān yitemez. Anuñ'çün

[731a] (1) anuñ avcıları n'eylerse eylerler. Anı ḳovarken yile ḳarşu döndürmege saʿy iderler ki anı ṭuta (2) bileler. Ṣovuḳ yirleri sever. Aṣlā ıssıya döymez. Āhūnuñ bir dürlüsi de misk āhūsıdur. (3) Baʿżılar misk bir cān-verüñ göbeginde ḥāṣıl olur ki ol āhū degül şebīh bir cān-verdür. (4) Başınuñ orta yirinde boynuzı olur ve her bār kühmüs dirler. Bir ot otladı ki Tübbet ve Keşmīr (5) vilāyetlerinde ve baʿżı sünbül otlar ki ol diyārlarda ana mer dirler. Misküñ māddesi bu otlardandur (6) ve bu cān-verlerüñ ögrek zamānında göbekleri içinde ḳan ṭolmaḳdan muḥkem ṣızılar. Hīç bir (7) yirde ḳarār idemezler. Evvelden beyābān içinde yuvalanıgeldükleri bir yirleri vardur. Hemān (8) oraya varup der-ḥāl orada aġnayup yuvalanmaġa başlarlar. Şöyleki göbeklerinüñ (9) aġrısından göbeklerin düşürince ne yimek yirler ve ne ṣu içerler. Aña degin ki göbeklerin düşürür (10) ler ve çoḳ olur ki yuvalanurken orada helāk olurlar. Bārī ẕikr olınan vaḳtde (11) cümlesi oraya gelüp vech-i meşrūḥ üzere yuvalanmayınca olmazlar

ve göbegi düşdügi gibi (12) içinde olan ḳan dökilür. Ḳararaḳ bir ḳoyı ḳandur. Bir yil geçdükden ṣoñra (13) dökildügi yirde ḳurur misk olur. Tübbet vilāyetinüñ yigitleri ve her bār mevsimlerinde (14) ol cān-verler aġnaduḳları bilürler. Çıḳup oralarda düşürdükleri miskleri (15) ve nāfeleri divşirürler. Kāh olur yalıñuz bir aġnadan biñ daḫı artuḳ nāfe ellerine (16) girür. Kāh olur bir daḫı ellerine girmez. Baʿżılar misk āhūdan ḥāṣıl olur. Hind ve Çīn (17) ve Tübbet iḳlīmleri ortasında bir beyābān vardur ki aña Ḳara Tübbet dirler. Tā Keşmīr vilāyeti ḥudūduna (18) varınca bir beyābān-ı bī-pāyān ve hevāları muḫtelif ṣaḥrālardur. Ol āhū beyābān içinde (19) hevāsı serd yirlerde olur. Tübbet ehli aṣlda anı etin yimek içün avlarlar. Anuñ'çün ki (20) anlaruñ yanlarında nāfesinüñ ḳadri yoḳdur. Zīrā ol vilāyetde iken anuñ rāyīḥası nā-ḫoşdur. (21) Ḳurıyup eskiyüp ol vilāyetden çıḳmayınca rāyiḥası yirine gelmez. Misküñ maʿhūd olan (22) rāyīḥāsını virmez. Kitāb-ı Aḫbārü'ş-Şīn'de eydür. Misküñ eyüsi oldur ki anuñ māddesi (23) nāfesinde cemʿ olup ġalīẓ ḳan ola. Nāfesinde çıban gibi belüre. Nāfesi andan (24) ṣızılayup incütdügi vaḳt vardur. Nāfesini sürüp ḳaşınmaḳ içün bir ṭaş arar (25) bulur. Aña nāfesini muḥkem sürer ḳaşınur. Nāfesini ol ṭaş ile yırtup içinde olan (26) ol ḳanı çıban deşilür gibi deşüp aḳıtmayınca rāḥat olmaz. Āḫir deşer. Ol ṭaş (27) üzerlerine cümlesin döker. Daḫı ḳor gider. Tübbet ḫalḳından baʿżı ṣayyādlar ol yirleri (28) bilürler. Varurlar ṭaşlar üzerlerinden divşirürler. Nāfeler içine ḳorlar. Pādişāhları (29) tuḥfe iletüp bu aṣl misküñ sāʾir misklerden farḳı ve tefāvüti yimişüñ olmışı (30) ile ḥāmı arasında olan farḳ gibidür ve bu misk aḳ olur. Anuñ'çün ki nāfede bişer. (31) Andan ḳanlıḳ ḥāleti gibidür. Ḳurıyıcaḳ ḳurımış ḳan gibi ḳara olmaz. Ekṣer ol vilāyetlerden (32) gelen ḫarcı misk nāfeleri ṣayyadlar ya duzaḳ ile veya oḳ ile urup misk āhūsını eti içün (33) avlarlar. Etin yirler. Göbegin alurlar. Yaş iken anuñ ḳoḳusı eyü degüldür. Ḳurıduḳdan ṣoñra

[731b] (1) ṣatarlar. Memālike tācirler alup giderler. Ḥaḳḳ teʿālānuñ kemāl-i ṣanʿatından bir emr-i ġarībdür ki (2) ḫūn-ı bī-temyīz iken nāfe-i āhūda misk-i dil-āvāz olur. **Ḥikāyet:** Ve āhūlaruñ ṭabīʿī (3) ḥāllerinden biri budur ki keklik ile anlaruñ aralarında tamām meyl ü muḥabbet vardur. Āhūlar ṭur (4) duḳları yirlerde keklikler yanlarına gelüp ṭururlar. Birbirleri ile üns iderler. Bu ḥāl ʿacāʾib-i (5) ittifāḳāt-ı ṭabīʿatdendür ki ẓāhiren hīç keklikle āhūnuñ birbirlerine münāsebeti yoḳ iken (6) rūḥānī aralarında bu taʿalluḳ baġlanmışdur. Bu kelāmuñ muṣaddıḳıdur ki dirler. Avcılardan (7) bir kimse bir ḥakīmle otururdı. Ḥakīm aña bunı söylerdi. Āhū ile keklik arasında ṭabīʿī (8) münāsebet u

taʿalluḳ vardur. Kekligüñ iḥtiyārı yoḳdur. Āhūyı göricek elbette yanına gelür. (9) Anuñla üns itmeyince olmaz didi. Bir avcı var idi. Āhū derisinden bir libās dikinüp geydi. (10) Andan ṭaġda bir kekligi çoḳ yirde duzaḳ ḳurup kendüsi āhū libāsıyla dört ayaḳlu olup (11) āşikāre āhū ṣūretinde orada ṭurdı. Eṭrāfında olan keklikler anı göricek gerçekden (12) āhū ṣanup yanına cemʿ oldılar. Eṭrāfın duzaḳ ile dutmışdı. Vāfir keklik ṣayd eyledi. (13) Bir gün yine bu üslūp üzerine ṭaġda bir yirde çıḳup keklikler anı göricek gerçekden (14) āhū ṣanup yanına cemʿ oldılar. Gene keklik ṣayd eylemek üzere duzāġı yanında ṭururken (15) ittifāḳ ṭaġdan bir ḳurt çıḳup anı gerçekden āhū ṣanup üzerine sürdi. (16) Keklikler dört yanında cemʿ olup ṭururken ṣayyād cān ḳayısı ile āhū deri (17) sini arḳasından bıraḳdı. Kendinüñ ādem idügin ḳurda gösterdi. Ḳurt da ḳaçdı. (18) Yanından keklikler daḫı ürkdi. Andan ṣoñra nice ki gene āhū ṣūretine girüp anları (19) şikār eylemege vardı. Artuḳ yanına keklik gelmedi. Ḥīlesini ṭuydılar. **Der-Ẕikr-i Gevezn:** (20) Āhūnuñ bir dürlisi de Türkçe ṣıġın didükleridür ki iki yaşına girdüginleyin boynuzınuñ (21) bir çatalı ẓāhir olur. Andan ṣoñra yılda bir çatalı çıkar. Yaşaduḳça boynuzı artar. Giderek (22) başında çar-ṭaḳlanur. İkisi iki aġaca döner. Yılda bir kerre boynuzını yabānda bıraġur. (23) Bıraḳduġı gibi taġ içinde bir kūşede ṣaḳlanur yatur. Ṣaḥrāya ve beyābāna çıkamaz ve yeñi boynuzın (24) güneşe ḳarşu ṭutar. Tamām ḳurıyup berkişince ṣabr ider. Her ḥayvānuñ boynızunuñ dibi (25) mücevvefdür. Ḥālıḳ-ı ʿālem ibtidāʾ-i fiṭratda anları göñleri üzerine ṣoḳuşdurma üslūbında (26) yaradmışdur. Düşmege ḳābiliyyet vardur. Ḥikmet-i İlāhiyyedür ve ṭabīʿatında bir şuʿūr ḳonmışdur. Boynuzları (27) düşdügi gibi ṣaġ boynuzını buḫl idüp benī ādemden ṣaḳlar. Anuñ'çün ki anuñ çoḳ (28) fāʾidesi vardur. Anuñla intifāʿ itmesünler diyü ḥased ider ve dişisinüñ boynuzı (29) olmaz ve bu ṣınıf āhū bi'ṭ-ṭabiʿ yılana düşmendür. ʿAle'l-ḥuṣūṣ engerek didükleri yılana (30) ʿadāveti eşeddür. Her dāʾim anuñ inini arar bulur. N'eylerse eyler. Efʿīyi ve sāʾir yılanı (31) ininden çıḳarur. Efʿī öldürüp yir. Ḳarnı aç olmazsa da muttaṣıl yılanı aramaḳdadur. (32) Bildügi ḥīleyi ider. Bulduġı yılanı ininden çıḳarup öldürmeyince ḳomaz. Anuñ (33) yılana ʿadāveti gürbenüñ mūşe ve şīr ü gürgüñ mīşe aʿdāveti gibi ṭabīʿdür. Anı göricek

[732a] (1) öldürmese olmaz. Anuñla teġaddīye ihtiyācından degüldür. Belki anuñ vücūdını istemez aña taʿaddī (2) itmese bī-ḥużūr olur. Hemīşe ṭabīʿati andan müteneffirdür ve anuñ yılanı ininden çıḳarmaḳda (3) itdügi ḥīlelerden birisi budur ki Ḥaḳḳ teʿālā kemāl-i ḳudretinden aña şuʿūrı virmişdür ki (4) ṣular kenārlarında varur.

Nem-gīn yirlerde yir baġarsuḳı didükleri ṣoġulcanlardan yir. Vāfir (5) gelür. Yılanuñ ini ḳapusından anları yine ḳuṣar. Yılan yir baġarsuġınuñ rāyiḥasını (6) sevmez. Fī'l-ḥāl ininden çıkar. Āhū anı bekler. Çıḳduġı gibi boynuzı ile urur öldürür. (7) Kāh anı yir kāh yimez ḳor gider. Yidügi vaḳt eger oralarda zeytūn aġacı var ise (8) zehri kendüye kār itmesün diyü varur. Zeytūn aġacı yapraġını yir ve eṭıbbā yir baġar (9) ṣuġı yılan ṣoḳana eyüdür. Ṣoḳduġı yire ursalar fā'ide ider. Didüklerin bundan (10) alurlar. Yılan tiryāḳ gibi anuñ daḫı ḳoḳusından ḳaçar ve kāh olur āhū yidügi yılanuñ (11) zehri ġālib olur. Bedenine muḥkem kār ider. ʿAẓīm yübūset [virüp] āhūyı tamām ṣuṣadur. Hemān (12) bu ḥālde varur bir ṣu bulur. Bir zamān ṣuyı çevre ṭolaşur. Ammā ṣudan içmez. (13) subḥānü'l-ḫālıḳ ki aña bu mertebede daḫı bu şuʿūrı virmişdür ki bilür ve eger ṣu içerse (14) helāk olur ve bundan ḳaçar. Ṣunuñ bu ḥālde kendüye mażarratın idrāk eyler. Niteki (15) ḥikmet-i baliġasından her ḥayvāna kendü menāfiʿ ü mażārını idrāka hidāyet itmişdür ve bunı (16) her cinsüñ beḳā-yı nevʿine sebeb eylemişdür. Anuñ'çün ki ḥayvānāt kendülere żararı olan (17) nesneleri bilmeyeler. Her biri bulduġın yise içse cümlesi tīzcek ḳırılur giderdi. (18) Hīç bir nevʿ-i ḥayvāndan bir ferd ḳalmazdı dükenürdi. ʿİmāret-i ʿāleme ḫalel gelürdi ve āhūdan (19) bu ṣıġın ṣınıfı nāy āvāzı ve ellerin birbirlerine çarpup uṣūl üzere ırlamaḳ āvāzelerin (20) sever. İşitdüginleyin zevḳinden bī-hūş olur. Bunuñ'çün ṣayyādlar anı göricek nāy (21) çalarlar ve uṣūl üzere ellerin birbirine çarpup ırlarlar. Hemān ṭurıvarur. Bu ṣadāları (22) diñlemege başlar. Ṭurduġı yirden gitmez. Andan öñlerine bir yapraḳlı aġaç dalını (23) perde ide ide aña ṭoġrı yab yab yanına varurlar. Ol ṣadālar zevḳinden (24) hīç ṭuymaz. Baḳarlar görürler. Eger ḳulaḳların öñine ṣalup ḥayrān-ı şekl oldıysa (25) ḳaṣd itseler anı elleri ile ṭutarlar ve eger ḳulaḳların öñine ṣalmayup şu yaña (26) bu yaña ṭurup seslerse yaraḳ ile varup düşürürler. **Fī Ẕikr-i Menāfiʿihī:** (27) Yasḳuridus Ḥakīm eydür. Ṣıġın geyiginüñ āletini ḳurıdup yumşaḳ dögseler (28) yılan ṣoḳan kimseye daḫı yidürseler nāfiʿ ola ve eger boynuzını yaḳup ḳülini (29) keşīr ile ḳarışdırsalar gevdesinden ḳan gidene veyā ḥāşā emʿāsından ḳaraṣa olana (30) veyā çoḳdan içinden ḳan giden ishāl rencine mübtelāya veyā ṣarılıḳ düşene veyā (31) ḳavuġı zaḥmet idene veyā aġzından burnından ṣalyalar aḳana virseler yise. Bu cümle (32) ʿilletlere devādur. Eger ṣıġınuñ boynuzını kükürd ile yaḳup eve tütsi virseler (33) ne ḳadar yılan çıyan ve sā'ir bunlara beñzer ne ḳadar ḥaşerāt-ı arż var ise ḳaçarlar

[732b] (1) ve eger ḫāyelerini ṭuzlayup ḳurıdup dögseler çam ṣaḳızı ile yaḳup yılanuñ (2) ve sāʾir ḥaşerāt-ı arż-ı müʾeddiyenüñ inleri ḳapusına tütsi virseler. İnlerinden ḳaçup (3) giderler ve eger boynuzın bir yirde yaḳsalar sivrisiñek ve eger ḫāmile ʿavret burısı (4) ṭutıcaḳ ṣıġın geyiginüñ boynuzın elinde ṭutsa āsānlıġ ile ṭoġurur zaḥmet çekmez. (5) **Fī Ẕikri'l-Feres:** İttifāḳ-ı ʿuḳalā bunuñ üzerinedür ki benī ādemden geçicek ḥayvānāt (6) içinde atdan şerīf ḥayvān yoḳdur. Ḥaḳḳ celle ve ʿalā Ḳurʾān-ı Ḳadīm'de müʾmīnlere at (7) ṣaḳlamaġa emr idüp **Ve eʿıddū lehum mā'steṭaʿtum min ḳuvvetin ve min rıbāṭı'l-ḫayli türhibūne bihī** (8) **ʿadüvva'llāhi ve ʿadüvveküm**[151] diyü buyurur efḍal-i enbiyā Ḥażret-i Muḥammed Muṣtafā ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem (9) daḫı ḥadīṯ-i şerīflerinde **El-ḫayru maʿḳüdün nebvāṣıye'l-ḫayli ilā yevmi'l-ḳıyāmeti** (10) **ve ebühā meʿāfūne fe'mseḥū nevāṣīhā ve edʿū lehā bi'r-reketi**. Yaʿnī ḳıyāmet günine degin ḫayr at (11) alınlarına dügilüdür. At ehlleri muʿāflardur. Pes at alınlarına oḫşañ ve ata bereketle (12) duʿā idüñ diyü buyururlar. **Baṭlamyus Ḥakīm eydür:** Bir ṣınıf at olur ki aña ceng eylemek (13) taʿlīm iderler. Ādem üzerine ḫamle idüp tīġ-zen süvārlar gibi ceng iderler ki çoḳ (14) olur. Üzerlerinde kimse olmazsuzın cengle bir ʿaskeri basarlar. İskender-i Zü'l-ḳarneyn'üñ (15) bunuñ gibi at eline girmişdi. Ḳuvvet u şecāʿatde bir dilīr-i civān gibi görinürdi ve ʿĀrab (16) içinde aṣlı ve nesebi maʿrūf atlar olur ki anlaruñ neseblerin ʿArab ādem nesebi gibi gözlerler. (17) Aralarına yād neseb ḳarışdurmazlar. Kendü nesebleri gibi atlarınuñ daḫı neseblerin de żāyiʿ (18) itmezler. Anuñ gibi atları vardur ki segirtmekde yil ile berāber segirdürler. Üstlerindeki kimseler (19) ceng güninde altlarında atlara ḥışār gibi ṭayanurlar. **Ḥikāyet:** Dirler ki ʿArab içinde (20) olan ḫoş ḫūlu be-nām atlaruñ dip dedeleri Süleymān peyġamberüñ ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's- (21) selām atlarından bir ayḳırdur. Sebebi de bu oldı ki ʿUmmān memleketi ḫalḳından Süleymān (22) peyġambere Belḳīs ile bir bölük ʿArablar geldiler. Dīn u dünyāları ṣalāḥına müteʿalliḳ emrlerini (23) ḥużūr-ı şerīfinden iltimās idüp Ḥażret-i Süleymān da murādlarına müsāʿade gösterüp (24) dīnī vü dünyevī cümle ḥācetlerin revā itdükden ṣoñra yirlerine gider olıcaḳ. Ḥażret-i (25) Süleymān'a vedāʿa geldüklerinde ey peygāmber-i Ḫudā biz yirümüze gider olduk. Buradan yirümüze (26) varıcaḳ çoḳ yoldur. Bize bir ẕād bizi yirümize ilete (27) didiler. Ḥażret-i Süleymān'a ıssısı Dāvud peyġamber atlarından anlara bir at virdi ve bu at size (28) zād yiter. Beyābānda her ne

[151]Onlara karşı gücünüz yetdiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz (Enfâl 60).

menzile ki ḳonasız baʿżıñuz odun divşürsün. Od yaḳuñ (29) baʿżıñuz çömlek ocaġa ḳoyup ṣu ḳaynatsun. Baʿżıñuz her ne şikārı ki görür bu atuñ öñinden (30) ḳaçup ḳurtulamaz ḳovup ṭutsun anı bişürüñ yiñ. Bu ṭarīḳ ile menzilüñüze varınca (31) bu at arḳasında size şikār eti eksük olmaz diyü buyurdı. Anlar da ol atı alup (32) yirlerinde revān oldılar. Her ḳonduḳları menzilde anuñ arḳasında kendülere kifāyet idecek (33) şikārlar avlarlardı. Şikār eti yiye yiye gitdiler. Ol ata Ẕād diyü ad ṭaḳdılar. Yirlerine

[733a] (1) geldükden ṣoñra adı çavlandı. Ṣıçramaḳda esb-i çābük-ḫırām idi ki āteşden tīz (2) segirtmekde ṣabādan sebük-ḫīz idi. Ḳoşsañ oḳa meydān virmez. Ḳovsañ ḳuşa ḳanāt (3) bükdürmez idi. ʿArab içine bu vaṣf ile meşhūr oldı. Evvel benī Ṣaʿlebe ʿArab içinde (4) bir bī-mānend ḳısraḳ var idi. Anı getürüp aña çekdiler. Atdan bir ḳolunı oldı. Aña Heyḥās (5) diyü ad ḳodılar. Atasından yig çıḳdı. Benī Ṣaʿlebe ḳabīlesinden ṣoñra daḫı rüesʾsā-yı (6) ʿArabdan niçe ulular Ẕād'dan niçe ḳolunlar aldılar neslini üretdiler. Dīnārī ve Aʿrec ve Sebl ve (7) Ẕü'l-ʿinād ve Ḫarer ve Zü'r-reş atlar ki ʿArab içinde meşhūr olmışlardur. Hep (8) anuñ ḳolunlarıdur. Ekṣer ʿArabī atlaruñ zübde vü ġüzīdeleri ol Ẕād evlādlarıdur ki şimdi de (9) ʿArab anuñ neslini gözlerler. Anuñ'çün ʿArabī atlar ʿālem içinde memdūḥdur ve dirler ki Kürdistān'da (10) atlar olur ki alınlarında uvacuḳ boynuzları olur. Hicretüñ üç yüz ṭoḳsan ṭoḳuzıncı (11) yıluñ İspicas beginden Buḫārā'da Emīr İsmāʿil-i Sāmānī'ye baʿżı ṭuḥfe vü hedāyā geldi. Anlaruñ (12) içinde bir at var idi ki alnında iki boynuzları var idi. **Ḥikāyet:** Dirler ki (13) atuñ ḫavāṣṣındandur. Ne cins at olursa olsun elbette bi't-ṭabʿ deveden (14) ürker. Meger aña ögrene ki andan ürkmeye ve Rūm vilāyeti kāfir elinde iken anda deve olmazdı. (15) Çün Muḥammed bin Mesleme İslām leşkeri ile vilāyet-i Rūm'a ḫulefā zamānında ġazāya geldi. Rūm (16) kāfirleri elinden niçe şehrler ve ḳalʿalar fetḥ eyledi. Ḳayṣer anuñ üzerine ʿaẓīm leşker (17) gönderdi. Muḥammed bin Mesleme ol ʿaskerüñ ʿaded ü ʿudedin işidüp endīşeye (18) düşdi. Anlara ilçiler gönderdi. Maġrūr ḳıldı. Anları söze keleciye dutdı aldadı. (19) Üzerine eglenirek yüridiler. Bu eṣnāda kendü ʿaskerine emr itdi ki develer boġazlayup (20) etin yiyeler ve giceleyin boġazlayup derilerin yüzeler. Bir yirde ḥıfẓ ideler. Birḳaç (21) güne degin biñ deve derisi iḥżār eylediler. İçlerin ṣamān ile doldurup güneşe (22) ḳodılar ḳurıdı. Her birisi gūyā diri develer idi. Kāfir ʿaskeri de gelüp ḳarşularına (23) ḳondı. Yarındası ceng olıcaġı gice ṣabāḥa yaḳın emr itdi. Biñ ḳuvvetlü çābük atlar (24) getürdiler. Her atuñ üzerine bir deve derisi berkitdi ve bir vech ile ki hīç oynamaz (25) üstüvār ṭururdı. Her gören gūyā her at üzerine bir

diri deve süvār olmış ṣanurdı. (26) Ṣabāḥ olup kāfir leşkeri ile rū-be-rū olduḳları gibi Muḥammed bin Mesleme emr itdi. Ol (27) biñ atı öñlerine ṭutup ardlarınca kāfir ʿaskerinüñ üzerine at ṣaldılar. Küffāruñ (28) atları develerini göricek bir uġurdan ürkdiler. Alayları bozıldı. Her kişi atını żabṭ (29) itmege ḳādir olmadı. Niçesini atı yire urdı. Atlar ayaġı altında ḳaldı. Leşker-i İslām-ı (30) nuṣret-peyām üzerlerine düşdiler. Anları āteş-i tīġa ṭutdılar. İçlerinde bir vāveylā ḳopdı. (31) Rüsvālıġla münhezim oldılar. Ekşeri orada ṭuʿme-i şīr-i şemşīr oldılar. Cān-ı ḫabīşleri (32) çāh-ı cehenneme gönderildi. Bu ḥīle-i laṭīfe ile ʿasker-i İslām manṣūr kefere-i liyām (33) maḳhūr oldı ve bu da maʿlūm ola ki eger-çi her ṭonda at bulınur ammā cümleden

[733b] (1) biñ ṭon siyāh ve ṭorı olandur. Atcılardan baʿżı ne alaca atdan ve alaca ḳısraḳdan (2) hüner gelür. İkisi de segirtmez dirler. Bu muṭṭarid degüldür. Meʾmūn ḫalīfenüñ bir alaca atı var idi. (3) Segirtmede hīç öñine at gelmez idi ve nite-ki **Ḥikāyet:** Aṣḥābuñ rıḍvānu'llāhi ʿaleyhim (4) ġazāları kitābında mesṭūrdur. Saʿd bin Ebī Vaḳḳaṣ'uñ daḫı raḍıyā'llāhu ʿanh bir ṭonı (5) alaca atı var idi. Ol rüzgārda anun mānendi at yoġ idi. Saʿd aña uġraş (6) günlerinde binerdi ve Saʿd'uñ leşkeri içinde Ebū Miḥcen es-Ṣaḳafī dirler idi. Bir bahādur ve ziyāde (7) şecāʿatle mevṣūf ve iller içinde bu vaṣf ile maʿrūf kimse var idi. Ammā ziyāde müdmin-i (8) ḫamr idi. Hīç degmede ayıḳ yürimezdi. Küffār-ı ʿAcem ile ehl-i İslām Ḳādisiyye uġraşın itdükde ki (9) ser-ʿasker Saʿd Vaḳḳāṣ ḥażretleri idi. Ol gün aʿẓam-ı vaḳāyi-i ehl-i İslām idi. Yaḳın olmış idi ki (10) ʿasker-i İslām'ı kāfir ʿaskeri ṣıya. İttifāḳ ol gün meẕkūr Ebū Miḥcen gene ḫamr içmişdi. (11) Ser-ḫoşla Saʿd-ı Vaḳḳāṣ ḥażretleri öñine getürmişler idi. Aña buyırmışdı. Baġlamışlardı (12) ki şarābdan ayılacaḳ şerʿ üzere aña ḥadd-i şürb ura. Ol ānda ki kāfir ġalebe ṣūretinde (13) müselmān ʿaskerin şu yaña bu yaña tüskürürdi. Ebū Miḥcen bend içinde bunı görüp Saʿd-ı Vaḳḳāṣ (14) ḥażretlerinüñ ḫātūnlarına gel beni bendden ḫalāṣ eyle. Saʿd-ı Vaḳḳāṣ'uñ atlarından bir at vir bineyin. Ben daḫı (15) müselmānlara yardıma varayın ki ḥāllerin muzāyaḳada görürin ve Ḥaḳḳ teʿālā şāhid olsun. Eger cenge (16) düşmeyüp ṣaġ gelürsem iḥtiyārumla gene geleyin. Ayaġumı bende geçüreyin. Saʿd baña uracaġı ḥaddi gene (17) ursun didi. Ḫātūn da ehl-i İslām'uñ muzāyaḳaların göriyorurdı. Ebū Miḥcen'üñ bendini (18) ḳaldurtdı ve Saʿd ḥażretlerinüñ alaca atını aña virdi. Ebū Miḥcen aña binüp silāḥını geyüp (19) ḳuşandı. Kāfir daḫı ʿaskerinüñ bir kūşesinden gelüp merdāne üzerlerine ḥamle eyledi. Ānī öñlerin (20) aldı. Şöyle ki yaluñuz küffār ʿaskerini girüsine tüskürürdi. ʿAsker-i İslām üzerinden

hücūmlarını (21) defʿ eyledi. Saʿd-ı Vaḳḳāṣ ḥażretleri bunı görüp ʿacebledi. Āyā bu kim ola ki ʿasker-i İslām'a bu mededi (22) itdi. **Eḍʿḍabru ḍabru'l-belḳā'i ve'ṭ-ṭeanu** Ebū Miḥcen yaʿnī atınuñ ṣıçrayışı (23) bi-ʿaynihī benüm alaca atum ṣıçrayışıdur ve gönder uruşı biʿaynihī Ebū Miḥcen uruşıdur didükden ṣoñra (24) yārānına ne ṭurursız ḥamle idüñ küffār ʿaskeri telesidi didi. ʿAsker-i İslām'da küffār (25) ʿaskeri üzerine at ṣaldılar. Ol bir ḥamlede alayların bozup küffāruñ yüzin dönderdiler. Ebū Miḥcen (26) küffāruñ inhizāmın göricek defʿī döndi. Gene Saʿd-ı Vaḳḳās'uñ evinde kendüyi bend itdükleri yire (27) geldi. Silāḥın çıḳarup alaca atı yine ḫātūna teslīm eyledi ve ayaġını kemā-kān bende geçürüp (28) oturdı. Ol degül gibi oldı. Bu yaña müselmānlar çün kāfirüñ işini ber-ṭaraf itdiler. Her kişi (29) sālim u ġānim evine döndi. Saʿd-ı Vaḳḳāṣ ḥażretleri daḫı evine geldi. Ḫātūnı anlardan cengleri (30) aḥvālini nice olduġın ṣordı. Anlar da leşker-i İslām ṣınmışdı. Ammā bir kūşede bir kimse (31) çıkageldi. Leşker-i küffārı birbirine urdı. Anuñ sebebi ile nuṣret bizüm oldı didi. Ḫātūn (32) gülüp ol kimse Ebū Miḥcen idi ve bindügi at sizüñ alaca at idi didi. Saʿd ḥażretleri (33) ferāsetleri ḫaṭā itmedügine ḥażż itdi ve buyurdı. Ebū Miḥcen'i bendden çıkardılar. Aña bugün

[734a] (1) senüñ bize itdügüñ cümle günāhlaruñı yuydı. Ben ʿahd itdüm ki min baʿd hergiz saña ḥadd-i (2) şürb urayım didi. Ebū Miḥcen ben de ʿahd itdüm ki min baʿd ḫamr içmeyem. Zīrā her bār ki sen (3) baña ḥadd-i şürb ururduñ. Günāhdan arınup pāk olurdum gibi gelürdi. Çün baña (4) içicek ḥadd urmaġa itdüñ. Ben şarāb içüp daḫı nā-pāk ḳalmaġı istemezin didi. (5) Bu ḥikāyetden ġaraż Saʿd-ı Vaḳḳāṣ ḥażretlerinüñ alaca atlarınuñ ḥālini beyāndur ki alaca (6) iñen bunuñ gibi hünerlü nām-dār at idi. Pes alaca at hünersüz olur diyen kişinüñ murādı (7) ekṣer binā dimekdür. Alaca atda hüner nādir vāḳıʿ olur. Bunlar ol nādir olanlar ḳabīlindendür. (8) **Ḥikāyet:** Bundan ġayrı ḥarb-ı Ḳādisiyye'de eşrāf-ı ʿArab'dan Bekir bin ʿAbdu'llāh el-Leyşī (9) ulu bir bahādur. Kişinüñ bir atı var idi. Ol zamānda olan nām-dār atlardan idi. Adına Ṭallāl (10) dirler idi. Çün kāfir ʿaskeri ṣındı. Ḳādisiyye ırmaġınuñ orta yanından ḳaçup ırmaġuñ (11) köprisini kesdiler. ʿAsker-i İslām beri yaḳasında ḳaldılar. Kāfirler emīn olup ḳondılar. Meẕkūr Bekr (12) bin ʿAbdu'llāh atıyla ırmaġuñ kenārına gelüp küffār ʿaskerine ṭoġrı ṣu içinde at (13) ṣaldı. Irmaġuñ inligi ḳırḳ arşun var idi. ʿAmīḳ u ʿarīż nehr idi. Hā diyince (14) ol at yüzüp ṣuyı öte geçdi. Küffār ʿaskeri bunı görüp götüri İslām ʿaskerinüñ (15) atların böyle ṣandılar. Şimdi cümlesi bu ṭarīḳ ile ırmaġı geçerler diyü vehm idüp orada daḫı (16) oturamadılar. Ḳonmışken gene göçdiler. Tekrār münhezim

oldılar. İçlerinde ḳaçana oldı. (17) Ve ḥükemā-yı Yunan eydürler. Eger bir kimse yundı diledügi rengde ḳollarun ṭoġursın dirse (18) gerekdür ki murādı olan rengde her neden olursa olsun bir ayġır ṣūreti düzüp (19) yunduñ ṣuya alup gidecekleri yolı üzerinde ḳoya. Yund ṣu içüp döndüġinden (20) ṣoñra ol at ṣūret yanına getürdi yundı. Çekecegi ayġıra orada çeke. Ammā şöyle (21) ide ki ayġıruñ da bu yunduñ da yüzleri ol ṣūrete ḳarşu ola. Bi-iẕni'llāh ol yundan (22) ṭoġan ḳolun düzdügi ol ṣūret ṭonına ola. **Ḥikāyet:** Ḳatıruñ eyüleri kemleri (23) emākīn iḫtilāfı iledür. Baʿżı memleketüñ ḳatırı eyü baʿżısınuñ kem ḳopar. Cümleden (24) eyüsi ki yorġa ve ḥüsn-dār ola. Ekṣeriyyā Ermeniyye ve Şirvān u Tiflīs vilāyetlerinde (25) olur ve diyār-ı maġribde Endülüs zemīninde kopmaz. (26) Ḳatırlardan ġayrı hīç bir zemīnde kopmaz. Şekl ü heyʾetde ve seyr ü ḥareketde ve tek-ā-pūy (27) ve sürʿatde hīç bir diyār ḳatır anlara öykünemez. Ehl-i maġrib hemīşe ol ḳatırlar ile iftiḫār (28) iderler. Pādişāhları yasaġ iderler. Ol ḳatırlardan ġayrı memleketde çıkartmazlar. (29) Şöyle ki ġayrı memleketde çıḳarsalar biri beş yüz altun ḳıymet ider ve anlar içinde daḫı (30) cümleden eyüsi maşrıḳa cezīresinden ḳopan ḳatırlardur ki ol cezīre her yanından üç (31) gün üç gicelik yoldur ve ol cezīrede ḳudret-i İlāhī ile arslan ve ḳurt ve yılan (32) ve ʿaḳreb gibi ḥayvānāt-ı mūẕiyye ve ḥaşerāt-ı arżdan hīç biri yoḳdur ve aña (33) bunlardan birini ġayrı yirlerden içine getürseñ yaşamaz ölür ve eger ḳatıruñ

[734b] (1) ḳulaġı içindeki çirkden alup yine ḳatır derisinden bir pāre içine ḳoyup baġlasalar (2) her ḳanḳı ʿavret ki anı kendü ile götürse yüklü olmaya ve eger ḳatıruñ derisini bir panbuḳ (3) pāresine ḳoyup ʿavret anı götürinse yüklü ola ve eger ḳatıruñ ḳulaġı çirkini şarāba (4) ḳatup bir kimseye içürseler ayılmaz mest ola. **Ḥikāyet:** Merkebüñ aḥvāli ẓāhirdür. Anuñ (5) nuṭfesinden iki dürlü ḳatır olur. Eger yunda çekseler maʿrūf olalar idi didi. (6) Ḳatırlar ṭoġurur kāh olur inege çekerler andan ḫurde burnı yaṣṣı ḫūvār (7) ḳāṭırlar ṭoġar. Merkebüñ menāfiʿinde Deysuḳuridus Ḥakīm eydür. Merkebüñ cigerin büryān itseler (8) ācile ḥāşā şaraʿ marażına mübtelā olanlara yidürseler nāfiʿ ola. Eṭıbbādan İbni Māsuye eydür. Yabān (9) eşeginüñ bevli meşānede ṭaşı ḳırar ve eger merkebüñ ḥāşā tersledügi vaḳt fī'l-ḥāl ısıcaḳla tersini (10) ṣıḳup andan çıḳan ṣuyı diñmeyen burın ḳanına ṭamzursalar diñdüre ve eger merkeb dişisine (11) ḳalḳayup maṣlaḥatına mübāşeret iderken bir kimse irkeginüñ ḳuyruġından bir ḳıl ḳoparup kendinüñ (12) bir yirine baġlasa aña mücāmaʿat iştihāsını artura ve cimāʿa ḳuvveti ziyāde ola. Eger merkebüñ (13) alnı derisini alsalar alın bağı miḳdārını şaraʿ

zaḥmetine mübtelā olan kimsenüñ alnına (14) bağlasalar artuḳ aña ṣaraʿ ʿārıż olmaya ve eger merkebüñ südügini fuṭaya veyā bir beze döküp (15) anuñla ışlatsa anı bir kimse biline ṭutunup ṣuya girse balıḳlar yanına cemʿ olalar. Merkebüñ (16) beynisini defne yimişi yağı ile ḳarışdursalar arḳa ve diz ağrılarına nāfiʿ dür. Dürtseler (17) fāʾide göreler ve eger merkebüñ tersini yaḳsalar ve kettān bezini yaḳsalar ḳazan dibinüñ (18) ḳarasıyla üçini ḳarışdurup tāze cerāḥat ursalar ḳanını diñdüre. Tīzcek yarayı (19) ḳurıda. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt ve Levāmiʿü'r-Rivāyāt Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından** (20) **Yigirmi İkinci Bāb ki Yaʿnī Ḥayvānāt-ı Vaḥşiyyeden Yırtıcı Cān-verler Ẕikrinde (21) ve Anlaruñ Aḫlāḳ u Ṭābāyīʿ-i Menāfiʿi Beyānındadur**. Bu bābda ibtidā arslan (22) ẕikrine şürūʿ itdük ki yırtıcı cān-verlerüñ sulṭānıdur ve cümle cān-verlerüñ üzerlerine sulṭāndur. (23) Anuñ āvāzı sāʾir ḥayvānātdan heybetlüdür ve benī ādem ḳatında ḥürmetlüdür. İʿtibārı (24) vardur. Pādişāhları aña beñzedürler. Heybetlü cān-verdür. Ġayrı Emīrü'l-Müʾminīn Ḥażret-i (25) ʿAlī'yi raḍiya'llāhu ʿanh arslana beñzedürler. Aña Esedu'llāh dirler ve arslanı āferid-kār-ı ʿālem (26) bir maḥṣūṣ ṣūret üzerine yaratmışdur ki her ʿuẓvından şecāʿat ü saṭvet ü salābet (27) añlanur. Meṣelā gögsi gürdür ve inlüdür. Her neye olsa ṭayanur ve āvāzı bülenddür ve muḳdim ü cerīdür. (28) Her neye ḳaṣd itse bi-emān irişür ve başınuñ yelisinüñ ḳuyruġınuñ tüyü çoḳdur. (29) Ve uyluḳlarınuñ eti azdur ve ayaḳaları yeynidür ve boynı ḳalıñdur. Dirler ki anuñ boynınuñ (30) kemükleri müteʿaddid eñlü degüldür. Hemān bir bütün kemükdür oynamaz. Anuñ'çün boynını yanına dön (31) derimez. Dört yanına iltifāt idemez ve cümle kemükler ṣomdur. Mücevvef kemügi yoḳdur. Anuñ'çün (32) iligi olmaz. Olsa da ġāyet az olur. Ṣağ elinde bir pāre süstlüḳ vardur. Ṣol eli andan (33) ḳuvvetlidür. Anuñ'çün her dāʾim ṣol eli ile ḳapar ṭutar iñen ṣağ elin ḳullanmaz ve arslanuñ

[735a] (1) mizācı dāʾimā ḥarāret üzeredür. Anı isitme ṭutar. Yüreginüñ ġāyet-i ḥarāretinden gevdesi hemīşe (2) od gibi yanar. Bu cihetden āteşi sevmez ve āteşden ḳorḳar ve āteş şuʿlesini görmeye müteḥayyir (3) olur. Anuñ nūrında gözi ḫīrelenür. **Ḥikāyet:** Ḳāḍī Tenūhī eydür. Bir vaḳtde (4) bir faḳīh dāniş-mend Kūfe sevādından ṭaşra cerre çıḳdı ki kūyları geze cerr ide. ʿĀdetleri (5) üzere bir merkebi var idi. Kitābların ve ḳaftānların anuñ üzerine urup kāh kāh üzerine (6) biner ve ayaḳların diñlendürür. Kūydan kūya gezer cerr iderdi. İttifāḳ bir gün bir kūye irişe gerekdür. (7) Meger menzili ıraġmış aḫşāma ḳaldı. İrceden kūye irişmedi ve kūylunuñ ise ʿādetleri (8) bu idi ki aḫşām olmadın ṭavarların kūy içine getürürler aḫşām namāzı vaḳtinde kūyuñ (9)

ḳapuların bend iderler. Aḫşām olduḳdan ṣoñra kimseye kūy ḳapusını açmazlar idi. İttifāḳ (10) dāniş-mend kūya aḫşām namāzı vaḳtinden ṣonra irişdi. Niçe ki kūyuñ ḳapusını dögdi. (11) Ḳābil olup kūylu aña ḳapuyı açıvirmediler. Bu gice ṭaşrada yat ṣabāḥ ḳapu açılıcaḳ (12) kūye giresin daḫı didiler. Dāniş-mend mużṭar olup meger kūyuñ ḳapusınuñ ṭaşrasında (13) bir mescid var idi. Mescidüñ yanında bir ev var idi ki müʾezzinüñ içinde baʿżı esbābı ṭururdı. (14) Vāḳt-i ḥācetde gelür andan mescide ḥācet olacaḳ ḥavāyici alurdı. Sāʾir vaḳtde ḥālī (15) ṭururdı. Ol evüñ ḳapusı ḫalḳasına merkebinüñ yuları ṣapını bağlayuḳoyup eşegi (16) ḳapu öñinde ḳodı. Kendüsi ev içine girüp esbābın kitābların yanına getürüp şundan (17) bundan ağaç pāreleri divşirüp evüñ orta yirinde āteş yaḳup oturdı. (18) Od ışığına kitābına deñeyüyorurdı. Nā-gāh gördi. Ev ḳapusına bir arslan (19) gelüp merkebine ḳaṣd itdi. Merkeb andan ürküp ev içine girdi. Arslan (20) ardınca ev içine bile girdi. Girdügi gibi merkeb ḳorḳusından ṭaşra çıḳdı. Ḳaçmaḳ (21) niyyeti ile çekindi. Yularınuñ ṣapı evüñ ḳapusı ḫalḳasına bağlu olmağla çekdi. (22) Ḳapuyı örtdi. Arslan dāniş-mend ile ev içinde ḳaldı. Arslan hemān āteşe (23) deñeyüp ṭurdığı yirde ḫayrān oldı. İki gözlerin āteşe diküp kendüden (24) gitdi. Hīç ḥarekete iḳtidārı ḳalmadı. Dāniş-mend bu ḥāli görüp ṭurmadı. (25) Āteş daḫı yaluñlandurdı. Bu da ḫayretinden n'idesin bilmezdi. Āteşden (26) kendüye bu muʿāveneti göricek. Odunı dükendügi gibi kitāblarını yaḳmaya başladı. (27) Varaḳ varaḳ kağıdlarını yakar. Birbiri ardınca yaluñlandurdı. Bu ṭarīḳ ile (28) cümle kitāblarını yaḳdı. Arslan āteşe ḳarşu kemā-kān müteḥayyirāne baḳup ṭururdı. (29) Hele ṣabāḥ ḳarīb oldı. Müʾezzīn kūydan çıḳup mescide ezān oḳımağa geldi. (30) Gördi evüñ ḳapusında bir merkeb bağlu ve dört yanını mülevveṣ itmiş ḳorḳu ile çekinüp (31) yürür. Yuların ḳapu ḫalḳasından çözüp ḳapuyı açayın ev içinde kim var göreyin (32) diyince fi'l-ḥāl arslan ev içinden ṣıçrayup anı ḳapdı aldı gitdi. Ḳudret-i (33) İlāhīye'dür ki aḫşāmdan ṣabāḥa degin dāniş-mend arslan ile bir yirde ṭurdı.

[735b] (1) Aña nesne olmadı. Ṣağ u sālim ḳurtuldı. Müʾezzin ḥużūr üzerine evinde yaturken (2) iḫtiyārı ile geldi aña ḳurbān oldı. Arslan eger-çi zāhiren ādeme üns bağlar (3) ammā vaḥşeti ünsi üzerine ġālibdür. Şöyle ki arslancılar anı mīşelikden (4) boş ṣalıvirse ḳor bīşelige gider gene gelüp ṭutılmaz. Anuñ üns ṭutduğına (5) iʿtimād yoḳdur. Nite-ki **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki Yunan ḫalḳından bir ulu kişinüñ (6) sarāyında bir arslan yavrusı beslerler idi. Evi ḫalḳı ile üns ṭutdı. Ev içinde (7) irkekden dişiden her kim var ise anuñla oynardı. Hīç kimseye ṭınmazdı. Bu üns (8) üzerine anlar içinde

büyidi. Büyük arslan oldı. Kemā-kān içlerinde gezerdi. (9) Merd ü zenden kimse ṭanımazdı. Aralarında yürirdi. Kimse de andan ḳorḳmazdı. İttifāḳ (10) bir gün ol ev ḫalḳından bir ḫātūn kendüye ḫoş ḳoḫulıḳ nesneler ile ṭayyib zīnetin virüp (11) yüzine gözine saçına misk ü ʿūd u ʿanber gibi nesneler ṣaçmışdı. Ev daḫı tenhā idi. (12) Nā-gāh arslan ol ḫātūnuñ ol ṭayyiblerüñ ḳoḳusın alup üzerine ḥamle eyledi. ʿAvret (13) anuñ ḳorḳusından yıḳılup bī-hūş olup oldı. Arslan yatduġı yirden geldi. (14) Ol ḳoḳular şevḳiyle ol rıfḳ ile kedi gibi anuñ yüzin yalayıbaşladı. Aña degin ki (15) dilinüñ üzerinüñ iriliğinden ʿavretüñ yüzinüñ derisin ṣoydı. Andan ḳan revān oldı. (16) Arslanuñ dili üzerine gelen ḳan boġazına gidüp anuñ leẕẕetini alduġı gibi fi'l-ḥāl (17) terbiyyetleri ve anlar ile olan ünsi unutdı. Ṭabīʿat-ı aṣliyyesine ʿavdet eyledi. ʿAvreti (18) yırtup pāre pāre eyledi. Ammā Cāhıẓ kitāb-ı Ṭabāyiʾüʾʾl-Ḥayvānāt'da şöyle getürür ki Esved bin (19) Ebü'l-ʿIyāż adlu bir bir avcı bir arslan ögretmişdi. Anı siñege ṣalardı. (20) Tāzī gibi anı yabān eşegine ṣalır aldururdı ve bir ḳurdı da ögretmişdi āhūya ṣalar (21) aldurdı. Hemīşe anuñla yabān eşegine bunuñla āhū avlar gezerdi ve bir arıyı ögretmişdi. (22) Anı siñege ṣalardı. Arıya siñek avladur temāşā iderdi bakardı. **Ḥikāyet:** (23) Dirler ki eger arslanuñ derisinden cāme-dān idüp ḳaftān ḳonsa aña (24) güve düşmez. Ve eger arslan derisini bir yaña ve sāʾir yırtıcı cān-verler derisin bir yaña (25) ḳosañ bunlar derisinüñ tüyleri dökilür ve arslanuñ derisinden dökilmez ve arslanuñ (26) içi yaġını eridüp gevdeye ḳuvvet ile sürseler her ne dürlü yırtıcı cān-ver olsa (27) anuñ yöresine uğramaz. Belki andan ḳaçar ve eger bir kimse arslanuñ gözi içinde olan (28) yaġı gül yaġıyla eridüp yüzine sürse anı gören andan ḳorḳa. İl gözine heybetlü ola (29) ve eger biri arslanuñ iç yaġıyla ve biri ḳoç içi yaġıyla iki çerāġ yaḳsalar ikisin birbirine (30) ḳarşu ḳosalar ikisi yürür gelür. Birbirlerine ṣarmaşur ve eger bevāsīr zaḥmetine mübtelā olan (31) kimse arslan derisi üzerine otursa nāfiʿdür. Bevāsīri dāfiʿdür. **Ḥikāyet:** (32) Ḳaplan cān-verlerüñ göñüllüsi ve mütekebbiri ve ter ṭabʿıdur. Eger beyābānda ādemi kendüden (33) yüksekde görse götürmez aña ṣunup pāreler ve eger kendüden alçaḳda görse aña

[736a] (1) ṭınmaz ve arslan ile bunuñ arasında ʿadāvet u ḫuṣūmet vardur. Bulışsalar birbirleriyle (2) ṭutuşurlar. Kāh arslan ḳaplanı yiñer. Ḳāh ḳaplanı arslanı yiñer ve ḳaplan kendü ṣaydından (3) ġayrınuñ ṣayd itdügini yimez. Ḫod-bīn cān-verdür. Her kāh ki bir ṣayd avlaya andan (4) ṭoyınca yimez. Üç gün üç gice üzerinden yaturdı dördünci gün ḳalḳar bir kerre çağırur (5) şöyle ki āvāzınuñ heybetinden işiden cān-ver ḳaçar. Ancaḳ

arslan ḳaçmaz ve dirler ki (6) bir kimse şırtlanuñ içi yaġını kendüye sürse ḳaplan olduġı bīşelige varsa (7) ol yaġuñ ḳoḳusı ḳaplanuñ damāġına irişse ol kimseye muṭīʿ u muʿtād olur. (8) Andan ḳaçmaz ḳaplanı nice iderse eyle ider ve dirler ki ḳaçan ḳaplanuñ dişi arslana (9) ḳarılsa ikisinden pārs ḥāṣıl olur ve baʿżılar her ḳaçan ki ḳaplanuñ dişisi (10) ṭoġura yavrusı elbette efʿī ile ṭoġurur ki yavrusınuñ boynına ṭavḳ gibi (11) ṭolanup ṭoġar dirler ve ḳaplanuñ içi yaġı fālic didükleri maraża sürseler (12) devādur. Belki ol marażuñ bundan ġayrı devāsı yoḳdur. **Der Ẕikr-i Bebr:** Bebr bir ḳavī (13) vü mehīb cān-verdür. Hindū-sitān'da ve Ḥabeş vilāyetinde çoḳ olur ve dirler ki ol dişisine (14) karılmaz. Belki anuñ dişisi yilden yüklü olur. Anuñ yavrusı yil ile berāber segirür (15) ve arslan ve ḳaplan anuñ eṭrāfına uġrayımazlar anuñla ceng idemezler. Zīrā ikisinden (16) daḫı ḳuvvetlidür. Hīç anı kimse dirile ile ṣayd idemez. Aṣlā kimseye muʿtād olmaz. (17) Ammā yavrusını ḥīle bile avlarlar. Ḥīlesi de budur ki ṣayyād eline büyük bir (18) niçe ḳapaḳlı şīşeler alup bebrüñ yataġında yavruları oldugı yirde ıraḳdan (19) gözedür. Bebr yavruları yanından ḳalḳup gidecek varur. Yavrularını bir bir şīşenüñ (20) içine ḳor alur ḳaçar. Eger bunı bebr ṭuyup ardınca gelürse gözedür. Defʿī içindeki (21) yavru ile şīşenüñ birini yolı üzerine ḳor. Kendüsi ilerüsine ḳaçar. Bebr gelür. (22) Yol üstinde şīşe içinde yavrusınuñ birini şīşe içinde anı görüp anuñla (23) eglenür. Şu yanına dolaşup anı şīşe içinden çıḳarmaġa muḳayyed olur. (24) Bu arada ṣayyād ġayrı yavrusını alup ḳaçar. Selāmet yaḳasına çıkar. Bundan (25) ġayrı [kimse] yavrusını alup ḳaçamaz. Bu ṭarīḳle alur ve bebri büyük iken aṣla kimse dirile (26) avlamaḳ iḥtimāli yoḳdur. Ṣayyādlar anı iki ṭarīḳ ile öldürürler. Bir bu ki uġurlayın anı oḳ ile (27) ururlar. Biri de bu ki anuñ gezdügi yirlerde varurlar bir niçe yirde müteferriḳ birbirinden (28) ıraḳ çuḳurlar ḳazarlar. Her çuḳuruñ içine bir avcı girür. Üzerin örter. Bu vech ile (29) ki hīç içinde görinmezler. Andan çuḳuruñ içinden nezāketle ṭaşrasını gözlerler. Hemān bir ṭarafdan (30) bebr belürdügi gibi bir işāretleri vardur iderler çuḳurlar içinde cümlesinüñ maʿlūmı olur. (31) Muḥkem ṣaḳınur andan birisi çuḳur içinden āvāzın ṣalıvirür muḥkem (32) çaġırur. Bir ol āvāzı işidüp fi'l-ḥāl andan yaña yil gibi segirdür. Āḫer (33) çuḳurdan bir avcı daḫı çaġırur. Bebr evvelki āvāzın cānibin ḳor. Bu defʿa bu āvāzdan

[736b] (1) yaña döner. Bu cānibe segirdür. Āḫer çuḳurdan bir daḫı çaġırur bu defʿa bu yaña döner bu cānibe (2) segirdür. Bu ṭarīḳ ile anı şu yaña bu yaña yildürürler. Ol āvāza ḳarşu varur görür (3) kimse yoḳ. Bu āvāza ḳarşu varur görür kimse yoḳ. Müteḥayyir-vār ġażab ile dört yaña (4) segirür. Kimse bulamıyacaḳ ḫışmından kendüyi yırtar helāk ider.

Baʿde çuḳurdan (5) çıkarlar. Ölüsin götürürler. Anuñ içi yaġı fālic zaḥmetine nāfīʿdür. Belki ol maraża (6) bundan yig devā yoḳdur. **Der Ẕikr-i Pārs:** Pārs iki dürlü olur. Bir dürlüsi büyük (7) ve ḳışa ḳuyruḳlu olur ve bir dürlüsi güççük ve uzun ḳuyruḳlu olur. İki dürlüsi (8) eger-çi vaḫşīdür. Ammā taʿlīme ḳābildür. Anı şikāra ṣalmaġa ögredürler. Ḳuş vaḫşīlerinde (9) ṭoġan ve şāḥin ve sāʾir av ḳuşları taʿlīme geldügi gibi vaḫşī sibāʿ içinde pārs (10) daḫı böyledür. Ammā av ḳuşlarından büyük bir eylügi budur ki pārsuñ büyügi güççüginden yig (11) gelür. Ḳuşlaruñ güççügi büyüginden yig gelür. Pārsuñ büyüklerin yābānda gezerken yabānda gezerken ṭutarlar. (12) Hemān ava ögredürler. Eglenmedin ögrenür. Ādeme üns ṭutar. Anı avcılar beyābānda gezerken (13) dört ṭarīḳ ile avlarlar. bir bu ki güzel āvāzı sever be-ġāyet. İşitdügi gibi iḥtiyārı ḳalmaz. (14) Aña kendüyi virür. Bir zamān diñler de ḫayrān ḳalur. Gezdügi yollarda güzel āvazlu (15) kimseler ırladurlar. Diñlemege başlar ve ururlar ṭutarlar. Hīç ṭuymaz bir de bu ki şarābı ziyāde (16) sever. Varurlar gezdügi yirlerde şarāb ḳorlar. Bulup içer mest olur ṭutarlar. (17) Bir de buña pārsuñ eti ziyāde aġır olur. Bu vech ile ḥayvānāt içinde ol cüsṣede (18) andan aġır gevdelü cān-ver yoḳdur. Anı avcılar ḳova ḳova yoruldup ṭutarlar. Bir de bu ki (19) hīç ḥayvānāt içinde andan berk uyḳulu cān-ver yoḳdur. Anı uyurken ṭuṭarlar. (20) Degmede bir de uyḳudan uyanmaz ve anuñ dişisi irkeginden artuḳ avcı olur ve pārsuñ da (21) arslan gibi ḳuyruġı ucından daḫı bir çınaġı olur ve her ḳaçan ḫaste olsa ṭavşan (22) ḳanın içdügi gibi ṣaġalur ve pārsuñ beynisini ṭuz ile ve bal ile yoġurup maʿcūn itseler (23) ḳanı durmayan yaraya ursalar hem ḳanın ṭurḳurur ve hem oñuldur ve pārsuñ ḳanını sirke ile (24) ḳarışdurup nıḳrisi olan ādemüñ ayaġına ursalar nāfīʿ ola. **Der Ẕikr-i Gürg:** Ḳurt (25) be-ġāyet dişleri ḳavī çeñesi ḳuvvetlü ve yilici ve segirdici çābük ü cüst u çālāk (26) cān-verdür. Hīç anuñ gibi cüst cān-ver yoḳdur. Anuñ ḳoyunı ṣayd itmekde mekr ü ḥīlesi (27) çoḳdur. ʿArab anuñ mekri ile ḍarb-ı meṣel iderler. Ṣayd itmekde bir ḥīlesi budur ki evvelā ḳoyun (28) nerede yatduġını bilür. Hemān köpeklerüñ āvāzlarına ṭoġrı gider. Ḳoyunuñ yatduġı yire yaḳın varur. (29) Bir daḫı ulur. Tīz köpekler anı yaḳın geldi diyü āvāzına ṭoġrı segirdürler. Köpekler ḳoyun (30) yanından gitdükleri gibi cüst bir āḫer ṭarafdan segirdür. Ḳoyunı ḳapar alur gider. Köpekler (31) ṭuyınca ol menzilin alur. Kāh olur ki iki ḳurt bir süri ḳoyuna gelürler. Biri (32) ṣaḳlanur sürinüñ bir yanından çobānuñ köpeklerine görinivirür. Köpekler anuñ (33) ardına düşer. Öñlerince nice ḳaçıvirür. Anı köpekler ḳovagitdükleri gibi ol biri ṣaḳlanduġı

[738a] (1) yirden çıkar. Ḳoyunı tenhā bulur ḳapar birini. Baʿde ḳaçar varur ṭaġda köpekler ḳovduġı (2) yoldaşına buluşur. Ḳoyunı berāber ikisi üleşürler ve ḳurt boynını bir yanından (3) bir yanına dönderemez. Anuñ'çün ki arslan gibi anuñ da boynının kemügi yek pāredür. (4) Ġayrı cān-verler boynı kemügi gibi ek ek pāre pāre degüldür. Oynamaz ve ḳurt (5) ekṣer namāz vaḳtlerinde ṣubḥ ʿalāyimi belürdügi zamānlarda sunar. Anun'çün ki bilürler (6) ol vaḳt ki ḳoyun köpekleri giceden uyḳusuzluġla yorḳun olup uyḳuya (7) varmışlardur. Furṣat hengāmıdur. ʿAle'l-ġaflehū gelüp ḳoyunı ḳapar da ḳaçar ve ḳoyunı ḳapduġı (8) gibi incitmez. Belki ṣalıvirür. Öñince ḳuyruġın oynadur. Ḳoyun ardına düşüp kendü ile (9) bile segirür. Andan kendüye çāre olur ṣanur. Ḳoyunı bu ṭarīḳle ḳuyruġıyla ardına (10) düşürür sürer alur gider bir emīn yire çıḳarur. Andan pāreler yir ve ḳurduñ ḫaṣṣesi (11) budur ki eger yābānda ādemi tenhā bulsa ardına uyar görür. Eger ḳorḳup ḳaçmaḳ isterse (12) anuñ üzerine hamle idüp anı yırtar. Eger ḳorḳmayup ün ursa ve üzerine (13) sürse ādemdan ḳaçar ve eger dişisi bile cemʿ olsa kelb gibi niçe zamān (14) dişisi ol ḥāl üzerine ḳalur. Birbirlerinden ayrılmazlar. Bu ḥālde belki kelbden daḫı ziyāde muḥkem (15) ṭururlar. Ḥattā ādem üzerlerine varsa ikisin de öldürseler birbirlerinden ayrılmaz ḳurduñ şānı (16) evvel-i emrden ḳaçmaḳdur. Ṣikārını evvel ḳapar. Andan ṣoñra iletür. Ġayrı yirde bunuñ'çün (17) her dilden anuñ ḳapması ile ḍarb-ı meṣel iderler. Türkīde daḫı ḳurt gibi ḳapar dirler. (18) Meşhūrdur ve ḳurtlaruñ içinde bir başları olur dirler ki aña Rūm dilince ḳārūn (19) dirler. Ol ḳurduñ ḥāli budur ki kendüsi ḳapduġı ḳoyunuñ etini yimez ve nihāyet mertebede (20) açıḳmayınca şikāra ṣunmaz ve bir süriye ṣunsa içinden cümleden güççük olan (21) ḳoyunı alur. Bunuñ da hemān bir pāresin yir. Ġayrısını çobāna ḳor ve dirler ki sevāḥil-i deryā-yı (22) Rūm'da bir yir vardur ki oranuñ ḳurdı balıḳ yir dirler. Ṣayyādları balıḳ avlarken gözler (23) anlar da avladuḳları balıḳdan anlaruñ ḥiṣṣelerin çıḳarurlar. Deryā kenārına ḳorlar. Anlar (24) daḫı gitdükden ṣoñra ḳurtlar gelüp yirler. Ṣöyle ki balıḳ avcıları böyle itmeseler anlara (25) balıḳ aḳlamaġa māniʿ olurlar. Aġlarını yırtarlar ve balıḳ aġların bozarlar ve dirler ki vaḥşī ḳurtlar (26) içinde bir ṣınıf vardur ki anlaruñ öñ dişleri elmāsdan ve demürden ḳalmaz. Dişleri (27) ile demüri çiynerler. Demür silāḥları ziriḫleri pāre pāre iderler ve Şiʿra yıldızından (28) ḳurtlar ziyāde ṣaḳınurlar. Hemān bu yılduz ṭoġduġı gibi inler içine girürler ve derelere (29) ve ḳaya ḳısıḳlarına ḳaçarlar. Issı ḳorḳusından ṣovuḳ yirlere ṣoḳılurlar ve anlaruñ bogazınuñ (30) ḫāṣṣesidür ki iri iri ṣom kemükleri aġzından nefesinden erür yutar haẓm ider. Farażā bir dāne (31) ḫurmā

çekürdegini yutup ḥaẓm ider ve emṡāl-i ʿArab'da **fülānüñ aḥmaḳu min cehīretin** yaʿni fülān (32) kişi cehīre diyü aḥmaḳdur dirler. Cehīre diyü ḳurduñ dişisine dirler. Bunuñ aḥmaḳlığı (33) budur ki kendü yavrusını şöyle ḳor da varur şırtlān yavrularını emzürür. Anlara

[738b] (1) süd virür ve et getürür. Yavrularını aç öldürür ve ḳurt ziyāde vaḫşīdür. (2) Her ne ḳadar yavrusını güççükden besleseñ ādem ile tamām mūnis olmaz. Elbette vaḥşetini ḳomaz. (3) **Ḥikāyet:** Getürmişlerdür ki bir vaḳtde bir Aʿrābī bir ḳurt yavrusını ṭutup (4) evine getürdi. Bir inegi var idi. Anuñ südi ile besledi. Büyük ḳurt oldı. Tamām (5) ḳuvveti yirine gelüp kemālin bulduġı gibi furṣat bulup inegi ṣıġdı. Aʿrābī bunı görüp (6) ḳurda bu beytle ḫiṭāb idüp eydürdi.

Ġurite bi-derrihā ve neşeʾte finā

Fe-men ebnāke enne ebāke ẕīʾebü

Yaʿnī bu inegüñ südiyle ġıdālanduñ ve bizüm içimüzde büyidüñ yābāna varmaduñ. (8) Ey ḳurt saña atañ ḳurt olduġın kim (9) ḫaber virdi? Ve kāh olur irkek ḳurt kelbüñ dişisine ḳarılur. Andan bir kelb ṭoġar. Be-ġāyet (10) yāvuz olur ve kāh pārs ḳurduñ ḳurt kelbüñ dişisine ḳarılur. Andan bir pārs ṭoġar. Derisi tüyi pārsa beñzer (11) ammā şekli yüzi ve gözi bī-ʿaynihī ḳurda beñzer. Anı her gören ḫāliṣ pārs degüldügin bilür. Ammā (12) hīç bir ḥayvāna taʿarruż eylemez. Yoz olur ve ḥükemā dirler ki ḳurt ile ḳoyunuñ dirileri aralarında olan (13) ʿadāvet ölülerine daḫı sirāyet iderler. Bi sırdur meṡelā bir rebāba veyā bir ḳopuza iki dürlü ḳıl (14) ṭaḳsañ birbirinüñ yanına gelse biri ḳurt bağırsağından ve biri ḳoyun bağırsağından (15) düzilmiş ḳıllar olsa çalsalar elbette ḳoyun bağırsağı ḳılı ḳurt bağırsağı ḳılı yanında (16) olmaz ve hergiz āvāz virmez. Ke-ẕalik bir leşker içinde ḳurt derisinden düzilmiş bir ṭabl (17) olsa ḳoyun derisinden düzilen ṭablar anuñ ḳarşusında ṣadā virmez ve eger bir def (18) veyā bir ṭabl düzer kimsenüñ dükkānına ḳurt derisini yaḳup tütsi virseler tütüninden (19) sāʾir deriden olan defler ve ṭabllar yarılur ve eger ḳurduñ başını gercinlik ḳapusına (20) aṣṣalar kedi gibi ġayrı gibi gögercin içinden ġayrı cān-verler anuñ yöresine uğramaz. (21) Ḳurduñ ḳanını ḳuzı yaġına ḳarışdurup ṣaġır olan kimsenüñ ḳulaġına ṭamzursalar ḳulaġın (22) açar. Eger ḳurduñ derisini veyā gözini bir kimse götürse ḫaşmına ġālib ola. Ḫalḳ (23) anı sever ve dişisini götüren ḳurtdan ḳorḳmaya ve eger ḳurduñ ödini bala ḳarışdurup (24)

āletine sürse daḫı ʿavrete cimāʿ eylese ol ʿavret anı seve. Be-ġāyet muḥabbet ide. (25) **Der Ẕikr-i Keftār:** Ṣırtlānuñ bir aʿżāsı ḳavī çengāli tīz ḳabīḥ-ṣūretlü (26) vaḥşī cān-verdür. Hergiz ādem ile üns ṭutmaz ve ʿArabça anuñ adı żabʿ ve künyeti (27) Ebū ʿĀmir'dür. Rivāyet olınur. Bir vaḳtde bu ṣırtlān avcıdan ḳaçdı. Ardınca ḳovarlar (28) idi. Żarūrī olup bir Aʿrābīnüñ evine düşdi. Aʿrābī anı evinde ṣaḳladı. Avcı (29) eline virmedi. Gice olduġı gibi Aʿrābī andan ġaflet itdi. Nā-gāh ṣırtlān anuñ (30) üzerine ṣıçradı ve anı yırtdı. Bir ʿArab içinde ḍarb-ı meṣel oldı ve bu beyti didiler. (31) Münāsebeti düşdükçe okurlar. **Beyt:**

Ve men yaṣnaʿı'l-maʿrūfe fī ġayrı ehlihī

Yulāḳiye'l-leẕī lāḳā mücīre ibni ʿāmīr

Yaʿnī bir kimse (32) eylügi ve iḥsānı ehline itmese ol kimse ibni ʿāmire (33) yaʿnī ṣırtlāna eylük iden ṣataşduġın belāya ṣataşur diyü cān-ver ādem etin yimege

[739a] (1) ġāyetle ḥarīṣdür. Bir mertebe ki maḳābirden tāze medfūn olan meyyitler çıḳarup (2) yir ve dirler ki ṣırtlān ki bir yıl dişi olur bir yıl irkek olur. Bu kelāmuñ aṣlı yoḳdur. (3) İñen ʿaḳl bunı ḳabūl eylemez ve bu cān-verler ṣayyādı anuñ ini aġzına gelür. Cümle (4) delügi berkdür. Şöyle ki hīç bir yirinde rūşenlik girecek yirin ḳomaz. Andan ininüñ içine (5) girür yatduġı yirde ṣırtlānı muḥkem ipler ile baġlar ṭaşra çıḳarur. İni içinden ḳarañuda hīç kimse (6) ṭanımaz ve kāh olur ḳurda ḳarılur. İkisinüñ ortasında ḥāṣıl olan cān-vere ʿArab sümʿ (7) dir. Hergiz bu cān-ver ʿömrinde ḫaste olmaz ve kendü ölümi ile ölmez diyü didügi yirde (8) yaluñuz yürimez. Elbette bir niçe bir yire gelür de cemʿiyyetle gezerler. Anuñ'çün ki arslan ile (9) bu sümʿüñ aralarında muḥkem ḥuṣūmet vardur. Arslanı gördüklerinleyin hemān anuñla (10) ceng idebaşlarlar ve cengleri de bu ṭarīḳ ile olur ki hemān içlerinden birisi arslan ile (11) ṭutuşup ikisi birbirleriyle muḥkem yolışurlar. Arslan da ḳalur ol da ḳalur ikisi de (12) tamām yorılurlar. Bu mertebeden ṣoñra ol baḳup ṭuranlar bir uġurdan arslana çoḳarlar. (13) Arslanı öldürürler ve her kimse ki ṣırtlānuñ dilin göstürseler ve anı köpek ṭalamaz. (14) Eger bir ḫātūnuñ ṭoġurması müşkil olsa ṣırtlānuñ ayaġın gösterseler ve ayaġı (15) altına ḳosalar der-ḥāl ṭoġura. **Der Ẕik-i Ḫırs:** Ayu bir muḫtelif ṭabīʿat ḥayvāndur. (16) Hem yırtıcı cān-verler yidügini yir bu iʿtibāriyle sibāʿdan ṣayılur ve hem devāb gibi (17) ʿalef de yir bu iʿtibāriyle sibāʿdan olmaz ve anuñ ʿacāʾib-i aḥvālindendür ki (18) dişisi

yavrusını ṭoġurdığı vaḳt aṣlā endāmı ve ṣūreti belürmez. Belki her yavru yirine (19) hemān bir et pāresi ṭoġurur. Anı ḳaldurur bir hevāya ḳarşu yirde ḳor ve bir yirden bir yire (20) alur gider. Anuñ'çün ki üzerine ḳarınca üşmekden ḳorḳar. Zīrā ḳarınca aña muḥkem (21) ulaşur. Murādı üzere ḳarıncadan emīn yire iletdüginden ṣoñra ol et pāresini (22) yarmaġa başlar. Yalayı yalayı anuñ endāmı ve şekl u ṣūreti ẓāhir olup ayu yavrusı (23) heyʾetin baġlar ve yaladuġunca yavrusı büyür ve ekṣeriyyā yavrularını ceviz aġacı dibine (24) getürür. Daḫı anları aşaġada ḳor ve kendüsi aġaca çıkar. Anlara ḳoz silkivirür. Ammā evvel (25) aşaġada yavruları kendinüñ ardınca aġaca ṭırmanmasunlar ve dört yaña ḥareket idüp kendüsi (26) inmedin silkdügi ḳozı hep yimesünler diyü her yavrusını ṣırtı üzerine yaturur. (27) Ḳarnınuñ üzerine bir ṭaş altında ṣıḳılur yatur. Kāh olur aġırluġından baʿżı yavrusı (28) ṭaş altında ölür. Yavrularını bu ṭarīḳle yaturduḳdan ṣoñra kendüsi aġaca çıkar. (29) Anlara murādınca ḳoz silkivirdükden ṣoñra aşaġa iner. Yavrularınuñ ḳarınları üzerinden ṭaşı (30) geydürüp her birini ḳaldurur. Ḳozı çöküp kendüsiyle bile yirler ve ayınuñ sāʾir cān-verlere (31) muḫālif bir vażʿı budur ki aġaca başı aşaġa çıḳar gene başı aşaġa iner. **Ḥikāyet:** (32) Seyyāḥlardan biri eydür. Bir vaḳtde ḳāfile ile Cürcān ve Ṭabersitān semtine giderdük. Gice içi (33) yidi uyḳum geldi. Deveden inüp yayaḳ oldum. Yürürken yoruldum ve ḳāfilenüñ öñine

[739b] (1) geçdüm. Bir yirde yatdum ki ḳāfile gelüp geçicek uyḳum alam andan ḳalḳup ardlarınca gidem. (2) Nā-gāh berk uyumışum ḳāfile gelüp geçmiş. Uyḳudan uyanmayup yatduġum yirde ḳalmışum. (3) Uyandum gördüm ṣabāḥ olmış. Ne ḳāfile var ne rāḥīle. Tīz ḳalḳup ḳāfilenüñ ardına (4) düşdüm. Yilüp giderken nā-gāh yol üzerinde bir arslan āvāzı işitdüm. Ḳorḳup andan (5) ḫalāṣ içün yoldan ayrıldum. Bir penāh-gāh ararken gördüm bir ġāyet büyük ceviz aġacı var. (6) Cān ḳayısı ile ol aġaca çıḳup ṭalları arasında ṣaḳlandum ki arslan yoldan (7) gelüp geçince ṭuram. Andan inüp yoluma revāne olam. İttifāḳ gördüm arslan çıḳa (8) geldi. Ceviz aġacınuñ dibinde ḳuyruġın dibinde ḳuyruġın yire çarpup heybetle yatdı. Yüzin (9) yuḳaru ḳaldurup şikār ḳoḳusın almış gibi şu yaña bu yaña ḳoḳulardı. Ṣaġına (10) ve ṣolına gezerdi. Benüm aġaç üzerinde ḳorḳudan ödüm yarılmaḳ mertebesine vardı. (11) Bu ḥālde nā-gāh benden yuḳarda aġaç dalları arasında bir ḥareket ve bir muşıldı āvāzı (12) işitdüm. Yuḳaru baḳdum gördüm üstümde dalları arasında bir ʿaẓīm ayu ṭurur. Meger benden (13) evvel arslanuñ āvāzın işidüp ol da gelmiş ḳorḳusından ceviz aġacına (14) çıḳmış imiş. Başum

ucında ṭalları arasında sinmiş ditreyüp ṭurur. Arslan ise (15) aşaġıda añrayup yatur. Meger bu da ayunuñ ḳoḳusın almış aġaç dibine ardınca gelmiş. (16) Ben ayu ile ikisinüñ arasında şöyle müteḥayyir ḳaldum. Āḫir nevʿan ḥayretüm zāʾil olup ʿaḳlum başuma (17) geldi. Tīz belümden nacaġumı çıḳarup ayu üzerinde olduġı ṭalı yab yab kesmege başladum. (18) Keserek ayunuñ altında ṭal egilibaşladı. Bildi ki kendüyi götürmez. Mużṭarib olup andan (19) bir āḫer ṭal üzerine daḫı ṣıçramaḳ istedi. Bu ḫālde aġırlıġından kesdügüm ṭal pāy-dār (20) olmadı. Ḳañrılayup uvandı. Üstinden ayu yuvalandı. Hengāme ile indi. Arslanuñ (21) öñinde yire düşdi ve ḳalḳup gidivirdi. Arslan da ardına düşdi. Anlar birbirine (22) meşġūl oldılar. Ben furṣat tīz indüm. Yolca ḳāfilenüñ ardlarınca düşüp segirtdüm. Ḳorḳu (23) ile muḥkem ḳaçardum. Āḫir selāmetliġle ḳāfilenüñ ardından irişdüm yārānuma ḳarışdum. Bu belādan (24) āḥsen-i vech ile ḫalāṣ oldıġuma şükrler eyledüm ve ayunuñ bir ḫāṣṣesi daḫı budur ki ḳış olup (25) ṭaġları ḳar başdugı vaḳt inünüñ dört yanında ṭaşlar ile muhkem berketdi ve içine (26) girüp ḳapusında berkitdi. Tā ḳar eriyüp gidüp ṭaġ yolları açılınca dört beş (27) ay ininden çıḳmaz anda yatur. Ġıdā yirine ṭabanı altını ve barmaḳlarını yalar. Bunuñla uyur (28) muḥkem semürür. Ḥaḳḳ teʿālānuñ kemāl-i ṣunʿıdur kimse bunuñ sırrına iremez. **Fī Ẕikri'l-Ḳırd:** Meymūn (29) bir nice dürlüdür. Baʿżı kiçirek olur. Cüṣṣede kedi deñlidür. Fārsīce aña pūzīne (30) dirler ve baʿżı iri olur. Cüṣṣede kelb deñlidür. Bu ṣınıf meymūne ḥamdūne dirler. Bunlardan (31) baʿżı meymūnlar olur ki başları kelb başına beñzer. Cüṣṣeleri büyük ve terkībleri ḳavī mizācları (32) cān-verlerdür ve kelb gibi dişleri ṭaşra olur. Ammā vilāyet-i Yemen'de bu ṣınıf meymūnlar olur (33) baʿżı vaḥşīdür. Ādem ile mūnis olmaz. Ṣāḥibinüñ metāʿın eylemekde be-ġāyet kāmil

[740a] (1) olur ve ögredürler. Ol oldugı yirden degmede ḳumāşları ve metāʿları żāyiʿ olmaz. Bilād-ı (2) Yemen'de ʿAnk şehrinde bir güç yirde menzil başına bir dere vardur. Aña Vādiyü's-sebāʿ (3) dirler. Ol derede bir yüce ṭaġuñ üstinde ve eteklerinde çoḳ meymūnlar olur. Anlaruñ ʿādetce (4) begleri ve ʿaskerleri ve ḳaravulları ve gözcileri vardur. Muttaṣıl ol ṭaġı gözlerler. Yolların (5) muḥkem beklerler. Her kāh ki ṭaġa bir arslan çıḳmaḳ istese ol gözciler ḳaravullar muḥkem çaġrı (6) şup feryād iderler. Cümle ol ṭaġuñ aşaġasında yuḳarusında olan meymūnlar pādişāhlar ile (7) bir araya gelürler. Ṭaġuñ üzerinden arslanı ṭaşa ṭutarlar. Yuḳaru çıkartmazlar. Döner giderler. (8) Her bār bu ṭarīḳle ol ṭaġa arslan çıḳmaġa yol virmezler. **Fī Ẕikri'l-Ḫınzīr:** Ṭoñuz ki (9) ʿAcem dilince ḫūḳdur. Be-ġāyet çirkin cān-verlerdür ve dīn-i Muḥammediyye'de ʿayn-ı

necīsdür. Feryādı çoḳ (10) ve hīç bir vech ile luṭfı yoḳ. Behīme-i nā-pāk u murdārdur. Aḫlāḳ-ı zemīmesinden biri budur ki (11) içlerinde irkek dişi belürsüzdür. Birbirlerine ḳalḳarlar yürürler. İrkegi irkegine ḳarılur. (12) Ḥayvānāt içinde fiʿl bir eşekde vardur. Bir de bundan ikisi de aḫbeṯ ḥayvāndur (13) ve ḫınzīr cimāʿa ziyāde ḥarīṣdür ve ḳuvvet-i şehvāniyyesi ġālibdür. İbni Ebū Heycā'dan Cāḥıẓ (14) naḳl ider. Bir vaḳtde Ḫorāsān ṭaġlarından birinde giderdüm. İki milden ziyāde yirde (15) ḥayvānāt ayaḳları izleri gördüm ki muḥkem çıġnanmışdur. Ammā ekṯer izler ḳıç ayaḳ (16) izleri idi. Kirācıdan bu ne izlerdür diyü ṣordum. Bu ḫanāzīr ayaḳları izleridür ki (17) otlaġa giderken irkeklerinüñ öñ ayaḳları dişilerinüñ üzerinde muttaṣıl cimāʿ ide (18) ide giderler. Birbirlerinüñ üzerlerinden inmezler. Öñ ayaḳları ekṯer yire basmaz. Anlar cimāʿa (19) bunuñ gibi ḥarīṣdür. **Fī Ẕikri'l-Kelb:** ʿAmr bin el-Cāḥıẓ bir kitāb teʾlīf itmişdür (20) ve aña **Tafżīlü'l-Kilābü ʿAle's-Siflihī Mine'n-Nās** diyü ad virmişdür. Ol kitābda eydür. (21) Kelbüñ ḥavāṣṣından biri budur ki kendü issini bilür ve kendü adını bilür. Adıyla çaġırsalar (22) gelür ve yatup durduġı yiri bilür ve taʿlīme ḳābildür ve döküp sögmekle ṣāḥibini terk eylemez (23) ve eger aç ḳosañ açlıġa ṣabr ider ve her gice ṣabāḥa degin uyımaz ve gündüz çoḳ uyur. Cümlesiyle (24) gene tīz uyanur ve ḳulaġı atdan işitgendür ve giceleyin āvāzı ıraḳa gider ve av itinüñ eyüsi oldur ki (25) ellerinüñ ve ayaḳlarınuñ araları gīñ ola ve başı güççük ve boynı uzun ve gök gözlü ve gözlerinüñ (26) bebekleri ṭaşrasına çıkmış ola. Çuḳur gözlü olmaya ve alnı yumru ola ve çeñesi altındaġı (27) ḳıllar seyrek ve berk ola. Yüzinüñ tüyi az ve ḳıṣa ve berk ola ve öñ ayaḳları ḳıṣa ve ḳıç (28) ayaḳların üzerin olup ḳıçı öñine ḥavāle ola. Anuñ'çün ki ḳıçı öñine ḥavāle olıcaḳ yokuşa (29) yuḳaru pek segirdür. Ṭavşana yoḳışda yiter. Zīrā ṭavşanuñ öñ ayaḳları ḳıṣa ve ard ayaḳları (30) uzun olmaġın hīç yoḳuşa yuḳaru ṭavşandan berk segirdür. Cān-ver olmaz av itinüñ (31) gögsi inlü bāzūları inlü ve dört ayaḳları ṭoġrı ve siñirlü gerek ve ayaḳlarınuñ (32) barmaḳları ṣıḳ gerek ve dizinde egrilik olmamaḳ gerek ve tüyi yumşaḳ olmaḳ gerek aḳ kelb ki (33) kara gözlü ola eyüdür. Ammā kelbüñ siyāhı ıssıya ve ṣovuġa aḳ kelbden artuḳ döyer ve şikār

[740b] (1) itinüñ eyüsinüñ ʿalāmeti budur ki ḳuyruġı ucında ayaḳları gibi çınaġı olsa (2) ve av itine münāsib ġıdā ḳurı itmek virmekdür aña virdükleri ṣuya zeyt ḳaruşdusalar (3) içse segirtmekde ḳavī ola ve eger arıḳ av itine bir üsküre veyā iki üsküre (4) ṣıġır yaġı içürseler etlene. Av itine cümle ġıdālardan eyüsi ḳurı itmege zeyt yaġına (5) ışladup virmekdür ki segirtmekde eydür. **Fī Ẕikrü'l-Ṣāʿleb:** Dilkü ḥīle ile mevṣūf cān-verdür. (6)

cümle ḥīyelinden birisi budur ki eger ṣayyād anuñ inine girse hīç kendüye ḳaçmaḳ (7) imkānı añlamasa tīz ṣırtı üzerine yatur ayaḳların büzer yuḳaru ḳaldurur. Aġzın açıḳ (8) ḳor. Kendüyi ölüye urur. Çoḳ ṣayyādı bu ṭarīḳ ile aldadmışlardur. Ölü ṣanur (9) ḳor gider. Elinden ḳurtılur. Ammā köpege bu ḥīleyi kuramaz. Zīrā kelbüñ ḥāṣṣesidür (10) ḥayvānātuñ ölmişi ile dirisini birbirinden farḳ eyler. Hemān kelbi kendüyi ḳovarken aldar. Ḳuyruġı (11) ile aña hezār yol gösterür ve eger dilkünüñ eline şikār girmese aç ḳala. Varur (12) hevādan bir ḳuşlar uġraḳı yirde yatur. Kendüyi ölüye urur. Hevādan geçerken et (13) yiyen ḳuşlardan birisi anı yirde yaturken görür girçekden ölmiş ṣanur tīz iner yanına (14) ḳonar. Birḳaç kere şu yaña bu yaña ṭolanur. Bu arada muḥkem ṣıḳar. Aslā ne ṣolur ve ne (15) ḥareket ider. Ölü gibi yatur. Ḳuş anuñ ölü idügine cezm ider. Üzerine gelür ki anuñ (16) etin çekişdüre. Fi'l-ḥāl ṣıçrayup anı ṭutar. Ol bunı yiyecek iken bu anı yir ve dikü ile (17) yılan arslan bi'l-ṭabʿ tamām dostluḳ vardur. Hīç dilkü ini yılansuz olmaz. İkisi (18) bir yirde yatur ve dilkünüñ ḥīlelerinden biri de budur ki gevdesine büre. Üşse kendüyi (19) incitse tīz arar. Bir miḳdār yuñ bulup aġzına alur. Varur bir ṣuya evvel ḳuyruġınuñ (20) ucını ṣoḳar andan yab yab ṣu içine batar. Ḳuyruġı ucından tüyi arasında olan (21) büreleri yab yab başına yuḳaru ḳaçurur. Bu ṭarīḳ ile tā başına degin ṣuya ṭalar. Cümle (22) gevdesindeki büreler başına varur. Cemʿ olur andan yab yab başın da ṣuya ṭaldurıbaşlar. (23) Büreler daḫı ḳaçarlar. Varurlar cümlesi aġzındaġı yüñe üşerler. Orada cemʿ olurlar. Hemān yüñi (24) aġzından ṣu içine bıraġur. Cümle büreler yüñ ile ṣuya gider. Kendüsi fi'l-ḥāl ṣudan ṭaşra (25) sıçrar. Bu ṭarīḳ ile kendüyi büreler şerrinden ḫalāṣ ider ve dikünüñ fehm u kiyāsetinden biri de (26) budur ki inine müteʿaddid ḳapular ider ki ṣayyād birine gelürse anı ṭutarsa āḫer ḳapudan çıḳa (27) gide ve ḥīlesi de budur ki kirpiyi görse anı yimek istese kirpi kendüyi top idüp (28) yatur görür diken ḥişārı içine girmişdür. Aña ẓafer yoḳdur. Tīz kirpinüñ üzerine (29) tebevvül ider. Bevlī kirpinüñ dikeni arasından derisine irişdügi gibi ḥāṣṣesidür. Kirpi (30) kendüyi ṣalıvirür açılur hemān ḳarnı üzerine çıḳup anuñ bi't-tamām etini yir. (31) Derisini ḳor ve anuñ ḥīlelerinden biri de budur ki ki ırmaḳlar ve aḳarṣular kenārlarında (32) ṭurna gibi ḳaz gibi ṣu ḳuşlarınuñ dünedügi yirleri bulur. Gelür ol aralarda (33) bir büyük kesek pāresi alur. Daḫı ṣu içine girür kendüyi kesek pāresi ardından

[741a] (1) ṣaḳlar. Daḫı ṣu içinde yüzerek gelür. Ol ḳuşlaruñ öñinden geçer. Evvel görür. (2) Eger-çi ol kesegün ḳaraltısından ürkmek ṣūretin iderler. Ammā görürler ki ṭopraḳ pāre (3) sidür. Ṣu yüzinde yüzüp gezer. Ṣoñradan andan emīn olup otururlar. Bir iki

defʿa bu ṭarīḳ ile (4) ṣu içinde öñlerinden uġrar. Aşaġıya varur. Gelür ḳuşlaruñ (5) yüzleri gözleri tamām ögredür. Hīç andan iḥtiyāṭ itmezler. Andan bu defʿa aġzından (6) kesek ile ṣuyuñ kenārına yaḳın uġrar ve tīz aġzından kesegi ṣuya atup sıçrar. Ḳuşlaruñ (7) birini ṭutar yir ve aña yazın ıssı vaḳtinde ıssıdan bir maraż ḥāṣıl olur. Cümle tüyini (8) döker. Ḳış olıcaḳ ṣovuḳdan ol marażı defʿ olur. Kemā-kān tüyi yirine gelür. Anuñ'çün (9) anı ṣayyādlar ḳışın avlar yazın avlamazlar ve ādem oġlanında bir maraż olur. Andan ṣaçı (10) ṣaḳalı ḳılları dökilür. Anuñ'çün ki ol maraża dāʾu'ṣ-ṣaʿleb yaʿnī dikü renci dirler ve (11) Arisṭaṭalis Ḥakīm teʾlīf itdügi ṭıb kitāblarında getürmişdür. Bir ṣoġan resminde (12) ol ki aña ʿArapça baṣal-ı ʿunṣul ve Türkīce aṭa ṣoġanı dirler. Ḳurd bunı be-ġāyet sevmez. (13) Ḳoḳusına ṭurmaḳ iḥtimāli yoḳdur. Dilkü bunı bilür. Ḳurduñ şerrinden emīn olmaġ'çün (14) her bār ol aṭa ṣoġanından yolar getürür ini ḳapusına döker. Aṣlā ḳurd inine uġramaz (15) ve eger ḳurd dilküye bir yirde ḳaṣd itse orada baṣal-ı ʿunṣul bulsa defʿī ağzına (16) alur. Ḳurd andan ḳaçar gider ve dilkü dürlü dürlü tülerde olur. Hevālar ve vilāyetler aḫlāḳı (17) bile ol da muḫtelifü'l-elvāndur. Hevāsı ıssı olan yirlerüñ dilküsinüñ tüyi ḳırıḳ ve az (18) olur ve ḥarāret ziyāde olmaġ ile çoḳ libāsa muḫtāc olmaz. Ammā şol (19) yirlerüñ ki hevāsı Bulġar ve Türkistān gibi ziyāde ṣovuḳ ola. Anlaruñ dilkülerinüñ tüyi (20) çoḳ olur. Artuḳ libāsa iḥtiyāc olmaġ ile zihī ṣāniʿ-i ḥakīm ki her bir ḥayvāna ḳışına (21) göre kürkin geyürür ve dilkünüñ üç dürlü tüyi olur. Biri siyāh olur ki cümleden (22) eyüsi ḳıymetlisidür ve biri ḳızıl ve biri ṣarıdur ve ḳızılı muʿteberdür ve siyāh dilkü (23) kürkini yigitler geymek cāʾiz degüldür. Anlara ziyān ider ve ammā pīrler geyseler cāʾizdür ve rivāyet (24) iderler ve bir vaḳtde İsbīcāb'dan Buḥārā'ya Sāmānilere baʿżı hedāyā vü tuḫfe geldi. Anlaruñ (25) içinden ḥayvānāt-ı ʿacībeden iki boynuzlu bir at ve bir ḳafes içinde bir dilkü var idi. (26) Ḳoltuġınuñ tüleri tā uyluġında yaturdı. ʿacāʾib-i ʿālemden idi. **Fī Ẕikri's-Sinnevr:** Kedinüñ ḥāli (27) maʿlūmdur. Ḥükemā dimişlerdür ki eger ki küli yaġa ḳarışdurup kedinüñ başına ursalar öldürür (28) ve eger şarāb ṣuyını kedinüñ başına sürseler dīvāne olur ve eger bir ḫātūnuñ ḳarnına (29) oġlan olsa [anı] düşürmek içün eger üç ḳıraṭ ḥanẓal ṣuyı bir ḳırat irkek (30) ṣıġır ödi bile ḳarışdurıla daḫı bir pāre yüñ pāresi bu ṣu ile ışladup ʿavret (31) aşaġıdan götürse dütsi virilse ve ḳarnından olan oġlan düşe ʿavret ḳurtula. (32) Ḳara kedi ödi ve ḳara ṭavuḳ ödi tūtyā ḳaruşdurılup her kimüñ gözine çekseler (33) ġayrı da görinmez. Aña nesneler görine. Ḳara kedi ödinden buçuḳ dirhem alup zeyt yaġına ḳarışdursalar

[741b] (1) ağzı egilen kimesnenüñ burnına ṭamzursalar ağzı ṭoġrıla. **Fī Ẕikri'l-Erneb:** Ṭavşan (2) cümleden maʿdūddur. Sibāʿdan maʿdūd degüldür. Be-ġāyet ḳalbi żaʿif cān-verdür. (3) Çoḳ olur anı ḥamile iken ṣayyād dirile ṭutar. Elde iken yavrusın bıraġur ölmiş ṣanursın. (4) Hīç ḥareket eylemez. Çün üzerine bir pāre ṭopraḳ ṣaçasın. Defʿī dirilüp ḥareket gelür. ʿArab (5) her kim ki ṭavşanuñ ṭopuġını kendüde götüre. Yaramaz göz deñmekden ve siḥrden emīn olur. Anuñ'çün ki (6) cin ve perī andan ḳaçar ve dirler ki ṭavşan ḫātūnlar gibi ḥayz görür ve eger bir ḥāmile ḫātūn (7) ṭavşan eti yise ṭoġurduġı oġlanuñ ṭavşan gibi dudaġı yaruk olur ve dirler ki (8) ṭavşanuñ içinde peynīr māyası dirler bir nesne olur ki ḥükemā pān-zehr didükleridür. Zehr-i bārı sāʾir öl (9) dürüci aġulu otlaruñ ẕehrini ol dāfiʿdür. Ḥuṣūṣan efʿī ṣoḳan kimse nāʿfīdür ve eger ṭavşanuñ (10) ışıcaḳla behak ve baraṣ üzerine ursalar gidere ve eger bir kimseye demreni zehrlenmiş oḳ ṭoḳansa ṭavşan (11) ḳanını şarāba ḳarışdırup içse fāʾide ide. Ṭavşan içinden çıḳan peynir māyesinden (12) baḳla miḳdārı şarāb ile ribʿ ısıtması ṭutan içse ḫalāṣ ola. Eger bir kimsenüñ bedeni içinde (13) demrenden ḳalsa veyā batsa çıḳmasa ṭavşan peynir māyesini ḫatmī ile zeyt yaġına (14) ḳarışdurup cerāḥati üzerine ursalar bedenden çeküp çıḳar ve bunı eger ḥāmile (15) olmayan ʿavret yise ḥāmile ola ve ṭavşanuñ tersini sirke ile yüzinde çıġıt olanuñ (16) yüzine sürseler yaḳu itseler gidere ve bunı ʿavret kendü ile götürse yüklü olmaya (17) ve eger bir kimsenüñ dişi aġrısa her ne cānibde ṭavşan dişini aṣṣā aġrısı diñe (18) ve eger ṭavşanuñ ödini şarāba ḳatup bir kimseye içürseler şöyle mest ola ki yine ṭavşan (19) beynisin sirkeye ḳarışdurup burnına ṭamzurmayınca ol mestlikden ayılmaya ve eger (20) bir kimesnenüñ irkek oġlı olmaḳ murādı olsa ṭavşanuñ raḥmini ḳurıda döge ʿavretine (21) yidüre ʿavret irkek oġlana yüklü ola. **Der Ẕikr-i Ḫār-püşt:** Kirpi bir cān-ver (22) dür ki anuñla yılan arasında ṭabīʿi ʿadāvet vardur. Yılanı her nerede bulsa (23) öldürür. Ḥuṣūṣan ki engerek yılanı her nerede görse üzerine ḥamle ider. Engerek andan (24) ḳaçar hīç aña ḳarşu ṭuramaz ve engeregi ṭutmaġa ḳaṣd itdükde başı boynı eline düşerse (25) āsānlıġla bir zaḥmet çekmez ve eger ḳuyruġı eline girerse hemān ḳuyruġından ṭoġrı anı yimege (26) başlar. Yılan dönüp anı ṣoḳayın diyince ḳuyruġından cānibi aġzından iken kendüyi bozı (27) virür diken ḥişārı içine çeker. Yılan kendüyi dikenine urur mecrūḥ ider. Başına (28) ẓafer bulamaz ki ṣoḳa. Bu ṭarīḳ ile daḫı ḳuyruġından başına değin [yılanı] bi't-tamām yir dükedür. (29) Secistān ṭārīḫinde getürürler ki ʿArab ʿaskeri Secistān vilāyetini kāfir elinden (30) feṭḥ itmege varduḳları vaḳt muttaṣıl kirpileri ṭutarlar. Boġazlarlar yirler idi.

Secistān (31) ehli bundan rencīde olup bunuñ üzerine āmān daḫı dilediler ki kirpileri daḫı öldürmeyeler. (32) Anuñ'çün ki kirpi ẕikr olınan üzere efʿīnüñ düşmenidür ve Secistān vilāyetinde efʿī (33) ziyāde çoḳdur. Hīç anuñ gibi efʿīsi çoḳ vilāyet yoḳdur ve kirpi de çoḳ olur.

[742a] (1) Şöyle ki anda kirpi çoḳ olmaya idi. Efʿīden ol vilāyetde kimse sākin olamazdı (2) ve kirpinüñ ḫavāṣṣından biri de budur ki anuñ'çün ki inine iki delük ḳor. Biri (3) cānib-i şimālde ve biri cānib-i cenūbda Ḥaḳḳ teʿālānuñ tevfīḳi ile bu iki yil esecegini daḫı esmedin (4) bilür. Şimāl hevāsı esecegini ṭuyduġı gibi bu cānibe olan delügi ṭutar. Şimāl cānibine (5) olan delügi açuḳ ḳor. Dirler ki bir zamānda bir ḥarīf var idi. Evinde bir kirpi ini var idi. (6) Anda kirpinüñ böyle itdügini görürdi. Gelürdi ḫalḳa daḫı esmedin bu iki yilüñ (8) ve kirpinüñ menāfiʿinden biri de budur ki anuñ ödini bir ʿavrete götürseler ḳarnında (9) ulu oġlan olsa düşüre ve kirpinüñ eti ḥāşā döşege tebevvül idene ne nāfiʿdür. Yise döşegine (10) tebevvül itmez olur. Kirpinüñ arḳa aġrısına ve diz aġrısına nāfiʿdür ve eger kirpinüñ böbregini (11) ḳurıdalar ve dögeler ve ḳara noḫudı ṣuyı ile ḳaynadalar süzeler. Ṣāfī ideler. Andan bir dirhem (12) noḫud ṣuyı ile südügi yolı ṭutılan kimselere içürseler südügi yolını açar. İdrār-ı bevll (13) ider ve kirpinüñ ṣaġ gözini ḳurıdup zeyt yaġı ile ḳaynadalar bu yaġı bir şīşe (14) içinde ṣaḳlayalar eger bir kimseyi yaturup uyutmaḳ isteseler bir mil ucıyla azacuḳ (15) ol yaġdan ḳulaġına ṭamzurup bir ḳaṭre ḳosalar fi'l-ḥāl yatup uyur ve eger kirpinüñ (16) ḳanını bal ile ḳarışdurup āvāzında aġırlıḳ olup boġazında ḫuşūnet olan kimse anuñla (17) ġarġara itse boġazı ve āvāzın aça. **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördünci Ḳısımın** (18) **dan Yigirmi Üçinci Bāb ki Ġarā'ib-i Ḥayvānāt Ẕikrinde ve Bunlara Müteʿalliḳ Aḫbār** (19) **u Aḥvāl Beyānındadur**. Çün sibāʿ u vuḥūş u behā'imden cumhur-ı ḥükemā yanında (20) meşhūr olup kitāblarında mesṭūr olanlaruñ ki ḥükemā vü felāsifenüñ ḳudemāsı ḳavllerince (21) menāfiʿ-i beyānında fāriġ olduk. Şol ḥayvānāt beyānına geldük ki benī ādem anlaruñ derileri (22) ile intifāʿ idüp cihānda vücūdları az olmaġın az görünürler. Semmūr gibi fenek gibi (23) dele sincab ve vaşak gibi ḥükemā bunlaruñ ṭabīʿatlarını kitāblarında ẕikr eylemişdür. (24) Anuñ'çün ki bunlar şol memleketlerde olur. Ḥaṭṭ-ı istivādan ziyāde ırāḳdur. Nite-ki yuḳaruda (25) Bulġar ve Süvār memleketleri ve Sūre zemīni ẕikrinde işāret itdü ki semmūruñ eyüsi andan gelür (26) ve vāsiʿ memleketlerdür ve ol zemīnler ḥadd-ı ʿitidālden ḫāric olmaġla anlarda sākin olan (27) benī ādem behā'im-şekl olmaġın içlerinde ʿulemā vü ḥükemā yoḳdur. Yirlerinüñ

ḥayvānlarınuñ (28) ṭabāyiʿ u aḫlāḳın maʿlūm idinüp kitāblara yazalar. Bu cihetden ol ḥayvānātuñ kütüb-i ṭıbda (29) evṣāf u ṭabāyiʿi meẕkūr degüldür. Biz de ẕikr eylemedük. İllā hemān bu ḳadar meẕkūrdur ki baʿżı (30) ḥayvānātuñ baʿżısına ṭabʿī ʿadāveti olduġın beyān eṣnāsında dele ile yılan (31) arasında olan ʿadāvet gibi diyüp anlar içinden bunları bile delenüñ bir hikāyetin (32) getürmişlerdür ki delle büyük büyük kedi deñlü cān-verdür. Adı ile üns ṭutar. Anuñ derisi (33) semmūr derisi gibi muʿteberdür. Ḳıymetde ikisi birdür. İllā bu ḳadar var ki semmūr derisi

[742b] (1) siyāhdur. Anuñ derisi ṣaruya māʾildür. Baʿżı kürkciler anuñ derisine reng virür. Semmūr (2) dur diyü ṣatarlar. Anuñ derisünüñ herāreti yabān kedisi ḥarāreti gibidür. Çün ol cān-verlerüñ (3) tafṣīl-i aḥvāl-i ṭabāʾilerine mecāl olmadı. Pes bu bābda anlar yirine maʿmūre-i zemīnde olan baʿżı (4) ḥayvānāt-ı ʿacībe aḥvāli ẕikr eylemişlerdür ve dele ḥikā (5) yetinde ibtidā olındı. **Ḥikāyet:** Cālīnūs Ḥakīm ḥükemā-yı cihānuñ meşhūrlarındandur. (6) Rivāyet idüp eydür. Bir şehrden benüm dostum iki büyük yılanlar armaġan getürdiler ki anlara ḫıdmet (7) iden ve ġıdāların viren oġlanı bile göndermişler idi. Bir gün ol dostum baña bu yılanlar (8) hīç benüm meṣāliḥüme yaramaz. Gel bunları saña vireyin. Cāʾiz ki ṭabībliġe müteʿallik bir maṣlaḥata gerek (9) ola. Sen ḫarcanasın didi. Ben de baña da ḥācet degüldür. Ammā bu ḳadar var ki anlaruñ dele bile (10) cenglerin temāşā eylemek ḳatı murādumdur didüm. Meger ol dostumuñ kendüye mūnis olmış bir delesi (11) var idi. Gelsüñ yılanlaruñ biriyle anı ceng itdürseñ görseyüz nice ceng iderler (12) didüm. Ol dostum bu benüm de murādumdur. Ammā bu deleyi güççükden beşlerin. Yılanı görmemişdür (13) ve daḫı gencdür. Ḳorḳarın yılan ile çıkışmaya. Ben İskenderiyye'de bir büyük dele gördüm öğretmişler idi. (14) Evvelā ulu yılanlarla ceng ider öldürürdi. Ben de aṣlda benüm de ġarażum bunı bilmekdür ki (15) görem. Delenüñ yılanı ʿadāveti ṭabīʿdür didükleri gerçek midür? Senüñ delenüñ yılanı görmedügi (16) daḫı yigdür ve eger yılan ile çıḳışmaya diyü ḳorḳarsañ yılanlara ḫıdmet iden oġlan (17) ikisi ceng iderken eline bir ḳılıç alup yanlarında ṭursun. Eger yılan deleyi ṣoḳup aña (18) ġālib gelürse ḳılıç ile yılanı çalup öldürsün. Ben kendüm ile bir pāre tiryāḳ bile getüreyin. (19) Delenüñ boġazına ḳoyalum yılanuñ zehri şerrinden emīn olsun didüm. Dostum da n'ola didi. (20) Pes ikisin ceng itdürmek'çün bir aġaçlı otlu yire iletüp ırāḳdan yılana deleyi (21) ṣalıvirdük. Hemān üzerine segirtdi. Maʿa heẕā bundan evvel hīç yılan görmemişdi bilmezdi. (22) Üzerine varduġı gibi yılan da anı gördi. Tīz aġzını açup aña ḳarşu ṭurdı. (23) Delle aña ṣol yanda virüp çevresine

ṭolaşubaşladı ki furṣatla ṣıçrayup boġazın aġzına (24) ala. Yılan da anuñ furṣatuna düşdi ki delenüñ başın aġzına ala. Bir zamān birbirlerine furṣat (25) gözedüp burada hezār ḥīleler eylediler. Āḫir nā-gāh dele ṣıçrayup eger-çi yılanı (26) boġazından ṭutdı. Ammā muḥkem ṭutamadı. Yılanuñ aġzı açuġdı. Delenüñ üst (27) çeñesi yılanuñ aġzına geldi. Muḥkem ḳavradı. İkisi birbirin ışırdılar. Birbirlerine (28) ṣarmaşup ceng-i ʿaẓīm eylediler. Şöyle ki ḥāżır olanlar müteḥayyir oldılar. Āḫir gördük delenüñ (29) aġzında ḳalmaġ ile yaraḳsuz ḳaldı. Yılanı öldürür diyü oġlan ḳılıç ile üzerlerinde ḥāżır (30) ṭururdı. Yılanı çalup öldürdi. Delenüñ aġzına tiryāḳ ḳodum. Yılanuñ zehrini defʿ idüp (31) ḫalāṣ oldı. Ammā şöyle ki aġzına tiyāḳ ḳomasam ölür mi idi ölmez mi idi anı bilmezin. Aṣlda (32) murādum ikisinüñ birbirlerine ʿadāvetleri tabiʿī midür degül midür bunı bilmekdi. Bu tecrübe ile maʿlūmum oldı ki (33) ṭabiʿī imiş. Subḥāne'l-ḫālıḳ her nesnede bir sırr u ḥikmet ḳomışdur ki aña gene kendüsi ʿālimdür. İki

[743a] (1) ḥayvānuñ aralarında birbirlerini incitmedin bir sebeb-i ḥuṣūmet olmadın ikisinüñ ṭabīʿatleri (2) birbirlerin öldürüp iḳtiżā eyleye. Bir emr-i ġarīb u ʿacībdür ki ʿaḳl bunuñ idrākine (3) ʿāciz olur. Mütercim-i faḳīr eydür. Biz bu cān-veri vilāyet-i Mışır'da gördük. Anda buña nims (4) dirler. Bu ḥikāyetde yılan issi İskenderiyye'de gördüm didügi daḫı oldur. Vilāyet-i Mışır'da ekṣer (5) şeker ḳamışı içinde görürler. Yavrusın alup güççükden getürürler. Evlerde beslerler. (6) Ekṣer evlerde vardur. Kedi gibi ādem ile meʾnūs olur. Ol olduġı evde yılan çıyan (7) ʿaḳreb gibi sāʾir ḥaşerāt-ı arżdan nesne olmaz. Anları avlar ev içinde ve ṭār yirlere (8) şoḳılur. İçlerinde ḥaşerāt-ı arż arar ve ḳazuñ ve tavuġuñ gögercinüñ ve sāʾir (9) ḳuşlaruñ daḫı bi'l-ṭabīʿ ʿadūsıdur. Her ḳanḳısıñ bulsa boğar. Etlerin yimek lāzım degüldür. (10) Farażā bir tavuḳ kümesine girse içinde biñ tavuḳ da olsa cümlesin boġmayınca ḳomaz. Ekṣer (11) ḥayvānātı boġazı ve başından kavrar. Ammā vilāyet-i Mışır'da derisi semmūr derisi meṣā (12) besinde olmaz. Eger-çi ṣarımtıraḳdur. Ammā sañsar derisi gibi tüyi yumuşaḳ degüldür iridür. (13) Menfaʿatine yaramaz. Ġālib arż-ı Mışır'uñ ġalebe-i ḥarāretindendür. Cāʾiz ki şimāl ṭaraflarından olan (14) memālikde hevāları iʿtidālinden tüyi semmūr tüyi gibi nerm u laṭīf ola. **Ḥikāyet:** (15) Rūfis-i Kebīr ki ḥakīm-i şehrdür getürmişlerdür. Şöyle dirler ki eṭrāf-ı cihān seyāḥatüm (16) zamānında bir yire irişdüm. Ol yirüñ ehli burada bir dere vardur. Anda dürlü dürlü yılanlar (17) ve ṣınıf ṣınıf yırtıcı cān-verler vardur didiler. Bir gün ben de ol dereye varup bir yüce (18) yire çıḳdum. Andan dere içine aşaġa naẓar itdüm. Gördüm bir yirde bir büyük yılan bir dele (19) bile ceng ider. Ne ceng bir vech

ile uġraşurlar ki gören deng olur. Birbirine (20) ṭurmayup zaḫm-ı dendān ururlar. Her kāh ki yılan deleye zaḫm ura. Cenge mecāli ḳalmaya. (21) Zehrüñ acısı kendüye kār eyleye. Defʿī ṭaġ etegine segirür. Varur anda bir aġacuñ (22) yimişinden yir gelür. Anuñla kendüden zehri defʿ ider. Süstliġi zāʾil olur. Tekrār (23) ḳuvvetlenür. Tamām şevk ile ve germiyyetle yine yılan yanına gelür. Anuñla kemā-kān ceng u ḫarb itmege (24) başlar. Rūfis eydür. Bildüm dele varup yimişin yidügi aġaç tiryāḳ aġacıdur ve ol aġacuñ (25) yanuna varup gördüm defnel aġacıdur. Bildüm ki delenüñ yidügi defnel yimişidür ki yılancılar (26) ṣatduġı tiryak-ı erbaʿnun dört cüzinüñ biri oldur ki ʿArabça aña ḥubbü'l-ġar dirler (27) ve tiryāk-ı erbaʿanuñ defʿ-i zehrde yılancılar elinde nefʿi ẓāhirdür ve anuñ ḥubbü'l-ġārdan (28) ġayrı bir cüzi cenṭiyāne ve bir cüzi mür ve bir cüzi zirāvend-ı ṭavildür ki bu dört eczādan (29) her birini berāber dögerler. Daḫı cümlesini ağır bal ile ocaḳ üzerinde ḳarışdururlar. Bal ḳıvama (30) gelür maʿcūn olur ki tiryāk-i erbaʿa diyü yılancılar medḥ itdügidür. Bunuñ medḥi ḥuṣūsında (31) daḫı yılancılar degüllerdür. Nefʿi ḥuṣūṣında her ne dirlerse gerçekdür ve tiryāḳ-i erbaʿanuñ (32) eczāsı ve ṭarīḳ-i terkībini baʿżılar naẓm itmişlerdür. [Rubāʿī]:

[Feʿilātün/ Mefāʿilün/ Feʿilün]

Cenṭiyānā vü mürr ü hubbu'l-ġār

Vü zirāvend ān çi mest dırāz

Mest-i tiryāḳ-i erbaʿa inhā

Cümle aḫlāṭ rā beraber sāz

[743b] (1) **Ḥikāyet:** Gergedān ḫuṣūṣında ḥükemānuñ aḳāvīli çoḳdur. Baʿżılar yoḳdur ol degüldür belki (2) ḥayvānātdan ol da bunuñ ġayrı bir başḳa nevʿdür dirler ki nite-ki Cāḥıẓ getürmişdür. (3) Gergedān ʿālemde ziyāde azdur ve vücūdı yiryüzinde nādirdür. Anuñ'çün ki anuñ dişisi az (4) ṭoġurur bir ḥayvān anası ḳarnında çoḳ zamān yatur ve geç vażʿ-ı ḥaml ider ve bir yavrudan (5) artuḳ ṭoġurmaz ve bu cümle ekṣer yavrusını öldürür. Anasınuñ elinden az yavrusı selāmet (6) daḫı ḳurtılur ki ve bulınan da oldur ve bu ḥayvānuñ dişisi yavrusını öldürür. Anuñ'çün ki (7) Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālānuñ īrādeti ile anuñ dişisinüñ ṭoġurması zamānı yaḳın geldügi (8) gibi yavrusı anası raḥminden başın çıḳarur. Ammā bütün gevdesi içerüden ṭurur. Anası (9) dört yaña

dönüp bulduġı aġacı ve otı kemürür. Yirken ol daḫı bile yir kemürür. Ḳarnı (10) ṭoyıcaḳ gene anası raḥmine çekilür. Varur ḳarnı içinde yatur. Bu ṭarīḳ ile bir niçe yıl (11) anası raḥminde beslenür büyür segirtmege ve ḳaçmaġa ḳādir olur. Bu mertebeden ṣoñra (12) anasınuñ raḥmi anı ḳabūl itmez. Bir gün anası yürürken raḥmi anı ṭaşra atar ve anası (13) raḥminden ayrılduġı gibi yir üzerine gelür ve hemīn ḳuvvet ile anasınuñ öñinden ḳaçar. (14) Anası ardınca ḳovalar yitemez. Ḫālıḳ-ı ʿālem segirtmekde aña ṭoġduġı gibi bu vech ile ḳuvvet virür. (15) Bunuñ ḥikmetin şöyle beyān itmişler ki meger gergedenüñ dilinüñ üzeri diş diş sivri kemüklerdür. (16) Güyā bir iri dörpi gibidür ve Ḫaḳḳ teʿālā her ḥayvānuñ dişisinde bu ḥāṣṣeyi ḳomışdur ki (17) yavrusını ṭoġurduḳleyin şefḳatinden yalamayınca olmaz. Eger gergeden yavrusı ṭoġurduġı (18) gibi ḳaçmasa ve ḳaçarken anası ardından ḳovarken aña irişse elbette sāʾir ḥayvān gibi (19) şefḳatinden anı yalardı ve yaladuḳleyin dilinüñ kemükler iriliginden yavrusınuñ derisi (20) ṣoyup yırtdı. Aña döymezdi öldürürdi. Pes ḳādir-i ḥakīmüñ īrādeti ile yavrusını (21) öldürmesün ṣaġ ḳalsun diyü ṭarīḳ-i vilādeti böyle olur ve kāh düşer ki öldürmesi (22) daḫı vāḳʿı olur ve gergedenüñ depesi üstinde bir boynuzı olur ve dirler ki cengde (23) fīle ġālib olur. Fīli ol boynuzına sançup başı üzerinde götürür ve ziyāde ḳuvvetlü (24) cān-verdür ve görenler heyʾetinden muṣībetin añlar ve gevdesinde tüyi yoḳdur. Bu cümle aña (25) hīç bir silāḥ kār itmez. Derisine ne oḳ geçer ve ne gönder ve ne tīġ u teber keser. Ne ḫod ne ḫançer kār itmez. (26) **Ḥikāyāt:** ʿUlemā-yı tevārīḫden eydür. Ebū Reyḥān kendü taṣnīfātında getürmişlerdür ki (27) Hindū-sitān ḥudūdundan Kehenk şehrinüñ cānib-i şarḳīsinde olan beyābānda şerv dirler. (28) Bir cān-ver olur. Cüṣṣede gergeden büyükdür ve başında iki ulu ve boynuzlar ile bir ḳıṣṣa (29) ḥorṭūmı vardur ve arḳasında dört ayaḳ miṣāli dört uzun örgüçleri vardur. (30) Ḳuvvetde şöyledür ki boynuz ile ursa fīli iki pāre ider. Hīç cihānda aña bir ḥayvān (31) ḳarşu ṭuramaz ve hīç bir ādemüñ ḫāṭırına anı ṣayd eylemek ṭamaʿı düşmez. Anuñ'çünki (32) aña ḳābiliyyet yoḳdur. Kendü eceli ile ölmeyince kimse aña ẓafer bulamaz. Merg-i ṭabīʿisinden (33) ġayrı anuñ esbāb-ı mevtinden biri budur ki çoḳ olur. Baʿżı ḥayvānātı boynuzı ile

[744a] (1) urur. Hevāyı götürür. Andan yire çalar. Anuñ etinden boynuzında baʿżı baʿżı pāre ḳalur. (2) Ol et pāresi ḳurtlanur. Boynuzından arḳası üzerine düşüp ḳalur. Ḳurtlar ol (3) eti düketdükden ṣoñra anuñ gevdesin yimege başlar. Arḳasında cerāḥat olur. Muḥkem (4) ḳurtlanur. Bu ṭarīḳ ile ḳurtlar anuñ arḳasından etin yiye tā yüregine ḳarnına indürür. Āḫir (5) öldürür. Ḫalḳ varurlar ol beyābāndan anuñ boynuzların divşirürler.

Ammā ḥāṣıyyesi nedür maʿlūm (6) degüldür. **Ḥikāyāt:** Ruḫ bir cān-verdür ki Hindūsitān beyābānında olur. Deve miṣālinde (7) arḳasında iki örgücleri vardur ve dişleri çoḳdur ve bedeninde olan götürü aʿżāsı (8) ve eczāsı zehr-i ḳātildür. Anuñ'çün hīç bir ḥayvān anuñ elinden ḳurtılmaz. Aġzınuñ lüʿābī ve bevli (9) ve tersi ve sāʾir nesneleri cümlesi sümm-i helāhildür. Ḥayvānātdan gözi ṭoḳanduġını avlar. (10) Anuñ'çün ki segirtmekde yil berāber segirdür. Hīç öñince bir ḥayvān ḳaçmaz. İllā ol aña (11) irişür ve eger bir kimse andan ḳaçsa varsa bir yüce aġaç üstine veyā yüce (12) yire çıḳsa ki ol aña çıḳamasa tīz gelür. Ol aġacuñ dibinde veyā ol yüce yirüñ altında (13) oturur. Uzun ḳuyruġı vardur. Ucı yaṣṣıdur. Anı açar bir kefce gibi ider. İçine tebevvül (14) ider. Ḳuyruġı ile bevlini ol kimesnenüñ üzerine yuḳaru ṣaçar. Degmede ḫaṭā itmez. Elbette aña (15) andan ḳaṭre irişdürür. Defʿī helāk ider ve ḳuruġını her niçe dilerse açar. (16) Yumar ve şöyle ki bir ādem andan ḳaçup bir ḳuyuya ine. Ruḫ anı göre. Gelür ḳuyunuñ (17) aġzından anuñ üzerine ya bevlini veyā tersin ṣaçar. Ādeme bir ḳaṭresi degince fi'l-ḥāl (18) helāk olur. Rūy-ı zemīnde her ne ḳadar ḥayvānāt varsa ruḫ ġālibdür. Bu cihetden (19) saṭranç oyununda ki ḥükemā-yı Hind teʾlīfdür. Cümleden rāciḥ u ġālib olan āletüñ adını (20) ruḫ ḳomışlardur. **Der Ẕikr-i Zürrāfa:** Ġalaṭ ile zürnāpa didükleri cān-verdür ki (21) şekl u şemāyili ẓarīf ḫūb-manẓar u ġarīb-heykel ḥayvāndur. Başı deveden yüksekdür (22) boynı deve boynıcadur. Ammā bütün boynı ṭoġrıdur. Başı deve başından güççükdür (23) ve āhū boynuzı gibi iki siyāh boynuzı vardur ve ḳulaḳları ṣıġır ḳulaġı gibidür (24) ve aġzı ve burnı daḫı ṣıġır aġzına ve burnına beñzer ve büyük dili vardur. Her bār ṣıġır gibi aġzından (25) ṭaşra çıḳarur öñ ayaḳları yüksek ve ḳıç ayaḳları alçaḳdur. Şöyle ki uzunı (26) öñ ayaḳlarınuñ nıṣfıncadur ve ḳuyruġı deve ḳuyruġı gibidür. Ammā deve ḳuyruġundan (27) incedür ve tüyi geyik tüyi ḳırmadur ve azdur ve ṭırnaḳları ṣıġır ṭırnaġı gibi çataldur. (28) Aġ ile ḳızıl alaca ve münaḳḳaşadur ve götüri naḳşı muḥammes şeklindedür. Alacasınuñ ḳızılı (29) siyāha māʾil ve aġı ṣāfī aḳdur. Baʿżılar zürrāfa dişi deve bile vaḥşī ṣıġırdan (30) ve ṣırtlandan mütevelliddür. Bu ṭarīḳ ile ki beyābānda vaḥşī deve ṣırtlañla cemʿ olur. (31) İkisinden hem deveye hem ṣırtlaña müşābih bir ḥayvān ḥāṣıl olur. Eger bu ḥayvānuñ (32) dişisi ile bakar-ı vaḥşīnüñ irkegi cemʿ ola veyā irkegi ile bakar-ı vaḥşīnüñ dişisi (33) cemʿ ola. Bunlaruñ yavruları zürrāfa olur dirler. Cāḫız eydür. Bu iki ḳavl bile

[744b] (1) bāṭıldur. Sibāʿ ile behāʾim arasında ṭabīʿ ʿadāvet var iken hīç iḫtimāl midür ki ḳaplan (2) ve ṣırtlañ sibāʿdan iken deve ve ṣıġır bahāʾimden iken anlar bunları yirken

aralarında (3) cimāʿ ülfeti ola. Bu ʿaḳla baʿīddür. Lākin bundan şekk yoḳdur ki zürrāfa iki birbirlerine (4) muḫālif cān-verler birbirine cemʿ olmaḳdan ḥāṣıldur. Ammā bu didükleri degüldür. Ne ḥayvānlar (5) idügin bilmezüz ve zürrāfa iki birbirlerine muḫālif ḥayvānlardan mütevellid olduġına bu delīldür ki (6) zürāfenüñ dişisi ḳatır dişisi gibi ṭoġurmaz ve irkegi dişisine çıkmaz. Aralarında cimāʿ (7) ḥāleti yoḳdur. Pes maʿḳūl budur ki dirler ki Nūbe ve Berber vilāyetlerinüñ üstinde bir beyābān vardur. (8) Sibāʿ u devāb-ı vaḥşīden ve hezār dürlü ḥayvānāt vardur ve ol beyābāndan ṣu azdur. (9) Yaz günlerinde ḥarāret-i hevādan ziyāde ṣuṣaduḳları vaḳt götürüsü bir çeşme (10) üzerinde cemʿ olurlar. Orada **key-fe ma'ttafak**[152] birbirlerine ḳarılurlar. Bunlar ortasında (11) birbirine uymaz ġarīb-i şekl ü ʿacīb-i heyʾet u muḫtelif ṣūret zürrāfa gibi ġayrı gibi (12) ḥayvānāt ḥāṣıl olur ve zürrefānuñ hīç ḥāṣıyye vü menāfiʿin yazılmamışlardur. Hemān (13) anı şehrden şehre gezdürüp temāşā eylemekden ġayrıya yaramaz. Bu ḳadar var ki sibāʿdan (14) olmamaġ ile eti ḥelāldür. Yirler ve ḳuyruġınuñ ḳılı ile başmaḳçılar ve babuççılar başmaḳ (15) babuç dikerler igne yirine ḳullanurlar. **Ḥikāyāt:** Bu Yunan dilince bir cān-verüñ adıdur ki (16) sibāʿdandur ve Hindū-sitān'da olur. Aġzından dişi üç dizindür. Dirler ikisi (17) alt çeñesinde birisi üstinde ve cüs̱sede derisinüñ tüyi çoḳluġından ve ayaḳlarında (18) arslan gibidür ve rengi ziyāde ḳızıldur. Ḳuyruġı ʿaḳreb gibi ardına ḳıvruḳdur ve ucında (19) bir nīş-teri vardur ve söz söyler. Āvāzı ādem āvāzına şebīhdür. Arslan gibi bulıcaḳ (20) ādemi yir. **Ẕikr-i ʿArfaṭa:** Ḥükemā-yı Yunan getürmişlerdür ve sibāʿdan ayuya beñzer bir cān-ver (21) olur. Āvāzı ādem āvāzı gibidür. ʿArfaṭa dirler. Çoḳ olur. Oġlancuḳlar (22) mecmaʿı olan yirlere gelür. Āvāz virür. Oġlancuḳlar anı ādem ṣanurlar. İlerü varurlar. Tenhā (23) bulduġı gibi oġlancuḳları ṣıçrayup alurlar. Ḥattā baʿżı zamānda oġlancuḳlaruñ (24) mektebleri yanına gelür. Muʿallimlerinüñ āvāzına beñzer āvāz ile anlara çaġırup anlar da (25) muʿallimi ṣanup varurlar. Tenhā bulduġı gibi oġlancuḳlaruñ birin ḳapar. Va'llāhü aʿlem. **Ḥikāyet:** (26) Getürmişlerdür ki Miḳdārda ḳoyun deñlü bir ḥayvān olur. Ḳuvvetde segirtmekde bir mertebede (27) dür ki hīç bir ṣayyād anı avlayımaz ve anuñ başınuñ ortasında bir uzun ve ṭoġrı boynuzı (28) vardur. Cümle ḥayvānātı ol boynuzı ile urur. Hīç bir ḥayvān anuñ boynuzı ḍarbına ṭurmaz (29) ve ol hīç bir ḥayvāndan ḳaçmaz. Anuñ'çün ki ḳavī yaraġı vardur. Boynuzınuñ ucı (30) sivri ve dibi yoġun ve berkdür. Olduġı yirde hīç bir ḥayvāna boynuz urmaz. (31) İllā helāk ider ve anı avcılar ḥīle ile

[152]Uygun bir vaziyette.

avlarlar. Ḥīleleri de budur ki bir güzel (32) zibā ḳızı ṭonadurlar. Ol cān-verüñ yolı üzerine getürürler. İki memelerin açup oturur. (33) Cān-ver gelüp uġradugı gibi ḳızı memeleri açıḳla gördügi gibi tīz yanına gelür.

[745a] (1) Ḳızuñ memelerin aġzına alup emmege başlar. Kendüden geçer mest ü süst olur. Gören ya (2) uyımış veyā bī-hūş olmış ṣanur. Ṣayyād gelür. Bu ḥālde ṭutup öldürür. **Ḥikāyāt:** (3) Aṭminus. Bu bir ḥayvāndur ki yüzi ādem yüzi gibidür ve anuñ omuzında yelesi vardur. Aṣlda (4) zemīn-i Nūbe'de olur. Ādem ile üns ṭutar. Aña ḫamr virdiler. İçer mest olup raḳṣ urur. (5) Kāh olur Nūbe'nüñ ḥayvān naḳṣ ḳaraları anuñ dişisini taṣṣarruf iderler. Ādemüñ (6) cimāʿ ından ḳaçmaz ve bu cān-verüñ ṭāvus ḳuyruġı gibi uzun ḳuyruġı olur. Hevā (7) ıssıcaḳ olıcaḳ. Ḳuyruġıyla kendüye gölge ider ve eger ıssı ziyāde ola. Ḳuyruġını yil pīze idüp (8) anuñla kendüye hevā esdürür. Ṭāvus kendinüñ ḥüsn-i cemāliyle ʿacībe vardugı gibi ol da (9) ḳuyruġıyla taʿaccübe varur. **Ẕikr-i Ġaṭrilis:** Bu da sibāʿadan bir cān-verdür. Anuñ gözinden (10) āteş çıḳar ve ol āteşi ıraḳlara atar. Her neye irişse yaḳar ve her kāh ki bir yirde ḳuyruġın (11) ṣallar oranuñ hevāsı müteġayyir olur. Ḥattā hevāda bulut gibi bir nesne ẓuhūr ider (12) ve ol gözinden burnından çıḳan āteşle ile ṭaşı ḳapḳara yaḳar ve her ne cān-vere ki gözine (13) ṭoḳana müteḥarriḳ aña baḳmaġ ile anı göyündürür. Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā ḥikmet baliġasından (14) anı bu vech ile yaratmışdur ki muttaṣıl yire bakar ve yirden başın ḳaldurmaz. Eger böyle olmasa (15) her naẓarı ṭoḳandugını yaḳar kül iderdi. Ol diyārda ġayrı ḥayvān bulınmazdı. (16) Ḥiḳāyet: Rūy-ı zemīnde bir ḥayvān vardur ki büyüklükde kalb deñlü olur. (17) Tüyi çoḳdur. Ādem ile üns ṭutar. Arı ḳovanını bulıcaḳ söyündürür. Ḫarāb ider. Balı ziyāde (18) sever. Anuñ'çün buldugı ḳovanı bozar ve dāʾimā bayḳuşuñ yuvasını arar. Anuñ yavrularını (19) yir ve anuñ gibi kirpügi aḳ kemüge beñzer nesnedür. ʿUsr-i bevle mübtelā olana ṣu ile virseler (20) içse ḥalāṣ olur. **Cāvāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördünci Ḳısmından Yigirmi Dördinci** (21) **Bāb Ġarāʾib u ʿAcāʾib Ḳuşlar Beyānında ve Anlara Müteʿallik aḥvāl Ẕikründedür**. (22) Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālānuñ kemāl-i ṣunʿ ından biri de budur ki dürlü dürlü ḳuşlar yaratmışdur ki (23) her biri bir şeklde ve her biri bir ṭabīʿatdadur. Nite-ki Ḳurʿān-ı Ḳadīm'de bir yirde **Ve mā min dābbetin** (24) **fi'l-arżı ve lā ṭāʾirin yaṭīru bi-cenāḥayhi illā ümemün emṯālikum**.[153] diyü buyurur ve bir yirde (25) daḫı kendinüñ kemāl-i ḳudretin ve cemāl-i ḥikmetine

[153]Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir (En'âm 38).

tenbīh içün erbāb-ı istibṣār ve aṣḥāb-ı istiḫbāra (26) **Elem yerav ile'ṭ-ṭayri müsaḫḫarātin fī cevviʿs-semā'i mā yümsikühünne illā'llāh**[154] (27) diyü buyurur ve aṣnāf-ı ṭuyūr nāmaḥṣūrdur. Cümlesini ẕikr eylemek eger-çi fā'ideden ḫālī (28) degüldür. Ammā kelam ile taṭvīl lāzım gelür. Pes anlardan şol ḳuşlar ki meşhūrlardur ki (29) anlaruñ ṭabīʿatları ve ṣūretleri beyānı iktifā olınup bu bābda anlara müteʿallik ḥikāyāt (30) ẕikr olundı. **Ḥikāyāt:** ʿAnḳā ki Pārsī diliyle aña Sīmurġ dirler. Bir zamān içinde (31) adı var kendüsi yoḳdur. Anuñ'çün ʿādeta bir olmayacaḳ nesne ḥaḳḳında anuñla ḍarb-ı (32) meṡel idüp ol ʿanḳā gibi mevcūdu'l-ism ü maʿdūmü'l-cismdür dirler ki ammā evā'il-i aʿṣārda (33) var idi. Bir ziyāde cüssede ulu ḥayvānāt içinde ol da bir ġāyet büyük ḳuş idi.

[745b] (1) ʿUnıḳında yaʿnī boynında aḳ ṭavḳı var idi. ʿUnuḳı nişānlu olmaġ ile aña ʿAnḳā' dirlerdi. Baʿżıları (2) ʿUnuḳı be-ġāyet büyük idi. Anuñ'çün ʿAnḳā' didiler ve ʿulemā-yı tefsīrden İbnü'l-Kelbī raḥmetu (3) 'llāhi ʿaleyh kendü kitāb-ı tefsīrinde getürmişdür. Aṣḥābü'r-res ki Ḳur'ānda meẕkūrlardur. Anlaruñ (4) Ḥanẓāla bin Ṣafvān adlı bir peyġamberleri var idi ve anlaruñ olduḳları yirde bir ṭaġ var idi. (5) Adına Rimḥ dirler idi. Yüksekligi bir mil miḳdārı bir ṭaġ idi. Kāh kāh bir ġāyet ulu ḳuş (6) gelür. Ol ṭaġuñ başında ḳonar otururdı. Şekl ü ṣūreti ʿacīb ve boynı uzun bir (7) ḳuş idi ki ḳuyruġında ve ḳanadında her levnden yüñleri ve her rengden alaca tüyleri var idi. Ol (8) ṭaġ üstine geldügi gibi ol ṭaġda her ne ḳadar ḳuş var ise ṭutar yirdi ve eger (9) anlardan ḳuş şikār idemese ṭaġ üzerinden iner aṣḥābü'r-ressüñ oġlancuḳlarından (10) birini ḳapar alur giderdi ve anlaruñ başlarına bu ḥāl gelüp içlerinden birḳaç oġlancuḳlar (11) ḳaçıcaḳ meẕkūr peyġamberlerine andan şikāyete geldiler. Ol peyġamber aña bu vech ile bir duʿā idüp (12) der-gāh-ı Ḥaḳḳ'a münācāt ile **Allāhümme ḫuẕhā va'ḳṭaʿ neslehā ve sallit ʿaleyhā āfāten** (13) yaʿnī yā Allāh bu ḳuşı sen al ve neslini kes ve bunuñ üzerine bir āfet musallaṭ eyle didi. Ḫudā-yı (14) teʿālā gökden bir āteş gönderdi. Ol ḳuşı yaḳdı. Neslin kesdi. Kendüsi gitdi cihānda (15) bir ḳurı adı ḳaldı ve Tefsīr-i Keşşāf'ı te'līf iden Cāru'llāh Allāme-i Zemāhşerī (16) tefsīrde ʿalem ü āyātu'llāhdan bir ʿallemedür. Rebiʿu'l-Ebrār adlu kitābında şöyle getürür ki Ḥaḳḳ (17) subḥāne ve teʿālā Mūsā peyġamber ṣalavātu'llāh ʿaleyh zamānında bir ḳuş yaratdı. Adı ʿAnḳā idi (18) ve aña her cānibde dört ayaḳ yaratdı ve anuñ yüzi ādem ṣūretinde idi ve ḥüsn ü cemālden (19) daḫı behresi var idi ve ol ḳuşa kendü gibi bir ṣıfatda yaratdı. Andan Mūsā peyġambere

[154]Gökyüzünde Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar (Nahl 79).

vaḥy (20) idüp senüñ içün ben iki ʿacīb maḫlūḳ yaratdum. Tā senüñle üns ideler ve anlaruñ her (21) azıḳlarını ġıdālarını vuhūşdan taḳdīr eyledüm ki ṣayd idüp vuḥūş etin yiyeler ve anlara (22) Beytü'l-maḳdis'üñ ḥavālīsin maḳām taʿyin eyledüm diyü buyurdı. Çün Ḥażret-i Mūsā ṣalavātu'llāhi (23) ʿaleyh ʿālem-i beḳāya ḥırām itdi. Ol iki ḳuş meḳānların degişüp oradan ḳalḳdılar (24) Neced iḳlīmine gitdiler. Vardılar bilād-ı Ḥicāz'da mesken ṭutdılar. Muttaṣıl oralardan sākin olan (25) benī ādemüñ oġlancuḳların ḳaparlardı ve ol aranuñ vuḥūş u behāʾimde ulayup yirlerdi. Çün (26) ʿĪsā peyġamberden ṣoñra ṣalātavātu'llāh ʿaleyh nübüvvet nevbeti Ḫālid bin Sinānü'l- ʿĪsā'ya irişdi. (27) Ḥicāz ehli aña varup ol ḳuşlardan şikāyet eylediler. Ol peyġamber de duʿā (28) eyledi. Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā ol ḳuşları helāk eyledi. Nesllerin kesdi. Nāmları (29) ḳalup kendüleri ḳalmadı. Nite-ki ʿAnḳāʾ nāmı meşhūrdur. Dillerde söylenür. **Fī Ẕiki'n-Nüʿām:** (30) Deve ḳuşı bir ʿacīb u ġarīb maḫlūḳdur. Eger-çi ṣūretde deveye beñzer bir ḥayvāndur. (31) Ammā deve ḳanatları olup uçduġı sebeble ḳuşlardan gibidür. Uçarken (32) eger-çi ḳanatlarını açar ammā ayaḳların yirden iken ḳaldurup hevāya çıkamaz. Maʿnada ḳanatları (33) ḳuvveti ile yirde segirdür gibi görinür ve anuñ ʿacāʾib ḫavāṣṣı çoḳdur. Cümleden biri hīç

[746a] (1) anuñ yumurṭasından olan leṭāfet ġayrı ḳuşları yumurṭasında yoḳdur. Şöyle büyük olur ki (2) içinde iki raṭl ṣu ṣıġar ve bir büyük bardaḳ gibi olur. Ḥattā dirler ki ʿArab uġrılarından baʿżı (3) kāh olur deve ḳuşı yumurṭasınuñ birini alur için boşaldup ṣu ile ṭoldurur ve delügini (4) muḥkem berkidüp yollar üzerinde ḳum içine gömeḳor ve bir nişān ider. Uġurlıḳ üzere her bār ki (5) yolı oraya uġraya ṣuya muḥtāç ola. Ol nişāndan anı gömdügi yiri bulup açar çıḳarur (6) üzerine her ne miḳdār müddet geçmiş ise ṣuyın müteġayyir bulmaz. Kemā-kān pāk u ṭurı bulur. Andan (7) içer ve deve ḳuşı çoḳ yumurṭlar. Andan çoḳ ḳuş olmaz. Dirler ki yumurṭasın başmaġa oturdı. (8) Vaḳt ol ġayrı ḳuşlar gibi yumurṭasını bir yire cemʿ idüp basmaz. Zīrā çoḳluġından ve irilüginden (9) buña ḳābiliyyet yoḳdur. Belki ilhām-ı İlāhī ile yumurṭalarını deve ḳaṭarı gibi uzadı dizer. Şöyle ki (10) dizinde biri birinden ne ṭaşra olur ve ne içerü üzerlerine bir ip ṭutsañ tamām berāber gelür ve (11) ʿadedde otuz yumurṭadan eksük daḫı itmez. Bunlaruñ tertīb üzerine bir ucından başlar. (12) Bir miḳdār birinüñ üzerinde başar yatur. Andan ḳalḳar birisi üzerinde yatur. Bu ṭarīḳ ile tedrīc ile (13) cümlesinüñ üzerinde sāʿaten fe-sāʿa yatur ḳalḳar. Her birine bu Ḥaḳḳ naṣābından naṣībin virür. (14) Aña degin ki yavrusı çıḳabaşlar. Cümle çıḳduḳdan ṣoñra sāʾir ḳuşlar gibi anaları ataları (15)

besleyüp ġıdā getürmez. Belki Ḥaḳḳ teʿālānuñ ḳudreti ile yavruları ağızların açup ṭururlar. (16) Ağızlarına vāfir sivrisiñek üşerler. Defʿa defʿa ağızların yumarlar. Anları yirler. Gene açarlar gene üşerler (17) gene yirler. Her biri büyiyince bu ṭarīḳ ile beslenür. Rızḳları ayaḳlarına gelür. Zihī rezzāḳ-ı ʿālem ki (18) ʿācizleri gözler maṭbaḫ-ı ġaybından her birine taḳdīr itdügi ḥiṣṣe-i ṭaʿāmı bī-ḳuṣūr irişür. (19) Birin daḫı aç u muḥtāc ḳomaz. **Beyt:**

[Feʿilātün/ Mefaʿilün/ Feʿilün]

Ḳādīr olana kesb ider taḳdīr

Ṣalar anları rızḳı bağına

ʿĀciz olanuñ ol kerīm ü raḥīm

Gönderür rızḳını ayaġına

Ve deve ḳuşunuñ ḫāṣıyye (21) lerinden biri de budur ki yumurṭasını başduġı vaḳt gāhī ki kendüsi ḳalḳup ḳarnın ṭoyurmaġa (22) gider ġıdası kesbi içün eṭrāfa gidüp gezerken bir ġayrı deve ḳuşı yumurṭasın (23) görse kendü yumurṭasın ṣanup hemān anuñ üzerine başar yatur. Bu sebebden ʿArab deve (24) ḳuşını ḥamāḳata nisbet idüp aḥmaḳdur didükleri ḍarb-ı meṣelüñ maʿnāsı budur ve deve ḳuşınuñ (25) ʿacāʾib-i aḥvālindendür ki ekṣer beyābānda ġıdāsı ṭaş u ḳumdur. Miʿdesinde bunları hażm (26) ider. Anuñ miʿdesinde Ḥaḳḳ teʿālā bu ḳuvvet-i ḳudreti hāżımeyi virmişdür ki ṭaş degül ṣom (27) demürleri bile yuṭar. Miʿdesinde ānī erür. Hażm ider ve bu daḫı ʿacībdür ki od yaḳılan yirde (28) ḳızıl od közlerin görse ġayrı ḳuş dāne divşirür gibi direr ve tamām iştihā ile bile yir. Ke-ẕālik od da (29) ḳızmış ḳıpḳızıl demürleri āteşe dönmiş. Ṭaşları demürleri bulsa fi'l-ḥāl tamām iştahā ile (30) alur yuṭar. Miʿdesinde bunlar da itdügi gibi erür ṣu olur. Aşaġısında ṭaşra atar. Bunları da hażm (31) ider. Bunların kendüye ġıdā olur. Ammā der-ḥāl aşaġasından ṣu gibi ṭaşra iner. Deve ḳuşı (32) ḥaḳḳında bu sözler vāḳıʿdur. Merāren biz de müşāhede itmişüzdür ve anuñ ḫavāṣṣından (33) biri de budur ki her ḳaçan oġlancuḳlaruñ boynında ḳulaġında incü gibi sāʾir ḳıymeti ṭaşlardan

[746b] (1) her neyi görse yuṭar. **Ḥikāyāt:** Bir kimesne eydür. Baġdād'da bir ṣarrāf dükkānında otururdum. (2) Ṣarrāf cevāhirlerin öñine yaymışdı otururdı. Meger ol çārşūda bir ögrenmiş deve (3) ḳuşı var idi. Hemīşe gezerdi. Nā-gāh geldi. Ṣarrāfuñ ḥaberi yoġ iken cüst öñinden (4) bir dāne kıymet-dār yāḳūt ḳoyup anı yutdı. Dükkānuñ öñinde Ṣābbī dīni üzere bir kāfir otururdı. (5) Meger Ṣābbī dīninde hīç bir cān-veri incitmek ve öldürmek yoġ idi. Ṣarrāf yāḳūtı yoḳladı (6) gördi yoḳ. Deve ḳuşı aldugın görmemişdi. Dükkānında oturan kāfirden dutdı. Anı (7) aldı gümān eyledi. Kāfir eger-çi ḳuş aldugın gördi. Ammā dīn-i şerāyıṭın riʿāyet idüp deve (8) ḳuşını incitmesünler diyü kendüye bu töhmeti ḳabūl itdi. Gördügin dimedi. Ben sebeb olam. (9) Nā-gāh bir ḥayvān telef olur diyü mülāḥaẓa itdi. Meger bundan ġayrı yāḳūtı deve ḳuşı (10) yutdugını bu oġlancuḳ daḫı görmiş idi. Kāfiri çeküp çevirecek oġlancuḳ ṣarrāfa (11) gördügin söyledi. Ṣarrāf deve ḳuşını ṣāḥibinden ṣatun aldı boğazladı. Ḳarnın (12) yardılar. Daḫı ḳurṣaġında ʿayn ile yāḳūt çıḳdı. Eger-çi vezni bir miḳdār eksilmiş idi. (13) Ammā ḳurṣaġından üzerinde bir miḳdār haẓm olmaġ ile cevāhirüñ yüzi yalanup (14) pāk olmaġ ile evvelkiden ziyāde aña żiyā vü cilā gelmiş. Yine ḳıymetinden ḳalmadı (15) ve veznden eksildügine żiyāda artdugı muḳābele oldı ve deve ḳuşınuñ yumurṭası (16) ḳabugını bir ḳap içindeki ṣu içine bir pāre ḳoysalar ve üzerine ḳar da ḳoysalar (17) ol ṣu ḳaynamaġa başlar. Bu ʿacāʿib ü ġarāʾib ḫavāṣṣındandur. Bunuñla şeʿbede bāzlar bu ṣanʿatı gösterüp (18) ḫalḳı aldasalar olur. **Fī Ẕikri'l-ʿUḳāb:** ʿUḳāb ḳuşı bir niçe dürlüdür. Her biri ḳuşlar içinde (19) beʾs ü şiddet ile ḳuvvet ü ḥiddet ile yırtıcı cān-verler ortasında arslan gibidür. Ve sāʾir (20) ḳuşları şikār idüp yirler. Anuñ bir dürlüsine Yunan dilince berḳunes dirler. Bu ṣınıf (21) ʿuḳāb ekṣeriyyā ṣaḥrālarda ve ṣuyı aġacı çoḳ deştlerde olur. Gāhī ṭaġlarda ve (22) bīşelliklerde bulunur ve bir dürlü ʿuḳāb daḫı olur ki aña Yunan dilince selubus (23) dirler. Bu evvelki ṣınıfdan cüṣṣede ve ḳuvvetde eksük olur. Bunuñ ekṣer meskeni ṭaġlardadur. (24) Bu ʿuḳābuñ bir dürlüsi daḫı olur ki rengi siyāhdur. Geçen ṣınıflaruñ ikisinden de bu (25) cüṣṣede güççükdür. Ammā ḳuvvetde ve ṣalābetde ikisinden de artuḳdur. Ekṣer bunuñ āṣiyānı (26) ṭaġlarda ve bīşeliklerde olur. Ṭavṣan şikār eyleyen budur ki aña Türkī dilinde ṭavṣancıl (27) dirler ve bir dürlü ʿuḳāb daḫı olur ki bir aḳ ve büyük ve ḳanadı ḳıṣa ve uzun ḳuyruḳlıdur. (28) Bu ḫālī ṣaḥrāda olur. Ekṣeriyyā yidügi murdārlardur. Her dāʾim aç olur. Açlıḳdan muttaṣıl (29) çaġırur ṭurur ve bir dürlü ʿuḳāb daḫı ki aña nāḳūs dirler. Bunuñ boynı yoġun (30) ve ḳuyrugı inlü ve uzun olur. Bunuñ maḳarrı yüce ṭaġlar

başındadur ve bir dürlü ʿuḳāb (31) daḫı olur ki aña ḫāṣil dirler. Anuñ'çün ki bu ṣınıf ʿuḳāb kendü ṣınıfından ġayrısına (32) karılmaz. Ḫāṣil ṣınıfdur. Cüṣṣede hem büyükdür ve hem ḳuvvetde. Cümle daḫı ʿuḳāblara ġālibdür ve (33) bir dürlü ʿuḳāb daḫı olur ki buña hevs dirler. Bu ḳızıl olur. Biʿaynihī ḥınnā rengindendür.

[747a] (1) Ve bunuñ ʿādeti budur ki şikār ṭalebine ve ġıdāsı tedārikine ancaḳ ṣabāḥ vaḳtinde bir de (2) aḫşām vaḳtinde çıkar. Ṣubḥ-ı ṣādıḳ olduġı gibi pervāz ider. Tā gün yayılınca uçar (3) şikār eyler. Andan yataġına iner oturur. Artuḳ andan kımıldamaz siñer yatur ḥareket eylemez. Ve çün ʿömri (4) uzayup çoḳ yaşaya. Avdan şikārdan ḳala pīrlük eṣerlerin müşāhede eyleye. Alt çeñesine (5) minḳarın urup kendü kendüsini helāk ider ve ʿuḳābuñ bir dürlüsine daḫı bāṭūs (6) dirler. Bu ṣınıf ʿuḳābın gözi użaḳdan göregendür. ʿĀdeti budur ki yavruladuġı (7) vaḳt yavrularını bir yüceye iletür ve yüzlerin güneşe ḳarşu ṭutar. Her ḳanḳı yavrusınuñ ki (8) gözi güneşe baḳmaġa döye. Anı alıḳoyup ve döymeyenleri ol yüce yirden aşaġa atup helāk (9) ider ve eger cümlesinüñ gözi güneşe doymazsa cümlesini atar ve bu aṣl ʿuḳāb ekṣerdür. (10) Deryā kenārında olur āşiyān ider. Deñiz ḳuşların şikār ider. ʿUḳābuñ her ṣınıfınuñ āşiyānı (11) elbette yücelerde ve ṭaġlar başında ādemdan ḫālī yirlerdedür. ʿUḳāb ḳuşı ki kerkes gibi çoḳ (12) yaşar. Yüz yaşına iki yüz yaşına varmaḳ çoḳ vāḳıʿ olur. ʿUḳābuñ ḫavāṣṣından (13) biri de budur ki eger misk gibi gül gibi ḫoş ḳoḳulı nesnelerüñ ḳoḳusı meşāmına girse fi'l-ḥāl (14) öldürür ve anuñ dişisi yumurṭalayınca irkegi niçe günler yuvasından oturur. Anı bekler. Yimek (15) yimez. Ṣu içmez. Şöyle ki dişisi yumurṭasın bıraḳmaḳda zaḥmet çeke yumurṭlamaya. Ḥaḳḳ subḥāne (16) ve teʿālānuñ ilhamı ile irkegi varur. Hindū-sitān'da bir ṭaş olur anı getürür. Dişisinüñ (17) altına ḳor. Üzerine oturur. Fi'l-ḥāl yumurṭasın bıraġur. Ol ṭaş bir cins ṭaşdur. Elde (18) ṣallasañ içinde bir ṭaş daḫı olmaḳ añlanur. Anuñ'çün eṭıbbā bu ṭaşı tecrübe itdiler. (19) Her ne ḫātūn ki oġlan ṭoġurmaḳdan buñalsa ol ṭaşdan bir pāre ḳoparup ufaḳ ufaḳ (20) dökseler. Ṣu ile ḫātūna içirseler. Fi'ḥāl ṭoġura. Bu ḫavāṣṣ-ı ʿacībedendür ki bunuñ (21) gibilerüñ ṣāniʿ-i ḥakīmüñ kemāl-i ḳudretindedür. ʿAḳl anuñ sırrında ḫayrān olur ve ʿuḳābuñ taḳdīr-i (22) İlāh ile muḳteżāʾ-ı cibilleti bunuñ üzerine çoḳ ki pīr olur. Ḳuvvet ile uçmaḳdan ḳala. Per ü bāline (23) daḫı süstlüḳ gelüp gözinüñ ḥiddeti gide. Ṭonmaġa başlaya. Eṭrāf-ı zemīni arar. Tenhā (24) bir yir bulur ki bir ṣāfī ṣulu gül bulur. Anuñ berāberliginden hevāya ḳalḳar. Ol ḳadar pervāz ider ki (25) hevāya ṭoġrı bir vech ile döñer ki gūyā çeşm-i āfitāba yaḳlaşur. Güneşüñ ḥarāretiyle ḳanadı (26) ḳuyruġı yanar. Ṭoġrı ol göl

içine düşer. Bir niçe kerre ṭalar çıkar. Yüzerek göl kenārına (27) gelür. Oradan ḳurbaġa gibi ve balıḳ ve sāʾir göl içinde olan şu cān-verlerinden bulduġın ṭutup (28) yir. Bir niçe gün ol ṭarīḳ ile göl kenārında geçinür. Āḫir-i şāniʿ-i bī-zevāl ve ḳādir-i ber-kemālüñ (29) ḳudreti ile yeñiden ḳuyruġı ḳanadı batar ve gözi kemā-kān nūrlanur. Eski ḥāletin bulur ve ʿuḳāb (30) ḳuşınuñ bir ḥāṣṣesı budur ki anuñ dişisi ancaḳ üç yumurṭa yumurṭalar. Üç yavrusı olur. (31) Yavru çıḳduḳlayın üçin beslemeyem ben aç ḳalam diyü ḳorḳusından içlerinden iki (32) begendigin alıḳor ve birisin yuvāsından aşaġa atar. Ḥaḳḳ subḥāne ve teʿālā ḳudreti ile (33) bir ḳuş varur. Anı gözler büyüdür. Be-ġāyet muḥabbeti vardur. Anası aşaġa atduġı gibi

[747b] (1) gelür anı ṭutup yaṭaġına alup gider. Kendü yataġında ġıdāsın virüp anı besler (2) ve ol ḳuşa kāsirü'l-ʿıẕām dirler. ʿArab ḥilmde ʿuḳābuñ yavrusı ile ḍarb-ı meṣel idüp (3) **fülānün aḥlemü min farḫı ʿuḳābin**. Yaʿnī fülān kimse ʿuḳāb yavrusından ḥalīmdür dirler ve ʿuḳāb (4) yavrusınuñ ḥalīmligi budur ki ataları ve anaları yuvalarını elbette be-ġāyet yüce ve uçurum ve şarp (5) yirlerde yaparlar. Eger sāʾir ḳuşlar gibi yavrularına beñ getürdügi vaḳt ʿuḳāb yavrularında (6) birisi ḥareket itseler aşaġa uçar. Helāk olurlardı. Pes āferide-kār-ı ālem celle ve ʿalā anlara güçcüklükleri (7) ḥālinde bu idrāki virmişdür ki anaları beñ getürdügi vaḳt aṣlā ḥareket itmezler. Her birine nevbetler virür. (8) Virdigin āḫeri ṭalcınmaz. Yuvalarında ġāyet ḥilm u ṣabr üzerine olurlar. Bir mertebede ki ẕikr olınan üzere (9) ʿArab anuñla ḍarb-ı meṣel idüp ve eger bir ḫātūn kişinüñ oġlan ṭoġurduḳdan ṣoñra memeleri (10) ṣızlamayup ṣüdi gelmese südi yolı ṭutılsa şöyle ki ʿuḳāb ödini anuñ memeleri üstine (11) sürseler yolını aça. Memelerine süd revān ola. **Der-Ẕikr-i Kerkes:** Kerkes bir ḳuşdur ki (12) ḳuvvet-i ṭabīʿatde ve ṣayd u ṭayerānda ʿuḳāba müşāhebeti vardur ve leʾīm ḳuşdur ve çoḳ yaşar. Dirler ki (13) iki yüz yıldan artuḳ yaşar ve kerkesi ʿArab ṣayd itmelü olsalar ekṣer yilegin oḳa ṭaḳmaḳ (14) içün avlarlar. Ḥāşā bir murdāra bir uġulu ot vardur anı ḳatarlar. Kerkes uçduġı (15) yirlerde bıraġurlar. İner yir helāk olur ve anuñ īrādet-i Ḥaḳḳ ile cibilleti muḳteżāsı oldur ki (16) kemāl-i ġayret üzerinedür. Yavrusı ṭoġduġı vaḳt irkegi bed-gümān olur. Benden midür (17) degül midür diyü bir şekke düşer. Anları hevāda güneş nūrına ḳarşu ṭutar. Eger güneşe ḳarşu (18) gözlerin açmazlarsa götürür. Yuvasından aşaġa atar öldürür ve anuñ ʿacāʾib-i aḥvālindendür ki (19) yumurṭladuġı vaḳt elbette yuvasından altına çeñar aġacı yapraġı döşer. Anuñ üzerine (20) yumurṭlar ve eger dişisi kendüden ayrılup bir zamān ġāʾib olsa geldüginleyin mecāl ve birbirin (21) öldürür ve çeñar yapraġını

anuñ'çün ḳor ki yarasa gelmeye. Zīrā yarasa anuñ yumurṭasınuñ (22) düşmānından bulsa mecāl virmez ve yarasa çeñar aġacınuñ ḳoḳusın sevmez. Iraḳ yaḳın anuñ (23) ḳoḳusın aldugın yire uğramaz. Zihī ḳādir-i ber-kemāl ki kerkese bunı ilhām ile bildürür ve yumurṭasın (24) yarasa şerrinden bu ṭarīḳle ḫalāṣ eyler ve kerkes ödi ibtidā göze inen ṣuya māniʿ u dāfiʿdür. (25) Eger anuñ ödini ʿaselle ḳarışdurup göze ṭamlatsalar göz gicidügini gidere ve daḫı (26) kerkesüñ içi yaġını bir fitīle bulaşdurup ḳulaġa ṣoḳup yatsa ḳulaḳ ṣaġırlıġın gidere. (27) **Der-Ẕikr-i Hümāy:** Hümā bir ulu cüṣṣelü ve gökçek ḫilḳatlü ve minḳāri ḳuvvetlü ve mıḫlebi şiddetlü (28) ḳuşdur. Cümle ḫalḳ içinde yümn ile ve mübāreklik ile meşhūrdur. Ḥattā şöyle bir kişinüñ üzerine (29) gölgesi düşse ol devlete ve saʿādete irer. Belki pādişāh olur dirler. **Ḥikāyāt:** (30) Getürmişlerdür ki Sulṭān Maḥmūd Sebük Tigin ḫıdmetinde ḫāṣ Āyāz'ınuñ sebeb-i iḫtiṣāṣ (31) u taḳarrübi bu olmışdı ki bir gün Sulṭān Mahmūd şikār iderken bir hümā ḳuşı ḳalḳdı. Türkistān (32) oġlanları her yañadan segirdişdiler ki her hümānuñ sāyesi altında varalar anlaruñ üzerine (33) gölge düşe. Bu ḥālde tīz Ayāz atından indi vardı. Sulṭān Mahmūd'uñ üzengisine

[748a] (1) yapışdı. Gölgesinde ṭurdı. Sulṭān Maḥmūd n'eylersin didi. Ayāz yoldaşlarum (2) hümā gölgesine ṭurmaġa gitdiler ben de Ẓıllu'llāh gölgesinde ṭurayın didi. Sulṭān Maḥmūd'a bu sözi (3) ḫoş geldi. Anuñ zekāvet ü kiyāsetine ḳavl ü fiʿlinden istidlāl itdi. Hemān ol günden (4) aña naẓarın arturdı. Giderek cümle aḳrān u emṣālinden geçdi. Bir vech ile henüz daḫı ol (5) pādişāh-ı ʿālī-cāh yanında anuñ taḳarrüb ü iḫtiṣāṣı ḥikāyātı söylenür. Ve hümā ḳuşı eger-çi (6) şikār eylemez ammā et yir ve kemük süd bulduġı yirde ḥayvānat kemügin etinden ziyāde yir. Bu (7) sebebden aña ʿArab kāsirü'l-ʿıẓām dir ki maʿnāsı kemükler uvadıcı dimekdür ve geçen ḥikāyetden (8) dinen üzere üçinci ʿuḳābuñ yavrusın besleyen ḳuş budur dir. Ḥayvānāt etlerinden hümā (9) kelb yavrusı etiyle besler. Kemük sevdügi cihetden ṭabīʿatı kelb ṭabīʿatına muvāfıḳdur ki (10) kelb yavrusı etin sever. Hemīşe yuvasından kelb yavrusı bulınur. Kendü yavruların daḫı ekṣer (11) kelb kemügi sever. Çoḳ olur ki hümā yavrusına kelb yavrusın iledür. Ġayrı ġıdā bulursa (12) anı yimez ve dirile besler. Ġıdā bulamayıcaḳ öldürür yir ve ʿArab ṣayyādlarından baʿżı eydür. Hemān hümā (13) üç yumurṭa yumurṭlar. Baṣar ikisinden iki hümā yavrusı ve birinden kelb yavrusı çıkar. (14) Kendü yavruları ile anı besler büyidür. Büyüdüginleyin yuvasın terk ider. Aynı sāʾir kelbler gibi ol da (15) şikār itmege başlar. Bir nevʿe kelb av itleri arasında sāʾir av itlerinden yig ḳopar ve hümā

ḳuşınuñ (16) miʿdesi şöyle ḳuvvetlidür ki büyük büyük kemükler andan der-ḥāl erür ṣu olur. Bir kimse evinde (17) bir hümā ḳuşı beslerdi. Anı bu kemük haẓm eylemekde imtiḥān itdi. Bir büyük kemügüñ ucına (18) bir ip bağlayup kemügi hümāya atıvirdi. Yutup miʿdesine indügi gibi der-ḥāl ip ile (19) çeküp kemügi miʿdesinden çıkardı. Bir sāʿat içinde gördi kemük yalanmış bir ḫayāl (20) olmış erimiş geçmiş. Çoḳ iri ulu ulu kemükleri yuṭar. Boğazında iken boynını burı (21) virür. Kemükler boğazından ḳarışur āsānlıġla yuṭar. Anuñ'çün buña kāsirü'l-ʿıẕām dirler (22) ve hümā ḳuşınuñ gözi görmekde iñen ḳuvvetlü degüldür. Anuñ'çün ki gözinüñ ḳapaḳları ṣarḳuḳdur. (23) Gözinüñ öñine iner baḳduġı vaḳt perde olur. **Der-Ẕikr-i Burṣul:** Türkīce ṣıġırcuḳ (24) didükleri ḳuşdur. Muḥammed-i ʿAvfī eydür. Gögercinden güççük bir ḳuşdur. Şām vilāyetinde (25) çoḳ olur. Aña burṣul dirler. Anuñ ġıdāsı zeytūndur. Bu ḳuşlar birbirlerini ġāyet (26) severler. Şefḳat üzere mevṣūflardur. Bu bābda anlaruñ bir ḳıṣṣaları söylenür ki meşhūrdur. (27) Rivāyet eydür. **Ḥikāyāt:** ʿĀlemde meşhūr olan binālardan bir kenīsādur ki aʿceb-i (28) ʿacāʾibdendür. Bu cihetden ki ol kenīsāda bir ulu heykel ḳonmışdur. Ol heykelüñ üzerinde (29) ḥavż uslūbında bir nesne düzmişlerdür. Anuñ ortasında bir direk ḳaldurılmışdur. (30) Her yıl ki zeytūn irişe. Eṭrāf-ı ʿālemden niçe yüz biñ ṣıġırcuḳ ḳuşı gelüp (31) her birinüñ aġzında bir dāne zeytūnla gelürler. Ol ḥavżuñ üzerinden inince aġızlarından (32) zeytūnı bıraġurlar. Ḥavżuñ aşaġısında bir delük idimişdür. Altı bir ulu ḫānedür. (33) Ḥavża bıraḳduḳları zeytūn ol ḫāneye irişür düşer. Bu ṭarīḳle ol evüñ içi zeytūnla

[748b] (1) ṭolar. Bir yıldan bir yıla degin bu zeytūnuñ yaġı ol kenisāda olanlaruñ ḫarclarına kifāyet ider. (2) Her yıl sıġırcuḳ ḳuşları bu ṭarīḳ ile o kenisāya zeytūn ṭaşıyup ḫıdmet iderler. (3) Bu kenīsānuñ bu ḥāli maʿlūm-ı meşhūrdur. Kütüb-i tevārīḫ ile ekṣerinde mezkûrdur. Ammā bunuñ (4) sebebi nedür. Ekṣer ʿulemā vü ḥükemāya pūşīde olmaġın sebebin ẕikr itmege müteʿarrıż olmamışlardur. (5) Dirler ki bu binānuñ sebebi bu olmışdur. **Ḥikāyāt:** Ol zamānda ḥükemā-yı Yunan'dan bir kimesne (6) var idi ki Ṣiyāvūş dirlerdi. ʿİlm-i mūsiḳīde mahāret-i kām ile ṣāḥib idi. Bir gün bu yirden (7) geçerken aġaçlıḳ arasından ḳuş yavrusı ṣadāsın işitdi ki bir ṣıġırcuḳ ḳuşı yavrusı (8) anası ve babası terk idüp yaluñuz ḳalmaġın kendüsi ġāyet ḫod olmamış uçmaġa mecāli olmayup (9) ṣadā iderdi. Ṣıġırcuḳ ḳuşları birbirlerini ġāyet sevdüklerinden oḳudı bu yavrınuñ ṣadāsın (10) işidüp merḥametlerinden bir bölük ṣıġırcuḳ ḳuşı zeytūn getürüp bunuñ üzerine bıraġur (11) lardı. Ḥakīm-i Yunanı bu ḥāleti müşāhede itdükde ḫāṭırına

ḫaṭur idüp bir düdük peydā (12) idüp tamām niçe günler meşḳ idüp ṣadāsını ṣıġırcuḳ ḳuşı yavrusı sadāsına (13) müşābeh eyledi ki nefs-i ālā-yı mürde mezbūr düdük üfürdükde işiden kimesne ṣıġırcuḳ (14) ḳuşı yavrusı feryād ider ẓann iderdi. Tecrübe içün bir kūşede kendin pinhān idüp (15) düdigi çalduḳda hemān bir gürūh ṣıġırcuḳ ḳuşı gelüp nāzik ṣadā iderdi. Gürūh gürūh gelüp (16) ol ṣadānuñ üzerine zeytūn getürüp dökerlerdi. Bundan ṣoñra mezbūr şaḫṣ varup ol (17) kenisāyı ve ol heykeli binā idüp ve bir ḫāne daḫı binā idüp ḫānenüñ bir kūşesine mezbūr (18) düdigi bend idüp bir derice yapup rüzgār nüfūẕ itdükçe düdige devr ḳonup ṣadā virürdi. (19) Ve üzerine ol ḥavżı yayup baʿde kendüsi zühd-i ḳanāʿat üzere ol maḳāmda bir ḳarār olup (20) yıldan yıla zeytūn zamānı geldükçe ol diyince açup rüzgār esdükçe düdik çalınup (21) bölük bölük ṣıġırcuḳ ḳuşları gelüp ol ḥavża bir zeytūn bıraġup ḫāne dolınca dericeye (22) ḳabayup ol zeytūnuñ berezinüñ yaġın çıḳarup berezin zaḫīre idinüp bir yıldan bir yıla (23) degün bu üslūb üzerine geçinürdi. Kendüsi fevt olduḳdan ṣoñra niçe zamānlar daḫı (24) üslūb-ı sābıḳ üzere ol binā bir ḳarār ḳaldı ki ol binā ġarāʾib u ʿacāʾib ʿālemdür. (25) Ḥāṣıl-ı kelām ṭuyūr ḳısmınuñ envāʿına nihāyet yoḳdur. Ancaḳ bu ḳadar ile kifāyet olındı. (26) **Cevāmiʿü'l-Ḥikāyāt Kitābınuñ Dördüci Ḳısmından Yigirmi Beşinci Bāb ki Baʿżı** (27) **Leṭāʾif u Mizāḥ Beyānındadur ki Ẕikr Olınur.** Şöyle rivāyet (28) olınur ki ḥażret-i resūl ekrem ṣalla'llāhu teʿālā ʿaleyhe ve sellem ḥażretleri laṭīfe iderdi. (29) İllā ḥaḳḳ üzerine söylerdi. Nā-maʿḳūl yire kelām itmezdi. Cümleden biri budur ki (30) **Ḥikāyet:** Bir gün ʿacūze ḥażret-i resūluñ ḥużūr-ı şerīfine geldi. Ḥażret-i (31) Müsecdin dū ʿālem-i velid benī ādem saʿadetle buyurdı ki ʿacūzeler cennete dāḫil olmazlar. (32) Ol ʿacūze ziyāde feryāda āġāz idüp eytdi. Yā Resūlu'llāh ʿacabā cürmümüz ne ola ki (33) cennete girmege māniʿ ola ve anuñ niʿmetlerinden maḥrūm olavüz. Seyyid-i ʿālem ḥażretleri tebessüm idüp

[749a] (1) buyurdı ki böyle ʿacūze olduġuñuz ḥālde cennete girmezseñüz düğeli? ehl-i cennet tāze civān (2) olup tā bu ḳovanları yirü yirinde olduġı ḥālde cennete dāḫil olur dirler. Ol ʿacūze (3) bu sözi işidüp ve ḥandān olup ol maḥallede serür üzere revāne oldı. (4) **Ḥikāyāt:** Yine bir gün ḥażret-i resūl ekrem ṣalla'llāhu ʿaleyhe ve sellem yarānından birinüñ (5) ardından irişüp iki elüyle gözlerin ḳapayup bir zamān ṭurdı. Baʿde bu ḳulı kim ṣatun (6) alur didi. Ger-çi ol şaḫṣ idi illā bundan ḥażret-i Resūlu'llāhuñ murād-ı (7) şerīfi Tañrı ḳulı dimekdür. **Ḥikāyāt:** Ve yine bir gün ḫātūn ḥażret-i resūlla'llāha eytdiler ki (8) erüñ şol gözlerinde aḳ olan fülān kimesne degül midür? Ol ḫātūn fikre varup żann

eyledi ki (9) gözlerine aḳ inüp perde olup gözine ḥalel irişmişdür. Yine ḥażret-i Resūlu'llāh tebessüm (10) idüp buyurdılar ki yā insānuñ gözinde aḳ ve ḳarası olmaz mı? Ḫātūn laṭife idüp (11) bilüp bildigüm bundan murād yaʿnī ḥaḳīḳat aḳ olmaḳdur netice-i maḥallinde laṭīfe ḫoşdur (12) ammā ve lākin ḫāric olmaya edebden dimişlerdür. **Ḥikāyāt:** Bir gün İmām Aʿmeş raḥmetu'llāh (13) ʿaleyh ḫānesinden ṭaşra çıḳup şākirdlerine ders iderdi. Bī-iḫtiyār tebessüm (14) idüp geldiler. Suʾāl itdiler ki iḫtiyārsuz ḫaneye bāʿiş nedür? Cevāb virdi ki üç (15) yaşında bir ḳızcaġızum vardur. Şimdi murād eyledüm ki ṭaşra çıḳam benüm etegüm dutup aḳçe (16) istedi. Ben daḫı yanumda yoḳdur didüm. Hemān vālidesinüñ eṭrāfında dönüp eytdi ki (17) dünyāda hīçbir ġayrı kimesne bulmadum ki böyle faḳīr veled kimesneye düşdüñ didi. (18) Şimdi ḫāṭıruma gelüp aña güldüm didi. **Ḥikāyāt:** Bir gün bir bölük zişt-i rū kimesne (19) atam Aʿmeş'üñ ḳapusı öñinde geçerlerdi atam Aʾmeş hemān içerü girüp yine ṭaşra çıḳmaġa (20) fi'l-ḥāl olan kimesneler suʾāl idüp anları görüp içeri girüp yine ṭaşra çıḳdı (21) bāʿiş nedür civān virdügi şol zişt-i ṣūret kimesneleri gördügümde içeri girdüm ki (22) yüzlerin görmeyem naẓar idüp gördüm ki ḫātūnum bunları zişt-i ṣūret fi'l-ḥāl żarūrī (23) ṭaşra çıḳdum didi. **Ḥikāyāt:** Ḳāḍī şerīḥ ki tābāʿyindendür Ḥażret-i Emīrü'l-Müʾminīn (24) ʿÖmer ve ʿOsmān ve ʿAlī raḍiyā'llāhu anhā ve Muʿāviye zamānında ḳāḍı idi. Bir vaḳt bir kimesne anuñ (25) ḥużūrına gelüp fülān kimesnenüñ benüm zimmetümde şu ḳadar aḳçesi vardur diyü iḳrār (26) eyledi. Arasından bir zamān geçüp bir gün yine daʿvā ile öñine gelüp bu defʿa inkār (27) eyledi. Ḳāḍī şerīḥ itdi. ʿAbeş şöyle bir müselmānuñ aḳçesin vir. Bu mütekerrir kimesne eytdi. (28) Ey müselmānlar ḥākimi bir kimesne gelüp senüñ ḥużūrında şehādet eyledi mi ki şimdi benüm (29) üzerüme böyle ḥükm idersin ḳāḍı şerīḥ eytdi belī senüñ ḥālanuñ ḳardeşi oġlı gelüp (30) şehādet eylemişdür. Yaʿnī muḳaddemā söylerüñ imdi diyü bu yüzden eyledi. Ḥerīf (31) gördügüm ḳāḍīnuñ ḫāṭırından gitmiş. İḳrār itdügin utanmamış. Ol mālı ibrā eyledi. (32) **Ḥikāyāt:** Bir ḫātūn eriyle bir gün meclis-i şerʿa gelüp erinden şekvā eyledi. Nafaḳamı (33) görmez żarūretüm kemālindedür diyü daʿvā eyledi. Cevābında ḥerīf eytdi. Benüm getürdügüm

[749b] (1) eşyāyı istemez. Ben de nesne bī-ḳudretüm yitmedügi eşyāyı ṭaleb ider. Ḳāḍī eytdi. (2) Sen aña ne virürsen ol senden ne ṭaleb ider ki edāya ḳādīr degülsin. Ḥerīf eytdi. (3) ʿAvret benden itmek ister. Ben ḫod anı taḥṣīle ḳādir degülüm. Ḥaḳḳ teʿālā baña virmedigi (4) nesneyi ister. Ben de ḫod ṣu vardur dāʾimā anı virürüm. Bu ʿavret ḫod anı istemez. Yā n'eyleyeyüm (5) didi. Ḳāḍī gülüp emr eyledi. Ḥerīfe birḳaç aḳçe

inʿām idüp var kişi ḫātūnuñla bir ḫoş (6) zindegānī eyle didi. **Ḥikāyāt:** Bir ʿavret daḫı bir gün ḳāḍī meclisine gelüp erinden (7) şikāyet eyledi. ʿAynīdür benüm ḫıdmetüm edāya ḳādir degüldür. Ben genc ʿavretüm. Bu ḥerīfden baña dermān (8) olmaz. Ṭalāḳ virsün didi. Ḳāḍī zen-i dost kimesne idi. Ḥerīf eytdi. Ne dirsin? (9) Ḥerīf eytdi. Ḳudretüm yitdügi ḳadar ḫıdmetüm edā iderüm. ʿAvret eytdi. Benüm genclügüm (10) vardur. Taḥammülüm yoḳdur. Yigitlik vaḳti iki kerre olmaz birḳaç gün günlik ʿömrüm zevḳle geçmedükden (11) ṣoñra bāġ-ı zindegānīden ne leẕẕet alınur? Niçe gicede beş defʿa seferde mezil olmazsa (12) andan rāżī olmazum. Ḫāṭırum ḫoş olmaz. Ḥerīf eytdi. Ben ʿabeş yire lāf urmam ancaḳ (13) ḫāne-i murādı gicede üç defʿa ṭavāfa ḳādirüm. Ziyādeye gücüm yitmez. Ḳāḍī eytdi. ʿAceb (14) ṭāliʿmüz vardur. Hīç öñime daʿvā gelmez ki andan bize bir nesne ʿāʾid ola. Çāre ne bārī (15) bu müşkil ṭarīġi ḳaṭʿ içün iki defʿasına meger ben kefīl olam ki ḫātūnuñ murādı ḫoş (16) olup beş menzil muṣālaḥı olup ḫāṭırı ḫoş ola. Ḥerīf eytdi. Ne mübārek (17) şehr ki sen anda ḳāḍī olasın. Ḳāḍıyān ḫīz-bāşid ve ey bir müddeʿi ve bir medyūn (18) eger dügeli ḳāḍīlar böyle olursa ve ey daʿvācıya ve borçluya. **Ḥikāyāt:** Bir gün (19) zāhidlerden biri birine ṣordılar. Ṣabāḥ olduḳda bir gün niçe ḳalḳarsan? Ol eytdi. (20) Ne kendi rıżām üzere ne Ḫudā-yı teʿālānuñ rıżāsı üzere ḳalḳarum. Bu ne şekl sözdür (21) didi. Ol eytdi Ḥaḳḳ teʿālānuñ rıżāsı oldur ki ben müʾezzin muttaḳī ṣalāḥ ḥāl üzere (22) olam. Ben ḫod ile degülüm bir ʿāṣī kemter gene sükādem benüm ḫod rıżām budur ki aña bir muḥterem (23) oldum. Ġam-ı ḥālde ḳalḳam ol daḫı mümkin degül. Pes eyle olsa ne kendi rıżām üzere ne Tañrı rıżāsı (24) üzere ḳaḳabilürdüm didi. **Ḥikāyāt:** Bir gün bir müʾezzin eẕān oḳurdı. Daḫı segirdüp (25) ṣıçradı. Aña eytdi n'içün böyle idersin? İtdügüm baña iderler ki senüñ avāzuñ uzaḳdan (26) eyü gelür. Ben daḫı anuñ'çün uzaḳ giderüm ki kendü āvāzum görem. Uzaḳdan niçe işidülür? Anı (27) tecrübe iderüm didi. **Ḥikāyāt:** Bir gün bir ḥerīf imāmet iderdi. Namāzda el-Ḳāriʾa (28) süresin oḳurdı. Bu āyete irişdi ki **feinne hāviyete** ġalaṭ idüp **feinnehu zāniyeh** didi. (29) Cemāʿat namāzı ḳaṭʿ idüp ḥerīfe bir iki müselle urdılar. Ḥerīf eytdi. Subḥāna'llāh size (30) ne ḥāṣıl olur ki ġażāba gelürsiz. Eger ben kāfirüñ atalarına sögdüm ise didi. **Ḥikāyet:** (31) Cumān Ḥamīd kendi ibtāʿ ile Fārise gitmişdi. Anda envāʿ-ı nām u eṣnāf libāsla nāʾil olup (32) ʿizzet-i ışṭırabı kemāl bulmışdı. Çün girü Baġdā'da geldi. Yezīd itdigüm **hel etāʿala'l** (33) **insāni hīnun mine'd-dehri lem yekun şey'en mezkūrā**[155] **keẕālike küntüm min ḳablu**

[155]İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti (İnsan 1).

[750a] (1) **fe menna'llāhu ʿaleykum** ḥāżırāt bunuñ bu sürʿat cevābına taʿaccüb eylediler. **Ḥikāyāt:** Bir gün Hārūn (2) er-Reşīd İsmaʿīl Ṣabbaḥ eytdi. Benüm göñlüm ister ki benüm ḫaṭṭum eşinüñ ḫaṭṭuñ gibi berk u laṭīf ola. (3) İdemiyorurum ol fażīletden maḥrūm ḳaldum. Bunuñ bāʿişi ne ola didi? İsmaʿīl duʿā idüp (4) eytdi. Yā emīrü'l-müʾminīn eger ḥüsn-i ḫaṭṭ bir fażīlet ola idi cümleden ol fażīlete (5) lāyıḳ olan ḫażret-i Resūlu'llāh idi ki ʿulūm-ı evvelin ve āḫirin ve fażīlet-i risālet (6) u ḫaṣāʾil-i ḥamīde anlarda mevcūd idi. İllā yazu yazmaḳ bilmezlerdi. İmdi anlar çünki (7) bu ḥüsn-i ḫaṭṭ ḫaṭṭından ʿārī idiler. Yā emīrü'l-müʾminīn ḥużūrına bu noḳṣān ile (8) endīşe idinmek lāyıḳ degüldür. Ḫalīfeye bu cevāb ḫoş gelüp fāḫir ḫılʿat evzānı buyurdı ki (9) **Ḥikāyāt:** Bir vaḳt Benī Hāşim'den bir yigit emīrü'l-müʾminīn Manṣūr ḫıdmetine geldi. (10) Manṣūr aña suʾāl eyledi. … vaḳt vefāt eyledi? Ol civān eytdi. Yā emīrü'l (11) müʾminīn Allāh teʿālā babamuñ günāhların ʿafv eyleye. Fülān gün ḫaste oldı. Fülān gün (12) merḥūm oldı. Anuñ merḳadı pür-nūr ola. Fülān maḥallede defn eyledük. Rabiʿa-ı ḥācib ḫalīfe (13) ḥużūrında ṭururdı. Ol yigit üzerine çaġurup eytdi. Emīrü'l-müʾminīn ḥużūrında (14) babaña ne çoḳ duʿālar idersin. Civān eytdi. Ben seni melāmet eyleyem. Zīrā evlāduñ (15) babaları üzerine olan şefḳat u merḥametleri merātibeleri bilmezsin. Manṣūr ġāyet ḥandān (16) olup güldi. **Rāvī ḥikāyet eydür**: Emīrü'l-Müʾminīn Manṣūr ol yigidüñ cevābından (17) ḥaẓẓ idüp güldügi ḳadar ʿömrinde bir gün daḫı ḥandān olmamışdur **Ḥikāyāt:** (18) Bir gün bir ḥerīf ṭabībe varup ḳarnum aġrur didi. Ṭabīb eytdi. Muḳaddimā ne yidüñ idi? (19) Ḥerīf eytdi. Yanmış itmek yidüm. Ṭabīb eytdi gözine sürme çek. Ḥerīf eytdi. Benüm ḳarnum (20) aġrur sen gözine sürme çek dirsin. Bu ne şekl ʿilācdur. Ṭabīb eytdi. Anuñ'çün (21) didüm ki gözinüñ nūrı ḳavī olup bir daḫı yidükçe yanaġın yiyesin didi. **Ḥikāyāt:** (22) Bir gün bir yigit ṭabībe varup eytdi ve vālidem ḥastedür. Boġazı ṭarıldı. Ḥarāreti (23) ġālib oldı. Ḥekīm eytdi. Kāşki ananuñ boġazı ṭar olup ḥarāreti olduġı (24) benüm ḫātūnumuñ fercinden olaydı. Anuñ yol olup şevḳ olduġınuñ senüñ vālidenüñ (25) boġazı olaydı didi. **Ḥikāyāt:** Bir gün bir ḥerīf peyġamberlik daʿvāsın eyledi. (26) Anı aḫẕ idüp pādişāh ḥużūrına getürdiler. Arḳasına bir yeşil libās geyüp başına (27) bir yeşil destār ṣarınmışdı. Pādişāh suʾāl eyledi ki n'içün peyġamberlik daʿvāsın idersin? (28) Seyyid-i kāʾinātdan ṣoñra peyġamber gelmeyecegin bilmez misin? Ḫuṣūsā peyġamberüm dersin peyġamberlere (29) muʿcize lāzımdur. Senüñ muʿcizeñ nedür didi. Ḥerīf eytdi. Ne şekl muʿcize istersin gösterem? (30) Pādişāh eytdi. Tāze ḳavun isterüz görelüm nice getürürsin. Ḥerīf eytdi. Bana üç

gün (31) mühlet vir saña ḳavun getüreyüm. Pādişāh eytdi. Ḫayır hemān şimdi gerekdür ḥerīf eytdi. (32) Ey pādişāh Allāh ḥaḳḳı'çün inṣāf eyle ki Ḥaḳḳ teʿālā ʿażmetiyle ḳavunı üç ayda tedric ile (33) ḥāṣıl ider. Sen ʿacele idüp bugün istersin. Bana üç gün mühlet virmezsin. Pādişāh

[750b] (1) gördü ki bu bir masḫara ḥerīf. İstiġfār virüp baʿde'l-yevm böyle daʿvā eyle diyüp vāfir (2) iḥsān idüp cürmin ʿafv eyledi. **Ḥikāyāt:** Beyān-ı ṭıflı eydür. Bir gün bir aña berk (3) daʿvetinde idüm. Ḫużūrına bir ṭabaḳ üzerine ḥelvāsı getürdiler. Bir yire benüm öñüme ḳoydı. Ben daḫı (4) **Ennemā ilāhukum ilāhun vāḥidun**[156] diyüp ākil itdüm. Bir daḫı virdi. **İẕ erselnā ileyhim iṯneyni** didüm. Bir daḫı (5) virdi. **Feʿazzeznā biṯālişin**[157] didüm. Bir daḫı virdi. **Fe ḫuẕ erbaʿaten min eṭ-ṭayr** didüm. Bir daḫı virdi. (6) **Ve ye'ḳūlūne ḫamsetun sādisuhum kelbehum**[158] didüm. Bir daḫı virdi. **Ḫaleke's-semavāti ve'l-arża (ve ma beynehuma)** (7) **fi sitteti eyyāmin**[159] bir daḫı virdi. **Ve beneynā fevḳakum sebʿān şidāda**[160] didüm. Bir daḫı virdi. **Ve semāniyyete** (8) **eyyām**[161] didüm. Bir daḫı virdi. **Ve kāne fi'l-medīneti tis'atu rahtın**[162] didüm. Bir daḫı virdi. **ʿAşretun** (9) **kāmiletun** didüm. Bir daḫı virdi. **Eḥade ʿaşere kevkeben**[163] didüm. Bir daḫı virdi. **İnne ʿıddete'ş-şuhūri** (10) **ʿindā'llāhiṯnā ʿaşere şehran**[164] hemān o kimesne sāʾir ortaya ṭabaġ ile öñime ḳoyup eytdi. (11) Ḳorḳdum ki gide gide **Ve erselnā ilā mieti elfin ev yeẕidun**[165] āyetin oḳuyasın didi. **Ḥikāyāt:** Ziyād (12) meclisinde bir gün bir kimesne gördi. Ġāyet zişt-i şūret ziyāde çoḳ ṭaʿām yirdi. Aña (13) eytdi. Şeyḫ evlāduñ var mıdur? Ol eytdi. Belī bir iki vardur. İllā ben anlardan ḥüsn-i (14) cemālde ziyādeyüm anlar nihāyet ṭaʿām yimekde benden ziyāde ṭaʿām yirler didi. Ziyād gülüp yüz (15) iḥsān eyledi. **Ḥikāyet:** Bir gün bir bölük şuʿarāʾ ḫalīfe meclisine giderlerdi. Bir (16) ḥerīf bunlara uyup bile gitdi. Çünki pādişāh ḥużūrına vardılar. Her biri didügi ḳaṣāʾid-i (17) eşʿārı oḳuyup inʿām aldılar. Nevbet bu ḥerīfe geldükde mest-i ḫayrān şekl olup ṭurdı. (18) Ḥācib-i kebīr eytdi. Ne ṭursın sen daḫı şiʿirüñi ʿarż eyle. Ol kimesne eytdi.

---

[156]İlahınız, ancak bir tek İlah'dır; diye vahyolunur (Enbiya 108).
[157]Biz de bir üçüncüsüyle onları güçlendirdik (Yasin 14).
[158]Yedidir, sekizincileri köpekleridir (Kehf 22).
[159]Gökleri, yeri ve aralarındakileri altı günde yarattı (Furkan 59).
[160]Üstünüze yedi sağlam bina (gök) çattık (Nebe 12).
[161]Ve sekiz gün (Hâkka 7).
[162]Şehirde dokuz kişilik bir çete vardı (Neml 48).
[163]On bir yıldız (Yusuf 4).
[164]Doğrusu Allah katında ayların sayısı, gökleri ve yeri yarattığı günkü Allah yazısında on iki aydı (Tevbe 36).
[165]Biz onu yüz bin, yahut daha fazla insana peygamber olarak gönderdik (Saffat 147).

ben şāʿir degülüm (19) ve bir hünerüm daḫı yoḳdur ki ʿarż eyleyeyüm. Yā sen niye geldüñ didi. Ol eytdi. Ḥaḳḳ teʿālā Ḳurʾān-ı ʿaẓīmu'l- (20) şānda buyurur ki **Ve'ş-şuʿarāu yettebiʿuhümü'l-ġāvūn**. Ben bir ġavūn kişiyüm bu şāʿirlere uyup bile (21) geldüm didi. Ḫalīfe ġāyet ḥandeler idüp şaḫşımuz bura şāʿirlere itdügi iḥān (22) ḳadar iḥsān idüp rāżī u şākir gönderdi. **Ḥikāyet:** Velīd bin Yezīd Hāşim (23) bin ʿAbdu'l-Melik'üñ bir gün ḥużūrına geldi. Başında bir laṭīf destārı var idi. Hişām (24) suʾāl itdi. Bu destārı niçeye alduñ didi. Ol daḫı biñ aḳçeye didi. Hişām eytdi. (25) İsrāfdan bir dülbende bin aḳçe ṣaymışsın. ʿAle'l-Fevr Velīd eytdi. Yā emīrü'l-müʾminīn (26) ben bir ʿizūna ki cümle vücūdumdan ʿazze ve eger meded anuñ abası çün bin aḳçe virür ki (27) isrāf olıcaḳ. Emīrü'l-müʾminīn bir ʿużuv ki ġāyet de iḥsān iken anuñ'çün biñ altuna (28) bir cāriye aldı. İnṣāf olsa ḳanġımuz isrāfı ziyāde olur didi. Ḫalīfe mülzem olup (29) sükūt eyledi. **Ḥikāyāt:** Bir yolda birḳaç aḥmaḳ kişiler yoldaş olmışlar birbirine (30) eytmişler. Baʿżı murād-ı temāşā idelüm yol zaḥmeti ṭuyılamasun birisi dimiş ki benüm (31) sürülerüm ḳoyunlarum olsa ki anuñ südüni ve yüki ve etiyle mınḳaʿ olam ehl-i reʿayā maʿişet (32) üzere olam. Biri daḫı dimiş ki ben temaşā iderüm ki benüm sürüyle ḳurdlarum ola senüñ ḳoyunlaruñ üzerine (33) ṣālim vara. Senüñ ḳoyunlaruñ birbirine ḳata. Ol daḫı āferin yoldaşlıḳ ḳardāşlıḳ ḥaḳḳı böyle mi

[751a] (1) olur diyü ġavġaya başlamışlar. Āḫir ġavġa ziyāde olup birbirleriyle dögüş itdiler diyü bile (2) ḳavl itmişler ki her kimi yolda bulurlarsa anı ḳāḍī ḳılalar. Āḫvāli aña ʿarż ideler. Yolda (3) giderken bir ḳuçiye rāst gelmişlerdür. Eşegüñ üzerine iki ṭūlum ile bal yüklemiş (4) gider. Bu ḳuçiye ḫāllerin ḥikāyet itmişler. Bu ḳuçi daḫı bir aḥmaḳ kişiymiş. Hemān bunlardan (5) bu ḫaberi işidüp eşekden iki ṭūlum revāḳ balını indürüp ṭūlumlaruñ aġzını açup (6) balı yire revān ider. Daḫı eydür ki Allāh Teʿālā benüm ḳanum ol bal gibi döksün eger ikiñüz daḫı (7) aḥmaḳlar degül iseñüz. **Ḥikāyāt:** Hebenneḳa? dirler bir aḥmaḳ kimesne bir deve yaturmış her kimesne ki (8) benüm devemi bula aña iki deve vireyüm dimiş bir deveye iki deve viresin diyü vech ile olıcaḳ (9) deve bulınmanuñ fāʾidesi ne olur dimiş ki ʿabeş söylemek sırrınuñ bulmanuñ leẕẕetin baña mı (10) ögredürsin. **Ḥikāyāt:** Hārūn er-Reşīd bir ṣaḥrāda giderken bir ḫātūn kişiye uġrardı (11) ṣordı ne ḳabīledensin ol ḫātūn didi ki Benī Ṭayy ḳabīlesindenüm ḫalīfe eytdi ne mānīʿ (12) oldı saña ki Ḥātem gibi istiḥbādın olmaduñ ḫātūn daḫı eytdi ʿaliyü'l-fever ki yā ḫālīfe (13) ḫulefāya n'oldı ki senüñ gibi ḫalīfe ola ḫalīfe bunuñ sürʿatiyle bu cevābı ḫoş gelüp (14) aña māl-ı ʿaẓim iḥsān eyledi. **Ḥikāyāt:**

Süfyān bin Ubeta bir gün Yaḥyā bin Eksem (15) ḳatında aġladı Yaḥyā eytdi. N'içün ağlarsın? Süfyān eytdi. Anuñ'çün aġların ki (16) aṣḥāb-ı Resūlu'llāh ile muṣāḥebetden ırladum anlardan ṣoñra sizüñ muṣāḥabetiñüze ki (17) giriftār oldum didi. Yaḥyā eytdi. fi'l-ḥāl cevāb virüp aṣḥāb-ı resūlüñ muṣāḥabeti (18) senüñ muṣībetüñden ziyādedür ki Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhe ve sellem muṣāḥabetinden (19) ırladuḳtan ṣoñra senüñle muṣāḥabet mi itmişlerdür didi. Eytdi baġlam ben şöyle (20) ẓann eylerin ki sulṭān onlar saña muḥtāc olalar didi Yaʿnī fi'l-ḥāl bu maḳūl cevāb (21) virdük'çün anuñ zekāvetine muṭallaʿ oldı. **Ḥikāyāt:** Bir kimesne ḫaste oldı (22) bir ḫātūnı var idi. Beş erden arta ḳalmış idi. Başı ucına geçüp aġlardı (23) ve eydürdi beni kime ḳor gidersin ḫaste olan er daḫı baş ḳaldurup dimiş ki (24) seni kime ḳosam gerek yedinci şefi ḳor giderin **ḥikāyāt** bir ḳuciye dimişler ki (25) seksen yaşında olan erüñ oġlı ṭoġırı mı dimiş ki yigirmi yaşında yigit ḳoñşusı (26) olıcaḳ olur dimiş. **Ḥikāyāt:** Bir kimesnenüñ yanında daḫı oġlancuġı var imiş (27) ammā kendüye begenmez imiş bir kimse görüp dimiş ki bu oġlancuḳ saña beñzemez ol kimse (28) laṭīfe-i ṭarīḳ ile fi'l-ḥāl cevāb virüp itmiş ki ḳoñşılarumuz ben de oġlancuḳlarumuz (29) beñzemege ḳomazlar dimiş. **Ḥikāyāt:** Bir ḳarı erine dimiş ki utanmaz mısın ki (30) zinā idersin kendü ḥālüñ pāk ḫātūnuñ var iken er daḫı itmiş ki ḥelāl didigüñ (31) birinde illā gökçek pāk didigüñ ġalaṭdur. **Ḥikāyāt:** Bir ḥerīf bir oġlana (32) laṭīf ṭarīḳ ile nevlīdi misin benüm altumda olayduñ dimiş ol daḫı ʿAle'l-Feverin'den (33) ġayrı üç kimesne ile dimiş Yaʿnī evliydüñ dört kimesne getüridük dimiş.

[751b] (1) **Ḥikāyāt:** Mütevekkil ḫalīfe Ebü'l-ʿAynā dimekle meşhūr bir şāʿire dimiş ki yā Ebü'l-ʿAynā (2) niçeye degin bu ḫalḳı medḥ-i zem idersin. Ebü'l-ʿAynā dimiş ki yā ḫalīfe mādām ki anlar iḥsān (3) u işāret iderler iḥsān ideni medḥ iderin işāret ideni zem iderin. **Ḥikāyāt:** (4) Bir kimse var imiş. Zındīḳa töhmet iderler imiş. Bir gün Hārūn er-Reşīd ḫalīfe iken (5) getürmişler. Dimiş ki zındīḳ mısın ol kimesne yoḳ ben namāz ḳıların ben oruç ṭutarın. (6) Ḫalīfe dimiş ki ~~yā ḫalīfe senüñ ʿammuñ oġlı ḫalīfe iken~~ dimiş ki şimdi emr iderin size (7) ḍarb ile iḳrār itdireler. Ol kimse laṭīfe-i ṭarīḳle dimiş ki yā ḫalīfe senüñ ʿammuñ oġlı (8) ḫalīfe iken ḫalḳı ḍarb iderdi cefā iderdi. İslām'a gelüp iḳrār idince sen (9) zındīḳlıġı iḳrār idince döğesin. Ḫalīfe ceḥīl olup anı terk eyledi. **Ḥikāyāt:** (10) ʿAmr bin Ḥaṭṭāṭ dirler ki güçcük zişt-i mazmūm kimesne var idi. Anuñ bir gül ʿavreti var idi. (11) Bir gün ol ʿavret ʿAmr'e didi ki sen daḫı ben daḫı … ʿAmr didi ki n'içün? Ḫātūn (12) daḫı eytdi. Zīrā senüñ gibi ere mübtelā oldum ṣabr

iderin getürin sen benüm gibi ʿavrete (13) mālik olduñ benüm ḥüsn-i cemālüm gördükçe şükr idersin ṣabr iden ve şükr iden ehli cennet (14) olurlar. **Ḥikāyāt:** Abbās bin Muʿāviye ki ḳāḍī dir ġāyet ez kebārın idi bir kimesne (15) didi ki yā Abbās eger ḫurmā yisem beni ḍarb ider misin? Abbās didi ki yoḳ ol kimse didi. (16) Eger ben keşīḫ yesem baña ne lāzım olur. Görür nesne lāzım gelmez didi. Eger bir miḳdār ṣu (17) içsem ne lāzım gelür? Abbās girü nesne lāzım gelmez didi ol kimesne eytdi yā n'içün (18) … menʿ idersen ol ḫod bu nesnelerden ḥāṣıl olur ol n'içün ḥarām olur. (19) Abbās daḫı fi'l-ḥāl buña cevāb virüp didi ki üstüñe biraz ṭopraḳ ṣaçsalar saña (20) bir vecaʿ elem ẓāhir olur mı ol kimse yoḳ didi ve girü Abbās didi ki yā eger senüñ üzerine (21) gelse ʿafvuñ ʿużvuñ żaremi didügi yoḳ itdi ki eger ṭopraḳ ile ṣuyı ḳarışdurup kerpiç eyleyüp (22) bir iki gün güneş ḳurutsalar birisini başka ursalar niçe olur ol kimesne eytdi (23) başum yarılur Abbās eytdi. İmdi işte ḫurmā daḫı ṣu ile terkīb olup şarāb olduḳḍa (24) ile olur. **Ḥikāyāt:** Bir kimse Meʾmūn ḫalīfeye didi ki ḥac itmek isterin ol kişiye (25) ḫalīfesin bilürsin didi eytdi. Nafaḳam yoḳdur ḫalīfe eytdi senden sāḳıṭ olmış (26) ol kimse didi ki yā ḫalīfe saña fetvā sormaġa geldüm sende recā vü iḥsān umarum aña (27) geldüm didi. Ḫalīfe ḫoş gelüp iḥsān ḳıldı. **Ḥikāyāt:** Manṣūr ḫalīfe Şām (28) ehline dimiş ki yā ehl-i Şām ḥamd itmez mi siz ki bir sizüñ gibilere **ḥākimun ve ilā vülilī ṭāʿūn** şerrinden (29) ḳurtılduġuñ Şām ehlinden bir ehl-i dil kimesne cevāb virmiş ki yā ḫalīfe Allāh Teʿālā ʿādildür. (30) Bizüm üzerimüze sizi ve ṭaʿunī cemʿ eylemez sizleri virdügi yiter dimiş. **Ḥikāyāt:** Bir kimesne (31) bir ʿāḳil kimesneye dimiş ki seni severin. Ol daḫı itmiş gerçeksin zīrā benüm nesebinden degülsin (32) ḳurbum degülsin bir şehrde olup cadum degülsin ṣanʿatda daḫı cadum degülsin bildüm ki (33) beni seversin ḥased itmezsin. **Ḥikāyāt:** bir Aʿrābī Ḳurʾān oḳunurken bu āyeti işitdüm ki

[752a] (1) Ḥaḳḳ Teʿālā buyurur **el aʿrābu eşeddu küfren ve nifāḳa**[166] kendüsi Aʿrābī olduġı'çün ġażāba (2) geldi bir ḳulındı daḫı bu āyet-i şerīfi işitdüm ki buyurur **ve mine'l-ecrābi men yü'minu bi'llāhi** (3) **ve'l-yevmi'l-āḫiri** gāyet mesrūr oldı eytdi Allāh-ı ekber Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā bizi ol (4) zem itmiş ṣoñra medḥ itmiş didi **ḥikāyāt** Sulṭān Maḥmūd'uñ bir nedīmi var idi bir gün (5) bād-ı necāt getürdiler Sulṭān Maḥmūd aç idi iştihā ile ṭaʿām yir iken nedīm (6) didi ki ne ḫūb ṭaʿāmdur ziyāde medḥ eyledi ḳaçan ki Sulṭān Maḥmūd ṭoydı (7) ferāġat eyledi nedīm zem itmege başladı Sulṭān Maḥmūd didi ki bu zamāna gelince medḥ eyledük. (8) Şimdi ki n'oldı böyle zem idersin

[166] rabiler küfürce ve nifakça daha şiddetlidirler (Tevbe 97).

nedīm eytdi ben senüñ nedīminüm bād-ı necāt ḳadīmi degülüm (9) saña ḫoş olan sözi söyleyeyin didi. **Ḥikāyāt:** Yunūs bin ʿAbīd bir gün (10) gülerdi ṣordılar ne gülersin eytdi bir sarḫoş bizüm evimüze girdi bize selām (11) virdi ehaneh selāmın almaduḳ ḳarşımuzda oturdı yol eyledi biz itdük hāy (12) n'eylersin didi ki ādem yoḳ ṣandum eger var imişse selāmum alurlardı didi sebeb (13) ṣanmañ bu idi didi ḫāẕır olan cemāʿat daḫı bu kelāmı işidüp vāfir gülişdiler. (14) **Ḥikāyāt:** Bir gün İslām şehrlerinden bir şehre küffār hücūm eyledi. Naẕīr-i ʿām (15) olup ʿasker-i İslām cemʿ olup ṭaşra çıḳdılar. Ol şehrüñ pādişāhı ʿaskeriden (16) birisini gördigüm elinde bir kemān var illā oḳ yoḳ suʾāl eyledüm ki oḳsuz yayı neylesin (17) ol şaḫṣ eytdi üşte elde kemānum ḫāẕır hemān ki ḫaṣm ṭarafından oḳ atlar ṭutup (18) girü kendüler ṭarafına atarum pādişāh eytdüm yā oḳ itmezlerse n'eylersin ol şaḫṣ eytdi (19) eyle olsa bizümle ceng olmaz yā bizüm oḳımuzdan ne ḫāṣıl olur artuḳ pādişāh ol (20) şaḫṣa bir kelām itmeyüp anı ol maḥallede terk idüp āḫir cānibe gitdi. **Ḥikāyāt:** (21) Numān bin ʿÖmer bin Rıḳaʿ ki aṣḥāb-ı kibārdandur. Laṭīfe itdiler. Kimesne eytdi. Bir gün (22) Resūlu'llāh ḥażretlerine ziyārete vardı. Yolda bir kimesne gördi ki elinde bir ṭūlum bal var. (23) Elinden aldı. Aʿrābī resūluñ evi ḳapusında ḳaḳdı. Nuʿmān ṭūlum ile balı alup içerü (24) resūl ḥażretine geldi balı virdi. Andan ṣoñra bir miḳdār oturup Nuʿmān (25) çıḳup gitdi. Aʿrābī ḳapudan çaġırup baluñ behāsın ṭaleb eyledi. Resūlu (26) 'llāh şöyle añladı Nuʿmān kendüsi balı armaġan getürmiş ola. Aʿrābī baluñ (27) behāsın ṭaleb idicek bildi ki bal ṣatıluḳdur behāsın ne ise çıḳarup (28) Aʿrābī'ye virdi. Ṣoñra Nuʿmān bir vaḳt daḫı gelicek Resūlu'llāh Nuʿmān'a n'içün böyle (29) ḳalduñ didi. Nuʿmān daḫı eytdi ki yā Resūlu'llāh ḥażretleri bir Aʿrābī'nün elinde bir (30) ṭūlum ʿasel var ben daḫı alup ḥażretinüñ ḥużūrına getürdüm didi. (31) Resūl ḥażreti güldi. Aña inkār eyledi. Laṭīfe ḳıṣṣa itdü ki (32) maʿẕūr ṭutdı ve aña incinmedi. Cāmiʿü'l-Ḥikāyāt kitābınuñ (33) tercümesi burāda tamām oldı .

SONUÇ

Klasik edebiyatımızda mensûr eserler her ne kadar ikinci planda kalsa da halkın kültürüne dair izler taşıdığı için önemlidir. Toplumların duyuş, yaşayış ve kavrayış noktasında kaynak niteliği taşıyan çeviri yazılar sayesinde, geçmişten günümüze bilgi aktarımı sağlanmaktadır. Yapılan çalışmada Eski Türk edebiyatının hikâye geleneği, bu alanda yapılan tanım ve tasnifler ele alındıktan sonra çalıştığımız eser hakkında bilgi verilmiştir ve ardından eserin çeviri yazısı yapılmıştır.

Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât; değişik türde dinî, ahlâkî, tarihî ve edebî eserlerdeki ibretli, hoşa giden hikâyelerin seçilerek bir araya getirilmesiyle oluşmuş, yani derleme yoluyla meydana getirilmiş hikâye mecmuasıdır. Okuyucunun hoş vakit geçirmesini sağlamak, onlara ders vermek ve iyiyi, kötüyü anlatmak amacıyla yazılan Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, herkes tarafından anlaşılabilecek kadar sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Sayıları az da olsa Arapça ve Farsça terkiplere yer verilen ve Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini bünyesinde barındıran eserde, kimi hikâyelerin konusuna uygun âyet ve hadîsler de vardır. Bu hikâyelerde temel kaygı İslâmiyeti benimsemiş kişilerin dinî kural ve kâidelere karşı sorumluluklarını bilmeleri ve daha hassas bir tutum içerisine girmelerini sağlamaktır. Bu amaca uygun olarak Arapça ve Farsça'dan çeşitli hikâyeler tercüme edilmiş ve tercüme edilen hikâyelerin çoğunu da dinî hikâyeler oluşturmuştur.

Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ta görülen bir diğer özellik ise her hikâyenin sonunda çıkarılacak dersin yazar tarafından ifade edilmesi ve *"hikâye olınur ki"*, *"hikâye getürmişlerdür ki"* ibareleri ile bir sonraki hikâyeye geçilmesidir. Bu kalıp ifadelerinin dışında eserde "hikâyet" başlığının verilip doğrudan vak'a anlatımına geçildiği hikâyeler de vardır. Eserde yer alan hikâyeler, kültürel bir ortaklığın göstergesidir. Bu hikâye mecmuasında hem Arap hem Fars hem de Türk kültürüne ait unsurlara rastlanmaktadır.

Eserde yer alan hikâyelerin büyük bir kısmı dinî içerik ya da mesaj taşımasına rağmen dinî karaktere sahip olmayan anlatılara da rastlanmaktadır. Ayrıca eserde yer alan hikâyeler, genel olarak kısa hikâyelerden oluşmaktadır ve verilecek mesajın

gayesine yetecek ölçüde bir anlatım genişliğine sahiptir. Mesajın ön planda olduğu hikâye kahramanları bazen "bir kimse", "bir padişah" gibi belirsiz bir şekilde ifade edilmiştir. Yine mekân ve zamanın belirsiz olduğu hikâyeler de vardır. Mekân tasvirlerine geniş yer verilmez. Eserde yer alan hikâyelerde mekân isimlerinin ve mekân özelliklerinin önemli olmadığı bazı mekânların "fülân yer" şeklinde belirtilmesinden de anlaşılmaktadır.

Hikâyede bazı kelimelerde ise birliktelik yoktur. Dağ kelimesi kimi yerlerde "ṭaġ" şeklinde kimi yerlerde ise "daġ" şeklinde yazılmıştır. Anlatıcı genelde anlattığı tüm olaylara hâkim bir görünüm arz etmektedir. İlahi bakış açısıyla anlatılan hikâyede zaman zaman kahramanın dilinden anlatıldığı durumlara da rastlanmaktadır. Ayrıca olaylar anlatılmadan önce kahramanın adı zikredilmektedir.

Eserde fiil çekimleri Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinde görülen fiil çekimleri şeklindedir. Örneğin; "koñ", "virmeñ", "eylen" gibi emir çekimleri, "bula", "kıla", "açа", "anlaya" kelimelerinde görülen gereklilik fiil çekimleri, "idelüm", "olam", "içmeyem", "olmayaydı", "getüre" kelimelerinde görülen istek fiil ekleri, "iderdi", "dirlerdi", "dilersem", "dilemezse", "virürdi" gibi birleşik zaman çekimleri dikkat çekmektedir. Yine eserde görülen "eger-çi", "hod şimdi", "şöyle ki", "eger", "nite-ki", "yohsa", "dahı" edatlarının kullanımı dikkat çekmektedir. Ayrıca "emvâl-i saltanat, "esnâ-yı kelâm", işret-i hasbi", kemâl-i kiyâset", "kısâs-ı tevârih", "kudret-i ilâhi", "mâl-ı mîrî", "mehter-i hükemâ-yı âlem", "mülûk-i tavâyif" gibi Arapça ve Farsça terkiplere yer verilmiştir.

Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât'ta merkezden çevreye yayılan iç içe geçmiş ve merkeze bağlı yan olaylar, hikâyeler bulunmaktadır. Çerçeve hikâye tekniğiyle kaleme alınmış olan bu eserde anlatıcı, çok sayıda hikâyeyi peş peşe anlatarak bir sonraki hikâye için de merak duygusu uyandırmaktadır.

Eserde genellikle kısa ve akıcı cümleler tercih edilmiştir. Çünkü eserin temel amacı, hikâyelerde anlatılan olaylardan okuyucunun ibret alarak doğru yola yönlendirilmesidir. Kültürel bir birikimi bünyesinde bulunduran Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât, sadece dil açısından değil sosyolojik açıdan da incelenebilir. Kötü

huylu insanlardan bahseden hikâyeler toplumun ahlakî anlayışını ifade etmede dikkat çekicidir.

Eserdeki hikâyeler, mesaj içerikleri noktasında dikkat çekmektedir. İç içe geçmiş hikâyelerdeki şahıs kadroları da zengindir. Zaman ve mekânın çoğu hikâyede müphem oluşu ise hikâyenin nasıl anlatıldığından ziyade neyi anlattığı yönünün daha ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Birçok yönden incelenecelenip araşrırılacağı düşünülen bu çalışmanın, yapılması planlanan başka çalışmalara kaynak teşkil etmesi hedeflenmektedir. Bilim âlemine hayırlı olmasını temmenni etmekteyiz.

KAYNAKÇA

Bülbül, T., (2011), **İsmail b Ali Câmi'ü'l-Hikâyât**, Grafiker Yayınları, Ankara.

Celâl-zâde Salih Çelebi, **Cevâmi'ü'l-Hikâyât ve Levâmi'ü'r-Rivâyât**, Topkapı Revan K. No.1085.

Devellioğlu, F., (2013), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Dilçin, C., (2013), **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ece, S., (2007), **Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri**, Fenomen Yayınları, Erzurum.

Gökbilgin, M. T.,(1993), *"Celâl-zâde Sâlih"*, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.

Gülsevin, G., (2011), **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumları Yayınları, Ankara.

Işık, İ., **(**2007), **Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Ādemleri Ansiklopedisi**, Elvan Yayınları, C.II, Ankara.

Kanar, M., (2013), **Farsça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul.

Kavruk, H. - Pala, İ., (1998), *"Divan Edebiyatında Hikâye"*, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfi Yay., C. 17, İstanbul

Kavruk, H., (1998), **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikayeler**, M.E.B Yayınları, İstanbul.

Kınalı-zâde, Hasan Çelebi, (1989), **Tezkiretü'ş-şuarâ**, (Hzl., İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Komisyon, **(**2011), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Latîfî, (2000), **Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, (Hzl., Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Levend, A. S., (1967), *"Divan Edebiyatında Hikâye",* **TDAY/ Belleten**, Ankara, s. 71-117.

Levend, A.S., (1959), **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Mazıoğlu, H., (2014), **Eski Türk Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Muallim Naci, (1987), **Lügat-ı Naci**, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Mütercim Asım Efendi, (2000), **Burhan-ı Katı**, (haz., M. Öztürk, D. Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Pala, İ., (2012), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul.

Parlatır, İ., **(**2011), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara.

Şemseddin Sami,(1995), **Kamûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ. H., (1958), *"Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâl-zâde Mustafa ve Sâlih Çelebiler",* Türk Tarih Kurumu Yayınları, ***Belleten*** **XXII/87**, Ankara, s. 393-441.

Ünver, İ., (2008), *"Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler",* **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**,Volume 3/6, Fall, s.1-46

Yağcı, Ş., (2002), *"Klasik Türk Edebiyatı Geleneği İçinde Hikâye",* **Türk Dünyası Araştırmaları,** S. 141, İstanbul, s. 147-160.

Yıldırım, L. N., (1995), **Celâl-zâde Salih Çelebi Cevâmiü'l-Hikâyât ve Levâmiü'r-Rivâyât Dil Özellikleri Metin-Seçmeli Sözlük**, (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.